

ישעיה (ט) (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב כג כד כה כו כז כח כט ל
לא לב לג לד לה לו לז לח לט מ מא מב מג
מד מה מו מז מח מט נ נא נב נג נד נה נו
נז נח נט ס סא סב סג סד סה סו

פרק-א

ישעיה

אז חזון ישעיהו בן-אמוץ אשר חזה על-יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז חזקיהו מלכי יהודה:

רס"י חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. א"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמליה מלך יהודה אחים היו: אשר חזה על יהודה וירושלים. והלא על כמה אומות נתנבא משא בצל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו צברייתא דמכילתא, בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים שהרי ציוס הרעש יום שנלטרע עוזיהו נאמר ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו (לקמן ו) ואמר הנני שלחני למדנו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אח"כ ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלים כסם שאמר על משא כל אומה ואומה משא

אומה פלוני אף כאן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלים ולפי שהם תוכחות קוסי קראם חזון שהוא קסה מעשרה לשונות שנקראת נבואה כמס"א צב"ר ורליה לדבר חזות קסה הוגד לי (לקמן כא) : בימי עוזיהו וגו'. מלכי יהודה. ד' מלכים הללו קפת בימיו זיוס שנלטרע עוזיהו שרתה שכינה עליו ונתנבא כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנקה והרגו (ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו אחר שגלו עשרת השבטים כת"י) : (קס"י)

מצודת דוד חזון. זו היא מראית הנבואה של ישעיה אשר ראה במראה הנבואה על יהודה וירושלים ואין זה תחלת הספר לומר שכל נבואתו היתה על יהודה וירושלים לבד כי באמת ניבא גם על בבל כו' אלא שבא לומר הנבואה ההיא היתה על יהודה וירושלים וכדרך שאמר משא בבל משא מואב אבל תחלת הספר הוא בשנת מות המלך עוזיהו וכו' ואין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים כך שהרי שם נאמר ואשמע וכו' את מי אשלח וכו' למדנו שאז היתה תחלת השליחות : **בימי עוזיהו וכו'.** בימי ארבעת המלכים האלה ניבא עד שעמד מנשה והרגו : (מצודת דוד)

מצודת ציון חזון. ענין ראייה והבטה כמו ותחזו בציון עינינו (מיכה ד) ועש"ז נקרא הנביא בשם חוזה כי רואה במראה הנבואה וכאשר יקרא רואה וצופה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין חזון ישעיהו. נבואה זאת נבא בימי עוזיהו ושנה אותה בימי כל מלך ומלך. **על יהודה וירושלים,** נבואה זאת מחולקת לשתיים מן פסוק ב' עד פסוק כ"א נבא על שבט יהודה, ומן פסוק כ"א עד פסוק כ"ז נבא על עיר ירושלים, ומשם עד סוף הקאפיטל נבא על שניהם יחד : [הערה : המבארים נחלקו בזמן נבואה הזאת, מהם אומרים כי היא היתה הנבואה הראשונה, ומ"ש אשר חזה בימי עוזיהו, הוא ציון כולל לכל דברי הספר, ומ"ש בפרשה ו' ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח וכו', שנראה שאז היה תחלת השליחות, הוא כי מאז נבא בקביעות, מה שאין כן מה שנבא מתחלת מלכות עוזיהו (כנראה קצת מדה"ב כ"ו כ"ב) לא היה בקביעות, וראיה לדעה זאת, א] ממ"ש אשר חזה בימי ובימי, שבהכרח מוסב על כלל הספר, ב] ממ"ש פה שחזה בימי עוזיהו, ולקמן (ו') היה בשנת מות המלך עוזיהו. אולם דעת חכמינו זכרונם לברכה (במכילתא פרשת בשלח הביאה רש"י לקמן ו' וברבה קהלת ובסדר עולם רבה פ"ט) כי הנבואה שבפרשה ו' היתה תחלת נבואתו והיה בשנת עשרים ושבע למלכות עוזיהו שאז נצטרע והושם בבית החפשית, ונפסקה מלכותו ולכן קראה שנת מותו, ואין מוקדם ומאוחר בסדר הספר וכ"ה ברבה שמות פ"א, וראיה לדבריהם, א] ממ"ש אשר חזה על יהודה וירושלים והלא גם על עשרת השבטים נתנבא, וגם על כמה אומות, ב] ממ"ש חזון ישעיהו והיה לו לומר חזיונות לכלול את כולם, ג] למה שמבואר אצלי כי חזון הוא ענין פרטי מיוחד מעניני הנבואה, והלא תמצא שהתנבא נבואות שנקראים משא וזה לא נכלל במלת חזון, והיה לו לומר דברי ישעיה, כמו דברי ירמיהו לכלול את כולם. ע"כ] : (מלבי"ם באור הענין)

בַּ שְׁמַעו שְׁמַיִם וְהֶאֱזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֶּר בְּנִים גְּדֹלְתִי וְרוֹמְמֹתִי וְהֵם

רָשָׁי שָׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהָאֲזִינִי אֶרֶץ. מִשָּׁה אָמַר הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְתִשְׁמַע הָאֶרֶץ (דְּבָרִים ל"ב) לְמַה שִׁנְיָה יִשְׁעִיהָ אֶת הַלֶּקֶן שָׁנָה רַבּוֹתֵינוּ בְּדַבַּר זֶה וּמְדַרְשׁוֹת רַבִּים בִּפְי' הָאֲזִינוּ בְּסִפְרֵי וּנְחַלְקוּ חֲכָמִים עֲלֵיהֶם וְאָמְרוּ אִין הַדְּבַר כֵּן אֲלֹא בְּזִמְנָן שְׁהַעֲדִים בָּאִים וּמַעֲדִים וּנְמַלְאוּ דְבָרֵיהֶם מִכּוּוֹנִין עֲדוֹתָן קִיַּיְמַת וְאִם לֹא אִין עֲדוֹתָן קִיַּיְמַת אִילוּ לֹא בָּא יִשְׁעִיהָ וְנָתַן שְׁמִיעָה לְשָׁמַיִם וְהָאֲזִנָּה לְאֶרֶץ הָיוּ שָׁמַיִם מַעֲדִים וְאֹמְרִים כְּשֶׁנִּקְרְאוּ לְעֲדוֹת זֹו בְּיַמֵּי מִשָּׁה שְׁאָמַר הַעֲדוֹתֵי בְּכֶם הַיּוֹם בְּהָאֲזִנָּה שְׁמַעְנוּ וְהָאֶרֶץ מַעֲדָה אֲנִי נִקְרָאתִי בְּלֶקֶן שְׁמִיעָה וְאִין עֲדוֹתָן מִכּוּוֹנַת בָּא יִשְׁעִיהָ וְחִלְּף אֶת הַדְּבַר נְמַלְאוּ שְׁנִיָּה מַעֲדִים בְּלֶקֶן הָאֲזִנָּה וּבְלֶקֶן שְׁמִיעָה : כִּי ה' דָּבַר. (שְׁתַּהִיו עֲדִים בְּדַבַּר כְּשֶׁהִתְרַתִּי בְּכֶם בְּיַמֵּי מִשָּׁה לְכֵן בָּאוּ וְשָׁמְעוּ שְׁאֲנִי מִתּוֹכָה עִמָּם שְׁעֲבְרוּ עַל הַהִתְרָאָה אֲנִי לֹא סָרַחְתִּי בָּהֶם אֲלֹא גִידַלְתִּים וְרוֹמַמְתִּים וְהֵם פָּשְׁעוּ בִּי, ס"א) שְׁתַּהִיו עֲדִים לְדַבַּר וְהִיכֵן דָּבַר הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶלְדַּבְּרָה (שָׁם) בְּמַכִּילְתָּא : (רָשָׁי)

מִצּוֹדַת דּוֹד שָׁמְעוּ שָׁמַיִם. מַה שְׁאֲנִי קוֹבֵל וּמִתְרַעַם עַל יִשְׂרָאֵל : וְהָאֲזִינִי אֶרֶץ. אָמַר בְּלֶשׁוֹן יַחִיד כִּי סִדְנָא דְאַרְעָא חַד הִיא מִשְׁא"כ הַשָּׁמַיִם כִּי שִׁבְעָה רְקִיעִים הֵם לְפִי תְכוּנַת הַקְּדָמוֹנִים : כִּי ה' דָּבַר. לֹא מֵאֲלֵי אֲנִי אֹמֵר כִּי דָבַר ה' בְּפִי וְלִזְהָ שְׁמַעוּ אֲמַרִי : **בְּנִים גְּדַלְתִּי**. ר"ל וְזֶהוּ דְבַרִּי רָאוּ נָא הַטּוֹבָה שְׁעִשִּׂיתִי לְבְנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר גְּדַלְתִּים וְרוֹמַמְתִּים עַל כָּל הָאוֹמוֹת הַקְּדָמוֹנִים וְהֵם לֹא הִשִּׁיבוּ כְּגַמּוּלִי כִּי מִרְדּוּ בִי : (מִצּוֹדַת דּוֹד)

מִצּוֹדַת צִיּוֹן וְהָאֲזִינִי. הֵטִי אוֹזֵן לְשִׁמּוֹעַ וְכֵן אוֹזֵן עַד תְּבוֹנוֹתֵיכֶם (אִיּוֹב ל"ב) : **פָּשְׁעוּ**. מִרְדּוּ כְּמוֹ מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי (מ"ב ג') : (מִצּוֹדַת צִיּוֹן)

מַלְבִּי"ם - בְּאוֹר הָעֵינַן שָׁמְעוּ, קוֹרָא לְשָׁמַיִם וְלְאֶרֶץ הַנְּמַצָּאִים הַיּוֹתֵר מִפּוֹרְסָמַיִם וְהַקִּיַּיְמִים לְעַד, יִשְׁמְעוּ רִיב ה' עִם עַמּוֹ. כִּי ה' דִּיבַר, וּמִי לֹא יִשְׁמַע? (מֵאֲמַר זֶה יִמְשַׁךְ עַד פְּסוּק ד'), וְאֵלּוּ הֵם דְּבַרֵּי ה' : **בְּנִים**, הֵן מִחֶק הַמוֹסֵר כִּי בֵן יִכְבַּד אֲבִי אֶפְרָיִם לֹא עָשָׂה עִמּוֹ שׁוֹם טוֹבָה רַק שֶׁגְּדַלּוֹ כְּאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק, וְכ"ש אִם הִגְבָּהוּ בְּמַעֲלָה עַל יֵתֵר בְּנֵי שְׂאֵז חַיִּיב בְּהוֹדָאָה כְּפִלִּים, וְאֲנִכִּי **בְּנִים גְּדַלְתִּי** וְאוֹמַנְתִּי אוֹתָם, וְיוֹתֵר מִזֶּה כִּי רוֹמַמְתִּי אוֹתָם עַל כָּל עַם וְלֶשׁוֹן, וְהֵם תַּחַת שְׁנַתְחַיִּיבוּ עֲבוּדָה וְהוֹדָאָה כְּפִלִּים עוֹד פָּשְׁעוּ וּמִרְדּוּ בִי : (מַלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעֵינַן)

מַלְבִּי"ם - בְּאוֹר הַמְּלֻת שָׁמְעוּ, וְהָאֲזִינוּ. בְּאֶרְתִּי הַבְּדֵלִם בְּפִירוּשׁ הַתּוֹרָה (דְּבָרִים נ"ב א') : **גְּדַלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי**. גְּדוֹל מִתְאַר הַכְּמוֹת וְכִנְגְדוֹ קֶטֶן, וְרַם

מתאר המקום וכנגדו שפל. וכשבאים בפעל היוצא, מורה גדול ההעתק בכמות ובא גם על גידול הבנים ואמונם, כמו ויגדל הילד ויגמל, ורם מורה העתק המקום משפל אל הרם או המדרגה והמעלה, ואמר. מים גדלוהו תהום רוממתהו (יחזקאל לב ד'), שגדל ע"י המטר, והתרומם על כל עץ ע"י תהום רובצת תחת. וע"י לקמן (כ"ג ד'): (מלבי"ם באור המלות)

א יִדַע שׁוֹר קָנְהוּ וְחָמֹר אֲבוּס בְּעָלְיוֹ יִשְׂרָאֵל לֹא יִדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנֵן:

רש"י קונהו. מתקנו בחריקה ביום ומאחר שהרגילו בכך יודע זו אצל חמור אטום אינו מבין בעליו עד שיאכילו וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קלת חוקותי והם עזבוני כדמפורס (ביחזקאל כ ל"ט) ואומר איש את גלולי וגו' ואף לאחר שהולאחים ממכרים והאכלתים את המן וקראתיו אותם עמי בני ישראל לא התבוננו כחמור (סא"א) ד"א ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורק היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילום פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שאם זוכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות : לא ידע. לא אבו לידע וידעו ודשו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן : (רש"י)

מצודת דוד ידע שור. הלא אף השור יודע ומכיר את בעליו אשר קנהו ונשמע הוא אליו והחמור הזה עם שהוא סכל ביותר עכ"ז יודע הוא מקום האבוס של בעליו והולך שמה להנאתו : לא ידע. לא אבו לדעת אותי להיות נשמעין לי : עמי. עם שהמה עמי ואני בעזרתם עכ"ז לא יתבוננו לדעת מה טוב להם כי הלא בשמעם טוב הארץ יאכלו ואינם אפילו כחמור הזה המכיר בטובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אבוס. הוא המקום המיוחד למאכל הבהמות וכן אם ילין על אבוסך (איוב לט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ידע, הלא ראינו שני מיני ההכרות האלה נתונים נתונים הם גם בטבע הבע"ח הבלתי מדברים, כי השור יכיר את בעליו רק ע"י שקנה אותו בלבד, והחמור שאין לו הכרה כ"כ עכ"פ יכירהו ע"י שנותן לו באבוס לאכול, אבל ישראל לא ידע, ר"ל בעת שקראתיו אותם בשם ישראל לאות שהם חלקי וקניני ועבדי הם (וזה נגד בנים גדלתי), והיה להם להכיר בעליהם כשור מ"מ לא רצה לידע, וגם עמי, בעת שרוממתי אותם מכל העמים במה שקראתים עמי ונחלתי (וזה נגד בנים

רוממתי), והיה להם להכיר עכ"פ הטובה הפרטית כחמור, מ"מ לא התבונן, לא רצה להבין. [הערה : במראה הלטושה הזאת נביט בה כמה דברים. א] בטבע האדם ומדותיו, כי הגם שכל מוהר ומתן שיתן האב לבנו, כאין נחשב נגד הטובה העקרית שסבב לו שהביאו אל המציאות ואמנו וגדלו מכל מקום ראינו טבע האדם, כי יגדל אצלו אהבת הוריו עת יוסיפו להעניקו רכוש ועושר ורוממוהו מכל אחיו, משאם לא יטיבו לו באלה, כמאמר רחל ולאה (בראשית ל"א ט"ו) הלא נכריות נחשבנו לו, ב] הציור הזה ימצא קן לו בקרב איש ולב עמוק גם בהכרת הטובה וההודאה אשר חייב לבוראו יוצרו אביו קונהו. כי כל אשר הוסיף להיטיב עמו בהטבה פרטית נתחייב לעומתו עבודה פרטית, כי בעבור זה נצטוה ישראל מצות יתרות על ב"נ, ובני אהרן על אחיהם בני ישראל, והכ"ג על אחיו הכהנים, כמ"ש בחה"ל שער העבודה, וכל זה קלע למטרה במ"ש בניס גדלתי ורוממתי, ג] יען שנפש האדם כוללת כל מעשי בראשית, ובכנפיה צרורות כל הכחות המפוזרות בכל החי מכל בשר למיניהם, כחותיהם והפוכי כחותיהם בארח נשגב ובדרך כללי, לכן כל כח אשר נמצאהו בנפש אחד הבעלי חיים, בהכרח כי נמצא הכח הזה ביתר שאת וביתר עז בנפש האדם, ואם נראה האדם מתעלם מדלות הכח הזה ממקורות נפשו, להזיל מים ממעינותיה, הנה חטא ואשם על נפשו, לכן חפש הנביא וימצא שני מיני הכרות האלה שכלל במ"ש בניס גדלתי ורוממתי בנפש השור והחמור, ויוכיח את עמו איך ישראל לא ידע? ובזה מלבד אשר חלפו חק הנמוסי והשכלי להשיב הודאה ליולדיו וטובה למטיביו, פרעו גם משפט הטבעי, אחרי מצאנוהו שתול בטבע החיים וכח נפשותיהם : ע"כ : [(ע"כ דברי ה' אל השמים והארץ, מעתה יתחיל הנביא את דבריו וימשוך הענין עד פסוק י') : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אבוס. שוה בסמוך ובנפרד, והבדלו מן מכלא אוריה רפת, כי שם אבוס מורה על הכלי שבו נותנים בליל חמיץ לפטם הבהמה שרוצים להשמינה, ועש"ז שור המפוטם נקרא שור אבוס (משלי ט"ו י"ז), ברבורים אבוסים (מא ד' כג), ואוצרות שאוצרים שם השעורים והעדשים, פתחו מאבוסיה (ירמיה נ"ו) בהפעיל, על שמסבבים הפיטום. ואמר (איוב לט ט') היאבה רים עבדך אם ילין על אבוסך, ר"ל לא לבד שלא יעבדך לצרכך, אף על אבוסך שעומד שם להנאתו להפטם לא ילין. ולכן אמר פה שהשור יכיר את בעליו מצד שהוא קונהו הגם שעובד אותו, והחמור יכירהו רק אם יפטמהו על האבוס שמזה לא ישיג בעליו שום תועלת כי בשר החמור המאובס לא יאכל : (מלבי"ם באור המלות)

הו' | גוי חטא עם כָּבֵד עוֹן זָרַע מְרַעִים בְּנִים מְשַׁחֲתִים עֲזָבוּ אֶת-
יְהוָה בְּאֶצְלוֹ אֶת-קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזְרוּ אַחֲזֹר:

רש"י הו' כל הו' שזמקרא לשון קוצל וקונה כאלם הגונה מלצו ולועק

אחה אללל סײס מהם מועטין שהם ל' לעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מלרז לפון (זכריה ב) ותרגומו אכלו לשון הכרזה, הוי יס לזעוק על גוי קדוש הנהפך להיות גוי חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כזל עון : עם כזל עון. כזלות עון, כזל אדם שהוא כזל פישנ"ט זלעז כזל סם זכר סל כזלות פישנטומ"א זלעז וזכוק עם תיבת עון : זרע מרעים. והם היו זרע זכך ה', בניס היו להקב"ה נהפכו למשחיתים : נאלו. הרגיוז : נזורו אחר. אין נזירה זכל מקום אללל לשון פריקות וכה"א וינזרו מקדסי בני ישראל (ויקר' כז) נזיר אחיו (זרלסית מט) אף כלן נזורו נסוגו ללחוריהם מללל המקום : (רס"ו)

מצודת דוד הוי. הנביא מתאנח וקובל על ישראל שהיו מאז גוי קדוש ונהפכו להיות גוי חוטא : עם כזל עון. מאז היו עם קדוש ונהפכו להיות עם כזל עון : זרע מרעים. מאז היו זרע בירך ה' ונהפכו להיות זרע מרעים : בניס משחיתים. מאז היו בני אל חי ונהפכו להיות בניס המשחיתים את דרכם : נזורו אחר. פרשו מהם ללכת לאחור כאדם הממאן לשמוע דברי המדבר אליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוי. המלה הזאת היא ענין קריאה בין לצער בין לשמחה כמו הוי אחי והוי אחות (ירמיה כב) וכמו הוי ציון המלטי (זכריה ב) : כזל. ענין רבוי כמו עמד הכזל הזה (מ"א ג) : מרעים. רשעים : נאצו. הוא מושאל על הזיון וכן כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ג) : נזורו. ענין הפרשה כמו אשר נזורו מעלי (יחזקאל יד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוי, היא מלת הקריאה, וכל הפסוק הזה נושא לפסוק שאחריו על מה תוכו, אומר הה, אתם גוי חוטא אתם עם כזל עון (אשר) עזבו את ה' וגו', אשאלכם על תועלת מה תוכו. ? - עם כזל עון, החוזה עולה במעלות ומגדיל איכות חטאיהם מדרגה אחר מדרגה, אומר, לא לבד שאתם גוי חוטא, שהחטא הוא בשוגג, אבל אתם עם כזל עון שהעון הוא מזיד, ולא לבד שעשיתם עון לפרקים, אבל אתם זרע מרעים, מרעים הוא שם התואר ומורה על שהתמידו ברעתם, ולא זאת שחטאתם למלא תאותכם או להשיג איזה תועלת, אבל אתם גם בניס משחיתים שם השחתה מורה שעושה רע שאינו משיג ממנו הנאה ותועלת כלל רק משחית נפשו הוא יעשנה, (ראה נא כי כמו שהעלה המליץ איכות חטאיהם ממדרגה למדרגה מצד החטא עצמו, כן הפליא עצה להעלות מדרגות החוטאים בדרך זה, גוי, עם, זרע, בניס, וכל המאוחר בסדר הזה חשוב מן המוקדם אליו, עם מעולה מן גוי, זרע מן עם, בניס מן זרע, כמ"ש בבאור המלות, כי זה מבואר שכמו שיגדל איכות החטא מצד עצמו כן יגדל מצד עושהו, שגם חטא קטן יגדל למעלה ראש אם עושהו אדם גדול, וסדר הכתובים לפ"ז אמר, הוי גוי חוטא, ואף כי, כי אתם עם, ויגדל

החטא מצד עושהו וגם החטא עצמו הוא גדול יותר מצד שהוא עון מזיד וכ"ש כי אתם זרע ויגדל יותר מצד עושהו, ומצד החטא מרעים, וכן בני משחיתים כנ"ל. **עזבו את ה'**, מוסיף לאמר אם עכ"פ בכל גודל חטאתם לא היו עוזבים את ה' מכל וכל, והיה ענינם כפי שנאמר בהשמרוניס את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים (מ"ב י"ז ל"ג), אבל הם עזבוהו בהחלט. **נאצו**, מוסיף לאמר שאם עכ"פ לא היו מבזים את ה' ומכעיסים אותו ולא היה כונתם רק לפרוק עול, אבל הם היו בכונה להכעיס. **נזרו אחר**, מוסיף שאם היה עכ"פ סיבת רעתם בעבור שחפצים להיות חפשי מכל עבודת עבודה, ולא היו עובדים לא את ה' וגם לא לאל אחר, היה עוד למוד זכות עליהם כי אהבת הבטלה ונטיית חפצם אל החפשיית הניאה לבבם מאת ה', אבל הם הלא נזרו אחר, שנסוגו מאלהי קדם אל האחר לצד אלהים אחרים לעבדם, בחשבם כי עבודת האליל היא יותר טובה מעבודת ה', וגדול עונם מנשא, עבודת האליל הכבדה יותר כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם לא היה עליהם למשא, ובעבודת ה' יגעו ונלאו : [הערה : פלס ומאזני משקל ביד המוכיח האלהי, בו ישקול חטא יהודה וירידתם משמי הקדושה אל שאול הכפירה על כל מדרגותיו. והנה שני סולמות מוכנים לפני השלמים לעלות בהר ה' ולקום במקום קדשו, בתחלה יעלה בשליבה התחתונה לעבדו מחמת הגמול ויראת העונש על ידי שיודע כי טובותיו גם רעותיו מיד ה' המה. ואחריו יעלה אל אהבת ה' ויראת הרוממות, לעבדו לא בעבור תקות גמול ויראת עונש, רק מצד שהוא צור היצורים. ואחר שהתנצלו בני ישראל את עדים נפלו תחלה מן המדרגה הראשונה אל שתחתיה, ולא היו עובדים מאהבת ה' ויראת הרוממות, ועל זה הוכיחם, **בנים גדלתי, ידע שור קונהו, ישראל לא ידע**, ואחריו נפלו גם מן המדרגה התחתונה ולא עבדו אף העבודה מיראת העונש ותקות גמול, וע"ז הוכיחם, **בנים רוממתי, ידע חמור אבוס בעליו, עמי לא התבונן**, (ועל זה אמר בספרי (פרשת האזינו) לא ידע לשעבר. עמי לא התבונן להבא. להבא היינו מה שיכול להרע להם או למנוע הטוב). אחריו יצאו מדחי אל דחי למרות פי עליון בפועל, וחשב בזה שמונה ענינים א) חטא שוגג, ב) עון מזיד, ג) התמדתם בחטא, ד) עשותם בשאט נפש להכעיס, ה) הגדלת החטא לפי ערך הגדלת מעלתם, ו) הכביד חטאתם בהשקף על הענין שבין החוטא ובין ה' המצוה עליו שעזבוהו לגמרי, ז) שנאצוהו ובזוהו, ח) שהחליפו את עבודתו בעבודת אלילים שעל זה אמר נזרו אחר. עוד השקיף במ"ש נזרו אחר ענין נכבד, והוא, כי האדם מתחלת יצירתו בראשית הבריאה עד סוף כל הדורות, הוכן שיצעד במהלך השלמות ממדרגה למדרגה, תחלה אחר חטא אדה"ר היה ככל החי ההולך על ארבע, ואחריו בימי נח התעלה למדרגת מדבר ואז הותר לו בשר לאכול, ואחריו בימי האבות התחילו לעלות בהר הקודש להשיג מעלת הישראלי, וכן הגביהו עוף עד עת שעמדו בהר סיני בשעת מתן תורה שאז עלו למעלה ראש, ומשם נסעו ממעלה למעלה בהכנסם לארץ ואחר כך בבנין בית הבחירה, וכן היה ראוי שיתקרבו אל האלהים עד שיתוקן העולם בכללו, אבל הם נזרו אחר, רצה לומר שלא די שלא הלכו לפנים עוד הלכו לאחור ושוב לאחוריהם,

ממדרגת ישראל למדרגת מדבר ומשם למדרגת הבהמה, ומשם למדרגה גרוע ממנה, ידע שור וחמור ישראל לא ידע : עוד כוון להעלות את מרים ולהשפיל כבודם במ"ש עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל, שהזכיר תחלה שם ה' ואחר כך שם קדוש ישראל, והוא ע"פ מה שבארתי בחבורי זה בכ"מ, כי בכ"מ שמזכיר שם ה' או שם אלהים סתם, ידבר על העצם הנשגב מצד שהוא בורא העולם או מנהיגו בכללו, אבל כשיזכירנו בכינוי אל ישראל, ידבר עליו מצד האהבה היתירה שהראה לעם סגולתו, ומצד הקשר בינו לבינם שבעבורו עשה כל מה שעשה מהאותות ומופתים ושינוי סדרי בראשית, והנה יותר יהיה לבוז ולקלון ועם הזה אם ינאצו שם קדוש ישראל, שהוא מאסם בהקדושה אשר אצל עליהם, ובזותם את הדיבוק אשר יש לו עמהם, מאשר ימרו שם ה' שהוא ההנהגה הכוללת לכל העמים, וזה שכתוב לא לבד שעזבו, אף גם נאצו, ולא לבד שם ה', אף גם שם קדוש ישראל, אשר בו יחדם והפלים מכל העמים, - ואחר שהעביר על פניהם שתיים עשרה מדרגות בחטאם אשר בס ירדו פלאים עד שנזורו אחר לקצה השפלות, שם פניו להחליט עליהם היאוש והאבדון משני פנים א) מצד המפורסמות והשכל. החולה אשר עומד על פתחי שאול ושתה קובעת כוס המות התעלה ארוכה לו? וכן הבא עד שאול המינות הישוב לראות באור החיים? וזה גלה ביחוס פסוק הקודם אשר שמהו נושא לפסוק זה, גוי חוטא! על תועלת מה תכו? ב) מצד הנסיון. החולה אשר אינו רוצה לבקש מרפא איך ירפא? וזאת הודיע ביחוס הכתוב שאחריו שהושם נושא לפסוק זה. על מה תוכו? הלא כל ראש לחלי ומכל מקום לא זורו ולא חובשו : ע"כ] : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הוי. בה' הוא ענין הכרזה, ואוי בא' מיוחד אל הודעת הצער, ונקשר בלמ"ד, אבל הוי אינו נקשר : גוי, עם. ההבדל ביניהם, גוי יקרא מצד הקיבוץ לבד, כי גוי מענין קיבוץ. וזה יהיה ע"פ ארבעה דברים, א) שיתקבצו מצד הארץ והמדינה שיושבים בה, ב) מצד שפתם שמדברים בה. ג) מצד משפחתם שיצאו ממנה, ד) מצד הסכמתם וקבוצם להיות גוי אחד עפ"י נמוסים שחקקו להם לאחד הקיבוץ שלהם, כמ"ש (בראשית י"י ה') מאלה נפרדו איי הגוים, א) בארצותם, ב) איש ללשונו, ג) למשפחותם, ד) בגוייהם, פי בקבוציהם, והוכפל שם (לא). אבל בשם עם יקרא מצד הממשלה אשר עליהם אשר תשימם לגוי אחד ותנהיג אותם כנפש המנהגת את הגויה, ומצד זה יבוא שם עם בכינוי הקנין, עמי. עמו, עמד, עם ה', לא כן שם גוי כי התיחסות הקיבוץ אל אדוניהם יהיה מצד הממשלה, לא מצד הקיבוץ. ומה שנמצאו ויתר גויי ינחלום (צפניה ב' ט'), לשמוח בשמחת גויך (תהלות קו ה') זה יצדק אצל ה' לבד, כי לו יתיחס צירוף הקנין גם בגוף יצוריו בעצמם בזולת השקף על קשר המלוכה, לפ"ז מבואר כי בכ"מ שם עם מציין מדרגה גדולה יותר משם גוי, יען שזה מורה על שהם מונהגים מאיזה מטרה, וזה מורה רק הקיבוץ לבד, וכן הגבילים. ויתהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר (דה"א טז כ'). תהלות קה יג). ואמר ואני אקניאם בלא עם (רק) בגוי נבל אכעיסם, מבואר שיש גוי שאינו עם. ואמר ההימיר גוי אלהים וגוי ועמי המיר כבודו

(ירמיה ב' יא). עיניו בגוים תצפינה הסוררים אל ירומו למו סלה (אבל), ברכו עמים אלהינו וזמ"ש ונתתיך לבז בגוים והכרתיך מן העמים (יחזקאל כה ז'), ר"ל עמים החשובים יכריתו אותך מארצם לגמרי, וגם הגוים הפחותים אשר שם תמצא בית תהיה לבז בתוכם, וע"כ ציין ברוב המקומות שם עם לישראל עם קרובו, ושם גוי, לגוים עובדי אלילים, לבד בעת שירצה לדבר מן הריבוי היותו גוי גדול, אז ישמש בשם גוי, כי שם גוי כולל קיבוץ גדול, ושם עם יבא על פרט וחלק מן הקיבוץ וגם על משפחה מיוחדת, עם הארץ ירגמוהו באבן (ויקרא כ' ב'), כיון על העומדים במעמד שם, ואם היה אומר גוי, היה הכונה על כל האומה, ומצאנוהו גם על שלשה אנשים, אמנם כי אתם עם (איוב יב ב'), וע"כ אמר, וראה כי עמך הגוי הזה (שמות לג ג'), עמך הוא שם הכבוד וגוי שם הריבוי. וכן רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה (דברים ד' ו'). ואמר כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני (חגי ב' יד), ר"ל בין העם הזה הכהנים המצויינים בהדרת קדש, וכן הגוי בכלל חללו קדושתם, ועיין לקמן ב' ג' וד'. ט' ב'. י' ו'. י"א י'. י"ד ו'. י"ח ב' וז'. כ"ה ג'. ל' כ"ח. מ"ב ו'. מ"ט כ"ב. ס"א ט'. ס"ה א' וב'), ומש"ש : **זרע, בנים**. עם היות שזרע מעולה מן עם, שמציין היחוס ושלשלת המולידים אל בניהם, מ"מ אחר ששם זה מצאנוהו גם על זרע בהמה, גם על זרע השדה אשר זרעם בס על הארץ, בהכרח יהיה שם בנים מעולה יותר מן זרע שמורה על הבנין, נחלת אבות אל בניהם : **חוטא, כבד עון**. חטא הוא מענין חסרון, קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ' טז) והוא שמחטיא מעשיו מצד השגגה שמדמה שהדבר מותר, או מצד התאווה שמעורת עיניו. אבל עוון נגזר מענין עוה ועוות, והוא שמעוות דרכיו במזיד, ע"י ששכלו מנצח בטענות לכפור במצוה או במצוה עליהם (כן באר בגי'ן בארץ), וקרוב לזה בחז"ל חטא שוגג עון מזיד (ועיין לקמן ה' יח. ו' ז'. כז ט'. מג כד. נט ב' יב) : **מרעים, משחיתים**. המריע יעשה לפעמים בעבור תועלת מדומה אצלו או בעבור הנאה, אבל המשחית עושה שלא לתועלת וצורך והנאה (ועיין לקמן יא יט. סה כה) : **נאצו**. פעל נאץ מורה שמקיל חשיבות איזה דבר ומבזהו, וזה המבדיל בינו ובין פעל מכעים : **ה', קדוש ישראל**. דע כי כ"מ שיזכיר בספר שם ה' סתם, מדבר עליו מצד שהוא בורא העולם ומחדשו ומנהיגו בחפצו וחכמתו ויכלתו. וכ"מ שיזכירו בכינוי אל ישראל, כמו אלהינו, אלהי יעקב, אלהי ישראל, אביר יעקב, קדוש ישראל, וכדומה, ידבר עליו מצד הענינים המיוחדים הנפלאים אשר עשה בעבור ישראל, אם מהשגחתו המיוחדת, אם מאותותיו היוצאים מן ההנהגה הכללית, אם מהקשר והדיבוק והאהבה שבינו לבינם. ויתבאר כ"א במקומו, ועיין דוגמא לזה לקמן (יב ה' ו'. לא א'. לה ב'. מ' ג'. מא יד טו יז כ' כא. מג ג'). מט ז'. ועוד במקומות רבים) : **נזרו**. יש בונים אותו נפעל מנחי העי"ן, שרשו זור, כמו זורו רשעים מרחם, ע"מ שדים נְכוֹנוֹ והעקר שהנו"ן שרשית, במשקל יְכוֹלוֹ, והוא נרדף עם פעל נסוגו, שמורה שפורש ומתרחק מאיזה דבר. ודע שיש הפרש לדעתי בין נזר ונסג, כי נסג מורה שמתרחק מן הדבר בעבור שמואס או שאינו רוצה בו, או בלא סבה. ונזר לא יבא על הנסיגות, רק אם נסוג מן הדבר בעבור איזה פרישות ומצוה

או קדושה, אם באמת אם לפי דמיונו, ובזה משתתף עם הוראה אחרת שיש לפעל נזר על הפרישות, לנדור נזיר להזיר לה' (במדבר ה ב'). וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקרא כב ב'). ולפי' כשאומר ונסוג מאחרי אלהינו (לקמן נט יג), רוצה שנזורו מעבודתו בלא סבה, אבל וינזרו מאחרי (יחזקאל יד ו'), הוא שנסוגו מה' בחשבם שיש בעבודת האליל קדושה יותר, ומדמים כי נזורם מה' לצדקה תחשב להם, וביחוד כשמציין עם הפעל הזה הגבול שאליו נזורו אחר, וינזרו לבושת, היינו שפרשו מאלהי קדם, אל צד האחור לאלהים אחרים, ובזה תבין את אשר כתבתי בבאורי : (מלבי"ם באור המלות)

הַ על מה תִּכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל-רֹאשׁ לְחָלִי וְכָל-לֵבָב דָּוִד :

רפ"י על מה תוכו וגו'. אדם שלקה וחוזר על סרחונו חזרו מוכיחו ואומר לו על זה לקיתה ואיך נותן לב לומר על סורחן זה לקיתי לא אשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי המקום הלוא כבר כל ראש לחלי ולמה לא תצינו : (רפ"י)

מצודת דוד על מה תוכו. על העבירה עצמה שלקיתם עליה על העבירה ההיא בעצמה תוסיפו עוד לעשות סרה ר"ל עשיתם שוב העבירה ההיא בתוספות איסור ואינכם משימים על לב לחשוב הלא בשבילה לקינו : **סל ראש לחלי**. הלא ע"י ההכאה נחלה כל הראש וכל הלב ומדוע לא תקחו מוסר : (מצודת דוד)

מצודת ציון סרה. ענין הסרה מדרך הישר וכן סורר ומורה (דברי"א כא) : **דוי**. ענין מכאוב כמו על ערש דוי (תהלים מא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על מה תכו, מסיים את דבריו שקרא בפסוק הקודם, אומר א"כ אחר שהרביתם לפשוע עד תכלית המרי והמרד, אשאלכם נא על תועלת מה תכו? ר"ל כי המוכה ביסורים ומתעורר עי"כ לשוב עד המכהו בתשובה שלימה, אז ההכאה היא לו לתועלת, כי תרפא חולי נפשו, כאשר ירפאו הסמים המרים חולי הגוף, אבל אתם מה תועיל לכם ההכאה, הלא. **עוד תוסיפו סרה**, ידעתי כי בכל זאת ודאי תוסיפו לסור מאחרי ה' ולא תשימו על לב לשוב, והראיה לזה כי הלא כל ראש לחלי וכו' ואעפ"כ לא זורו ולא חובשו, ולא התחלתם עוד לעסוק ברפואה כלל, כי אינכם שמים אל לב, וא"כ על תועלת מה תוכו. **כל ראש לחלי**, תפס משל האומה הישראלית לאיש פרטי המוכה במכאובים מכף רגלו ועד קדקדו, והחולי הכללי הוא חולי הראש, כי כל ההרגשות יוצאות מן המוח, וכל האיברים מרגישים בצערו, והחולי אשר הוא במדרגה למטה ממנו הוא מדוה הלב שהוא הנותן חיות לכל האיברים ע"י מרוצת

הדם השוטף דרך ורידי הדם מן הלב אל כל הגויה ואליו ישובו כולם, ובהיות הלב דוי הגם שהוא במדרגה אחר הראש, מ"מ ירגישו צערו בפרטות יותר מאשר ירגישו בצער כאב הראש, והחולי הפרטי יותר הוא אם נתפשט החולי בכל אברי הגוף מקטן עד גדול עד שאין בו מתום, וכ"ז הוא משל ציורי אל כלל האומה, והנמשל יבואר בפסוק ז' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות סרה. שם תואר, וענינו דברי סרה : לחלי. הלמ"ד מוסבת על כל ראש, והטעם לכל ראש חלי, וכמוהו יש לאל ידי (בראשית לא כט), יש אל לידי, וכן וכל לבב, הטעם ולכל לבב, הלמ"ד נמשך אל שתייהם : (מלבי"ם באור המלות)

וְלֹא מִכַּף-רֶגֶל וְעַד-רֹאשׁ אֵין-בּוֹ מֵתֵם פְּצַע וְחַבּוּרָה וּמָכָה טְרִיהַ לֹא-זָרוּ וְלֹא חִבְשׁוּ וְלֹא רָכְבָה בְּשָׁמֶן :

רפ"י מתום. לשון תמימות שלם מאין מכאוב : פלע. מכת חרב : חבורה. ל' חבלה : ומכה טריה. תירגם יונתן מרססא כתותה ומרוססת : טריה. דמיצייד"א זלע"ז וזל' גמרא יש טרייה לריסיה מנחס פי' לשון לחות כלומר לחה ורטובה תמיד נוצעת מויסט"א זלע"ז : לא זורו. הנגעים האלה לא זורו ע"י רופאים אצקת סממני תחבוסת לשון יזורה על נהו גפרית (איוב יח) ומנחס פי' לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור (ירמיה ל). ולא חובשו. לשון רפואה : ולא רוככה בשמן. לא רככה מכתם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והחבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל צם לשון רבים לא זורו הנגעים ולא חובשו ויונתן פתר כל המקרא זלשון דוגמא על שהם מלוכלכים ומנוגעים בעון ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנים ועד גדולים אין צו מתום אין טוב צו פלע וחבורה פצע ועונות וחטאים, לא זורו וגו' כלומר לא נתרפאו לשון בתשובה שלימה ולא רככה בשמן אפילו כל הרהור תשובה אין זלצם : (רפ"י)

מצודת דוד אין בו. אין בכל אחד מקום שלם ממכה במקום אחד יש פצע ובמקום וכו' : לא זרו. לא נפזר עליהם אבק סממנים המרפאים : ולא חובשו. לא נכרך עליהם מטלית כדרך שכורכים על המכות : ולא רככה. לא נתרככה המכה בשמן כדרך שמרככין המכות ר"ל הלא עדיין לא נרפאתם מהמכות אשר באו עליכם מאז על העבירות שעשיתם ומדוע חזרתם לעשות שוב והוא דרך משל לאמר הלא מאז בא הפורעניות על

השרים ועל יתר העם ועדיין משמשת בכם ולמה תחטאו שוב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מכף רגל. כן נקרא שטחות הרגל וכמו שנקרא שטחות היד כף יד : **מתום.** מלשון תמימות ושלימות : **פצע.** מכה שנבקעה ונפתחה ומוציאה דם : **וחבורה.** מכה שנצרר הדם תחתיה וממעל נראה כתם אדום כמו ונמר חברברותיו (ירמיה יג) וכן פצע תחת פצע חבורה וגוי (שמות כא) : **טריה.** לחה כמו לחי חמור טריה (שופטים טו) : **זורו.** ענין פזור כמו זריתי פרש (מלאכי ב) : **חבשו.** ענין קשור הכריכה שעל המכה כמו לנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד) : **רככה.** מלי רך וטוב (בראשית יח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מכף רגל. כולל כל אברי הגוף. **אין בו מתם,** אין בשום אחד מן האיברים אבר תמים שיהיה לו צורה אנושיית רק כולם מלאים פצע וכו'. **פצע** הוא מכת חרב שנפתח הבשר. **וחבורה** היא מכה שהדם נצרר בתוך הבשר, ורפואת הפצע הוא להניח תחבושת שיסגר המקום הנפתח וירפא, ורפואת החבורה היא להניח סמים מרככים שיפתח מקום שנצרר הדם והמוגלא שיצא המותרות לחוץ, וכשיש פצע וחבורה במק"א, אין לו רפואה, כי רפואת הפצע מזיק אל החבורה וכן להיפך, ור"ל פצע וגם חבורה במקום הפצע. **ומכה טריה,** מכה שמוציאה תמיד השיקוי מעצמותיו, ורפואת המכה טריה היא לקחת סמים המיבשים ועוצרים בעד נזילת הליחות ורפואה זו מזקת גם להפצע גם להחבורה, ששניהם לא ירפאו אלא בעוד שהבשר רוטפש ורענן ורטוב, ור"ל שהמכות נעשות צרות זו לזו עד שרפואתם נמנעת. - **לא זרו,** לא נתפזר עליהם אבק סמים המרפאים. **ולא חבשו,** לא נכרך עליהם מטלית כדרך שכורכים סביב המכה שלא תצא ממקומה למקום אחר מהגוף. **ולא רככה,** לא נתרככה מכתם בשמן (דרך רפואת המכה, תחלה מרככים אותה בשמן עד שתתרכך, ואח"כ חובשים סביבותיה במטלית שלא תתפשט ממקומה, ואח"כ זורים אבקת סמים לרפואה, ע"כ אומר לא לבד שלא זורו, שהוא סוף עסק הרפואה אף גם לא חבשו, שזה נעשה קודם, וגם לא רוככה בשמן שהיא התחלת עסק הרפואה, ור"ל לא התחלתם לעסוק ברפואה כלל) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מתם. שם זה בא בחירק בכ"מ, לבד מעיר מתום עד בהמה (שופטים כ' מח) בחולם, ולדעתי מתים הוא אנשים, מתום בחולם מציין שם המופשט של האנושיות המתאר את העיר, ולכן מגבילו עם בהמה מן האנושיות עד הבהמה, ועפ"י מ"ש פה וכן (תהלות ל"ח ד' ח'). אין מתום בבשרי, ר"ל שאין אבר בגוף אשר נשאר בו צורה אנושיית : **פצע וחבורה.** פצע מכת חרב הבוקע הבשר ופותחו ופוצהו ופוצחו, ומתחלף עם פצה פצח, וחבורה נצרר הדם ע"י הכאת אבן או אגרוף ולא נפתח. ושורש חבר יפרד לשלשה ראשים, א) חבורה ואסיפה, ב) חובר חבר ומכשף, ג) חבורת פצע, עקרו מורה התחברות, החובר חבר מאסף נחשים או חיות בלהטיו (סנהדרין דף פח), חבורת פצע נתחבר הדם ונצרר, ולפ"ז

חבורה קל מפצע, וכן סדרם (שמות כ"א) פצע תחת פצע (ואף) חבורה תחת חבורה צריך לשלם לו, וא"כ מ"ש פה פצע וחבורה לא יכון לפי כללי המליצה, אשר דרכה להעלות מושגיה מן הקל אל החמור, לא בהפך. ולכן מוכרח כמ"ש בפ"י, שר"ל חבורה הבאה במקום הפצע : **ומכה טריה**. לחה ורטובה נובעת תמיד ומוציאה שיקוי עצמותיו, וחברו לחי חמור טריה (שופטים טו) : **זרו**. י"מ עבר מהקל מנע"ו, כמו ויזר את הגז' (שופטים ו' לח), וי"מ מטעם מזור ורפואה. והעקר שהוא מנל"ה שרשו זרה, ענין פיזור, כמו יזורה על נוהו גפרית (איוב יח טו). ויוכל להיות מבנין פֶּעַל ונשתנה הקובוץ לחולם מסבת הרי"ש אשר לא תדגש : **חבשו**. חבש הוא מענין קשירה ואסירה בכ"מ, ובא על חבישת הבהמה במתג ורסן לבלום, וצמד חמורים חבושים (ש"ב טז), על חבישת המגבעות על הראש, וחבשת להם מגבעות (שמות כט). על המושל העוצר בעם וחובשם בבית הסוהר, לא אהיה חובש (לקמן ג'), על קשירת השבר או המכה בל תתפשט, ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל יד), יך ויחבשנו (הושע ו') : (מלבי"ם באור המלות)

ז ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים :

רפ"י לנגדכם זרים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלוה אויביכם : **ושממה**. מכס כנחלה הנהפכת לזרים והיא שממה מצעליה כך תירגס יונתן : (רפ"י)

מצודת דוד **ארצכם**. לכן תהיה ארצכם שממה : **אדמתכם**. פרי אדמתכם : **לנגדכם**. בעיניכם תראו ואין לאל ידכם לעמוד כנגדה : **ושממה**. ותהיה שוממה כארץ אשר יבואו עליה אויבים זרים ורחוקים כי המה מהפכים ומחריבים הכל ועושים שממה על כי המה לא יעמדו בה משא "כ כשהאויב הוא מבני הארץ ההיא וסמוך אליה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ארצכם** עתה התחיל לבאר הנמשל, מ"ש במשל כל ראש לחלי, היינו **שארצכם שממה**, שכמו שהראש הוא כלל הגוף כן המדינה היא כלל האומה, וכל איש ואיש מכללות האומה ירגיש בשממון אשר יקרה בכלל המדינה וראש הממלכה, ונגד מ"ש במשל כל לבב דוי, אומר **עריכם שרופות אש**, שבכל עיר ועיר נגע בה שרפת אש, כי כמו שהלב עם היותו במדרגה למטה מן הראש, מ"מ האיברים מרגישים צערו ביותר פרטות מאשר ירגישו כאב הראש, כי במדוה הלב יקרה עילוף וחלישות לכל האיברים, כן שרפת הערים הפרטיים הגדיל השממון וההתעלפות לאישי המדינה, ונגד מ"ש במשל מכף רגל ועד ראש אין בו מתום, אומר **אדמתכם**, היינו אדמת כל אחד ואחד **זרים אוכלים פריה לנגד עיניכם**, עד שנגע החורבן והאבדון אל כל איש בפ"ע. ולעומת מ"ש במשל לא זורו ולא חובשו, אומר **ושממה כמהפכת זרים** כמהפכה

הנעשית ע"י זרם מים כבירים שוטפים, שמשחיתים כ"כ עד שלא נשאר אחריהם שום תקוה ותוחלת כן אין שארית ותרופה למכתם, (ומה נכונה מליצתו זאת, שתפס שני דברים מתנגדים להגדיל הכאב מאד, כי מאד יצר אל האדם עת יראה יגיע כפו ביד אויביו, משא"כ אם נשחת עד לכלה וגם לו וגם להם לא יהיה לא יצטער כ"כ, לעומת זה אמר זרים אוכלים אותה. אולם מצד אחר יתנחם העם המנוצח מני צר עת יראה כי עוד נשאר שארית בארץ ועוד יש תקוה לבעליו בעתיד, לעומת זה אמר. כי יהיה **שממה כמהפכת זרם** שוטף שלא נשאר תקוה לבעליו, ויפה מליצתו במלת זרים הסובל שני הביאורים) והנה צייר בזה סדר החורבן והשממון שקרה לארץ יהודה מיום בוא מלך אשור לכבשה, כי בפעם הראשונה שבא שם בימי אחז (מ"ב י"ז) ואז הגלה עשרת השבטים, לא נגע השממון רק לכלל המדינה, ועדיין היו ערים שישבו בשלוח, ועל עת הזאת אמר ארצכם שממה. ובפעם הב' שבא בימי חזקיהו ותפס את ערי יהודה הברורות (שם י"ח) כבר נגע החורבן בכל עיר ועיר ועז"א עריכם שרופות אש, ועדיין היו נמצאים יחידים שישבו בטח, אבל בפעם הג' כשהחל לצור על ירושלים, כבר נגע האבדון לכל איש ואיש בפ"ע, ועל זה אמר אדמתכם וכו' (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות זרים. כמו זרם מים, מהפכה של גשם זורם ושוטף, וזרם זורים הם שני משקלים כמו קדם וקדים, או יהיה תואר כמו שכיר, כן פי' ר"מ גאון הביאו ראב"ע בס' שפת יתר, והצילו מטרף ר' אדונים, וכ"פ בן מלך. ואף שלדעתם מלה זאת בודדת, מצאתי לה אחים ורעים, שאון זרים תכניע (לקמן כה ה'), מים זרים (מב כד. ירמיה יח). ועיין דוגמא לזה מש"ל (ה' טז): (מלבי"ם באור המלות)

לח וְנוֹתְרָה בַת-צִיּוֹן כְּסֶפֶה בְּכָרֶם כְּמִלּוֹנָה בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה: (פ)

רפ"י ונותרה בת ציון. ריקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאשר תותר סוכת הכרם שעשאה נולך ובעת יצלך הכרם מניח סוכתו והולך, בתר דקטפוהי לאחר שצלרו אותה: כמלונה במקשה כאשר תעזב המלונה שעשה נולך בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשתלקט מניחה והולך, זו שזכרם קרויה סוכה לפי שהיא גר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים אבל הקישואין קשין הם ואין לירא מן העופות ואין לריד לשומרה ביום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילות כערסל מצותתא כמשכב המלונ' במקשה, במקשיא בתר דאזעויהי לאחר שלקטוהו לשון המשנה שלש אצעות ביום: כעיר נלורה. כעיר שצרו עליה ועושים סוכות סביב לה להסתתר שם החיילות וכשמסתלקים מעליה מניחין אותם

והולכין כל זה ת"י : (כ"י)

מצודת דוד ונותרה. תשאר רקנית מיושביה כמו סוכת הכרם מה שהשומר יושב בה כי בעת יבצר כרמו מניח סוכתו ריקן והולך לו : **כמלונה במקשה.** כמו המלונה העשויה בשדה קשואין כי משתלקט מניחה ריקן והולך לו (זה שבכרם קרוי סוכה כי השומר יושב בה ביום ומשמרה מפני העופות ובלילה מפני הגנבים אבל הקשואים קשים הם למאכל העופו ואינו שומרם אלא מפני הגנבים ובלילה ולכן נקראת מלונה עשויה ללינה) : **כעיר נצורה.** כמו העיר אשר האויבים צרים עליה העושים הסוכות לעצמם להסתתר בהם וכשמסתלקין מעליה נשארים הסוכות ריקן : (מצודת דוד)

מצודת ציון בת ציון. עיר ציון : **כמלונה.** מל' מלון : **במקשה.** מל' קשואין והוא שם פרי. נצורה. מל' מצור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונותרה, מצייר ירידת ציון מדרגה אחר מדרגה בשלשה זמנים הללו, כי בפעם הראשונה נותרה ירושלים בודדה גלמודה מרבת עם אשר היו מתקבצים אליה תמיד ונדמית כמו **הסוכה בכרם** שאין נמצא בתוכה רק שומר הכרם לבד, כן לא נמצא בה איש ממקום אחר רק אנשי ירושלים לבד, - אחר שבא לשם בפעם הב' נדמית **כמלונה במקשה**, סוכה העשויה בשדה קשואים, שגם השומר עצמו אינו יושב שם רק בלילה וביום היא שממה לגמרי (כי את הקשואים שהם קשים אי"צ לשמור ביום מן העופות רק בלילה מפני הגנבים), כן אף אנשי ירושלים היו מתחבאים כל היום במערות וצחיחים מפני פחד אויב ולא נמצאו בעיר רק בלילה, ואחר הפעם הגי' שצר על ירושלים עצמה עם מחנהו היתה דומה **כעיר נצורה במצור** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מלונה. סוכה העשויה ללינת הלילה לבד, וע"ל (כ"ד ב') : **נצורה.** נפעל משורש צור, והשורק מקום חולם, ענין מצור. וי"מ ענין חורבה, וכן בנצורים ילינו (לקמן סה ד'), והנכון עיר העומדת ליחרב ע"י מצור : (מלבי"ם באור המלות)

טו לולִי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעַט כְּסֵדָם הָיִינוּ לְעַמָּה דְמִינוּ :

כ"י לולִי וגו'. הותיר לנו שריד. מאליו וזרחמיו ולא בצדקותינו : **כמעט כסדום היינו.** כולנו כלים : (כ"י)

מצודת דוד לולי ה'. אם לא היה המקום משאיר לנו בחסדו שארית

כחשבון המעט. כסדום. היינו ראויים להיות כלים כסדום ועמורה מבלי שארית מה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לולי. ל' אם לא : שריד. שארית כמו פליט ושריד (איכה ב) : דמינו. מל' דמיון והשוואה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לולי ה' צבאות, אם לא היה משאיר לנו שארית מעט כסדום, אז. **כסדום היינו,** ר"ל אחר שהיינו דומים במעשינו כסדום, שגברה רעתם יותר מרעת אנשי עמורה. **לעמורה דמינו,** היינו דומים בענין החורבן והאבדון לעמורה שלא נמלט מהם איש, ולא כסדום שניצולו שם לוט ושתו בנותיו. (ובזה השלים הענין, ומתחיל ענין חדש תוכחת מגולה אודות הקרבנות והמעשים הנרצים אצל ה' איכות התשובה ועזיבת החטא, וימשך עד פסוק כ"א): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הותיר לנו שריד. אצל שריד בא תמיד פעל שאר, השאיר שריד, ופה לבד אמר הותיר שריד, ויובן עפ"י (לקמן ה' ו') בהבדל בין פעל שאר ופעל הותיר כי שאר הוא הנשאר בכוונה, ונותר הוא שלא בכוונה ולכן משמש אצל שריד תמיד בפעל שאר, ר"ל שלא נשאר שריד בכוונה, שהגם שנותר אחד היה שלא בכוונה רק שהיתה לו נפשו לשלל מבלי דעת האויב המנצח. ופה בא להקטין השריד שלא השאירוהו האויב בכוונה רק נותר מעצמו ומלט מחרב. וגם זה היה רק מעט על ידי השגחת ה' : **כמעט.** מוסב על שריד, והאתנח עד, והכ"ף כ"ף האמתית, ככ"ף השבעה לי כיום : **כסדום היינו לעמורה דמינו.** העברי ידבר בערך הדמיון לפעמים בפעל דמה ונקשר עם למ"ד. לעמורה דמינו, ולפעמים בפעל היה ונקשר לרוב עם כ"ף כסדום היינו. ויש הבדל גדול ביניהם, כי פעל היה הנקשר עם כ"ף מורה שהיה כן ממש, אבל דמה עם למ"ד, מורה שנדמה לו רק במקצת או בדבר אחד, היה ה' כאויב (איכה ב' ה') היה כן ממש, אבל דומה דודי לצבי (שיר ב' ט') היא רק במהירות מרוצתו, כדברי המורה (בראשון מראשון) ואחר שהמליצה זאת תפארתה, שמושגים יתעלו מן הקטן אל הגדול, מן הקל אל החמור, הנה מחק המליצה וכלליה, שלא תרד רק תעלה במושגיה, ולפי"ז אחר שאמר כסדום היינו, שהוא השיווי המוחלטת, איך יאמר לעמורה דמינו שהוא הדימוי במקצת, והיה ראוי לאמר בהפך לעמורה דמינו (ויותר מזה) כי כסדום היינו, וכן אמר המתפלל (תהלות קב ח') דמיתי לקאת מדבר (ויותר מזה, כי הייתי ככוס חרבות, שוה בהחלט. ומזה תראה כי מ"ש בפירושי לא דבר ריק הוא : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּשְׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הָאֲזִינוּ תוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִם עֲמָרָה:

רַק"י קאיני סדום. שרים שמעיהם כסדום מכאן אמרו אל יפתח אדם

מצודת דוד קציני סדום. שרים הדומים לשרי סדום : (מצודת דוד)

מצודת ציון קציני. ענין שררה כמו כל קציניך נדדו (לקמן כב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שמעו דבר ה', הוא דבר הנבואה, **קציני סדום**. שרים הדומים לשרי סדום ברשעתם, כי רעת השופטים גבר בסדום יותר מבעמורה. **תורת אלהינו** זאת התורה אשר שם משה, כי התוכחה שהוכיחם פה על ריבוי הקרבנות הוא מבואר בתורה שאין הקרבן מכפר בלא וידוי ותשובה וחרטה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שמעו, האזינו. יש הבדל בין שמיעה להאזנה, ששמיעה מורה יותר ההבנה מפעל האזין, ובארתי בפיי התורה (דברים לב א') כי כשירדפו שני פעלים אלה אל שני נושאים מתחלפים ידבר אל נושא החשוב בפעל שמע, ואל נושא הפחות בפעל האזנה, ולכן אל הקצינים אומר שמעו ואל העם האזינו, גם יש הבדל בין דבר ה' ובין תורת אלהינו. דבר ה' הוא הנבואה, ותורה היא תורת משה, ותמצא כפל זה (לקמן ב' ג', ה' כד). וכבר בארתי בפיי התורה (שם) כי כשיבואו שני הפעלים שמיעה האזנה על שני נושאים מתחלפים יוחס אל הנשוא המעולה שצריך להטות לב להבינו לשון שמיעה, ואל הנשוא המובן בקל לשון האזנה, ולכן על דבר ה', שהנבואה דבריה חתומים וסתומים, ורק הקצינים והגדולים יבינוהו, אחרי שישימו לבם להבין ולהשכיל, אמר לשון שמיעה, ואל תורת ה' המובנת לכל לפי פשוטה, אמר לשון האזנה : (מלבי"ם באור המלות)

ינא למה-לי רב-זבחיכם יאמר יהוה שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חקצתי :

כס"ז שבעתי עולות אילים. כמו פן ישבעך וישנאך (משלי כה יז) : מריאים. בהמות לאן פטומות : לא חפצתי. אחר שאתם עוזרים על תורתי זבח קטעים תועבה : (כס"ז)

מצודת דוד למה לי וכו'. הלא כל עצם הזבח בא להתוודות עם הבאתו ואתם הואיל ואינכם שבים למה לי הזבח : **שבעתי וכו'**. ר"ל אני קץ בהם כאדם השבע שהוא קץ בדבר שהוא שבע ממנו : **לא חפצתי**. הואיל ואינכם שבים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מריאים. פטומים ושמנים וכן ושלם מריאכם (עמוס ה) :

ועתודים. הם הזכרים מן העזים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למה לי, העם היו רגילים בעת ההיא להביא קרבנות רבים ושמנים וחשבו כי בזה ישיגו התכלית הנרצה. יאמר לאיזה תועלת תביאו רוב זבחיכם אלה, אחר שמעשה הריקה מן הכונה היא גויה בלי רוח ונשמה, ומה בצע במעשה הקרבנות, והנה חלק את הקרבנות לארבעה מינים. (המין הא') קרבנות נדבה, והם משני מינים, א. עולה, וכולה כליל, ב. שלמים ותודה, שאין מקטירים מהם רק החלב, על הא' אמר **שבעתי עולות אילים.** על הב' אמר **שבעתי חלב מריאים,** ר"ל אחר שהתכלית המבוקשת מקרבנות אלה, היא להראות הכרת חסד ה' וטובתו והכנעתו לפניו, אתם שאינכם מכוונים זאת בהביאכם הקרבן, כמדומים אתם כי ארעב לשבוע חלב ובשר לשובע, משיב אני לכם, שבעתי בס, ואיני רוצה בהם עוד. (המין הב') קרבנות חובה הבאים לכפרת חטא, והם חטאות ואשמות, ועקרים הוא הדם הנזרק שבו תלוי הכפרה, אומר אחר שהתכלית המבוקשת בקרבנות אלה היא, שיתחרט החוטא ויתודה ויכנע וישוב, אתם שאינכם שבים בתשובה, כמדומים אתם כי אל דם הקרבן אני צריך, דעו כי **דם פרים וכבשים לא חפצתי בו.** (המין הג') הם קרבנות נדבה שעשאם ה' עליהם חובה והם עולות ראיה ושלמי חגיגה שהיו מביאים בעת עלייתם לרגל, שהגם שהם נדבה, ואם לא עלו לרגל אין חייבים בהם, מ"מ אם ראו פנים בעזרה ולא הביאו קרבן, לא לבד שלא קיים מ"ע של יראה כל זכורך, עבר ג"כ על ל"ת של ולא יראו פני ריקם, (רמב"ם פ"א מה' חגיגה), והנרצה בקרבנות אלה, שאחר שצוה להם לעלות לעיר הקדש ג"פ בשנה, ללמוד שם יראת ה' ודרכיו מפי הכהנים והנביאים, כמ"ש למען תלמד ליראה את ה' אלהיך, לעומת זה צוה להם להביא דורון לפניו, אות הרצון והאהבה, כי חפץ בביאתם וכי לקח מידם עולה ומנחה ועז"א : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מריאים. ת"י פטימין, וי"מ מין ממיני הבקר הגדולים. וי"ל לשון מרי, שרשו מרה והא' נוספת, ע"ש מרים ומרדס כפרה סוררה, והכתוב עד, כעת במרום תמריא תשחק לסוס ורוכבו (איוב לט) : **עתודים.** הזכרים מן העזים : (מלבי"ם באור המלות)

גב' כי תבאו לראות פני מי-בקש זאת מידכם רמס חצרי:

רש"י מי בקש זאת מידכם רמס חצרי. לרמוס את חצרי אחרי שאין לזככם **שלם עמי :** (רש"י)

מצודת דוד כי תבואו. כאשר תבואו לראות לפני ברגל אז אומר לכם מי בקש זאת מידכם לדרוך ולרמוס בחצרי : (מצודת דוד)

מצודת ציון פני. כמו לפני ותחסר ה ל מ " ד : **רמוס.** ענין דריכה ברגל כמו
ורמסי בחומר (נחום ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי תבאו לראות פני, בשלש רגלים, שאז הלא
צויתכם לעלות ולראות וא"כ הלא תאמרו הלא אז אתם מוכרחים
ומצווים על הבאת הקרבן? אני משיב לכם **מי בקש זאת מידכם,** גם זאת
בעצמו שתרמסו חצרי להתראות פנים מי בקש מידכם? ואחר שחיוב
הקרבן הוא רק אם מתראה פנים בעזרה הלא טוב שלא תלכו לעזרה ולא
תביאו קרבן. **רמס חצרי,** ר"ל אחר שאינכם מכוונים בעליה זאת ללמוד
שם יראת ה' א"כ אינכם עושים בזה שום מצוה רק מה שאתם רומסים
חצרי בחנם, וא"כ (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פני. תחסר למ"ד לפני, וירמוז דרשת חז"ל יְרָאָה
יְרָאָה, כך בא לְרָאוֹת, כי לא בעין בשר יתראה, רק יתראה ע"י שהוא
רואה וצופה ומשגיח בכל, והבן : **מי בקש זאת מידכם.** פעל בקש נקשר
עם מ"ם הוא בקשה ושאלה, ואם נקשר עם מלת מיד הוא השואל מחברו
שישיב לו את המגיע לו ממנו (בראשית לא לט. מג טו. ש"א כ"ט) : **רמוס.**
הולך, דורך, פוסע. הוא כדרכו, והרומס, הוא להשחית ולקלקל ? ותרמוס
את החוח (מלכים ב' יד ט'). ר"ל משחיתים חצרי, ותפס חצרי כי בהיכל
לא נכנסו רק הכהנים (מלבי"ם באור המלות)

לֹא תוֹסִיפוּ הֵבִיא מִנְחַת-שָׁוָא קְטֹרֶת תוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשֶׁבֶת
קָרָא מְקָרָא לֹא-אוֹכֵל אֵן וְעֶצְרָה:

רש"י לֹא תוֹסִיפוּ הֵבִיא מִנְחַת שָׁוָא. מתרה אני צכם לֹא תביאו לי מנחת
שָׁוָא שְׁלֹכֶם שֶׁהֶעֱשָׂן עוֹלָה מִמֶּנָּה קִיטוֹר שֶׁל תִּיעוֹב הוּא לִי וְלֹא לִנְחַת הַרוּחַ
: חֹדֶשׁ וְשֶׁבֶת קָרָא מְקָרָא לֹא אוֹכֵל וְגו'. ולקרוֹא מְקָרָא חֹדֶשׁ וְשֶׁבֶת שֶׁאֵתֶם
נֹאסְפִי לְקָרָא עֲלֵהָ וְאִסִּיפָה צֵהֶם לֹא אוֹכֵל לְסִבּוֹל אוֹן שְׁבִלְצִכֶם הַנוּטָה
לְעִכּוּ"ם וְהֵעֲלָה עִמּוֹ שְׁאִין שְׁנֵי הַדְּבָרִים כֹּאֲלוֹ רֵאוּן יָחַד לְקָרָא עֲלֵהָ
לִיאֶסֶף לִפְנֵי וְהֵאוּן שְׁבִלְצִכֶם לְעִכּוּ"ם וְאִין אֵתֶם מוֹלִיאִין אוֹתוֹ מִתּוֹךְ
לְצִכֶם (רש"י)

מצודת דוד מנחת שוא. כי הואיל ואיננה לי לרצון היא מנחת שוא כי אין
בה תועלת כי הקטרת הקומץ היא תועבה לפני : **חודש ושבט.** בין בר"ח
בין בשבת בין בימי המועד אשר תקראו מקרא קודש ואתם נעצרים לפני
בהבאת קרבנות הנה לא אוכל לסבול האון שבלבכם עם העצרה שאתם
נעצרים לפני כי אין שני אלו ראויים להתאחד : (מצודת דוד)

מצודת ציון קטורת. ענין העלאת עשן והוא מל' קטור הארץ כקיטור הכבשן (בראשית יט) : **אוכל.** מל' יכולת : **און.** ענינו מחשבת שקר כמו הנה יחבל און (תהלים ז) : **ועצרה.** ענין קבוצת אנשים כמו עצרת בוגדים (ירמיה ט) ע"ש שהם עצורים ועכובים במקום אחד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא תוסיפו, אחר שגם זאת שתרמסו חצרי איני רוצה בו, והוא נגד רצוני, כ"ש שאין לכם להוסיף עוד על מה שאתם באים שם נגד רצוני **להביא עוד מנחת שוא** והבל, קרבן החגיגה והראיה שאיני רוצה בו כלל, כי **קטרת** הקיטור של המנחה היא **תועבה לי**, כמי שבא אל היכל המלך נגד רצונו ומוסיף חטא על פשע וממלא ביתו קיטור ועשן. (**המין הד'**) הם קרבנות מוספים שהביאו הצבור בשבתות וחדשים ומועדות, והיה להם תכלית אחרת מיוחדת מתיחסת עם ענין היום, כי כמו שהימים הקדושים האלה נבחרו, למען יפנו בס מהבלי העולם ויתקדשו לעבודת ה' כן נתנו בס קרבנות מיוחדים שהיו הציבור מתאספים לבהמ"ק לעמוד על הקרבנות ולהעצר לפני ה' בתפלה ועזיבת עסקי התבל. והנה בימים האלה היו בהם שני ענינים, למדום חז"ל משינוי הכתובים, במקום אחד אומר עצרת לה' אלהיך ובמקום אחר אומר עצרת תהיה לכם, כי היו מחלקים את היום לשני ענינים חציו הראשון להעצר לפני ה', וחציו השני למשתה ושמחה, אולם גם מצות העונג והשמחה היה צריך שיהיה בקדושה לשם ה' בלבד, **עז"א חדש ושבת קרא מקרא,** שהם המועדות שאתם קוראים אותם מקרא קודש. **לא אוכל און ועצרה,** ר"ל גם בחצי היום הראשון שבו אתם מתעצרים לפני בבהמ"ק, מ"מ **לא אוכל** לסבול העצרה הזאת אחר שלבכם מלא און עם העצרה אשר בפועל, ואין מעשה העצרה מסכים עם המחשבה שבלב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שוא. דבר שאין בו ממש, וזה גדרו בכ"מ, והמבאר שוא, שקר, שקר בימינו : **קטרת.** שם קיטור, הונח על האדים והחלקים המימים העולים מגשם לח כשיוחס באור, וזה המבדיל בינו לבין שם עשן שבא מן פירוד החלקים בעצמם, וע"כ בקרבנות שהם גשמיים לחים יאמר הקטרה בכ"מ. וקטרת, שם מופשט נכרת, המנחה המסבבת העלאת הקיטור היא תועבה : **קרא מקרא.** חסר ו' העיטוף, ור"ל המועדות שהבי"ד קוראים אותם כמ"ש אשר תקראו אותם (ויקרא כג), ונאמר בס תמיד מקרא קדש יהיה לכם, על שהבית דין קובעים אותו : **עצרה.** עקרו מורה מניעה ועכבה, הנה נא עצרני ה' מלדת (בראשית טז), ומשם הושאל על החג, עצרת היא, על שנעצרים לפני ה' ונמנעים מעסקיהם. על המלכות, זה יעצור בעמי (שמואל א' ט' יז) על שהמלך עוצר בעם ומונעם מלכת בשרירות לבם. ואון מורה כח החפשי באונו וכחו, וזה הפך עצרה. לא אוכל, הטעם לא אוכל סבול און עם עצרה, וכן אותו לא אוכל (תהלות קא ה') : (מלבי"ם באור המלות)

יִדְ חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנָאָה נְפָשִׁי הָיוּ עָלַי לְטָרַח נְלֵאִיתִי נְשָׂא:

מצודת דוד **חדשיכם**. זבחי חדשיכם וכו' : **לטורח**. למשא כבד המטריח עד שאני עיף לשאת את המשא ואמר בלשון הנופל באדם להשמיע האוזן כפי שהורגלה (מצודת דוד) :

מצודת ציון **נלאיתי**. ענין יגיעה כמו ומה הלאיתיך (מיכה ו) : **נשוא**. מלי משא (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין **חדשיכם**, ר"ל וכ"ש חצי היום השני שאתם מיחדים לצרכיכם לאכול ולשתות שלכן קראו חדשיכם שלכם לצרכיכם, זה שנאה נפשי לגמרי, כי אין בו לא מעשה טובה ולא מחשבה, אחר שאינכם מתענגים לשם ה'. **היו עלי לטורח**, הדבר מצד עצמו היא טירחא בעיני, מצד שהוא נגד רצוני. וגם **נלאיתי נשא**, מצד אורך הזמן שאתם מתמידים ושונים בחטא, (כי משא כבד יהיה למעמסה אף זמן מועט, וגם משא קל ילאה הנושאו זמן ארוך, וכ"ש הנושא משא כבד זמן ארוך) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לטורח נלאיתי**. מושג הטרחא היא בהנשוא, ומתאחד עם סבל ומשא ודומיהם, רק שנבדל מהם במה שכולל כל דבר שיקוץ בו האדם יהיה משא או הליכה או דבור. ומושג הלאות הוא בהנושא ומתאחד עם פעל יגע, עיף, עמל, רק שנבדל מהם במה שהוראתו המיוחד על פסיקת הכח בהחלט (מלבי"ם באור המלות)

טו וּבְפָרְשְׁכֶם כְּפִיכֶם אֶעְלִים עֵינֵי מַכֶּם גַּם כִּי-תִרְבוּ תְּפִלָּה אֵינֹנִי שִׁמְעֵי דִיכֶם דְּמִים מְלֵאוּ:

רס"י **ובפרשכם כפיכם** **עללים עיני מכס**. לפי שידכם דמים מלאו : **רס"י** **למיס**. **לליחה** :

מצודת דוד **ובפרשכם כפיכם**. בעת התפלה : **ידכם וכו'**. לפי שידכם מלאים משפיכת דם (מצודת דוד) :

מצודת ציון **אעלים**. מלי העלמה והסתרה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ובפרשכם**, אחר שהוכיחם עד הנה לאמר, כי הפועל הטוב מהבאת הקרבנות והעצרה בבהמ"ק לא יועיל אם לא תסכים עמו טוב המצפון והמחשבה הזכה, יאמר כי גם טוב המחשבה לא יועיל אם האדם מלוכלך בחטאים בפועל. כי גם עת תפרשו כפיכם להתפלל, והוסיף

לאמר. **גם כי תרבו תפלה**, שגדר מלת תפלה היא שפיכת הנפש במחשבה זכה וראויה, שאז הלא הכינותם לבבכם אלי, מ"מ **אעלים עיני מכס ולא אוכל לשמוע** תפלתכם מצד **שידיכם דמים מלאו** במה שאתם שופכים דם נקיים, ובזה רוע המעשים ישחיתו זכות הכונה, כי מתנאי העבודה השלימה ששניהם הפעל והמחשב יתקדשו לפי ה', ואם תשאלו ובמה נכף לה' ונרצה לפניו. ? הגיד לך אדם מה טוב, ואיך תשובו לה' ומה המה תנאי התשובה וגדריה, תחלה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ובפרשכם כפיכם. פרישת הכף הוא לתפלה בכ"מ (שמות ט' לג. מ' א'. ויקרא כב לח נד. עזרא ט' ה'). כי הדוכן יבא בלשון נשיאת כפים (ויקרא ט' כב) ולכן דברי חז"ל (ברכות לב) אסמכתא, וכן ברבה (בשלח פכ"ב) פי' על התפלה : **תפלה**. שרשו פלל, מורה על שפיטת כח הפנימי ושפיכת הנפש והדבקה בהעליון הבלתי ב"ת, ומצד זה עקר הוראתו על זוך הלב, טהרת הנפש, התנשאות הרוח, בדידת המחשבה, דבקות החלק בהכל הכולל בקשר אמיץ, ולא יבוא פעל זה מאדם לאדם (לבד לקמן מה יד עמשי"ש), וזה גזרו והבדלו מיתר רעיו תחנה בקשה וכדומה (מלבי"ם באור המלות)

רחצו הזכו הסירו רע מעליכם מנגד עיני חדלו הרע:

רש"י רחצו הזכו. (פתח הוא) ל' כווי לפי שהוא מגזרת רחץ, אצל רחצו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ. רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו לכו י' אזהרות של ל' תקוצה יס כאן כנגד עשרת ימי תקוצה וכנגד עשרה מלכיות זכרונות וסופרות : חדלו הרע. חדלו ממעשים הרעים : הרע. כמו להרע א"ל לכתוב מלהרע שכן לשון המקרא נופל על ל' חדלה וחדל לעשות הפסח (מדבר טו) עד כי חדל לספור (ברא' מא מט) כלומר חדלה הספירה חדלה העשיה אף כאן תחדלו הרעה : (רש"י)

מצודת דוד רחצו הזכו. הסירו כתמות העון בתשובה : **הסירו וגו'.** לפי שרוע מעללי גבר עומדים מול ה' לקטרג עליו לזה אמר עשו תשובה ובזה תסירם מנגד עיני : **הרע.** מלהרע : (מצודת דוד)

מצודת ציון הזכו. מלי זכות ובהירות : **חדלו.** מנעו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין רחצו, כתמי העונות הקודמים, ע"י חרטה ועזיבת החטא, ולא די ברחיצה ושטיפה בעלמא, רק **הזכו** בזכורך היטב שיסור הכתם מכל וכל, ר"ל שובו מאהבה עד שיתהוו מן העונות זכיות. ומתי די בחרטה לבד. ? רק בעבירות שבין אדם למקום שאין העוון קיים עודנו,

אבל בעבירות שהן קיימות עודנה שהן עבירות שבין אדם לחבירו, בזה **הסירו רע מעלליכם מנגד עיני**, ר"ל מעללים שעדן עומדים לנגד עיני, והחטא ישנו עוד במציאות, צריך שתסירו אותו, גזל ישיב, אונאה יחזיר, חבול ישלם, מוציא ש"ר יפייס. - כ"ז לתקן חטא העבר. עתה יורה איך יתנהג השב בעתיד, **חדלו מלהרע** הוא סור מרע מעתה והלאה, ולא די בזה לבד רק (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הזכו. י"מ התפעל מנל"ה, ודגש הכ' לחסרון הדי' הזדכו, ולאות הבנין, ולדעתם דגשות הזי"ן זרה? וי"מ נפעל מהכפולים, ודגשות הז' לחסרון נו"ן הבנין, ודגשות הכ' להשלים הכפל. ולדעתם ראוי שתהיה המלה מלעיל, כמו הברו נושאי כלי ה' ? לכן נראה כי מלה זו הורכבה בכונה מנל"ה והכפולים, כי ממשפט המליצה שרשו זכך, כי ריעו הוא רחצו. וממשפט הכונה הוא שיעשו מהעונות זכיות, כי הרחיצה היא כיבוס המדות ונקיותם ושרשו זכה, לכן הורכבה משניהם: (מלבי"ם באור המלות)

זי למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה: (o)

רפ"י למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד היו למדין להטיב המלמד לעלמו הוא ממשקולת ל' קל לפיכך לוי ל' רבים שלו נקוד בחירק כמו אמרו שמעו אבל המלמ' לאחרי' הוא ממשקולת ל' כבד המדגיש ואם בא לכוות את הרבים הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהשי"ן מודגש' ממשקולת ל' כבד ומגזרת אשר לפיכך ל' לוי לרבים נקוד פתח (כמו אשרו דברו ספרו בשרו): אשרו חמוץ. החזיקו את הגזול והוא לשון משנה אשרנוהי אי אשר חילי ישר כחך ל"א הדריכוהו בנתיב אמת לזכות בשלו לשון באשורו אחזה רגלי (איוז כג יא) ואשר בדרך לבך (משלי כג יט) : שפטו יתום. פלוני זכאי פלוני חייב : ריבו אלמנה. השתדלו בריבה להתווכח בעדה שאינה יולאת לחזור אחרי בעלי דינה (סא"א): חמוץ. גזול ודומה לו מכף מעול וחומץ (תהלים עא) : (רפ"י)

מצודת דוד היטב. להטיב מעשיכם : דרשו. חקרו המשפט לדעת הדין עם מי והיו מישרים את העשוק ושפטו משפט היתום וריבו ריב האלמנה כי המה הנעשקים ע"פ רוב : (מצודת דוד)

מצודת ציון אשרו. מלי ישר ובאה האל"ף במקום היו"ד וכן בהפוך כמו ובכבודם תתימרו (לקמן סא) ומשפטו תתאמרו : חמוץ. עשוק כמו מכף

מעול וחומץ (תהלים עא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למדו עצמכם להיטב שהוא עשה טוב, ובחובתך נגד בן אדם רעך זאת עשה **דרשו משפט** בין הנגשים לריב לברר הדין עם מי, וכשתדעו מי הנגזל, אז אשרו את החמוץ בנתיב משפט, ולא לבד שתדרשו משפט עת יבואו שני הבע"ד להתייצב לפניכם, רק גם **שפטו** (משפט) **יתום** הגם שהוא קטן ואינו יודע לתבוע את בעלי דיניו לדין, ולא זאת שתשפטו משפט יתום שמשפטו קצוב ומבואר שהוא קם תחת אביו לנחלה, רק גם **ריבו** (ריב) **אלמנה**, האלמנה שגם היא אין לה יכולת לתבוע בעלי ריבה לדין וגם משפטה אינו ברור כמשפט יתום, כי יש במשפטי כתובתה טענות והכחשות ע"פ הרוב, אימר צררי אתפסה וכדומה, (כי זה ההבדל בין ריב ומשפט) מכל מקום ריבו אתם את ריבה טענו בעדה עד יצא לאור משפטה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אשור. כמו מאשריך מתעים (לקמן ג' יב) לשון הדרכה : **חמוץ**. כמו חמוס בחילוף מוצא השינים, כמו מכף מעול וחומץ (תהלות עא) : **שפטו, ריבו**. חסר הפעול שפטו (משפט) יתום, ריבו (ריב) אלמנה. ויש הבדל בין ריב ומשפט, הריב הוא סדור הטענות בדבר שעדיין אין ענינו מבואר, והמשפט הוא עיון על הפסק בדבר המבואר, וכן היתום משפט נחלתו מבואר בתורה, אבל האלמנה התובעת כתובה או מזונות אין משפטה מבואר, וצריכה להשבע השבעת כתובה, לכן אמר ריבו (וע"ל ג' יג) : (מלבי"ם באור המלות)

יִחַד לְכוּ-נָא וְנִקְחָהּ יֹאמֶר יְהוָה אִם-יְהִיוּ חֲטָאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְבְּנוּ אִם-יֵאָדִימוּ כִּתּוּלַע כְּצֶמֶר יְהִיוּ:

רש"י לכו נא ונוכחה. יחד אני ואתם ונדע מי סרח על מי ואם אתם סרחתם עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב : אם יהיו חטאיכם כשנים. כתומים לפני כאודם שנים אלזינם כשלג. יאמר ה'. תמיד הוא אומר לכם כן כמו על פי ה' יחנו (מדבר ט כ), ד"א לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה ממנו חללו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו ונוכחה יחד להודיעני עשינו מה שעלינו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו' : כתולע. לזע שרובעים זו אדום גרעינים הם ויש תולעים בכל אחד ואחד : (רש"י)

מצודת דוד ונוכחה. נברר הדברים לדעת מי סרח על מי : **אם יהיו וכו'**. ר"ל וכאשר תודו שהדין עמדי ותשובו לי אז אם יהיו חטאיכם אדומים כשני תולעת יולבנו כשלג ר"ל אכפר על חטאתכם (דימה העון לכתם

אדום שהוא צבע חזק ונראה למרחוק ולא יוסר מהר בכבוס) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לכו**. הוא ענין לשון זרוז כמו ועתה לכו ונהרגהו (בראשית לז) והלא לא הלכו אליו : **ונוכחה**. ענין ברור דבר כמו אשר הוכיח ה' (שם כד) : **כשנים**. חוטים צבוע אדום כמו ותולעת שני (שמות כה) : **כתולע**. הוא שם הצבע שצובעים בו אדום : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לכו**, בואו נא ונוכחה יחד, מדוע אינכם עושים כן. ? מדוע אינכם שבים אל ה' כאשר הוריתיכם. ? מה תדאגו ותיראו לשוב, הלא גם אם יהיו חטאיכם צבועים ואדומים כחוט השני מה בכך הלא כשלג ילבינו? אם תרחצו ותזכו, כמ"ש רחצו והזכו, יתכבסו הכתמים וטהרתם מכל חטאתיכם, ולא זאת לבד אלא גם אם יאדימו כתולע, הוא התולעת אשר בדמו צובעים את צבע השני, (וכוון בזה לשני ההבדלים אשר בין התולע ובין השני הנצבע ממנו, א שהתולע הצבע האדום עצמי לו לא כן השני שקבל הצבע במקרה ע"י התולע, ור"ל גם אם תשתרשו בחטא עד שישוב עצמי לכם, וזה החוטא מסבת הכפירה והמרד שעז"א אם יאדימו בחוזק כתולע, ב שהתולע צובע אחרים לא כן השני, ור"ל גם אם חטאתם והחטאתם את הרבים, הגם שאז התשובה קשה מאוד (שעז"א יאדימו בהפעיל) מ"מ עת תשובו (גם אם לא ישוב להיות לבן כשלג עכ"פ) כצמר יהיו. ? וא"כ מדוע אינכם שבים בתשובה. ? הלא אין לך דבר שעומד בפני התשובה. ? , זאת שנית הלא בהכרח ראוי לכם לשוב, כי ראוי לכם לשום על לב את גודל התועלת אשר ימשך לכם מן התשובה וטיב המעשים כי (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לכו**. ענין זירוז : **ונוכחה**. הוא וכוח בראיות ומופתים שכליים : **ילבינו**. הוא הפעיל עומד, כי לא נמצא ביתר הבנינים, אבל יאדימו יוצא בהכרח כי נמצא בקל אדמו עצם מפנינים, ועיין בפ"י : **כתולע**. תולעת השני, שם רמש יצבעו מדמו מראה אדום (קארמעזין בל"א) : **כצמר**. חסר התואר כצמר לבן, וכמוהו מלובשים בגדים (מ"א כב י'), ימותו אנשים (ש"א ב' לג) : (מלבי"ם באור המלות)

ט **אם-תאבו** ו**שמעתם** טוב **הארץ** **תאכלו** : (פ)

מצודת דוד **אם תאבו**. להיות מוכנעים לי ושמעתם בקולי אז תאכלו מיטב הארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תאבו**. תרצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אם תאבו** ותתרצו ושמעתם את דברי, הלא אז טוב הארץ תאכלו, וכן ראוי לכם לשום על לב הנזק אשר ימשך לכם מרוע המעשים ומניעת התשובה כי הלא : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות (יט-כ) **אם תאבו, ואם תמאנו.** יש הבדל בין מאן ובין לא אבה, הממאן הוא בפה, והבלתי אובה הוא בלב, ויצוייר האובה וממאן. והבלתי אובה ובלתי ממאן, כשאין פיו ולבו שוים. והיה לו לאמר פה אם תאבו אם לא תאבו ? אבל כוון, כי לא די אם תשמעו בפועל כשאין הלב מסכים, וצריך שתאבו בלב. אבל אם תחטאו בפועל הגם שבלבכם אתם אובים לשמוע תענשו, כי רוב החוטאים הבלתי מורדים לבס תאב לשמוע, רק יצרם מנצחם. לכן אמר ומריתם כי יש הבדל בין ממרה ומורד, המורד פורק עול, והממרה רק מחליף מצות אדניו, כמו לא יחליפנו ולא ימיר (ויקרא כז י') אבל אינו מורד בהחלט : **חרב**. בחרב, כמו כי ששת ימים, ורחצו מים : **תאכלו**. המליצה תצייר את החרב כגוף טורף אוכל בשר וחלב ורוה דם ושבע ודשן (דברים לב מב. לקמן לד ה' ו') : (מלבי"ם באור המלות)

כַּ וְאִם-תִּמְאָנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תֶּאֱכְלוּ כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר:

רס"י **כי פי ה' דבר.** והיכן דבר והבאתי עליך חרב (ויקרא' כו כה) : (רס"י)

מצודת דוד **ואם תמאנו.** אם תהיו ממאנים לשמוע אמרי ותמרו פי : **חרב תאכלו.** לא תהיו אוכלים אלא אוכלים לחרב : **כי פי ה' דבר.** ובידו לקיים מאמרו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תמאנו.** מלי מיאון וסרוב : **ומריתם.** מלי מרי ומרד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אם תמאנו,** לשמוע ומריתם את פי כי הלא אז בחרב תאכלו, **כי פי ה' דבר** ולא יפול מדבריו ארצה, וא"כ מדוע לא תיראו שדון. ? מדוע לא תשובו אל ה'. ? (והנה האדם ינוח מעשות דבר מה, אם מפני שהשגת הדבר ההוא ועשייתו כבד וקשה עליו, אם מפני שאינו מכיר תועלת בעשייתו והפסד בהנחתו, לעומת זה ערך ה' המתוכח את טענותיו, להראות. א שהשגת התשובה והדרך הטוב קלה על האדם, כמ"ש (דברים ל') כי המצוה הזאת וכו' לא נפלאת היא ממך וכו', **ב.** שעזיבתה תסבב חרב, ומציאותה תסבב אושר וטוב לבעליה). (עד כאן נבא על יהודה, מעתה יתחיל נבואה על ירושלים וימשך עד פסוק כ"ז) : (מלבי"ם באור הענין)

כא אִיכָה הִיְתָה לְזוֹנָה קַרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֹאֲתֵי מִשְׁפָּט צָדֵק יְלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרֻצָּחִים:

רפ"י לזונה. תועה מעל אלהיה : קריה. שהיתה נאמנה ומליאה משפט ולדק היה לן זה ועתה מרצחים : מלאתי משפט. כגון רבתי עם (איכה א) : לדה ילין זה. תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על של היום, ד"א שהיו מלינים זה דיני נפשות כשלל היו מולאין לו זכות ביום הא' לא היו גומרין את דינו עד למחרת אולי ימלאו לו זכות ועתה נעשו רוצחין ומלינו בפסיקתא ר' מנחם בר אבא עיה אמר תפ"א בתי כנסיות היו בירושלים כמנין מלאתי בגי' ועתה מרצחים הרגו את אוריה הרגו את זכריה : (רפ"י)

מצודת דוד איכה. מתאונן לומר איך ירושלים עיר אמונה נהפכה להיות משקרת בה' כזונה המשקרת בבעלה : מלאתי. מעולם היתה מלאה משפט והצדק התמיד בה ועתה נהפכו אנשים להיות מרצחים : (מצודת דוד)

מצודת ציון קריה. עיר : מלאתי. היו"ד נוספת ובעבור תוספות היו"ד נהפכה הה"א לתי"ו להסמיכה אל היו"ד : ילין. ענין התמדה וכן ולנה בתוך ביתו (זכריה ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין איכה, מצייר במליצתו, כאילו איש פלוני אלמוני, ראה את ירושלים זה מקרוב, והיתה בתכלית הצדק והאמונה, ועתה בא שנית לתוכה וראה כי נהפכו כולם לרוע לה' ולאנשים, והוא מתפלא ושואל איך נהיה השינוי הזה פתאום, כי אם יקרה שהצדיק הגמור ישחית דרכו ויתהווה רשע גמור, בהכרח יהיה זה בהדרגה שתחלה יתחיל לעבור על חטאים קלים וכן יתמוטט מצדקתו לאט לאט עד שישוב להיות רשע גמור, אבל זה נמנע במציאות שברגע זה שהוא צדיק גמור יתהפך לאיש משחית, וא"כ ישתומם איך נהיה כשינוי הפתאומי הזה בירושלים. ? היתה לזונה יען ששלימות האדם תלוי בשני ענינים, א. במעשים שבינו לבין קונו, ב. במעשה הצדק בינו לבין חבירו, לזה כפל דבריו ר"ל אם בשלימות שבין אדם למקום, הלא זה כרגע היתה קריה נאמנה לאלהיה בתכלית האמונה, ואיך בעוד שהיא נקראת בפי כל בשם קריה נאמנה נהפכה לבגוד בה' כזונה הבוגדת באלוף נעוריה. ? ואם בשלמות שבין אדם לחבירו, הלא היתה מלאה משפט בכל רחובותיה. ולא תחשוב שהיה זה בזמן קדום רק צדק ילין בה שעוד בלילה הזו העברה, לן בה הצדק והיה בתוכה עד אור הבוקר, וא"כ איך ועתה בלילה הבאה (ילינו בה) מרצחים לרצוח נפשות? : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות איכה. מסב פניו מפסוק זה לשלאחריו מנוכח לנסתר ? ולמה שפרשתי הנהו נכון : נאמנה, משפט. דע כי כל מקום שירדפו שני שמות אלה, אמונה משפט, אמונה צדק, תהיה האמונה בין אדם למקום, ומשפט או צדק בין אדם לחבירו (הושע ב' כב. ירמיה ה').

ועיין מזה (לקמן יא ה'. נט ד'): **מלאתי**. יו"ד נוספת, כמו רבתי עם, תואר כדמות פעול, וחז"ל דרשוהו (פסיקתא פט"ו פכ"ד, ופט"ז מ"ז, ורבה איכה בפתיחה דר"ח בר פפא ובפסוק בלע ה' לא חמל, ומדרש חזית פסוק לסוסתי) תפ"א בתי כנסיות היו בירושלים כמספר מלאתי : **משפט**, **צדק**. ההבדל בין ב' שמות אלה ידוע, משפט הוא עשות הנכון לפי הדת הכולל האלהי או הנימוסי, והצדק עפ"י הישר והטוב מצד הנושא המיוחד שישתנה לפעמים מן הדת הכולל לפי הזמן והענין, והוא מעלה יותר מפעולת המשפט, ולא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה : **ילין**. להמפרשים הושאל מן הלינה אל ההתמדה בדבר, כמו בצוארו ילין עז (איוב מא יד). וחז"ל נתקשה להם זאת ודרשוהו (בסנהדרין לה, ורבה פינחס פכ"א). ולמ"ש הוא פשוט : **מרצחים**. יש הבדל בין רוצח בקל, ובין מְרַצֵחַ בכבד, המרצחים הם חבורה וקשר רוצחים נמצא ביניהם מצוים ומקבלים צווי. ולא תמצא שם זה בודד, רק על הראש שלהם, (מ"ב ז' לב). וביתר מקומות בא בלשון רבים בכ"מ (מלבי"ם באור המלות):

לכב **כספך** **ה'ה** **לסיגים** **סבאך** **מהול** **במ"ם**:

רש"י **כספך** **היה לסיגים**. שהיו עושין מעות נחשת ומלפין אותן **כספך** להונות בהם. **סבאך** מהול מים. משקים שלכם מעורבים במים כדאיתא בפסיקתא, מהול מעורב ואין לו דמיון במקרא ומ"א פותר לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב' ב' ז') **מעורבב** : (רש"י)

מצודת דוד **כספך**. הכסף שאתה נותן לזולת הוא סיגים ואתה מרמה ומאנה **אותו** : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לסיגים**. הוא פסולת הכסף כמו סיגים כסף היו (יחזקאל כב) : **סבאך**. כן נקראים משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (לקמן כו) : **מהול**. מזוג ומעורב ודומה לו לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כספך**, הנביא משיב אל השואל המתפלג, אומר אל תדמה בנפשך שהיתה יציאה זו מן הצדק אל הרצח פתאום, לא כי הוא, כי כבר קדמו לנטות מני דרך הישרה מעט מעט עד שמרעה אל רעה יצאו, כי כבר מימים רבים לפנים היו מערבים סגים בכסף לרמאות בהם, ועוד קודם לכן היו מוכרי המשקים המשכרים מערבים מים ביין לרמאות, כי היה זה עון קל בעיניהם, ומזה יצאו מדחי אל דחי עד שהגיעו לבסוף אל תכלית הרשע לרצוח נפשות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כספך. מה יקשה סדר זה לפי המפרשים, שאחר עון רציחה יחשוב החטאים הקלים בערכו, ולמש"פ הנהו נכון : **לסיגים.** פסולת הכסף, סיגים כסף היו (יחזקאל כב יח) : **סבאך.** פעל סבא נגד פעל שתה, הוא כיחוס פעל זלל נגד אכל. האוכל והשותה, כתפארת אדם, והזולל והסובא מגונה, הסובא הוא לשכרון, וסבאך הוא המשקה שעקר הנאתה לשכרון. ואין דרך לערב בה מים, ופי' מהול מזוג ומעורבב ובערבי אל מהל, ויש מזוגים לו לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב' ב') : (מלבי"ם באור המלות)

כג שְׂרִיף סוֹרְרִים וְחִבְרֵי גִנְבִים כִּלּוֹ אֱהָב שְׁחַד וְרִדְף שְׁלֹמֹנִים יְתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא-יְבֹא אֲלֵיהֶם: (o)

רפ"י סוררים. סרים מן הדרך הישרה : **ורודף שלמונים.** תשלומין ת"י אמרין גבר לחצריה עבד לי טב צדיני ואשלים לך צדינך שופט שהיה גזלן והנגזל כועק עליו צפני שופט אחר, זה אומר לו צדיני היום ואני אשלים גמולך כשילעקו עליך צפני הוא רודף תשלום גמולות : **וריב אלמנה לא יבא אליהם.** האלמנה צאה ללעוק והיתום יולא וזו פוגעת בו ושאלתו מה הועלת בצעקתך לפני השופט והוא אומר כל היום הזה יגעתי לו במלאכה וסופו לא הועלתי וזו חוזרת לחצריה ואומרת ומה זה שהוא איש לא הועיל אני לא כ"ש הוא יתום לא יקפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל : (רפ"י)

מצודת דוד סוררים. סרים מדרך הטוב ומתחברים עם הגנבים : **כלו.** כל העם : **שלמונים.** האחד אומר לחבירו הצדיקני היום בדיני ולמחר אצדיקך בדינך : **לא יבוא.** בראותם שאף היתום לא הועיל עם כי הוא איש ומכ"ש היא ותחדל לבוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון שלמונים. מלי' תשלומין : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שריך, ר"ל והסבה היותר ראשונה לפרצות העם, היו השרים והסגנים, שהם סרו מני דרך והתחברו אל הגנבים שנתנו להם חלק מן הגניבות למען יעלימו עין. והגם כי זה לא היה כולל לכל השרים, כי לא כלם היו חברי גנבים, אבל **כלו אהב שחד,** באהבת השחד הושוו כל השרים, לא היה אחד נקי מחטא זה, וע"י שאהבו שוחד היו **רודפי שלמונים,** היו עוסקים תמיד בבוא משפט לפניהם לעשות פשרה בין הצדדים, כי תחלה לקחו שוחד משני הצדדים, ולא יכלו לזכות ולחייב שום אחד מהם, ולכן היו מוכרחים לעשות ביניהם שלום ופשרה, באופן שנדמה לכ"א שהוא הרויח ע"י השוחד שנתן, אבל **את היתום** שלא נתן

שׁוּחַד לֹא שִׁפְטוּ מִשִּׁפְטוֹ כִּלְל וְלֹא עִסְקוּ אִף בַּפֶּשֶׁר כִּי לֹא קִבְלוּ שׁוּחַד רַק מִצַּד שְׁכַנְגְדוֹ. וְרִיב, רִ"ל הֵנָּה מִשִּׁפְטֵי הִיתוּם הוּא בִּיד הַבִּי"ד שֶׁהֵם אֲבֵי יִתוּמִים וּמִשִּׁפְטוֹ מִבּוֹאֵר (כְּנִ"ל י"ז) וּבְכִ"ז לֹא שִׁפְטוּהוּ, וּמִמִּילָא רִיב הָאֱלֹמְנָה שֶׁמִּשִּׁפְטָהּ אֵינּוּ מִבּוֹאֵר לֹא בָּא אֲלֵיהֶם כִּלְל. וְהֵנָּה הַמּוֹכִיחַ הָאֱלֹהִי הָעוֹסֵק פֶּה לְרִפְאוֹת שֶׁבַר בֵּת עִמּוֹ, סֹדֵר אֶת דְּבָרָיו כְּרוּפָא מוּמַחָה, הַמְּבַקֵּשׁ מִזּוֹר לְמַחְלָה אֲנוּשָׁה, כִּי אַחֲרֵי יִדְרוּשׁ לְדַעַת מֵהוּת הַחוֹלִי וְעִנְיָנוּ, יִתּוֹר אַחֲרֵי הַסְּבָה הַקְּרוּבָה אֲשֶׁר סִבְבָה אֶת הַמַּחְלָה, וְאַחֲרָיו יִתּוֹר אַחַר הַסְּבָה הָרֵאשִׁיית. כֵּן אַחֲרֵי הַנִּיחַ מֵהוּת הַחוֹלִי הָאֲנוּשׁ הוּחַלָה הַגּוֹיָה הַכִּלְלִית הַמּוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל, הִיתָה לְזוֹנָה וְעֵתָה מִרְצָחִים, בָּרַר אֶת הַסְּבָה הַקְּרוּבָה בְּמִ"שׁ כִּסְפֵךְ הָיוּ לְסִיגִים, וְאַחֲרָיו אֶת הַסְּבָה הָרֵאשִׁיית לְכֹל, שֶׁהוּא שְׂרִיךְ סוֹרְרִים. אֲמַנֵם כְּמוֹ שֶׁהֲרוּפָא הַנְּאֻמָּן בְּרִפּוּאֲתוֹ תַּחֲלָה יִשְׁתַּדֵּל לְהַסִּיר אֶת הַמַּחְלָה עֲצֵמָה, וְאַחֲ"כֵן יִשְׁתַּדֵּל לְהַסִּיר אֶת הַסְּבָה הַקְּרוּבָה, וְאַחֲרָיו אֶת הַסְּבָה הָרֵאשִׁיית, לְבַל יִשׁוּבוּ וַיִּפְרִיחוּ אֶת הַנֶּגַע, כֵּן סֹדֵר אֶת דְּבָרָיו פֶּה, תַּחֲלָה מִבְּאֵר אֵיךְ יִרְפָּא אֶת הַחוֹלִי עֲצֵמוֹ, אֹמֵר: (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעִנְיָן)

מִלְבִּי"ם - בְּאוֹר הַמְּלוֹת שְׁלֹמֹנִים. לְדַעַתִּי הוּא מֵעִנְיָן שְׁלוֹם וּפְשָׁרָה, וְהַנּוֹי"ן כְּנּוֹי"ן זֶרְעֵנִים (דְּנִיָּאֵל א' טז). וְכֵן יַעֲיֵד שֶׁם רְדִיפָה הַנְּסַמֵּךְ לוֹ, כְּמוֹ בְּקֵשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפָּהוּ (תְּהִלִּים לְד טז): (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הַמְּלוֹת)

לְכֵן נָאִם הָאֲדוֹן! הִנֵּה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוּי אֲנַחֵם מִצְרֵי וְאַנְקָמָה מֵאוֹיְבָי:

רַשִׁי נָאִם הָאֲדוֹן. שֶׁהַכֹּל שָׁלוֹ וּזְבִידוֹ לְעַקוֹר אֲתַכֵּם מֵאַרְכָּכֶם וּלְנִטּוֹעַ זֶה אַחֲרֵים: אֲבִיר יִשְׂרָאֵל. תִּקְפוּ שָׁל יִשְׂרָאֵל: הוּי. ל' הַזְּמַנָּה וְהַכְּרָזָה וְדוּמָה לוֹ הוּי וְנוֹסוּ מֵאַרְצְךָ לְפָנָיו (זְכַרְיָה ז' י"ג) וַיִּדְעוּ הַכֹּל כִּי אֲנַחֵם מִצְרֵי שֶׁהַכְּעִיסוֹנִי צִמְעָהֶם: (רַשִׁי)

מִצּוֹדֵת דוֹד הָאֲדוֹן. שֶׁהַכֹּל שָׁלוֹ וּבִידוֹ מֵאִין מוּחָה: אֲנַחֵם. בְּמָה שֶׁאֲשַׁלֵּם כְּגִמּוֹל אֲנַחֵם עַל הַכַּעַס שֶׁהַכְּעִיסוֹנִי: (מִצּוֹדֵת דוֹד)

מִצּוֹדֵת צִיּוֹן אֲבִיר. עִנְיָן חוּזֵק כְּמוֹ מִיַּדֵּי אֲבִיר יַעֲקֹב (בְּרֵאשִׁית מ"ט): (מִצּוֹדֵת צִיּוֹן)

מִלְבִּי"ם - בְּאוֹר הָעִנְיָן לְכֵן נָאִם הָאֲדוֹן, שְׁכוֹלֵם עֲבָדָיו וְהַמּוֹרֵד בּוֹ רָאוּי לְעוֹנֵשׁ. ה' צְבָאוֹת, שְׁכֹל צְבָאוֹת מַעֲלָה וּמַטָּה בִּידוֹ לְעוֹנֵשׁ. הוּי, הוּא שֶׁם הַקְּרִיאָה. אֲנַחֵם מִצְרֵי, הַצְּרִים הֵם הַמְּצִירִים בְּפוּעַל, וְהָאוֹיְבִים הֵם הַשׁוֹנְאִים אוֹתוֹ, וַיִּתְיַחַס פֶּה שֶׁם צְרִים עַל הָעוֹבְרִים עֲבָרוֹת בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, שֶׁהֵם אֵינֵם אוֹיְבֵי ה' כִּי אֵינֵם עוֹשִׂים זֹאת לְהַכְּעִיסוֹ רַק לְהַנְּאֻתָם, אֲבָל הֵם צוֹרְרֵיו, אֹמֵר כִּי יִמְצָא מִנּוּחָה מֵהֶם וַיִּתְנַחֵם מִן הָאֲבֵל שֶׁהִיא לוֹ

מהם, ושם אויבים יתיחס פה על הכופרים בו ומכחישים יכלתו והשגחתו, ומהם יתנקם, ובזה ביאר איך יסיר המחלה, במה שהיתה קרית ירושלים לזונה מאלהיה, תרפא ע"י שיסיר הזונים מעליו ויתנקם מאויביו, ובמה שהיו בה מרצחים, תרפא ע"י שינחם מצריו. עתה באר איך אחר שיסיר המחלה יסיר הסבה הקרובה שגרמה את החולי, שהוא מ"ש כספך היה לסיגים, אומר אח"כ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אנחם**. פעל נחם גדרו המבארים התהפכות מחשבת האדם או תכונתו, אל מחשבה ותכונה הפכית אליה, מן האבל אל השמחה, ומזה בא נחם מן האבל, ממחשבה אל מחשבה. ומזה בא על החרטה, פן ינחם העם (שמות יג יד). על התחבולות והמחשבות, מתנחם לך להרגך (בראשית כז מב). ופה בא על כונת ניחום האבל והצער, אמצא נחמה ומנוחה מן הצער שהיה לי מצרי, כמ"ש ויקרא שמו נח לאמר זה ינחמנו (שם ה' כט). וידוע כי יש הבדל בין צר ואויב. הצר, מציר בפועל. והאויב, דורש רעה ואינו מציר בפועל. עד שיצוייר צר שאינו אויב, אם אינו מציר מפני איבה רק להנאת עצמו, ואויב שאינו צר, אם לא תשיג ידו להצר לאויבו. ואצל ה', אחר שציירו הכתובים ענינו עם בני אדם, כאילו נמצא לו ביניהם אויבים וצוררים ומעיקים שהם המעותים ארחותיו, והחולקים על מלכותו, הנה צוררי ה', הם החוטאים ומריעים להנאת עצמם אף שאינם אויבי ה' לעשות למען הכעיסו, ופשעיהם יהיה לרוב בין אדם לחברו גזל ורצח וחמס, להנאת עצמם, ואויבי ה' הם הכופרים בו ומכחישים אלהותו, הגם שלא יהיו צוררים ולא יחטאו בחטאים גדולים. לכן מצייר כי ה' ינחם מצריו כי הם המסבבים לו אבל וצער מרוע מעשיהם, ועתה ימצא מנוחה מהם, ומאויביו ינקם, כי מאויביו לא יצטרך נחמה כי הם לא הרעו בפועל. וכן מצריו לא יתאוה נקמה כי לא פגעו בו ולא רבו עליו, כי לא חטאו רק להנאת עצמם. ותפס הציור כדרך בני אדם עם צורריהם ואויביהם (ועיין לקמן נט יח): (מלבי"ם באור המלות)

זְנִיבָה וְאֲשִׁיבָה יְדֵי עֲלִיָּה וְאֲצַרְף כַּפֵּר סִיגֶיךָ וְאֲסִירָה כָּל-בְּדִילֶיךָ:

רש"י ואשיבה ידי עליך. מכה אחר מכה עד כלות הפושעים. ל' צורית סבו"ן זלע"ז ולשונו ל' נקיון כמו וזר לזב (תהלים כ"ד) ע"ש שהוא מנקה הבגד מכתמיו סיגיד האמור למעלה כמו כספך היה לסיגים תערוצת נחשת זכסף קרוי סיג אף כאן תערוצ' רשעים עם הכפרים אני אכלה הפושעי' שהם הסיג : כל בדיליך. בדיל המעורב זכסף כלומר הרשעים שזך בדיל אשטיי"ם זלע"ז : (רש"י)

מצודת דוד ואשיבה. להכותך מכה אחר מכה : ואצרוף. אסיר ממך הסיג

והמורדים : (מצודת דוד) כמו שמסירים כתמי הבגד ע"י הבורית ור"ל אכלה ממך הפושעים

מצודת ציון ואצרוף. ענין זכוך וזקוק : **כבור.** כבורית שמנקין בו הבגדים מכתמיהם. בדיליך. היא מין מתכת כמו ואת הבדיל (במדבר לא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואשיבה ידי עליך, פעם אחר פעם. **ואצרוף,** תחלה אצרוף את הכסף בכור לברר ולהבדיל הסיגים מן הכסף שלא יהיה מעורב עמו, ואחר שיוכר הסיג לבדו. אז **ואסירה כל בדיליך,** לבל ימצאו בעולם כלל, ולא ימצאו המזייפים מתכות גרועות בהן יזייפו את הכסף, (ומאמר זה י"ל צורה ג"כ שהמשיל הרשעים בין הצדיקים כסיגים בין הכסף, ואמר שיבדיל הערב מישראל ואחר שיוכרו לבדנה יכרית אותם ויחליפם מן העולם), עתה באר איך יסיר גם הסבה הראשיית לכל חטאת, שהיו השופטים הרעים, אמר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כבר. כמו תרבי לך בורית (ירמיה ב' כב) (זייפע) : **בדיליך.** מין מתכות (במדבר לה) והרבו על המינים השונים : (מלבי"ם באור המלות)

כַּוְּן וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבִרְאשׁוֹנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבִתְחִלָּה אַחֲרֵי-כֵן יִקְרָא לָךְ עֵיר הַצְּדָק קִרְיָה נְאֻמָּה:

רש"י כְּבִרְאשׁוֹנָה. אַעֲמִיד לְכֶם שׁוֹפְטִים כְּשֵׁרִים : עֵיר הַצְּדָקָה. כְּבִתְחִלָּה צֶדֶק יִלִּין צֶה : (רש"י)

מצודת דוד ואשיבה. אעמיד עליך שופטים כשרים וצדיקים כמו שהיה מאז : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ואשיבה שופטיך, הם השופטים בין אדם לחבירו. **כבראשונה,** שהיתה מלאתי משפט, **ויועצוך,** היועצים בדברים שבין אדם למקום. **כבתחלה,** שהיתה קריה נאמנה, ע"י יועצים טובים אחרי כן, הוא מאמר מגביל ע"י **שאשיב שפטיך כבראשונה,** יקרא לך עיר הצדק בין אדם לחבירו, וע"י **שאשיב יועצוך כבתחלה,** יקרא לך קריה נאמנה בדברים שבין אדם למקום : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שפטיך, יועצך. תואר יועץ המוזכר סתם הוא רק היועץ לטוב. והנה היועץ יהיה בין במדיניות בין באלהות, אבל השופט הוא רק במדיניות, ופה שמגביל יועץ נגד שופט מדבר ביועץ על דברים שבין אדם למקום. והעד סוף הכתוב הנגבל אל תחלתו ביחוס המסובב

אל הסבה, שמגביל צדק נגד שופטיך, וקריה נאמנה נגד יועציך : **כבראשנה כבתחלה**. ראשון הוא מלת המספר וסופר שני אחריו, אבל תחלה אינו סופר שני אחריו, ותשב ידו ותהי כבראשונה (מ"א י"ג ו') כי היד היתה בריאה תחלה, אבל ומראיהן רע כאשר בתחלה (בראשית מא כא) כי בהפרות לא היה שום השתנות. וכן אל מקום אשר היה שם אהלו בתחלה (שם י"ג ג'). אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה (שם ד'). המזבח עשאו שני פעמים. אבל לא קבע אהל אחר חדש שיצוייר בו ראשון ושני. והנה בשם שופט יקרא גם השופט בעול, והיה להם לישראל שופטי צדק, ואחריהם שופטי רשע, ולכן אמר שישובו להיות שופטי צדק כבראשונה, אבל היועץ לרעה לא יקרא בשם יועץ כי הרע אינו עצה. ובתחלה היה להם יועצים, ואח"כ שהדיחום מני דרך לא היה להם יועצים, כי המדיחים אינם יועצים, לכן אמר כבתחלה : **הצדק, נאמנה**. צדק בין אדם לחברו, אמונה בין אדם למקום (כנ"ל כ"א) : **עיר קריה**. הקריה מוקפת חומה, ונקראת קריה על שם הקירו, והקריתם לכם ערים (במדבר נ"ה י"ח), וחז"ל (ברכות ט"ו) מאי קיר שקרוהו. אבל העיר כולל גם הפרזי. והנה הצדק נגד חברו צריך שתראה בגלוי, אבל האמונה בה' הוא ענין שבין האדם ובין קונו וצריך לשמרה במצפון, כמ"ש והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו (לקמן יא ה' עמשי"ש), לכן דמה הצדק עם העיר הפרזי כי פרזות תשב, אבל האמונה מוקפת חומה דלתים ובריח כל זר לא יבא בסודה : (מלבי"ם באור המלות)

כַּז   **צִיּוֹן**   **בְּמִשְׁפָּט**   **תַּפְּדָה**   **וְשָׁבִיהַ**   **בְּצַדְקָהּ:**

כַּז"י **צמֶשֶׁט תַּפְּדָה**. ע"י סִיְהִיו צֶה עוֹסָה מִשְׁפָּט : **תַּפְּדָה**. מעוֹנוֹתִיהַ : **וְשָׁבִיהַ**. עוֹסִי תִשׁוּבָה סְנִתוּכָה (צַלְדָקָה צַמְלִיקִים עֲלָמָס צַמְשֶׁפֶט וְצַלְדָק' סְנִתוּכָה) :

מצודת דוד **במשפט**. ע"י המשפט שיעשה בה תהיה פדויה : **ושביה**. ההשבה מן הגולה תהיה ע"י הצדקה אשר יעשו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ציון, אחר שחתם את הנבואה שנבא מתחלת הספר עד הנה על יהודה וירושלים, וכשתשקיף היטב תראה כי רוב התוכחה שהוכיח מתחלת הספר עד (פסוק כ"א), שהיא הנבואה המיוחדת על שבט יהודה היה על מעשים שבינם למקום, אודות הקרבנות והתשובה והתפלה, ורוב התוכחה שהוכיח מפסוק איכה היתה לזונה עד הנה היה על ענינים שבין אדם לחברו מהזיוף ואונאה ונטיית המשפט, כי בין אנשי יהודה אשר ישבו חוץ לירושלים היה רגיל יותר החטאים נגד המקום, ובעיר המלוכה ירושלים היה רגיל יותר החטאים שבין אדם לאדם, מרוב המסחר והמרכולת שמה. חתם החוזה עתה דבריו לאמר, כי כל אחד בדבר אשר חטא בו בעצמו יהיה תקנתו, וע"י שיתקן עותתו ישוב על כנו.

ציון, עיר המלוכה שחטאה בה שעותה משפט, **במשפט תפדה**. עת תשוב לעשות משפט תמצא פדות והצלה. **ושביה**, שבט יהודה שישבו אל ציון מן הגולה שהיה חטאם במה שעותו צדקה בין אדם למקום, הם (יפדו) **בצדקה**, ע"י שיצדיקו מעשיהם נגד קונם ובוראם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות במשפט, בצדקה. דע כי צדקה ומשפט הנרדפים בכתבי הקדש, תהיה הצדקה בין אדם למקום, והמשפט בין אדם לחברו, כמ"ש צדקת ה' עשה, ומשפטיו עם ישראל (דברים לג כא), וכן בארנוה בכ"מ בתנ"ך. (וע"ל ה' ז' יז. ט' ז' כ"ח יז. לב טז. לג ה' נו א'. נח ב'. נט יד) (מלבי"ם באור המלות)

כַּחַסְרֵי וְשֹׁבְרֵי פֹשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדּוּ וְעֲזָבֵי יְהוָה יְכָלוּ:

רס"י וְשֹׁבְרֵי פֹשְׁעִים וְגו'. שְׂכֹלֵן הוֹכִיחַן לְמַעֲלָה, וְהֵם פָּשְׁעוּ בִּי, גוֹי חוֹטֵא, עֲזָבוּ אֶת ה': פֹּשְׁעִים. מוֹרְדִים וְהַעֲוֹזִים לְעִבּוֹרֵם: וְחַטָּאִים. אֲלוֹ עֲבֵרֵינִים הַעֲוֹזִים עַל שָׂר אִיסוּרִין: (רס"י)

מצודת דוד ושב. הפושעים והחוטאים שבהם ישברו יחדו זה כזה איש לא נעדר: **יכלו**. בלי שארית: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ושב, שיעור הכתובים **ציון במשפט תפדה ושב** פושעים יחדיו, ר"ל פדיית ציון ושביה ושב של הפושעים והחטאים יהיו יחדיו בזמן אחד, שבעת שתפדה ציון ע"י משפט וצדקה, בעת הזאת יבוא ג"כ שבר של הפושעים, ועוזבי ה' יכלו אז מן העולם, ומתחיל עתה לבאר איך ישברו הפושעים בשני סוגיהם שהזכיר עד הנה, שהם הפושעים נגד ה' והחוטאים נגד בני אדם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ושב פושעים וחטאים, יש הבדל בין מעוה פושע וחוטא. המעוה כופר בְּמִצְוָה י או בְּמִצְוָה, והפושע והחוטא מודים בשניהם רק הפושע מורד באדונו ופורק עול, והחוטא הוא מנוצח מתאותו לפי שעה ואינו מורד. המעוה מנצח בטענות ומופתי השכל. והחוטא מנוצח מן התאוה. והפושע אינו לא מנצח ולא מנוצח רק פורק עול והולך חפשי בשרירות לבו, לפ"ז פושע גדול מחוטא. ויל"פ לפ"ז שאומר ושב פושעים וחטאים יהיה יחדיו, שישוה שבר החטאים עם הפושעים, הגם שאלה הרעו מהם, אבל גם למ"ש בפנים א"צ למה שנלחצו המפרשים לבאר מלת שבר שהוא שם תחת פעל: (מלבי"ם באור המלות)

כַּט כִּי יִבְשׁוּ מַאֲלִיִּם אֲשֶׁר חִמְדְּתֶם וְתִחַפְרוּ מֵהַגְנוֹת אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם:

רַפ"י מאילים. לשון אלה מין אילן שקורין אולמ"א זלע"ז : אשר חמדתם. לעבוד תחתיים עבוד' כוכבים כענין שנאמר תחת אלו ולבנה ואלה כי טוב ללה (הושע ד). מהגנות. שם היו עובדים כוכבים כמה דלת אמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו יז) : (רפ"י)

מצודת דוד כי יבושו. עוזבי ה' יבושו אז ממה שחמדו האלים להעמיד עבודת כוכבים ומזלות בצלה כמ"ש תחת אלו ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד') : מהגנות. ממה שבחרו הגנות להעמיד בה עבודת כוכבים ומזלות כענין שנא' המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו) : (מצודת דוד)

מצודת ציון מאילים. שם אילן סרק כמו הנחמים באלים (לקמן נז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי יבושו, עוזבי ה' אלה הם יבושו אז מן האלים אשר חמדתם לעבדם. והנה נמצאו אז שתי כתות יש היו עובדים האליל מצד החמדה שחושיהם וכח המדמה הטעו אותם שהאלים האלה הם דברים נשגבים ונמצא במ אלהות, ויש שבחרו בע"ז מצד בחירת השכל, בחשבם כי בידה להטיב ולהרע ואז היו מעמידים האלילים על הגנות שלהם למען על ידם יורק שפע וברכת שמים מהטל והמטר על גנותיהם, וחטא זה היה גדול יותר כי יד השכל והבחירה היה במעל הזה, לכן אמר כי אלה שבחרו הגנות שתטיב הע"ז להם יחפרו שהיא גדולה מבושה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יבושו ותחפרו. יש הבדל בין בושה, כלימה, חרפה, חפר. בושה היא בעצם המתבייש. וכלימה וחרפה הם בעצם המבייש. וחפר וחרפה גדולה מכלימה, ויצויר שמכלים על לא דבר אבל לא שמחרף על לא דבר. ודבר פה בנוכח ונסתר כמו שמעו עמים כולם (מיכה א' ב'). ויל"פ החוטאים ופושעים יבושו מאלים אשר חמדתם אתם הגוי כולו והם עבדוהו ויבושו ממנו (ועיין לקמן נד) : חמדתם, בחרתם. החמדה תהיה מפאת החוש והבחירה בעצת השכל, ורק בהשקפה לאיזה תכלית אמת או מדומה : (מלבי"ם באור המלות)

זל כִּי תִהְיוּ כְּאֵלֶּה נִבְּלֹת עֲלֵה וְכַגְנָה אֲשֶׁר-מִים אֵין לָהּ:

רַפ"י נובלת עלה. העלה שלה נובלת כמוש פליקטייט"ט זלע"ז זבא עליו סרז או קרז הוא כמוש וליחלוחו אבד וכלה ואין נובל ל' רקבון כמו

כלה שאין נו"ן נופלת באותו ל' אלא נובל ל' דבר הנלחא וכלה כמו מגזרת
נבול תבול (שמות יח) כמו תנבול ומתרגמינן מילחא תילחא : אָסַר מִים
אִין לֵה. להסקות זרעיה בדבר שחוטאים זו מסווה פורענותם : (רס"י)

מצודת דוד **כי תהיו**. בעבור שבחרתם באלה תהיו דומים להם בדבר
העונש כי תהיו כמושים מבלי לחלוחית טובה כעלי אילן האלה הכמושים
ביותר : **אין לה**. להשקותה ולרוות צמאונה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נבלת**. ענין כמישה כמו נבל ציץ (לקמן מ) : **עלה**. העלין שלה
(ציון) : (מצודת

מלבי"ם - באור הענין **כי תהיו**, מבאר איך יהיה העונש מדה כנגד מדה, עד
שהעונש יתדמה עם החטא בין באיכותו בין בכמותו, כי נגד האלים אשר
חמדו בחשבם שיש בהם אלהות בעצמותם יהיו דומים **כאלה בעת**
שעליה נובלים, שנפסק כחה העצמי הלחות והצמיחה אשר בה, ונגד
הגנות אשר בחרו בחשבם כי הגנות יקבלו טל ומטר מן העי"ז, יהיו דומים
כגנה החסרה מים, שיחסר לה השפע הבא לה מבחוץ, וכמו שהגנה אשר
מים אין לה לא נשאר מן הירקות שורש וענף, ואבידתה רבה יותר מן
האלה הנובלת שעכ"פ נשאר השורש, כן יצייר בזה עונש יותר גדול
שיכרתו לגמרי, נגד מ"ש ותחפרו מהגנות, שהוא גדול מן הבושה. והנמשל
בזה כי הצלחת עם ה' תלויה בשני דברים, **א**. בגבורתם העצמיית
הטבעיית אם יהיו גבורים עשירים וחכמים, **ב**. ע"י ההשגחה העליונה
הדבקה עמהם, בזה מדד סאת ענשם במדת עונם, נגד שחמדו העי"ז
וחשבו שיש כח אלהות בעצמותם, תחסר מהם כחם העצמי כאלה
וכאלון אשר בשלכת, ובזה עדן יש להם תקוה כי יושעו מברכת שמים
מעל עי"י אל מושיעם, אבל עי"י שבחרו הגנות וחשבו ששפעם מן העי"ז
וכפרו בטובת ה' עליהם, יחסרו מהם גם מי הישועה הנוזלים מן המקור
העליון אשר לא יכזבו מימיו. ובזה באר שבר הפושעים נגד ה'. עתה מבאר
עונש החוטאים נגד בני אדם : (מלבי"ם באור הענין)

ללא **והיה החסן לנערת ופעלו לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכה**
(פ)

רס"י **החסון**. התוקף שהיו אונסין את העניים וגוזלין אותן ומתחסנין
בממון כמו שאמר למעלה וחברי גנבים יהיה אותו ממון לנעורת שמנערין
מן הפסתן שהוא קל ונוח לשרף : **ופעלו**. והעושה אותו תוקף יהיה לניצוץ
אש ובערו זה בזה. ניצוץ אישטנליל"א בלע"ז ת"י ופועלו ועוזד ידיהון
ואין זה אחר ל' העברית שא"כ היה לו לינקד ופעלו חטף קמץ ויהא נבאר

ל' פעול עכסיו סהוא נקוד מלחפוס (ר"ל חולס) נבאר ל' פועל : ואין מכבה. ת"י ולא יהא עליהון חיים : (כפ"י)

מצודת דוד **החסון**. הפסל העשוי מעץ חזק כמ"ש עץ לא ירקב יבחר (לקמן מ). לנעורת. שהוא דבר חלש וקל להשרף : **ופועלו**. החרש העושה הפסל, היה דומה לניצוץ אש : **שניהם**. הפסל והחרש : **ואין מכבה**. לא ימצא מי מכבה ואין ביד הפסל לעזור ואף לא לעצמו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **החסן**. החזק וכן חסין יה (תהלים פט) : **לנעורת**. היא הפסולת שמנערין מעצי הפשתן : **לניצוץ**. הוא הנתז מן הבערת האש וכן ונוצצים כעין נחושת (יחזקאל א). ובערו. ענין שרפה והדלקה : **מכבה**. מלשון כבוי (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיה החסון**, הגזלה בעצמה אשר לקחוהו בתוקף וכח, תדמה לנעורת של פשתן המוכן להתלהב בקל מרשף אש. **ופעלו**, הפועל את החסון שהוא הגזלן יהיה דומה לניצוץ המבעיר את הנעורת והניצוץ תלהיב את הנעורת ויחדיו יעברו ויחדיו כולם יכליון, והיא מליצה נפלאה לאמר, העון הוא המשחית את עושהו, ופועל העון הוא בעצמו מכין את העון ויוצר אותו לכלי משחית, אשר ישחיתנו ויאבדנו (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-ב

א הדבר אשר חזה ישעיהו בן-אמוץ על-יהודה וירושלם:

מלבי"ם - באור הענין **הדבר אשר חזה**, בתחלת הסימן יספר איך באחרית הימים כל העמים ילכו בשם ה'. ומן הסיפור הזה התעורר לקרא לבית יעקב שילמדו מוסר ממה שיעשו העמים וילכו תיכף באור ה'. אולם כרגע התבהל מחזותו מצב בני דורו, שהם לומדים תעותועי העכו"ם והבליהם, וינבא עליהם תוכחה ועונש עד סוף הסימן. ויען שהרואה תחלת הנבואה יטעה כי החזון הזה עקרו על העמים לעתיד, הודיע בנושא הנבואה **שחזה זאת על יהודה וירושלם**, כי ראשית הנבואה היא רק הוצעה אל מה שיוכיח מפסוק ה' והלאה (מלבי"ם באור הענין)

בב | וְהָיָה | בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יִהְיֶה הָרַב בֵּית-יְהוָה בְּרֹאשׁ הַהָרִים
וְנִשְׂא מִגְּבֻעוֹת וְנִהְרָו אֱלֹהֵי כָל-הַגּוֹיִם:

רפ"י בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. לְאַחַר שִׁכְלוּ הַפּוֹקְעִים : נִכּוֹן. מִתּוֹקָן : בְּרֹאשׁ
הַהָרִים. זֶהר שֶׁהוּא רֹאשׁ לְכָל הַהָרִים בְּחִשְׁבֹת הַהָרִים : וְנִשְׂא מִגְּבֻעוֹת.
יִגְדַל נֹס שֶׁנֶּעֱשָׂה זֶה מִנִּיחֵי סִינַי וְכִרְמֵל וְתִצְרוֹר : וְנִהְרָו. יִתְקַבְּלוּ יִמְשְׁכוּ אֵלָיו
כְּנִהְרוֹת :

מצודת דוד בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. בִּימֵי הַמְּשִׁיחַ : הָרַב בֵּית ה'. הָהָר שִׁיעֲמוֹד עֲלָיו
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ : בְּרֹאשׁ הַהָרִים. בְּהָר הַחֲשׂוֹב וְהָרֹאשׁ שֶׁבְכָל הַהָרִים : וְנִשְׂא.
יִנְשֵׂא בְּמַעֲלָה וְחִשְׁבֹת :

מצודת ציון נִכּוֹן. מוֹכֵן וּמִתּוֹקָן : וְנִהְרָו. רִ"ל יִמְשְׁכוּ אֵלָיו כְּנִהְרָו הַמוֹשֵׁךְ וְכֵן
וְנִהְרָו אֵל טוֹב ה' (יִרְמִיָּה לֵא) :

מלבי"ם - באור הענין בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, בִּימֵי הַמְּשִׁיחַ. נִכּוֹן יִהְיֶה, יִהְיֶה
מִכּוֹנֵן בְּכָל יוֹפֵי וְהַדָּר. הָרַב בֵּית ה', הָהָר שֶׁעָלָיו יִבְנֶה בְּהַמִּיָּק. וְנִשְׂא, עַל יַדֵּי
הַגְּבֻעוֹת שֶׁסְּבִיבוֹתָיו שִׁיעֲמוֹד לְתַלְפִּיּוֹת עֲלֵיהֶם יִהְיֶה מִנוֹשֵׂא עוֹד יוֹתֵר.
וְנִהְרָו, יִמְשְׁכוּ אֵלָיו כְּנִהְרָו הַמוֹשֵׁךְ, וַיִּמְלִיץ שֶׁהִגֵּם שִׁיחָה הַמִּקּוֹם גְּבוּהָ מְאֹד
יִמְשְׁכוּ אֵלָיו מְרֹב חֲשֵׁקִים כְּנִהְרָו הַנִּמְשָׁךְ בְּטַבְּעוֹ אֵל מִקּוֹם נִמּוֹךְ : (מִלְבִּי"ם
בְּאֹר הַעֲנִיָּן)

מלבי"ם - באור המלות הַהָרִים, מִגְּבֻעוֹת. הָרַב גְּדוֹל מִגְּבֻעָה, הַהָרִים רִקְדוּ
כְּאִילָנִים (הַגְּדוּלִּים) גְּבֻעוֹת כְּבִנֵי צֶאֱן (הַקְּטָנִים) (תְּהִלּוֹת קִיד ד'), וְהַגְּבֻעוֹת
סְבִיב הַהָרִים לְרֹב. וְכֵן יְרוּשָׁלַיִם הִיְתָה מִכּוֹנֵנַת בְּגֻבְעָה וְעֲלִיהָ הָרַב הַמּוֹרִיָּה
שָׁבוּ בְּהַמִּיָּק, כְּמִיָּשׁ הָרַב בְּתַצִּיּוֹן גְּבֻעַת יְרוּשָׁלַיִם (לְקַמֵּן י' לֵב), עַל הָרַב בְּתַצִּיּוֹן
וְעַל גְּבֻעַתָּה (לִי"א ד'), רִ"ל הָהָר עֲצָמוֹ יִהְיֶה בְּרֹאשׁ הַהָרִים, וַיִּהְיֶה
מִנוֹשֵׂא יוֹתֵר מִסִּבַּת הַגְּבֻעוֹת שֶׁסְּבִיבוֹתָיו, וְהַמִּיָּם מִיָּם הַסִּבָּה : וְנִהְרָו.
לְשׁוֹן הַמְּשִׁכָּה, וּמִבּוֹאֵר אֲצִלֵּי כִי שֵׁם נִהְרָו מִיּוֹחַד לוֹ, בְּעִבּוֹר הַמִּיָּם הַמּוֹגְרִים
בְּמוֹרֵד : כָּל הַגּוֹיִם. עַמִּים רַבִּים. מוֹסִיף שֶׁגַם עַמִּים שֶׁהֵם בְּמַדְרָגָה יוֹתֵר
מִגּוֹיִם כְּמִיָּשׁ (לְמַעֲלָה א' ג') יִלְכוּ בְּשֵׁם ה'. וּבְדַבַּר הַשְּׁנוּיִם בְּנִבּוֹאֵת מִיִּכָּה
בְּאַרְתִּי שֵׁם בְּמִקּוֹמוֹ : (מִלְבִּי"ם בְּאֹר הַמִּלּוֹת)

גג | וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ | וְנִעְלָה אֶל-הָרַב-יְהוָה אֶל-בֵּית אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב וַיִּרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה בְּאַרְחֻתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדַבַּר-יְהוָה
מִירוּשָׁלַיִם :

רפ"י אֵל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. לְפִי שֶׁהוּא קִרְאוֹ צִיָּת אֵל לְפִיכָךְ יִקְרָא עַל שְׁמוֹ

אָנל אַנרעס קראָו צהר ה' יראה יחזק קראָו קדה לָשׁוֹחַ צָקדה : (כָּס"י)

מצודת דוד **והלכו**. עם לעם : **ואמרו**. אלו לאלו : **ויורנו**. המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה : **מדרכיו**. מה מדרכיו : **כי מציון**. כי התורה האמתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לכו**. הוא ענין לשון זרוז : **ויורנו**. ענין למוד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והלכו**, עם לעם. **ואמרו**. זה לזה לכו אתם ונעלה עמכם. **אל בית**, מן ההר נעלה אל בית המקדש. **ויורנו מדרכיו**, הדרכים, הם הגדולים. וארחות, הם הקטנות המסתעפות מהם, ור"ל הגם שלא יורנו רק דרכיו הגדולים שהם שרשי הדת ועיקריו, מ"מ אנחנו מעצמנו **נלכה באורחותיו** הפרטיים ושבילים הקטנים, והוא שנשתדל להשיג גם פרטי הדת ענפיו וסעיפיו (גם אמר הגם שגם מן הדרכים הגדולים לא יראה לנו רק מדרכיו מקצת דרכיו, מ"מ נחנו בשקידתנו נשיג כל הארחות כולנה, שעז"א בארחותיו בב'). **מציון**, ששם היה מושב הסנהדרין והכ"ג ומלכות ב"ד. **תצא תורה**, לכל העולם כמ"ש כי יפלא ממך דבר למשפט וכו' וקמת ועלית וכו', וזה היה רק בציון, **ודבר ה'**, הוא דבר הנבואה (**תצא**) **מירושלם**, ששם היו הנביאים מתאספים, שואבים רוח ה' בכל העיר, כי הנביאים לא ישבו בלשכת הגזית. וכל זה דברי העמים זה לזה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מדרכיו**, בארחותיו. דרך וארח שניהם מיוחדים לרבים (כי זה הבדלם מן נתיב המיוחד ליחיד), רק הדרך הוא הגדול ההולך ממדינה למדינה, וממנו יסתעפו ארחות לערים ולכפרים : **תורה** **ודבר ה'**. מבואר למעלה (א' י') : (מלבי"ם באור המלות)

יד וְשֹׁפֵט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכָתַתּוּ חֲרָבוֹתָם לְאֵתִים וְחִנִּיתוּתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת לֹא-יִשָּׂא גּוֹי אֶל-גּוֹי חֲרָב וְלֹא-יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה : (פ)

כָּס"י **לאתים**. קולטר"ש צלע"ז : למזמרות. סרפ"ש צלע"ז סזומרין צהן הכרמים : (כָּס"י)

מצודת דוד **ושפט**. ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט והוא מלך המשיח הוא ישפוט בין האומות בדברי ריבותם והוא יברר המשפט לעמים רבים : **וכתתו**. ישברו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון והוכיח. ענין ברור דברים : **וכתתו.** ענין כתישה : **לאתים.** הם כלי חפירה וכן את מחרשתו ואת אתו (ש"א יג) : **למזמרות.** שם הכלי שכורתין בו הזמורות מלי' וכרמך לא תזמור (ויקרא כ"ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושפט, ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה באמת, כי השופט בעת ההיא, והוא המשיח ישפוט ויורה ויוכיח, **בין הגוים,** כי הצורך אל תכסיסי מלחמה הם שני דברים, **א.** בין עם לעם. אחר שאין דת ממוצע בין שני עמים שדתייהם שונות בהכרח החרב תשפוט ותכריע ביניהם, **ב.** שמירת הממשלה והסדר תוך המדינה בל ימרדו ויפרקו עול. לעומת זה אמר כי אז יתבטלו הסבות האלה, כי בדברי ריבות הנופלים **בין הגוים** בין גוי לגוי ישפוט הוא, וכן **יוכיח** בתוכחה לבד יעצור עמים רבים ולא יעברו חק, ואחר שלא יצטרכו למלחמה ממילא וכתתו חרבותם וכו' ולא ילמדו עוד תכסיסי מלחמה כלל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ושפט. השופט, כמו ויאמר ליוסף, ויגד ליעקב (בראשית מח א' ב') : **ושפט, והוכיח.** השופט מגביל דבריו על פי דת קבוע אלהי או נימוסי, והמוכיח יוציא דבריו מן השכל והמוסר, והנה בין עם לעם לא ימצא דת ונימוס, מודיע מעלת השופט שגם בין שני עמים מפורדים שדתייהם שונות ימצא נימוס קבוע לחקת משפט. ובדברי ריבות אשר בתוך המדינה שקל לשפטם ע"י נימוס המדינה, מודיע מעלתו כי בזה לא יצטרך אל חקת המשפט רק בתוכחת השכל יתווד השלום ביניהם (וע"ל יא ד'). וכבר בארתי למעלה (א' ג') ההבדל בין עם לגוי, שגוי מורה הקיבוץ בלא ממשלה, ומודיע מעלת השופט שגם קבוצים כאלה לחק משפטו ישמעון, ועם מורה שיש להם ממשלה וחקת משפט, ומודיע כי אלה לא בנימוסיהם ישפוט רק לתוכחתו ישמעון : **אתים.** כלי שחופרים בה את האדמה (פלוגאייזען) : **מזמרות.** כלי שחותכין בו את הזמורות (רעבמעססער). והנה גם בזמן הזה ישמשו בהחנית לחפירה, ובהחרב לחתוך הזמורות, וכי תקראנה מלחמה ילטשום וישבו לקדמותם. ועקר הרבותא כי יעשו מהחרבות אתים ומהחניתות מזמרות שאז יצטרכו לכתשם ולכתתם לגמרי, וכן (ביואל ד' י') : (מלבי"ם באור המלות)

לְהַ **בֵּית** **יַעֲקֹב** **לָכוּ** **וְנִלְכָה** **בְּאֹר** **יְהוָה:**

כַּסִּי **צֵית יַעֲקֹב וְגו'.** האומות יאמרו להם כן והמקרא הזה הוא מוסב על והלכו עמים רבים וגו' : **לכו ונלכה באור ה'.** יאמרו להם כן וי"ת יימרון **לצית יעקב אתו וגו' :** (כס"י)

מצודת דוד בית יעקב. הנביא מזרזם לומר הואיל וכן יהיה נלכה נא באור

ה' ר"ל באור התורה והמצוה כי יש תקוה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין בית יעקב, אחר ההוצעה הזאת קורא אל בית יעקב א"כ אתם לכו מעתה באור ה', ולמדו ק"ו ממה שיעשו העמים לעתיד, וגם אתם לא ככל העמים תצטרכו לבקש מאופל ומחשך את ה' בציון, כי האור זורח על ראשכם רק אתם לכו באורו. - בזה שם קנצי למלים בדברו זאת התרגש מאד כי חזה את בני דורו, שחלף שהיה ראוי שילמדו ממה שיעשו העמים לעתיד, הם לומדים הבלי העכו"ם בזמנם, מסב פניו אל ה' ואומר (מלבי"ם): באור (הענין)

וַיְהִי כִּי נָטְשָׁתָה עִמָּךְ בֵּית יַעֲקֹב כִּי מָלְאוּ מִקְדָּם וְעֹנִיִּים כָּפְלִשְׁתִּים וּבְיַלְדֵי נְכָרִים יִשְׁפִּיקוּ:

רש"י כי נטשתה עמך בית יעקב. הנביא מיסב הדיבור אל השכיני' ואומר כי עד הנה עזבת את עמך בצביל עונם (ד"א הנביא מוכיחן ואמר להם כן, כי נטשתה עמך בית יעקב כו' עזבת את מעשה הטוב אשר על ידו נהיית לעם אדם אתם בית יעקב): כי מלאו מקדם. נתמלאו לבאותם ממעשי ארמי' שהיו יושבים צמזרח שהיו מכשפים ומשתמשים בשם עבודת כוכבים: ובילדי נכרים ישפיקו. בועלים בנות עכו"ם ומתערבים בהם ויולדות להם ילדים ובהם הם מספיקו' תמיד ומתעסקים ומתרפקין ונטרחים בהם ל' פן יסיתך בצפק (איוב לו) לדיטימנ"ט בלע"ז: (רש"י)

מצודת דוד כי נטשתה. הנביא מיסב הדבור כלפי המקום ואמר כי עד הנה בדין עזבת עמך כי מלאו כשפים יותר מבני קדם המלאים כשפים: **ובילדי נכרים ישפיקו**. מספיקים עצמם במחשבות ועצות פילוסופיות ואינם חוששים למחשבת התורה ועצתה: (מצודת דוד)

מצודת ציון נטשתה. עזבת: **ועוננים**. הוא מין כשוף כמו לא תנחשו ולא תעוננו (שם יט): **ובילדי**. כן יקראו המחשבות והעצות לפי שהלב מוליד אותם: **ישפיקו**. ענין די הצורך כמו אם יספוק עפר שומרון (מ"א כ): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי נטשתה, אתה ה'! אם נטשת עמך צדקת מאד כי מלאו מקדם. עמך בית יעקב, ר"ל שנטשת אותם שלא יהיו עמך, עם ה', וגם שלא יקראו עוד בית יעקב כי אבדו גם את יחוסם, ומבאר מה שנטשתם מהיות עמך כי מלאו ממעשה ארמיים שישבו למזרח א"י, **ועננים כפלשתים**, שישבו במערב כמ"ש (לקמן טו י"א), ומצד זה אינם עמך כי לא נחש ביעקב, ומה שנטשת אותם מהיות בית יעקב הוא כי.

בילדי נכרים ישפיקו, לוקחים נשים נכריות ומולידים מהן בנים וזאת ישפיק להם שאין לוקחים בת ישראל כלל, ובזה אבדו גם יחוסם מלהקרא בית יעקב כי ולד שפחה ועכו"ם כמותה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כי. כי הראשון מלשון אם והשני מל' דהא : **עננים.** שם תואר : **ישפיקו.** די הסיפוק והצורך. אם ישפוק עפר שמרון, (מ"א כ' י') : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּזְכֹּר אֶרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאִין קָצָה לְאַצְרְתּוֹ וְתַמְלָא אֶרְצוֹ סוּסִים לְמַרְכָּבָתוֹ:

רס"י חין קלה. ל' קצ : (כס"י)

מצודת דוד ותמלא. בעבור שארצו של העם הנז' נתמלא בכסף וזוהב וכו' ובעבור שנתמלא ארצו סוסים כו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואין קצה. אין סוף : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותמלא, מפליג חטאם, אם מצד החטא עצמו אם מצד הסבה שגרמה את החטא. על הסבה של החטאים אומר **ותמלא ארצו,** שע"י רוב כסף שהיו להם, וע"י רוב סוסים שע"י ירדו למצרים למען הרבות סוס, ע"י סבה זאת: (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ אֶל־אֱלֹהִים לְמַעַשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲוּוּ לְאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעָתָיו:

רס"י ישתחוו. כמו משתחווים : (כס"י)

מצודת דוד ותמלא. מוסב למעלה לומר בעבור שנתמלא ארצו כסף וכו' לכן נתמלא ארצו אלילים וכן נאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (הושע ב) : **ישתחוו.** כולם ישתחוו כל אחד למעשה ידיו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ותמלא ארצו אלילים, וזה מגדלת החטא מאד שבא מצד היותם כפויי טובה. ומרוב טוב והצלחה בעטו ומרדו. ובהשקף על החטא עצמו אומר, **למעשה ידיו ישתחוו,** ויותר מזה כי גם **למעשה אצבעותיו** בעצמו, וזה מורה על גודל סכלותם. וא"כ אני אומר לך גם אם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות למעשה ידיו, אשר עשו אצבעותיו. מעשה ידיו

יכלול גם הנעשה בפקודתו ע"י עושי רצונו, ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי (קהלת ב' יא). אבל מעשה אצבעותיו, פורט מה שעשה בעצמו. אצבע אלהים הוא (שמות ח' טו), ר"ל אינו ע"י הטבע בפקודת ה', רק מעשהו בעצמו בבלתי אמצעי: (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּשַׁח אָדָם וַיִּשְׁפֹּל-אִישׁ וְאֵל-תֵּשָׁא לָהֶם:

רפ"י וישח אדם. הקטנים: וישפל איש. הגדולים והגזורים אנשי החיל: ואל תשא להם. הנביא אומר להקב"ה וידעת כי לא תסלח להם מלהפרע מהם (רפ"י):

מצודת דוד וישח. בעבור זה יהיה כ"א כפוף ושפל: וישפל. כפל הדבר במ"ש: ואל תשא. הן ידעתי שלא תשא להם העון: (מצודת דוד)

מצודת ציון וישח. ענין השפלה וכפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי יד): תשא. ענין מחילת העון: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וישח אדם, ויכנע בלבבו ורוחו ומצפונו, וגם אם וישפל איש בפועל בצום ובמעשים, מ"מ אני אומר. ואל תשא להם, בל תמחול עונותיהם, כי הראוי כי: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וישח אדם וישפל איש. השחות הוא בגוף העצם, וההשפלה הוא במקומו, והנאות לנו בנמשל, שוישח הוא הכנעה בלב, וישפל הכנעה בפועל שיעזוב מעלתו וגאונו, וע"כ אמר אדם איש, כי מבואר אצלנו תמיד שאדם שם פרטי אל מין האדם לבדו, ואליו מיוחס השחות והכניעה הנפשיית הלבבית. ואיש הוא שם כללי לכל יש ונמצא, ואליו מיוחסת ההכנעה בפועל שיכניע ישותו ומציאותו (ועיין לקמן פסוק יא): (מלבי"ם באור המלות)

וַיָּבֹא בַצֹּר וְהַטָּמֵן בְּעֶפְרַיִם מִפְּנֵי פַחַד יְהוָה וּמִהַדָּר גְּאֹנֹ:

רפ"י בוא בצור. לבוא לצור לברוח צנקרת הצורים: והטמן בעפר. ולהטמן (רפ"י):

מצודת דוד בוא. אז יאמר איש לאחיו בוא להטמן בנקיקי הצור ובמחילות העפר מפני הפחד והוא ענין מליצה כי אין מסתור לפניו: (מצודת דוד)

מצודת ציון גאווה. עלי גאווה וממשלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בוא בצור**, שיבואו בצורים מפני העונש. ודלתות הכתוב מגבילים, **בוא בצור מפני פחד ה'**, והטמן בעפר מהדר גאווה, הצור הוא מקום משגב ושם יבואו להשגב מפני פחד העונש, והעפר אינו מקום משגב רק מקום סתר, שם יטמנו מפני יראת הרוממות, כעטלף הנחבא מפני אור השמש בגבורתו. מעתה מתחיל לאמר כי כאשר גזר עליהם כן יהיה באמת, כי (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בצור**. סלע חזק ומבצר (עיין לקמן חי טו): (מלבי"ם באור המלות)

יֵאָדָּם עֵינֵי גְבוּהוֹת אָדָם שְׁפִיל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׁגָּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: (פ)

רפ"י **עיני גבהות אדם**. גסות הרוח וכן כל לשון גובה עינים שצמקרא כמה ללאת אמר גבה עינים ורחב לבב (תהלים קא): (רפ"י)

מצודת דוד **עיני גבהות וכו'**. אז ישפיל עיני גבהות שבאדם ר"ל בעלי הגאווה: **ושח וכו'**. כפל הדבר במ"ש: **ונשגב וכו'**. אז יודע לכל שהכח הוא לה' לבדו: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **עיני גבהות אדם**, ישפלו ור"ל בני אדם הגבוהים בעצמותם מצד מעלתם בחכמה או בגבורה ישפילו עיניהם ויכניעו אי"ע לפני ה'. **ושח**, גם אנשים שאין להם מעלה עצמיית רק מעלה מקרית כמו העשירים והשרים שמעלתם מצד מקומם, ישחו קומתם לפני ה'. **ונשגב**, לא יתנו שום רוממות בלתי לה' לבדו, ומה יהיה הסבה שיתעוררו לשוב ולהכניע? הוא (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים**. גבוה, יגביל כמות העצם. ורם, יגביל מקום העצם. ולפ"ז למ"ש (למעלה ט"ו) הראוי שישוח הגבוה וישפיל הרם, כמליצת הכתוב (לקמן יז), וכ"ה בכ"מ שיהיה ההשפלה ע"י הכרח שחוץ לעצם המשתנה, (ש"א ב' ז', ש"ב כ"ב כ"ח, איוב ה' י"א, תהלות ע"ה ח'. קהלת י' ו'). אולם פה שמדבר בכניעה הרצונית המיוסדת בבחירת העצם המשתנה. הפך המליצה בכונה, כי השב ברצונו הגם שיכניע אי"ע אין מן ההכרח שיעזוב מעלתו העצמיית, למשל האדון נקרא רם, כי מעלתו מצד מקומו שהוקם על, הגבור יקרא גבוה כי מעלתו מצד עצמו, אין מתנאי התשובה שהאדון ישפיל מקומו היינו שיעזוב שררותו, רק שיכניע אי"ע בלבבו, וזה במליצה שהרם ישוח אי"ע, וכן אי"צ שהגבור ישוח קומתו היינו שיחליש גופו, רק שישפיל

מקומו שהוא גאותו וגאונו והתנשאות לבבו. ויחס גבהות אל שם אדם, ורם אל שם אנוש למי"ש (למעלה טו) כי אדם מציין גדר האדם ביחוד ולו תיוחס הגובה העצמיית, ואיש ואנוש מורה הישות ולו תיוחס התרוממות שהוא מעלה מקרית מצד האנה והמקום (וממי"ש כי אני השפלתי עץ גבוה (יחזקאל יז נד) אין סתירה לדברינו כי שם אינו מדבר בבע"ח): (מלבי"ם באור המלות)

יב כִּי יוֹם לַיהוָה צָבָאוֹת עַל כָּל-גָּאָה וְרָם וְעַל כָּל-נִשְׂא וְשָׁפֵל:

מצודת דוד כי יום. יש יום מוכן לשלם לכ"א כפי הגמול : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי, יש יום מוכן לה' בו יפקוד, על כל גאה ורם, ר"ל בין על מי שמתגאה והוא רם באמת שהוא מאנשי המעלה, ובין על המתנשא בלבבו והוא שפל באמת שהוא מבני בלי שם. ופסוק הזה הוא כלל, שיפקוד על הגדולים ועל הקטנים, ועתה מתחיל לפרוט: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נשא ושפל. להמפרשים הוא פעל עתיד, ולפי"ז אין הדלתות מגבילים ? ולדעתי שפל שם התואר כמו רם, ושניהם באו להגביל השם הראשון, גאה והוא רם, נשא והוא שפל: (מלבי"ם באור המלות)

יג וְעַל כָּל-אַרְצֵי הַלְּבָנוֹן הַרְמִים וְהַנְּשָׂאִים וְעַל כָּל-אֲלוֹנֵי הַבְּשֵׁן:

רס"י ארצי הלבנון. דוגמא הוא על הגזורים : אלוני הבשן. השלטונין כמו שאלונים פחותים מן הארזים : (רס"י)

מצודת דוד ארזי הלבנון וכ"ו : (מצודת דוד)

מצודת ציון אלוני הבשן. שם אילן הגדל בבשן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועל כל ארזי הלבנון, הם המתנשאים במעלת עצמם בחכמה או תואר וקומה כארזים שגבוהים בעצמם, (וזה נמשל של גאה ורם). אלוני הבשן, קטנים מארזים (וזה נמשל של נשא ושפל): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הרמים והנשאים. רם, מציין נקודת המעל בהחלט. ונשא, מציין ההעתק מן השפל אל המעל, ומציין ברוב דבר הנשא ממדרגה למדרגה, מן התחת אל הגובה, או מתנשא ברוח באמת או בדמיון. ור"ל רמים בהחלט ועוד מתנשאים יום יום על ידי הגידול

המלות)

באור

(מלבי"ם)

והצמיחה

זי ועל כל-ההרים הרמים ועל כל-הגבעות הנשאות:

רש"י ועל כל ההרים הרמים. על יושביהם : (רש"י)

מצודת דוד ועל כל ההרים וכו'. ר"ל על היושבים שמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ההרים הרמים**, המתנשאים במה ששוכנים על ההרים רמים ובטוחים מצר ואויב, וזה משל אל הגבורים הגדולים (לעומת גאה ורם). **הגבעות**, קטנות מהרים (לעומת נשא ושפל) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ההרים**. בארתי (למעלה ב') גבעה קטנה מהר, ההר בתכלית הרום, והגבעות צומחות ומתנשאות כנ"ל בפסוק הקודם (מלבי"ם באור המלות)

טו ועל כל-מגדל גבה ועל כל-חומה בצורה:

מצודת דוד **מגדל גבוה**. ר"ל הבוטחים במבצר חוזק המגדל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **מגדל**, שבוטחים במגדל עוז (לעומת גאה ורם). **חומה בצורה**, קטנה בבטחונה מן מגדל, (נגד נשא ושפל) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מגדל**, ידוע, בנין חזק ישגבו בו מפני צר, ממנו יורו המורים, והוא חזק יותר מן חומה בצורה : (מלבי"ם באור המלות)

טז ועל כל-אניות תרשיש ועל כל-שכיות החמדה:

רש"י ועל כל אניות. תירגם יונתן ועל כל דיתצין בניסי ימא באיי היס שמואלאן ומוזאן באניות : תרשיש. שם ים ששמו תרשיש : שכיות החמדה. פלטרין לרופין במשכיות לכפת שיס כמו ואזן משכית (ויקרא כו) על שם שסוככים בו את הקרקע : (רש"י)

מצודת דוד **אניות תרשיש**. ההולכים באניות על ים תרשיש : **שכיות החמדה**. השרים היושבים בהיכלי עונג הרצופים ברצפת אבנים חמודים : (מצודת דוד)

מצודת ציון שכיות. מלי סכך ומכסה והיא הרצפה וכן ואבן משכית (ויקרא כו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אניות תרשיש, המתגאים בעושר שמביאים זהב מאופיר על ים תרשיש (כמ"ש במ"א ט' כ"ח) (נגד גאה ורם). **שכיות החמדה,** אשר יש להם דברים חמודים ומתגאים במו, והוא מדרגה קטנה מן אניות תרשיש בענין העושר. (נגד נשא ושפל): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שכיות החמדה. להמפרשים חמדה תואר והיה ראוי חמודות? ולדעתי חמדה שם מופשט, ר"ל ציורי החמדה. המליץ מציין את החמדה כעצם מופשט, מציירת היופי והחשק אל כל דברים היקרים, ותורה חיציה אל לב האדם לבקשם. ולכן יכנה חשק החושקים ודברי יקרי המציאות, כאילו הם ציורי החמדה, שהחמדה עטרה אותם חן ויופי, הסתכלה במו בעין רואי: (מלבי"ם באור המלות)

זיז וְשַׁח גְּבֵהוּת הָאָדָם וְשָׁפַל רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׁגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:

קצ"י **ציוס ההוא.** הוא יוס (יח) כליל יחלוף. כלו יחליף כולם יאבדו: (קצ"י)

מצודת דוד ושח. אז יושפל גבהות האדם: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ושח, השם ישוח גבהות בני אדם הגדולים במעלה עצמיית (נגד גאה ורם). **ושפל רוים אנשים,** שמתרוממים במעלה מקריית (כנ"ל י"א) (נגד נשא ושפל), ונשגב רק ה' לבדו, אבל: (מלבי"ם באור הענין)

זיח וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יְחַלֵּף:

מצודת דוד כליל יחלוף. את כולם יעביר מן העולם: (מצודת דוד)

מצודת ציון כליל. מלי כל וכן כליל תכלת (שמות לח): **יחלף.** ענין העברה מן העולם: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין האלילים כליל יחלוף, מן העולם, ר"ל לא ינהוג אתם כמו עם גבהות האדם שיכניעם לבד רק יעבירם כליל בכליון גמור (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יחלף, יעביר מן העולם, שורש זה נמצא בג' הבנינים, בקל, וחלף ביהודה (לקמן חי ט'), בכבד ויחלף שמלותיו (בראשית מא יד), בהפעיל וארזים נחליף (לקמן ט' ט'), ויפלא בעיניך אחר שפה פעל יוצא מדוע בא בקל ? אודיעך כי שורש זה כשבא בכבד או בהפעיל הוא מלשון חליפין ותמורה בכל מקום, והעברה הוא תמיד בקל בין יוצא בין עומד (מלבי"ם באור המלות):

יִטַּוּ וַיָּבֹאוּ בַּמַּעְרֹת צָרִים וּבַמַּחְלוֹת עָפָר מִפְּנֵי פַחַד יְהוָה וּמִהַדָּר גְּאוֹנוֹ
בְּקוֹמוֹ לַעֲרוֹץ הָאָרֶץ

רש"י וצאו. יושבי הארץ במערות לורים : מחלות. הם הם מערות :
בקומו. ליום הדיון : לערוץ הארץ. לשבור רשעי הארץ : (רש"י)

מצודת דוד ובאו. עובדי כוכבים יבואו להטמן במערות וכו' : הארץ. יושבי
הארץ (מצודת דוד):

מצודת ציון ובמחלות. הוא כמין מערה : לערץ. לשבר כמו לא תערוץ
מפניהם (דברים ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ובאו, לעומת מה שטען הנביא (בפסוק י') שראוי שלא
ישא חטאם ושיבואו בנקרת הצורים מפני פחד ה', אומר כי כן יהיה
באמת בעת שיקום לערוץ ולשבור רשעי הארץ, מפני פחד ה', המאמרים
מגבילים (כנ"ל י') (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות במערות, ובמחלות. המערה, בטבע. והמחלה, חלל
הנעשה ע"י ב"א. המערות הם משגב (האהלע), ורובם בצורים חזקים,
והמחלות רק בעפר רך ואינם למשגב רק להטמן שלא יתראה, (קעהלער)
(מלבי"ם באור המלות):

בַּכֹּחַ בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁלַיְךָ הָאָדָם אֶת אֱלִילֵי כֶסֶף וְאֶת אֱלִילֵי זָהָב וְאֶת
עֲשׂוֹ-לוֹ לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְחַפְרֵי פְרוֹת וְלַעֲטָלָפִים:

רש"י להשתחות לחפור פירות. גלולים צדמות חפרפרות מיני סרלים
שחופרין הארץ שקורין טלפ"ס זלע"ז : ועטלפים. קלצא שורי"ץ זלע"ז
יש לפתור עוד את אליליו אשר עשה לו להשתחות יסליך האדם צחריצים
ובנעילין שימלא לפניו כשהולך לצרות ולהטמן : (רש"י)

מצודת דוד אשר עשו לו. אשר עשו כ"א לעצמו להשתחות אליה :
לחפור פרות. מוסב על מלת ישליך לומר האלילים ישליך אל החפירות
העמוקות ואל חורי העטלפים : (מצודת דוד)

מצודת ציון לחפר פרות. פתרונו כמו מלה אחת והוא מל' חפירה ונכפלה
העיי"ן והלמ"ד הפעל לומר בחפירות עמוקות כמו אדמדם שפ"י אדום
ביותר וכן ירקרק והדומות : **ולעטלפים.** שם עוף עטלף והוא הפורח
בלילה (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ביום ההוא, באור הכתוב הזה, כי עובדי האלילים
הקדמונים היו מיחסים אלהות גם לתבנית בע"ח, חיות היבשה הישוב
והמדבר והים ועוף כנף, עד שגם לשרצים המאוסים השוכנים במחילות
עפר, חפרפרות ועטלפים, היו חולקים כבוד וממשלה. והבלי עבודתם היה
לפי אמונתם בשוא נתעה, כי הבע"ח או הכחות הרוחניים אשר אליהם
יתיחסו, שולטים איש איש במקום מגורתו, חיות המדבר י"ל ממשלה על
המדבר, חיות היבשה על היבשה, הדגה אשר במים מולכת על המים,
התנינים על הימים, והשרצים האלה חפרפרות ועטלפים מושלים על
מחילות האדמה ומערות צורים אשר שם שכונתם, והיה דרכם ליחד
עבודה לכל אחד מן תבנית בע"ח בעת שהיו צריכים להפיק רצון מן
המקום ההוא אשר החי הזה שולט שם, למשל בעת שהיו צריכים לשוט
במים, היו משתחווים לאלהי דגון, בעת שהיו רוצים לחרוש האדמה היו
מקטרים לתבנית שור, כי רב תבואות בכח שור, ובעת שהיו צריכים
להחבא במערות ומחילות היו משתחווים לצורת השרצים האלה
חפרפרות ועטלפים. עפ"י ההנחה הזאת אומר כי אחר שהאלילים כליל
יחלוף, לא יעשו עוד כמו שעושים היום, שבעת שבאים להתחבאות
במערות ומחילות משתחווים לחפרפרות ועטלפים, כי אז אף שיבואו
במערות צורים ובמחלות עפר מפני פחד ה', מ"מ לא לבד שלא יעשו פסילי
השרצים האלה מחדש להשתחוות, כי **ביום ההוא ישליך האדם את
אלילי כספו ואפ"י אלילי זהבו החשובים יותר אף אותם אשר עשו לו**
מכבר להשתחות לחפר פרות ישליכם אז ולא יעבדם בעת ההיא, ומה
יהיה הסבה לזה שישליכם אז. ? כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לחפר פרות. שרצים הגרים בחפירות ונקרי הבתים,
ובא ע"מ ירקרקות אדמדמות ר"ל החופר תמיד : **ועטלף.** לחז"ל
(סנהדרין צ"ח, בכורות ז') עוף הפורח בעלטה (פלעדערמויז) וכ"ד,
הרד"ק, וגם מין זה שוכן במחבא תמיד, ולמ"ד של לחפר פרות, הוא יחוס
הפעול, כמו להשתחות לו (ש"א ב' לו) : (מלבי"ם באור המלות)

לְבֹא בְּנִקְרוֹת הַצְּרִים וּבְסֻעֵי הַסְּלָעִים מִפְּנֵי פֶחַד יְהוָה וּמִהָדָר
גְּאוֹנוֹ בְּקוֹמוֹ לְעֶרֶץ הָאֶרֶץ :

מצודת דוד לבוא. ר"ל כשילך לבוא בנקרות הצורים וכו' אז בדרך מהלכו ישליך האלילים מידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון בנקרת. ענין חור ונקב כמו ואל מקבת בור נקרתם (לקמן כא). ובסעיפי. ענינו שן הסלע הבולט וכן בסעיף סלע עיטם (שופטים טו) והוא ל' מושאל מהנוף הבולט מן האילן הנקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לקמן כז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לבוא, הלא מה שיצטרך לבוא בנקרת הצורים יהיה מפני פחד ה', מפני ענשו ויראת הרוממת (כנ"ל), ואיך אפשר שישתחוה לאל אחר, אחר שיכיר מלכות ה' ופחדו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בנקרות ובסעיפי. נקר הוא חלל עגול סביב והונח בעצם על נקירת העינים, ומשם הושאל אל כל מקבת עגולה הנעשה כתמונה זאת, ונקרים כאלה מצויים בצורים ומשתמשים למשגב. וסלע רך מצור, וסעיף הוא פצולים המסתעפות בהסלעים כהתפרד סעיפי האילנות, ואינם למשגב רק להסתתר שלא יראה, דבר מבעית העובר תחת שן הסלע מזה : (מלבי"ם באור המלות)

כב חֲדְלוּ לָכֶם מִן-הָאָדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאָפוֹ כִּי-בְמָה נִחְשָׁב הוּא: (פ)

רס"י חדלו לכם מן האדם. שלא לשמוע, לאותן המתעים אתכם מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו : אשר נשמה באפו. אשר כל חייתו וכחו תלויה בנשמת אפו שהוא רוח פורח שהיום יסנה זו ומחר תלא ממנו וק"ו לדמות הפרפרות שאין זו ממש ד"א חדלו לכם מכל הדרכים הרעים ולמדו מן האדם אשר נשמה באפו הראית' למה נחשב הוא וקל וחומר (לגלולים) שאינו נחשב לכלום : (רס"י)

מצודת דוד חדלו לכם. מנעו עצמכם מעבודת האלילים כי תבינו הדבר מן האדם אשר יש נשמה באפו הראיתם במה נחשב הוא הלא תצא רוחו ישוב לאדמתו ואיך א"כ ראוי לעבוד האליל שאפילו נשמת חיים אין בו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין חדלו, מדי הזכיר תעתוע אנשי דורו אשר המירו כבודם בתוהו להשתחוות לשרצים נמאסים כאלה, כאילו הרמשים האלה חשובים יותר מן האדם, אומר אם כן אתם עושים חדלו לכם מלהקרא עוד בשם אדם אשר נשמה באפו, כי אינכם בגדר אדם חי אשר

בו נשמת חיים ואינכם ממינו כלל. **כי**, אם אתם מין ממין האדם. **במה נחשב הוא**, ומה מותר האדם מן הבהמה. ? (ור"ל כי כל משפט שנשואו סותר את נושאו הוא משפט כוזב, ובהכרח צריך להעביר אחד מקצות המשפט הנושא או הנשוא, והמשפט אשר הניחו התועים האלה "האדם צריך שישתחוה אל הבע"ח", נושא המשפט, שם אדם, שמורה הבדלו המיוחד, שהוא חי מדבר ונעלה מסוגו הכולל, שהוא חי, סותר אל נושאו שהוא "צריך להשתחוות אל הבע"ח", שזה מורה שהבע"ח מעולה מן האדם, כי הנעבד מעולה מן העובד אותו. ובהכרח להעביר או נשוא המשפט, שגזרו שהאדם יכבד את הבע"ח, ואם אינכם רוצים לבטל קצה הזה מן המשפט, בהכרח להעביר נושא המשפט, שם אדם), ועז"א חדלו לכם מלהקרא בשם אדם אשר נשמה באפו, כי אם תקראו בשם אדם, עם הנחתכם שהוא תחת הבע"ח, במה נחשב הוא ובמה נבדל מסוגו להקרא בשמו המיוחד שהוא שם אדם? : (מלבי"ם באור הענין)

פרק-ג

ישעיה

א כי הנה האדון יהוה צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה כל משען-לחם וכל משען-מים:

כ מסיר מירושלים וגו'. כולה מפורקת במסכת חגיגה שמונה עשר קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזון והנקלה זנכזל : (כ"ז)

ד מצודת דוד מסיר וכו'. ר"ל לא ימצא בהם לא איש ולא אשה אשר יחונן דלים להספיק להם לחם ומים : (מצודת דוד)

ה מצודת ציון משען לחם. על כי חיות האדם תלויים בלחם ובמים ונשען בהם אמר משען לחם וכמ"ש כל מטה לחם שבר (תהלים קה) : (מצודת ציון)

ו מלבי"ם - באור הענין כי הנה, מספר איך ערבה שמש האומה בזמן ההוא, ואיך חסרה מכל מיני השלמות המוכרחים להצלחת העם. מירושלם עיר הממלכה, ומיהודה מכל השבט, משען גדול ומשענה קטנה, זה דרך כלל. עתה מבאר דבריו וחושב כי הצלחת האומה תלויה בשבעה דברים, ומכל אלה לא ימצא ביניהם לא משען גדול ואף לא משענה קטנה. **א**. שימצא

ביניהם עשירים נדיבי לב מחזיקים כושל. עז"א שלא ימצא לא משען לחם שהוא משען גדול, ואף לא משען מים, שנמצא בזול. **ב**. שיהיה להם גבורי חיל להצילם מאויב חיזוני, עז"א שלא ימצא ביניהם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות משען. שם תואר לזכר : ומשענה. שם תואר לנקבה וידוע כי בעלי הלשון בהעריכם עצמים חזקים לעומת הפחותים מהם, יעריכום בערך הזכר אל הנקבה, וכן פה משען גדול ומשענה קטנה (מלבי"ם באור המלות)

ג גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקסם וזקן:

מצודת דוד גבור וכו'. מוסב על מלת מסיר שאמר בהמקרא שלפניו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וקוסם. הוא כחווה בכוכבים ויודע מהעתידות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין גבור, גדול כשמשון בגבורתו, ואף לא איש מלחמה, המלומד בתכסיסי מלחמה שהוא משענה קטנה. **ג**. שיהיה להם מנהיגים טובים, והם **א**. שופטים בין איש לרעהו בדברי ריבותם, **ב**, **ד**. נביאים מישרים אותם נגד המקום. עז"א שלא ימצא להם, לא שופט כללי כיהושע וחבריו, ואף לא זקן שקטן משופט והוא משענה קטנה. וכן לא נביא ואף לא קוסם, היודע עתידות ע"פ משפטי הכוכבים שהיא משענה, **ה**. שיהיה להם שרים למשול במ ולעצור במעיזים ומרשיעים, עז"א שלא ימצא להם אף (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גבור, בטבע : ואיש מלחמה. ע"י לימוד או עצה ותחבולות (ש"א טז יח, מ"ב כד יט, ד"ה יז ב', לקמן מ"ב יג), ומבואר כי גבור מעולה מאיש מלחמה : שופט. בכ"מ מגביל שופט עם זקן (דברים כא ב', יהושע ח' לג כג ב' כד א', עזרא י' יז) ושני מיני שופטים היו. שופט כללי, מימות יהושע עד מלוך מלך לב"י והיה גדול מן הזקן. ושופטים פרטיים קבועים בכל עיר ופלך והם היו אחר הזקנים במדרגה, ולכן בכ"מ מקדים הזקנים, ופה מדבר מן הכללי : ונביא וקסם. הנביא מגיד עתידות בדבר ה'. והקוסם עפ"י ניחוש או גורל או אצטגנינות, והוא אחר הנביא, ותמצאם סמוכים לרוב לפי מדרגתם, חזון וקסם (ירמיה יד ג'. יחזקאל יב כד. י"ג ו' ז', ט' כ"ג, מיכה ג' ו' ז') : (מלבי"ם באור המלות)

ג שר-חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש:

רפ"י יועץ. יודע לעצר פנים ולקבוע חדשים : וחכם חרשים. פקפפותח

רפ"י ונתתי נערים פריהם. אלו בני אדם המנוערים מן המלות :
ותעלולים ימשלו בם. פועלים בני אדם חלפים ואני אומר לפי פשוטו
תעלולים ליאני בני אדם המתעלולים בהן ומזיזין אותם כמו (איוב טו)
ועוללתי בעפר קרני את אשר התעללתי (שמות י) : (רפ"י)

מצודת דוד נערים פריהם. כי הנער לפי עזות נערותו ישתחרר בהם :
ותעלולים. הליצנים ימשלו בם ע"י ליצנותם בדברי שחוק : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותעלולים. ענין שחוק ולעג כמו כי התעללת בי (במדבר כב) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונתתי, נערים יהיו השרים, ותעלולים, שהם המדות
המגונות והתאוות הרעות ימשלו בם, בהנערים המושלים, באופן שהעם
יהיו משועבדים אל ממשלת נערים אשר הם משועבדים אל תאוות לבבם,
עד שתאוות הנערים היא תנהיג את ההמון כולו. ובל תחשוב שהעם בעצמו
יהיו בעלי נימוס וא"צ להנהגה, אומר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ותעלולים. שם תעלול מתאחד עם פעל התעלול
שמורה תמיד על פעל מגונה יוצא מגדר המוסר וצומח מתכונה רעה אשר
בנפש, וכמוהו שם תעלול תכונות רעות וציורים מגונים מושרשים
בנפשות לא הטהרו לכל תאוה ומדה, ור"ל התכונות הרעות ימשלו בם
בהנערים. להמפרשים יהיה תעלולים שם התואר, והוא נגד חקי הלשון,
כי תעלול שם המקרה, וכן לקמן (ס"ו) : (מלבי"ם באור המלות)

**וְנָגַשׁ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ וְרֵהְבוּ הַנֶּעַר בְּזִקְן וְהִנְקֵלָהּ
בְּנִכְבֵּד :**

רפ"י ונגש העם. יהיו לחוקין ונגושין זה על זה בתיגור וחירוס : ירהבו
הנער בזקן. יתגדל הנער על הזקן : והנקלה בנכבד. כפשוטו ומדרכו יצא
מי שחמורות דומות עליו כקלות ויריב צמי שהקלות דומות עליו ככבדות
: (רפ"י)

מצודת דוד ונגש העם. כ"א יהיה נוגש בחבירו על כי לא יהיה בהם מושל
: ירהבו. הנער יתגאה על הזקן ואדם נקלה על איש נכבד : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונגש. ענין לחץ כמו מפני נוגשיו (שמות ג) : ירהבו. ענין
התחזקות וגאווה כמו רהב הם שבת (לקמן ל) : בזקן. הבי"ת היא במקום
על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו כי על עונש ממון ידבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונגש, יהיו נלחצים איש ע"י איש ואף ע"י רעהו. וגם הנער ירהב ויתנשא על הזקן, אף שחייב לכבדו ממצות התורה, ואף הנקלה ירהב על הנכבד, הגם שהוא נגד הטבע השותלת הכנעה טבעיית שהנקלה יכנע אל הנכבד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונגש. פעל זה הנחתו על הנלחץ לתת ממון או לעבוד עבודה שאינו חייב בה עפ"י הלואה, ובא על נגישת המס מטעם זה, וזה המבדיל בינו ובין לחץ דחק ודומיהם שאינו לוקח מידו דבר, ובין שם נושה, שדוחקו לשלם מה שלוה ממנו : באיש. הב' ב' הכללי : (מלבי"ם באור המלות)

וְכִי-יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שְׂמֵלָה לָכֶּה קָצִין תְּהִיָּה-לָנוּ וְהַמְכַשְׁלָה הַזֹּאת תַּחַת

רס"י כי יתפּש איש באחיו. כאשר יתפּש איש באחיו צדית אצו לאמר עקיר אתה בתורה ומחורת היא צידך כשמלה : קצין תהיה לנו. ותלמדנו : והמכשלה הזאת. שאנו נכשלים זה באיסור או בהיתר בטומאה או בטהרה תחת ידיך הוא שאתה יודע להורות לנו, דבר אחר שמלה לך להלביץ ערום והמכשלה (פיילנל"א בלע"ז) מחסרוני שאני מחוסר לחם תחת ידיך להספיקני ולכך קצין תהיה לנו והוא מקיב צדיתי אין לחם ואין שמלה ומה טיבי לקצין : (רס"י)

מצודת דוד כי יתפּוש. כאשר יתפּוש איש באחיו ולא אחיו ממש אלא הקרוב אליו מבית אביו ויאמר לו הלא יש לך שמלה ר"ל הלא אתה מלוּבש מלבושי פאר ושעתך מצלחת ויהיו דבריך מקובלים לזאת תהא לנו קצין ולראש : והמכשלה הזאת. מה שאנו נכשלים איש ברעת רעהו תהיה תחת יד ממשלתך ר"ל אתה תסיר המכשול בכח הזרוע : (מצודת דוד)

מצודת ציון יתפּוש. ענין אחיזה : שמלה. ענין מלבוש : לכה. כמו לך : קצין. שר :

מלבי"ם - באור הענין כי יתפּש, מספר איך תחת אשר בימים הקדמונים היה כ"א משתדל שיובחר לקצין והיה לכבוד לו ולכל משפחתו, עתה עת יתפּש איש באחיו בבית אביו, ויאמר לו אתה הלא שמלה לך, ואתה לבוש במלבושי כבוד, לך יאתה כי קצין תהיה לנו, ויהי זה לך ולמשפחתך לכבוד, וזאת שנית כי הלא המכשלה הזאת מהעזות והחוצפה המצויה

ורעת ממשלת הנערים, הלא היא תחת ידך, אתה יכול לתקן המכשלה, ואם תמנע מההתמנות הנה ידיך עשו את המכשלה, ואתה הגורם (ותפס בדרך הלצה שמלה לך, כאילו מרוב שפלת האומה יספיק לשיהיה מי שיש לו שמלה, הנכבד ונשוא פנים בעם): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בית אביו. כמו והקול נשמע בית פרעה, בבית אביו : שמלה. בשם המין ישמש בעל הלשון במספר היחיד לרבים, כמו שפרש"י על ויהי לי שור וחמור (בראשית לב), וכן עץ פרי (שם א'), ר"ל שמלות הרבה : (מלבי"ם באור המלות)

ז | **ישא ביום ההוא** | **לאמר לא-אֶהְיֶה חֲבֵשׁ וּבְבִיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שְׁמֵלָה** | **לא תשימני קצין עם:**

רש"י ישא ביום ההוא. אין ישא אלא לשון שבועה הוא יצבע להם לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי בית המדרש וצביתי אין לחם ושמלה אין בידי לא טעם משנה ולא טעם אגדה, דבר אחר לפי פשוטו לא אהיה חובש לא אהיה שופט שהוא חובש את הנדונים צבית הסוהר : (רש"י)

מצודת דוד ישא. והוא ישיב לומר בשבועה לא אהיה מושל החובש את המחויב במאסר כי אינני ראוי למשול : **ובביתי.** ר"ל אף שאני מתראה בחוץ לבוש מלבושי פאר אבל בביתי אין כל ואין שעתי מצלחת למשול : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישא. ענין שבועה כמו לא תשא (שמות כ) : **הובש.** ענין מאסר כלא כמו חבוש בטמון (איוב מ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ישא ביום ההוא, ישיב לו לאמר. **לא אהיה חובש,** ר"ל הגם שבימים קדומים היה התמנות הקצין כבוד ותפארת, אז לא היו עזי פנים מצויים, והיה זה שררות, אבל עתה לא קצין אהיה רק **חובש,** שוטר החובש ואוסר בבית הסוהר, זאת תהיה מלאכתי עתה, כי רבו המעייזים. זאת שנית, כי אהיה מוכרח להתבטל עי"כ מכל עסקי, עד שאח"כ ארד מנכסי. ושיעור הכתוב, **לא אהיה חובש,** עד שעייז ארד מנכסי, **ובביתי אין לחם ואין שמלה,** כי אהיה מוכרח לפנות מכל עסקי אל דין ודברים ומריבות עם, לכן אבקש, **לא תשימני קצין עם.** ומה היה הסבה לירידתם פלאים כ"כ? הוא : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ישא. התחלת הדבור, ישא עליך משל : **חבש.** בבית הסוהר (ע"ל א' ו') : (מלבי"ם באור המלות)

חנ כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלַם וַיְהוּדָה נָפַל כִּי-לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל-יְהוָה לְמִרְוֹת עֵינָי קְבוּדָו:

רש"י כי כשלה ירושלים. כולם חסירים ונפולים ואין עוזר זה לזה ולמה כי מאנו לשמוע ועתה כולם מכעיסו: כי לשונם ומעלליהם אל ה'. לנגדו להכעיסו: למרות עיני כבודו. להקניט לפני כבודו ד"א עיני כבודו: (רש"י)

מצודת דוד כי כשלה. במרבית העוני: אל ה'. ר"ל להקניט אותו: למרות עיני כבודו. ר"ל שאומרים שעיני המקום המה מחולפים מעיני האדם כי לא יביט ולא ישגיח במעשה הבריות: (מצודת דוד)

מצודת ציון ומעלליהם. ומעשיהם: למרות. כמו להמרות והוא מל' תמורה וחלוף: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי כשלה ירושלים. עיר הממלכה, ועיי"כ כל יהודה נפל, כי יפלו המתנהלים עת יכשל המנהל. כי לשונם, הנה במצות שבין אדם למקום היו צבועים, לובשים אדרת שער למען כחש כאילו הם עובדים את ה', אומר מה שבלשונם ובמעלליהם בגלוי ירמו כי הם אל ה', ועובדים אותו, מה יועילו בזה אחר שלבם לא נכון עמו הלא זה רק, למרות עיני כבודו, בזה ימרו כבוד עיני השגחתו כאילו כעני בשר עיניו הבלתי צופה תעלומות לב. זאת שנית כי גם את בני אדם לא יוכלו לרמאות בזה, כי הלא: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עיני כבודו. כבוד עיניו, או כי עינים שהם כלים גשמיים לא יתיחסו לעצם הנשגב, אבל יתיחסו העינים לכבודו, כי כבודו הוא המלא עולם כמו שת"א בכל מקום יקריה דה': (מלבי"ם באור המלות)

טו הַפֶּרֶת פְּנֵיהֶם עֲנֵתָה בָם וְחִטָּאתָם כְּסֹדֶם הִגִּידוּ לֹא כְחָדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי-גָמְלוּ לָהֶם רָעָה:

רש"י הכרת פניהם. עון שהם מכירים פנים בדיון היא ענתה צם לפני, ל"א הכרת פניהם ניכרים הם צעזות פניהם: כסדום הגידו. לא כחדו צפרהסיא עשו: (רש"י)

מצודת דוד הכרת. היכר עזות פניהם העידה על רשעותם: וחטאתם.

מפרסמים חטאם כאנשי סדום כי המה מגידים ומספרים אותם ולא
מנעו מלהגיד וכפל הדבר במ"ש : **כי גמלו**. במעשיהם גמלו רעה לעצמם
(מצודת
דוד) :

מצודת ציון **ענתה**. העידה כמו לא תענה (שמות כ) : **לא כחדו**. לא מנעו :
(מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין הכרת פניהם, סימני הצביעות והחנופה הנכרים על
הפנים. **ענתה בם**, הם יעידו על אשר בם במעמקי לבבם מהזיוף והחונף,
כי כבר יוכר על הפנים הירא ה' באמת מן המזייף והצבוע. וזאת שלישית,
כי גם אם בדברים שבין אדם למקום נסתרה דרכם, הלא. **וחטאתם
כסדום**, החטאים שידמו בם אל סדום, שהם החטאים שבין אדם לחברו
שזה היה ג"כ חטאת סדום. **הגידו לא כחדו**, הלא חטאים כאלה עושים
בפרהסיא, ומי יטעה לחשוב שהם יראי ה'. וזאת רביעית שגם אם תמצא
ידם לרמאות ולזייף הלא אין מרמאים רק א"ע, **כי אוי לנפשם כי גמלו
להם** לעצמם **רעה** ופורעניות, **כי** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הכרת. הכרה בחוש, ויידעה בשכל, והכרת הפנים,
הוא הרושמים הנראים על הפנים בה יוכרו תהלוכות הנפש וסתריה, (דיא
פיזיאנאמיה) : **ענתה בם**. ענה הנקשר עם את, הוא תשובת שאלה. עם
למ"ד, הרמת קול. עם ב', ענין עדות, לא תענה ברעך עד שוא : **לא כחדו**.
המכחיש חברו, הוא בדבר שיודע בו, והמכחד הוא בדבר שאין יודע בו.
אבל פה הכחד עזות יותר מן כחש, שגם חטאתם שאינה גלויה פרסמו הם
בעצמם, וכדברי חז"ל (יומא פו) הא בחטא מפורסם וכו' : (מלבי"ם באור
המלות)

אָמְרוּ צְדִיק כִּי-טוֹב כִּי-פָרִי מַעֲלֵיָהֶם יֹאכְלוּ:

רש"י **אמרו**. למי **שקול** **לדיק** **כי טוב עשה** : (רש"י)

מצודת דוד **אמרו צדיק**. שבחו ורוממו את הצדיק כי עשה את הטוב כי
הצדיקים יאכלו גמול מעשיהם ולזה שבחיהו למען ילמדו ממנו לטוב
להם : (מצודת
דוד)

מצודת ציון **אמרו**. ענינו שבח ורוממות כמו את ה' האמרת (דברים כו)
והוא לשון מושאל מהנוף העליון ברום האילן הנקרא אמיר כמ"ש בראש
אמיר (לקמן יז) : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין אמרו אל הצדיק, והודיעו אותו לאמר כי הצדק אינו
דבר הנדרש לצורך תועלת חיזונית, להשיג ע"י כבוד או גמול, עד שהצדק
יהיה רק אמצעי להשיג ע"י את הטוב המבוקש, **רק כי טוב**, הצדק טוב

מצד עצמו והוא תכלית לעצמו, עד שאין לבקש עמו טוב זולתו, **כי פרי**, מעללי הצדק נמשלים לעץ עושה פרי ותנובה, ומהו פרי העץ הזה, הגמול שישא בעד מעלליו, ר"ל גמול הצדק אינו דבר נפרד ממעללי הצדק, רק הם פרי הצדק ותולדותיו, כל הנוטע עץ הצדק יאכל פריו, וכן. (מלבי"ם באור הענין)

אוי לְרָשָׁע רַע כִּי-גְמוּל יִדּוּ יַעֲשֶׂה לָּו:

רש"י אוי לרשע רע. שהוא רע לעצמו ורע לאחרים גורם רעה לו ולאחרים בתנחומא והמקרא מוסב על אמרו לדיק כי טוב לו ואוי לו לרשע רע (רש"י)

מצודת דוד אוי. אבל רשע האוחז ברע ולא שב ממנו אוי לו כי יקבל גמולו משלם (מצודת דוד):

מלבי"ם - באור הענין אוי לרשע רע, הרע המוצאת את הרשע אינו ע"י סבה חיצונית, רק הרשע עצמו הוא הרע היותר גדול מכל רע זולתו, כמ"ש ודעו וראו כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך. **כי גמול ידיו**, העונש המגיע אליו אינו ע"י סבות חיצוניות רק יעשה לו גמול שהכינו לו ידיו בעצמו, הרע עצמו אש היא עד אבדון תאכלנו: (מלבי"ם באור הענין)

יב עמי נגשיו מעולל ונשים משלו בו עמי מאשריך מתעים ודרך ארחתך בלעו:

רש"י נגשיו מעולל. ליאנים הם: ונשים משלו בו. נשים נואפות משלו בו כמו שאמר למטה יען כי גבהו צנות ליון והטו לבס לרעה (לפיכך כל הלשים משלו בו) ויונתן תירגם לשון (נושים): מאשריך. מדריכך שיש להם לאשרך בדרך טוב הם מתעים אותם. בלעו. קלקלו: (רש"י)

מצודת דוד נוגשיו מעולל. הליצנים שבהם המה לוחצים אותם ומושלים בהם והנשים הנואפות הנה משלו בהם כי הטו לב השרים אחרי דעתן: מאשריך. המנהיגים המדריכים אותך המה מתעים אותך מדרך הישר: בלעו. משחיתים דרך הישר שהלכת בו מאז למען לא תשוב אליו וכפל הדבר במ"ש (מצודת דוד):

מצודת ציון נוגשיו. לוחציו: מעולל. ענין שחוק ולעג: מאשריך. ענין דרך

והלוך כמו אם תטה אשורי (איוב לא) : **מתעים**. מל' תועה : **בלעו**. ענין השחתה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עמי נגשיו מעולל, שעורו, עמי מעולל ומתלוצץ על נגשיו הנוגשים אותו לפרוע מס, יען, כי **נשים משלו בו**, יען שהנושים ובעלי חובות משלו בכל נכסיהם, וכל אשר להם משועבד אל הבעלי חובות והנושים שלהם, ולכן משחקים על נוגשי המס בשאין להם מה לקחת מידם. **עמי**, דע כי **מאשריך המוליכים אותך בדרך המאושר הם מתעים אותך מני דרך**, ולא זאת לבד אלא כי גם **הדרך הישר שהלכת בו עד הנה בלעו** והשחיתו עד שלא יוכל עוד כלל ולא תוכל לשוב אליו כי נבלע ואיננו. ור"ל כי דרך התורה הוא הדרך הסלול הקבוע לרבים והם עקרי הדת ושרשיו, ומן הדרך הזה מתפשטים ארחות רבות ענפים וסעיפים, ומאשרי הזמן ההוא הטו את העם אל ארחות עקלקלות, והיו יראים פן יעזבו רוע דרכם ע"י הדרך הגדול שהוא עקרי הדת והאמונה, לכן השחיתו גם הדרך הזה במה שהתעו מעקרי האמונה ובזה סרו לאין מרפא. (ודבר פה נגד שני מיני ההצלחות, נגד הצלחה הגשמיית מהעושר והפרנסה אמר עמי נגשיו מעולל, ונגד הצלחה הנפשיית בעבודת ה', אמר מאשריך מתעים): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעולל. למפרשים לצים או עוללים, היה צ"ל מעוללים בל"ר, ולדעתי פעל מעולל מוסב על עמי : **ונשים**. כתרגומו ורשיא, כמו נושים וכ"פ קצת מפרשים. וכן במדרש אסתר (בפסוק גם ושתי המלכה) וכ"כ (למעלה ה') כי נוגש בדבר שלא לקח כמו המס, ונושה בהלואה שלקח : **מאשריך**. פעל אשר על ההדרכה נבדל מריעיו במה שמיוחד על ההדרכה בדרך המאושר, ומ"ש ואל תאשר בדרך רעים (משלי ד' יט), ר"ל אל תחשוב שהוא דרך מאושר : **ודרך ארחתיך**. הדרך הגדול שמסתעפים ממנו ארחות הקטנים, כמו שכתבתי הבדלם (למעלה ב' ג') : **בלעו**. בלע בכבד מורה השחתה בכ"מ, והבדלו מן שחת במה שבלע מורה שנבלע עד שאינו ניכר עוד במציאות כלל, ובזה משתתף עם בלע בקל על הבליעה תוך גרונו, אם יבלענו ממקומו וכחש בו לא ראיתך (איוב ח'). אם אבלע (ואף) אם אשחית (ש"ב כ' כ'). ופה ר"ל שלא נשאר מן הדרך רושם כלל : (מלבי"ם באור המלות)

נָצַב לְרִיב יְהוָה וְעָמַד לְדִין עַמִּים:

רָצִי נָצַב לְרִיב. עמדה זו לשון עכזה : (רצ"י)

מצודת דוד נצב. לכן נצב ה' לעשות מריבה עם העמים ולדון אותם (ולפי שכל שבט לעצמו קרוי עם לזה קרא לכל ישראל בכללם בלשון עמים) : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין נצב, אומר בעת ירצה ה' לשפוט עמו על רוע מעשיהם ויראה כי עקר האשמה תלויה בהזקנים ובהשופטים אשר השחיתו את העם, לכן בעת שיעמוד כשופט על עמו יגביל ג"כ שופטים לפניו יבא בריב עם הזקנים והשרים, ובזה צייר את ה' כשופט ובע"ד, וז"ש **נצב לריב ה'**, שעומד כבעל דין, וגם **עומד לדין עמים** שיעמוד גם כן כשופט, והנה כשופט יעמוד לדין עמים שהם ישראל, אבל עם מי ילך לדין. ? אומר (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נצב לריב, ועמד לדין. ריב מורה על טענות בעלי הדינים, כי יהיה ריב בין אנשים, ודין ומשפט על חקירת המשפט מצד השופטים. ויש הבדל בין פעל יצב ובין פעל עמד, העמידה הוא רק הפך הישיבה או ההליכה, וההצבה הוא ההתחזקות לעמוד על, אצל, נוכח, נגד, איזה עצם, ובא ביחוד במקום שצריך להתאמץ על העמידה ההוא כמו לפני גדול, לפני אויב, בעל דין נגד בעל דינו. והכלל כל נצב עומד ולא כל עומד נצב, ולכן אצל ריב אמר נצב, ואצל דין עומד, וכן ברבה (במדבר פי' יא) ובמדרש חזית (פסוק דומה דודי לצבי) ובפסיקתא (פסוק אלהים נצב) אלהים עומד אין כתיב אלא אלהים נצב בעדת אל, מהו נצב אטומוס, כמד"א ונצבת לי שם על ראש ההר, וכתיב והיה טרם יקראו ואני אענה, ופי' הערוך, אטומוס. מוכן שם טרם בואם, ומוכן במ"ש : **לריב, לדין**. שניהם מקור מהפעיל, עקרום להריב להדין, כי אם היו שמות היו נקודים בשו"א (מלבי"ם באור המלות)

גזלת יהוה במשפט יבוא עם-זקני עמו ושריו ואתם בערתם הכרם גזלת העני

רש"י ה' במשפט יבוא עם זקני עמו. שהי' להם למחות, ולעכו"ם אומר אתם בערת' את כרמי אני קלפתי מעט ואתם עזרתם לרעה : גזלת העני. דור שהיו עניים צמעקים טושים כל זה צמדרק אגדה ולפי משמעות פשוטו כל הענין על ישראל ועומד לדין עמים הם הצבטים. ואתם בערתם הכרם. הזקנים והקרים אכלו את שאר העם : (רש"י)

מצודת דוד ה' במשפט. יערוך ויכוח עם זקני עמו ושריו וכה יאמר לא האומות השחיתו עמי אבל אתם בעצמכם רעיתם את כרמי ר"ל ישראל הקרואים כרם ה' צבאות (לקמן ה) הם היו לכם למרעה כי אכלתם אותם בכל פה : **גזלת העני**. לא חסתם אף על העני וגזלתם אותו והנו עדיין בביתכם ולא חזרתם לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואתם. הוי"ו היא במקום אבל כמו ובעבדיך באו (בראשית מב)

בערתם. רעיתם כמו ובער בשדה אחר (שמות כב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' במשפט יבוא, שיבוא במשפט לפני השופטים עם. **זקני עמו ושריו,** לבקש עליהם דין ולערוך טענותיו נגדם, אל הזקנים (שהם המדריכים במצות שבין אדם למקום), יאמר והלא. **ואתם בערתם הכרם,** שישראל מצד היחוס שבינם לה' נמשלו לכרם (לקמן ה'), ופרי הכרם הם המעשים הטובים, ואתם נוטרי הכרם עוד בערתם וקלקלתם אותו. ואל השרים (שהם המדריכים בדברים שבין אדם לחברו), יאמר אתם הממונים להציל עשוק מיד עושקו, אצל מי נמצא **גזילת העני? הלא בבתיכם** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות במשפט יבא עם. לשון זה בא על שני בע"ד הבאים אל מקום המשפט, ומלת עם לעד. וכן ואותי תביא במשפט עמד (איוב יד). יל"פ כן כמו יחדו למשפט נקרבה (לקמן מא) נשפטה יחד (מ"ג) (מלבי"ם באור המלות)

טו (מלכם) מה-לכם תדכאו עמי ופני ענבים תטחנו נאם-אדני יהוה צבאות:

רצ"י מלכם. כמו מה לכם : תטחנו. תכתתו ותמעיתו לבזות זדנים : (רצ"י)

מצודת דוד מה לכם. ר"ל מדוע תדכאון את עמי ומדוע תטחנו פני עניים : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין (טו-טז) מה לכם תדכאו עמי, ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון, הכתוב הזה נקשר עם שלאחריו בדרך שאלה ותשובה, השם שואל מה לכם תדכאו עמי. ? ומשיב לעצמו יען כי גבהו בנות ציון. כי שרי ירושלים היו עושקים וגוזלים ולוקחי שוחד, והסבה לזה כי נשיהם בנות שחץ אבדו הון ברוב התכשיטין שחשב (מפסוק י"ח עד כ"ג), ולמלאות ספקם אלצו את בעליהן השרים אל העושק והגזל. עפ"ז שואל ה' **מה לכם תדכאו עמי,** למה לא תשבעו כסף? למה לא תאמרו הון? **נאם האדון ה' צבאות,** ר"ל כן שואל האדון ה'. **ויאמר ה',** וישיב תשובה על שאלתו זאת שהוא **יען כי גבהו בנות ציון,** וכו'. ועפ"ז גוזר עליהם ג"כ עונש שיען שגבהו **ותלכנה נטויות גרון,** בקומה זקופה ומבטת בעינים. **הלוך וטפוף,** כמנהג הטיפ במרוצה. **וברגליהם תעכסנה** מצלצלים להשמיע קול, לכן (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מלכם. ה' מה חסרה במכתב ונבלעת בדגש וכן מזה בידך : **תדכאו, תטחנו.** דוך הוא הנידך במדוך, וטחינה בריחים, הדיכה

תהיה ע"י הרמת העלי והורדתו תוך המכתש, ויכול לתת בתוך המדוך גם דברים גסים והם מתפרדים לחלקים דקים, אבל אין נעשים קמח, והטחינה היא בהפך, לא יתנו בריחים רק דברים דקים תבואה קטניות, ושם נעשים קמח, וכשרוצים לעשות קמח מדברים גסים נותנים תחלה תוך המדוכה, ושם יתפורר, ואח"כ בריחים ושם יעשה קמח. ואכות אותו טחון היטב (דברים ט' כא) תחלה ואכות, ואח"כ טחון. וטחנו בריחים או דכו במדוכה ובשלו בפרור (במדבר יא). טחנו, כשרצו לעשותו קמח. ודכו, כשרצו לבשלו בפרור. והמליץ פה תחלה דכו את העשירים, בעוד נדמו כחלקים גסים בכמות רב מעושר, במדוכת הלחץ, עד שנעשו דקים רזים דלים ועניים, ואח"כ פני עניים טחנו בריחים לעשותו קמח דק אבק ועפר (מלבי"ם באור המלות)

טו וַיֹּאמֶר יְהוָה יֵעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתִּלְכְּנָה (נטויות) גְּרוֹן וּמִשְׁקֵרוֹת עֵינַיִם הֶלֹךְ וְטָפַף תִּלְכְּנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תִּעַכְסְנָה:

רס"י ויאמר ה'. על הנשים אשר משלו בעמי יען פיאחות נכריות קליעת שערות כי גבהו וגו' : ומשקרות עינים. לשון הבטה ד"א לובעות עיניהם בסיקרא ובכחול : הלוך וטפוף תלכנה. לשון דבר קף על גבי חבירו כמו (דברים יא) אשר הציף ומתרגמינן דאטיף כד היתה ארוכה מהלכת בין שתי קלרות כדי שתהא נראית רפה למעלה מהם ויונתן תירגם וצפתהן מקפון, היו קוסרות פיאחות נכריות קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות : וברגליהם תעכסנה. כשהיו עוברות בשוק אלל בחורי ישראל דורסתו ברגלו ורמזתו כל חיבת נואפות כדי להבעיר בו יצר הרע כעכס זה של נחש. עכס. הוא ארס של נחש : (רס"י)

מצודת דוד יען כי גבהו. בעבור שהולכות בקומה זקופה : נטויות גרון. נוטות בגרון אילך ואילך להראות יפיין : ומשקרות עינים. רומזות עם העינים אל הנואפים : הלוך וטפוף. הולכות דרך גאווה בנחת כדבר הצף על פי המים : תעכסנה. כשהיא עוברת אצל בחורי ישראל דורסת במנעלה אשר ברגלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון גרון. צואר כמו קרא בגרון (לקמן נח) : ומשקרות. ענינו הבטת קריצה ורמיזה כי עין שזפתו (איוב כ) תרגומו עינא דסקרתא : וטפוף. ענין הצפה ממעל כי אשר הציף (דברים י) ת"א דאטיף : תעכסנה. ענין ארס כמו וכעכס אל מוסר אויל (משלי ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות ומשקרות. בודד, וי"מ צובעות, וי"מ הבטה,

ובחז"ל. ב"ר (פי"ח) פי' הבטה, ובויקרא (רבה פרשה טז) ומדרש איכה (פסוק נעו עורים) צובעות בסקרא, ובשבת (דף סב) דהויין מליין עיניהו כוחלא ורמזין כולל שתי הפירושים : **וטפוף**. מלשון טף, שהלכו כמנהג הילדים, ובויקרא רבה (שם) ומדרש איכה ופסיקתא (פלי"א) שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה : **תעכסנה**. במד' (שם ושם) ובשבת (שם) מפרש לשון עכסא ונחש, מכניסות ארס התאווה, ובירושלמי (שבת פו ה' ד') העכסים קורדיקיא כמ"ש וברגליהם תעכסנה, מפרש מנעלים עבים, והמפרש פי' כבלים או פעמונים להשמיע קול, וכן פי' כעכס אל מוסר אויל. ויל"פ שם על הנחש המצלצל (קלאפפערשלאנגע) : (מלבי"ם באור המלות)

זַיַּח וְשִׁפְח אֲדָנִי קִדְקֵד בְּנוֹת צִיּוֹן וַיְהִי פֶתַח יַעֲרָה: (ס)

רש"י ושפח. לשון כרעת כמו (ויקרא יג) מספחת היא ועל שנכתב צי"ן לרסו זו רבותינו שתעשנה שפחות מכוונות ויש שדרסוהו שהרבה בהן משפחות משפחות של כנים פתחן יערה. כליהן יערה ל' ארמי היא פתיא אוכמא הן היו אומרות ימהר יחיסה מעשהו שר רואה אותי ונוטל אותי כשצא הפורענות היו שרי נ"נ נוטלין אותן להיות לנשים מחמת יופין, ורמז הקב"ה והיו שופעות כאלם המערה מכלי אל כלי וכאשר נענשו כדם נדה והיו נמאסות עליהן ומשליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן, וי"ת יקרהן יעדי : פתחן. ל' רוחב ל' גודל : (רש"י)

מצודת דוד ושפח. בגמול זה תהיינה מוכות בצרעת על הקדקד : **פתחן יערה**. לפי שאמרו ימהר יחיסה מעשהו ומה בכך דוכס רואה אותי ביפוי ויקחני במרכבתו וכן היה ורמז הקדוש ברוך הוא והיו שופעות ונמאסו ונשלכו מן המרכבה, או ר"ל שילכו בגולה ערומות בגילוי ערוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושפח. מלי' ספחת הצרעת כמו שאת או ספחת (ויקרא יב) : **קדקד**. היא אמצעית הראש מקום יחלק שם השער אילך ואילך : **פתחן**. כליהן ובדרז"ל פתיא אוכמא (פסחים פח) או הוא מלי' והפותות לדלתות (מ"א ז) : **יערה**. ענין הרקה ושפיכה כמו ותער כרה (בראשית כד) או היא ענין גלוי ערוה כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושפח, ידבק על קדקדם צרעת ממארת ואת פאת ראשן יעשה קרחה, (וזה הפך ממה שנהגו המה לגלות הקדקד ולהרבות מקום הפאות בשערות), הוא יגלה מקום שהיה מכוסה בשער ויכסה בצרעת מקום הקדקד שהיה מגולה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ושפח**. צרעת, גמי ומדרש (שם ושם) ורבה במדבר (פ"ו) והשי"ן שמאלית והסמ"ך אחד הוא, כמו בשורי מהם (הושע ט"ו), וכן שפח מספחת : **פתהן יערה**. יגלה מקום פאת ראשן. ערה ענין גילוי, כמו פשוטה ועורה. ואם נוסף בו וא"ו, יורה התגלות מקום שיש גנאי בגלותו, לגלות ערוה : (מלבי"ם באור המלות)

יַתְּ בַיּוֹם הַהוּא יִסִּיר אֶדְנִי אֶת תְּפֹאֶרֶת הָעֵכָסִים וְהַשְּׁבִיטִים וְהַשְּׁהַרְגִים:

רַש"י ביום ההוא. לעתי' לבא כשיבא הקב"ה להשיב את ישראל אליו יסיר ה' מהם את תפארת העכסים שלא יהו תולין תפארתם בנוי תכשיטי נקים ודברי נבלה : **העכסים**. המנעלים אשר צרגליהם אשר בהם תעכסנה : **והשבטים**. מיני שבכה לתכשיטי הראש והרצה יש בלשון משנה שבים של שבכה : **והשהרונים**. יונתן תירגם וסבכיא : (רש"י)

מצודת דוד **יסיר אד'.** רצה לומר לא יתקשטו עוד בתכשיטי פאר כמאז : (מצודת דוד)

מצודת ציון **העכסים**. המנעלים שברגליהן אשר בהם תעכסנה : **והשבטים**. מין שבכה לתכשיט הראש ובדרו"ל ושביס של סבכה (נגעים פי"א) : **והשהרונים**. תכשיט עשוי בדמות ירח כי תרגום של ירח הוא סיהרא וכן לבד מן השהרונים (שופטים ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ביום ההוא**, ואז יסיר כל התכשיטין ומיני הקישוט שהיו מתפארין בהם : (מלבי"ם באור הענין)

יַטְּ הַנְּטִיפּוֹת וְהַשִּׁירוֹת וְהַרְעָלוֹת:

רַש"י הנטיפות. עונקיא לשון ענקים לגרורותיך (משלי א) ולשון נטיפות ע"ש שתלויות על הצואר ונוטפות על החזה והן כמין מרגליות נקובות וחרוזות בחוט ובלע"ז מושטינלא"ש : **והשרות**. למידי הזרוע דמתרגם וקיריא : **והרעלות**. כניף שמאניפות כל פרלופיהם חוץ מגלגל העין כדי שיתאווה אדם ליוזן במראות הלסתות (סא"א) ל"א והרעלות מיני סרבלים נאים להתעטף בהן ובל' משנה יש מדיות רעולות במס' שבת : (רש"י)

מצודת ציון הנטיפות. מרגליות חרוזות בחוט התלוי בצואר ונוטף על החזה : והשרות. צמידי הזרוע כי תרגום של צמידים הוא שיריא : והרעלות. סרבליים נאים עשויין להתעטף ובדרז"ל ערביות רעולות (שבת סה) : (מצודת ציון)

כפ הפארים והצעות והקשרים ובתי הנפש והלקשים:

רפ"י הפארים. תרגום כליליא כמו (שמות לט) פארי המגבעות : והלעדות. אלעדה של שוקים : והקשרים. כמשמעו קשורי קלרי שקושרי בהן שערן ויש שעושין אותו מוזהבים פרשיינ"ש זלע"ז : ובתי הנפש. שכנגד הלז נוסק"א זלע"ז : והלחשים. נזמי האוזן מקום פלוחשין לה פס : (רפ"י)

מצודת ציון הפארים. כעין כיפת כובע כמו פארי המגבעות (שמות לט) : והצעות. העדי שמימות בשוקיהן כמו אצעה וצמיד (במדבר לא) : והקשרים. חוטי משי שקושרת בהם שער ראשן : ובתי הנפש. עדי זהב שהנשים תולות בין שדיהן על לבן : והלחשים. נזמי האוזן התלוי במקום שלוחשין שם : (מצודת ציון)

כא הטבעות ונזמי האף : **כב** המחלצות והמעטפות והמטפחות והחריטים:

רפ"י המחלצות. כיתוניה כמו (שמואל ב ז) וקה את חליכתם שהגוף מלובש בהם וכפושטין אותם חולצין אותם מן הגוף : והמעטפות. מלעות המטה כתרגומו שופיפא. והמטפחות. מפות : והחריטים. תרגומו מחכיאל לפוס של בית הרחם כדמתרגמינן וכומז מחוך (שמות לה) : (רפ"י)

מצודת ציון המחלצות. מין מלבוש נאה וכן והלבש אותם מחלצות (זכריה ג) : והמעטפות. כסות שמתעטפות בו : והמטפחות. כעין צעיף וכן הבי המטפחת (רות ג) : והחריטים. מין כיסים נאים וכן ויצר וגוי בשני חריטים (מ"ב ה) : (מצודת ציון)

כג והגלינים והסדינים והצניפות והרדידים:

רפ"י והגליונים. הן המראות כתרומתו מחזייתא (ספייקיי"ץ זלע"ז) על
שם שמגלו' לורות הפנים קרוין גליונים או שמא מראות שלהם נגללות היו
: והסדינים. על פשתן הם המתעטפין בהם : והלניפות. (מולקיינ"ץ זלע"ז)
: והרדידים. כזינתא (פרמל"ץ זלע"ז) והם של זהב שמכזנין זה הסרבל
שהאשה מתעטפת בו : (רפ"י)

מצודת ציון הגליונים. הם המראות ע"ש לפני האדם נגלה אליו כשרואה
בו או כן יקרא האבנט (ובעדיות פ"ג) גלגולין (וע"ש בתוי"ט) : והסדינים.
סדיני פשתן עשויין ולהתעטף : והצניפות. מצנפות הראש : והרדידים.
תכשיט מה מרודד ודק כמו נשאו את רדידי (ש"ה ה) : (מצודת ציון)

לכד והיה תחת בשם מק יהיה ותחת חגורה נקפה ותחת מעשה
מקשה קרחה ותחת פתיגיל מחגרת שק כ"תחת יפי :

רפ"י והיה תחת בשם מק. מקום שהיו מתבשמות בו יהיה נימק : ותחת
חגורה נקפה. מקום שחגרה שם יהיה ניקף נחתך בחבורות ורשומי מכות
כמו ואחר עורי נקפו (איוז יט) ונקף סככי היער (לקמן י') : ותחת מעשה
מקשה. מקום שהיו עושות בו המעשה האמור למעלה הלך וטפוף תלכנה
והוא בגובה הראש שם תהיה מקשה קרחה מכה המקרחת את הראש
מקשה ל' דא לדא נקשן (דניאל ה) ואני הייתי מפרשו תחת המעשה מקשה
מקום שהיו שם חגורות נותנות טסי הזהב העשויות מקשה זטדי"ץ זלע"ז
אלא שהוא נקוד פתח והוא במסורה בעשרה נקודים פתח ואין אחד מהם
דבוק לתיבה של אחריו וכל מעשה שהוא דבוק לתיבה של אחריו נקוד קמץ
: ותחת פתיגיל. והוי (ס"א הרי) כשתי תיבו' פתי גיל כלי שהוא מציאן
לידי גילה והוא בית הרחם האמור למעלה פתחן חלוף אותה גילה תהיה
מחגורת שק בכל מתניה : כי תחת יופי. כי זאת הוגנת להיות להם תחת
יופי שהיו משתחלות בו : (רפ"י)

מצודת דוד תחת בושם. במקום שהיו מתבשמות שם יהיה שמה המקשה
והמסה : ותחת חגורה. במקום שהיו חגורות שם בתכשיטי פאר שמה
יהיה שבירה ורציצה : ותחת מעשה מקשה. במקום שהיו מתקשטות
בעדי זהב מעשה מקשה שמה יהיה קרחה כי יפול שער ראשן והוא דבר
מגונה ומאוס : ותחת פתיגיל. במקום שהיו חגורות בחגורה של פאר
שמה יהיה מחגורת שק בעבור הצער והאבל : כי תחת יופי. ר"ל כי כן

ראוי והגון להם במקום שהיו מייפות א"ע בפני הנואפים והוא מקרא
קצר ומאליו יובן : (מצודת דוד)

מצודת ציון מק. ענין המסה והמגה כמו המק בשרו (זכריה יד) : **נקפה.**
ענין שבירה ורציצה כמו ואחר עורי נקפו (איוב וט) : **מקשה.** תכשיט
הנעשה מהקשת הקורנס : **קרה.** ענין נפילת השער כמו קרח הוא
(ויקרא יג) : **פתיגיל.** חגורה רחבה של משי ואין לו דומה ויתכן שהוא
לשון מורכב כי פתי הוא תרגומו של רחב כי ירחיב ה' את גבולך (דברים
יב) ת"א ופתי וגיל הוא ענין שמחה כי הדרך לחגור בה בשמחות לרקד בה
במחולות או הוא מלה מורכבת לשון פתיל גיל ר"ל אבנט הנעשה
מפתילים (ועיין בתוי"ט בעדיות פרק ג) ופתיל ענינו חוט כמו פתיל תכלת
(במדבר כח) וגיל ענינו אבנט מ' הגליונים הנאמר למעלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין תחת בשם, במקום שהיו מתבשמים שם בבשמים
יהיה הבשר נימוק עד שא"א להתבשם שם. **ותחת,** ובמקומות שהיו
חוגרים שם בגדיהם בדוחק יהיה נקוף וכתות עד שא"א לחגור שם עוד.
ותחת, במקום שהיו מקשים שערום שיעמדו תלתלים יהיה קרוח בלי
שער. **ותחת,** במקום שהיו לובשים בגד רחב יחגרו שק קצר. **כי תחת יפי,**
קיא ומיאוס ומכוה יהיה בכ"מ שהיה שם איזה יופי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פתיגיל. אין לו ריע, והקרוב כלי של גילה כחז"ל,
מלבוש העשוי ללבוש ביום שמחה וגיל, ונגדו חגורת שק בימי אבל, ופתיא
כלי בארמי, פתיא אוכמא. ובכלל כלי, הלבוש, לא יהיה כלי גבר על אשה.
ומלת כי פרשתי כמפרש מענין כויה : (מלבי"ם באור המלות)

לכה **מת'ך** **בחרב** **יפלו** **וגבורתך** **במלחמה:**

רש"י **מת'ך.** גבוריך מתי מלחמותיך היולחמים ללכא צמניין : (רש"י)

מצודת דוד מת'ך. אנשיך יפלו בחרב האויב : **וגבורתך.** הגבורים שבך אשר
לא ימסרו עצמן לחרב האויב ויצאו למולם למלחמה עכ"ז שמה במלחמה
יפלו בחרב כי האויב יתגבר עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מת'ך. אנשיך כמו מתי מספר (בראשית לד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מת'ך את ציון! אנשיך החלושים **יפלו בחרב** אויב
בביתם, והגבורים יפלו בשדה המלחמה, (ותפס שם המקרה **וגבורתך,**
לאמר כי לא יפלו במלחמה כגבורים המחרפים נפשם ביום קרב, שהם
יפלו אבל גבורתם תקום לעד וזכר לדור אחרון, כי הם יפלו כחלשים רכי
לב, עד שגם גבורתך, היינו הגבורה עצמה תפול ג"כ במלחמה, כי שם יראו

כי אין גבורה אתך ליום קרב): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מתיך**. מתים הם החלושים, וההבדל בין חרב ומלחמה מבואר וכן לקמן (כ"ב ב'): (מלבי"ם באור המלות)

לַבַּיִת וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְתַחְיָהּ וְנִקְתָּהּ לְאֶרֶץ תִּשְׁבּוּ:

רש"י וְאָנוּ. ל' אָנִינָה : פתחיה. שְׁעָרֵי עֵיירוֹת וְצַחִים כָּל שְׁעָרֵיהֶּ יֵהָאֵה הַסֶּפֶד : וְנִקְתָּהּ. וְתַתְרוֹקֵן מִכָּל כִּמוֹ וְגַם אֲנִי נִתְתִּי לָהֶם נִקְיוֹן שִׁינִים (עֲמוּס 7) וְכֹל מִסְנֵה יֵלֵא פְלוּנִי נָקִי מִנְכַסִּיו : לְאֶרֶץ תִּשְׁבּוּ. מִגֹּב' לְשָׁפְלוֹת יִשְׁבּוּ לְאֶרֶץ יִדְמוּ (אִיכָה 3) כִּתְשַׁעַה כָּאֵב : (רש"י)

מצודת דוד **פתחיה**. בכל פתחי הבתים יהיה אנינות ואבלות : **ונקתה**. תהיה נקיה וריקנית מכל טובה ותשב לארץ בשפל המצב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואנו**. מלי אנינות : **ואבלו**. מלי אבלות : **ונקתה**. מלי נקי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואנו**, הפתחים של עיר ציון יתאבלו מאין יוצא ובא. **ונקתה**, תתנקה מכל אשר לה כ"פ המפרשים. ולדעתי כי מנהג עמי קדם היה שלא להתאבל על הגבור הנופל במלחמה שלא להרץ את לב העם, ונהפך הוא כי יום מיתתו קבעו ליום משתה ושמחה להורות כי קנה לו שם עולם והוא האושר שלו והיו מענשים קרובי הגבור ואלמנותו אם התאבלו עליו. עפ"ז אמר, אז אשר כל הגבורים יתמו וכולם יפולו, ואלמנות הגבורים ישבו בדודות ופתחיהן אבילות באין בא לבקרם, עד **שפתחיה** (של האלמנה) **יאנו ויאבלו**, אז **ונקתה** מעונש גם אם **לארץ תשב** ותתאבל, כי לא יודע לאיש, ולא ירץ לב מי בעבור זה. והוא דיבור הלציי, מצייר אבדן כל אנשי קרב ובני קשת, שבת אלמנות הגבורים באין חונן ומנחם. יאוש הכללי מעשות חיל עד שלא יקפידו על המסת לב העם, כי תאבד מהם תקוה): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ואנו ואבלו**. עיין לקמן (יט ח'), הפתחים יאבלו כמו דרכי ציון אבלות. ופעל ונקתה בא לרוב על שנפטר מעונש, ונקה לא ינקה : (מלבי"ם באור המלות)

א וְהִחְזִיקוּ שְׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לְחַמְנוּ נֹאכֵל וְשָׁמְלַתְנוּ נִלְבָּשׁ רֶק יִקְרָא שְׁמֵךְ עָלֵינוּ אֲסֹף חֲרַפְתָּנוּ: (o)

רס"י והחזיקו. ויאחזו: שבע נשים באיש אחד. מרוב אלמנות רבות, באיש אחד מבקשות ממנו שישא אותן: אסוף. הטמן חרפתנו כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כ"א) שהאשה כשהיא נשואה אין נוהגין בה מנהג הפקר ומ"א נבוכדנאצר גזר שלא יבעלי א"א שלא יענשו לכן היו מבקשות סיהא עליהן **סס** אישׁו' : (רס"י)

מצודת דוד והחזיקו. ארז"ל נ"נ גזר על עמו שלא יאנסו הנשואות לאיש ועל שיתרבו האלמנות יחזיקו שבע נשים באיש אחד להנשא לו: לאמר. וכה תאמרנה אל תחוס לדאוג על צורך הספוק והמזון כי נאכל לחמנו ונלבש שמלתנו ואין לנו עליך כלום רק יקרא שמך עלינו לומר שאתה בעל שלנו ואנו נשואות לך: אסוף. כנוס החרפה מאתנו שלא יאנסו אותנו חיל נ"נ : (מצודת דוד)

מצודת ציון והחזיקו. ענין אחיזה: אסוף. הכנס כמו ואין איש מאסף (שופטים יט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והחזיקו, האלמנות תרבנה כ"כ עד שנשים רבות יחזיקו באיש אחד, ותאמרנה לו, שיפטור מחיוב המוטל על הבעל לתת להם לחם ושמלה, רק שישא אותם כדי לאסוף חרפתן, וזה עונש מדה במדה נגד גאותן בימי קדם. ואם תשאול אחר שהגאווה תכנע, ועדי זהב וחלי כתם לא יהיה עוד מה יהיה אז כבוד בית ישראל. ? אומר: (מלבי"ם באור הענין)

בב בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי צֶמַח יְהוָה לְצַבִּי וּלְכַבֹּד וּפְרִי הָאָרֶץ לְגֹאֲן וּלְתַפְאֶרֶת לְפָלִיטָה: יִשְׂרָאֵל:

רס"י ציום הוא. לאחר שיכלו נוי תכשיטי הנואפות והנבלות לא תכלה (ס"א לא תסולה) עוד צבי נוי כבודם באלה: יהיה צמח ה'. לכם לנוי: לצבי ולכבוד. הם הצדיקים הנשארים צם והחכמים תלמידי התורה בהם יתלו את צבי כבודם: ופרי הארץ. הם בני הצדיקים פרי עץ חיים הם יהיו

לגאון ולתפארת אֶסֶר צַהֵס יתפארו ויתהללו פליטת יִשְׂרָאֵל. לְבַי. הוּא נוֹי
לְבַר לְבַיִן פִּיץ חֶפֶז צו : (כִּפּ"י)

מצודת דוד ביום ההוא. ר"ל אחר שיתמרק עון ישראל בקושי ובמרבת היסורים אז תהיה גאולה שלמה ויהיה צמח ה' להדר ולכבוד והוא משיח בן דוד הנקרא צמח כמשי"ה והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כג) : **ופרי הארץ.** גם זה על המשיח יאמר : **לפלטת ישראל.** להנשארים שחסו במקום ועמדו באמונתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון לצבי. להדר ויופי כמו וצבי עדיו (יחזקאל ז) : **לגאון.** לממשל רב וכן לפני שבר גאון (משלי טז) : **לפליטת.** לשארית : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ביום ההוא יהיה צמח ה', הוא הדור הנשאר, והצדיקים שימצאו בתוכו הם יהיו צבי וכבוד בית ישראל. **ופרי הארץ,** הם מעשי הצדיקים ופרי מפעליהם יהיו **לגאון ולתפארת** : [הערה : דע כי קניני המעלות הם משני מינים. א) מעלת הגשם בחמרו וחיצוניותו המושג חוש ומדמה, כמו היופי החן והתואר ויפול עליהם לשונות צבי חמדה תאווה ודומיהם, ב) מעלת הדבר צד צורתו או מעלה מוסריית, שלא תושג רק באמצעות השכל והדעת כמו מעלת החכמה והזקנה. החוש לא ישפוט לכבד את החכמה או הזקנה, רק השכל יחייב זאת, השכל יגזור אומר, החכמה מכובדת מצד שהיא מעלה צוריית, הזקנה מכובדת מצד שהיא מעלה מוסריית, ועל מעלות אלה יפול לשונות של כבוד. מבואר כי שני לשונות שיחס אל צמח ה', **צבי וכבוד,** יחד אליו מצד שתי בחינותיו, צבי מצד חמרו, וכבוד מצד צורתו, רצה לומר צמח ה' שהיא פליטה הנשארת יהיה שלם אם בחמרו מהודר ביופי והדר לעיני רואים, אם בצורתו יהיה מכובד כי ישיג שלימות הנפשית והרוחנית - ודע כי גאון ותפארת שבמשפט השני, שיחס אל פרי הארץ, מגבילים עם צבי וכבוד. גאון הוא גאון הדבר ועוזו המושג מצד החוש ומגביל עם צבי, שהוא גם כן חושי, ותפארת, היא מצד מעלה צוריית, מושגת מן השכל כמו תפארת החכמה התבונה ויתר המעלות הנפשיות, ומגביל עם שם כבוד שבמשפט הראשון. - אולם ההבדל בין צבי וגאון. ובין כבוד ותפארת? דע כי קניני המעלות בין החומריות בין הצוריות יתחלקו לשתי חלוקות. א) המעלות שיש לאיזה עצם מצד התולדה והטבע, בין הגשמיות התואר היופי ודומיהם, בין הצוריות הזקנה ודומיה. ב) אשר קנה על ידי הבחירה והשקידה וההשתדלות, בין הגשמיות הלמד תכסיסי מלחמה, העושר ודומיהם, בין הצוריות העוסק בחכמה, המתקן מדותיו, הירא ה' ודומיה. וכבר הסכימו החוקרים, כי לא יתכן התפארת אל מעלה טבעיית, רק אל מעלה הנקנית בבחירה ורצון, כי כמו שלא נפאר הדבורה בשלמות מלאכתה בבית השעוה הששיות, השממית בכורי עכביש אשר תארוג חורי, כי הוא טבעי להם, כן לא יתפאר האדם בתואר ויופי או בזקנה. וע"כ יכבדו את הזקנים ויפארו את החכמים, וזה ההבדל בין כבוד

ותפארת במעלות הבאים מצד הצורה, הכבוד ראוי אל מעלה טבעית, והתפארת אל מעלה בחיריית. וזה בעצמו גם כן ההבדל בין צבי לגאון במעלות החומריות, צבי יפול על מעלות חושיות גשמיות טבעיות, וגאון על מעלות גשמיות שקנה מצד שקידתו, כי לא יתגאה אדם במעלה טבעיית כמו שלא יתפאר בה, ואם יתגאה בה אינו גאון אמת שכיין אליו פה. עפ"י נבוא אל הביאור, החוזה צייר את הדור ההוא הנשאר פליטי חרב אחרי האבדון הכללי שהיה אז לבית ישראל, ליער צומח עצים או פרדס, שנכרתו כל שריגיו וענפיו גזעיו ושורשיו עד לכלה, ואחר שנחרב צמח שנית בחפץ ה' ויעש בדים ופארות, וזה קרא פה צמח ה' כי לא ידי אדם עסקו בו זאת הפעם אך ה' לבדו. והוא המשל אל הדור ההוא החדש אשר צמח בחפץ ה' תחת הדור הנכרת בידי חרב. וצייר את הצמח הזה שיהיה לצבי ולכבוד, רצה לומר שימצאו בו שני מיני השלמיות, הגשמי בגבורה ועושר, והרוחני בחכמה ודעת ויראת ה', אבל לא ייחס אליו גאון ותפארת, כי לא צמח בהשתדלות אדם רק בדבר ה', מעתה מעתיק את עצמו בחזיונו ומצייר את הצמח הזה אחרי גדלו ויפירה ויוציא ציץ ויעש ענבים שזה קרא במליצתו פרי הארץ, שייחס הפרי אל הארץ לא אל ה' כמו הצמח, כי הפרי שיעשה יהיה מצד עצמו וכחו ומצד הארץ. וזה בנמשל, אחרי שיפירה הדור ההוא ויתחזקו במעייט שיעשו הצדיקים, שזה פרי הצמח ותנובתו, ענפי הכרם אשר נטע ה', והמעשים מיוחסים אל הדור עצמו כי זה תלוי בכח בחירתם, ע"כ יחס עליהם הגאון והתפארת שייחסו אל מעשים בחיריים, שלעומת שהיו תחלה לצבי לגאון על ידי גבורתו ועשרו. ולעומת שהיו לכבוד יהיו לתפארת, שהכבוד לא יירשוהו רק המתכבד לבד, עתה על ידי מעלותיו הנפשיים יצדקו בו רבים ובו יתהללו : ע"כ] : (מלבי"ם באור הענין)

ג | והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל-הפּתּוּב לחרים : בירושלם :

כ"י והיה הנשאר. בהם כליון יתיקצו : והנותר. בכל מקום ישכנו צירושלים : קדוש יאמר לו. כולם יהיו לדיקים וא"ת לדיקים המתים לפני אותו היום אצל כבודם ת"ל כל הכתוב לחיי העוה"צ יהיו צירושלים כת"י :

מצודת דוד הנשאר בציון. הנשאר מישראל ישב בציון, והנותר מהם ישכון בירושלים וכפל הדבר במ"ש : **יאמר לו**. על כל הנשאר יאמר עליו שהוא קדוש : **כל הכתוב**. כל מי שכתוב בספר להיות חי בעולם הנצחי ישכון בירושלים : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והיה הנשאר בציון, הנשאר הוא הנשאר בכונה

והנותר הוא שלא בכונה, והנה בציון שם היו יקירי ישראל בני המלכים ותופשי התורה שמהם השאיר האויב בכונה, כמו שנזכר (בדניאל א'), ולא לבד הנשאר בציון אף גם ה**נותר בירושלם**, בכלל העיר ששם ישבו ההמון שמהם לא השאיר בכונה רק נותרו מקצתם במקרה, גם ההמון הזה. **קדוש יאמר לו**, כי צדיקים יהיו כולמו. **כל הכתוב**, ר"ל כי באמת לא ימלט שישארו רשעים ג"כ ולהם בודאי לא יאמר קדוש, לכן התנה רק **לכל הכתוב בירושלם לחיים**, רק להצדיקים שישארו לחיי עולם רק לאלה יאמר קדוש לא להרשעים שיכתבו לחרפות ודראון עולם (כמ"ש דניאל י"ב) להם לא יאמר קדוש: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הנשאר, והנותר. שניהם יציינו השאר החלק מן הכל, והבדלם באר הרש"ף. שאר, הוא בכונה. ונותר, הוא מעצמו. ובבאור התורה קבעתי בו מסמרות בכ"מ: **בציון, בירושלם**. מבואר אצלי תמיד כי מצודת ציון היא עיר דוד, וירושלים כולל כל העיר: (מלבי"ם באור המלות)

אם | רחץ אדני את צאת בנות-ציון ואת-דמי ירושלם ידים מקרבה ברוח משפט וברוח בער:

רש"י אם רחץ. כי רחץ יש אם משמש כן בלשון כי וכן (איוז ח) אם יזלענו ממקומו כי יזלענו, עד אם כלו לשתות (בראשית כד): לואת. תגאלת כתרגומו כלומר העביר עונם ע"י יסורין וזיעור מן העולם: ידיח. ל' רחיקה כל' משנה ובמקרא וקם ידיחו את העולה (יחזקאל מ): ברוח משפט. ע"י יסורין טלנ"ט בלע"ז שיעלה על רוחו לשפוט אותם: וברוח בער. לזערם מן העולם בער כמו לזער דיסקומצמ"ט בלע"ז ל' פעול הלך (רש"י):

מצודת דוד אם רחץ אדני. ר"ל הדבר הזה יהיה כאשר ירחץ ה' את צואת וכו' ר"ל כשיסיר מהם לכלוכי העון: **דמי ירושלם**. דם הנקי הנשפך בה: **ברוח משפט**. בחוזק משפט יסורין ור"ל כמו הרוח הזה מייבש את הלחלוחית כן ימרקו היסורין לחלוחית העון: **וברוח בער**. ביסורין יבער החטאים מן העולם: (מצודת דוד)

מצודת ציון אם. ענינו כמו כאשר וכן ואם יהיה היובל (במדבר לו): **צואת**. מל' צואה ויאמר על עבירות מגונות: **ידיח**. מלשון הדחה ושטיפה: **בער**. ענין הפנוי מן העולם כמו הנני מבעיר אחרי בעשא (מ"א י"ו): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אם רחץ, לא לכל הנשאר יאמר קדוש, כי מה שיהיו קדושים לא יהיה תיכף רק אחר שירחץ ה' תחלה צואת בנות ציון

הנואפת, וידיח חטא בני ירושלים אשר שפכו דם נקיים, ובמה ירחץ עונות אלה? **ברוח משפט וברוח בער**, ר"ל שהכליון שיבוא אז לא יהיה כליון כללי בלתי מבחין בין הטהור והטמא, רק יהיה ברוח וחפץ של משפט, שישפוט תחלה כל איש כפי מעלליו, ואחר שיתבררו הרשעים לבדנה, אזי יסלקם ברוח וחפץ של ביעור ואבדון: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רחץ, ידיח, רחץ, כבס, ידיח, הבדלם רחץ שטיפה בעלמא. כיבוס, הוא כיבוס היטב. והדיח, הוא דבר שנגלד על פניו, דבר המתיבש כדם ודבר שמן שצריך לשפשפו היטב, כמ"ש (דה"ב ד' ו') ויעש כיורים עשרה לרחצה בהם, את מעשה העולה ידיחו בהם, כי הפרש והצואה די ברחיצה, ודם של העולה צריך הדחה, וכן פה תפס בצואה רחיצה ובדם הדחה, ולפי הכונה, צואת עון הניאוף קל ההסרה מעון הרציחה כי לא יכופר כי אם בדם שופכו: (מלבי"ם באור המלות)

וְיָבֵרָא יְהוָה עַל כָּל-מְכוֹן הַר-צִיּוֹן וְעַל-מִקְרָאָהּ עֵן | יוֹמָם וְעֶשֶׂן וְנִגְהָ אֵשׁ לְהִבָּה לְיָלֵה כִּי עַל-כָּל-כְּבוֹד חֲפָה:

רפ"י ועל מקראיה. הקרואים בתוכה: ענן יומם ועשן. להגין עליהם מן כי על כל כבוד. האמור להם תהא החופה שתחופף שכינתי עליהם ושצבע חופות יש כאן ענן ועשן נוגה אש להבה חופה שכינה: (רפ"י)

מצודת דוד וברא וכו'. אז יברא ה' ענן חדש להיות שוכן ביום על כל מקומות המוכן לשבת אשר המה בהר ציון: **ועל מקראיה.** על האנשים הקרואים לבוא בהמה: **ועשן וכו'.** לילה. כל אלה ישכנו עליהם בלילה: **ונגה אש להבה.** הארת להבת אש: **כי על כל וכו'.** מלבד הכבוד שיהיה להם אז יהיו כל אלה לחופף עליהם להגן מן האומות: (מצודת דוד)

מצודת ציון מכון. מלי הכנה: מקראיה. הקרואים והמזומנים לבוא בה: **ונגה.** הארה וזריחה: **חופה.** ענין מכסה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וברא, החוזה הפליא עצה לבאר במליצתו, כי לא כולם יתקיימו בירושלים, ולא לכולם יאמר קדוש, כי כמו שהצדיקים יתענגו על נועם ה', כן להבה תלהט רשעים, ומליצתו מותאמת עם נבואת מלאכי (גי') כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא, וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, צייר נשגבות במליצתו, כי הדבר ההוא אשר ילהט את הרשעים, בו בעצמו יתענגו הצדיקים, ונשא משל מן השמש, המאיר לעינים זכות, ומעור עיני העטלף והשבולל, וכן אור ה' אשר בו הצדיקים יראו אור, הוא עצמו ישרוף את הרשעים לאפר, כמו שהיה במצרים, אור לישראל וחושך

למצרים. עפ"י צייר פה כבוד הצדיקים, במה שהיה בימי קדם במדבר, שילך ה' לפניו בעמוד ענן יומם ולילה בעמוד אש, ואומר ה' **יבא על מכון הר ציון ועל כל הקרואים** שיהיו בתוכה, כולל הצדיקים גם הרשעים. **ענן יומם ועשן**, ביום יהיה ענן שהוא ענין אלהי נכבד כעמוד הענן במדבר לצדיקים, והוא עצמו יהיה עשן המכלה ומעור עיני הרשעים הכהות. **וכן בלילה יהיה נוגה אש**, עמוד אש מאיר לצדיקים והוא עצמו יהיה להבה שורף את הרשעים. **כי על כל כבוד חפה**, החופה הנזכרת שתהיה אז מעמוד ענן ואש, לא יהיה בכ"מ רק **על כל כבוד** רק על כל מקום הראוי לכבוד רק שם יחופף, לא כן על אהלי רשעים לא יחופף רק ילהט כל הקרב אליו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מקראיה. מוסב על העיר לא על ההר שהוא זכר, כי הרשעים ימצאו בעיר ולא יעלו בהר ה' : **ענן יומם ועשן**. הענן נעשה באויר מן האד הלח. וענן ה' הנזכר בכתבי הקדש נברא בשעתו לצורך התגלות האור האלהי, אולם העשן נולד משריפת איזה גשם והתפרד חלקיו, ולא הושאל בשום מקום על התגלות אור הנשגב בחסדו, והוא מורה אף וחמה ופורעניות הרשעים. ואמר גם בו בריאה, כי האש שלמעלה אין מטבעה להעלות עשן וכן נוגה מורה הארה (ע"ל ט' א'), ולהבה מורה שרפה על הרשעים, וכ"ה בב"ב (דף עה) ומד' במדבר רבה (פכ"א) עשן בחופה למה ? להבה בחופה למה ? למי שענינו צרות וכו' : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּסְכֶּה תַּהֲיֶה לְצַל-יוֹמָם מְחֹרֵב וּלְמַחְסֵה וּלְמַסְתֹּר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר:
(פ)

רפ"י וסוכה תהיה ללל וגו'. מחורב. להגין מלהט יום הבא שנאמר ברשעים ולהט אותם היום הבא (מלכ"ג) שהקצ"ה מוליא חמה מנרתקה ומקדרה עליהם : ולמחסה. ל' כיסוי. ולמסתור. להסתר זה : מזרם. אש המקלחת מנהר דינור על הרשעים בגיהנם שנאמר על ראש רשעים יחול (ירמיה כג) זמס' חגיגה : וממטר. מטר היורד על הרשעי' כענין שנאמר ימטר על רשעים פחים (תהלים יא) : (רפ"י)

מצודת דוד וסוכה תהיה. הענן הזה יהיה לסוכך עליה להיות לצל ביום להציל מחורב ושרב השמש : **מזרם**. משטיפת המים והוא דרך משל לומר שיגין עליהם לבל תשיגם יד האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחורב. ענין יובש כמו ונתתי יאורים חרבה (יחזקאל ל) ור"ל משרב וחום המביא היובש : **מזרם**. ענין שטיפת ומרוצת המים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וסכה**, גם מליצתו זאת לקח מן הסוכות שהיו לישראל במדבר כי בסכות הושבתי (ויקרא כ"ג מ"ג). **לצל יומם מחרב**, ר"ל שישמרם ה' מרע תמידי כמו החורב וגם מרעה הבאה לפרקים כזרם ומטר. **ולמחסה**, חסיה היא קטנה ממסתור, ואמר בדרך לא זו אף זו שיהיה גם **למסתור**, **מזרם** גדול, ואף **ממטר** שהוא הגשם היורד כדרכו. ר"ל שישמרו מכל פגע, גם הודיע שהשגחת ה' תעשה דבר והפוכו כמו שתגן על חורב וזרם שענינם הפוכים בטבעם זה לח וזה יבש, (ועל צד המליצה יאמר שהצדיקים יהיו נשמרים אז בשמירה השגחיית כ"כ עד שיומלץ שהרע עצמו יהיה השומר את הצדיקים להצילם מרעתו. **הסוכה תהיה לצל יומם**, וממה תהיה הסוכה **מן החורב**, החורב עצמו יסוכך ויגן על הצדיקים. **(וסוכה תהיה) למחסה ולמסתור**, וממה תהיה הסוכה? **מזרם וממטר**, הזרם והמטר עצמו יסוככו על הצדיקים בל יגע בס רע)
(מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-ה

א אֲשִׁירָה נָא לְיִדְיָי שִׁירַת דּוּדֵי לְכַרְמוֹ כָּרֵם הָיָה לְיִדְיָי בְּקֶרֶן בֶּן-שֶׁמֶן:

רס"י אֲשִׁירָה נָא לְיִדְיָי. הַנְּבִיאָא אֹמֵר אֲשִׁירָה נָא לְיִדְיָי, תַּחַת יְדֵי וּבְמִקּוּמוֹ וּבְשִׁלְיָחוֹתוֹ כְּמוֹ ה' יִלְחַם לָכֵס (שְׁמוֹת יד) בְּשָׁבִילֲכֶם : שִׁירַת דּוּדֵי. הֵיא זֹ אֲשֶׁר שָׂר בְּשָׁבִיל כְּרָמוֹ עַל עֶסְקֵי כְּרָמוֹ כְּמוֹ וַיִּשְׁאַלּוּ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם לְאַשְׁתּוֹ (בְּרֵאשִׁית כו) : כְּרֵם וּגּוֹ'. בֶּן שֶׁמֶן. בְּזוּיּוֹת הַעוֹשָׂה פִּירוֹת שְׁמָנִים כְּשֶׁמֶן טוֹב : בֶּן שֶׁמֶן. זוּיּוֹת רֵאוּי לְשֶׁמֶן לְזִיתִים לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן כְּמוֹ בֶּן מוֹת (שְׁמוּאֵל ב' ב') רֵאוּי לְמוֹת וְדוּגְמָ' הוּא זֹ וּבְסוּף הָעֲנִין יִפְרָשֶׁנָּה : (כְּרֵם. זֶה אֵדֶם הַרְאָשׁוֹן : לְיִדְיָי. זֶה הַקְּב"ה : בֶּן שֶׁמֶן. בְּג"ע) : (רס"י)

מצודת דוד לְיִדְיָי. אֹמֵר הַנְּבִיאָא אֲשִׁירָה נָא בְּמִקּוּם יְדֵי וּבְשִׁלְיָחוֹתוֹ : שִׁירַת דּוּדֵי. הַשִּׁירָה אֲשֶׁר שָׂר דּוּדֵי עַל עֶסְקֵי כְּרָמוֹ : כְּרֵם. וְזֶהוּ הַשִּׁיר הַנֶּה כְּרֵם הֵיָה לְיִדְיָי וְכוּ' : (מצודת דוד)

מצודת ציון לְיִדְיָי. אֲהוּבֵי וּבֶן דּוּדֵי : בְּקֶרֶן. פִּנָּה וְזוּיּוֹת וְכוּן עַל קֶרְנוֹת הַמְזַבַּח (וַיִּקְרָא ד) : בֶּן שֶׁמֶן. הַרְאוּיָה לַעֲשׂוֹת פִּירוֹת שְׁמָנִים וְכוּן בֶּן מוֹת

הוא (ש"א כ) שר"ל ראוי למות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אשירה**, מוכיח את ישראל בדרך משל וחדה, ושר שיר **בעבור ידידו** ה' ב"ה השיר **אשר שר דודו** ה' בעבור כרמו. **כרם**, המשיל דבר ה' עם ישראל כאילו היה לידידו ה' כרם, ששתלו על הר גבוה ותלול במקום שמו, אשר יחוייב מצד המקום שיצליח ביין חמר, גם לא חסר כל הצריך לתקוני הכרם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לידידי**. השם ב"ה (ספרי ברכה סימן שני"ב ומנחות נג) והלמ"ד תחת בעבור, וכן למ"ד לכרמו. דודי, מנחי עי"ן. וידידי, מנחי היו"ד, והענין אחד כמו ישע ושוע : **בקרן בן שמן**. קרן לו שלשה מובנים, א) קרנות בע"ח, ב) הצלע, ג) קרני האור וזהרו, הנחת השם בעצם הוא על הבליטה היוצאת בגובה להחיות בעלי הקרנים. וממנו הושאל אל כל דבר הבולט על זווית נצבת או על זווית נוטה, ומשם הושאל אל קרני האור הנופלים בפגישתם על גשם המלוטש לאחוריהם על זווית נצבת שדומה לקרנים, וקרן פה בא על הצלע והזווית. וההבדל בינו בין צד כתף צלע, כי קרן בא על הבליטה לבד, ולכן לא מצאנוהו על שיתוף שם צלע רק אצל המזבח, ור"ל בליטת המזבח בקצה הזווית. וצייר כל א"י כבליטה היוצאת בגובה על כדור הארץ, וכן תרגומו בטור רם, ובספרי (עקב לז) בקרן כמו שהשור אין גבוה בו מקרניו כך א"י גבוה מכל הארצות. אולם באשר שתף עמו יחוס השמן, הצצתי בו כונה מליצית, כי מצאנו בכ"מ שהקרן ימליץ המלוכה והמשרה, רמה קרני בה', תרוממנה קרנות צדיק, כי משיחת המלכים היה בקרן מלאה שמן (שמואל א' טז יג, מלכים א' א' לט), ובמשיחה זו רמזו שתי ההצלחות הקרן כלי המשיחה רומז על הגבורה, והשמן רומז אל ההצלחה הנפשית כמ"ש שם אצמיח קרן לדוד ערכתני נר למשיחי (תהלות קל"ב), ותרם כראם קרני בלותי בשמן רענן. הקרן והשמן והנר אחרי. קרן, על ההצלחה הגופיית. והשמן, על האושר הנפשי. ויען שהצלחה הגופיית של א"י מסובב מן הנפשית והשגחת ה' בה, נמצא שהקרן הוא בן השמן ותולדתו, וזה מ"ש בספרי (שם) יכול כשם שהקרן גרוע מכל, כך א"י, ת"ל בן שמן. ר"ל בל תאמר שאין בו רק חומריות גופניות, הוסיף בן שמן, ששרשה רוחנית אלהי : (מלבי"ם באור המלות)

בב ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שרק ויבן מגדל בתוכו וגם-יקב חצב בו ויקו לעשות ענבים ויעש באשים :

רס"י ויעזקהו. סייגו וגדרו סביב מוקף כמין טבעת למתרגמינן עיזקהו : ויסקלהו. הוליא אבנים מתוכו הרעים לגפנים כמו סקלו מאבן (לקמן סב) : ויטעהו שורק. הם זמורות היפות לנטיעה משאר זמורות : ויבן מגדל בתוכו. גת לעלור ענבים : וגם יקב חצב בו. הבור שלפני הגת לקבל היין

וכן כל יקב שצמקרא ל' בור הוא וכן עד יקבי המלך (זכריה יד) ת"י עד שיחיא דמלכא הוא עומק אוקינוס ולכן נופל בו כאן ל' חציבה כמו ובורות חלוצים (דברים ו) : ויקו לעשות ענבים. ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים : ויעש באושים. דומים לענבים וקורין אותם (לנצרווייט"ט זלע"ז) : ויעזקהו. בעשר חופות האמורות (ביחזקאל כח) צפ' חירם מלך אור : ויסקלהו. מיאז הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יאז הרע : ויטעהו שורה. תחילת יאירתו ממקום המזבח : ויבן מגדל בתוכו. ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים : וגם יקב חלב בו. מעיין נובע מקור חכמה : ויקו לעשות ענבים. שיודה וישבח לפניו : ויעש באושים. דברים נבאשים חירף וגידף : שפטו נא. לפי שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט (כס"י):

מצודת דוד ויעזקהו וגו'. גדרו מסביב ופנה אותו מן האבנים ונטע בו זמורות יפות ועשה בו גת וחפר בו יקב : ויקו. על פי המעשים והתקונים האלה היה מקוה שיעשה הכרם ענבים טובים ולא כן היה כי עשה באושים (מצודת דוד) :

מצודת ציון ויעזקהו. תרגום של טבעת עזקא ור"ל גדר סביבו בהיקף כעין טבעת : ויסקלהו. הסיר האבנים מתוכו וכן סקלו מאבן (לקמן סב) : שורק. זמורות נבחרים כמו ואנכי נטעתך שורק (ירמיה ב) : מגדל. הגת שעוצרים בו הענבים להוציא היין. יקב. הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו : חצב. החפירה באבנים נקרא חציבה בל' המקרא : ויקו. מל' תקוה : באושים. פירות דומים לענבים וגרועים מהם וכן תחת שעורה באשה (איוב לא) שר"ל שעורה גרועה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין א. ויעזקהו, הקיפו בגדר להיות נצור מהיזק הבא מחוץ. **ב. ויסקלהו,** פנה אבני מכשול מתוכו בל יעכבו בפני התפשטות השרשים, והוא סילוק ההיזק הבא מתוכו. **ג. ויטעהו שרק,** נטעו על אופן שיוכל להיות בעל בדים ושריגים ע"י שנתן ריוח בין גפן לגפן. **ד. ויבן,** בנה מגדל שישב שם שומר לשמרו מעופות ומגנבים. **ה.** וגם **חצב בו יקב** וגת, בו ידרוך הענבים להוציא יינם, ובאופן זה. **ויקו לעשות ענבים,** אחר שלא חסר לו שום דבר, והוא **עשה באשים,** סורי הגפן נכריה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ויעזקהו. הקיפו בגדר סביב כטבעת, תרגום טבעת עזקא : **ויסקלהו.** סקל בקל מורה הנחת האבנים, ובכבד, מורה הרמתם. וסגולה זאת ישתרע בפעלים רבים לשמש דבר והפוכו, בפרט בפעלים הנגזרים משמות : **שרק.** מתאחד עם שריג, ענפים הדקים הנסרגים ונטוים זע"ז, וכן גידי פחדיו ישורגו (איוב לט), וסורג בלשון התלמוד,

ומזה עובדי פשתים שריקות, וגפן הזה נקרא שורקה : **מגדל**. עיין למעלה (ב' טו), ופה הושאל על סוכת השומר, שרואה ממנו כצופה מן המגדל, וכן במד' בשלח (פ"כ) : **יקב**. בור בו יאספו הענבים, ויען יחצב בקרקע קשה אמר לשון חציבה : **באשים**. חברו תחת שעורה באשה (איוב לח) סרוח ונפסד, ורב האי פירש ענבים פראיים, ובמשנה הענבים הבאושים (מלבי"ם באור המלות)

ג וְעֵתָהּ יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שְׁפָטוּ-נָא בִּינִי וּבֵין כְּרָמֵי:

מצודת דוד **ועתה**. הואיל וכן היה : **יושב ירושלים**. כל מי שיושב בירושלים וכל איש מאנשי יהודה : **שפטו נא**. בררו הדבר הנעשה ביני ובין כרמי וראו הדין עם מי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ועתה**, מזמין את **יושב ירושלים**, עיר הממלכה ועמהם **כל שבט יהודה** שעדיין לא חטאו, הם יהיו שופטים בין ה' ובין כרמו שהם עשרת השבטים ומלכות אפרים, לראות מי החייב בדבר, וטוען בפני השופטים לאמר. (מלבי"ם באור הענין)

ד מֵה-לַעֲשׂוֹת עוֹד לְכַרְמֵי וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מְדוּעַ קִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ

מצודת דוד **מה לעשות**. מה היה לי לעשות עוד לכרמי מכל הדברים שעושים לכרם ולא עשיתי לו אותן הדברים : **מדוע קויתי**. ר"ל מדוע לא היה כן כמו שקויתי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **מה לעשות עוד**, לצורך תקוני הכרם אשר לא עשיתי ומדוע קויתי ונכזבה תוחלתי. ? (והנמשל מבואר בפסוק זי"ן, עדת ישראל הם הכרם אשר נטע ה', בקרן בן שמן היא הארץ הקדושה המוכנת שישיגו שם שני מיני השלמיות, אם שלמות הנפשי שבין האדם ובין קונו, באשר היא ארץ מקודשת מוכנת לטהרה וקדושה ונבואה, ואם שלמות ההנהגה בין אדם לאדם, באשר היא ארץ לא תחסר כל בה ולא יצטרכו לעשוק ולגזול או להסיג גבול, והם הענבים שקוה ה' שהם משפט וצדקה (כמ"ש בפסוק ז') משפט נגד האדם וצדקה נגד המקום. וגם עשה כל צרכי הכרם המבוארים במשל, **א**. שגדרם בגדר והבדל מן העכו"ם סביבותיהם בל יתערבו עמהם, **ב**. שסקל אבני נגף מקרבים במה שצוה להם להמחות הכנענים לבל ידיחום מה', **ג**. שייחד לכ"א נחלת שדה וכרם בפ"ע כי בזה נטעם שורק שיפרו משפט וצדקה בשיהיה דעתם פנויה לעבודת ה', וצרכיהם נמצאים מבלי צורך לעשוק, **ד**. שבנה מגדל בתוכו והוא הבהמ"ק בו ישב שומר ישראל לא ינום ולא יישן לשמרם מכל צר ואויב,

ה. חצב יקב הוא השפע האלהי שירד חלף מעשיהם שהוא היין ותכלית המקוה מן המעשה, ובכ"ז עשה הכרם באושים כמ"ש ויקו למשפט והנה (משפט) (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות מדוע. במלת למה שואל את התכלית, ובמלת מדוע על (מלבי"ם): באור (המלות)

והי' ועתה אוֹדִיעָה-נָא אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר-אָנִי עֹשֶׂה לְכַרְמֵי הַסֵּר מְשׁוֹכְתוֹ לְבָעַר לְפָרֵץ גְּדָרוֹ וְהָיָה לְמַרְמָס:

רפ"י הסר משוכתו. להסר גדר המסוכך ומגין עליו, מסוכה הוא סייג קוליס, גדר הוא גדר חזנים : והיה. הכרם : לבער. שירעו זו צהמה וחיה : אודיעה נא אתכם. מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי : הסר משוכתו. טרדתיו מתוך חופותיו : והיה לבער. סופו למות ולמקול זו חיות רעות : פרוץ גדלו. טרדתיו ממחילת גן עדן (רפ"י)

מצודת דוד את אשר אני עושה. את אשר בלבבי לעשות לכרמי : הסר. להסר גדרו ותהיה למרעה : פרוץ. לפרוץ גדרו ותהיה למרמס הרגל והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון משוכתו. הוא הגדר הסוכך ומגין בעדו כמו הלא אתה סכת בעדו (שם ה). והיה. כמו ויהיה : לבער. למרעה כמו ובער בשדה אחר (שמות כב) : למרמס. למדרך הרגל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועתה, אחר שברר לפני השופטים שהכרם בעצמו אשם ופשע בעצמו, מודיע את העונש אשר בדעתו לעשות לו, הסר, דרך הכרם שיעשו סביבו גדר אבנים בל יהיה למרמס, ויען שעדן אינו בטוח שיקפצו בהמות על הגדר עושין למעלה על הגדר משוכה של קוצים לכלא גם רגל בהמה, אומר שישיר תחלה מסוכת הקוצים ויהיה לבער לבהמות, ואח"כ יפרץ גם הגדר עצמו ויהיה למרמס והפקר, ובירושלמי ריש ב"ק הסר משוכתו והיה לבער זה השן, פרוץ גדרו זה הרגל. (והנמשל כי יסלק מעליהם השגחתו הפרטיית הסוככת עליהם למעלה מן הפגעים הטבעיים ותולדות הימים, גם יחליש כח גבורתם הטבעיית אשר ע"י ישמרו מכל צר ואויב) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הסר. מקור וכן פרוץ : משוכתו, גדרו. משוכה, הוא של קוצים, מן לשכים בעיניכם. גדר, הוא של אבנים ועצים, ובא דגש עם הנח שלא כמשפט ? ונראה כי לפי המשל הוא מנחי ע"ו מענין קוצים, ולפי הנמשל הוא מן הכפולים מענין סכך הסוכך מלמעלה וע"כ הורכב

משניהם וכמוהו למעלה (א' טז) : **לבער**. אכילת הבהמה דרך השחתה :
מרמס. דריכה דרך השחתה (כנ"ל א' יב) : (מלבי"ם באור המלות)

וְאֶשִׁיתָהּ בְּתָהּ לֹא יִזְמַר וְלֹא יַעֲדָר וְעֵלָה שְׁמִיר וְשִׁית וְעַל הָעֵבִים
אַצְוָה **מִהַמְטִיר** **עָלָיו** **מָטָר** :

רש"י ואשיתהו בתה. ל' שממה וריקנות היא וכן (לקמן ז) בנחלי הבתות.
ולא יעד. ל' חפירת כרם היא : ועלה שמיר ושית. מיני קוליס פתר בהם
מנחם בן סרוק ואני אומר שמיר ל' תולעת חזק הוא המבקע אבנים שבו
בנה שלמה את בית המקדש כענין שנאמר (יחזקאל ג) כשמיר חזק מלור :
שית. ל' השאת והשבר (איכה ג) ל' תשאה שממה (לקמן ו) לכו מאין דורש
ליכנס בו ומתוך כך תעלה בו תולעת : ואשיתהו בתה. לכו הושבתיו, שלא
נתתי תורה בימיו : לא יזמר ולא יעד. לא ילמדו ממנו לא זכות ולא
מעשה טוב : ועלה שמיר ושית. שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשות
מעשים מקולקלים : ועל העצים אלוה. כויתי עליו שומרים לשמור את
דרך עץ החיים (רש"י):

מצודת דוד ואשיתהו. אשים אותו שממה : **לא יזמר**. לא יחתכו הזמורות
להרבות ענפים כדרך שעושים לכרמים : **ולא יעד**. לא יחפרו תחת
האילנות כדרך שחופרים בכרמים לתקון הגפנים : **ועלה שמיר ושית**.
יגדל קוצים כדרך השדה שאינו נעבד : מפרש המשל ואמר שבית ישראל
הם הכרם : **נטע שעשועיו**. הנטיעה שהוא משעשע ומשמח בו : **ויקו**. לפי
מרבית הטובה שעשה להם היה מקום שיעשו משפט והנה לא כן הוא כי
אספו חטאים רבים או עשו מעשים מגונים כנגע צרעת : **לצדקה**. היה
מקוה שיעשו צדקה והנה נשמע צעקת עשוקים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואשיתהו. אשים אותו : **בתה**. ענין שממון כמו בנחלי הבתות
(לקמן ו) : **יזמר**. כן יקרא קציצת ענפי גפן כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא
כה) : **יעדר**. ענין חפירה כמו וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (לקמן ז) :
שמיר ושית. שמות מיני קוצים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואשיתהו, ואח"כ אקבעהו שיהיה מקום שמם לנצח,
ומצד זה. **לא יזמר**, לכרות זמורות הגסים המכחישים את הגפנים וגם
לא יעד סביבו להסיר הקוצים והדרדרים עד כי יעלה שמיר ושית, וגם
אצוה שלא ימטירו העבים עליו. (והנמשל שאחר שיביא רגל זרים לארצם
ויהיה למרמס ישבית את האומה מגוי, יכרית מהם מלך ושרים
ומנהיגים, וגם הנבואה יסלק מהם שהוא המטר העליון, כת"י ועל נביא

מלבי"ם - באור המלות ואשיתהו. שיתה מוסיף על שימה שמורה שקבעו במקום קבוע (רש"ף), ומתאחד עם שתות ויסוד, ר"ל שישאר שמים ימים רבים : **בתה.** מקום בלתי ראוי לבנין ועבודה, וכן בנחלי הבתות (לקמן ז') ומזה שם בת הפך בן, שמורה על בנין בית אביו, ובת לא תקום לנחול ולבנות הבית : **יזמר.** משמש דבר והפוכו (כנ"ל ב'): **ויעדר.** חפירה, וחברו (לקמן ז' כה) במעדר יעדרון : (מלבי"ם באור המלות)

זז כִּי כָרַם יְהוָה צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ יְהוּדָה נָטַע שֵׁשׁ־שׁוּעִי וַיִּקֹּ
לְמִשְׁפַּט וְהָיָה מִשְׁפַּח לְצִדְקָה וְהָיָה צַעֲקָה: (פ)

רש"י כי כרם ה' צבאות בית ישראל. לכרם הזה אתם משולים בית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה לישראל, והכרם הוא אדם הראשון כי מצינו במ"א במקומות הרבה בתנחומא וצבראשית רבה שמקראות הללו נדרשין עליו לא נטרד אדם הראשון עד שחירף וגידף שנאמר ויקו לעשות ענבים וגו' ובמקו' אחר מצינו הוסיב עליו שומרים שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל העצים אלוה וכן נדרשנו עליו : כי כרם ה' צבאות בית ישראל. כי כמותו הכרם לי בית ישראל עשרת השבטים הם היו לי ככרם יין ככרם זית כקרון שמן בארץ שמינה שמן כהונה שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תחלה בהיקף ענני כבוד במדבר וסקלתים ונקיתים מפושעי הדור נטעתיים שורק שם מאות ושם מלות כמניין שורק הוספתי עליהם, על שבע מאות שנלטו בני נח בניתי מגדל בתוכו משכני ומקדשי וגם יקב המזבח והשיתין : ויעש באושים. קילקלו מעשיהם ועתה יושב ירושלים ואיש יהודה אשר לא גליתים עדיין יספטו נא בני וביניהם על הרעה שהצאתי עליהם מי סרח על מי מה היה לי לעשות עוד טובה לכרמי ולא עשיתי לו אודיע נא אתכם גם אתם המכעיסים אותי את אשר הגון בעיני לעשות לכרמי ככל אשר עשיתי לאדם הראשון הסר מסוכתו אסלק שכינתי מעליה' המסוכב' עליהם כמה שנאמר (לקמן נב) ויגל את מסך יהודה : פרוץ גדרו. אתו חומותיו : ואשיתהו בתה. ואשוינון רטיסין : לא יזמר ולא יעדר. לא אסתעדון ולא יסתמכון : ועלה שמיר ושית. ויהיו מטלטלין וצדיקין דוגמת שמיר ושית של כרם ואלל הכרם ממש במקום אחר הוא מתורג' הובאי ובור : ועל העצים אלוה. ועל נבייא אפקד ללא יתנבון עליהון, הנבואה

נמשלה למטר שהעצים מקבלין אותה מן השמים כך הנביאים מקבלין הנבואה מפי הקדושה : נטע פעשועיו. כמו נטע ולפי שהוא דבוק נקוד (פתח) כמו בקר זבח השלמים (במדבר ז) : ויקו. שיעשו מספט והנה מספח אסיפ' חטא על חטא כמו מהסתפח (שמואל א כו), דבר אחר ל' נגע ולפי שהוא לשון נופל על הל' בקריאתו דומה מספט למספח וכן לעקה ללדקה נפל בו רוח הקודש צפי הנביא : (רס"י)

מצודת ציון שעשועיו. ענינו התעסקות בדבר מה לשמוח בו : **משפח.** ר"ל אסיפת חטא כמו ונספחו על בית יעקב (לקמן יד) או הוא מל' ספחת הצרעת ולפי שלי משפח נופל על ל' משפט אמר כן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי כרם, מתחיל לבאר הנמשל, **הכרם המשליי הזה בית ישראל המה,** אשר נטעם ה' בקרן בן שמן כמ"ש בפסוק ד', וכמו שבכל כרם ימצא נטע המובחר שבו ישתעשע בעליו, כן הוא בכרם הזה **איש יהודה,** כי ממנו הצמיח קרן לדוד ושבת מושלים. **ויקו למשפט,** הם הענבים אשר קוה ה' משפט בין אדם לחבירו וצדקה בין אדם למקום, והם עשו באושים, **תחת משפט הנה משפח,** מדבקים הבתים זל"ז לגזול גבול העני, כמ"ש (פסוק ח' ט' י') **ותחת צדקה הנה צעקה** על היין, כמ"ש (פסוק י"א י"ב). (בפסוק הזה דבר דרך כלל, ועתה מתחיל לבאר תחלה מ"ש למשפט והנה משפח) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות משפט, צדקה. כ"כ למעלה (א' כז) שמשפט בין אדם לחברו, וצדקה בין אדם למקום בכ"מ : **משפח.** חיבור טפל אל עקר ופה על חיבור הבתים : **צעקה.** הרמת קול שלא כרגיל, ויפול גם על שכור צועק מיינו (מלבי"ם באור המלות)

לְבַדְכֶם הוּא מְגִיעֵי בֵית בְּבֵית שְׂדֵה בְּשְׂדֵה יְקָרִיבוּ עַד אָפֶס מְקוֹם וְהוֹשְׁבֹתָם בְּקָרְבָּה

רס"י הוא מגיעי בית צבית. עשרים ושנים אשרי נאמר צספר תהלים על מקיימי התורה ועשרים ושנים הוא אמר יקעיה על הרשעים, הוא ל' לעקת אנחה על פורענות העתידה לבא : מגיעי בית צבית. מקרבים צתיהם זה אלל זה ומתוך כך גוזלים קרקע העניים החלקים שזין צ' הבתים וכן שדה צדה : יקריבו עד אפס מקום. שאין מקום לעני ליסב : והוצתם לצדכם בקרב הארץ. כסבורים אתם שאין חלק להקדוש צרוך הוא ולל לעניים צארץ חלקו צמעשרות אתם גוזלים ולעניים את ארלם שרתיו אתם לצדכם

מצודת דוד הוי. ר"ל יש להתאונן על מה שהמה מגיעים בית בבית כשאדם חלש היה לו בית בין בתי אנשים חזקים בעלי זרוע היה החזק שמצד זה מגיע ביתו בתוך גבול בית החלש ולקח מגבולו וכן זה שמצד השני עד שלא נשאר מקום להחלש שביניהם : **והושבתם**. אמר הנביא לבעלי הזרוע וכי סבורים אתם שרק אתם לבדכם תשבו ותתקיימו בקרב הארץ ואין להחלש מקום עמכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אפס. הוא כמן אין : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוי, בעלי זרוע היו מקרבים את בתיהם זל"ז באופן שגזלו גבול העני אשר בתוך, אבל את השדות לא הקריבו, כי שדה וכרם לא נחשב בעיניהם בעת ההיא לעבוד את האדמה, ע"ז קורא כמהתל עליהם הוי! קורא אני אל המגיעי בית בבית הלא טוב יותר כי שדה בשדה יקריבו לקחת מהעני גם גבול שדהו עד אפס מקום עד שלא ימצא העני שום מקום לא בעיר ולא בשדה, ובזה תרויחו כי **והושבתם** תשארו יושבים לבדכם בקרב הארץ והעניים כלה גרש יגרשו. וזאת שנית הלא טוב לכם השדות והכרמים מן הבתים, כי הלא : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מגיעי בית בבית. נגע בהפעיל מורה תמיד על הגעה (ערייכען), ונבדל מנגע בקל שמורה על נגיעה (אנרירען), ונמצאו תמיד ביחוס שאליו, וכן פעל קרב (עמש"ש בפ"י תהלות צא י) ופה שבא ביחוס שבא בודד בתנ"ך ? וצ"ל שבא לומר שהגיעו הבתים באופן שעשו משניהם בית אחד בעשקם נחלת העני אשר בתוך : **והושבתם**. מבנין שלא נזכ' שם פועלו, שרשו ישב ומוסב לעתיד מפני הוי"ו : (מלבי"ם באור המלות)

טו בְּאֶזְנֵי יְהוָה צְבָאוֹת אִם-לֹא בְּתִים רַבִּים לְשִׁמָּה יְהִיוּ גְדָלִים וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב:

כ"ט באזני ה' צבאות. אמר הנביא סתי אזני שמעו כשנגזר עליהם גזירה מאת ה' ובצבועה אם לא על דבר זה צתים רבים לשמה יהיו וצתים גדולי וטובים יהיו מהין יושב : (כ"ט)

מצודת דוד באזני ה' צבאות. באזני אמר ה' צבאות ותחסר מלת אמר ומאליו יובן : **אם לא**. הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא יהיה כן אזי יהיה ענשי כך וכך ומגזם ואינו אומר וכן אם לא כאשר דמיתי (לקמן יד) : **בתים רבים וכו'**. וכאומר הואיל וכן מה תועלת להם מה שלוקחים עוד מגבול החלשים : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין באזני, קול קורא לאמר ה' צבאות הוא לשון שבועה שנשבע ה' בשמו הגדול, **כי בתים רבים לשמה יהיו**, ולא שיהיו לשמה מפני קטנם או גריעותם, כי גם **(בתים) גדולים וטובים (לשמה יהיו)** מסבת **מאין יושב**, כי תצא חצי העיר בגולה, וא"כ למה לריק תגזלו בית העני להגדיל בתיכם, אבל בהשדות והכרמים בהם הלא תמצאו חפץ:
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות באזני ה' צבאות. לדעתי ה' צבאות שזכר הוא לשון השבועה שנשבע ה' בשמו הגדול, כמו בי נשבעתי נאום ה', וכן פיי לקמן (כ"ב יד):
(מלבי"ם באור המלות)

ו כי עֲשֶׂרֶת צַמְדֵי-כָרֶם יַעֲשֶׂוּ בַת אֶחָת וְזָרַע חֹמֶר יַעֲשֶׂה אִיפָה: (o)

רש"י כי עשרת צמדי כרם. ומפני הרעב יגלו יוספי הבתים ואין יושב בה וגם זאת תהיה לכם מדה צמדה על הקרבת הקדה צקדה סגזלתם חלקו של מקום צמעקר הארץ: עשרת צמדי כרם. (ארפיני"ט בלע"ז) ואומר אני כדי עבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד. יעשו בת אחת. מדה אחת של יין, בת שלש סאין: וזרע חומר. בית כור שהיא שלשי סאין של תבוא' יעשה איפה שלש סאין: (רש"י)

מצודת דוד כי עשרת וכו'. מקום עבודת עשרת וכו' יעשה בת אחת יין ומקום זרע חומר יעשה איפה אחת ובעבור הרעב יעזבו בתיהם וילכו להם וישארו שממה מבעליהן: (מצודת דוד)

מצודת ציון צמדי. ענין זוג כמו צמד בקר (ש"א יא) ועבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד כרם: בת. מדת הלח מחזקת ג' סאין: חומר. הוא כור מחזיק ל' סאין איפה מדת היבש מחזקת שלשה סאין: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי עשרת צמדי כרם, לא יעשו רק מדה אחת של יין, וזרע חומר לא יעשה רק איפה, שהיא עשירית מן הרגיל. ומצד זה תצטרכו לכרמים ושדות גדולים. וכמהתל עליהם יאמר, הייתם מרויחים יותר בגזלת השדות מגזלת הבתים שיעמדו שממה. (עתה מתחיל לבאר מ"ש ויקו לצדקה והנה צעקה על היין): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צמדי. י"מ מה שיחרוש צמד בקר ליום, וי"מ עשרה כרמים נצמדים יחד: בת. בלח כמו איפה ביבש: וחומר. הוא הכור והוא עשר איפות:
(מלבי"ם באור המלות)

ינא הוּי מְשָׁכִימִי בְּבִקְרָא שְׂכָר יִרְדְּפוּ מֵאַחֲרֵי בְּנֵשֶׁף יַיִן יְדִלְיָקָם:

רס"י מאחרי בנשף. לשתות יין זלילות : יין ידליקם. בוער צם : (רס"י)

מצודת דוד משכימי בבקר. משכימים בבוקר ורודפים לבקש יין המשכר ומאחרים לשבת בערב לשתות הרבה עד אשר היין דולק ובוער בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון בנשף. בחשכת הלילה כמו נשף חשקי (לקמן כא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוּי! מצייר כי רואה אנשים משכימי קום, ושואל הוּי משכימי בבקר, על מה הם משכימים? הילכו לבית ה' להתפלל. ? משיב לא, כי שכר ירדפו! רואה שנית כי אלה הם מאחרי שבת, ושואל הוּי מאחרי בנשף, על מה? משיב, שם יין ידליקם. מוסיף לחקור עוד מה יעשו בבית המשתה כל היום, היביטו שם פועל ה' ומעשהו. ? משיב לא, כי (מלבי"ם) באור הענין

מלבי"ם - באור המלות שכר. הוא היין הישן המשכר, ודרך לשתותו בלילה כשרוצה לישן, והם עשו בהיפך תיכף בבקר רדפו אחר השכר, ובערב גם היין הדליקם : מאחרי. מבואר אצלי כי איחור הוא תמיד בבחינת הזמן הקבוע, ופה ר"ל מאחרים זמן הקבוע לשינה, וזה הבדלו מן מהמה ובושש (מלבי"ם) באור המלות

ינב וְהָיָה כְּנֹר וְנָבֵל תֵּן וְחָלִיל וַיַּיִן מִשְׁתִּיָּהֶם וְאֵת פֶּעַל יְהוָה לֹא יִבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יְדִיו לֹא יִמְעָשׂוּ:

רס"י כנור ונבל. נימין יתרות יס זנבל מן הכנור ולמה נקרא שמו נבל שזנבל כל מיני כלי זמר במדרש תהלים : תוף. של עור הוא : וחליל. אצוב של קנה, (ללמיי"ל זלע"ז) : ואת פועל ה' לא יביטו. ובאורייתא דה' לא אסתכלו : ומעשה ידיו לא ראו. עשו עצמם כאילו לא ראו את גבורותיו, ד"א לא קלסוהו שחרית יורכר אור ולא ערבית המעריב ערבים : (רס"י)

מצודת דוד והיה כנור וכו'. בידם היה הכנור וכו' לנגן בעת השתיה לתענוג וגם יין משתיהם היה בידם : פועל ה'. אינם נותנים לב להסתכל פועל ה' שעל הכל יביא במשפט : ומעשה וכו'. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון כנור ונבל תוף וחליל. הם שמות כלי נגון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, שם יהיה. כנור ונבל, מצורף אל יין משתיהם, אבל את פועל ה' לא יביטו, שמה לחקור על הנהגת ה' והשגחתו, כי מעשה ידיו לא ראו מימיהם, ואיך ישימו עליו לב עתה במשתה היין
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו. יש הבדל בין פועל ה' ובין מעשה ידיו, כמו שיש הבדל לדעת הרש"ף בין פעולה ומעשה, העסק שאדם מתעסק באיזה דבר נקרא פעולה, ודבר שנגמרה מלאכתו וא"צ שום תיקון נקרא מעשה. וכן המבחין על המציאות כמו שהוא עומד נגמר ונשלם מעת הבריאה הקדומה, נאמר שמבחין מעשה ידיו, אבל המבחין בו פעולת ה' המתמדת בו תמיד, איך התמדת הבריאה וקיומה הוא ג"כ בריאה חדשה, וכי ידי היוצר עודם פועלים בתמידות בלי הפסק במציאות כולו, ומחדש בכל יום מעשה בראשית, נאמר שבוחן פעולת ה'. - ובזה אמר פה שלא הביטו אל פעולת ה', שהוא העיון השכלי לחקור אחר פועל ה' והנהגתו התמידית, ומוסיף שגם מעשה ידיו כמו שהם עומדים סדורים וערוכים מששת ימי בראשית שמעידים על סבה ראשונה חכם ויכול ורוצה, שזה יכלו לראות בעינים חושיים, ג"כ לא ראו. - ודע שיש הבדל בין ראייה והבטה, ראייה, הוא ראות העין החושיי ויפול גם על ראייה הפתאומית בלי כונה. והבטה, פורט המשים לב על העצם לדעת ענינו ומהותו. לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות יד) שלא יבואו לנגד עיניכם כלל, פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם (איכה ד'), לא ישים לב אליהם אף שיראם בעיניו, אל תבט אל מראהו (ש"א טז ז') אל תשים לבך אליו. ומצד זה יבא הבטה קודם ראייה על מי שמשים לב לראות המובט ואח"כ רואהו בעיניו, ויבט הפלשתי וירא את דוד (ש"א יז), הבט משמים וראה (איוב לה). יביטו יראו בי (תהלות כב). רק בעיניך תביט, (ותרצה לדעת ואז) ושלומת רשעים תראה בעין ממש (שם צ"א). אם אביט אליך, (ויותר מזה גם) ואם אראך (אף בלי כונה) (מ"ב ג'), ואמר ראה ה' והביטה (איכה א'), ראה בעין ושים לב לדעת. ובזה תראה איך שקל את דבריו בפלס, שיחס הבטה אל פועל ה', כי לא יושכל רק בעין השכל, וראייה אל מעשה ידיו, כי זה יתראה בעין החושיי. - ודע כי פעל ראה נקשר עם את ופעל הביט עם אל בכ"מ, והביט אל נחש הנחשת וראה אותו. - כי הראייה המוחשת תפעול ותתפעל מנצוצים הפוגשים מן המובט בעין המביט שע"ז מורה מלת הפעול את, לא כן ההבטה המחשבת שקשורו עם המובט הוא הגיוני לא במציאות, זולת פה יצא מן הכלל, וצ"ל מפני שמלת את נמשך גם למעשה ידיו ואת מעשה ידיו: (מלבי"ם באור המלות)

לְכֵן גָּלָה עִמִּי מִבְּלִי-דַעַת וְכִבֹּדוֹ מִתִּי רָעַב וְהִמּוֹנוֹ צָחָה צָמָא:

רש"י מצלי דעת. לפי שהיה לזם צלי דעת: וכבודו מתי רעב. נכבדיו

ימותו ברעב : רחם רמא. רמא כנגד רוב מרתיהם : רחם. ררגוס קל רמאח
:

מצודת דוד מבלי דעת. על שמאנו לדעת דרכי המקום : וכבודו. אנשי
הכבוד והחשובים יהי מתי רעב והמון העם ימותו בעבור יובש הצמאון
ומלת מתי משמשת בשתים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מתי רעב. אנשי רעב : רחם. ענין יובש וצמאון כמו על רחית
סלע (יחזקאל כד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן בעבור כל הנזכר בעבור שעשו באושים, גלה בבלי
דעת. וכבודו נכבדיהם ימותו ברעב, רחת שהשיגו גבולות להרבות עשרם,
והמונו ימותו בצמא רחת שסבאו יין ושכר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מבלי דעת. שימוש המ"ם כמו ב' בבלי, וכן ממחרת
השבת יניפנו הכהן (ויקרא כג), ביום זבחכם יאכל וממחרת (שם ז'),
שהוא ובמחרת : מתי רעב. אנשי רעב, והשו"א עד, לא כן לקמן (כ"ב ב')
בציר"י : רחם. שרשו רחח, והוא תואר בפלס אשה, והבדלו מן יבש רחב,
שהוא מורה יבשות העצם בפנימותו מכל וכל, כמו רחח סלע : (מלבי"ם
באור המלות)

ינד לכן הרחיבה שאל נפשה ופעה פיה לבלי-חק וירד הדרה
והמונה ושאוה ועלז בה :

רפ"י לכן הרחיבה. מדה במדה הם הרחיבו נפשם לבלוע מאכל ומסת'
לרוב ופערו פה לבלוע אף שאל רחיב נפשה לבלוע : ופעה. ופתחה :
לכלי חק. רחין סוף ולמה לכלי חק לפי קלא היה רידם קל אלו חק וקצבה
לרפנוקיהם : וירד. קם הדרה קל ירוקלים. ועלו רה. העליזים קבה : (רפ"י)

מצודת דוד הרחיבה. מדה במדה על שהרחיבו נפשם להתענג ביותר לכן
רחיב השאל נפשם לבלוע את הכל : הדרה. רפארת עדתם : בה.
בהשאל ומוסב על וירד ור"ל הכל ררד אל השאל : (מצודת דוד)

מצודת ציון ופעה. רתחה ביותר כמו פי רערתני (תהלים קיט) : לבלי חוק.
בלא קצבה. והמונה. המון עמה : ושאוה. הוא כמו המונה וכפל הדבר
במ"ש : ועלז. ענין שמחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן, מוסב על לבלי חק. השאל רחיב פיו אל בלי

חק, אל מי שלא שם חק לתאווה, וכן גם השאול לא ישים גבול לתאווה לבלוע נפשות. **וירד הדרה**, כשתשבת עיר, יתבטל תחלה שאונה, שהוא קול ההמולה הגדולה שבה קול ששון ושמחה וכדומה, ואח"כ המונה שהוא ההמיה המורגלת, ואח"כ הדרה שהוא המלך ושרים, עד שהסדר הוא שירד שאונה והמונה והדרה, והמליץ פה הפך הסדר לאמר שתושבת פתאום כאילו השאול פתח פיו ובלע כל העיר בפתע פתאום, עד שנשבת הכל פעם אחד, ועז"א **ועלז בה**, כאילו בעודם בשכרותם ועליזתם יפלו לשאול ולא ירגישו ועוד יעלזו וישחקו בבטן שאול, ומלת בה מוסב על השאול (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ופעה. פער הוא הגילוי הבלתי ראוי ויותר מן הרגיל, ולמ"ד לבלי חק, הוא הגבול שאליו : **המונה ושאונה**. ההמון, רגיל. והשאון, יותר מן הרגיל, קול המולה גדולה (ע"ל יז יב) : **ועלז**. שמחה ורעדה, והשכרותים למען יעלזו (ירמיה נא), הרועד מחמת שמחה ושכרות, והוא פעל, יעלזו בשאול : (מלבי"ם באור המלות)

טו וישח אדם וישפל-איש ועיני גבהים תשפלנה:

רס"י וישח. ויחלש תקוף גזרין ולפי מדרשו זה הקצ"ה שהם גרמו לו להראות כאיש נדהם וכן הוא אומר לור ילדך תשי (דברים ל"ב) ואומר בעללתיים ימך המקרה (קהלת י) : (רס"י)

מצודת דוד וישפל איש. כפל הדבר במ"ש : **ועיני גבוהים**. העינים שהיו מגביהים להסתכל כלפי מעלה כדרך גסי הרוח : **תשפלנה**. להסתכל למטה כדרך השרוי בצרה וצער : (מצודת דוד)

מצודת ציון וישח. ענין כפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי יד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וישח, האדם יכניע את עצמו בלב ובפועל, ועיניו ישפלו לפני ה' בתשובה וחרטה (עיין פירוש הפסוק למעלה ב' ט') : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וישפל. עיין למעלה (ב' יא) : (מלבי"ם באור המלות)

טז ויגבה יהוה צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה:

רפ"י ויגבה ה' לנצח במשפט. כשיעשה משפטים בהם יגבה שמו בעולם, במשפט יוקטי"ל"ח בלע"ז : והאל הקדוש. יתקדש בתוך הלדיקים הנשארים **ככם** : **רפ"י** (רפ"י)

מצודת דוד ויגבה וכו'. במשפט. כשיעשה משפט יתרומם ויתעלה שמו : **נקדש בצדקה**. יתקדש שמו במה שיעשה צדקה להכשרים שבדור : **דוד** (מצודת)

מלבי"ם - באור הענין ויגבה, ואז ישובו לעשות ענבים שהם משפט וצדקה. ויגבה ה' ע"י המשפט, שיעשו בין אדם לחברו, ויקדש ע"י הצדקה, שיעשו בין אדם למקום : [הערה : דע כי כל השמות והתוארים שאנו מיחסים אל ה' הם רק בערכנו, ואינם תלויים בעצמותו יתברך, למשל אנו קוראים אותו צבאות, שם זה מורה שהוא מנהיג ומקיים צבאותיו אשר ברא, הנה שם זה לא יתכן ליחס אליו רק אחר שברא שני חלקי הבריאה העליונים והתחתונים, אבל טרם נברא כל יצור לא היה מכונה בשם צבאות, ובכ"ז ידענו שלא נשתנה בעצמותו אחר שברא הבריאה וקנה שם צבאות, לעצמו ממה שהיה קודם הבריאה שלא היה מכונה בשם זה. מבואר כי שם זה אין לו קשר בעצמות ה', ואנו מכנים לו שם זה רק בערכנו שמצד שאנחנו צבאותיו נקראהו ה' צבאות או אלהי הצבאות, דעתנו בזה שהוא מנהיג וקושר ומחיה ומקים צבאות הבריאה בכללה. ואחר ששם זה אינו מיוחס אליו רק מצד צבאותיו, מבואר כי כבוד השם הזה יתרבה או יתמעט גם כן מצד צבאותיו והנהגתם, רצוני שבעת שצבאות הבריאה מסודרים בסדר נכון ומונהגים בהנהגה נכונה, אז תפארת השם הזה שהוא שם צבאות מתגדל ומתרבה, ובעת שצבאות הבריאה מופסדים והורס סדרם, כן תפארת השם הזה מתמעט ומתקטן, ואחר שהקו אשר לפיהו יתוקן סדר ההנהגה המדינית וקשר הצבאות בסדר נכון הוא המשפט, כי עת לא ישימו משפט לקו תפסד ההנהגה הכללית ושם צבאות יתמעט כבודו, אחר שהצבאות האלה אשר אליהם יתיחס זה השם הוא כחיות טורפות וזאבי ערב, עפ"ז יאמר. **ויגבה ה' צבאות במשפט**, שעל ידי שישובו לעשות משפט יתרבה השם ויוגבה. - וכן הקדושה שאנו מיחסים אל העצם הנשגב ומתארים אותו בתואר קדוש אין לו שום שייכות בעצמותו, כי הקדושה הוא ענין מיוחס אל האדם עת יעזוב עניניו הטבעיים ויעלה להתנהג בענין נעלה מן הטבע הבשריית, אבל השם, הוא לא יתלה אל מדרגה למעלה ממה שהוא, שבעבורו תיוחס לו הקדושה, אבל ניחס לו הקדושה מצדנו, שמצד שעקר הקדושה אצלנו שאנו עוזבים דרכים הטבעיים להתדמות אל דרכי היוצר הרוחניים, שעל קוטב זה יסבו כל המצות שבין אדם למקום כמ"ש והייתם קדושים כי קדוש אני בהכרח ניחס מקור הקדושה אל האל יתברך, נמצא שבעת שאין התחתונים מתנהגים בקדושה גם הוא לא יתואר בשם קדוש, אחר שתואר זה אין שייך בו, וזה שכתוב והאל הקדוש נקדש בצדקה, שעל ידי הצדקה נגד המקום יקרא בתואר קדוש, בשהוא

המקור והשורש לקדושתם : ע"כ : [(מלבי"ם באור הענין)

וַיִּרְעוּ כְּבָשִׁים קְדָבָרָם וְחָרְבוּת מַחִים גָּרִים יֹאכְלוּ: (o)

רש"י ורעו כבשים כדברם. לדיקים הנמשלים כעדר הרחלים : כדברם. כמנהגם ביושר וזמדה מכלכלים דבריהם במשפט ככבשים הללו, ורבותינו לרקו כדברם כמדובר צם נחמות הנדברות להם : וחרבות מחים. בתי הרשעים שהם שמונים : גרים יאכלו. הלדיקים שהם כגרים יאכלום. מחים. שמונים כמו עולות מחים אעלה (תהלים ס"ו) : (רש"י)

מצודת דוד כבשים. הצדיקים הנמשלים לעדר הרחלים המה ירעו בנחת והשקט כמנהגם מאז ולא יהיו נכללים עם הרשעים : **וחרבות מחים.** בתי החרבות של הרשעים בעלי המוח יאכלו הצדיקים שהמה עתה כגרים מול רשעי

מצודת ציון כדברם. כמנהגם כי וינהג תרגומו ודבר וכן אני אשימם דוברות בים (מ"א ה) שהוא ענין הנהגה : **מחים.** רשעים השמונים בעלי המוח

מלבי"ם - באור הענין ורעו, המליץ תפס פה משל משתי כבשות הצאן, האחת הורגלה לרעות על נאות דשא, והשניה שה שמנה אשר נתפטמה על האבוס, ובעת רעבון כשהאבוס ריק ואין בה אוכל להאבוסה תמות ברעב, אבל השה הרזה תמצא מחיתה גם אז בשדה במדבר. וז"ש **ורעו כבשים כדברם** ומנהגם לרעות בשדה אבל **וחרבות מחים גרים יאכלו,** החורב והיובש שיתיבש המוח שבעצמות צאן הפטומות יאכלו וישחיתו את הגרם והעצם, שהצאן הפטומות מתוך שמלומדים במאכל דשן ושמן ועתה יחסר להם זה תחרבנה מוחות עצמותיהם ויכלו גם העצמות. והנמשל שאחר שישובו לעשות משפט וצדקה ולא יגזלו איש את רעהו, אז הרגילים להתפרנס מיגיע כפם ימצאו מחייתם גם אז וירעו כמנהגם, אבל הרגילים להתפרנס מן הגזל עתה תחרבנה עצמותיהם השמנות, כי בקום המשפט על מכונו לא ימצאו חית ידם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כדברם. כמנהגם, כמו וידבר עמים תחתי : **וחרבות.** לשון חורב ויובש : **ומחים.** אינו תואר רק שם, המוח שבעצמות. והרבים, על מיני המוח, משא"כ עולות מחים אעלה, תואר. והרבים על העולות. ושם גרים הוא לדעתי מלשון עצם כמו יששכר חמור גרם, וכן גרמיו כאפיק נחושה (איוב מ' יח), ובא גרם וגרים על שני משקלים כמו קדם קדים, וכמ"ש למעלה (אי' ז') על זרם זרים. וכינוי הרבים יאכלו, מוסב על חרבות מחים, לא על גרים, מוח החרב יאכל את הגרם והעצם : (מלבי"ם)

יחזקאל הוֹי מִשְׁכֵּי הָעוֹן בְּחַבְלֵי הַשּׂוֹא וְכַעְבוֹת הָעֵגְלָה חֲטָאָה:

רפ"י הוֹי מוֹשְׁכֵי הָעוֹן. גוררים יכר הרע עליהם מעט מעט בתחיל' בחבלי השוא כחוט של קורי עכביש ומשנתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה שקושרין בו את הקרון למשך : השוא. דבר שאין בו ממש : חטא. חטאה. חטא : (רפ"י)

מצודת דוד מוֹשְׁכֵי הָעוֹן. ממשיכים על עצמן את היצר הרע המסית על העון : בחבלי השוא. בחבלים דקין וכמעט שאין בהם ממש : וכעבות. לבסוף ממשיכים היצה"ר המחטיא בחבלים עבות שמושכים בהם את העגלה ר"ל בתחלה מעט נמשכים אחריו ולבסוף נמשכים הרבה : (מצודת דוד)

מצודת ציון וכעבות. חבלים עבות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוֹי, שיעור הכתוב. הוֹי מוֹשְׁכֵי הָעוֹן בְּחַבְלֵי הַשּׂוֹא (ובחבלי) כעבות העגלה (מושכים) חטאה, ובאור הדבר כי האדם יש לו תמיד מלחמה פנימית, עת יזדמן לפניו דבר הערב אשר הוא מוזהר ממנו, אז התאוה תעוררהו ליהנות מן הדבר, והשכל יזהירהו שלא ליגע בו מפני מצות ה', ועת תנצח התאוה ויעבור על המצוה נקרא חטא בכתבי הקודש, שחטא מן המטרה ועבר ואשם, והחוטאים באופן זה מלאים חרטה, כי אחרי ימלאו תאותם יפקחו עיניהם ויכירו את אשר הרעו. ויש אנשים אשר עת תסיתם התאוה לעבור מצוה ויראו כי השכל עומד לשטן להם יקראו גם אל השכל לעזור אל התאוה, ע"י שיכפרו במצוה או במצוה עליה, בגמולו ובענשו וכדומה, וזה הנקרא בשם עון כי העוה דרכיו במזיד, וזה לא יתחרט לעולם, ועם הכת הזה התוכח הנביא פה, כמ"ש בפסוק שאח"ז האומרים ימהר יחישה מעשהו, שהם הכופרים בעונשי ה', יטעון עליהם שידרשו על עקר הסבה אשר סבבה התפקרותם, אם היה זה מחקר השכל לבדו ומופתי העיון, אבל באמת לא כן הוא עקר הסבה לזה היה בולמוס תאותם אל הדברים האסורים, זה משך אותם בעבותות חזקים כעבות העגלה, ואז משכו את העון שהוא טענות השכל לעזרת התאוה והחטא, אבל לא בחבלים חזקים רק בחבלי השוא שאין בממש. וז"ש הוֹי מִשְׁכֵּי הָעוֹן, מה שהם מושכים את העון שהוא טענת השכל, הם חבלי שוא וקורי עכביש אשר במעט קט ינתקו כי אין ממש במופתיהם, אבל (בחבלי) כעבות העגלה (מושכים) חטאה, וזה הוא עקר סבת החטא, כי ראה נא ובחון את טענותיהם אשר יעריכו נגד הנביא המוכיח אותם, ראה נא חבלי שוא האלה, הנה הם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות העון, חטאה. בארתי למעלה (א' ד') המעוה היא בעצת השכל, והחוטא הוא מנוצח מתאווה : **ושוא.** דבר שאין בו ממש כמ"ש בשבועות (דף כ'), אוכל ולא אוכל שקר, אכלתי ולא אכלתי שוא : **וכעבות.** בפלס שאור יאור בסמוך ובנפרד, והוא קלוע, ולדעת חז"ל לא פחות משלשה מיתרים, וקרוב לבאורי פי' בס' ג"ן : (מלבי"ם באור המלות)

יט האמרים ימהר | יחיש מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה: (פ)

כ"י יחשה מעשהו. הפורענות שהוא אומר להביא : למען נראה. דבר מי יקום :

מצודת דוד האומרים וכו'. אומרים בלעג ימהר להביא מעשה הפורעניות שאומר למען נראה אם יוכל עשוהו : **ותקרב ותבואה.** כפל הדבד במ"ש : **ונדעה.** שיש בידו הכח : (מצודת דוד)

מצודת ציון יחשה. הוא כמו ימהר וכן אחישה מפלט לי (תהלים נה) וכפל הדבר בשמות נרדפים וכך אדמת עפר (דניאל יב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין האמרים אל הנביא המנבא שישובו ומודיעם הפורעניות שיביא ה' עליהם, הם משיבים לו הלא לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא, וצריך שה' ימהר מעשיו שאז יהיה ראייה שהוא בהשגחה. ובזה צריך, **א.** שימהרם בזמן, **ב.** שיחיש ויעשם בזריזות, לא כן עתה שמאחרם בזמן, וגם בעת שמביא הרעה מביאה במתינות נוכל לתלותה במקרה. **ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל,** העצה הנאמרת אצל ה' בכ"מ היא התכלית אשר עברו יפעל מעשהו, למשל מלך שמרדה עליו מדינה ומתיעץ איך יכבשם ואיך ישלח אנשי חיל ואיך ילחם אתם עד שיכנעו תחתיו, הנה הגדודים ששולח שמה ומלחמתו עמהם הוא המעשה שעושה להשלים העצה שהוא שיביאו צוארם תחת עולו, ובעת שילחם עמם נאמר שהשלים מעשהו, ובעת שיכבש אותם נאמר שנשלמה עצתו. מבואר כי אצל ה' אשר אינו צריך לעצות ותחבולות, לא יפול שם עצה רק על התכלית הנרצה ממנו במעשהו, ובעת יגזור פורעניות על איזה אומה, שתכלית כונתו למען יכירו אלהותו ויכלתו, הפורעניות שמביא הוא מעשהו, וכונתו שיכירו כחו וגבורתו הוא עצתו. עפ"ז אומר אחר שתכלית כונתו שע"י העונש נשוב בתשובה צריך, **א.** שימהר המעשה בעצמה שהוא העונש, **ב.** שימהר גם העצה ששיג שהוא העושה הכל, וז"ש **ותקרב** שלא תעמוד העצה במקום רחוק עד שאינה נראית כלל וגם **ותבואה,** שלא תעמוד במקום אחד רק תלך ותבא אלינו ועי"כ **ונדעה** בהשגה שכליית שכן הוא, לא כן עתה שבין מעשהו בין עצתו נעלמים מעינינו, זה טענתם טענת העון, והוא חבלי שוא ותהו, כי ידוע שה' מאחר

העונש כדי שיהיה מקום לבחירה, או מצפייתו פן ישובו בתשובה, ועוד
טעמים ידועים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ימהר יחישה, מהר הוא בבחינת הזמן, וחש בבחינת
האדם, למשל כשקוראים אדם והולך תיכף אבל בנחת, הוא ממהר ובלתי
חש, וכשרץ אבל לאחר שעה, הוא חש ולא ממהר (ועיין לקמן ח' א')
:(מלבי"ם באור המלות)

כז הוֹי הָאֹמְרִים לְרַע טוֹב וְלְטוֹב רַע שְׁמַיִם חֲשָׁה לְאֹר וְאֹר לְחֲשָׁה
שְׁמַיִם מֵר לְמַתוֹק וּמַתוֹק לְמֵר : (o)

כח"י האומרים לרע טוב. מקלסין לעכו"ם ורע צעיניהם לעבוד הקצ"ה
שהוא טוב : שמים חשך לאור. דבר שהוא עתיד להביא עליהם חשך
אומרים שיאיר להם : שמים מר למתוק. עון שהוא עתיד להביא עליהם
פורענות מר אומרים שימתיק להם : ומתוק למר. עבודת הקצ"ה המתוקה
אומרים מרה היא : (כח"י)

מצודת דוד לרע. על עבודת אלילי כנענים היו אומרים שהוא טוב : ולטוב.
הוא עבודת המקום : שמים חושך וכו'. כפל הדבר פעמים ושלוש כדרך
המליצה ולהתמדת הדבר : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הוֹי הָאֹמְרִים לְרַע טוֹב, שלש דבריו לעומת שלש
ההבחנות אשר בכח האדם, א. הבחנה השכליית, להבדיל בין הטוב
האמתי והרע האמתי, כמו המצוה והחטא, ב. הבחנת כח המדמה
להבדיל בין המועיל והבלתי מועיל כמו האור והחושך, ג. הבחנת הנפש
המרגשת בין הערב להבלתי ערב כמו הדבש והלענה, וכמו שיקרה בחליי
הגופות שיטעמו המר מתוק והמתוק מר, או חולי העינים שידמו האור
חשך והחשך אור, כן ימצא בחולי הנפשות שישוב אצלם הרע טוב והטוב
רע. ושיעור הכתוב, הוֹי קורא אני אל האמרים לרע טוב ולטוב רע, הלא
הם שמים אור לחשך וחשך לאור, מר למתוק ומתוק למר, כי נדמו
בחליים הנפשיי, כמחלה אנושה גופיית עד שנעדר מאתו כח ההבחנה
והרגשה. אמנם לעומת שהחולים יסמכו על עדות הבריאים העומדים
נגדם שמגידים להם שזה אור ומתוק, או חשך ומר, לא כן אלה, כי.
(מלבי"ם באור הענין)

כא הוֹי חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם וְנָגַד בְּפִיָּהֶם נְבִיִּים : (o)

מצודת דוד בעיניהם. מחזיקים א"ע לחכמים : **ונגד פניהם.** לפי הסתכלות פניהם וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הוי, הם חכמים בעיניהם, הגם שנגד פניהם עומדים **נבונים**, המשכילים ומבררים להם מה הוא הטוב ומה הוא הרע : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונגד פניהם. למפרשים הוא כמו בעיניהם, אבל לא מצאנו לשון נגד פניו על החכם בעיניו, (משלי ג' ו', כ"ו ה' יב, כ"ח יא), כי נגד פניו הוא דבר העומד נכחו : (מלבי"ם באור המלות)

כב הוי גבורים לשותות יין ואנשי-חיל למסך שכר:

רש"י למסוך שכר. למזוג שכר תיקון המשקה קרוי מסך : (רש"י)

מצודת דוד **לשותות יין.** מראים גבורות לשותות יין הרבה : **ואנשי וכו'.** כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **למסוך.** מזיגת היין קרוי מסך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין (כב-כג) הוי גבורים וכו' מצדיקי רשע, ר"ל עקר תפארת הגבורה הוא שיעשה משפט ויציל עשוק, וא"כ קורא הוי, גבורים ואנשי חיל, איך הם בעצמם הם מצדיקי רשע ע"י שוחד, ולשותות יין למסך שכר, הוא מאמר מוסגר, כמתלוצץ עליהם הסגיר בדבריו, גבורים, אבל לא לגבורה רק לשותות יין, אנשי חיל, אבל רק למסוך שכר, כי אין מכונים גבורתם לתכלית הנרצה, (ומבואר אצלי כי הגבור הוא הגבור בטבע, ואיש חיל אינו גבור רק יודע תכסיסי מלחמה, לכן מיחס אל הגבור שתיית היין בעצמו, ואל האיש חיל רק מזיגת השכר ועריכתו, תכסיסי השכרות נגד תכסיסי המלחמה). אומר איך הגבורים האלה הם מצדיקים הרשע, שרשעו גלויה ואין מחפשים כלל לתת טעם למה הצדיקו אותו, כי מבואר לכל שהצדיקו אותו רק עקב שוחד שנתן, וצדקת צדיק הגלויה יסירו ממנו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גברים, ואנשי חיל. גבור בטבע, ואיש חיל ע"י למוד (כנ"ל ג' ב') : למסך. הוא תיקון המשקה : (מלבי"ם באור המלות)

כג מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו: (פ)

רש"י ולדקת לדיקים. שהן לאויין לזכות בצית דין יסירו ממנו ומחייבין

אותו בדיון וגוזליו ממונו : (כ"ז)

מצודת דוד מצדיקי. מצדיקים בדיון את הרשע בשכר שוחד : יסירו ממנו. מכ"א מן הצדיקים מסירים צדקתו לומר עליו שאינו צדיק בדיון : (מצודת דוד)

מצודת ציון עקב. בשכר כמו והיה עקב תשמעון (דברים ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות ממנו. יחיד על רבים, ר"ל מכל צדיק, ודרשו שינוי זאת בב"ר (פס"ה) : (מלבי"ם באור המלות)

כד לכן כָּאֵל קֵשׁ לְשׁוֹן אִשׁ וְחֲשֵׁשׁ לְהִבָּה יִרְפָּה שְׂרָשָׁם כַּמֶּק יְהִי וּפְרָחַם כָּאֲבָק יַעֲלֶה כִּי מְאֹסוֹ אֶת תּוֹרַת יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶת אִמְרַת קְדוֹשׁ-יִשְׂרָאֵל נֶאֱצוּ:

כ"ז לכן. והיה הדבר הזה לכם וגו' : כאכול קש לשון אש. כאכול את הקש לשון אש. וחשש. תירגם יונתן עמירא קשין של שכולין וכחשש אשך הלהבה תרפנו ותעשנו אפר. כמק. כדבר הנימוק : ופרחם. גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלקת כך תסתלק : (כ"ז)

מצודת דוד לכן. בעבור הטיית המשפט : כאכול קש לשון אש. כמו לשון אש שורף את הקש וכמו להבה מרפה את החשש ומחלישו עד כי ישוב לאפר כן יחלש שרשה להיות כדבר הנימוק : ופרחם. גדולתם יסתלק כאבק דק המסתלק ברוח קמעא : (מצודת דוד)

מצודת ציון קש. תבן : לשון אש. להב אש ע"ש שנמשך כלשון : חשש. היא תבן הדק וכן תהרו חשש (לקמן לג) : ירפה. מלי רפיון : כמק. מלי המקה והמסה : ופרחם. המשיל הגדולה לפרחי האילן : יעלה. יסתלק כמו כעלות גדיש (איוב ה) : נאצו. ענין בזיון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן, דלתות הכתוב מגבילים, לכן כאכל קש לשון אש, שרשם כמק יהיה, כי מאסו תורת ה' צבאות. וכמו שחשש להבה ירפה, פרחם כאבק יעלה, כי את אמרת קדוש ישראל נאצו. ר"ל כי במה שנאצו את אמרת קדוש ישראל שהוא דבר הנבואה חטאם גדול בשתים ממה שמאסו את תורת ה', א. כי המיאוס רק בלב והניאוץ הוא בפה, ב. שדבר הנבואה חמורה יותר כי באה בעונשים ואזהרות מיוחדים אליהם, ומצד שהוא קדוש ישראל והתיחדות השגחתו עליהם, ולכן עונש נאצות הנבואה קשה מעונש מיאוס התורה. ובזה מגביל עונש מיאוס התורה,

שידמו עבודה כקש הנאכל מלשון אש. דמה המשל בשני ענינים, **א**. הקש הוא שורש השבולת, **ב**. האש ממיקו אבל אין נעשה אבק רק האפר נשאר במקומו. וכן שרשם כמק יהיה, **א**. שלא יגיע העונש רק אל השורש לא אל הפרח שהם הבנים, ור"ל רק אל החוטא עצמו, **ב**. שרק כמק יהיה דבר הנימוק ונשאר במקומו. אבל בעבור עונש ניאוץ הנבואה דמה אותם כחשש הנרפה מן הלהבה, **א**. החשש הוא ראש פרח השבולת, וכן פרחם כאבק יעלה שהם תולדותיהם שהם הפרח, **ב**. החשש הנאכל נעשה כאבק שהרוח נושאו ומעלהו באויר וכן מתבטל ממציאות לגמרי, וכן בנמשל אומר כאבק יעלה, עד שיגדל העונש לעומת החטא : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מאסו, נאצו. המיאוס בלב, והניאוץ בדבור ובפועל, וההבדל בין תורה ואמרת ה' מבואר (למעלה א' י', ב' ג'), תורת משה, ואמרת הנבואה : **כאכל קש.** כאכול את הקש לשון אש הקדים הפעול לפועל (מלבי"ם : באור המלות)

לכה על-כן חרה אף-יהוה בעמו ויט ידו עליו ויכהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם פסוּחָה בקרב חוצות בקל-זאת לא-שב אפו ועוד ידו נטויה:

רפ"י על כן. על מעשיהם הללו : וירגזו ההרים. מלכי יהודה ושריהם : כסוּחָה. כרוק וקיא הניסח מתוך גופו של אדם שהוא מאוס ובלשון חכמי קרוי סחי וכן סחי ומאוס (איכה ג') : בקרב חוצות. כן יהיו מאוסים בין הצבאים : בכל זאת. הצאה עליהם : לא שב אפו. לא נתקנו במעשיהם להקיב אפו מהם : נטויה. להרע להם : (רפ"י)

מצודת דוד עליו. על עמו : ההרים. מלכי יהודה ושריהם : כסוּחָה. כרוק המושלך בקרב חוצות : בכל זאת. עם כל הפורעניות הזאת לא שב אף ה' ועוד ידו נטויה להכות בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון וירגזו. ענין תנועת החרדה : כסוּחָה. כרוק הניסח מן הגוף וכן סחי ומאוס תשימנו (איכה ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויט ידו עליו ויכהו כמשל אדם המכה שמרים ידו על חברו ומכהו, וירגזו ההרים, שתרעש הארץ ותבלע יושביה, ועיי"ז ותהי נבלתם כסוּחָה וכרותה בקרב חוצות. בכל זאת, ר"ל בכל המכות האלה, לא שב אפו ועוד ידו נטויה, להכותם בידי אדם על ידי אויבים וצוררים שקשה יותר, כמ"ש דוד נפלה נא ביד ה' וביד אדם אל אפולה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כסוּחָה. כרותה, קוצים כסוחים, בפלס שכולה

גָּבַחַ וְנָשָׂא-נֶס לְגוֹיִם מֵרְחוֹק וְשָׂרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְהִנֵּה מְהֵרָה קָל יָבֹוא:

רש"י ונשא. הקצ"ה נס לגוים, ירמוז להם רמזים להתאסף ולבא עליהם, נשיאת נס הוא כמו כלונס ארוך ונותנין בראשו בגד ועולין בראש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני אדם וכן על עמים ארים נסי (לקמן מ"ט) וכן וקיס אותו על נס (במדבר כד), כלונס פירקא זלע"ז ועל שם שהוא לאות קרוי נס : ושרק. שיכליר זלע"ז אף הוא סימן לקיבוץ : מקלה הארץ. שיבאו מרחוק לכור על ישראל : קל יבוא. האויב עליהם כמו שמפרש והולך : (רש"י)

מצודת דוד ונשא נס. ר"ל יעורר לב האומות היושבים ממרחק לבוא עליהם כאלו נשאר להם נס וכאלו שרק להם להתאסף ולבוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון נס. הוא כלונס ארוך ובראשי בגד ועשוי לרמוז בו ולהתאסף ולבא : ושרק. הוא קול הנעשה בקבוץ השפתים והוא סימן להתאסף וכן אשרקה להם ואקבצם (זכריה י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונשא נס, הוא הדגל שמרימים לגדודים העומדים במקום רחוק שיתקבצו למלחמה, ומוסיף לאמר כי לא יהיה צריך כלל אל נס, כי רק ושרק שריקה בשפתיים לבד, ואף שיהיה האויב מקצה הארץ, מ"מ והנה מהרה קל יבוא, מהרה הוא שיצא תיכף ממקומו, וקל הוא זריזות ההליכה ומרוצתה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ושרק. קיבוץ השפתים לצלצל קול : מהרה קל, מהרה, בזמן (כנ"ל יט), וקל, ברגליו, לא לקלים המרוץ : (מלבי"ם באור המלות)

גָּבַחַ אֵין-עֵיף וְאֵין-כּוֹשֵׁל בּוֹ לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן וְלֹא נִפְתַּח אָזוֹר חֲלָצִיו וְלֹא נִתַּק שָׂרוֹף

רש"י אין עיף ואין כושל בו. לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחיקה שהם אומרים לפניו : נפתח. לשון נותר כמו ויפתח הגמלים

(בראשית כד) : ולא נתק. ולא יראו פס סי' כסלון לירא ממני מלכא :
(כ"ז)

מצודת דוד **אין עיף**. בהעם הבא לא ימצא בו עיף וכושל : **לא ינום**. ר"ל
לא יהיה מי מתעצל בדבר : **ולא נפתח**. ר"ל לא יהיה למי שום צד עכוב :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **נפתח**. ענין התרת הקשר כמו יתרי פתח (איוב ל) : **אזור**.
חגורה : **חלציו**. מתניו : **נתק**. נעתק ממקומו : **שרוך**. ענין קשורים כמו
מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אין עיף**, מצייר קלות מהלכתו שלא יקרה לו שום
עיכוב שלא ייעף מצד עצמו, **ואין כושל**, מסבה חיצונית שיעכב דרכו, וגם
לא ינום, התנמנמות מסבת יגיעה, ואף גם **לא יישן**, השינה הטבעיית
ההכרחיית שבני אדם ישנים בלילה, עד שיוכל לילך ביום ובלילה ולא
לבד שלא יקרה לו עיכוב מצד גופו, כי גם מצד מלבושיו לא יקרה לו
עיכוב, כי **לא נפתח אף אזור** התחתון שתחת **חלציו** שיתעכב עי"כ, ואף
גם **לא נתק שרוך נעליו**, אף שזה מצוי שינתק בהלכו דרך רחוקה, וגם
אינו מתעכב עי"כ כי יוכל לילך בלא שרוך, מ"מ אפילו סבה קלה לא
יקרה לו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לא ינום ולא יישן**. השינה, היא הטבעיית, והתנומה,
מחמת עיפות דרך עראי, וכשידבר בבחינת השינה עצמה, תנומה קלה
משינה, (תהלים קלב ד' משלי ו' ד' י', כד לג), שם יאמר לא לבד שינה
גדולה אף לא תנומה קלה. וכשמדבר מבחינת חלישת הכח שבבעי"ח
המכרחת אותו לישן, תורה תנומה עיפות וחלישות מיוחד, אבל שינה הוא
חלישות כולל כל מין האדם, ובענין זה מדבר פה ובתהלות (קכא ד'), לא
ינום (וגם) לא יישן שומר ישראל : (מלבי"ם באור המלות)

כַּחַת אֲשֶׁר חָצְיוּ שְׁנוֹנִים וְכָל-קִשְׁתֵּי דָרְכֹת פְּרָסוֹת סוֹסָיו כָּצַר נְחָשְׁבוּ
וְגִלְגָּלוּ :
כַּסּוּפָה :

כ"ז **כ"ז** ת"י כטינרא כמו נור : **וגלגליו**. אופני מרכבותיו : (כ"ז)

מצודת דוד **אשר חציו שנונים**. יהיה עם אשר חציו יהיה שנונים ר"ל יהיה
מוכן למלחמה. כצר. חזקים כסלע ולא יתנגפו במרוצתם : **כסופה**.
ימהרו ללכת כרוח סופה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שנונים**. חדודים : **דרוכות**. הדרך לדרך ברגליו על הקשת
למתחו היטב : **פרסות**. הוא כעין מנעלים : **כצר**. כסלע : **וגלגליו**. אופן

העגלה : כסופה. רוח חזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אשר, מוסיף והולך בציור מהירת ההליכה שאף לא יצטרך לעכב עד שילטוש החצים, כי יהיו **שנונים** מכבר ערוכים למלחמה, ואף גם לא יצטרך לדרוך הקשת במלחמה כי **קשתותיו דרוכות** מעצמן, וכ"ז משל מליציי איך יצליח האויב דרכו ולא יצטרך להתעכב עד שיחפו פרסות סוסיו בברזל, **כי פרסות סוסיו נחשבו כצר**, כצורי החלמיש עד שלא יזוקו מן הסלעים ולא יצטרכו חיפוי, ולא זאת לבד אלא כי לא יצטרכו לסוסים כלל למשוך המרכבות, כי **גלגליו** ואופני מרכבותיו יהיו **כסופה**, והם בעצמם ישאו המרכבות באויר, וכ"ז ציור איך יתקיים מ"ש ימהר יחישה מעשהו. מעתה מתחיל לצייר גבורת האויב ואכזרותו (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אשר. בא לאמת הענין, כמו אשר שמעתי בקול ה' (ש"א טו) (מלבי"ם באור המלות)

כטו שְׂאָגָה לוֹ כְּלָבִיא (ושאג) יִשָּׂאג כְּכַפִּירִים וְיִנְהֵם וְיֵאָחַז טָרֶף וְיִפְלִיט מֵאֵין

רס"י שְׂאָגָה. אימה זו תהיה עליכם כמו לביא : ויפליט. יחלנו לטרפו מיד כל הבאים להחילה יפליט אישקמוצייר בלע"ז : (רס"י)

מצודת דוד **שאגה לו**. להעם הזה : **ויפליט**. יציל הטרף לעצמו מיד הבא לחטוף מידו : **ואין מציל**. לא יהיה ביד מי להציל מידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כלביא**. שם משמות האריה : **וינהם**. מלי המייה : **ויפליט**. הצלה ענין (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שאגה לו, שאגת הלבאי חזקה מן הכפיר שהוא גור אריות, אבל לעומת זה הכפיר מתמיד לשאוג בכל עת ולא כן הלבאי, לעומת זה אומר, איכות שאגתו תהיה חזקה **כלביא**, **וישאג** בתמידות **ככפירים**. **וינהם**, הארי נוהם במרירות רק בעת שאין לו טרף אבל הוא **ינהם אף שיאחז טרף**, ר"ל הגם שישגי יחלק שלל לא תשבע נפשו, **ויפליט** את הטרף אל חוריו עד שלא יוכלו להצילו מידו, ומוסיף לאמר **ואין מציל**, שלא ימצא מציל במציאות כלל כי אין מי יעמוד נגדו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שאגה לו. מורה יחוס הקנין. וישאג, מורה הפעולה : **וינהם**. הארי ישאוג בעת שיש לו טרף, הישאג אריה ביער וטרף אין לו, וינהום בעת שאין לו טרף ונוהם מחמת צער, ונהמת באחריתך : (מלבי"ם)

וַיִּנְהַם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנִהְמַת-יָם וְנִבֵּט לְאַרְץ וְהִנֵּה-חֹשֶׁךְ צָר וְאוֹר חֹשֶׁךְ
בְּעֵרִיפִיָּה: (פ)

רפ"י וינהום. אותו האויב על עם ה' הנזכר למעלה : כנהמת ים. אשך יהמו גליו כן יבוא בחיילות הומות : ונבט לארץ. לשון הצטה יציטו ישראל וילפו שיעזרום מלכי ארץ שהם סומכין עליהם כענין שנאמר היורדים מצרים לעזרה (לקמן לא). והנה חושך. שלא יהא עוזר להם, ונבט לשון נפעל כמו לא נפתח ולא נתק והוי"ו גורמת לו להסב הדיבור להבא אייר"ט איסגרד"י בלע"ז : אך ואור חשך. כמו וכשל עוזר ונפל עזור (קס) מי שכל לו שצאת עליו הצרה וזה שצא להאיר לו שניהם חשכו ויש פותרין אך היא הלצנה שנתמעטה ואור היא החמה : בעריפיה. צא מאפליה שלא לשון יערף כמטר (דברים לב) וכן דרך בערוף מטר האור מאפיל : (רפ"י)

מצודת דוד עליו. על ישראל : **ונבט לארץ.** יביט למלכי ארץ אולי ימצא מהם עזרה : **והנה חושך צר.** יש לו חושך מהצר והאויב הבא עליו כי לא מצא עזר : **ואור חשך בעריפיה.** אור השמש חשך לו בשמים מרוב הצרה, או בעריפיה ר"ל בבוא מאפליה ועל כי בעת יערוף המטר מאפיל האור אמר בעריפיה :

מצודת ציון כנהמת. מל' המייה : **ונבט.** מל' הבטה וראיה : **בעריפיה.** כן נקראים השמים על כי יערפו ווזלו את הטל כמ"ש אף שמיו יערפו טל (דברים לג) או ר"ל במאפליה :

מלבי"ם - באור הענין וינהם, אחר שצייר אימת האויב בציור ארי טורף ושואג, המציא אל הצרה ציור אחר מליציי, בציירו את האומה הנכבשת מן האויב כאניה המטורפת בים הגדול, הים הולך וסוער, הגלים נשאו דכים, והאניה חשבה להשבר, ועז"א **וינהם עליו ביום ההוא כנהמת ים,** כמו שהשתמש במליצה זו גם לקמן (י"ז י"ב) והמשורר בתהלות (צ"ג), להדמות שאון האויב כנהמת ים לגליו. **ונבט לארץ,** מצייר איך בני האניה מתלבטים ויגעים לחתור לארץ ליבשה אל עיר מושב ולא יכולו, כי נקבצו כל הסכנות המוכנות לשבר את הספינה, **א. והנה חשך,** סביבם אפילה ואין יכולים לראות מקום החוף. **ב. צר,** לקראתם צר וסלע גדול, ויראים שתשבר על הצורים. **ג. ואור,** נגדם עב וענן היורד לשתות מימי הים והוא סכנה גדולה להספינה כידוע. **ד. חשך בעריפיה,** כי הענן שהוא האור הנזכר שפך עליהם מטרו והפיץ ענן אורו בנפץ ושטף (וואלקענבראך), עד שנחשך להם מצד העריפות והמטר ואין תקוה להנצל, כי כל חכמת

המלחים תתבלע אז. וזה ציור יפה על גודל הצרה ותכלית היאוש : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונבט. הוא לדעתי נפעל משורש לבט, אויל שפתים ילבט, מענין יגיעה, ונפלה למ"ד הפעל כמו נקח מן נלקח, שיני כפירים נתעו מן נלתעו, ונשלם ע"י דגש הב' : **וצר.** הוא סלע קשה, כמו פרסות סוסיו כצר נחשבו (פ' כת) : **ואור.** מצאנוהו על הענן והמטר (איוב לו ל', ושם לב), ועקר הוראתו על מים הנשפכים בזלף ומענין יאור, כמ"ש במק"א : **בעריפיה,** לשון יערוף כמטר לקחי על שפיכת הגשם, וכינוי הנקבה על האניה הנעלמת בכונת המליצה הגם שלא נזכרה בבאור : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-ו

א בְּשַׁנַּת-מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזַיְהוּ וְאַרְאָה אֶת-אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל-כִּסֵּא רָם וְנֹשֵׂא וְשׁוּלְיֵי מְלָאִים אֶת-הַהִיָּקֵל :

רש"י (בשנת. סימן זה תחלת הספר ותחילת נבואת ישעיה וחמשה סימנים הקודמים נאמרו אחר זה הסימן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה וראיה לדבר ישעיה נבא ונותרה בת ליון כסכה וגו' זה היה לאחר שהחריב וגלה סנחריב את עשרת השבטים ונשארו רק יהודה וירושלים לכך אמר חזון ישעיה וגו' על יהודה וירושלים וגו' על מה תכו עוד תוסיפו סרה וגו' אברבנאל"ל) : **בשנת מות.** כשנצטרע : **ושוליו.** כמו שולי המעיל (שמות כת) תחתיתו ראיתו יושב על כסא בשמים ורגליו זיהכל הדום מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיה שצא ליטול כתר כהונה : (רש"י)

מצודת דוד **בשנת מות.** כשנצטרע כשנכנס בהיכל להקטיר כמ"ש והצרעת זרחה במצחו (דה"ב כ"ו) כי המצורע חשוב כמת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ושוליו.** תחתיתו ר"ל רגליו : **מלאים.** ממלאים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בשנת מות,** (עיין בהערה קאפיטל א') : **ואראה את** ה', העצם הנשגב לא יושג בעין בשר, והראיה הנאמרת פה היא ראיית

השכל והשגה בלבד, ואחר שמן הנמנע להשיג את הבלתי בעל תכלית מצד עצמו רק מצד פעולותיו, מבואר כי ההשגה שהשיג לא היה מצד עצמותו רק מצד דרכי הנהגתו, (וכמ"ש חז"ל בסוף החולץ, ואראה את ה' והכתיב לא יראני האדם וחי. ? ל"ק כאן באספקלריה המאירה (ר"ל לראות אמתת העצם א"א) כאן באספקלריה שאינה מאירה (היינו להשיג רק דמות כבודו על ידי מעשיו וקשר המסובבים עד הסבה הראשונה, כמשיג אור השמש לא בעצמו רק האור החוזר המתפלש מן הגשם המקבל האור, זה אפשר). ודע כי ההנהגה העליונה תתראה בשני פנים, **א.** ההנהגה הטבעיית הסדורה מראשית קבועה ועומדת לא תשתנה, והכלים אשר על ידם ינהיג ההנהגה הזאת הם צבא השמים, אשר ע"י מהלכם ותנועותיהם ימזגו היסודות יפרדו יורכבו ויוכנו לקבל מזגים וצורות שונות, **ב.** ההנהגה הנסייית ההשגחית שיהרוס סדר הטבע בעת הצורך, וכלי ההנהגה הזאת הם צבא המלאכים, שהם גבוהים במעלה מצבא השמים והם ישדדו כח המערכת בפקודת רם ונשא, אולם הנהגה זאת אינה מתמדת, כי לא יבטל הסדר הטבעי רק לצורך גדול, החוזה פה צייר תחלה ההשגה שהשיג מן ההנהגה הטבעיית, וצייר המנהיג העליון הזה כמלך **יושב על כסאו**, שיען שהנהגה זאת קבועה, צייר המנהיג יושב, כי הישיבה תורה מנוחה וקביעות, והכסא הם צבא השמים כמו שכתוב השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ה' בשמים הכין כסאו, עליהם יושב וישם משטרו על ההנהגה הקבועה הטבעיית המתמדת, **רם ונשא**, מוסב על ה' הנזכר, והוא מאמר מוסגר, כי יען תיאר אותו כמלך יושב על כסא בא להרחיק ענין ההגשמה בל יקחו הדברים על פשוטם, אומר השם הזה הוא רם ונשא ונעלה בעצמו מתוארים אלה שבאו רק לשבר האזן בלבד. **ושוליו**, של הכסא ר"ל סוף ההנהגה הטבעיית הזאת. **מלאים את ההיכל**, כי סוף ממשלת הכסא שהוא השתלשלות ההנהגה השמימיות יורדת אל ההיכל להתפשט משם אל העולם השפל, כמ"ש והארץ הדום רגלי, ואמר **מלאים**, כי גם הנהגת הארץ אינה בדרך כללי רק בהשגחה אישיית ואין דבר ריק מהשגחתו: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אראה, פעל ראה אצל ה' מורה על ראיית השכל, ע"ד ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (מו"נ פ"ד מראשון), ופעל ישב הנאמר עליו, הושאל על הוראת שלא ישתנ', הישיב' מורי הקביעו' והנחות על ענין אחד, (שם פ"א) והכסא מורה אצלו על ההנהגה וההשגחה ונקראו השמים כסא ה' על הנהגתו והשגחתו על ידם (שם פ"ט). רם ונשא הנאמר עליו הוא התרוממות מדרגה (שם פרק כ'). ועיין למעלה (בי יב) ההבדל בין רם ונשא, ופה ר"ל רם בעצמו ונשא ע"י בריותיו, שגם הם משיגים שהוא נעלה מאלה הענינים הגשמיים עילוי רב: (מלבי"ם באור המלות)

בב שְׂרָפִים עֹמְדִים | מִמַּעַל לֹו שֵׁשׁ כְּנָפִים שֵׁשׁ כְּנָפִים לְאֶחָד בְּשָׂתַיִם |
יְכֹסֶה כְּנִיּוֹ וּבְשָׂתַיִם יְכֹסֶה רַגְלָיו וּבְשָׂתַיִם יְעוֹפֶף:

רפ"י שרפים עומדים ממעל. בשמים : לו. לשמשו כן תירגם יונתן שמשין קדישין ברומא קדמוהי : בשתים יכסה פניו. שלא יזיט לכל השכינה : ובשתים יכסה רגליו. לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו ובתנחומא ראיתי כסוי הרגלים לפי שהם ככף רגל עגל שלא להזכיר לישראל עון העגל : ובשתים יעופף. ובתריין משמש : (רפ"י)

מצודת דוד ממעל. בשמים : לו. לשמשו : לאחד. לכל אחד ואחד : יכסה פניו. לבל יביט כלפי השכינה : יכסה רגליו. לצניעות שלא יראה בכל גופו לפני בוראו, ורז"ל אמרו שלא להזכיר מעשה העגל כי כף רגליהם ככף רגל עגל : יעופף. יעוף בשליחות המקום : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין שרפים, עתה שב לבאר ההשגה השניה אשר השיג מן ההנהגה הנסייית הנעלה מן ההנהגה הטבעיית, הנעשית באמצעות השרפים, עמדים ממעל לו, שהם עומדים ממעל להכסא (לו מוסב על הכסא), כי הם המניעים את הכסא שהיא המערכת וגבוהים ממנה, ואמר עומדים, כי יען שהנהגה זאת אינה קבועה, הם עומדים מוכנים לעת יצטוו. שש כנפים לאחד, צייר מציאות המלאכים לבעלי כנפים, והוא עפ"י שלש בחינות, כי כבר בארתי בבאור המלות שהעברי ישמש בשם כנף על ג' ענינים, א. על הקצה והגבול, כנפות הבגד, ב. העלם וכיסוי, ולא יכנף עוד מוריד, ג. העפיפה, ומצד ג' בחינות אלה ייחס להם הכנפים כמו שחלקם בשתים יכסה פניו וכו', א. להורות שהם בעלי גבול ומדה שהגם שלא ימצא בהם כמה מתפשט חיצוני, באשר אינם בעלי גשם, יצייר אצלם כמה מתפשט פנימי, במה שכחם מוגבל בהכרח, וזה נודע מצד הפנים שלהם שיומלץ על עלתם וסבתם, שמצד שיש להם עלה והם עלולים אינם בב"ת בהכרח, כנודע בחכמת מה שאחר הטבע, ועז"א בשתים יכסה פניו ב. להורות על ההעלם והכיסוי שעצמותם אינו מושג אצלנו, כי שכל האדם לא ישיג דבר הנעלה ממשיגי הזמן והמקום שהם תנאי להשגות האדם, ועז"א בשתים יכסה רגליו, מצד הרגלים שלהם שהם מסובביהם אשר לרגל, ניכר בהם כנפים על צד הכונה השניה המורה ההעלם והכיסוי, ג. להורות על העפיפה עצמה, שהוא ציור ענינם העצמי שרצים לעשות רצון קונם, ועז"א ובשתים יעופף, ותרגומו ובתריין משמש, וממה שיחס בכ"א שתי כנפים, הורה לנו ג"כ כי הגם שהם מופשטים מגשם מ"מ לא ימצא בהם האחדות הפשוט כמו שימצא בבוראם, וע"כ תפס מספר הזוגי בכנפיהם המורים על ענינם, ואמר בשתים יכסה פניו, כי מצד שמקבלים שפע וחיות וקיום מעלה אשר עליהם יוכר בהם הריבוי, אחר שמשכילים את עצמם ואת עלתם, וכן בשתים יכסה רגליו, מצד שהם משפיעים למסובביהם ענינם מורכב ממה שנמצא בכח עצמם וממה שנמצא בו בערך שהוא משפיע אל זולתו, וכן בשתים יעופף כי בענינו העצמי יתראה בו ההרכבה ענינו בו בעצמו וענינו לצורך התכלית המכוון בעפיפתו להשלים חפץ בוראו. (וענינים האלה

ממציאות המלאכים ושהם עלות ועלולים משפיעים ומקבלים ושכח השכלתם מורכב מצדדים אלה מוסכם מן הקבלה עם הפילוסופיא הקדומה (היונית) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שרפים. טעם שם זה אל המלאכים פה, לאשר ראה בנבואתו זאת פורעניות כמ"ש והבית ימלא עשן, ואין עשן בלא אש, ולשליחות זה היו מיוחדים עתה, קראם בשם שרפים : **כנפים.** שם כנף הונח על הנוצות המחוברות לבעלי הכנפים בקצה האבר המעופף, (כי הפרק עצמו נקרא אבר והנוצות נקראו כנף) במ יגביהו עוף ע"י הרוח, כמ"ש צרר רוח אותה בכנפיה (הושע ד' יט), ומזה הושאל שם כנף על כל דבר המעופף בקל. על הרוח, כנפי רוח. על השחר, אשא כנפי שחר. על השמש, שמש צדקה ומרפא בכנפיה. על דבר המעופף מזכרון האדם, כי עשה יעשה לו כנפים (משלי כ"ג ה'), ויען העוף פורש כנפיו ומרחיבם בעת עופו, בא לשון פרישה על הכנפים, יפרוש כנפיו יקחהו. וצל ע"י הפרישה, ארץ צלצל כנפים. וחסיה תחת הצל, אחסה בצל כנפיד. ויען שדרך העוף להסתיר את גוזליו תחת כנפיו הושאל לשון סתר על כנפים, אחסה בסתר כנפיד, עד שיבוא שם כנף עצמו על ההסתר ולא יכנף עוד מוריד (לקמן ל' כ'), וכן לא יגלה כנף אביו, פ"י במורה בשם אבן גאנח סתר אביו. ויען שהכנפים הם סוף הגוף וקצה האבר המעופף הושאל אל כנף וקצה, על כנפות הבגד המעיל כנפות הארץ וכדומה, ומצד שלש בחינות אלה הונחו על המלאכים כמ"ש בפירוש עיי"ש : **רגליו.** שם רגל אצל הרוחניים יכוון בו על המסובב מאתם, (מו"נ פי כ"ח מראשון, ופ"ד משלישי), ויברך ה' אותך לרגלי, לסבתי. ופנים פה הוא הסבה : (מלבי"ם באור המלות)

גַּזְזָה וְקָרָא זֶה אֶל-זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֵא כָל-הָאָרֶץ
קְבוֹדוֹ:

רפ"י וקרא זה אל זה. נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפה אללא אם כן פתחו כולם כאחד וזהו שיסד ציונר אור קדושה כולם כאחד עונים כו' ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קדוש קדוש קדוש ג' פעמים כתרגומו : (רפ"י)

מצודת דוד וקרא וכו'. שרף קורא לחבירו לומר קדוש כאחד ולא יקדים האחד לחבירו. ואמר. הקול יוצא מבין כולם כאחד כאילו הוא קול אחד : **קדוש וכו'.** ר"ל שהוא מקודש ומרומם בעולם המלאכים ובעולם הגלגלים ובעולם השפל : **מלא וכו'.** כבודו מלא בכל הארץ : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין וקרא זה אל זה, ותרגומו ומקבלין דין מן דין, מסכים לדעות המחקרים והמקובלים שהמלאכים כ"א נשפע מחברו, וכאילו

השיג כי הזמינו זה את זה להשכיל גדולת יוצרם וקדושתו. **קדוש קדוש** ממי שהוא קדוש על כל הקדושים, ור"ל שאין קדוש כקדושתו. ותרגומו קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתיה קדיש על ארעא עבד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא, ר"ל קדוש בשמים שנבדל מן הצורה קדוש בארץ שנבדל מן החומר, קדוש לעלמי עלמיא שנעלה מן ההעדר, ונראה שסוף הכתוב מבאר את ראשו, מ"ש ה', הוא קדיש לעלמי עלמיא ששם הויה מורה על הנצחיית בעבר הוה ועתיד. **צבאות**, הוא קדיש בשמי מרומא שעקר שם צבאות על צבא מעלה (כדברי הראב"ע בפרשת בא). **מלא כל הארץ כבודו**, הוא קדיש על ארעא. ובזה השלים כל דברי החזיון, שנגד ההנהגה הטבעיית אמר קדיש על ארעא כי עקרה בארץ ונגד הנסיית אמר קדיש בשמי מרומא, ונגד עצמותו מצד עצמו אמר קדיש לעלם, שגם טרם כל יציר נברא קדושתו לא תשתנה, גם יכלול בזה ג' ההשכלות שנמצא בשרפים כנ"ל. **א**. להכיר עלתם שעז"א בשתים יכסה פניו, ע"ז קראו זל"ז להודיע כי קדיש ה' ונעלה מהשגתם במה שהוא היה הוה ויהיה ונעלה מהשגתם ואין לו קשר עמהם, **ב**. ההשגה שיש להם להכיר א"ע שעז"א בשתים יעופף, נגד זה קוראים קדיש בשמי מרומא שנבדל מן המלאכים עילוי רב, **ג**. להכיר את הנשפע מהם שהם התחתונים, אומר קדיש על ארעא, יכירו כי גם שם קדוש ה' ונבדל מכל. **מלא כל הארץ כבודו**, ר"ל הגם שהוא קדוש בתכלית הקדושה והרוממות מ"מ כבודו ותהלתו מלא גם כל הארץ שהוא הקצה השפל מבריאותיו, כי השגחתו מלאה את כל אין דבר ריק ממנה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וקרא, אל**. קרא הנקשר בלמ"ד, קריאה ממש, והנקשר עם אל, הזמנה וזירוז, כ"כ המבארים : (מלבי"ם באור המלות)

ז וינעו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן:

רש"י וינעו אמות הספים. אילות סיפי הם מזוזות הפתח שנמדדין במדות אמות לגובה ולרוחב והן מזוזות ההיכל : מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראים והוא היה יום הרעש שנאמר בו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד) בו ביום עמד עזיה להקטיר צהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בצריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר טז) וזהו שקראם שרפים שצאו לשורפו רעשה הארץ לבולעו כסצורה דינו לבלע כקרח שערער על הכהונה יצתה צת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו' (שם) ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בצליעה וכעתו בצריפה אלא כאשר דבר ה' ביד משה בסנה הצא נא ידך בחיקך (שמות ז) והוליאה מצורעת כשגג אף כאן נרעת פרתה במלחו :

והבית ימלא עשן. היה נמלא עשן : (כ"ז)

מצודת דוד וינועו. מזוזות הפתח היו נעים מחוזק קול הקריאה וסרים ממקומם הרבה אמות ולא פירש כמה : **והבית**. ההיכל : **ימלא עשן**. היה נמלא עשן : (מצודת דוד)

מצודת ציון וינועו. מלי תנועה והסרה ממקומה הרבה אמות ולא פי כמה אמות : **הספים**. הם המזוזות הנמדדים באמות כמ"ש והסף קנה אחד (יחזקאל מ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וינועו אמות הספים, ראה בחזיונו כי מרעש הקול אשר בא מחוץ לבית אל הבית, התפלצו סיפי השער וכל הבית התחיל להתמלאות עשן, הודיעו לו בחזיון הזה כי הבית הזה שהוא משל אל העולם השפל בכלל ואל כנסת ישראל בפרט, שעליו אמר ושוליו מלאים את ההיכל, נתמלא עשן מקצף ה' עליהם כמ"ש עלה עשן באפו, והראו לו עוד, כי תחלה התפלצו ספי ההיכל ושעריו, והוא משל אל הנביאים שהם הנמשלים לשומרי הסף כמ"ש צופה נתתיך לבית ישראל, כי בראשם תלוי האשם ראשונה, במה שלא הוכיחו ויסרו את ישראל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אמות הספים. המכוונות שספי השער נכונים עליהם, ובמלכתא (בא פ"ו ופי"א) אין סף אלא אסקופה שנא' אמות הספים, והוא לשון אם הבנים, או לשון חוזק, אמת בצעד (ירמיה נא) : **מקול הקורא**. קורא תואר אל הקול וע"כ בא ביחיד : **ימלא**. עתיד במקום עבר, שהתחיל להתמלאות : **עשן**. כמו שהענן והעשן הפכיים בטבעם, הענן מאד הלח ומרוה גם הוא יורה גשמי ברכה, והעשן והקיטור משריפות חלקי הגשם, מלוחים חריפים מכלים העינים, כן כשיבואו למשל ברוחניות, יצייר הענן כבוד ה' ושפעו וחסדו, והעשן יצייר דין ועונש, ומ"ש והר סיני עשן כולו, שם כפה הר כגיגית בתוקף הדין לממרים מצותיו : (מלבי"ם באור המלות)

ג וְאָמַר אֲוִי-לִי כִי-נִדְמִיתִי כִּי אִישׁ טָמֵא-שְׁפָתַי אֲנִי וּבְתוֹךְ עַם-טָמֵא שְׁפָתַי אֲנִי יוֹשֵׁב כִּי אֶת-הַמֶּלֶךְ יְהוָה צָבָאוֹת רָאוּ עֵינַי:

כ"ז כי נדמית. הריני מת סלא הייתי כדאי שארחה פני הסכינה ודוגמתו מלינו במנוח מות נמות כי אלהים ראינו (סופטים יג) : נדמתי. כמו כי נדמה כל עם כנען. טמא שפתיים. למגעל בחובין : (כ"ז)

מצודת דוד ואמר. אמרתי אוי לי וכו', כי פחד פן ימות על שראה מראה כבוד ה' : **כי איש וכו'**. על כי אני איש טמא שפתיים וכו' ואינני אם כן

כדאי לא מצד מעשי ולא מצד מעשה העם אשר אני בקרבו : **כי את המלך וכו'.** מוסב למעלה כאומר אוי לי וכו' כי את המלך וכו' כי איש וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון נדמיתי. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור"ל נאבדתי כי הנאבד מן העולם הוא מושתק כי לא ישמע קולו וכן ער מואב נדמה (לקמן טו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואמר, אחר שראה החזיון שהתנענעו הספים, והבית נמלא עשן, והבין הנמשל, ואמר **אוי לי כי נדמיתי,** ר"ל כי נדמה ונמשל לי משל ודימוי בדמיון הזה שראיתי, שבו המשילו לי **א. כי איש טמא שפתים אנכי,** זה היה משל התנענעות אמות הספים שהנביא חטאו בשפתים שאינו מוכיח, **ב. כי בתוך עם טמא שפתים אנכי ישב,** שאין שומעים לתוכחה שזה היה משל הבית שנמלא עשן. ואחר שהי קוצף עלי ועל עמי, **אוי לי כי את המלך ה' צבאות ראו עיני,** ואני ועמי אין ראויים לזה (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות נדמיתי. מלשון משל ודמיון, כמו נמשל כבהמות נדמו. את המלך. כתרגומו ית יקר שכינת מלך עלמיא, והעקרים פיי שנצטער כי ראה דמיון ותמונה, שזה סימן שנתפעל מכח המדמה, ואין נבואתו שלמה (מלבי"ם): באור (המלות)

וַיַּעַף אֱלֹהֵי אֶחָד מִן-הַשָּׁרִפִּים וַיְבַדּוּ רֶצְפָּה בְּמִלְקָחִים לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ:

רש"י רצפה. גחלת וכן עוגת רצפים (מלכים א יט) כמו עוגת רצפים ונאמר ביסעיהו וצאליהו צלד"י רצפה מפני שאמרו דילטוריא על ישראל זה קראם עם טמא שפתי' וזה אמר כי עזבו צריתך (קס) אמר הקב"ה למלאך רצף פה שאמר דלטוריא על בני : במלקחים. בצבת : לקח מעל המזבח. (רש"י) : שבעזרה

מצודת דוד במלקחים. בצבת לקח הגחלת מעל המזבח : (מצודת דוד)

מצודת ציון רצפה. גחלת והוא כמו רשפה בשי"ן כי זסשר"ץ מתחלף וכן עוגת רצפים (מ"א יט) : **במלקחים.** בצבת כמו מלקחיה ומחתותיה (שמות כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויעף אלי אחד מן השרפים, מלאך מיוחד להגעת הנבואה אל הנביאים וחז"ל (ברכות ה') קבלו שהוא מיכאל שר צבא

ישראל. **ובידו רצפה**, תרגומו ובפומיה ממלל, המשיל את הדבור שקבל המלאך מאת ה' להגיעו אל הנביא, לרשף אש, כאומר הגם שנדמה לו המלאך שרף אש, מ"מ היה הדבור נעלה ממנו עד שנכווה ממנו כמרשף אש (ע"ד שאחז"ל בכיוצא בזה כ"א נכוה מחופתו של חברו). **במלקחים**, וכשקבל הדבור מעל המזבח ממקום הנורא מאלהי הצבאות השוכן שם, קבלו ע"י מלקחיים לבל יכוה בו, והיא מליצה מהנהוג אצל בני אדם שמקבלים רשף ע"י צבת בל יכוו בו, והזכיר המזבח יען הודיע לו כי הרשף הזה יכפר עונותיו שזה מיוחד אל המזבח העשוי להסיר עון ולהתם חטאת, וכ"ז משל והנמשל יבואר בפסוק ח': (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **רצפה**. גחלת, עוגת רצפים (מ"א יט ו'), רצוף אהבה (שיר ג' י') : **במלקחים**. הצבת ע"ש שלוקחים בו, ומספר הזוגי, שפרקיו שנים (מלבי"ם באור המלות)

וַיַּגַע עַל-פִּי וַיֹּאמֶר הֲנֵה נִגַע זֶה עַל-שְׁפָתַיךָ וְסָר עֲוֹנְךָ וְחָטְאתְךָ תִכָּפֵר:

רש"י **ויגע על פי וגו' וסר עונך**. מזה ליסרך לכפר עונך שחירפת את ישראל וגדול כחו שהמלאך ירא לקחתה כ"א במלקחים והגיעה על שפתי הנביא ולא הוזק בתנחומא וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו (יואל ב) אלו מלאכים ועלומים מהם עושי דברו (קס) הם הנביאים ויונתן תירגם וזידו לרפה ובפומיה ממלל לשון רלפה דבר הרלוף צפה ובלשון, קבל הדבור מפי הקב"ה מכסאו בשמים שהיה מכוון כנגד המזבח שבהיכל : (רש"י)

מצודת דוד **ויגע**. השרף נגע הגחלת על פי : **הנה נגע**. ר"ל בכוית נגיעת הגחלת קבלת העונש ובזה סר עונך וארז"ל שהעון היה במה שאמר ובתוך עם טמא שפתים וכוי ולא היה ראוי לומר כן על ישראל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ויגע**, שהגיע הרשף שהוא דבור הנבואה אל פיו ע"ד ראה נתתי דברי בפיך, **הנה נגע**, במה שנגע זה **על שפתיך**, ר"ל במה שתקבל הנבואה ותלך בשליחותי לנבאות ולהוכיח, ע"כ **וסר עונך**, הוא העון הנזכר (פסוק ה') שאמר איש טמא שפתים אנכי על שנמנע מהוכיח, ואף **חטאתך תכפר**, שלא ישאר אף חטא שוגג : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ויגע**. נגע בהפעיל הוא הגעה בכ"מ (כנ"ל ה' ח'), והוא כמו והגעתם אל המשקוף, ר"ל תניחו שם : (מלבי"ם באור המלות)

ח וְאֶשְׁמַע אֶת-קוֹל אֲדֹנָי אִמְרָת-מִי אֲשַׁלַּח וּמִי יִלְךְ-לְנוּ. וְאָמַר הַנְּבִי שְׁלַחְנִי:

רפ"י **ח** אֶת מִי אֲשַׁלַּח. לְהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁלַּחְתִּי אֶת עַמּוּס וְהָיוּ קוֹרִין לוֹתוֹ פְּסִילוֹם לְפִי שֶׁהִיא כְּזָב לְשׁוֹן וְהוּא נִתְנַב' שְׁנֵתִים לְפָנַי הִרְעַף וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים הִנֵּה הַקִּבְ"ה אֶת הָעוֹלָם וְהַסֵּרָה שְׁכִינְתוֹ עַל הַדִּין קָטִיעַ לִישְׁנָא כו' כְּדֹאִיתָא בְּפִסְקֵתָא : (רפ"י)

מצודת דוד **אשלח**. לדבר דברי לישראל : **לנו**. בשליחותנו וכאלו מדבר עם השרפים ונמלך בהם : **הנני**. הנה אני מוכן ללכת ושלחני : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ואשמע, עתה באר הנמשל שהזכיר בשני פסוקים הקודמים שהרצפה שהגיע השרף לתוך פיו הוא הוא הדבור ששמע עתה מפסוק זה עד סוף הפרשה, שכל דבור זה היה ע"י המלאך. **את מי אשלח**, לכל שליחות צריך שני תנאים, **א**. שיהיה השליח נרצה אל המשלח וראוי אל השליחות. ועז"א **את מי אשלח**, **ב**. שתהיה השליחות נרצה אל השליח שיאבה ללכת בשליחות זה, ועז"א **ומי ילך לנו**. **ואמר הנני שלחני**, ר"ל מצדי לא יבצר כי **הנני** מוכן ללכת בשליחות, רק הדבר תלוי מצדך אם אני נרצה אליך ועז"א **שלחני** אם רצונך בכך. (מלבי"ם באור הענין)

ט וַיֹּאמֶר לְךָ וְאָמַרְתָּ לְעַם הַזֶּה שְׁמְעוּ שְׁמוֹעַ וְאַל-תִּבְיִנוּ וּרְאוּ רְאוּ וְאַל-תִּדְעוּ:

רפ"י **ט** שְׁמְעוּ שְׁמוֹעַ. אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שְׁמְעוּ שְׁמוֹעַ וְאַתֶּם אֵין אַתֶּם נוֹתְנִים לָב לְהַבִּין וְרְאוּ נִיסִים שְׁעָשִׂיתִי לָכֶם וְאִינְכֶם נוֹתְנִים לָב לְדַעַת אוֹתִי : (רפ"י)

מצודת דוד **שמעו שמוע**. הלא אתם שומעים דברי מפי הנביאים ואינם נותנים לב להבין : **וראו ראו**. הלא אתם רואים נפלאותי ואינכם שמים על לב לדעת ולהכיר בהם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין (ט-י) ויאמר לך ואמרת וכי השמן לב העם הזה, שיעור הכתוב, **לך ואמרת שמעו שמוע ואל (תאמר) תבינו, (ואמרת) ראו ראו (ואל תאמר) תדעו פן יראה בעיניו ושב ורפא לו**. (תבת ואמרת נמשך לכל הכתוב והשמן לב העם הזה הוא מאמר מוסגר). באור הדברים, כי לב ישראל היה נסוג אחור בעת ההיא מקבל כל דבר חכמה ומוסר, ולא היו רוצים לשמוע לדבר הנביא כלל, יעץ לו ה' שבעת יבא אליהם לדבר עמהם יאמר להם בסתם **שמעו שמוע** או **ראו ראו** ולא יאמר להם **שיבינו** או **שידעו**. כי אם יזכיר להם שנמצא בדבריו דבר בינה או דעה ימאנו

מהקשיב ומלראות, ואם תשאל ומה ארויח במה שישמעו או שיראו אם לא יבינו וידעו. עז"א בזה תרויח פן ע"י שיראה בעיניו וישמע באזניו יתן לבסוף הדברים על לבו ויבין ג"כ (הגם שלא נתכון לזה) וישוב בתשובה וימצא רפואה לחולי נפשו. ובאר הטעם למה מצוה שלא יאמר להם שיבינו וידעו. ? כי על ידי שהשמן לב העם הזה מכל חכמה ושכל זה הוא הסבה שגם אזניו הכבד ועיניו השע, ובאם ישמעו שנמצא בדבריך דבר חכמת בינה יכבידו אזניהם משמוע ויסתמו עיניהם מראות אבל ע"י שתאמר להם רק שמעו שמוע ולא תאמר להם תבינו ותדעו, פן יראה בעיניו וממילא ובלבבו יבין וכו'. (ומה שסדר בדבריו ראייה שמיעה הבנה, כי תחלה נכיר את הבורא ע"י ראיית החושים מהמון מעשיו ובריאותיו, ואח"כ ע"י הקבלה הנמשכת מדור דור, ואח"כ ע"י מופתי השכל והדעת כמ"ש לקמן (מ"ס), הלא תדעו הלא תשמעו הלא הוגד מראש לכם. ע"כ סדר פן יראה ישמע יבין. ותחלה סדר בהפוך שמעו שמוע או עכ"פ ראו ראו שהיא התחלת ההשגה) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ואל תבינו. יש הבדל בין מלת אל למלת לא, כי מלת לא תבא על כל מיני השלילות בכל חלק הזמן והפעלים, אבל מלת אל תבא רק על העתיד, ולא בעתיד החלטיי רק רצוני ובקשיי, וע"כ בא ברוב בצווי ובקשה וגלות רצון. ולפרש"י ומפרי' פה צ"ל ולא תבינו ולא תדעו ? - אמנם יעמוד נגד פרושי פה, ההבדל המבואר בין מלת פן ובין מלת אולי, שמלת אולי מורה שרצון המדבר נוטה יותר אל החיוב, ומלת פן מורה שרצון המדבר נוטה יותר אל השלילה, ולפרושי היה צ"ל אולי יראה בעיניו ? אולם יש לפרש גזרה זאת נמשך לשתים, השמן לב העם הזה מטעם שירא פן יראה בעיניו. ועל כונה זו בא מלת פן, גם נמשך שנית, שיאמר ראו ראו שע"י שיראה בעיניו ולבבו יבין ושב ורפא לו, ונמצא במליצה רבות כאלה : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּשְׁמַע הַלֵּב-הַזֶּה וְאָזְנוֹ הַכֶּבֶד וְעֵינָיו הַשֶּׁע פֶּן-יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאָזְנוֹ יִשְׁמַע וּלְבָבוֹ יִבִּין וְשָׁב וּרְפָא לוֹ:

רש"י השמן לב העם הזה. כמו הכבד את לבו (שמות ח) לשון הלוך (לשון) פעול לבס הולך הלוך והשמן (אנגרייטני"ט זלעז) ואזניו הולכים הלוך והכבד משמוע : ועיניו השע. טחיס כענין שנאמר (לקמן מד) כי טח מראות עיניהם, הטוח מתרגמינן לחיתקע : פן יראה בעיניו. נתנו לבס שלא ישמעו דברי נביאים שהם יראים שמא יוטבו בעיניהם דבריו ויבינו בלבם וישובו אלי והיא רפואתם : (רש"י)

מצודת דוד השמן. היצר הנטוע בלבו הוא השמן והאטים אל הלב לבל

הבין וקצר בדבר המובן מאיליו כי זהו דרך מעשה היצר : **הכבד**. היצר הכביד אזניו לבלי שמוע והשע עיניו לבל יראה : **פן יראה**. כי היצר חושב פן כשיראה בעיניו וישמע באזניו ויבין בלבבו שלא עשה את הטוב ויעשה א"כ תשובה ויבוא לו בזה רפואת הנפש והיא הסליחה ואין דעת היצר נוחה מזה כי איננו דורש אליו לשלום ולזה מטמטם את הלב למען ישאר חייב : (מצודת מצודת : דוד)

מצודת ציון השע. ענין הסרה כמו השע ממני ואבליגה (תהלים לט) : (מצודת ציון)

יֵאָמֵר עַד-מֵתִי אֲדַנִּי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם-שָׂאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהֶאֱדָמָה תִּשְׁאָה שְׂמָמָה:

רס"י עד מתי. יכזידו את לזם ולא ישמעו : ויאמר. ידעתי כי לא יסיבו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה וסאו עריהם מאין יוסב: סאו תשאה. לטון גלמוד מאין יוסב: (רס"י)

מצודת דוד עד מתי. יהיה לבם אטום מלהבין : **עד אשר וכו'**. ר"ל לבם יהיה אטום עד שיבוא הפורעניות ויהיו עריהם חרבה ובתיהם שממה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אם. כמו אשר וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : **סאו**. תשאה. ענין שממון וכן ושאה יוכת שער (לקמן כד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואמר עד מתי ה', אתנהג עמהם כן שאומר להם שישמעו ולא יבינו, הלעולם יהיו סוררים והולכים? **ויאמר עד אשר אם סאו ערים**, השיב לו ה', כן תנבא והם לא יבינו, עד יחרבו עריהם ויתקיים כל הנאמר פה עד כאלה וכאלון, ואז ישאר זרע קודש מצבתה שהם ישמעו ויבינו וידעו. **אם סאו**, תחלה יחרבו הערים, ועוד ישארו בתים יחידיים, ואח"כ **גם הבתים יחרבו מאין אדם**, ועדן ימצאו רועים ועדריהם ואח"כ **האדמה בכלל תשאה שממה** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עד אשר אם, כפל אשר אם מורה אם כבר יהיה זה, יהיה זה, אם הוא מלת התנאי, ואשר הוא מלת ההגבלה, עד אשר יתקיים תנאי זה : (מלבי"ם באור המלות)

יבב ורחק יהוה את-האדם ורבה העזובה בקרב הארץ:

רס"י ורצה העזובה. שהארץ תעזב מהם וכך הלשון ירבו מקומות עזובים
בקרוב הארץ : (רס"י)

מצודת דוד ורחק וכו'. האדם. ישראל הקרואים אדם יהיה גולה למקום
רחוק : **ורבה העזובה**. זמן מרובה תהיה הארץ עזובה מהם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ורחק, העשרת השבטים שיגלה מלך אשור לא יגלו
למקום קרוב שיהיה תקוה שישובו, כי ירחקם ה' לנהר גוזן וערי מדי.
ורבה העזובה גם הפלטה שישארו מדלת העם בארץ לכורמים ויוגבים
יעזבו הארץ מעצמם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות האדם, בא הכלל על הקצת : **העזובה**. בא כתמונת
שם מופשט, והכונה מקומות העזובים : (מלבי"ם באור המלות)

ג'א ועוד בה עשריה ושבה והיתה לבער כאלה וכאלון אשר בשלכת
מצבת בם זרע קדש מצבתה: (פ)

רס"י ועוד בה עשיריה. גם אותה השארית חשיב ידי עליה בצרוף אחר
כרוף והיתה לבער עד שלא ישארו אלא לדיקים גמורים שיסובו אלי בכל
לזם : כאלה וכאלון. אשר בעת זמן שלכת שלהן משליכין עליון שלהן בימי
הסתיו שילוך אחר שילוך עד שאין נותר בה זולתי המלצה אף הם זרע
הקדש הנמלאין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למלכת, ד"א מלכתה
נטיעתה לכך איני מכלה אותם נטעתיים זרע קודש, ויש פותרים שער
שלכת היתה צירוסלים כמו שאמר בעזרא והיו גם אלה ואלון נטועים :
(רס"י)

מצודת דוד ועוד בה עשיריה. עוד ימלכו בה עשרה מלכים כי זה נאמר
אחר שנצטרע עוזים ומלכו אחריו יותם אחז חזקיה מנשה אמון יאשיה
יהואחז יהויקים צדקיה ובימיו תשוב להיות לבער וכליון, או ר"ל תשעה
חלקים יהיו אבודים ותשאר חלק עשירי ואף היא תשוב להיות לבער :
אשר בשלכת. בימי הסתיו עת שמשליכין העלין דרכם להשליך מעט מעט
עד שלא ישאר כי אם הנטיעה אשר בה כמות שהיא ואמר שכן יהיה
ישראל לבעור אחר בעור : **זרע וכו'**. הנשאר בה יהיה זרע קודש ולפי
שהמשיל לאילנות אמר מצבתה לשון הנופל באילן ורצה לומר שארית :
(מצודת דוד)

מצודת ציון לבער. לכליון כמו כי אם יהיה לבער קין (במדבר כד) : **כאלה**

וכאלון. שמות אילני סרק : **בשלכת.** מל' השלכה : **מצבת.** היא הנטיעה הנצב ומתקיים ותרגום של ויטע היא ונציב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועוד בה עשיריה, עוד ישאר חלק אחד מעשרה שהוא שבט יהודה, וגם היא תהיה לבער **כאלה,** המשילם לאילנות אלה ואלון שעליהם רבים (כמ"ש הושע ד' י"ג אלון ואלה כי טוב צלה). ומ"מ בסתיו העלים נובלים רק המצבת נשאר, כן הרשעים שהם הקליפות והעלים יבולו והמצבת תשאר. וזה מוסב על השאלה עד מתי ה'. והשיב עד יהיו כאלה וכאלון שתשאר רק המצבת, והם ישמעו לדברי הנבואה. ובאר הטעם כי זרע קדש מצבתה. כי המצבת שתשאר יהיה זרע קדש צדיקים בדורו של חזקיהו, שהם שבו אל ה' בכל לבם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עשיריה, מספר חלקי, אחד מעשרה : **מצבת.** המטע והשורש, תרגום ויטע ונציב : **מצבתה.** כינוי הנקבה מוסב על עשיריה שבראש המקרא : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-ז

א וְיְהִי בַיּוֹמֵי אַחַז בֶּן-יֹאָחָז בֶּן-עֲזַיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רִצְיִן מֶלֶךְ-אַרָם וּפְקַח בֶּן-רַמְלִיָּהוּ מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם לְמִלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ:

כ"י ויהי בימי אחז. מה ראה הכתוב לייחסו אלכ מפני ססופו של הכתוב לומר ולא יכול להלחם עליה ולמדך שזכות אבות עמדה לו אמרו מלכאי הקרת לפני הקב"ה ווי (ס"א) מי הוא זה שמלך רסע זה אמר להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו היו לדיקים לפיכך אי אפסי לפשוט ידי בו הדא הוא ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו (בבראשית רבה) : (כ"י)

מצודת דוד למלחמה עליה. לעשות מלחמה עליה. ולא יכול מוסב על רצין כי הוא היה העיקר במלחמה : **להלחם עליה.** להתגבר ולהתחזק במלחמה עם כי מאז כשנלחם פקח לבד התגבר במלחמה כמ"ש בד"ה ב', או מוסב הוא על אחז לומר שהוא לא היה יכול לעמוד למולם להלחם בעבור העיר : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין בן יותם, פ"י חז"ל שהזכיר אבותיו, לאמר שזכותם הגינה בעדו. **עלה רצין**, תחלה עלה רצין בפ"ע (דה"ב כ"ח ה') ופקח בפ"ע (שם ו'), וכ"א כבש את יהודה, אבל על ירושלים לא יכלו כ"א בפ"ע להלחם, כי הצילם ה' : (מלבי"ם באור הענין)

בב וַיִּגְד לְבֵית דָּוִד לְאֹמֶר נָחָה אָרֶם עַל-אֶפְרַיִם וַיֵּנַע לָבָבוּ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצִי-יַעַר מִפְּנֵי-רוּחַ: (o)

רפ"י ויגד לבית דוד. לפי שרשע היה לא, הזכיר שמו : נחה ארם על אפרים. נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לזא עליו נחה לשון נקבה על שהמלכות נחה פוסי"ר בלעז לשון וינח בכל גבול מצרים (שמות ו) : וינע לבבו. לפי שכבר נלחם בו כל אחד מהם בפני עצמו ויכלו לו שנאמר ויתנהו ה' ביד מלך ארם וגו' (ד"ה ב כח) אומר ויהרג פקח בן רמליה ק"כ אלף איש שניהם בדברי הימים (קס): כנוע עליו יער. קול אילני סרק ישמע יותר מכל אילני פירי כדאיתא בצראקית רבה : (רפ"י)

מצודת דוד ויגד. טרם עלו למלחמה : לבית דוד. הוא אחז ועל שהיה רשע לא רצה להזכירו בשמו : נחה ארם וכו'. ארם עם אפרים חנו עליהם להלחם בהם : וינע. מגודל הפחד נעה לבבו כמו עצי היער הנעים ברוח : (מצודת דוד)

מצודת ציון נחה. ענין חניה : על אפרים. עם אפרים כמו ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה) : וינע. מלי תנועה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויגד, אח"כ נודע לבית דוד כי ארם ואפרים נתחברו יחד, ויירא מפניהם. **כנוע עצי יער**, אילני סרק שאין עליהם פירות יניעם הרוח יותר מאילני פירות שפירותיהם מכבידים עליהם, כן הם שהיו ריקנים מכל זכות ותקוה על ישועת ה', נעו מפחד אויב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נחה ארם. וכן ותערוך ישראל (ש"א יז כא), ותפול שבא (איוב א' טו) : אפרים. נקראו כן יי השבטים, בעבור שהיה מלכם הראשון מאפרים : (מלבי"ם באור המלות)

גג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-יִשְׁעִיָּהוּ צֵא-נָא לְקִרְאֵת אֶחָז אֶתְּהָ וּשְׂאֵר יְשׁוּבֵי בְּנֵי אֶל-קָצָה תַעֲלֶת הַבְּרָכָה הָעֲלִיּוֹנָה אֶל-מִסְלַת שְׂדֵה כּוֹבֵס:

רפ"י ושאר ישוב בנך. שארית מעט שיסובו אלי על ידך והם כבנך : אל קלה תעלת. שם תמלאהו. תעלת פוסי"ר בלע"ז : ברכה. כעין מקוה מים שעושים לדגים : העליונה. במורד ההר ויש ברכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו : שדה כובס. שדה שהכובסים שוטחים שם בגדים לנגזם כך תירגם יונתן ורבותינו דרשו נכנע אחז לפני יסעיהו ושם על ראשו אוכלא דקלרי כפה עליו כלי פי' כלי מנוקב של כובסים שמזלפין בו מים על הבגדים (רפ"י) :

מצודת דוד אתה ושאר ישוב בנך. גם אתה צא לקראתו גם בנך אשר נקרא שמו שאר ישוב לאות וסימן אשר שארית יהודה ישובו מן הגלות בימי עזרא : אל קצה וכו'. כי שם תמצאנו. העליונה. כי שתים היו אחת ממעל ואחת מתחת : שדה כובס. השדה שהיו שוטחים שמה אל מול השמש את הבגדים המכובסים (מצודת דוד) :

מצודת ציון תעלת הברכה. הברכה הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא חפירה סמוך לה ובעת הצורך ממשיכים לה אמת המים מן הברכה וכן בתעלת הברכה (מ"ב יט) : מסלת. מלי מסילה ושביל (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין שאר ישוב בנך, ישעיהו קרא שם בנו שאר ישוב להתעוררות ששאר ישראל ישובו אל ה', וצוה ה' שיקח אותו עמו לעוררהו ברמז, תעלת הברכה העליונה, היא התעלה והברכה שהסיב חזקיהו מפני מלך אשור, כמ"ש ואשר עשה את הברכה ואת התעלה ויבא המים העירה (מ"ב כ"ב), וחכמי ישראל לא הסכימו עמו בזה (ברכות ט"ז), ויתכן כי גם אחז יצא למקום ההוא לסתום המעין והברכה לבל ימצא האויב מים לשתות וצוה ה' לישעיהו שיעכב על ידו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תעלת הברכה. מי הברכה מכונסים. ותעלה, חפירה סמוכה לה להגרת המים בעת שירצו, ואמר העליונה כי היתה עוד אחרת למטה כמ"ש לקמן (כ"ב ט"י יא) : ומסלה. מענין רוממות בכ"מ ושם עמדו מכבסי הבגדים (מלבי"ם באור המלות) :

יד ואמרת אליו השמר והשקט אל-תירא ולבבך אל-ירך משני זנבות האודים העשנים האלה בקרי-אף רצין וארם וכן-רמליהו :

רפ"י השמר. שב בשלום כיון על שמריו : זנבות האודים העשנים. יהיו בעיניך כזנבות אודים שכנתה שלהבת שלהם טירנו"ק בלעז : (רפ"י)

מצודת דוד **השמר והשקט**. השמר מעשות מלחמה והשקט לבך אל תירא ואל יבוא מורך בלבבך. זנבות האודים. שהמה כמו האודים האלה שאין בהם כח לבער אלא לעשן כך אין כח בידם לעשות לך מאומה רע רק העם מפחידים : **בחרי אף**. הבאים בחרי אף : **רצין**. עכשיו מפרש מי הם האודים : **ובן רמליהו**. פיי עם אפרים כמ"ש רצין וארם וסמך על המבין (מצודת דוד)

מצודת ציון **זנבות**. מלי' זנב : **האודים**. הם העצים שמנדנדין בהם האש לישובו על מקומו ונשרף מעט מעט על ידי החתיה באש וכשחוזר להיות קטן ואינו ראוי עוד להאחז ביד משליכים אותו ומעלה עשן רב וזהו נקרא זנב האוד וכן מאוד מוצל משרפה (עמוס ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **השמר**, מעשות שום דבר. **והשקט**, ברוחך. **אל תירא**, מן האויב **ולבבך אל ירך**, מעצמך (כמי שסבל רעות רבות שנעשה רך לב בטבע), **משני זנבות האודים**, המשיל מחנה ארם ומחנה אפרים **לשני זנבות אודים עשנים**, ר"ל אינם עץ חזק רק אוד אשר שני קצותיו אכלה האש, וגם לא ידמו כאמצעו של אוד שלא שלט בו האש רק כזנבות האוד וקצהו, וגם לא מאוד בוער באש שיוכל לשרוף הנוגע בו, רק מאוד שנכבה ומעלה עשן, שאינו יכול לסבב רק כאב עינים לבד, וגם אינו מתעשן ע"י אש, כי הוא מתעשן, **בחרי אף רצין וארם**, ע"י חרי אף רצין, ור"ל אינו מתעשן ע"י אף ה' כענין אשור שבט אפי רק על ידי אף בני אדם להבל נדמו (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **השמר**. הטעם מלרע ובכ"מ מלעיל כי נסוג אחור ע"י מלת לך שבא אחריו : **אל תירא ולבבך אל ירך**. וכן איש הירא ורך הלבב. ירא, מפני אויב. רך הלב, בטבע : **זנבות**. שפולו של דבר וקצהו הפחות : **ואוד**. עץ אחזה בו האש. וב' בחרי. הוא ב' הכלי (מלבי"ם באור המלות)

לַבַּיִת יְעַזְבֵּן יַעֲזֹב עֲלֵיךָ אָרֶם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן-רַמְלִיָּהוּ לֵאמֹר:

מצודת דוד **ויען**. בעבור שיעץ מחשבות כאלו נצחון המלחמה תלויה בכח חכמתו (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **רעה**, עצה רעה. **לאמר**, יעצו לאמר (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּנְקִיץ אֶת יְהוָה וַיִּנְקִיץ אֶת אֱלֹהֵינוּ וַיִּנְמְלֵךְ מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֶת בֶּן-טַבָּאִל:

רס"י ונקיטנה. נעוררה צמלחמה : ונבקייענה אלינו. נסוה אותה עמיו
צבקה זו שהיא שוה וכן ת"י ונסונון עמנא, שיהיו שוין עם עשרת
הצבטים צמלך אחד : את בן טבאל. בן הטוב אלינו בן ת"י ויש לפרש
טוב אל אשר לא טוב צעיני המקום ונבימט' של אותות אלצ"ס טבאל
הוא רמלא ט"ר צ"ס אל' בן טבאל בן רמלא : (רס"י)

מצודת דוד ונקיצנה. ר"ל נעשה לה מצור עד שיקוצו מפנינו ויפתחו לנו
שערי העיר. ונבקייענה. אז נבקייע חומתה לצרכינו ליכנס בה ותהיה אם
כן תחת ממשלתנו : **ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל.** והוא היה איש
מהר אפרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונקיצנה. ענין מאוס כמו קצתי בחיי (בראשית כז) :
ונבקייענה. מל' בקוע : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונקיצנה, המשילו את ירושלים בגנות כמורסא מלאה
מוגלא שמנקבים אותה בקוץ ומבקעים אותה ומוציאים המוגלא לחוץ
כמו שהוא בלשון המשנה המפיס מורסא, וכן נכבוש אותה ונבזוז את
רכושה אלינו. **בן טבאל,** איש מבית אפרים שהיו חושבים להמליכו על
ירושלים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונקיצנה. מלשון קוץ וסילון : (מלבי"ם באור המלות)

ז כה אָמַר אֲדָנִי יְהוָה לֹא תִקּוּם וְלֹא תִהְיֶה:

רס"י לא תקום. עלתם זאת שתהא יהודה כזושה תחתיים : (רס"י)

מצודת דוד לא תקום. לא תתקיים עצתם ולא תהיה כן והוא כפול במ"ש
: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה', אבל ה' אמר, לא לבד כי **לא תקום,** שלא
יבצעו מעשיהם שיתקיים הדבר, אף גם **ולא תהיה** לא יהיה לה התחלה
כלל כי לא ילחמו כלל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תקום, תהיה, היה, הויית הדבר בתחלתו, יהי אור.
תקום, קיומו והעמדתו, הוא אמר ויהי, הוא צוה ויעמוד : (מלבי"ם באור
המלות)

לח כִּי ראש אָרֶם דְּמָשֶׁק וְראש דְּמָשֶׁק רְצִין וּבְעוֹד שְׁשִׁים וְחֲמֵשׁ שָׁנָה יַחַת : אֶפְרַיִם מְעָם :

רפ"י כי ראש ארם. היא דמשק. ואין לירושלמי עמהם כלום : וראש דמשק לרין. בדמשק יהיה ראש ולא זירושלים וגם פקח ועשרת השבטים בעוד ששים וחמש שנה מיום שנגזר בימי עמוס וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (עמוס ז) : יחת אפרים. תרוץ אפרי' מעם סגולם סנחריב עם מלכם הושע בן אלה לא וחשוב מנבוא' עמוס עד סגלו עשרת השבטים ותמלאם ס"ה שנים נבואת עמוס היתה שתי שנים לפני שנתנגע עוזיה שנאמר (בעמוס א) שנתים לפני הרעש ועוזיה נתנגע עשרים וחמש שנים הרי כ"ז וי"ז של יותם וי"ז של אחז ו' של חזקיהו שנאמר (מלכים ב יט) וילכדה בשנת שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע ויגל את ישראל אשורה הרי ששים וחמש ומניין שימי חלופו של עוזיהו כ"ה שנים שנאמר (שם טו) בשנת עשרים ושבע לירבעם בן יואש מלך ישראל מלך עוזיה בן אמליה על יהוד' אפסר לומר והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת לפי חשבון שתמלא בספר מלכים אלא שמלך מלכות מנוגעת בשנת עשרים ושבע למלכו נתנגע והוא מלך חמשים ושנים שנה ואי אפסר לימנות בעוד ששים וחמש שנה מיום שאמר ישעיה נבואה זו שהרי בימי אחז אמרה והם גלו בשנת שש לחזקיהו, וכך מפורש בסדר עולם שמנה הכתוב לנבואתו של עמוס : (רפ"י)

מצודת דוד ראש ארם. עיר המלוכה של ארם היא דמשק ואין לה כלום על ירושלים : **וראש דמשק רצין**. הוא ראש ומלך על דמשק ולא על ירושלים : **ובעוד**. ר"ל ואף מה שבידו לא ישאר כי במשך זמן ס"ה שנה מעת שנגזר הדבר בנבואת עמוס שאמר ושברתי בריח דמשק (עמוס א) יחת וישבר מלכות ארם וכמ"ש ויעל וכו' דמשק ויתפשה (מ"ב טז) וזה היה בימי אחז והרחיב הזמן בעבור שזכר גם אפרים : **אפרים מעם**. תחסר הוי"ו ומשפטו ואפרים מעם ור"ל גם מלכות אפרים תשבר במשך זמן ס"ה שנה מהיות עוד עם כי ילכו גולה בימי הושע בן אלה והיתה בשנה הששית לחזקיה בתוך זמן ס"ה שנה מנבואת עמוס שניבא על ארם ועל מלכות אפרים כמ"ש הנה אנכי מעיק וכו' (עמוס ב) וישראל גלה יגלה (שם ז) כי נבואתו היתה שתי שנים קודם שנצטרע עוזיה כמ"ש שנתים לפני הרעש (שם א) והרעש היה כשנצטרע עוזיה בכ"ו למלכו כמ"ש בשנת עשרים ושבע וכו' (מ"ב טו) וכמ"ש שם וכל ימי מלכותו נ"ב הרי נשאר כ"ה ושנתים לפניהם הרי כ"ז ימי יותם ט"ז ימי אחז ט"ז ושש של חזקיה הרי היתה בתוך זמן ס"ה שנה כי יותם ואחז מלכו שנים מקוטעות כמ"ש

במ"ב וע"ש בחשבון הדורות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובעוד**. ר"ל בתוך משך זמן : **יחת**. ישבר כמו חתתה קשתותם (ירמיה נא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי ראש**, עיר מלכותו של **ארם** הלא היא **דמשק**, שהיה אז רעתה מפורסמת, ומרעת עיר הממלכה נוכל לדון על רעת כלל העם והמדינה. **וראש דמשק** ומלכם הלא הוא **רצין** שהיה ג"כ רשע, ובודאי כל משרתיו רשעים, וכל בני מדינתו בני בליעל, ואיך יעיזו אלה למשול על ירושלים. וגם אפרים אין לו זכות לזה, שהלא כבר נחתם גזר דינם ע"י עמוס שהתנבא בעת הרעש (שם ז' י"ז), וישראל גלה יגלה מעל אדמתו, ונבואה זו שגורה בפי כל מאז, שאמר עליהם כי בעוד **"ששים וחמש שנים**, מעת ההיא **יחת אפרים מהיות עם"**, ואעפ"כ לא נתנו לבם לשוב מרשעם, כי הלא נודע רעת אפרים מרעת שמרון ופקח מלכה, כי הלא גם אחר נבואה זאת בכ"ז עדיין : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יחת**. קל מבעלי הנו"ן והציר"י לתשלום הדגש. ומ"ם מעם, אינו מ"ם השלילה רק מורה גבול שממנו כמו וירד מההר, ירד ממדרגתו שהיה עם : (מלבי"ם באור המלות)

טו **וראש אפרים שמרון וראש שמרון בן-רמליהו** אם לא תאמינו כי לא **תאמינו** : (פ)

רפ"י **אם לא תאמינו**. לנבואתי אתם אחז ועמו אשר ידעתי כי רשעים אתם : **לא תאמינו**. **לא אמון** **זכם** : (רפ"י)

מצודת דוד **וראש**. ואף עתה עיר המלוכה של אפרים היא שמרון ואין לה כלום על ירושלים : **וראש שמרון בן רמליהו**. הוא ראש ומלך על שומרון ולא על ירושלים : **אם לא תאמינו**. אם אינכם מאמינים לדברי אלה זהו לפי שאין אתם קיימים ומחוזקים באמונת האל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תאמינו**. ענין קיום כמו אמונת עתיר (לקמן לג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ראש אפרים שמרון**, ולא שינו את דרכם כי עדן שומרון ראש הממלכה של אפרים, וכן רמליהו הוא מלכה וזה סימן על רוע העם. **אם לא תאמינו**, יען שראה הנביא בו שאינו מאמין לדבריו, קצף עליו ואמר, **האם לא תאמינו**, לדברי ה' בעבור **כי לא תאמינו אתם**? הכי בעבור שאתם אין אמון בכם תעיזו פנים לבלתי האמן גם לדברי ה'. ? (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **א.ס.** תמיהה כמו האם, ומלת כי משמש פה כמלת
בעבור (מלבי"ם): באור (המלות)

ז וַיֹּסֶף יְהוָה דָּבַר אֶל-אַחַז לֵאמֹר:

רש"י ויוסף ה' ואוסף נביא דה' : (רש"י)

מצודת **דוד דבר.** ע"י ישעיהו : (מצודת דוד)

זיא שאל-לך אות מעם יהוה אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה:

רש"י שאל לך אות. לדבר הזה כי ידעתיד שאין אתה מאמין לדברי הקב"ה :
העמק שאלה. העמק ושאל שאלה כמו שמעה סלחה (דניאל ט) שאל
אות בעמקי תהום להחיות לך מת או הגבה למעל' לשאל אות בשמים :
(רש"י)

מצודת דוד אות. לעשות אות למען דעת שיתקיימו דברי : **העמק שאלה.**
שאל שאלה לעשות אות בעומק התהום או בגבהי השמים ממעל : (מצודת
דוד)

מלבי"ם - באור הענין **שאל לך אות,** יען ראה בו שאינו מאמין. **העמק**
שאלה, שאל לך אות בעמק, שישנה דבר מן היסודות. **או הגבה למעלה,**
שיעשה לך אות בשמים, כהעמדת השמש וכדומה, כי המבקש אות, יהיה
או לצרכו כדי שיאמין הוא, או כדי שיאמינו אחרים, וז"ש אם תבקש
אות לצרכך העמק שאלה, כי בזה די לך, וטוב להקל בנס, ואם תבקשהו
כדי שיאמינו אחרים הגבה למעלה כדי שיתפרסם לרבים : (מלבי"ם באור
הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אות.** סימן שיקיים הבטחתו, וישם ה' לקין אות,
וא"צ שיהיה דבר היוצא מן הטבע שזה נקרא מופת, כמ"ש לקמן (ח' יח)
(מלבי"ם): באור (המלות)

זב וַיֹּאמֶר אַחַז לֹא-אֶשְׂאֵל וְלֹא-אֶנְסֶה אֶת-יְהוָה:

רש"י לא אנסה. אין ראוני שיתקדש שמו על ידי : (רש"י)

מצודת דוד **לא אשאל וכו'.** לא אשאל אות ולא ארומם את המקום בעשיית האות כי לא רצה שיתקדש שם שמים על ידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אנסה.** מל' נס וענינו התנשאות ורוממות כנס והוא כלונס ארוך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לא אשאל ולא אנסה,** אם היה כונת דבריו שלא ישאל מפני שמאמין בלא אות ומופת היה צריך לומר לא אנסה ולא אשאל, והיה ענינו לא אנסה לצורך עצמי כי הוא מנוסה אצלי מכבר, ואיני מסופק כלל, ואף גם לא אשאל לצורך אחרים, יען שדבר ה' נאמן אצל כולם, אבל מסדר דבריו לא אשאל ולא אנסה מבואר שהיתה כונתו, לא אשאל לצורך אחרים, כי איני רוצה כלל שיתקדש שמו ושיאמינו בו אחרים, ואף גם לא אנסה לצורך עצמי, כי גם בכל האותות והמופתים לא אאמין לדבריו, (וכן מבואר במלכים ב' (ט"ז) שבאמת לא חשש לדבר הנביא שא"ל השמר והשקט ושלח שוחד למלך אשור, וזה היה לו וליהודה לצור מכשול, שעיי"ז החל מלך אשור לבא על יהודה כפעם בפעם, וכמ"ש אח"כ מן פסוק י"ז עד סוף הפרשה) : (מלבי"ם באור הענין)

ג' ויאמר שמעו-נא בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את-אלהי:

רס"י **הלאות אנשים.** נביאי ה' : כי תלאו וגו'. לפי שהוא יודע שאתם חזין מאמינים בו והוגעתם לפניו ברקעכם : (רס"י)

מצודת דוד **המעט מכם.** וכי מעט לכם מה שאתם מייגעים אנשים בגאווה ורמות רוח כי גם תרצו ליגע לפני המקום ב"ה בדברי עזות כאלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הלאות.** ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הלאות אנשים,** שאתם מיחסים לאות ופסיקת הכח אל הנביאים, ולא תאמינו שיש בכח הנביא לעשות אות או מופת. **כי תלאו,** עד שתיחסו לאות ופסיקת כח גם אל אלהי, לבלי האמן באותותיו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הלאות.** הפעיל, וכן תלאו, וגדרו פסיקת הכח כנ"ל (א' יד) : (מלבי"ם באור המלות)

ג' לכן יתן אדני הוא לקם אות הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת

רַס"י יתן אל' הוא לכם אות. יתן הוא מאליו על כרחכם : הרה. ל' עתיד הוא כמו שמלינו באשת מנוח שאמר לה המלאך והרית וילדת בן וכתיב ויאמר לה הנך הרה וגו'. העלמה. אשתי הרה השנה הזאת והיא היתה שנת ד' לאחז : וקראת שמו. רוח הקודש תשרה עליה : עמנו אל. לומר שיהא אורנו עמנו וזה האות שהרי נערה היא ולא נתנבאה מימיה וזו תשרה בה רוח'ק וזהו שנאמר למטה ואקרב אל הנביאה וגו' ולא מלינו אשת נביא שנקראה נביאה אל'כ התנבאה ויש פותרין שעל חזקיהו נאמר וא"ל שהרי כשאת' מונה שנותיו תמלא שנוכל חזקיה לפני מלכות אביו ט' שנים ויש פותרין שזה האות שעלמה היתה ואינה ראויה לולד : (רס"י)

מצודת דוד **לכּן**. הואיל ואין רצונך שיתקדש שם שמים לזה יתן המקום אות מאליו ויתקדש שמו : **העלמה**. היא אשת אחז : **הרה**. עדיין לא היה נודע אם היא הרה : **וקראת**. העלמה עצמה תקרא שמו עמנואל והשם הזה יורה שהאל יהיה עמנו ולא תשלוט בנו יד האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **העלמה**. כן תקרא הרכה בשנים ואם היא בעולה וכן דרך גבר בעלמה (משלי ל) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לכּן יתן ה' הוא (מעצמו) לכם אות**, (הנה האות הזה לא היה בו איזה פלא ושינוי טבע, רק ר"ל אות וסימן כמו וקשרתם לאות על ידך, שע"י שצוה לקרא שם הילד עמנואל זה היה אות וסימן שיזכרו כי ה' עמנו. וכן יתר האותות שנתן כמו קריאת הילד מהר שלל חש בז, וכתיבת המגילה (לקי ח') היה רק סימן לבד. והמפרשים שבקשו למצוא באות הזה שינוי טבע טרחו בחנם, כי באמת במה שיגיד הנביא אחרית דבר מראשית ובא הדבר אשר דבר בשם ה' הוא האות האמתי לאמתת נבואתו, רק יען שהנבואה לא תתקיים לפעמים, וזה ימצא בעת ינבא לרעה. שבשוב רשע מרשעתו תתבטל הנבואה כמ"ש ירמיה לחנניה בן עזור (ירמיה כ"ח), אבל כשיצוה ה' אל הנביא לעשות איזה פעולה עם נבואתו, אז תבא הנבואה בכל אופן, כמו שבארתי זה במק"א באורך. ולכן מה שצוה ה' אל ישעיה שיקרא שם הילד עמנו אל ומהר שלל ולכתוב על הגליון. היה זה אות וסימן שנבואתו תתקיים ולא יחזור בה אף אם ישתנה ענין העם שהתנבא עליהם, וזה האות שכיון פה, וא"צ עמו מופת מחוץ לטבע). **הרה**, שכבר היתה הרה. **העלמה**, אשת הנביא. **וקראת**, צווי, צוה ה' שתקרא כן שם הילד לסימן ואות שה' יהיה עמנו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הוא**. כפילות הכינוי ר"ל הוא מעצמו : **העלמה**.

נערה ועלמה, מציינים שנות הבחרות, בין בתולה בין בעולה, כי מצאנו נערה בתולה, מבואר שיש נערה בעולה, ומצאנו ג"כ, ודרך גבר בעלמה (משלי ל'), רק עלמה מציין יותר חוזק הגוף מנערה וכן עלם מן נער, עמשי"ש בפי' בראשית (כד מד): (מלבי"ם באור המלות)

טו חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב:

רס"י חמאה ודבש יאכל. הולד שתהא ארלנו מלחה כל טוב: לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. כשידע למאוס ברע ובחור בטוב ומאין לנו הטובה הזאת הלח עתה הארץ חרבה בגדודי מלכי ארץ ופקח בן רמליהו : (רס"י)

מצודת דוד חמאה ודבש יאכל. מעת הוולדו יאכל חמאה ודבש כי יתאוה באלה: לדעתו. לדעת עצמו ימאס ברע ויבחר בטוב עודו לא יבוא למספר הימים הראויים לדעת ולהבחין בין רע לטוב: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין חמאה, בעת שיגיע הנער לזמן שידע למאוס ברע ולבחור בטוב יאכל חמאה ודבש היערים, ור"ל שמצייר עם הילד ציור האומה בכללה, שכמו ששמו עמנו אל מצייר כלל האומה שה' עמהם, כן אכילתו חמאה ודבש מצייר כלל האומה שעמה אל שתאכל חמאה ודבש. וכל זה מן האות והסימן שאף שעתה ארץ יהודה חרבה, ה' ברחמיו יותיר לה שארית - ואיך יהיה זה. ? מבאר: (מלבי"ם באור הענין)

טז כי בטרם ידע הנער מאס ברע ובחור בטוב תעזב האדמה אשר אתה קץ מפני שני מלכיה:

רס"י כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב, תעזב. הארץ מיושציה אדמת רלין ואדמת פקח: אשר אתה קץ. ויגור מפני צ' מלכיה רלין ופקח שבאותה שנה עלה מלך אשור על דמשק כי שכרו אחז כמה שנאמר בספר (מלכים טז) ויתפסה ויגלה קירה ואת רלין המית ואתה שנה ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתוהו בשנת עשרים ליותם (סס טו) שהיא שנת ארבע לאחז: (רס"י)

מצודת דוד כי בטרם וכו'. אשר עד לא יבוא זה האות תעזב אדמתכם מהם כי ילכו להם ולבל ישובו שוב אמר לו אות: אשר אתה קץ. האדמה אשר

אתה קץ בה עכשיו מפני שני המלכים החושבים להיות מלכים ולמשול בה : (מצודת דוד)

מצודת ציון קץ. ענין מאוס : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי בטרם**, שהוא לזמן קרוב, **תעזב האדמה אשר אתה קץ בה**, היא אדמת רצין ופקח אשר אתה קץ ומואס אותה. תעזב מיושביה. **מפני שני מלכיה**, מסבת רעת שני מלכיה ורשעתם, וממילא אחר שתחרב ארצם יהיה שארית לארץ יהודה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מפני**. מסבת, כמו מפני אשר ירד עליו ה' באש (שמות יט) : (מלבי"ם באור המלות)

יִבֵּא יְהוָה עָלֶיךָ וְעַל-עַמֶּךָ וְעַל-בַּיִת אָבִיךָ יָמִים אֲשֶׁר לֹא-בָאוּ לְמִיּוֹם סוּר-אֶפְרַיִם מֵעַל יְהוּדָה אֵת מֶלֶךְ אֲשׁוּר: (פ)

רש"י יביא ה' עליך ועל עמך. על חזקיהו בנך המולך אחריו ולפי שהוא דדיק לא קראו בנו : ימים אשר לא באו. מיום שנחלקה מלכות בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים ימי חיל מלך אשור ואף זהם יעשה ליהודה וכן מנינו (בדברי הימים ב כח) שצא מתחילה על אחז לכתוב ויבא עליו תגלת פלאסר וכך לו ולא חזקו וזימי חזקיהו בנו נעשה הגם : (רש"י)

מצודת דוד **יביא ה' עליך**. אולם ממקום אחר יביא ה' עליך וכו' ימים רעים שלא היו כמוהם מיום שנחלק אפרים מעל יהודה בימי ירבעם שאז נחלקה מלכות בית דוד ואז החלו הרעות לבוא על ישראל : **ועל בית אביך**. זהו חזקיהו בנו ולפי שאחז היה רשע וחזקיהו היה צדיק לא קראו בנו : **את מלך אשור**. ר"ל את מי יעורר לעשות הרע את מלך אשור והוא תגלת פלאסר שהצר לו וסנחרב הצר לחזקיהו כי כבש כל ערי הבצורות ביהודה זולת ירושלים : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **יביא**, אבל גם אתה מפני שאינך בוטח בה' שצוה לך השמר והשקט, ואתה לא בטחת בו וקראת אל מלך אשור לישועה, לכן גם עליך יעבור כוס, והי' יביא אליך את מלך אשור כפעם בפעם להחריב ארצך (כמ"ש במ"ב ט"ז, ודה"ב כ"ח), ומספר והולך מה שיעשה מלך אשור. **למיום סור אפרים**, מיום שנחלקה מלכות ב"ד : (מלבי"ם באור הענין)

וַיֵּץ | בְּיוֹם הַהוּא יִשְׂרָק יְהוָה לְזָבוּב אֲשֶׁר בְּקֶצֶה יְאֲרִי מִצְרַיִם
וּלְדַבֹּרָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אֲשׁוּרָה

רַס"י וְשָׂרָה ה'. ירמוז להם שיתקבלו : לזבוב. חיילות רבות כזבובים מארץ מצרים יבואו עם סנחריב : יאורי מצרים. לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים שאין הגשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומסקה : ולדבורה. חיל גבורים עוקלים כדבורים : (רס"י)

מצודת דוד **ביום ההוא**. ביום בוא סנחריב מלך אשור : **ישרוק**. ר"ל יעיר לבם : **לזבוב**. חיילות רבות כזבובים : **אשר וכו'**. כי כל חיל מצרים מקצהו יבואו בעזרת סנחריב : **יאורי מצרים**. אמר כן לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים והנילוס עולה דרך שם להשקות השדות : **ולדבורה**. חיילות גבורים עוקצים כדבורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישרוק**. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן שרקו ויניעו ראשם (איכה ב) : **יאורי**. בתורה ת"א נהרא : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיה ביום ההוא**, כששב מלך אשור ממצרים שם פניו לכבוש את ארץ יהודה, והמשיל את מצרים לזבוב שהוא חלוש מדבורה, כן היו חלושים מאשור : (מלבי"ם באור הענין)

וַיֵּץ | וַבָּאוּ וַנְחוּ כָל־מַלְאָכֵי הַבַּתּוֹת וּבְנִקִּי הַסְּלָעִים וּבְכָל הַנְּעֻצִים
וּבְכָל הַנְּהַלְלִים

רַס"י **בנחלי הצרות**. נחלי עמקים שדות צורים : **ובנחלי הסלעים**. לארוב, נחלי נקרות הצור : **ובכל הנעלולים**. מקום הסירים (שקורין צרור"ש זלעז) וכן תחת הנעלון יעלה צרוץ (לקמן נה) : **הנהלולים**. בתי תושבתתא : (רס"י)

מצודת דוד **בנחלי הבתות**. על כי יהיו רבים לזה יחנו אף במקומות ההם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בנחלי**. ענין עמק וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו) : **הבתות**. השוממות כמו ואשיתהו בתה (לעיל ה) : **ובנחלי**. ענינו שן הסלע וכן בנחלי הסלע (ירמיה יג) : **הנעלולים**. מין קוצים וכן תחת הנעלון (לקמן נה) : **הנהלולים**. שם אילני סרק פחותים ונבזים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ובאו ונחו**, הזבובים והדבורים האלה ינוחו בבקעת החרבות ובחורי הצורים בין הקוצים והסנאים מקום שדרך הזבובים לשכון שם, והוא משל על התפשטותם בכל הארץ: (מלבי"ם באור הענין)

בַּכּ בַּיּוֹם הַהוּא יִגְלַח אֶדְנִי בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֵבְרִי נָהַר בְּמֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת-הָרֹאשׁ וְשַׁעַר הַרְגָלִים וְגַם אֶת-הַזְקָן תִּסְפֶּה: (פ)

רפ"י יגלח אל' תער השכירה. הגדולה וכן גם שכירה בקרבה (ירמיה מו) ת"י רכרבהא יגלח: בעברי נהר. ביושבי עבר הנהר וצמי מן היושבים במלך אשור את הראש יגלח ואת שער הרגלים לפי שהוא דבוק נסתנה לינקד פתח: תספה. תכלה והתגלחת היא ההריגה והתער היא החרב: את הראש. הוא סנחריב: הרגלים. מקרייתיה: הזקן. שלטוניאל ורבותינו אמרו גילוח ממש וספת הזקן חריכתה באש הזקן זקן סנחריב כדאיתא באגדת חלק: (רפ"י)

מצודת דוד **ביום ההוא**. כאומר אבל אחריתו עדי אובד כי ביום ההוא יגלח וכו' והתער הוא משל על החרב והתגלחות על ההרג: **השכירה**. כי התער ששוכרין אותה בדמים היא חדה מאד: **בעברי נהר**. באנשי עבר הנהר ובמי במלך אשור: **את הראש**. יגלח את שער הראש ואת שער הרגלים רצה לומר השרים ויתר העם: **וגם את הזקן תספה**. התער היא תכלה גם שער הזקן וזהו סנחריב כי גם הוא נהרג אז מבניו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **השכירה**. מלי שכר, או הוא ענין גדלות וחשיבות וכן גם שכירה בקרבם (ירמיה מו): **תספה**. ענין כליון כמו ספו תמו (תהלים עג): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה **ביום ההוא**, כל זה בימי אחז. **יגלח ה'**, ה' יגלח אז, **ע"י תער השכירה אשר בעברי נהר**, ומפרש מי היא התער השכירה הזאת. **במלך אשור**, היינו ע"י מלך אשור שבא מעבר הנהר והוא נמשל לתער השכירה המשיר כל השער בו יגלח ה' **את הראש** וכו', ר"ל כי שערות הראש היה דרך לגלחם בימים ההם, והיה גנאי שלוח פרע שער ראשו, (שכן הוזהרו הכהנים שלא לגדל פרע והמלך מסתפר בכל יום), ושער הרגלים היה נוול ג"כ, אבל לא כ"כ כי היה נוול בסתר, אבל שער הזקן היו מגדלים אותו לכבוד ותפארת. עפ"ז המליץ כי התער הלז והוא מלך אשור יגלח שער הראש, והוא משל אל הרשעים הגדולים שנוולם גלוי וחטאם מפורסם, וגם שער הרגלים והם החוטאים בסתר שנוולם נסתר, אבל כיון שנתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע, והתער עצמה (לא ע"י ה'), **תספה גם את הזקן**, שהוא משל אל הצדיקים, וע"כ

ייחס זה אל התער לא אל ה', ואמר תספה לא תגלח, כי זה אינו גילוח רק השחתה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות השכירה. הגדולה כמו גם שכירה בקרבה, ובי במלך אשור בי הכלי, והוא באור של תער השכירה : תספה. נקבה נסתרת, מוסב על התער, והוא יוצא, ואת הפעול עד, וענינו השחתה (מלבי"ם באור המלות)

כא וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יַחִיָּה-אִישׁ עֹגֵלַת בָּקָר וְשְׁתֵי-צֹאן:

רש"י יחיה איש וגו'. ולפי שתהא ארכס ריקנית שיבזו החיילות את הבהמות וזמעט הנותר אתן צרכה : (רש"י)

מצודת דוד יחיה איש. כל אחד יגדל בביתו עגלת בקר ושתי צאן ומרוב הברכה יהיה די לו בהם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והיה ביום ההוא, מ"מ גם אז יתקיים האות של עמנו אל, ואות שיאכל הילד חמאה ודבש, כי מרוב השממון שתחרב המדינה יחיה כל איש לעצמו עגלת בקר : (מלבי"ם באור הענין)

כב וְהָיָה מְרֹב עֲשׂוֹת חֵלֶב יֹאכַל חֶמְאָה כִּי-חֶמְאָה וְדָבֶשׁ יֹאכַל כָּל-הַנּוֹתֵר בְּקָרְבַּי הָאָרֶץ: (ס)

רש"י והיה מרוב. חלב. שיעשו צ' האון הללו יבזו זענייהם החלב ויאכלו החמאה הוא שומן החלב : כל הנותר. הצדיקים הפלטים מחרב סנחריב בשורה גדולה הוא מבשר להם שתזדמן להם פרנסה אחר כל השממון ההוא : (רש"י)

מצודת דוד מרוב. מחמת רוב עשיית החלב לא יחוש על החלב ויאכל החמאה : כי חמאה וכו'. מרוב : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והיה, ובזה תהיה השפע רב כ"כ עד שיאכלו חמאה, כי החלב אינו מתקיים ובהכרח יעשו ממנו חמאה, כי לא יוכלו למכור החלב לסחורה כי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ, ומי יקנה, אחר שכולם יהיה להם חמאה ודבש : (מלבי"ם באור הענין)

כג וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יְהוָה כָּל-מְקוֹם אֲשֶׁר יְהוָה-שָׁם אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף
לְשִׁמִּיר וְלִשְׂטִית

רס"י והיה ציוס ההוא. אָסַר תהיה הארץ שממה יהיה מקום שהיו אָסַר לפני בא חיילות. אלף גפן. אָסַר אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי יניחום בעליהם וזרחין והם מעלות קימאונים ותולעים ועקרבים : (רס"י)

מצודת דוד באלף כסף. הנמכר באלף כסף : לשמיר ולשית. לא יעבדו הגפנים והקוצים יצמחו שם כי לא יחושו על היין כי דורו של חזקיה הרבו לעסוק בתורה וחדלו מן היין : (מצודת דוד)

מצודת ציון לשמיר ולשית. שמות מיני קוצים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, ואם תשאל, למה יאכלו חמאה ודבש ולא לחם ויין. ? משיב, כי כל הארץ תהיה לשממה, עד שהמקום שיש שם אלף גפנים השוים אלף כסף יהיה שמיר ושית וכ"ש כי שדי תבואה יהיה שממה, ולכן יצטרכו להחיות א"ע מחלב הבהמות. לשמיר ולשית יהיה, המליצה תצייר, כאילו השמיר והשית הוא יהיה אדוני הארץ, עד שהכרם היקר השוה אלף כסף יהיה שלו וקנינו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות (כג-כד) לשמיר ולשית. הלמ"ד ל' הקנין, ופעל יבא להמפרשים חסר הנושא, ולדעתי השמיר ושית הוא הנושא : (מלבי"ם באור המלות)

כד בַּחֲצִיִּים וּבִקְשָׁת יְבֹא שָׁמָּה כִּי-שְׁמִיר וְשִׂית תְּהִיָּה כָּל-הָאָרֶץ:

רס"י בחאים ובקשת יבא שמה. כל הרואה ליכנס לתוכו יהא לריד קשת וחאים בידו למלט עצמו מחיות רעות ונחשים ועקרבים : (רס"י)

מצודת דוד בחצים ובקשת. הרוצה ליכנס שמה יהיה צריך לכלי זיין למלט נפשו מהחיות הטורפות אשר ישכנו שמה על כי לא יהיה שם דריסת רגלי אדם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין בחצים, מצייר כאילו השמיר והשית יבא שמה אל הכרמים היקרים בחצים ובקשת ויכבוש אותם בחרבו ובקשתו עד שיהיו שלו וקנינו, והוא ציור מליצי, ועתה מבאר המליצה, כי שמיר ושית תהיה כל הארץ : (מלבי"ם באור הענין)

לְכַהֵן וְכָל הַהָרִים אֲשֶׁר בְּמִעְדָּר יַעֲדְרוּן לֹא-תָבוֹא שְׁמָה יִרְאֵת שְׁמִיר וְשִׁית וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמִרְמָס שָׁה: (פ)

רס"י וכל ההרים. אשר הם שדות לצבן לתבואה : אשר במעדר יעדרון. היא כמין מריש שקורין פשווי"ר בלעז : לא תבא שמה יראת שמיר ושית. כי בהם יתעסקו לזרוע תבואה למאכל שאי אפשר בלא התבואה אבל הגפנים יהיו לצבן כי אותו הדור של יחזקיהו יסובו אלי לעסוק בתורה ולא לשחות יין וכן היתה כדאיתא בחלק דקו מדן ועד באר שבע ולא מלאו איש שלא היה בקי בהלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגו' הוא שנאמר (משלי כה) אשר העתיקו אנשי חזקיהו מלך יהודה : והיה למשלח שור. הם ירעו בהמותיהם מרעה שמן : (רס"י)

מצודת דוד וכל ההרים וכו'. ר"ל אבל שדות התבואה הנחרשים בכלי מחרישה : יראת שמיר. ר"ל לא יפחדו פן יגדל שם קוצים וזהו הואיל ואי"א להיות בלא תבואה : למשלח שור. בהמתם ירעו שם ויאכלו רצונם וירמסו ברגליהם ולא יחושו כי יגדל הרבה תבואה : (מצודת דוד)

מצודת ציון במעדר יעדרון. הנחפרים בכלי חפירה וכן לא יעדד (לעיל ה). ולמרמס. ענין דריכה ברגל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וכל, ואם תשאל אי"כ איפה ירעו הבהמות אחר שכל הארץ תהיה שמיר ושית. ? משיב, ההרים הגבוהים אשר אי"א לחרוש שם בכלי חרישה מרוב גובהם, רק במעדר וכלי חפירה יעדרון, אל ההרים האלה לא תבא שמה היראה והממשלה של השמיר והשית, מצייר כאילו השמיר והשית הכובש את הארץ לא תשיג ידו לכבוש ההרים הגבוהים ולהפיל יראתו עליהם, ושם יהיה למשלח שור ושה שם ירעו וירבצו. והכונה כי מקומות היקרים יהיו שממה ומקומות הבלתי חשובים יהיו מיושבים לרבץ בקר וצאן : (מלבי"ם באור הענין)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קַח-לְךָ גְלוֹיִן גְּדוֹלִים וְכָתֹב עָלֵיךְ בְּחַרְט אֲנוּשׁ לְמַהֲרָה
שָׁלַל חֵשׁ

כ"י גליון. מגילה : **בחרט אנוש.** במכתב כתב אֶשֶׁר ירוֹץ כָּל אָנוּשׁ הַקּוֹרֵא
בֹּא אֲפִי אָנוּשׁ כָּל שְׁהוּא וְאֶפִּילוֹ אִינוּ חֵכֶם וְכֵן תִּי כְּתַב מִפְּרֹשׁ : לְמַהֲרָה שָׁלַל.
לְבַא סִנְחֵרִיב וּלְשָׁלוֹל אֶת כָּל הוֹן עֲשֵׂרֶת הַשְּׂבָטִים וְלִהְיֶיךָ לְבֹז נְבוּכַדְנֶצַּר
אֲחֵרִי אֶת לְדַקִּיָּהוּ וְדוֹרוֹ : (כ"י)

מצודת דוד **בחרט אנוש.** לפי שהיה זה במראה הנבואה אמר לו שיכתוב
זה בחרט אנוש במעשה ממש ולא במראה הנבואה לבד : **למהר שלל.** ר"ל
למלאות הגליון באמרים שיהיו מורים על מהירות בוא זמן השלל מן
דמשק ועל מהירות בוא זמן הבזה של שמרון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **גליון.** הוא מל' מגילה ונקרא ע"ש סופו כמו ובגדי ערומים
תפשיט (איוב כב) והדומים : **בחרט.** ענינו עט וקולמוס ודומה לו ויצר
אותו בחרט (שמות לב) : **חש.** ענין מהירות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ויאמר ה' אלי,** (זה נמשך לענין האות שזכר למעלה
(קאפיטל הקודם פי"ד) שנתן לו ה', על שיהיה עמם ע"י קריאת שם הילד
עמנו אל, עתה צוהו שיעשה ג"כ אות וסימן על מפלת רצין ופקח, ע"י חרט
הגליון וקריאת שם הילד השני מהר שלל חש בז. וכל המאמר שבסימן
הקודם מן פסוק י"ז עד סוף הקאפיטל, הוא מאמר מוסגר, שאגב הודיע
לו שיען שלא סמך על דבר ה', ובקש עזר ממלך אשור, לא יבא האות של
עמנואל בימיו בשלמותו, כי גם עליו יעבור כוס ע"י מלך אשור שסמך
עליו, והאות של עמנואל לא יתקיים עתה אך במקצת כי יתן להם מחיה
מעט עד זמן חזקיהו שאז יתקיים שם זה בשלמותו כמו שינבא בתחלת
סימן ט'). **גליון גדול,** קלף עב וקשה. **בחרט אנוש,** צוהו לצייר צורות של
אנשים לוחמים ובוזזים ושוללים, ויהיה מצויר בו ציור המורה **מהר**
שלל, שבזמן קרוב יהיה ארם ואפרים לשלל ובזה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **גליון.** מגלה היא מן הכפולים, שרשו גלל, וענינו ספר
העשוי להיות נגלל כס"ת שלנו. ומגלת ספר, ספר העשוי בגלילה. מגלה
עפה, שמגלה זו לא נגללה אז רק נכפלה. אבל גליון, מנל"ה, שרשו גלה,
לוח של קלף קשה, יציירו בו צורות משוחים בששר ותולים אותו על
הקיר גלוי לא נגלל : **בחרט אנוש.** חרט שם המכתב נהגו בו החרטומים
בימי קדם לצייר מושגים וענינים ע"י תמונות מוסכמים ביניהם מן חיות
עופות בני אדם אילנות וכדומה (היראגליפענשריפט) וחרטומי מצרים

השתמשו בו, ועיז אמר (שמות לב) ויצר אותו בחרט, שצייר תחלה צורת העגל בכתב חרטום. וחרט בנוש נקרא אם ציירו המושגים על ידי תמונת אנשים, ציור של אנשים, כמו פה שצוה ה' אל הנביא שיצייר ציור מהר שלל, על ידי תמונות אנשים מצוירים לוחמים והורגים בוזזים ונהרגים ונבזזים, וע"כ היה צריך גליון גדול לצייר עליו שני מחנות, מחנה מנצחת, ומחנות ארם ואפרים מנוצחים: **מהר שלל חש בז**. יש הבדל בין שלל לבזה. שלל, הוא הרכוש והקנינים הנשאר בעיר אחרי נפול בעליהם במלחמה, מענין השמטה. כי ישל זיתך, אף שלא בזזהו עדיין, אבל בז לא יקרא עד אחר שבוזזים אותו איש לו וע"כ נמצא פעל בז על השלל, ושלל הערים בזונו לנו (דברים ג'), וכן לשון חלוקה, ארדוף אשיג אחק שלל (שמות טו), ולא נמצא לשלול בז, או יחלק בז, וכן נמצא לשון שלל על הצלת נפשו, והיה לך נפשך לשלל (ירמיה כח ט'), לח ב', לט י"ח, מ"ה ה'). ר"ל להשמטה מן ההורגים, גם מצאנו שלל שלא בעת מלחמה, כמוצא שלל רב. ובזה אמר פה תחלה מהר שלל, יהיה הכל שלל והפקר בההרג בעליהם ואח"כ יחיש האויב לבוזזו, וע"כ תפס פעל מהר אצל שלל ופעל חש אצל בזה, למ"ש למעלה (ה' יט) כי מהר הוא בבחינת הזמן ונופל על שלל שנעשה מאליו, וחש הוא בבחינת האדם המזדרז. ונופל על בז שנעשה ע"י בני אדם: (מלבי"ם באור המלות)

בַּז וְאֶעִידָה לִּי עֵדִים נְאֻמִּים אֶת אֹרְיָה הַכֹּהֵן וְאֶת-זִכְרְיָהוּ בֶן יְבִרְכָיָהוּ:

רס"י ו**אעידה** לו. גם **באותן הימים** בימי יהויקים על אותו פורענות שני עדים נאמנים האח' לבקרם רעה העתידה לבא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנאמר (ירמיה כו) וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריה בן שמעיה מקרי' היערי' ויתנבא על העיר הזאת ועל המקום הזה את כל דברי ירמיה: **ואת זכריהו בן יצרכיה**. בשנת צ' לדריוס עוד יסבו זקנים וזקנות צרחובות ירושלים (זכריה ח) אוריה סימן לזכריהו אם תראו שתתקיים נבואת אוריה תהיו מלפנים שתתקיים נבואת זכריהו כשם שהעדותי בשל סנחרב עמוס וישע"י. עמוס לפורענותן של עשרת השבטים וישראל גלה יגלה (עמוס ז) וישע"י (לקמן לב) להבטחתו של חזקיהו כשימלוך: (רס"י)

מצודת דוד ו**אעידה**. אלה דברי ישעיה שאמר אחר שכתבתי הדברים האלה העדתי לי עדים נאמנים ר"ל החתים עליו אלה העדים שתהיה כתובה וחתומה בעדים שכן תהיה בקרוב. אוריה הכהן. יתכן שהוא אוריה כ"ג שהיה בימי אחז: **זכריהו**. יתכן שכן היה שם אחד מחשובי ירושלים בזמן ההוא, וחז"ל אמרו שאוריה הוא שניבא בימי יהויקים וזכריהו הוא שהיה בתחילת בית השני ופירשו שאמר המקום כאשר תתקיים נבואת פורעניות אוריה תהיה לעדות שתתקיים נבואת נחמות

מלבי"ם - באור הענין **ואעידה**, השם אומר, ואני אעיד לי עדים שיחתמו על הגליון הלז לקיים דבריו בכל תוקף, והם **אוריה וזכריה**. (והמליצה בזה כי יען שהציור הזה היה מורה פורעניות על אפרים, ותכלית הפורעניות היה להושיע את יהודה, שע"ז היה מורה שם עמנו אל, והיה מעורב בנבואה טובה ורעה יחד, הזמין ע"ז שני עדים מתנגדים בשליחותם, כי אוריה התנבא פורעניות בימי יהויקים, וזכריה התנבא נחמה, ואמרו חז"ל כשם שנתקיים נבואת אוריה וכו' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ואעידה**. יש מחליפים הא' בה', וי"א שהוא עתיד במקום עבר ולמש"פ נכון : **עדים**. מעיד כולל גם ההתראה שהעד מתרה בו, וזה המבדיל בינו ובין עונה, וע"כ יצדק שם זה על הנביאים המתרים ומזהירים : (מלבי"ם באור המלות)

גג **ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן (o) ויאמר יהוה אלי קרא שמו**
מהר **שלל** **חש** **בז**

רש"י ותלד בן. הוא הבן עצמו שקראה הנביאה עמנו אל על שם שהיה הקב"ה בעזר של חזקיה כשימלוד וא"ל לומר שבן שני הוא שהרי שנינו בשנת ד' לאחז נאמרה נבואה זו ובשנת ד' לאחז נהרג פקח וא"ל שני בניו להוולד בשנה אחת בזה אחר זה וישעיה אביו קרא שמו מהר שלל על שם פורענות העתידה לבא על רצין ובן רמליהו שהיו באין ליטול מלוכה מבית דוד ותוספת מלכותו של חזקיהו : (רש"י)

מצודת דוד **ואקרב**. אח"ז קרב אל אשתו ותהר וכו' : **מהר שלל וכו'**. להיות לאות על דברי הגליון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הנביאה**. כן תקרא אשת הנביא : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואקרב אל הנביאה**, אשת ישעיה. **ותלד בן**, הוא היה בן אחר (רש"י נתקשה איך אפשר שנולדו שניהם בשנה אחת, וי"ל למ"ש למעלה הנה העלמה הרה שהיתה הרה מכבר, יצויר שהיה בחדש התשיעי להריונה או שהעלמה היתה אשת אחז, ומ"ש הילדים אשר נתן לי ה', ר"ל לי לאותות). **קרא שמו**, (מה שנתן על מפלת רצין ופקח שני אותות, ועל תשועת יהודה רק אות אחד מבואר במ"ש (למעלה ז' י"ד), כי תוכן האות היה לקיום דבר הנביא ע"י שבא עם נבואתו דבר פעל"י, שבזה א"א שיחזור ה' מדבריו אף שישתנה ענין העם אשר נבא עליהם, כי זה היה

ענין כל המעשים שצוה ה' אל הנביאים, כמו הליכת ישעיהו ערום ויחף, ושיקנה ירמיהו אזור פשתים וישא מוטות וכדומה, וידוע כי יש הבדל בין מה שיתנבא הנביא לטובה שבזה לא ישוב ה' מדבריו אף שיחטאו העם, ובין מה שיתנבא לרעה שישוב ה' מדבריו בעת ישובו העם מדרכם הרעה, וכמו שמבואר בירמיה (כ"ח ח' ט'), ולכן על תשועת יהודה שהיא לטובה היה די בסימן אחד, ועל מפלת רצין ופקח שהיה לרעה היה צריך לחזקו בפעולות שונות ונתן שני אותות): (מלבי"ם באור הענין)

יד כִּי בְּטָרִם יֵדַע הַנְּעַר קָרָא אָבִי וְאִמִּי יִשָּׂא | אֶת-חֵיל דְּמִשְׁקָ וְאֶת שְׁלַל שִׁמְרוֹן לְפָנָי מֶלֶךְ אֲשׁוּר: (o)

רס"י יִשָּׂא אֶת חֵיל דְּמִשְׁקָ. ויעל למשק. ויתפסה (מלכים ב טז) : ואת שלל שומרון. לאחר שנהרג פקח ומלך הוסע עליו עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הוסע עבד ונתן לו מנחה ושוחד (סס טז) הוא שלל שומרון כל אלה היה צננת ד' לאחז : (רס"י)

מצודת דוד **בטרם ידע**. עדיין לא היה בו דעת לקרוא אבי ואמי : **ישא**. הנושא ישא והוא מקרא קצר : **לפני מלך אשור**. כי הוא ישלם כמ"ש ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה וכו' (מ"ב יב) ונאמר עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וישב לו מנחה (שם יז) וזהו השלל ושניהם היו בימי אחז : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חיל**. הון ועושר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ישא**, מוסב על הילד, **הילד הזה החלש אשר אינו יכול לקרא עוד אבי ואמי**, יתעצם בכח **וישא לפני מלך אשור חיל דמשק ושומרון**, והיא מליצה נפלאה, שמציין בהילד הזה הנבואי, הפעולה הנבואית ששמו מורה עליה כאילו הוא הנושא השלל והוא הפועל כל זאת, כמו שציין בילד הקודם שיאכל חמאה ודבש שהיא מליצה על אכילת האומה בכללה): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ישא**. להמפי' חסר הפועל, ולדעתי מוסב על הנער (מלבי"ם באור המלות)

זה וַיִּסֹּף יְהוָה דְּבַר אֱלֹהֵי עוֹד לְאמֹר:

מצודת דוד **ויסוף וכו'**. עוד הוסיף לדבר עוד בדבר רצין ובן רמליהו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ויסף, (מבואר כי נמצא אז קשר ביהודה, אשר רצו לפרוק עול מלכות יהודה ולהתחבר עם פקח, ועי"ז בא אל הנביא נבואה מיוחדת, להזהיר את העם מקשר המרד. והודיעם כי מלכות אפרים תכלה במהרה, בשנת שש לחזקיה, ושאז יתרומם קרן בית דוד, וזה נמשך עד סימן ט' פסוק זי"ן): (מלבי"ם באור הענין)

וַיְעַן כִּי מָאֵס הָעָם הַזֶּה אֶת מִי הַשְּׁלַח הַהֲלָכִים לְאֵט וּמְשֹׁשׁ אֶת-רָצִין
וּבֶן-רַמְלֵיהוּ:

רש"י את מי השלוח ההולכים לאט. במלכותא דבית דוד דמדבר להון בניה כמי שלוחא דנגדין בניה, שלוח מעין הוא ושמו גיחון ושלוח שרלו להסיר את מלכות בית דוד בימי אחז לפקח בן רמליהו וכאן ניבא על שבנא וסיעתו שרלו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשולחן מלכים אלא אוכל ליטר' ירק ועוסק בתורה עליו נאמר לדיק אוכל לשובע נפשו (משלי יג) וראו את פקח בן רמליה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה והיו מליזין על חזקיהו ואומרין זה הגון להיות מלך אין זה מלך אלא רצין בן רמליהו היו ראויין למלך בחייהו וזהו ומשוש את רצין וגו' אמר להם הקב"ה אוכלין אתם מתאו' אני מביא עליכם אוכלין הרבה הנה ה' מעלה עליכם וגו' את מי הנהר העלומים תחת מי השלוח חלשים והנוחים :

מצודת דוד כי מאס. רבים מאנשי יהודה מאסו במלכות בית דוד כי היתה חלושה מול מלכות אפרים והיו רוצים במלכות פקח בן רמליהו : **את מי השלוח**. המשיל מלכות בית דוד למי השלוח ההולכים בנחת מבלי הרעשת קול וכן רוב מלכי בית דוד הנהיגו המלכות בנחת ובענוה : **ומשוש**. ר"ל בוחרים המשוש וההשתררות אשר עם רצין ובן רמליהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון השלוח. שם נחל קטן : **לאט**. בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית לג) :

מלבי"ם - באור הענין את מי השלח, היה דרכם למשוח המלכים אצל מעייני מים, ומלכי דוד נמשחו אצל מי השלוח, מעין קטן נמשך בנחת והיה לאות כי מלכותם תמשך בנחת ובבטחה, מצייר כי מאסו מלכות השקטה הזאת, **ושמחתם הוא את רצין וארם ופקח בן רמלי'** שרוצים להתחבר אליו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות השלח נהר גיחון. משחו אצלו את שלמה (מ"א א'), וחז"ל בהוריות (י"א) כריתות (ה'): **ומשוש**. שם, סמוך למלת את, וכן מקום לא ידע אל: (מלבי"ם באור המלות)

גז ולכן הנה אדני מעלה עליהם את-מי הנהר העצומים והרבים את-מלך אשור ואת-כל-כבודו ועלה על-כל-אפיקיו והלך על-כל-גדותיו:

רס"י ועלה. הנהר: על כל אפיקיו. יתגברו מימיו לעלות על כל אפיקיו מולא מימיו. והלך. הנהר ממולא על כל גדותיו, על גודיו הן שפתותיו הזקופות במקום שהנהר מוסך בין גידולין זקופין והוא כבתוך מרזב: (רס"י)

מצודת דוד ולכן. על שמאסו בנחל קטן: **העצומים**. המרעישים בקול גדול: **את מלך אשור**. ר"ל הוא הנמשל להמים העצומים ואותו יעלה עליהם: **ואת כל כבודו**. יעלה עמו כל כבוד עשרו כי יהיה לבו נכון בטוח להתגבר על כל ואין פחד מלחמה לנגד עיניו. יעלה וכו'. ר"ל במרבית אנשיו יכסה פני תבל: (מצודת דוד)

מצודת ציון אפיקיו. הוא המקום שנגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו). גדותיו. הם שפתי האפיקים וכן והירדן מלא על כל גדותיו (יהושע ג): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ולכן, כי לא רציתם במעין, יעלה ה' עליכם את מי הנהר, מליצה על מלכות אשור שנמשחו אצל נהר פרת להורות על מלכות שוטפת ונמרצת. **העצומים**, באיכות **והרבים**, בכמות. ומבאר נגד העצומים **את מלך אשור**, ונגד הרבים **את כל כבודו** חיילותיו הרבים. **ועלה**, הנהר. **על כל אפיקיו**, מוצאי מימיו, ר"ל כי יקרה שהנהר יתמלא עד שיעבור את גדותיו, בעת שישתמו את אפיקיו שהם הצינורות ששם יגרו מימיו, אבל הנהר הזה הגם שיעלה על כל אפיקיו מ"מ יתרבה כ"כ עד שיתמלא **ויעבור את גדותיו**, והנמשל שהגם שמלך אשור ילחם בעת ההיא בעמים רבים, אשר ישלח גדודיו לשם, מ"מ תהיה מחנהו גדולה כ"כ עד שימלא גם ארץ יהודה, כמ"ש וחלף ביהודה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אפיקיו. צינורות להגרת המים, מלשון נפק בארמי, או משמש עם פעל התאפק דבר והפוכו: (מלבי"ם באור המלות)

חג וחלף ביהודה שטף ועבר עד-צנאר יגיע והיה מטות כנפיו מלא רחב-ארץ עמנו אל: (o)

רס"י וחלף ביהודה. ב'ארץ יהוד': שטף. בחזקה: עד לואר. עד עיקר חוזק לוארס ות"י עד ירושלים ימטי: מוטות כנפיו. פרק קטן שצסוף הכנף קרוי מוט' ור'איתי בתנחומא כמה הם מוטות כנפי התרנגול אחד מן ששים באוכלוסי סנחריב: מלא רוחב. ארץ יהודה: עמנואל. הוא שצט יהודה ש'הצטיחו הקב"ה להיות עמם צימי חזקיהו כדברי הנביאה שקראה שם עמנואל (רס"י):

מצודת דוד וחלף ביהודה. יעבור בארץ יהודה וישטוף ויעבור להלך ר"ל יכבש ערי בצורות ויצר על אחרות: **עד צואר יגיע**. יבוא עד חוזק הצואר והוא ירושלים ולפי שהמשילו למי הנהר אחז לשון סכנת מים שוטפים אם מגיע אל הצואר: **מוטות כנפיו**. התפשטות מחנהו יהיה מלא רוחב ארצך אתה עמנו אל והוא יהודה שהבטיחם המקום להיות עמם כאשר יורה שם עמנואל בן העלמה אשת אחז: (מצודת דוד)

מצודת ציון וחלף. ועבר: **מוטות**. מל' הטיה: **כנפיו**. מל' כנף: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וחלף, תחלה יחלוף ביהודה דרך עראי, מבלי יעשה רושם כלל, ואח"כ יתפשט יותר עד כי ישטף את כל אשר יפגע, ואח"כ **ועבר** בקביעות כפעם בפעם, (ונוזכר בתוספתא כי בשלש מחנות עבר סנחריב לארץ יהודה, ועיין למעלה א' ו'). **עד צואר יגיע**, אחר שיקבע הנהר מהלכו שם יתרבו מימיו בעומק עד שיגיע עד צוארו של אדם באופן שכל העובר בו יהיה בסכנה גדולה, ולא לבד שיתפשט באורך ובעומק, כי גם ברחבו יהיה **מוטות ונטיית כנפיו** ופרישת מחנהו, **מלא רוחב ארצך** אתה **עמנואל**, מדבר כן אל הילד, כן צייר את האומה בהילד הזה, וקורות האומה מיחס אל הילד, ר"ל אתה יהודה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וחלף, ועבר. חליפה דרך עראי, ואינו עושה רושם, והעברה בקביעות. אם עובר מקצה לקצה נקשר עם את, ובמקום עצמו נקשר עם ב': **מוטות**. שרשו נטה, והדגש למלאות הנו"ן, שכמו שנמצא על האהל פרישה ונטיה, ויפרוש את האהל, ויט אהלו, כן בכנף, יפרוש כנפיו אם פורש למעלה, ונטיית הכנפים אל הצדדים: (מלבי"ם באור המלות)

טו רעו עמים וחתו וקאזינו כל מרסקי-ארץ התאזרו וחתו התאזרו וחתו:

רס"י רעו עמים. לשון רעהו רעך כת"י איתחזרו, התחזרו יחד אוכלוסי סנחריב. וחתו. ותאזרו: התאזרו וחתו. התאזרו בכל מיני גבור' וסופכם

להיות

חתים

:

(כ"ט"י)

מצודת דוד **רועו**. אתם חיל סנחריב שברו עמים רבים ואחי"ז תשברו גם אתם : **והאזינו וכו'**. הבאים ממרחק לעזרת סנחריב האזינו אמרי וחדלו לכם : **התאזרו**. התחזקו במלחמה ובסוף תשברו וכפל הדבר לחזק הענין :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **רועו**. ענינו שבירה ורציצה כמו תרומם בשבט ברזל (תהלים ב) : **וחותו**. גם הוא ענין שבירה כמו יחת אפרים מעם (לעיל ז) : **התאזרו**. התחזקו כי האזור במתניו הוא מחזק ומזרז ביותר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **רעו**, אחר ההוצעה הזאת מסב פניו אל הקושרים אומר אי"כ **רעו** והתחברו **אל העמים**, וכרתו ברית עמהם למרוד באדוניכם אבל **וחתו**, דעו כי תשברו. **והאזינו**, כל מרחקי ארץ **יאזינו** מה שאני אומר. **התאזרו**, למרוד אבל **תחתו**, **תתאזרו** שנית וכ"ז לא יועיל כי **תחתו** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **רעו**. מענין התחברות, ריעך וריע אביך : **וחתו**. מענין שבר, ושרשו **חתת** : (מלבי"ם באור המלות)

וַיַּעַזְבוּ עֵצָה וַתִּפְּרֹ דְבָרָם וְלֹא יָקוּם כִּי עֲמָנוּ אֵל: (o)

כ"ט"י עולו

לשון

כווי

:

(כ"ט"י)

מצודת דוד **עצו וכו'**. התייעצו מה לעשות ומה בכך כי הלא תופר : **דבר וכו'**. דברו דבריכם אבל לא תתקיים כי עמנו אל ולא יעזבנו בידכם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **עצו**, איך לקיים הקשר אבל העצה הזאת תופר, וגם **תדברו דבר** והסכמה **ולא יקום כי האל עמנו** אשר יפר עצתכם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **עצו עצה**, **דברו דבר**. העצה היא ענין עיוני, דורש הטוב שבאמצעיים האפשריים להגיע אל התכלית, ואז נאמר שמיעץ, ועת הסכים וגמר בלבו הטוב והקרוב מכל צדדי האפשר, נקראת הסכמה זאת עצה. והדבר הוא ענין מעשי, שדובר לעשות ולפעול, ויפול אם לפני העצה, עת שמסכים על איזה תכלית מרוצה אצלו, למשל ללחום, נאמר שדבר דבר, ואחי"ז מיעץ עצה על האמצעיים, ובכזה אמר (שופטים כ' ז') שימו לכם דבר ועצה הלום, ואם אחר העצה אם פוקד לעושי רצונו להוציא עצתו אל הפועל, ובכזה אמר (שם יט ל') עוצו ודברו. וכן פה על כונה זו

גיא כי כה אמר יהוה אלי כחזקת היד ויסרני מלכת בדרך העם-הזה לאמר:

רס"י בחזקת היד. בהתגבר הנבואה עלי כשהוסיף לדבר עלי בדבר זה כמו שכתוב למעלה ויוסף ה' דבר אלי (לעיל ז) ובלשון זה אמר (יחזקאל יז) ויד ה' עלי חזקה לשון נבואה : ויסרני מלכת וגו'. הזהירני שלא להיות בעלת שזנא הסופר וסיעתו שנקשרו למרוד על חזקיהו כמו שפורש (בסנהדרין כו) ויש רמז בספר הזה (לקמן כב) כך בא אל הסוכן וגו' : ויסרני. כמו וליסרני : (רס"י)

מצודת דוד כי כה אמר ה' אלי. חוזר למעלה שאמר עזו עצה ותופר וכן כי כה אמר ה' אלי שיופר עצתכם וכו' : בחזקת היד. ר"ל יפר עצתם בחוזק יד ובזרוע נטויה כגבור ואיש מלחמה כי יכה כל חילו הרב : ויסרני. גם הוכיח והזהיר אותי מלכת בדרך העם הזה והם שבנא וסיעתו המה הרוב מול חזקיהו וסיעתו והתורה אמרה אחרי רבים להטות מ"מ לא עם שנחריב : לאמר. וכה אמר אלי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי, דבר זה אמר ה' לי בעת התגבר עלי הנבואה, ואז יסרני בל אלך עם הקושרים. וכה אמר אלי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בחזקת היד. כמו ויד ה' עלי חזקה : ויסרני. תוכחה, בא לרוב בין אנשים שוים. ומוסר בא לרוב, מן הגדול אל הקטן : (מלבי"ם באור המלות)

גב לא-תאמרון קשר לכל אשר-יאמר העם הזה קשר ואת-מוראו לא-תיראו ולא תעריצו:

רס"י לא תאמרון קשר. אתם סיעתו של חזקיהו אע"פ שהם מועטים מסיעת שזנא לא תאמרו אחרי רבים להטות : לכל אשר יאמר העם הזה. שעם שזנא לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המנין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים : ואת מוראו. העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחריב ולהשלים עמו : לא תיראו ולא תעריצו. לא תאמרו חזק הוא כן ת"י לא תימרון תקוף : (רס"י)

מצודת דוד **לא תאמרון קשר וכו'.** ר"ל עם כי שבנא וסיעתו המה הרוב מול חזקיה וסיעתו והתורה אמרה אחרי רבים להטות מ"מ לא תאמרון להתקשר ולהתחבר לכל אשר יאמר העם הזה בקשר המרד : **ואת מוראו.** לא תיראו מפחד שנחרב : **ולא תעריצו.** ולא תתנו לו בפה העריצות והחוזק לומר עליו שהוא חזק ביותר כאשר יאמרו העם הזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קשר.** ענין אגודה אחת : **תעריצו.** ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה **כ**) : (מצודת **ציון**)

מלבי"ם - באור הענין **לא תאמרון,** שיעור הכתוב, **לכל אשר יאמר העם הזה קשר לא תאמרון קשר** מה שיחליטו העם שהוא קשר של קיימא, אני מצוכם בל תאמרו שהוא קשר, כי אינו קשר ולא יתקיים. **ואת מוראו** של הקשר **לא תיראו** כי לא יוכל להרע לכם, ואף גם **בל תעריצו,** בל תחשבו אותו לדבר חזק ועריץ כי חלוש הוא בעצמותו, (כי לפעמים ייראו מחלש אם יוכל להזיק. ולא ייראו מגבור בלתי מזיק ומ"מ יחזיקו אותו לגבור, לכן כפל דבריו), רק : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קשר.** כן נקרא קשר המרד על שמתקשרים לרוב בשבועה : **מוראו.** מציין היראה כעצם מופשט : **תעריצו.** ערץ מענין מורא בא תמיד בקל, ולכן פרשתי פה ענין חוזק, ועריץ הוא יותר מן גבור, שמתאר את הגבור, כגבור עריץ (ירמיה כ' יא), ר"ל גבור מופלג בגבורתו : (מלבי"ם באור המלות)

וַיֹּאמֶר אֶת-יְהוָה צְבָאוֹת אֱתוֹ תִקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרָאֲכֶם וְהוּא מְעַרְצְכֶם:

רש"י והוא **מעריצכם.** מחזיקכם : (רש"י)

מצודת דוד **אותו תקדישו.** ר"ל השענו בה' וקדשו שמו : **והוא מוראכם.** ורק הוא לבד יהיה מוראכם ר"ל לא תפחדו ממי כי אם ממנו יתברך : **והוא מעריצכם.** והוא יתן לכם עריצות וכח מול האויב : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **את ה' רק אותו תקדישו,** ע"י שתשמעו מצותיו, **והוא יהיה סבת מוראכם** על ידו ייראו מפניכם, ולא שייראו מפניכם יראה דמיונית רק, **והוא מעריצכם** ומחזיקכם באמת : (מלבי"ם באור הענין)

וַיֹּאמֶר יְהוָה לְמַקְדָּשׁ וּלְאַבְן נֶגֶף וּלְצוּר מְכַשׁוֹל לְשָׁנֵי בְּתֵי יִשְׂרָאֵל לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם:

רס"י והיה למקדש. אותה עלה שיעץ שצנא ושיעץ פקח להקצית מלכות בית דוד יהיה לסימן פורענות לצא עליהם : למקדש. כמו התקדשו למחר (יהושע ג) : ולאבן נגף. שהרגלים נגפים צם לשון מכשול כמו צטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג) פן תגוף צאבן רגלך (תהלים לא) : ולכור מכשול. הוא לשון אבן נגף שהכור הוא אבן : לשני צתי ישראל. שצאו להיות לפח ולמוקש ליושבי ירושלים ומי הם שני הצתים פקח צן רמליהו וסיעתו וצצנא וסיעתו (רס"י) :

מצודת דוד והיה למקדש. המקום ב"ה יהיה לשני בתי ישראל והם חזקיה וסיעתו ושבנא וסיעתו לאחד יהיה לארמון משגב ומגדל עוז להשגב בה והוא חזקיה וסיעתו כי ינצלו מיד סנחריב ולאחר יהיה לאבן נגף ולצור מכשול והוא שבנא וסיעתו כי אחר שהשלימו עם סנחריב ויצאו אליו נאבדו כולם : לפח ולמוקש. חוזר למעלה לומר למה יהיה לאחד לאבן נגף וכו' לפי שהוא היה לפח ולמוקש להמלך היושב בירושלים והוא חזקיה (מצודת דוד) :

מצודת ציון למקדש. ענינו ארמון משגב וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס ז) : נגף. ענין הכאה (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין והיה למקדש, כשם שתקדישוהו כן יהיה למקדש מעוז מכל צר וצוקה. אבל להקושרים יהיה ה' לאבן נגף. והנה היו אז שתי כתות, א. שני בתי ישראל, שהוא אפרים ועשרת השבטים עם פקח, ובית יהודה שגרו חוץ לירושלים אשר כבשם פקח במלחמה הראשונה, והיו גם כן נגד מלכות ב"ד, ב. כת הקושרים בתוך ירושלים אשר חשבו לפרוק עול ולהדבק בפקח, ונגד זה אמר, כי לשני בתי ישראל שהם יסדו את הקשר, יהיה הקשר לאבן נגף, כי על ידי קשרם סבבו שבא עליהם מלך אשור והגלה אותם, אבל ליושב ירושלים שגם שם נמצא קושרים על מלכם, יהיה הקשר לפח ומוקש, שהפח אינו מזיק רק למי שבא אל תוכו ונלכד בו, כן אותם שיצאו מירושלים אל פקח השיגם ג"כ חרב מלך אשור, אבל אותם שלא יצאו מן העיר לא תשיגם הרעה. (וכפל ואמר אבן נגף וצור מכשול, כי סכנת צור מכשול גדול יותר מן סכנת אבן נגף, אף שבצד אחר אבן נגף גרועה יותר שהיא עצמה המזיקה, לא כן הצור שהוא רק גורם שנכשלים בסבתו. כן בנמשל העצה של הקשר שיחשבו למרוד יהיה כאבן נגף להיזק קטן כי לא יועילו במרדם. אבל ההיזק שיבא להם בסבת הקשר ובגללו יהיה קשה כצור מכשול שעל ידו יבא מלך אשור ויגלם בגולה. וכן על כונה זו כפל, לפח ולמוקש, היזק של המוקש גדול יותר מהיזק הפח, כי המוקש מזיק והורג את החי, אף שבצד אחד פח גרוע ממוקש כי הצידה של הפח בא ע"י כח הציד ופועל כפיו שמושך הפח וצד את הבע"ח, אבל המוקש מזיק וצד מעצמו בלא כח הציד, ובזה הציד

רק גורם ומסבב, כן הקשר בעצמו שיצאו מירושלים להתחבר אל פקח היה להם לפח ולהיזק קטן שנצודו בתוכו ע"י פקח שיחזיק אותם לעבדים, אבל ההיזק שיבא להם בסבת הקשר וגרמתו שהגלו ביחד עם עשרת השבטים היה דומה כמוקש גדול, נמצא פח מגביל עם אבן נגף, ומוקש מגביל עם צור מכשול): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות למקדש. ארמון משגב, כי מקדש מלך הוא (עמום ז'): **אבן נגף.** צור מכשול. צור קשה מאבן, וההבדל בין נגף ומכשול הוא, (א) הנגף מתנגפים בו בעצמו, ובהמכשול נכשלים רק בסבתו, (ב) נגף רק נגיפה והכאה, פן תגוף באבן רגלך, והמכשול גורם נפילה לגמרי, שנפילה סמוכה אצל מכשול בכל מקום: **לפח ולמוקש.** מובדלים בב' דברים, (א) הפח, צד ואינו מזיק, הפח נשבר ואנחנו נמלטנו, והמוקש, צד ומזיק, במוקשים ינקב אף (איוב מ'), (ב) המוקש, הוא הסבה הנמצא בפח שבו ילכד החי, והוא הלכוד בעצמו, וע"כ הונח על כל דבר מזיק שם מוקש, ובפעל פן תוקש בו, אבל הפח, אינו צד רק ע"י המוקש, התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה (עמום ג' ה'): (מלבי"ם באור המלות)

טו וְכָשְׁלוּ בָּם רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁבְּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכְּדוּ: (פ)

רס"י וכשלו צם רבים. ואותן האצנים יכשלו אלו וסיעתם שניהם יפלו זיד שונאיהם פקח נהרג שהרגו הוקע וי' השצטים נפלו זיד סנחריב ושנא ילא מירושלים כשעלה סנחריב מעליה לילך על תרהקה מלך כוש שטף שצנא וסיעתו והלך לו: (רס"י)

מצודת דוד וכשלו בם. בהאבן הנגף ובהצור המכשול יכשלו רבים והם סיעת שבנא: **ונפלו וכו'.** כפל הדבר במ"ש לחוזק הענין: (מצודת דוד)

מצודת ציון ונוקשו. יפלו בהמוקש: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וכשלו בם, בהאבנים זה מגביל עם אבן נגף וצור מכשול. **ונוקשו ונלכדו.** זה מגביל עם פח ומוקש: (מלבי"ם באור הענין)

טז צור תְּעוּדָה חֲתוּם תּוֹרָה בְּלִמְדֵי:

רס"י ליר תעודה. כל זה מן הנצואה שנאמרה למעלה כי כה אמר ה' אלי ועוד זאת אמר לי לור תעודה לשון העדותי זכס היום לשון התראה קשור התראתי וחתום התורה על לב לימודי תלמידך ויראי שמים הנקראים

לימודי ה' ואם תאמר אין לשון קשירה נופל בלימוד תורה נופל הוא זו
סנאמר קשרם על לבך תמיד (משלי ו) : (כ"ז)

מצודת דוד **צור תעודה**. אולם קשר התעודה וכפל במ"ש ואמר חתום
התורה בלב התלמידים למען לא ישכחו אותה כי לולי זאת לא אהיה להם
למקדש וארמון משגב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צור**. ענין קשירה כמו מי צרר מים בשמלה (משלי ל) : **תעודה**.
ענין התראה ע"ש שדרך להתרות בעדים לבל יכחיש והתורה נקראת כן
על שהיא מלאת מהתראות ואזהרות. חתום. ענין סגירה כמו הספר
החתום (לקמן כט) : **בלמדי**. ר"ל בתלמידים וכן וכל בניך למודי ה' (לקמן
נד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **צור**, אחר שהודיע ה' לי הנבואה הזאת מאשר יכשלו
שני בתי ישראל בעצת פקח, אמר לי **צייר את התעודה**, העדות וההתראה
הזאת, (והוא מה שצוהו לו לצור על הגליון בחרט אנוש צורת השוללים
להיות לתעודה בישראל), גם **חתום** את התורה והלימוד הזה על ידי
למודי שהם זכריה ואוריה (שזה מ"ש ואעידה לי עדים שחתמם על הגליון
להיות עדים בדבר) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **צור**. מענין צורה, כמו ויצר אותו בחרט (שמות לב)
: **תעודה**. מענין עדות, וב' בלמדי, הוא ב' הכלי : (מלבי"ם באור המלות)

וְחִכִּיתִי לַיהוָה הַמִּסְתִּיר פְּנֵיו מִבֵּית יַעֲקֹב וְקִוִּיתִי-לוֹ:

כ"ז **וחכיתי לה'**. אמר יסעיה אני המחכה לה' המסתיר פניו מי'
הצבטים קויתי לו לאמת דברי אלה ולהוסיף את צית דוד : **וחכיתי לה'**
המסתיר פניו וגו'. אין לך נבואה קשה כאותה קשה שערך אמר משה (דברים
לא) ולאנכי הסתר אסתיר פני ציוס ההוא ואף זו ציוס הצטיחם וענתה
הקירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו (קס). הגה אנכי והילדים
וגו'. הם תלמידים שחביבין עלי כבנים יהיו לאותות ולמופתים שתקיים
תורה בישראל על ידם : (כ"ז)

מצודת דוד **וחכיתי לה'**. כהתימו לדבר דבר ה' אמר אקוה לה' שכן יהיה
עם כי עתה הוא המסתיר פניו מבית יעקב הם עשרת השבטים לא יסתיר
פניו מבית יהודה אם ישמרו התורה : **וקויתי לו**. כפל הדבר במ"ש לחזוק
הענין : (מצודת דוד)

מצודת ציון וחכיתי. ענין תקוה כמו אשרי כל חוכי לו (לקמן ל) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וחכיתי, יאמר הנביא, מעתה **אחכה** ואמתין לה' הגם שהוא עתה **מסתיר פניו מבית יעקב,** ועזבם ביד אויביהם מ"מ **וקויתי לו,** שלא יפול מדבריו ארצה, כי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וחכיתי, וקויתי. חכה הבא על התקוה מתקרב אל השמות המורים על המתנה כמו וחכינו עד אור הבוקר (מ"ב ז' ט'), ממתין על דבר שיבא בעתיד : (מלבי"ם באור המלות)

יִתְּנָה ה' אֲנֹכִי וְהִילְדִים אֲשֶׁר נָתַן-לִי יְהוָה לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל מֵעַם יְהוָה צְבָאוֹת הַשָּׁמַיִם בְּהַר צִיּוֹן: (ס)

רס"י הנה אנכי והילדים וגו'. לאותות. לשני אותות פורענות פקה כמו שנקרא הילד מהר שלל חש בז ותשועת בית דוד כמו שנקרא הילד עמנו אל זהו היסוד בענין לפי פשוטו ומדר' אגדה בצראשי' רבה על אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה אמר אם אין גדיים אין תייקים אם אין לאן אין רועה אגרום לו לסלק שכינתו אמר לו הנביא כל מה שאתה קושר התעודה וחותר התורה לסותמה שלא תמלא בישראל לא יועיל לך : (רס"י)

מצודת דוד הנה אנכי. רצה לומר הנה המעשה שעשיתי אנכי והוא כתיבת הגליון ושמות הילדים אשר נתן לי ה' והם שאר ישוב ומהר שלל חש בז שהמה לאותות ולמופתים בישראל רצה לומר לרמז על הקירות אותם דעו שהכל נאמר מעם ה' וכו' ולא מלבי נעשו הדברים : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הנה אנכי, המעשים שעשיתי אנכי שהוא ציור התעודה על הגליון מהר שלל חש בז וחתימת התורה בעדים אוריה וזכריה. **וגם הילדים אשר נתן לי ה',** שהם קריאת שמות הילדים עמנו אל ומהר שלל, הם עומדים **לאותות ומופתים,** והאותות האלה הלא הם **מעם ה' צבאות,** ובודאי לא ישיב ה' את דבריו אחור אחר שבאו עליהם אותות ומופתים ועשיית מעשים בפועל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לאותות ולמופתים. כבר בארתי בפ"י התורה, ההבדל בין אות ומופת, כי האות רק לסימן בלבד בין שהוא טבעי או נשגב מן הטבע, והמופת מציין רק דבר הבלתי נתון תחת חקי הטבע, או לפחות

דבר זר בעיני אנשים, מפליא רואים, עד שלא בא לסימן אל דבר אחר חוץ ממנו, כי הוא דבר נרצה לעצמו מצד עצמו, ופה קריאת שמות הילדים עמנו אל, ומהר שלל, היה אות. וציור המגלה בחרט אנוש, וכל העתיד לבא לא היה סימן רק הגדת העתיד כהוייתו, וזה היה המופת: (מלבי"ם באור המלות)

וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיכֶם דְּרֹשׁוּ אֶל-הָאֲבוֹת וְאֶל-הַיְדְעֹנִים הַמְצַפְצָפִים וְהַמְהַגִּים הַלּוֹא-עִם אֶל-אֱלֹהֵיוּ דְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל-הַמֵּתִים:

רס"י וכי יאמרו אליכם. אמר רבי סימון בארנה אביו של הושע בן בארנה נבא שני מקראות הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו זיטעיה וניבא אותם לגלות עקרת השבטים כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי (והגלוהו עמהם) כמה שנאמר (ד"ה א ה) בארנה בנו נשיא לראובני ההוא אשר הגלה תגלת פלחאר : וכי יאמרו אליכם. האומות : דרשו אל האבות וגו' המצפצפים והמהגים. לשון גנאי הוא שאף הדבור אין בהם אלא כעופות הללו שמפטיפטין בקולם לשון איפאוף והגה נופל בעופות כסוס עגור כן אלפאף (לקמן לח) אהגה כיונה וכן מצינו לשון איפאוף בקול נמוך שנאמר (לקמן כט) והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תלפאף : הלא עם אל אלהיו ידרוש. זו תהא תשובתכם הלא עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרוש שמה תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש אורכי החיים מן המתים

מצודת דוד וכי יאמרו אליכם. ואם המסיתים יאמרו אליכם דרשו הדבר אל האבות ואל הידעונים והם יגידו לכם את האמת כן הוא כי יפתו אתכם לומר הלא תראו שהם מצפצפים ומהגים וא"כ יש ממש בהם ויוסיפו עוד לומר הלא כל עם מהאומות דורש אל אלהיו עכ"ז בעד דברי החיים ידרשו אל המתים רצה לומר, ישאלו באובות לדעת אם האמת הוא כדברי החיים ולא יחשבו זאת לעון ולמכחיש באלהיו ומדוע לא תעשו כמוהם :

מצודת ציון האבות. המעלים את המת לשאול ממנו עתידות : והידעונים. המכניסים עצם חיה ששמה ידוע והעצם מדבר ע"י כשוף : המצפצפים. כן נקרא השמעת קול העוף כמו ופוצה פה ומצפצף (לקמן י) : והמהגים. כן נקרא השמעת קול היונה כמו אהגה כיונה (לקמן לח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, שיעור הכתוב. וכי יאמרו אליכם המצפצפים והמהגים דרשו אל האבות, שלעומת שנתן להם הנביא אותות ומופתים

מה' שלא ימרדו, אשר קראם בשם תורה ותעודה, כמ"ש צור תעודה חתום תורה, הנה המצפצפים והמהגים דברי הבל ורעות רוח, יאמרו אליכם דרשו אל האובות וידעונים, שהם יאמרו הפך מדברי הנביא, ויביאו לכם ראייה שיש ממש בדברי האובות והידעונים, ושאיך חטא לדרוש בהם, שהלא כל עם ועם אל אלהיו ידרש, וכל אומה מאמנת באלהיה ודורשת אליו, ומ"מ (ידרוש) בעד החיים ועניניהם אל המתים, הם האובות וידעונים שהם עצמות המתים. אני אומר לכם (דרשו). (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות האבות. שואלים במתים (ש"א כח), וכן הידענים, מכניס עצם מת תוך זרועו ושואל בו (סנהדרין סח): (מלבי"ם באור המלות)

לַכֹּהֵן לְתוֹרָה וְלַתְּעוּדָה אִם-לֹא, יֹאמְרוּ כְּדָבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין-לוֹ שְׁחַר:

רפ"י לתורה ולתעודה. מחובר למעלה הימנו שמה נדרש אל המתים לתורה ולתעודה בעד החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש, ולפי פשוטו יש לפתור וכי יאמרו אליכם וגו', גמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הזה והוכיחו הקב"ה לנביא ולסיעתו של חזקיה כשיאמרו אליכם שבנא וסיעתו שיראו את חזקיה מצעט צעבודת כוכבים דרשו אל האבות ואל הידעונים ובררו צעבודת כוכבים באשר עשו אבות הראשונים והשיבו את המלוכה אל סנחריב. הלא (כל) עם אל אלהיו ידרוש. עובדים עבודת כוכבים ודורשי' בעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן: לתורה ולתעודה. זו תהא תשובתכם שתשמרו את התורה כמה שני למעלה לור תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם: אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר. מאחר שתשיבו לו תשובה זו תראו ותשמעו אם לא יהיו מודים כשרים שבהם לדבריהם ויאמרו כדבר הזה אמת אשר אין לו אלוה אוב וידעוני שום שחר אין ראוי לשחר פניו כן תירגם יונתן, ומדרש אגדה על עצמו אינו מזריח השחר שהרי עינים לו ואינו רואה ואיך יזריח על אחרים, ענין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה, עתה תראו אם לא יאמרו אליכם כדבר הזה דרשו אל האובות וע"פ שאין לו שחר ולא ממש כדבר הזה לא יבטן מלומר אליכם: (רפ"י)

מצודת דוד לתורה ולתעודה. ר"ל הריני נשבע בתורה אם לא יאמרו המסיתים דברי הבאי כדבר הזה אשר נראה לעין כל שאין לו זוהר ובהירות כי אין להדמות אמונת עבודת כוכבים לאמונת האל ורצה לומר

כמו שהראיה הזו הוא הבל ואין בו ממש כן יהיו כל הראיות שיביאו וכאומר השמרו בנפשותיכם לבל תהיו נפתים להם כי כל אמריהם אמרי נואש : (מצודת דוד)

מצודת ציון לתורה. באה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא. ולתעודה. כן נקראה התורה עם שאמר לתורה אמר גם לתעודה וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : שחר. ענין זוהר ואורה והוא מל' אור השחר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לתורה ולתעודה שנתן לכם הנביא כמ"ש צור תעודה, **אם לא יאמרו** (התורה והתעודה הם יאמרו) **כדבר הזה**, והוא שיודיעו לכם **אשר אין לו** להקשר הזה **שחר** ותועלת ואין ראוי לשחרו ולבקשו. (מלת דרשו וידרוש בפסוק שלפני זה נמשך לשתים, דרשו אל האובות, דרשו לתורה ולתעודה. אל אלהיו ידרוש, ידרוש בעד החיים) : (מלבי"ם באור הענין)

כא וְעָבַר בָּהּ נִקְשָׁה וְרַעַב וְהָיָה כִּי-יִרְעַב וְהִתְקַצֵּף וְקָלַל בְּמַלְכוֹ וּבְאֱלֹהָיו וּפְנָה לְמַעְלָה :

רס"י ועבר בה נקשה ורעב. מוסב למעלה מה אמור בתחלת הענין ויסרני מלכת צדק העם הזה ופירש מה הוא הדרך לא תאמרו קשר לקשר עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים ופירש את עונשן והיה למקדש וכסלו צם וכל העניין : **ועבר בה.** העובר באותה הדרך שעוזבים את הקב"ה וסומכין על מלכי מצרים : **נקשה.** מאורע קשה : **נקשה ורעב.** נלחה בצרות קשות ורעב כי קושי ומאור ומליק ורעב יבא עליהם בימי מאור שלש שנים שזר סנחריב על שומרון : **והיה כי ירעב.** וקלל. צעגלים ובעלים שהיו עובדים להם. ופנה למעלה. לזקק מאת הקב"ה ולא ישמע כי יתחתם גזר דין וכן ת"י : (רס"י)

מצודת דוד ועבר בה. ומי שעבר בדרך הזה לדרוש באובות והם בני עשרת השבטים : **נקשה ורעב.** בא עליו מאורע קשה וסבל הרעבון כי נחסר לחמו : **וקלל במלכו ובאלהיו.** כי לא מצא עזר לא ממושלי ישראל ולא מעגלי הזהב והבעלים שעבדו : **ופנה למעלה.** לבקש עזר מאלוה האמיתי וכאומר הוא פנה אבל לא הועיל כי כבר נחתם הגזר דין : (מצודת דוד)

מצודת ציון נקשה. מל' קשה : **והתקצף.** מל' קצף וכעס : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועבר בה, שב להשלים נבואתו מה שיהיה בארץ

אפרים בעת הגלות בשנת שש לחזקיהו. מצייר כי כולם יגלו, והאדם אשר יעבר בה בארץ יהיה איש נקשה, שהקשה גופו לכל המאורעות הקשות וגם יהיה רעב כי תהיה הארץ שממה, וכי ירעב והתקצף וקלל את יומו בשם מלכו ואלהיו, ולכל מקום אשר יפנה בין אם יפנה למעלה להסתכל שם, או אם (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נקשה**. קשה יום, קשה עורף, שסבל מאורעות קשות. והקשה אליהם וישלם : **וקלל במלכו**. לא נמצא בשום מקום קללה שאחריו ב' שיהיה הב' סימן הפעול, וע"כ באורו וקלל בשם מלכו, כמו ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו (ש"א יז), וחסר הפעול, ויקלל את יומו, או עצמו (מלבי"ם באור המלות)

כב וְאֶל-אֶרֶץ יְבִיט וְהָנָה צָרָה וְחֹשֶׁכָה מְעוֹף צוּקָה וְאֶפְלָה מְנוּדָח:

רש"י ואל ארץ יביט. אולי ימצא עזר אשר שלח מלכאים הוסע בן חלה אל סוּחַ מלך מצרים (מלכים ב י) : והנה צרה. כי לא יעזרוהו וגם צננא יצא לסנחריב לרעה לו. מעוף צוקה. עיפות צוקה : ואפלה מנודח. על ידי אפלה הוא מנודח שכן לשון נידוח נופל באפלה כמו (ירמיה כג) לכן יהיה דרכם להם כחלקקות באפלה ידחו ונפלו זה, ולאפלה הם מנודחים : (רש"י)

מצודת דוד **ואל ארץ יביט**. אולי ימצא עזר ממושלי ארץ : **והנה צרה וחשכה**. כי לא מצא עזר : **מעוף צוקה**. צרה חשיכה וכפל הדבר במ"ש : **ואפילה מנודח**. יהיה מנודח אל האפלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מעוף**. ענין חשך כמו תעופה כבקר תהיה (איוב יא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אל ארץ יביט, והנה צרה בארץ וחשכה בשמים למעלה**. מוסיף לאמר, לא לבד שתהיה צרה חיצונית כי גם יהיה **מעוף צוקה**, עיפות של צוקת הנפש הפנימית, שגדולה מן צרה, ולא לבד שתהיה חשיכה, כי גם יהיה **אפילה** שהיא גדולה מחשיכה, עד שיהיה **מנודח** מן האופל. (ועל צד המליצה נראה שמצייר במליצתו הנשגבת את הצוקה והאפילה כעצמים מופשטים, ויחס אליהם העיפות וההתנדחות, אמר במליצתו הצוקה תהיה עיפה, מצייר כי הצרה תשחית כל יושבי הארץ עד שלא ימצא שם איש לקבל הצוקה שבאה אחר הצרה, שהיא צוקת הנפש, כי לא יהיה איש, באופן שימלץ שהצוקה תהיה עיפה ונלאה מפעול פעולתה. וכן האופל הבא אחרי החושך יהיה מנודח מן הארץ ולא יבא שמה, כי החשך בעצמו ישמיד את יושבי הארץ ולא ימצא האופל מקום

לחול, ותכלית המליצה שלא ימשכו ימי הרעה כדרך כל רעה, שתחלה תבא צרה ואחריה צוקה, תחלה חשך ואחריו אופל, כי עם ביאת הצרה והחשכה בראשיתה יכריתו את הכל. ומפרש **כי לא מועף לאשר מוצק לה**, נותן טעם למה תעוף הצוקה, יען שלא ייעף המציק שהוא האויב, וישמיד את הכל, וע"כ תיעף הצוקה ולא תמצא מקום לחול): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צרה, צוקה. הבדלם הוא כי צרה היא הצרה החיצונית, וצוקה היא הצוקה הפנימית, צרה היא מענין צר ומצור, וראשית הנחתו על צרירת האויב על עיר להלחם עליה לתפשה, אל תצר את מואב, והושאל ממנו אל כל צרה הבאה ע"י סבה חיצונית, צרת חולי ומכאוב, צרת עוני, צרת בנים, ודומיהם. אבל צוקה, היא הצקת הנפש לאדם עד שמואס בחייו (פערצווייפלוג) וימצא צוקה בלא צרה, שלפעמים יקוץ האדם מעמדו, ורוחו הפנימי כים נגרש, וים הדמיון ישא שאון דכיו עליו להרעיש את שלומו על לא דבר, ויגד לה כי הציקתהו (שופטים יד), ויתקבצו אליו כל איש מצוק (שמואל א' כב), וכן יהיה צרה בלא צוקה באדם אשר ככפיר יבטח ולא יחוש לפגעי הזמן אשר סביב שתו עליו, לפ"ז כשאומר במצור ובמצוק אשר יציק לך אויבך (דברים כח), צרה וצוקה (צפניה א', תהלות קי"ט, משלי א'), ר"ל צרת אויב מבחוץ, וצוקת הנפש פנימה, כי עת יפגשו את האדם שני אלה, מכתו אנושה, כי המציר דרכו להסתתר בבית עד יעבור זעם. והמציק דרכו לצאת ולשוטט בחוצות להקל דאבון נפשו לרוח היום, אבל המציר ומציק, אין לו תקנה: **חשך, ואפלה.** אופל קשה מחשך, חשך רק מניעת האור השמשי, והאופל בשלא יגיה גם אור ירח וכוכבים, וכן (איוב ג') היום ההוא יהי חשך, הלילה ההוא יקחהו אופל, קלל כ"א לפי ענינו, (ועיין לקמן נ"ח י', נ"ט ט'): (מלבי"ם באור המלות)

כג כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגונים:

רס"י כי לא מועף לאשר מוצק לה. כי מלך אשור אשר ניתן למוצק ולהכר לה לארצכם אינו עיף ואינו עכל מלכא עליהם עד שלש פעמים אחת בימי פקה (מלכים ב טו) אשר לקח את עיון ואת אצל מעכה ואת קדש ואת הגליל כל ארץ נפתלי והגלות ההיא בשנת ד' לאחז ובשנת שתיים עשרה ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחאי שבט המנשה מקרא זה (בדברי הימי' א' ה') וגלות זה בשנת שתיים עשרה לאחז תחלת מרדו של הושע בן אלה כענין שנאמר (מלכים ב יז) וימלא מלך אשור בהושע קשר וגו' לאחר שנשתעבד לו שמונה שנה ואין החשבון

מפורק במקרה בגלוי אבל יש ללמוד מזרייתא דסדר עולם והשלישית בשנת שש לחזקיה שנת תשע למרדו של הושע אשר נלכדה שומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזה האמור כאן כי לא עיפות לאויב אשר הוא מואק לה לארץ ישראל האמורה בעניין ואל ארץ יביט : כעת הראשון הקל ארצה זבולן. הגלות הזה האמלעי קלה תהיה כאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולן ונפתלי שאף בשנייה לא הגלה אלא שני המטות וחלי המטה שבעבר הירדן אבל האחרון מסע השלישי הוא : הכביד. טיאת את הכל כמכזד את הצית ויש לפרשו אף לשון כוזד לפי עניין המקרא שפתח ראשונה בלשון הקל ארצה זבולן והאחרון הכביד וכשאמר ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים : דרך היס. אותן היושבים על ימה של טבריה היא ארץ נפתלי שני' ים ודרום ירשה (דברים לג) : עבר הירדן. היא גלות שנייה של ראובן וגד : גליל הגוים. היא כל ארץ ישראל שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל מתאווין לה וצאין לה לסחורה כענין שני' (ירמיה ג) נחלת צבי צבאות גוים ויונתן תירגם לשון אחר : (רש"י)

מצודת דוד כי לא מועף. כי לא יהיה עייפות ותשות כח להעם אשר הועמד להיות לה למוצק ולהצר כי שלש פעמים יבא עליהם : **כעת הראשון**. גלות האמצעית תהיה קלה כאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולן וארץ נפתלי וכן בגלות האמצעית לא יגלה רק אותם שבעבר הירדן : **והאחרון הכביד**. אבל גלות האחרון יכבד מהם כי הכל יגלו. דרך היס. עכשיו מונה סדר גלותם ואמר בתחלה גלו היושבים דרך ימה של טבריה והיא ארץ נפתלי שנאמר בו ים ודרום ירשה (דברים לג) וזה היה בימי פקח בן רמליהו כמ"ש במ"ב והוא בשנת ד' לאחז : **עבר הירדן**. אח"י גלו אותה שבעבר הירדן כמ"ש ויער וכו' ויגלם לראובני וכו' (דה"א ה) וזה היה בימי הושע בן אלה והיא בשנת י"ב לאחז כן משמע בס"ע : **גליל הגוים**. אח"י גלו כולם בסוף ימי הושע והיא בשנת ו' לחזקיה כמ"ש במ"ב, א"י בכללה נקראה גליל הגוים שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל היו מתאווים לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג) וכ"י חוזר למעלה שאמר לא תהיו נפתים אחר המסיתים לדרוש באובות כי בני עשרת השבטים דרשו באובות והגיע להם הרבה מהרעות : (מצודת דוד)

מצודת ציון מועף. מלי עיפות : **מנודח**. מלי דחיה : **מוצק**. מלי צוקה וצרה : **גליל**. ענין סבוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי לא מועף, מלך אשור המציק לא ייעף מבא פעם אחר פעם להשחית הארץ. **כעת הראשון**, תחלה בא עליהם בימי פקח

(מ"ב, ט"ו), ויקח את עיון וכוי ואת הגלילה כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה, וזה היה בשנת רביעית לאחז, ובשנת י"ב לאחז הגלה לראובני ולגדי וחצי שבט מנשה, וגלות זו תהיה ג"כ קלה כגלות האי יען לא תהיה כללית, אבל **והאחרון הכביד**, גלות האחרונה תהיה כבדה כי הי כללית, עתה חושב שלש הגליות כסדרן, תחלה הגלה **דרך הים**. ארץ נפתלי היושבת בימה של טבריה כמ"ש ים ודרום ירשה. ואח"כ **עבר הירדן** הם ראובן וגד וחצי מנשה שישבו בעבר הירדן, אבל בגלות האחרון כלל **גליל הגויים**, גלילות כל השבטים לגוייהם: (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה

פרק-ט

א הָעַם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רְאוּ אֹרֶךְ גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צְלָמוֹת אֹרֶךְ נֶגֶה עֲלֵיהֶם:

כ הָעַם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ. הֵם יוֹשְׁבֵי יְרוּסָלַיִם שֶׁהָיוּ חֲשִׁיכִים מִדְּלֹגַת סִנְחֹרֵב כַּעֲנִיֵן שֶׁאִמַר חֲזַקִּיהוּ (לְקַמֵּן ל"ז) יוֹם כָּרַח וְתוֹכַחַה וְנִאֲלָה הַיּוֹם הַזֶּה : רְאוּ אֹרֶךְ גָּדוֹל. בְּמַפְלְתוֹ שֶׁל סִנְחֹרֵב : (כ"ט)

דוד הָעַם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ. מוֹסֵב לַמַּעֲלָה לֹמַר אֲבָל הָעַם הַזֶּה עַל שֶׁלֹא הָיוּ כַּמוֹהֵם עִם כִּי אִף הֵמָּה הִלְכוּ בַּחֹשֶׁךְ מִפְּחַד סִנְחֹרֵב הֵנָּה בְּסוֹף רְאוּ אֹרֶךְ גָּדוֹל בַּעַת מַפְלְתוֹ : יוֹשְׁבֵי וְכוּ'. כֹּפֵל הַדָּבָר בְּמִ"ש : (מִצְוֹת דוֹד)

ציון מִצְוֹת צִיּוֹן. צִלּוֹ שֶׁל מוֹת רִ"ל חֲשַׁכְתָּ הַקֶּבֶר : נֶגֶה. עֲנִין הָאָרֶז וְזָרִיחָה : (מִצְוֹת צִיּוֹן)

מלבי"ם - באור הענין הָעַם, אַחֲרֵי שֶׁבָּאָר אֵיךְ לִשְׁבֹּט אֲפָרַיִם שַׁעֲתָה שֶׁמֶשׁ הִתְחַלְתָּ זֹרַח עֲלֵיהֶם יֵהִי אִזְ חֹשֶׁךְ וְאֲפִילָה מִנּוֹדָח, אֹמֵר לַעֲוֹמֵת זֶה לַעֲמֵ הַהֹלְכִים עֲתָה בַּחֹשֶׁךְ שֶׁהֵם שְׁבֹט יְהוּדָה יֵהִי אֹרֶךְ בְּשַׁנְתָּ ט"ו לְחֲזַקִּיָּה אַחֲרֵי מַפְלַת אֲשׁוּר. וְהֵנָּה לַפַּעֲמִים יֵהִי אִישׁ שְׂרוּי בַּחֹשֶׁךְ בַּעַת יִזְרַח אֹרֶךְ, אִם יִסְתַּתֵּר אִ"ע מִפְּנֵי הָאֹרֶז בְּחֹדֶר חֹשֶׁךְ, וְזֶה אִ"צ רַק שִׁיבֵץ לְחוּץ וִירָאָה אֶת הָאֹרֶךְ, נֶגֶד זֶה אָמַר הָעַם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ, וְהִסְתִּירוּ פְּנֵיהֶם מִן הָאֹרֶךְ יִרְאוּ אֹרֶךְ גָּדוֹל, הַנִּמְצָא סְבִיבוֹתָם. וְלַפַּעֲמִים יִשְׂרָה אִישׁ בַּחֹשֶׁךְ מִצַּד שְׂאִין אֹרֶךְ בְּמִצְיָאוֹת כֹּל כֹּמוֹ בְּלִילָה שֶׁהָאֹרֶךְ תַּחַת הָאֹפֶק, וְזֶה צָרִיךְ שִׁיזְרַח הָאֹרֶךְ וִיגִיָּה אֶל אֹפֶקוֹ, נֶגֶד זֶה אָמַר גַּם יוֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צְלָמוֹת מִ"מ אֹרֶךְ נֶגֶה וִיזְרַח עֲלֵיהֶם, (וְהַנִּמְשָׁל בְּזֶה, כִּי שְׁבֹט יְהוּדָה אֹרֶךְ הִ' וִישׁוּעָתוֹ זֹרַחַת

בארצם רק הם הסתירו פנים ממנה ולא ראו האור ואז יכירו הישועה בהתגלותה. וגם יושבי בארץ צלמות והם הגולים בחלח וחבור, שרחוק מהם ישועה, ישובו אז לא"י ויחסו בצל חזקיהו) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אור נגה עליהם**. פעל נגה הונח על האור החוזר מגשם מלוטש שאין לו אור מעצמו רק מקבל אור מדבר אחר, כמו כדור הירח, כמו שיבואר לקמן (יג י'), ולכן בא פעל זה על צאת אור היום מן האופק המזרחי קודם הנץ החמה, וארח צדיקים כאור נוגה (משלי ד' יח), יען כי האור הנראה אז אינו מגוף השמש רק מפגישת אור השמש בקטורים העבים העולים מן הארץ, כמ"ש הרמב"ם בפ"י המשניות (ריש ברכות) : (מלבי"ם באור המלות)

ב הרבית הגוי (לא) לו הגדלת השמחה שמחו לפניך כשמחת בקציר
כ אשר יגילו בחלקם שגלל:

רפ"י הרבית הגוי. נעשו גדולים לכל שומעיהם כשמעו האומות הנסי' שנעשו להם : לו הגדלת השמחה. ולא לאויביו וכתוב לא בלמ"ד אלף לפי שלא היתה שמחת חזקיהו שלימה לפי שבאותו הפרק נאמ' לו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך (לקמן לח). כשמחת בקציר. ת"י כחדוות נלחי קרב שהוא כעין הקציר הורגי אדם קוללי לווארי' ושינה הכתוב בלשוננו לדרוש שהיה אותו הגם כליל קציר העומר : כאשר יגילו בחלקם שגלל. מצרים בימי משה שאף כאן חלקו שגלל כוש ומצרים וחמדת כל הגוים כמ"ס (לקמן לז) שכשחזר מעל תרהקה מלך כוש בא לו לירושלים עם כל אולרות כוש ומצרים כענין שני' (לקמן מה) יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים וגו' והכל בזו חזקיהו ועמו : (רפ"י)

מצודת דוד **הרבית הגוי**. בזה נעשו גדולים וחשובים בעיני הכל : **לו הגדלת השמחה**. ר"ל אם למלכות ישראל היה חושך אפלה הנה ליהודה הגדלת השמחה : **שמחו לפניך**. בבית המקדש נתנו שבח ושמחו שמחה גדולה : **כשמחת בקציר**. כמו שדרך העולם לשמוח בעת הקציר : **כאשר יגילו**. כמו ששמחו בעת שחלקו שלל שנחרב כן הרבו לשמוח לפניך בבה"מ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הרבית**. ענין גדולה כמו רבי מלך בבל (ירמיהו לט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הרבית**, הנביא מסב פניו אל ה' ואומר, הנה **הרבית** והגדלת את הגוי שהוא מחנה שנחריב במה שנתת בידם כל ממלכות

הארץ, אבל בזה **אך לו** להעם ההולכים בחשך שהם שבט יהודה. **הגדלת השמחה**, שעיי"כ גדלה שמחתם בכפל שנושעו מגוי תקיף כזה, ועיי"ז יצא שמם בכל הארץ. **שמחו לפניך כשמחת בקציר**, ר"ל כי מצד אחד ישמח האדם יותר באסיפת תבואתו בקציר מבאסיפת השלל במלחמה, כי באסיפת השלל בהכרח נהרגו גי"כ מעמו במלחמה, אבל בצד אחר ישמח יותר באסיפת השלל, כי שמחת הנצחון גדולה מכל אבל פה שלא לחמו ולא נהרג מהם איש, שמחתם דומה בצד אחד כשמחת בקציר שאוסף בלי מלחמה ובלא סכנה, ובצד האחר דומה **כאשר יגילו בחלקם שלל**, כי נצחו את אויבם והאויב נפל עיי"מ מלאך ה' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הגוי. אחר ששם עם שבפסוק הקודם על ישראל, יהיה שם גוי פה על אשור כמ"ש למעלה (א' ג'), ומלת לו מוסב על העם, והכתיב לא בא' בא למעט הגוי : **כשמחת**. התיי"ו במקום ה', וכן אם אתן שנת לעיני, שפעת אני רואה, ויתכן שרמז למ"ש חז"ל שמפלת סנחריב היה בליל פסח בעת קציר העומר, ועיי"כ בא בסמוך שבהכרח חסר הנסמך כשמחת קציר בקציר, ויהיה ב' בקציר ב' הזמן, ר"ל בעת קציר בניסן, שמחו כשמחת קציר : **יגילו**. ההבדל בין שמחה וגיל, מבואר אצלי בכל התנ"ך, שמחה מורה השמחה התמידית על דבר משמח הבא בתמידות, וגיל היא השמחה החדשה על ענין התחדש פתאום כמו מציאה, בשורה טובה, ודומיהם, ועיי"כ על הקציר שרגילים בו תמיד אמר שמחה, ועל השלל שהוא חידוש אמר גיל : (מלבי"ם באור המלות)

ג | את-על סבלו ואת מטה שכםו שבת הנגש בו החתת פיום מדין :

רס"י כי את עול סבלו. עול שהיה סבל לחזקיה ושהיה מטה את שכםו למשא כבד להעלות מס קשה ואת שבת יהודה שהיה נוגש בו בחזקיהו : החיתות. שזרח יחד זלילה אחד. כיום מדין. בימי גדעון שאף הם נפלו יחד זלילה אחת וזליל קציר העומר כמו שנאמר והנה זליל פעורים מתהפך זמחנה מדין : (רס"י)

מצודת דוד כי את עול סבלו. העול שהיה סובל חזקיהו ומי שהיה מטה שכםו להעמיס עליו משא כבד להעלות מס קשה ואת השבת שהיה נוגש ורודה בו והוא אשור וכפל הדבר במ"ש לתפארת המליצה : **החתות**. העם הזה שברת בלילה אחת כמו עת מפלת מדין בימי גדעון כי גם המה נאבדו בלילה אחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון סבלו. מל' סבל ומשא : **שבת**. כן יקרא המושל כמו לא יסור שבת מיהודה (בראשית מט) : **הנוגש**. ענין לחץ ודחק : **החתות**. ענין שברון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי את על סבלו, נשא משלו, משור שבעליו מטה שכמו אל עבודת האדמה שיש בזה ג' דברים א.** העול שסובל על צוארו, **ב.** בעליו שהולך אצלו ומטה שכמו ע"י העול באכזריותו, **ג.** השבט שבו מכה אותו בכל עת. והמשיל שעבודם אל אשור בג"ד אלה. **א.** כובד המס הוא העול שסבלו, **ב.** המושל האכזר הוא המטה שכמם לסבול העול של המס, **ג.** חיילותיו ומחנהו הוא השבט בו הכה אותם כל עת שלא שמעו למשמעתו. והנה לפעמים יסור מהם העול וכובד המס, אבל עדיין המושל האכזר קיים, ולפעמים שמת גם המושל אבל עדין עמו ומחנהו קיימים שהם השבט, עז"א כי במפלת סנחריב נושעו מכל צד, כי בפעם אחת נשבר **עול סבלו**, שהוא המס והעבודה שעבד בו, וגם **מטה שכמו** הוא מלך אשור שנהרג ע"י בניו, וגם נשבר **שבט הנגש בו**, שהוא מחנהו שנהרגו ע"י המלאך, וכולם **החתת** ושברת **כביום מדין** שהצירו לישראל ונהרגו ג"כ ע"י נס כולם בלילה אחד (שופטים ו'), ולדברי חז"ל היה מפלת מדין ואשור שניהם בליל פסח ובזכות העומר: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **על סבלו.** עול היא עול הבהמה, ואם בעל השור חס עליו מרים את העול בל יטה שכמו, ואהיה להם כמרימי עול (הושע יא), ואם הוא אכזר מכביד עליו ומטה שכמו, ועז"א ואת מטה שכמו. וסבלו, הוא שם והב' בקמץ חטף וענינו סבל המשא. **כיום**, כמו כביום, כמו כבור סיגיד (למעלה א'): (מלבי"ם באור המלות)

יד **כי כל-סאון סאן ברעש ושמלה מגוללה בדמים והיתה לשרפה מאכלת**
אש:

רש"י **כל סאון סאן ברעש.** יש פותרין אותו לשון סאה ומדה כמו שדרשוהו רבותינו אך לפי פשט ל' המקרא לא יתכן לפרש מגזרתו מאחר שאין הוי"ו והנו"ן מעיקר התיבה אלא כמו שאון מן שואה והמון מן הומה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנון לומר סואן אלא שואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר שאון הומן חורן ואני אומר שפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון כהלת נחון במלחמה, כי כל סאון סאן ברעש קול נחון שום נולח במלחמה ברעש שטטת סוסים והגפת תריסין הוא: ושמלה. הרוגי מלחמה מגוללה בדמים. אבל נחון זה אין בו רעש ואין בו דם. והיתה לשריפה יקד. יקוד מאכולת: (רש"י)

מצודת דוד **כי כל סאון.** כל שאון המיית מלחמה הדרך להיות המיים ברעש גדול ושמלת חהרוגים מגוללת בדמים ומלוכלכת בו: **והיתה.** אבל

נצחון המלחמה ההיא היתה דומה לשרפה הנאכל באש כי לא נשמע רעש מלחמה ולא נראה דם כי המלאך הכה בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סאון**. כמו שאון בשי"ן והוא המיית מלחמה : **ושמלה**. עניו מלבוש : **מגוללה**. מלי' גלגול וסבוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כל סאון סאן ברעש**, הלביש את דבריו פה משל ודמיון. אומר **השאון שואן ברעש**, הציג בציור המליצה את השאון כעצם מופשט, וכאילו הוא שואן והומה על עצמו ברעש, והנמשל כי השאון השואן על עמים רבים, עתה שאן בקול המולה על עצמו והאביד את עצמו ע"י הרעש, **ושמלה**, היא השמלה האדומה שמרימים אותה על נס, לאות שישפכו דם ולא יחמולו, עתה היא **מגואלת** ומלוכלכת **בדמיה** אשר שפכה. **והיתה לשרפה מאכלת אש**, המאכלת אש היתה בעצמה לשרפה. האויב שהאכיל את כל, שרף את עצמו, המליצה אמריה תאמר, הרעש הרעיש את עצמו, השמלה האדומה היתה לנס על עצמה, והמאכלת אש שרף את עצמו, המות המית את עצמו, האויב לא ידי אדם שלטו בו, אך הוא עצמו סבב על עצמו שמד ואבדון ע"י מלאך ה' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **סאון**. לדעתי כמו שאון בימנית, ונמצא ממנו מנל"ה שרשו שאה, על שממון, אם שאו ערים, וכל מהומה ורעש, קול שאון מעיר. גם נמצא ממנו מה ששרשו שוא, על שממון, אמש שואה ומשואה (איוב ל'), על הרעש תשואות סוכתו (שם לו). גם נמצא ממנו ששרשו נשא, להשאות גלים (לקמן לו), ומזה. תכסה שנאה במשאון (משלי כו). ולפי"ז יהיה שואן, בינוני פועל, והנו"ן נוספת, או יהיה במציאות גם פעל ששרשו שאן. על הוראת הרעש, וי"ל ושאננד עלה באזני (לקמן לז), שי"מ מענין שאון ורעש, ג"כ שרשו שאן והנו"ן השניה למשקל השם, ולפי"ז תהיה פה הנו"ן שרשית, ופעל רעש הונח בעצם על רעש הארץ, והושאל ממנו על כל דבר המרעיש ועוקר עצמים בסערותו : **ושמלה**. ההבדל בין שמלה לריעיו כסות בגד ודומיה', כי שמלה כולל גם מה שאינו תפור למדת האדם. ופרשו את השמלה. וכן פה השמלה הפרושה על נס ודגל צבא המלחמה : **מגוללה**. ענין מיאוס וטינוף. על פגרי גלולכם (ויקרא כו), ועמשא מתגולל בדם (ש"ב כ'): **לשרפה מאכלת אש**. פעל אכל ופעל שרף, מובדלים מיתר לשונות המורים על השרפה, כמו דלק בער יצת, במה שהם מורים על עצם השרפה ואכילת האש, משא"כ בער דלק שעקרם על תחלת התבערה (ע"ל יז), וההבדל בין אכל ובין שרף, אכל יאמר תמיד בהשקף מצד שהאש אוכלת ומכלה את הגוף הבוער. ושרף יאמר על העצם שכבר נשרף והיה לאפר, ר"ל פעל אכל מצייר עת הכליון, ופעל שרף, השינוי שנעשה אחר הכליון שנשרף והיה אפר, ועז"א והיתה לשרפה מאכלת אש, מציין את האויב בפעל אכל, שהוא אוכל ומכלה בהוה את הכל, ומפלתו בפעל שרף ששב לעפר ואפס : (מלבי"ם באור המלות)

גַּבּוּר אֶל גְּבוּרַתוֹ וְתֵהִי הַמְּשֵׁרָה עַל-שְׁכָמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פְּלָא יוֹעֵץ
אֶל גְּבוּרַתוֹ וְתֵהִי הַמְּשֵׁרָה עַל-שְׁכָמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פְּלָא יוֹעֵץ

רַס"י כי ילד יולד לנו. אע"פ שאחזו רשע הוא בנו הנוול לו זה כמה שנים להיות לנו תחתיו למלך לדיק יהיה ותהיה משרת הקב"ה ועולו על שכמו שיהיה עוסק בתורה וסומר מלות ויטה שכם למשאו של הקב"ה ויקרא שמו הקב"ה שהוא מפליא ענה ואל גבור ואזי עד, קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיה צימיו : (רס"י)

מצודת דוד כי ילד יולד לנו. כל זה בזכות הילד אשר יולד לנו וזהו חזקיהו שבימיו היתה מפלת סנחריב : ותהי המשרה. ממשלת ה' יהיה על שכמו ר"ל יטה שכמו לסבול עול התורה והמצוה : ויקרא שמו פלא יועץ וכו'. ר"ל ה' שהוא יועץ פלא ואל גבור ואבי עד יקרא שם הילד היולד שר שלום : (מצודת דוד)

מצודת ציון המשרה. מל' שררה וממשל : אבי עד. אב עולם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, ר"ל ומאיזה סבה תהיה לנו התשועה הזאת ; ? כי ילד ומקרה חדש ומזל חדש נולד לנו, ומי סבב הילד והמזל הזה. ? בן נתן לנו. בן יורש עצר המלוכה הוא חזקיהו אשר תהי המשרה על שכמו, לא העול של אשור, ויקרא שמו שיעור הכתוב, ה' שהוא פלא יועץ ואל גבור ואבי עד קרא שמו של חזקיהו שר שלום, לאמר שלא תהיה המשרה שלו ע"י מלחמות רק ע"י שלום. (ושלש התוארים שתאר פה את ה', הוא להורות שהבטחתו תתקיים ולא תשתנה בשום אופן, כי הבטחת האדם תשתנה מפני שלשה דברים, א שתשתנה מחשבת המבטיח ורצונו ויחליף את עצתו הקדומה, וזאת לא יצוייר אצל ה' כי הוא יועץ פלא, ועצתו לא תשתנה, ב מפני חסרון היכולת שלא יוכל למלא הבטחתו, אבל ה' הוא אל גבור בעל היכולת המוחלט, ג כי למחר ימות ועמו תמות ההבטחה אבל ה' הוא אבי עד הוא אבי הנצחיות הקיים לעולם. ועפ"י שלשה התנאים הנמצאים אצל ה', שהם החכמה והיכולת והנצחיות אשר הם תנאים לקיום ההבטחה, יקום דבר, שהבטחת ה' לא תשתנה ואחר שהוא קרא שמו שר שלום, דברו לא תשוב ריקם), ולמה קרא שמו שר שלום? אומר כי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ילד. כולל כל הויה חדשה, לדת כל חי, התחדשות ילדי יום, כי לא תדע מה יולד יום (משלי כו), בטרם לדת חק (צפניה ב'), אלה תולדות יעקב, שפירשו המפרשים התחדשות מקריו וגלגולי סבותיו. וכן פה מזל חדש וסבה חדשה : על שכמו. לא מצאנו שיהיה השכם נושא המשרה, רק העול ?, אך מגביל לעומת שאמר, (פ"ג) ואת מטה שכמו, אומר עתה המשרה תהיה במקום העול, ור"ל לא יתגאה בשררתו, כענין,

כלום שררות אני נותן עליכם עבדות אני נותן עליכם : **פלא יועץ**. הנכון יועץ פלא. אבי עד, מוליד הזמן ומחדשו, כי מלת עד מציין הזמן הנמשך עד אחרית הזמן, כמו בטחו בה' עדי עד והוא כולל כל עוד שיהיה הזמן במציאות, ויען שנצחיות ה' אינו נופל תחת הזמן רק הוא בורא הזמן ומחדשו נקרא אבי עד ומחוללו : (מלבי"ם באור המלות)

וַ (למרבה) לְמַרְבֵּה הַמְּשֶׁרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין-קֶץ עַל-כֶּסֶא דָּוִד וְעַל-מַמְלַכְתּוֹ לְהַכִּין אֹתָהּ וְלִסְעָדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבְצַדִּיקָה מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם קִנְיָת יְהוָה יְצַבְאוֹת תַּעֲשֶׂה-זֹאת: (פ)

רס"י למרבה המשרה. למי יקרא השם למלך המרבה המשרה של הקב"ה על עצמו לירא מפניו משרה לשון שררה זו לתשובת אחרים, אך יש לומר שאף שר שלום משמותיו של הקב"ה וקריאת שם זה אינה לשם ממש אלא לשם גדולה ושררה כמו וקרא שם צבית לחם וכמו ועשיתי לך שם, אף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה ולשלום הניתן לו אין קץ שהיה לו שלום מכל עצריו ואין קץ זה לשון הפסק עולמית אלא אין קץ לסביביו, על כסא מלכות דוד יהיה שלום זה במשפט וצדקה שעשה חזקיהו ולשלום וי"ץ זה תיקון המלה הוא הרבה משרה על שמו ומה גמול ישלם לו הנה לשלום אין לו קץ ואין קצבה. מעתה ועד עולם. עולמו של חזקיהו כל ימיו וכן מצינו שאמרה חנה על שמואל וישב שם עד עולם ולתשובת אחרים האומרים שהוא שם יש להשיבם מהו מעתה והלא לא בא עד לסוף ג' מאות שנה : קנאת ה' צבאות. שקנא לציון על אשר יעז עליה ארם ופקח : תעשה זאת. ולא אחז ראוי לכך ואף זכות אבות תמה, תוספת ואמרו רבותינו בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרו מלכאי השרת לפני הקב"ה מי שקצץ דלתות ההיכל וסגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו הכתוב : (רס"י)

מצודת דוד למרבה המשרה. ר"ל השם שר שלום יורה על מרבית הממשלה ועל מרבית השלום עד אין סוף : **על כסא דוד**. מרבית הממשלה והשלום יהיה על כסא דוד ר"ל על המלך היושב על הכסא : **ועל ממלכתו**. גם על אנשי ממלכתו יהיה מרבית הממשלה והשלום : **להכין אותה**. להשאר עומדת על כנה ובסיסה וחוזר על הכסא ועל העדה : **ולסעדה**. לבל תהיה נופלת : **במשפט ובצדקה**. ר"ל אם במשפט לבד לא יהיו כדאים לזה כי אין הזכות רב כ"כ מ"מ יעשה עוד צדקה : **מעתה ועד עולם**. כל ימי חזקיה : **קנאת ה'**. כ"ז הצדקה יעשה על כי יתקנא על מה

שחרף סנחריב כלפי מעלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולסעדה. ענין השענה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למרבה, שלא יהיה קץ וגבול לרוב המשרה ולרוב השלום, הפך מהנהוג שעם רוב המשרה א"א שתהיה רוב שלום כי יתגוררו עליה קנאת מקנאים, ודלתות הכתוב מגבילים, **למרבה המשרה על כסא דוד, ולמרבה השלום, על ממלכתו**, ר"ל על כסא דוד יהיה רוב משרה שימשול ממשל רב, ועל ממלכתו ומדינתו יהיה רוב שלום שחרב לא תעבור בארצו. **להכין אותה**, גם פה הדלתות מגבילים, **להכין אותה במשפט מעתה, ולסעדה בצדקה עד עולם**, כי עקר מה שמיסדים הכסא ומכינים אותה בתחלתה הוא בעבור המשפט, שיעשה המלך משפט בין אדם לחברו שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, וזו ההכנה מעתה. ובמה יסעדו את הכסא שיתקיים, זה יהיה בצדקה שהיא צדקת המעשים בין אדם למקום כמ"ש וכתב לו את משנה התורה והיתה עמו וכו' למען יאריך ימים על ממלכתו, וסעד הזה הוא עד עולם, ואף שאין ישראל ראויים לנסים אלה, הנה קנאת ה' תעשה זאת בעבור שמו הגדול (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות למרבה. שם, ויען שהוא סמוך נקוד צירי"י במשקל ומשקה צמא יחסיר, לרוב המשרה, ומורה רוב הכמות והאיכות ונמשך לשתיים לרוב המשרה ולרוב השלום. אין קץ, כמו אין קץ לכל העם (קהלת ד'), אין גבול לריבוי הזאת : **ממלכתו**. יש הבדל בין ממלכה ובין מלוכה. נושא השם ההגיוני של מלוכה הוא המלך, ונושא השם ההגיוני של ממלכה הוא העם והמדינה, ובררתי זה במקום אחר : **להכין, ולסעדה**. הכנה מורה ענין הזמנה בדבר שיוזמנו האמצעיים ואין חסר רק התכלית, וזה ההבדל בינו ובין נרדפיו. וסעד הוא שעושים חיזוק לדבר העשוי מכבר, שלא יתמוטט בעתיד : **במשפט ובצדקה**. מבואר אצלי בכל התנ"ך שמשפט בין אדם לחברו וצדקה בין אדם למקום : **ועד עולם**. מצאנוהו על זמן רב אף שאינו נצחי, כמו ועבדו לעולם : (מלבי"ם באור המלות)

זַרְזָר שְׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב וּנְפֹל בְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י זכר שלח אל' זיעקב. הנבואה שנתנבא לפורענות פקח בן רמליה : ונפל בישראל. מעתה תתקיים זהם : (רש"י)

מצודת דוד דבר וכו'. זה אמר על מלכות אפרים דעו הפורענות הבאה עליהם לא במקרה בא כי הדבר הזה שלח ה' ע"י הנביאים הקודמים להתנבאות עליהם וכן היה כי נפל ונתקיים כי כבר גלו מקצתן : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין דבר, (השיב פניו אל עשרת השבטים, לנבא בפרטות על הרעה העתידה עליהם), העמים הקדמונים היו מאמינים בדבר הנקרא **אראקעל**, והוא מאמר מתפשט בפי ההמון אשר חשבו כי הגיע אליהם מאמר זה כדמות גזרה או פקודה מן השמים, ו**אראקעל** כזה, נולד לרוב אצל ההמון, ומהם הגיע לאזני הגדולים, ומשם נתפשט אל הגוי כולו. עפ"י מצייר כי מאמר זה של לבנים נפלו (פסוק ט'), היה אצלם כאלו הוא דבר אשר שלח ה' אליהם מן השמים, ודבר זה התחיל **ביעקב** שהם ההמון, ומשם **נפל** ונתפשט **בישראל** שהם הגדולים, עד כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ביעקב. בישראל. כמו שיעקב היה לו שני שמות, שם יעקב היה שם הלידה, ושם ישראל היה שם הכבוד והשררה, כן בניו המכונים בשמות אלה, התיחדו ההמון בשם יעקב, ונכבדי העם בשם ישראל, כמו שיבואר לקמן (י' כ', יד א', כז ו'. כט כג, מ' כז, מ"א א' יד, מב, כד, מג, א' כב כח, מד א, ה, כא, כג, מה ד', מו ג', מח א י"ב, מ"ט ה' ו'), ובכ"מ בתנ"ך: **ונפל**, ישמש ג"כ על העברת דבר. מאיש לאיש, ממקום למקום, וממנשה נפלו אל דוד (דה"א יב יט): (מלבי"ם באור המלות)

לח וידעו העם פלו אפרים ויושב שמרון בגאון ובגדל לבב לאמר:

רס"י בגאון ובגודל לבב לאמר. מה שהיו אומרים בגאון ובגודל לבב: (רס"י)

מצודת דוד וידעו. כל העם הנשארים ידעו שלא כן דבריהם אשר ידברו בגאון ובגודל לבב והוא מקרא קצר ומובן מאליו: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין וידעו אותנו כל העם כולו, היתה שומה בפי כלל העם בין אפרים שהיא המדינה ובין יושב שמרון, בעיר המלוכה ולא לבד שאמרו מאמר זה בגאון להתגאות כי גם בגדל לבב שלבבם היה בוטח על מאמר זה לאמר, וזה ענין המאמר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בגאון ובגודל לבב. המתגאה ידע לפעמים כי שקר נסכו, אבל הגדול בלבבו, טועה בעצמו שהוא כן כמו שידמה: (מלבי"ם באור המלות)

לט לבנים נפלו וגזית נבנה שקמים גדעו וארזים נחליף:

רס"י לבנים נפלו וגזית נבנה. המלכים שהיו לנו קודם שמלך פקח כגון

יהואחז בן יהוא שבימיו נתמעטו כענין שנאמר (מלכים ב יג) כי ארדם מלך ארם שפלים היו והם הלכו להם כבניין לבנים רעוע הנופל אצל זה שהוא עכשיו חזק הוא כבניין אבני גזית וכן ארזים טובים משקמים לבנין : (רפ"י)

מצודת דוד לבנים נפלו. מה בכך שנפלו בנין הלבנים הלא נבנה תמורתן באבני גזית ר"ל אם האויב גלה המקצת הנה עתה נתחזק ביותר כי חושבים שבא במקרה והיא לא תתמיד. שקמים גדעו. אם נכרתו השקמים נחליף ארזים המעולים מהם וכפל הדבור במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון וגזית. אבנים גזוזים ומחוטבים ביושר רב : **שקמים.** מין אילן תאנה וכן ובולס שקמים (עמוס ז) : **גדעו.** נכרתו כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לבנים נפלו, אמרו מה לנו לפחד על מה שנפל רצין ע"י מלך אשור, הלא עתה נבחר עוזרים אחרים שיהיו חזקים יותר מארם, ונדמה כמי שנפל ביתו שהיה בנוי מלבנים שבונה תחתיו בית מגזית שחזק יותר. **שקמים גדעו.** מוסיפים בדבריהם שעוד יתרון להם בזה על המשל הראשון ממי שבונה גזית תחת לבנים, שזה עכ"פ יצטער על ההפסד של הבית שנפל וריבוי ההוצאות שצריך להוציא על הגזית כי אנו לא נצטער כלל על אבדן רצין, רק נדמה כמו במשל השני מי שיש לו יער של שקמים שהם אילנות גרועים שבעליו יגדע אותם בעצמו כדי לנטוע תחתיהם ארזים, ובזה בודאי ישמח אם גודעו ע"י אחרים, כן אנחנו עוד נשמח על מפלת רצין, שהיה עזר חלש, שתחתיו נכרות ברית עם ארזים וגבורים (ושני המשלים מגבילים נגד בגאווה ובגודל לבב, משל של לבנים נפלו אמרו בגאווה, ומשל של שקמים גודעו אמרו בגודל לבב, שנדמה להם באמת שהוא לטובתם) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שקמים. מין תאנים שהן בזול מאד כשקמים אשר בשפלה לרב (מלכים א' י" כז) : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּשְׁגַּב יְהוָה אֶת-צָרֵי רָצִין עָלָיו וְאֶת-אֲיָבָיו יִסְכְּרָה:

רפ"י וישגב ה' את צרי רצין עליו. הם בוטחים צמה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב"ה ישגב את מלך אשור עליו ויסכסכנו להשיאו לזא עליו כך שמעתי, ואני אומר את אויביו כלפי השכינה הוא אומר הקב"ה יסכסך את אויביו זה בזה גוי ארם ופלשתים בישראל וישראל זה בזה כמו שנאמר למטה בענין מנשה את אפרים וגו' : (רפ"י)

מצודת דוד **וישגב**. כאומר הנה על עצמם לא סמכו אלא על רצין ודעו שה' ישגב ויחזק את צרי רצין עליו וא"כ כשל עוזר ונפל עוזר : **ואת אויביו יסכסך**. ובוזה יבלבל דעת אויביו הם רשעי ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יסכסך**. ענין בלבול וכן וסכסכתי מצרים (לקמן יט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וישגב**, הנביא משיב להם, הן אמת כי הלבנים יפלו והשקמים יגודעו, **כי ה' ישגב את צרי רצין עליו**, ובוזה יפול ויגדע העזר החלוש שהיה לכם מרצין. **ואת איביו יסכסך**, דרך המלחמה שהגבורים עומדים בתוך ולוחמים ומנצחים, והבלתי גבורים כ"כ עומדים מסביב וסוככים כגדר וחומה בל יתנו יד להאויב המנוצח לברוח, ובוזה צייר כי צרי רצין שהם המצירים לו בפועל הם יתגברו עליו במלחמה. **ועם איביו**, (כי האויב הוא הדורש רעה ואינו מציר בפועל). **יסכסך** ויסך בעדו סביב סביב שלא יוכל לברוח, שהאויבים יסוככו שלא יברח והצרים יהרגוהו בחרב, אולם הגם שחצי המאמר המורגל בפיכם, שהוא **לבנים נפלו**, **שקמים גדעו**, יתקיים ויבא, בכל זאת חצי השני של המאמר שהוא **וגזית נבנה וארזים נחליף לא יתקיים**, כי לא תמצאו עוזרים חדשים, כי אחר מפלת רצין, אז : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **צר, אויב**. הצר מציר בפועל, והאויב דורש רעה ואינו פועל כנ"ל (א' כד), ומלת את אויביו ישמש כמלת עם : **יסכסך**. מענין סך, כמו הנני סך את דרכך בסירים, והוא מן המכופלים כמו בלבול בזבז וע' לקמן (יט ב') : (מלבי"ם באור המלות)

יֵאָרֶם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאַחֲרָיו וַיֹּאכְלוּ אֶת-יִשְׂרָאֵל בְּכָל-פֶּה בְּכָל-זֶאת לֹא-שָׁב אָפוּ וְעוֹד יְדוּ נְטוּיָהּ:

רש"י **אָרֶם מִקֶּדֶם**. אָרֶם הָרְעוּ לָהֶם מִקֶּדֶם צִימֵי יְהוּאֲחָז וַיֹּאכְלוּ וּפְלִשְׁתִּים הָרְעוּ לָהֶם מֵאַחֲרָיו שֶׁהַפְּלִשְׁתִּים לָהֶם צִמְעָרְבוּ : **בְּכָל זֶאת וְגו'**. וְעוֹד יְדוּ נְטוּיָהּ. עַד שֶׁיִּצְיֹא עֲלֵיהֶם אֶת סִנְחָרְבַּן ד"א אָרֶם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאַחֲרָיו, הָיוּ מִשְׁחִיתִים בִּיהוּדָה, צִימֵי אֲחָז כִּמוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ (בְּד"ה ז' כה) וְעַל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְהוּדָה הָיָה יִשְׁעִיהָ מִתְּאוּנָן עַל הַכְּרוֹת הַלְלוּ : (רש"י)

מצודת דוד **אָרֶם מִקֶּדֶם**. אָף כִּי מֵאִז בִּימֵי יְהוּאֲחָז הָרְעוּ לָהֶם אָרֶם הַיּוֹשֵׁב בְּמִזְרַח א"י וְגַם פְּלִשְׁתִּים הַיּוֹשְׁבִים בְּמִעֲרָב הָרְעוּ לָהֶם : **בְּכָל פֶּה**. ר"ל מֵלֹא כָל תְּאוֹתָם מֵהֶם : **בְּכָל זֶאת**. בְּכָל הַפּוֹרְעֲנוּת שֶׁכָּבַר בָּא לֹא שָׁב אָף ה' מִיִּשְׂרָאֵל וְעוֹד יְדוּ נְטוּיָהּ לַהֲכֹת עוֹד בָּהֶם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ארם מקדם, גם ארם עצמו שהיה עד עתה בעזרכם יבא עליכם מצד המזרחי, ופלשתיים יבואו עליכם מאחור, מצד המערב, ויאכלו אתכם בכל פה, ובכ"ז לא שב חרון אף ה' עמכם ומבאר הטעם. כי
(מלבי"ם באור הענין)

יב וְהָעַם לֹא-שָׁב עַד-הַמָּכָהוּ וְאֶת-יְהוָה צָבָאוֹת לֹא דָרְשׁוּ: (o)

רש"י עד המכהו. עד הקצ"ה שהוא מציא עליו המכו' האלה : (רש"י)

מצודת דוד לא שב. לא עשה תשובה המגעת עד ה' שהכה במ כי חושבים הכל למקרה ואינם דורשים את ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והעם לא שב עד המכהו, שהם שבים תמיד לבקש עזר מאת העמים המכים אותם, והלא עמים אלה אינם המכים באמת כי הם רק כשבט ביד ה', ומדוע לא שב עד המכה האמיתי. ? ומי הוא המכהו. ? אומר ואת ה' צבאות שהוא הוא המכה אותם ע"י העמים מדוע אותו לא דרשו, ובעבור זה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות המכהו. ה' הידיעה עם הכנוי שלא כמשפט ?, ור"ל מכהו האמתי, ע"כ בא סימן בתוך סימן : (מלבי"ם באור המלות)

יג וַיִּכְרַת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב כָּפָה וְאַגְמוֹן יוֹם אֶחָד:

רש"י כפה ואגמון. לשון מלכים ושלטונים : כפה. ארקוול"ר זלעז כלומר אותם החופפים עליהם ככיפה זו : ואגמון. ואף היא כיפה קטנה וע"פ שפופה כאגמון קורא לה אגמון וזכרייתא דשמואל מזינו שיש מזלות זרקיע ממונים ואלה שמותם וכאן אמר הנביא שכל חכמיהם המתנבאי' להם וחוזים זכוכבים את הצאות עליהם יכרית ה' מהם : (רש"י)

מצודת דוד ויכרת ה'. לכן יכרת הכל ביום אחד החשוב והשפל : כפה ואגמון. השרים הדומים לענף יפה וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ראש. ר"ל החשוב : זנב. ר"ל השפל : כפה. כן נקרא הענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב טו) לפי שהיא כפופה : ואגמון. הוא הגומא הגדל במים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ויכרת ראש הזנב**, הם הראשים שלהם כמו שיפרש בפסוק שאח"ז, אותם יכרית על שלא למדום ללכת בדרך הטוב, גם יכרית **הכפה והאגמון**, ענף החזק והחלוש שהוא משל אל הגבורים והחלשים, כי גם העם אשמים בדבר כמו שיבואר בפסוק ט"ו ט"ז (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כפה**. ענף, וכפתו לא רעננה (איוב טו), ואגמון גדל במים וחלש מכפה (מלבי"ם באור המלות)

זקן ו**ינשוא-פנים** הוא הראש ו**מורה-שקר** הוא הזנב:

מצודת דוד ו**ינשוא פנים**. מי שהכל נושאים לו פנים לפי רוב החשיבות : **מורה**. המלמד לעשות שקר : **הוא הזנב**. הוא השפל שבעם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מורה**. מלמד כמו את מי יורה דעה (לקמן כח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **זקן**, מתחיל לבאר מי הוא הראש והזנב, ואומר כי **הזקן** בחכמה ובשנים, **והינשוא פנים** מפני מדותיו החשובות **הוא הראש**, **והנביא השקר הוא הזנב**, ור"ל כי הבעל חי כשילך לפניו ילך אחר הראש, אבל כשילך לאחוריו ילך אחר הזנב וכן כשישראל הולכים לפניהם אל דרכי ה' ילכו אחר הראש, וישימו להם מנהיג זקן וינשוא פנים. אבל כשילכו לאחור ולא לפנים ויסורו מדרכי ה', ישימו להם מנהיג נביא מורה שקר וילכו אחר הזנב : (מלבי"ם באור הענין)

טו ו**יהיו מאשרי העם-הזה מתעים ומאשריו מבלעים**:

רס"י **מאשרי**. מדריכי כמו באשרי אחזה רגלי (איוב כג), ומאשריו סלמדו דרכי מדרכי התועה סא"א : ומאשריו מצולעים. הדורכים בדרך המתעי' המאשרים אותם בדרכים הללו דרכים מסותרים ונזוכים שאין פתח ללאת מהם ולשון בילוע נופל על הדרך כענין שנאמר במקום אחר עמי מאשריך מתעים ודרך אורחותיך בלעו (לעיל ג') : (רס"י)

מצודת דוד **מאשרי**. המדריכים את העם המה מתעים אותם ללכת בדרך לא ישר : **ומאשריו**. אותם שהיו מיושרים בעיני העם המה נשחתים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מאשרי**. מדריכי כמו ואל תאשר בדרך רעים (משלי ד) : **מתעים**. מלי' תועה : **ומאשריו**. כמו ומישריו ובאה האלי"ף במקום היו"ד

וכן אשרו חמוץ (לעיל א) : **מבולעים**. ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ג)
(מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין ויהיו, עתה באר הטעם למה יכרית הכפה והאגמון שהוא העם בעצמו, אומר כי הן אמת כי **מאשרי העם הזה היו מתעים** אותם מני דרך, שלכן גזר הכרתה על הראש והזנב, אבל גם **מאשריו** שהם העם המאשרים והמודרכים מהם, היו ג"כ **מבולעים** מצד עצמם (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מאשרי, מבולעים. (עיין לעיל ג' יב) : (מלבי"ם באור המלות)

טז על-כן על-בחוריו לא-ישמח | אֲדַכֵּי וְאֶת-יְתֻמּוֹ וְאֶת-אֶלְמָנָתָיו לֹא יִרְחַם כִּי כָלוּ חֲנָף וּמִרַע וְכָל-פֶּה דֹבֵר נְבִלָה בְּכָל-זֹאת לֹא-שָׁב אָפוּ וְעוֹד יִדּוּ

רפ"י ומרע. רָשַׁע כְּמוֹ זֶרַע מִרְעִים (לעיל ח') : (רפ"י)

מצודת דוד לא ישמח. כי כשאדם חוטא ובא עליו העונש אין שמחה לפני המקום : **כלו חנף**. כולם מחניפים לרשעים : **ועוד ידו נטויה**. להכות בהם עוד יותר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומרע. מרשיע : **נבלה**. דבר מגונה : **נטויה**. מל' הטיה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ע"כ, לא לבד שיכרית מאשריהם ומנהיגיהם, כי גם על בחוריו וגבוריו לא ישמח ה' בגבורתם כי יכלם, וזה נמשל של הכפה. ואת יתמיו לא ירחם, זה נמשל האגמון. (ויען שהמלך ישמר מלהכרית גבוריו מצד שמשמחים אותו בגבורתם, וישמר מלהכרית החלושים כיתומים ואלמנות מצד הרחמים, ע"כ אמר שעל בחוריו לא ישמח ויתומיו לא ירחם). **כי כלו חנף**, בנגליהם מזייפים שהם עובדי ה' ולבם בל עמם, כי זה ענין החנופה, ויותר מזה **ומרע** שעושים רע בפועל, ויותר מזה כי כל פה דבר נבלה, ואין בושים לפרסם רשעם בגלוי, וע"כ, בכל זאת לא שב חרון אף ה' : (מלבי"ם באור הענין)

יז כִּי-בַעֲרָה כָּאֵשׁ רִשְׁעָה שְׁמִיר וְשִׁית תֹּאכֵל וְתִצֵּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר וְיִתְאַבְּכוּ עֲשָׂן גְּאוֹת

רפ"י כי זערה כאש רשעה. רשעתם תזער זהם ותאכלם כאש : שמייר ופית. שלהם תאכל המורדים והפושעים שבהם : ותלת בסככי היער. זדלת העם, סככי ענפים : ויתאזכו גאות עשן. יהיו נזוכים ומסוגרים בחוז' עשן התזערה, ויתאזכו כל לשון נכד אין יסוד תיבה אלא כד כמו מזכי נהרות (איוז כח) עמק הזכא (תהלים פד) והגון זאה לו לפרקים וכאן זא זו אל"ף זמקום נו"ן כמו אלף של זבחתי חרב (יחזקאל כ"א) ואל"ף של אחוותי זאזניכם (איוז יג) : (רפ"י)

מצודת דוד כי בערה. הרשעה שעושים תבער כמו אש ובתחלה תשרוף הפחותים שבעם ואח"כ בהגדולים שבהם ר"ל העון עצמו יקטרג עליהם ויפרע מהם : **ויתאבכו**. בעבור מרבית התבערה יתרוממו גאות העשן כי תנשא למעלה למעלה ר"ל הפורעניות תגדל מאד : (מצודת דוד)

מצודת ציון שמייר ושית. מיני קוצים : **ותצת**. מלי הצתה והבערה : **בסבכי היער**. הענפים המסובכים ונאחזים זה בזה כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : **ויתאבכו**. הוא ענין התרוממות ואין לו דומה : **גאות**. מלי גאווה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי בערה, מדמה הרשעה לאש בוער, ואת האומה ליער צומח עצים, וידוע כי היער כשיהיה לשרפה, תתחיל האש בקוצים כסוחים שיבערום עוברי ארח, ומהם יבערו סבכי האילנות והענפים, ובכל זאת לא תשלוט האש בגוף האילנות כי ענפיהם יהיו למאכלת אש, אבל המצבת בעצמו לא ישרף רק ישחרו מן העשן עד שלא יגדלו עוד. אולם אם יהיה סער ורוח גדול עד שאחר שתעלה האש והלהבה אל השריגים אשר בראש האילנות יוריד הרוח את האש למטה ע"י העשן הנאטם ונסתם למטה ע"י הרוח, אז תשלוט האש שנית גם בגוף העצים. דמות הזה שטט עתה ברוח החוזה, ומצייר תבערת היער שהיא האומה, **שהרשעה היתה לאש, ותאכל שמייר ושית והקוצים**, (משל אל הרשעים הגדולים), ומשם **תצת בסבכי היער**, (משל אל הבינונים) **עד שנמלאו עשן**, ואח"כ (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות בערה. **תאכל, ותצת**, בער ויצת באים על תחלת ההדלקה. ואכל על פעולת הכליון שנעשה בהגשם הנשרף, וההבדל בין פעל בער ויצת ודלק. דלק מציין אחיזת האש בהגשם כמו הדלקת הנר ובער מציין התבערה הנעשית בסבת ההדלקה. ויצת מציין תמיד התלקחות האש בפעם אחד ע"ד השחתה מבלי הכבות, ומבלי לחמם או לבשל נגדו, כמי שמבעיר בית או יער מכל צדדיו, והצתי אש ביערה, והצתי אש בעריו (ירמיה כא יד נ' לב), ומתאחד עם הוראה השנית שיש לפעל זה על השממון. נצתה כמדבר (שם ט' יב), ומצייר פה, הרשעה הדליקה האש, ותאכל הקוצים, ומשם הוצתה בפעם אחד בכל היער ע"י

הסבכים והענפים, ושמיר ושית מיני קוצים. וסבכי הם הענפים הגסים הנסבכים ונכרכים א' על חברו, והשריגים הם הדקים כנ"ל (ה' ב'): **ויתאבכו**. ענין בלבול סדר העשן בעלייתו בגובה ומשם למטה ע"י הרוח, ומתאחד עם נבוכים הם בארץ: (מלבי"ם באור המלות)

יַחַד בְּעִבְרֵת יְהוָה צְבָאוֹת נִעְתַם אֶרֶץ וַיְהִי הָעָם כְּמֹאכְלֵת אִשׁ אִישׁ אֶל-
אָחִיו לֹא יַחְמְלוּ:

רש"י נעתם ארץ. יונתן תירגם חרוכ' ארעא וקסה בעיני לפרש כן, שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דמיון במקרא לא לשון התרגום ולא לשון אחר אני מפרשו לפי עניינו בעצרת הקב"ה נעתם העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון נתך והגיע לארץ: (רש"י)

מצודת דוד בעברת ה'. בחמת ה' תתחרך ותשרף ארץ: **כמאכלת אש**. כמו הדבר הנאכל באש שהעץ שנאחז בו האש מדליק את העץ האחר כן העם הזה איש אל אחיו לא יחמולו ולא יהיה די להם הרע שעשה האויב: (מצודת דוד)

מצודת ציון בעברת. מל' עברה וחמה: **נעתם ארץ**. ת"י חרוכת ארעא: **אל אחיו**. על אחיו: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בעברת ה', מצייר העברה בדמות רוח גדולה אשר יסתום את האש והעשן להורידו ארץ, (כי ידוע שהאש שנתכבה ועשנו עולה ומתחבר במקום דולק למעלה ממנו ידלק גם הגשם התחתון המכובה, שנית, כי חלק העשן העליון מתלהב מן האש ותיכף יתלהב כולו ומדליק הגשם המכובה שנית, ומרוב המהירות מתדמה כאילו ירד עמוד אש מלמעלה למטה), ועי"ז **היה העם**, שהוא כלל האומה (נמשל המצבת). **כמאכלת אש**, שדרך האש הבוערת בעצים שידליק העץ את שכנו הקרוב אליו, וכן תתפשט האש משכן לשכן ומאח לאח, וכן בנמשל, **איש את אחיו לא יחמולו**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נעתם. מענין אטם וסתימה, והמפרשים פירשו מענין חשך בערבי: (מלבי"ם באור המלות)

יַט וַיִּגְזַר עַל-יָמִין וְרַעַב וַיֹּאכַל עַל-שְׂמֹאול וְלֹא שָׁבְעוּ אִישׁ בְּשֵׁר-זָרְעוֹ
יֹאכְלוּ:

רפ"י ויגזור על ימין. יבזו וישללו זה את זה על ימין או על שמאל ולא ימלא להם : איש בשר זרעו. ת"י גבר נכסיה קריביה יבזון : (רפ"י)

מצודת דוד ויגזור. יחטוף במי שעומד בימין וישאר עדיין רעב ויאכל ממי שעומד בשמאל ולא ישבעו כי מעט ימצא בהם : איש. כל אחד יאכל בשר זרעו מעקת רעבון : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויגזור. ענינו חטיפה כי החוטף דבר מה גזרו וכתרו ממקומו : על ימין. בימין על במקום בי"ת כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויגזור, מצייר רוב הרצח ביניהם שאי אוכל את חברו, כמי שיש לו בולמוס התאוה, ואוכל מה שבצד ימינו ועדיין רעב כבתחלה, ואוכל מה שבצד שמאלו ועדיין לא שבע, עד שמרוב חולי הרעבון יאכל בשר עצמו, שיחתוך את זרעו לאכול את בשרה, שמה שירויח באוצטמכא יחסר לו בזרעו, כן גוף האומה אכל קצתו את קצתו, כמ"ש (מלבי"ם - באור הענין)

כַּל מְנַשֶּׂה אֶת-אֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם אֶת-מְנַשֶּׂה יַחְדָּו הָמָּה עַל-יְהוּדָה בְּכָל-זֹאת לֹא-שָׁב אָפוּ וְעוֹד יָדוּ נְטוּיָהּ: (o)

רפ"י מנשה את אפרים. מנשה יתחבר עם אפרים : ואפרים את מנשה. עם מנשה ויחדו המה יתחברו על יהודה : (רפ"י)

מצודת דוד מנשה את אפרים. מנשה יבזו וישלול את אפרים : יחדו המה. שניהם יחד ילכו על יהודה לשלול שלל : ועוד ידו נטויה. להכות עוד : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין מנשה את אפרים וכו', עד שהשחיתו זה את זה (מלבי"ם - באור הענין)

א הוּי הַחֻקִּים חֻקֵי-אֵן וּמִכְתָּבִים עֵמֶל פְּתָבוּ:

רס"י חקקי און. שטרי און, שטרות מזוייפין : ומכתבים. לשון ערבי הוא כמו מכתבין (שהמ"ס חירק וכ"ף שוא ות' קמולה) בלשון עברי : (רס"י)

מצודת דוד הוי. יש להתאונן על החוקקים הם סופרי הדיינים על כי המה חוקקים און ר"ל כותבים דבר שאינו הגון וכשר : **ומכתבים.** הדיינין עצמם המצוים לסופריהם לכתוב המה יצוו לכתוב דברי עמל : (מצודת דוד)

מצודת ציון החוקקים. ענין כתיבה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוי, שם הקריאה (שני פסוקים האלה נסמכים על פסוק ג', הוי החוקקים וכו' להטות מדין דלים וכו', אשאלכם, ומה תעשו ליום פקודה? **החקקים,** השופטים הניחו נימוסים של און, וההמון מכתבים של עמל כתבו : (ב) **להטות,** (המאמרים מגבילים **החקקים חקקי און להטות מדין דלים, ומכתבים עמל כתבו להיות אלמנות שללם)** , ר"ל הנימוסים האלה של און הניחו למען יוכלו להטות ע"י את הדלים מן דינם, והמכתבים של עמל כתבו שהם שטרות מזוייפים שעשו להם, שע"כ יהיו אלמנות שללם, עשו להם שטרי חוב על בעל ואבי האלמנה והיתום, שע"כ לוקחים את כל אשר להם ואת היתומים לוקחים לעבדים **:(מלבי"ם באור הענין)**

מלבי"ם - באור המלות החקקים. מניחי הדתות והחקים נקראים מחקקים בכ"מ (דברים לג כא, לקמן לג כב, תהלות ס' ט', קח ט', משלי ח' טו, לא ח'), כי כל דבר שאינו מבורר לכל רק המצווה הדבר יודע טעמו נקרא חק, ולכן נקרא מניח החקים האלה מחוקק. ומכתבים בכבד, מפני שלא כל אחד יודע לזייף השטר רק עושהו ע"י סופרים הבקיאים במלאכת הזיוף לכן הוא פעל יוצא. ובארנו במק"א כי **אָן מורה הכח החפשי שלא במשפט, ובא לרוב על השתמשות באונו וכחו זה נגד חברו להעביר דינו.** ועמל מציין יגיעת הנפש בדבר נגדי לה וחטא בערכה, לכן השטרות המזויפות מכנה עמל, כי א"צ לזה און ועצמה, ולהטות מדין דלים מכנה און **:(מלבי"ם באור המלות)**

ב לְהַטוֹת מִדִּין דְּלִים וְלִגְזֹל מִשְׁפֵּט עֲבִי עֲמִי לְהִיֹּת אֶלְמָנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת-יְתוּמִים

רס"י להטות. על ידי שטרות שקר את הדלי' מדין זכות הראוי להם : (רס"י)

מצודת דוד להטות. מכתבם יהיה סיבה להטות את הדלים מן הדין הראוי להם : ולגזול. להעביר משפט האמת מן עניים : להיות. עי"ז תהיינה האלמנות שללם רצה לומר הרי כאלו הם בוזזים ושוללים את האלמנות והיתומים : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור המלות מדין, משפט. דין ומשפט שניהם מציינים ענין הבעלי דינים לפני השופט, כי זה הבדלם מן ריב, שמציין מצות ומריבות הבע"ד בעצמם. וההבדל בין דין ומשפט. הדין, הוא הטענות, או של הבע"ד, או השקפת השופט על טענותיהם זכויותיהם וחובותיהם. והמשפט מציין השקפת השופט על פסק הדין, ובא לרוב בדבר שמשפטו גלוי ומבואר. (עי' תהלות ט ט', קמ יג, איוב לו יז, ומש"ש). ע"כ אמר להטות מדין, ומוסיף גם לגזול משפט המבורר : שללם, יבזו. כבר בארתי למעלה (ח' א') ההבדל בין שלל לבז. ומציין פה בנפול הבעל על ידם, ידמו האלמנות בעיניהם כשלל הנשאר בעצמו מן הנופל במלחמה, ומהם יבוזו עולליהם לעבדים, כבוזז הבורח מן השלל את הראוי אליו : (מלבי"ם באור המלות)

ג ומה-תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא על-מי תנוסו לעזרה ואנה תעזבו קבוצתכם :

רש"י ליום פקודה. שיפקד הקב"ה עליכם עוניכם : שואה. לשון חורבן : על מי תנוסו לעזרה. הקב"ה אינו בעזרתך : ואנה תעזבו. את כל הכבוד אשר אתם קובלים מן הגזל כשתלכו בגולה : (רש"י)

מצודת דוד ומה תעשו. כאומר אם אין כח ביד האלמנות והיתומים אבל מה תשיבו למקום ב"ה בעת יפקוד עליכם העון הזה : ולשואה. לעת תבוא עליכם החושך ממרחק וזהו מלך אשור : לעזרה. לעזור לכם : ואנה תעזבו. כשתלכו בגולה איה תעזבו ההון אשר אספתם בגזל הלא לא ישאר לא בן ולא בת : (מצודת דוד)

מצודת ציון פקודה. ענין זכרון כמו ותפקוד עלי עון האשה (ש"ב ג) : ולשואה. ענין חושך כמו אמש שואה (איוב ל) : על מי. כמו אל מי : ואנה. איה : כבודכם. כן יקרא העושר וכן עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ומה, אתם המרשיעים כ"כ מה תעשו ליום פקודה, הוא היום המיועד מאת ה' לפקוד על עונכם, ולא זאת לבד אלא ולשואה ממרחק תבא, כי היום הזה יש בו שני ריעותות, א. שתהיה בו שואה שהיא

צרה פתאומית שלא תדעוה תחלה לבקש הצלה ממנה, **ב**. שתבא ממקום רחוק, עד שלא תרגישו מהות הצרה וענינה כלל **על מי תנוסו**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יום פקדה**, יום מוכן על גמול העון, שנת פקודתם (ירמיה יא כ"ג כ"ח), עת פקודתם (מ"ו נ'): **שואה**, חשך פתאומי (משלי א'). **ועל מי**, כמו אל מי, וכן הרמתה על ביתו (ש"א ב'): (מלבי"ם באור המלות)

יד בַּלְתִּי כָרַע תַּחַת אֲסִיר וְתַחַת הַרוּגִים יִפְלוּ בְּכָל-זֹאת לֹא-שָׁב אִפּוֹ וְעוֹד יִדּוּ נְטוּיָה: (פ)

רס"י **בלתי כרע תחת אסיר**. במקום אשר לא כרע ולא יזין אחד מכם שלא היה שם כריעת המרצב שם זלאתו המקום תהיו אסורים כלומר חוץ מאלכס תאסרו וכן תירגם יונתן בר מן ארעכון אסירין תתאסרון : תחת. מקום כמו שבו איש תחתיו (שמות טז) : ותחת הרוגים יפלו. וזלאתו מקום יפלו הרוגים :

מצודת דוד **בלתי כרע**. במקום אשר לא כרע כריעת המרצב שם באותו המקום יהיה אסיר רצה לומר חוץ מארצכם תאסרו : ותחת. ובאותו מקום יפלו הרוגים : **ועוד ידו נטויה**. להכות בהם בהיותם בארץ אויביהם :

מצודת ציון **בלתי**. ענינו כמו לא : **תחת**. במקום כמו שבו איש תחתיו (שמות יח) :

מלבי"ם - באור הענין **בלתי כרע**, המאמרים מגבילים **על מי תנוסו לעזרה בלתי כרע תחת אסיר ואנה תעזבו כבודכם (בלתי כרע) תחת הרוגים יפלו**, ר"ל כי ביום הרג רב, יש מבקש הצלת נפשו, וימסור אי"ע ליד האויב למען יניחו בחיים, ויש מבקש הצלת כבודו, ואינו רוצה ליפול ביד אויב כאחד הריקים ובוחר יותר מות מחיים, כן אתם אם תבקשו עזרה והצלת נפשכם, **אל מי תנוסו לעזרה**, אין לכם שום עזר **בלתי אם לכרוע תחת אסירים** וליפול ביד האויב. ואם תבקשו הצלת כבודכם, **אנה תעזבו כבודכם**, ע"ז אין שום עצה, **(בלתי אם לכרוע תחת הרוגים אשר יפולו)**, כי בזה תעזבו כבודכם לזכר עולם בשדה המערכה, כגבור שחרף למות נפשו ויעזב כבודו לזכר בין החיים, (מעתיח יתחיל לנבאות על אשור המרעיש ממלכות כי גם עליו תעבור כוס, ונפל בחרב לא איש ע"י זכות חזקיהו) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כרע**, מקור בדמות פעל עבר ענינו לכרוע. **ואסיר**, כמו אסורים ובא הכלל בל"י כמו ויהי לי שור וחמור : **הרוגים יפלו**. נטמן מלת אשר, הרוגים (אשר) יפלו : (מלבי"ם באור המלות)

הוא **הוא** **אשור** **שבת** **אפי** **ומטה-הוא** **ביד** **זעמי** :

רס"י **הוא**. **כי עשיתי את אשור שבת אפי לרדות זו את עמי : ומטה הוא**.
זעמי. **זידם** **של** **בני** **אשור** : **(רס"י)**

מצודת דוד **הוא אשור וכו'**. יש להתאונן על כי אשור יהיה השבת לעשות בהם אפי להכות ולרדות אותם : **ומטה**. הזעם מה שאני זועם על ישראל הוא ביד אשור למטה כי עי"ז יכה בהם כרצונו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **הוא אשור**, (מאמר זה נמשך על פסוק זיי"ן, הוא אשור שבת אפי, והוא לא כן ידמה). הוא שם הקריאה, קורא לאמר **הלא אשור הוא רק שבת אפי**, הוא אין לו ממשלה מעצמו, רק אפי נתן בידו שבת המושל שע"י שחרה אפי על העמים נתתי בידו שבת להחריבם. **ומטה**, מוסיף לאמר, שגם השבת והממשלה שלו אינה בלתי מוגבלת, רק **המטה אשר הוא בידו הוא זעמי וקללתי**, לא יוכל להכות רק ע"י קללתי, ועם אשר לא זעמתי ולא קללתי אותו אין לו רשות עליו. עתה מבאר דבריו, (נגד **הוא אשור שבת אפי** אומר). (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אפי**, **זעמי**. אף משתתף עם שמות המורים על הקצף. וזעם משתתף עם השמות המורים על הקללה, ונרדף עם ארה קבה (במדבר כג ז' ח', משלי כד כד). וגדרו, הקללה והגיעול שיגזור הקוצף בעת קצפו, וכן ואיפת רזון זעומה (מיכה ו' י'), מאוסה וגעולה וקללה שורה עליה, וע"י מ"ש (יחזקאל כא לו, תהלות סט כה, עח מט, קב יא) : **שבת, מטה**. במקום שיצינו ההכאה, יהיה מטה יותר מכאיב משבת (לקמן כד), ואם יצינו המשרה יהיה שבת ציון המשרה (בראשית מט י', במדבר כד יז, תהלות מה ז', עמוס א' ה' ח'). ומטה, יציין הנוגשים והשוטרים (מיכה ו' ט', יחזקאל ז' ט') ואמר (יחזקאל י"ט י"ח) מטה עוז שבת למשול, ר"ל שופטים ושוטרים : (מלבי"ם באור המלות)

זו **בגוי חנף** **אשלחנו** **ועל-עם** **עברתי** **אצונו** **לשלל** **שלל** **ולבז** **בז**
(ולשימו) **ולשימו** **מחמר** **מחמר** **חופות** :

רס"י **בגוי** **חנף**. **ישראל** : **(רס"י)**

מצודת דוד בגוי חנף. הם ישראל המחניפים ליצרם למלאות שאלתו ופתויו : **עברתי**. מה שאני מלא עליו עברה וזעם : **ולשמו מרמס**. לרמסו ברגל כטיט המושלך בחוצות : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין בגוי חנף **אשלחנו**, מה שנתתי בידו שבט המושל הוא למען אשלחנו בגוי חנף אלו ישראל, (ונגד ומטה הוא בידם זעמי אומר), ועל עם עברתי אצונו, שאין לו ממשלה להכות את כל הגוי כצדיק כרשע, כי צויתיו ומניתיו רק על עם עברתי, הוא השבט שקללתי וזעמתי עליהם שהוא שבט אפרים לא על שבט יהודה שהיו צדיקים. וגם על השבט שחטאו אין לו רשות להשמידם, רק לשלל שלל את ממונם, אבל אל גופותם לא נתתי לו רשות רק לשומו מרמס כחמר חוצות, שירמסוהו כחומר הראוי לבנין שרומסים אותו כדי לתקנו לעשות ממנו לבנים או כלי חרס. כן ירמסם כדי לתקנם ולהחזירם בתשובה לא לכלותם ולאבדם (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בגוי, ועל עם. בארתי למעלה (א' ג') כי בגוי אחד ימצאו כמה עמים, כי עם יציין לפעמים חלק מן הקיבוץ שהוא הגוי : חנף. אין תוכו כברו, אבל לא יעשה רע בגלוי כנ"ל (ט' טז), והבדל בין לשלול ולבוז בארתי למעלה (ח' א') : מרמס כחמר חוצות. זה מובדל מאד ממ"ש (מיכה ז' י'), למרמס כטיט חוצות, כי הטיט הוא האדמה הלחה הנמצאת בבורות ואצל שפת הימים והנחלים, והאדמה הנרפשת בעת הגשמים, ואינו ראוי לכלום, אבל החומר, הוא העפר המתרכך במים ויתקשה באש כאבן, יעשו ממנו לבנים או כלי חרש או החותם, או טיח הבתים, כי יש בו כמה מינים ואינו נרמס דרך השחתה רק דרך תיקון לעשות ממנו כלי, ועי' לקמן (מ"א כה) מש"ש : (מלבי"ם באור המלות)

ז והוא לא-כן ידמה ולבבו לא-כן יחשב פי להשמיד בלבבו ולהכרית גוים : לא

רפ"י והוא. סנחרב : לא כן ידמה. שגזרה מאתי ואני שולחו, ידמה קווידייר זלע"ז : ולבבו לא כן יחשוב. ששלחתיו על עסקי ממון לשלול ולבזז בז כי זלזלו להשמיד את הכל בגאותו : (רפ"י)

מצודת דוד והוא. אבל סנחרב מלך אשור לא ידמה כן כמו שהיא שגזרה היא מלפני : ולבבו וכו'. כפל הדבר במ"ש : כי להשמיד בלבבו. כי חושב בלבבו להשמיד הכל ואף ירושלים כאלו נעשה הנצחון בכח זרועו : ולהכרית. חושב להכרית הכל לבל ישאיר אף מעט : (מצודת דוד)

מצודת ציון ידמה. מלי דמיון ומחשבה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והוא** פה נשוא המאמר, ר"ל אבל **הוא אשור לא כן ידמה**, שהוא רק שבת אפי, והמאמרים מגבילים, נגד מ"ש, **אשור שבת אפי, בגוי חנף אשלחנו**, אמר **והוא לא כן ידמה** שאינו מדמה דמיונו כשבת ביד מרימיו, כי הוא מדמה שכחו מעצמו לא מאת ה'. ונגד מ"ש **ומטה הוא בידם זעמי, על עם עברתי אצונו לשלל שלל**, אומר **ולבבו לא כן יחשב**, הוא לא יחשוב כן במחשבתו שתכלית הליכתו לתקן את העם ולהחזירם בתשובה לא לכלותם. **כי להשמיד בלבבו, שנגז מה שה' הגביל בשליחותו שלשה תנאים. א.** שלא ילך ע"מ להשמיד רק ע"מ לתקן ולהחזיר החוטאים בתשובה כמ"ש ולשומו מרמס כחומר חוצות. **ב.** שישלוט רק על ממונם לא על נפשותיהם, כמ"ש לשלול שלל. **ג.** שלא יריע רק לחוטאים לא להצדיקים כמ"ש ועל עם עברתי אצונו. אבל הוא לא כן יחשוב, כי **א.** **להשמיד בלבבו**, לא לתקנם בתשובה רק להשמידם מן דתם ואלהיהם. **ב.** **להכרית גוים**, לא לשלול נכסיהם לבד רק להכרית הגוים בעצמם. **ג.** **גוים לא מעט**, שלא יחשוב שנשלח רק על עם עברתי, כי בלבבו להכרית גוים רבים וגדולים לא להכרית מעט, כי בעיניו שוה כצדיק כרשע (מלבי"ם: באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ידמה, יחשב.** הבדל שני הפעלים האלה כהבדל שני הכחות אשר יסתעפו מהם, הכח הדמיוני והכח המחשבי. הדמיוני לוקח ציוריו מן החושים, ומדמה דבר אל דבר לפי משפט החושים ותנאיהם בזמן ובמקום, ויטעה ג"כ בדמיונו לרוב. והמחשבי לוקח ציוריו מן כחות השכל והבינה המוטבעים בנפש עצמה. אמר, אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך (אסתר ד' יג), ר"ל אל תצייר ממה שאתה שופט בהשגת החוש, כי החוש יכזב לרוב. וכן דמית היות אהיה כמוך (תהלות נ' כא), ר"ל והוא דמיון מתעה, ומזה בא פעל דמה על הערך. אדם להבל דמה, אמר (שופטים כ') אותי דימו להרוג. אבל (אסתר ט') אשר חשב על היהודים לאבדם. כי במעשה הגבעה לא להרגו רצו רק נדמה כן, שאם היה מוחה בידם היה זה סבה לשיהרגוהו. ופה אמר ידמה על הדמיון, שדמהו לשבת, והוא מדמה את עצמו בדמיון וערך אחר. ואמר יחשוב על מחשבתו בפעולותיו ובתכליתם: **להשמיד ולהכרית.** הכרתה הוא ביטול העצם לגמרי, והשמדה הוא ביטול המקרים שלו, שבעבורו הוא מה שהוא, כמו ביטול הדת, ביטול שם הכבוד, כמו שבארתי זה (ש"א כד, ויקרא כו, לקמן מח יט, כו יד, תהלות לז לח), ופעל להכרית נמשך לשתים, להכרית גוים (להכרית) לא מעט (מלבי"ם: באור המלות)

לחן כי יאמר הלא שרי יחדו מלכים:

רש"י כי יאמר וגו'. לכך גבה לבו : (רש"י)

מצודת דוד יחדו. זה כזה כל אחד חשוב כמלך לפי מרבית העם שיש לכ"א
: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי יאמר, (זה מגביל נגד והוא לא כן ידמה), מבאר הטעם מדוע לא ידמה א"ע שהוא רק כשבט ביד ה' ושממשלתו אינה מכחו, כי הוא יאמר איך אפשר זה, הלא כחי רב כ"כ עד ששרי יחדו מלכים, כ"א משרי יש לו צבא רב וממשלה כמלך, וכחי מצד עצמי וריבוי מחנותי (מלבי"ם באור הענין)

טו הלא ככרמיש פלנו אם-לא כארפד חמת אם-לא כדמשק שמרון:

רש"י הלא ככרמיש. כאשר בני כרכמיש שרים וקלטונים כן בני כלנו על כן אם לא כארפד אשר הוא משלטנות חמת שלקחתי מיד ארם ואם לא כדמשק שלקחתי מיד ארם כן עשיתי לשומרון אם לא כארפד חמת דבוק הוא כארפד של חמת לכך נקוד פתח : (רש"י)

מצודת דוד הלא ככרמיש. הלא כמו שכבשתי את כרכמיש כן כבשתי את כלנו : אם לא וכו'. האם לא כמו שכבשתי את ארפד אשר היא משלטנות חמת האם לא כמו שכבשתי את דמשק כן אכבש את שומרון : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הלא, (זה מגביל נגד ולבבו לא כן יחשב) מבאר הטעם מדוע אינו מאמין שהמטה שבידו הוא רק זעם ה' וקללתו, וכי לא ניתן לו רשות רק על העם שחטאו ושזעם ה' עליהם, כי הוא מוכיח בראיות להפך, הוא אומר, הלא כמו שכבשתי את עיר כרכמיש כן כבשתי את עיר כלנה, וכן כבשתי את ארפד וחמת וכן את דמשק ושומרון, ואיך אפשר שלא נמצא בתוכם עיר אחת שלא חטאה לפני ה', ומ"מ לא עצר ה' בפני מלהחריבה, וכן גם אם תאמר שכולם חטאו, הלא בהכרח לא השוו כולם באיכות וכמות חטאתיהם ומ"מ השוו כולם באיכות וכמות חורבנם כמ"ש הלא ככרמיש וכו', ומזה ראוי שלא החטא גרם חורבן האומה רק בחירת ה' החפשית ורצוני (מלבי"ם באור הענין)

טז כאשר מצאה ידי לממלכת האליל ופסיליהם מירושלם ומשמרון:

רש"י ופסיליהם. היו מירושלים ומשמרון. מכאן שרשעי ישראל היו מספיקין דמות עכו"ם שלהם לכל האומות סביבותם ואחרי שגודלי פסילי שמרון וירושלים נפלו בידי ולא הצילום פסיליהם כך שומרון וירושלים לא

מצודת דוד כאשר מצאה ידי. כמו שהשיגה ידי לכבוש הממלכות האלה עובדי האליל והלא פסיליהם חזקים מפסילי ירושלים ומפסילי שמרון וכאומר אם כן כ"ש שאכבוש את ירושלים ואת שמרון : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כאשר, מוסיף לאמר, ומעתה אני דן ק"ו שאוכל לכבוש את ירושלים, כי אחר שמצאה ידי לממלכות האליל, ר"ל שהממלכות האלה אשר כבשתי היו מתמידים בעבודת אליליהם כ"כ עד שהקדישו את ממלכותיהם לאליליהם, ונקראו על שמם. ממלכת אליל פלוני, ובודאי היה ראוי שהאליל יריב ריבם ויעזרם. **ופסיליהם**, של הממלכות האלה היו יותר **מפסילי ירושלים ושמרון**, וא"כ אם כבשתי הממלכות האלה, שהתמידו וגם הרבו בעבודת האלילים כ"ש שאכבוש את ירושלים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מירושלם. המ"ם מ"ם היתרון, כמ"ם תבורך מנשים יעל : (מלבי"ם באור המלות)

יא הלא כאשר עשיתי לשמרון ולאליליה כן אעשה לירושלם ולעצביה: (פ)

כ"ז כאשר עשיתי לשמרון וגו'. זאת יאמר לאחר שיכבוש את שמרון : (כ"ז)

מצודת דוד הלא כאשר וכו'. אשר שיכבוש שמרון בבואו על ירושלים יאמר הלא כאשר וכו'. ולאליה. כי גם האלילים שבר ולקח עמו לאשור : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הלא, ואם תאמר כי אלהי ישראל כחו גדול מכל אלהי העמים ההם ויוכל להציל את ירושלים מידי. **הלא כאשר עשיתי לשמרון ולאליה**, שגם הם מעם ישראל והאל לא הצילם **כן אעשה לירושלים**, לכן : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אליה, עצביה. עצבים נקראו על ידי מלאכתם כמו העצב נבזה, ואלילים על ידי ענינם שאין בממש, כמו רופאי אליל כולכם, ולכן אלילי שמרון שכבש ידע שאין בממש, ושל ירושלים עוד לא כבש, קראם עצבים : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּבַּע יְהוָה כִּי-יִבְצַע אֶדְנִי אֶת-כָּל-מַעֲשָׂהוּ בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם אֶפְקֹד עַל-פְּרִי-גֹדֶל לִבָּב מֶלֶךְ-אֲשׁוּר וְעַל-תַּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו:

רס"י והיה כי יבצע וגו'. אבל לא היה כמו קדימה אלא מאחר שיגמור הקב"ה את כל מעשהו ונקמתו וישראל וזקנה ערי יהודה ומאותה יראה יכנעו בני ציון וירושלים לשוב אלי אודיע למלך אשור כי לא זכוחו גבר : אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור. על אשר הפרה והרבה גודל לבב מלך אשור להתהלל זכוחו על סקר פרי גודל קרישמנ"ס דגרנדיי"א זלע"ז של לב סנחריב : תפארת רום עיניו. על סנתפאר בגאותו, תפארת ונטמנ"ט זלע"ז : רום עיניו. גסות רוחו כעניין שנא' גבה עינים ורחב לבב (תהלים קא) : (רס"י)

מצודת דוד כי יבצע. כאשר ישלים ה' את מעשהו להביא חיל סנחריב על ציון וירושלים. אפקוד. אז אשגיח על מה שהפרה והרבה גודל לבב : ועל תפארת. על התפארות גאותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יבצע. ענין השלמה כמו וידיו תבצענה (זכריה ד) : אפקוד. ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה כי יבצע ה', את כל מעשהו, עת יגמור ה' כל אשר בדעתו לעשות ע"י מלך אשור להעניש כל המורדים בו, ומתי יגמור מעשהו? מתי יאמר לצרת העמים די? בהר ציון ובירושלים, עת יבא סנחריב לכבוש את הר ציון שאז יהיה גמר הזעם, אז אפקוד על פרי גדל לבב מלך אשור, יעניש אותו על המעשים שצמחו ופרו ע"י גודל לבבו, שהוא מה שנזכר עד הנה שהחריב גוים עצומים ע"י גודל לבבו, והי לא צוהו רק לשלול שלל, (וזה נגד ולבבו לא כן יחשוב), וחוף מזה יביא פקודה גם על תפארת רום עיניו, על שהיה מתפאר ברום עיניו וגאותו ולא רצה להכיר שהוא רק כשבט ביד ה' המרימו, והעיז פניו ליחס הכח אל עצמו, (וזה נגד והוא לא כן ידמה) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פרי גדל. כמו פרי מחשבותיו, פרי מעלליהם המסובב ע"י גודל לבב אשור : (מלבי"ם באור המלות)

יגז כִּי אָמַר בְּכַח יְדֵי עֲשִׂיתִי וּבְחֻמְתִּי כִּי נִבְנוֹתִי וְאָסִיר | גְּבוּלֵת עַמִּים (ועתידתיהם) וְעֵתוֹדוֹתֵיהֶם שׁוֹשְׁתִי וְאוֹרִיד פֶּאֶבִיר יוֹשְׁבֵיהֶם:

רס"י כי אמר בכח ידי עשיתי. כל גבורתי לא מאת הקב"ה : נבנותי.

הכמתי. ועתידותיהם. מעמדם ומלכדם : ואוריך הורדתים מגדולתם : כזיר
יושבים. יושבים רבים, כזיר פולקור"ץ : (כ"ז)

מצודת דוד עשיתי. כל מה שעשיתי בדבר הנצחון עשיתי בכח ידי
ובחכמתי כי אני נבון. ואסיר. באמרם ע"כ גבול מלכות זו וע"כ וכו' וכיון
שכבש הכל הסיר הגבולים כי נחשב הכל כמלכות אחת : **ועתודותיהם**
שושתי. שללתי אוצרותיהם : **ואוריך.** הורדתי היושבים במקום חוזק
וחוזר על תחלת המקרא שאומר את כל אלה עשה בכח הזרוע ובחכמה
נפלאה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ועתודותיהם. אוצרותיהם המזומן לעת הצורך והוא מל'
התעתדו לגלים (איוב טז) שהוא ענין הזמנה : **שושתי.** כמו שוסתי
בסמ"ך והוא ענין בזה ושלל כמו שוסים את הגרנות (ש"א כג) : **כזיר.**
ענין חוזק כמו כזיר כח לב (איוב לו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי אמר, הנה למלחמה צריך שני דברים, **א.** כח
וגבורה **ב.** עצה ותחבולה בתכסיסי מלחמה, כמ"ש עצה וגבורה למלחמה.
ומלך אשור התפאר כי הוא מצא שני הענינים האלה ביתר שאת עד שאין
צריך לעזר מה'. נגד הגבורה אמר **בכח ידי עשיתי,** לא הייתי צריך לכח
זולתי ועזר אלוהי רק כח ידי, ונגד החכמה אמר **בחכמתי עשיתי כי**
נבנותי מעצמי, ולא הייתי צריך לעצת ה'. (עתה מתחיל לבאר שני ענינים
אלה, תחלה מבאר אופני החכמה ותחבולותיו). **ואסיר גבולות עמים,** לא
נהגתי כמו המלכים לפני, שכבשו ארצות ולא הורישו יושבי הארץ
מגבולם רק הכניעום למס עובד, וגבולות עם ועם נשארו כמקדם, ועת
מצאה ידם מרדו ופרקו עול, אבל אני הסרתי הגבולות, כי הגליתים
מארצם והושבתי שם עמים אחרים, ולא זאת לבד כי גם **ועתודותיהם**
שושתי, שלקחתי מהם גם הזכות שיוכלו לטעון על ארצם בעתיד, לאמר
הארץ הזאת שלנו היתה, כי התחכם להחליף את יושבי הארצות באופן
שהתבלבלו הגבולות ונתערבו עד שלא ימצא להם זכות בעתיד, ולא לבד
שהגליתים עמים שישבו בארצם מימים לא כזיר ולא החזיקו כ"כ בארצם,
כי גם **אוריך כזיר יושבים,** גם היושבים בארץ מזמן כזיר הורדתים
והגליתים, ובזה באר החכמה והעצה שלו שישארו העמים תחת ממשלתו
למס עובד. (עתה יתחיל לבאר הכח והגבורה שלו) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בכח ידי. המיוחד לידי לא לסבה אחרת, וכן כחי
ועוצם ידי עשה לי את החיל : **ובחכמתי כי נבנותי.** החכמה לפעמים
מקובלת, אבל הבינה רק בכח המבין, עז"א חכמתי אינה מקובלת רק
נבונתי בה מעצמי : **ועתודותיהם,** כמו ועתדה בשדה לך (משלי כד), וגדרו
מבין יתר נרדפיו, שמורה הכנה לזמן עתיד שיבא אחר הימים, וחש
עתידות למו, כמלך עתיד לכיזור : **שושתי.** כמו שוסתי וגדרו בוזז דרך
השחתה, ע"י לקמן (מ"ב כב) : **יושבים.** אינו תואר רק בינוני, היושבים

גיד ותמצא כקן | ידי לחיל העמים וקאסף ביצים עזבות כל-הארץ אני
אספתי ולא היה נדד כנף ופצה פה ומצפצף:

רס"י כקן. כקני עופות הפקר : וכאסוף ביצים עזבות. וכאשר יאסוף
איש ביצים עזבות שעזבתם אדם ואין מוחה בידם לכסות עליהם : נודד
כנף ופולה פה ומלפנף. כל הל' הזה נופל בעופות לפי קדימה אותם
הגולים לקן כפרים ולביצים עזבות אמר לשון זה לא כפצפו עליה' האב
והאם :

מצודת דוד ותמצא כקן ידי. ר"ל השיגה ידי לצבא העמים כמו שיד כל
משגת קן צפור המופקר : וכאסוף וכו'. אספתי אני את כל אנשי הארץ
כמו המאסף ביצים שעזבם אדם והלכה לה : ולא היה נודד כנף. לפי
שדמה הגולים לקן צפור ולביצים עזבות אמר לשון הנופל בעופות
שמנדנדים בכנפיהם ופותחים פיהם ומצפצפים בחושבם שבזה ינצלו
ור"ל שלא עמד מי למולו למחות בידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון כקן. הוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פד) : חיל.
ענין צבא העם. ופוצה. ענין פתיחה כמו פציתי פי (שופטים יא) : ומצפצף.
כן נקרא השמעת קול העופות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותמצא, הנה מלך עריץ אשר יכבוש ממלכות, לא
יתחזק עליהם לבוז אוצרותיהם עד אחר מלחמות רבות ובתוך כך
נתדלדלה המדינה ויטמינו האוצרות, עד שימצא מדינה דלה וריקנה,
אבל אנכי ידי מצאה והשיגה, לחיל העמים ועשרם כמו שמוצא קן,
שהעוף יושב עליו והאם רובצת על האפרוחים, כן כבשתי אותם פתאום
בעת שהיו שלווים ושקטים, יושבים על חילם ועשרם כצפור על קנו, ומ"מ
הגם שאם יבא איש אל הקן לקחת את גוזליו הלא תלחם עמו האם
בכנפיה ובפיה ולא תניחהו לקחת, אבל אנכי כאסוף ביצים עזבות (חיל)
כל הארץ אני אספתי, אסיפת חיל כל הארץ היה אצלי בקל כמי שאוסף
ביצים עזבות של הפקר שאין האם בקנה, ואין מי שיעמוד נגדו, כן לא
היה נדד כנף, כדרך העוף שלוחם בכנפיו תחלה נגד הבא לקחת את
אפרוחיו, ואף לא היה פצה פה לנשוק, כמו שיעשה העוף שנמרטו כנפיו,
ואף לא היה מצפצף להרים קול עכ"פ. ר"ל הגם שבאתי על חיל עם
ומדינה שהיו כולם שלווים וגבורים ויושבים בחוזק מ"מ לא היה מוחה
בידי ולקחתי את חילם באפס יד ובלא מלחמה, וזה מורה על רוב גבורתו
:(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לחיל העמים. כתב הרד"ק שבא הלמ"ד תחת את הפעול כמו הרגו לאבנר. ואינו נכון, כי מציאה עם יד, אינו מציאת הנאבד, רק השגה, אם לא תמצא ידה די שה (ויקרא יב ד', וכן ש"א י' ז', כה ח'), ונקשר בלמ"ד תמיד, כאשר מצאה ידי לממלכות האליל (למעלה פסוק י'), תמצא ידך לכל אויבך (תהלות כט ט'), ומלת לחיל נמשך לשתיים, (חיל) כל הארץ אספתי : **נדד כנף.** יוצא : (מלבי"ם באור המלות)

טו הִיתַפְּאֵר הַגְרָזָן עַל הַחֻצַּב בּוֹ אִם-!תִּגְדֹּל הַמְּשׁוֹר עַל-מְנִיפּוֹ כְּהַנִּיף שֶׁבֶט וְאֶת-מְרִימָיו כְּהַרִים מְטָה לֹא-עֵץ : (פ)

רש"י היתפאר הגרזן. הקב"ה אומר לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא כגרזן שלי ואני החוצב כך נפרע על ידך מאויבי אתה המשור ואני המניפו וכי דרך המשור להתהלל על מניפו משור מייר"א זלע"ז : כהניף שבט את מרימיו. כאלו היה השבט מניף את עצמו ואת יד המרימו והלא אין שבט מניפו אלא האדם : כהרים מטה לא עץ. לא העץ הוא המרים אלא האדם הוא המרים : (רש"י)

מצודת דוד היתפאר. אמר הנביא וכי מהראוי שיתפאר הגרזן על החוצב בו לומר אני החוצב ולא אתה ר"ל הלא אשור אינו אלא כגרזן ביד האל ולא בכוחו יגבר : **אם יתגדל וכו'.** כפל הדבר במ"ש : **כהניף שבט.** כאילו השבט עם מרימיו הניף את השבט רצה לומר אפילו כח שניהם עשתה את ההנפה : **כהרים מטה.** כאלו המטה הרים וכו' וכפל הדבר במ"ש : **לא עץ.** הנה באמת לא העץ הוא המרים כי אם האדם הוא המרים ור"ל הנה כן לא אשור הוא בעל הנצחון כי אם המקום שהמשילו : (מצודת דוד)

מצודת ציון הגרזן. שם הכלי שחוטבים בו העצים כמו ונדחה ידו בגרזן (דברים יט). החוצב. ענין חטיבה ובקיעה ודומה לו וגם יקב חצב בו (לעיל ה). המשור. שם כלי מלא פגימות עשויה לחתוך בה העצים וכן וישר במגרה (דה"א כ) : **מניפו.** מלי הנפה והרמה : **מרימיו.** עם מרימיו : **כהרים.** מלי הרמה והגבהה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין היתפאר, משיב לו לאמר, מה תתפאר בכחך זה. היתפאר הגרזן על החצב בו, לאמר כי בכח עצמו חצב העץ, וכן אתה הלא ה' הרימך ונתן לך כח, מוסיף לאמר **אם יתגדל המשור,** כי הגרזן יוכל להתפאר עכ"פ במה שעקר החציבה שנעשה ע"י הורדת הגרזן על העץ נעשה מעצמו, והגם שהתחלת הפעולה שהיא ההרמה מיוחס אל האדם, מ"מ הגמר ייחס אל הגרזן עצמו, וכן תאמר במשל שהגם שה' הרים אותך ונתן לך ממשלה על העמים, מ"מ גמר הפעולה מה שכבשת ארצות

וגרשת עמים רבים זה יתיחס אל כחך בעצמך, אבל **האם יתגדל המשור** על **מניפו**, המשור המנסר בארזים, גם גמר הפעולה נעשה בכח האדם שמוליכו ומביאו בכחו ומנסר בו, וכן גם גמר הפעולה והכיבוש הכל היה רק בכח ה', (וזה נגד מ"ש ומטה הוא בידם זעמו). **כהניף**, ר"ל וק"ו הוא שלא יצוייר שהגרזן והמשור עוד יתפארו לאמר שלא לבד שהם עשו הכל בכחם, עוד הם הרימו יד מרימם, כאילו יתפאר השבט לאמר שהרים את עצמו ואת יד מרימיו, כי כן הסכלת אתה להתפאר שלא לבד שהכל עשית בכחך, עוד אתה מרים את מרימך, שאתה תכריח כח ה' וגבורה העליונה כפי רצונך, וכי תכבוש את ישראל ותתגבר על אל מעוזם. **כהרים**, ויותר מזה **אם יתרומם המטה** לאמר **שאינו עץ**, רק יש בו נפש חיונית מתנענעת מעצמה, כי כן הוספת סרה להתרומם שאינך בן אדם כלל כי תאמר אל אנכי ולא איש ואדמה לעליון. (בזה הגדיל סכלותו בארבעה דברים, א שכפר שכל כחו ופעולתו היא פעולת ה', ב שכפר גם בזאת שעכ"פ הממשלה וראשית אונו מהי ניתן לו, (וזה נגד שני העניינים שאמר אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי), **ג**. שחשב כי עוד יתגבר גם על אל אלים, **ד**. שנתטפש כ"כ עד ששכח שהוא בן אדם ויאמר אדמה לעליון): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הגרזן. כלי ברזל המבקע עצים, נגרזתי מנגד עיניך (תהלות לא): **ומשור**, מגרה, וחברו וישר במגרה, מפעלי הכפל ע"מ מעוז: **מניפו**. מוליך ומביא, וזה ההבדל בינו ובין מרים (עיין לקמן יג א'): (מלבי"ם באור המלות)

יִשְׁלַח הָאֱדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנּוֹ רְזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקְדּוּ יְקָד:
כִּיקוֹד

רש"י ותחת כבודו. תחת כבודיהם יהיו נקרפין, הזגדים הם מכזדים את האדם: יקד יקוד. יקרף קריפה כשריפת אש, ומדרש אגדה כאן פרע לבני שם הכבוד פעקה שם לאציו כשכסה ערות נח אציו שנאמר (בראשית טז) ויקח שם ויפת וגו' : (רש"י)

מצודת דוד לכן. בעבור גודל לבבו: **במשמניו רזון**. ירזה את השמנים שבעמו רצה לומר יאבדו מן העולם: **ותחת כבודו**. ובמקום שהיה מתכבד בעצמו לתלות הדבר בכח זרועו במקום זה יהיה ללעג וקלס כי תבער הבערה כתבערת אש רצה לומר כל אנשיו ימותו על ידי המלאך המכה בהם כאלו נשרפו באש וכן נאמר בו והיתה לשרפה מאכולת אש (לעיל ט) : (מצודת דוד)

מצודת ציון משמניו. מלי שמן: **רזון**. ענין כחשות: **ותחת**. במקום: **יקד**.

ענין הבער כמו על מוקדה (ויקרא ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לכן**, הנה תפארת הממלכה תלויה בשני דברים, **א.** בכחה הפנימי היינו גבורת הגבורים ואבירת לב ההמון, **ב.** בכבודה החיצון, ריבוי העם וכבוד עשרו, והמליץ צייר הממלכה כאיש פרטי, שתפארתו תלוי ג"כ בשני דברים, **א.** כחו הפנימי שיהיה איש שמן וגבור ובריא, **ב.** כבודו החיצון, עשרו ורוב בניו. והמשיל מפלת מחנה סנחריב כי נהרס תחלה כחם הפנימי, ונאבד גבורתם ואבירת לבבם מפחד ה', והמשיל זה כאיש גבור שמן שחלה חולי הרזון (אבצעהרונג), ועל זה אמר **לכן ישלח ה' במשמניו רזון**, והמשיל כי ביטול כחם הפנימי בא להם מצד עצמם לא מסבה חיצונית כחולי הרזון שבא ע"י חלישות האוצטומכא וכח העיכול, **ב.** שאח"כ בטל גם כבודם החיצוני ע"י סבה חיצונית כאיש שבאה שריפת אש ואכלה כל כבודו ורכושו, ועז"א **ותחת כבודו יקד יקד כיקוד אש**, וזה מליצה על אש בשמים שאכלה את מחנהו, וכן נראה מדברי חכמינו ז"ל שתחלה נפל עליהם פחד ה' והרגו זה את זה ואח"כ נשרפו ע"י אש מן השמים, וכן נראה לקמן פסוק כ"ו: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **במשמניו**. הגבורים, ויהרוג במשמניהם (תהלות עח), כל שמן וכל איש חיל (שופטים ד'), ואמר וישלח רזון בנפשם (תהלות קו). (וע"ל יז ד') : **יקד יקד**. יקד נבדל מנרדפיו, שגדרו מדורה גדולה במקום מכונס (מלבי"ם באור המלות)

גז וְהָיָה אֹר-יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוּשׁוֹ לְלִהָבָה וּבְעֶרְהָ וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וְשָׁמִירוֹ בְּיוֹם אָחָד:

רש"י אור ישראל. התורה פעוסק צה חזקיהו תהיה לאש לסנחרכ : וקדושו. הקב"ה. ד"א וקדושו לדיקים שדור : שיתו ושמירו. שריו וגבוריו : (רש"י)

מצודת דוד והיה אור ישראל. האל המאיר לישראל : **וקדושו**. הוא האל קדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש : **שיתו ושמירו**. וקראם כן לפי שבהם היה מכאיב העמים כבקוץ מכאיב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שיתו ושמירו**. מיני קוצים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה אור ישראל, הנה ישועת עם ה' מצרותם תלוי בשני דברים, **א.** בזמן, כי לכל צרה יש זמן מוגבל, ובכלות זמנה תסור בהכרח כמו שתסור הלילה בהאיר השחר, **ב.** בהטבת מעשים, שאחר שהעונש י"ל סבה והוא החטא, אם יסירו הסבה וייטיבו מעשיהם יסור

המסובב בהכרח, ויושעו גם קודם הזמן (כמ"ש זכו אחישנה לא זכו בעתה). ומבואר כי אם יושעו ע"י מעשיהם תהיה התשועה יותר שלמה ומופלגת משאם יושעו ע"י הזמן. עפ"ז אמר כי פה במפלת סנחריב נתקבצו שני הענינים, **א**. מצד הזמן, שכבר הגיע עת תשועה וסוף הלילה, (כמ"ש בפסוק והיה כי יבצע ה' את מעשהו), ועז"א **והיה אור ישראל**, הוא אור הבוקר שהגיע זמנו להאיר לישראל את הלילה, היה **לאש** אל סנחריב לשרפו, (והמליצה כי האור פועל שני דברים מאיר ושורף, ואמר האור עצמו שיאיר לישראל בכח שבו יאיר, ישרוף מתנה סנחריב בכח שבו ישרף), **ב**. מצד טהרת המעשים וקדושתם, ועז"א **וקדושו של ישראל יהיה ללהבה** שהיא גדולה יותר מאש, כי היא לטהרת גם נראית למרחוק, כן ע"י זכיות ישראל גדלה התבערה במחנה אשור, גם נודע הנס למרחוק. **ובערה**, ע"י האש. **ואכלה**, ע"י הלהבה. **שיתו ושמירו**, הקוצים שלו וזה משל על מחנהו (ובמה שנקרא ה' אור ישראל וקדוש ישראל עפ"י מעשיהם ע"י למעלה א' ד', ה' ט"ז): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אש להבה. להבה גדולה מאש, (כנ"ל ה' כד), וההבדל בין בער, אכל, ע"ל (ט' יז): (מלבי"ם באור המלות)

יח וְכַבֹּד יַעֲרוּ וְכַרְמֵלוּ מִנְפֶשׁ וְעַד-בָּשָׂר יִכְלָה וְהָיָה כְּמִסֹּס נֶסֶס:

רפ"י וכבוד יערו וכרמלו. הם רצוי חיילותיו : כרמל. יער גבוה : כמסוס נוסס. לפי שדימה אותם לעצי יער דימה פורענותם לתולעת הנוסס בפיו וטוחן העץ וקורהו סס כמו כלמר יאכלם סס (לקמן נא) : כמסוס נוסס. כמגור המגורר : כמסוס נוסס. כמסוס של נוסס שהוא נטחן דק דק שחתולעת טוחן כך היה האפר וקריתת גופן דק, מסוס הוא הנטחן ונופל ע"י תולעת, נוסס הוא התולעת : (רפ"י)

מצודת דוד וכבוד יערו. מרבית אנשיו כעצי היער אשר היה מתכבד בהם : וכרמלו. ר"ל בעלי העושר ככרמל הזה שהוא מלא ברכת ה' שדות וכרמים : **מנפש וכו'**. כי ישרוף גופן ונפשם : והיה. העם ההוא יהיה כהנטחן מן התולעת אשר יטחן בפיו את העצים דק דק ולפי שהמשילם לעצי היער אמר לשון הנופל בהשחתת העצים : (מצודת דוד)

מצודת ציון וכרמלו. שם כרמל הונח למקום שדות וכרמים וכמ"ש והיה מדבר לכרמל (לקמן לב) : **כמסוס נוסס**. שם התולעת האוכל וטוחן את העץ נקרא נוסס ודומה לו וכצמר יאכל סס (לקמן נא) והנטחן עצמה נקרא מסוס : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וכבוד יערו וכרמלו, הם שריו ויועציו וגבוריו, כי היער

חזק מן הכרמל והוא ציור הגבורים, אבל הכרמל חשוב מן היער והוא משל השרים והיועצים. **מנפש ועד בשר**, תפס משל יער הנשרף שלפעמים לא ישרף המצבת, רק יחרו מני אש עד שיעדר כח הצומח, וזה במשל שנשרף הנפש הצומחת לא הגוף, ובנמשל שתתפרד המחנה עד שיעדר ממנה רוח החיים שהיא המלוכה וההנהגה, אבל הגוף שהם האישים הפרטים של המחנה ישארו קיימים, אומר כי מנפש ועד בשר יכלה, שיכלו כולם. **והיה כמסס נסס**, גם הנוסס הוא סנחריב הנושא נס לעמים למלחמה, גם הוא יהיה בסוף כמסוס ודבר הנימס : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יער. צומח עצים : **וכרמל**. ישא תנובה, (עי"ל כט יז) : **כמסס**. לשון המסה כדבר הנמס. **נסס**, הוא הנושא הנס והדגל, לשון נופל על הלשון : (מלבי"ם באור המלות)

יט וְשָׂאָר עֵץ יַעֲרוֹ מִסֶּפֶר יְהוָה וְנֹעַר יְכַתְּבֵם : (ס)

רפ"י וְשָׂאָר עֵץ יַעֲרוֹ. הנותרים בחיילותיו : **מספר יהיו**. נחיס לספור כי מעט הם ונער יוכל לכתבם ואמרו רבותינו עשרה נשאר מהם שאין לך קטן שאינו כותב יו"ד קטנה : (רפ"י)

מצודת דוד ושאר. שאר העץ הנשאר ביערו ר"ל הנשאר במחנהו : **מספר יהיו**. יהיו מעט מתי מספר : **ונער**. אף הנער לא ילאה לכתבם ולפרטם כי מעטים יהיו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ושאר עץ יערו, מעט הנשאר מן המחנה יהיו מתי מספר, והמספר יהיה קטן כ"כ עד שנער קטן יוכל לכתוב את שמותם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מספר. מועטים, ואני מתי מספר (בראשית לד) : (מלבי"ם באור המלות)

כז וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא לֹא-יִוָּסֵף עוֹד שָׂאָר יִשְׂרָאֵל וּפְלִיטַת בַּיִת-יַעֲקֹב לְהַשְׁעֵן עַל-מִכְהוֹ וְנִשְׁעַן עַל-יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּאֶמְתּוֹ :

רפ"י להשען על מכהו. לסמוך על מלכי מצרי' שהם היו תחלת המלכים להם : (רפ"י)

מצודת דוד ביום ההוא. כשיראה גדול הנס הזה : **על מכהו**. על מצרים

שהם היו תחילת המציקים להם : באמת. בכל לבב : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והיה ביום ההוא, שיראו כח ה' ועזוזו. לא יוסיף עוד שאר ישראל ופליטת בית יעקב, (עיין ביאור המלות). להשען על מכהו, לא יבקשו עוד עזר מאשור או מאומה אחרת, שלא די שלא עזר לו עוד הכה אותו (כמ"ש במ"ב ט"ז), (וימליץ כי המטה משמש שני דברים להכאה ולמשענת, והם בהסמכם על האומה להשען עליה נהפכו למקל חובלים). רק ונשען על ה', כי הוא יהיה להם משענת, אחר שישענו עליו באמת לא ברמיה, ואף שעתה בית יעקב שהם בית אפרים ועשרת השבטים עע"ג הם, מ"מ : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שאר ישראל ופליטת בית יעקב. יש הבדל בין יעקב וישראל כמ"ש (למעלה ט' ז'), כי ישראל יבא על גדולי העם ויעקב על הפחותים. גם יש הבדל בין שאר ופליטה, כי שאר הוא הנשאר במקומו, ופליטה הוא הנמלט ע"י ניסה ובריחה למקום אחר. מבואר כי פה יקרא את בני ציון היקרים שאר ישראל, כי הם נשארו במקומם, ופליטת בית יעקב קורא הנצולים מבית אפרים, שהם מכוונים בית יעקב לשפלת מדרגתם, או ופליטה כי נסו וברחו, ומוסיף שלא לבד שאר ישראל, כי גם פליטת בית יעקב לא ישען רק על ה' : (מלבי"ם באור המלות)

כא שָׁאֵר יָשׁוּב יִשְׂרָאֵל יַעֲקֹב אֶל-אֵל גְּבוּרָה:

רפ"י שאר ישוב. השארית שבהן ישובו אל הקב"ה : אל גבור. שהרעה להם גבורה בסנחרב : (רפ"י)

מצודת דוד שאר ישוב. השארית ישובו ולתוספת ביאור אמר שאר יעקב וכו' רצה לומר השארית מבני יעקב הם ישובו לה' שהראם גבורות באשור : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין שאר ישוב, הנשארים מהם פליטי חרב ישובו אל ה', ובל תחשוב כי רק מקצת מהנשארים ישובו, לא כן, רק כל שאר יעקב כולם ישובו אל אל גבור. מצד שיראו גבורת ה' ועזוזו : (מלבי"ם באור הענין)

כב כִּי אִם-יְהִי עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם שָׁאֵר יָשׁוּב בּוֹ כְּלִיּוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה:

רפ"י כי אם יהיה עמך. לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים השאר שישבו בו למוטב תשטף את כליון החרוץ לבא עליהם ויעכזנו

מלכא   בלדקה   שיתנהג   בה   :   (כס"י)

מצודת דוד **כי אם וסו'**. רצה לומר אף על פי שיהיו מרובים לא ישאר בהם כי אם שארית אשר ישובו לה' כי כליון חרוץ יבוא כנחל שוטף במשפט צדק ואמת כי יהיו ראויים לכליון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חרוץ**. גזור וחתוך כמו כן משפטך אתה חרצת (מ"א כ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי אם יהיה**, סדר הכתוב, **ישראל! עמך כחול היס!** **כי אם יהיה שאר ישוב בו**, צדקה שוטף כליון חרוץ, ובאורו, אתה ישראל עמך אשר עתה הוא רב ועצום כחול היס, גם אם יהיה אחר גלות מלך אשור רק שאר ישוב בו, הגם שהשארית שישארו ושישובו מן העם הגדול הזה יהיה רק שאר מעט מזער, מ"מ יגדל זכותם כ"כ עד שהצדקה וצדקת מעשיהם ישטוף את הכליון החרוץ והנגזר והנחתך לבא עליהם וה' ירחם על עמו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כליון חרוץ**. חרוץ יאמר על דבר הנגמר בלי השנות, אם חרוצים ימיו ר"ל קצובים, כן משפטך אתה חרצת, ומתאחד עם הוראתו על הכריתה, חריצי הברזל, מורג חרוץ. על כריתת הדין וחתיכתו ובדברי חז"ל חתכו את דינו : (מלבי"ם באור המלות)

בכג **פי כלה ונחרצה אדני! הוה צבאות עשה בקרב כל-הארץ: (פ)**

כס"י **כי כלה ונחרצה**. תראו שהקב"ה עושה (דיון) זרעעים ותכנעו ותקוּבו אליו : (כס"י)

מצודת דוד **כי כלה ונחרצה**. רצה לומר הכלה תהיה נחרצה מה שיעשה ה' בקרב הארץ ולזה ישארו מעט מהרבה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונחרצה**. נגזרה ונחתכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כלה ונחרצה**, ר"ל והגם שה' גזר כליון, וגם הגזרה נחרצה ונגמר דינה עד שבהכרח שתבא הגזרה אחר שהוא לאחר גמר דין, מ"מ ה' יתן אדם תחתם ותהיה הכלה בעכו"ם מנאצי ה', וז"ש הכלה אשר נחרצה ה' עושה, וגומר אותה בקרב כל הארץ, ועם אלהים ינצלו וירוחמו : (מלבי"ם באור הענין)

**לְכֵן כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת אֵל-תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מְאֻשׁוֹר
בְּשִׁבְטִי יִכָּה וּמִטָּהוּ יִשָּׂא-עֲלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם:**

רַס"י לכן. לפי שידעתי שתקובו אליו חזקיה וסיעתו. (דבר אחר לכן. ל' שבויה לכן באמת). כה אמר ה' אל תירא מאשור שבט יככה. שבט פיו יחרף ויגדף אתכם על ידי רבקה: ומטהו ישא עליך. לאיים כדרך פעשה למאריס, ועוד יש לפרש שבט יככה אשר עד הנה הכך שבט והורגל לשאת עליך מטהו ואימתו כדרך המאריס משום ר' מנחם אמר לי ר' יוסף:

מצודת דוד לכן. לפי שידעתי אשר חזקיה וסיעתו המה ישבו אלי: **בשבט יככה**. ר"ל לא יעשה בדך כלה רק יכה אותך בשבט המכאיב וישא עליך מטהו לאיים ולהפחיד: **בדרך**. כענין שעשה במצרים שהכאיבו לישראל ואיימו עליהם ולא כלו אותם: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין לכן אל תירא עמי, הגם ששאר אומות ייראו מאשור אתה עמי אל תירא, והגם שגם עשרת השבטים ייראו מאשור עכ"פ אתה עמי ישב ציון אל תירא מאשור, כי לא יוכל לך, כי רק בשבט יככה, שהכאת השבט אינה מסוכנת, ולא יככה במטה שהכאתו מסוכנת. כי מטהו רק ישא עליך, ויפחידך בו בעת שילך בדרך מצרים, להלחם שם עם תרהקה מלך כוש ועם מצרים אז יפחידך במטהו ע"י רבקה [לקמן ל"ז], אבל לא יוכל להכותך בו בפועל, כי במהרה יפול וישבר: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שבט, מטה. המטה עב, והשבט רך, הכאת השבט אינו מסוכן, חושך שבטו שונא בנו, אתה בשבט תכנו (משלי יג כג), ועיין לקמן (כח כז): (מלבי"ם באור המלות)

**לְכֵן כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת אֵל-תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מְאֻשׁוֹר
בְּשִׁבְטִי יִכָּה וּמִטָּהוּ יִשָּׂא-עֲלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם:**

רַס"י כי עוד. ימים מעט מזער וכלה, הזעם שלי שניתן למטה ביד אשור כמ"ס למעלה ומטה הוא בידם זעמי: ואפי. שהיה לשבט יסוב, על תבליתם. ל' תבל עשו (ויקרא כ) על חירופין וגידופין אשר גדפו נערי מלך אשור: (רס"י)

מצודת דוד וכלה זעם. הזעם שלי הנתון ביד אשור להיות לו למטה כמ"ס למעלה ומטה הוא בידם זעמי הנה במעט זמן יכלה הזעם: ואפי. חמתי

תשוב על התבל שעשו הם החרופין והגדופין אשר גדפו נערי מלך אשור ורצה לומר החמה תחול עליהם לגמול התבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון מזער. ענינו כמו מעט וכן זעיר שם (לקמן כח) וכפל בשמות נרדפים להמעטת הזמן : **תבליתם.** ענינו דבר מגונה שאין ראוי לעשותם כמו תבל הוא (ויקרא כ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי עוד מעט מזער, בימים לא כבירים. וכלה זעם, הזעם שהוא קללתי אשר היא היתה המטה בידו להכות עמים, כמ"ש ומטה הוא בידם זעמי, יכלה, כי לא אזעום עוד, וא"כ לא יהיה בידו מטה להכות, ואפי אבל האף שלי לא יכלה עדיין, אך לא יהיה האף על בני תבל, רק על תבליתם ותועבתם של בני אשור : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעט מזער. מעוטא דמעוטא, פחות מן זעיר, זמן קטן מאד : **תבליתם,** מעשים מגונים, תבל עשו (ויקרא כ') : (מלבי"ם באור המלות)

לַטַבְּ וְעוֹרֵר עָלָיו יְהוָה צָבָאוֹת שׁוֹט כְּמַכַּת מִדִּין בְּצוֹר עוֹרֵב וּמִטְהוֹ עַל-הַיָּם וְנִשְׂאוּ בְּדַרְךְ מִצְרָיִם:

רש"י ועורר עליו. ולעורר עליו : שוט. מכת יסורין : כמכת מדין. שנהרגו כלילה אחת והמלכים שברחו מהם ונמלטו נהרגו עורב צלור עורב כדמפורק בספר שופטים אף זה לאחר שישב לארצו ימות קם בחרב : ומטהו על הים. ועוד יעורר עליו את מטהו אשר היה על הים בפרעה ובחילו : ונשא. וטילטלו מן העולם כדרך שנסא את מצרים : (רש"י)

מצודת דוד ועורר. ה' יעורר עליו שוט המכה דוגמת מכת מדין בימי גדעון שנפלו בלילה אחד והמלכים שברחו נהרגו עורב בצור עורב וכן כולם כמ"ש בשופטים ולקצר לא זכר אלא אחד מהם ורצה לומר כמוהם יהיה שנחריב אחר שישוב לארצו ימות שם בחרב. ומטהו. חוזר על מלת ועורר לומר שיעורר עליו מטהו אשר היה על הים בפרעו ובחילו : **ונשא.** יטלטלנו מן העולם כדרך שנשא את מצרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ועורר. מלי התעוררות : שוט. ענינו כמו שבט וכן שוט לסוס (משלי כו). ונשא. מלי משא וטלטול : **בדרך.** בענין : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועורר, ה' יעורר על אשור שוט כמו שהכה את מדין בצור עורב, שמחנה מדין הרגו זה את זה ע"י פחד ה' שנפל עליהם, ושרים שלהם שברחו נהרגו אח"כ [כמ"ש שופטים ז'], וכן נפל פחד ה' על מחנה

אשור והרגו זא"ז, והמלך שברח בניו הכוהו בחרב. **ומטהו**, ואח"כ יעורר
ה' עליו את מטהו שבו הכה את מצרים על הים, שזה היה כולה ע"י ה'
לבד, וכן הרג במ מלאך ה' אח"כ ושרף אותם, (וזה מסכים עמ"ש למעלה
פסוק ט"ז). **ונשאו בדרך מצרים**, הוא דיבור מליציי, כאילו בעת ילך מלך
אשור בדרך מצרים, בחזירתו מן תרהקה מלך כוש על ירושלים, (כמו
שהביא רש"י לקמן ל"ז ל"ו מסדר עולם), ועבר אז דרך ים סוף, נשא מן
הים סוף את המטה הזה, שהוא המטה של ה' על הים, והביאו אתו עד
לא"י ושם נלקה בו מה'. והנמלץ כי מאז שב ממצרים וישם פניו על
ירושלים מאז היה מוכן שילקה ע"י מלאך ה' כמו שלקו המצרים
:(מלבי"ם באור הענין

מלבי"ם - באור המלות שוט. שבת של ארז עב ורך עצי שטים, והכאתו
מכאבת מאד, שוט שוטף כי יעבור (לקמן כח): (מלבי"ם באור המלות)

כז | **וְהָיָה** | **בַּיּוֹם הַהוּא יִסּוּר סִבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמָךְ וְעָלוּ מֵעַל צְוֹאֲרֶךְ וְחָבַל**
עַל
מִפְּנֵי-שָׁמֶן:

רש"י **וחובל עול**. סנחריב מפני חזקיהו שהיה נוח לדורו כשמן, ורבותינו
פירשו מפני שמנו של חזקיהו שהי' דולק צבתי כנסיות וצבתי מדרכות
שהשיאם לעסוק בתורה כענין שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגו'
(משלי כה) :

מצודת דוד **סבלו**. המשא שהעמיס סנחריב על שכם ישראל יוסר אז :
ועולו. העול שנתן על צוארך יוסר וכפל הדבר במ"ש : **וחבל עול**. הוא
מאמר הלציי על כי הדרך אשר שומן הצואר נשחת מפני העול אמר
שיהיה בהפך שתשחת העול מפני השומן ר"ל סנחרב המטיל העול יאבד
על ידי חזקיהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סבלו**. ענין משא כבד כמו נושא סבל (מ"א ה) : **שכמד**. כתפך.
ועולו. הוא ההושם בצואר הבהמה כשהיא חורשת : **וחובל**. ענין השחתה
כמו וחבל את מעשה ידיך (קהלת ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיה, יסור סבלו**, שלא תצטרך לתת לו מס וגם יסיר
עולו שלא תהיה כפוף תחתיו. **וחבל עול מפני שמן** תפס המשל, עת צואר
השור עב ושמן, והעול צר מלהקיף את הצואר, אז שוברים העול
ומשחיתים אותו מפני שמן בל ישחית הצואר, כן זכות חזקיה גדולה
מאד, ועולו של אשור קטן מהכיל ולעצור כח נגד זכות הזה, ובהכרח
ישבר העול מפניו ולא יקום נגדו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **סבלו, ועלו.** עמ"ש לקמן (יד כה): (מלבי"ם באור המלות)

לכח בא על-עית עבר במגרון למכמש יפקיד כלי'ו:

רס"י בא על עית. מונה והולך מסעות שנסע סנחרב וצא על ערי יהודה לצא ירושלים ביום מפלתו. עית מגרון ומכמש רמה גבעת שאול צת גלים ליסה ענתות מדמנה גבים. כולן מקומות הן : (רס"י)

מצודת דוד בא על עית. התחיל הנביא להלעיג על סנחרב על שבא במהירות נמרץ לכבוש ירושלים עד שהלך מסעות רבות ביום אחד ואמר שבא על עית ומשם עבר במגרון ובמכמש הניח רוב כלי המלחמה להקל המשא ובחושבו שלא יצטרך לכולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון למכמש. במכמש ובא הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא וכמוהו רבים : **יפקיד.** מלי פקדון וגניזה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בא על עית, מצייר איך מצד אחד בא מלך אשור בכח גדול וכל הארץ נמוגה מפניו, ובצד אחר מצייר איך ירושלים והר ציון צוחקים ומלעיגים על כחו הרב, ויודעים כי שם יעמוד יפול ולא יקום. אומר, בראשית בואו כבש עיר עית, ומשם עבר במגרון ואיש לא לחם נגדו, ובמכמש הניח כליו להקל משאו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בא על עית. עיר עי, ובנחמיה נקרא עיה (יא לב), ומגרון היה אצל גבע ומכמש (ש"א יד ב'): (מלבי"ם באור המלות)

לכט עברו מעברה גבע מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול נסה:

רס"י לנו. לשון לינה : נסה. צרחה צרחו כולן מפני חיילותיו : (רס"י)

מצודת דוד עברו. אנשיו עברו מעבר הירדן : **גבע.** בעיר גבע : **לנו.** במלון בטוחים מבלי פחד ולא חנו בשדה כדרך אנשי המלחמה : **חרדה.** אז אנשי הרמה חרדה אחזתם ואנשי גבעת שאול נסו מפחד : (מצודת דוד)

מצודת ציון נסה. ענין בריחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עברו, משם עבר מעבר מכמש ולן בגבע אשר בשן סלע

מכמש מהעבר מזה, ואז נודע בואו לכל יושבי הארץ הקרובים והרחוקים, עד שהרמה חרדה, וגם גבעת שאול נסה לברוח : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעברה. מעבר מכמש בין שני סלעים מצד א' גבע ומצד אחר מכמש (ש"א יד ד' ה') : הרמה. היתה אצל גבע בנימין (שופטים יט יג, מ"א טו כב). וגבע בנימין אינו גבע הנזכר שהיתה עיר הלויים (יהושע יח כד כא יז) : **גבעת שאול.** מקום מולדתו ועיר מלכותו (שמואל א' יא ד', טז א') : (מלבי"ם באור המלות)

גל צהלי קולך בת-גלים הקשיבי לישה עניה ענתות:

רש"י כהלי קולך. להזהיר לעם : הקשיבי לישה. את קול הסופר וברחו לכם ענין וכן עניה ענתות : (רש"י)

מצודת דוד צהלי קולך. רצה לומר המקומות ההם שלחו לאנשי בת גלים לומר אליהם הרימו קול להזהיר להעם למהר לברוח ואתם בני ליש הקשיבו הקול ומהרו לברוח וכן ישמעו העדה העניה אשר בענתות ויברחו גם המה : (מצודת דוד)

מצודת ציון צהלי. ענין השמעת קול גדול וכן צהלו מים (לקמן כד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בת גלים, מצוה לה שתצהל בקול עד שתקשיב ליש וגם עיר ענתות העניה, להודיע לערים האלה לאמר, כי כבר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בת גלים. היה בחלק יהודה (יהושע טו נט), ונזכר שמואל א' (כה מד) : (מלבי"ם באור המלות)

לא נדדה מדמנה ישיבי הגבים העיזו:

רש"י העיזו. נאספו לצרות, ורבותינו דרשו כהלי קולך וכל המקרא במדרש אחר באגדת חלק והעמידו המסעות על עשר אבל יונתן תירגם את כולן שמות מקומו' : (רש"י)

מצודת דוד נדדה. עדת מדמנה נדדה ממקומה וברחה : **העיזו.** יחד לברוח : (מצודת דוד)

מצודת ציון העיזו. ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נדדה מדמנה, וגם יושבי הגבים העיזו ואספו את כל רכושם למקום בטוח מן האויב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מדמנה. (יהושע טו), ויושבי הגבים לא נמצא עוד בתנ"ך : (מלבי"ם באור המלות)

זלב עוד הי"ום בְּנֹב לְעֵמֶד יְנַפֵּף יְדוֹ הַר (בית)-בת-צִיּוֹן גְּבַעַת יְרוּשָׁלַם : (פ)

רפ"י עוד היום בנוב לעמוד. כל הדרך הזה נתלצט כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו אינטגנינוי אם תלח' זה היום תכבשנ' וכשעמד בנוב וראה את ירוסלים קטנה לא חס לדברי אינטגנינוי והתחיל להניף ידו בגאוו' וכי על עיר כזו הרגזתי כל החיילות הללו לינו פה הלילה ולמחר יסליך זה איס אצנו : הר. בת ציון. להר בת ציון : (רפ"י)

מצודת דוד עוד היום. כ"כ מיהר בהליכתו למען יעמוד בנוב בעוד יום כי משם יכול הרואה לראות את ירושלים : **ינופף.** כשראה את ירושלים היה מניף ידו עליה בדרך בזיון ולעג כאומר הלא בנקל אכבשנה : הר וכו' : **גבעת וכו'.** כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונופף. ענין הרמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עוד היום, לעומת הציור הזה שמצייר איך כל הערים סביב ירושלים חרדו והתפלצו מפני האויב, מצייר איך הר ציון מצחק על כל זאת, **והר ציון וירושלים ינופף** ומרמז **בידו** אל הערים הבורחות לאמר למה תברחו, למה תיראו, **הלא עוד היום בנוב לעמוד,** עוד היום יוכרח לעמוד בנוב ולא ילך משם והלאה, כי בנוב סמוך לירושלים שם נפל שדוד. ואיך תהיה מפלתו. ? מספר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נב. עיר הכהנים סמוך לירושלים (ש"א כב יא יט) : **לעמד.** פעל עמד ישמש לפעמים על הפסקת הדבר, והנה הנגע עמד בעינינו, ותעמוד מלדת : **ינופף ידו.** המליצה תשאיל ידים וכל איברי הגויה גם לעצמים בלתי בעלי איברים, נתן תהום קולו רום ידיהו נשא (חבקוק ג') : (מלבי"ם באור המלות)

לג הנה האדון יהוה צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדועים והגבהים ישפלו:

רפ"י הנה האדון. כלילה ההוא : מסעף פארה במערצה. יפסח פארותיו עיקר ענפיו אילנותיו : במערצה. במשור המקלץ הענפים אין פארה זו לשון גת שהרי לא נכתב בוי"ו כמו פורה דרכתי (לקמן ס"ג) וכמו לחשוף חמשים פורה (חגי ז') אלא באל"ף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) ומסעף הוא לשון מקלץ ענפים אישצבנקיי"ר בלע"ז כמו וכלה סעיפיה (לקמן כז) וכן בסעיפיה פוריה (לקמן יז) : במערצה. בכלי משחית העורץ וזובר אותם : ורמי הקומה. המלכים והסרים : גדועים. אין לשון גידוע נופל אלא באילנות ודבר קשה : (רפ"י)

מצודת דוד הנה האדון. כאומר אבל לא היה כמו שחשב כי הנה האדון ה' כרת ענפיו בכלי המשחית רצה לומר שלח המלאך והכה בהם : **ורמי הקומה**. האילנות גבהי הקומה נעשה כרותים ר"ל מתו הגבורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מסעף**. ענין ענפים כמו וכלה סעיפיה (לקמן כז) ור"ל יסיר הסעיפים וכן ויסקלהו (לעיל ה) ורצה לומר הסיר האבנים : **פארה**. גם הוא ענין ענף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) ועם כי אמר מסעף אמר גם פארה לתוספת באור וכן רתקו בזקים (נחום ג) : **במערצה**. כן שם הכלי המשחית ומשבר והוא מלי בקומו לערוץ הארץ (לעיל ב) : **ורמי הקומה**. ענינם רוממות וגבהות : **גדועים**. ענין כריתה כמו שקמים גדע (לעיל ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה האדון, אשר כל הצבאות בידו והוא ינוסס נס למעלה מן הטבע להכרית היער הגדול הזה של מחנה סנחריב, **מסעף**, הנה הכורת עצים מן היער לצרכו יכרות תחלה סבכי היער הבלתי חשובים כ"כ והעצים הבלתי גבוהים. אבל פה שיכרות להשחית יהיה הדבר בהפך, תחלה **יסעף פארה**, הענפים הנותנים פאר אל האילן, ולא שיגזוז אותם במספרים להשוותם לנוי כמו שנוהגים, רק במערצה להשחית, אח"כ רמי הקומה הם האילנות שהם רמים על יתר עצי היער יגדע, אח"כ גם הגבוהים ישפלו, תכלול הכריתה כל עץ גבוה, עד שלא ישאר רק סבכים שפלים וקטנים, ואח"כ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מסעף**. בבנין הכבד יורה עקירת הסעיפים, כמו שרש סקל בכבד : **פארה**. ראש האילן עם ענפים הדקים, שהם נקראים סעיפים, שהם כפאר וכובע עליו. כמו פארי המגבעות : **מערצה**. כלי כבד וחזק מברזל ששובר ע"י כבדו, ומשתתף עם עריצות על הכח המופלג ועם

שבירה. (לד) ונקף. גדרו כריתה או שבירה סביבות מכל צד, ומשותף עם פעל בעל הנו"ן נוקף זית, ועם בעל היו"ד יקיף. וכן תחת חגורה נקפה (למעלה ג'), מנוקף סביב, כמו שתחלה חגור סביב : **בברזל**. מושך אחר והלבנון (בברזל) אדיר יפול : (מלבי"ם באור המלות)

לד וְנִקַּף סְבִיבֵי הַיַּעַר בְּבִרְזֵל וְהִלְבְּנוֹן בְּאֲדִיר יְפוֹל: (o)

רס"י ונקף. אף זה לשון הליצה כמו כנוקף זית ונקף לשון ונפעל : **סבכי היער**. הענפים החסובים והגזורים : והלבנון. עובי יערו וכרמילו הן מרבית חיילותיו. צאדיר יפול. על ידי מלאך יפלו, ד"א צאדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירס ומושלם של ישראל כמה שנאמ' והיה אדירו ממנו (ירמיה **ל**) : (רס"י)

מצודת דוד ונקף. הענפים המסובכים זה בזה יוכרתו בברזל ר"ל חילו הרב יומתו על ידי המלאך : **והלבנון**. עצי הלבנון יפלו על ידי אדיר וחזק והוא המלאך וכפל הדבר במ"ש לחוזק הענין ולתפארת המליצה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונקף. ענין כריתה כמו כנוקף זית (לקמן יז) : **סבכי**. ענין התאחזות כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : **והלבנון**. כן שם יער בא"י : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונקף, יקיף בברזל כל **סבכי היער** וכל ענפיו וגזעיו, עד **שכל הלבנון** בכללו **בברזל אדיר יפלו**, והנמשל על נפילת מחנהו ע"י מלאך ה' שיפלו תחלה שריו וגבוריו ואח"כ כלל מחנהו : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה

פרק-יא

א וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגְזַע יֵשׁוּב וַיִּנְצֹר מִשְׁרָשׁוּי יְפֹרָה:

רס"י ויאל חוטר מגזע ישי. ואם תאמרו הרי תנחומין לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו ומה תהא על הגולה אשר הגלה בחלח וחבור שמא אבד סברם

לֹא אֶבֶד סוֹף שִׁיבָא מֶלֶךְ מִשִּׁיחָנוּ וַיִּגְאָלֵם : חוֹטֵר. שְׁבַט מְלוּכָה : וַנֹּכַח. ל' יוֹנֵק אֵילָן : וַנֹּכַח מִשְׁרָשָׁיו יִפְרֶה. וּבְכָל הָעֵנִין וּבְסוּפוֹ וְהִיא בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף ה' שְׁנִית יָדוֹ הִרִי שְׁנֵאֲמָרָה נְבוּאָה זוֹ לְנַחֲמַת הַגּוֹלִים מֵאֲשׁוּר, (אֲמַר הַמַּעֲתִיק בִּימֵי חוֹרְפֵי הַקְּשִׁיתִי לְשָׂאוֹל לְכֻמָּה גֵאוּנִים עַל מַה שְׁכַתַּב אֲ"מ זִקְנֵי הַרְמִ"א בְּהַגְהִ"ה בְּהַלְכוֹת רַחֵם הַשָּׁנָה שְׁאֲגוּזוּ בְּגִימְטְרִיא ח"ט וְהַלֵּל הוּא גַם גִּי טו"ב, וְתַלְכָּתִי עַל פִּי הַזּוֹהַר מַה שֶּׁהִקְשָׁה ר"א אֶת אֲבִיו רַשְׁב"י) : (רַש"י)

מצודת דוד ויצא חוטר. כאומר אל תתמהו מהפלא הגדול הזה כי יבוא זמן שיפליא לעשות עוד יותר מזה כי יצא שבט מלוכה משורש ישי מזרע דוד הוא מלך המשיח : ונצר וכו'. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון חוטר. ענינו כמו מטה וכן חוטר גאווה (משלי יד) ורצה לומר שבט מלוכה. מגזע. משורש ובדרז"ל גזעו מחליף (תענית כה) וכן אף בל שורש בארץ גזעם (לקמן מ) : ונצר. ענינו כמו כנצר נתעב (לק' יד) : יפרה. יעשה פרי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויצא, (המליצה נקשרת עם הענין שלמעלה היער הגדול של מחנה סנחריב יקצץ), אמנם חוטר אחד יצא מגזע ישי הוא יהיה ליער גדול, כמ"ש (לקמן כ"ז) הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל. ולפ"ז מבואר מסדר הכתובים שנבואה זאת היא על חזקיה, אך היעודים המובטחים בה לא נתקיימו אז. ? ולכן האמת עד לעצמו, כי היא נבואה עתידה על אחרית הימים, ורש"י רצה לתקן המשך המקראות במה שפ"י כי עקר נבואה זאת נאמרה על עשרת השבטים שגלו בימי חזקיה, והם לא שבו אז ונשארו בחלח וחבור עד עת קץ, לכן אחר שהזכיר מפלת סנחריב אומר ואם תשאל ומה יהיה עם האובדים והנדחים האלה. ? משיב עוד חזון למועד בעתיד כי יצא חוטר מגזע ישי, עכ"ד. ועם ההשקפה הנכונה מצאנו בדברים האלה שורש חזק, והוא, כי תיכף מעת הגלות הראשונה הכללית שהיתה בימי סנחריב מעת ההיא התחילה זמן הגאולה, רצוני, שמעת ההיא התחילו הנביאים לנבאות כי יבא גואל כללי שיקבץ הנדחים האלה מארבע כנפות הארץ כי הגאולה שהיתה בינתים מגלות בבל לא היתה רק לשבט יהודה לא כללית, ואחר שהגאולה הכללית יש לה שני זמנים, כמ"ש זכו אחישנה לא זכו בעתה, שהיא א. הזמן הקצוב אשר לא יעבור מן הוא והלאה, ב. לפני הזמן ההוא אם יזכו ע"י מעשים טובים (כנ"ל י" י"ז), הנה אפשריות הגאולה עפ"י זכות המעשים והתשובה התחילה תיכף מימי חזקיהו. ועל הכונה הזאת אמרו בפרק חלק שבקש ה' לעשות את חזקיהו משיח ואת סנחריב גוג ומגוג רק שגרם איזה חטא ע"ש, כונתם שאם היו זוכים היה חזקיהו עצמו הגואל הכללי, וכל היעודים העתידיים היו מתקיימים בימיו, ואחר שלא זכו אז, הדבר תלוי ועומד על אפשריותו עד בוא זמן המוגבל שאז יגאלו בהכרח. ולכן סמך נבואה זו של ויצא חוטר מגזע ישי אל מפלת סנחריב, כי אם

היו זכאים היתה מתקיימת הנבואה אז, אולם התנאים האלה שדברנו באר החוזה עצמו בכפל לשונו, ויצא חוטר מגזע ישי, ונצר משרשיו יפרה. כי יש הבדל בין גזע ובין שורש, השורש הוא תחת הארץ, והגזע הוא העץ הבולט מן הארץ סמוך לשורשו. ויש הבדל בין חוטר ובין נצר, כי האילן הנקצץ וגזעו עדין קיים, וישוב להצמיח מגזעו אז הגזע עצמו יגבה לאט לאט ויגדל, גידול זה נקרא חוטר כי הבד היוצא מן הגזע הוא עב וחזק, אבל אם גם הגזע נקצץ, רק השורש נשאר בארץ וישוב לצמוח משרשו, אז הגידול הזה לא יתיחס עוד אל העץ הראשון רק כנטיעה חדשה, והיונק הזה העולה מן השורש הוא רך וחלוש ונקרא נצר, וז"ש או כי **יצא חוטר מגזע ישי**, והוא אם יזכו ותהיה הגאולה הכללית תיכף בימי חזקיהו, שאז היה עדין מלכות ב"ד קיימת, והוא במליצה שגזע ישי עדין קיים, ויחוס המשיח אל מלכות ב"ד הוא כיחוס החוטר אל הגזע, שהוא גוף האילן הקודם המתחדש בכח והדר, או כי **ונצר משרשיו יפרה**, שהוא אם לא יזכו להגאל עתה, ויעברו עדין ועדנים עד שגם הגזע יתבטל, שהוא שתופסק מלכות ב"ד מכל וכל, ברם עקר שרשוהי בארעא שבוקו, ולא ישאר רק השורש הטמון בארץ בלתי מתראה, מ"מ בהגיע הזמן אז יפרה נצר מן השרש, שזה מתיחס להפראה חדשה ע"י נצר רך ויונק, שאין לו שום יחוס עם האילן הקודם. וסדר הכתוב או **ויצא חוטר** תיכף, או עכ"פ

ונצר משרשיו יפרה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חטר מגזע, ונצר משרשיו. ההבדל בין גזע לשורש, ידוע, השורש תחת הקרקע, והגזע הוא העץ הבולט סמוך לקרקע, כמ"ש אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו (איוב יד), ר"ל אילן הנקצץ שהגזע מת לגמרי, והשורש כבר הזקין, ראה כי תפס אצל השורש בארץ בתוך הקרקע, ואצל הגזע בעפר, שהוא על הארץ, וצייר שהגזע מת ונפסק חיותו, לא כן בהשורש, כי במות השורש לא יצמיח עוד. והגדל מן הגזע נקרא חוטר משון חטוטרט ובליטה שהוא חזק, אבל הצומח מן השורש נקרא נצר, שצריך לנוצרו כי הוא רך ויונק, כמ"ש ועמד מנצר שרשיה כנו (דניאל יא ז'): (מלבי"ם באור המלות)

בַּיְהוָה יִנְחָה עָלֶיךָ רוּחַ יְהוָה וְיִבְנֶה רוּחַ יְהוָה וְיַצְרֶה רוּחַ יְהוָה וְיִצְרֶה רוּחַ יְהוָה

מצודת דוד **רוח ה'**. רוח נבואה : **רוח חכמה וכו'**. כל אלה ינחו עליו ובו ימצאו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ונחה עליו, השלמות יהיה בגי' דברים, **א**. השלמות התלויים מצד שי"ל נפש משכלת, שהם כח החכמה והבינה, החכמה היא המקובלת לו מרבותיו, והבינה היא הוצאת דבר מדבר ע"י היקשים, ועז"א **ונחה עליו רוח חכמה ובינה**, **ב**. השלמות התלויים מצד שהוא אדם, וזה יהיה בעצה וגבורה, שהעצה כולל שלמות כח המדמה עד

שישקיף במשכיות כל דבר השערה נכונה, כמ"ש המורה, והגבורה בא מפאת שלמות כח המתעורר, עז"א רוח עצה וגבורה, ג. השלמיות התלויים מצד שי"ל נפש קדושה אצולה ממרום שמעלתה גבוהה מנפש המשכלת, ושלמות הנפש הזאת תלוי במה שיהיה לו דעת ה'. היינו לידע דעות אמתיות באמתת ה' השגחתו ודרכיו שזה מדרגת הנביאים שהשיגו אמתיות אלו בנבואה. ושיהיה לו רוח של יראת ה', כי הדעת בלא היראה אינה כלום, וכן יראה בלא דעת אינו יודע ממי הוא יירא. עפ"ז אומר כי שלש שלמיות אלה יהיה אצל המשיח בשלמות נשגב עד שלא יהיה טבעי רק יתיחס לרוח ה' נשגב מן הטבע: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חכמה, ובינה. ידוע שחכמה היא המקובלת, ובינה מה שמוציא מדעתו, ודעת הוא ידיעת האמת הברור אחרי שהשתמש במופתי הבינה עפ"י דרכי החכמה שקבל: (מלבי"ם באור המלות)

ג וְהִרְיָחוּ בִּירְאָת יְהוָה וְלֹא-לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא-לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ:

כפ"י והריחו ביראת ה'. ימלא רוח יראת ה' ובלע"ז איראונמירלו"י : ולא למראה עיניו ישפוט. כי בחכמת הקב"ה נקרבנו ידע ויזין מי זכאי ומי חייב : (כפ"י)

מצודת דוד והריחו. לפי שהריח היא הרגשה קלה מאד לכן קורא להרגשה קלה בשם ריח ור"ל במעט הבנה והתבוננות ירגיש ויבחין בבני אדם הטובים המה אם רעים : ביראת ה'. ההרגשה הזאת תהיה לו בעבור היראה מה' : ולא למראה וכו'. בהשפטו בני אדם לא יצטרך לראות הדברים בעיניו ולשמוע באזניו כי בלבבו יבין מדעתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון והריחו. מלשון ריח : יוכיח. ענין ברור דבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והריחו, ע"י יראת ה' ישוב להיות רוחני שיתפשטו מעליו כחותיו הגשמיים, ולא ישמש עם החושים וכחות החומרניים כלל, רק יהיה כולו רוח ונפשי, לכן ולא למראה עיניו ישפוט. והנה המשפט הוא בין אדם לחברו להציל עשוק מיד עשוקו, ובזה ישפוט השופט לפי מה שיראה בעיניו, מי החייב ומי הזכאי, ולפעמים יטעה בראות עיניו ויוציא משפט מעוקל, אבל המשיח לא ישפוט למראה עיניו, רק ידע האמת מצד רוחניותו. ולא למשמע אזניו יוכיח התוכחה הוא על מעללים לא טובים שנודעו לו מאת העם ויוכיחם עליהם, ודרך המוכיח שיוכיחם עפ"י מה ששמע מספרים עליהם, כמ"ש לא טובה השמועה אשר אנכי שומע מעבירים עם ה', וגם בזה לפעמים ישמיעו לאזניו הפך האמת, אבל

המשיח יוכיח מצד שידע הדברים ברוח קדשו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות והריחו. הפעיל משורש רוח מענין רוחניות ומלאכיות, ועל ההפך אמר ומצרים אדם ולא אל וסוסייהם בשר ולא רוח (לקמן לא) : **ישפוט, יוכיח.** השופט, הוא בין איש לרעו עפ"י חקי הנימוס. והמוכיח, יוכיח במוסר עפ"י חקי השכל כנ"ל (בי ד'). וצדק, שייך לענין המשפט (כנ"ל אי כ"א). ומישור, לענין התוכחה, שהוא הדרך האמצעי במדות ובהנהגה כמ"ש הרמב"ם בחי פרקיו. וכן הדלים הם ברכוש, ושייך לענין המשפט. וענוים במדות, ושייך לענין התוכחה : (מלבי"ם באור המלות)

וְשֹׁפֵט בְּצֶדֶק דְּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֲנוּי-אֶרֶץ וְהָכָה-אֶרֶץ בְּשֹׁבֵט פִּיּוֹ וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יְמִית רָשָׁע:

רש"י **צמיסור.** לשון נוח ורך : **והכה** ארץ **צצט פיו.** כתרגומו וימחי הייבי ארעא. **וצרוח** שפתיו. **וצממלל** ספותיה : (רש"י)

מצודת דוד **ושפט בצדק דלים.** יקח משפט הדלים בצדק מן העשירים ולא יהדר פני הגדולים ואת החזקים יוכיח במישור כפי הראוי בעבור ענוי הארץ שלא יגזלם עוד מעתה : **והכה ארץ.** רשעי הארץ יכה בקללת פיו והרי הוא כשבט המכה : **וברוח וכו'.** כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והוכיח.** מלשון תוכחה ומוסר : **במישור.** מלשון יושר : **לענוי.** הלמ"ד הוא במקום בעבור כמו פתח פיך לאלם (משלי לא) : **וברוח.** הוא הדבר הבא בהסתח רוח הפה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושפט, דלתות הכתוב הזה מגבילים לדלתות הכתוב הקודם, **לא למראה עיניו ישפוט,** רק **ושפט בצדק דלים,** הצדק עצמו הוא יהיה אבן ואנך בידו בו יבחן את המשפט, ואחז בידו הצדק לקו בו ישפוט משפט דלים. כי לא יטעה ע"י טענות בעלי דינים לעות צדק. **ולא למשמע אזניו יוכיח,** רק **והוכיח במישור לענוי ארץ,** היושר עצמו הוא יהיה בידו פלס בו יוכיח במוסרו לענוים שיקבלו מוסר, ולא יטה מן הישר ימין ושמאל. **והכה,** מצייר כי אם ימצא ארץ ומדינה שלא תקבל דבריו יכה אותה כולה בשבט פיו וקללתו, ולא יצטרך שבט ורצועה כי פיו יהיה השבט בו יכה ארצות ומדינות, ואת **הרשע** הפרטי שימרה נגדו, לו לא יצטרך לקללו כלל רק ברוח היוצא רק משפתיו החיצונים ימיתנו, פיו כולל כל הפה, ושפה הוא השפה החיצונית, ודרך המדבר בפיו שאחר שיפסק לדבר יצא עוד רוח קל מן השפה, עפ"י מצייר כי אחר שיכה ארץ בדברי פיו, ברוח הקל שישאר עוד בשפה שלו אחרי הדיבור ימית רשע יחידי, ולא יצטרך לדבר למענו כלל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פיו. שפתיו. הפה כולל גם הלשון וכל כלי הדבור. ושפה, מציין רק השפה החיצונית, ה' שפתי תפתח ופי יגיד (תהלות נא יז), בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם (שם לג ז'), מצייר כאילו נעשו השמים בהדבור העקרי, וצבאם בהרוח שנשאר בפיו, ולא היה צריך ליחד הדבור בשבילם, וכן לקמן (לד טז) : (מלבי"ם באור המלות)

זַבַּח וְהָיָה צְדָק אֲזוֹר מִתְנִיּוֹ וְהָאֱמוּנָה אֲזוֹר חֲלָצִיו:

רש"י והיה לזק אזור מתניו. ויהון לדיקיא סחור סחור ליה דזקיס זו כלאזור : (רש"י)

מצודת דוד והיה צדק וכו'. הצדק והאמונה שיחזיק בהן יהיו לו לחוזק כאדם החגור אזור במתניו שהוא מזורז ומחוזק : (מצודת דוד)

מצודת ציון אזור. חגורה : מתניו. חלציו פתרון אחד להם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה צדק, מצייר כי הצדק והאמונה לא יהיו אצלו קנין חיצוני רק כאזור הדבוק אל מתנים וחלצים שהוא דבר השייך אל גופו, כן יהיו הצדק והאמונה דבוקים בו דבוק עצמי לא יתפרדו ממנו בשום פעם, כמ"ש כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש וכו' (ירמיה י"ג) ודמה את הצדק לאזור מתניו שהוא החגור שעל בגדיו, כן הצדק שהוא בין אדם לחברו יהיה נראה לכל, והאמונה אשר הוא בין אדם למקום דמה להאזור שתחת בגדיו אשר לא יתראה רק להאיש הלובשו לבדו, כי יהיה הנצפן מן אמונתו בלב יותר מן הנגלה ממנו לרבים, כי זה תנאי המאמין השלם שיהיה מצפונו יותר על נגלהו כמ"ש החובה"ל שער העבודה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צדק, אמונה. צדק בין אדם לחברו, ואמונה נגד המקום בכ"מ כנ"ל (א' כא) : אזור מתניו, אזור חלציו. אזור מתניו הוא החגור העליון שעל בגדיו, מתניכם חגורים, חרבו מצומדת על מתניו, ואזור חלציו הוא החגור שתחת בגדיו, פשוטה ועורה וחגורה על חלצים (לקמן לב), כל גבר ידיו על חלציו כיולדה (ירמיה ל'), וכן תמצא תמיד בנד אשר יצא מחלציד, לא ממתניך : (מלבי"ם באור המלות)

זַבַּח וְגַר זָאב עִם-כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם-גְּדִי יִרְבֹּץ וְעֹגֵל וְכַפִּיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנֹעַר קָטָן נֶהֱג

רש"י ומרי. קור פטם : (רש"י)

מצודת דוד **וגר זאב**. אף החיות לא יטרפו טרף והזאב ידור יחד עם הכבש ולא יטרפנו. יחדו. ירבצו יחדו ולא ירעדו זה מזה : **נוהג במ**. ולא יזיקו את הנער : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וגר**. ידור : **ונמר**. שם חיה : **ירבץ**. ענינו השכיבה לנוח : **וכפיר**. שם משמות האריה : **ומריא**. בהמה פטומה וכן וחלב מריאים (לעיל א) : **נוהג במ**. יוליך אותם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וגר**, מוסיף לאמר כי אפילו **נמר** שהוא עז שבחיות לא יזיק ואפילו עם **גדי**, שהוא הולד היונק שקל לו להזיקו מ"מ **ירבץ** עמו ביחד ולא יזיקנו, ולא יהיה חידוש כלל שיתפלאו ע"ז, כי **עגל וכפיר ומריא** ילכו יחדיו כמו שרגילים עתה שילך השור הגדול ואצלו עגלים קטנים, ילך אז אצל השור העגל עם הכפיר שהוא האריה הקטן, **ונער קטן ינהג במ** כדבר המורגל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **גדי**. ולד הרך היונק בין של פרה ובין של עז ורחל (רש"י משפטים) : **ומריא**. שור גדול או פטום : (מלבי"ם באור המלות)

ז וּפְרָה וְדָב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יְלִדֶיהֶן וְאַרְיֵה כִּבְקָר יֹאכַל-תְּבִן:

מצודת דוד **תרעינה**. כל אחת תרעינה במקום מרמה ואף הדוב לא יטרף טרף : **יחדו**. במקום ילדיהן ולא יחרדו זה מזה : **כבקר**. כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ופרה**, וא"ת מה יאכלו אז החיות הטורפות, אומר שהדוב ירעה אז באחו ולא יצטרך לטרוף טרף, גם ילדיהם יגדלו יחד כאילו היו מין אחד, ולא לבד הדוב שגם עתה יאכל גם מאכלים אחרים רק אפילו האריה שעתה כל מזונו רק בשר, יאכל תבן כבקר : (מלבי"ם באור הענין)

ז וְשַׁעֲשַׁע יִזְנֵק עַל-חַר פֶּתֶן וְעַל מְאוּרַת צְפֹעוֹנֵי גְמוּל יְדוּ הַדָּה:

רש"י **ושעשע**. ושחק : **על חור פתן**. על חור עפר שהנחש מקנן בתוכו קרו"ט בלע"ז, פתן נחש משהזקין נעשה חרש ונקרא פתן שוב אין לו לחש שנאמר (תהלים נח) חֶשֶׁךְ לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים : **ועל מאורת צפועוני**. יונתן תירגם חיזו גלגלי עיני חיוי חורמן, ומנחם פתר בו לשון נקב וחורי עפר וכן אור כשדים (בראשי' י"א) וכן באורים כדלו את ה' (לקמן כד) :

גמול. תינוק הגמול משקי אמו : ידו הדה. ת"י ידוהי יוסיט כמו הד הרים (יחזקאל ז) וכמו הידד (לקמן טו) שהוא ל' הרמת קול אף זה לשון הרמה וה"א אחרונה צאה בתוכה יסוד נופל כמו עסה צנה קנה : (רס"י)

מצודת דוד ושעשע. תינוק היונק יתעסק לשמוח בהושטת ידו על הנקב אשר הפתן יושב שם ולא יזיקנו : **ועל מאורת.** על הבקע אשר הצפעוני יושב שם : **גמול.** תינוק הנגמל משדי אמו יושיט שם ידו ולא יוזק : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושעשע. ענין התעסקות לשמוח כמו אני תורתך שעשעתי (תהלים קיט) : **חור.** נקב כמו והנה חור אחד בקיר (יחזקאל ח) : **פתן.** מין נחש רע : **מאורת.** ענינו בקוע וחריץ כמו באורים כבדו ה' (לקמן כד) : **צפעוני.** מין נחש רע : **גמול.** תינוק הנעתק מקרוב משדי אמו נקרא גמול כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא). הדה. ענין הרמת היד להושיט והוא קרוב מלשון הידד השבתי (לקמן טז) אשר יאמר על ענין הרמת קול : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושעשע, מוסיף לאמר שאף הנחש שהושת איבה בינו ובין האדם לא יזיק, ולא לבד שלא יזיק בכונה, אבל גם על **מאורת צפעוני,** על אור הארס שבו **יטה הגמול את ידו** והארס לא יזיקנו כי לא יהיה ארס כלל, רק עצם מבריק ואינו שורף : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מאורת. הוא הארס שהוא כאש בוער ונקרא תמיד שרף על ששורף הנוגע בו, ויען שלעתיד לא ישרוף ולא ישאר בו רק האורה שיאיר, קראו מאורת : **צפעוני,** קשה מנחש, (לקמן יד כט, ירמיה ח' יז, משלי כג לב) : **יונק, גמול.** הבדלם ידוע, ומוסיף שאף הגמול שיש בו דעת לא יירא : **הדה.** הענין הד הרים שהוא החזרת קול ההד, ופה החזרת היד פעם אחר פעם : (מלבי"ם באור המלות)

טו לא-ירעו ולא-ישחיתו בכל-הר קדשי כי-מלאה הארץ דעה את-יהוה **כמים** **למים** **מכסים:** **ו)**

רס"י דעה **את** **ה'.** **לדעת** **את** **ה' :** (רס"י)

מצודת דוד לא ירעו. הנחשים הרעים לא ירעו עוד ולא ישחיתו את מי : **כי מלאה וכו'.** ובעבור זה יהיה הטובה הזאת : **כמים לים מכסים.** מקום המים קרוי ים והמים ממלאים אותו המקום עד שלא יראה הקרקע ואמר כמו שכל היה מכוסה במים כן יהיו כולם מכוסים וממולאים בדעה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין לא ירעו, מוסב על החיות הטורפות שהיה דרכם להרע להנאתם, ולא ישחיתו מוסב על הפתן והצפעוני שהיו רק משחיתים שלא להנאתם כלל. **כי מלאה**, יאמר במליצתו שהכרת ה' תתפשט כל כך עד שגם החיות הטורפות יכירו כי הגיע עת התיקון, הגם שאין כח השכל אצלם, ומדמה זה למים המכסים חפירת הים שאין מקום מעצור בפני המים שלא יכסו אותו, כן גם חומר הבע"ח הבלתי מוכן להשכלה לא יעצור בפני ידיעת ה' אשר תתפשט על כל בשר, והיא מליצה על שינוי טבע הבע"ח בדבר ה' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ירעו, ישחיתו. בארתי למעלה (א' ד') המריע יעשה לפעמים להנאתו, והמשחית כונתו רק להשחית שלא לתועלת כלל. **ים**. הוא החפירה העמוקה שבו המים מתקבצים, והעד ים הנחושת שעשה שלמה : (מלבי"ם באור המלות)

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא שָׂרֵשׁ יִשְׂרָאֵל עֹמֵד לְנֶס עַמִּים אֱלֹהִים יְדַרְשׁוּ וְהִיתָה מְנַחְתּוֹ : (פ)

רס"י לנס עמים. להיות עמים מרימים נס להקבץ אליו : (רס"י)

מצודת דוד שורש ישי. משיח היוצא משורש ישי אשר יהיה עומד ביום ההוא י. וס קבוץ גליות. לנס עמים. הוא לכל העמים כמו נושא הנס אשר הדרך הוא שכל אנשי החיל הולכים אחריו כן ידרשו כל העובדי כוכבים אל המשיח ואחריו ילכו לעשות מה שיצווים : **והיתה מנוחתו כבוד**. בוחר במנוחה ולא יתגרה במי אבל מנוחת המשיח תהיה לו לכבוד כי כולם יהיו נשמעין אליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לנס. הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי להוליכו לפני אנשי החיל וכולם הולכים אחריו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שרש ישי, המלך המשיח כמ"ש ונצר משרשיו יפרה. **אשר עמד לנס עמים**, אשר בתחלת התגלותו ישאו כל העמים נס לקבוץ להלחם נגדו במלחמת גוג ומגוג ואז אליו גוים ידרשו, שיכירו כי הוא הגואל האמתי. **והיתה מנוחתו כבוד**, שלא תהיה מנוחתו כמנוחת מלך הבלתי חשוב שאין משימים לב להלחם נגדו, כי אדרבה תחלה יתקבצו כולם עליו, והמנוחה שישגי אח"כ תהיה לו לכבוד גדול, כי יד ה' תעוז לו ותניחהו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לנס. מרימים אותו לסימן קיבוץ ומלחמה : **עמים, גוים**. בארתי למעלה (א' ד') עם גדול מגוי, עם יש להם מלכות לא כן גוי,

ע"ז מוסיף שגם גוים יכירו אמתת הגואל העתיד: (מלבי"ם באור המלות)

יֵאָרְ | וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֶדְנִי | שְׁנֵית יְדוֹ לְקִנּוֹת אֶת-שָׂאֵר עַמּוֹ
אֲשֶׁר יִשָּׂאֵר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתּוֹרַיִם וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשְׁנַעַר
וּמִחֲמַת וּמֵאֵי: הַיָּם:

רס"י שְׁנֵית. כְּמוֹ שֶׁקִּנְחָס מִמִּצְרַיִם שֶׁהִיָּתָה גְּאוּלְתָּם צְרוּרָה מֵאִין שְׁעֵבֻד
אֲבָל גְּאוּלְתָּ צִית שְׁנֵי אֵינָה מִן הַמִּנְיִין שֶׁהִרִי מִשְׁעֵבֻדִים הִיּוּ לְכוּרֵס : וּמֵאֵי
הַיָּם. הֵן אֵי כְּתִים יוֹנִים : (רס"י)

מצודת דוד יוסיף אד' וכו'. כי מאז קנה אותם מבית עבדים מיד מצרים
ועתה יוסיף שנית ידו לקנות את הנשארים בגולה אשר לא מתו : מאשור
וכו'. חוזר על מלת לקנות לומר לקנות אותם מאשור וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון לקנות. מצינו לשון קנין בלא מחיר ואף אם אין מוכר וכן קונה
שמים וארץ (בראשית יד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שנית, כנגד גאולת מצרים, כי אחרי שיכירו אמתת
הגואל תהיה קיבוץ גליות: (מלבי"ם באור הענין)

יֵבֵב | וְנָשָׂא נָס לְגוֹיִם | וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל | וּנְפָצוֹת יְהוּדָה | יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע
כְּנָפוֹת: הָאָרֶץ:

רס"י נֶשֶׂא נָס. פִּירְקָא צִלְע"ז וְהִיָּה לְאוֹת לְקִבּוּץ אֲלוֹי וּלְהַצִּיא אֶת גְּלוֹת
יִשְׂרָאֵל מִנְחָה לוֹ : (רס"י)

מצודת דוד ונשא נס. ר"ל יעורר לב הפרסיים ולשלוח את ישראל מן
הגולה וכאלו נשא להם נס לרמוז על הדבר : ואסף. ובזה יאסף נדחי
ישראל וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונפצות. ענין פזור : כנפות. קצות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונשא נס, סימן שיקבצו את הגליות כמ"ש והביאו
את אחיכם מכל הגוים מנחה לה'. ואסף, העשרת השבטים שהם אינם
מפוזרים רק נדחים ממקומם מהלאה לנהרי כוש, ושם יושבים כולם
מקובצים יחד, כמו שבא בקבלת חז"ל, אותם יאסוף ויכנס לארצם.
ונפצות יהודה שבט יהודה שהפיצו ה' לארבע רוחות השמים יקבצוהו

מארבע כנפות הארץ. ועיין באור המלות: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ. ההבדל בין אסף ובין קבץ, פעל אסף מצאנוהו ברוב על כניסת איזה דבר למקום מיוחד, לא על קיבוץ המפוזר שע"ז בא פעל קבץ בכל מקום. ואסוף אותם אל משמר (בראשית מב טז), ואין איש מאסף אותם הביתה, (שופטים י"ט ט"ו) והוא משתתף בהוראתו עם פעל כנס, לבד שאסף מורה על ההכנסה מן החוץ אל הפנים, ופעל כנס מורה מה שכונסו בבית עצמו אל האוצר או כ"מ משומר, לאסוף ולכנוס (קהלת ב' כו), לאסוף מן החוץ אל הבית ולכנוס אח"כ בבית אל האוצר לבל יוציאנו. ומזה בא פעל אסף על התחבר הדבר אל עצמו. ויאמר הכהן אסוף ידך (ש"א יד כ'), שיאסוף ידיו אל גופו, ואספתו מצרעתו, ואסף המצורע, שהמצורע מחוץ למחנה מושבו ובהרפאו נאסף אל תוך המחנה. ולכן גם בעת ישמש פעל אסף על הקיבוץ, אין כונת הקיבוץ לקבץ נפזרות רק להכניס הנדח בחוץ אל מקום מיוחד, ונאספו שמה כל העדרים, שמה למקום הזה. האספו ואגידה לכם את אשר יקרה אתכם באחרית הימים הקבצו ושמעו בני יעקב (בראשית מט א' ב'), ודרשו חז"ל שבקש לגלות את הקץ ונסתלקה הימנו שכינה וסבר שיש בלבם מחלוקת, וכן בב"ר שאמר להם הקבצו על המחלוקת, והוציאו זה ממ"ש תחלה האספו, שלא היו מפוזרים שיצטרכו קיבוץ רק שיתקרבו למקום אשר הוא שם, ואח"ז שחשב שיש ביניהם פיזור פנימי ושנאת הלב אמר הקבצו. וידוע כי פעל נפץ ופעל נדח, אינם נרדפים, כי נפץ מורה על פיזור דבר המתאחד, משם הפיצם ה' על פני כל הארץ. ונדח הוא דבר יחידי הנודד ממקומו, ועיין לקמן (יג יד). לפי"ז אסף הוא הפך של נדחי, הנדחים ממקומם יאספם למקומם, וקבץ הוא ההפך מן נפצות, המפוזרים יקבץ: (מלבי"ם באור המלות)

ג וְסָרָה קָנְאָת אֶפְרַיִם וְצָרָרִי יְהוּדָה יִכְרְתוּ אֶפְרַיִם לֹא-יִקְנָא אֶת-יְהוּדָה וְיְהוּדָה לֹא-יִצַר אֶת-אֶפְרַיִם:

כ"ט אפרים לא יקנא את יהודה. משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא יקנאו זה זה **בזה** : (כ"ט)

מצודת דוד וסרה קנאת אפרים. לא יתקנאו ביהודה על כי יהיה המשיח ממשפחתם לא כמו שהיה לשעבר בעת נחלק המלכות בימי ירבעם : וצוררי יהודה. הם בני אפרים שזכר וכפל הדבר במ"ש : יכרתו. ר"ל לא יהיו עוד צוררים כי השנאה תכרת ואיכה : אפרים וכו'. ר"ל משיח בן יוסף הבא מאפרים ומשיח בן דוד לא יתקנאו זה בזה ולא יצורו זה לזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון יצור. מלשון צרה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וסרה, בזמן הקודם היה למלכות יהודה שני מנגדים, **א.** קנאת אפרים שהם לא היו צוררים ליהודה אך מקנאים על דבר המלוכה, **ב.** צורריהם מן העמים. עתה הקנאה לא תהיה עוד, והצוררים יכרתו. **אפרים**, תחלה אפרים היה מקנא את יהודה בעת היה כל המלכות ליהודה בחשבו שמגרע ממנו חלק המלוכה המגיע אליו. ויהודה היה צר את אפרים על שמרד במלכות דוד, ועתה ידעו כי המלוכה מגיע לבית דוד ולא יקנאו זא"ז, (וחז"ל דרשו על שני המשיחים, ומבואר ג"כ בדברי) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יקנא את. שלשה מיני קנאה יש, א) המקנא בזולתו להיות נכבד כמוהו ולא יעורר איבה נקשר עם ב', ותקנא רחל באחותה. ב) המקנא על כבוד זולתו המחולל נקשר עם למ"ד, קנא קנאתי לה'. ג) המקנא בחברו להרע לו נקשר עם את. וההבדל בין קנא את, ובין צר, כי צורר הוא מפני שנאה או מפני שעשה עמו רעה, וקנא את, הוא שמתקנא על שחושב שחברו מגרע מאתו איזה תועלת או הנאה שמגיע לו, ויקנאו אותו פלשתים, שחשבו שהעושר של יצחק נגרע מאתם, וקנא את אשתו, שחושב שמגרעת ממנו מה שהיא חייבת אליו: (מלבי"ם באור המלות)

יִדְּ וְעַפּוֹ בְּכַתֵּף פְּלִשְׁתִּים יְמָה יְחַדּוּ יְבִזּוּ אֶת-בְּנֵי-קָדִם אֲדוּם וּמוֹאָב מְשַׁלְּחִים יְדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מְשַׁמְעֵתָם:

רש"י ועפו בכתף פלשתים ימה. יעופו ויראו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם צמערבה של ארץ ישראל וכבש את ארלם כמו דרך ירלחו שכמה (הושע ו) שכם אחד (לפניה ג) וכן ת"י ויתחזרון כתף חד למימחי פלישתאי די צמערבא : ובני עמון משמעתם. כתרגומו ישתמעון להון, מקבלין מלחמתם עליהם : (רש"י)

מצודת דוד ועפו. ימהרו כעוף הפורח ללכת בצד פלשתי היושב במערבה של א"י : יחדיו. יהודה ואפרים : משלוח ידם. יהיו משלוח ידם ר"ל ישלחו ידם בהם לבוזם : משמעתם. יסורו אל משמעתם ר"ל יהיו נשמעים להם לקבל מצותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ועפו. מלשון עפיפה : בכתף. בצד ועבר : יבוזו. מלשון בזה ושלל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועפו, יעופו במהירות אל כתף וצד פלשתים שהוא במערב א"י, וכן יבזו בני קדם במזרח, ואדום ומואב נגבה, ובני עמון צפונה משלוח ידם, עד שם תתפשט רשותם. משמעתם, יסורו אל

מלבי"ם - באור המלות **בכתף פשלתים**. בצד של פלשתים, כמו אל כתף ים כנרת, אל כתף היבوسی : (מלבי"ם באור המלות)

טו וְהָרִים יְהוּה אֶת לְשׁוֹן יָם-מִצְרַיִם וְהִנִּיף יָדוֹ עַל-הַנְּהָר בְּעַיִם רוּחוֹ וְהִפְהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים וְהִדְרִיךְ בְּנַעְלָיִם:

רס"י והחרים. ליבסו כדי שיעברו בו גליות ישראל ממארים : על הנהר. נהר פרת לעבור בו גליות אשור : בעים רוחו. אין לו דמיון במקרא ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו : לשבעה נחלים. לשבע גזרים לעבור בו שבע גליות האמורות למעלה מאשור וממארים וגו', ומאיי הם אינו מאותו כל : והדריך. בתוכו את הגליות : בנעלים. ציבקה : (רס"י)

מצודת דוד והחרים. יכרית מי נהר מצרים להיות בו דרך לעבור בו גאולים : על הנהר. זה נהר פרת : והכהו. את כל אחד יכה להיות נחלק לשבעה נחלים ויהיה שביל ודרך בין נחל לנחל : והדריך. דרך השבילים ההם ידריך בני הגולה לדרך בנעלים אשר ברגליהם כי תשוב להיות יבשה : (מצודת דוד)

מצודת ציון והחרים. ענין כריתה ואבוד : לשון ים מצרים. הוא הנילוס ולפי שהוא מתדבק אל הים נראה כאלו הוא לשון הים ועל שם שהוא נמשך כלשון נקרא לשון : והניף. ענין הרמה : בעים. ענין חוזק ואין לו דומה : והדריך. מלשון דרך והלך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והחרים**, ליבשו שיעברו בו הנדחים בארץ מצרים, על הנהר, נהר פרת שיעברו בו האובדים בארץ אשור. והכהו לשבעה נחלים, נגד השבעה מקומות שחשב בפסוק י"א, חוץ ממצרים. והדריך בנעלים, במקום שינעול שם את הנהר במנעולים ויסגיר בעד משיכת מימיו, בשבעה מקומות הנזכר יעשה שם דרך כבושה לרבים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בעים**. אין לו דמיון ולפי משמעו בחוזק רוחו : בנעלים. לשון נעילה וסגירה, ברזל ונחשת מנעליך, ר"ל יעשה דרך במקום סגירת הנהר, ע"ד ויסך בדלתים ים, וכי ואשים בריח ודלתים (איוב לט) : (מלבי"ם באור המלות)

טז וְהִיְתָה מִסְלָה לְשָׂר עֲמוֹ אֲשֶׁר יִשְׂאָר מְאֻשׁוֹר כְּאֲשֶׁר הִיְתָה

לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

רַס"י והיתה מסילה. בתוך המים לשאר עמו : (רס"י)

מצודת דוד והיתה מסלה. תהיה דרך סלולה כאלו היה שם דרך מעולם : אשר ישאר. שלא מתו בגולה : מאשור. חוזר על מלת מסלה המסלה בדרך ישר יהיה מאשור : כאשר וכו'. כמו שהיתה מסלה בים סוף ביום עלותו וכו' כן יהיה מסלה בנהר פרת ונהר מצרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסלה. דרך סלולה וכבושה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיתה מסלה, לעבור בו הגליות לא"י דרך ימים ונהרות כימי קדם בים ובירדן : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-יב

אִנִּי וְאָמַרְתָּ בְּיוֹם הַהוּא אֹדֶךָ יְהוָה כִּי אֲנִפְתָּ בִּי יֵשֶׁב אִפְךָ וְתִנְחַמְנִי:

רַס"י ואמרת. בראותך זאת : אודך. כי אנפת בי. והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נראה עוני ויפך אפך ותנחמני ויונתן תרגם אודך ה' כי חטאתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רחמך לא הייתי כדאי לשוב אפך ולנחמני והנה אפך ממני : (רס"י)

מצודת דוד כי אנפת בי. והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרצה עוני וישוב מעלי אפך ותנחמני בהבאת הטובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אנפת. כעסת כמו פן יאנף (תהלים ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואמרת ביום ההוא, בעת הגאולה. אודך ה' כי אנפת בי, פעל אנף מורה על הראות פנים נזעמים בגלוי, וזה ההבדל בינו ובין חמה שהוא נטירת הכעס והאיבה בסתר, ובזה ישבחו את ה' על שאנף במי וענשם על חטאם, שע"כ ישוב אפו וסר לגמרי, עד שישוב וינחמם, כמי שהרע לחברו ונתפייס עמו שעוד ינחמהו על הצער שסבל, משא"כ אם לא היה ה' מעניש רק היה שומר חמה עליהם לא היתה להם תקנה : (מלבי"ם)

מלבי"ם - באור המלות אנפת. בארתי בכ"מ כי יש הבדל בין אף ובין חמה. חמה מציין נטירת הכעס והשנאה בלבו, ואף מציין הכעס החיצוני הנראה מן הפעולה או הדבור, שמראה לו שהוא כועס, ולפעמים יצוייר אף בלא חמה, אם בלבו אינו כועס עליו, ומצאנו עוד פעל אנף, וגדרו לפי דעתי, אם מכלה את חרון אפו ושופך עליו העונש עד לכלה, גם בי התאנף ה' וישבע לבלתי עברי את הירדן (דברים א' לו, ד' ב'). ר"ל ובזה כלה חרון אפו, ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו (שם ט' כ'), דרשו חז"ל דמ"מ עשה האניפה רושם ומתו נדב ואביהוא, ועוד בארתי במקומותם: (מלבי"ם באור המלות)

בַּהֲנֵה אֶל יִשׁוּעַתִּי אֲבֹטַח וְלֹא אֶפְחַד כִּי-עָזִי וְזַמְרַת יְהוָה יְהִי-לִי לְיִשׁוּעָה:

רס"י עזי וזמרת יה ה'. עז ושבח של הקדוש ברוך הוא הוא היה לי ליסועה, ואין לפרש עוזי עוז שלי שלא מצינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק עזי חוץ משלש מקומות שהוא סמוך אלל וזמרת ולא וזמרת כמו וזמרתיו אלא על כרחך וזמרת דבוק הוא לתיבה של אחריו לכך אני אומר שאין יו"ד של עזי אלא כמו יו"ד של שוכני סנה (דברי' לג) : יה יהוה. עד הנה היה שמו חלוק ובמפלתו של עמלק נעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יה (שמות יז) אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה לה' בעמלק : ויהי לי ליסועה. כמו היה לי ליסועה ודרך מקראות לדבר כן כמו ואשר לא שם לבו (שם ט') וגו' ויעזוב את עצדיו ואת מקנהו ועוד בדברי הימים (ב י') ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם : (רס"י)

מצודת דוד הנה אל ישועתי. הואיל ועמי אל ישועתי אשכון בטח ולא אפחד עוד : **כי עזי וכו'.** העוז והשבח של המקום הי לי ליסועה ר"ל התשועה היתה למען הראות חזקו ולמען אזמר בשבחו : (מצודת דוד)

מצודת ציון עזי. ענין חוזק והיו"ד יתירה : **וזמרת.** מלשון זמר ושבח : **ויהי לי.** כמו היה לי וכן ויעזב את עבדיו (שמות ט) ומשפטו עזב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה אל ישועתי, בא לבאר מ"ש אבטח ולא אפחד, שיבטחו שלא יבואו עוד בגלות, ושתהיה התשועה תשועת עולם, ונתן שני

טעמים. **א.** כי הבוטח על אדם יש לו להתירא פן ימות או יחלש המושיע, אבל אני הלא **אל ישועתי**, **ב.** הנעזר יש לו להתירא שלא יתמיד העזר, לא כן הנושע, כי יש הבדל בין עזרה וישועה, שהעזר הוא רק סיוע והנעזר צריך לעשות העקר, אבל בהתשועה לא יפעול הנושע מאומה, כי את הכל יעשה המושיע. ובתשועת ה' אם יהיה זה ע"י מעשה בני אדם וזכותם נקרא עזר, ואז יצוייר שאם אח"כ יריעו מעשיהם יסתיר פניו מהם, אבל אם הוא בחסד ה' מבלי השקף אם הם ראויים או לא נקרא תשועה, ואז יוכלו לבטוח שלא יסיר חסדו מעמם גם אם לא יהיו ראויים, אחר שלא השקיף עתה על זכותם. ועז"א הלא הוא **אל ישועתי**, בחסד גמור, וא"כ לא אפחד. (גם המאמרים מגבילים ע"י שהוא אל **אבטח**, בהוה כי לו הכח להושיע, וע"י שהוא **ישועתי** מצד החסד, לא אפחד בעתיד, כי החסד לא יופר לעולם, אחר שאינו תלוי במעשה בני אדם). **כי עזי וזמרת יה**, מוסיף טעם אחר שאין לו לפחד לעולם, כי הלא העוז והחוזק שלי הוא בעצמו זמרת ושבח של יה, שע"י שהיה לי למעוז יכירו הכל כחו וגבורתו ואמתת דבר נביאו, וא"כ לא יטוש ה' את עמו שנית, בעבור שמו הגדול. **ויהי לי לישועה**, מוסיף טעם שלישי שאין לו לפחד על שיעזבם אחר הגאולה אחר שהיה לי לישועה מעולם, וישועה זו הבטיח לי ע"י נביאיו, ודברו לא ישוב ריקם. והם הגי' טעמים שבאר העקרים (מאמר די') שבהכרח יקים ה' דברו, **א.** מצד החסד אשר לא יכלה, **ב.** מצד כבוד שמו שלא יתחלל, **ג.** לאמת הבטחתו כמ"ש **א.** כי לשמך תן כבוד, **ב.** על חסדך, **ג.** על אמתך:

(מלבי"ם - באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ישועתי. ההבדל שהזכרתי בין עזר וישועה הזכירו דורשי הלשון, ועוד יש ביניהם גדרים מיוחדים ויזכרו במקומם: (מלבי"ם באור המלות)

ג וְשִׁאֲבֹתֶם-מִיָּם וּבְשִׁשּׁוֹן מִמַּעֲיָנִי הַיְשׁוּעָה:

רס"י וְשִׁאֲבֹתֶם. ותקבלון אולפן חדת: ממעיני הישועה. כי ירחיב לבם על ידי ישועה הצאה להם ויתגלו להם רזי התורה שנסתכחו צנצל על ידי הכרות:

(רס"י)

מצודת דוד ושאבתם מים בששון. ר"ל כמו השואב מים מן המעין הנובע הנה שואב הוא בששון כי לא ידאג פן יכלה המים כן תשאבו בששון את הישועה ממעיני הישועה כי לא תופסק התשועה כי יד ה' לא תקצר: (מצודת דוד)

מצודת ציון ושאבתם. לקיחת המים נקראת שאיבה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושאבתם, מוסיף לאמר כי לא לבד שלא תפחדו בל

תחלוף הישועה מכם כי גם תשיגו מדי עת ישועות חדשות כאילו נפתחו מעיני הישועה, הנובעים תמיד ומתוספים כל עוד שיוסיפו לשאוב מהם, עד שהשואב מהם שואב בששון, כי יודע שלא יכלה המקור, ולא יכזבו מימיו. (גם יש הבדל בין השואב והדולה, הדולה הוא מבארות עמוקים ויש בו טורח והשואב הוא בלי טורח, ובנמשל כי תשיגו ישועות בלי עמל (וטורח) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ושאתם. דלה הוא מבאר עמוק, מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה (משלי כ' ה'), יזל מים מדליו (במדבר כד), ר"ל גם מדליו יזלו מעצמם כאילו נוזלים מן המעין. ומשתתף עם ארוממך ה' כי דליתני. לא כן שאב: (מלבי"ם באור המלות)

ד וְאִמְרָתֶם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַיהוָה קְרָאוּ בְשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים
עֲלִילְתִּיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ:

רס"י עלילותיו. מעלליו : הזכירו. לשבח כי נשגב הוא : (רס"י)

מצודת דוד ואמרתם. תאמרו זה לזה דרך זרוז : **הודיעו.** לפרסם הנס : **הזכירו.** היו מזכירים זה את זה שבחי המקום כי נשגב שמו ומהראוי אם כן להזכיר שבחיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון עלילותיו. מעשיו : נשגב. חזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואמרתם ביום ההוא הנהגת ה' את עולמו עפ"י חקי הטבע נקראים בכתבי קדש בשם פעולות או מעשים, אבל הנהגתו הנסיית אשר ישדד את חקי הטבע וינהיג עפ"י חקי מופתים בחיריים נקראים עלילות בכתבי קדש. והנה העכו"ם אין מכירים רק ההנהגה הטבעיית, ואמר כי לעתיד הודו לה' על הטובות שיעשה עמכם בכל רגע, ועי"ז קראו בשמו ופרסמו גדולתו ביחוד ע"י שתודיעו בעמים עלילותיו, שהיא הנהגתו ההשגחיית, ומצורף לזה הזכירו אותם ג"כ כי נשגב שמו שהוא מה שגם הם יודעים מכבר ששמו נשגב גם בעיניהם על ידי שהוא הסבה הראשונה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קראו בשמו. קריאה בשם ה' בא לרוב על הפרסום, (בראשית יב ח'. יג ד', כו כה), ובכ"מ : עלילותיו. כמו שעלילה אצל בני אדם נבדלה מן פעולה ומעשה במה שמורה על פעולה יוצאת מתכונה נפשית מוסריית כמו שבאר הרש"ף, כן אצל ה' יורה על הנהגה מיוחדת, ונבדלת מן פעולה ומעשה, שמורים על פעולות טבעיות, ומן נפלאות שמורים שידוד הטבע כי עלילות מורים הנהגה השגחיית שרשה מצד דרכיו אשר כיוצא בהם אצל בני אדם יצאו מתכונה נפשית, כמו רחמים

וענוה וחנינה וחסד וכדומה : (מלבי"ם באור המלות)

זמרו יהוה כי גאות עשה (מידעת) מודעת זאת בכל-הארץ:

מצודת דוד זמרו ה'. זמרו אל ה' כי עשה דבר הראוי להתגאות בו : **מודעת זאת**. הגאווה ההיא נודעת ומפורסמת בכל הארץ : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין זמרו, אבל עתה זמרו ותנו שבח לה' ביחוד על כי גאות עשה, ששם גאות הנזכר אצל ה' מורה על שהתעלה מן ההנהגה הטבעיית אל הנהגה גבוהה ממנה נסיית, ולא כנסים שעשה בימים הקודמים שלא נתפרסמו בכל חלקי הישוב רק לישראל לבד, כי עתה מודעת הנהגה זאת בכל הארץ, שגם העמים יראו נפלאותיו ומופתיו, ומ"מ הגם שהנהגה הנסיית תתפשט בכל הארץ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גאות. הגאווה הנאמרת אצל ה', מורה על שיתנשא על החקים הקבועים שיסד בעולמו אל ענין נשגב מהם, אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים. רוכב שמים בעזרך, היא ההנהגה הקבועה אשר משטרה בשמים. ובגאותו שחקים. הנהגה מעולה ממנה הנעלמת בשחקים שגבוהים משמים כמו שבארתי בכ"מ : (מלבי"ם באור המלות)

ז צהלי ורני יושבת ציון כי-גדול בקרבך קדוש ישראל: (o)

מצודת דוד צהלי. הרימי קולך ברנן כי קדוש ישראל גדול בקרבך ר"ל עיי הנפלאות שעשה בקרבך נתגדל שמו והוא מקרא מסורס : (מצודת דוד)

מצודת ציון צהלי. ענין הרמת קול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל o) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין צהלי ורני, ביחוד את יושבת ציון יען כי גדול בקרבך קדוש ישראל, כי הנסים והמופתים יהיו רק למענד, בעבור שהוא קדוש ישראל ע"פ קדושתך, כי עקר האותות והמופתים יעשה לך ובשבילך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קדוש ישראל. עיין למעלה (א' די) מה שכתבתי שם : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה

פרק-יג

מִשָּׁא בְּבֶל אֲשֶׁר חָזָה יִשְׁעִיָּהוּ בֶן-אֲמוּץ:

רָס"י מִשָּׁא צָבַל. מִשָּׁא פּוֹרְעֵנוֹת שָׁעַל צָבַל : (רָס"י)

מצודת דוד מִשָּׁא בְּבֶל. זו הנבואה על בבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון מִשָּׁא. כן נקראת הנבואה ע"ש שהיא נשאת בפי האדם : חזה.
ראה במראה הנבואה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מִשָּׁא בְּבֶל, ידוע כי מפלת בבל היתה ע"י שמרדו שרי בלשאצר באדוניהם, ע"י המראה שראה בלילה ההוא שכתב המלאך על הכותל ופתרו דניאל לרעה, והמורדים האלה הם הודיעו הדבר לחיל פרס ומדי שלחמו אז עם בבל, ושבּו על בבל והחריבוה. עפ"י נשא המשא הזה, כי רואה הוא איך הקדיש ה' גבורי חיל אכזרים להחריב את בבל, שהם חיל מדי ופרס. ויען שהם מארץ רחוקה ואין יודעים איך לבא ואיך לכבוש את העיר, הזמין אנשים מאנשי בבל שהם יקראו לחיל מדי ויראום איך יכבשו את המדינה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מִשָּׁא. הנבואות שנרשמו בשם משא, משונות בסדרן ובמליצתם מיתר נבואות, שנושא דבריו תמיד במשל ומליצה, ישים דבריו בפי מדברים ונושאים שונים, וברוב בא במ ענין ספורי, מצוייר בגונים משונים, ומעריך דמות הענין אשר קרה בדמיונות ומליצות. עד שירמיה (כג) התמרמר על שאמרו משא ה'. והוא מלשון ישא עליך משל : (מלבי"ם באור המלות)

בַּעַל הַר-נִשְׁפָּה שָׁאוּ-גַם הָרִימוּ קוֹל לָהֶם הַנִּיפּוּ יָד וַיָּבֹאוּ פְתָחֵי נְדִיבִים:

רָס"י על הר נשפה שאו גם. להקבץ על הר שקט ובוטח צפוי שאו גם לגוים והרימו קול לנקבלים שיבואו עליו : הניפו. להם יד. לרחוקים שאין יכולים לשמוע ויראו אות הגפת היד ויבואו צפתחי נדיבי' של שרי צבל :

פתחי. כמו בפתחי ותשכ בית חזיה (בראשית לא) הנסתר צבית חזיה ומנחם בן סרוק פתר חרבות כמו והמה פתיחות (תהלים נה) : (רפ"י)

מצודת דוד על הר נשפה. הרימו נס על הר גבוה שיהא נראה למרחוק וקראו בקול רם לאנשי פרס ומדי : הניפו יד. לרמז להם שימהרו ללכת ויבואו בפתחי נדיבי בבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון נשפה. ענין גבהות כמו אפתח על שפיים נהרות (לקמן מא) : פתחי. בפתחי נדיבים, כן יקראו בעלי העושר כי ע"פ רוב המה נדיבי לב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על הר נשפה, תחלה ידבר אל השרים המורדים בבלשאצר שישאו נס לאנשי מדי לקרוא להם, ומצייר בהדרגה תחלה ישאו נס שיראוהו מרחוק וילכו אחריו, ואחר שיתקרבו אליהם ירימו קול להם, כי ישמעו הקול וילכו אחריו, ואחר שיתקרבו יותר יניפו יד (להם). הוא הולכה והובאה ביד לסימן בואם הנה אל פתח העיר. ויבאו, ע"י שיקראו אותם ויראו להם דרך מבא העיר יבואו בפתחי נדיבים של בני בבל, (והוא מאמר הלציי, כמו שהנדיב פתחו פתוח לקבל כל אורח הבא ממרחק, כן יקבלו בני בבל את האורחים האלה אשר במלחמות תנופה ילחמו בס) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נשפה. הר גדול, מלשון נשף על ששם תוקדם ותתאחר זריחת השמש, או על נשיבת הרוח הצח שם, מלשון גם נשף בהם ויבשו, או מענין וילך שפי, הר שקט ובוטח : הניפו. הרמה בגובה. הנפה, מעלה ומוריד מוליד ומביא, כמ"ש חז"ל בהנפת המנחה : פתחי. חסר בי"ת, כמו ימי עניה ומרודיה : (מלבי"ם באור המלות)

ג אָנִי צוֹיְתִי לְמִקְדָּשִׁי גַם קָרָאתִי גְבוּרֵי לְאִפִּי עֲלִיזֵי גְאוֹתַי:

רפ"י אני צויתי למקודשי. שיבאו ויתחילו להתגרות צם והם פרס ומדי אנשי כורש ודריזש שזמנתים לכך : קראתי גבורי לאפי. לעשות חרון אפי צהם עשה עליזי גאותי שאני מתפאר צהם : (רפ"י)

מצודת דוד צויתי. הערתי לבם : למקודשי. הם פרס ומדי שזמנתים לכך : לאפי. לעשות בבבל חרון אפי : עליזי גאותי. להיות שמחים בגאותי שהתגאה על בבל על ידם : (מצודת דוד)

מצודת ציון למקודשי. ענין הזמנה כמו התקדשו למחר (במדבר יא) : עליזי. ענין שמחה כמו יעלוזי שדי (תהלים צז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אני צויתי למקדשי**, מוסב על כל הנאמר בפסוק הקודם, ר"ל כל זה צויתי למקודשי, שהם בני בלשאצר שהקדיש אותם ה' למרוד באדונם על פי נבואת דניאל ולקרוא לחיל מדי ופרס. **גם קראתי גבורי**, הם חיל מדי ופרס המוכנים **לאפי**, למלאת נקמת חרון אפי. **עליזי גאותי**, שהם ישמחו במה שתתראה גאותי על ידם, (ור"ל כי באנשי חיל היוצאים לצבא יש שתי מידות, יש היוצאים רק להחריב ארצות ומצד שהם אכזרים ומתאווים לשפך דם. ויש היוצאים להגדיל שמם ושם מלכם ע"י גבורתם, והנה הראשונים ישחיתו יותר מן אותם היוצאים רק להתגאות לבד, אבל לעומת זה אחר שעקר כונתם רק אכזריות, לא יתאמצו כ"כ להראות גבורתם להיות לשם עולם, אבל אם בני הצבא נמצא ברוחם שתי המדות, האכזריות וגם אהבת הכבוד והגאווה, הם ירימו דגל להראות גבורתם, גם ישחיתו עד לכלה, עז"א כי מחנה מדי ופרס בשתי אלה ירימו קרן, א שהם מוכנים לאפי ואכזריות, ב שהם עליזי גאותי לבעבור הגאווה והכבוד : **(ד) קול המון**, יצייר עתה חזיון המחנה הבאה פתאום על בבל, כאיש היושב בטח בארמונו ושומע תחלה **קול המון בהרים**, ועדיין אינו יודע מה קול ההמון הלז אם רועים, קוצרים, המון חוגג, או צבא מלחמה. ואחר שיתקרבו יותר אז השיג כי הוא **קול שאון של ממלכות גוים הנאספים** למלחמה, ואחר שיתקרבו יותר אז עיניו יביטו מי הוא השר צבא ההולך בראשם, וראה כי ה' **צבאות** הוא שר הצבא **המפקד צבא למלחמה**, כי לא הלכו בפקודת מלך ומושל רק ע"י דבר ה' ע"י המלאך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **למקדשי**. ענין הזמנה, ומובדל מנרדפיו, שגדרו על הפרשת אנשים מעסקיהם לדבר מיוחד, ומזה הקדושה מעניני הגוף. והקדשה המיוחדת לזנות : (מלבי"ם באור המלות)

ד קול המון בהרים דמות עם-רב קול שאון ממלכות גוים נאספים יהיה צבאות מפקד צבא מלחמה :

מצודת דוד **קול המון**. קול הומיה נשמע בהרים דמות קול עם רב והוא קול שאון ממלכות פרס ומדי הנאספים יחד : **מפקד**. המקום יצוה לספור אנשי צבא המלחמה כדרך שעושה אוסר המלחמה ר"ל יצליחו במלחמה כאלו המקום יהיה אוסר המלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון דמות. מלשון דמיון : **שאון**. המייה : **מפקד**. ענין מספר ומנין כמו ויפקדם בטלאים (ש"א יג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות **דמית**. מורה שאינו רואה הדבר עצמו רק דמותו, דמות ארבע חיות, דמות המזבח : **שאון**, **המון**. המון מורגל, ושאון הבלתי מורגל, כנזכר לעיל (ה' יד) : (מלבי"ם באור המלות)

לַחֲבֵל בָּאִים מֵאַרְץ מֶרְחֵק מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם יְהוָה וְכָלִי זַעֲמוֹ לְחַבֵּל כָּל-
הָאָרֶץ: (כ"ו)

כ"ו וכלי זעמו. הם גבורי מדי ופרס: לחבל כל הארץ. סל צבל: (כ"ו)

מצודת דוד **מקצה השמים**. אמר דרך הפלגה: ה' וכלי זעמו. כאלו יבוא
ה' להיות אוסר המלחמה וכלי זעמו עמו והם חיל פרס ומדי: לחבל.
להשחית כל ארץ בבל: (מצודת דוד)

מצודת ציון לחבל. להשחית כמו וחובל עול (לעיל י): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין באים, עתה התקרבו יותר עד שיכול לשאלם מי
ומאין המה. ונגד השאלה מאין המה ימצא מענה **באים מארץ מרחק**,
ומוסיף מקצה השמים שהוא קצה הישוב, ונגד השאלה מי המה משיב
ה' וכלי זעמו, ונגד השאלה לאן ולאיזה תכלית הם הולכים, משיב לחבל
כל הארץ של בני בבל. (וכונת המליצה לצייר בואם פתאום בעת שבני בבל
היו שלווים ושקטים וחוגגים יום משתה ושמחה על נצחון האויבים, ולא
הרגישו בהם כמו שתמצא ציור הזה עצמו, לקמן סי' כ"א): (מלבי"ם באור
הענין)

לַחֲבֵל הַיְלִילוֹ כִּי קָרֹב יוֹם יְהוָה כְּשֶׁד מִשְׁדֵי יְבוּא:

כ"ו כשוד. כיום ביזה מלאת הקב"ה יבא: (כ"ו)

מצודת דוד **הילילו**. כאלו לבבל יאמר שיעשו יללה כי קרוב יום הפורעניות
הבא מה' לא במקרה: **כשוד משדי יבוא**. רצה לומר תהיה גדולה וקשה
כדרך השוד הבא משדי בעל היכולת: (מצודת דוד)

מצודת ציון **הילילו**. מלשון יללה: **כשוד**. מלשון שדידה ועושק הנפש וכן
מקטב ישוד צהרים (תהלים צא): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הילילו, עתה מתחיל לדבר לנכח בני בבל, אין לכם
שום תקווה עוד, רק הילילו ובכו, **כי קרוב**, עת יגיע קול שמועה במדינה
כי צר ואויב יבא בשעריהם, יש הבדל בין אם יום הכסא קרוב או רחוק,
ובכל אחד יש מעלה וחסרון, כי אם יום הכסא קרוב, יש חסרון כי הפחד
הפתאומי מביא מורך בלבבם, ומעלה שעיי"כ מתאזרים ביותר עוז להכין
לקראת נשק אחר שהזמן קרוב, ואם יום הכסא רחוק אז לא ימס לבבם

כ"כ, אבל כן תרפינה ידיהם מהכין צרכי המלחמה כי סומכים אי"ע שעוד יש עדין ועדנים, עפ"ז אומר כי בבשורה זאת יש שני חסרונות, **א. כי קרוב יום ה'**, ומצד זה תגדל הפחד הפתאומי, ובכל זאת גם לא יוכלו להתאמץ בהכנת צרכי המלחמה, יען כי **כשוד משדי יבוא** השוד יבוא משדי בעל היכולת אשר אין עצה וגבורה לנגד ה' : (מלבי"ם באור הענין)

על-כן פל-ידי'ם תרפינה וכל-לבב אנוש ימס:

כל רפ"י ידים. כל זבל :

מצודת דוד כל ידים. כל ידי אנשי בבל יהיו רפויים מרוב אימה וכל לבב אנשיהם ימס : (מצודת דוד)

מצודת ציון תרפינה. מלשון רפיון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על כן, מגביל עם הקודם, יען **כשוד משדי יבוא**, על כן כל ידים תרפינה, ולא יעשו דבר להכין צרכי המלחמה, ויען כי קרוב יום ה', לכן כל לבב אנוש ימס מן הפחד הפתאומי : (מלבי"ם באור הענין)

ונבהלו | צירים וחבלים יאחזון פיולדה יחילון איש אל-רעהו יתמהו פני להבים פניהם:

רפ"י צירים וחבלים. הם לשון יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקים להפתח : יחילון. חיל וחלחלה לשון רתת הם : איש אל רעהו יתמהו. בני זבל על הצובאים עליהם כי משונים הם : מפני להבים פניהם. אומר אני שפניהם להובים ומאויימין מאד או י"ל שהם עם חושבי מחשבות ואת בני זבל (דימה להם על שם התמהון) : (רפ"י)

מצודת דוד ונבהלו. יהיו בהולים ופחודים : יאחזון. יאחו אותם צירים וחבלים וכאשת לידה יחילון : איש אל רעהו. בני בבל יתמהו זה מול זה על הצובאים עליהם כי יהיו פניהם צהובים כלהבת אש : (מצודת דוד)

מצודת ציון צירים. הם יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקין להפתח וכן כי נהפכו עליה ציריה (ש"א ד) : וחבלים. גם הוא ענין מכאובי לידה כמו חבלי יולדה (הושע יג) : יחילון. מלשון חיל וחלחלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונבהלו, עתה מצייר מעמד העם בעת ביאת הצרה, תחלה יתבהלו פתאום, אח"כ יאחזו אותם **צירים** הבאים אל האשה בעת שהולד מתחיל לפתוח דלתות בטנה, וגם **חבלים** הנמשכים בעת שיושבת על המשבר, גם **יחילון** וירעדון כיולדה הרועדת בכל איבריה ע"י החבלים, וחוף ממה שיתבהל כ"א בפ"ע, עוד **איש אל רעהו יתמהו**, תגדל להם התמהון וההשתוממות עת יביט איש על חברו, כמי שהוא בבהלה פתאומית הבאה על הרבים שתגדל פחד כ"א עת יראה את העומדים סביבו איך גם הם מתפחדים ונמוגים. **פני**, וגם לא יצטרכו שיודיע איש לחברו פחדו ותמהונו, כי על הפנים לבד יהיה ניכר הפחד שיהיו פניהם דומים כלהבות אש, גם כמו שהלהבים כל שירבו הדברים המתלהבים כן יגדל הלהב, כן יתלהבו בלהב הפחד אחד מרעו, ויצרבו כל פנים מפני חברו **חברו** (מלבי"ם): **באור** (הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונבהלו. בהלה נרדף עם הפחד, ועם המהירות, וגדרו התרגש פתאום מאיזה דבר, עד שאובד סדרו הטבעי והעצה וישוב הדעת **: צירים וחבלים**. שניהם מורגלים בעברי אצל יולדה, צירים מורה התפתחות צירי דלתות הרחם, מלשון הדלת תסוב על צירה. וחבלים המכאובות שתסבול אח"כ, וחיל הוא הרעדה והרתת שי"ל ע"י הלידה ומכאוביה **: יתמהו**. התמהון נבדל מרעיו, מתפלא, משתאה, שאלה יהיה בשכל, ותמהון אבדון ההרגשה והלב ועומד כאיש נדהם, אכה כל סוס בתמהון, ויתמהו האנשים איש אל רעהו (מלבי"ם באור המלות)

וְחַטְאֵיהֶם יוֹם-יְהוָה בָּא אֶכְזָרִי וְעִבְרָה וְחָרוֹן אָף לְשׁוֹם הָאָרֶץ לְשִׁמָּה וְחַטְאֵיהֶם יִשְׁמֵד

כ"ז **וְחַטְאֵיהֶם** : **חוטאיה** : **כ"ז**

מצודת דוד אכזרי. היום ההוא יהיה יום אכזרי ויהיה עוד עמו עברה וחרון אף **: הארץ**. ארץ בבל **: וחטאיה**. אנשים החוטאים **: (מצודת דוד)**

מלבי"ם - באור הענין הנה, מתחיל לצייר איכות היום בעצמו, ומדמהו בחזיונו כאכזרי הטורף בלי רחמים כיום אפל מחותל בצלמות ולא סדרים. **אכזרי ועברה**, ר"ל כי המתעבר ואינו אכזרי בטבעו, או גם אכזר שלא בעת חמתו, עוד יש קצת תקוה, אבל היום הזה יהיה אכזרי בטבעו וגם בעת עברתו, ועברה וחרון אף, בארתי (בבאור המלות) ההבדל ביניהם, כי חרון אף הוא רק על מי שחטא כנגדו, ועברה הוא מה שיתעבר בעת חמתו להשחית הכל גם את מי שלא חטא נגדו. ועפ"ז אומר כי היום הזה יבא על החוטאים, ובעברתו ישחית גם את מי שלא חטא שהוא כלל המדינה, ומפרש נגד **עברה**, לשום את הארץ לשמה, שהיא כלל הארץ והמדינה, ונגד **חרון אף** על החוטאים, אומר **וחטאיה ישמיד ממנה**

מלבי"ם - באור המלות ועברה וחרון אף. העברה נבדלת מיתר לשונות הבאים על הקצף, במה שעברה משתתפת עם פעל עבר שמורה שעובר גבול איזה דבר, ומציין מי שברוב כעסו מלא קצף בכלל, בין על מי שחטא כנגדו בין על מי שלא חטא כנגדו, כמו שבארתי בפיי התורה דברים (גי' כו) בפסוק ויתעבר ה' בי למענכם, ובכל מקומות שנוכר שם עברה בתנ"ך

(מלבי"ם באור המלות)

וְיָרֵם כִּי-כֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם לֹא יִהְיוּ אוֹרָם חֲשֵׁךְ הַשָּׁמַיִם בְּצֵאתוֹ לַאֲרָץ:

כ"י וכסיליהם. מזלותיהם: יהלו. יאירו וכן בהלו נרו (איוב כט) וכן אור כי יהל (קס לא): חשך השמש. מתוך כרתם נדמה להם כאילו חשך השמש (כ"י):

מצודת דוד לא יהלו אורם. מרוב הצרה ידמה להם שאין אורם מזהיר: בצאתו. עם כי אז נרגש ביותר הבהקת אורו: (מצודת דוד)

מצודת ציון וכסיליהם. מזלות השמים וכן כסיל וכימה (איוב ט): יהלו. וזהירו כמו בהלו נרו (שם כט): יגיה. ענין הארה כמו והי יגיה חשכי (ש"ב כב) (מצודת ציון):

מלבי"ם - באור הענין כי כוכבי, מציייר את היום כי חשכו שמשו וכוכבי נשפו מרוב הצרות שנתהוו בו. לא יהלו, בארתי בבאור המלות ההבדל בין אור, נגה, הלל, כי אור הוא המאיר לאחר, ונגה הוא המקבל אור מגשם אחר כמו הירח המקבל אור השמש, והלל הוא מה שנמצא הארה בעצמו ואינו מאיר לאחרים. עז"א הכוכבים לא ימצא בעצמותם שום הלל וזוהר, השמש תחשך, ולא יהיה כמו בלילה עת תחשך השמש, שאז הירח תוציא אור מן השמש ותאיר לארץ, לז"א כי גם הירח לא יגיה אורו של השמש, לא יוציאנו להאירו לארץ ע"י אור חוזר, והנמשל על מפלת שר בבל וכוכב הצלחתם בשמים ממעל: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יהלו אורם, יגיה. ההבדל בין אור, נוגה, הלל, אור הוא דבר המאיר מצד עצמו כמו השמש ואור הנר, ונוגה, בא רק על דבר שאין לו אור מצד עצמו רק מקבלו מזולתו, ככדור הירח, המקבל אורו מן השמש, ומשתתף עם הוראה השנית שיש לפעל זה מענין הוצאה. הגו סגים מכסף, על שנדמה כאילו מוציא נצוצי האור מהגשם המאיר אליו. ושם הלל, יהלו, מורה על דבר שאינו נותן אור לאחרים רק מבריק

ומתנוצץ בעצמו אבל אינו מאיר, ויבואר זה כ"א במקומו: (מלבי"ם באור המלות)

גיא ופקדתי על-תבל רעה ועל-רשעים עונם והשבת גאון זדים וגאות עריצים אשפיל:

רס"י על תבל. על חרס : (רס"י)

מצודת דוד ופקדתי על תבל רעה. אזכור על ארץ בבל את הרעה שעשו לישראל ואשלם להם גמולם : ועל רשעים. על אנשי בבל אזכיר עונה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ופקדתי. ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כא) : תבל. כן נקרא הארץ : והשבת. ענין בטול כמו שבת נוגש (לקמן יד) : גאון. ענינו כמו גאווה : זדים. רשעים : עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ופקדתי, לשון מינוי, ימליץ השם ימנה את הרעה למושל על בבל לשלם להם כרעתם. על תבל, כונתו כמ"ש בפסוק ט', שיעניש את החוטאים וע"י העברה הכללית תדבק הרעה על כלל התבל, גם אשר לא חטאו, באופן שהרעה יהיה לו פקודה על התבל שלא חטאו. והעון על הרשע שחטא. והשבת, ובזה הזדים ומזידים וחוטאים ישבית גאונם ותקפם, והעריצים החזקים אשר לא הזידו לחטוא, רק שהתגאו ברוחם במלכותם, ובהם הגם שגאונם שהוא תקפם ועשרם אינו שנוא בעיני ה' אחר שלא הזידו ולא חטאו, מ"מ אחר שגאותם שהתגאו ברוחם הוא שנוא בעיני ה' ישפיל גאות לבם. והנמשל, שרי בבל ומלכם שהם חטאו והזידו לה' יענישם על זדונם וישבית מלכותם, והמון עם שלא חטאו, מ"מ ישפיל גאותם על שהתגאו ע"י מלכות הזדון של נבוכדנצר. וע"י בבאור המלות: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גאון, וגאווה. הגאווה הוא רק בעצם המתגאה, שמתנשא ברוחו לדמות א"ע יותר ממה שהוא. והגאון הוא חוץ לעצם המתגאה, המעלות שבעבורם יתגאו, כמו עושר גבורה חכמה מופלגת : זדים, עריצים. אינם נרדפים, זדים, שם החוטאים בזדון. ועריצים, שם הגבורים התקיפים: (מלבי"ם באור המלות)

גב אוקיר אנוש מפז ואדם מפתם אופיר:

רס"י אוקיר אנוש מפז. זו כלילה אכזב את דניאל מפז כשהביאווה לקרות

מכתב מנח תקל ופרסין (דניאל ה) זאדין אמר זלטסלר והלזיקו ית
דניאל ארגונל וגו' : כתס אופיר. קבולת זהב אופיר : (כ"י)

מצודת דוד אוקיר. אז אשים בן אנוש יותר יקר מפז כי האויב לא יקח פז
מחירו לבל יהרגנו : ואדם וכו'. וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון אוקיר. מלשון יקר וחשוב : מפז. הוא זהב הטוב : מכתם
אופיר. מזהב טוב הבא מאופיר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אוקיר, מבאר הטעם שיגדל הקצף על בבל כ"כ, כי
גם אנוש הקטן ששפכו את דמו יהיה יקר אצלי יותר מפז, ואדם הגדול
במעלה יהיה עוד יקר יותר מכתם אופיר שהוא יקר מפז : (מלבי"ם באור
הענין)

מלבי"ם - באור המלות אנוש. מורה אדם קטן בכ"מ כמו שהעירותי בכ"מ
שזכר שם זה, אבל אדם גדול מאנוש במעלה, וכן כתם אופיר יקר מפז
(מלבי"ם באור המלות)

ג' על-כן שמים ארגיז ותרעש הארץ ממקומה בעברת יהוה צבאות
וביום אפון **חרון**

כ"י שמים ארגיז. כל זבאה ירגז ואומר איך נפלת משמים היכל בן שחר
(לקמן יד) ואחר כך נגדעת לארץ חולש על גוים אף כאן תחלה שמים
ארגיז ואחר כך ותרעש הארץ ירעשו יושביה לקול מפלתה שיתמהו בדבר
:

מצודת דוד על כן. בעבור הרעה הבאה על בבל ארגיז צבא השמים : ותרעש
הארץ. מחרדת מפלת בבל ירעשו יושבי הארץ ביום בוא עברת ה' וחרון
אפון : (מצודת דוד)

מצודת ציון ארגיז. ענין רעדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד) : בעברת.
מלשון עברה וזעם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על כן, אחר שאחשיב חשיבות בני אדם שנשפך דמם
ע"י בני בבל, אשר אבדו גוים רבים. שמים ארגיז וכו', ר"ל שלא תהיה
מפלתה רק למטה רק יעקר גם שרשה ומזלה למעלה, ומצייר כאילו ירגיז
השמים שהוא המקיף וממילא תרעש הארץ אשר היא המרכז תוך עגולת
השמים. בעברת ה' וביום חרון אפון בארתי למעלה פסוק ט' : (מלבי"ם באור
הענין)

לְדַ וְהָיָה כְּצָבִי מִדָּח וְכִצְאָן וְאִין מְקַבֵּץ אִישׁ אֶל-עַמּוֹ וְיָפְנוּ וְאִישׁ אֶל-אָרְצוֹ
יָנוּסוּ:

רָצִי והיה. יוסב צבל : כלבי מודה. ממקומו : (רצ"י)

מצודת דוד והיה וכו'. בבוא הרעה על בבל אז העם הנכרי אשר בבבל יהיה כצבי המודח ממקומו על ידי רודפים שהוא רץ מפניהם בכל כוחו כן אשר בבבל מעם אחר יצאו בחיפזון מתוכה איש אל עמו וכו' ולא ישובו עוד כצאן הנדחה מהעדר ואין מי מקבצם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והיה, עתה החל לצייר איכות אבדם והשמדתם בפרטיית, ומתחיל תחלה מן הנכרים אשר נמצאו בבבל מארצות שונות, אשר גרו או סחרו בה, באשר היתה צבי הארצות ומסחר העמים. **כצבי, וכצאן**, יש הבדל בין הצבי המודח ובין הצאן המפוזרות, כי הצאן צריכים אל הקיבוץ שיהיה העדר ביחד והרועה ישמרם מכל פגע, ואז הם בטוחים הגם שרועים בשדה או ביער, ובעת יתפזרו יאבדו ויהיו לטרף בפי זאבים, אבל הצבי מדרכו ללכת בדד ואין מטבעו שיתקבצו הצביים עדרים עדרים, כמ"ש דמה לך דודי לצבי על הרי בתר, רק שצריך הוא למעון ומקום מיוחד בו ישכון ויתלונן על שן סלע ומצודה ויסתר מן החיות החזקים ממנו, ובעת שידח ממעונתו ומקומו אינו בטוח מטרף. לפי"ז הצבי מודח מבקש את מקומו, והצאן המפוזרות מבקשים את העדר שלהם, וצריכים להתקבץ. כמשל הזה אמר כי הנכרים אשר ימצאו בבבל אשר עד עתה היה להם ארץ בבל כארצם, ועם כשדים כעמם, עתה בעת תלכד העיר יהיו נחשבים אם כצבי מודח המבקש את ארצו, ואם כצאן המפוזרות המבקשים את בני עמם, ומפרש נגד כצבי מודח **איש אל ארצו ינוסו**, ונגד כצאן ואין מקבץ, **איש אל עמו יפנו**, ור"ל שיפנה כל איש לבקש את בני עמו למען יתחברו ביחד וינוסו אל ארצם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מדח, ואין מקבץ**. מודח מציין חוץ למקומו, וע"כ בא אצלו פעל השבה בכ"מ (דברים כב א', ש"ב יד ג', ירמיה טז טו, מ' יב, מג ה', יחזקאל לד ד' טז), ולא בא עליו פעל קיבוץ רק כשמדבר מן גלות ישראל שעם הנדיחה נקשר מושג הפיזור והניפוץ מעצמו (דברים ל' ד', ירמיה כג ג', כט יד, לב לו, מיכה ד' ה', צפניה ג' יט), אבל קיבוץ הוא הפך הפיזור והניפוץ כנ"ל (יא יב) : (מלבי"ם באור המלות)

טו כל-הנמצא דקר וכל-הנספה ופול בחרב:

רס"י כל הנמלא. בחוץ ידקר : וכל הנספה. על בני העיר להיות נקלט עמהם במאור יפול בחרב כשתלכד העיר, נספה לשון ספות הרזה (דברים כד) ספו שנה על שנה (לקמן כט) ספו על זבחיכם (ירמיה ז) אקוילוי"ר בלע"ז :

מצודת דוד כל הנמצא. כי כל הנמצא בתוכה ידקר בחרב ואם הוא מעם נכרי : וכל הנספה. כל הנוסף על בני העיר להיות עמהם יפול בחרב והוא כפל ענין במ"ש :

מצודת ציון ידקר. ענין נעיצה ותחיבת חרב בגוף כמו והביטו אלי את אשר דקרו (זכריה יב) :

מלבי"ם - באור הענין כל הנמצא, הטעם שאיש אל עמו יפנו כי יירא לנוס לארצו בדד, כי כל הנמצא יחידי בדרך ידקר, והטעם שאיש אל ארצו ינוסו, ולא יתחברו עם בני בבל להלחם נגד האויב, כי כל הנספה אל צבא המלחמה יפול בחרב (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הנספה. שרשו ספה ושתי הוראות לו, כליה, ויש נספה בלא משפט, תוספת, ספו שנה על שנה, האי' משתתף עם סוף מנע"ו, יחדו יסופו, יבא סופם וקצם. הב', עם יסף מנפ"י. ומתמצעים, במה שמשמשים דבר והפוכו, וענינו פה על הנוסף על אנשי המלחמה, ונוסף גם הוא על שונאינו (מלבי"ם באור המלות)

טז ועלליהם ירטשו לעיניהם ישו בתייהם ונשיהם (תשגלנה) תשכבנה:

רס"י ירוטשו. יתבקעו וכן נערים תרטשנה : (רס"י)

מצודת דוד ועולליהם. קטניהם יתבקעו לעיניהם ואין לאל ידם למחות : ישו בתייהם. יבוזו וישללו בתייהם ויאנסו נשיהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירטשו. ענין בקיעה וכן אם על בני רטשה (הושע י) : ישו. ענין בזה ושלל. תשגלנה. מלשון משגל ומשכב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועלליהם, גם זה מוסב על הגרים בבבל מארצות אחרות, עולליהם אשר לא יוכלו לברוח עמהם ירוטשו אל הקירות לעיניהם באכזריות וישו בתייהם וישכבו עם נשיהם. (ובזה אין כפל ענין במה שכפל דבר זה בפסוק י"ח, כי שם מדבר מבני בבל עצמם) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ירטשו**. לא נמצא רק על פג אדם, וענינו העברת הצורה עד שלא יוכרו האיברים : (מלבי"ם באור המלות)

זי הנני מעיר עליהם את-מדי אשר-כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו-
בו:

רפ"י הנני מעיר עליהם את מדי. דריוס המדי הרג את בלשאצר וכן הוא אומר ביה בליליא קטיל בלשאצר (דניאל ה) ודריוס מדחה קביל מלכותא (קס ו) : וזהב לא יחפצו בו. אין חוששי כי אם להרוג ולהנקם על כל הרעה אשר עשו מלכי צבל לכל העמים : (רפ"י)

מצודת דוד **את מדי**. לפי שהוא אכזר ביותר לזה הזכיר אותו לבדו : **לא יחשבו**. לקחת בפדיון נפש : **וזהב**. ואף זהב לא יחפצו בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעיר. מלשון התעוררות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנני, עתה התחיל לספר מה שיעשו לבני בבל עצמם, עליהם לא יבוא האויב כמו על הגרים הנכרים שיבואו לשוסס בתיהם בעד ממון לבד, כי מאתם לא יבקשו כסף וזהב אך נפשות, **עליהם**, על אזרחי בבל. **כסף לא יחשבו**, דקדק במליצתו כי הכסף לא היה בחשיבות אצלם למאומה, והזהב הגם שא"א כלל שימצא אדם שיכחיש חשיבות הזהב, מ"מ הם לא יחפצו בו, ר"ל שיניחו כל כסף וזהב וילכו רק להשמיד ולאבד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לא יחשבו, לא יחפצו**. בלתי נרדפים, כי יצוייר שיחשב איזה דבר מפני מעלתו, ובכ"ז לא יחפוץ בו, ויצוייר שיחפוץ גם דבר בלתי חשוב : (מלבי"ם באור המלות)

זי וקשתות נערים תרטשנה ופרי-בטן לא ירחמו על-בנים לא-תחו-
עינם:

רפ"י וקשתות. של בני מדי : נערים. של צבל : תרטשנה. תבקענה בחליהם אשר יוכו בקשתותיהם : **ופרי בטן**. עוללים דקים : (רפ"י)

מצודת דוד **וקשתות**. הקשתות של אנשי פרס ומדי תבקענה את נערי בבל

בחיציהם אשר יורו עליהם : **ופרי בטן**. עוללים דקים : **על בנים**. ר"ל
בנים קטנים : (מצודת

מצודת ציון תחוס. ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים עב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וקשתות, יל"פ שנמשך למעלה **הנני מעיר את מדי**,
והנני מעיר קשתות אשר נערים תרטשנה, או יבואר שהניחו הנערים
בהקשתות במקום החצים, וישליכו אותם מן הקשת אל הקירות כזרוק
אבני קלע. **על פרי בטן** וכו', הבדלתי בבאור המלות, פרי בטן הם יונקי
שדים ובנים הם הגדולים, וההבדל בין רחם וחוס, רחמים לא יצדק רק
על בעלי חיים שקצרה נפשו מראות בצרתם, וחוס הוא על איבוד ממון
שחס על ממונו לבל יאבדהו. וידוע שמטבע אנשי הצבא להתמלא רחמים
על הילדים הרכים יותר מעל הבחורים, כי על הגדולים יתאכזרו לנקום
מהם, לא על היונקים. אולם באופן אחר יחיו יותר את הגדולים שיוכלו
לכבשם לעבדים ושפחות ותחוס עיניהם עליהם, אבל היונקים לא ישיגו
מהם תועלת, לעומת זה אמר שעל פרי בטן שדרך לרחם עליהם הם לא
ירחמו, ועל בנים הגדולים שדרך לחוס עליהם מפני תועלת הממון לא
תחוס עינם אחר שלא יחשובו כסף וזהב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בנים, פרי בטן. בנים גדולים, פרי בטן קטנים, האתן
בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי (מיכה ז' ז'), מצייר שיתן בן הגדול בעד
פשע המרד הגדול, והעולל הקטן בעד חטאת השוגג הקטן : **ירחמו, תחוס**
עינם. הרחמים, לא יהיה רק מאדם לאדם, במה שיתפעל מצרת חברו,
והחסה תהיה גם על בע"ח וכלים, ועינכם אל תחוס על כליכם, אתה חסת
על הקיקיון, כי ענינו שחס מלהשחית דבר שיקוה ממנו תועלת או צורך.
ובזה תבין דברי הגמ' (ברכות לג) האומר על קן צפור יגיעו רחמין
משתקים אותו, פליגי בה תרי אמוראי, ח"א מפני שעושה מדותיו של
הקב"ה רחמים, וח"א מפני שמטיל קנאה במ"ב, האי דנחית קמי דרבה
ואמר אתה חסת על קן צפור חוס ורחם עלינו, אמר רבה כמה ידע האי
גברא לרצווי למרי, א"ל אביי והא משתקין אותו תנן, ורבה לחדודי
לאביי עביד. כי המתפלל הזה שנה דבריו ואמר אתה חסת על קן צפור,
ולא אמר אתה רחמת, ולמ"ד הטעם מפני שעושה מדותיו של הקב"ה
רחמים, לא היה ראוי להשתיק אותו, ולכן לא השתיקוהו אז, אך הלא
להטעם מפני שמטיל קנאה במ"ב, אין הבדל שגם במ"ש אתה חסת על
קן צפור, שלא מפני רחמנות צוה המצוה, רק מפני חיסתו שלא יתמעטו
בריותיו שיש לעולמו צורך בהם, יש קנאה במ"ב, כאילו אין צורך
להעולם רק בקן צפור לא בשאר מינים, ולטעם הזה לא יפה התפלל.
ואחר שרבה שבח אותו, השיב לו אביי והא משתקין אותו תנן, והמשנה
לא בארה הטעם, ולא היה ראוי לו להתפלל בלשון שיש ספק בהתרת
אמירתו, כי לא ידענו איזה משני הטעמים הוא עקר : (מלבי"ם באור המלות)

וַיֵּשֶׁב וְהִיְתָה בְּבֶל צְבִי מִמְּלָכוֹת תְּפָאֶרֶת גְּאוֹן כְּשָׂדִים כְּמִהַפְּכַת אֱלֹהִים
אֶת-סֻדּוֹמ וְאֶת-עַמּוֹרָה:

רַס"י והיתה צבל. שתי פורעניות צאו לה בשתי שנים דריוש הרג בלשאצר ומלך שנה ולשנה השנייה נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסדר עולם (ירמיה נא) וצא בשנה השמועה של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה צבל לבי ממלכות וגו', שהיתה מצב וראש הממלכות ושהיתה תפארת גאון כשדים עתה והיתה כמהפכת סדום : (רס"י)

מצודת דוד **צבי ממלכות.** אשר היא תאר כל הממלכות : **תפארת.** אשר היא תפארת לבני כשדים אנשיה כי היו מתפארים ומתגאים בה : **כמהפכת.** בבוא עתה תהיה כמהפכת אשר הפך ה' את סדום וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צבי.** ענין הדר ופאר כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג) : **גאון.** מלשון גאווה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **צבי ממלכות,** שכל המלכויות היו נכנעים תחת בבל והיתה חמדת הממלכות, וידוע כי לפי גדולת גאון הממלכה וגדלה ראוי שעיר המלוכה תבנה לתפארת וכלילת יופי, ובזה בבל היתה תפארת גאון כשדים, שגאונה של כשדים היה מתפאר בבבל עיר הממלכה שהיתה נערכת ביפיה לעומת גאונה של כשדים, עתה תהיה כמהפכת וכו' : (מלבי"ם באור הענין)

וַלֹּא-תֵשֶׁב לְנֶצַח וְלֹא תִשְׁכַּן עַד-דָּוָר וְדָוָר וְלֹא-יִהְיֶה שֵׁם עָרְבִי וְרַעִים לֹא-יִרְבְּצוּ:

רַס"י ולא יהל שם ערבי. כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפי' ערבי שדרכם ליצב צאהלי ולהסיע מקניהם ממקום למקו' לא תמצא חן בעיניהם לקבוע שם אהליהם כי אף למרעה לאן לא תהיה ראויה ולא תתמה על לא יהל הנבחר כאילו היתה זו אל"ף כי הרבה מקומות יש שהצרת קול האות במקום אות וכן (איוצ לה) מלפנו מזהמות ארץ כמו מאלפנו וכן (משלי יז) שקר מזין על לשון הות כמו שקר מאזין : (רס"י)

מצודת דוד **לא תשב.** לא תהיה מיושבת עד עולם ולא תשכון לא תהיה שכונה מבני אדם עד סוף ימי הדורות וכפל הדבר במ"ש : **ולא יהל.** אף

הערבי השוכן באהלים על פני השדה לא יטה שם אהלו לגודל השממון :
לא ירביצו שם. את מקניהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון יהל. כמו יאהל ונפלה האליף וכן ולעמשא תמרו (שׁיב יט)
ומשפטו תאמרו : **ירבצו.** ענין השכיבה לנוח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא תשב, שתתישב בקביעות, ואף גם לא תשכן אפילו
דרך עראי, (עיינ באור המלות). **ולא יהל,** גם מי שיחשיך לו בנסיעתו בערב
ויוכרח ללון שם לא יהל שם, היינו שלא ידליק שם אור וגם לא יחזיק כל
דבר אשר לו הלל והארה פן ירגישו בו החיות והנחשים השוכנים בעיי
החרבות. ואפילו הרועים הרובצים את צאנם ביום, ג״כ לא ירביצו שם
כי יהיה מקום שמש לגמרי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תשב, תשכון. פעל שכן המוגבל אל פעל תשב תורה
הישיבה הקביעית, והשכינה תורה דרך עראי, ע״ל (יח ג׳, לב טז). **לנצח.**
דור ודור. בכ״מ שידבר על הזמן בבחינת נצחיותו מראש עד סוף, יאמר
לעולם או לנצח, וכשידבר בבחינת שהוא מתחלק במחשבה לימי דורות,
יאמר לדור ודור, כמו שהעירותי ע״ז תמיד במקומו. ופה, על הישיבה
הקביעית יצדק לעולם, כי היא נמשכת בלי הפסק, ועל השכינה
הארעית, שהוא מקרה, המתחיל ופוסק בחלק מן הזמן, אומר שלא יקר
מקרה זה בשום דור : **יהל.** מענין אם אראה אור כי יהל (איוב לא כז) :
וערבי. מענין ערב ונשף. הלן שם בערב : (מלבי"ם באור המלות)

כא וְרַבְצוּ-שָׁם צִיִּים וּמְלֵאוּ בְּתֵיהֶם אַחִים וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יַעֲנָה
וְשַׁעֲרֵיהֶם
וְרַקְדוּ-שָׁם:

רשׁי **צ״י.** ת״י תמון הם נמיות מרטרני״ס בלע״ז : **אוחים.** לא ידעתי
מה מין היה הם, (אוחים לשון קוליס וחוחים ודלררים) : **ושעירים.** קדים
:

מצודת דוד **ורבצו שם.** לגודל השממון ירבצו שם חיות היער : (מצודת דוד)

מצודת ציון צ״י. **אוחים,** שמות מיני חיות : **בנות יענה.** שם עוף בת
היענה : **ושעירים.** הם השדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין
בהם וכן ושעיר על רעהו יקרא (לקמן לד) : **ירקדו.** ענין קפיצה ודלוג :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ורבצו, מצייר ענינה כמדינה מיושבת שדרך להמצא
בני אדם הדרים בבתים ובהמות הרובצים בשדות ועופות השוכנים על
האילנות וילדים קטנים מרקדים ברחובות, נגד בהמות הרובצות אומר

כי ירבצו ציים, נגד הגרים בבתים אומר כי יהיו אוחים מין קוף תחת אדם, נגד העופות השוכנים (כי לשון שכינה בא על עופות), אומר כי יהיו בנות יענה והמרקדים יהיו שעירים: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ורבצו. פעל רבץ בא תמיד על הבהמות, ופעל שכן בא על העופות לרוב, (בראשית ג' כד, לקמן לד יא, יחזקאל יז כג, לא יג, לב ד', תהלות נה ז', קד יב) : **ואוחים.** מין קוף בעל זנב : **וציים.** מלשון ציה, בעל חי שלא ימצא רק במדבר ציה ולא יכנע לעולם: (מלבי"ם באור המלות)

לכב וְעָנָה אֵיִים בְּאַלְמָנוֹתָיו וְתַנִּים בְּהִיכְלֵי עֶגְגֵי וְקָרוֹב לְבֹא עֵתָהּ וְיָמֶיהָ לֹא יִמָּשְׁכוּ:

רש"י וענה איים באלמנותיו. ויגורו חתולי בארמנותיו : וענה. כמו וענתה שמה (הושע ב) ומעונותיו טרפה (נחום ב) ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול : ותנים. יענו בהכלי עונג שלהם : וימיה. ימי טובתה לא ימשכו כי כבר הוצטחו וקראל (ירמיה כט) לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם ואתה פקידה על ידי כורש מלך פרס שיטול המלוכה מבבל אחר דרוש המדי כי שניהם מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו ביניהם אי מינו מלכי מנייכו אפרכי : (רש"י)

מצודת דוד וענה. כל אחד מהציים תצעק בהארמונות והתנים יצעקו גם המה בהיכליהם שהיו מתענגים בהם (דרך הציים והתנים לצעוק בתמידות) : **וקרוב.** הזמן קרוב לבוא עליה עת הפורעניות ימי שלותה לא יהיו נמשכין לזמן מרובה וכפל הדבר במ"ש לחוזק הענין : (מצודת דוד)

מצודת ציון וענה. ענין הרמת קול כמו וענו הלויים וכו' קול רם (דברים כז) : **איים.** שם חיה : **באלמנותיו.** כמו בארמנותיו או הוא מלשון אולם ותנים מין נחש : **עתה.** מלשון עת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וענה, בהיכלי השרים יש היכל גדול אשר שם יתקבצו כולם יחד להתענג בשמחה ושירים, וחדרים קטנים המיוחדים שיתבודד שם איש איש לבדו, עפ"ז אומר כי האיים שהיא חיה הבאה מאיי הים, ואינה יכולה להתחבר אל יתר החיות הם יצעקו באלמנותיו שהם החדרים הקטנים, והתנים יצעקו בהיכל הגדול. **וקרוב,** הפסק מלכות אחת יהיה באחד משני פנים, **א.** על צד העונש בשנתמלאה סאתה ובא עת פקודתה, **ב.** מפני שהגיע זמן הצלחת מלכות אחרת ותמו ימי מלכות זו, כי אין מלכות נוגעת בחברתה, עז"א שמלכות בבל תכלה מצד שתי הסבות האלה. **א.** על צד העונש **כי קרוב לבוא עתה.** עת פקודתה להעניש

אותה על מה שהרעו והצירו לישראל. **ב**. מצד שהגיע זמן מלכות ישראל ובנין בית הבחירה, שמוכרח שתכלה מלכות בבל תחלה, ועיי"כ ימי בבל הקצובים למלכותה היו רק שבעים שנה מיום גלות ישראל, עז"א וימיה הקצובים לה למלכות וממשלה **לא ימשכו**, כי יכלו לסוף שבעים שנה (מלבי"ם - באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **באלמנותיו**. כמו ואלמי החצר (יחזקאל מא טו), חדרים קטנים שלפני הבית. **ואיים**, חיה הנמצאת באיים רחוקים : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-יד

א כִּי יִרְחַם יְהוָה אֶת-יַעֲקֹב וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל וְהִנִּיחַם עַל-אֲדָמָתָם וְנָלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל-בֵּית יַעֲקֹב:

רס"י כי ירחם ה' את יעקב. לשמור להם הבטחת גאולתם מיד צבל : וזכר עוד בישראל. לעתיד יגאלם גאול' שלימה : ונספחו. ונוספו וכן ספחני נא (שמאל א ב) וכן מהסתפח בנחלת ה' (סס כז) : (רס"י)

מצודת דוד כי ירחם ה'. חוזר למעלה לומר וזה יקרב עת רץ בבל כי ירחם וכו' ובחורבן בבל תהיה תשועה לישראל : **ובחר**. עוד כאומר ותקטן עוד זאת בעיני ה' כי עוד יבחר בכל ישראל בימי המשיח ותהיה גאולה שלמה ואת כולם יניח על אדמתם : **ונלוה**. יתחברו גרים עליהם ונספחו וכו כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון והניחם. תרגומו וישרינון : **ונלוה**. ענין חבור כמו לוית חן (משלי א). ונספחו ענין אסיפה וקבוץ כמו תחת חרול יסופחו (איוב ל) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי ירחם**, הנה גאולת ישראל תלויה באחד משני דברים, או מצד רחמי ה', או מצד מעשיהם הטובים, כי אם יהיו זכאים בעת הגאולה אז אין צריכים לרחמים וחמלה, רק כמו שבחר ה' בהם מקדם להיות לו ממלכת כהנים וגוי קדוש כן ישוב יבחר בס, אבל אם לא יהיו זכאים, ולא יהיו מובחרים שיבחר ה' בהם מצד הבחירה, (שגדר הבחירה הוא בעת שחלק הנבחר הוא המעולה והנאות אצל הבוחר), אז

עכ"פּ יפּדם מצד הרחמים והחמלה שירחם על ענים ושעבודם ויחוש פּן יאבדו בעכו"ם. וידוע כי שם יעקב יאמר על ההמונים והפחותים ובשם ישראל יקראו בעת היותם במדרגה מעולה ונשאה. עז"א הגאולה תהיה או מצד כי ירחם ה' את יעקב, על ההמונים שאין ראויים מצד מעשיהם, או מצד כי יבחר עוד בישראל שהם המעולים. והניחם על אדמתם, יתן להם שם מנוחה מכל אויב ומציק, ובהכרח לבטל מלכות כשדים תחלה. ונלוה הגר עליהם, מצד שלותם והצלחתם. ונספחו, יהיו טפלים אל בית יעקב (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יעקב, ישראל. בארתי הבדלם למעלה (וי כ'): ונלוה, ונספחו. הנלוה והנספח שניהם טפלים, כי זה ההבדל בין לוח וחבר, רק הנספח, הוא שטפילתו בדבר נוסף ומוס בעיקר, ואמרו קשים גרים כספחת (מלבי"ם באור המלות)

בב וּלְקַחוּם עַמִּים וְהִבְיֵאוּם אֶל-מְקוֹמָם וְהִתְנַחְלוּם בֵּית-יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמַת יְהוָה לְעֹבְדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְהָיוּ שְׂבִיִּים לְשִׁבְיָהֶם וְרָדוּ בְּנִגְשֵׁיהֶם: (o)

רפ"י והתנחלום. יהיו נחלים מהם וכן והתנחלתם אותם (ויקרא כה): ורדו. לָקוּן רָדוּ וּנְגִיפָה כְּמוֹ לֹא תִרְדֶּה צוֹ (סס): (רפ"י)

מצודת דוד ולקחום. העמים יקחו את ישראל והביאום אל מקומם: והתנחלום. בית ישראל ינחלו מהם בהיותם על אדמתם להיות להם לעבדים ולשפחות: והיו שובים. הם ישבו את האומות אשר שבו אותם מאז: ורדו. ימשלו באותם שנגשו אותם לעבודה: (מצודת דוד)

מצודת ציון והתנחלום. כמו ונחלום: שובים. מלשון שבי: ורדו. ענין ממשלה כמו וירד מיעקב (במדבר כד): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ולקחום, ר"ל תחלה יקבלו גרים שיתגיירו בעת שלא יהיו בשלוח גמורה, אבל אח"כ יקחו עכו"ם אותם ויביאו אותם אל מקומם ולא יתקבלו עוד לגרים רק יתנחלו (אחר שכבר יהיו על אדמת ה'), לעבדים ולשפחות. והיו שבים, ישלמו אל העכו"ם שהרעו להם מדה כנגד מדה, את שוביהם ישבו גם המה, ומי שהוסיף להרע להם ונגש אותם בעבודת פרך, כן גם המה ירדו בס בעבודה קשה. (והנה מסדר הכתובים מבואר שנבא זאת על גאולת בבל, ובאמת לא נתקיימו אז היעודים האלה. אמנם תנוח דעתך בזה עם מ"ש בתחלת קאפיטול י"א, שזמן הגאולה העתידה כבר התחילה מימי חזקיה ותלויה ועומדת, על עת יזכו, ואם היו זוכים היו היעודים האלה מתקיימים בצאתם מבבל, ואחר שלא זכו נתאחר הדבר עד יבא חזון למועד ויפח לקץ וכמ"ש חז"ל ברכות ד')

(מלבי"ם):

באור

הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ורדו בנגשיהם**. הנוגש והרודה לוחץ על מס או עבודה, רק עם מושג הרדיה מקושר מושג הממשלה הקשה הלוחצת (מלבי"ם):
באור (המלות)

ג וְהָיָה בְיוֹם הַיָּהוּי לָךְ מֵעֶצְבְּךָ וּמִרְגֵזְךָ וּמִן-הָעֲבֹדָה הַקָּשָׁה אֲשֶׁר עָבַד-בָּךְ:

רש"י **ציוס הניח ה'** לך. לישראל הכתוב מדבר: מעלצך ומרגזך. שאלצך והרגיזך מלך צבל וזכר אותך מפלתו יניח לך כי תלא חפסי: (רש"י)

מצודת דוד **והיה ביום**. חוזר הוא על מפלת בבל: **הניח ה'**. שיתן לך מנוחה ממה שהיית עד הנה בעצב וברוגז ומן העבודה ויהיה לך מנוחה מן העבודה הקשה אשר מלך בבל עבד בך: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ומרגזך**. ענין תנועת החרדה כמו ותחתי ארגז (חבקוק ג): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיה ביום הניח**, שהוא אחר מפלת בבל (ועי' באור המלות): (מלבי"ם):
באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מעצבך ומרגזך ומן העבדה**. העוצב והרוגז, התפעלות נפשיים, העוצב הוא לרוב על דבר החסר לה והנאבד ממנה, והרוגז על רעה או דבר זר מתחדש עליה עתה, ושניהם יוציאו את הנפש ממעמד המנוחה אל התנועה והטלטול הפנימי. והעבודה תוציא את הגוף ממעמד מנוחתו, ויצוייר שהנפש והגוף, האי' במעמד המנוחה, והשני במעמד הטלטול, לכן אמר פה ביום שיניח ה' את גופך מטלטול העבודה, ואת נפשך משני הטלטולים, העוצב על הטוב שחסר לה, והרוגז על הרעה הרוגשת אותה כל עת: (מלבי"ם):
באור (המלות)

ד וְנָשְׂאתָ הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל-מֶלֶךְ בָּבֶל וְאָמַרְתָּ אֵיךְ שָׁבַת נֶגֶשׁ שָׁבַתָּה מִדְּהָבָה:

רש"י **מדהבה**. לשון מרצית גלואה ומשא כזל, ורבותינו לרסו האומרים מדול והבא: (רש"י)

מצודת דוד **ונשאת**. תרים קול לדבר המשל הזה וכו' : **שבת נוגש**. נתבטל הנוגש לעבוד עבודה : **שבתה**. נתבטלה המדה המוזהבת רצה לומר העשירות בעלת מרבית הזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שבת**. ענין בטול כמו רהב הם שבת (לקמן ל) : **מדהבה**. תרגום של זהב הוא דהבא וכן נאמר בים אנת ראשה די דהבא (דניאל ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **איך**, מצייר ששואלים איך ומה היה הדבר שפתאום נשבת הנוגש על המסים, ואיך פתאום נבטלה **מדהבה**, המלכות שנקראת מלכות הזהב, משיב לא נהיה זה במקרה, כי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מדהבה**. כמו מזהבה, זהב, דהב בלשון כשדי, ונבוכדנצר נקרא אז מלכות הזהב, כי כן פתרו דניאל אנת הוא רישא די דהבא : (מלבי"ם באור המלות)

לְהַ **שָׁבַר** **יְהוָה** **מָטָה** **רְשָׁעִים** **שִׁבְט** **מִשְׁלָיִם** :

רס"י **סַבַּר ה' מָטָה רְשָׁעִים**. סָהִיּה מַכָּה עַמִּים צַעֲזָרָה : (רס"י)

מצודת דוד **מטה רשעים**. רצה לומר העם שהיו מכים באומות כמטה הזה : **שבט וכו'**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **שבר ה'**, שברו בהשגחה. **מטה רשעים**, הם הנוגשים והשוטרים הלוחצים את העם, **ושבט מושלים** הוא המושל בעצמו. ומבאר נגד מטה רשעים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מטה, שבט**. בארתי למעלה (י' ה'), שבט הוא המושל, ומטה הוא הנוגש על ידו : (מלבי"ם באור המלות)

וְ **מָכָה עַמִּים בְּעֵבֶרָה מִכַּת בְּלַתִּי סָרָה רָדָה בְּאַף גּוֹיִם מְרַדְּף בְּלִי חֶשֶׁךְ** :

רס"י **מורדף בלי חשך**. מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חשך עלמנו מרדוף ומלדוף אחר כל אומה ואומה : (רס"י)

מצודת דוד **בעברה**. בחרון אף : **מכת בלתי סרה**. הכה מכה מתמדת שלא תסור מן המוכה : **רודה באף גוים וכו'**. ר"ל על כי הוא, משל על העובדי

כוכבים באף ובחימה שפוכה לכן היה הוא מורדף מבלי מניעה כי היה מורדף עד לכלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון רודה. ענין ממשלה : **חשך.** ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית (כב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מכה, שהיה מכה עמים בעברה (שם עברה מורה שכעס על לא דבר). **מכת בלתי סרה,** שהיתה המכה בלא סרה וחטא, שהגם שהעם לא חטאו היה מכה אותם. ונגד שבט מושלים אומר שהשבט הזה היה **רודה בגוים באף,** ובקצף, הגם **שהמורדף בלי חשך** א"ע, ר"ל שהגם שהגוי שנרדף מפניו לא חשך את עצמו מן הרודף. והיה מוכן אליו לעשות לו כרצונו, מ"מ רדה אותם באף כאילו מרדו בו ופרקו עולו. **ועתה נחה שקטה כל הארץ** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בעברה, באף. בארתי הבדלם (יג ט'), עברה מצייר קצף חנם, שע"י שהוא באף על חוטא, יתעבר על הכלל, ומצייר שהוא באף על גוים, ועי"כ מכה עמים קטנים שלא חטאו, כמ"ש בלתי סרה. וסרה, כמו תוסיפו סרה, החטא נקרא סרה, ובלתי סרה בלא עון. וכ"כ למעלה (א' ד'), שבגוי אחד יצויר כמה עמים, לכן מצייר הרדיה ותפישת ממשלה, על גוים גדולים, וההכאה והיסור בחנם, לעמים פרטיים, כדרך מושל אכזר, ומורדף שם להנרדף, ר"ל רודה באף הגם שלא חשך המורדף ואין מקום לאף : (מלבי"ם באור המלות)

רָנָה פָּצְחוּ כָּל-הָאָרֶץ שָׁקְטָה נָחָה

רש"י פָּצְחוּ רָנָה. זאת הרנה פָּצְחוּ נחה שָׁקְטָה כָּל הָאָרֶץ : (רש"י)

מצודת דוד נחה. הנה עתה במפלתו שקטה הארץ ואנשים פצחו רנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נחה שקטה. פתרון א' להם וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : **פצחו.** ענין פתחון פה והרמת קול שמחה וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נחה, מצייר כי כל הארץ למעלה כבר נחה שקטה, וכבר שכחה כל אשר עבר עליה מהמרגיז הזה, עד שפצחו רנה. והשמחה נתפשטה כ"כ עד כי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נחה שקטה. שקט הוא יותר ממנוחה, כמ"ש לא שקטתי (ואף גם) לא נחתי (איוב ג'), ופה מוסיף נחה גם שקטה לגמרי,

גם פצחו רנה, כי התהפכה מהתפעליות היגון והרוגז אל השמחה: (מלבי"ם באור המלות)

לח גם-ברושים שמחו לך ארזי לבנון מאז שכבת לא-יעלה הפרת עלינו:

רס"י גם ברוקים שמחו. אף שלטונין חדיאו שמחו על מפלתך: (רס"י)

מצודת דוד גם ברושים וכו'. הוא משל על השרים והשלטונים: מאז. יאמרו בשמחתם הנה מאז שמת ני"נ לא יעלה עוד הכורת עלינו ולפי שהמשיל אותם לברושים וארזים אמר לשון הנופל בהם: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין גם ברושים וארזים, שמחו לך על מותך, כי מעתה לא יעלה כורת עליהם, כמו עד עתה שהיה כורת יערות לעשות סוללה ודיק, ור"ל על כדור הארץ למעלה יש שמחה כללית עתה שלווה ושקט, אבל לעומת זה התחדש עתה רוגז במקום אחר, כי: (מלבי"ם באור הענין)

טו שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך עורר לך רפאים כל-עתודי ארץ הקים מכסאותם כל מלכי גוים:

רס"י לקראת צאך. כשתרד לגיהנם ומה היא הרגזה לעורר לקראתם: רפאים. ענקים השוכבים שם: כל עתודי ארץ. כל מלכי העכו"ם השרים והשרות הכתוב מוסלם לפרים ולפרות ולעתודי' כמו (תהלים כב) כי סבזוני פרים וכמו (עמוס 7) פרות הבסן אשר בסומרון וכאן מוסלם לעתודים: הקים. השליך: מכסאותם. שבגיהנם כל מלכי גוים: (רס"י)

מצודת דוד שאול מתחת. בני שאול אשר מתחת לארץ חרדו לקראת בואך שמה והוא ענין מליצה והפלגה כאלו יפחדו ממנו גם שמה: עורר לך. השאול הקיץ בעבורך את המתים מן העתודים הם השרים המנהיגים את העם כעתודים ההולכים בראש העדר הקים השאול. הקים. כל המלכים מכסאותם לצאת לקראתך וענין מליצה הוא: (מצודת דוד)

מצודת ציון שאול. גיהנם: רגזה. ענין תנועת החרדה: עורר. מלשון התעוררות והיקיצה. רפאים. כן נקראים המתים כי נרפו ונחלשו על ידי המיתה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שאול מתחת רגזה לך, שהתרגזה השאול בשמעו כי

תבא לשם בחשבו כי באת לשם להשמיד גוים ולאבד ממלכות : **לקראת בואך**, בעת ישמע מבואך כי אח"כ יראו שאתה פגר מובס. **עורר**. וכבר יחל השאול לעורר מתרדמתם את הרפאים והענקים וכל העתודים שהם השרים הישנים שם שנת עולם, כאילו יעורר אותם שילכו ויתחברו אל מחנותיך להלחם מלחמתך, וכבר **הקים כל מלכי גוים**, הנמצאים בשאול מכסאותם, כאילו כולם מתחילים לעזוב את כסא מלכותם אשר בשאול, מיראתם מפניך, אבל כ"ז יהיה לקראת בואך טרם תבא, אבל עת שתבא אל בני השאול ויראוך, אז : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רגז. ענין תנועה. המרגיז ארץ ממקומה : **עורר**. מקור לעורר : **רפאים**, הם הענקים : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּבְרַח כָּל־אֶחָד מֵעַמּוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיוּם גַּם־אֶתְּךָ חָלִיתָ כְּמוֹנוֹ אֵלֵינוּ נִמְשַׁלְתָּ:

רפ"י נס אתה חלית כמונו. תמיהים לנו איך באת עליך רעה שגם אתה נחלית להיות כמונו למות : (רפ"י)

מצודת דוד **כולם יענו**. כולם ירימו קול ויאמרו עליך גם עתה עם רוב ממשלתך הנה נעשית חולה במכאובי המיתה ויסורי גיהנם כמונו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יענו**. ענין הרמת קול כמו וענו הלויים וכו' קול רם (דברים כז) : **חלית**. מלשון חולה : **נמשלת**. ענין דמיון והשיאה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כלם יענו, אחר שאנו רואים כי **חלית כמונו**, וגם בך שלט חולי והפסד ההרכבה כעל כל מורכב מבשר ודם, א"כ הלא אלינו נמשלת, אנוש אנוש כמונו, וכמונו גם אתה : (מלבי"ם באור הענין)

וַיֹּרֵד שְׂאוּל גְּאוּנָה הַמִּית נְבִלִיךָ תַחְתֵּיךָ יַצַּע רַמָּה וּמְכַסֶּיךָ תוֹלְעָה:

רפ"י המית נבליך. נבלים וכנורות שהיו מזמרים לפניך ויש לפתור המית נבליך המית בני נבל עוקי נבלה שצחיילותיך ומדומה אני שצמסורה הגדולה חיבר את זה ואת זמרת נבלים (שם ה) צאלף בית של ב' לשונות : (רפ"י)

מצודת דוד **הורד**. מה שהיית מתגאה עודך חי הנה הורד הגאווה אל השאול כי הנך כאחד העם : **המית נבליך**. קול המית נבלים וכלי נגון שהיה נשמע

בביתך הנה גם היא ירדה שאולה כי פסקו אותן השמחות : **תחתיד**.
הרמה היה לך למצע והתולעה למכסה ממעל : (מצודת דוד)

מצודת ציון הורד. מלשון ירידה : **המית**. מלשון המיה ושאון : **נבליד**. שם
כלי זמר נבל : **יצע**. מלשון מצע המשכב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הורד שאול גאונך, וגם הורד שאול **המית נבליד**, כי
יתר המלכים הגם שגאונם ירד קבר, מ"מ עדן זוכרים את מעשיהם לדור
אחרון בשירי האומה אשר שוררו עליו אנשים ופורטים את גבורותיו
עפ"י הנבל, ואתה גם נבליד דממו לא יזכירו מעשיך עוד, רק תחתיד יוצע
רמה : (מלבי"ם : באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רמה. תולעה. טרם שפורש נקרא רמה, ואחר
שרוחש ממקומו נקרא תולעה, וירם תולעים, אנוש רמה ובן אדם תולעה
(איוב כה). אנוש הקטן ממשיל כרמה. ובן אדם, שמציין הולד אדם
מאדם, מציין עם תולעה הפורשת מרמתה, וכן פה הרמה שוכבת למצע,
והתולעה רוחשת ומכסה למעלה : (מלבי"ם באור המלות)

יב אִיךְ נְפִלְתָּ מִשָּׁמַיִם הַיַּלְל בֶּן-שָׁחַר נִגְדַעְתָּ לְאַרְץ חוֹלֶשׁ עַל-גִּוִּיִּם:

רס"י היכל בן שחר. כוכב הנוגה המאיר אור ככוכב הבוקר זו הקינה על
שרה של צבל נאמר' שיפול משמים : **נגדעת לארץ**. אתה נבוכדנצר שהיית
חולץ על גוים מטיל גורל עליהם על המלכים מי מהם ישרתך זיוס פלוני
ומי זיוס פלוני ורבותינו דרשוהו שהיה מטיל גורל על המלכים וכו' : (רס"י)

מצודת דוד משמים. ר"ל מרום המעלה והממשלה : **היכל בן שחר**. אתה
נ"נ אשר היית דומה לכוכב הבוקר המאיר ביותר : **נגדעת**. נכרתה לנפול
בארץ אתה המטיל גורלות על האומות על מי ילך להלחם כמ"ש כי עמד
מלך בבל וכו' לקסם קסם וכו' (יחזקאל כא) : (מצודת דוד)

מצודת ציון היכל. ענין הארה ונוגה כמו בהלו נרו (איוב כט) ויקרא כן כוכב
השחר על כי הוא המאיר ביותר : **נגדעת**. ענין כריתה כמו שקמים גודעו
(לעיל ט). חולש. ענין גורל ובדרז"ל ומטילין חלשים על הקדשים ביי"ט
שבת : (קמח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין איך, ידוע שעמי קדם היו מיחסים הצלחת המלכות
אל הכוכבים, ואמרו כי כוכב ההצלחה שלו בשמים מאיר עליו ומגיה
אור. ועפ"י מדמה כוכבו **לאור בן השחר**, ר"ל אור המתחיל לזרוח על
האופק מצד מזרח, שהכוכב אשר הוא במעמד העליה והזריחה אין דרכו

לשקוע רק לעלות, ואיך נפלת לאחור משמים ארץ. ובנמשל כי היית בתכלית ההצלחה והעליה, ואיך נפלת נפילה פתאומית. **נגדעת לארץ חולש**, מצייר כי הכוכב הזה בנפלו נפל על **גוים רבים**, והתפוצץ לשברים בין הגוים, עד שנתחלק אורו בארץ לחבלים רבים בין גוים שונים, אבל לא נפלת בהאור הגדול שהיה לך מקדם, רק **חולש** וחסר כח, כאילו האור החלש והכהה שנפל עתה נפל על גוים, והם חלקוהו ביניהם בקו, שזה משל על שנתחלק מלכותו ואורו לגוים רבים ומלכיות שונות, אבל לא בגבורה והוד והדר כמקדם, רק בחולש ורפיון, כענין שנאמר בכיוצא בו (דניאל י"א), וכעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים ולא כמשלו אשר משל (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חולש**. מענין חולשה וגבר ימות ויחלש : **הילל בן שחר**. ר"ל התנוצצות השחר והארתו, כמו בן חיל בן מות : (מלבי"ם באור המלות)

יגז **ואתה אמרת בלבבך השמים אמעל לכוכבי-אל ארים כסאי ואשב** **בהר-מועד** **בירכתי** **צפון** :

רס"י **ממעל לכוכבי אל. יקראל : צהר מועד**. הר שהכל מתועדי' קם הוא הר ציון. **זירכתי צפון**. **צעזרה מקום שנבחר צו ירך הצפוני כענין שנא' (ויקרא' א) על ירך המזבח לפונה :** (רס"י)

מצודת דוד **השמים אעלה**. רצה לומר אעלה במעלה רמה למשול על כולם עד ימי עולם : **ממעל וכו'**. כפל הדבר במ"ש : **בהר מועד**. הוא הר ציון כי שם היו נועדים כל ישראל והשכינה עמהם : **ירכתי צפון**. היא ציון שעמדה בצד צפון ירושלים וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מועד**. מלשון ועד ואסיפה כמו הנה המלכים נועדו (תהלים מח) : **בירכתי**. ענינו צד ועבר וכן ירך המזבח (ויקרא א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואתה אמרת בלבבך**, העמים בימי קדם עובדי האלילים, חלקו את אליליהם לשלש מחלקות, תחתים שנים ושלישים, **א**. הכוכבים המושלים למעלה וישימו משטרם בכח אלהות, **ב**. בני אלים השוכנים בארץ על הרים הגבוהים הנועדים להם, **ג**. אלים אמצעיים השוכנים באויר. ואחר שהיו מיחסים אל מלכיהם כח אלהות, היו מיחדים לו כוכב בשמים המושל ממשל רב בין בני עליון כמו שהמלך מושל למטה, ואת המלך הושיבו בין בני אלים התחתונים יושבי הר מועד, ומהבילים עליו כי ביכלתו לעלות על במתי עב אל בני אלים האמצעיים ומשם יפרד להיות כוכב בשמים, (כידוע בהמיטאלאגיע הנמצאת בידינו שארית מלמודי ההבלים וההזיות אשר הולידו ימי

קדם). וז"ש נגד כוכבו בשמים שהיה מתפאר **שיעלה בשמים להרים כסאו על כל כוכבי אל**, ולמשול עליהם ממשל רב, ונגד המלך עצמו למטה שהתפאר **שישב בקביעות בהר מועד הנמצא בירכתי צפון**, אשר שם ישבו בני אלים, החיים חיי האושר והאלהות ועם אדם לא ינוגעו, וגם התפאר כי מן ההר ההוא יתנשא אל בני אלים השוכנים בין הארץ והשמים, כי (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הר מועד. כמו אהל מועד, המיועד לשכינתו הגדולה (מלבי"ם באור המלות)

יֵד אֶעֱלֶה עַל-בְּמַתִּי עֵב אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן:

רפ"י אעלה על במתי עב. איני כדאי לדור עם בני אדם אעשה לי עב קטנה באויר ואשכז זה יונתן תרגם אסק עלוי כל עמא : (רפ"י)

מצודת דוד על במתי עב. על גבהי העב : אדמה לעליון. להיות כמוהו לשבת מופרד מבני אדם והוא ענין מליצה על מרבית הגאווה שהיה לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון במתי. גבהי וכן על במותימו תדרוך (דברים לג) : עב. ענן : אדמה. מלשון דמיון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אעלה על במתי עב. אל אלים האמצעים, ובזה יהיה לו דימוי בצד מה אל האל העליון שהוא הכוכב אשר בשמים : (מלבי"ם באור הענין)

טו אֶךְ אֶל-שְׂאוֹל תוֹרֵד אֶל-יִרְכָתִי-בֹר:

מצודת דוד אך. כלפי שאמר אעלה על במתי עב אמר לא כן יהיה אך תורד לשאול ולתחתית הבור : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירכתי. ענינו סוף ותחתית וכן וירכתו על צדון (בראשית מט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אך, אמנם לעומת שחשבת, **א**. לעלות מן השפל עד השמים, **ב**. להתפשט בממשלתך על כל כוכבי אל שהוא נמשל אל תפיסת מלכות וממשלה על כל העולם, יהיה בשניהם בהפך, כי נגד העליה לשמים אל שאול תורד, ונגד התפשטות המשרה לקצוי ארץ, הנה רשותך יהיה מוגבל ומצומצם רק בירכתי בור, שם יהיה מקומך לא אף אמה אחת

משם והלאה : (מלבי"ם באור הענין)

טז רְאִיךָ אֵלַיךָ יִשְׁגִּיחוּ אֵלַיךָ יִתְבּוֹנְנוּ הַזֶּה הָאִישׁ מִרְגִּיז הָאָרֶץ מִרְעִישׁ מִמְּלָכוֹת:

רס"י יִשְׁגִּיחוּ. יִבִּיטוּ לְדַךְ חוֹרֵין וְחִרְכִּין אֲצוּט"ר זַלְע"ז : יִתְבּוֹנְנוּ. פּוֹרֹפְנִסְי"ר זַלְע"ז : (רס"י)

מצודת דוד רואיך. הרואים אותך בשאול יביטו אליך ויתבוננו להסתכל אליך בכונת הלב ויאמרו היתכן שזהו האיש אשר היה מרגיז הארץ בחייו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישגיחו. ענין הבטה בכונת הלב : יתבוננו. ענין הסתכלות בעיון רב כמו ואתבונן אליו בבוקר (מ"א ג) : מרגיז. ענין תנועת הרעדה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ראיך, גם אותם שרגילים לראותך, עתה אליך ישגיחו בהשגחה הרבה ואליך יתבוננו, כי יסתפקו בך אם אתה הוא, כי ישאלו לעצמם וכי אפשר כי זה הוא האיש אשר הרגיז כל כדור הארץ ממקומו בתנועה אחת, וע"י התנועה החזקה הזאת הרעיש ממלכות הגרים על הארץ והפכם ע"י הרעש, עד כי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ישגיחו. שגח הוא הצצה יתירה, משגיח מן החלונות, ואחריו ההתבוננות להכיר את הדבר : (מלבי"ם באור המלות)

יז שֵׁם תִּבְל כַּמְדָּבָר וְעָרִיו הָרִס אֲסִירִיו לֹא-פָתַח בְּיָתָהּ:

רס"י לֹא פָתַח בֵּיתָהּ. לֹא פָתַח לְהֵם בֵּית אֲסוּרֵיהֶם לְהוֹלִיאֵם כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶם לְפוֹטֵר' לִלְכַת לְבֵיתָם כָּל תִּיבָה שְׁרִיכ' לְמ"ד בְּתַחֲלָתָהּ הַטּוֹל לָהּ ה'א' בְּסוֹפָה : (רס"י)

מצודת דוד שם תבל. מקום המיושב שם לשממה כמדבר : ועריו. אף ערי עצמו הרס בעברתו. לא פתח ביתה. לא התיר אסיריו ללכת לביתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון תבל. כן נקרא מקום הישוב : ביתה. הה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **שם תבל**, המיושב שמים **כמדבר**, וגם **עריו** של עצמו **הרס**, בעברתו הרס כמה ערים גם מארץ כשדים אשר לא שמעו לפקודתו, **אסיריו לא פתח מן האזיקים** גם בעת שהיו **ביתה**, בבית הסהר כלואים שם, אשר אין חשש שיברחו מ"מ לא פתח אסירי ידיהם, ואיך נהפך עתה אחר מיתתו מן כל המלכים, כי. (מלבי"ם באור הענין)

ינתן **כל-מלכי** **גוים** **כלם** **שכבו** **בכבוד** **איש** **בביתו**:

רס"י **איש** **בביתו**. **זקברו** **וכן** **ת"י** **בבית** **עלמיה** : (רס"י)

מצודת דוד **איש בביתו**. **כל אחד שכב בכבוד בקברו** : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כל מלכי גוים**, התכבדו במיתתם בשני ענינים, **א**. באיכות הקבורה, כי **שכבו בכבוד**, שהשכיבו אותם אל קבריהם בכבוד גדול כחק המלכים, **ב**. במקום הקבורה כי שכבו **איש בביתו**, בקברות המלכים אשר הכינו להם בחיים בהיכליהם: (מלבי"ם באור הענין)

יטו **ואתה השלכת מקברך פנצך נתעב לבוש הרגים מטעני חרב יורדי**
אל-אבני-בור **כפגור** **מוכס**:

רס"י **כנכר נתעב**. כיונק חילן הנתעב צעיני בעליו שחופר ומשקט ומוציאו כך הושלכת מקברך, אמרו חכמים כשנעשה צהמה וחיה ז' שנים המליכו עם הארץ את אויל מרודך וכשחזר למלכותו נטלו וחצפו בבית האסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מרודך מצית הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם ישוב למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקבר ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו : **לבוש הרגים מטעני חרב**. כלבוש מלוכלך כמו לבוש הרגים : **מטעני חרב**. מדוקרי רמחים מדוקר כלשון ערבי מוטען : **יורדי אל אבני בור**. אל עמקי בור מקום שהאבנים נוללים שם ירדת : **כפגור מוכס**. ת"י מדקדק כמו נבוס קמינו (תלים מד) ועל הרי אבוסנו (כאן כ"ה) מתבוססת בדמיון (יחזקאל טו), הגדוש כטיט חולות : (רס"י)

מצודת דוד **ואתה**. אבל אתה נשלכת מקברך כמו שעוקרין ענף המחוטב לזרקו להלן כי ארז"ל בשעה שנטרד נ"נ לשבעה שנים עם החיות המליכו עם הארץ את אויל מרודך בנו וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית

האסורים עד יום מותו כשמת הוציאו את אויל מרודך להמליכו ולא קבל אמר אם ישוב למלכותו יהרגני ולא האמין שמת עד שהוציאוהו מקברו : **לבוש הרוגים**. בלבוש מלוכלך כמו לבוש הרוגים מדוקרי חרב מרוב הלכלוך. יורדי אל אבני בור. ר"ל אשר מרוב הלכלוך יורדים במלבושים כאלה בעמקי הבור כגוף הפגר הנרמס כי לגודל המאוס לא יפשו המלבושים מעליהם ואמר שבמלבוש כזה יגררו פגר נ"נ ללעג ולקלס : (מצודת דוד)

מצודת ציון כנצר. כענף וכן ונצר משרשיו יפרה (לעיל יא) : **מטעני חרב**. מדוקרי חרב והוא לשון ערבי : **אבני בור**. עומק הבור מקום שהאבנים צוללים ויורדים : **כפגר**. כן נקרא גוף ההרוג וכן רב הפגר (עמוס ח) : **מובס**. נרמס ונדרס כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואתה, נהפכת בשני דברים אלה לבוז ולקלון, **א**. כי קברך דמה **כנצר נתעב** מקום שישליכו שם פגרי הבהמות, **ב**. כי גם שם לא הניחו אותך לשכב, **כי מן קברך** זה הדומה **כנצר נתעב** השלכת לחוץ, בבזיון גדול, והלבישוך אז **בלבוש הרוגים** שנהרגו בידי **טועני** ונושאי **חרב**, שציירו על לבושך הרוגים מדוקרים בחרב, להזכיר רוב הרצח שרצחת. (וספרו חז"ל כי אחר מותו גררוהו מקברו והסחיבוהו בחוצות בבל בבזיון). מוסיף לאמר, למה הדמיון הזה שדמיתי כי לא דמה כבודך במותך לכבוד המלכים במיתתם, הלא גם **יורדי אל אבני בור**, הפגרים שמשליכים אותם ערומים בלא תכריכין על אבני הבור, כפגר המובס ונרמס, שאין מתטפלים בו להלבישו תכריכין, גם עם יורדי בור האלה. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כנצר. נצר נקרא מקום שמשליכים שם פגרי הבהמות, ומגביל אל קבר של בני אדם, היושבים בקברים ובנצורים ילינו (לקמן ס"ה), ופה הוא מתאר את הקבר שדומה כנצר של פגרי בהמות, לא כקבר בני אדם : **מטעני חרב**. מנושאי חרבות כמו טענו את בעירכם (בראשית מה), הנהרגים מיד נושאי חרבות : (מלבי"ם באור המלות)

לעולם לא-תחד אתם בקבורה כִּי-אַרְצָךָ שַׁחַת עִמָּךְ הֲרֵגְתָּ לֹא-יִקְרָא זָרַע מְרַעִים:

רש"י לא תחד אתם בקבורה. לא תסוה לשאר מלכים לנוח בקברך : כי ארלך שחת. זרוב עבודה ועמך הרגת חנם כמו שפורש דניאל ואמר להובד' לכל חכימי צבל לכך שנאוך ונהגו כך בזיון להשליכך מקברך : לא יקרא לעולם זרע מרעים. ואף צניך ילקו בעוניך ולא יתקיימו אחריך ימים רבים כי יתחזרו עליהם שונאוך וישחיתום ויאמרו זה לזה : (רש"י)

מצודת דוד **לא תחד.** לא תהיה כאחד להיות שוה למלכי העכו"ם בדבר הקבורה לנוח בכבוד : **כי ארצך שחת.** ולזה פחד מאד עד שהוציאווהו מקברו : **עמך הרגת.** כמ"ש ואמר להובדא לכל חכימי בבל (דניאל ב) : **לא יקרא וכו'.** בניו שהם זרע מרעים לא יקרא לזמן רב לומר אלו מזרע נ"נ כי במהרה יכרת זרעו : (מצודת דוד)

מצודת ציון תחד. מלשון חד ואחד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לא תחד אתם בקבורה,** גם אתה אינך ראוי להאחד ולהיות דומה בקבורה, כי אינך ראוי להקבר כלל, רק ליתן בשרך לכלבים. **כי ארצך שחת,** ומי יכבדך אחרי מותך אם שחת גם ארצך והרגת גם עמך, ולכן ראוי שלא לבד שישפכו כולם חמתם עליך אחרי מותך, כי גם ראוי **שלא יקרא לעולם זרע מרעים,** שגם זרעו לא יקראו על כסא המשרה לעולם. כדברו זאת יתרגש המליץ, מוסיף אמרים, ולמה חרצת רק שלא יקראו למלוכה הלא מהראוי הוא, כי. (מלבי"ם באור הענין)

כא הָכִינוּ לְבָנָיו מִטְבַּח בְּעוֹן אֲבוֹתָם בַּל-יִקְמוּ וַיִּרְשׁוּ אֶרֶץ וּמְלָאוּ פְּנֵי-תֵבֶל עָרִים:

רס"י **הכינו לבניו מטבח.** לבל יקומו וירשו ארץ, ותמלא הארץ שונאים ומליקים וכן תירגם יונתן בעלי דבצין כמו (שמואל א' כח) ויהי ערך, ועוד יק לפתור ומלאו פני תבל ערים כלפי שאמרנו למעלה שם תבל כמדבר ועריו הרס חזר ואמר וכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל עיירות : (רס"י)

מצודת דוד **הכינו.** האומות יאמרו זל"ז הכינו מטבח לבני נ"נ : **בל יקומו.** לרשת הארץ. ומלאו. ואז כשיוכרת זרעו ימלאו פני תבל ערים ולפי שאמר למעלה ועריו הרס לכן אמר שמעתה ימלאו ערים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מטבח. מקום טבחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הכינו לבניו מטבח,** בל יותר מהם איש, כי זאת להם מצד שני ענינים, **א.** מגיע להם זה **בעון אבותם** העבר, שהחריבו תבל, **ב.** לשמור הנזק בעתיד **בל יקומו** ויתגברו בשום פעם **וירשו ארץ,** כי הם יטענו טענת ירושה על כל הארץ מצד אבותיהם שמלכו בכפה, לכן הכינו להם מטבח, למען **ימלא פני תבל ערים** מיושבות, שזה לא יהיה אם הם ירשו ארץ כי אז יחריבוהו. משיב ה' אל דברי המליץ לאמר. (מלבי"ם באור הענין)

כַּבֵּד וְקִמְתִּי עֲלֵיהֶם נֹאֵם יְהוָה צְבָאוֹת וְהִכֹּרְתִי לְבַבְלָא שֵׁם וְשָׂאֵר וְנִין וְנֹכַד
נֹאֵם-יְהוָה:

רַס"י וְשָׂאֵר. שְׂאֵרִית : נִין. בֶּן מוֹסֵל צְמֻלֹת אֲצִיב : וְנֹכַד. בֶּן הַבֵּן. נִין זֶה
צְלָסָר וְנֹכַד וְזוֹ וְשָׂתִי : (רַס"י)

מצודת דוד וְקִמְתִּי. אֲקִים לְהַפְרַע מֵהֶם : שֵׁם וְשָׂאֵר וְכוּ'. לֹא יִשָּׂאֵר מֵה
מִשְׁלוֹ לְהִיּוֹת שְׁמוֹ נֹזְכָר עֲלֵיו וְלֹא יִשָּׂאֵר מִי מִשָּׂאֵר בְּשָׂרוֹ וְלֹא בֶן וְלֹא בֶן הַבֵּן
: (מצודת דוד)

מצודת ציון וְשָׂאֵר. עֲנִינוּ קָרוֹב כְּמוֹ שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ (וַיִּקְרָא יֵח) : וְנִין. הוּא בֶן :
וְנֹכַד. הוּא בֶן הַבֵּן וְכֵן אִם תִּשְׁקַר לִי וְלִנְיָנִי וְלִנְכַדִּי (בְּרֵאשִׁית כֹּא) : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין וְקִמְתִּי, ה' אומר אני בעצמי אקום עליהם, ולא לבד
שאכרית בית נבוכדנצר, כי גם וְהִכֹּרְתִי לְבַבֵּל שֵׁם וְשָׂאֵר שאכרית המלוכה
מבבל בכללה, ולא לבד המלוכה, כי גם. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שֵׁם וְשָׂאֵר. וּבַהֲפֹךְ כֵּן יַעֲמַד זֶרְעֶכֶם וְשִׁמְכֶם (לְקַמֵּן
סֵה), וְנִין, בֶּן הַבֵּן. וְנֹכַד, בֶּן בֶּן הַבֵּן, עֵי (בְּרֵאשִׁית כֹּא) אִם תִּשְׁקֹר לִי וְלִנְיָנִי
וְלִנְכַדִּי : (מלבי"ם באור המלות)

כַּבֵּד וְשִׁמְתִּיהָ לְמוֹרֶשׁ קִפּוֹד וְאַגְמֵי-מַיִם וְטֹאטְאֲתִיהָ בְּמִטְאָטֵא הַשְּׂמֵד
נֹאֵם יְהוָה צְבָאוֹת: (o)

רַס"י קִפּוֹד. הַרִיאוֹרִין צִלְע"ז : וְטֹאטְאֲתִיהָ. לָשׁוֹן כִּיבוֹד אֶשְׁקוּבִי"ר צִלְע"ז
כְּמוֹ שְׂאֵמְרוֹ רְבוּתֵנוּ לֹא הוּי יִדְעֵי רְבִנָּן מֵאִי וְטֹאטְאֲתִיהָ עַד דְּשִׁמְעוּהָ כו'
: (רַס"י)

מצודת דוד וְשִׁמְתִּיהָ. אֲשִׁים אֶת בָּבֶל לְהִיּוֹת לְמוֹרֶשֶׁה לְקִפּוֹד וְאַגְמֵי מַיִם כִּי
שְׁמָה תִדּוֹר הַקִּפּוֹד וְשֵׁם יִהְיוּ אֲגַמֵּי מַיִם כְּדֶרֶךְ הַמְקוּמוֹת הַחֲרִיבוֹת :
וְטֹאטְאֲתִיהָ. אֲכַבֵּד וְאַנְקָה אוֹתָהּ בְּמַכְבְּדוֹת שֶׁל הַשְּׂמֵדָה כִּי תִתְרוֹקֵן מִכֹּל
טוֹב וְלֹא יִשָּׂאֵר מֵאוֹמָה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לְמוֹרֶשׁ. מִלְשׁוֹן יְרוּשָׁה : קִפּוֹד. שֵׁם עוֹף מִדְּבָרִי : וְאַגְמֵי מַיִם.
וְכֵן נִקְרָא מְקוֹם קְבוּצַת הַמַּיִם וְכֵן לֵאגֵם מַיִם (תְּהִלִּים קו) : וְטֹאטְאֲתִיהָ

במטאטא. ענין נקוי וכבוד במכבדות העשוי לכבד את הבית ובדרז"ל שקולי טאטיתא וטאטי ביתא (ר"ה כז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ושמתיה למורש קיפוד,** שתהיה שממה לעולם
(מלבי"ם) באור הענין

מלבי"ם - באור המלות **קפד.** ע"ל (ל"ד) : **מטאטא.** היעים מכבדי הבית
(מלבי"ם) באור המלות

נְשַׁבַע יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם-לֹא כִפְאָשׁר דְּמִיתִי כִן הִיְתָה וְכִפְאָשׁר יַעֲצָתִי הִיא תִקְוִים:

רש"י **כאשר דמיתי.** באשור כן הית', אתה נצוה לנלך לאית שנתקיימו דברי נביאי ישראל **בסנחריב** : (רש"י)

מצודת דוד **אם לא.** הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה ענשו כך וכן אם לא בתים רבים (לעיל ה) : **כאשר דמיתי.** כמו כאשר חשבתי באשור כן היתה וכן כאשר יעצתי בבבל היא תקום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **דמיתי.** ענין מחשבה כמו אותי דימו להרוג (שופטים כ) : **תקום.** תתקיים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נשבע ה'**, וה' קיים דבר זה בשבועה. **לאמר,** וכה אמר לברר דבריו. הלא **כאשר דמיתי,** התכלית שירצה ה' במעשהו הוא העצה שלו (כנ"ל ה' י"ט), והאמצעיים שיעשה להקים התכלית ולהביאו אל הפועל הוא המחשבה. והנה במפלת אשור, תכלית מפלתו היתה שלא ירע לישראל, וזו היא העצה, והאמצעיים שהכין לזה הוא מפלת אשור בהר ציון, שע"כ ראו גבורות ה' והשגחתו על עמו ולא יסף שוב עליהם עוד. אומר ה' הלא **כאשר דמיתי** האמצעיים אל עצתי הלא **כן היו,** ומבואר **שגם העצה שיעצתי** שהוא בל ישתעבדו ישראל, לא לבד שהיתה כי גם **תקום לעולם,** כי לא לבד שהצלתים מאשור כי כן אציל אותם מכל נוגשיהם. עתה מפרש, **(נגד כאשר דמיתי).** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **דמיתי, יעצתי.** העצה אצל ה' היא התכלית הנרצה אצלו, והמחשבה היא הכנת האמצעיים להשגת התכלית (ע"ל ה' י"ט), המחשבות שהם האמצעיים צריכים לקלוע אל המטרה שהיא העצה והתכלית, כמ"ש מחשבות בעצה תכון (משלי כ' יח), אולם האדם אין בכחו לקבוע התכלית האמתית, כי הוא נחרץ לו מה', וכל אשר הוא חושב מחשבות שהם אמצעיים יובילו רק להקים התכלית שקבע ה' שהוא

עצת ה', כמ"ש רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום (שם יט כא),
ואמר ה' הפיר עצת גוים, שהוא התכלית שלהם, וממילא הניא מחשבות
עמים, שהם האמצעיים (תהלות לג י'). והנה התכלית קיימת לעולם, כי
עצת ה' לא תשתנה, אבל האמצעיים הם רק לפי שעה עד שיוקם התכלית
הנרצה, כמ"ש עצת ה' לעולם תעמוד, אבל מחשבות לבו שהם האמצעיים
הם רק לדור ודור לפי הדור, ולכן אמר פה, כאשר דמיתי כן היתה לפי
שעה, אבל מה שיעצתי שהוא התכלית תקום לעולם, כמ"ש בהבדל בין
היה ובין תקום (למעלה ז' ז'): (מלבי"ם באור המלות)

זכה לְשִׁבְרֵ אֲשׁוּר בְּאַרְצֵי וְעַל-הָרֵי אֲבוּסָנוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עֲלוּ וְסִבְלוּ מֵעַל
שְׁכֵמוֹ

רש"י לְשִׁבְרֵ אֲשׁוּר צִלְעֵי. וּבְזֹאת תִּדְעַ כִּי אֵת אֲשֶׁר יַעֲלֵתִי אֲלֶיךָ גַם הִיא
תִּקְוֶה : לְשִׁבְרֵ אֲשׁוּר וְגו'. מוֹסֵב עַל כֹּאֲשֶׁר דְּמִיתִי כֵן הִיתָה : אֲבוּסָנוּ. אֲשֶׁר
אֲמַרְתִּי לְרוּמְסוֹ וּלְצוּסָנוּ : (רש"י)

מצודת דוד לְשִׁבְרֵ. חוֹזֵר עַל כֹּאֲשֶׁר דְּמִיתִי וְכוּ' לומר מחשבותי היה לשבור
את אשור בארצי כי סביב ירושלים נפל : וְסָר. ואז יסור מישראל העול
מה ששם אשור עליו : וְסִבְלוּ. ממשא שהעמיס אשור על שכמו יסיר אז :
(מצודת דוד)

מצודת ציון אֲבוּסָנוּ. עֲנִין רְמִיסָה וְדְרִיסָה : עוֹלוּ. אָמַר בְּלִשׁוֹן שְׂאֵלָה מֵהָעוֹלָם
הַהוּשָׁם עַל צוּאֵר הַפְּרָה לְחֵרוּשׁ בְּשֵׁדָה רַ"ל הַכְּבֹדָה הַעֲבוּדָה : וְסִבְלוּ. עֲנִין
טְעִינָת מִשָּׂא וְכֵן יִסּוֹר סוּבְלוֹ (לְעִיל י) : שְׁכֵמוֹ. כִּתְפוֹ : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לְשִׁבְרֵ אֲשׁוּר, הַמְחַשְׁבָה שֶׁלִּי בְּהֵאֱמָצְעִים הָיוּ שְׁנֵי
עֲנִינִים, א. לְשִׁבְרֵ אֲשׁוּר בִּלְיָדָה לְיִשְׂרָאֵל, ב. לְשִׁבְרֵ אֲרָצֵי וְעַל הָרֵי
אֲבוּסָנוּ בְּתִבּוּסָה מוֹפְלָגָת שִׁירָאוֹ כּוֹלֵם שְׂאֵנִי עֲשִׂיתִי זֹאת, וּבִלְיָדָה שׁוֹם
אוֹמָה וְלִשׁוֹן עוֹד לְהִלָּחֵם בְּהֵם, זֶה הָיוּ הָאֱמָצְעִים, וְהַתְּכִלִּית שֶׁהוּא הָעֲצָה
(נִגְדָה כֹּאֲשֶׁר יַעֲצִיתִי) הִיתָה, שְׁעִיִּכ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עֲלוּ, וְעִיִּכ יִסּוֹר סִבְלוּ,
(עִיִּין בְּאוֹר הַמְּלֻת), עֲתָה מִבּוֹאֵר וּבְרֹר כִּי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עֲלוּ, וְסוּבְלוּ מֵעַל שְׁכֵמוֹ יִסּוֹר. וְלִמְעַלָּה
(י' כז) הַקְּדִים סִבְלוּ אֶל הָעוֹלָם ? כִּי הָעוֹלָם שֶׁעַל הַצּוּאֵר הוּא הַמְּכַרֵּחַ אֶת
הַשּׁוֹר לְסִבּוֹל הַסִּבְלוּ עַל הַשְּׁכָם, וְלִמְעַלָּה דָבָר בְּבַחֲנֵת הָעַם, שֶׁהֵם פּוֹרְקִים
הַסִּבְלוּ תַחֲלָה, וְאִינֵם רוֹצִים לְתַתּוֹ מִסָּעֵב וְעֲבוּדָה. וְאִזּוֹ רוֹצֵה לְהַכְרִיחַם עִיִּי
הָעוֹלָם וְאִזּוֹ יִפְרָקוּ הָעוֹלָם בְּמָה שִׁנְצָחוּהוּ. אֲבָל פֶּה יִיחַס הַדָּבָר אֶל ה' הַמוֹשִׁיעַ,
וְהוּא הַסִּיר תַחֲלָה הָעוֹלָם, וְהֵמָּה מִחֲנָה אֲשׁוּר, וְסָר הַסִּבְלוּ מִמִּילָה : (מלבי"ם
בְּאוֹר הַמְּלֻת)

לכז זאת העצה היעוצה על-כל-הארץ וזאת היד הנטויה על-כל-הגוים:

רס"י על כל הגוים. על אשור נשעתו ועל צבל נשעתה : (רס"י)

מצודת דוד זאת העצה. כן תהיה העצה הזאת היעוצה על כל הארץ על אשור בשעתה ועל בבל בשעתה : **היד הנטויה**. להכות בהם בכ"א בשעתה וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין זאת העצה היעוצה על כל הארץ, לא על מלך אשור לבד, כי התכלית שלא ישתעבדו ישראל היתה תכלית כוללת, וממילא גם זאת היד הנטויה על כל הגוים, שימלאו לבם להשתעבד במ יפלו ג"כ ע"י ה' כמו אשור, כי אם היתה העצה רק על שעבוד אשור היו האמצעיים לריק, כי היה די אם היה נופל במדינתו ע"י סבה אחרת, לא ע"פ נס גדול כזה, ועתה אחר שהעצה הזאת והאמצעיים האלה הם ענינים כוללים, מבואר ג"כ מ"ש וכאשר יעצתי היא תקום היינו שתקום לעולם : (מלבי"ם באור הענין)

לכז כִּי-יְהוֹה צָבָאוֹת יַעַץ וּמִי יִפֹּר וַיְדוּ הַנְּטוּיָהּ וּמִי יִשִּׁיבָנָה: (פ)

מצודת דוד ומי יפר. וכי ימצא מי יפר עצתו : **וידו הנטויה**. ר"ל ידו הלא היא נטויה להכות וכי ימצא מי ישוב ידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יפר. ענין בטול ומניעה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, אחר אשר ה' צבאות יעץ ומי יפר ומי ישנה את התכלית שבחר ה' לעצמו, וכן א"א שלא יוכל תמיד למצוא האמצעיים הנצרכים למלאות התכלית, ולא תגבר ידו על כל העמים, כי הלא ידו הנטויה מי ישיבנה ומי יעמוד בפניו : (מלבי"ם באור הענין)

לכח בְּשַׁנַּת-מוֹת הַמֶּלֶךְ אַחַז הָיָה הַמֶּשֶׁא הַזֶּה:

רס"י נשנת מות המלך אחז. ומלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתים

מלבי"ם - באור הענין בשנת מות המלך אחז, מבואר (בד"ה ב') כי עוזיהו

מלך יהודה יצא וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת ואשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים (כ"ו וא"ו), ובימי אחז מרדו הפלשתים ופשטו בערי השפלה והנגב ולכדו חלק גדול מיהודה (שם כ"ח י"ח), עד מות אחז שמלך חזקיה והכניעם שנית, וע"ז נבא המשא הזאת: (מלבי"ם באור הענין)

זכט אל-תשמחי פלשת כלה כי נשבר שבט מכה כי-משרש נחש יצא
צפע ופריו שרף מעופף:

רס"י אל תשמחי פלשת כולך. שהרימות ראש צימי אחז שהי' רצע סגרם לו רצעו שנמסר צידכם כענין שנאמר (דברי הימים ב כח) ובפלשתים פשטו בערי השפלה וגו': כי נשבר שבט מכה. כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות צכם כמו שמלינו בדוד וכן עוזיהו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנאמר (ד"ה ב' כו) וילחם וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש. משורש אותו נחש ילא לפע שהוא קשה מנחש ומי היה זה חזקיה שנאמר צו (מלכים ב' יח) הוא הכה את הפלשתים ואת עזה ואת גבולה ממגדל נולדים עד עיר מצר: ופריו שרף מעופף. ת"י ויהון עוצדוהי ככון כחוי: (רס"י)

מצודת דוד פלשת כולך. כל ארץ פלשתים: כי נשבר. כי המלכים שמלכי קודם אחז היו מכים בך ובימי אחז נחלשה המלכות: כי משורש נחש. ר"ל מגזע המלכים המכים בך מאז יצא מלך מולך הדומה לצפע והוא חזקיה שירבה להכות בו: ופריו. פרי השורש יהיה שרף הדולג במהירות כעפיפת העוף וגם זה יאמר על חזקיה וכפל הדבר במ"ש: (מצודת דוד)

מצודת ציון צפע. שרף. מיני נחשים רעים: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אל, אתה פלשת, עד עתה שמחת כולך בחיי אחז, יען כי נשבר שבט מכה, כי ירד יהודה פלאים בימי אחז ולא יכלו לך, מעתה אל תשמחי עוד. כי משרש נחש, שהם מלכי יהודה הקודמים, יצא צפע נחש מזיק יותר, ופרי הצפע הזה יהיה שרף וארס מעופף המזיק למרחוק, שהוא חזקיה ופרי מעשיו הטובים שיזיקו לך: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צפע. קשה מנחש כנ"ל (יא ח'): (מלבי"ם באור המלות)

זל ורעו בכורי דלים ואביונים לבטח ירצו והמתי ברעב שרשף ושאריה

רס"י ורעו בכורי דלים. ורעו זימי שרי ישראל שהן עכסיו דלים מפניכם, בכורי לשון שרים כמו (תהלים פט) גם אני בכור אתנהו : (רס"י)

מצודת דוד ורעו בכורי דלים. בימיו ירעו מרעה שמן הראשים שבישראל אשר המה עתה עם דל ואביון : ואביונים. כל העם בכללה : שרשך. היסוד והעיקר של פלשתים : ושאריתך. הנשארים מן הרעב יהרוג חזקיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בכורי. ענין גדולים וחשובים וכן בכור אתנהו (תהלים פט) : ירבצו. ענין השכיבה לנוח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ורעו, מצייר שלות ישראל כבהמות הרועות בנאות דשא שהגדולות רועות והקטנות רובצות על ידם, כן בכורי דלים ירעו, והאביונים שהם גרועים מדלים ירבצו לבטח, אבל את תהיה בהפך, בכוריהם ירעו, ואת והמתי ברעב שרשך, שהוא הגבורים והגדולים ימותו ברעב בימי המצור. הם אביוניהם ירבצו בטח, ואת. ושאריתך, אחרי המצור יהרוג האויב הכובש, בחרב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות דלים ואביונים. אביון קשה מדל, האביון אין לו מאומה, ויבואר (לקמן כה ד', עמוס ד' א', ח' ו'. תהלות קיג ז', משלי יד לא) : (מלבי"ם באור המלות)

ללא הילילי שער זעקי-עיר נמוג פלשת כלך כי מצפון עשן בא ואין במועדיו: ביד

רס"י כי מצפון עשן בא. פורעניות קשה כעשן תבא עליהם מצפון, עזה וגבוליה שהכה חזקיה היו בדכומה של ארץ ישראל במקצוע דרומית מערבית נמלאת ארץ ישראל לה מצפון וכן מנינו בספרי בהאזינו בקשו לברוח כלפי דרום היו מסגירין אותן שנאמ' (עמוס ב) על שלשה פשעי עזה למדנו שעזה בדרום : ואין בודד במועדיו. ת"י ולית דמאחר בזמנוהי בגדודים שיעד לבא עליכם ואין מאחר פעמיו להיות בודד ובא בדד לבדו אלא כלם כאחד יבואו בחזקה : (רס"י)

מצודת דוד הילילי שער. עשי יללה על חורבן השער וזעקי מרה על שוממות העיר : נמוג. נמס ונחרב כל פלשת : כי מצפון. מא"י היושבת לצפון מזרח פלשת בא עליה פורעניות הקשה כעשן : ואין בודד במועדיו. אין מי באנשי

חזקיה יבוא בדד בזמן המועד שקבע להלחם בו כי כולם יחד יבואו :
(מצודת דוד)

מצודת ציון הלילי. מל' יללה : נמוג. ענין המסה והמקה : בודד. מלשון
בדד ויחידי. במועדיו. מל' מועד וזמן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הלילי, סנחריב כבש את פלשתים שלש שנים קודם
שנפל בארץ יהודה (לקמן כ') וזה מה שנבא בפסוק הקודם ושאריתך
יהרוג. עתה מציין כי בלכת סנחריב על ארץ יהודה לתפשה שעבר אז קרוב
לארץ פלשתים התיראו ונמוגו שנית פן יבא שנית עליהם. ושלחו מרגלים
לראות ואז השיגו התשובה כי נפל שדוד בהר ציון, ואין להם להתירא.
וז"ש הלילי שער וזעקי בעיר, לאמר נמוג פלשת כלך, מדמה אותם לדונג
הנמוג מפני האש, אבל יאמר כי עוד לא בא האש רק מצפון עשן בא, לא
בא עדיין רק העשן שהאש היתה עדיין ברחוק רק עשנו הגיע לשם, ר"ל
אש האויב קרוב ומשחית בצפון, וכבר החל לעלות כליל העשן לפלשת,
וכבר החל הדונג הרך הזה להתמוגג בפני העשן הזה, ובארו הטעם שנמוג
לבבם בפני העשן, כי אין בודד במועדיו, האנשי חיל אשר הוא מיעד
ומזמין לא נמצא שילכו בודד, הוא אינו מזמין יחידיים רק מחנות מחנות
עוברים מכל צד, ובאין ספק תעבור גם מחנה מועדת ממחנותיו דרך
ארצנו ותחריב המדינה שנית : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הלילי שער זעקי עיר. בצאת לנשק לגנון ולהציל,
מיללים בעיר הנשים ורכי לב הנשארים, וזועקים בשער הגבורים משיבי
מלחמה שעה, אבל באין תקוה, זועקים בעיר, שיצאו להציל ולגונן, אבל
בשער מיללים, כי רפתה ידם, ומלת כולך מוסב על הלילי זעקי. כולך,
ואמרי נמוג פלשת : במועדיו. כמו ויועדו כל המלכים (יהושע יא ח')
:(מלבי"ם באור המלות)

זלב ומה-יענה מלאכי-גוי כי יהוה יסד ציון ובה יחסו עניי עמו: (פ)

רש"י ומה יענה מלאכי גוי. ומה יגידו בימי חזקיהו מלאכי ישראל
ההולכים לבקר בסורות כן יגידו ה' יסד ציון הקים זה מלך הגון וחזק ה'
עמו : וזה יחסו עניי עמו. אף מעשרת הקצטי' צאים קם כמו שפורש
(בד"ה ז ל) ששלח חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשב להקצ"ה :
(רש"י)

מצודת דוד ומה יענה מלאכי גוי. כל אחד ממלאכי האומות ההולכים
בשליחות מארץ לארץ כשישאלו אותו חדשות מה יענה לשואלים : כי ה'
וכו'. כאומר את זה יענה לומר דעו אשר ה' יסד את ציון ולא גבר עליה

סנחריב : **ובה יחסו**. בציון יחסו להסתתר מפני סנחריב כי לא כבשה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון יענה. ענין תשובה : **מלאכי**. שלוחים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ומה יענה, מצייר כי המלאכים ששלח פלשת לתור אחר הדבר, ולידע מקום מהלך האש הזה, ודרך העשן ונתיבותיו, מה התשובה שהביאו להם לנחמם? ענו בבשורה. ה' **יסד ציון ובה יחסו עניי עמו**, מן הצר הזה, כי הפילו ה' לפניהם. וכונת המליצה הזאת, כי הגם ששמחו הפלשתים על מפלת יהודה, מ"מ שב עתה ישועת ציון להם לבשורה טובה, שע"י נצלו מאויב יותר גדול, הוא סנחריב שהשחיתם לגמרי (מלבי"ם): באור הענין

ישעיה פרק-טו

א מִשָּׂא מוֹאֵב כִּי בָלִיל שִׁדְד עַר מוֹאֵב נִדְמָה כִּי בָלִיל שִׁדְד קִיר-מוֹאֵב
נִדְמָה:

כ"י מִשָּׂא מוֹאֵב. נִתְנַבֵּא יִשְׁעִיָּה שִׁבּוּחַ סִנְחַרִּיב עַל מוֹאֵב וַיִּגְלַס כְּמוֹ
סִנְחַרִּיב (לְקַמֵּן טו) בְּשִׁלְשׁ שָׁנִים כְּשֵׁנִי שָׁכִיר וְנִקְלָה כְּבוֹד מוֹאֵב : כִּי בְלִיל
שִׁדְד עַר מוֹאֵב נִדְמָה. נִדְמָה מוֹאֵב כְּאִילוֹ יִשָּׁן דּוֹמָה וְאִין יִכּוֹל לְהִלָּחֵם וּבְלִיל
אַחַר אֲשֶׁר שׁוֹדֵד בּוֹ קִיר מוֹאֵב נִדְמָה ת"י וְאִינוֹן רְדִימִין עַר וְקִיר שְׂתֵי מְדִינּוֹת
מוֹאֵב הֵם :

מצודת דוד משא מואב. נבואה זו על מואב אשר בליל בעת השינה בא
השודד ושדד את העיר ער העומדת במואב ונכרת עמה : **קיר מואב**. העיר
קיר העומדת במואב גם היא נשדדה בליל ונכרת עמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון שדד. ענין עושק ואבדון : **נדמה**. ענין שתיקה כמו וידם אהרן
(ויקרא י) ויאמר כן על האבדון והכריתה על כי הוא מושתק מעתה ולא
נשמע קולו וכן אוי לי כי נדמתי (לעיל ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין משא מואב, במשא הזה נושא משל ומליצה על מפלת
מואב, ועל רפיון ידי גבוריה, כאילו אחר ששדדו ממנה שתי ערים גדולות

ער וקיר העומדות בגבול מואב לא הרגישו עדיין, ואחר שכבשו מהם גם נבו ומידבא העומדות באמצע המדינה, אז הרגישו והתרגשו, אבל לא למלחמה רק לבכות, כנשים החלשות אשר לא יעצרו כח להלחם, רק אחר שכבר כבש מהם האויב חלק גדול במדינה והחריב חשבון ואלעלה צבי תפארת מואב, אז התעוררו גבוריו למלחמה, אבל אך לחנם, כי כבר הנחת גבורתם. **כי בליל**, בליל אשר **שדד ער**, עיר פרזי ממדינת מואב שעמדה אצל הספר. **מואב נדמה**, שתק לא התפעל מזה מאומה. גם **בליל אשר שדד קיר**, עיר בצורה ומוקפת חומה אשר בגבול מואב, גם עליה לא שת לבו, רק נדמה, אח"כ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בליל. בלא ה"א מורה ליל המצויין, (לקמן כא יא). וכבר בארתי למעלה (א' כו) שעיר פרזי, וקריה מוקפת חומה בכל מקום, וכן ער מואב היה פרזי, וקיר מואב היה מוקף: (מלבי"ם באור המלות)

ב עֲלָה הַבַּיִת וְדִיבַן הַבָּמוֹת לְבָכִי עַל-נְבוֹ וְעַל מִידְבָּא מוֹאָב יַלְיַל בְּכָל-
רֵאשִׁי קִרְחָה כָּל-זִקֵּן גְּרוּעָה:

רס"י **עלה הבית ודיבון**. **עלה מואב הבית ואנשי דיבון על הבמות : לבכי**
אלו זוכים צבית ואלו זוכים צרחי צמותיהם : (רס"י)

מצודת דוד **עלה הבית**. מואב עלה לבית העבודת כוכבים ואנשי דיבון עלו על הבמות לבכות שמה בחושבם שהעבודת כוכבים תרחם עליהם ותצילם : **על נבו**. על חורבן נבו ומידבא ייליל מואב : **קרח**. כי ימרטו שערות ראשם וישאר קרח : **גדועה**. תלש השערות ונחסר מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קרח**. ענין מריטת השער : **גרועה**. מלשון גרעון וחסרון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **עלה**, מואב. **הבית**, על הבתים, **ודיבון**, עיר במואב (עלה) על **הבמות** בגובה, אבל לא למלחמה רק **לבכי על נבו ועל מידבא**, שנכבשו בתוך כך וזאת העיר לבבם לבכות עד שכל **מואב ייליל**, כי הרגישו בצרתם, ותחת שראוי לגבורי חיל לאמץ לבב המדינה, עלו הם לבכות כמתיאש, ולא לבד שבכו בצנעה, אבל גם **בכל ראשיו קרח**, כמתאבל על שבר שאין לו רפואה כלל. וגם **כל זקן גרועה** הגם שהזקן היה נכבד אצלם יותר ולא מרטו שערותיו אם לא נגע היאוש במעמקי לבבם: (מלבי"ם באור הענין)

ג בְּחֻצֹתָיו חָגְרוּ שֶׁקַּעַל גְּלוּתֶיהָ וּבְרַחֲבֹתֶיהָ פָּלָה יַלְיַל יֵרֵד בְּכַכְּוִי:

רס"י ירד צכ"י. גונח ונוהס צכ"י כמו (סופטים י"א) וירדתי על ההר"י וכן
(איכה ג) זכר עניי ומרודי : (רס"י)

מצודת דוד בחוצותיו. בפרסום חגרו שקים לאבל וצער כלה ייליל בכל
מקום מהמקומות האלה ישמע קול יללה ונהימה בבכי : (מצודת דוד)

מצודת ציון יורד. ענין נהימה וגניחה כמו אריד בשיחי (תהלים נה) : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין בחוצותיו, ולא תאמר שהיה האבל בחדרי משכיתם,
כי גם בחוצותיו ששם אנשים עוברים ושבים חגרו שק וגם על גגותיה,
שהם גלויים יותר על ידי שהם בגובה, ואף גם ברחבתיה שהרחוב הוא
מקום השוק שרבים מתאספים שם תמיד בתמידות כי הם המיוחדים
לרבת עם, גם שם כלו ייליל ולא נשמרו כלל להסתיר אבלם. והיתה
היללה גדולה כ"כ עד שכ"א יורד ונשבר מרוב הבכי, ובכל זאת לא נבער
בקרבים רשף קנאה כלל לצאת למלחמה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בחוצותיו וברחובתיה. חוץ הוא אחורי הבתים.
ורחוב מקום השוק סרטיא ופלטיא, מקום רחב ששם הרבים מתאספים,
צאננו מאליפות וכו' בחוצותינו, אין פרץ וכו' ברחובותינו (תהלות קמד),
הצאן נמצאים בהחוצות, והצוחה דרכה ברחובות, להכרית עולל מחוץ
בחורים מרחובות (ירמיה ט"ו כ'), כי העולל לא ימצא ברחוב רק הבחורים.
וכן תראה עוד (שם ה' ה' משלי ז' יב, ה' טז, עמוס ה' טז) : **הבמות**. שם
גובה, במתי ארץ. ירד, הוא בינוני מהקל מנחי פ"י, וא"א לחברו עם אריד
בשיחי, שהוא הפעיל מנע"ו. ולדעתי, חבירו הוא וירדתי על ההרים
(שופטים יא), וענינו השפלה ודכאון מרוב הצער, ומשתתף בזה, עם רוד
ועם ירד, ודע כי העיר והמדינה תדבר עליה המליצה בלשון זכר ונקבה
יחד ורבים גם יחד, כנודע לבעלי הלשון : (מלבי"ם באור המלות)

יד ותזעק חשבון ואלעלה עד-!הץ נשמע קולם על-כן חלצי מואב יריעו:
נפשו ירעה

רס"י על כן חלוצי מואב יריעו. על אשר מזוייני מואב יריעו לקראת
המלחמה ונפשו של מואב ירעה לו מתרועעת כאצל על עצמו : (רס"י)

מצודת דוד ותזעק השבון. עדת חשבון : קולם. קול זעקתם : על כן. בעבור
זעקת העם גם חלוצי הצבא שבמואב יריעו גם המה תרועת הבכי והיללה
ולא שתו לבם להלחם עוד. נפשו ירעה לו. נפשו של מואב ירעה תרועת

שבר על עצמו : (מצודת דוד)

מצודת ציון חשבון ואלעלה. יהץ. שמות מקומות : **חלוצי.** מזוין בכלי קרב : **יריעו.** ירעה. מלשון תרועה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותזעק, רק אחר שגם חשבון ואלעלה התחילו לזעוק שגם אותן החריב האויב והן היו תפארת גאון מואב והדרה, וזעקתם גדלה כ"כ עד אשר **עד יהץ נשמע קולם,** כי נגע החורבן עד יהץ שאז כבר נכבשה עין הארץ. רק אז **חלוצי מואב יריעו** למלחמה, אבל כבר לא היה תרועת מלחמה ותרועת נקמה וגבורה, רק **נפשו ירעה לו,** תרועת שבר שהריעו על נפשם כאילו לבם נבא להם שבר ואבדון : (מלבי"ם באור הענין)

לְבִי לְמוֹאֵב יִזְעַק בְּרִיחָה עַד-צַעַר עֲגֹלַת שְׁלִשָּׁה פִּי | מַעְלָה הַלּוּחִית בְּבִכִּי יַעְלָה-בּוֹ פִּי דָרָךְ חוֹרְנִים זַעֲקַת-שָׁבֵר יַעְעֵרוּ:

רס"י לבי למואב יזעק. נביאי ישראל אינם כנביאי אומות העולם בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוונים על פורענות הבאה על האומות : **בריחיה עד לווער.** על כל חזקה של מואב יזעק לבי עד לווער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם כעגלה שהיא שלישית לבטן, ל"א שלישיה גברתנית ויונתן תירגם בריחיה כמו בורחיה הזורחים יברחו מהם להמלט עד לווער כמו שעשה לוט אביהם שברח ללווער : מעלה הלוחית. מקום מעלות הר ששמו מעלה הלוחית וכן מורד חורני' (ירמי' מח) יזכו הזורחי' דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם : יעערו. יזעקו ולשון ארמי הוא שת"י לא ידוך הדוך הידל לא יעוערון בקלהון : (רס"י)

מצודת דוד לבי למואב יזעק. הנביא מדבר כן על לשון העם שיאמר כל אחד ואחד לבי למואב יזעק ר"ל אזעק ממרירות לב ולא לפנים : **בריחיה וכו'.** ר"ל הנה מעולם היתה מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר ועתה ברחו מפני המלחמה ובאו הזורחים עד צוער וסרס המקרא : **כי מעלה הלוחית.** כי בעת יברחו דרך מעלה הר הלוחית הנה יעלה שם בבכי : **דרך חורנים.** בדרך חורנים יעירו זעקת שבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון בריחה. מלשון הברחה וניסה : **יעוערו.** כמו יעורו ונכפלה פ"א הפעל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לבי, במעמקי החזיון הזה, הלביש החוזה דבריו משל ומליצה, ימליץ כאילו לבבו הרואה אחרית דבר, הוא עצם חי עומד וקורא בקול לצבא מואב היוצאים למלחמה, ומזהיר אותם, אל תלכו להלחם כי לא תצליחו, רק זאת העצה, כי **בריחיה**, הבורחים של מואב והם **עגלת שלישיה** מעגל וחברת השלישים והגבורים של מואב יברחו **עד צוער** ולא ילחמו, כי עת ילחמו אני מודיעם כי **מעלה הלוחית בבכי יעלה בו**, הגבור אשר יפלט מן המלחמה וינצל, **יען כי דרך חורנים**, שהיה בבקעה לפני המעלה ושם היה שדה המערכה, שם **זעקת שבר יעערו**, כי יפלו לפני אויביהם, ולכן טוב יותר שיברחו לצוער ולא ילחמו כלל, כ"ז זעקת לב הנביא וקריאתו לגבורי מואב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בריחיה. שם התואר מענין בריחה, ומבואר כי ניסה הוא בעת הצרה. ובריחה לפני הצרה : **עגלת שלישיה**. עגלת מענין ויבא המעגלה (ש"א יז כ'), ושאל שוכב במעגל (כו ה'), שהיא המחנה המוכנת למלחמה השוכנים בעיגול. ושלישיה הוא מענין ומבחר שלישי (שמות טז ז') שהם השרים הנכבדים, ור"ל מעגל של שרי מואב, ומחנה של מבחר גבוריו : **יעערו**. מענין הערה בכפל הפ"א כמו יעירו : (מלבי"ם באור המלות)

זו **כי-מי נמרים משמות יהיו** **כי-יבש חציר פלה דשא ירק לא היה**:

רס"י **מי נמרים**. נהר של אותו מקום : **משמות יהיו**. מדם חלל המתערב ונופל בהם : **כי יבש חציר וגו'**. כלומר גבוריהם ומלכיה' וסליטיהם ולפי שצבחה של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו שסנינו אלים ממואב לפיכך משל את פורענות בחורבן מרעה פלה : (רס"י)

מצודת דוד **מי נמרים**. מי נהר נמרים יהיה שממה ר"ל יחרב מימיה : **יבש חציר**. לפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה שיחרבו מימיהם ותכלה המרעה : **ירק לא היה**. כך תחרב כאלו לא היה שם **ירק מעולם** : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי, הנה עושר של מואב ורכושו, היה ע"י המסחר שהיה ע"י חוף אניות שהיה לו על מי נמרים, שעל הנהר הזה הביאו אניותיהם מרכולת אל תוך המדינה, והוציאו סחורה ממנה לחוץ, והנה המסחר יהיה בשני דברים. **א**. במה שמוכרים היתרת, שהם דברים שתוציא הארץ יותר על הצורך, אל שאר מדינות, **ב**. במה שמביאים החסר דברים הבלתי נמצאים במדינה, מחוץ אל המדינה. עפ"ז ימליץ **כי מי נמרים**, הנהר הזה היה לשמה חרב ויבש ע"י רוב החום ועצירת הגשמים שהיה אז, עד שיבש חציר, וגם כלה הדשא שמתקיים יותר, ואף ירק שמתקיים יותר מכולם לא היה. (ענין באור המלות) : (מלבי"ם באור

מלבי"ם - באור המלות **יבש חציר כלה דשא ירק לא היה**. חציר כולל מיני ירקות הצומחים מאליהם ורובם למאכל בהמה (מ"א יח ה', איוב מ' טו, תהלות קד יד), רק פעם אחד מזכירו למאכל אדם גרוע (במדבר יא), והוא גדל בלי מים ובמקום יבש (עיין לקמן ל"ה ז' מ"ד ד'), ובכ"ז מתיבש לפני כל העשבים (ע"ל כז מ' ו'). והדשא כולל התלבשות הארץ במיני עשבים שונים (רש"י בראשית א') ומתקיים יותר, וירק כולל כל הירקות למיניהם אשר לחלוחותם רב ונשארים ירוקים, (מ"א כא ב', משלי טו יז, איוב לט ח'), לכן אמר לא לבד חציר אף דשא ואף ירק נתיבשו מאין מים, גם הוסיף לא לבד שיבש אף גם כלה לגמרי, ואף גם לא היה, בטל עצמותו כאילו לא היה, ובזה נשמר סדר המליצה והדרגותיה בטוב טעם: (מלבי"ם באור המלות)

זז על-כן יתרה עשה ופקדתם על נחל הערבים ישאום:

רס"י **על כן יתרה עשה**. על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענות הזו שהיו כפויי טובה שהרי זכמה מקומות עמד אברהם ללוט זלאתו מחרץ וזלכתו למאריס וזזכותו שולח מתוך ההפכה ונלחם עליו עם אמרפל וחזיריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מוניס אותם כשהגלה סנחרב לראובני ולגדי והיו ישראל זוכים ומתאוננים והיו אומרס להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הגהר זא וזהו שנאמר (לפניה ז') שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחרב שלש שנים שזר על שומרון הוא שנא' (לקמן טז) זשלש שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב : ופקדתם. ת"י ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיצ והוא ל' מינוי כמו (מדבר ד) ופקודת אלעזר זן אהרן הכהן כלומר ארסם שפקדתם עליה תלקח מהם : על נחל הערבים ישאום. יקחו האויבים אותם את הגבולין ועוד יש לפרש ופקדתם עליהם זו תהיה נחל הערבים ישאום, האויבים יגלו אותם אל ארץ זבל שהוא נחל ערבים שנא' (תהלים קלז) על ערבים זתוכה תלינו כנורותינו : (רס"י)

מצודת דוד **על כן**. בעבור כובד המלחמה : **יתרה עשה**. יתרון העושה ומרבית ההון שקבץ והממון הפקוד והגנוז אצלם את הכל ישאום על הנחל הגדלים שם ערבים להטמינם מעיני השודד תוך ענפי הערבים : (מצודת דוד)

מצודת ציון יתרה. מלשון יתרון הוא ענין רבוי : **עשה.** ענינו הקבוץ והאסיפה וכן וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד) : **ופקדתם.** מלשון פקדון וגנוזה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על כן, ע"י שחרב הנהר וחוף האניות ולא יכלו לסחור בו, לכן **יתרה (אשר) עשה,** הם דברים שגדלו במדינה יתר על הצריך שהיה דרכם להוליכם על האניות לחוף. **ופקדתם,** דברים שהיו חסרים במדינה שהיו מוליכים אותם על האניות על מי נמרים לתוך המדינה, מעתה, **על נחל הערבים ישאום,** ילך המסחר הזה על נחל מצרים, כי מלך אשור שכבש אותם הוליכם דרך נהר מצרים, שדרך שם הולכים ממדינת מואב אל אשור, (או כיון על נחלי בבל אם מלך בבל היה המחריב), והיא מליצה הלציית, על ששבת המסחר שלהם, וכל רכושם הלך שבי דרך נחל הערבים לארץ אויביהם, כאילו ע"י יבושת הנהר שלהם הוסב המסחר אל נהר אחר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יתרה עשה. אשר עשה, כמו בעבור זה עשה ה' לי, את הדרך ילכו בה : **ופקדתם.** מענין חסרון, ולא נפקד ממנו איש : **נחל הערבים.** הוא נחל מצרים, מלבוא חמת עד נחל הערבה (עמוס ו' יד), פרש"י נחל מצרים, או נחלי בבל כפרש"י פה, ששם היו ערבים גדלים (תהלות קלז), שדרכם לגדל אצל הנחל, ערבי נחל, (ויקרא כג, איוב מ', לקמן מד) : (מלבי"ם באור המלות)

לח כִּי-הִקִּיפָה הַזְעָקָה אֶת-גְּבוּל מוֹאָב עַד-אֲגָלִים! לְלִתָּהּ וּבְאֵר אֵילִים לְלִתָּהּ:

רש"י **אגלים.** וזכר אלים. מקומות הם בגבול מואב : **יללתה.** של מואב. **זכר אלים.** כמו ולזכר אלים : (רש"י)

מצודת דוד **כי הקיפה.** בכל הגבול מסביב ישמע קול זעקם : **עד אגלים יללתה.** יללת מואב יהיה נשמע עד אגלים ועד באר אלים שעמדו בסוף גבול ארצם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הקיפה. ענין סבוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי הקיפה, אחר שצייר השממון שהיה בתוך המדינה, אומר כי גם את גבול מואב הקיפה הזעקה, כי גם ביצאם מארצם השיגם חרב אויב, וגם עד עגלים שהוא חוף מגבול מואב, וגם (עד) באר אלים שרחוק יותר ממואב הקיפה יללתה, כי לא נחו מאויביהם גם אחר שברחו הלאה מגבולם. (ומצייר את הזעקה כעצם

מופשט הצועק סביב סביב לארץ מואב, כי בכל סביבות גבולם קרם שוד
(ושבר) (מלבי"ם): באור (הענין)

טו כי מי דימון מלאו דם קי-אשית על-דימון נוספות לפליטת מואב
ארזה ולשארית אדמה:

רפ"י מי דימון. קם הנהר : מלאו דם. כקם הנהר : כי אשית על דימון
נוספות. דם שמו ודם חללים אוסיף עליו למלאותו והוא ל' ספו שנה על
שנה (לקמן כט) ספות הרוה (דברי' כט) וי"ת נוספות כנישת משיריין מחנות
הנאספות יחד : לפליטת מואב אריה. פליטה שישאיר סנחרב יבא
נבוכדנצר זעתו וישחיתה והוא נקרא אריה כענין שנאמר (ירמיה 7) עלה
אריה מסוככו : ולשארית. יקראל : אדמה. אדמתכם : (רפ"י)

מצודת דוד מי דימון. שם נהר : מלאו דם. מדם הרוגים : כי אשית על
דימון נוספות. שמו דימון מלשון דם ואוסיף עליו דם חללים והוא ענין
מליצה לשון נופל על לשון. לפליטת מואב ארים. על הפליטים ממואב
יבוא האריה וחיות הטורפות ולא ישאירו שארית : ולשארית אדמה. על
הנשארי באדמת מואב יבוא האריה וחיתו יער וכפל הדבר במ"ש לחוזק
הענין (מצודת דוד) :

מצודת ציון אשית. אשים : לפליטת. ענין שארית : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, גם מי דימון שהיה רחוק יותר ממואב מלאו דם
מהרוגי מואב. כי אשים על דימון נוספות, מחנות צוררים אשר יתאספו
שם שנית להלחם עם הבורחים. לפליטת, ר"ל וגם ליתר הפליטה שימלטו
מיד אויבים ויחבאו ביערות (אשית עליהם) אריה וחיות רעות שיכלו
בהם, ולשארית (מואב אשית) אדמה, ולהשארית המעט שישארו
נחבאים במדינה, אשית עליהם את האדמה בעצמה שאדמת מואב
החרבה תמית את יושביה ברעב ובדבר, (ופסוק זה הוא דברי השם)
(מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות נוספות. ת"י כנישת משרין, מחנות נוספות על
הקודמות, וההבדל בין פליטה ושארית מבואר, פליטה ע"י בריחה,
ושארית במקומו, ומלת אשית, וכן מלת מואב, מושך אחר, (אשית) אריה
ולשארית (מואב אשית) אדמה : (מלבי"ם באור המלות)

א שְׁלַחוּ-כֹר מִשָּׁל-אֶרֶץ מִסְלַע מְדַבְּרָה אֶל-הַר בֵּת-צִיּוֹן:

רפ"י שְׁלַחוּ כֹר מוֹשֵׁל אֶרֶץ. אֵל תִּתְגַּאוּ בְּגִאוֹתְכֶם הַלֵּא יִדְעַתֶּם שְׁמוֹשֵׁל אֶרֶץ שְׁלַכְּם מִיִּסְעֵ מֶלֶךְ מוֹאָב בְּמַלְכִים (ב' ג') הִיָּה נֹקֵד וְהִסִּיב לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֵאֵה אֶלְפֵ כְרִים שְׁלַחוּ אוֹתוֹ כֹּר הַמוֹשֵׁל שְׁלַכְּם מִסְלַע מְדַבְּרָה אֵל הַר בֵּת צִיּוֹן : (רפ"י)

מצודת דוד **שלחו כר**. אמר הנביא אותם הכרים שהייתם רגילים לשלוח מאז למם למלך ישראל כמ"ש ומישע מלך מואב וכו' והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים (מ"ב ג) ובמות אחאב פשע ואמר הנביא היה לך לשלוח אותם הכרים למלך יהודה אל הר בית ציון שהיה מלך כשר ואם כן עשית לא קרה לך כזאת : **מושל ארץ**. אתה המושל בארץ מואב היה לך לשלוח הכרים מסלע מדברה היא העיר המלוכה שבמואב : (מצודת דוד)

מצודת ציון כר. קבוצת כרים והם הכבשים השמנים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שלחו. אחר שנשא חזיונו על מפלת מואב, בא ליעצם איך ינצלו, ואמר שאין להם הצלה, רק לשלוח שליח לבני ירושלים ולבקש מאתם שיתנו להם חירות לגור ולהסתתר בארץ יהודה, וישים בפי השליח מה שידבר אל הר בת ציון (פסוק ג' ד'). והנביא מבטיחם כי בני יהודה ירחמו עליהם וימלאו בקשתם, אבל רואה כי מואב בגאותו אינו רוצה להשפיל עצמו לבקש הצלה מבני יהודה, ולכן אמר כי הם אשמים בעצמם ומרעה אל רעה יצאו. זה תורף המשא בכלל. ועתה אבאר בפרטות. **שלחו כר**, הוא שליח רץ במהירות, ומי יהיה הכר? **מושל ארץ**, המושל של מואב בעצמו יהיה שליח **מסלע מדברה** שהוא ראש ממלכת מואב **אל הר בת ציון** ראש מלכות יהודה, לבקש עזר מיהודה שיקבלום בארצם **ויהיה להם שארית ופליטה** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כר. רץ במרכבה מרקדה, לכרי ולרצים (מ"ב יא), בכרכרות (לקמן סו) : (מלבי"ם באור המלות)

בב וְהָיָה כְעוֹף-נוֹדָד קֵן מְשֻׁלַּח תְּהֵינָה בְּנוֹת מוֹאֵב מֵעֶבְרַת לְאַרְנוֹן:
(o)

רפ"י כְעוֹף נוֹדָד. מְקִינוּ : קֵן מְשׁוֹלַח. כְּאִפְרוּחִים מְשׁוֹלְחִים מְקִינִים
שְׁוֹלְכִים מְטוֹלְטָלִין כֵּן תְּהֵינָה בְּנוֹת מוֹאֵב לְמַעַצְרוֹת אֲרָנוֹן : (רפ"י)

מצודת דוד וְהָיָה כְעוֹף נוֹדָד. וּבַעֲבוּר שְׁלֵא כֵן עֲשִׂית לְכֵן תְּהִיָּה אֲרָץ מוֹאֵב
כְעוֹף הַנוֹדָד מִמְדוּרוֹ : קֵן מְשׁוֹלַח. כְּאִפְרוּחֵי הַקֵּן הַמְשׁוֹלְחִים מִמְנֵה
וְנִעְזָבִים לְרִצּוֹן עֲצָמָם וְהוֹלְכִים מְטוֹלְטָלִים נְעִים וְנָדִים : תְּהֵינָה. כֵּן
תְּהֵינָה בְּנוֹת מוֹאֵב מְשׁוֹלְחוֹת מִפֶּה לְפִה כִּי הַשְּׁבָאִים יַעֲבִירוּ אוֹתָן לְאַרְנוֹן
שֶׁהוּא גְבוּל מוֹאֵב לְחֻלְקָם שֶׁמָּה בִּינֵיהֶם וּמִשָּׁם יַעֲבִרוּן בְּגוּלָה : (מצודת דוד)

מצודת ציון קֵן. הוּא מְדוּר הָאִפְרוּחִים : מְשׁוֹלַח. נִעְזָב לְרִצּוֹן עֲצָמוֹ כְּמוֹ וְנִעַר
מְשֻׁלַּח (מְשָׁלִי כֹט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וְהָיָה, וּבְנֵי מוֹאֵב לֹא יִמְתִּינוּ עַד שִׁיבֵא הַשְּׁלִיחַ בְּחֹזְרָה,
רַק בַּעַת שִׁילַךְ הַשְּׁלִיחַ אֶל צִיּוֹן, יַעֲבִרוּ בְּנוֹת מוֹאֵב וְעָרִיָּה, דֶּרֶךְ מַעֲבְרוֹת
אֲרָנוֹן שֶׁהוּא סִמוּךְ לְתַחוּם אִי"י לְנוֹס לְאִי"י, כִּי הַזְּמַן קָצֵר מִלְּהַמְתִּין עַד
בּוֹא הַשְּׁלִיחַ כִּי רַגְלֵי הָאוֹיֵב מִמְהֵרֶת לְבֹא, וְגַם אֵין לָהֶם לְפַחַד פֶּן לֹא יִקְבְּלוּם
בְּנֵי יְהוּדָה, כִּי בּוֹדָאֵי יִקְבְּלוּם כְּמִי"ש (פִּי"ה) : כְעוֹף נוֹדָד קֵן מְשֻׁלַּח, רִי"ל כִּי
הַעוֹף שְׁלֹקָחִים מִמֶּנּוּ אֶת קֵנוֹ וְעִי"ז מוֹכֵרָח לְהִיּוֹת נוֹדָד. אִזּוֹ הַקֵּן מְשׁוֹלַח
תַּחֲלָה מִהַעוֹף הַמִּקְנֵן עָלָיו וְאַחֲ"כּ הַעוֹף נוֹדָד מִמְקוֹמוֹ. וְכֵן בְּמִשְׁלֵא אִם הָיָה
הָאוֹיֵב כּוֹבֵשׁ אֶת הַמְּדִינָה תַּחֲלָה וְעִי"ז הָעַם מוֹכֵרָחִים לְהִיּוֹת נְעִים וְנָדִים,
אֲבָל פֶּה שֶׁמְצוּהָ אוֹתָם שִׁיבְרָחוּ בְּעֲצָמָם וַיַּעֲזְבוּ אֶת הַמְּדִינָה טָרַם בּוֹא
הָאוֹיֵב, מִדְּמָה אוֹתָם לְעוֹף הָעוֹזֵב קֵנוֹ בְּרִצּוֹנוֹ, שְׁבִזָּה הַעוֹף נוֹדָד תַּחֲלָה
וְאַחֲ"כּ הַקֵּן מְשׁוֹלַח וְנַעֲשֶׂה הַפֶּקֶר מִמִּילָא : (מלבי"ם באור הענין)

גג (הַבִּיאוּ) הִבִּיאֵי עֵצָה עָשׂוּ פְּלִילָה שִׁיתִי כְּלִיל צֶלַח בְּתוֹךְ צְהָרִים:
סְתָרִי נְדָחִים נֹדָד אֶל-תִּגְלִי:

רפ"י עָשִׂי פְּלִילָה. הוּא לְשׁוֹן וַיְכּוּחַ מִסְּפֵט לְבַחֲרוֹר לֶךְ אֶת הַטּוֹב כְּמוֹ (אִיוֹב
לד) מִסְּפֵט נִבְחָרָה לָנוּ : שִׁיתִי כְּלִיל לֶלֶךְ. שִׁיתִי לֶךְ לֹא צִנְהָרִים שִׁיחֲשִׂיד לֶלֶךְ
כְּלִילָה לְהַסְתֵּר צוֹ מִפְּנֵי אִוִּיבִיד : סְתָרִי נְדָחִים. אִם יִצְרָחוּ עוֹד נְדָחֵי עַמִּי
דֶּרֶךְ עֲלִיכֶם צִימֵי נְבוֹכַדְנֶצַּר אֶל תְּסַגִּירֶם אֶלֶּא תְּסַתִּירֶם : (רפ"י)

מצודת דוד הַבִּיאֵי עֵצָה. אָמַר הַנְּבִיא הִיָּה לֶךְ לְהַבִּיא עֵצָה וּלְעֲשׂוֹת מִשְׁפֵּט
בְּעֲצָמְךָ לְהַצִּיל יִשְׂרָאֵל כִּי אֲבָרְהָם אֲבִיהֶם עָשָׂה הַרְבֵּה לְהַצִּיל לוֹט :
שִׁיתִי. הִיָּה לֶךְ לְהַשִּׁים צֶלַח לְהִיּוֹת חֹשֶׁךְ כַּחֲשַׁכַת הַלִּילָה לְהַסְתִּיר בּוֹ אֶת

ישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצך : בתוך צהרים. שהוא עת
תוקף החמימות ר"ל בעת שהיו ישראל בצרה היה לך להסתירם : סתרי
נדחים. היה לך להסתיר הנדחים מארצם ולא היה לך לגלות איה הטמין
הנווד את עצמו : (מצודת דוד)

מצודת ציון פלילה. ענין משפט כמו פקו פלילה (לקמן כ"ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הביאי, עתה ישים הנביא בפי הכר הזה הדברים אשר
ידבר אל הר בת ציון, יאמר את הר בת ציון הביאי לנו עצה ועשי פלילה.
הביאי עצה, העם הנלחץ מצורריו ויבקש עזר לחסות בצל עם אחר, יהיה
זה באחד משלשה פנים. **א.** אם העם הנרדף יש לו עוד כח וגבורה
למלחמה לנצח את אויביהם, רק שאינו יודע התחבולות והעצות
ותכסיסי המלחמה, יבקש רק עצה איך יתנהגו להתגבר על האויב, ועז"א
הביאי עצה שנתגבר בעצמנו על האויב, **ב.** אם העם הנרדף תש כחם
מלעמוד נגד הצר הצורר אותם יבקשו מהעם האחר שהם ישלחו להם
גדודים וצבא מחנות ויעשו משפט באויביהם, עז"א, אם רואה אתה שאין
עצה שאנחנו בעצמנו נתגבר על האויב, אי"כ עשי (את הר בת ציון), **פלילה**
ומשפט צדק לריב ריבנו מצד היושר והמשפט. **ג.** אם האויב חזק כ"כ
שגם העם המבוקש מאתם עזר לא יוכלו לעמוד כנגדו, יבקשו מהם עכ"פ
שיפתחו להם שערי מדינתם לקבל פליטיהם ולהסתירם מחמת אויב,
עז"א ואם אין בכחך שתלחם בעדנו, עכ"פ **שיתי כליל צלך וסתרי נדחים.**
שיתי, העמיד את שאלת הכר בשלש מדרגות זו אחר זו, **א.** תחלה בקש
שיעשו עמם חסד ליתן להם בארצם מקום אחד נסתר ששם יוכלו להסתיר
לב לירגיש בהם האויב לבא לבקשם שם, ודמה זה **כצל הלילה בתוך**
אמצע הצהרים והאורה, ר"ל במדינת השלוח ושקטה שאור השלוח זורח
שם ואין חושך ואין צלמות להסתיר שם, תכין במקום מיוחד צל עלטה
כלילה שיחבאו שם פליטי מואב. **ב.** העלה בקשתו יותר מזה שלא לבד
שיתנו להם מקום מיוחד להחבאות שם ביער או במערות, אף גם. **נווד**
אל תגלי, שגם מי שיהיה נודד בתוך המדינה הנה והנה ולא יחביא עצמו,
אל תגלי להסגיר אותו ביד האויב מיראתך פן יחרה אפו בך שקבלת
פליטי חרבו, **ג.** בקש יותר מזה, בל יעלימו הדבר כלל רק יתנו להם חירות
לגור בארצם ביד רמה בכל מקום אשר ירצו, ועז"א. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פלילה. משפט בדבר גדול וענינים גדולים, מיוחדים
לשפיטת הרעיון והמחשבה : (מלבי"ם באור המלות)

ל יגורו בך נדחי מואב הוי-סתר למו מפני שווד כפי-אפס המץ פלה
ט תמו רמס מן-הארץ: (o)

רש"י יגורו בך נדחי. בני ישראל הצורחים : הוי סתר למו. כי גם את דעי

נפץ הגודלים מה היא לכתם : כי אפס המץ. המץ שלך עשרך וכבודך
שהיה לך על ידי לאנך ובקרך שאת מוללת מהם חלב וחמאה : כלה שד.
לשון שדים המספיקין חלב כמו (לקמן ס) וקד מלכים תינקי : תמו רומס.
הזהמות שלך הרומסות בארץ : (כ"ז)

מצודת דוד יגורו וכו'. אתה מואב הלא הנכון היה אשר נדחי עמי יגורו
בארץ ותהיה סתר להם מפני השודד וכפל הדבר פעמים רבות לתפארת
המליצה ולגודל התרעומת : כי אפס המץ. ר"ל אם היית מסתירם היו
יכולים עתה לחזור למקומם כי עתה אפס המוצץ דמם וכלה השודד
אותם והרומס ארצם ספו תמו כי סנחריב ועמו נפלו סביב ירושלים :
(מצודת דוד)

מצודת ציון יגורו. ידורו : הוי. היה : אפס. הוא כענין כליון : המץ. מל'
מציצה : שוד. כמו שודד וכן המבליג שוד (עמוס ה) : תמו. מל' תם
והשלמה : רומס. ענין דריכת הרגל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יגורו בך נדחי מואב, (ר"ל מואב נדחי, כי הכרי זהה
שהוא מושל ארץ מואב קורא להעם בשם נדחי שהם שלו שהוא המושל
שלהם), והיינו שתתני להם רשות לגור בכל אשר יחפצו, ולא לבד שלא
תסגירם ביד אויב רק עוד הוי סתר למו מפני שודד, שאתה תריב בעדם
אם ירצה איש לנגוע בהם לשדדם. כי אפס המץ, מצייר את מואב ואת
האויב המוצץ ויונק חלבם ורכושם, כבהמה שיש לה חלב הרבה בשדיה,
ובהמה אחרת מוצצת את כל חלבה ממנה, ובזה מדמה את אנשי מואב
לבהמה החולבת, ואת רכושם וחלב הארץ לשדים המלאים חלב וחמאה,
ואת האויב להמוצץ ויונק את השד, ובזה אומר הכרי, אמת כי אפס המץ
והמוצץ, שכבר מנע האויב אי"ע מבא בגבולם, אבל זה הוא מפני שכבר
כלה שד, שאין עוד השד והדדים לינק מהם, שכבר כלה כל רכושם, ולא
זאת אלא גם תמו רמס, שגם הבהמות הרומסות תמו מן הארץ שהם
הנושאות את השדים, היינו שלא לבד שכלה עשרם ורכושם, אף גם ספו
תמו גם אנשי המדינה, והארץ חרבה מאין יושב (עד הנה דברי הכרי
שידבר אל הר בת ציון) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אפס, כלה, תמו. פעל אפס ידבר על העצם הנעדר
בבחינת העתה שאינו עוד במציאות, אין ואפס (לקמן מא יב), מאפס ותהו
(מי יז), פעל כלה ידבר על העצם בבחינת שהיה הלוך וחסור עד שנאפס,
ומציין התנועה מן היש אל האין, והוראתו השתופיית לעד, מה שמורה
גמר ותכלית מעשה, ויכל את הבית, ויכל מלאכתו, מענין כל וכליל,
וכמוהו בא על תכלית הכליון עד שנעדר. ופעל תמם, ידבר על העצם
הנעדר, בבחינת שהיה תחלה תם ושלם, וכן נעדר מבלי חסרון, למשל ויהי
כאשר תמו כל העם לעבור את הירדן (יהושע ג'), עד תום שנת ממכרו
(ויקרא כה), עד תום פגריכם (במדבר יד), עד תום כל הדבר (יהושע ד'),

בכל אלה המכוון שהיה הדבר בשלמות, לא כן כלו בעשן ימי, כלו בדמעות עיני, וכלה זעם, וכלה אפי, לא נקשר בו תנאי השלמות, רק תנועת ההעדר - כלו תפלות דוד בן ישי (תהלות עב), תמו דברי איוב (איוב יד), דברי איוב היו שלמים שלא היה עוד להוסיף עליהם, אבל תפלות דוד לא תמו כי מי ישלים תהלות ה', רק כלו מצד שלא התפלל עוד. (ועמ"ש בפי התורה בראשית מז טו יח), ולכן על האויב המוצץ אמר אפס, כי לא כלה ותם, רק חדל מארצם, על השדים שהוא העושר, כלה, לאט לאט, על הרומס שהם בני מואב, תמו, כי עליהם נגזר כליון על כולם וכן התמו בשלמות. שד, שדים, ושווד מלכים תינקי. רמס, הבהמות, כי האדם דורך או הולך, ומן הארץ, מוסב על כולם: (מלבי"ם באור המלות)

וְהוּכַן בְּחֶסֶד כֶּסֶף וַיֵּשֶׁב עָלָיו בְּאֶמֶת בְּאֵהָל דָּוִד שִׁפְט וְדָרַשׁ מִשְׁפָּט וּמִהָרָה

רמ"י והוכן כחסד כסא. כשיבא עליך הקצר הזה אז יכון כסא דוד ויגדל סבאותו הפרק יפול סנחרב ע"י חזקיהו ויהיה נכון כסאו כחסד שיעשה כמו שמלינו שהיה גומל חסד שנא' בדברי הימים (ב ל) כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים וסבעת אלפי לאן : וישב עליו וגו'. שופט ודורש משפט ומהיר לך, ת"י ועבד קשוט : (רמ"י)

מצודת דוד והוכן בהסד. המקום הכין כסא המלוכה בירושלים : וישב עליו באמת. המלך היושב על הכסא והוא חזקיה הנח יושב עליו באמת ומתקיים : באהל דוד. בבית המלכות. שופט. לכל הבא למשפט ודורש יחקור מעצמו לעשות משפט העשוקים ואף אם לא יצעקו לפניו : ומהיר צדק. יהיה מהיר וזריז לעשות צדק ומוסב למעלה לומר הואיל ונפל סנחרב והוכן כסא חזקיה אם כן יכולים היו לחזור למקומם אם היית מסתירם : (מצודת דוד)

מצודת ציון באמת. ענינו דבר המתקיים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והוכן, אומר הנביא, אם תעשו כן לשלוח כרי לבקש עזר מיהודה אני מבטיחכם, כי יוכן כסא להמלך שישב לדרוש ולחקור אחר המשפט אם ראוי שיריב ריבכם, בחסד, לא עפ"י הדין רק מחסדו להיטיב, וישב על הכסא באהל דוד באמת. שלא יהיה החסד לתקות גמול רק לאהבת האמת. שופט. ויותר מזה כי הוא דרש משפט, שאינו רק שופט בין שני בעלי דינים הבאים לפניו, רק דורש אחר המשפט לבקש ולתור אחריו, ואחר שיראה מי הצדיק בדינו, אז הוא מהיר צדק, מהיר להוציא הצדק לאור ולאשר חמוץ לאמץ ברכים כושלות, והמלך הזה מבית דוד (שהוא חזקיה) בודאי יתן לכם רוח והצלה : (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּשְׁמַעְנוּ גְאוֹן-מוֹאָב גַּא מֵאֵד גְּאוֹתוֹ וְגְאוֹנוֹ וְעִבְרָתוֹ לֹא-כֵן בְּדִיּוֹ:

רס"י גא מאלד. נתגאה מאלד : גאותו וגאונו. שלא כדון הוא כי עיקר גידולי בניו ע"י ממזרות וניאוף הצנות מאציהן : עצרתו. עיבורו והריון שלו, ל"א עצרתו חמתו שסמר לישראל לא כן גבוריו עשו שהיו כפויי טובה : (רס"י)

מצודת דוד שמענו. מאמר הנביא בשם האומות שיאמרו הנה מעולם שמענו גאות מואב שהיה מתגאה מאד : **גאותו.** חוזר על מלת שמענו לומר שמענו גאותו וגאונו וכפל הדבר פעמים רבות לפי רוב הגאווה : **ועברתו.** גם שמענו עברתו שהיה מתעבר ומתקצף ללא דבר מרוב הגאווה : **לא כן בדיו.** לא היה אמת הדבר שבדה מלבו כי לפי רוב הגאווה בדה מלבו מה שעלה בדעתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון גאון. מלשון גאווה : **גא.** כמו גאה : **ועברתו.** מל' עברה וזעם : **כן.** ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז) : **בדיו.** ענין דבר כזב הבדוי מן הלב כמו בדיק מתים יחרישו (איוב יא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שמענו, אבל אנחנו שמענו כי גאון מואב גא מאד, מציין את הגאון וגדלו של מואב כעצם מופשט שיש בו גאווה, ר"ל שמענו כי מואב הגדול בעצמותו עתה מתגאה ברוחו לבל ישפיל אי"ע לפני בני יהודה לבקש מהם עזר. **גאותו,** ר"ל שמענו שלשה חסרונות שנמצא למואב. **א. גאותו,** מה שיש ברוחו גאווה והתנשאות. **ב. וגאונו,** הגאון והגודל שיש לו עתה באמת שהוא עתה אומה חזקה וגדולה. **ג. ועברתו,** העברה והשנאה והחמה השמורות בלבו מאז על ישראל, ועיי שלשה אלה **לא כן בדיו ומחשבותיו,** אינו חושב לעשות כפי שיעצנו אותו לבקש חסיה בצל מלכי יהודה, **א.** כי בוטח בגאונו וגבורתו, **ב.** שגאות לבו תמנעהו מלהיות נכנע לפני יהודה, **ג.** השנאה שיש לו עם ישראל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גאותו וגאונו. הבדלם בארתי למעלה (יג יא), הגאון אמת, והגאווה מדומה : **בדיו.** מחשבותיו, בדיק מתים יחרישו, מושאל מן בדי האילן, כמו סעיף ושרעף, על בדי האילנות והמחשבות : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּלְלִי מוֹאָב לְמוֹאָב כְּלָה יְלִיל לְאִשֵּׁי קִיר-חֲרָשֶׁת תְּהַגּוּ אָרְ-נְכָאִים:

רפ"י ייליל מואב למואב. על מואב : לאשישי קיר חרשת. אל חומות קיר חרשת, אשישי כמו (ירמיה מ) נפלו אשיותיה : תהגו אך נכאים. סברים : תהגו. תקוננו :

מצודת דוד לכן. הואיל והתגאה על כולם לא ימצא מי שיצטער בצרתו ורק מואב עצמו ייליל על מואב ולא זולת : כלה ייליל. ר"ל כל היללה ייליל הוא ולא אחר עליו : לאשישי קיר חרשת. על עקירת היסודות של קיר חרשת תהמו אך הנשברים הם אנשי מואב ולא יהמה מי זולתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון לאשישי. הם היסודות כמו נפלו אשיותיה (ירמיה נ) : קיר חרשת. שם מקום. תהגו. ענין המים כמו המצפצים והמהגים (לעיל ח) : נכאים. ענין שבירה כמו נאספו עלי נכים (תהלים לה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן ייליל מואב למואב, יען שהיה בידם עצה להמלט ומגאותם לא אבו לשמוע, לכן רק מואב עצמו ייליל על מפלת מואב ולא ישתתף אחר בצערם כי דמם בראשם. ולא תאמר כי רק מקצתם יילילו על מקצתם רק כלו ייליל, כי האבדון יכלול כלל המדינה. לאשישי, אל החומות הבצורות של קיר חרשת לא יוציאו שמה את הגבורים שילחמו שם מן החומה, רק תהגו ותוציאו לשם אך הנכאים המוכים במלחמה, אותם תביאו אל המשגב לרפאם שם, אבל לא ישגבו שם להלחם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לאשישי. מבצרים חזקים, וישתתף עם נפלו אשיותיה מנל"ה, כדרך נחי הלמ"ד והכפולים שיתאחדו במובנם : תהגו. ענין הוצאה, הגו סגים מכסף, כאשר הוגה מן המסלה וידוע שכל הפעלים המורים הוצאה והסרה, כשאחריהם למ"ד מורים קירוב, הוציאם אלי, סורה אלי, וכשאחריהם מ"ם מורים ריחוק, הוציאם מעלי, סורו ממני, ודומיהם : נכאים. שרשה נכה, המוכים במלחמה, וזה מצוי בבעלי הה"א שיבא אי תמורתם, מן חלה תחלואי רעב. מן רצה, רצוא ושוב. מן תלה, והיו חייך תלואים. מן שנה, ישנא הכתם הטוב, וכן נכאו מן הארץ (איוב ל' ח') : (מלבי"ם באור המלות)

ח כי שדמות חשבון אמלל גפן שבמה בעלי גזים הלמו שרוקיה עד- יעזר נגעו תעו מדבר שלחותיה נטשו עברו ים:

רפ"י שדמות. שדות תבואה : גפן שצמה. יס ללמד שחשבון היתה מקום שדות וצמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה ערי עבר הירדן הם

וישראל לקחום מיד סיחון ואימתו חזרו ליד מואב כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי בלו המואבים הסמוכים להם וישבו בהם. אמלל. חרב : שרוקיה. נטיעות שורק שלה : עד יעזר נגעו. שדמות הגפן ושורק הנזכרים כאן אינם אלא משל והם מחנות וסיעות צימי העמים האלה וכת"י : עד יעזר נגעו. הלכו בגול' : תעו מדבר. למדבר : שלוחותיה. זמורותיה והם משל גליותיה. נטשו. נפלו כמו ונטשתיך המדברה (יחזקאל כט) והנם נטושים (שמואל א ל) וינטשו בעמק רפאים (קס כ"ה) : (קפ"י)

מצודת דוד כי שדמות חשבון. השדות של חשבון נכרת והגפנים של שבמה הנה שרי העובדי כוכבים שברו הזמורות היפות שבהם : עד יעזר נגעו. היו מנוגעים ונגפים עד יעזר. תעו מדבר. תעו מדרך הישר לברוח מדברה : שלוחותיה. התפשטות ענפיה פשטו למרחוק ועברו את הים ר"ל הגולים גלו למרחוק : (מצודת דוד)

מצודת ציון שדמות. שדות תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל (חבקוק ג) : אמלל. ענין כריתה כמו ימולל ויבש (תהלים צ) : בעלי. ענין אדון ושר כמו אם בעליו עמו (שמות כב). הלמו. ענין שבירה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה) : שרוקיה. זמורות נבחרים כמו ויטעהו שורק (לעיל ה) : נגעו. מלי נגע ור"ל נגפו וכן וינגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח) : שלהותיה. ענין התפשטות הענפים וכן שלחך פרדס רמונים (ש"ה ד) : נטשו. ענין פזור והתפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שדמות חשבון, מקומות הכרמים והאילנות, וכן גפן שבמה שהיה מובחר מאד אמלל. בעלי גוים, בהמכתש שכותשין בו הריפות גוים רבים, הלמו שרוקיה, כתתו וכתשו את הענפים של הגפן המשתרגים זה על זה ונטוים יחד והפרידו את חבורם עד שאחר שנתפשטו בארך עד יעזר נגעו. נתארכו עד יעזר, והנמשל הוא על חברת הגבורים המתלכדים יחד בקשר אמיץ בקשרי המלחמה נתפזרו מקשרם ע"י שהכו בהם האויבים ונפוצו עד יעזר, ומשם תעו אל המדבר איש איש לבדו, וברחו אל המדבריות. שלוחותיה, הם הענפים הבלתי מתארגנים ונטוים יחד רק עומדים מפושטים בארץ הם נטשו ונפזרו לרוחב הנה והנה ועברו ימים רחוקים. והנמשל על יתר העם שלא התלכדו יחד בקשר המלחמה, הם נתפזרו תיכף ועברו דרך ימים לנדוד בארצות אחרות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שדמות. מקום אילנות או גפנים, והעד מגפן סדום ומשדמות עמורה (דברים לב) : בעלי. עלי נקרא יד המכתש, או כלי שכותשין בו הריפות, אם תכתוש את האויל בעלי (משלי כז יב), ועלי לשון רבים, והב' ב' הכלי : הלמו. הם יותר מן הכאה, הוראתו שנפרד הדבר מהרכבתו ע"י רוב ההכאה, נמוג וילך והלום (ש"ה יד), הכוני בל חליתי

(יותר מזה כי) הלמוני ומי"מ בל ידעתי (משלי כג) : שרוקיה. הענפים
הדקים הנטוים אחד על חברו כנ"ל (ה' ב') : **ושלחותיה**. מובדלים מן
נטישות, השלחות מתפשטות לאורך והנטישות לרוחב כמי"ש הרשי"פ
:(מלבי"ם) באור המלות

טו על-כן אַבְכָּה בְּכִי יַעֲזֹר גִּפְן שְׁבֵמָה אַרְיֹךְ דַּמְעָתִי חֲשָׁבוֹן וְאַלְעֵלָה
כִּי עַל-קִיצָךְ עַל-קִיצָךְ וְעַל-קִיצֶיךָ הַיָּדָד נָפַל:

רס"י **אזכה בזכי יעזר**. ת"י כמא לאייתתי מסריין על יעזר כן אייתי
קטולין על סבמה ולסון המקרא הנביא אומר כעין הינות יעזר יש לי עליך
לקונן את הגפן סבמה. אריוך דמעתי. אתרוה עליך דמעתי יש תיבה
משמשת כשתי תיבות כמו בני ילאוני (ירמיה י) ארץ הנגז נתתני (יהושע
טז) דברו לשלום (בראשית לז) : קיץ. תאנים סמייבשין בקיץ : הידד. קול
סודדים ובוזזים :

מצודת דוד **על כן**. אמר הנביא בלשון מואב על כן בענין הבכי שבכיתי על
יעזר בזה הענין עצמו אבכה על אבדן גפן שבמה : **אריוך וכי**. אתה חשבון
ואלעלה ארוה את כל אחת מכס בדמעות עיני ואחז במשל כאלו הוא מטר
המרוה את הארץ : **על קיצך**. על תלישת פירות הקיץ ועל קציר שדך תנה
קול הידד והיא קריאת צעקת השוללים הבאים פתאום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אריוך**. ענין שביעה כמו כגן רוח (לקמן נח) : **קיצך**. פירות
הקיץ. נופל. ענין חניה כמו על פני כל אחיו נפל (ברא' כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **על כן אבכה בכי יעזר**, עת שאבכה בכי יעזר אבכה
אז ג"כ (בכי של) **גפן שבמה**, כי בעת שחרבה יעזר שם הגיע ג"כ קצם של
גבורי שבמה, אשר עד יעזר נגעו, ואז נפלו שם שדוד ונלכדה ג"כ יעזר בעת
ההיא. **אריוך**, ובדמעות האלה ארוה אותך ג"כ את חשבון ואלעלה, כי
גם את אליהם נמשלת. **כי על קיצך**, פירות הקיץ. **הידד נפל**, ימליץ כי
ההידד שהזכיר בפסוק שאח"ז שנשבת מן היקבים שדרך לצעוק שם קול
הידד של שמחה, ההידד הזה נפל ונתפשט משם אל קציר חשבון ואלעלה
שחלף מה שהיו צועקים בחשבון הידד על דריכת היין הידד של שמחה
קול הידד של מלחמה נתנו האויבים בחשבון ואלעלה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בבכי**. מושך אחר : **אריוך**. שרשו רוח, היו"ד עה"פ
והוי"ו לה"פ : **קיצך**. פירות הקיץ : **הידד**. נגזר מן הד הרים, בת קול
המצלצל מן ההרים, והושאל על קול דורכי הגת שהם רבים, צועקים
ונענים, וממנו אל קול מחנות נושקי קרב : **נפל**. יבא ג"כ על העברת דבר

ממקום למקום או מגוף לגוף, ע"ל (ט"ו) ונפל בישראל: (מלבי"ם באור המלות)

וַיֵּן וְנָאֵסַף שְׂמֵחָה וְגִיל מִן-הַכְּרָמַל וּבְכַרְמִים לֹא-יִרְנָן לֹא יִרְעֶע יֵין
בִּיקְבִּים לֹא-יִדְרֹךְ הַדְּרֹךְ הַיֵּדֵד הַשְּׁבֵתִי:

רס"י מן הכרמל. הוא מקום יער וקלות תצורה : לא ירועע. ל' תרועת
שמחה : הידד השבתי. קול המתאספים להטיל הקורה לעצור הענבים :
(רס"י)

מצודת דוד ונאסף. מעתה כלה שמחה מן הכרמל כי לא יגדל שם מאומה
: לא ירונו. לא ישמע שם קול רנה וקול תרועת שמחה : יין ביקבים.
להוציא יין להמשיך ביקבים לא ידרוך מי שהיה רגיל לדרוך כי האויב
ובלה הכל : הידד השבתי. בטלתי את קול צעקת הידד כי גם היא לשון
קריאת צעקת דורכי היין לזרז זה את זה וכן נאמר הידד כדורכים יענה
(ירמיה כה) : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונאסף. ענין כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח) : הכרמל. הוא
מקום שדות וכרמים כמו והיה מדבר לכרמל (לקמן ל"ב) : ירונו. מל'
רינה : ירועע. מלשון תרועה : ביקבים. הוא הבור שלפני הגת והיין יורד
בו : ידרוך הדורך. הדרך לדרוך ברגל על הענבים להוציא היין : השבתי.
ענין בטול כמו שבת נוגש (לעיל י"ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונאסף שמחה וגיל, השמחה היא שמחה התמידית
ששמחים כל השנה בשתבואת הכרמל הוא בבית שיש להם אוכל לשובע,
והגיל מה שגלים לפי שעה בעת הקציר שראו שלא עמלו לריק, ר"ל לא
לבד שלא יאספו תבואתם הביתה אף גם לא יקצרו אותם כלל, ולא תגדל
התבואה כלל כי זרים יחריבו את הארץ. **ובכרמים לא ירנו לא ירועע,**
הדרך הוא בעת בצירת הכרם ודריכת היין, תחלה מריעים בשופר או
באבוב של קנה שיתאספו הפועלים בכל יום, ואחר שכלו את מעשיהם אז
ישירו ויזמרו על שמחתם, אמר לא לבד שלא ירונו כי לא יבצעו מלאכתם
אף גם לא ירועע ולא יקבצו הפועלים כלל, כי אין יבול בגפנים : יין,
מוסיף לאמר לא זאת לבד שלא יבצרו הכרם, אף גם יין הנמצא מכבר
ביקבים, שכבר נתנו הענבים אל היקב, מ"מ **לא ידרך** אותו **הדרך,** יען
הידד השבתי, שלא יצעקו עוד הידד לאסוף פועלים הרבה הצריכים
להדריכה, כי לא ימצאו שם בני אדם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שמחה וגיל. שמחה, מורה שמחת הלב על דבר
תמיד, והיית אך שמח, והוא הפך העצבות, לב שמח ובעצבות לב (משלי
י"ז כ"ב). וגיל, על דבר התחדש לו, מציאה, בשורה טובה וכדומה,
ומבואר בספר זה (למעלה ט' ב', לקמן כה ט', כט יט, לה א' ב', סא יד,

סה יח יט, סו יד): (מלבי"ם באור המלות)

יֵאָבֵד עַל-כֵּן מֵעַי לְמוֹאֵב כַּפְּנוֹר יְהִמוּ וְקִרְבִּי לְקִיר חֶרֶשׁ:

רַס"י יֵהֱמוּ. **בְּקִינָה** : (רַס"י)

מצודת דוד על כן. בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב : **מעיי למואב**. בני מעיי יהמו ככנור על חורבן מואב : **וקרבי וכו'**. הוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעיי. וקרבי. פתרון אחד להם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על כן מעיי למואב, הציג במשל את הכנור שפורטים על מיתריו והקול נכנס לתוך חלל הכנור בפנים ומנגן, וכן ידמה את בני מעיי להמיתרים שעליהם יפרוט, ואת חלל גופו לחלל הכנור שמתוכו ישמע הקול. ויחס את המיתרים למואב ואת חלל הכנור לקיר חרש, לפי"מ שאמר למעלה כי אל אשישי קיר חרשת הובאו החולים אשר הוכו ונפצעו במערכה, וא"כ שם נשמע קול היללה והצעקה אשר פרטו והכו במואב על מיתריו, במואב הוכו על המיתרים, ופרטו על פי כנור המילל, והקול נשמע בקיר חרש ששם צועקים הכואבים, ונכאים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעיי, וקרבי. קרבי, כולל כל חלל הבטן. ומעיי, בפרטות על המעים לרוב, וישפך מעיי ארצה (ש"ב כ') יצאו מעיי עם חליו (דה"ב כא) : (מלבי"ם באור המלות)

יֵבֵד וְהִיא כִּי-נִרְאָה כִּי-נִלְאָה מוֹאֵב עַל-הַבְּמָה וּבָא אֶל-מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא יוֹכֵל:

רַס"י כִּי נִלְאָה מוֹאֵב. לְהַלְחֵם עַל צְמוֹת הַמַּגְדָּלִים : וּבָא אֶל מִקְדָּשׁוֹ. אֶל מִקוֹם אֲשֶׁר הֵם מִתְקַדְּשִׁים עִם וּמִזְדַּמְנִים עִם לְהִתְפַּלֵּל : (רַס"י)

מצודת דוד כי נראה. כאשר יראה מואב אשר הוא נלאה ועיף לעמוד על הבמה להלחם שמה מול האויב : **אל מקדשו**. לבית העבודת כוכבים שלו להתפלל לפניו לעזור לו : **ולא יוכל**. עכ"ז לא יוכל להתחזק כי אין בידו לעזור : (מצודת דוד)

מצודת ציון נלאה. ענין עייפות כמו המעט מכם הלאות אנשים (לעיל ו) :

הבמה. ענינו מקום גבוה ורמה כמו במתי עב (לעיל י"ד) : **מקדשו.** מקום המזומן לו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה כי נראה, אחר שנתבזה מואב ונתלכלך בדמו, וגם נלאה מואב, ולא היה לו עוד כח לעמוד על הבמה שמשם לחם עם האויב, אז ובא אל מקדשו בית תפלתו להתפלל שם, וחשב אולי בזה ינצל, אבל לא יוכל לעמוד נגד האויב גם תפלתו לא תחזקהו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נראה. מענין בזיון, לראוה בד (יחזקאל כא), מוראה ונגאלה (צפניה ג') : ונלאה. גדרו פסוקת הכח (כנ"ל ז') : (מלבי"ם באור המלות)

זַה הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֶל-מוֹאֵב מֵאֵז :

רש"י זה הדבר. סוף כלייתו של מואב ביד נבוכדנצר : אשר דבר ה' אל מואב מאז. מימים רבים לפני בא הרעה עליו ניבא לו ישעיה את זאת, ד"א מאז מאת אשר שכן בלק את בלעם : (רש"י)

מצודת דוד מאז. מימים הרבה נגזרה עליו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין זה והטעם שלא תועיל לו שום דבר, כי זה הדבר אשר דבר ה' אל מואב מאז, הגזירה נגזרה עליו מימים רבים ע"י נביאים הקדמונים : (מלבי"ם באור הענין)

זַה הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֶל-מוֹאֵב מֵאֵז : ועתה דבר יְהוָה לאמר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כְּשָׁנֵי שְׂכִיר וְנִקְלָה כְּבוֹד מוֹאֵב בְּכָל הַהֲמוֹן הָרֶב וּשְׂאֵר מַעַט מִזְעָר לֹא כִּבִּיר : (פ)

רש"י ועתה דבר ה'. לקרב את הפורענות להם : בשלש שנים כשני שכיר. בשביל שלש שנים שסייעו את סנחרב כשכר על שומרון ועזרוהו בלי בלע כאלו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל שאר המונו של סנחריב ששיטפם בשבי מתוך אותו החיל וילך לו וכן מפורש בסדר עולם שטף עמונים ומואבים שהיו מסייעין אותם כשכר על שומרון שלש שנים לקיים מה שנאמר שלש שנים שכיר וגו', ועוד יש לפרש שלש שנים כשני שכיר שלש שנים נגזרו עליכם לאורך זמן אבל מלומלמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענות כאשר ידקדק השכיר בשני שכירותו ללמאס : ונקלה

כבוד מואב. בעיני כל המון סנחריב הרב : ושאר. פליטה הנשאת למואב
: מעט מזער. תהיה : לוא כביר. לשון רוב : (כ"י)

מצודת דוד **ועתה דבר ה'.** עתה הוסיף לקבוע זמן : **כשני שכיר.** ר"ל מצומצמות כשכיר הזה המצמצם בשני שכירתו : **ונקלה.** כבודו יהיה נקלה ונבזה עם כל ההמון הרב שיש לו כי לא יועילו לו : **ושאר.** השארית שיהיה לו הנה יהיו מעט מזער לא הרבה ישארו וכפל הדבר להמעיט : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונקלה.** מל' קלות : **ההמון.** ענין עם רב ולתוספת ביאור אמר הרב : **מזער.** ענינו כמו מעט כמו כתר לי זעיר (איוב ל"ו) : **כביר.** ענין רבוי כמו יתן אוכל למכביר (שם) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ועתה,** החרץ ה' דברו וגבל להם זמן כי **בעוד שלש שנים** מצומצמות **כשני שכיר** שהם שלש שנים, וכשיעור שהשכיר חיילותיו לסנחריב בהלחמו על ישראל. **ונקלה כבוד מואב,** הכבוד שי"ל ע"י **ההמון הרב** שלו, **וישאר ממנו מעט מזער** מעט מן כל שהוא, וגם המעט הזה **לא כביר** לא יהיה חזק באיכות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מעט מזער.** מעוטא דמעוטא, וכביר מורה הפלגה, ולרוב בא על החוזק, וכן פה המעט הזה בכמות לא יהיה חזק באיכות : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-יז

א משא דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה:

כ"י מוסר מעיר. לשון הסרה : מעיר. מהיות עיר : מעי. לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים : (כ"י)

מצודת דוד **מוסר מעיר.** יהיה סר מהיות עיר : **מעי מפלה.** ימלא תלים מן מפולת הבתים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מעי.** תל ודגור כמו לעי השדה (מיכה א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה דמשק, אומר ראה ההבדל בין דמשק ובין אפרים, **דמשק** אשר נחרבה **הוסר** לגמרי מלהחשב עוד בין חשבון **הערים**, רק יחשבוה מעתה בין חשבון של **העיים** הנעשים ע"י **מפולת** של הבתים, כי כל הבתים יפלו ויהיה שמם שלא יוכל איש לבא שמה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעיר. ממין הערים, ועיר פה שם המין כמו עץ פרי, ויהי לי שור וחמור, ר"ל תוסר מן מין הערים והיתה מן מין העיים, ומפלה שם ועי סמוך אליו עי של מפלה, וכ"כ, כי המליצה תדבר על הערים בדבורי זכר ונקבה: (מלבי"ם באור המלות)

בַּבְּ עֲזֹבוֹת עָרֵי עֲרֹעַר לְעֲדָרִים תִּהְיֶינָה וְרָבְצוּ וְאִין מִחְרִיד:

רש"י **עזובות ערי ערוער**. י"ת לשון חורבן כמו ערער תתערער ופירוקו על ערי ארם, ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה שנאמר (במדבר לב) ואת ערוער, עומד דמשק ומכריז בערוער אלא שהיו דמשק שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עכו"ם ועובדים לה יום אחד בשנה וישראל עשו את כולן קבוץ אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אלל דמשק, ואני מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו לאין ופקח בן רמליהו יחד והנביא היה מתנבא על מפלת דמשק ואמר הנה דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי לאן הם נתונות ורובצים שם לאן מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונסבת מצלר מאפרים וממלכה מדמשק שיהרג לאין: (רש"י)

מצודת דוד **עזובות**. הלא הערים הסמוכות לערוער כבר עזובות המה כי גלו מהם הראובני והגדי: **לעדרים**. והרי הם נתונות לעדרי צאן והמה רובצים שם ואין מי מחרידם כי שממה המה ואין מי בא שמה: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין עזבות, אבל ערי ערוער מאפרים **העזובות** מכבר אינם שממות כ"כ רק **לעדרים תהיינה**, ירעו שם עדרי צאן ולא לבד שירעו שם לפרקים רק **ורבצו** בקביעות **באין מחריד**, כי לא ימצאו שם חיות רעות ומפולת בתים. ויען שארם ואפרים התחברו יחד להלחם על יהודה, ועייז נפלו שניהם ביד שנחריב כנ"ל (ז) לכן צרף מפלת שניהם יחד: (מלבי"ם)

מלבי"ם - באור המלות **ורבצו**. בקביעות (לקמן כז י'): (מלבי"ם באור המלות)

ג וְנִשְׁבַּת מִבְּצָר מֵאֲפָרַיִם וּמִמְלַכָּה מִדְּמֶשֶׁק וּשְׂאֵר אֶרֶם כְּכָבוֹד בְּנֵי-
יִשְׂרָאֵל יְהִי נָא יְהוָה צְבָאוֹת: (פ)

רפ"י ככבוד. עקרת הסבטים יהיו גם אלו גלו לחלח וחזור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רלין המית (מלכים ב' טז) : (רפ"י)

מצודת דוד ונשבת. וכן ונשבת כל ערי מבצר מאפרים וכן יושבת הממלכה מדמשק ולפי שרצין מלך ארם ופקח מלך ישראל התחברו להלחם על ירושלים לכן אמר שהמה שניהם יפלו ביד שנחריב וירושלים תנצל : **ושאר ארם**. הפליטה הנשאת מארם יהיו ככבוד בני ישראל כי גם כבודם ידל (מצודת דוד) :

מצודת ציון ונשבת. ענין בטול : **ככבוד**. העושר נקרא כבוד כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית ל"א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונשבת, ע"י מפלת דמשק **ישבת מבצר מאפרים**, כי דמשק היתה עיר מבצר ומשגב לאפרים, **וממלכה** (יושבת) **מדמשק ומשאר ארם**. **ככבוד**, ארם יהיו דומים **ככבוד בני ישראל**, אשר הושפל קודם להם - (ע"כ נבא המשא של דמשק, מעתה התחיל לנבאות על אפרים) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ושאר ארם**. מעומד באתנחתא וכן בארתי : (מלבי"ם באור המלות)

ג וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִדְל כְּבוֹד יַעֲקֹב וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יִרְזָה:

רפ"י ומשמן כסרו ירזה. ועותר יקרית יגלי : (רפ"י)

מצודת דוד **ידל כבוד יעקב**. יהיה דל ורש כי יוקח עשרו : **ומשמן**. שמנונית בשרו יהיה רזה וכחוש ר"ל לא ישאירו בידו מאומה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ידל כבוד יעקב**, כבוד עשרו. ואח"כ גם **משמן בשרו ירזה**, ר"ל שימעטו אנשיו ויהיו מתי מספר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ידל, ומשמן.** כמליצה זאת (למעלה י' טז) עמשי"ש
(מלבי"ם) באור המלות

**וְהָיָה כְּאִסּוֹף קְצִיר קָמָה וְזָרְעוּ שְׂבִלִים יִקְצֹר וְהָיָה כְּמִלְקֵט שְׂבִלִים
בְּעֵמֶק רְפָאִים:**

רש"י והיה כאסוף קציר קמה. כמו שזענת קצירת קמה אוסף הקולר לזנת
הקמה זיד אחת וזרועו השנית שבלים יקצור במגל כן יעקור סנחרב ויגלה
הכל ואף לקט הנוצר זענת קציר' ילקט וישאנו כלומ' אף הבורחים לא
ימלטו מידו וילקטום (כמו שמלקט שבלים סא"ל) : זעמק רפאים. הוא
הגיא אשר על פני ירושלים בספר יהושע תמלא זעמק רפאים סמוכה
לירושלים (רש"י) :

מצודת דוד והיה כאסוף קציר. הדבר יהיה דומה כמו הקוצר אשר בידו
האחת אוסף שבלי הקמה ובזרועו השנית יקצרם כן האויב יקבצם ויכלם
מן העולם : והיה כמלקט. רצה לומר אף הבורחים לא ימלטו מידו כי
ילקטם אחד אחד כהמלקט שבליים בעמק רפאים והוא הגיא הסמוך
לירושלים כמ"ש ביהושע והמקום היה רזה וכחוש ומעט תבואה צמח
שם אחת הנה ואחת הנה נלקטים אחת אחת : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והיה, מצייר השלש גלויות שגלו ע"י סנחרב כנ"ל
(א' ז' ח' ח' כ"ג). והנה בגלות הראשון היה דומה **כאסוף קציר של קמה,**
כמי שאוסף קציר שדה העומדת מלאה בקמותיה מלאה ברכת ה', כן
היתה הארץ מלאה יושבים שלים וקופאים על שמריהם, בפעם השניה
וזרועו שבליים יקצור, לא היה דומה רק כמי שקוצר שבליים מפוזרות לא
קמה מלאה, כן היתה הארץ ריקה אז ע"י הגלות הראשון. - ובפעם
השלישית והיה **כמלקט שבליים בעמק רפאים,** מקום רזה שלא היו
גדלים שם רק שבליים מעטים, והבא לכנסם לא היה יכול לקצרם במגל
וחרמש רק ללקטם אחד אחד, כן לא מצא אז רק שרידים מפוזרים אשר
לקטם והגלם לגולה : [הערה : ועל דרך המליצה יש לפרש, והיה **כאסוף**
קציר (כן יהיה אסוף) **קמה,** הקמה שהיא התבואה המחוברת בקרקע
יאספו בנקל את הקציר שהיא התבואה הקצורה כבר. **וזרועו,** גם בזרועו
לבד בלי מגל וחרמש כלל יקצור את השבליים בלא יגיעה כלל, ומכל מקום
והיה כמלקט שבליים, יקצור את הכל בלי ישאיר מאומה כמי שבא ללקט
שבליים **בעמק רפאים.** שם מקום שאין יכולים לקצור שם בחרמש רק
מלקטים אחד אחד שבו אין משאיר מאומה, וכונת המליצה, שהגם
ששבת אפרים מושרשים בארצם כקמה המושרשת בקרקע, מכל מקום
יאספם מלך אשור בנקל כל כך להגלותם, כמי שאוסיף אומה חלושה

המוכנים לנדוד בארצם שהוא הנמשל של הקציר, וגם לא יצטרך אליהם חרב ומלחמה כי באפס יד יוליכם לגולה, ומכל מקום יאסוף את כולם ולא ישאיר אחד : ע"כ] : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קציר קמה. סמוך ומצוי הרבה שיבא במשקל הנפרד, וקמה היא שדה מלאה תבואה העומדת להקצר, ולמ"ש בהערה יהיה כאסוף נמשך לשתים. - וזרועו חסר ב' בזרועו, כמו חרב תאכלו (אי' כ') כי זרוע, נקבה : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּנְשְׂאוּ בֹ עוֹלָלֹת פְּנוּקָה זֵית שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גְרָגְרִים בְּרֹאשׁ אַמִּיר אַרְבַּעַת חֲמֵשֶׁה בְּסַעֲפֵיהָ פְרִיָה נְאֻם-יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ונשאר זו. חזקיהו וסייעתו שהם תוך ירושלים אנשים מעט כעוללות כרם וכנוקף זית המשאיר שנים שלשה גרגרים : כנוקף זית. קולץ זיתים ללוקטן מן האילן וכן ונקף בסבכי היער (לעיל י), ורבותינו דרשו ונשאר זו בהמון שנחריב אנשי מעט כנוקף זית כדליתא באגדת חלק : בראש אמיר. בראש הענף : בסעיפיה. בענפיה, וכן וכלה סעיפיה (לקמן כז) וכן מסעף פארה (לעיל י) : (רש"י)

מצודת דוד ונשאר בו עוללות. זה חזקיהו וסייעתו שהיו תוך ירושלים והמה המעט כעוללות הכרם : כנוקף זית. ככורת זתים מן האילן אשר ישארו שנים או שלשה זתים י ידים בראש הנוף העליון לפי שקשה לכרתם שמה : ארבעה חמשה. וישארו ארבעה או חמשה גרגרים בענפים של אותה הזית שהיתה בעלת פרי ר"ל כמו כן מעט ישארו שלא יכבשם שנחריב : (מצודת דוד)

מצודת ציון עוללות. הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק : כנוקף. ענין כריתה כמו ונקף סבכי היער (לעיל י). גרגרים. כן יקראו פירות דקים יחידים : אמיר. הוא נוף העליון וכן כעזובת החורש והאמיר האמור למטה : בסעיפיה. בענפיה כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל לא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונשאר, גם העוללות אשר דרכם להשאירם בכונה לעניים לא רבים יהיו, רק בראש האמיר המובחר לא יהיה רק שנים שלשה, ובהסעיפים אשר פרים רבים יהיה ארבעה או חמשה, ור"ל גם המעט שישאיר שנחריב לכורמים וליוגבים יהיה מעט מזער : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונשאר. בכונה (למעלה ה' ג') : אמיר. סעיף העליון

או המובחר, והי' האמירך היום : **בסעפיה**. הענפים הדקים נושאי הפירות הנעתקים מן הענף הגדול, רש"פ : (מלבי"ם באור המלות)

זו ביזם ההוא ישעה האדם על-עשהו ועיניו אל-קדוש ישראל תראינה:

רש"י ישעה. יפנה אל עושהו כמו וישע אל הכל (בראשית 7) : האדם. לדיקי' שנסארו צם : (רש"י)

מצודת דוד ישעה האדם. יפנה האדם אל ה' שעשה אותו ובו יבטח : ועיניו וכו'. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישעה. יפנה כמו וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד) : על. כמו אל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ביום ההוא, הנה בין עובדי האלילים היו שתי כתות, כת אחת הכחישו בורא שמים וארץ לגמרי, והיו מיחסים הכל אל האליל, וכת אחרת הודו כי נמצא יוצר כל, רק כפרו בהשגחתו ואמרו עזב ה' את הארץ לממשלת הכוכבים, וחשבו כי האליל יהיה האמצעי בינם לבין ה', ועל ידו יקבלו השפע מאת ה'. לעומת זה אמר כי ביום ההוא יסורו שתי הכתות. נגד הכת הראשונה אמר **ביום ההוא ישעה האדם על עשהו** ויכיר כי יש אלוה שעשהו הוא הבורא כל ולא האליל עשהו, ולעומת שעדיין יש לטעות ככת השניה, שאף שה' עשהו, מ"מ אינו משגיח עליו, ובזה אף שישעה בגופו אל עושהו, מ"מ יעשה את האליל אמצעי בינו ובין ה', ויכוין אליו בעבודתו להוריד על ידו השפע, שזה שאף שבגופו ישעה אל עושהו, מ"מ עיניו יכונו אל הפסל לראותו בעת עבודתו ותפלתו אל ה' להשיג רצון על ידו, לז"א כי גם **עיניו אל קדוש ישראל תראינה** יאמין בהשגחת ה' שהוא לבדו משגיח עליו ולא ע"י אמצעי, (לזה אמר קדוש ישראל ששם זה מורה על השגחתו הפרטית המיוחדת שנתבררה ע"י הדיבוק ש"ל עם ישראל, ע"י קדושתם, עד שקדושתו מתיחסת אליהם בשם מצטרף, כמ"ש למעלה (א, ד, ה' כד) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ישעה, יראה, שעה, פניית כל הגוף. וראה, רק בעין, והנה פעל ראה נקשר עם את בכ"מ, או עם בי"ת עת יכוין איזה דרישה והפלאה בהעצם הנראה, ולא נקשר בשום מקום עם אל ? , ובזה מוכרח מ"ש בפנים, כי העצם הנשגב לא יושג בעין בשר, וראיית העינים פה, הוא ההגבלה שיגביל עיניו נגדו לא נגד אל נכר : (מלבי"ם באור המלות)

וְלֹא יִשְׁעָה אֶל-הַמְזַבְּחוֹת מַעֲשֵׂה יָדָיו וְאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעוֹתָיו לֹא יִרְאֶה וְהָאֲשֵׁרִים וְהַחֲמָנִים: (o)

רַס"י לֹא יִרְאֶה. לֹא יִחַשְׁבוּ צַעֲנִינוּ : (רַס"י)

מצודת דוד אל המזבחות מעשה ידיו. אל המזבחות הנעשים לעכו"ם שהמה מעשה ידיו : ואשר וכו'. לא יסתכל עוד אל העכו"ם אשר עשו אצבעותיו וגם האשרים והחמנים לא יראה עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון והאשרים. הוא אילן הנעבד : והחמנים. צורה מה עשוי לחמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ולא ישעה, שתי הדלתות של הכתוב הזה מגבילים עם שתי דלתות של הכתוב הקודם, ישעה האדם על עשהו ולא ישעה אל המזבחות (של) מעשה ידיו, כי הכת הראשונה שכפרו במציאות ה' וחשבו כי האליל הוא הבורא כל, בנו לו מזבחות ושעו אליו אך לו לבדו. ועיניו אל קדוש ישראל תראינה ואת אשר עשו אצבעותיו לא יראה, כי הכת השניה שהודו במציאות ה' רק כפרו בהשגחה וחשבו את הפסל רק לאמצעי בינם לבין ה', הם לא בנו לו מזבחות, כי עבודתם העקרית היה לבורא שמים וארץ, כמ"ש כי בכ"מ מוקטר מוגש לשמי (מלאכי ג'), רק העמידו את האליל והאשרות לפני עיניהם לראות אותו בעת עבודתם, ולהיות הוא הסרסר בינם לבין יוצרם, אבל אחר שיוודו בהשגחה לא יציגוהו גם לנגד עיניהם לכוון עבודת ה' נגדם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעשה ידיו, עשו אצבעותיו. בארתי למעלה (בי' ח'), כי מעשה אצבעותיו פורט מה שעשה בעצמו שלא ע"י אמצעי, ושמר פה סדר ההדרגה, מוסיף בגנאי הפסל הלא עשו אותה אצבעותיו בעצמו ויודע שאין בו ממש : (מלבי"ם באור המלות)

טו בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיוּ | עָרֵי מְעֻזָּה כְּעֻזַּת הַחֶרֶשׁ וְהָאֲמִיר אֲשֶׁר עָזְבוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיתָה שְׂמָמָה:

רַס"י ערי מעוזו. של ישראל : כעזובת החרש והאמיר. עזובות כיער הזה חריבות מאין אדם : חורש. הוא יער כדמתרגם זיער בחורשא : והאמיר. אף הוא יער מקום חילנות כעזובת ערי האמורי שהניחום חריבות זימי יהושע כחורש והאמיר וזרחו להם מפני בני ישראל והיתה ארץ ישראל שממה : (רַס"י)

מצודת דוד **ערי מעוזו**. ערי המבצר שהיו לו למעוז וחוזק : **כעזובת החורש והאמיר**. עזובות תהיינה מיושביהן כמו היער שהוא עזוב מבני אדם וכמו הנוף העליון מן האילן שלרוב גבהה עזובה היא מאנשים כי אין מי עולה שמה : **אשר עזבי**. חוזר על מלת כעזובת לומר וכעזובה אשר עזבו הכנענים מפני בני ישראל כי רבים מהכנענים עזבו עריהם והלכו להם מפני בני ישראל בעלותם ממצרים : **והיתה שממה**. ותהיה ארצם שממה מאין יושב (מצודת דוד)

מצודת ציון **מעוזו**. ענין חוזק : **החורש**. ענינו יער בעל סעיפים כמו וחורש מצל (יחזקאל ל"א) : **והאמיר**. הוא הנוף העליון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כעזובת החורש והאמיר**, הוא היער אשר היה בהר אפרים הנזכר בספר יהושע (יז) כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראתו וכו', כי תוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו, ופרש"י שהיושבים ביער היה להם רכב ברזל ע"ש. והכנענים **עזבו וחזקו** בעת ההיא את היער והחורש הזה **מפני בני ישראל** שלא יוכלו לכבשו, ואעפ"כ נכבשה אז העזובה והחוזק הזה, **והיתה שממה**, היינו העזובה והחוזק הזה שהוא המבצר שעשו אז בהיער היתה שממה מיושביה, וכן יהיה ערי מעוזו שבצרו עתה וחזקו אותם מפני האויב שהיה ג"כ רובם בהר אפרים, (ששם היה שכס ורבים ערי מבצר ממלכות אפרים כי שם ישב ירבעם ראש ממלכות אפרים מקדם) יחרבו ג"כ. ויהיו שממה, ר"ל מה שהיה להפריזי יושב ההר ההיא לפניו, יהיה עתה לבני אפרים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כעזובת**. מענין חוזק ובנין, ויעזבו ירושלים עד החומה (נחמיה ג'), וכן אשר עזבו, אשר חזקו בנו ובצרו : **החורש**. יער, ובחרשים בנה באניות (דה"ב כז) : **והאמיר**. יער שענפיו גבוהים ומובחרים, כי כמו ששם חורש בא על הענף, חורש מצל (יחזקאל לא), ועל היער, כן יבא שם אמיר על הכלל והפרט. ומלת והיתה מוסב על העזובה, שהיא נקבה יחידה, שלדעת המפרשים צ"ל והיה : (מלבי"ם באור המלות)

ג' כי שְׁכַחַת אֱלֹהֵי יִשְׁעָךָ וְצוּר מַעְזָךָ לֹא זָכַרְתָּ עַל-כֵּן תִּטְעֵי נִטְעֵי נַעֲמָנִים וְזִמְרֹת זָר

רש"י **על כן תטעי וגו'**. על כן כאשר נטעתיד מתחילה נטעתי נטע נעמנים שנים עשר בני יעקב ובהעלות נטעיד לזמורות נתנו זרע שאינו הגון לזמורות זרות שאינם ממין גפן אלא דומים לגפן : תזרענו. נתנו זרעך בלוחות נטע ועוד י"ל לזמורות זר תזרענו התחתנת בכותים ונתערבו בכם : (רש"י)

מצודת דוד **כי שכחת.** בעון אשר שכחת וכו' : **וצור מעוזך וכו'.** כפל הדבר במ"ש : **על כן.** על אשר מתחילה נטעת נטעי נעמנים וערבים ועתה תזרע ארצך זמורת זר שאינו ממין הגפנים ר"ל הפכת עבודת האל לעבודת האליל **מצודת** : **מצודת** (דוד)

מצודת ציון **וצור.** ענין חוזק : **נעמנים.** מל' נעים ויופי : **וזמורות.** כן נקרא ענף הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר י"ג) : **מצודת ציון**

מלבי"ם - באור הענין **אלהי ישעך,** שהיה מושיעך מימות עולם, זאת **שכחת** לגמרי, וגם **צור מעוזך,** מה שגם עתה הוא הצור שבו תמצא מעוז, והצור והמבצר הזה הוא לנגד עיניך עד שאי אפשר לך שתשכחהו, מ"מ **לא זכרת,** לא רצית לזכר בו ולהעלותו על לב. **על כן תטעי,** ממליץ במליצתו כמי שיש לו נטע נעמן היפה ונחמד מאד ומרכיב בו הרכבת זמורה ממין אחר פחות וגרוע, שמשחית בזה תמונת הנטע ומינו, וגם משחית יפיו והדרו, כן הם יש להם צור מעוז באלהי מרום, והם עצמם זרע קודש בני אל חי, והרכיבו זמורת זר, עזר שדרשו מעמים ואלהים אחרים, שבזה השחיתו התעיבו את גדרם ועצמותם וקדושתם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **שכחת, לא זכרת.** לא זכר, הוא רצוני, שאינו רוצה לזכור, ושכח הוא הכרחי, שנשכח מאתו באמת, ולא זכר שר המשקים את יוסף (בפשיעתו) ואח"כ וישכחהו באמת, ולכן על צור מעוזך, שמורה עזר ה' הנלוה עמם בהוה לא שייך שכח, כי האות קיים נגד עינם, רק לא זכרוהו, לא אבו לזכרו. ומצאנו זכור אל תשכח, ושם יהיה הכונה עשה פעולת הזכירה כדי שלא תשכח, ובארוהו חז"ל (מגלה יח) זכור בפיך, (ועי"ז) ואל תשכח בלבך. וכן וזכרתי ולא תשכח את אמתך (ש"א א'), כי הזכירה יציין גם הפעולה, בדרכיך יזכרוך (לקמן סד) : **נעמנים.** משורש נעים ונעימות, ויל"פ עוד ששרשו עמם, היינו נטע בני עמם, לא נטע זר מעם אחר, ושני הנונין הם נוספים, כנו"ן נפתוח, וזכרון : **וזמרת זר תזרענו.** זריעה לא נמצא רק על שדה תבואה וזרעוני גנה, לא על העצים שעליהם בא שם נטיעה בכ"מ, ולא נמצא שם זריעה על האילנות רק בעת הרכבת הכלאים שמרכיב זמורה ממין אחד באילן אחר, לא תזרע כרמך כלאים, ויתנהו בשדה זרע (יחזקאל יז) : (מלבי"ם באור המלות)

יא **בְּיוֹם נִטְעַךָ תִּשְׁגְּשְׁגִי וּבִבְקָר זֶרְעֶךָ תִּפְרִיחִי נֶד קִצִּיר בְּיוֹם נַחְלָה**
וכָּאב **אָנוּשׁ:** **(o)**

רש"י **ביום נטעך תשגשגי.** לשון סכסוך נשתגשו זמורותיך צמיני דשאים וערבובים המקלקלים ענפי הגפן כלומר במקום שנטעתיך לי לכרם קם קילקלת צמעסיך הוא שאמר להם (יחזקאל כ) ביום בחרי צישראל ואשא

ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ונאמר (שם) וימרו צי ולא
אבו לשמוע וגו' ואף כאן תשאגי נתערבת בתועבות המצריים : ובזקק
זרעך תפריחי. וליום המחרת כשהולאתיך משם הכנסתיך לארץ גם שם
זרעך הרע הפרחת : נד קציר ביום נחלה. גדיש של קציר רע אשר הונח
ביום ובלילה : נחלה. אותו קציר הגיע ליום לרה, נד הוא לשון גובה וכן
נלבו כמו נד נזלים (שמות טו) וכן כונס כנד (תהלים לג) ואין נד ונוד שוים
: וכאב אנוש. שנשלמת שכרך : אנוש. נעכר בחולי רע וכן ויאנש (שמואל
ב' יא) וכן כי אנוסה מכותיה (מיכה א), ד"א ובזקק זרעך תפריחי עד שלא
בא השרב הפרחתם ודרך הכרם לפרוח בבא השרב והמפריח בזקק אינו
הגון זה במדרש רבי תנחומא : (רפ"י)

מצודת דוד **ביום נטעך**. לכן היית מצלחת בתחילה כי ביום שנטעו אותך
נתגדלת למעלה ובבקר שאחריו תוציא פרחי הזרע ר"ל במהירות רב בא
לך הגדולה : **נד קציר**. אבל עתה בהשחיתך דרכך הנה תנווד הענף ממך
ביום בוא עליך נחלה ומכאוב אנוש ור"ל ביום בוא האויב יכלה הכל מבלי
שארית : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשגשגי**. ענין גדול למעלה למעלה כמו כארז בלבנון ישגה
(תהלים צ"ב) ונכפלו הפ"א ועין הפעל ויורה על הפלגה וכן לחפר פרות
(לעיל ב') שפ"י חפירות עמוקות ביותר : **נד**. מל' נדידה : **קציר**. ענינו ענף
כמו תשלח קציריה (תהלים פ). נחלה. מל' חולי : **אנוש**. כאוב ביותר וכן
אנוש חצי בלי פשע (איוב ל"ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ביום נטעך**, וזולת מה שהסכלת עשו שהרכבת
בנטיעתך מין זר וגרוע, עוד השתדלת למהר גידול הרכבת הכלאים
שזרעת עד שתראי **לשגשג** ולהשגיא ולגדל שיפרה תכף **באותו היום** אשר
נטעת אותו **ובבוקר** שאחריו **זרעך תפריחי**, עסקת בו כ"כ עד שצמח ביום
הנטיעה ויגדל, ובבקר שאחריו פרח ויוציא ציץ וזרע, אמנם תדעי כי בכל
זאת לא תצליחי במעשיך ולא תקצור את הזרע אשר זרעת, כי **נד נדד**
הקציר ממך **ביום נחלה**, ביום נחל מים כבירים שוטפים ששטפו כל
הקציר, ועם השטף הזה בא ג"כ אליך **כאב אנוש** ומכה רבה. והנמשל
שבקשו עזר מעמים אחרים והשתדלו למהר ביאת העם העוזרם, אבל
בעת שהיו צריכים לעזרו שטף גם אותו מלך ירב, ויגל את ארם קירה
(מלבי"ם) באור הענין

מלבי"ם - באור המלות **תשגשגי**. ענין ריבוי, שרשו שגא או שגה, כארז
בלבנון ישגא. והוכפל פ"א ועי"ן הפעל וכפילת השורש מורה על הריבוי
כמו כרכר חרחר גלגל : **תפריחי**. פרח, הוא פריחת האילנות בעת הגיע
תור גידול הפירות : **נד**. מגזרת נע ונד, ובא ע"מ פעל כמו כי מת הילד :

קציר. מענין תשלח קציריה עד ים, וגדר השם זה, הוא מורה על האילן בכלל חוץ מן השורש, שרשי פתוח עלי מים וטל ילין בקצירי (איוב כט יט), מתחת שרשיו ייבשו וממעל ימל קצירו (שם יח טז), ועשה קציר כמו נטע (יד ט"ו) : **נחלה**. לדעתי הוא כמו נחלה עבר על נפשנו (תהלות קכד) נחל מים, כי לדעת המפרשים חסר מלת מכה המתואר, והכתוב שאחריו המון מים רבים, מבאר מהו הנחלה : **וכאב אנוש**. כמו כי אנושה מכותיה, ומשתתף עם אנוש המורה על האנושיות, מכה המוצאה מגדר האנושיות, ככל השרשים המשמשים דבר והפוכו, כמו סקלו מאבן, ובכל תבואתי תשרש (מלבי"ם): באור (המלות)

זיב הו' המון עמים רבים כהמות ימים יקמיון ושאון לאמים כשאון מים כבירים

רש"י הו' המון עמים רבים. מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שישראל לוקים זו סופו ללקות לפיכך הנביאים הנבאים פורענו ישראל על ידי האומות סומכין אחריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה : המון עמים. אוכלוסי סנחרב : ישאון. לשון תשואה והומה : (רש"י)

מצודת דוד הו'. הנביא מתאונן על רב הבלבול שיעשה סנחרב : **המון עמים רבים**. הם אוכלוסי סנחרב : **כהמות**. כהמות הימים יהמו : **כשאון וכ'.** כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המון ושאון**. פתרון אחד להם : **כבירים**. חזקים או מרובים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הו', עתה מבאר מהו הנחל שהזכיר בפסוק הקודם. ? משיב כי הוא **המון עמים רבים הדומה כהמות ימים**, שהוא מחנה סנחרב, והוא הנחל אשר ישטוף את הקציר של הרכבת הכלאים. **ושאון**, ר"ל מחנה זו היה לו, **א**. ריבוי הכמות, שזה כולל בהמון מורגל של עמים רבים, **ב**. ריבוי האיכות שזה כולל בשאון לאומים, (ועיין בבאור המלות) (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות **עמים, לאמים**. הבדלם בארתי במק"א באורך, עמים מורה על קבוצים שיש להם ממשלה (כי זה המבדיל בין עם לגוי. שגוי מורה הקיבוץ לבד כנ"ל א' ד'), ולאום מורה על אומה המתאחדת מצד שיש לה דת מיוחדת, ואיזה אמונה אשר תצרפם, לא מצד הממשלה שיש להם מלך אחד רק מצד האמונה שיש להם אמונה אחת, וכן מצאתי ברבה בראשית (פרשה סג) ולאום מלאום יאמץ, ר' חלבו אמר עד כאן קריין סבתא ורעמה וסבתכא, מכאן ואלך יהודין וארמאין עכ"ל, ר"ל

שיהיה שינוי דת ביניהם, וע"ל (לד א'), ובזה לאומים כולל יותר מעמים, כי עמים רבים וממלכות שונות יתקבצו תחת דת אחת : **המון, ושאון, יהמיון, ישאיון**. בארתי הבדלם למעלה (ה' יד, יג ד'). המון היא ההמיה המורגלת. ושאון הוא שאון גדול המרגיש ומתחולל הבלתי מורגל, וע"ל (כב ב') : **רבים, כבירים**. כבר כתבתי למעלה (טז יד) כי רבים הם הרבים בכמות וכבירים הם העצומים באיכות. ובזה תראה כי בדקדוק יחס אל העמים את ההמון המורגל, ואל לאומים החזקים יחס את השאון הבלתי מורגל וכבירים המורה על העוצם והריבוי באכות : (מלבי"ם באור המלות)

גַּיְא לְאֵמִים כְּשֵׁאוֹן מִים רַבִּים יִשְׂאוֹן וְגַעַר בּוֹ וְנֹס מִמְרַחֵק וְרַדְף כְּמֹץ הָרִים לִפְנֵי-רוּחַ וְכַגְלַגַּל לִפְנֵי סוּפָה:

רש"י וגער בו. הקצ"ה צאותו שאון : כמוץ הרים. משל את הרשעים במקולקל שבמינים ובמקולקל שבאותו המין מוז הרים יבש משל עמקים : וכגלגל. הוא מפריח של קוליס שקורין קרדוני"ס הדומים לאותו סגוררין בהן בגדי למר וחינן קשין ובהגיע סמוך לסוף הקיץ הם מתנפלין מאליהן והרוח מפזרן ואתו הנפוז עשוי כמין גלגל עגולה כמין העץ (ס"א העין) צאמלע וחמש זרועותיו סביב לה : (רש"י)

מצודת דוד לאומים וכו'. כפל עוד לחזוק הענין : **וגער בו**. אבל סוף הדבר אשר המקום יגער בו וינוס מפני הקול הבא ממרחק מן השמים ר"ל הנשארים ינוסו מפני הכאת המלאך שהכה במחנה : **ורדף**. יהיה נרדף כמוץ אשר בהרים הנרדף מפני רוח כי לפי שהמוץ הוא דבר קל והרוח שולט הרבה בהרים נרדף הוא ביותר : **וכגלגל וכו'**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון כמוץ. הוא פסולת התבואה כמו כמוץ אשר תדפנו רוח (תהלים א) : **וכגלגל**. הוא פרח הקוצים העשוי כגלגל : **סופה**. רוח סערה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לאומים, עתה הסב פניו אל מחנה אשור כי בסוף יפול עם כל מחנהו. אומר הלאומים האלה ישאון (נא) ויהמון, אבל מקולות מים רבים אדירים אדיר במרום ה'. **וגער בו**, ה' יגער בו בהשאון הנזכר. **ממרחק**. משמי קדשו וינוס, וישוב בכלימה אל נינוה. **ורדף**, מגערת ה', **וכגלגל**, הגלגל של קוצים ירדף מן הרוח יותר מן המוץ, כי המוץ רק הרוח ישאהו, והגלגל חוץ מאשר יניעהו הרוח, יעוף גם הוא על כנפי הגלגל שלו המתגלגל והולך מעצמו ג"כ. ובפרט מפני סופה שהיא גדולה מרוח. ובזה מוסיף שחוץ ממה שיברח מלך אשור ממכת ה' בו, ירדף אח"כ גם מעמו ומבני מדינתו ולסוף בניו הכהו בחרב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **סופה**. גדולה מרוח כידוע, ובזה מוסיף על המשפט הראשון (מלבי"ם): באור (מלות)

גיד לעת ערב והנה בלהה בטרם בקר איננו זה חלק שוסינו וגורל לבזינו: (פ)

רפ"י והנה בלהה. קדים צאים על האויב ומזהליו אותו : **בטרם בקר איננו**. והאויב אין בעולם : זה חלק שוסינו. חלק סנחריב וחלק גוג ומגוג כשיצאו לבזינו : (רפ"י)

מצודת דוד **לעת ערב**. כי המלאך הכה בהם בלילה במכה המבהיל : **איננו**. אינו בעולם כמ"ש וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים (לקמן לז) : **זה חלק**. אמר הנביא זהו החלק הנחלק לאשור אשר שסה אותנו : **וגורל לבוזינו**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בלהה**. הוא הפוך מן בהלה וכן בלהות היית (יחזקאל כ"ז) : **שוסינו**. ענין בזה ושלל : **וגורל**. הוא כמו חלק ע"ש שדרך לחלוק ע"פ גורל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לעת ערב**, מדמהו במליצתו לפחד בלהות השדים שיהיה לעת ערב ולא ימשך פחד זה רק בעת החשך באמצע הלילה, אבל **בטרם בקר איננו**, ונתברר כי לא היה מאומה, כן בין לילה אבד כאילו לא היה. זה חלק הראוי לשוסינו ע"פ מדתם, וגם לבזינו שהם המחנות שבאו עמו רק לשלול שלל ולהרויח יקחו ג"כ מנת חבלם עמו, (עיי באור המלות). (פה דבר במשל המון עמים רבים וכו', ובקאפיטל שאח"ז יבאר הנמשל) (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בלהה**, ראיתי לאחד מן המבארים בפסוק תצעידהו למלך בלהות, מביא בשם הרנה"ו בהבדל בין שם בלהה, לשם בהלה, כי בלהה מציין כתות השדים והמזיקים שהיו מבהילים את המהבילים בין המהבילים הקדמונים, או את לחומי רשף וקטב מרירי, והממונים על השאול והתפתה וכדומה עכ"ד, ולפי הנודע היה עקר שליטתם ופחדם בלילה, כמ"ש מפחד בלילות, בו תרמוש כל חיתו יער, ובהגיע אור הבקר היו מתפזרים ושבו לאפס. עפ"ז ימליץ את מחנה סנחריב שבאו לירושלים בלילה, ואז נפל פחדם על ישראל, ובבקר סר הפחד ושבו לאין ואפס, כבלהות השדים שירבה פחדם בלילה ויסור באור הבקר : **חלק שוסינו וגורל לבזינו**. ההבדל בין חלק וגורל, מבואר, חלק הוא הקנין הבא לו ע"י חלוקה, וגורל הוא הקנין שזכה בו ע"י גורל, בחלק לא ישיג

רק הדבר המגיע לו אשר יש לו בו שותפות, רק שע"י החלוקה מתברר כי זאת חלקו, ובגורל יזכה גם דבר הבלתי מגיע לו מקודם, שיפול בגורלו חלק גדול, ויותר מכדי חלקו, גם תדע ההבדל בין שושה ובוזז, הבוזז עקר מגמתו הוא השלל והרכוש והממון, והשושה עקר מגמתו הוא ההשחחה שרוצה להשחית שלל אויבו, הבוזז לוקח את אשר ביכלתו ליקח ואת המותר יניח, והשושה יקח את אשר יקח ואת המותר יחריס, ומשתתף עם שסס מן הכפולים, שסוהו כל עוברי דרך (תהלות פה), וע"ל (מב כג) מש"ש, עפ"ז אמר כי שושהם, הם אשר כונתם רק להשחיתם ולבלעם, זה חלקם בשלימות, וגם בוזזיהם הם אשר אינם צוררים להם, וכונתם לא היה רק להנאת עצמם, מ"מ הגם שאין זאת חלקם, נפל עונש זה בגורלם, נפל להם גורל יותר מן המגיע להם: (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה

פרק-יח

אז הו' ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי-קוש:

כ"י הו' ארץ כלכל כנפים. ת"י דאתן לה בספינון מארעא רחיקא וקלעיהון פריסון כנשרא דטאים כנפואה, אני אומר לפי שהן שרוין במזרח והארץ חמה העופות נאספים שם והיא מכלכלת כנפי עופות ונבואה זו על אוכלוסי גוג ומגוג כענין שנא' (ביחזקאל לח) פרס כוש ופוט אחס: (כ"י)

מצודת דוד הו' ארץ. כאלו קורא אליהם ואומר אתה ארץ אשר הצל רב בך מקלעי הספינות הפרושים כנפי העופות: אשר מעבר. אשר הארץ ההיא יושבת מעבר נהרי כוש: (מצודת דוד)

מצודת ציון הו'. הוא ענין קריאה: צלצל. מלי צל: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הו', עתה מפרש המשל, מי הם המון עמים רבים, אומר הוא ארץ החמה אשר מעבר נהרי כוש, שהוא ארץ אשור: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צלצל כנפים. על רוב האניות אשר בה, או לרוב העופות המתאספים שם כמו שהוא בארצות החמים: (מלבי"ם באור המלות)

בַּ השלח בַּיָּמִים צִירִים וּבְכָל־יְגִמָּא עַל־פְּנֵי־מַיִם לָכוּ | מְלֹאכִים קָלִים אֶל־
גוֹי מְמַשֵּׁךְ וּמֹרֵט אֶל־עַם נֹרָא מִן־הוּא וְהִלָּאָה גוֹי קוֹ־קוֹ וּמְבוֹסָה אֲשֶׁר־
בְּזָאוּ נְהָרִים אֶרֶץ:

רַס"י לָכוּ מְלֹאכִים קָלִים. לְרֵאוֹת אִם אֲמַת הוּא שְׁחִזְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמִקוּמֵי
אֲשֶׁר הוּא ה' גוֹי מְמוֹסָךְ וּמְמוֹרֵט אֵל עַם אֲשֶׁר הוּא הִיא נֹרָא צְחֻזְקָתוֹ : מִן
הוּא וְהִלָּאָה. מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר נִצְחַר לְעַם וְהִלָּאָה : גוֹי קוֹ קוֹ. שְׁנִפְרַע צו
צַעוֹנוּ מִדָּה צְמִדָה וְנִיתֵן לְמִצּוֹסָה, ד"א קוֹ קוֹ ל' קִיָּא סַחֵי וּמֵאוּס (אִיכָה ג)
: נְהָרִים. מוֹסְלֵי כוֹס וְנוֹף : (רַס"י)

מצודת דוד השולח. אשר ישלח שלוחים דרך הים ללכת בספינות מעצי
גומא הקלים לשוט ע"פ המים : **לכו**. וכה יאמר אתם מלאכים ההולכים
בקלות ובמרוצה לכו אל גוי ממשך וכו' וזה יהיה בימי המשיח כשישמעו
שחזרו ישראל לארצם ישלחו שלוחיהם אליהם לדעת אם האמת כן הוא
: **ממשך ומורט**. אשר מאז היו נמשכים בידי האומות ומרטו שער ראשם
וזקנם במשכס : **אל עם נורא**. אשר נראה בהם מעשים נוראים : **מן הוא**
והלאה. מן היום אשר היה לעם והלאה : **גוי קו קו ומבוסה**. בכל זמן
גלותם היה מקוה לה' וחוזר ומקוה ועם כי היה נדרס ונרמס ברגלי
כשדים : **אשר בזאו**. אשר העובדי כוכבים בזזו את ארצם ורמסוהו
ברגליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון צירים. שלוחים כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א) : **גומא**. מין
עץ הקל לשוט על המים וכן תיבת גומא (שמות ב) : **מלאכים**. שלוחים :
ממשך. מלשון משיכה. ומורט. ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער
ראשי (עזרא ט) : **והלאה**. ולהלן : **קו**. מלשון תקוה : **ומבוסה**. ענין
רמיסה ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : **בזאו**. בזזו ובא האל"ף
במקום אות הכפל וכן ימאסו כמו מים (שם נ"ח) ומשפטו ימססו : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין השלח, הוא שלח שלוחים אל ישראל ונתן אתם כלי
גומא שילכו בקלות ובמהירות. **לכו**, אלה הדברים אשר שם בפי הצירים
שיאמרו לישראל, ושיעור הכתוב אתם **גוי קו קו ומבוסה לכו מלאכים**
קלים אל גוי ממשך ומורט, הצירים יאמרו להם, אתם ישראל שאתם גוי
שחלקו ארצכם בקו ובססו נחלתכם, אשר בזאו נהרים ארצכם, אין לכם
עצה להמלט רק שתלכו מלאכים קלים במהירות אל גוי אשור שהוא גוי
ממושך ומורט, היינו שהוא גוי גדול ומדינתו משוכה למרחוק וחרבו
מורטה וחדה, והוא **עם נורא מן הוא והלאה**, ר"ל שמתיראים ממנו
ממקום אשר שוכן שם והלאה עד קצה הארץ, ותמסרו אל אשור לעשות
עמכם כרצונו (כמ"ש לקמן ל"ו ט"ז) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צירים. ההבדל בין ציר ובין מלאך, המלאך רק שליח להגיד דבר למי שנשלח אליו, והציר הוא הסובב ממקום למקום וצריך הוא להחזיר תשובה לשולחיו, ציר נאמן לשולחיו (משלי כה) צריך להחזיר תשובה, וציר בגוים שולח (עובדיה א') סובב מגוי לגוי, ומשתתף עם הדלת תסוב על צירה (משלי כו יד), רגל הדלת הסובב לחוץ ולפנים : **גוי, עם.** בארתי הבדלם למעלה (א' ד'), ור"ל תקיף מצד קבוצם, ונורא מצד מלכותם : **ממשך.** מורה המשכת המחנה ברבויה, ומשכת בהר תבור (שופטים ד' ו'), וימשוך האורב (כ' לז) : **ומורט.** מליצה על גבורתם כי חרבם הוחדה וגם מורטה (יחזקאל כא יד) : **קו קו.** הראשון פעל והשני שם, שמדדו ארצו וחלקוהו בקו, ובסס כל אחד את חלקו : (מלבי"ם באור המלות)

גז **פֶּל-יֹשְׁבֵי תֵבֶל וְשֹׁכְנֵי אֶרֶץ כְּנָעַן-נָס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקַע שׁוֹפֵר תִּשְׁמְעוּ:**
(o)

רס"י **כל יושבי תבל וגו'. אינכם צריכים לשלוח צירים על כך כי כנשוא נס הרים תראו בהקבץ הגליות וכתקוע שופר תשמעו :** (רס"י)

מצודת דוד **כל יושבי תבל.** כאלו יאמר להם מה לכם לשלוח ולדעת אם האמת כן הוא הלא כל יושבי תבל בעיניכם תראו החזרת ישראל כאשר יראה נשיאת הנס על ההרים ובאזניכם תשמעו הדבר כאשר ישמע תקיעת השופר : (מצודת דוד)

מצודת ציון נס. כלונס ארוך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כל יושבי, גם זה מדברי הצירים של אשור אומרים, לא לבד ישראל מוכרחים להמסר אליו, אבל גם **כל יושבי תבל** בקצות הישוב, ואפילו **שכני ארץ הבלתי מיושב,** לא תמלטו מידו, רק כולכם **תראו בעת ישאו נס על ההרים** לבא אליכם למלחמה, ואח"כ תשמעו גם קול תרועת המלחמה בעצמו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יושבי, ושכני. בארתי למעלה (יג כ') ישיבה בקביעות, ושכונה דרך עראי, **ותבל,** הוא הישוב שם יושבים, **ובארץ,** שאינו מיושב רק שוכנים : (מלבי"ם באור המלות)

יד **כי כה אמר יהוה אלי (אשקוטה) אשקוטה ואביטה במקוני כחם צח עלי-אור קעב טל בָּחַם קָצִיר:**

רס"י אַשְׁקֻטָה. מִתְשַׁלֵּם שָׁכָר שֶׁל גּוֹג אֲפֵנָה מִכָּל עֶסְקִי וְחֲזִיטָה בְּמִכּוֹנֵי לְהַטִּיב לוֹ : כְּחוֹם אֶחָד עָלֵי אֹרֶז. יֵאֵיךְ וַיִּצְהֵיק לוֹ כְּחוֹם הַשְּׂמֵךְ אֶחָד עַל יֶרֶק כְּמוֹ לְלַקֵּט אֹרֶז (מַלְכִים ז' 7). כְּעֵב טַל. שְׁהַקּוֹרִים מִתְאוּס לוֹ לְהַטִּיב נֶפֶשׁ כְּחוֹם קָצִיר כְּחוֹם : (רס"י)

מצודת דוד אַשְׁקֻטָה. לִפִּי שְׁנֵאמַר לִמְעַן צִיּוֹן וְכוּי לֹא אֲשַׁקוּט עַד יֵצֵא כְּנוּגָה צְדָקָה (לְקַמֵּן סב) לְזֶה אֵמַר כְּשִׁיבֵא כְּנוּגָה צְדָקָה וַיִּגְאָלוּ אִזּוֹ אֲשַׁקֻּטָה וְאֲבִיטָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַמִּכּוֹן לְשִׁבְתוֹ לְהַטִּיב לָהּ : כְּחוֹם צַח. כְּמוֹ חוֹם צַח וְבִרְרוֹר שֶׁהוּא לְטוֹבָה כְּשִׁבֵא עַל הַמֶּטֶר וְסִמּוּךְ לָהּ כִּי אִזּוֹ תִצְמַח הָאֲדָמָה וְכַמִּיּוֹשׁ מִנוּגָה מִמֶּטֶר דֶּשֶׁא מֵאַרְץ (ש"ב כג) : כְּעֵב טַל. כְּעֵב הַמְבִיֵּא טַל בְּחוֹם הַקָּצִיר כִּי בְעֵבֹר הַחוֹם שִׁבְעַת הַקָּצִיר יִתְאוּוּ הַקּוֹצְרִים לְהַקֵּר נֶפֶשׁם בְּקִרְיֹת הַטַּל שֶׁאֵינוֹ מִזִּיק לְקָצִיר כְּמוֹ הַמֶּטֶר : (מִצּוֹדַת דָּוִד)

מצודת ציון אַשְׁקֻטָה. עֲנִין מִנוּחָה : וְאֲבִיטָה. מִלִּי הַבְּטָה וְהַשְּׂגָחָה : בְּמִכּוֹנֵי. מִלְשׁוֹן הַכְּנָה : צַח. עֲנִין זֹהָר וּבִהִירוֹת כְּמוֹ צַחוֹ מִחֻלָּב (אִיכָה ד) : אֹרֶז. עֲנִינוֹ מֶטֶר כְּמוֹ יִפִּיץ עֵנָן אֹרֶז (אִיּוֹב ל"ז) : (מִצּוֹדַת צִיּוֹן)

מלבי"ם - באור הענין מְשִׁיב לוֹ הַנְּבִיאָה, לֹא כְּמִחְשְׁבוֹתֶיךָ אֲשׁוּר! מִחְשְׁבוֹת הִי צְבָאוֹת, כִּי כֹה אֵמַר ה' אֵלֵי תַחֲלֶה אֲשַׁקֻּטָה, וְאֵנִיחַ לְךָ לְהַחְרִיב עַמִּים רַבִּים, אֲבַל בְּכָל זֹאת. וְאֲבִיטָה בְּמִכּוֹנֵי, שֶׁהוּא יְרוּשָׁלַיִם וּבִהַמִּיּוֹשׁ עֲלֵיו אֲבִיט שֶׁלֹּא יַעֲבֹר רַעַתְךָ שֵׁם. כְּחוֹם, אֵהִיָּה דוֹמָה שֵׁם כְּחוֹם הַמִּיבֵּשׁ אַחֲרַי הַמֶּטֶר שֶׁהוּא מִשְׁבִּית רַעַת הַמֶּטֶר וְשִׁטְפָתוֹ, וְגוֹרֵם שִׁיחִיָּה בּוֹ בְּרַכָּה. וְכְעֵב טַל הַמְשַׁבֵּית פְּעוּלַת חֵם הַקָּצִיר וְרַעַתוֹ, כֵּן אֲשַׁבֵּית רַעַתְךָ וְאֵהֲפַכְנוּ לְבִרְכָה וְשִׁיחִיָּה לְיִשְׂרָאֵל לְשֵׁם עוֹלָם. (וְתַפְסֵי שְׁנֵי דְבָרִים מִתְּנַגְדִּים, אִיךְ הַיּוֹבֵשׁ מִשְׁבִּית הַלִּיחּוֹת, וְאִיךְ הַלִּיחּוֹת מִשְׁבִּית הַיּוֹבֵשׁ, שֶׁהוּא הַפֶּךְ טִבְעוֹ, כֵּן אַעֲשֶׂה פְּעוּלוֹת מִתְּנַגְדוֹת, אַחֲרַי שֶׁאֲכִין אוֹתְךָ לִיסֵר גּוֹיִם וְלֵהֲאֲבִידֵם, תֵּהִיָּה זֹאת בְּעֵצְמוֹ סִבָּה לְהַגְדִּילָת שֵׁם חֲזַקִּיהוּ וְלִתְפָאֵרַת יִשְׂרָאֵל) : (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעֲנִין)

מלבי"ם - באור המלות צַח. פֶּעַל, חוֹם הַמִּיבֵּשׁ : אֹרֶז. הוּא הַמֶּטֶר הַגָּדוֹל הַסּוֹחֵף עֵינָן לְמַעַלָּה (הִי לִי) וְצַח הוּא יוֹתֵר מִיבֵּשׁ כְּנִי"ל (שֵׁם יג) : (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הַמְּלוֹת)

ג'ה כִּי-לִפְנֵי קָצִיר כְּתָם-פָּרַח וּבִסֵּר גִּמְלַיְהִיָּה נֶצָּה וְכָרַת הַזְּלִזְלִים בְּמִזְמֵרוֹת וְאֶת-הַנְּטִישׁוֹת הַסִּיר הַתָּז :

רס"י כִּי לִפְנֵי. בִּישׁוֹל קָצִירוֹ שֶׁל עֵמֶלֶק וְשֶׁל גּוֹג טֵרַם תִּמְלַח תְּאוּתוֹ וְסִבְרוֹ שְׁהוּא זוֹמֵם לְכָלוֹת אֶת אֲחָיו : כְּחוֹם פֶּרַח. שָׁלוֹ וַיִּתְקַרֵּב לְהַתְּצֵל תְּצוּאָה

במלילותיה ולהיות פגי נלה של גפנה בוסר וגומל נגמל להיות גסים כפול הלבן, הוא בוסר הוא גירוע : וכתת. הכורת את זלזלי הגפן הם הזמורות והשריגים : במזמרות. קרפ"ס זלע"ז : ואת הנטישות. הם עיקרי הגפנים שקורין לפ"ס זלע"ז : התז. כרת וקלץ כלומ' יהרוג הקרים והקליטים של גוג והיילותיו ועוזריו : (קפ"י)

מצודת דוד **כי לפני קציר.** לפני בוא עת הקציר : **כתם פרח.** כשיתם הפרח ויהיה קרוב להתבשל : **ובוסר גומל יהיה נצה.** ר"ל כשיהיה הנץ בוסר הנגמל מעט מעט עד שיתבשלו הענבים מכל וכל : **וכרת.** אז יכרות הכורת את יונקות הגפנים הרכים במזמרות ואת הענפים הגדולים יסיר בהכרתה וזה משל על גוג ומגוג לומר כשיהיו קרובים לגמר הצלחתם עד שיכבשו ירושלים ויצא חצי העיר בגולה אז יצא ה' ונלחם בגוים ההם ויאבדם בשצף קצף : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כתם.** ענין השלמה : **ובוסר.** כן נקרא הפרי שלא נגמר בשולו כמו אבות אכלו בוסר (ירמיה ל"א) : **גומל.** ר"ל תגדל מעט מעט והושאל מלשון הילד הנגמל משדי אמו שמרגילין אותו לאכול מעט מעט : **נצה.** הוא כענין פרח וגדול ממני וכן נאמר והיא כפורחת עלתה נצה (בראשית מ"ו) : **הזלזלים.** הם יונקות הגפנים הרכים : **במזמרות.** שם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן ומזמרותיכם לרמחים (יואל ד') : **הנטישות.** כן יקראו הענפים הגדולים המתפשטים אנה ואנה והוא מלי וינטשו בלחי (שופטים ט"ז) וכן הסירו נטישותיה (ירמיה ה) : **הסיר.** מלשון הסרה : **התז.** ענין כריתה וחתוך ובדרז"ל התז את הראש (חולין ל) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי לפני קציר,** מוסב על המליצה שזכר בסימן הקודם, שזרעו זמורות זר ונד קציר ביום נחל מים, ולא קצרו קציר הזר הזה, כי שבולת מי מחנה אשור שטפתהו, לעומת זה אמר **טרם שיתבשל הקציר** מן ההרכבה הזרה שהרכיבו ישראל בנטיעתם, מה שהתערבו בעמי הארץ. **כתם הפרח,** שכבר פרח, וגם **הציץ ציץ** שהוא אחרי הפרח, והנצה גדלה ועשתה פרי **עד שהפרי היה בוסר** ולא נתבשלה לגמרי. אז **וכרת הזלזלים** שהם הזמורות זר שזללו מן הנטע הקדוש, שהם האומות שסמכו ישראל עליהם והתחברו להם כרתם במזמרות. **ואת הנטישות,** הענפים של הנטע עצמה שנתפשטו מאד, שהם עשרת השבטים שקלטו ההרכבה והתערבו בגוים, **הסיר** ממקומה, **והתז** אותה אל ארץ אחרת, והגלם לגולה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **פרח, נצה.** יש אילנות שהפרח קודם להציץ כמו השקדים ודומיהם, וע"כ תמצא במטה אהרן ויוצא פרח ויצץ ציץ, ומזה המין מדבר פה במליצתו, ויש אילנות שהנץ יוקדם להפרח, וע"כ אמר לקמן (כז) יציץ ופרח ישראל : **בוסר גמל.** גומל של בוסר הם ענבים שלא

נתבשלו עדיין, אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה : **הזלזלים**. לא נמצא לו ריע, ולפי ענינו מבואר שהוא הענפים הזרים שהבריכו במין אחר שזוללים וחומסים ליחות האילן, מלשון זולל וסובא, או שמזילין מיץ האילן, ושד שמנו, מלשון יזל מים מדליו : **הנטישות**. הענפים מתפשטים ברוחב חוץ מגבולם שצריך לקצצם : (מלבי"ם באור המלות)

זו יַעֲזְבוּ יַחְדָּו לְעֵיט הָרִים וְלִבְהֶמַת הָאָרֶץ וְקִץ עָלָיו הָעֵיט וְכָל-בְּהֵמַת הָאָרֶץ עָלָיו תִּחְרַף : (o)

רז"י יעזבו יחדו. פגריהם : לעיט הרים. לעוף הרים : וקץ עליו. כל ימות הקיץ : תחרף. כל ימות החורף מכאן אמרו משפט גוג לעתיד לבוא שנים עשר חדש : (רז"י)

מצודת דוד יעזבו יחדו. כולם יחדיו יהיו נעזבים לעופות המצוים בהרים וכו' : וקץ. העופות ישכנו עליהם בימי הקיץ והבהמות בימי החורף ויאכלו מבשרם וישתו מדמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לעיט. שם עוף דורס וכן וירד העיט (בראשית ט"ו) : וקץ. מלשון קיץ : תחרף. מלשון חורף : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יעזבו יחדו, להיות הפקר לעופות וחיות, בקיץ ובחורף למאכלם, ושתהיה נבלתם מושלכת כל השנה למאכל עוף ובהמה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עיט. הוא העוף הדורס : בהמת. י"מ חיות כי הבהמות אין אוכלות בשר, ויתכן שתפס בהמות לפי המשל, שמדבר בהזלזלים וזמורות שזה מאכל בהמות, ודרך העיט לאכול ענפים דקים בקיץ, והבהמות בקיץ תרעינה על נאות דשא רק בחורף אוכלות ענפים דקים ולחים : (מלבי"ם באור המלות)

זז בַּעַת הַהִיא יוֹבֵל-שֵׁי לַיהוָה צְבָאוֹת עִם מְמַשֵּׁךְ וּמֹרְט וַיַּעַם נוֹרָא מִן-הוּא וְהִלָּאָה גֹי' | קו-קו וּמְבוֹסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אֶרְצוֹ אֶל-מְקוֹם שֵׁם-יְהוָה צְבָאוֹת הַר-צִיּוֹן : (פ)

מצודת דוד יובל שי. יובא דורון את עם ישראל שהיה עם ממשך ומורט ומעם נורא יובא דורון מהעם אשר נראה בהם מעשים נוראים מן היום אשר היה לעם והלאה וכפל הדבר במ"ש : גוי קו קו. אשר בכל ימי גלותם היה מקוה לה' וחוזר ומקוה ועם כי בזזו את ארצו ורמסוהו ברגליהם :

אל מקום. ההבאה תהיה אל המקום אשר נקרא שמה שם ה' צבאות והוא הר ציון וכן נאמר והביאו וכו' מנחה לה' וכו' על הר קדשי (לקמן (סו) : (מצודת (דוד

מצודת ציון יובל. יובא : שי. מנחה ודורון כמו יובילו שי למורא (תהלים ע"ו) : (מצודת (ציון

מלבי"ם - באור הענין בעת ההיא, ואחרי זאת אחרי שיכרתו הרשעים מישראל, אז יובל שי לה' צבאות, ומי יוביל את השי? עם ממשך ומורט, שהוא אשור בעצמו, ומאין יובל השי. מעם נורא, מארץ אשור יובילו שי לה', ומה יהיה השי גוי קו קו ומבוסה, שאשור יביא את ישראל מנחה לה'. אל מקום שם ה' צבאות אל הר ציון, שבימי חזקיהו שבו הרבה מעשרת השבטים לירושלים להסתופף בצל חזקיהו. (והנה דעת חז"ל שנבואה זו עתידה, וכן פי המפרשים, אולם גם לאשר נטיתי מדרכם לפי הפשט, בכל זאת כבר הזכרתי בתחלת סימן י"א, כי הנבואות העתידות התחילו מימי חזקיהו וכמו שהודיע זאת הנביא עצמו בתחילת קאפיטל מ"ח, עיין בפירושי (שם) : (מלבי"ם באור הענין

ישעיה פרק-יט

א משא מצרים הנה יהוה רכב על-עב קל ובא מצרים ונעו אלי' מצרים מפניו ולבב מצרים ומס בקרבן:

רס"י רוכב על עב קל. מהרה לשלוח קל מהרה גזרת דברו ליפרע ממלכים : ונעו אלילי מלכים מפניו. לא יהיה להם כח להליל את עמם מיד שלוחיו של אשור וזה שאמר הנביא פורענות מלכים בלשון הזה מה שלא אמר בלשון הזה לשאר אומות מפני שהם למודים ללקות צמדה הזאת ועברתי בארץ מלכים (שמות יב) ובכל אלהי מלכים (שם) ודרך ארץ מייראין את האדם צמכה סכבר לכה צה : (רס"י)

מצודת דוד רוכב וכו'. רצה לומר מהרה ישלח דברו להפרע מהם : ונעו. תנועת החרדה והרתת : בקרבן. בתוך הגוף : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הנה, מצייר בחזיונו, כי רואה את ה' רוכב על עב קל,

משל למהירת ההליכה. **ובא למצרים, האלילים ינועו מפניו, ולבב האומה ימס.** וטעם הציור הזה, כי המצרים בימים הקדמונים היו עובדים לנהר נילוס ומיחסים לו אלהות בצירוף יתר אליליהם, והיו מהבילים כי האלילים הם המונעים את העננים מבוא בארצם, כי הענן והגשם סימן רע להם, וגם עוד היום אבל כבוד הוא למצרים, יען שבתיהם בנויים מעפר וטיט, ובבוא הגשם תמס יהלוכו, ומצד זה עת קרה להם גשם בימי קדם, היו מיחסים אותו אל לקות אליליהם העוצרים בעד הגשם, ומצד זה צייר ביאת השם ותנועת האלילים ממקומם, לשיבא ה' על העב וישים **עבים רכובו** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רכב על עב. משתתף עם מליצת בחיר ה' השם עבים רכובו (תהלות קד) : **ונעו.** יבואר תנועה מחמת יראה, וירא העם וינועו (שמות כ' יח), או תנועת ירידת המעלה והמדרגה, הניעמו בחילך והורידמו (תהלות נט יב), ע"ד ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים: (מלבי"ם באור המלות)

בַּבְּ וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם וְנִלְחַמוּ אִישׁ-בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ עִיר בְּעִיר מִמְּלָכָה בְּמִמְלָכָה:

רַס"י וסכסכתי מצרים במצרים. סופו מפרץ את תחלתו ונלחמו איש בלחמו (רס"י)

מצודת דוד וסכסכתי. אעשה בלבול ותגר ביניהם ונלחמו זה בזה : **ממלכה בממלכה.** ממלכות רבות היו בארץ מצרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון וסכסכתי. ענין בלבול וגרוי כמו ואת אויביו יסכסך (לעיל ט) (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וסכסכתי, (מאמר זה נמשך עד פסוק ה' שסיים נאום האדון ה'), מצייר כי שמע קול ה' אומר בעת לכתו לשם אלה הדברים. אנכי אלך, **ואסבב את מדינת מצרים ע"י אנשי מצרים בעצמם,** שיצורו מקצת אנשי מצרים על קצתם, כי תהיה חרב איש ברעהו. **ונלחמו איש באחיו,** הנה דרך הנהוג בעת ילחמו ממלכה בממלכה, ישלימו כל הערים העומדות תחת פקודת הממלכה ביניהם, ויהיו לאגודה אחת ללחום נגד מתקוממיהם בלב אחד, וכן עת תלחם עיר בעיר, ישלימו בני העיר להיות כאיש אחד נגד העיר העושה עמה מלחמה, וכשילחמו משפחה עם משפחה אחרת, איש ברעו, אז יצטרפו כל האחים והקרובים אשר במשפחה ההיא להיות בקשר אחד. אבל פה **תחלה ילחמו איש באחיו,** עד שתהיה פירוד בין האחים בני המשפחה, ואח"כ **איש ברעהו,** אשר אינו ממשפחה אחת, ילחמו משפחה במשפחה, ואח"כ ילחמו **עיר בעיר**

אחרת ואח"כ **ממלכה בממלכה אחרת**, ובאופן זה תהיה המלחמה עליהם מבית ומחוץ, מלחמה פנימית של האחים והמשפחות והערים, ומלחמה חיצונית של הממלכות: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וסכסכתי**. בארתיו למעלה (ט' י') מענין מצור משורש סוך או סכך עיי"ש, והבי"ת של במצרים היא ב' הכלי. ומצרים הראשון הוא שם המדינה, והשני הוא שם אנשי המדינה, ר"ל אנשי מצרים יצורו על מדינת מצרים: (מלבי"ם באור המלות)

ג וְנִבְקָה רוּחַ-מִצְרַיִם בְּקִרְבּוֹ וְעֵצְתוֹ אֲבִלַע וְדָרְשׁוּ אֶל-הָאֱלִילִים וְאֶל-הָאֲטִים וְאֶל-הָאֲבוֹת וְאֶל-הַיְדְעָנִים:

רש"י ונבקה רוח. תתרוקן חכמתו כמו (לקמן כד) זוקק הארץ: האטיס. א' מן השמות ש' עו"ג: (רש"י)

מצודת דוד **ונבקה**. תתרוקן רוח השכלי אשר בקרבו ואשחית עצתו ולא ייעצו בחכמה והוא כפל ענין במ"ש: **ודרשו וכו'**. כראותם שכלתה עליהם הרעה ידרשו אל האלילים וכו' וכאומר הנה יהיו עסוקים בדברי הבאי: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונבקה**. ענין רקות כמו הבוק תבוק הארץ (לקמן כ"ד): **אבלע**. אשחית. האטיס. שם ממיני הכשוף הנעשה בנחת ובחשאי והוא מלשון ויהלך אט (מ"א כ"א): **האובות**. הידעונים. מיני כשוף: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ונבקה**, רוח החכמה והגבורה של מצרים שהיו חכמים וגבורים מעולם תתרוקן עתה מהם. **ועצתו**, גם העצה הנמצאת אצלם מכבר בעניני המלחמה והנהגת המדינה, **אבלע** ואשחית אותה. **ודרשו**, וכשיהיו ריקם מכל עצה וגבורה ידרשו אל הבלים לבלתי הועיל: [הערה: חוזק העם תלוי בשני דברים, א] בהאחדות אשר ביניהם שיהיו כולם כגוף אחד. ב] בעצה וגבורה למלחמה, וע"כ צייר סבת ירידתם בשני דברים אלה, א] במלחמה אשר בין איש לריעו, ב] בשאבדו גבורתם ונסרחה חכמתם: ע"כ]: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ונבקה**. ענין ריקות, כמו הבוק תבוק הארץ (לקמן כד ג'): **רוח**. כולל רוח העצה והמחשבה החכמה והבינה הגבורה וכל כחות הנפש כמו שבארתי במק"א: **אבלע**. ענין השחתה (עיין לעיל ג' יב) (מלבי"ם באור המלות)

י וְסִפְרֹתַי אֶת-מִצְרַיִם בְּיַד אֲדָנָיִם קָשָׁה וּמְלַךְ עַז יִמְשַׁל-בָּם נָאִם

רַשִׁי וסכרתי. כמו וסגרתיו, ויש עוד לפרש לָסוֹן ויסכרו מעיינות תהום (בראשית ח) אסתמנו ואחזקנו : ציד אדונים קשה. כל לָסוֹן אדנות קרוי בלָסוֹן רבים ואפי' יחיד כמו (סס לט) אדני יוסף, עד צא אדוניו (סס) : ומלך עז. מלך אשור : (רש"י)

מצודת דוד וסכרתי. אמסרם ביד אדון קשה והוא מלך אשור : ומלך עז. כפל הענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון וסכרתי. כמו וסגרתיו כי גיכ"ק מתחלף והוא ענין מסירה כמו היסגרוני בעלי קעילה (ש"א כג) : אדונים. זהו ענין לשון תפארת ליחיד לומר עליו בלשון רבים וכן אדוני יוסף (בראשית ל"ט) : עז. חזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וסכרתי, ועי"ז תהיה אחריתם, שאסגיר את מצרים ביד אדונים קשים ואכזרים, שימשלו עליהם הרבה אדונים אכזרים, שזה גרוע יותר מאם ימלוך עליהם מלך אחד אכזר שלא יוכל להפשיט אכזריותו כ"כ על כל האנשים הפרטיים, ואינו משחית רק את הכלל, משא"כ כשהם רבים. ומלך, ר"ל וגם לא יהיה להם שום תקוה לפרוק עול האדונים מעל צואריהם, יען שמלך עז ותקיף ימשול בהאדונים האלה, והוא יחזיק את ידם בממשלתם. נאם ה', עד כאן דברי ה' שאמר בעת לכתו, ומעתה יתחיל הנביא את דבריו בפני עצמו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וסכרתי. נמצא מענין סתימה, כל עושי שכר (להלן י'), ובנינו נפעל ויסכרו מעינות תהום, ומענין מסירה ביד אויב בבני פועל, ומשתתף עם פעל סגר שיש בו גי'כ שני ההוראות האלה : קשה, עז. ההבדל אשר ביניהם, עז, מצטרף עם השמות המורים על העזוז והכח והאומץ והגבורה והאון והתוקף. ושם קשה, יצטרף עם השמות שמורה על הקישוי והכובד, חומר קשה, עבודה קשה, קשה לב ואכזר, (בראשית מט ז') ארור אפס כי עז ועברתם כי קשתה, מבואר במ"ש למעלה (יג ט'). אף הוא הכעס היוצא לנקום נקם ולהעניש את החוטא כמדתו, מצייר כי האף הזה עז היא, וידיו רב לו ליסר ולהעניש. ועברה, הוא מה שעובר את הגבול מתוך כעסו לשפוך את חמתו על כל מי שפוגע בדרכו גם על מי שלא חטא, וזה מצד אכזריותו, כי קשתה מאד : (מלבי"ם באור המלות)

וְנִשְׁתּוּ-מֵיָם וְנָהָר וְיָחַר וְיָבֵשׁ:

רַשִׁי ונשתו מים מהים. ונחרבו מים מן הים : ונשתו. ל' השאת והקצר

(איכה ג) לפי שכל שצח ארץ מצרים ע"י נילוס הוא שאין גשמים יורדים
שם אלא נילוס עולה ומשקה אותה דרך יאורי' העשויים בידי אדם לפיכך
הוא מדמה פורענות שלה ליוצק יאורים. ונסתו מים מהים. ולא יחזיר הים
את נילוס לאחוריו וירד נילוס לתוכו ולא יעלה וישקה את מצרים : ונהר.
זה נילוס :

מצודת דוד ונשתו. מי הים יסור ויעתק ממקומו ולא יוכלו להביא לה בר
ומזון דרך אניה בלב ים : ונהר. הנילוס יחרב מימיו ולא ישקה שדותם
והאדמה לא תצמח ויכלו ברעב ולפי שכל שבח מצרים הוא מה שהנילוס
עולה ומשקה שדותם המשיל חרבנה אל יבושת המים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונשתו. ענין העתקה והסרה וכן גיד הנשה (שם ל"ב) : יחריב.
ענין יבשות :

מלבי"ם - באור הענין ונשתו, מספר והולך איך ע"י אבדת ממשלתם, וע"י
היותם למס עובד תחת שבט אכזריים, אבדו גם מחייתם ופרנסתם,
וחושב בזה חמשה דברים, א. הנה טוב ארץ מצרים היה ע"י נהר הנילוס
שעלה בכל שנה והשקה את אדמתם, ובזה היה תלוי כל הצלחתם, וע"כ
צייר חורבנם ביבושת הנהר ההוא. ויען שלדעת הקדמונים כל הנהרות
מתמלאים ממי הים, והנילוס כאחד מהם, מצייר כי המים נעתקו ונכרתו
מהים וממילא נתייבש נהר הנילוס ג"כ : [הערה : רבים עמדו ע"ז, מה
ענין הים למפלת מצרים, וגם אשר כתבתי בפנים אינו עולה לפי דעות
רבים, המיחסים סבת עליית הנהר, על ידי ריבוי הגשמים, אשר במדינת
אביסיניאן. ועלה בדעתי לבאר הים הנאמר פה על הבריכה הגדולה שעשו
שיזובו המים לתוכו בעת עלותו, ומן הבריכה הזאת עשו חפירות
והמשיכות נהרות ויאורים להשקות השדות, והבריכה הזאת נקראת
(מעריס), אולם יען שמליצה זאת מתאחדת עם מ"ש (איוב י"ד) אזלו מים
מני ים ונהר יחרב ויבש, ואיוב לא היה מגורתו במצרים רק בארץ עוף.
ויתכן לבאר על פי מה שנודע כי קדמוני מצרים היו מאמינים בהבליהם
כי האליל המקודש אצלם המיוחס אל הנילוס, יש לו מלחמה עם האליל
אשר הים מיוחס אליו, ובשיתמלא הים ויתגבר יחסר הנילוס, כי בנפול
זה יקום השני, וע"כ היו בני מצרים הקדמונים נמנעים מלעבור דרך ים
באניות מפחד הים וזעפו, ע"ז הליץ עליהם לפי דעתם שהגם שנשתו מים
מהים, מכל מקום לא יתמלא הנהר, כי מיד ה' יהיה זה לא מצד כח
האלילים בהבליהם : ע"כ] : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונשתו. שרשו נשת, ענין העתקה, או הפסד, כמו
נשתה גבורתם (ירמיה נא ל') : הים. כן נקרא העומק בו יתקבצו המים
הרבים, ולמקוה המים קרא ימים, והעד ים הנחושת אשר עשה שלמה
(ע"ל יא ט') : ונהר. נהר, נחל, יאור, יקראו ע"ש התחלפות איכותם, נהר,

הוא הנהר המושך, והוא קטן מן הים בעומק אורך ורוחב. נחל, הוא המתפשט ברוחב ואינו עמוק וזועף כנהר. ויאור, הוא קטן משניהם ועקר שמו נלקח ע"ש שעולה ומתמלא ממי גשמים, שנקראים אור, על כפים כסה אור, ולכן נמצא שם זה לרוב על נחל מצרים, מצרים כיאור יעלה, ועלתה כיאור כולה וכו', ולא נמצא רק שתיים ושלושה מקומות שם יאור על נהר אחר חוץ מיאור מצרים, כי הנילוס עקר גדלו ממי גשמים, הנובעים מן ההרים היורדים ממדינת אביסיניאן, ומצאנו על נהר נילוס, שם נהר פעם אחד (בראשית א') שם נחל בכ"מ, וצ"ל כי היה נחל בצורתו, נהר ע"ש התפשטותו ונביעתו (ע"ל ב' א') ונהרו אליו כל הגוים, ושם יאור ע"ש התמלאותו ממי גשמים : **יחרב ויבש**, ההבדל בין חורב ליובש, ידוע, חורב יאמר בבחינת הלח המתיבש, ויובש אחר שמתיבש, וע"כ אמר יחרב תחלה מלחותו, אח"כ יתיבש לגמרי, ועיין (יהושע ד' כב ומ"ש שם) (מלבי"ם באור המלות)

וַיְהִי וְהָאֲזַנִּיחוּ נְהָרוֹת דָּלְלוּ וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מִצְרַיִם וְסוּף קָנָה וְנִסְוָה קָמְלוּ:

רש"י והאזניחו. כשהמים מתמעטין הטיט ניכר בהם ונעשין רפף ונזנחין : דללו. במחצרת אם לל הוא (ויקרא יד) : יאורי מצור. יאורים עמוקים בחריצי מצור עיירות : קנה וסוף. שהיו גדלים קם מצור מימיהם : קמלו. כשיבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתייבשים ונופלים ת"י קמלו לא יסקו וצמקו אחר תירגם החפיר לבנון קמל נתר ואומר אני שהוא לשון קליפה שנקלצ' מאליהן מחמת יובשן ונופלין : (רש"י)

מצודת דוד והאזניחו נהרות. נהרות מצרים יעזבו מימיהם : דללו וכו'. המים אשר בהיאורים העמוקים הנקווים בחריצי מצורי העיירות הורמו ממקומם ונסתלקו ונשאר מקומם יבש : קנה וסוף. הגדלים על שפתי היאורים יכרתו מחסרון המים : (מצודת דוד)

מצודת ציון והאזניחו. האל"ף נוספת כי הוא ענין עזיבה כמו כי לא וזנח (איכה ג). דללו. ענין הרמה כמו דלו מאנוש נעו (איוב כ"ח) : מצור. מל' צור וחוזק כי חריצי המים הסביב לעיר הם לה לחוזק וכן ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור (לקמן ל"ז) : קנה וסוף. מיני דשאים הגדלים על שפת הנהר כמו כאשר ינוד הקנה במים (מ"א יד) וכמו ותשם בסוף (שמות ב) : קמלו. ענין כריתה כמו החפיר לבנון קמל (לקמן ל"ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והאזניחו, הנהר והים שנעתקו ונתיבשו יעזבו מעתה את הנהרות הקטנים שהיו מתפשטים מן הנילוס בכל ארץ מצרים בעת עלותו, שהתפשטו ממנו זרועות ותעלות לכלל המדינה. דללו, וגם היאורים הנמשכים בידי אדם לתוך החפירות שכרו בעומק להקוות שם

מים לעמוד זמן רב שיהיה להם לתועלת בעת המצור, שא"א לשאוב מן הנהר, והם עמוקים מאד, נתדללו וגם חרבו לגמרי. **קנה**, ולא לבד שחרבו המים, אלא גם הקנה וסוף הגדלים אצל היאורים נתיבשו מרוב היובש שלא נשאר שום ליחות אף להחיות הקנה וסוף שאין גדלים רק במקום מים (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות והאזניחו. פעל זנח, נבדל מן פעל עזב נטש, במה שזנח מורה על התיעוב והריחוק לגמרי, וכשבא בהפעיל מורה שעשה בו איזה רושם בל יצלח עוד למלאכתו, כמו וכל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו, כמ"ש חז"ל (ע"ז דף מג) שטמא את הכלים במה ששרת בהם לע"ז, וכן (דה"ב יא) כי הזניחם ירבעם ובניו, ושם (א' כח ט') ואם תעזבנו יזניחך לעד, היינו שיעשה בך רושם ההרחקה, אבל בקל מורה רק התיעוב והשיקוץ שהדבר הנזנח מתועב אל הזונח, במ"ש זנח ה' מזבחו, הלא אתה אלהים זנחתנו, ר"ל הרחקתנו תעבתנו : **דללו**. פעל דלל, מורה על המעטת איזה דבר, אם על עוני שנתמעט עשרו, אם על חולי שנתמעט בריאת גופו, מדוע אתה ככה דל בן המלך, המעטת הכבוד ידל כבוד יעקב, הנה אלפי הדל במנשה, ר"ל הפחות, ופה ר"ל נתמעטו תחלה מכמותם ואח"כ יבשו לגמרי : **יארי מצור**. יאורים המכונסים בחפירה לצורך המצור למצוא מים לשתות, וכן לקמן (לו כה). **קנה וסוף**, סוף הוא מין גומא הגדל על שפת היאור, והיה מצוי בשפת יאורי מצרים, כמ"ש ותשם בסוף על שפת היאור, והוא לח יותר מן קנה. ור"ל לא לבד קנה, אלא גם סוף שלח יותר קמל ונכרת. **קמלו**, ענין כריתה ע"י יובש, וכן (לקמן לג ט') החפיר לבנון קמל (מלבי"ם): באור (המלות)

עָרוֹת עַל-יְאֹר עַל-פִּי יְאֹר וְכָל מְזָרַע יְאֹר יִבֵּשׁ וְנִדְף וְאִי־נָנוּ:

רס"י **ערות על יאור על פי יאור, וכל מזרע יאור וגו'.** ערות לשון דבר המעורה ונשרש יפה ודומה לו (תהלים לו) רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן וכן חזרו מנחם במחברתו זרעים הנשרשים על נילוס ואפי' ע"פ שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף : (רס"י)

מצודת דוד **ערות.** העשבים הנשרשים ונאחזים על היאור וחוזר ומפרש על פי יאור ר"ל על שפת היאור : **וכל מזרע יאור.** הזרעים הנזרעים בידי אדם על שפת היאור : **יבש.** כ"א יתיבש ויכחש ולא יהיה בעולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ערות.** ענינו דבר המעורה ונשרש יפה כמו ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל"ו). נדף. ענין כתישה כמו אל ידפנו (איוב ל"ג) : **ואיננו.** ואין לו (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ערות, (ענין הב') היו מצרים מתפרנסים, מרוב התבואה הגדלה בארצם, עד שהיתה נקראת אוצר הדגן, כי לשם היו באים מארצות רחוקות לשבור בר ולחם, אומר בין הזרעים הגדלים מעצמם ע"י היאור ובסבתו, ואפ"י. על פי יאור, הגדלים על שפת היאור ששם לא יחסרו המים לעולם. וכל מזרע יאור, מוסיף שלא לבד הזרעים הגדלים מעצמם, אלא אף הזרעים ע"י אדם, ששרשם חזק יותר ומתקיים, מ"מ יבש וגם נדף ונדחף ממקומו ע"י הרוח והיה כאין ואיננו
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ערות. לשון ומתערה כאזרח רענן, התפשטות השרשים והסתבכותם סביב. על יאור, על ידי היאור ובסבתו, כמו אשריכם זורעי על כל מים, על פי יאור, כמו על פי הבאר, על פי המערה, ר"ל במקום התחלת היאור ובשפתו. ולא רחוק הוא לפרש על פי יאור, כמו על פי אהרן ובניו, על פי פרעה, ומוסב למעלה ר"ל בין הזרעים הערות על היאור על פי היאור ופקודתו, דהיינו שגדלו שם מעצמם כאילו היאור צוה להם שיצמחו שם וידי אדם לא עמלו בם, ובין וכל מזרע יאור בידי אדם. נדף, נדחף ע"י הרוח כדבר שנתיבש ונשחק לעפר שהרוח נושא, כמו אל ידפנו (איוב לב), ולקמן (מא ב') כקש נדף קשתו: (מלבי"ם באור המלות)

אָנּוּ וְאֵנוּ הַדְּיָגִים וְאָבְלוּ כָּל-מְשֻׁלְכֵי בְיַאֲוֹר חֲכָה וּפְרָשֵׁי מְכַמְרֵת עַל-פְּנֵי-מַיִם אֲמַלְלוּ:

רש"י ואנו. לשון אוני ואבל : הדייגים. הם מצרים שצדין דגים מנילום שהוא מתפשט ועולה ביאורים רבים העשויין על שפתו על פני ארץ מצרים כולה מה שאין כן בכל הנהרות : חכה. אמ"ן בלע"ז : (רש"י)

מצודת דוד ואנו הדייגים. הרגילים לצוד את הדגים יתאוננו כי כשיחרב המים לא ימצאו דגים : כל משליכי. כל הרגילים להשליך ביאור כלי צדיה לצוד הדגים יתאבלו והפורשים רשתות ע"פ המים נכרתו וכפל הענין במ"ש :
(מצודת דוד)

מצודת ציון ואנו. מלשון אנינות : הדייגים. הצדים את הדגים : ואבלו. מלשון אבלות : חכה. שם כלי הצדיה עשוי כמחט כפוף וכן תמשוך לויתן בחכה (שם מ) : מכמורת. רשת כמו ויאספהו במכמרתו (חבקוק א) : אמללו. נכרתו כמו ימולל ויבש (תהלים צ') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואנו, (ענין הג') היו מתפרנסים ע"י צידת דגים שהיה שם לרוב וגם זה נשבת ביבוש הנהר. הדייגים, הם האנשים שפרנסתם ע"י צידת דגים יתאוננו כי חסר לחמם. ואבלו, אח"כ יתאבלו ג"כ גם אותם

שהיו צדים הדגים הגדולים ביותר שלא יצודו רק ע"י חכה אחד אחד, כי אח"כ ימותו גם הדגים הגדולים. **ופרשו**, וגם אותם שצדים ע"י רשת ומכמורת שפורשים ע"פ המים, ובו רגיל להתאסף דגים רבים, וגם בעת שהדגים מועטים ולא יוכלו לימצא ע"י חכה, לא ימלט שימצאו איזה מהם במכמורות, מ"מ גם הם אומללו, כי ימותו כולם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ואנו, ואבלו. ההבדל ביניהם, האונן הוא בלב וזה תיכף במות המת והאבלות הוא בפרהסיא וכן אמר במדרש איכה אנינות מבפנים ואבלות מבחוץ שהוא אחר שנקבר המת שחדל האיננו בלב ומתחיל האבלות, וע"כ המליץ פה כי הדייגים בכלל יתאוננו תיכף ביבוש היאור, שנתמעט פרנסתם, ומשליכי חכה לצוד הדגים הגדולים אחד אחד לבדו, הם לא ירגישו תיכף החסרון, כי הדגים הגדולים לא ימותו תיכף, ולהם יתיחס האבילות שהיא אחר שנתישן הצער והורגלו בו. **חכה**, הוא הברזל הכפוף שבו צדים הדגים הגדולים אחד אחד לבדו ע"י שתוחב הברזל בין לחייו ומושכו מן הנהר, וכן התמשוך לויתן בחכה (איוב מ"ם כה), וכחכי איש גדודים (הושע ו' ט') : **מכמרת**. היא הרשת הגדולה שמניחים אל המים והדגים מתקבצים בתוכו הרבה בפ"א, וע"י חבקוק (א' טו) שם בארתי זה : (מלבי"ם באור המלות)

טו ו**בשו** **עבדי** **פְּשְׁתִּים** **שְׂרִיקוֹת** **וְאֲרָגִים** **חֹרֵי**:

רפ"י עובדי פשתים. זורעי פשתים על הנהר : **שריקות**. פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מלודות דגים שהן עשויות חורין חורין : **חורי**. כמו בהמות שדי (קס ח) וקרע לו חלוני (ירמיה כב) : (רפ"י)

מצודת דוד ובשו וכו'. העושים מלאכתם בפשתים לסרקו במסרק ואורגים רשתות העשויים חורים חורים יחפרו ויבשו כי לא יהיה עוד צורך במלאכתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון עובדי פשתים. עושי פשתים וכן יכיר מעבדיהם (איוב ל"ד) : **שריקות**. מלשון מסרק והוא שם כלי עשוי לסרוק הפשתן להפרידו ולהשליך הקסמים ממנו : **חורי**. נקבים וכן סלי חורי (בראשית מ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ובשו, (ענין הד') היו המצרים מרויחים ע"י הפשתה שגדל לרוב במצרים, שש ובד וחטובות אטון מצרים כנודע בקורות ימי קדם, עתה גם זה יכרת מהם, ויבשו העובדי עבודת הפשתים, והעובדים הפשתים המשורק והאומנים האורגים הבגדים הלבנים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עבדי. נמשך לשנים, עובדי פשתים ועוברי שריקות. ודע שפעל עבד לא מצאנוהו על מלאכת חרש וחושב רק על עבודה כבדה שמשועבד לה, עובד אלהיו, עובד אדוניו, עובד אדמתו, כרמו גפנו וכדומה. ולכן המפרשים פה שריקות לשון מסרק שסורקים הפשתים, או שריקות שצובעים הפשתים, לא ישר בעיני, כי היה ראוי לומר עושי שריקות. והעקר כי שריקות הוא מין פשתים מובחר, מסתעף בגדולו לשריגים רכים רבים, כמו ויטעהו שורק, או כהרד"ק שהמשי המובחר נקרא בערבי אל שורק, ויתכן שהוא מין בוץ המשובח מאד שלבשו אנשי מצרים מקדם הנקרא ביססוס, חורי, הפשתים הלבן ביותר, ואולי הוא המין הנקרא באשכנז (בוימוואללע) שגדל במצרים לרוב והוא לבן ביותר. וי"מ חורי שאורגים בגדים נקובים. ולא רחוק לפרש חורי פעל מענין ולא עתה פניו יחורו (לקמן כט) ומגביל עם ובושו, עובדי פשתים יבושו, והאורגים יהיה חורי, כלימה תכסה פניהם: (מלבי"ם באור המלות)

וְהָיוּ שְׂתוּתֵיהֶם מְדֻכָּאִים כָּל-עֹשֵׂי שָׂכָר אֲגָמִי-נֶפֶשׁ:

רש"י והיו שתותיה מדוכאים כל עושי שכר. איסקלוס"א זלע"ז כמו (בראשית ח) ויסכרו מעינות תהום סכוכים המים היואלאין חוץ לשפת הנהר ומתפשטים ונעשים אגם מים הנקוים ועומדין במקומן ורבים הם דגים ואמר הנביא שיהו יסודות הפירותיהן מדוכאים ויפלו אגמי השכר שעשו: אגמי נפש. אגמי שבת לשון שבת וינפש (שמות לב) שמי האגמים נוחים ועומדים במקום אחד וי"ת דהו עבדין סוכרא וכנסין מיא גבר לנפשיה :

מצודת דוד והיו שתותיה מדוכאים. דרך צידי דגים לסתום בפני המים המתפשטים ויוצאים משפת הנהר שלא ישבו למקומם והמים המתפשטים נעשים אגמים נחים ועומדים במקומם ובהם צדים הדגים ולזה אמר ושתחרב היאור ידוכאו יסודי הסתימות של כל העושים סתימה להיות אגמי נפש כי הואיל ואין מים אין עוד צורך בהסתימות ההם :

מצודת ציון שתותיה. ענין יסודות כמו כי השתות יהרסון (תהלים י"א): **מדוכאים.** ענין כתיחה כמו דכא לארץ חיתי (שם קמ"ג): **שכר.** ענין סתימה כמו ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח): **אגמי.** כן יקראו מים מכונסים כמו לאגם מים (תהלים ק"ז): **נפש.** ענין מנוחה והשקט כמו שבת וינפש (שמו"ל ל"ב): **מצודת ציון**

מלבי"ם - באור הענין והיו, (ענין הה') היו רבים מתפרנסים על ידי עבודת

הבנינים שהיו עושים להגיר המים מן הנילוס אל החפירות המיועדות להם, ומקצתם היו עושים בנינים לסתום המים שיעמדו שם לעת הצורך. אומר שתותיה הם העושים במלאכה להגיר המים בעת רבוי המים ועלייתו הם יהיו מדוכאים בעוני, וכן העושים סתימות של אגמים שינפשו שם המים וינוחו ולא יגירו לחוץ, יהיו אגמי נפש מחוסר לחם (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שתותיה, מבארים היסודות, ויל"פ המיסדים היסודות מענין כי השתות יהרסון, ויותר נראה מענין הזלת המים, וכן בדברי חכמים שותת ויורד : **שכר**, מענין סתימה כמו ויסכרו מעינות תהום, והוא סמוך אל אגמי נפש לרוב מפרשים, אגמים שמימיהם נחים מלשון שבת וינפש, וי"מ אגמי נפש כמו עגמי נפש בעי"ן, עגמה נפשי לאביון (מלבי"ם באור המלות)

יא אַךְ-אֲוִלִּים שָׂרֵי צַעַן חֲכָמִי יַעֲצֵי פְרַעַה עֲצָה נִבְעָרָה אִיךְ תֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעַה בֶּן-חֲכָמִים אֲנִי בֶן-מַלְכֵי-קָדִים:

כ"י אִיךְ תֹּאמְרוּ. מַעַתָּה לַפְרַעַה כָּל אִישׁ מִכֶּם עַל עֲלָמוֹ בֶּן חֲכָמִים אֲנִי וּמֵאחַר שִׂכְסַל זַעֲנַתְכֶם אִיךְ תִּתְהַלְּלוּ לַפְנֵי לֹאמְרֵי בְנֵי חֲכָמִים אֲנַחְנוּ אַתָּה בֶּן מַלְכֵי קָדִים : (כ"י)

מצודת דוד אך אוילים. החכמה הלכה משרי צוען ונשארו אך אוילים : **חכמי יועצי פרעה**. החכמים אשר ביועצי פרעה ייעצו עצה נבערה וכסילות כי לא הועילו בעצתם להציל עצמם : **איך תאמרו**. כל אחד מהם היה משתבח עצמו לפני פרעה ואמר אני בן חכמים והחכמה מוחזקת בידי מאבותי : **בן מלכי קדם**. אבותי היו מלכי קדם אשר שם נמצא הכישוף וידיעת שמות הטומאה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נבערה. ענין כסילות כמו איש בער לא ידע (תהלים צ"ב) : **מלכי קדם**. מלכי מזרח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אך אוילים, עתה מסב הנביא דבריו אל שרי פרעה ויועציו, איך לא השכילו עצת עליון הנגזר עליו. והבטיחו אותו על הבל, עד שנשחת מלכותו. **שרי צוען**, מדבר, **א**. נגד השרים המנהיגים הנהגות המלכות, **ב**. חכמיו ויועציו בדברי עצה בין בדבר חכמת בינה, בין בדבר חכמות אלהות כענין חרטומי מצרים. אל החכמים אומר. **איך תאמרו אל פרעה**, להתפאר לפניו לאמר. **בן חכמים אני**, החכמה מקובלת אצלי מאבותי, ואל השרים אומר איך תאמרו אל פרעה אני **בן מלכי קדם**, ומקובל אני מאבותי ענין הנהגת המלוכה : (מלבי"ם באור הענין)

גַּבַּ אִים אַפּוֹא חֲכָמִיךָ וַיְגִידוּ נָא לָךְ וַיִּדְעוּ מֵהַ-יַּעֲץ יְהוָה צְבָאוֹת עַל-
מִצְרָיִם:

מצודת דוד **אִים אַפּוֹא**. כאלו לפרעה יאמר איה הם ואיה פה חכמיך ויגידו
לך עתה במה תנצל : **וידעו**. יתחכמו לדעת מה יעץ ה' וכו' להיות נשמר
מהעצה היעוצה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אִים, משיב לעומת החכמים אפוא הם ומדוע לא
הבינו עצת ה'. ? **אפוא חכמיך**, המאמר מוגבל **איה חכמיך ויגידו נא לך**.
אפוא (חכמיך) **וידעו מה יעץ ה'**, כי ההבדל בין איה ובין אפוא, במלת
איה שואל על העצם אם ישנו פה לפנינו, ובמלת אפוא שואל על העצם
אם נמצא כלל במציאות באיזה מקום בעולם, ולזה איה חכמיך האם
ישנם אצלך למען יגידו לך מה יעץ ה', ומוסיף לאמר אפוא חכמיך גם אם
אינם פה שיגידו לך האם ישנם כלל במציאות באיזה מקום שידעו עכ"פ
הם בעצמם מה יעץ ה' ומה גזר על מצרים, כי לא נמצא כלל בהם חכם
שידע את זאת, שאל"כ לא היו משיאים אותך בהבליהם : (מלבי"ם באור
הענין)

מלבי"ם - באור המלות אִים אַפּוֹא. ההבדל בין איה ואיפוא, איה שואל אם
העצם פה, כמו איה שרה אשתך, כי צריכה להיות בבית. איה הקדשה
היא בעינים, ואיפוא שואל על עצם העומד במקום רחוק ומורכב משתי
מלות אי פה, אי המקום שיאמר שם כי פה הוא, איפה הם רועים, איפה
לקטת היום. שואל על מקום רחוק : (מלבי"ם באור המלות)

גַּבַּ נוֹאֲלוּ שְׂרֵי צֹעַן נְשָׂאוֹ שְׂרֵי נוֹף הִתְעוּ אֶת-מִצְרָיִם פְּנֵת שְׁבֻטִיהָ:

רש"י נוֹאֲלוּ. ל' אוילים : נשאו. כמו הגחש הסיאני (בראשית ג) : (רש"י)

מצודת דוד **נוֹאֲלוּ**. שרי צוען נעשו אוילים ושרי נוף נפתו בהסתת חכמים
והיועצים בעצתם הנבערה : **והתעו**. השרים התעו את העם היושב
במצרים אשר היא ראש הממלכה כי השרים הבטיחו את העם בדברי
היועצים לאמר שהם יהיו המנצחים במלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נוֹאֲלוּ**. ענין אוילות ושטות כמו אשר נוֹאֲלוּ (במדבר י"ב) :
נשאו. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : **והתעו**. מי
ששוגה בדעתו קרוי תועה והושאל מהתועה בדרך : **פנת**. דבר החשוב
נקרא בלשון שאלה פנה על כי הדרך לשום האבן המובחרת בפנת הבנין
להיות נראה משתי הצדדים וכמ"ש אבן וכו' היתה לראש פנה (תהלים

קיי"ח) : שבטיה. מלשון שבט ומשפחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נואלו, עתה מסיב פניו אל שרי צוען, שהם היו צריכים להדריך את העם, והם עצמם נואלו ומהם נשאו ונפתו שרי נוף הקטנים מהם לבטוח מן הרע המשקיף עליהם. **והתעו**, ר"ל ולכן פנת שבטיה, שהם הראשים שבה, התעו את העם ההמוני ויתעם בתהו לא דרך : [הערה : נודע כי קוטב הנבואה הזאת, חזה על המהומה והמבוכה הגדולה אשר היתה במצרים בעת ההיא אחרי מות (סעטהאס) מלכם, שאז התפרדו לשנים עשר מושלים ושבטים, עד מלוך עליהם (פזאמטוכעס) כנודע מקורות ימי קדם, וזה סבב השחתת הארץ שנלחמו עיר בעיר ממלכה בממלכה (כמ"ש בפסוק ב'). והנה צוען, שהוא העיר (טאנעס) הנודעת בספרי קורות העתים למצרים הקדומה, משם יצא תמיד שבט מושלים מלכים ושרים על ארץ מצרים, ובעת ההיא הרימו ראש שרי נוף (מעמפיס) ומרדו בראשיהם שרי צוען, ומשם יצא הרעה והמבוכה לחלק את הארץ לגזרים שנים עשר נשיאים לאומותם. וזה שכתוב על ידי שנואלו שרי צוען, ולא ידעו הנהגת המלוכה, נשאו שרי נוף לבטוח בל יראו מאימת שרי צוען ומרדו בס, ובזה והתעו את מצרים, ובמה התעו אותם? אומר פנת שבטיה, במה שהניחו שרי נוף לאבן פנה, להקים פנת השבטים שמזה נצמח ראש ולענה, והשחתת המדינה : ע"כ] (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נשאו. מפרשים לשון הסתה ופיתוי, ומבואר (לקמן לח) ההבדל בין השיא פתה הסית, כי השיא מציין שהמשיא מבטיח את המושא בל ירא מן הרע שדואג מפניו, כי שלום יהיה לו בעשותו הדבר ההוא, ובזה מתאחד עם נשא מלשון רוממות, שמתנשא בלבבו לאמר שלום יהיה לי : **פנת שבטיה**. כמו ויתיצבו פנות כל העם, (שופטים כ' ב'), הם הראשים המובדלים שבעם : (מלבי"ם באור המלות)

יְהוָה מִסָּךְ בְּקִרְבָּה רוּחַ עֹנֵיִם וְהִתְעוּ אֶת-מִצְרַיִם בְּכָל-מַעֲשֵׂהוּ כְּהִתְעוּת שָׁכֹר בְּקִיאוֹ :

רס"י מסך בקרבה. מסקה מזג להם בתוכה פנייה את רוחם לשון מסכה יינה (משלי ט) עירוב מסקה בחזית עד שמעמידו זטעמו קרוי מסך : **עויעים**. פס חולי פל טירוף הדעת : (רס"י)

מצודת דוד ה' מסך. המקום ערבב ובלבל בהם רוח עוות ועקום ר"ל בלבב דעתם בענין תכסיסי המלחמה : **והתעו**. היועצים והשרים התעו את מצרים בכל הדברים כמו השכור אשר יהיה נתעה בעת יקיא מאכלו בעבור רוב השכרות אשר לא ידע אז מה לעשות : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסך. ענין ערבוב ובלבול כמו מסכה יינה (משלי ט) שהוא ערבוב המים ביין. עועים. מלי עוות ועקימות : **בקיאו.** ענינו החזרת המאכל אל החוץ כמו וספק מואב בקיאו (ירמיה מ"ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' מסך, אומר, אבל באמת מהי היתה זאת כי הוא מסך בקרבם, ומזג במ רוח בלבול וטרופ הדעת. כמי שמוזג את היין שיהיה נוח לשתות, ומן יין העועים הלז המשכר, שתתה מדינת מצרים ונשתכרה, ועי"ז **והתעו,** השרים האלה את מצרים. **כהתעות שכור בקיאו,** כמו שהשכור תועה לשוב ולשתות את קיאו, אשר פלט ממעיו ומבטנו הורישתהו הטבע, שאינה יכולה לסבלו, והוא בדמיונו כי יין הוא שותהו, כן התעו אותם לעשות מעשים נגד טבעם, מעשים אשר תקיא הארץ אותם ולא תוכל להכילם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מסך. ענינו עירוב. ועקר הנחתו על מזיגת היין שמוזגים אותו במים שיהיה טוב לשתיה ומשתתף עם מזג אל יחסר המזג, הזי"ן מתחלף בסמ"ך והכ"ף בגימ"ל : **עועים.** בודד בתני"ך, ולדעתי שרשו עות, שמורה על הערבוב וטרופ הדעת, עוה עוה אשימנה (יחזקאל כא), והוא מן המכופלים שנכפל פ"א ועי"ן הפעל, שמורה על ריבוי הדבר, כמו שעשועים, רק בראשון נשמט ה' למ"ד הפעל שנופל ברוב ובשני נשמט גם הוי"ו אשר גם הוא יפול בנופלים : (מלבי"ם באור המלות)

טו} ולא-!היה למצרים מעשה אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון:

כ"י **אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון.** הם החרטומים ואילטגונינים החוזים בכוכבים שיש צרקיע מזלות וכוכבים המכונים כן ועשוין דוגמת ראש וזנב והם נתונים בתלי (ס"א צטלה) ויש לפרש כתרגומו ראש והגמון **שלטון** **ואטרון** : **(כ"י)**

מצודת דוד **ולא יהיה.** לו שום תועלת בכל מעשה אשר יעשה הן הראש הן הזנב ר"ל לא יצליחו לא במעשה הראשים ולא במעשה הפחותים : **כפה ואגמון.** ר"ל במעשה החזק ולא במעשה החלש וכפל הענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וזנב.** תחתיות הדבר קורא זנב ויורה על השפלות : **כפה.** ענינו ענף כמו כפות תמרים (ויקרא כ"ג) : **ואגמון.** הוא צמח רך והוא הפוך מן גומא וכן הלכוף כאגמון ראשו (לקמן נ"ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ולא יהיה,** ועי"כ לא ישאר למצרים מעתה איזה

מעשה ופעולה שיעשה לו לתועלתו, אחד מראשיו הגדולים, או מן הראשים הפחותים. וגם אפילו שיתעורר איזה כפה היינו אחד מגבוריו ועשיריו לאיזה תועלת כללי, או אפילו אגמון שהם ההמון העם החלשים, כולם ירפו ידיהם מעשות כל דבר: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ראש וזנב כפה ואגמון, בארתי למעלה (ט): (מלבי"ם באור המלות)

{טו} בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי מְצָרִים כְּנָשִׁים וְחָרָד | וּפְחָד מִפְּנֵי תְנוּפֹת יָד-
יְהִי צְבָאוֹת אֲשֶׁר-הוּא מִנִּיף עֲלָיו:

מצודת דוד **כנשים**. תשושי כח ורכי לבב כנשים : מניף עליו. להכותו בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וחרד**. ענין רעדה : **תנופת**. ענין הרמי' : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כנשים**, החרדות ומתפחדות מכל דבר. **וחרד ופחד**, חרדה היא הבהלה הפתאומית מפגע חדש אשר פגעו, והפחד הוא הפחד הנמשך ימים רבים מעצם שאינו נגד עיניו. והנה יקרה לפעמים שהאדם יתבהל פתאום ויחרד גם לדבר קטן פתאומי אשר פגעו, אבל אחר שראהו כבר כי אך דבר קטן הוא לא יפחד עוד אח"כ, וכן יצוייר שיפחד האדם גם מפני דבר שאין בו ממש, וזה בא מסבת שלא השיג את הדבר שהוא מפחד ממנו, ונדמה לו כי הוא עצם נשגב שביכולתו להרע לו, אבל אחר שחרד מפני הדבר ההוא ע"י שפגע בו, א"א שיפחד אח"כ ממנו, כי הלא כבר היה לנגד עיניו וראה שהוא דבר קטן. לעומת זה אומר, כי מצרים יהיו רכי לבב כ"כ עד שגם רק מפני תנופת יד ה', שזה מורה הנפה קטנה ורמיזה קלה שיורה לו בידו, (כי זה המבדיל בין הרמה לתנופה), ור"ל ע"י רמיזה קטנה שידמה להם שהוא להם אות לרעה, יתחרדו פתאום בעת יראו הרמיזה והאות הקטן ההוא, וגם אחר כך יפחדו ממנו בתמידות כדרך הנשים המהבילות והמלאות מורך לב: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וחרד ופחד**. ההבדל בין חרדה ופחד, חרדה, היא הבהלה הפתאומית, כמו ויחרד יצחק חרדה גדולה, ויחרד האיש וילפת. ופחד, הוא הפחד המתמיד, ופחדת לילה ויומם, אשרי אדם מפחד תמיד, ותפחד תמיד כל היום. חרדה, היא מן הרע העומד נגד עיניו, חרדה הרמה. ויחרד כל העם אשר במחנה. פחד, הוא מדבר אשר אינו לפניו, כי פחד פחדתי ויאתיני, אשרי אדם מפחד תמיד, ג' הפחד לא יהיה רק מדבר שיש לדאג מפניו שירע, והחרדה יבוא על דבר פתאומי שיחרד האדם לקראתו, ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז ד'), ויחרד אחימלך לקראת דוד (שם) כא ב'): **תנופת**. ההבדל בין הרמה לתנופה ע"ל (י"ג א'), (יז) **עצת ה' צבאות**. ע"י לעיל (ה') בארתי פעל יעץ הנזכר אצל השי"ת, הוא גזרת דינו

ג וְהִיְתָה אֲדָמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא כֹּל אֲשֶׁר יִזְכִּיר אֶתְּהָ אֱלֹוֵי יִפְחָד מִפְּנֵי עֶצֶת יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר-הוּא יוֹעֵץ עָלָיו: (o)

רס"י והיתה אדמת יהודה למלכים לחגא. כשישמעו הנותרים במלכים משבי סנחרב את מפלתו שיפול צארץ יהודה בלא שום מלחמות זרוע בשר ידעו כי יש שכינה בישראל ומוסיעם חזק וייראו ויפחדו מפני אדמת יהודה : חגא. לשון שבר ואימה ופחד לשון יחוגו וינעו כשכור (תהלים קז) וכן חגוי הסלע (סיר ב) : מפני עלת ה' לצבאות אשר הוא יועץ עליו. להפילו ביד סנחרב ויהודה ימלט מידו : (רס"י)

מצודת דוד אדמת יהודה. ר"ל השכינה השורה באדמת יהודה תהיה למצרים לשבר רוח ופחד לבב : כל אשר. ר"ל כל זמן אשר המזכיר יזכיר אותה אליו יפחד : מפני עצת. כי בעת שכבש סנחריב את מצרים חשב שבמקרה באה אבל כשיראה שנפל סנחריב סביב ירושלים עיי המלאך המכה בהם ישכיל לדעת שהיתה בעצת ה' אשר יועץ עליו להפילו ביד סנחריב : (מצודת דוד)

מצודת ציון לחגא. ענין בקוע ושבר כמו יונתי בחגוי הסלי' (ש"ה ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיתה, גם אדמת יהודה תהיה להם לחרדה, שאיש אשר יזכור פתאום את עצמו בארץ יהודה, יחשוב זאת לאיזה אות, אולי ה' צבאות יועץ עליו איזה דבר, ועיי שהוא נזכר למעלה אצל ה', הוא זוכר למטה את אדמת הקודש וארץ ה', (וידוע שהמצריים היו מעוננים לכל דבר, ועפ"ז צייר גם יראתם את ה' בדרך זה, שכמו שהיה סימן אצל האומות בימי קדם כשהיה זוכר איזה דבר רע או טוב פתאום, היה מנחש מזה איזה דבר שיקרה לו כנודע, כן מצרים אחרי יכירו קדושת ארץ יהודה כי ה' שוכן בקרבה, אם יעלה על זכרונם פתאום ארץ יהודה, יחשבו זאת לסימן שה' זוכר אותו ויעץ עליו איזה דבר, טוב או רע) (מלבי"ם באור הענין)

ג בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיוּ חֲמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שְׁפַת כְּנָעַן וְנִשְׁבְּעוֹת לַיהוָה צְבָאוֹת עִיר הַהָרִס יֹאמֵר לְאַחַת: (o)

רס"י ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו'. שנינו בסדר עולם אחר מפלתו

שָׁל סִנְחָרַב עָמַד חִזְקִיָּהוּ וּפְטָר אֶת הָאוֹכְלוֹסִין שֶׁהֵצִיחַ עִמּוֹ מִמִּצְרַיִם וּמִכּוֹשׁ
בְּקוֹלְרֵיז לִפְנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְקָבְלוּ עֲלֵיהֶם מַלְכוּת שָׁמַיִם וַחֲזָרוּ לְמִקְוֹמוֹן שְׁנֵאמַר
צִוּם הָהוּא יִהְיֶה חֲמֵשׁ עָרִים וְגו' וְהִלְכוּ וּבְנוּ מִזְבֵּחַ לַה' בְּאַרְצָן מִצְרַיִם
וּמִקְרִיבֵיזֵן עֲלָיו קָרְבָן לְשָׁמַיִם לְקִיּוּם מַה שְׁנֵאמַר צִוּם הָהוּא יִהְיֶה מִזְבֵּחַ לַה'
בְּאַרְצָן מִצְרַיִם, וַיֵּשׁ מִרְצוֹתֵינוּ שְׁדַרְשׁוּהוּ בְּמִסְכַּת מִנְחוֹת עַל מִזְבֵּחַ בֵּית חוֹנִיו
בְּנוּ שָׁל שְׁמַעוֹן הַגְּדִיק שְׁבַרְחָ לֹו לְמִצְרַיִם וְעָשָׂה שָׁם מִזְבֵּחַ : מִדְּבָרֹת שְׁפַת
כְּנַעַן. כִּי־שָׂרָאֵל שְׁבַרְחָן כְּנַעַן : עִיר הַהָרֵם יֵאמַר לְאַחַת. (ת"י קִרְתָּא דְּבֵית
שְׁמַשׁ דְּעַתִּידָא לְמִיחָרַב יִתְאַמַר הִיא חֲדָא מִנְהוֹן) הַהָרֵם ת"י לְשָׁנֵי פְּנִים
לְשׁוֹן הָאוֹמַר לְחֵרֶם וְלֹא יִזְרַח (אִיוֹב ט) וּלְשׁוֹן הַרְיָסָה וַחֲוֹרְבָן וּמַהִיכָן לְמַדָּה
יֹונָתָן מִנְבוֹאָתוֹ שֶׁל יִרְמִיָּהוּ שְׁבַרְחָ בְּתַחֲפִנְחָם וְשָׂבַר אֶת מִצְבּוֹת בֵּית הַשְּׁמַשׁ
אֲשֶׁר בְּאַרְצָן מִצְרַיִם (יִרְמִיָּהוּ מַג) לְמַדְנוּ שֶׁבֵּית שְׁמַשׁ שְׁבַרְחָן מִצְרַיִם וּמִצְבָּה
עַתִּידָה לִיחָרַב וּמִצְבּוֹת הָאוֹמְרוֹת שָׁם הִיא מִצְבָּה אֲכָל גְּבוּלָה לַה' הָאוֹמְרוֹת
כֹּאן וַיֵּשׁ לֹוֹמַר שֶׁהִיָּתָה בֵּית שְׁמַשׁ יֹושְׁבַת בְּגְבוּל מִצְרַיִם עַל הַסֶּפֶר לְכַךְ נֵאמַר
אֲכָלָה גְּבוּלָה :

מצודת דוד : שפת כנען. לשון הקדש : ונשבעות וכו'. כי מעתה יאמינו בה' ויקבלוהו לאלוה : עיר ההרס. ר"ל יסכימו ביניהם שאם אחת מהערים ההם תשוב מאחרי המקום שיאמר עליה עיר ההרס ר"ל שיעמדו עליה ויהרסוה :

מצודת ציון ההרס. מל' הריס' ונתיצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין : שפת כנען, לשון הקדש, ונשבעות, שישבעו לה' לאמר כי אחת מהנה שתסוג אחור ממנו יאמר לה עיר ההרס, יהרסוה ויחרבוה : [הערה : מתי נתקיים זאת נחלקו המבארים, י"מ נבואה זו עתידה, וי"מ על מזבח שבנה חוניו בן ר' שמעון הצדיק באלכסנדריא של מצרים כמ"ש במנחות (ק"ט ע"ב), ובירושלמי יומא (פרק טרף בקלפי), ודעת חכמינו זכרונם לברכה במנחות (ק"י) שהיה זה בימי חזקיהו שהאוכלסין שמצא חזקיהו מבני מצרים עת נפל אשור קבלו עליהם שלא לעבוד עבודה זרה. וכן משמע בפסיקתא דרב כהנא (פרשה י"ז) ושם חשב החמש ערים בתוכם אלכסנדריא שהוא נוא אמון, כמ"ש בבראשית רבה (פ"א) ונוף (מנפוח) ט"ס וצ"ל (מענפוס), ותחפנחס, ועיר השמש אילופילוס, היא העליאפאליס, עיר השמש בלשון יון, וכן בירמיה (מ"ג י"ג) בית שמש אשר בארץ מצרים, ובה היה מושב הרבה מכהנייהם וחכמייהם כידוע, יאמר כי עיר הזאת תהיה גם כן מן המקבלים עליהם עבודת ה' : ע"כ] : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות : ונשבעות לה'. שבועה הנקשרת אל השם שאחריו

ביחוס שבו, מורה על השם שבו ישבע שבועתו, אתה נשבעת בה'. שבועה שאחריו יחוס שאליו, מורה שהתקשר אל העצם ההוא לעשות לו איזה דבר בשבועה, כמו אשר נשבע לאבותיך, אשר נשבעת להם בך, להם העצם שאליו נשבע בך, העצם שבו נשבע. ולפי"ז יבואר פה שנשבעו לה' לקיים לו איזה דבר ולא כמפרשים שישבעו בשם ה' : (מלבי"ם באור המלות)

יטו בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי מִזְבַּח לַיהוָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִצְבַּח אֶצֶל-גְּבוּלָהּ לַיהוָה:

מצודת דוד **מזבח וכו'.** כי מצרים יקריבו קרבנות לשמים : **ומצבה.** מזבח מאבן אחת : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **מזבח,** המזבח יהיה בתוך הארץ להקריב עליו קרבנות, והמצבה תהיה אצל הגבול לאות שה' הוא אלהיהם, והוא יריב ריבם מן הבא לגבולם לעשות להם רעה כמו שיבאר : (מלבי"ם באור הענין)

כז וְהָיָה לְאוֹת וּלְעֵד לַיהוָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי-יִצְעֲקוּ אֶל-יְהוָה מִפְּנֵי לְחָצִים וַיִּשְׁלַח לָהֶם מוֹשִׁיעַ וְרַב וְהִצִּילָם:

כס"י והיה. המזבח לאות ולעד כינס וזין המקום : **מושיע ורב.** מושיע וקר (כס"י)

מצודת דוד **לאות ולעד.** המזבח יהיה לאות ולעד בארץ מצרים שהמה עובדים לה' ואם יצעקו לה' וכו' ישלח להם מושיע והמושיע יהיה גדול ונכבד והוא יצילם מיד הלוחצים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לאות.** לסימן : **לוהצים.** ענין דחק כמו וגר לא תלחץ (שמות כג) : **ורב.** ענינו גדול וחשוב כמו ורבי המלך (ירמ' מא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיה לאות ולעד לה',** מוסב על המזבח והמצבה, המצבה תהיה לאות לה' יזכרו בו כי ה' הוא הרב ריבם והמושיע להם מצורריהם, והמזבח הוא יהיה לעד להם להתרות בהם בעתיד שיעבדו את ה' להקריב לו זבח ומנחה. (ובזה יל"פ מ"ש לה' צבאות בארץ מצרים, הוא מאמר מגביל לאות לה' צבאות ולעד בארץ מצרים. האות יהיה כנגד ה' שיזכר ע"י המצבה שהוא יושיעם ויצילם, והעד יהיה בארץ מצרים שהמזבח יעיד בס ויתרה להם לעבוד את ה'). **כי יצעקו,** עתה מבאר דבריו מ"ש **והיה לאות לה' צבאות,** הוא **כי יצעקו אל ה' מפני לחצים,** עת יבואו אויבים למדינתם, וע"י האות הזה שהיא המצבה יזכר ה' וישלח להם

מושיע ויריב ריבם והצילם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לאות ולעד**, אות מורה על ציון דבר העבר, וקשרתם לאות על ידך, לדעת איזה דבר ולזכרו. ועד מורה על העתיד להעיד בל יעשו איזה פעולה או שיעשהו בהבא מפני העד המעיד ומתרה בס עד הגל הזה ועדה המצבה. ורב שרשו ריב כמו הוי רב את יוצרו : (מלבי"ם באור המלות)

כא וְנֹדַע יְהוָה לְמִצְרַיִם וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם אֶת-יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַעֲבָדוּ זָבַח וּמִנְחָה וְנָדְרוּ-נֶדֶר לַיהוָה וְשָׁלְמוּ:

רפ"י ונודע ה'. יהיה כח גבורתו ניכר להם : (רפ"י)

מצודת דוד ונודע. יהיה ניכר למצרים : וידעו. והמה יתנו לב לדעת : זבח ומנחה. בזבח ובמנחה : ושלמו. את נדרם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ונודע, עתה מבאר מה יהיה העד בארץ מצרים, אומר כי ע"י שיעזור ה' למצרים יודע להם, ואח"כ יתחילו להתבונן בו ולהכיר מעשיו הכללים והפרטים וידעו מצרים את ה', מעצמם ג"כ, מצד השכלתם, וע"י כיעבדו את ה' בזבח ומנחה, על המזבח אשר יהיה בארץ מצרים, וגם ידרו נדרים על העתיד וישלמו אותם באמונתם ובטחונם ובמלאת ה' כל חפצם, וזה יהיה העד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ועבדו זבח ומנחה, חסר בי"ת השימוש בזבח ומנחה, כמו כי ששת ימים עשה ה'. וכענין גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות וגו' כי ממנו נקח לעבוד את ה' : (מלבי"ם באור המלות)

כב וְנִגְף יְהוָה אֶת-מִצְרַיִם נֶגֶף וְרִפּוּא וְשָׁבוּ עַד-יְהוָה וְנָעֲתַר לָהֶם וְרִפְּאֵם:

רפ"י ונגף. לשון מכה הוא : נגוף ורפוא. ואחר המכה יביא להם רפואה : ונעתר להם. ירלה להם : (רפ"י)

מצודת דוד ונגף. כאשר יחטאו לו ינגוף אותם אבל לא תתמיד כי מיד אחר הנגיפה ירפאם ר"ל לא יאריך להם עד שתתמלא סאתם וינגפו מבלי תקומה כי לטובתם יפרע מהם מעט מעט : ושבו. כאשר יעשו תשובה יתרצה להם ויקבל עתה תפלתם וירפאם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונגף. ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כא) : **ונעתר.** הוא ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח) ור"ל יקבל מרבית תפלתם ויתרצה להם וכן ונעתור להם (דה"א ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונגף, אומר מעתה לא יתנהג ה' עם מצרים כאשר יתנהג עם אומה אחרת מאומות השנואים בעיניו, אשר עת יגוף אותם הוא דרך נקמה להשחית האום הזה ולבלעו. לא יהיה כן אצל מצרים רק עת ינגף ה' את מצרים, יהיה זה דרך רפואה, שאם יליזו מדרך הישר יגוף אותם כדי שע"י המגפה יתנו אל לבם כי אילו **ושבו אל ה'** בתשובה ונעתר להם וירפא אותם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נגף ורפוא, לא נמצא רפואה אצל מגפה זולת במקום הזה, כי נגף הוא המכה המביאה המות בהכרת. **ונעתר,** עתר הוא הריצוי ברוב תחנונים ודברים הרבה. וגדרו רבוי תחנונים ודברים, והנפעל מורה שנעתר ונרצה ע"י רוב דבריהם ובקשתם : (מלבי"ם באור המלות)

כג ביום ההוא תהיה מסלה ממצרים אשורה ובא-אשור במצרים ומצרים באשור ועבדו מצרים את-אשור : (o)

רפ"י תהיה מסלה. תהיה לך כבושה שיהלכו זה תמיד ממלכתי לאשור : ובא אשור במלכים. ת"י ויגיון אתוראי למלכתי : (רפ"י)

מצודת דוד תהיה מסילה. דרך כבושה תהיה מזה לזה כי מרוב אהבה ואחוה ירבו לבוא אלה באלה : **את אשור.** מצרים יעבדו עבודת המקום עם אשור כי המה יכירו עוד יותר מפלאות ה' כשהכה בהם מלאך ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין תהיה מסלה, כי יהיה שלום ביניהם. **ועבדו,** כמשמעו, וי"מ ועבדו לה' בזבח ומנחה מצרים עם אשור : (מלבי"ם באור הענין)

כד ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ :

רפ"י יהיה ישראל שלישיה למלכים ולאשור. לשלום ולזכרה לפי שלא היתה אומה חסובה בעולם באותו הזמן כמלכים וכאשור וישראל היו שפלים בימי אחז ובימי הוסע בן אלה ואמר הנביא על ידי הנס שיעשה

לחזקיהו יגדל קם קל יקרלל למעלה ויהיו חסובים כרחת מאלו הממלכות
לברכה ולגדולה : (כ"ז)

מצודת דוד שלישיה. שלישיית תהיה לה באמונת האל, או שתהיה מושלת
על מצרים ועל אשור. ברכה. כל השלשה יהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה
להם ברכה יותר מכל האומות : (מצודת דוד)

מצודת ציון שלישיה. מל' שלש או יתכן שהוא מענין ממשלת ונסיכות כמו
ומבחר שלשיו (שמות טו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שלישיה, תהיה משולשת לענין הברכה, שתהיה
מבורכת ע"י מצרים ואשור בשלשה ענינים : (מלבי"ם באור הענין)

כנה אֲשֶׁר בָּרְכוּ יְהוָה צְבָאוֹת לְאמֹר בְּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה יְדֵי אֲשׁוּר
וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל : (o)

כ"ז אֲשֶׁר בָּרְכוּ לִיִּקְרָאֵל : בְּרוּךְ עַמִּי. יִקְרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִי לְעַם
זֵהוּתָם זְמַנְרִים. וּמַעֲשֵׂה יָדָי. הִרְאֵתִי לָהֶם בְּגִזְרוֹת שֶׁהִפְלַחְתִּי זְאֲשׁוּר וְע"י
אוֹתָם נִיסִים יִסּוּבוּ אֵלָי וְיִהְיוּ כְאֵילוֹ עֵתָה עֲשִׂיתִים מַחֲדָשׁ וְהֵם יִהְיוּ נַחֲלָתִי
יִקְרָאֵל וְדוּגְמָא זו ת"י : (כ"ז)

מצודת דוד אשר ברכו. אשר כל אחד משלשתן ברכו ה' ויאמר ברוך עמי
מצרים ר"ל ברוך הוא על ששב להיות עמי להאמין בי : ומעשה ידי. חוזר
על מלת ברוך לומר ברוך מעשה ידי אשור ר"ל ברוך הוא על אשר הכיר
שמה שעלתה בהם היה מעשה ידי ולא במקרה : ונחלתי ישראל. גם זה
חוזר על מלת ברוך לומר ברוך נחלתי ישראל ר"ל ברוך הוא על אשר
מעולם הוא נחלתי ומאמין בי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אשר ברכו ה' וכו' ברוך עמי מצרים, שיעור הכתוב
לאמר מצרים. ברוך עמי, ולאמר אשור ברוך מעשה ידי ולאמר ישראל
ברוך נחלתי. היינו מצרים יכירו מעלת ישראל מצד שבחרם ה' לו לעם
בצאתם ממצרים, והם יברכו את ישראל מצד שהם עם ה'. אשור יכיר
מעלת ישראל מצד שראה שם מעשה יד ה' הגדולה ונפלאותיו אשר הכה
את כל מתנהו בלילה אחת, והוא יברכם ע"י מעשה יד ה' הנראה עליהם.
וישראל עצמם יכירו מעלתם העקרית שהם נחלת ה', מצד נפשם החצובה
ממעל, והם ממלכת כהני ה' וגוי קדוש, אשר לא ימירם באום אחר
לעולם, ומצד זה יתברכו בעצמם כי הם נחלת ה' לעולם : (מלבי"ם באור
הענין)

ישעיה

פרק-כ

א בַּשָּׁנָה בָּא תִּרְתֵּן אֲשֶׁדּוּדָה בְּשִׁלַּח אֶת־וּ סָרְגוֹן מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּלְחָם בְּאֲשֶׁדּוּד וַיִּלְכְּדֵהָ:

מצודת דוד בשנת וכו'. אז התחיל אשור לעשות גבורות ולכבוש ארצות העמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון סרגון. הוא שנחריב כן ארז"ל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בשנת, זה היה ג' שנים לפני מפלת שנחריב. סרגון, הוא שנחריב : (מלבי"ם באור הענין)

ב בָּעֵת הַהִיא דָּבַר יְהוָה בְּיַד יִשְׁעִיָּהוּ בֶן-אֲמוּץ לֵאמֹר לָךְ וּפְתַחַת הַשֶּׁקַּע מֵעַל מִתְּנִיָּה וְנִעְלָךְ תִּחְלַץ מֵעַל רִגְלֶיךָ וַיַּעַשׂ כֵּן הֵלֶךְ עָרוֹם וַיִּחַף: (o)

רש"י ופתחת השק מעל מתניך. ת"י ותיסר סקא בחרכך והדברים מוכיחים שהרי עד עכשיו לא ציוהו לחגור שק שהוא אומר לו להתירה ועוד שהוא אומר ונעלך תחלוץ והוא סימן לאבלות ופי' ופתחת כמו (שמו' לט) מפותחות פתוחי חותם לחגור שק בדוחק על בשרו כדי שתרא' תקוקה בבשרו : מעל מתניך. למעלה ממתניך : ערום. ת"י פחיח בבגדים קרועים ובלואים ולא ערום ממס : (רש"י)

מצודת דוד ופתחת השק. כי ישעיה היה מתאבל על גלות עשרת השבטים ולבש השק על מתניו לצער ולאבל ואמר לו המקום שיתיר השק מעל מתניו וישאר ערום כי אותו לבד לבש. הלוד. היה מהלך ערום ויחף : (מצודת דוד)

מצודת ציון לד. הוא ענין זרוז : ופתחת. ענין התרה כמו יתרי פתח (איוב ל) : מתניך. חלציד : תחלוץ. ענין שליפה כמו חלוץ הנעל (דברים כה) : ויחף. ענין חוסר מנעלים כמו מנעי רגליך מיחף (ירמיה ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ופתחת השק, שהיה לבוש שק מיום גלות עשרת השבטים, וצוה שיסיר שקו ויחלוץ נעליו. **ערום ויחף**, לא הלך כן רק יום אחד או שעה קטנה בביתו: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ופתחת. הסרת השק מעליו, כמו פתחת שקי ותאזרני שמחה: (מלבי"ם באור המלות)

ג ויאמר יהוה כִּאֲשֶׁר הִלַּךְ עֲבָדַי יִשְׁעֵיהֶוּ עָרוֹם וַיִּחַף שְׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֵת עַל-מִצְרַיִם וְעַל-כּוֹשׁ:

רס"י **שְׁלֹשׁ שָׁנִים**. ילך כן לאות ולמופת למאריס ולכוש שלסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבי מאריס וגו' למדנו שכבש תרתן את אשדוד שלש שנים לפני מפלתו של סנחרב שהרי מפלתו היתה כשהביא את שבי מאריס ותרהקה מלך כוש לפני ירושלים בקולרין כשצא לאור על חזקיהו: (רס"י)

מצודת דוד **שלוש שנים**. זהו סימן מה שיהיה בסוף שלש שנים על מצרים ועל כוש: (מצודת דוד)

מצודת ציון **שלוש שנים**. כמו לשלש שנים ותחסר הלמ"ד: **אות ומופת**. פתרון אחד להם והם ענין סימן וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שלש שנים, ר"ל אחרי שלש שנים יהיה דבר זה אות על מצרים וכוש שילכו ערומים בגולה, (וכבר בארתי במק"א כי כל דברי ה' שנבא ע"י הנביא לרעה על עם אחד, היה אפשרות שלא יהיה הדבר ולא יבא, כי רחום וחנון ה' ובעת שעשו תשובה בטל את הגזירה, והעד נבואת יונה בנינוה, ודברי ירמיה לחנניה בן עזור (שם כ"ח) אבל כל שחזק ה' את דברי הנביא במה שצוה לו לעשות מעשה בפועל אז הדבר מוכרח שיבא, וכ"ש אם היה הפועל ההוא דבר זר מפליא אזני השומעים ועיני הרואים, שכל שהוא זר יותר יהיה הוראתו וקיומו יותר חזק, וע"ז קראו אות ומופת, אות לסימן וזכרון, ומופת מפני זרות הדבר ההוא לעיני הרואים וזה היה הענין שצוה ה' להושע לקחת אשה זונה ודומיהם, וא"צ לדברי הראב"ע וחבריו אשר נטו בזה לדרך אחר שלא כמשפט): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אות ומופת. בארתי הבדלם למעלה (ז' יד, ח' יח), אות הוא מה שהוא לסימן אל דבר אחר, ומופת הוא על דבר זר שרבים מתפלאים עליו, ובזה במה שהלך ערום ויחף היה אות על מצרים, ובמה

שהיה שלא כמנהג שהנביא ילך ערום ויחף היה מופת: (מלבי"ם באור המלות)

ג כִּן יִנְהַג מֶלֶךְ-אֲשׁוּר אֶת-שְׁבִי מִצָּרִים וְאֶת-גְּלוֹת כּוֹשׁ נְעָרִים וְזִקְנִים
עָרוֹם וְיַחֵף וְחֲשׂוּפֵי שֵׁת עֶרְוֹת מִצָּרִים:

רש"י וחשופי שת. כמו חסף שת והיו"ל יתירה כיו"ל חלוני וחורי וקדי :
שת. בית מולא הרעי וכן (ש"צ י) ויכרות את מדויהם עד שתותיה' וגמול
זה היה להם תחת חס אביהם אקר ראה ערות אצו ולא כסה אותה מדה
כנגד מדה : (רש"י)

מצודת דוד כן ינהג. כמו שהלך ישעיה כן ינהג וכו' : וחשופי שת. מגולה
עגבות ערות מצרים וכן כוש כי כבר זכר שניהם ואמר מצרים לרוב גנותן
שנאמר בהם גודלי בשר (יחזקאל טז) : (מצודת דוד)

מצודת ציון וחשופי. ענינו מגולה כמו מחשוף הלבן (בראשית ל) : שת. ענין
יסוד כמו שתותיה מדוכאים (לעיל יט) והוא שבאדם כמו היסוד בבנין
וכן עד שתותיהם (ש"ב י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שבי מצרים, מצרים לא הגלה רק שבה ממנו שבי,
ואת כוש הגלה כולו. ערות מצרים, ידוע שמצרים נקראת אשת הזימה
והנביאים גינו אותה תמיד בזה וע"כ פרט את מצרים בגנאי הזה: (מלבי"ם
באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שבי, גלות. הבדלם מבואר, גלות הוא אם מגלה כל
האומה, ושבי הוא אם אינו שובה רק מקצתם לעבדים ושפחות, והאומה
נשארת במקומה, וכן את כוש הגלה, אבל את מצרים לא הגלה רק שבה
מהם שבי. וחשופי, מושך אחר וחשופי ערות: (מלבי"ם באור המלות)

ג וְחֲתוּ וּבָשׂוּ מִכּוֹשׁ מִבְּטָם וּמִן-מִצְרַיִם תִּפְאָרְתָּם:

רש"י וחתו ובשו. כל המציטים ומלפים על עזרת כוש והמתפארים צמסען
מלכרים : תפארתם. וונט"ץ בלעז : (רש"י)

מצודת דוד וחתו. ישראל שהיו מביטים לעזרת כוש והיו מתפארים
בבטחון מצרים בבוא מפתם יחתו ויבושו ממבטם ותפארתם : (מצודת
דוד)

מצודת ציון **וחתו**. ענין שבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וחתו**, המאמר מגביל, **וחתו מכוש מבטם, ובשו** ממצרים תפארתם, אותם שהביטו אל כוש להשיג מהם עזר, עתה יחתו כי יראו שאין להם עוד תקוה, ואותם שהיו מתפארים במצרים ולא הביטו אליהם לעזרה רק שהיו מתפארים בכבודם ובבריתם, יבושו עתה לעומת מה שהתפארו תחלה : (מלבי"ם באור הענין)

וַ יֹאמֶר יֹשֵׁב הָאֵי הַזֶּה בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה-לָהּ מִבְּטָנוּ אֲשֶׁר-נָסְנוּ שָׁם לְעֶזְרָה לְהִנָּצֵל מִפְּנֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאִיךָ נִמְלֹט אֲנַחְנוּ: (פ)

רס"י **יושב האי הזה**. ארץ ישראל שהיו נסענים על פרעה לעזרה : האי. לשון חיי הים :

מצודת דוד **יושב האי הזה**. זהו איי שהוא בגבול הים : **כה מבטנו**. כזאת עלתה האומות אשר היינו מביטים אליהם לעזרה אשר חשבנו לנוס אליהם להנצל ממלך אשור : **ואיך נמלט אנחנו**. אם כך עלתה בהם ולא יכלו למלט את עצמם איך נמלט אנחנו בעזרתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כה**. כמו כן : **נסנו**. מלשון ניסה ובריחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואמר יושב האי**, ארץ יהודה שבטחו על מצרים וכוש, ויראו כי הם לא יכלו לעזור לעצמם, ואיך יצילו את אחרים? : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **האי**. המחוז שאין נהר או ים מקיפים אותו נקרא ג"כ אי, כי פירוש מלת אי מחוז, בין שנהר או ים מקיף אותו או לא כמו זה שאומר על ירושלים (וי' מלך) : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיהו פרק-כא

א משא מדבר-ים כסופות בנגב לחלף ממדבר בא מארץ נוראה:

רס"י משא מדבר ים. הגבורה הזאת על צבל כמו שפורש בה וא"ת הרי צבר ניצח עליה (לעיל יג) על הר נספה שאו נס וכל הפרשה כולה פעמים שהגבורה באה בפיו היום בסיגנון אחד ולאחר זמן בסיגנון אחר : משא מדבר ים. ת"י מטל מקרין דלתיין ממדברא כמי ימא : כסופות צנגב לחלוף. כרוח סופה המתהפך בארץ יבשה שהיא מעלה אבק רב : לחלוף. כך יחליפו לבוא מחנות רבות על צבל : ממדבר. יבואו לה : מארץ נוראה. ת"י מארעא דלתעבידא בה חסינין ויש לפרש שהוא מקום נחש ועקרבו כמו שנאמר (דברים א) המדבר הגדול והנורא : (רס"י)

מצודת דוד מדבר ים. ר"ל על בבל היושבת אחר המדבר במערבו של פרס ומדי הבאים עליה למלחמה : כסופות. כרוח סופה המתהפך בארץ נגובה ויבשה שמעלה אבק רב : לחלוף. כן יהיה מרבית האבק לעת יחלוף צבא רב להלחם על בבל : ממדבר בא. מדרך המדבר יבוא. מארץ נוראה. כן יקרא המדבר שהוא מקום נחשים ועקרבים המייראים את העובר בו וכמ"ש המדבר הגדול והנורא (דברים א) וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון כסופות. רוח סופה וסערה : בנגב. ענין יובש כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו). לחלוף. לעבור כמו וחלף ביהודה (לעיל ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין משא מדבר ים, נבואה זו נבא על בבל, וקראה מדבר ים, לפי שמדי ופרס היו במזרחית צפונית של בבל, וממילא בבל מערבית דרומית לפרס, ואמר, מדבר, שבין בבל למדי ופרס היה מדבר, ודרך מדבר זה שבמערב של בבל באו האויבים, ועל ביאת האויב דרך המדבר נשא המשא, (תוכן המשא הזאת, מצייר ענין מפלת בבל על צד המליצה בדבורים נשגבים, כי ידוע שבבל לחמה עם מדי ופרס וכבשה אותם ועשה בלשאצר לחם רב ומשתה ביום הכיבוש, ובו בלילה בעת המשתה, קשרו עבדי המלך עליו קשר בדבר ה' והרגוהו, והודיעו לחיל פרס שהיו עדיין בדרך, ושבו וכבשו והחריבו את בבל, עפ"י מצייר איך צופה אחד עומד בו בלילה על חומת בבל, ובבא מחנה פרס שנית על בבל, נדמה לו כאבק הנישא מפני רוח המדבר, ואח"י נודע לו מן המרד, וכי הבאים הם האויבים השבים להחריב את בבל. ובזה מספר איך הצופה מצטער ומתחלחל על המראה בפלצות ורעדה - אח"י מצייר שנית איך נביא אחד מבני ישראל המבקשים למלאות דבר ה' במפלת בבל, עומד ג"כ על החומה ומצפה על אחרית בבל, ורואה ג"כ הדבר הזה, וקורא בקול שמחה וששון כי יום בשורה הוא לו. עתה נבאר בפרטות. כסופות, הצופה אומר, נדמה לי כאילו סופות חולפים בנגב המדבר, במקום שהארץ נגובה ומעלים אבק גדול ועפר. משקיף יותר ואומר ממדבר בא הסופה והאבק הזה, רואה יותר - הנה זה בא מארץ נוראה, מארץ פרס הנוראה לבני בבל שמתפחדים ממנו : (ב) חזות, אומר אבל אין זה סופה ואבק, כי חזות

קשה הוגד לי, שהוא כי **הבוגד בוגד**, שנעשה בגידה ומרד בין עבדי המלך שבגדו באדוניהם, ומתוך כך והשודד שודד. **עלי עילם**, הצופה מספר מה שהוגד לו כי הבוגד אומר עלי עילם על בבל, **ואת מדי צורי** עליה, אל תירא עוד מבלשאצר וגבורתו, כי **כל אנחתה**, כל האנחה ומורא שהיה מפני בני בבל השבתי, ע"י שהרגתי את בלשאצר, זאת דברי הבוגד: (מלבי"ם באור הענין)

בב חזות קשה הגד-לי הבוגד | בוגד והשודד | שודד עלי עילם צורי
מדי קל-אנחתה השבתי:

רס"י חזות קשה. הנביא אומר נבואה זו קשה על צבל הוגד לי : **הבוגד בוגד**. ת"י אניסיא מתאנסין ובזיזיא מתבזזין ולשון העברית לפי התרגום כך פירושו את הבוגד צא אחר ובוגד אותו (ס"א אותך) ואת השודד צא אחר ושודד אותו (ס"א אותך) אלו פרס ומדי שבזזין ושודיין את צבל שקדדה ובזזה עד עתה את כל המדינות : **עלי עילם**. וצואי עליה : **צורי מדי**. על צבל במאור, אלהי צורי (ש"צ כז) הטעם למטה צרי"ש וזה טעמו למעלה צל"י כמו צובי : **כל אנחתה השבתי**. לא מפיק ה"א לפי שהוא כמו כל אנחות שבועלם והוא לשון אנחה מרובה של אנשים רבים שושפיר"ש צלעז כל אנחות השבתי שהיה העולם נאנח מפני עולה של מלכות צבל עתה השבתי אותה : (רס"י)

מצודת דוד חזות. נבואה קשה נאמר לי על בבל : **הבוגד בוגד**. כל הרוצה לבגוד בוגד בו וכל הרוצה לשדד משדד אותו : **עלי עילם**. את עילם עלי למלחמה ואת מדי שימי עליה מצור : **כל אנחתה**. כל האנחות שהיתה בבל מאנחת את העכו"ם במה שהטילה עליהם עול כבד הנה עתה בבוא מפלתה בטלתי כל האנחות : (מצודת דוד)

מצודת ציון חזות. מראה נבואה : **הבוגד**. ענין מרד : **והשודד**. ענין עושק : **עילם**. הוא ממדינת מדי : **צורי**. מלשון מצור והוא הקיף גייסות סביב העיר לכבשה : (מצודת ציון)

גב על-כן מלאו מתני חלחלה צירים אַחְזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלְדָה נְעוּיְתִי מְשֻׁמֵעַ
נְבִהֲלִתִי מְרָאוֹת:

רס"י מלאו מתני חלחלה. הנביא הוא רחמני ומתאנח על פורענות

האומות זו מדרכ אגדה ולפי פשוטו הנביא אומר הקינה והאנינות כאלו זו
צבל מתאוננת : **צירים**. לשון חיל וחבלים רבותינו אמרו יש דלתות ולירים
לאקה כמו שיש צירים לדלתות הבית. נעויתי. חולי הוא הקרוי עוית צל'
חכמים : (כ"ז)

מצודת דוד על כן. בעבור גודל הצרה : **מלאו מתני חלחלה**. הנביא אמר
בלשון בבל : **צירים אחזוני**. כאבים אחזו אותי כמו כאבי יולדת : **נעויתי**
משמוע. נתעקם גופי מקול השמועה ונבהלתי מראיית פלאי האבדון :
(מצודת דוד)

מצודת ציון חלחלה. ענין רעדה ורתת : **צירים**. ענין כאב כמו צירים
וחבלים יאחזון (לעיל יג) : **נעויתי**. מלשון עוות ועקום : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין זה מדברי השומר המדבר בשם בבל, כי נתחלחל מפני
השמועה הפתאומית, ואח"כ **צירים אחזוני** וכאב גדול, ואח"כ בטלו גם
חושיי, **נעויתי** ובטלו סדרי הכחות המנהיגים את הגוף עד שלא יכולתי
לשמוע, ונבהלתי עד שלא יכולתי לראות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נעויתי. עוה מורה בלבול וטרופ, וזה המבדיל בינו
לבין יתר לשונות המורים על העיקום והעיקוש, ובא על טירוף הדעת,
הדרך, היושר, בלבול כחות הגוף, ועיי לקמן (כד א') : (מלבי"ם באור המלות)

יד תעה לבבי פלצות בעתתי את נשף חשקי שם לי לחרדה:

כ"ז פלצות. זהלה : את נשף חשקי. לילה שהייתי חושק זה לשמחה
ולמשתה צם' יוסיפון מלינו שהיה שמח על שנלחו גודיו את חיל פרס
אותו לילה שם לי לחרדה שנא' (דניאל ה) צלשאר מלכא עבד לחס רב
וגו' איסתיו חמרא וגו' ביה צליליא קטיל וגו' ודריוש מדאה קביל מלכותא
קס) (ו) : (כ"ז)

מצודת דוד תעה לבבי. לא ידע לבבי מה לעשות מרוב צער : **פלצות**
בעתתי. חרדה הבעיתה והפחידה אותי וכפל הדבר במ"ש לגודל החרדה
והפחד : **את נשף חשקי**. הלילה שהייתי חושק ומתאוה לה לעשותה
משתה ושמחה על אשר נצחו את חיל פרס כמ"ש ביוסיפון : **שם לי**
לחרדה. מי שבידו להשים שם לי הלילה ההיא לחרדה כי בה נהרג
בלשאצר ונכבשה בבל ומלך בה דריוש כמפורש בדניאל : (מצודת דוד)

מצודת ציון תעה. מי שאינו יודע מה לעשות נקרא תועה והושאל מהתועה בדרך ואינו יודע להיכן ילך : **פלצות.** ענין חרדה כמו ועמודיה יתפלצון (איוב ט) : **בעתתני.** מלשון בעתה ופחד : **נשף.** ערב כמו קדמתי בנשף (תהלים קיט) : **השקי.** ענין תאוה כמו חשק שלמה (מ"א ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אח"כ, נתבטל גופו בכלל כי **תעה לבבי,** ונתבטל כח החיים שלו ויותר מזה כי פלצות בעתתני, קונוואליסיאן, והרעדת כל הגידים וביטול כל הגוף ומיתריו ועורקיו, וזה הוא יען כי את **נשף חשקי,** מה ששף ונעתק החשק שלי זאת שם לי לחרדה, כי הרעדה והפחד הפתאומי המגיע בעת השמחה והששון, תכפיל השגעון והתמהון, ע"י העתקת הגוף וחושיו מן הששון אל הפחד הגדול, עד שהוא תועה בין השמחה והבהלה, ועיניו יחזו לו משאות שוא וחזיונות הגיל והשמחה עם מחזות ההרג והמלחמה אשר יוליכהו בתהומות מבהילות ומצולות שאון הנפש : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פלצות, הוא גדול מיראה ורתת ורעד וכל לשונות המורים על הפחד והרעדה, וענינו התפלצות כל כחות החיים וגידי הדם : **נשף חשקי,** אינו שם דבר רק פעל נשיפת חשקי, מה שנשף וקפץ ממני חשקי ותאותי, כי נשף מורה על העתק הדבר ממקומו, שמזה נגזר שם נשף על העתק היום או הלילה, כמ"ש (ברכות ד') תרי נשפי הוה, נשף יממא, נשף ליליא, ופרש"י כמו בוקא דאטמא דשף מדוכתא : (מלבי"ם באור המלות)

לֹא עָרַךְ הַשְּׁלַחַן צָפָה הַצְּפִית אָכַל שְׁתֵּה קוֹמוּ הַשְּׂרִים מְשַׁחוּ מִגֶּן : (o)

רש"י **כפה הצפית.** זקוף המנורה בצ"ר כוונתו למנרתא כפיתא : **אכל שתה.** ומתוך האכילה והשתיה לעקו קומו השרים : **משחו מגן.** מגירי עור שלוח הן ומושחין אותן בשמן כדי שיחליק את הזיין וכך נאמר בשאול כי אם נגעל מגן גבורים פלט את משיחתו ולא קיבלה ונעשה מגן שאול כאילו לא : **נמשח בשמן :** (רש"י)

מצודת דוד **ערוך השלחן.** בעת שהיו עורכים השלחן על המשתה אמרו אלו לאלו צפה הצפית ר"ל יעמוד הצופה על המצפה לראות אם באים חיל פרס ומדי : **אכול שתה.** בעוד שהיו אוכלים ושותים אמרו אלו לאלו קומו השרים ומשחו המגן לרדת אל המלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ערוך.** ענינו סדור המאכל : **צפה.** ענין ראייה כמו יצף ה' (בראשית לא). הצפית. העומד ורואה אם גייסות באים נקרא צופה : **משחו מגן.** יש מגן עשוי מעור שלוק ומושחין אותו בשמן להחליק מעליו

מכת חרב וחנית וכן מגן שאול בלי משוח בשמן (ש"ב א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ערוך**, עפ"י יצייר המליץ את האיש המספר כאילו אחזהו השגעון וילפת מתמהון לב בין השמחה והחרדה, ושני הדמיונות מרגישים את נפשו, קורא הוא. **ערוך השלחן** למשתה, **צפה הצפית** לקראת המלחמה, חוזר וקורא **אכל ושתה**, ומתהפך בחזיונו. **קומו השרים משחו מגן** למלחמה, כאיש משוגע ממראה עיניו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הצפית**. מענין צופה, העומד לראות על המגדל אם אויב בא לעיר, ושם צפית הוא על המשמרת עצמו מופשט מהמתואר, לא על השומר (מלבי"ם): באור המלות

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדֹנָי לֵךְ הָעֵמֵד הַמְצִפָּה אֲשֶׁר יִרְאֶה יִגִּיד:

רס"י **לך העמד המצפה**. עתיד אחד מתלמידך לקרא תגר על מדותי על ארך שלותה של צבל והוא חזקוק שנג עוגה ועמד בתוכה ואמר (חזקוק ב) על משמרתו לעמודה ומצפה לראות מה ידבר כי אמר הקב"ה ליסעיה העמידהו לאותו מצפה והבטיחהו מאתי שיעמד על מצפהו ואשר יראה במפלתה של צבל יגיד : (רס"י)

מצודת דוד **לך העמד המצפה**. הנביא יאמר על לשון שרי בבל שיאמרו זה לזה לך העמד המצפה שיגיד את אשר יראה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המצפה**. כמו הצופה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כה אמר**, עתה יספר בחזיונו את הצופה השני שהעמיד בדבר ה'. הוא אשר קראו מצפה, שהוא עומד ומצפה על מפלת בבל למלאות דבר ה' ביד נביאיו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **המצפה**. ההבדל בין צפה, ובין יתר לשונות המורים על הראיה וההשקפה, כי צופה, מכין את עצמו לראות את העתיד לבא, ואין עצם המובט עוד נגד עיניו, ומענין זה צופה נתתיך לבית ישראל וכדומה, וכשבא בבנין הכבד, נקשר עם התקוה, שמצפה ומקוה אל הדבר לראותו, ואני בה' אצפה (מיכה ז' ז') בוקר אערך לך ואצפה (תהלות ה' ד') (מלבי"ם): באור המלות

וַיִּרְאֶה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמֹר רֶכֶב גָּמַל וְהַקְּשִׁיב קָשָׁב רַב-

קָשָׁב:

רָשׁ"י וראה רכב. ואני ארואנו שם כמין רכב למד פרקים אחד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא לפרס ומדי: והקשיב קשב. ושם ישמע בנבואתו כמין רוב הומיות תשואות חיילות: (רש"י)

מצודת דוד וראה. כאלו העומד על המצפה ראה רכב שרוכבים עליו זוג פרשים וראה ג"כ רכב חמור וכו' ר"ל אחד רוכב על חמור ואחד רוכב על גמל ר"ל ראה הרבה מיני בעלי מלחמה: והקשיב קשב. הקשיב באזניו אשר רב הקשב ר"ל קול המון העם היה נשמע מאוד ויורה שיש המון רב (מצודת דוד):

מצודת ציון צמד. זוג כמו צמד בקר (איוב א): פרשים. כן יקראו רוכבי הסוס המצומדים בכך וכן פרש מעלה (נחום ג): והקשיב. ענין שמיעה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וראה, ציין איך המצפה הלז, אחר עמדו ימים רבים על המשמר, וצפה וקוה על מפלת בבל, בהגיע תור הבשורה שבא עתה שנפלה בבל, לא ראה רק רכב של צמד פרשים, הוא שני שרים שברחו מבבל בלילה ההוא שהרגו את בלשאצר, וברחו אל חיל פרס ומדי, וזו היתה מפלת בבל, ומציין שהמצפה הלז נתבהל כי ראה שאחרי שעמד ימים רבים על המצפה וחשב שעתה תפול בבל, לא ראה רק צמד רוכבים, שאחד רוכב על החמור ואחד על הגמל, כמנהג הבורחים שלא יכלו לברוח על הסוסים כי נחפזו להמלט ולא מצאו רק חמור וגמל. והקשיב, שאלה הבורחים השמיעו קול קשב כאילו מאתם תצא בשורת קץ בבל: (מלבי"ם באור הענין)

לח ויקרא אריה על-מצפה | אָדְנִי אֲנֹכִי עֹמֵד תְּמִיד יוֹמָם וְעַל-מְשַׁמְרָתִי אֲנֹכִי נָצַב כָּל-הַלְּיָלוֹת:

רָשׁ"י ויקרא אריה. הוא חזקוק, אריה בגי' כמניין חזקוק ישעיה נתנבא שעתיד חזקוק להתפלל על זאת ולומר כן: על מצפה אד'. ה' אלהי על מצפה אנכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת: (רש"י)

מצודת דוד ויקרא אריה על מצפה. ר"ל העומד על המצפה קרא לאמר הנה בא האריה והמשיל פרס ומדי לארי הטורף או שקרא לאמר הנה האריה על מצפה והמשיל פרס ומדי לאריה העומד על מצפה ומביט אילך ואילך אנה יטרוף: אד' אנכי עומד וכו'. כשראה הנביא את כל זה במראה

הנבואה אמר אתה ה' הנה אנכי עומד תמיד בכל יום ומצפה מתי תחרב בבל על שהרעו לישראל : **ועל משמרתני**. ר"ל כאדם היושב ומשמר שאינו זז ממקומו כן לא זזתי מלצפות : (מצודת דוד)

מצודת ציון - מצפה. כן נקרא המקום שעומד עליו הצופה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויקרא, ובחשבו כי נכזבה תוחלתו קרא בכח **כאריה**, הלא זה ימים רבים עמדתי על מצפה שיתקיים דבר ה' במפלת בבל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מצפה, משמר. מצפה הר גבוה ותלול משם יביט למרחוק ביום. ומשמר, מקום ששם ישמור החומה בלילות, ותפס במצפה, עומד. ובמשמר, נצב, עפ"מ שבארתי למעלה (ג' יג) שעמידה היא רק הפך הישיבה, וההתיצבות הוא המתחזק לעמוד על עמדו, אם נגד האויב וכדומה, וזה הלשון נופל על משמר הלילה : (מלבי"ם באור המלות)

טו והנה-זה בא רכב איש צמד פָּרָשִׁים וַיֵּעַן וַיֹּאמֶר נָפְלָה נָפְלָה בְּבַל וְכָל-פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהָ שָׁבַר לְאָרֶץ :

רש"י והנה זה בא. כשיתפלל על כך יראה כמין רכב אדם וגו' : נפלה נפלה בצל. ת"י נפלת ואף עתידה למיפל, צ' נפילות שנה אחר שנה תחלה ע"י מדי ופרס ובשנה השניה ע"י שמים והיתה בצל לצי ממלכות כמהפכת סדום וכן מלינו בסדר עולם וזא בשנה השמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בצל לצי ממלכות כמהפכת וגו' (לעיל יג) : (רש"י)

מצודת דוד והנה זה בא. ר"ל זמן רב הייתי מצפה לה ועתה הנה זה בא רכב המיוחד לאיש ועליו זוג פרשים ר"ל באו פרס ומדי המחריבים את בבל : **ויען ויאמר**. המלאך הדובר בי אמר עתה נפלה בבל וכפל המלה לחזק הענין : **שבר**. המשבר שבר אותם והפילם לארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון פסילי. כן יקראו הגלולים כי המה נפסלים ונחצבים והוא מלשון ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והנה, והלא הנה עתה לא בא רק רכב איש של צמד פרשים ומה יועילו אלה. ? ההם יחריבו בבל צבי ממלכות. ? אולם בתוך צעקתו זאת הכיר, כי כבר נפלה בבל, וכי על ידי הרכב הלז נודע לו שהרגו את המלך, ושמרדו בבל, ובתוך כך ויען בקול ויאמר נפלה נפלה בבל. והוא ציור מכוון איך מפלת בבל היתה פתאום, על ידי שני שרים שהרגו את המלך, ואיש לא הרגיש ולא עלה זאת על לבו, עד בוא הדבר וראה כי דבר

אלהים הוא (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות ויען. הרמת קול, כמו ותען להם מרים: (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּמְדַּשְׁתִּי וּבֶן-גִּרְנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הַגְּדַתִּי לָכֶם: (פ)

רש"י מדושתו וכן גרני. תבואת קדש שלי ערימת חטי אשר נלטויתי מפי רוח הקדש לתקן אתכם בדרכ היסרה כאלם הדש וזורה תבואתו בגורן: אשר שמעתי. מלתו הגדתי לכם: (רש"י)

מצודת דוד מדושתו. גם אלה דברי המלאך שאמר שבבל תהיה מדושתו ר"ל אני אדוש אותה כמו שדשים התבואה: ובן גרני. התבואה נקרא בן גורן לפי שיונח ונדש בגורן וכפל הדבר במ"ש: אשר שמעתי. אמר נביא הדבר אשר שמעתי מאת ה' וגו' אותה הגדתי לכם: (מצודת דוד)

מצודת ציון מדושתו. מלשון דישה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מדשתי, הנה בנבואה הזאת לא נבא רק איך תתחיל מפלת בבל, וראשית הקשר שמרדו עבדי המלך באדוניהם, ולא הודיע פה ציור ההרג והאבדון שיעשו חיל פרס ומדי בבל, כי על זאת כבר נשא משא מיוחד למעלה קאפיטל י"ג וי"ד, וקרא להמשא שנבא למעלה בשם מדושתו ובן גרני, ר"ל המשא של הדישה שידוש ה' את בבל וישחיתנה, אשר שמעתי מאת ה' מכבר הגדתי לכם כבר זה ימים רבים כי נבואה שלמעלה נבא קודם לנבואה זאת: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מדשתי ובן גרני. כן קורא להמשא ששמע מה' בסי' י"ג וי"ד, שבו סיפר דישת בבל, ולשון דישה על הרג רב באומה, תמצאנה לרוב. ועל בבל עצמו השתמש במליצה זאת (ירמיה נ"א ל"ג, מיכה ד' י"ב), כי כמו שתכלית התבואה לאספה הגורן ולדוש אותה, כן תכנית בבל לדוש אנשיה בחריצי הברזל ומורג פיפיות: (מלבי"ם באור המלות)

ואי משא דומה אלי קרא משעיר שמר מה-מלילה שמר מה-מליל:

רש"י דומה. הוא אדום וכן הוא אומר מי כלור כדומה בתוך היס (יחזקאל כז): אלי קורא משעיר. אמר הקב"ה אלי קורא הנביא או המלאך מעול

מלכות פֵעִיר : שׁוֹמֵר מַה מְלִילָה. שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל מַה תֵּהֵא מִן הַלֵּילָה וְהַחֲשֵׁכָה
הַזֹּאת :

מצודת דוד **דומה**. הוא מבני ישמעאל כמ"ש ומשמע ודומה ומשא
(בראשית כה) : **אלי קורא משעיר**. אמר הנביא אלי קורא קול הנבואה
כי משעיר יצא המחריב ארצם : **שומר מה מלילה**. ר"ל בעת יבוא האויב
וישימו שומרים בעיר ובני העיר יקומו ויסובבו בעיר וישאלו לשומר
ויאמרו אתה שומר מה היה בלילה אם בא האויב : **שומר מה מליל**. דרך
השואלים ומתפחדים לכפול אמריהם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **משא דומה**, על מפלת אדום, לדעתי משא זו מיוסד
על דבר החוזה עובדיה אם גנבים באו לך וכו' עד הגבול שלחוך כל אנשי
בריתך וכו'. ובארתי בבאורי שם, כי אדום יצא מגבול ארצו להלחם עם
האויב, ע"י מרמת יועצים שהתנכלו עליו והשיאוהו לכך, ובהיותו חוץ
מגבול ארצו נכנסו אויביו לארצו והרגו הטף והנשים ושללו כל ממונו,
ולכן מדמה אותם הנביא שם לגנבים ושוודדי לילה, הנכנסים בערמה
בהחבא בלי ידיעת בעל הבית, והם בזזו יותר מהגנבים שלא יקחו רק
המונח בגלוי, ולא יוכלו לחפש אחר המטמוניות, והם חפשו גם אחר
מטמוני מסתרים, כי שללו ביום ובלילה, ועז"א שם איך נחפשו עשו נבעו
מצפוניו. עפ"ז נשא מליצתו פה, כי השומר שהניחו לשמור את ארצם,
מספר, איך שואלים אותו מה נהיה שם בשעיר, והוא משיב מה לכם
לבקש את האויב חוץ למדינתכם, שובו אל המדינה כי שם תמצאון אותו.
אלי, (אמר שומר שבפסוק שאח"ז נמשך גם לפסוק זה). **אמר שומר אלי**
קרא משעיר, ושואלים אותי, **שמר מה נהיה מלילה**, מה נתהוה בליל
הנורא בשעיר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **דומה**. אדום לקבלת חכמים, וכ"נ ממלת משעיר,
וגם אם נאמר כרד"ק וראב"ע שהוא חלק מארץ הערביים, שנתישבו שם
בני ישמעאל, הן ידוע שארץ שעיר הוא חלק מארץ הערב, וי"ל שהקרובים
נשאו המשא על אדום : **מלילה, מליל**. נפילת הה"א מורה על הפלגת
הלילה שנעשה בה דבר רשום, כי ה"א הנקבה הנצמד אל לילה שהוא זכר,
היא מסבת חלישת כח הלילה שהוא רק העדר האור, ובנפול ה"א הרפיון
מורה על הפלגתו בדבר רשום, וכן ליל שמורים, ליל התקדש חג, ליל שודד
ער, שיתי כליל צילך, כליל רשום בהפלגת האופל : (מלבי"ם באור המלות)

יב אָמַר שׁוֹמֵר אֶתָּא בְּקָר וְגַם-לְיָלָה אִם-תִּבְעִיוּן בְּעִיו שְׁבוּ אִתּוֹ: (פ)

רש"י אמר שומר. הקב"ה : אתא בקר. יס לפני להזריח לעשות בקר לכם
: וגם לילה. מתוקן לעשו לעת קץ : אם תבעיון בעיו. אם תבקשו בקשתכם

למהר הקץ : שובו אתיו. בתשובה : (כס"ו)

מצודת דוד **אמר שומר**. השומר ישיב לאמר אף אם בא הבוקר ואין פחד מהאויב אבל גם הלילה תבוא ומהצורך לשמור עוד מפחד האויב : **אם תבעיון בעיו**. אם תשאלון לדרוש שאלה כזאת שובו ובואו למחר ולמחרתו כי בכל הלילות מהצורך לשמור ותוכלו לשאול בכולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אתא**. ענין ביאה כמו ואתא מרבבות קדש (דברים לג) : **תבעיון בעיו**. ענין שאלה ודרישה ובדרז"ל בעי מיניה וכו' ודומה לו נבעו מצפוניו (עובדיה א) שהוא ענין דרישת החפוש וכמו שמלת בקשה הונח לדרישת שאלה ולדרישת החפוש כן מלת בעיו הונח לשניהם : **אתיו**. בואו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אמר שומר**, משיב להם, אל תחשבו כי בא כגנב בלילה וברח לו באור הבוקר אבל כבר **אתא בקר ועדיין הוא לילה** וחשכה וצרה גדולה, שעוד האויב שולל ובוזז גם ביום. **אם תבעיון בעיו**, אם אתם מבקשים את האויב. **שבו אתיו**, לארצכם כי שם תמצאון אותו : [הערה : חז"ל פירשוהו על גלות האחרונה של אדום, (כמו שתראה באבות דר' נתן פ"א, ובירושלמי תענית פ"א. רבה שמות פ"א וכו"ג, נשא פ"א וכו', שלח פ"א וכו'), ורש"י נמשך אחריהם בפירוש, ולא רחוק הוא מדרך הפשט, שאחר שהודיע קץ בבל, הודיע גם קץ האחרון. ולפי זה יל"פ על פי שטתם, ישראל קוראים לה' מתי תכלה הלילה, זמן הגלות הארוך הלז, משיב להם הלא כבר אתא בקר וזמן הגאולה ועדיין הוא לילה כי הדבר תלוי בתשובה, או כיון על דברי חכמינו זכרונם לברכה כי יש שני זמנים אל הגאולה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה, והם סוברים שמן הנמנע שיגאלו רק בכלות הלילה ובהגיע תור הגאולה, משיב להם יש אפשרות שיאתה בקר גם בעוד שעדיין הוא לילה, תוכלו להגאל גם לפני כלות זמן הגלות, ולפני בוא יום המיועד, אבל אם תבעיון זאת שובו בתשובה : ע"כ] (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אתא**. ההבדל בין אתא ובין בא, כי אתא מורה על הביאה המוחלטת, ובא יורה לפעמים גם על הביאה הבלתי מוחלטת שמתחיל לבא ולא בא עדיין, רש"י, ור"ל שכבר בא בקר ממש. **לילה**, יורה בהבנתו המשותפת על כל צרה וחשכה, כידוע. **תבעיון**, ענין חפוש ובקשה, וכן נבעו מצפוניו (עובדיה) כנו"ן תשמרון : (מלבי"ם באור המלות)

מִשָּׂא בְּעָרְבַּ בְּיַעַר בְּעָרְבַּ תְּלִינוּ אַרְחוֹת דְּדָנָיִם:

כס"ו **משא בערב**. על ערביים : **ציער בערב תלינו**. ראיתי מה עשיתם

בהגלות אשור את עמי והיו מבקשים לשבטים שלהם להוליכם לך עליכם לפי שאתם בני דודיהם אולי תרחמו עליהם ואתם הייתם יולאים ולנים זיער לך העזרת שיירות : אורחות לדנים. בני דודכן : (כ"ז)

מצודת דוד בערב. על ערב והם בני קדר : **ביער בערב וכו'.** אתם שיירות בני דדן שהייתם רגילים ללון באהלי אנשי ערב הנה עתה שחרבו אהליהם תלינו ביער אשר בערב : (מצודת דוד)

מצודת ציון בערב. הבי"ת היא במקום על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו. תלינו. מל' לינה : **ארחות.** שיירות הולכי אורח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין משא בערב, על מפלת בני קדר נבא שנפלו ביד סנחריב. **ביער אשר בערב תלינו,** מעתה אתם **ארחות** ושיירות של בני דדן, שהיו נוסעים דרך ארץ קדר, ובני קדר היו מכניסי אורחים, שכן מנהג בני ערב עד היום, ולנו שם מעתה שחרבה קדר תלינו ביער באין מקום מושב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ביער בערב.** ביער אשר בערב. ויל"פ ערב מענין זאבי ערב, יער המלא אילנות ושיחים. **ארחות,** כמו אורחות ישמעאל, והיה מקום לבאר, אתם בני ערב תלינו ביער כשתלכו לארחות בני דדן שדרך שם תגלו, כמו ארחות דרכם (איוב ו') : (מלבי"ם באור המלות)

לְקִרְאת צְמָא הַתִּיּוֹ מִיָּם יִשְׁבִּי אֶרֶץ תִּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְמוֹ נִדְדוּ :

כ"ז לקראת צמא. לך להביא מים ואתם יושבי ארץ תימא לא עשיתם כן אלא בלחמו קדמו נודד הביאו להם מיני מאכלים מלוחים ונודות נפוחים מלאי רוח והיה אוכל ומבקש לשתות ונותן פי הנוד לתוך פיו והרוח כנס במעיו והוא מת, ד"א לקראת צמא התיו מים לא כן עשיתי לאביכם כשהיה צמא גליתי לו צמא מים : (כ"ז)

מצודת דוד לקראת צמא. לקראת ערב הצמא בלכתו בגולה הביאו לו מים לשתות : **יושבי וכו'.** אתם היושבים בארץ תימא קדמו כל אחד בלחמו לקראת ערב הנודד ממקומו : (מצודת דוד)

מצודת ציון התיו. הביאו : **קדמו.** הביאו לפניהם וכן אשר לא קדמו (דברים כג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לקראת, אתם יושבי ארץ תימא, אשר דרך ארצכם יעברו פליטי קדר הבורחים מחרב אויב, קדמו אותו במים, (ואמר דרך מליצה כי בתימא היו המים מצויים, ששם היה בקעה ושפלה ונקוו המים לשם, כמ"ש הביטו ארחות תימא (אויב ו') וא"כ נקל לכם להביא מים להגולים האלה), **בלחמו** הלא בני ארץ קדר היו תמיד מכניסי אורחים, וקדמו את כל נודד בלחם ומזון, ראוי שתקדמו אותם עכ"פ במים שהם בזול (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קדמו. אם היה ציווי היה צ"ל קדמו בפתח אם היה מהכבד, או בלא דגש אם היה מהקל, בשגם כי לא נמצא פעל זה בקל בתנ"ך, ולכן פי' המפרשים לא ישר בעיני : (מלבי"ם באור המלות)

טו | כִּי-מִפְנֵי חֲרָבוֹת נִדְדוּ מִפְּנֵי | חָרַב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קִשְׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי מִלְחָמָה : כָּבֹד (o)

רס"י כי מפני חרבות נדדו. עמי : וחרב נטושה. פשוטה על פני הארץ כמו (ס"א ל) והנם נטושים על פני כל הארץ (סס כה) וינטשו צעמק רפאים ד"א נטושה כמו לטושה כל אותיות אשר מולאיהם קרובים להיות ממקום אחד מתחלפות זו בזו נו"ן בלמ"ד כענין שנא' (נחמיה יג) לעשות לו נטושה כמו לנטושה : (רס"י)

מצודת דוד כי מפני וכו'. כאומר ואם תשאלו למה נדדו ממקומם אשיב לאמר שנדדו מפני חרבות האויב : **חרב נטושה.** אשר פשטה בארצם : **קשת דרוכה.** הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחו היטב לירות למרחוק : **כובד מלחמה.** חוזק מלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חרבות.** מלשון חרב : **נטושה.** ענין התפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, בפרט שלא הלכו מארצם ברצונם רק מפני חרב אויב, והחרב היתה **נטושה** על פני כל ארצם עד שלא יכלו לעמוד, וגם לא הועיל להם גבורתם שהיו מלומדי מלחמה בקשת, כי גם האויב בא **בקשת דרוכה,** ובכל זאת לא ברחו תיכף בהחל המלחמה רק ברחו מפני כובד מלחמה שלחמו בכל כחם, רק יד צורריהם גברה ותכבד ידו עליהם : (מלבי"ם באור הענין)

טז | כִּי-כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהֵי בְעוֹד שָׁנָה כְּשֵׁנִי שְׂכִיר וְכָלָה כָּל-כְּבוֹד קְדָר :

רס"י כשני שכיר. אלקדק זה לכמלס המועד כשכיר הנסכר לשנים
שמדקדק צמועד תשלום שנתו : (רס"י)

מצודת דוד בעוד שנה. בעת תשלום שנה מהיום : כשני שכיר. ר"ל
מצומצם כשכיר המדקדק בשני שכירתו : כל כבוד קדר. מרבית המון עם
ערבי בני קדר : (מצודת דוד)

מצודת ציון כבוד. ענין רבוי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כשני שכיר, שהם מצומצמים, וכלה כל כבוד קדר
במחנהו הרב : (מלבי"ם באור הענין)

יז ושאר מספר-קשת גבורי בני-קדר ימעטו כי יהוה אלהי-ישראל
דבר:

רס"י ושאר. שארית : קשת גבורי בני קדר. בעלי רובי קשת שהם כאזיהם
שנאמר בו (ברא' יא) ויהי רובה קשת : (רס"י)

מצודת דוד ושאר. השארית של מספר רבי קשת מגבורי בני קדר יהיו
הולכים ומתמעטים : כי ה' וכו'. דבר ובידו לקיים : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ושאר, גם מספר הגבורים שישאיר האויב בכוונה
להיות מבני מלחמתו גם הם ימעטו, כי כך גזר ה' עליהם מפני שהרעו
לישראל : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה

פרק-כב

יא משא גיא חזיון מה-לך אפוא כי-עלית פלך לגגות:

רס"י גיא חזיון. היא ירוסלים גיא שנתנצחו עליה רוב נבואות : כי עלית
כולך לגגות. כצבא עליהם חיל עולים על גגותיהם לראות החיל ולהלחם

ורבותינו פירשו על כהנים שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדאיתא במסכת תענית, ומדרש אגדה אומר שהיו גסי הרוח, באיכה רבתי (רפ"י) :

מצודת דוד **גיא חזיון**. זה ירושלים שהיתה מקום הנבואה ועם כי עמדה בהר קראה גיא לכנותה לרעה ולומר שהשפילום האויבים בחטאתיה ומהר נעשה גיא : **מה לך איפוא**. מה נעשה לך עתה אשר עלית על הגגות כי כן הדרך כשבא העיר במצור עולים על הגגות לראות כמה יש המון עם הצרים (מצודת דוד) :

מצודת ציון **גיא**. עמק : **חזיון**. ענין נבואה : **אפוא**. כמו עתה וכן עשה זאת בני (משלי ו) : **כלך**. מלשון כל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **משא גיא חזיון**, נבואה זאת נבא על ירושלים שנפלה ביד נבוכדנצר, וקראה גיא חזיון על שעל גיא הזה חזו כל החוזים חזיונות הרבה, ומשא זו נמשכת עד פסוק ט"ו. **מה לך איפוא**, במשא זו מצייר תחלה איך איש אחד עומד וצופה על כל אשר נעשה בירושלים מתחלת המצור עד שנכבשה העיר. ורואה דברים זרים המורים כי לא נכבשה בדרך הטבע רק יד ה' היתה בס להומם ולאבדם, תחלה רואה איך בתחלת המצור עלו כולם על הגגות להלחם משם, ומתמה על זאת, כי דרך הגבורים לצאת להלחם בשער לא לעלות על הגגות, שזאת לא יעשו רק הנשים והחלשים, ועז"א למה עלית כולך לגגות. ? גם הגבורים (מלבי"ם באור הענין)

בב תשאות | מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי-חרב ולא מתי מלחמה:

רפ"י תשאות מלאה. עיר שהיתה מלאה תשאות קול רוב אדם הומיה ועליזה עכשיו מה לך מתאבלת : חלליך לא חללי חרב. טובים היו חילו חללי חרב היו מעכשיו שהם חללי רעב : (רפ"י)

מצודת דוד **תשאות**. עד הנה היית מלאה המיית אנשים : **עיר הומיה**. כפל הדבר במ"ש : **קריה עליזה**. כרך מלאה שמחה במרבית הממשלה והעושר : **חלליך**. עתה איך עלתה בך אשר חלליך לא חללי חרב המה כי ברעב מתו הקשה ממיתת חרב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשאות**. ענין הומיה כמו תשאות נוגש (איוב לט) : **קריה**. כרך כמו תעלץ קריה (משלי יא) : **עליזה**. ענין שמחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין תשאות, רואה שנית בעת המצור העיר מלאה מתי רעב, שואל מדוע לא יצאו למלחמה ומתו ברעב, והן יקרה שלא תוכל לעמוד במלחמה, **א**. עיר שהיא שקטה בטבעה ואנשיה לא נסו בזאת, עז"א הלא את **תשאות מלאה**, שנשמע בך תמיד שאון ורעש כי אנשיך גבורי כח ומרי נפש. ? **ב**. יקרה שלא תוכל להלחם עיר שאנשיה מועטים, עז"א הלא את **עיר הומיה** תמיד מרוב עם וקהל גדול. ? **ג**. יקרה שלא יצאו למלחמה יושבי ערים הפרזות העמלים תמיד להביא טרף לביתם, ונאנחים תמיד על לחמם ולא יריעו לקראת נשק, עז"א הלא את **קריה** מוקפת חומה דלתים ובריח **ועליזה**, ושמחה תמיד מרוב כל, ואנשים כאלה הלא המלחמה היא משוש דרכם, וא"כ אשאלך, מדוע **חלליך לא חללי חרב** וכו'. כי הנופלים בעת המלחמה בשדי המערכה נקראים מתי מלחמה, והנופלים בחרב אויב בעיר אחר הכיבוש נקראים חללי חרב, ואתם לא במלחמה ולא בחרב נפלתם רק ברעב כי לא נלחמתם כלל?
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תשאות. שאון ותשוואה מורה על קול רעש הבלתי מורגל וקאם שאון בעמד (הושע י" י"ד), ומת בשאון מואב (עמוס ב' ב') : **הומיה**, היא המורגלת המון בני אדם, ועיי למעלה (ה' יד, יג ד', יז יב) : **עיר**, קריה : עיר כולל גם הבלתי מוקפת חומה כל שהיא עיר מושב, וקריה היא רק המוקפת חומה, ומזה נמצא הפעל והקריתם לכם ערים (במדבר לה יא), שיעשו במ קירווי, ומזה על גפי מרומי קרת (משלי ט' ג' יד), וכן קריה בצורה, קריה נשגבה, קרית עוז. ובזה משתתף עם שם קירווי וקורה, לקרות את שערי הבירה (נחמיה ב' ח') ועיין למעלה (א' כו, טו א'). **חללי חרב**, מתי מלחמה, בארתי הבדלם למעלה (ג' כה) חללי חרב שלא בעת מלחמה, מתי מלחמה הם הנופלים בשדה המערכה : (מלבי"ם באור המלות)

ג כל-קציניך נדדו-יחד מקשת אסרו כל-נמצאיך אסרו יחדו מרחוק ברחו:

רש"י כל קציניך נדדו יחד. לדקיהו ושריו שילאו לצרחה כלילה : מקשת אוסרו. אקר מאימת המורים חלים בקשת היו נאסרים להסגר בתוך העיר וכל הנמצאים זו אוסרו יחד בזיקים ורובן מרחוק צרחו קודם לכן : (רש"י)

מצודת דוד כל קציניך. צדקיהו ושריו אשר נדדו יחד וברחו הנה נאסרו מרובי הקשת כי כאשר ברחו דרך המערה הזמין הקב"ה צבי אחד רץ על המערה ממעל ורדפו אחריו רובי קשת וכשבאו לפתח המערה מצאו את צדקיהו ושריו יוצאים ותפשו ואסרום : **כל נמצאיך**. את כל הנמצאים כולם יחדו אסרו : **מרחוק ברחו**. אשר ברחו למרחוק מצאם האויב

מצודת ציון קציניך. שריך כמו קצין תהיה לנו (לעיל ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כל קציניך, רואה עוד איך בסוף ימי המצור ברחו השרים והקצינים מן העיר ורק דלת העם נשארו לעמוד על נפשם ולהלחם, וזה ג"כ הפך הרגיל, ובזה רואה עוד איך נתהווה הפך הרגיל. **הקצינים נדדו יחד**, מן העיר אבל לא הועילו מאומה, כי **מקשת אסרו**, מסבת רובי קשת אוסרו באזיקים והוליכום שבי לפני צר, כמוזכר (מ"א כ"ה, ירמיה נ"ב). **כל נמצאיך**, הם ההמון הם **אסרו יחדיו**, ר"ל שנתקשרו בקשר אחד לעמוד על נפשם ולהלחם, ואח"כ כשגבר יד האויב **מרחוק ברחו** (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות אסרו. מצאנו פעל אסר על המלחמה, מי יאסור המלחמה (מ"א כ' יד), ויען שפעל אסר נבדל מיתר פעלים המורים על הקשירה, במה שאסר יציין תמיד הנאסר בהכרח שלא ברצון, שבזה משתתף עם הפעל יסר מנחי פ"י שמורה על אסירת הנפש בהכרח כמו שבארתי במק"א, כן יבדל פעל אסר הנמצא אצל המלחמה, מפעל קשר, שכשאומר ויקשרו כולם יחדיו להלחם, הוא הקשר שעושים העם בעצמם ברצונם, ואוסר המלחמה הוא השר צבא שאוסרם בהכרח, ובזה המליץ פה שגם שהקצינים נדדו, ולא היה מי שיאסור המלחמה, מ"מ נמצאיך אסרו, היה כאילו היה מכריח ואוסר אותם להלחם, כי לא יכלו לברוח, אחר שראו כי הקצינים הבורחים נלכדו : **יחד**, יחדו. יחדו מורה התאחדות או השתוות הפועלים יחד, לכן בהנדידה אמר יחד, בזמן אחד נדדו, ובקשר המלחמה אמר יחדיו שהתאחדו יחדיו בשוה : (מלבי"ם באור המלות)

יד על-כן אמרתי שְׁעוּ מִנִּי אֲמַרְר בְּבָכִי אֶל-תְּאִיצוּ לְנַחְמֵנִי עַל-שֹׁד בַּת-עַמִּי:

רס"י שְׁעוּ מִנִּי. חדלו ממני כך הקצ"ה לומר למלככי השרת : (רס"י)

מצודת דוד שְׁעוּ מִנִּי. חדלו ממני ואל תנחמוני : **אמרר בבכי**. אמרר לב השומעים במרבית הבכי : **אל תאיצו**. אל תדחקו לנחמני על העושק של בת עמי כי רב הוא להנחם עליו וכפל הדבר במ"ש כדרך המקונן : (מצודת דוד)

מצודת ציון שְׁעוּ. ענין מניעה והסרה כמו שעה מעליו (איוב יד) : **מני**. ממני : **אמרר**. מלשון מרירות : **תאיצו**. ענין דחק כמו ואני אצתי (ירמיה וז) : **שוד**. עושק : **בת**. כנסיה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על כן, אחר שנכבשו שלא כדרך הרגיל וגדלה מפלתם כ"כ. **אמרר בבכי**, הגם שהרגיל הוא שע"י הבכי תשקוט הנפש מזעפה, אבל אנכי עוד אמרר את עצמי ע"י הבכי, וגם אל תאיצו ותדחקו עצמכם לנחמני, כי מאנה הנחם נפשי : (מלבי"ם באור הענין)

גַּהַּ כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוֹסָה וּמְבוֹכָה לְאֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת בְּגִיא חֲזָיוֹן
מְקַרְקַר **קִיר** **וְשׁוֹעַ** **אֶל-הָהָר:**

רפ"י ומבוסה. מרמס כמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב) וכמו כגזורים בוסים בטיט חולות (זכריה י) : **מקרקר קיר**. יום קירקור קיר החומה : **ושוע אל ההר**. וקול שוועה לנוס אל ההרים להמלט : (רפ"י)

מצודת דוד כי יום וכו'. לה' וכו'. מוכן לה' להביא על ירושלים יום מהומה וכו' : **מקרקר קיר**. האויב יהרוס קירות החומות : **ושוע אל ההר**. האויב יצעק עליו (לה') להר ציון וכבשוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מהומה. ענין שברון כמו והמם גלגל עגלתו (לקמן כח) : **מבוסה**. ענין רמיסה ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : **ומבוכה**. ענין בלבול כמו נבוכים הם בארץ (שמות יד) : **מקרקר**. מל' קיר וכותל ר"ל הורס את הקיר ולתוספת ביאור אמר קיר וכן מסעף פארה (לעיל י) : **ושוע**. ענין צעקה כמו שועתי קולי (יונה ב') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי יום מהומה, קודם הכיבוש המם אותם עד שנמסרו ביד האויב. **ומבוסה**, בעת שנכבשה העיר בסס ודרך אותם על חלליהם, **ומבוכה**, אחר סור האויב הלכו נבוכים לארצות שונות לגולה, וכ"ז היה להם מאת ה' צבאות וגזרתו. **מקרקר**, מספר איך לא השכילו במלחמתם ולא ידעו הנהגת המלחמה, שהלא בעת בא האויב בעוד שהחומה היתה חזקה ולא נפרצו בה פרצות אז היה להם לקחת את נשק בית היער ולהלחם מעל החומה, והם עשו בהפך, תחלה האויב **קרקר** ועקר את **קיר** החומה, והם לא עמדו נגדו רק **ושוע אל ההר**, פנו לישועה אל ההר להשגב בהר ציון, והניחו את האויב להשחית החומה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מהומה. שורש זה בא על שלש תמונות. הום, המם, המה. המה, מורה על המיית העם המורגל. המם, מורה ביטול העם וביטול המייתם, והוא עם פעל המה כעין השרשים המשמשים דבר והפוכו, על שביתת ההמון וביטול מציאותם. הום, מורה על הרעשת כל העם על דבר זר ומחזה נפלאה, ותהום כל העיר, ומזה נגזר שם מהומה על הרעשת העם בעת מלחמת האויב עת יראו כי נבוכה מערכתם, ואבדה עצה מהם : **ומבוסה**. רמיסת עצם עד שנמאס ונתגאל ע"י הרמיסה הלז

כפגר מובס : ומבוכה. ידוע, התועה בלי דרך, הנבוך בלי עצה, נבוכים הם בארץ : מקרקר. עוקר הקיר, מן הפעלים המשמשים דבר והפוכו, כמו סקלו מאבן : ושוע. ההבדל בין שועה ליתר לשונות המורים על הצעקה, שועה מורה על צעקת ישועה בכ"מ שקורא לישועה : (מלבי"ם באור המלות)

ז וְעִילָם נָשָׂא אֲשָׁפָה בְּרָכָב אָדָם פְּרָשִׁים וְקִיר עָרָה מִגֵּן:

רס"י נשא אשפה. אשפות חלים קויצר"ץ בלע"ז : וקיר ערה מגן. ת"י ועל שור דבוקו תריסין והוא כמו ערות על יאור (לעיל יט) ומתערה כאזרח רענן (תהלים לז), ויש לפרש וקיר ערה מגן קיר קס העיר כמו (מ"ב טו) ויגלה קירה בני אותה מדינה גלו מגיניהם על ירושלים : (רס"י)

מצודת דוד ועילם. בני עילם שהוא ממדינת מדי באו גם המה לעזרת בבל ונשאו אשפתות מלאים חצים ובאו עם רכב המיוחד לאדם ועליו פרשים : וקיר. אנשי קיר גלו המגינים לקראת המלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אשפה. הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט) : וקיר. שם מקום כמו ויגלם קירה (מ"ב ט"ו) : ערה. ענין הגלות הדבר כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : מגן. כענין מלבוש ברזל עשוי ללבוש במלחמה להגן ממכת חרב וחנית : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועילם, בתוך כך לכדו האויבים את החומה, ועילם נשא לשם אשפות החצים שהיו רבים כ"כ עד שהוצרכו לשאת אותם ברכב ופרשים הנושאים את האדם, שעל המרכבות והכרכרות נשאו את החצים אל מקום החומה שלכדו. וקיר, מצייר איך עילם רובה בחצים, ועם קיר אוחז המגן ומסיך בפני הרובה קשת כמו שיהיה כן בשרי הצבא שנעריהם יאחזו המגן והצנה לפניהם, כמ"ש (ש"א י"ו) ונושא הצנה הולך לפניו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ברכב אדם. רכב של בני אדם, וחסר וי"ו ופרשים : ערה. ענין גילוי, עיין למעלה (גי יז) : (מלבי"ם באור המלות)

ז וַיְהִי מִבְּחַר-עַמְקֵיךָ מְלֵאוֹ רָכָב וְהַפְּרָשִׁים שֶׁתּוֹ הַשְּׁעָרָה:

רס"י שת שתו השערה. שמו מלור על השערים ודוגמתו יש במלכים במלחמת בן הדד שימו על העיר (קס א כ) : (רס"י)

מצודת דוד מבחר עמקיך. העמקים המובחרים מלאו רכב מאנשי המלחמה : שת שתו. שמו פניהם לשערי ירושלים להלחם : (מצודת דוד)

מצודת ציון שות שתו. ענין שימה כמו שתו עלי (תהלים ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויהי, ר"ל עד עתה לא שמת לב להלחם, עד שראית שכבר נתמלאו מבחר עמקיך ברכב, והפרשים כבר שמו פניהם ליכנס אל השער (מלבי"ם): באור (הענין)

וַיִּגַל אֶת מִסְךְ יְהוּדָה וַתִּבֹט בַּיּוֹם הַהוּא אֶל-נֶשֶׁק בַּיִת הַיְעָר:

רש"י ויגל. לשון גילוי : מסך יהודה. הוא בית המקדש שהי' מגין ומיסך ומסך עליהם : ותבט ביום ההוא. תחבולות להלחם צם : אל נשק בית היער. הם המגינים שלש מאות ומאתים (לנה) שעשה שלמה ויתנם המלך בית יער הלבנון (שם א ז) : (רש"י)

מצודת דוד ויגל. האויב גלה את מסך יהודה כי היו סבורים שיהיו מסוככין מרעת האויב לפי שבית המקדש היה בנחלתם ובא האויב וגלה המסך ר"ל לא הועיל להם סכך המקדש : ותבט. אל מול יהודה יאמר כשראית אשר בא האויב הבטת אל הנשק אשר בבית יער הלבנון שנתן שם שלמה מגינים וצנות כמ"ש ויעש המלך שלמה מאתים צנה וכו' ושלש מאות מגינים וכו' ויתנם המלך בית יער הלבנון (מ"א י) ונתת עיניך בהם להלחם עמהם וכאומר הכינות עצמך למלחמה ולא לתשובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסך. מלי סכך ומכסה : נשק. כלי מלחמה כמו ועיר מבצר והנשק (מ"ב י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וגם, כבר גלה את מסך יהודה, שפרץ כל החומה הסוכך בעדם. ותבט, ר"ל רק אז רק ביום ההוא התחלת להביט אל הנשק שהניחו המלכים הקדומים בבית יער הלבנון ששם היה בית נשק (צייגהויז) למלכי יהודה, והלא זה היה לך לעשות תיכף טרם נפרצה החומה (מלבי"ם): באור (הענין)

וַיִּטַּע בְּקִיעֵי עֵיר-דָּוִד רְאִיתָם כִּי-רָבוּ וַתִּקְבְּצוּ אֶת-מֵי הַבְּרֶכָה הַתַּחְתּוֹנָה:

רש"י בקיעי עיר דוד. בקיעי החומה ראייתם כי רבו : ותקבלו את מי

הזרכה. י"ת וכנישתון ית עמא למי זריכתא ארעיתא שהוא אלל בקיעי עיר דוד להלחם עם לפי פראיתם פץ עם תורפה לירוסלים ונוחה לכבץ מסם :

מצודת דוד בקיעי עיר דוד ראיתם. שנתרבו בקיעות וסדקים בחומות ציון והיתה נוחה לכבוש משם : ותקבצו. ולזה קבצתם את המים המפוזרים להיות מוכן לגבל הטיט לבנות פרצות החומה : התחתונה. כי היא היתה סמוכה אל החומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הברכה. הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו תעלת הברכה (לעיל ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואת, ויען שאז שמת על לבך כי רבו בקיעי החומה, וקבצתם את מי הברכה להיות מים מוכנים לעשות חומר לבנין הפרצות : (מלבי"ם באור הענין)

וְאֶת-בְּתֵי יְרוּשָׁלַם סְפָרְתָם וַתִּתְּצוּ הַבָּתִּים לְבַצֵר הַחוּמָה:

רש"י ואת בתי ירוסלים ספרתם. כמה בתים יש לכל אחד שיתנו מהם לפי חשבון כדי לקחת האבנים והעלים לבצר את החומה : לבצר. לחזק לשון ערים בצורות (במדבר יב) : (רש"י)

מצודת דוד ספרתם. לקחתם לפי הערך להרסם לחזק באבניהם את החומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותתצו. מלשון נתיצה והריסה : לבצר. מלי מבצר ור"ל לחזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואת, ספרתם הבתים שמי שהיה לו בית יתר, ונתצתם אותו לחזק החומה : (מלבי"ם באור הענין)

וְאֶת-עֲשֵׂיתֶם | וּמְקוּהָ | עֲשֵׂיתֶם בֵּין הַחֲמַתִּים לְמִי הַבְּרָכָה הַיְשָׁנָה וְלֹא הַבְּטָתֶם אֶל-עֲשִׂיָה וְיִצְרָה מִרְחֹק לֹא רְאִיתֶם:

רש"י ומקוה עשיתם. אגם מים להיות חזק לעיר : צין החומותים. החומות כפולות חיל וחומה וצין מי הזרכה הישנה : ולא הצטתם אל

עוֹשִׂיהַ. וְאִם תִּלְמְדוּ אֹף חֲזָקִיהַ עֲשֵׂה כֵן שְׁנֹאֲמַר (ד'ה ז ליה) וּתְחַזֵּק וּיִזְן
אֵת כָּל הַחֹמֶה הַפְּרוּכָה וַיַּעַל עַל הַמַּגְדָּלִי וְלַחֹלְכָה הַחֹמֶה הַאֲחֵרֶת וּתְחַזֵּק
אֵת הַמֶּלֶךְ עֵיר דָּוִד, חֲזָקִיהוּ זֶה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּטַח וְגו' (מ"ז יח) אֲבָל
אֲתֶם צִימִי יְהוּיָקִים וְלִדְקִיָּה לֹא הִצַּטַּתֶם אֵל עוֹשִׂיהַ : וַיִּוָּלְדָה מִרְחֹק. מֵאֲז
שָׁבַרְא אֵת הָעוֹלָם עַל־תָּהּ יְרוּסָלַי' וְבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַחֲשָׁבָה : לֹא רֵאִיתֶם. לֹא
הִצַּבְתֶּם :

מצודת דוד ומקוה. עשיתם חריץ להקות מים בין החומות הכפולות
להיות נמשך למי הברכה הישנה להיות לחוזק להעיר מול האויב : **ולא**
הבטתם. ר"ל הנה עשיתם הכנות אנושות אבל לא הבטתם אל ה'
העושה ותקנה עד הנה כי לא שאלתם עזר ממנו : **ויצרה.** היוצר את
ירושלים מזמן רחוק להיות למשכן לו אותו לא ראיתם לשוב אליו
בתשובה :

מצודת ציון ומקוה. מקום כנוס המים כמו ומקוה המים (בראשית א) :
הישנה. הנעשה מזמן רחוק : **ויצרה.** ענין בריאה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ומקוה, ובין שני החומות שמקיפים העיר קבצתם מי
הברכה הישנה להקות שם המים שלא ימצא האויב מים לשתות. או
להיות מזומנים למצור. **ולא הבטתם,** אומר למה לכם כל היגיעה הזאת
והמלאכות האלה היה לכם להביט בהשקפת השכל כי לא האויב עשה כל
זאת רק ה' עשה כל זאת, והוא הפיל אתכם לפני אויביכם, ולא לבד שלא
שמתם על לב כי כל מעשה האויב ונצחונו אינו טבעי רק מעשי ה', גם
יצרה מרחוק לא ראיתם, הלא זאת היה לכם לראות עין בעין כי ה' יצר
את הגזרה הזאת מרחוק, שהלא כבר נבאו לכם זאת הנביאים מקדם
וראיתם כי לא נפל מדבריהם ארצה, והיה לכם לשוב לה' לבטל גזרתו,
ואתם אל תחבולות מלחמה שמתם פניכם, ומה יועילו לכם, אם ה' אמר
ותהי :

מלבי"ם - באור המלות עשיה ויצרה. בארתי לקמן (כט טז). הוא הצר
צורת הדבר, צורה המתדבקת בהעצם, ועושה הוא הגומר את הדבר בכל
יפיו ותקונו עיי"ש, והנרצה פה על גזרת הדבר שה' גזר את הפורעניות
הזאת, הגזרה הקדומה עת גזר על הדבר נקרא שיצר את הגזרה, ועת
הביאה אל המציאות בכל פרטיה נקרא שעשה את הדבר וגמר אותו בכל
פרטיו, וכבר בארתי למעלה (ה' יב) ההבדל בין ראה והביט, ראה הוא
מראות העין המוחשת, והביט על ההשקפה המחשביית שרוצה לדעת
מהות הדבר. והנה שידעו שגם כל פרטי הדברים, כיבוש האויב ודרך
נצחונו בכל פרטיו לא ידי בשר הוא רק ה' הוא העושה כל זאת, והוא רק
כגרון ביד החוצב בו, לזה צריך הבטה שכליית ושימת לב על כל הפרטים,
שמתוכם יראה שהנצחון היה שלא כטבע, ומעשה אלהים הוא, עז"א

הבטתם, אולם שידעו זאת שהגזרה בכללה יצאה עליהם מאת ה', לזה א"צ השכלה כלל רק ראיית עין, כי כבר שמעו זאת מקדם מאת החושים, וראו עתה כי לא נפל מדבר ה' ארצה: (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּקְרָא אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפֹּד וּלְקִרְחָה וּלְחִגְרָשׁ:

מצודת דוד ויקרא אד'. עיי הנביא קודם בוא הפורענות קרא ה' להזהיר להעם למען יספדו ויבכו ויקרחו קרחה לשוב מעונותיהם: (מצודת דוד)

מצודת ציון ולקרחה. ענין תלישת השער על מקומה נשאר קרח וכן ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא (ויקרא יג): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויקרא, הלא ה' קרא נבואה זו עיי הנביאים טרם בואה כדי שיבכו ויספדו וישובו לפני ה' וינחם על הרעה, והם לא עשו כן, רק. (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּהְיֶה | שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה הָרֹג | בְּקֶר וְשָׁחַט צֶאֱן אָכַל בְּשָׂר וְשָׂתוֹת יַיִן אָכֹל וְשָׂתוֹ:

רס"י והנה ששון ושמחה. הקצ"ה כזיכול אצל לפניו ואתם אוכלים ושמחים: כי מחר נמות. בעולם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקצ"ה שלא יהיה לנו חלק לעוה"צ נעשה לנו הנאה בחיינו: (רס"י)

מצודת דוד והנה ששון ושמחה. והם לא עשו כן כי הנה לפניהם היה ששון ושמחה: הרוג בקר. ששחטו בהמות ואכלו בשר ושתו יין ואמרו זה לזה דרך לעג נאכול ונשתה בעודנו חיים כי מחר נמות ביד האויב ואם לא עכשיו אימתי: (מצודת דוד)

מצודת ציון הרוג. ענין שחיטה ואמר בלשון בזיון: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והנה ששון ושמחה, הרוג בקר למען אכול בשר. והם אומרים אכול ושתו כי מחר נמות, וטוב שנתענג היום עכ"פ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ששון ושמחה. הבדלם בארתי (לקמן לה א') שמחה היא שמחת הלב הפנימית, וששון היא המחול והריקוד והמשתה אשר יעשו להרים נס הגיל והחדוה: (מלבי"ם באור המלות)

ז ונגלה באזני יהוה צבאות אם-יכפר העון הזה לכם עד-תמתון
אמר אדני יהוה צבאות: (פ)

רס"י עד תמותון. ת"י מותא תניינא לעולם הבא : (רס"י)

מצודת דוד ונגלה באזני ה' צבאות. מאמר הנביא בשם ה' שאמר הנה דבריתם נגלה באזני אני ה' צבאות ותחסר מלת אני : **אם יכופר**. ר"ל לכן הריני נשבע אם העון הזה יכופר לכם בגלות כי אם עד תמותון בחרב : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ה' צבאות, נשבע ה' בשמו הגדול שלא יסלח להם זאת עד ימותון באמת, (גם יל"פ עד תמתון כמו לעד, ר"ל תמותון מיתת עולם גם בעולם הבא) : (מלבי"ם באור הענין)

טו כה אמר אדני יהוה צבאות לך-בא אל-הסכן הזה על-שבנא אשר על-הבית:

רס"י הסוכן. בעל הנאות היה וכן (שם א' א') ותהי לו סוכנת ומ"א אומר מן סכני היה וזא לו לירושלים בויקרא רבה : אשר על הבית. ממונה היה על בית המקדש י"א כהן גדול וי"א אמרכל : (רס"י)

מצודת דוד אל הסוכן. אל הממונה על האוצר וחזר ופירש אל שבנא אשר הוא פקיד על בית המלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון הסוכן. ממונה על האוצרות כמו ערי מסכנות (שמות א) : על שבנא. אל שבנא : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כה, מכאן עד סוף הקאפיטל מתחיל נבואה אחרת על שבנא שמרד במלכות חזקיה, וקשר קשר למרוד באדוניו ולצאת אל סנחריב בעת צר על ירושלים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הסוכן. הממונה על בית המלך, לאצור ולשמור ההוצאה וההכנסה, ומזה ערי מסכנות, במ יאצרו התבואה, ותהי למלך סוכנת, (מ"א א'), ומזה מה שיורה על התועלת וההנאה, וכן המסכנות במ ישמרו פירות ותבואה וצרכי הבית למאכל : על שבנא. כמו אל שבנא, ויל"פ כה אמר ה' נמשך לשתים, כה אמר ה' לך בא אל הסוכן (כה אמר

ה'י) על שבנא : (מלבי"ם באור המלות)

טז מה-לך פה ומי לך פה כִּי-חֲצַבְתָּ לְךָ פה קָבֵר חֲצַבִי מְרוֹם קָבֵר
חֲקִיקִי בְּסֻלַּע מִשְׁכַּן לִי:

רפ"י מה לך פה. הכתוב מגנהו לפי שרצה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כדלמרינן בסנהדרין כתב פיתקא ושדא בגירא שזנא וסיעתו השלימו חזקיהו וסיעתו לא השלימו : ומי לך פה. מי ממשפחתך קבור כאן : חצבי מרום קברו. שחצב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכים לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו. חצבי חקקי. יו"ד יתירה כמו שוכני סנה (דברים לג) מקימי מעפר לל (תהלים קיג) : (רפ"י)

מצודת דוד מה לך פה. כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה וכו' ולפי שחשב למסור את ירושלים ביד שנחריב אמר לו מה לך חלק בהעיר הזאת למסרה ביד שנחריב : ומי לך פה. ר"ל וכי יש לך פה משפחה מחשובי העיר לעשות בה דבר כזה : כי חצבת לך פה קבר. ר"ל אשר תדמה בנפשך לחצוב לך פה קבר כאלו פה תמות ופה תקבר כאחד מחשובי העיר אשר בעבור כן נשאך לבך לדבר כזה : חצבי מרום קברו. אתה כמי שחוצב קברו במקום גבוה שלא יפחד שיורידוהו משם וכמי שחוקק בסלע מקום שכנו שהוא לו למשגב ר"ל סבור אתה שתהיה לעולם בעיר הזאת בהשררה שאתה בה היום ולא יורידך מי ממנה ולזה מלאה לבך להסגיר העיר ביד שנחריב : (מצודת דוד)

מצודת ציון פה. הוא כמו כאן : חצבת. חפירה באבנים נקרא בלי חציבה : מרום. מלשון רם וגובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מה לך, שבנא היה גר מעיר אחרת לכן שואל אותו היש לך פה נחלת שדה ובית אחוזת אבותיך, או מי לך פה ממשפחת בית אביך אשר תחשוב להקבר פה ר"ל שתחשוב שתהיה פה לאורך ימים. חצבי, ר"ל לך אני אומר אתה הרשע החוצב מרום קברו וכו' דע כי הנה הי' מטלטלך וכו'. חצבי, דרכם היה לחצוב מערה גדולה לאחוזת קבר, ובתוך המערה היה מניח הכוך והארון שבו היה מונח הגוף הנקבר, ושבנא חצב קברו בהר גבוה ותלול, לכבוד ותפארת, שם חצב מערה, ובתוך המערה הניח סלע שבו היה חקוק הארון והכוך להיות משכן לו, והיא מליצה על שרצה למשול בירושלים תחת בית דוד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חצבי, חקקי. החוצב יחצוב במחובר, והחוקק חוקק בתלוש : (מלבי"ם באור המלות)

זַי הַנָּה יְהוָה מְטַלְטֵלָךְ טַלְטֵלָה גָּבַר וְעָטָךְ עָטָה:

רַס"י טַלְטֵלָה גָּבַר. כַּהֲדִין תִּרְנַגְוֹלָא דַּמְטַלְטֵל מַאֲתַר לַאֲתַר וּרְבוּתֵינוּ אֲמַרו טַלְטֵוֹלָא דַּגְבַּרָא קָשָׁה מַדְאִיתַת': וְעוּטָךְ עָטָה. כְּמוֹ (שְׁמוּאֵל א' כה) וַיֵּעַט זֶהֱם לְשׁוֹן עֵיט יִפְרִיחַךְ כְּעוֹף בְּגִלּוֹת, וּרְבוּתֵינוּ אֲמַרו לְרַעַת פְּרַחָה זֹו כַּד"א (וַיִּקְרָא יג) עַל שָׁפַס יַעֲטָה : (רַס"י)

מצודת דוד הַנָּה ה' מְטַלְטֵלְךְ. ר"ל לא כן יהיה כמו שחשבת כי ה' יטלטל ויגלה אותך מכאן : טַלְטֵלָה גָּבַר. טַלְטֵוֹל גְּדוֹל וְחֹזֵק : וְעוּטָךְ עָטָה. יִפְרִיחַךְ כְּעוֹף בְּגִלּוֹת : (מצודת דוד)

מצודת ציון גָּבַר. ר"ל גדול וחזק : וְעוּטָךְ עָטָה. עֲנִין עֲפִיפָה וְהַפְּרַחָה כְּמוֹ וַתֵּעַט אֵל הַשֶּׁלֶל (ש"א יד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הַנָּה ה', ה' יטול וישא אותך לאויר השמים אתה הגבר ויעשה אותך כעֵיט ועוף הפורח באויר, והוא הנמשל על שיצא מירושלים אל מחנה סנחריב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מְטַלְטֵלְךְ. שֶׁרָשׁוּ נֹטֵל, וְנִפְל הַנּוּיִן וְנִכְפַּל הַעֵיִן וְהַלְמ"ד לְהוֹרוֹת עַל תְּכוּפוֹת וְהַתְּמַדַּת הַפְּעוּלָה. וְעֲנִינוּ הַגְּבָהָה מִמְקוֹמוֹ, שֶׁמִּשְׁתַּתֵּף בָּזֶה עִם פֶּעַל נִשְׂאָ. וַיִּנְטֵלֶם וַיִּנְשְׂאֶם, הֵן אֵיִם כַּדָּק יִטוֹל : וְעוּטָךְ. מְעַנִּין עֵיט שֶׁהוּא עוֹף הַדּוֹרֶס, כְּלוּמַר יִפְרִיחַךְ, וְאֵף שֶׁהַרְדִּיק כָּתַב שְׂאִינוּ מִשְׁרָשׁוֹ, מִצְאָנוּ שֶׁרֶשׁ זֶה גַם בְּנַחֵי ל"ה, וַיֵּעַט הָעַם אֵל הַשֶּׁלֶל (ש"א יד לג) : (מלבי"ם באור המלות)

זַי צָנוּף יִצְנָפְךָ צָנֶפָה פְּדוֹר אֵל-אֶרֶץ רְחֹבַת יְדִים שָׁמָּה תָּמוֹת וְשָׁמָּה מְרַקְבֹות כְּבוֹדָךְ קָלוֹן בֵּית אֲדָנֶיךָ:

רַס"י לָנוּף יִלְנַפֵּךְ. כַּמֵּנַפֶּת הַמִּקְפַּת אֶת הַרְאֵשׁ יִקְיֹוֹךְ אוֹיְבִים וּמִלִּיקִים : כְּדוֹר. כְּשׁוֹר מִקָּף. וּרְבוּתֵינוּ פִּירְשׁוּ לְשׁוֹן כְּדוֹר שְׁקוֹרִין פְּלוּט"א זַלְע"ז שְׁזוֹרְקִין אוֹתוֹ וּמִקְבֻלִין מִיַּד לֵיד : אֵל אֶרֶץ רְחֹבַת יָדַים. זַכְסִיפִיא שָׁם הַמִּקּוֹם : שָׁמָּה תָּמוֹת. וְלֹא תִקְבַּר זַקְבְּרֵי זֵית דוֹד וְשָׁמָּה יִהְיוּ מִרְכָּבוֹת כְּבוֹדָךְ נִהְפָכִים לְקָלוֹן זֵית אֲדוֹנֶיךָ שְׁזַקְשָׁת : (רַס"י)

מצודת דוד צָנוּף יִצְנַפֵּךְ צִנְפָה. ר"ל תהיה מסובב באויבים ומציקים

כמצנפת המסבבת את הראש מסביב : **כדור אל ארץ רחבת ידים**. תהיה מושלך בגולה למרחוק ככדור המושלך אל ארץ רחבת ידים ר"ל במקום שלא ימצא דבר המעכבו שאז מתגלגל והולך למרחוק : **שמה תמות**. במקום שתגלה תמות ולא פה כמה שחשבת : **ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדניך**. במקום שתהיה מטולטל תרכב במרכבת שתחשוב אותה לנפשך כבוד גדול ואם היית רוכב בה בבית אדניך ר"ל בעוד היותך אדון היה לך בה קלון רצה לומר מה שיהיה נחשב לך בגולה לכבוד היה נחשב לך במקומך לקלון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צנוף יצנפך צנפה**. מל' מצנפת : **כדור**. כמו ככדור ותחסר כ"ף השמוש כמו לב שמח ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה וכדור הוא דבר עגול מה שזורקין מיד ליד ומקבלים אותם וכן עתיד לכידור (איוב טו) : **ידים**. ענין מקום כמו והארץ רחבת ידים (שופטים יח) : **קלון**. ענין חרפה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **צנוף**, ואח"כ יסבב אותך במצנפת סביב סביב עד שידמה גופך לכדור שזורקים ומגלגלים אותו בארץ רחבת ידים כדרך המשחקים בכדור, ר"ל תחלה תפרח ברצון כעוף הפורח, ואח"כ יגלגלו אותך בעל כרחך ככדור. **ושם תמות**, ושם יהיה מרכבות כבודך, אתה העבד הרע שהיית **קלון בית אדוניך**, שהיה קלון וחרפה לבית אדוניך שגדלו רשע כזה תוך ביתם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כדור**. כדור הוא דבר העגול שהתינוקות משחקים בו וזורקים אותו, ויל"פ עוד שכדור שרשו דור, אש גדולה בוערת, כמו דור העצמים תחתיה (יחזקאל כד ה'), שמזה נגזר שם מדורה, והכ"ף הוא כ"ף הדמיון : (מלבי"ם באור המלות)

יִטַּי וְהִדְפַּתִּיךָ מִמְצָבְךָ וּמִמַּעַמְדְךָ יְהִרְסֶךָ

רס"י וממעמדך. ומסימוסך במקלס יהרסך : (רס"י)

מצודת דוד **והדפתיך**. אמר במקום האל אהדוף אותך מן המצב שלך ר"ל לא תהיה עוד בממשלה אשר אתה עתה בה : **וממעמדך יהרסך**. זה מאמר הנביא לומר שהאל יהרוס אותו ממעמדו והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והדפתיך**. ענין דחיפה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א) : **ממצבך**. מל' מצב ומעמד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והדפתיך**, תחלה אהדוף אותך **ממצבך** החזק שהיית

נצב ברום המעלה, שר ונכבד, ואח"כ גם ממעמדך הפשוט יהרסך שלא יהיה לך שום עמידה וקיום כלל: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ממצבך וממעמדך. כבר בארתי למעלה (גי' יג) ההבדל בין עומד ויצב, עומד מורה שאינו יושב, ויצב מורה ההתחזקות לעמוד במקום גדולים ובמעלה נשגבה ממעלתו הפשוטה. ואמר נוכח ונסתר עיין למעלה (א' כט), וי"ל ראשית ההידוף תהיה ע"י האל ואח"כ יהרס מעצמו בהיותו ביד מלך אכזר: (מלבי"ם באור המלות)

לַבְיָהּ וְהִיא בַיּוֹם הַהוּא וְקִרְאתִי לְעַבְדִּי לְאֶלְיָקִים בֶּן-חֵלְקִיָּהוּ:

רש"י לאלִיקִים. הוא היה על הצית כשנפל סנחריב כמו שזכרנו כשילאו אל רבקה וגלה לו שנא וסיעתו וגרוהו בזנות סוסיהם כדאיתא בסנהדרין כשהלך סנחריב אל תרהקא מלך כוש שטף שנא וסיעתו והלך לו כך שנינו בסדר עולם: (רש"י)

מצודת דוד וקראתי וכו'. להיות פקיד וממונה במקומך: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין וקראתי, אתן בלב חזקיה שימנה את אליקים לפקיד במקומך: (מלבי"ם באור הענין)

לְאֵב וְהִלְבַּשְׁתִּיו כְּתִנְתֶּךָ וְאַבְנֶיךָ אֶחְזֶקְנוּ וּמִמְשַׁלְתֶּךָ אֶתְּךָ בְּיָדוֹ וְהִיא לְאֵב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וּלְבֵית יְהוּדָה:

מצודת דוד והלבשתיו כתנתך. הוא דרך משל לפי שהכתונת הוא מלבוש הוד ותפארת לגדולה ר"ל אלבישו בהוד הגדולה שיש לך עתה: **ואבנטך אחזקנו.** אחזק אותו בחגורת אבנטך להיות חזק ומזורז כמוך עתה: **וממשלתך וכו'.** מפרש המשל לתוספת ביאור: **והיה לאב.** ולא כמו אתה שרצית למסור העיר ביד האויב: (מצודת דוד)

מצודת ציון כתנתך. מין מלבוש מפואר: **ואבנטך.** כמו ובאבנטך והוא חגורה כמו ועשית להם אבנטים (שמות כה): **לאב.** למנהיג טוב ויועץ נאמן כמו וישימני לאב לפרעה (בראשית מה): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והלבשתיו, היה דרכם להלבש הממונים מהמלך אבנט וכתונת יקרה לתפארת גדולתו, כמו וילבש אותו בגדי שש. **לאב,** ירחם עליהם כאב על בניו וידריכם בדרך ישרה: (מלבי"ם באור הענין)

כַּבֵּ וְנִתְּתִי מִפְתַּח בַּיִת-דָּוִד עַל-שְׁכְמוֹ וּפְתַח וְאִין סִגְר וְסִגְר וְאִין פְּתַח:

רַשׁ"י מפתח בית דוד. ת"י מפתח בית מקדשא וקולטון בית דוד : (רש"י)

מצודת דוד מפתח בית דוד. ר"ל הוא יסבול טורח צורך בית המלכות :
ופתח. כשיפתח שערי הבית אין מי יסגור וכו' ר"ל הכל יהא נעשה על ידו
: (מצודת דוד)

מצודת ציון מפתח. שם הכלי שפותחין בו המנעול : שכמו. כתפו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מפתח בית דוד, היה ממונה על בית ה' ובית המלך,
ודרך השרים הממונים על בית המלך לישא המפתח על שכמם לאות,
(קאממעהרערנשליססעל). ופתח, בלעדו לא ירים איש את ידו : (מלבי"ם
באור הענין)

כַּבֵּ וְתִקְעֶתִיו יְתֵד בְּמִקוֹם נְאֻמָּן וְהָיָה לְכֹסֵא כְבוֹד לְבַיִת אָבִיו:

רַשׁ"י ותקעתיו יתד במקום נאמן. ואמניניה אמרכל מהימן משמש באתר
קיים ת"י נאמן ל' קיום מקום שהוא נאמן לנשענים עליו כי לא ימוט
סרס את המקרא ותקעתיו יתד נאמן במקום : (רש"י)

מצודת דוד ותקעתיו יתד במקום נאמן. ר"ל לא יהיה נעתק ממשלתו כיתד
התקועה במקום חזק ומתקיים : והיה לכסא כבוד וכו'. ר"ל כל משפחת
בית אביו יתכבדו בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותקעתיו. ענין תחיבה כמו ותתקע את היתד (שופטים ד) :
יתד. מסמר : נאמן. ענינו מתקיים כמו ונאמן ביתך (ש"ב ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותקעתיו, גדולתו תהיה קבועה בל תמוט כיתד
הקבוע במקום חזק : (מלבי"ם באור הענין)

כַּבֵּ וְתָלוּ עָלָיו כָּל | כְּבוֹד בַּיִת-אָבִיו הַצְּאֲצָאִים וְהַצְּפֹעוֹת כָּל כְּלֵי הַקֶּטָן
מְכֻלֵי הָאֲגָנוֹת וְעַד כָּל-כְּלֵי הַנְּבִלִים:

רַשׁ"י האלאלאים והלפיעות. ת"י בניא ובני בניא ומנחס חזרו עם לפיעי

הזקק (יחזקאל 7) לימד שהוא ל' עוללים דקים היוצאים ממעי אמן ויהיה כפיעי לשון יציאה דבר היוצא : כל כלי הקטן. הקטנים שבמספחותם יהיו מתפארים בו ונסמכין עליו : מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים. ת"י מכהניא לזקאי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא, ויהיה אגנות ל' כלי קרת שמסרתין בהם הכהנים צבית המקדש : הנבלים. שאומרים בני לוי בהן הקיר :

מצודת דוד תלו עליו. לפי שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו לשון הנופל ביתד ור"ל כולם יהיו סמוכים עליו : כל כבוד וכו'. כבוד בית אביו יהיה סמוך עליו ונשען בו : הצאצאים והצפיעות. הבנים והבנות : כלי הקטן. כלי התשמיש הקטן במין ולפי שהמשילו ליתד אמר לשון הנופל ביתד שתולין בו כלים הגדולים עם הקטנים ור"ל אף הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו כי תהיה גדולתו מפורסמת מאד : מכלי האגנות. בין כלי אגנות בין כל מין כלי נבלים ור"ל כולם יתכבדו בו איש לא נעדר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותלו. מלי תליה : הצאצאים. הבנים היוצאים מרחם אמן : הצפיעות. ענינו היוצאים מן הגוף וכן צפיעי בקר (יחזקאל ד) שהוא דבר היוצא מן הגוף ועל הבנות יאמר כאלו אמר הצאצאים והצאצאות : האגנות. הספלים כמו אגן הסהר (ש"א ז) : הנבלים. שם כלי נגון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותלו. לפי שמדמהו ליתד אומר הכל יתלו כבודם על היתד הזה גם הבנים הקטנים, וכל כליהם יתלו עליו, מליצה שכל צרכם ישיגו על ידו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות והצפיעות. מענין צפיעי הבקר, כמו שצואה משורש יצא ובא ממנו שם צאצאים, כן בא שם צפיעות והם קטנים מצאצאים, כערך צפיעי הבקר נגד צואת האדם : מכלי האגנות. הם המזרקות שבם היו זורקין את הדם על המזבח, ויקח חצי הדם וישם באגנות (שמות כד), וכלי הנבלים הם כלי השיר, ר"ל הלויים והכהנים יתלו כבודם עליו : (מלבי"ם באור המלות)

כנה ביום ההוא נאם יהוה צבאות תמוש היתד התקועה במקום נאמן ונגדעה ונפלה ונכרת המשא אשר-עליה כי יהוה דבר : (פ)

רש"י תמוש היתד. גדולתו של שבנא : ונכרת המשא אשר עליה. בני מספחתו וסיעתו הנסמכין עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו

ליתד לימה המתפארים זו ונסענים עליו למסא שמתענינים על היתד ויש פותרים אותו ותקיים הנבואה שנתנבאה עליו : (רפ"י)

מצודת דוד **תמוש היתד**. ר"ל שבנא שחשב להיות קבוע בממשלתו כיתד התקועה במקום המתקיים הנה ביום ההוא תסור ממשלתו : **ונגדעה**. תהיה נכרתה ממקומה ותפול לארץ ר"ל תבוטל הממשלה ותושפל מעלתה : **ונכרת המשא**. בנפול היתד ישבר ויוכרת משא הכלים התלויים בה ור"ל במפלת שבנא תושפל משפחתו ואנשיו המתכבדים בו ונשענים עליו : **כי ה' דבר**. ובידו לקיים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תמוש**. תסור כמו לא ימוש עמוד הענן (שמות יג) : **ונגדעה**. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **תמוש**, תסור גדולתו של שבנא, תחלה תמוש ממקומה, אח"כ תגדע ע"י שיוליכהו אסור באזיקים, ומתדמה אל המליצה שבפסוק **י"ט** : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה

פרק-כג

א משא צר הילילו | אַנְיֹת תְּרַשִּׁישׁ כִּי-שָׂדֵד מִבַּיִת מְבֹא מֵאֶרֶץ פְּתִים נְגַלָּה-לָמוֹ:

רפ"י הילילו אניות תרשיש. שהיו מתעשרים על ידי סוחרי לור שהיו מביאים אניות תרשיש סחורה ללור, תרשיש שם הם : כי שודד מבית מבוא. כי שודד מצפנים מקום שהייתם רגילין לפונדק מלכוא עוד לתוכו ולא יהיו עוד לכם מקום צלור ללון שם : מארץ כתיס. הם הרומיים : נגלה למו. השודד לאנשי לור, ד"א מארץ כתיס נגלה לאנשי תרשיש שוד של לור שזרחו בני לור אלל כתיס ומסם נשמעה השמיעה : (רפ"י)

מצודת דוד **הילילו אניות תרשיש**. אנשי הספינות ההולכים על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו מעתה על חורבן צור : **כי שדד**. כי צור שודד מהיות בה בית ומהיות מובא בה : **מארץ כתיס**. שוד צור נתגלה לאנשי האניות מארץ כתיס כי שמה ברחו בני צור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הילילו**. מל' יללה : **שודד**. נעשק : **מבית**. מהיות ביוז וכן מבוא ודוגמתו וימאסך ממלך (שמואל א טו) ופיי מהיות מלך : **למו**. להם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **משא צר**, נשא משאו, איך אחר שנפלה צור ביד נבוכדנצר ברחו פלטים לארץ כתים והודיעו שם השמועה בראשונה, ובעת עברו אניות של עיר תרשיש שהלכו לצור לסחורה דרך ארץ כתים, נגלה להם ע"י בני כתים מפלת צור. ושיעור הכתוב **מארץ כתים נגלה למו** (לאניות תרשיש) אלה הדברים, בני כתים אמרו להם, **הילילו אתם אניות תרשיש, כי שודד מבית** שלא תמצאו בית אכסניא ללון, ואף גם **מבוא** שלא תמצאו אף חוף שיבאו האניות שם, כי אחר שכבש נבוכדנצר את צור והרס כל הבתים, עלה הים והציף הכל עד שנחרב גם החוף שהיה שם לאניות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **צר**. היא העיר המפוארה בימי קדם, בארץ פעניציען הקדומה הנודעת בשם טירוס, רבת המסחר והמרכולת לאיים רחוקים : **וצידון**. גם היא היתה מהוללה מאד ע"י המסחר ויפוזו זרועותיה לרבים עמים ע"י חורבן צור : **תרשיש**. היא העיר טארטעסיס במדינות שפאניען הקדומה שהיתה קשורה עם צור בערבון ומסחר : **מבית**. מהיות בית, וימאסך ממלך (ש"א טו) מהיות מלך, והשבתך מזונה (יחזקאל טז) מהיות זונה, וכן מבוא, מהיות בוא, מקום לבוא בו : (מלבי"ם באור המלות)

זב דמו יִשְׁבִי אִי סַחַר צִידוֹן עֵבֶר יָם מְלֶאכֶה:

רש"י דומו יושבי אי. התאבלו ושבו דומים יושבי אי הים למה סוחרי צידון עוזרי ימים היו רגלים למלאותך כל סחורה עכשיו כשתפול לך תפול צידון עמה שסמוכות היו זו לזו בתוך מהלך יום : (רש"י)

מצודת דוד **דומו יושבי אי**. יושבי כל אי מהאיים סביבות צור שבו דומו והתעצבו כי עיר סחורתכם נחרבה : **סוחר צידון**. ר"ל וכן כל סוחר מסוחרי צידון : **עובר ים מלאוך**. כי כל מי שהיה עוברים בספינות הים ממלא אותך צור בהרבה סחורות ומזה היה לסוחר צידון ריוח גדול ועתה שבת המסחר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **דומו**. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור"ל התעצבו כי דרך המתעצב לשבת דומם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **דמו**, צידון היתה סמוכה אל צור, ובעת שלות צור לא היתה נחשבת לכלום, ואחר מפלתה הוסב כל המסחר אל צידון ונתעשרה

מאד, עד שנחרבה אח"כ גם היא ע"י נבוכדנצר, ומצייר כי צידון מתאבלת על צור, כי היה לאנשי צידון אז היזק רב, כי היה להם בצור רכוש ומרכולת, והנביא אומר להם, **דמו אתם ישבי אי** למה תבכו על חורבן צור, בפרטות **אתה סחר צידון** למה תבכה, הלא מעתה **עבר ים ימלאוך** בסחורה, כי ישוב המסחר אליך, וחסרונך בצור יתמלא עתה כפלים (מלבי"ם - באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **סחר צידון עבר ים**. לשון יחיד על רבים, כמו ויהי לי שור וחמור, כי אם הסוס אסור והחמור אסור, שמלה לכה קצין תהיה לנו, **ודומיהם** (מלבי"ם - באור המלות)

ג} **וּבְמִים רַבִּים זָרַע שָׁחַר קָצִיר יְאוּר תְּבוּאָתָהּ וְתֵהִי סֹחַר גּוֹיִם:**

כ"י **ובמים רבים**. היה צא זרע ממכרים היושבת על נהר שיחור אל צור : **קציר יאור**. מכרים היה תבואה של צור : שיחור. הוא נילוס שנאמר (יהושע יג) מן השיחור אשר על פני מכרים והיו מביאים התבואה לצור צאניות מכרים : ותהי. צור סחר גוים. מעם רב שהיה זה כל הגוים מביאים לה **סחורה** : **כ"י**

מצודת דוד **ובמים רבים**. בדרך מים רבים היה בא לצור זרעים ממצרים היושבת על שיחור : **קציר יאור תבואתה**. התבואה הבאה אל צור הים מקציר יאור ר"ל הנקצרות משדות מצרים הגדל על ידי השקאת היאור והיתה רבת התבואה וטוב למאכל והוא כפל ענין במ"ש : **ותהי סחר גוים**. צור היתה סחר גוים כולה היו סוחרים עמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שיחור**. הוא הנילוס : **יאור**. הנילוס נקרא יאור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ובמים רבים זרע שיחור**, גם תתמלא עתה בזרע שיחור הוא יאור מצרים ששולחים אותו על מים רבים לאיים רחוקים לסחורה, כי מצרים היתה מגדלת תבואות רבות, והיתה מספקת למדינות רבות. **זרע קציר תבואתה**, ר"ל בין הזרע בין קציר יאור, בין תבואתה של היאור, כי היו מוציאים ממצרים תבואה מיוחדת לזרע שיצא דוגמתה, וגם היו מוכרים אותה כמו שהיא עם הקשין והשבולת וזה נקרא קציר יאור, וגם היו מוכרים תבואה שנתמרחא בכרי שזה נקרא תבואה, ובכל אלה המינים העומדים למסחר עובר ים ימלאוך, עד כי **ותהי סחר גוים**, תהיה עתה עיר מסחר לגוים רבים, ולכן אין לכם להצטער על מפלת צור (מלבי"ם - באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תבואתה**. חסר וי"ו ותבואתה כמו שמש ירח, ראובן

שמעון, והיא הנקבה מוסב על הזרע: (מלבי"ם באור המלות)

גד בּוֹשֵׁי צִדּוֹן כִּי-אָמַר יָם מְעוֹז הַיָּם לֹא-חִלָּתִי וְלֹא-יִלְדָתִי וְלֹא
גִּדְלָתִי בַּחֹרִים רֹמְמָתִי בְּתוֹלוֹת:

רש"י בּוֹשֵׁי צִדּוֹן. שְׁטַפְלָה לְכוֹר: כִּי אָמַר יָם. כִּי אָמַרְהָ כוֹר הַיּוֹשְׁבֵי צַמְעוֹן
הַיָּם שֶׁהוּא עֵיקַר רֹאשׁ הַמַּלְכוּת הַרִינִי כְמוֹ שֶׁלֹּא חִלָּתִי וְלֹא יִלְדָתִי בַּחֹרִים
כִּי כֹלֵם נִהְרָגוּ וְהָרִי כְמוֹ שֶׁלֹּא רֹמְמָתִי בְּתוֹלוֹת וְכֵן ת"י, וְרַצְוֵתֵינוּ אָמַרְנוּ
בְּאִגְרָה בּוֹשֵׁי צִדּוֹן כִּי אָמַר יָם מָה אֲנִי שָׂאִין לִי בָנִים וּבָנוֹת לְדֹאג עֲלֵיהֶם
שֶׁלֹּא יִתְפַּסּוּ בְּעוֹנֵי אֲנִי מִשָּׁנָה מֵאֹת קוֹנֵי לְעִבּוֹר גְּבוּל חוֹל אֲשֶׁר שָׁם לִי עַל
אֶחָת כְּמָה וְכְמָה בּוֹשֵׁי צִדּוֹן שֵׁשׁ לֶךְ לְדֹאג בְּכָל אֵלֶּה: (רש"י)

מצודת דוד בּוֹשֵׁי צִדּוֹן. כִּיּוֹן שֶׁחָרְבָה מִקּוֹם סְחוּרְתָךְ בּוֹשֵׁי וְהַכְּלָמִי: כִּי
אָמַר יָם. כִּי הַיָּם הַמְּקִיף אֶת צוֹר אָמַר וּמְקוֹנָן בְּעַד צוֹר וְכֵה יֹאמַר אֶתְּךָ
צוֹר מְעוֹז כָּל הָעָרִים הַיּוֹשְׁבִים לְחוּף הַיָּם יֵשׁ לְךָ לֹמֵר וּלְקוֹנָן הַרִינִי כִּי אֵלֹו
לֹא חִלָּתִי וְכִי אֵלֹו לֹא יִלְדָתִי וְכִי נִשְׁאַרְתִּי שְׁמָמָה מִבְּלֵי בָנִים וּבָנוֹת
וְהוֹאִיל וְכֵן בּוֹשֵׁי צִדּוֹן כִּי לְהִיכֵן תּוֹלֵךְ סְחוּרְתָךְ: רֹמְמָתִי. חוֹזֵר עַל מִלַּת
וְלֹא כִּי אֵלֹו אָמַר וְלֹא רֹמְמָתִי בְּתוֹלוֹת: (מצודת דוד)

מצודת ציון מְעוֹז. עֲנִין חוֹזֵק: חִלָּתִי. כֵּן יִקְרָאוּ חִבְלֵי הַלֵּידָה וְכֵן חִלָּנוּ כְּמוֹ
יִלְדָנוּ (לְקַמֵּן כּו): רֹמְמָתִי. עֲנִינוּ כְּמוֹ גִּדְלָתִי: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בּוֹשֵׁי צִדּוֹן, אֲבֵל יֵשׁוּב הַמְּלִיץ מְדַבְּרִיו, אֹמֵר אֵל
תְּדַמֵּי, לְחַנֵּם הַתְּחַלַּת לְשִׁמּוּחַ עַל מִפְּלַת צוֹר וְעַל שֶׁהוֹסֵב מִסְּחָרָה אֵלֶיךָ,
בּוֹשֵׁי עַל שֶׁמְחַתֵּךְ זֹאת, כִּי זֶה גֵרֵם גַּם חוֹרְבֵנְךָ וְעַיִי הַצְּלַחְתָּךְ עֵתָה בֵּא
הָאוֹיֵב גַּם לְהַחְרִיבְךָ. כִּי אָמַר יָם, ר"ל הַיָּם, וּבִפְרָטוֹת מְעוֹז הַיָּם הַמְּקוֹם
הַחֹזֵק שֶׁל הַיָּם שֶׁבּוּ נַעֲשֶׂה אֵי וּמִבְּצָר לִישׁוּב בְּנֵי אָדָם תּוֹךְ הַיָּם, הוּא אָמַר,
הַלּוֹאִי לֹא חִלָּתִי הַלּוֹאִי לֹא הִיָּה לִי חִבְלֵי יוֹלְדָה כִּלְלִי, אַחֵר שְׁכוֹלֵם נֹאבְדוּ,
וְאִם הִיָּה לִי חִבְלֵי יוֹלְדָה הַלּוֹאִי וְלֹא יִלְדָתִי וְהִיוּ הַבָּנִים מֵתִים בְּרַחֵם, וְאִם
יִלְדָתִי הַלּוֹאִי וְלֹא גִּדְלָתִי בַּחֹרִים וְהִיוּ מֵתִים בְּקִטְנוֹתָם, וְהַלּוֹאִי וְלֹא
רֹמְמָתִי בְּתוֹלוֹת, בְּמַעֲלָה וְחִשְׁבּוֹת, כִּי עַיִי שְׁמַתּוֹ בְּגִדְלוֹתָם גְּדוֹל הַצֶּעַר
כְּפִלִּים, כְּמִיִּשׁ בְּקִלְלַת עֲלֵי (ש"א ג') וְכֵל מְרַבִּית בֵּיתְךָ יָמוֹתוֹ אֲנָשִׁים, וְהוּא
מִשַׁל נִמְרָץ עַל צִדּוֹן, כִּי עַל הַמַּת בְּזִקְנוֹתוֹ, אוֹ עַל הַיּוֹנֵק וְהַנֶּפֶל אֵין
מִתְעַצְבִּין עֲלָיו כ"כ, אֲבֵל עַל בַּחֹר שֶׁנִּקְטַף בְּמִבְּחָר שְׁנוֹתָיו הָאֲבֵל גְּדוֹל
מֵאֵד, וְכֵן אִם הִיָּתָה צִדּוֹן מֵאֲרַכְתָּ בְּשִׁלּוֹתָהּ כְּצוֹר לֹא הִיָּה הָעֵצָב גְּדוֹל כ"כ,
אֲבֵל אַחֵר שֶׁלֹּא הָאֲרִיכָה יָמִים הִיָּה טוֹב יוֹתֵר אִם לֹא נוֹלְדָה וְהִיָּתָה נֶפֶל,
וְהִיָּנּוּ אִם לֹא הִיָּתָה מִתְּחַלַּת לְהַצְּלִיחַ כִּלְלִי: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גדלתי, רוממתי. בארתי למעלה (א' ב') רוממתי הוא אחר הגידול שמרוממו במעלה וחשיבות : (מלבי"ם באור המלות)

חַ כְּאֶשֶׁר-שָׁמַע לְמִצְרַיִם יַחֲלֹוּ כְּשָׁמַע צָר:

רש"י כֹּאֲשֶׁר שָׁמַע לְמִצְרַיִם. אֲשֶׁר שָׁמַעוּ עַל מִצְרַיִם שֶׁהִבְחֵאתִי עֲלֵיהֶם עֲשֶׂה מִכּוֹת וְסוּף טַבְעוֹ זַיִם : יַחֲלֹוּ. יִבְהֹלוּ : כְּשָׁמַע. הַשּׁוֹמְעִים כְּשִׁלְּחָה שָׁמַע לֹרַךְ כִּי גַם מִכּוֹתֶיהָ שָׁלַח לֹרַךְ יִהְיוּ דוֹגְמַת לְאוֹתָן מִכּוֹת, דָּם וְאֵשׁ (וְיֹאחֵל ג) דוֹגְמַת מִכּוֹת דָּם, קוֹל שְׁאוֹן מַעִיר (לְקַמֵּן סו) זֶה קִרְקוֹר הַלְּפִרְדַּעִים, וְנִהְפְּכוּ נַחֲלִיָּה לְזַפְתָּ וְכו' :

מצודת דוד **כֹּאֲשֶׁר שָׁמַע לְמִצְרַיִם**. כֹּאֲשֶׁר יִהְיֶה נִשְׁמַע לְמִצְרַיִם אֲבָדָן צוֹר יַחֲלֹוּ מִפְּחַד הָאוֹיֵב שֶׁלֹּא יָבֹוא גַם עֲלֵיהֶם וְיִמְלֹאוּ רַעְדָה כִּמוֹ שֶׁחֲרָדוּ אֲנָשִׁי צוֹר בְּשִׁמְעָם אֲשֶׁר הָאוֹיֵב בָּא עֲלֵיהֶם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יַחֲלֹוּ**. מִלִּי חֵיל וְרַעַד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כֹּאֲשֶׁר שָׁמַע לְמִצְרַיִם**, בַּעַת שִׁיגִיעַ הַשְּׁמוּעָה לְמִצְרַיִם מִן מַפְלַת צִידוֹן אִזּוֹ יַחֲלֹוּ אֲנָשִׁי מִצְרַיִם עַל שְׁמוּעָה זֹאת כֹּאֲשֶׁר חָלוּ עַל שָׁמַע צָר, בַּעַת בָּאָה לָהֶם שְׁמוּעַת צוֹר, כִּמוֹ שֶׁהִפְסִידוּ אֲנָשִׁי מִצְרַיִם בְּרִכּוּשָׁם בְּמַפְלַת צוֹר שֶׁהִיְתָה סְחוּרְתָם שְׁמָה, כֵּן הִפְסִידוּ עֵתָה בְּצִידוֹן : (מלבי"ם באור הענין)

חַ עָבְרוּ תְּרַשְׁיָשָׁה הִילִילוּ יוֹשְׁבֵי אֵי:

רש"י עָבְרוּ. אֲנָשִׁי לֹרַךְ לְצָרוֹת לְתַרְשִׁישָׁה : (רש"י)

מצודת דוד **עָבְרוּ תְּרַשְׁיָשָׁה**. אַתֶּם הַסּוֹחֲרִים הַמְּסַתְּחָרִים אֶל צוֹר מֵעֵתָה עָבְרוּ לְאַרְץ תְּרַשִׁישׁ לְהִסְתַּחֵר שְׁמָה וְהִיא גַם הִיא יוֹשֶׁבֶת בְּחוּף הַיָּם וַיֵּשׁ מְקוֹם לְהִסְתַּחֵר שְׁמָה בְּשַׁעַת הַדַּחֵק : יוֹשְׁבֵי אֵי. יוֹשְׁבֵי כָל אֵי מֵהָאֵיִים סְבִיבוֹת צוֹר עָשׂוּ יִלְלָה כִּי מֵעֵתָה לֹא תִלְכוּ שְׁמָה לְהִסְתַּחֵר : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **עָבְרוּ**, בְּזֶה מְסִיִּים מֵאֲמָרוּ נֶגֶד שֶׁאֲמַר תַּחֲלָה דוֹמוּ יוֹשְׁבֵי אֵי, שֶׁלֹּא יִתְאַבְּלוּ, וְשׁוֹב חֹזֵר מְדַבְּרִיו שִׁיתְאַבְּלוּ עַל צוֹר, מְסִיִּים לֹאֲמַר אֵי"כ אַחֲרַי שֶׁלֹּא תְּרוּיַח בְּהַצְלַחָה זֹאת שֶׁלֹּא תֵּאָרִיךְ יָמַיִם, אִיעַצְכֶם עָבְרוּ תִּיכֵף לְבָרוּחַ לְתַרְשִׁישׁ, וְהִלִּילוּ יוֹשְׁבֵי אֵי, הִלִּילִי צִידוֹן עַל מַפְלַת צוֹר, וְאֶל תְּדוּמִי, וְכִי"ש שֶׁאֵל תִּשְׁמַחִי : (מלבי"ם באור הענין)

זז הזאת לְכֶם עֲלִיזָה מִיָּמֵי-קֶדֶם קִדְמָתָהּ יִבְלֶיהָ רִגְלֶיהָ מִרְחוֹק לְגֹר:

רס"י הזאת לְכֶם עֲלִיזָה. הרי נפלה לפניכם ויאמר לְכֶם הזאת העיר שהיתה עליזה צעיניכם אֶשֶׁר מִיָּמֵי קֶדֶם קִדְמָתָהּ הִיְתָה עֲלִיזָה עֲכָסוּ יוֹבִילוּהָ רִגְלֶיהָ מִרְחוֹק לְבַקֵּשׁ לָהּ מִנוּחַ : (רס"י)

מצודת דוד **הזאת לְכֶם**. אמר כנגד אנשי צור וכי זאת חשבתם שתהיה לְכֶם צור שהיתה קריה עליזה מרוב העושר והכבוד מימי קדם קִדְמָתָהּ קִדְמַת העיר וראשית בנינה היא מימי קדם ר"ל משנים מרובות : **יובילוה**. חוזר לתחילת המקרא לומר וכי חשבתם שאנשי עיר כזאת יוליך אותם רגליהם לארץ מרחק לגור שמה ר"ל לברוח מפני האויב וללכת רגלי למרחוק : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הזאת**. בה"א התימה : **עליזה**. ענין שמחה : **יבולה**. ענין הבאה כמו יובל שי (לעיל יח) : **מרחוק**. כמו למרחוק : **לגור**. לדור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הזאת**, עתה ישים פניו על צור, מסב דבריו אל בני תבל, כמתפלא לאמר, השמעתם מעולם כי עיר עליזה תעזוב מקומה לנוע אל ארץ מרחק, ומי יעץ זאת לצור, אין זה כי אם אלהים. **הזאת לְכֶם עליזה**, יאמר מה שעזבה צור מקום מולדתה הוא דבר זר מאד משתי פנים, **א**. בהשקף על המקום שיצאה משם, **ב**. בהשקף על המקום אשר לשם תנוע. בהשקף על המקום שיצאה משם, הן יקרה כזה משני פנים, **א**. אם הוא מקום רע בלתי משמח יושביו, לעומת זה אמר **הזאת לְכֶם עליזה**, **ב**. אם שבתם במקום זה לא ארץ לו הימים ונקל להם לעזוב אותו לעומת זה אמר **הלא מימי קדם קִדְמָתָהּ**, קדימה שלה היא מימי קדם, שגם מימי קדם כבר היתה עיר קדומה וישנה. בהשקף על המקום שהולכים לשם, **א**. הממיר מקומו בהכרח ידע לאן הולך, לא שילך לאשר יובילוהו רגליו, מבלי מקום מכוון ועז"א איך **יובילוה רגליה**, כי אינה יודעת עדיין לאן תלך, **ב**. יקרה שילך מבלי לדעת איזה מקום, אל מקום קרוב במדינה עצמה שיודע עכ"פ מהות המדינה, לעומת זה אמר **מרחוק**, **ג**. יקרה לפעמים שילך גם מרחוק לבקש מקום, אבל לא ישא אתו ביתו וכלי תשמישו לדור שם, רק לתור מקום, לעומת זה אמר **לגור**, שכבר עקרו דירתם מן המקום הראשון וא"כ א"א שתהיה יציאתם צאת מרצונם, וא"כ יתפלא לנו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קִדְמָתָהּ**. שם, והה"א כינוי לנקבה קִדְמַת שלה, ומפיק ה"א : (מלבי"ם באור המלות)

לח מי יעץ זאת על-צר המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי-
ארץ:

רפ"י כנעניה. תגריה כמו (הושע יב) כנען בידו מאזני מרמה, ולא יהיה
כנעני עוד (זכריה יד) : (רפ"י)

מצודת דוד מי יעץ זאת. כאלו הנביא מתמה ואומר מי יעץ עצה כזאת על
צור המעוטרת בעושר וכבוד אשר סחריה המה שרים ומכובדים ר"ל על
דעת מי עלה להחריב עיר כזאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון המעטירה. מלי עטרה ור"ל המפוארה : כנעניה. ענין תגר
וסוחר כמו וחגור נתנה לכנעני (משלי לא) וכפל הדבר במ"ש : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מי יעץ זאת, מי המשגיב בכחו לגזור עצה כזאת על
צור אשר גדלה מאד, א. במלכות וממשלה שלא לבד שהיא לובשת עטרת
מלוכה עוד היא המעטירה הנותנת כתר על ראש מלכים, ב. בעושר אשר
סחריה הגדולים הם שרים ומושלים מרוב עשרם, וגם כנעניה הקטנים
הם גם כן נכבדי ארץ שאף הרוכלים שלה המחזירים בעיירות שהם
מבוזים בכ"מ, הם מכובדים מרוב עשרם, ומי יעץ עליהם כזאת : (מלבי"ם
באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יעץ. העצה המוזכרת בכ"מ אצל ה', היא גמר גזרתו,
ומשפטו הנחרץ כנ"ל (ה' יט, יד כד) : סחריה, כנעניה. סוחרים הם
הסוחרים הגדולים העוברים ימים ומדינות, היתה כאניות סוחר, וכנען
הם הסוחרים הקטנים המוכרים לאחדים בעירם. כנען בידו מאזני
מרמה, ולא יהיה עוד כנעני בבית ה', שהם המוכרים דברים קטנים, ושם
כנען נגזר מאנשי פעניציען, היוצאים מבני כנען שהם חדשו את המסחר
בימי קדם כנודע בקורות העתים ועל שם נתן שם כנען אל הסוחרים,
וכ"ה ברבה ויקרא (פרשה יז). ויונתן תרגם שלטונאה, אבל במס' ב"ב
(עה) פסחים (נ) מפרש סוחרים : (מלבי"ם באור המלות)

לט יהוה צבאות יעצה לחלל גאון כל-צבי להקל כל-נכבדי-ארץ:

רפ"י כל צבי. מלב. חזק : (רפ"י)

מצודת דוד ה' צבאות יעצה. כאלו משיב לעצמו לומר ה' יעץ העצה ההיא
ולא בא במקרה כי אם בהשגחה צוה להחריבה על מרבית גאותה בעשרה
: לחלל גאון כל צבי. למען השפיל גאון כל ארץ חמדה ולהבזות דעת

הנכבדים כי הכל יקחו מהם מוסר ולא יוסיפו להתגאות : (מצודת דוד)

מצודת ציון לחלל. מל' חלול והשפלה : **גאון.** מל' גאווה : **צבי.** ענין חמדה כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג) : **להקל.** מל' קלות ובזיון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה', משיב אין זאת **כי אם ה' יעץ עליה זאת,** ואם תשאל לאיזה תכלית גזר זאת עליהם משיב מפני שנמצאו בה שני דברים שנואים בעיני ה', **א.** חמדת הממון והרכוש שרדפו אחריו כ"כ, עד שיחסו גאון ועוז לכל צבי ודבר חמדה ורצה ה' ע"י מפלת צור **לחלל גאון כל צבי** ולהראות שאין בו ממש. **ב.** מפני שרדפו אחר הכבוד והמשרה, וה' רצה **להקל כל נכבדי ארץ,** ולהשפיל גאים : (מלבי"ם באור הענין)

עֲבְרֵי אֶרֶץ פְּיָאָר בַּת-תְּרַשִּׁישׁ אֵין מִזַּח עֹד:

רס"י עברי ארץ. לגולה : **כיאור.** כיאור הזה סעולה ומתפסט : **בת תרשיש.** כור היוקצת זים תרשיש : **אין מזח.** אין לך עוד חוזק ואזור לשנס מתני', **מזח** לשון אזור כמו (תהלים קט) ולמזח תמיד יחגרה וכל אזור לשון חוזק : (רס"י)

מצודת דוד עברי ארץ כיאור בת תרשיש. את עדת תרשיש הנמצאת בצור להסתחר עברי מהר לארץ כמו היאור השוטף מהר כי פן תדבקך הרעה : **אין מזח עוד.** אין עוד לצור חוזק ואזור להיות מזורז מול האויב לעזור לעצמו וכ"ש לזולת : (מצודת דוד)

מצודת ציון בת תרשיש. עדת תרשיש : **מזח.** ענין אזור וחגורה כמו ומזיח אפיקים רפה (איוב יב) ור"ל חוזק וזרוז כי החגור במתניו הוא מזורז ביותר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עברו, מסב פניו אל צור בנכח, אחר שעלה הים עליה והציף אותה, אומר את צור **עברי ארץ הדומה כיאור אל בת תרשיש,** ברחי מארץ שעלתה כיאור כולה לתרשיש אחר שאין **מזח** וחגור עוד, שיחגור בעד הים ויעכבהו מלעבור אל היבשה כי הים פרץ גבולו ושטף ועבר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כיאר. בארתי למעלה (י"ט ה') כי יאור היא המתמלא מימי גשמים כנהר נילוס ודרכו לצאת תמיד חוץ מגדותיו ולהשקות את הארץ כמ"ש ועלתה כיאור כולה, עפ"ז ממשיל ארץ צור כיאור, שעלה הים עליה, ונעשית כיאור : **מזח.** כמו ולמזח תמיד יחגרה

(תהלות קט יט), אזור החוגר את הגוף, וההבדל בינו לבין אזור ואבנט, כי מזח הוא החוגר שחוגרים על הבגדים הארוכים להגביהם שיהיו כמדו, והוא מלשון ולא יזח החושן מעל האפוד שהוא ענין הגבהה, מזח מגביה בגדיו, ומזה נמצא בארמי זחוחי הלב, ואמר שם וילבש קללה כמדו, שהקללה תהיה כמדתו, תהיה לו כבגד יעטה, ואם שדרך הבגד שהוא לפעמים ארוך מגופו, הנה הקללה עצמה תהיה לו כמזח שיעלה הבגד שהיא הקללה, שיהיה מכוון למדת גופו, ומזה השאיל שם זה על גדותי האי, הנגבהים מתוך הים וחוגרים בעד הים בל יעלה על האי, שהוא המזח המגביה את האי, והחוגר בעד הים, ולא רחוק לבאר מ"ש שופך בוז על נדיבים ומזיח אפיקים רפה (איוב יב כא) שיהיה אפיקים מן כאפיקים בנגב, שירפה ויסיר המזח הסוגר בעד אפיקי מים, וישטפו חלקת נדיבים ובוזה ישפך עליהם בוז, כי יצאו נקי מנכסיהם: (מלבי"ם באור המלות)

יֵדוּ נְטָה עַל-הַיָּם הַרְגִיז מַמְלָכוֹת יְהוָה צָוָה אֶל-כְּנַעַן לְשָׂמֵד מְעַזְנִיהָ:

רש"י ידו נטה. הנוטה: ה' כוה אל כנען. כוה את קוראיו על כנען: לשמיד. כמו להשמיד וכן ללכת לגיד ביזרעאל (מלכים כט) כמו להגיד וכן לשמיע קול תודה (תהלים כו) כמו להשמיע: מעזניה. כור ולידון משל כנען היו כמו שנא' את לידון זכורו: (רש"י)

מצודת דוד ידו נטה. כאלו המקום נטה ידו על הים לעכב על עוברי הים לבלי הביא עוד סחורה לצור: הרגיז ממלכות. העיר לב הממלכות לבוא עליה בחרדה ומהירות רב: ה' צוה. לא במקרה באו אבל ה' צוה לבוא על צור עיר המסחר להשמיד כל חזקה: (מצודת דוד)

מצודת ציון הרגיז. ענין תנועת החרדה והמהירות וכן ואת התרגזך אלי (לקמן לז): אל. כמו על: כנען. ענין תגר ומסחר וכן כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב): לשמיד. כמו להשמיד וכן לנפיל ירך (במדבר ה) ומשפטו להנפיל: מעזניה. מלי עוז וחוזק ומשפטו מעוזזיה ולהקל הקריאה החליפו אות הכפל בנו"ן וכן כי לא תמנו (איכה ג) ומשפטו תממו: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ידו נטה, שיעור הכתוב, הרגיז ממלכות נטה ידו על הים, נבוכדנצר אחר שהרגיז ממלכות היבשה נטה ידו גם על יושבי הים, (ומי הוא המרגיז יבאר בפסוק י"ג) אבל המרגיז הזה לא מדעת עצמו עשה זה רק ה' צוה זאת אל ובעבור כנען, כי צור וצידון יוצאי ירך כנען היו כדי להשמיד עוזם ותקפם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעזניה. הנו"ן נוספת, או בא תחת אות הכפל מעוזזיה. כי אות הכפ"ל והנו"ן משותפים במה שיבא דגש להשלים חסרון שניהם, ובזה יבא גם האחד להשלים חברו, וכן חסדי ה' כי לא תמנו, תחת תממו, ולא רחוק שהחליף זאת בכונה למען עם חילוף העי"ן באל"ף יצלצל עוד מלת מאזניה, כנען בידו מאזני מרמה, ויהיה לכנען גם הוראת המסחר, ובזה בא במליצתו לשון נקבה, שאינו מדבר בכונתו השניה מן הסוחר רק מן המסחר עצמו, להשמיד מאזני המסחר, והיה להמליץ האלהי שתי מליצות בדיבור זה: (מלבי"ם באור המלות)

יבא ויאמר לא-תוסיפי עוד לעלוז המעשקה בתולת בת-צידון (כתיים)
כתים קומי עברי גם-שם לא-ינוח לך:

רש"י כתים. אל ארץ כתים קומי עברי גם לא ינוח לך למה אני
אומר קומי עברי

מצודת דוד ויאמר וכו'. המעשקה וכו' ; ה' אמר את עדת צידון הנעשקה משודדי צור בהיות סחורתו שמה מעתה לא תוסיפו עוד לשמוח על כי מקום סחרך היה קרוב לך : **כתים קומי עברי**. לפי שאנשי צור ברחו לארץ כתים אמר עברי לארץ כתים ועשו שם עמהם סחורה : **גם שם**. אבל גם שם עם כי תמצא אנשי סחורתך מ"מ לא תמצא שם הנחת רוח כי לא תמצא ידך להתעסק בסחורה כמאז : (מצודת דוד)

מצודת ציון לעלוז. לשמוח : **המעשקה**. השדודה : **בתולת**. לפי שלא נכבשה עדיין קראה בתולה כי לא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (מ"ב יט) : **בת צידון**. עדת צידון : **כתים**. אל כתים : **ינוח**. מלי הנחת רוח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויאמר, מוסב על הרגיז ממלכות, המרגיז הזה הוא אמר לצידון, **לא תוסיפי עוד לעלוז**, מה ששמחת על מפלת צור והסב המסחר עליך, לא תעלוזי עוד, **את המעשקה בתולת בת צידון, לא תוסיפי עוד לעלוז**, (וקרא בת צידון המעושקה, נגד מה שצור לא נעשק רכושה כי נאבד כולו ע"י הים כמ"ש נבוכדנצר מלך בבל העביד את כל חילו עבודה גדולה אל צור ושכר לא היה לו ולחילו (יחזקאל כ"ח), אבל מצידון עשקו את רכושה), **כתים קומי עברי**, ברחי לארץ כתים, ואל תחשבי כי משם תשובי לארצך, **לא כי גם שם לא ינוח לך** כי אח"כ כבש נבוכדנצר גם ארץ כתים : (מלבי"ם באור הענין)

ג'ג הן | אַרְץ כְּשָׁדִים זֶה הָעַם לֹא הָיָה אֲשׁוּר יִסְדָּה לְצַיִם הַקִּימוֹ:
(בחינוי) בחוניו עוררו ארמנותיה שמה למפלה:

רפ"י הן ארץ כשדים זה העם לא היה. אשר לא כדאי הוא להיות עם שהרי נקראו הגוי המר והגמחר (חזקוק א) עם שוטה הוא מן הזרות שהקב"ה מתחרט עליהן על שבראם כמו ששנינו שלשה הקב"ה מתחרט עליהם במסכת סוכה: אשר יסדה. להשכין זה צייס שלו ספינותיו זירניות גדולות כמו צי אדיר (לקמן לג): הקימו בחוניו. הם יקימו מלודותיהם על אור, בחוניו ל' עופל וזוחן (לקמן לב) זורפריי"ץ זלע"ז שפושין למאור על הכרכים: עוררו ארמנותיה. יחריבו ל' ערו ערו (תהלים קלז) ל' נתלה על ער (רפ"י) : היסוד

מצודת דוד הן ארץ כשדים. הנה זאת העיר צור מארץ כשדים היא כי זה העם היושב בה עתה לא היה בה מאז ולא בנה אותה: אשר יסדה. אשר שהיתה ראש הממלכה לכשדים הוא יסדה להשכין בו אנשי ספינות עושי מלאכה במים רבים והמה אנשים פחותים ונבזים: הקימו בחוניו. ר"ל הנה אנשי אשר הם בנוה והקימו מגדלות העיר והם החריבו ארמונותיה ושמו את העיר למפלה כאדם העושה בשלו: (מצודת דוד)

מצודת ציון לציים. לאנשי ציים ר"ל לבעלי ספינות כמו וצי אדיר (לקמן לג): בחוניו. ענין מגדל ומבצר כמו עופל ובחן (לקמן לב): עוררו. ענין חרבן והשחתה כמו ערו ערו (תהלים קלז): ארמנותיה. מלשון ארמון ופלטרין (מצודת ציון):

מלבי"ם - באור הענין הן ארץ כשדים, מוסב אל פסוק י"א, שאמר שם ידו נטה אל הים הרגיז ממלכות, שואל עתה מי הוא המרגיז ממלכות, אשר נטה ידו על הים, משיב הן הוא ארץ כשדים, הם עשו זאת, זה העם, כלא היה נחשב בימי קדם, ור"ל היה לא, היה כלא וכאין, רק אשר שמלך על הארץ ההיא הרים אותה מאשפה, ולמדס לעבור בציים ואניות, עתה הכשדים ההם, הקימו בחוניו הם הקימו מבחן גבורתו של מלך אשר והם הראו למבחן תוקף הציים שישד להם אשר, עוררו, ע"י הציים הם הרחיבו ארמנותיה של צור. לשום אותה למפלה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לציים. הם האניות הגדולות המוכנות למלחמה (קריעגסשיפפען) וצי אדיר (לקמן לג כא): בחוניו. ענין מבחן ונסיון, ומזה הושאל אל מבצר המנוסה בתקפו ובחן בחזקתו: עוררו. כמו ערו ערו עד היסוד בה: שמה. מקור, לשומה למפלה, לשום אותה: (מלבי"ם באור המלות)

גיד הילילו אַנִּיּוֹת תְּרַשִּׁישׁ כִּי שְׂדָד מְעַזְכֵּן: (o)

מצודת דוד הילילו אניות תרשיש. אנשי הספינות ההולכות על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו מעתה כי שודד צור שהיתה מעוז וחוזק כל הערים היושבים לחוף הים : (מצודת דוד)

מצודת ציון שודד. נעשק : מעזכן. מלי עוז וחוזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הילילו, לכן אחר שצור גם צידון נפלה, אתם אניות תרשיש הילילו, כי נחרבו ערי המסחר : (מלבי"ם באור הענין)

טו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר שְׁבַעִים שָׁנָה כִּי־מִי מֶלֶךְ אֶחָד מִקֶּץ שְׁבַעִים שָׁנָה יְהִי לְצֹר כְּשִׁירַת הַזֹּנָה:

רס"י ונשכחת צור. לפי שמזכירה בלשון גנאי ל' זונה אמר ונשכחת כזונה ששכחה אהביה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגרים פונים אליה לפי שתהיה חריבה : כימי מלך אחד. ימי דוד שבעים שנה היו ואיני יודע מהו הסימן הזה הניתן כאן : יהיה לצור. זכרון מעט שתתנער משפלותה ותחזור לאותן שהיו רגילין אכלה לחזור אליה לשבץ לקדמותה : כשירת הזונה. שרואה שאין פונה אליה ונושאת קול ערב ונעים צפיר אולי תערב על מאהביה :

מצודת דוד ונשכחת צור. ר"ל לא ילכו עוד אליה לסחורה : כימי מלך אחד. כימי דוד שהיה מלך מיוחד (ולפי שהיה לדוד ברית ושבעה עם חירם מלך צור והם לא שמרו את הברית והרעו לישראל ולזה נגזר עליהם שבעים שנה שממון מול שנות דוד להכיר שמהאל נעשה ולא במקרה) : יהיה לצור כשירת הזונה. כי דרך הזונה שבאים רבים אליה ולפעמים תשכח מאהובים ולא יוסיפו לבוא ודרכה להרים קול בשיר ערב לעורר לב הזונים וכן יקרה לצור שהיו רבים באים לה לסחורה ונשכחה במפלתה ותצטרך לעורר לב הסוחרים לבוא אליה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מקץ. מסוף : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, צור תהיה שפלה שבעים שנה. כימי מלכות אחד, שהיא מלכות בבל שנמשכה שבעים שנה, כי בימי כורש התרוממה מעט, כשירת הזונה מדמה במליצתו עיר הסוחרת גוים רבים לזונה, אשר בעבור זנותה תקבל אתנן, כן בעבור סחורתה תקבל אתנן ומחיר מעת

הנכרים הבאים שעריה, ומדמה את צור בחורבנה לזונה ששכחה מעגביה ימים רבים, אשר ישירו עליה בדרך היתול וצחוק, שתקח כנור ותסבב בשוקים וברחובות למען יזכרו בה עוגביה, כן בעת תרצה לשוב לאיתנה תשלח ספרים אל כל העמים סביבותיה, להזכיר אותם שיבואו אליה למסחר, ואנשי לצון ומושלי משל ישירו עליה אז שירת הזונה, ומה הוא השיר שישירו עליה. ? (טז) "קחי, את זונה נשכחה! קחי כנור וסבי עמו את העיר וצריכה את להיטיב נגן בקול נעים גם להרבות שירים הרבה אולי ע"י תזכרי" (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מלך אחד**. מלכות אחי, ר"ל נבוכדנצר ובנו ובן בנו שכולם נחשבו לאחד (מלבי"ם באור המלות)

טז קחי כנור סבי עיר זונה נשכחה היטיבי נגן הרבי-שיר למען תזכרי:

רס"י הרבי שיר. כלומר אף הרבי תחנונים והספילי גאותך : (רס"י)

מצודת דוד **קחי כנור**. לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה נשכחה שלוקחת כנור בידה ומסבבת העיר ומנגנת בטוב ובנעימות בשיר ערב למען תהיה זכורה למאהבים ור"ל ראוי לעורר לב הסוחרים לבוא אליך כמאז (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור המלות **נגן, שיר**. ניגון בכלי, שיר יהיה גם בפה, ניגון נעימות הנגינה לפי חכמת המוזיקא ושיר היא נעימות הדברים והמאמרים הקצובים במשקל להוליד ערבות : (מלבי"ם באור המלות)

יז והיה מקץ | שבעים שנה יפקד יהוה את-צר ושבה לאתננה וזנתה את-פל-ממלכות הארץ על-פני האדמה:

רס"י לאתננה. לקדמותה ולעשרה ע"י סחורתה ומכנה אותה כל' גנאי : וזנתה. ותספק סחורה אך כל' גנאי כינה אותה : (רס"י)

מצודת דוד **יפקוד ה'**. יעלה זכרונה לפני המקום : **ושבה וכו'**. תקח אתנן כבראשונה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל תקנה סחורה מן המביאים : **וזנתה וכו'**. ר"ל היא תספיק סחורה לכל העמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יפקוד**. ענין זכרון והשגחה : **לאתננה**. כן יקרא מתן הזונה

כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיה**, בימי כורש הרימה צור את ראשה והיתה סחר גוים ולקחה אתנן שנית מאת כל משפחות האדמה שבאו אליה מסחר : (מלבי"ם באור הענין)

יח וְהָיָה סִחְרָה וְאֶתְנַנָּה קֹדֶשׁ לַיהוָה לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יִחְסַן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְהוָה יְהִי סִחְרָה לְאָכֹל לְשִׁבְעָה וְלִמְכָסָה עֲתִיק: (פ)

רש"י **קדש לה'**. עתידים לדיקים לבזז אותה כשיצא מלך המשיח : לא יארכ. להיות אורכ : ולא יחסן. לא ינחילנה לבניהם : למכסה עתיק. למלבושי נוי, עתיק מסובח כמו ידכרו עתק (תהלים נד) : (רש"י)

מצודת דוד **סחרה ואתננה**. הוא כפל ענין במ"ש : **קדש לה'**. מאשר תרויח תקדיש ממנו לשם ה' : **לא יאצר**. לא יונח הריוח בבית האוצר : **ולא יחסן**. כפל הדבר במ"ש : **כי ליושבים וכו'**. סחרה. ריוח סחרה הקדיש לכהנים היושבים לפני ה' בבית המקדש : **לאכול לשבעה**. להיות להם למאכל עד כדי שביעה ולכסות חזק וחשוב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יחסן**. ענינו כמו אוצר וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב) : **ולמכסה**. ולכסות : **עתיק**. ענינו חוזק וחשוב וכן הון עתק (משלי ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיה סחרה**, ר"ל בין המסחר שלה שהם הדברים אשר במדינה מתבואות ומיני מתכות שמוכרים לארצות אחרות, ובין **אתננה** שהוא המעות והכסף והזהב שמקבלים בעד המסחר שניהם יהיו קודש לה', שישלחו משני אלה מנחה אל בית ה', שהיה להם בימי בית שני שלום עם ישראל, אבל **לא יאצר** (מוסב על סחרה), המסחר שלהם לא יובא אל אוצר בית המקדש, להקריב ממנו עולות וזבחים מן הבהמות והסולת והיין שישלחו, **ולא יחסן** (מוסב על ואתננה) הכסף וזהב שישלחו לירושלים לא יעשו ממנו איזה דבר חזק להיכל ה' רק יחלקוה ליושבים לפני ה', שהכהנים העובדים במקדש יחלקו אותה ביניהם, ומבאר את סחרה יקחו **לאכול לשבעה**, הבשר והסולת שישלחו יהיה מאכל לכהנים, ואת אתננה שהוא המעות יקחו הכהנים **למכסה עתיק** לקנות מהם לעצמם מלבושים חשובים ויקרים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יאצר, יחסן**. באוצר יושמו לרוב מיני תבואות פירות וכדומה, וגם כסף וזהב אם הוא כביר מאד עד שראוי לאסוף ממנו אוצרות, וחוסן הוא ענין חוזק ויקר, ובא על העושר והכבוד שהוא מחזק ומכבד את בעליו : **ולמכסה עתיק**. לשון חזק כמו הדוברות על צדיק

עתק, וברבה קהלת (פסוק כל הנחלים) מפרש מלשון ויעתק משם ההרה, שיחליפו ללבוש : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-כד

הנה יהוה בוקק הארץ ובולקה ועוה פניה והפיץ ישביה:

רש"י הנה ה' בוקק הארץ ובולקה. הרי נבואה זו פורענות לישראל לפי שניבא להם נחמה זו והם עתידים לראות לפנייה רבה רבה לכך אמר להם לא לכם אני אומר שתירשנה כי הנה הקב"ה בוקק ובולק אתכם והנותרים מכס ליום הגאולה המה יסאו קולם ירונו זהו סוף הענין ולהם נבאתי הנבואה הטובה : בוקק. מרוקן : ובולקה. מחריבה : ועוה פניה. והבהיל השוביה עוה ל' נעותי משמע (לעיל כא) : (רש"י)

מצודת דוד הנה ה' בוקק וכו'. יריק את איי מיושביה כי יגלו ממנה : **ובולקה**. גוזר אותה מן הישוב : **ועוה פניה**. יעות ויעקר חשובי הארץ : **והפיץ**. יפיצם ע"פ הארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בוקק**. ענין רקות כמו גפן בוקק ישראל (הושע י) : **ובולקה**. ענין כריתה וכן בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב) ובדרז"ל לא חילק ידענא ולא בילק ידענא (חולין יט) : **ועוה**. מלי עוות ועקום : **פניה**. ר"ל החשובים : **והפיץ**. ענין פזור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה, נבואות אלה נבא על גלות עשרת השבטים ע"י סנחריב. **בוקק הארץ**, יריק תחלה פרי הארץ **ובולקה** ויפקירנה לכל, **ועוה**, אח"כ ישחית ויבלבל פני הארץ עצמה ואח"כ והפיץ יושביה בגולה, הכוונה תחלה ישלול ממונם, ואח"כ ישחית את הארץ עצמה, עד שלא יכיר איש את נחלתו, ואח"כ יוליכם לגולה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בוקק**. ענין ריקות, ונמצא בהושע (י' א') נחום (ב') ג') על הרקות הענבים מן הגפן : **ובולק**. נמצא עוד בנחום (שם יא) והוא לפי ענינו פה, הרקת פרי הארץ והשחתתה : **עוה**. ענינו בלבול וטרור כנ"ל (כא ג') : (מלבי"ם באור המלות)

**בַּבְּיָהוּהָ כָעֵם כִּפְהֵן כְּעֶבֶד כְּאֲדֹנָיו כְּשִׁפְחָה כְּגַבְרִתָּהּ כְּקֹנֶה כְּמוֹכֵר
כְּמִלְוֶה כְּלֹוֶה כְּנִשָּׂה כְּאִשָּׁר נְשָׂא בֹו:**

רש"י תוספת, והיה כעם ככהן. לא כשאר הולכי דרכים שהאדון מוליכו
עזרו והגבירה מוליכה שפחתה האדון נכזד והעבד נקלה הגביר' נכזדת
והשפחה נקלית אבל כשהשפחה מוליך השבויים הכל שוין לפניו : כקונה
כמוכר. בזמן שהעם יושב על נחלתו לזמנה הקונה שמה והמוכר עבד שלא
ישוץ ממכרו אבל כשהשפחה מוליכה הקונה אל ישמה והמוכר אל יתאבל
וכן כמלוה כלוה שניהם שוים שהלוה אין לו לפרוע והמלוה אם לא הלוה
לזה היה השפחה נוטלו כמו כן כנושה כאשר נושה זו לזה נופל בכסף ונושה
נופל בכל שאר דברים כגון יין ושמן ותבואה ודבש כדכתיב (דברים כד) כי
תשה זרעך משאת מאומה ע"כ : (רש"י)

מצודת דוד כעם ככהן וכו'. המשחיתים את הארץ לא ישאו פני גדול אלא
כולם יהיו שוין בגזרה כקטן כגדול : **כקונה כמוכר**. בזמן שהעם יושב
בטח על נחלתו הקונה שמח והמוכר עצב בעת ימכר מה מאחוזתו אבל
בעת ילכו בגולה לא ישמח הקונה והמוכר לא יתאבל על המכירה : **כמלוה**
כלוה. דרך המלוה למשול בלוה כמ"ש עבד לזה לאיש מלוה (משלי כב)
אבל כיון שהשבאי יקח הכל כאלו אין לזה על זה כלום כי הלוה אין לו
מה לשלם ולא הפסיד למלוה כי אם היה נשאר בידו היה השבאי נוטל
ממנו : **כנשה**. הוא הלוה בדבר זולת הכסף : **כאשר נשא בו**. הוא המלוה
את הלוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון כעם ככהן. כפל הכפ"ן להורות על דמיון גמור : **כגבירתה**.
כאדונית : **כנשה**. ענין הלואה דברים זולת הכסף כיון ושמן ותבואה
כמ"ש משאת מאומה (דברים כד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, בלכתם לגולה לא ימצא אצלם שום מעלה
ומשרה כי כולם יהיו שפלים ונבזים בשוה, העם ההמוני יהיה במדרגה
אחת עם הכהן, ואפילו העבד שהוא קנין כסף אדוניו יהיה במדרגה אחת
עם אדוניו, כי גם אדוניו יהיה עבד כמוהו, ואף השפחה תהיה במדרגה
אחת עם גבירתה, (הגם שהשפחה נכנעת לגבירתה יותר מן העבד
לאדוניו, כמ"ש הנה כעני עבדים אל יד אדוניהם, ומוסיף לאמר כעני
שפחה אל יד גבירתה (תהלים קכ"ג) כי לא יהיה שום מעלה ומשרה כלל,
כקונה מוסיף לאמר כי לא לבד שתופסק האדנות והמשרה, אבל גם חיוב
הקנינים ומעלת הממון יופסק, **הקונה** יהיה דומה אל **המוכר**, ר"ל יהיה
דל וחסר נחלה כמו המוכר, ולא לבד הקונה שהוא בקרקעות שא"א

להוליכם עמם לגולה, אף גם המלוה יהיה עני ודל כמו הלוה כי גם הממון לא ישאר, ויתר מזה כי הנושה את חברו בעקיפין לפרוע לו חוב שלו יהיה שפל וחסר ממון כמו האיש אשר הוא נושה בו, שזה גרוע יותר מן הלוה אחר שאין בידו לפרוע, מ"מ עתה יהיו כולם שוים בעוני, כי יריקו כל נכסיהם (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כעס ככהן. שני כפ"י הדמיון מורה על ההשתוות לגמרי כנודע, ומ"מ ידמה תמיד הראשון אל השני, כי כמוך כפרעה, אתה כפרעה, ופה תחלה מדמה הנקלה אל הנכבד, ומן כקונה כמוכר מתחיל לדמות הנכבד אל הנקלה ולמה שבארתי תחלה מדבר ממעלת המשרה, ואח"כ מן הממון : **כנשה.** הרד"ק הבדיל בין מלוה לנושה. מלוה, כסף. נושה, אוכל. אמנם הלא מצאנו אם כסף תלוה לא תהיה לו כנושה ? לכן נראה, מלוה נקרא על עת הנתינה, ונושה על התביעה שדוחק את חברו שיפרע לו בין משאת כסף בין מיני מאכל, כמ"ש נושים בהם כסף ודגן (נחמיה ה' יא), ולכן פעל לוח נקשר עם את, ופעל נושה נקשר עם ב' בכ"מ, כי יחוס הפעול את מורה על הענין היוצא מן הפועל אל הנפעל, שמלוה לו כסף. אבל סי' הבי"ת מורה על הענין שנמצא מכבר בעצם הפעול, כי תשה ברעך, שהכסף אצלו מכבר אתה בא להוציאו ממנו, ולכן פעל נגש נקשר תמיד עם יחוס הפעול את, כי כבר בארתי למעלה (ג' ה') ההבדל בין נוגש לנושה, שהנוגש הוא שכופהו לתת לו דבר שלא לקח מאתו, ולא נמצא החיוב בעצם הפעול מכבר רק שרוצה להעמיסו עליו עתה, וזה נשקף במלת את (מלבי"ם באור המלות)

ג הבוק | תבוק הארץ והבוז | תבוז פי יהוה דבר את-הדבר הזה:

רפ"י הבוק תבוק. תתרוקן : הבוז תבוז. ל' בזה ושלל : (רפ"י)

מצודת דוד הבוק תבוק וכו'. ר"ל בוודאי כן יהיה כי ה' דבר וכו' ומי יפר דברו (מצודת דוד)

מצודת ציון הבוק תבוק. ריקנות תתרוקן : והבוז תבוז. מלשון בזה ושלל (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הבוק, מבאר הטעם שתסתלק מעלת האדנות והמשרה, כמ"ש והיה כעס ככהן, יען שהארץ תבוק ותתרוקן ותלך בגולה וממילא אין אדון ועבד, ונגד מ"ש כקונה כמוכר שתסתלק חשיבות בעלי הממון והקנינים, אומר הטעם כי **הבוז תבוז** שיבוזו כל ממונם ויהיו כולם דלים ואביונים, כי ה' דבר ולא יפול מדבריו ארצה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הבוק. כמו בוקק ענין ריקות, וכוון פה על ריקות

הארץ מיושביה, והבוז על ביזת הממון : (מלבי"ם באור המלות)

גד אַבְלָה נְבֵלָה הָאָרֶץ אֲמַלְלָה נְבֵלָה תִּבֵּל אֲמַלְלוּ מְרוֹם עַם-הָאָרֶץ:

רס"י נבלה. כמו (ירמיה ח) והעלה נבל ל' כמס ותקות כח : אומללה. ל' שפלות כמו היהודים האמללים (נחמיה ה' ג) : תבל. היא ר"י שהיא מתובלת במלות הרצה : מרום עם הארץ. גאון עם הארץ : (רס"י)

מצודת דוד אבלה נבלה. נשחתה ונכמשה הארץ : אומללה נבלה. נכרתה ונכמשה ארץ ישראל שהוא העיקר למקומות המיושבות : אומללו. נכרתו גדולי עם הארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון אבלה. ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד) : נבלה. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) : אומללה. ענין כריתה כמו ימולל ויבש (שם צ) : תבל. כן נקראה הארץ המיושבת : מרום. ענין גבהות וגדלות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אבלה נבלה, עתה מצייר חורבן ארץ ישראל מדרגה אחר מדרגה, תחלה נחרב הארץ שהם המקומות הבלתי מיושבים, אבלה מאין עובר ושב ואח"כ נבלה ונשחתה לגמרי כי עלו בה שמיר ושית ע"י שהיתה שממה באין עובד אדמה, אחר כך אומללה נבלה תבל נחרבו גם המקומות המיושבים מבני אדם כי גלו יושביהם, אח"כ אומללו גם מרום עם הארץ נחרבה עיר המלוכה וגלו השרים ובית המלכות, (ונוכל לכוון מליצתו זאת המשולשת על שלש פעמים שהניף סנחריב ידו על בני אפרים תחלה בני עבר הירדן, ואח"כ ארץ זבולון ונפתלי, ואח"כ הגלה את כולם כמ"ש (למעלה ח') כעת הראשון הקל וכו', ובפעם הראשונה לא נגע החורבן הכללי רק לכלל הארץ הבלתי מיושבת שנשבת עבודת האדמה מפחד אויב. אח"כ גם לתבל המיושב, ואח"כ גם מרום עם הארץ (בכללו) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אבלה נבלה. אבילות הושאל אל הארץ מן האבל על מת, שאין יוצא ואין בא אליו, וכן אין עובר ושב, כמו דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד. והוא רק שינוי על חיצוניות הארץ שאין עובר עליה, אבל נבלה היא שינוי ופחיתות בפנימותה, וגדר פעל זה מורה על פחיתת עצמות הדבר וכחותיו הפנימיים, אפיסת כח הציץ והפרח, נבל ציץ - אפיסת כח האדם, נבול תבול גם אתה - מעשה פחותה יוצאת משורש תכונה רעה שבנפש, נבלה עשה בישראל. בן מנבל אב, נבלת בעלי חיים וכדומה. וזה הוא ההבדל ג"כ בין אומללה לנבלה, כי אומלל, שרשו אמל, ומתאחד עם מול מנחי העיין שמורה על כריתת הדבר למעלה, וימל אברהם, וקטפת מלילות, וכן אמל, שמורה ג"כ לפעמים על חולשת הכח,

מלבי"ם - באור הענין על כן, אחר שעברו על התורה, לכן **אלה**, האלה הכתובה בפרשת נצבים היא **אכלה** ושרפה את הארץ, כמ"ש גפרית ומלח שרפה כל ארצה, **ויאשמו יושבי בה** אמנם האשם שב על ראש יושבי בה שהם גרמו שממת הארץ ושרפתה, **על כן** שב העונש מן הארץ אל יושביה ולכן **חרו** ונחרכו ונצרכו **ישבי הארץ** מן השרפה שנשרפה הארץ חרו ונחרכו גם הם כדבר המתיבש ונחרך מן האש שנתמעט כמותו, וכן **נשאר אנוש מזער** אנוש קטן מעט הכמות ר"ל דלת עם הארץ מתי מספר (מלבי"ם : באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אכלה. ענין שרפה ואש אכלה אהלי שוחד, אש אכלה קש : **ויאשמו**. ההבדל בין אשם ליתר לשונות המורים על החטא, שכולם ידברו בבחינת החטא עצמו, ופעל אשם מדבר בבחינת שהוא חייב עונש על חטאו, גופני או נפשי, (שולדיג), ואשמה הנפש ההיא. **חרו**, חרר הוא גשם מוצק הנחרך מפני האש בפנימותו עד שנשחר מראהו, את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר (יחזקאל טו ד'): (מלבי"ם באור המלות)

אָבֵל תִּירוּשׁ אֶמְלָלָה-גִּפְן נָאֲנָחוּ כָּל-שְׂמַחֵי-לֵב:

מצודת דוד אבל תירוש. נשחתו ענבי היין כי אין זומר ועודר : **אומללה גפן**. כפל הדבר במ"ש : **נאנחו כל שמחי לב**. אף הרגילים בשמחה יאנחו כי נאבד היין המשמח את הלב כמו שכתוב ויין ישמח לבב אנוש (תהלים קד) : (מצודת דוד)

מצודת ציון אבל. ענין השחתה : **תירוש**. ענבי היין : **אמללה**. נכרתה : **נאנחו**. מלשון אנחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אבל תירוש, ימליץ כי התירוש שהוא בן הגפן ותולדתו מתאבל על כי **אמללה גפן** אביו ומולידו, כבן המתאבל במות אביו, ויען שהתירוש מתאבל לכן **נאנחו כל שמחי לב** כי היין שהיה משמח לב אנשים, הוא עצמו מתאבל וא"א לו לשמח אחרים : (מלבי"ם באור הענין)

שְׁבֵת מְשׁוֹשׁ תְּפִים חֲדָל שְׂאוֹן עֲלִיזִים שְׁבֵת מְשׁוֹשׁ כְּפֹר:

רס"י משוש תפים. שהייתם אומרים הנה ששון ושמחה (לעיל כז) : (רס"י)

מצודת דוד שבת משוש תופים. בטלה השמחה ששמחו בקול תופים : **שאוון עליזים**. המיית השמחים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שבת**. בטל כמו ושבת נוגש (לעיל יד) : **משוש**. ענין שמחה :
תפים. מין כלי נגון : **חדל**. ענין מניעה : **שאון**. ענין המייה : **עליזים**. ענין
שמחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **שבת**, ועיי שבטל היין נשבתו הרקודים שהיו רגילים
לעשות בתופים ובמחולות, שהתוף היה מיוחד לריקוד ומחול, ועייז
ממילא **חדל שאון עליזים**, השאון והרעש שהיו עושים העליזים
והמרקדים בעת משוש התופים, וגם **שבת משוש כנור** שהכנור לא נעשה
לריקוד רק לעורר שמחת הנפש, והיו מנגנים עליו גם שלא בעת המחול,
כי סרה כל שמחה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **שאון**. בארתי למעלה (ה' יד. כב ב') הומיה ורעש
הבלתי מורגל. **עליזים** בארתי למעלה (ה' יד) תנועת הריקוד מחמת שחוק
ושמחה : (מלבי"ם באור המלות)

טו בשיר לא ישתו-יין ימר שכר לשתייו:

מצודת דוד **בשיר וכו'**. לא ישתו לשמחת משתה ששותים בשיר אלא
השכר יהיה מר להשותים כי ישתוהו להפג האבל והצער : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ימר**. מלשון מרירות : **שכר**. יין ישן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בשיר**, ולא לבד שנשבתו נגוני מיני כלי זמר, אך אף
בשירה שמשוררים בפה **לא ישתו יין** מעתה, כי לא ישמחו בעת שתות
היין, כי נהפך הוא **השכר ימר לשתייו**, כי יתנו שכר למרי נפש : (מלבי"ם
באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יין שכר**, בארתי למעלה (ה' יא) שכר הוא יין חזק
המשכר מוסיף בזה אף שכר המשכר לא ישמח לב שותיו : (מלבי"ם באור
המלות)

זו נשברה קרית-תהו סגר כל-בית מבוא:

כס"י קרית תהו. כשתסבר נקראת קרית תהו : **מבוא**. מלצוא לתוכה איש
: (כס"י)

מצודת דוד **נשברה קרית תהו**. כל עיר תהיה שבורה וקראה קרית תהו
ע"ש סופה כשתהיה נשברת תהיה תהו וכן אפיתי על גחליו לחם (לקמן)

מד) שקוראהו לחם ע"ש סופו : **סוגר כל בית מבוא**. הבתים יהיו נתוצים ואין מי יבוא בהם כאלו סוגר הבית מבלי תת בא בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קריית**. עיר : **תוהו**. ענין שממון וכן הארץ היתה תוהו ובוהו (בראשית (א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נשברה**, מצייר איכות הגלות, והמחזה הנראה בעיר, עת העם מוכנים לצאת מארץ מולדתם אל ארץ אויב, **הקריה** שהוא מבצר העיר וקירוים הבתים והחומות נשברה, וכל **בית** כבר סוגר שלא יוכלו לבא בתוכו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קריית**. בארתי למעלה (כב ב') קריה נקראת ע"ש הקירוים אשר מלמעלה, וקרא פה התקרה ובנין החומה קריית תהו, על ששממה וחרבה : (מלבי"ם באור המלות)

יא **צוּחָה עַל-הַיַּיִן בְּחֻצוֹת עֲרָבָה כָּל-שְׂמֵחָה גְלָה מְשׁוֹשׁ הָאָרֶץ:**

רס"י **ערבה**. החסיכה : **משוש הארץ**. היא ירוסלים : (רס"י)

מצודת דוד **צוחה על היין**. יצעקו וילינו בחוצות על היין שחסר מהם ולזה חשכה כל שמחה כי היין ישמח לבב ואין להם במה ישמח (ולפי שהשמחה קרויה אור לזה אמר בהעדרה ענין חושך) : **גלה משוש הארץ**. השמחה הלכה מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ערבה**. מלשון ערב ור"ל חשכה כערב : **גלה**. מלשון גלות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **צוחה**, והעם הגולים עומדים בחוצות וצוחים במרירות וכוסות יין בידם, שכמו שהיו רגילים לשורר על יין, כן בעת האבל היו מתאוננים וצוחים על היין, צווחים אלה הדברים, **ערבה כל שמחה**, השמחה היא שמחת הלב, והיא הנמשלת לאורה המאירה את הנפש, ועל ידי אור השמחה, ישיגו משוש, שהמשוש הוא המחולות שיעשו בעת השמחה, הריקוד והמשתה וכדומה, (כמ"ש בבאור המלות), עתה אור שמחה ערב וחשכה שמשה מן אופק הלבבות, ועי"כ גלה **משוש הארץ**, לא ישמע קול ששון ומשתה בארץ, כי כולם יגלו, ומי הוא שישאר עתה בעיר. ? : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **שמחה משוש**. ההבדל ביניהם, שמחה היא שמחת הלב הפנימית ומשוש הוא הדברים שיעשם בפועל לסימן למשתה ויום טוב, כמו לבישת בגדי יום טוב, נגון, משתה, וכדומה, וע"י השמחה

עושים משוש (מלבי"ם): באור (המלות)

יב וְשָׂאֵר בְּעִיר שְׁמָה וּשְׂאִיָּה יִכַּת-שָׁעַר:

רס"י וְשָׂאִיָּה יוֹכֵת שָׁעַר. עַל יְדֵי שְׂאִיָּת גַּלְמוּד שִׁיבוּ הַבְּתִים שׂוֹאִין מֵאִין יוֹסֵב יוֹכְתוּ הַשָּׁעָרִים ע"י מוֹזִיקִין : (רס"י)

מצודת דוד נשאר בעיר שמה. ר"ל המשוש הלך ונשארה השמה : ושאייה. ובעבור השאייה יוכת שער כל עיר כי כן דרך עיר שוממה ששערים כתותים ונתוצים כי אין מי משגיח בתקנתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון שמה. שממה : ושאייה. כמו ובשאייה והוא מענין שממה כמו שאו ערים (לעיל ו) : יוכת. מלשון כתיתה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נשאר, עתה לא ישאר רק שמה, ור"ל בעיר ששם היו הבתים והדירה יהיה עתה שמה, ובשער העיר ששם היה הקיבוץ תמיד ברוב עם, ושם היו יושבים הזקנים, ומרבית עם, כמ"ש זקנים משער שבתו, ישיחו בי יושבי שער, עתה משאייה וגלמוד יוכת השער, שלא ימצא שם איש (מלבי"ם): באור (הענין)

יג כִּי כָה יִהְיֶה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הָעַמִּים כְּנֻקָּף זֵית כְּעוֹלָלֹת אִם-כָּלָה בְּצִיר:

רס"י כִּי כָה. יִשְׁאָרוּ יִשְׂרָאֵל בְּקֶרֶב הָעַמִּים אֶחָד צֵעִיר וְשָׁנִים צִמְסָפְחָה : כְּנֻקָּף זֵית. הַמְשָׁאִיר גִּרְגָרִים צִרְאָף אֲמִיר : (רס"י)

מצודת דוד כי כה יהיה. כי כן יהיה מספר הנשארים בין הנשארים בא"י בין הנשארים בגולה בתוך העמים : כְּנֻקָּף זֵית. חוזר לתחילת המקרא לומר מספר הנשארים יהיו ככורת פרי אילן זית אשר מעט ישאיר אחריו וכמספר העוללות הנשארים בגפנים כאשר כלה הבציר והמה המעט וכן מעטים יהיו הנשארים מבני ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון כה. כן : כְּנֻקָּף. ענין כריתה וכן ונקף סבכי העיר (לעיל ו) : כְּעוֹלָלוֹת. הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק : כלה. נשלים : בציר. כן יקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כה**, אחר שספר החורבן והגלות שהיה למלכות אפרים ע"י סנחריב התחיל לספר הישועה והנס שיהיה לחזקיה, אומר עת **שכה יהיו ישראל דומים בקרב הארץ היינו בארץ ישראל, ובתוך העמים הוא בארץ גלותם, כנקף הוא מאמר מגביל, בקרב הארץ יהיו דומים כנקף זית, כלוקט את כל פירותיו אחת אחת, כן יהרגו ויגלו את כולם, ובתוך העמים יהיו דומים כעללות אם כלה בציר הנשארים מהם אשר ימצאו בתוך העמים בחלח וחבור הם יהיו מעטים כעוללות אחרי הבציר. ר"ל בא"י שם יכריתו כולם והנשארים בגולה יהיו אך עוללות מועטים** (מלבי"ם): באור (הענין)

יִדַּע הַמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם יְרוּנוּ בְּגֵאוֹן יְהוָה צְהֵלוּ מַיִם:

רפ"י **המה ישאו קולם. לחותו המעט הנשאר תבא הטובה שנבצתי למעלה : כהלו מים. יותר ממה שנהלו על היס בגאולת מצרים : (רפ"י)**

מצודת דוד **המה ישאו קולם. המה יזכו לגאולה וישאו קולם ברנה : בגאון ה'.** בעבור גאון ה' יצהלו בקול יותר ממה שצהלו בקול שמחה על היס כאשר שקעו מצרים בעומק היס : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישאו. ענין הרמה : גאון. ענין ממשל רב : צהלו. ענין השמעת קול גדול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י) :** (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **המה, הנשארים האלה, ישאו קולם וירונו בגאון ה'** אשר צהלו בו בגאון ההוא, בעלותם מים, ר"ל גאון ה' שהתראה עליהם בעת שעלו מים סוף שהיה אבדן המצרים ע"פ יד ה' וגאון, יתראה עליהם עתה באבדן מחנה אשור כמ"ש (למעלה י' ב') ומטהו על היס : (מלבי"ם) באור

מלבי"ם - באור המלות **צהלו מים.** פי' הרד"ק ממערב, שהיה לו לומר יצהלו כמו ירונו ? ואנכי בארתי, אשר צהלו בעלותם מים סוף, וכ"מ בערכין (דף יא) (מלבי"ם): באור (המלות)

טו על-כן בארים כפדו יְהוָה בְּאִי הַיָּם שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (o)

רפ"י **על כן. בארים. ת"י במיתי נהורא לכדיקיא על שתי (ס"א מאורות) של גאולת צבל ושל אדום ומנחם אמר אורים לשון נקיעים וסעיפים שהיו בורחים פס וכן אור כסדים (בראשית יא) בקעת כסדים, וכן מאורת לפעוני**

(לעיל יא) נקע חור מעונתו : (כפ"י)

מצודת דוד על כן. הואיל ומובטחים הם על הגאולה לכן אותם הנסתרים בבקיעי הארץ מפחד האויב כבדו את ה' : באיי הים. מלת כבדו משמשת בשתים לומר אותם שגלו לאיי הים כבדו את שם ה' וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון באורים. ענין בקיע וחריץ וכן מאורת צפעוני (לעיל יא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על כן, מוסב לפסוק שאחריו מכנף הארץ זמירות שמענו, מכנף הארץ יזמרו לאמר על כן באורים כבדו ה', הדליקו אורים לסימן הישועה, כמו שהוא המנהג בהתחדש ישועה גדולה בארץ יאירו כל הלילה באורים גדולים להודיע הבשורה למרחוק (אילומנירען) ולא לבד בארץ יהודה רק גם באיי הים (כבדו באורים) שם ה' אלהי ישראל אשר הראה נפלאותיו ואותותיו אל ישראל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות באורים. רש"י ורד"ק כמו באור כשדים, ואני פרשתי כתי"ל לשון אור, אבוקות של אור, וכבדו מושך אחר, וכן באורים : (מלבי"ם באור המלות)

טז מִכְנַף הָאָרֶץ זָמְרַת שְׁמַעְנוּ צְבִי לְצִדִּיק וְאָמַר רְזִי-לִי רְזִי-לִי אוֹי לִי בְּגָדִים בְּגָדוֹ וּבְגָד בּוֹגְדִים בְּגָדוֹ :

כפ"י מכנף הארץ. תרגם יונתן מצית מקדשא שהוא בסוף א"י במזרחה כמו שפנינו לוד מן המערב וירדן מן המזרח נמלא מירושלים לירדן מהלך יום ואני אומר לפי פשוטו שמענו מאחורי הפרגוד שעתידין להעלות זמירות מכנף הארץ ומה הן הזמירות כפי ללדיק עתיד להיות מלכ ותקומה ללדיקים : ואמר רזי לי וגו'. אוי לי שנגלו לי שני רזים רז פורענות ורז ישועה והרי תרחק הישועה עד שיבאו אויבים בזוזים אחר בזוזים אחרים וקודדים אחרי קודדים ה' בגידות אמורות כאן : (כפ"י)

מצודת דוד מכנף הארץ זמירות שמענו. ר"ל אני וחברי הנביאים שמענו בנבואה אשר בעת הגאולה תהיה כריתה והשחתה מקצה הארץ עד קצהו ואחריה יהיה ההדר לכל צדיק וצדיק : ואומר. כשמעי הדבר הזה אמרתי הסוד האמור לי מביא רזון לי ואוי לי על השמועה כי הבוגדים יבגדו בישראל וירעו להם : ובגד בוגדים בגדו. ר"ל קבוצת בוגדים אשר יבגדו בהבוגדים ההם יבגדו גם המה בישראל ר"ל יהיה תגר ומלחמה בין העכו"ם וכולם יבגדו בישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון מכנף. מקצה כמו לאחוז בכנפות הארץ (איוב לח) : **זמירות.** ענין כריתה כמו זמיר עריצים יענה (לקמן כה) : **צבי.** ענין הדר כמו לעטרת צבי (לקמן כח) : **רזי.** קדמאה ענין סוד כמו וכל רז לא אנס לך (דניאל ד) ותניינא ענין רזון וכחישות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מכנף, הוא מאמר מוסגר, זמירות האלה שמענו מקצה הארץ מישראל הנדחים שם, הם יזמרו, על כן באורים כבדו ה'. **צבי (זמירות) צבי לצדיק,** והוא נמשך לשתים, גם שמענו זמירות צבי ופאר אשר יזמרו לחזקיה הצדיק שבזכותו נהיתה התשועה הזאת. **ואמר רזי לי** מספר איך נתגלו לו עוד סודות הרבה והודיעו לו כי גם תשועה זו לא תהיה תשועת עולמים ואיך יעברו עוד על ראשי עם קודש כמה צרות, ויטבעו במים הזידונים בגלות בבל ומדי ויתר הגליות, ע"י שיוסיפו עוד בחטא כמו שמספר והולך, וז"ש עוד רזים הרבה נתגלו לי ועיי"כ **אוי לי** משמוע, רואה אני כי **בגדים בגדו** כי עוד אחרי חזקיהו בגדו בוגדים בה' כבגידות מנשה ויהויקים וחבריו, **ובגד בוגדים בגדו.** ר"ל והבגידה שלהם יהיה בגד בוגדים היינו בגידה גדולה המיוחדת לבוגדים גדולים כהעמדת צלם בהיכל, שהיא בגידה שאין למעלה ממנה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מכנף וכו'. מה שבארתי שעד פה מדבר מנס סנחריב, ומן רזי לי מדבר מן העתיד עד ימות המשיח, יש לי עזר מדברי הגמ' סנהדרין (דף צד), ועיי' במדרש חזית (פסוק אני חבצלת השרון) ורבה קהלת (פסוק כל הנחלים) ומדרשים חלוקים הם : (מלבי"ם באור המלות)

זי פחד ופחת ופח עליך. על העמים יוספי הארץ : פחת. גומא ליפול

רש"י פחד ופחת ופח עליך. על העמים יוספי הארץ : פחת. גומא ליפול
כה כמו שפפך ואומר : (רש"י)

מצודת דוד פחד וכו'. ר"ל צרות משונות ותכופות : **עליך.** יבואו עליך ישראל יושב הארץ ההיא : (מצודת דוד)

מצודת ציון ופחת. חפירה עמוקה כמו באחת הפחתים (ש"ב וז) : **ופח.** רשת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פחד, ועיי' בגידת הבוגדים האלה הארץ מוכנת לכמה פורעניות ומצייר תכיפת הצרות ורבוים, עפ"י משל הציידים, שלצידת החיות חופרים פחת ובור גדול, אשר לשם תפול החיה בלכתה ועפ"י הפחת מצד האחר מניחים פח יקוש, שאחר שתפול החיה אל הפחת ותרצה לצאת תלכד בהעבר השני בהפח, ולמען תפול החיה אל הפחת,

רודפים אחריה בכלבים ומפחידים אותה בפחד, שע"י הפחד תברח ותפול בהפחת, ואח"כ תלכד בהפח, וכן מצייר הצרות שעברו על ישראל שהאחת היתה סבה לחברתה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פחת. אינו חפור בעומק כבור רק מקום נמוך ועמוק, מענין פחתת היא: (מלבי"ם באור המלות)

יח והיה הנס מקול הפחד יפל אל-הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד בפח כי-ארבות ממרום נפתחו וירעשו מוסדי ארץ:

רפ"י הנס. (מפני) [מקול] הפחד יפול אל הפחת וגו'. הגמלט מחרב משיח בן יוסף יפול אל חרב משיח בן דוד והגמלט מסס ילכד בפח במלחמת גוג: (רפ"י)

מצודת דוד והיה הנס. מי שיברח ממקומו מקול הפחד יפול וכו' ר"ל מי שינצל מצרה אחד יפול באחרת: **כי ארבות.** אמר במשל כאלו נפתחו חלוני שמים ויורדים דרך במ צרות מרובות: **וירעשו וכו'.** ר"ל אף החזקים ירעדו מפחד הצרות המרובות: (מצודת דוד)

מצודת ציון הנס. ענין בריחה: **ארבות.** חלונות כמו וארבות השמים (בראשית ז): **ממרום.** מן השמים הרמים: **מוסדי.** מל' יסוד: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי ארבות,** מצייר את השממון שיגיע לארץ פעם אחר פעם ברעש הארץ שתרעש הארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון, ויען שרעש הארץ תלוי לפעמים באותות העליונות, אומר, אף שמצד האותות לא יתחייבו הרעשים הנוראים האלה, הנה יפתחו את ארבות השמים להוריד מהם רעות חדשות בגזרת אל עליון, וירעשו מוסדי ארץ: (מלבי"ם באור הענין)

יט רעה התרעעה הארץ פור התפוררה ארץ מוט התמוטטה ארץ:

רפ"י רועה התרועעה. לשון שבר כמו (תהלים ז) תרועם בשבת ברזל: פור התפוררה. לשון פירורין: (רפ"י)

מצודת דוד רעה וכו'. כאומר אבל סוף הדבר תהפך הצרה על העכו"ם והארץ תשבר ותפרך לפרורים ותהיה נוטה ליפול והוא משל על מרבית

הצרות וכפל הדבר לחזק : (מצודת דוד)

מצודת ציון רעה התרועעה. ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (ירמיה יא) :
פור התפוררה. ענין הרצוץ לחתיכות רבות כמו אתה פוררת (תהלים עד)
: **מוט התמוטטה.** מל' נטיה ונפילה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין רעה, חושב הרעשת הארץ מדרגה אחר מדרגה,
תחלה תתרועה הארץ ויעשו בה בקעים מחמת הרעש, אח"כ תתפורר
לחלקים דקים, ואח"כ תתמוטט לגמרי ותמוש ממקומה : (מלבי"ם באור
הענין)

מלבי"ם - באור המלות רעה, פור. רוע רק הריצוץ ועדיין החלקים
מדובקים, פור הוא התפרר העצם לחתיכות קטנות ומזה בא שם פרורין
בלשון התלמוד, פרורי לחם : (מלבי"ם באור המלות)

**נָכַד נֹעַ תְּנוּעַ אֶרֶץ כְּשֹׁכֹר וְהִתְנוּדָה כְּמְלוּנָה וְכָבַד עָלֶיהָ פְּשָׁעָה וְנִפְלָה
וְלֹא-תִסִּיף** קוים: (o)

רש"י כמלונה. סוכת נולרים סבראש האילן : (רש"י)

מצודת דוד נוע וכו'. הארץ תתנועע כשכור המתנעע ולא יוכל לעמוד ביושר
מבלי הנעה : **והתנוודה.** תהיה נדה ונעה כסוכת שומר קשואין הנדה
ברוח : **וכבד עליה פשעה.** הפשע אשר פשעו בישראל להיצר להם יכבד
על הארץ ותפול למטה ולא תוכל לקום עוד רצה לומר העון הזה יקטרג :
(מצודת דוד)

מצודת ציון נוע תנוע. מל' הנעה והנדה : **והתנוודה.** מל' נדידה : **כמלונה.**
כן יקרא סוכת שומר הקשואין על כי אינה עשויה אלא ללינת לילה כמ"ש
כמלונה במקשה (לעיל א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נוע, אחר שספר הרעשת חלק מן הארץ, מספר איך
תרעש הארץ בכללה, תחלה תתנועע הנה והנה, כשכור שהולך ממקום
למקום ע"י היין שנבער בקרבו, כן תתנועע מעצמה ע"י האידיים העצורים
בקרבה, כעצמים בבטן מלאה, אח"כ תתנוודד כמלונה שמתנוודד ע"י סבה
חיצונית, שהיא הרוח, כן תתנועע ע"י סיבה חיצונית, והנמשל תחלה
יהיה מרד ורעש ומלחמת איש וריעו בתוך המדינה, ואח"כ יתנועע ע"י
האויב הבא מחוץ. אח"כ תכבד עליה פשעה מלמעלה ותפול לגמרי כדבר
שנתנוודד מקביעותו, אם יכביד עליו איזה דבר יפול למטה. (ובשילוש
מליצתו בפסוק זה ובפסוק הקודם, מבואר שכוון על שלש פעמים
שהרעיש נבוכדנצר את ארץ יהודה עד שכבשה כמבואר בירמיהו, ובפסוק
זה יכוון על הרעשת הארץ בימי בית שני ממלכי יון, ואח"כ חורבן הבית

ע"י אדום שעז"א נפלה ולא תוסיף קום וכמ"ש נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל, כי גלות הזה האחרון ימשך עדן ועדנים, ועם מ"ש בפסוק י"ח וירעשו מוסדי ארץ תמצא שזכר וחשב כל הצרות שעברו עליהם עד חורבן בית שני, שאז נפלו לעומק תהום רבה ומאז יפלו בנופלים נפילה אחר נפילה, גם תראה שכוון לחשוב שבעה מיני הרעשים שהזכירו הטבעיים, וכמו שהזכיר זה האדומי בספר מאור עינים בחלק ממנו הנקרא קול אלהים עיין שם : (כא) והיה, אחר שגלה הרזים והסודות שגילה לו מן הרעות שיעברו על ישראל, מתחיל להודיע מה שיהיה באחרית ימי הזעם, עת יגיע זמן הגאולה הנצחית, אז **יפקד ה' על צבא המרום**, שהם שרי העכו"ם או הכחות העליונות מן המזלות והכוכבים המורים עליהם קיום והצלחה, ואח"כ **על מלכי האדמה** הם המלכים מן עובדי כוכבים שיבואו לעזור את גוג ומגוג כמ"ש בספר יחזקאל (ועיין בשמות רבה פרשה ט' ומדי חזית פסוק ברח דודי) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נוע והתנוודדה**. נע הוא ממקום למקום ויוכל לנוע במקום אחד פנים ואחור ופנים, אבל נודד הוא הנודד ממקומו לגמרי ולא ישוב עוד אל מקומו. כצפור נודדת מן קנה. ויש הבדל בין נודד מן הכפולים ובין נוד מנחי העי"ן. שזה מורה שנוד במעמד אחד אנה ואנה, והוא קל מנוע : (מלבי"ם באור המלות)

[כא] והיה ביום ההוא יפקד יהוה על-צבא המרום במרום ועל-מלכי האדמה על-האדמה:

מצודת ציון **יפקוד**. כמו והוא פקד עלי (עזרא א) : (מצודת ציון)

[כב] ואספו אספה אסיר על-בור וסגרו על-מסגרו ומרב ימים יפקדו:

רפ"י ואוספו. העכו"ם : אספה. שהוא לרעתם להכניס אסיר אל צור המוכן לו מחוייבי גיהנם לגיהנם : וסגרו על מסגרו. הם שצעה מדורי גיהנם : ומרוב ימים יפקדו. עונות ימים רבים יפקדו עליהם וזהו פסד הקלירי (בסילוק של יולר דפרשת זכור) לרוב ימים להמנות לחשוב להם השבונות : (רפ"י)

מצודת דוד **ואספו וכו'**. יהיו מאוספים לקבל תשלומים כדרך שמאספין בלילה את כל האסירים אל בור בית הסוהר וסוגרין אותם במסגרו עד הבוקר שיוצאין איש איש לעבודתו ר"ל האסיפה שיתאספו יחד על ה' ועל משיחו האסיפה היא תהיה לרעתם כאסיפת האסירים : **ומרוב**

ימים יפקדו. אז יפקד עליהם פורעניות על העונות שעשו מימים רבים :
(מצודת דוד)

מצודת ציון אסיר. כאסיר ותחסר כ"ף הדמיון : **על בור.** אל בור : **על מסגר.** כמו במסגר על במקום בי"ת וכן על חרבכם (יחזקאל לג) ור"ל במנעול המסגר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואספו, אז ברצון ה' יתאספו כל העכו"ם אל ירושלים למלחמה ושם ישפטם במשפטים גדולים כמ"ש בזכריה. וע"ז מדמה האסיפה הזאת כמו שאוספים האסירים תחלה אל הבור, ועדיין אין נותנים אותם לתוך הבור עד שישפטו אותם אם הם חייבים או זכאים כן יאסוף אותם אל ירושלים לעמוד אתם למשפט, ואחר שיצאו חייבים אז יסגרו על מסגר וינתנו בבית הבור סגורים שם, **ומרב ימים יפקדו** אז יפקד עליהם מה שעשו ברוב ימים מה שחטאו כל הימים ההם לה' ולישראל עמו (מלבי"ם): באור הענין

לכג וְחִפְרָה הַלְבָנָה וּבֹשֶׁה הַחֲמָה כִּי-מֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת בָּהֶר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם וְנָגַד זְקֵנָיו כְּבֹדֹד: (פ)

רס"י וחפרה הלבנה וגו'. ת"י ויצהתון דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמטא (רס"י)

מצודת דוד וחפרה הלבנה. אל מול העכו"ם תחפור הלבנה והחמה רצה לומר יחשך מאורם בעיני העכו"ם לפי רוב הצרות הבאות עליהם וכן נאמר במפלת בבל כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם (לעיל יג) : **כי מלך וכו'.** ר"ל כאשר תגלה מלכותו בעשות נקם באנשי גוג : **ונגד זקניו כבוד.** ולנגד זקני עמו יהיה לכבוד ולתפארת מה שהשכילו לדעת מאז שה' הוא האלהים (מצודת דוד)

מצודת ציון וחפרה. ענין בושה ור"ל שכהה מאורה כי המתבייש יכהה מאור פניו : **כי.** כאשר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וחפרה, אז לא יתנו עוד אלהות ופאר לחמה ולבנה, כי יכירו שה' הוא הסבה הראשונה והוא השופע הראשון והאחרון, הוא המשגיח בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, יען **כי מלך ה' בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד** ר"ל כי עובדי האליל היו מחזיקים את השמש לכח אלהי מאציל ומשפיע, כי הוא השופע אור על הירח וכוכבי אור, וללבנה היו נותנים ג"כ כבוד בחשבם כי היא המקבלת השפע מן החמה ומשפעת על העולם התחתון והיא המושלת על העולם התחתון, אבל אז תחפור הלבנה, כי ידעו שלא עליה יושפע הכבוד העליון מן היוצר כל, רק

הכבוד יושפע על זקניו ונביאיו עליהם יאציל הכבוד העליון ויהיו הם לנגד ה' כמדרגת הלבנה נגד החמה, כן הכבוד העליון יגביל נגד זקניו, והם יקבלו אורו, ומאתם תרד ההשפעה באור חוזר להאיר ולהשפיע לארץ ולדירים. המאמר מגביל **ובושה החמה כי מלך ה' בהר ציון ובירושלם**, **וחפרה הלבנה כי נגד זקניו כבוד**, אור מלכות ה' יהיה תחת אור החמה, וזקניו המקבלים אור כבודו יהיו תחת הלבנה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וחפרה ובושה**. כבר בארתי למעלה (א' כט) כי חפירה גדולה מבושה, חפר מורה שמרוב הבושה חופר פנים בטמון, וכן אור החמה תתמעט, ואור הלבנה המעוטה תסתר לגמרי ותחפור פניה בטמון (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-כה

א יְהוָה אֱלֹהֵי אֶתְּהָ אֶרְוֹמְמָךְ אֹדְהָ שְׁמֶךָ כִּי עֲשִׂיתָ פְּלֵא פְּלֵא עֲצוֹת מִרְחוֹק אֲמוֹנָה

כ"י עֲלוֹת מִרְחוֹק אֲמוֹנָה אֲמוֹנָה. עֲלוֹת שִׁיעַלְתָּ מִרְחוֹק לְאֲזַרְהֵם צְבָרִית בֵּין הַצְּבָרִים : אֲמוֹנָה אֲמוֹנָה. אֲמוֹנָה נֶאֱמַרְתָּ אֲמוֹנָה כִּמוֹ אֹהֶל אֹהֶל וְאִינוּ לִי פֹעֵל אֲלֵךְ לִי מִפְּעַל אֲבוֹיִי רְמִינֵט צִלְעִי : (כ"י)

מצודת דוד ה' אלהי אתה. בראות הנביא הנבואה ההיא התחיל לקלס למקום ואמר ה' אלהי אתה וכו' : **עצות מרחוק**. העצות שיעצת מזמן רחוק אשר הבטחת ע"י הנביאים היא אמונה אמתית וקיימת כי כן נעשה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אומן**. ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' אלהי אתה, הוא השיר שיאמרו הזקנים לעתיד לבא, **ארוממך**, השם יתברך ניכר משני דברים, **א**. מצד עצמו שמצד זה נקרא בשם הויה, היה הוה ויהיה והוא המהוה והמחדש את כל, **ב**. מצד הנפלאות שעושה כנגד הטבע שמצד זה יכירו כל באי עולם כי לו העוז לשדד המערכה ולפעול בכל ההויה כחפצו, משא"כ השגתו מצד עצמותו לא יושג לבני בשר, והוא מתרומם מכל השגה ורעיון, ועל זה מורה שם

אלהי בכינוי לישראל, שהנפלאות האלה עשה ויעשה מצד שהוא אלהי ישראל, ולתועלת עם קרובו, והוא מאמר מגביל, ה' ארוממך, מצד שאתה ה' ארוממך מכל השגה ורעיון מכל ברכה והודאה, אלהי אתה אודה שמך כי עשית פלא, ומצד שאתה אלהי וגלית לי אלהותך בעשותך נוראות ונפלאות גדולות מצד זה אוכל להודות שמך יען כי עשית נפלאות למעלה מן טבע ההויה, עצות מרחוק, הנפלאות האלה עשית למען עצות שיעצת מזמן רחוק ע"י נביאיך למען אומן אמונה לחזק את האמונה ע"י שתראה כי תוכל להרס הטבע כרצונך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ארוממך, אודה שמך. ההבדל ביניהם, הוא, כי ידוע שהשם ב"ה נעלם ונגלה, נעלם מצד עצמו, ונגלה מצד מעשיו, ההודאה לה' יבא תמיד מצד מה שהוא נגלה ונודע מצד מעשיו וחסדיו, כמ"ש הודו לה' כי טוב, הפעם אודה את ה', כי ילדה לו בן רביעי, אודך לעולם כי עשית, וכדומה, אבל הרוממות לה' יהיה מן הצד שהוא נעלם, כמ"ש ומרום על כל ברכה ותהלה (נחמיה ט' ה') כי מצד עצמו נעלה מכל תהלה שאין בו השגה כלל, וע"כ אמר רם על כל גוים ה', שאין משיגים ממנו כלל, בחושבם שעל השמים כבודו, ואין משגיח בשפלים. ואמר אלי אתה ואודך אלהי ארוממך (תהלות קי"ח כח) אודך מצד חסדך וארוממך מצד עצמך. זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו (שמות טו ב') מצד שהוא אלי ונודע לי חסדיו ונפלאותיו אנוהו שלי לבנות לו משכן שישכון בתוכנו, אבל מצד שהוא אלהי אבי, מה שאני יודע ממנו מצד הקבלה מצד עצמו אשר קבלתי מאבי, ארוממנהו, כי בזה הוא מרום מן הידיעה ונעלה מהשגת בני אדם. אמן, מקור, לאמן האמונה, ואומר לשון חיזוק כמו יתד במקום נאמן, ר"ל למען אומן וחוזק האמונה, וגם אמונה עקר ענינו ענין חיזוק שיתחזק כן בלבבו, ויאמן כן בלב שלם : (מלבי"ם באור המלות)

ב כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למפלה ארמון זרים מעיר לעולם לא

רס"י כי שמת. הר מעיר מעיר לגל : ארמון זרים מעיר. מעון פען צעירך שהחריצוה תתן ארמונותיה חורבן אשר לעולם לא יבנה : (רס"י)

מצודת דוד מעיר לגל. אותו מקום שהיה עיר שמתו להיות גל אבנים כדרך החורבה : קריה בצורה. עיר מבצר שמת להיות מפלה : ארמון זרים. מקום הארמונות של הבבליים יהיה נשבר מעיר ולעולם לא יבנה עוד לשוב לקדמותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לגל. תל ודגור : ארמון. היכל ופלטרין : זרים. נכרים וכן יקראו האומות כמ"ש וגם אל הנכרי (מ"א ח) : מעיר. מהיות עיר וכן כי

שׁוּדָד מְבִית (לְעִיל כַּג) : (מְצוּדַת צִיּוֹן)

מלבי"ם - באור הענין כי, מפרש הנפלאות שעשה להם ה', **מעיר שמת לגל** שפתאום בעת שהיה עיר נהפך ונעשה גל כרגע, ויותר מזה כי גם **קריה בצורה המוקפת חומה (שמת) למפלה פתאום**, גם בהפך **ארמון זרים (שמת למפלה) מעיר שמערי ישראל הסירות ארמונות שיסדו שם הזרים ושמת אותם למפלה באופן אשר לא יבנה לעולם**, ואלה הן הנפלאות, שחלו במ ידך כרגע, (שמת למפלה נמשך גם לסוף המקרא ארמון זרים שמת למפלה מעיר): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעיר, קריה, כבר בארתי למעלה (א' כו, כב ב'. כד י') עיר כולל גם עיר פרזי, וקריה היא רק המוקפת חומה: (מלבי"ם באור המלות)

ג} על-כן יכבדוך עם-עז קרית גוים עריצים יראוך:

מצודת דוד על כן. בראות ממשלתך יכבדוך כל עם חזק ואנשי ערי העכו"ם החזקים יפחדו ממך: (מצודת דוד)

מצודת ציון עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על כן, לעומת שני מיני מעשים שחשב שעשה ה' **א.** שהשחית ערי עובדי האליל, לנקום מהם נקם, **ב.** שהסיר ארמונותיהם מערי ישראל כדי להושיע את ישראל. אומר לעומת מה שהסירות ארמון זרים מערי ישראל להושיע את ישראל, **על כן יכבדוך עם עז**, ישראל שיהיו אז עם עז יכבדו אותך, ולעומת מה שהחרבת ערי עכו"ם לנקום מהם, לכן **קרית גוים עריצים יראוך** כי מי שפועל רק השחתה ונקמה מתיראים ממנו אבל לא יכבדוהו, והפועל ישועות ורחמים יכבדוהו אבל לא יתיראו ממנו, ואתה שעשית נקמה בגוים ותשועה לישראל, תשיג הכבוד גם המורא: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עם גוים, בארתי למעלה (א' די') כי עם מדרגה יותר גדולה מן גוי, וע"כ יציין לרוב את ישראל בפרטות: **עז, עריצים**, עריץ יציין את הגבורה לגנאי לרוב, (אבענטהייער): (מלבי"ם באור המלות)

ד} כִּי-הִיִּתְּ מְעוֹז לְדָל מְעוֹז לְאֶבְיוֹן בְּצַר-לוֹ מְחֶסֶה מְזָרֵם צֶל מְחָרֵב כִּי רִוּחַ עָרִיצִים כָּזָרֵם קִיר:

רש"י מחסה מזרם. כיסוי אהל להציל מזרם וכל להגין מחורב ומהו אותו

מצודת ציון **בציון**. מלי ציה ושממה : **שאון**. ענין המייה : **זרים**. נכרים והם האומות בא"י : **עב**. ענן : **זמיר**. ענין כריתה כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כה) : **יענה**. ענין הכנעה כמו מאנת לענות. (שמות י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כחורב**, אומר כמו **שהחורב** בעת **הציון** והיובש **תכניע** **שאון זרים** מים שע"י החורב יתיבשו המים ויכלה הזרם, וכמו **שהחורב** (יכנע) בצל עב, שע"י צל של עב וענן יכנע החורב, כן **זמיר עריצים יענה** כן יכניע זמיר ושיר של הרשעים המשוררים ושמחים על נצחונם וגבורתם (ור"ל שטבע הקדושה להכניע הרשעה כמו שטבע הליחות להכניע היבשת ובהפך), ע"כ דברי השיר שישוררו אז. מעתה יתחיל הנביא את דבריו (מלבי"ם : באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בציון**. היובש הגדול המיבש את האדמה לעשותה ציה, וכן כפלגי מים בציון. תכניע נסתר לנקבה, ומושך אחר. זרים זרם מים כמו כמהפכת זרים (לעיל א') ועיין מה שכתבתי שם. זמיר עריצים, שיר שלהם ושמחתם, או יל"פ מענין לא תזמור, יכניע חרבם הכורת גוים רבים : **תכניע, יענה**. ההבדל בין כנע ובין ענה שמורה גם כן לשון הכנעה, הוא, כנע ידבר מצד ההצטרפות, שנכנע השפל או החלש או העני, אל הרם והגבור והעשיר ממנו, ומ"מ בזולת ההצטרפות לא נעשה שינוי בהגוף עצמו, וע"כ בא תמיד בהצטרפות הוא יכניעם לפניך ודומי. אבל ענה היא הכנעת הגוף בעצמו עינוי ועונה והכנעת העצם גם בלי הצטרפות, אני עניתי מאד, ועניתם את נפשותיכם, טוב לי כי עניתי וכדומה, וע"כ אמר בעריצים יענה שלא לבד שיכנעו מפני ה'. אלא שיכניעם ויענה אותם בעצמם לעשותם שפלים ונדכאים : (מלבי"ם באור המלות)

זו **ועשה יהוה צבאות לכל-העמים בהר הזה משתה שמנים משתה**
שמרים שמנים שמחים שמרים : **משקקים** :

רש"י **ועשה ה' צבאות לכל העמים**. כשיצאו ללצא על ירושלים : **משתה שמנים**. שהם סזורים שיהא נוח להם כשמן יהפוך למשתה שמרים : **שמנים ממחים**. נוחים ושמנים כמוח עלמות יהיה שמרים מזוקקים מכל משקה שמן ויין שלא יהא שם אלא שמרים לזדם וכל זה במלחמות גוג ומגוג : (רש"י)

מצודת דוד **לכל העמים**. הבאים למלחמה עם גוג : **בהר הזה**. הר בת ציון : **משתה שמנים**. ר"ל הם יחשבו שיהיה נוח להם לכבוש את ירושלים כשמן שהוא נוח ויהפך להם למשתה שמרים הקשה לגוף ר"ל שם יפלו מבלי תקומה : **שמנים ממחים**. שמנים הנוחים ושמנים כמוח עצמות

יהפך לשמרים מזוקקים מן המשקה שהוא בלתי שמרים לבדם והוא כפל ענין במ"ש ולומר שיהפך מחשבתם מן הקצה אל הקצה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **משתה**. כן נקרא סעודת שמחה וכן עשה משתה (אסתר א) : **שמנים**. מל' שמן : **שמרים**. פסולת המשקה השוקעת בתחתית הכלי וכן אך שמריה ימצו (תהלים עה). ממחים. מל' מוח העצמות : **מזקקים**. ענין צרוף להסיר הסיג ואמר בלשון שאלה על הסרת המשקה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ועשה ה'**, חוזר לראש דבריו שהתחיל לנבא בקאפיטל הקודם (בפסוק כ"א) איך יתקבצו העכו"ם אל ירושלים בימי המשיח ושם ישפטו, אומר ה' יעשה שם לכל העכו"ם **משתה שמנים** דמה אותם בבואם שם כקרואים אל המשתה שעשה ה' להם, אמנם למקצתם יהיה **משתה שמנים** משתה של דברים שמנים וטובים, והוא לאותם שיכירו את דת האמת וישבו לאלהי ישראל, ולמקצתם יעשה **משתה שמרים** לאותם שיקשו עורף מלכת באור ה', ומפרש השמנים יהיו שמנים ממחיים מלאים מוח ושמן, וכן השמרים יהיו שמרים מזוקקים מכל משקה רק שמרים עבים הרעים ומזיקים. ר"ל לא יהיה אז דבר אמצעי, רק או לחיי עולם או לחרפות ולדראון עולם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **שמנים שמרים**. השמנים והשמרים הם מתנגדים בקלות וכבדות, השמנים צפים למעלה על כל המשקים יען שהם המובחר ומזוכך שבמשקה והקל מכולם, והשמרים הם חלקים העבים והעכורים והגסים הצוללים כעופרת למטה, וכן רוח בני האדם יעלה הוא למעלה, המאמינים המכירים דת האמת יתרוממו יתנשאו למעלה ראש, להם יהיה משתה שמנים. ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ, הכופרים הזדים אשר בחשכה יתהלכו אז ישפלו ירדו יצללו כשמרים לעומק תהום רבה : (מלבי"ם באור המלות)

ז ובלע בהר הזה פני-הלזט | הלזט על-כל-העמים והמסכה הנסוכה על-כל-הגוים :

רס"י הלזט. הכסוי : הלזט על [כל] העמים. המכסה את כל העמים, הלזט כמו וילט פניו (מלכים א' יט) הנה היא לוטה בצמלה (שמואל א' כ"א) : המסכה. לשון נסיכות וקררה : (רס"י)

מצודת דוד **ובלע**. המקום ישחית בהר הזה את חשובי המכסה וחוזר ומפרש המכסה ומגין על כל העמים ועל גוג יאמר : **והמסכה**. המסך המכסה על כל העכו"ם וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובלע. ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב) : פני. ר"ל החשובים וכן ועוה פניה (לעיל כד) : הלוט. ענין מכסה כמו לוטה בשמלה (ש"א כא). והמסכה. גם הוא ענין מכסה כמו קשות הנסך אשר יסך בהן (במדבר ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ובלע, יען שקודם ביאת המשיח יתחלקו האומות לשתי מחנות, **א.** עמים שיש להם אמונה ואינם עובדי אליל, רק שלא הכירו דת האמת, והאמונה הכוזבת תשים מסוה על פניהם ותליט פניהם מהביט אל אור האמת, הגם שנקל להם להכיר את האמונה האמתית אחר שכבר מאמינים בהרבה עקרים מפנות הדת כשכר ועונש והשגחה וכדומה, ואלה קרא עמים שהיא מדרגה גדולה מגוים, ועליהם אמר שאז יבלע ה' ויסיר את המסוה העוטה ומכסה על פניהם, היינו שיסיר מהם את האמונה הכוזבת וממילא יראו אור בהיר בשחקים ויכירו דת האמת מעצמם. **ב.** גוים שאין להם עדיין שום אמונה כלל, והם עדיין עובדי אלילים כגוים הקדמונים, כמו אנשי חינא יאפאן וכדומה, והם קרא גוים שהם מדרגה שפלה, עליהם אמר שיסיר המסכה שהיא הע"ז הנסוכה עליהם להיות להם לאלהים ולזנות אחריהם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הלוט הלוט, מלשון וילט פניו באדרתו, והראשון שם והשני פעל, וההבדל בין לט ובין כסה, כסה הוא המכסה בדבר הראוי לכיסוי ומיוחד לכך, ולט הוא רק המעליט ומאפיל בדבר בל יראה הגם שאינו מיוחד לכיסוי ולכן בחר פעל זה פה, שאינו כיסוי גמור, רק מסוה המכסה פניהם. **ובלע,** נוכל לפרשו ג"כ מענין גילוי, כמו כבלע את הקדש, ה' יגלה הלט והמכסה. **והמסכה,** מלשון אלהי מסכה לא תעשה לך, הנסוכה מלשון שולטנות כמו ואני נסכתי מלכי, ועי' לקמן (למ"ד א') לנסוך מסכה, מש"ש : **העמים הגוים,** כבר בארתי למעלה (א' ד') עמים חשובים מגוים כנזכר לעיל (פסוק ג') : (מלבי"ם באור המלות)

לח בלע המות לנצח ומחה אדני יהוה דמעה מעל כל-פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל-הארץ פי יהוה דבר : (פ)

רס"י כלע המות. יכסנו ויעלימנו עולמי' מישראל : (רס"י)

מצודת דוד בלע. אז ישחית ויבטל המיתה לעולם : **ומחה וכו'.** ר"ל ישבית דמעת הבכי. וחרפת עמו יסיר. לא ימצא עוד מי יחרף את ישראל כי לא יהיו עוד גולים בין העכו"ם : **מעל כל הארץ.** כי כולם ישובו איש לא נעדר ולא ימצא גולה מהם בכל הארץ ולא יחרפו למי : **כי ה' דבר.** ובידו לאמת דבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון בלע. ענין השחתה : **ומחה.** ענין מחיקה וקנוח כמו אכלה

ומחתה פיה (משלי ל) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בלע המות, מפרש מי יבלע את האמונות הכוזבות האלה, **המות**, שימותו אנשי גוג הצובאים אז על הר ציון, הוא **יבלע** את האמונה הכוזבת **לנצח**, שע"י שיראו מפלת גוג והמגפה אשר יגוף ה' אז את צוררי ירושלים ישובו לאמונת ה' ויכירו דת האמת, **ומחה**, שלא יבכו אז על הנופלים במלחמת גוג ומגוג ועל הנגפים מה' כי יכירו שהיה זה לטובתם למען יכירו דת האמת, **וחרפת עמו יסיר** מה שעתה כל הארץ מחרפים את עם ה' לאמר מדוע אתם מקוים לישועה הלא אבדה תקותכם ואין ישועתה לכם באלהים סלה, אז יסיר את החרפה הזאת (מלבי"ם באור הענין)

טו וְאָמַר בְּיָזֶם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוֵּינוּ לוֹ וַיִּזְשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָה קִוֵּינוּ לוֹ וְנִשְׁמַחָה וְנִשְׁמַחָה בְּיִשׁוּעָתוֹ:

כ"י וְאָמַר. עֲמוּ זִיּוֹם הַהוּא הִנֵּה וְגו' : קִוֵּינוּ לוֹ וַיִּזְשִׁיעֵנוּ. הֵינּוּ מִקּוּיִם לוֹ (כ"י)

מצודת דוד ואמר. אז יאמר ישראל הנה זהו אלהינו אשר קוינו לו והוא יושיענו : זה ה' וכו'. כפל הדבר במ"ש : **נגילה**. ונשמחה בהישועה הבאה ממנו (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ואמר, מפרש איך יסיר חרפת עמו כי אז יאמר (עמו) אל העכו"ם שחרפוהו תחלה לאמר איה אלהיכם, **יאמר עמו** אז הנה **אלהינו** זה אשר קוינו לו בכל זמן הגלות ויושיענו באמת, ולא קוינו לחנם, ומוסיפים לאמר זה ה' קוינו לו הלא האלהים אשר קוינו לו הוא ה' אשר ברא כל המציאות הנקרא בשם ה' הנצחי ומהוה את כל, וממילא לא תהיה ישועתו דומה כישועה אשר תעשה ע"י הטבע, או כחות אחרות, אשר לא תגדל תפארתה ולא תתמיד לנצח, וממילא **נגילה ונשמחה בישועתו** כי תהיה תשועה נפלאה באופן נשגב המעורר גיל להשומע נשגבות כאלה וגם תהיה מתמדת לנצח, באופן שנשמח בה לעולם (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אלהינו ה'. כבר בארתי בכ"מ כי שם הויה ידבר על הנשגב, מצד עצמו, ושם אלהים ביחוד כשבא בכינוי אל ישראל ידבר מצד הקשר שי"ל עם עמו, ע"כ למ"ש ויושיענו, אמר אלהינו. ועל גודל הישועה עצמה, הזכיר שם הויה המורה על גודל כח המושיע : **נגילה ונשמחה**. כבר בארתי למעלה (טו י') ההבדל בין שמחה וגיל, גיל הוא מה שיגיל האדם על בשורה שנתחדשה לו כמו המוצא מציאה וכדומה, ושמחה היא שמחת הלב התמידית בעת טוב לו, והוא הפך העצבות, וע"כ אמר שעל

הישועה הגדולה הזאת תחלה נגילה בעת תתחדש הישועה, וגם אח"כ יהיה לנו ממנו שמחה תמידית, כי תהיה תשועת עולמים: (מלבי"ם באור המלות)

וַיְהִי-כֵן-תְּנוּחַ יָד-יְהוָה בְּהָר הַזֶּה וְנָדוּשׁ מוֹאָב תַּחְתֵּיוֹ כְּהַדוּשׁ מִתְּבֵן (במי) בְּמִוֵּ
מַדְמְנָה:

כ"י כי תנוח יד ה'. גבורתו של מקו': ונדוש. יהא נדוש: תחתיו. במקומו ונדוש כמו ונרוץ הגלגל (קהלת יב): מתבן. תבן: מדמנה. טיט וכן לדומן על פני האדמה (ירמיה טו): (כ"י)

מצודת דוד כי תנוח יד ה'. להכות בעמים אשר צבאו על ירושלים: ונדוש מואב תחתיו. מואב יהיה נדוש וכתוש במקומו על שעזרו את הבאים למלחמה על ירושלים: כהדוש מתבן. כמו שנדוש התבן בתוך האשפה כי הדרך להשליך תבן במקום האשפה להיות נדוש ברגלי אדם ובהמה להיות זבל לזבל בהם את השדות: (מצודת דוד)

מצודת ציון תנוח. מל' הנחה: ונדוש. מל' דישה וכתישה: תחתיו. במקומו: מתבן. מל' תבן: במו. בתוך כמו כי תלך במו אש (לקמן מג): מדמנה. ענינו אשפה כמו כדומן על פני השדה (ירמיה ט): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי תנוח, אומר נגד מואב ואדום שהם העתידים להנתן תחת יד ישראל באחרית הימים, כמ"ש אדום ומואב משלוח ידם, וכמ"ש חז"ל בקבלתם ששני המלכים אדום ומואב שסבבו ישראל את גבול ארצם בעלותם ממצרים, וצוה ה' אז בל ילחמו במ עתידים ישראל לכבשם בעתיד. אומר הנה על מואב שיבואו להר ציון להלחם בישראל יניח ה' את ידו ונדוש מואב תחת ההר כמי שדש תבן לעשות ממנו דומן, שנרמס ונשחק ונשתנה לדומן ואשפה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יד ה'. מכת ידו וגבורתו, הנה יד ה' הויה במקנך. תחתיו. הכינוי מוסב אל ה', או תחת ההר, כי היד היא נקבה. כהדוש, השור"ק במקום חול"ם. במו מדמנה. במדמנה, בדומן, באשפה, והמ"ם של מתבן ומדמנה, הוא מ"ם ההפעיל, הנותן תבן, לעשות דומן, והאדם הפועל נקרא מדמן שעושה דומן ע"י שדש התבן ברגלים, מלת במו, הוא כמו כי תלך במו אש, כי אותיות כל"ב המשמשות יתוסף עליהם לפעמים ההברה מו, כי ירבו בניו למו חרב, וכן כמו כמוהם כמו הם: (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּפְרֹשׁ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כְּאִשֶּׁר יִפְרֹשׁ הַשְּׁחָה לְשָׁחוֹת וְהִשְׁפִּיל גְּאֹתָו עִם

רָפָא וּפְרָשׁ יָדָיו. וְשָׂזַר יָדוֹן וְזָרְעוֹתָיו בְּסָפוֹק כְּפִים בְּזָכִי : הַשְׁחָה. הַסָּט בְּמִים : לְשָׁחַת. לְשׁוֹט וְכֵן מִי שָׁחוּ (יַחְזָקָל מִז' י') : וְהַסְפִּיל. הַמְסָפִיל אֶת גְּאוֹתָו : עַם אֲרָבוֹת יָדָיו. לְשׁוֹן וְאֲרָב לֹו (דְּבָרִים יט) תִּירָגַם יוֹנְתָן אֲשׁוֹת יְדוּהִי מִקּוֹם שָׁחָא שָׁס לֹו יָדִים לְאֲרָב וְהֵם מִגְדָּלִים גְּבוּהִים אֲשׁוֹת חוֹמוֹת וּמִגְדָּלִים כְּמוֹ (יִרְמִיָּה ג) נִפְלוּ אֲשִׁוּתִיָּה : (רָפָא)

מִצְוֹת דוֹד וּפְרָשׁ יָדָיו בְּקֶרֶב מוֹאֵב לְהַכּוֹתוֹ : אֲשֶׁר וְכוּ'. כִּי הִשָּׁט בְּמִים יִפְרָשׁ יָדָיו בְּכָל כַּחוֹ : וְהַסְפִּיל. הוּא יִשְׁפִּיל גְּאוֹת מוֹאֵב עִם הַמְקוֹמוֹת שֶׁהִיָּה לוֹ לְאֲרָב בְּהֵם וְהֵם הַמְגְדָּלִים הַגְּבוּהִים רִ"ל לֹא יוֹעִילוּ לוֹ הַמְגְדָּלִים : (מִצְוֹת דוֹד)

מִצְוֹת צִיּוֹן וּפְרָשׁ. עֲנִין שְׁטִיחָה : הַשְׁוֹהָה לְשָׁחַת. עֲנִין הַשְׁטִיָּה בְּמִים כְּמוֹ מִי שָׁחוּ (יַחְזָקָל מִז') : אֲרָבוֹת. מִלִּי מֵאֲרָב : יָדָיו. עֲנִין מִקּוֹם כְּמוֹ יָד אֲבִשְׁלוֹם (ש"ב יח) : (מִצְוֹת צִיּוֹן)

מַלְבִּי"ם - בְּאוֹר הָעֵינִין וּפְרָשׁ, זֹאת תִּהְיֶה רַק בְּהִנְחַת הַיָּד מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, אַחֲ"כֵי יִפְרוֹשׁ יָדָיו הֵנָּה וְהֵנָּה כְּאֲשֶׁר יִפְרָשׁ הַשְּׁחָה וְשָׁט עַל פְּנֵי הַמִּים, וְהַסְפִּיל עִי"י מֵאֲרָב יָדָיו וְתַחבּוּלוֹתָם כָּל גְּאוֹת מוֹאֵב, רִ"ל תַּחֲלָה יִכְנִיעַ הַצְּבָא שִׁיבּוֹאוּ לְהַר צִיּוֹן וְזֶה מְצִיֵּיר בְּהִנְחַת הַיָּד בְּמִקּוֹם אֶחָד, וְאַחֲ"כֵי יִלְכוּ יִשְׂרָאֵל אֶל אֲרָץ מוֹאֵב וְיִשְׁפִּילוּם וְיִכְנִיעוּם לְמַס, וְזֶה מְדַמָּה בְּמִלִּיצַתּוֹ שִׁיפְרָשׁ וְיִשׁוּט בִּידָיו לְמִרְחוֹק, הֵנָּה וְהֵנָּה, וְיִהְיֶה זֶה אֲצֵל הַשֵּׁם בְּקִלּוֹת גְּדוֹל כְּשׁוֹחָה הִשָּׁט בְּמִים שֶׁלֹא יַעֲשֶׂה בִּידָיו מֵאוֹמָה רַק לְהַצִּיֵּם לְמַעְלָה : (מַלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעֵינִין)

מַלְבִּי"ם - בְּאוֹר הַמְּלוֹת אֲרָבוֹת. מֵעֵינִין מֵאֲרָב, הַנְּלַחֲמִים בִּידֵיהֶם צָרִיךְ לְשַׁכַּל אֶת יָדָיו עִי"י תַּחבּוּלוֹת לְהַתְּגַבֵּר עַל יָד חֲבֵרוֹ, וְכֵאִילוֹ אֲוֹרֵב בִּידָיו לְאַחוֹז הַנְּלַחֵם וּלְתַפְּשׁוֹ : (מַלְבִּי"ם בְּאוֹר הַמְּלוֹת)

זַבַּ וּמִבְּצָר מְשֻׁגָּב חוֹמוֹתֶיךָ הַשָּׁח הַשְּׁפִיל הַגִּיעַ לְאֲרָץ עַד-עֶפְרָת: (o)

רָפָא מִשְׁגָּב חוֹמוֹתֶיךָ. לְמוֹאֵב הוּא אֹמֵר : (רָפָא)

מִצְוֹת דוֹד חוֹמוֹתֶיךָ. אֵל מוֹל מוֹאֵב יֹאמֵר : עַד עֶפְרָת. וְכָפַל הַדָּבָר פְּעָמִים רַבּוֹת לְהוֹרוֹת עַל גּוֹדֵל הַהִשְׁפֵּלָה וְהַאֲבָדוֹן : (מִצְוֹת דוֹד)

מִצְוֹת צִיּוֹן וּמִבְּצָר מְשֻׁגָּב. פִּתְרוֹן אֶחָד לָהֶם מֵעֵינִין חוֹזֵק וְכָפַל הַמְּלָה

בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : **השח**. ענין השפלה כמו ושח רום אנשים (לעיל ב) וכפל המלה בשמות נרדפים ואמר השפיל וכדרך המקרא :

מלבי"ם - באור הענין ומבצר, עתה שב אל אדום, אומר אתה **מבצר** שהיא עיר בצר ובצרה אשר באדום, גם אתה אל תתגאה כי משגב חומתיך השח ואח"כ השפיל לגמרי, עד שיגיענה לארץ מטה מטה ואח"כ יגיענה עד עפר שיהיו דומים כעפר הארץ שלא יוכר רושם כלל אם היה פה איזה משגב וחומה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ומבצר. ממה שהתחיל לדבר בנכח נראה כי מבצר שם עיר בצר ובצרה אשר באדום, שנקראת בשם בצרה על שהיתה עיר מבצר, וכן בתהלות (ק"ח) מי יובילני עיר מבצר מי נחני עד אדום לדעתי ר"ל עיר בצרה אשר באדום, ובזה תגביל המליצה : **השח, השפיל**. עיין לקמן (כ"ו ה') : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-כו

א ביום ההוא יושר השיר-הזה בארץ יהודה עיר עז-לנו ישועה ישית וְחַל:

כ"י עיר עז לנו ישועה ישית. העיר ירושלים שהיה מאז תמיד לנו לעוז ישועה ישית המושיע את חומותיה ואת חילה : וחל. חומה נמוכה שלפני החומה הגבוהה :

מצודת דוד ביום ההוא. ביום מפלת גוג : **עיר עז לנו**. ירושלים שהיתה לנו למעוז מעולם הנה גם עתה ישים האל ישועה בחומתה וחילה ולא תשלוט בהם יד האויב :

מצודת ציון ישית. ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג) : **חומות**. כמו בחומות : וחל. הוא החומה נמוכה שלפני הגבוה כמו ויאבל חל וחומה (איכה ב) :

מלבי"ם - באור הענין ביום, היא נבואה עתידה, או נתקיימה בימי חזקיה **עיר** מצייר כי השבים מן הגולה בימי חזקיה שהם עשרת השבטים שבו

רבים מהם, (או מוסב על לעתיד) יאמרו יש לנו עיר עז שהיא ירושלים, אבל חומתיה לא יהיו בצורים ע"י בנין בני אדם רק הישועה ישית ה' להיות אליה חומה וחיל, ישועת ה' היא תהיה משגב ומבצר לה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ישועה ישית**. כמליצה זו לקמן (סי' י"ח) וקראת ישועה חומותיך, וחומה היא הגדולה. וחיל הקטנה: (מלבי"ם באור המלות)

בַּ פְּתָחוּ שְׁעָרֵי יְבֵא גוֹי-צָדִיק שֹׁמֵר אֲמָנִים:

רש"י פתחו שערים. שלה ויצא לתוכה גוי לדיק: שומר. שומר ולפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב"ה שיקיים הצטחתו שהבטיח ע"פ נביאיו לגאלם: שומר. ממתין וכן (בראשית לז) ואציו שומר את הדבר וכן (דברים ו') ושומר ה' אלהיך לך: (רש"י)

מצודת דוד **פתחו שערים**. פתחו שערי ירושלים ולא תפחדו מן האויב: **ויבוא**. בפתחי השערים יבוא ישראל שהיה שומר ומצפה להאמנת הבטחת האל: (מצודת דוד)

מצודת ציון **שומר**. ענין המתנה ותקוה כמו ואביו שומר את הדבר (בראשית לז): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **פתחו**, אומרים אל השוערים שיפתחו השערים ויניחום לבא אל העיר, כי עד הנה היו השערים סגורים לפניהם מפני שני טעמים. **א**. מפני שעשרת השבטים עבדו ע"ז והיו נבדלים ע"י מאנשי יהודה, עז"א כי עתה **יבא גוי צדיק** עובד ה'. **ב**. מפני שמרדו במלכות ב"ד מימי ירבעם ואילך, לעומת זה אמר **שומר אמנים** כי מעתה לא יחצו לשתי ממלכות עוד: (מלבי"ם באור הענין)

ג יִצֵר סְמוּךְ תִּצַר שְׁלוֹם | שְׁלוֹם כִּי בָּךְ בְּטוֹחַ:

רש"י יצר. שהיה סמוך על הקב"ה ונשען עליו בחזקה שלא זז מאמונתו בצביל שום אימה ויסורין: תצור. שיהא שלום כי כך היה בטוח לפיכך הגון לך לנצרו: (רש"י)

מצודת דוד **יצר סמוך**. המחשבה שהיה נשען על האל השלום תצור אותו לבל יחרד וכפל מלת שלום לחזק הדבר: **כי בך בטוח**. ר"ל כן ראוי הדבר

הואיל ובטח בד : (מצודת דוד)

מצודת ציון יצר. ענין פעולת המחשבה כמו וכל יצר מחשבות לבו (שם ו) :
סמוך. ענין השענה : **תצור.** ענין שמירה כמו יצרנהו כאישון עינו (דברים לב)
(מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין יצר, מסב פניו אל השלום, אומר אתה השלום, יצר סמוך תצור שלום, יצר ומחשבות לב הסמוך ונשען בתקפו ואמונתו, תנצרנו אתה שלום! שיהיה לו שלום באמת, כי בד אתה השלום! על ידך יהיה הלב הזה בטוח ולא יירא רע : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יצר. כח המצייר אשר בלב. כי יצר לב האדם רע, ליצר מחשבות לבב עמד, ושלוש הראשון הוא דבור הקריאה (וואקאטיף) (מלבי"ם באור המלות)

בְּטַחוּ בְּיְהוָה עַד־יַעַד כִּי בִּיָּהוּ אֱהוֶה צוֹר עוֹלָמִים:

רש"י כי ציה ה'. כי יס לסמוך עליו סהוא דחילא ה' סלע ולור מחסה עולמים (רש"י)

מצודת דוד בטחו בה'. כאלו מזרזים אלה לאלה ואומרים בטחו בה' עד עולם כי בו תלוי חוזק עוה"ז ועוה"ב והכל בא ממנו ית' : (מצודת דוד)

מצודת ציון עדי עד. עד עולם וכן שוכן עד (לקמן כז) : **צור.** ענין חוזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בטחו, משיבים להם לא על השלום תבטחו רק בטחו בה', ואז תהיה בטחונכם קיים עדי עד בלי הפסק, כי ביה ר"ל הדבר שנבטח עליו צריך שימצא אצלו שני תנאים, א. היכולת שיוכל למלאות בקשת הבוטח, ב. ההתמדה שלא יופסק יכולתו או תשתנה רצונו בשום פעם, כי בזולת אלה התנאים לא נוכל לבטוח בו בטחון שלם, ושני אלה התנאים לא ימצאו רק אצל ה', א. כי ביז ה' שהוא הנצחי שהויתו מתמדת, ב. שהוא צור עולמים, הוא חוזק כל העולמים שכל העולמות נשענים עליו ועל ידו ימצא להם הקיום והחוזק, וממילא יכלתו מושלת על הכל (מלבי"ם באור הענין)

לַחַיִּים כִּי הַשָּׁחַ יִשְׁבִּי מְרוֹם קְרִיָּה נִשְׁגְּבָה יִשְׁפִּילָנָה יִשְׁפִּילָה עַד־אָרֶץ יִגְעֶנָּה
עד-עפר:

רָס"י יוֹשְבֵי מְרוֹם. נוֹר וְסֹאֵר אֲרָלוֹת : (רָס"י)

מצודת דוד **כי השח.** הוא השפיל הכשדים אשר ישבו ברום המעלה : **קריה.** וכן השפיל כל קריה חזקה : **ישפילנה.** וכן ישפיל אותה עוד עד הארץ ועד העפר וכפל הדבר במ"ש לפי מרבית ההשפלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **השה.** ענין השפלה : **מרום.** מל' רום וגובה : **קריה.** עיר : **נשגבה.** חזקה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי,** ר"ל שאז בל תיראו כי יתקומם מי נגדכם להרע לכם, כי הלא ראיתם, איך **השח יושבי מרום** התקיפים מצד מקומם, וגם **קריה נשגבה** מצד עצמה, השח אותה מכבר וגם מעתה **ישפילנה** עוד יותר, וההשפלה יהיה **עד ארץ**, ויותר מזה שיגיע אותה שתהיה שוה **עם עפר** הארץ שלא יוכר רושם ממנה כלל, עד כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **השח ישפילנה.** כבר בארתי למעלה (בי ט') כי השח הוא שינוי בכמות העצם, ושפל הוא העתקה מקומית, ר"ל תחלה השח כמותם ואח"כ השפילם : **עד ארץ עד עפר,** ארץ כולל יותר מעפר, כי עפר מציין רק עפר הארץ מלמעלה, ולפ"ז כשיבואו נרדפים יחד, אם יכוון בשם ארץ על האדמה אשר בבטן הארץ, יהיה העפר על הארץ, כמ"ש אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו (איוב י"ד) שהגזע מלמעלה והשורש מלמטה, ואם יכוין בשם ארץ נקודת המטה בהגבלה נגד הרום, יהיה העפר שפל יותר, ור"ל ישפילנה עד ארץ שלא תהיה למעלה רק למטה, ומוסיף כי יגיענה עד עפר שתהיה כעפר ואפר, וע"ל (כט ד') : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּזְכְּרוּ תִרְמִסָּנָה רַגְלֵי רַגְלֵי רַגְלֵי פְעָמֵי דְלָיִם :

רָס"י **רגלי עני.** מלך המשיח שנאמר **בו עני ורוכב על החמור** (זכריה ט') **ט) :** **פעמי דלים.** ישראל שיהיו **דלים** עד הגה : (רָס"י)

מצודת דוד **תרמסנה רגל.** הרגל תרמוס אותה וחזר ופירש לומר רגלי עני תרמוס והם ישראל שהמה מוכנעים כעני ואביון : **פעמי דלים.** כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תרמסנה.** ענין דריכה : **פעמי.** רגלים שפוסעים בהן כמו הרימה פעמיד (תהלים עד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **תרמסנה רגל**, מצד שנחרבה עד היסוד בה ולא לבד רגלי גבור רק אפילו **רגלי עני**, עד כאן דברי השיר, מכאן ואילך ישפוך החוזה רגשות נפשו ומתפלל על שלות הרשעים ויסורי הצדיקים: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **רגלי עני פעמי דלים**, כבר בארנו במק"א גדר שם עני, שמציין עוני הנפש ושפלת הרוח בין שי"ל ממון בין שא"ל, הכל כפי המקום שנוי התואר הזה, ודל מציין חסר ממון או שכל או בריאות וכדומה. ודוד קרא א"ע תמיד עני לא דל, על שפלות רוחו שאינו רודף אחר תאוה וכבוד, ואמר (למעלה ט' ב') להטות מדין דלים ולגזול משפט עניי עמי, כי העני הנכנע אינו בא בדין ודברים רק אם משפטו מבואר כמש"ש בהבדל בין דין ומשפט, ועז"א תחלה תרמסנה רגלי עני שהוא המלך הצדיק, ואח"כ פעמי דלים אף הדלים ירמסוהו. וכן יש הבדל בין רגלי ופעמי, כי רגל כולל את הרגל, ופעם רק הצעד, ומוסיף שאף בצעד ומדרך שמו פעמיהם יהיה די בכחם להשחיתהו: (מלבי"ם באור המלות)

ז ארַח לְצַדִּיק מִיִּשְׂרָאֵל מֵעַגְל צַדִּיק תִּפְלֵס:

רש"י אורח לְצַדִּיק מִיִּשְׂרָאֵל. אורח שתהא מישור לקיבול סכרו של צדיק אתה ה' שאתה אל ישר תפלס מעגל צדיק להוליכו צאותו אורח שיקבל סכרו והצדיק הוא יעקב וזרעו וכה פתרונו אורח לְצַדִּיק לִיטוֹל סֶכֶר מִיִּשְׂרָאֵל שְׁנוֹהֵג בָּהֶן : יִשְׂרָאֵל. אתה הקב"ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לו לאותו אורח פילוס זה לשון קונטרפיי"ש בלע"ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו איזה יכסר הזה או זה כך הישר בלבו להוליכו בדרך קיבול סכר על כל אשר הנהיג מעשיו לפניך בכשרון : (רש"י)

מצודת דוד אורח לצדיק מִיִּשְׂרָאֵל. ר"ל כל זה הגדולה והממשלה תהיה להצדיקים בעבור כי אין אורח לכל צדיק וצדיק כי אם ללכת בדרך ישר ולא ינטה ממנה : יִשְׂרָאֵל. אתה האל הישר הלא תפלס ותשקל מעגל כל צדיק וצדיק ותדע שכן הוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון אורח. דרך : מעגל. שביל ומסילה וכן הדרכתך במעגלי יושר (משלי ד) : תפלס. תשקול בפלס והוא שם הכלי ששוקל בו כמו ושקל בפלס הרים (לקמן מ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ארַח, טרם החל תלונתו על שלות הרשעים, בא כמתנצל, שלא בא אל השאלה הזאת בדרך תלונה כאילו מסתפק בהנהגת ה', כי יודע זאת שמשפטי ה' אמת צדקו יחדו, רק בא לבקש על זאת

ולשאל שגילה ענשו על הרשעים, וכמו שנהגו כל החוזים בעת דברו על השאלה הזאת שהניחו תחלה ליסוד מוסד, כי ודאי דרכי ה' טובים מאד רק שראוי לעשות כן כדי שלא יהיה זאת מכשול לבני אדם לסור עי"כ מדרכי ה', כמ"ש אסף (תהלות ע"ג) טרם החל השאלה על זאת, אך טוב לישראל אלהים לברי לבב ואני כמעט נטיו רגלי, ר"ל ידעתי זאת כי טוב אלהים שהוא מה"ד ולא יסתפקו בצדק הנהגתו ברי לבב, אבל עקר דברי הם מפני כי אני כמעט נטיו רגלי, וכן אמר ירמיה (י"ב) צדיק אתה ה' כי אריב אליך ר"ל זאת ידעתי כי מצדך אין עול בהנהגה, ואם רשעים ישליו בוגדים נשאו ראש, אין ספק אצלי כי יש בזה חכמה ויושר אשר לא יבין אותה האדם, כי מה האדם שישכיל החכמה האלהית ואמתתה, רק משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה, הלא ע"י אשר נטעתם גם שרשו עי"ז ילכו גם יעשו פרי להחטיא את הרבים ולרפות יד ההמון באמרם שוא עבוד אלהים וכו' ועתה אנחנו מאשרים זדים וכו' (מלאכי ג'), וכן הקדים החוזה פה, אומר ידעתי זאת כי ארח לצדיק מישרים ר"ל הארח הראוי שילך בו הצדיק הם המישרים, הצדיק צריך ללכת במישרים בל ישאל ובל יסתפק ובל יתרעם על ההנהגה העליונה רק להאמין כי הכל בצדק וביושר, ומ"מ אתה ישר, אתה ה', מעגל צדיק תפלס, עת שהצדיק נוטה מן הארח שהוא הדרך הישר והולך במעגל שהוא הדרך הסבובי, וזה ממליץ עת שהצדיק חוקר ומתפלס בדרכי ההנהגה ושואל שאלות מדוע דרך רשעים צלחה. ? (כמו שחקרו עי"ז הנביאים אסף חבקוק ירמיה ודומיהם) לא תחשוב לו זאת לחטא, כי אתה את מעגל הסבובי הזה תפלס ותשקל במאזני צדק וידעת לבבו כי לא בא כמכחיש וכנוטה ונלוז מן הדרך רק כמי שהולך בדרך סבובי למען יגיע על ידו למחוז חפצו, ור"ל אם אדבר ואתפלל עתה על שלות הרשעים ידעת זאת בוחן לבב, כי לא באתי כמתלונן וכמכחיש רק כמאמין ומתפלל. ואחר ההקדמה הזאת מתחיל תפלתו: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעגל צדיק תפלס. ההבדל בין מעגל, ובין דרך ארח נתיב, בארתי בספר משלי, כי מעגל מורה תמיד הדרך הסבובי, בעת שצריך לסבב את דרכו. והמדה אשר על פיה יכוננו להגיע ע"י הסיבוב הזה אל מחוז החפץ נקראת פלס, פלס מעגל רגליך (משלי ד') וכל מעגלותיו תפלס (שם), ובדרכי הנפש, יאמר שם מישרים על הדרך הישר האמצעי, ומגביל לו שם מעגל הנאמר על דרך הסבובי, צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב, (שם ב') מישרים הוא הדרך האמצעי, ומעגל היא הסבובי, הדרך האמצעי הוא תמיד טוב (כמ"ש הרמב"ם בדעות ובחי' פרקים) אבל הסבובי לפעמים טוב ולפעמים רע, לכן אומר כל מעגל טוב, ובבאורי על משלי בארתי כ"ז בארך: (מלבי"ם באור המלות)

אף ארח משפטיך יהוה קוינוך לשמך ולזכרך תאות-נפש:

כ"י אף אורה משפטיך ה' קוינוך. כאשר לפינו לקבול הטובה מאתך

אף כך קוינו להראותנו אורח משפטי נקמתיד ברשעים : לשמך ולזכרך
תאות נפש. אותה נפשנו לראות שם שיאל לך מאז לעשות נקמה בזריך :
(כ"ז)

מצודת דוד אף אורח משפטיך. אף בבוא לנו אורח משפטיך לייסר אותנו
ביסורי הגולה עכ"ז קוינו לך ולא היינו מתייאשים מן הגאולה : לשמך
ולזכרך. היא היא כי בשם יזכר וכפל בשמות נרדפים : תאות נפש. תאות
כל נפש היתה להזכיר לנו שמך ולומר לנו דבר מאתך : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אף, אומר הנה לא אשאל על יסורי הצדיקים כי
התשובה על זאת גלויה ומבוארת, כי לא כאשר יראה האדם יראה
האלהים ואם אנחנו נדמה לנו שפלוגי הוא צדיק יוכל להיות שהוא רשע
בהסתר, וכן אמר ירמיה צדיק אתה הי' כי אריב אליך אך משפטים אדבר
אותך מדוע דרך רשעים צלחה, ר"ל אם אריב אליך את ריבי מדוע הבאת
עלי יסורין ידעתי כי תצדק רק שאלתי הוא מדוע דרך רשעים צלחה, הלא
הרשע רשעתו גלויה ומפורסמת ואא"ל שהוא צדיק ומדוע מצליח, וז"ש
גם בעת שתתנהג עמנו באורח משפט מ"מ קוינוך, כי אך לשמך ולזכרך
קוינו אתה הי' שאתה תאות נפש! כי ע"י המשפט שאתה עושה שמך
מתגדל בעולם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אף. מלת אף מורה רבותא ודבר חדש, וזה המבדיל
בינו ובין מלת גם : לשמך ולזכרך. כבוד הי' יוכר עפ"י שני דרכים, א) ע"י
הבחינה בכלל הבריאה, כי כולם מעשי ידיו, ב) ע"י הבחינה בנפלאותיו
המתחדשים בכל דור המסות והאותות והמופתים, הראשון נקרא שמו,
והשני זכרו. ועז"א זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור (שמות ג') ושם
בארתי יותר. תאות נפש, דבור הקריאה, אתה תאות נפש : (מלבי"ם באור
המלות)

ט נפשי אויתיה בלילה אף-רוחי בקרבי אשחרך כי כאשר משפטיך
לארץ צדק למדו ישבתי תבל :

רש"י נפשי אויתיה. בגלותי שדומה ללילה לעשות את חלה : אף רוחי
בקרבי אשחרך. אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ
שאתה עושה משפט ברשעים : לך למדו יושבי תבל. למדי' להלדיק את
דיניך ולהודות על מדותיך שרואים החוטא לוקה והלדיק מקבל שכר טוב
: (כ"ז)

מצודת דוד נפשי אויתיה. נפשי תתאוה לך בלילה היא עת שמחשבת

האדם פנויה ממחשבות הטורדות : **אף רוחי בקרבי**. ר"ל כל עוד שרוחי בקרבי אשחר ואדרוש לך : **כי כאשר וכו'**. ר"ל כי אמרתי גם המשפט לטובה היא כי כאשר יבוא משפט בארץ אז יושבי תבל למדו צדק ועזבו הרשע מפחד המשפט הבא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אויטיך**. מלי תאווה : **אשחרך**. ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי א) : **תבל**. כן נקרא מקום המיושב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נפשי**, הוא דיבור הקריאה אתה הי' שאתה נפשי! המחיה והמניע והמנהיג אותי כנפש המחיה ומניע ומנהגת את הגויה, הן **אויטיך בלילה** גם בעת החשך והצרה אויטי רק אותך ואשמח בהיסורין כי ע"י מתגדל שמך, **אף רוחי בקרבי!** אתה הי' אשר אתה רוחי אשר בקרבי, אף **אשחרך** ר"ל בעת יעלה השחר ויאיר את הלילה, אתה הוא השחר המאיר וגולל חשך מפני אור, (ויען שבליילה בעת השינה לא נשאר באדם רק הנפש, ובשחר בהקיצו יבא בו הרוח, קורא אותנו במליצתו שהוא נפשו בלילה, ורוחו השב אל קרבו בעת השחר, ר"ל הוא המשגיח עליו להיטיב לו בעת הצרה בעת שנדמה כי רוח העולם שהיא ההשגחה הפרטיית מסתיר פנים, והוא המעורר אותנו בעת הישועה עת יופיע רוחו עליו) כי כאשר (יבואו) **משפטיך לארץ**, ע"כ למדו יושבי תבל לעשות צדק, כי יראו שיש אלהים שופטים בארץ : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נפשי**. לדעת המפי' חסר בי"ת בנפשי, ואנכי בארתיו שהוא דבור הקריאה אל הי' וכ"ה בזהר, וההבדל בין נפש ורוח מבואר אצלי במק"א, שרוח פרטי ונעלה יותר מן נפש, ופורט פה על עת היקיצה שאז פועל מרוח המתעורר וכל כחותיו. ופעל אשחרך נגזר לדעתי מן שם שחר : (מלבי"ם באור המלות)

ו יחן רשע בל-למד צדק בארץ נכחות יעול ובל-יראה גאות יקה : (פ)

רש"י יוחן רשע. בארץ נכחות ירוקלים ובית המקדש יעול לשלול ולבזו ולהשחית : **וכל יראה גאות ה'**. לא תשז בעיניו גדלך וגאותך וכל יראה ל' גילות ותמידות לא ראה לא תשז כמו ככה יעשה איוב (איוב א) : (רש"י)

מצודת דוד **יוחן רשע**. ר"ל וכי מהדין שיוחן הרשע הלא בל למד צדק אף מיראת המשפט : **בארץ נכחות יעול**. עם כי הוא בארץ ששבו לעשות נכחות ונוסרו בעבור המשפט הבא הנה הרשע הזה לא כן יעשה כי יאחז דרכו לעול עוד : **ובל יראה**. ואינו מסתכל בגאות הי' ר"ל חושב שבא במקרה ולא מעשה הי' המה שמתגאה לשלם גמול : (מצודת דוד)

מצודת ציון יוחן. מלי חנינה וחסד : **נכחות.** ענין ישרות כמו נכוחים למבין (שם ח) : **יעול.** מלי עול : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יוחן, אבל עקר שאלתי הוא איך **יוחן רשע?** למה הרשע מצליח? ומבאר כי משני טעמים ראוי שיענש הרשע, **א.** מצד עצמו לתת לו כרשעתו, ובשגם בשאין מענישים אותו מוסיף והולך ברשע, ועז"א איך יוחן רשע הלא עי"ז **לא למד צדק** רק מרשיע והולך, **ב.** מצד אחרים שע"ז רבים מתמוטטים מיראת ה', ועז"א הלא **בארץ** שעשו בה **נכחות** עד עתה **יעול** גורם שיעשו עולה ויסורו מן הצדק באופן שמחטיא את הרבים ולמה **בל יראה גאות ה'?** שיש שופט הגומל לרשע כרשעתו. ? : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נכחות יעול. בארתי לקמן (נט יד) כי נכוחה פורט על ענינים שבין אדם למקום, והמטה עקלקלותיו מנכח ה' מלכוין דרכיו נגדו נקרא מעול, עי"ש, והוא מגביל נגד צדק שפורט דוקא דברים שבין אדם לחברו, כנ"ל (א' כא). ור"ל בל למד צדק, בין אדם לחברו. בארץ נכחות יעול, בין אדם למקום : (מלבי"ם באור המלות)

נא יהוה רמה ידך בל-יחזיון יחזו ויבשו קנאת-עם אף-אש צריך תאכלם : (o)

רש"י ה' רמה ידך וגו'. ראיתי מדרך אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבי' או על דקדוק הלשון או על סדר המקראות והולכתי לבאר אותה על אפני סדרה ומ"א יס שמבקש הנבי' וכו' אמר לו מוטב שיחזו ויבשו ואין זה אחר הל' שאין כתוב כאן הרימ' ידך ועוד שאף התיבה חלוקה מתיבה כיוצא בה כל יד רמה שמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעל' כמו (ברא' לז) הנה קמה אלומתי וכמו (רות א) הנה שבה יבמתך שכולו לשון עבר אף זה ה' נסתלקה יד גבורתך מעל לריך כל יראו קנאת עם בטובה שתיטיב לעמך אף בעלמן יראו משפט נקמתך שתאכלם האש :

מצודת דוד רמה ידך. כשרמה ידך להכות בהרשעים הללו אינם מסתכלין שרמה ידך כי יחשבו למקרה : **יחזו.** לכן יראו תשועת ישראל ויבשו אז בראותם הקנאה שיקנא ה' לעמו כי אז לא יוכלו לחשוב שבא במקרה כי יראו מעט עם נושעים מעמים רבים : **אף אש.** ר"ל אף יראו משפט נקמתך שהאש תאכל צריך והם הצרים לישראל וכאלו צרו למקום : (מצודת דוד)

מצודת ציון יחזיון. ענין הסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות יח) : **קנאת**.
ענין נקמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה', אומר ידעתי כי יש תשובה על זאת שלכן אין ה' מעניש את הרשע תיכף, כדי שיהיה מקום לבחירה, שאם היה ה' מעניש תיכף היו מתיראים לעשות רע והיו מוכרחים במעשיהם כמ"ש אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני אדם בהם לעשות רע, שאם היה מעניש תיכף היו מתיראים מן העונש, אבל הנביא משיב ע"ז לאמר ה' מה **שרמה ידך כדי לבל יחזיון** ר"ל שמרום משפטיך מנגדם מטעם לבל יחזו וכדי שיהיה מקום לשני צדדי האפשר לעשות רע או טוב, צדיקים ילכו בס' ופושעים יכשלו בס', אני אומר כי טוב יותר כי יחזו **ויבשו** ממעשיהם הרעים כי כבר נתמלא סאתם עד שראוים לקבל ענשם, משני פנים, **א. קנאת עם** ראוי שתקנא על מה שעשו לעמך ולהושיעם, **ב. אף אש צריך** האש שהבעירו הם בעצמם ראוי שתאכלם, כי כבר הרבו המוקד עד שהיתה למדורה גדולה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רמה, פעל עבר כי טעמו מלעיל, כמו הנה קמה אלומתי, הנה שבה יבמתך, אף אש צריך לדעת המפרשים כאילו כתוב אף צריך אש תאכלם, ולדעתי הוא סמוך, אש של צריך, גם יל"פ אף מענין כעס, אף אש, כעס אש של צריך, ע"ד עלה עשן באפו : (מלבי"ם באור המלות)

זב יְהוָה תִּשְׁפֹּת שְׁלוֹם לָנוּ כִּי גַם כָּל-מַעֲשֵׂינוּ פְּעֵלֶתָ לָנוּ: (o)

רס"י תִּשְׁפֹּת. תכין וכן שפות הסיר (מ"צ ד') וכן לעפר מות תִּשְׁפֹּתִי (תהלי' כז) ויש לפתור את כולן ל' שימה תִּשְׁפֹּת שְׁלוֹם לָנוּ : כי גם כל מעשינו. הרעים : פעלת לנו. כנגדם לקחנו מידך בכל חטאתינו : (רס"י)

מצודת דוד ה' **תשפות וכו'.** ר"ל אתה ה' תערוך לנו שלום כי גם כל המעשים הבאים עלינו בין טוב בין רע הלא הכל אתם פעלת לנו ולא באו במקרה ואם כן הואיל והכל בידך ערוך לנו שלום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשפות.** ענין עריכה וסדור כמו שפות הסיר (יחזקאל כד) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה'. אחר שטען שראוי שיעניש את הרשע כי כבר נתמלא סאת רעתו, חוזר לטעון כי ראוי ג"כ אשר מעתה **תשפת שלום לנו**, כי הגם שהעונש שהבאת עלינו היה בצדק על מעשינו הרעים הלא גם **על כל מעשינו הרעים** כבר **פעלת לנו** את העונש הראוי עליהם (ומלת גם מגביל אל הקודם, ר"ל אני מבקש תעניש את הרשע יען כי נתמלא סאת רעתו. גם אנחנו נתמלא סאת העונש על מעשינו וראוי ג"כ שמעתה

תשפות שלום לנו) (מלבי"ם): באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תשפות**. המדבק דבר במקום חבורו הנאות לו, ועקרו על שפיתת הקדרה על מכונתה. שפות הסיר שפות: (מלבי"ם באור המלות)

גַּיְ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעֵלֹנוּ אֲדֹנָיִם זֹלַתְךָ לְבַד-בְּךָ נִזְכִּיר שְׁמֶךָ:

רס"י בעלוננו. נעשו לנו אדונים ונגשנו: שמך. שם אלהותך נזכיר לאמר כי אלהינו לבד הוא אלהים: (רס"י)

מצודת דוד **ה' אלהינו וכו'.** הוא דרך רצוי לומר ראויים אנו לשלום: **לבד** בד. אבל לא שמענו אליהם כי בד לבד נזכיר שמך לומר שאתה לבדך נקרא אלהים ואין מי לשתף עמך: (מצודת דוד)

מצודת ציון **בעלוננו.** ענין אדון ומושל כמו אם בעליו עמו (שמות כב): **זולתך.** כמו בלעדיך: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ה' אלהינו,** מבאר והולך את שאלתו השנית שראוי שישפות שלום לישראל, כי הלא **בעלוננו אדונים** החזיקו בנו כקנין כספם ורצו להכריחנו שנהיה **זולתך** שנכפור באמונתך ויחודך, ואנחנו לא הקשבנו להם, **רק לבד בך (לבד) נזכיר שמך,** רק אותך החזקנו לאלהים ולבד את שמך הזכרנו לא שם אלהי נכר, וא"כ הכי מהראוי הוא אשר ע"י שדבקו בך ולא רצו לכפור באלהותך, ע"כ יהיו. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בעלוננו,** בעל מורה על הקנין שי"ל בגוף הדבר ולכן בא גם על דברים שאין בהם רוח חיים ובעל השור נקי, לא כן שם אדון, שעקרו על האדנות והגדולה: (מלבי"ם באור המלות)

גַּיְ מֵתִים בַּל-יְחִיו רְפָאִים בַּל-יִקְמוּ לְכֵן פְּקֻדַת וַתִּשְׁמִידִם וַתֵּאבֹד כָּל-זָכָר לְמִ:

רס"י מתים כל יחיו. הלכא פקד' עליהם כזר ותשמיד' באמרי פיד כענין שנאמר כי מחה אמת זכר עמלק (שמות יז): (רס"י)

מצודת דוד **מתים.** כי אמרנו ואין בהם חיות: **בל יקומו.** לא יוכלו לקום על רגליהם, לכן פקדת: (מצודת דוד)

מצודת ציון רפאים. הם המתים שנרפו ונחלשו ע"י המיתה וכפל הדבר במ"ש : **פקדת.** ענין צוואת הפורענות כמו יפקוד ה' על צבא המרום (לעיל כד) : **ותשמידם.** ענין כליון : **כל זכר.** שום זכר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) ור"ל שום מלאכה : **למו.** להם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מתים בל יחיו, לעולם, וכי ראוי שע"י שקדשו שמך ימותו מיתת עולם או יהיו רפאים ולא יקומו, הכי אפשר כי לכן בעבור שדבקו באלהותך פקדת ותשמידם עד שהאבדת כל זכר למו שנאבדו הם וכל אשר להם, ר"ל הלא על קדושת שמך מתו, בעבור יחודך כרעו לטבת, וראוי כי תחיים ותראם בישועתך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מתים רפאים. מתים נקראו בעת המיתה, ואחר שכבם בקבר נקראו רפאים, (תהלות פ"ח יא, משלי כא טז) : (מלבי"ם באור המלות)

טו יִסְפֹּתָ לַגּוֹי יְהוָה יִסְפֹּתָ לַגּוֹי נִכְבְּדַתְּ רַחֲקַי כָּל-קְצוֹי-אֶרֶץ: (פ)

רש"י יספת לגוי. לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה ש'יספת להם נכבדת שהם מודין ומשצחין לפניך על כל הטובה הרי בטובתם כך עושים ישראל לפניך קילוס וכבוד וזכר להם : (רש"י)

מצודת דוד יספת לגוי ה'. כל מה שיספת לייסר עמך פעם אחר פעם עכ"ז הודו כבודך ולא מרו בך ואף כי הרחקתם ממקומם ללכת גולה בכל קצות הארץ לא זזו ממך : (מצודת דוד)

מצודת ציון יספת. מל' הוספה : **כל.** כמו בכל ותחסר הבי"ת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יסדת, (טענה שניה) ראה נא ההבדל בין ישראל לעכו"ם, הן יספת גדולה וכבוד לעובד אלילים ויספת להם גדולה שנית, אשאלך הכי עי"ז נכבדת? הלא אדרבה מזה נהיה חילול ה' כי עי"כ רחקת ממך כל קצוי ארץ, כי כל שיספת להגדיל העכו"ם הוסיפו להכעיסך וכן הוסיפו כל קצוי ארץ לכפור בך ולעבוד אלהי נכר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לגוי. בארתי למעלה (א' ד') שבא לרוב על האומות, ואם בא על ישראל יציין הריבוי היותו גוי גדול : (מלבי"ם באור המלות)

טז יְהוָה בָּצַר פְּקֻדוֹיָךְ לַחֵשׁ מוֹסְרֶךָ לְמוֹ:

רס"י ה' זכר פקדון. אינס מהרהרים אחר מדותיך : לקון לחש. שפך שיח ותפלה : מוסרך למו. זהות מוסר יסוריך זאין עליהם וכך היא תפלתם : (רס"י)

מצודת דוד בצר. בעת בוא צרה עליהם זכרו בך ודורשים אליך בתפלה : **צקון לחש**. שפיכת תפלה מצויה ביניהם כאשר בא להם מוסרך : (מצודת דוד)

מצודת ציון פקדון. ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כא) : **צקון**. מלי יציקה ושפיכה ויאמר כן על הרבות הפלל וכן ישפוך שיחו (תהלים קב) : **לחש**. ר"ל תפלה הנאמרה בלחש ובקול נמוך : **מוסרך**. משפט יסורי : **למו**. להם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה', אבל לא כן ישראל, לא לבד שזכרוך בגדולתם. **גם בצר פקדון** ולא תלו הצרה במקרה רק בהשגחה, ולא לבד בעת בא עליהם צרה גדולה, כי גם **צקון** שהיא צוקת הנפש אם באה עליהם איזה צוקה (פערצוויפלונג) **היה זה לחש מוסרך למו** היה זה למו לחש של מוסרך, כאילו לחשת לאזנם את מוסרך (כמ"ש ויגל אזנם למוסר, איוב ל"ו). ויותר מזה כי גם בעת אשר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **צקון**, לדעתי הוא מנחי העי"ן מענין צרה וצוקה, ובא ע"מ פלון כמו זדון לצון ששון, כי לדעת המבארים מענין יצק יהיה משקלו עלון ולא מצאנו משקל זה בשום מקום. וכבר בארתי למעלה (חי' כב) ההבדל בין צרה וצוקה שצוקה מציין מצוקת הנפש הפנימית (פערצוויפלונג). **לחש**, נבדל מן סוד במה שמורה על לחישה מפה לאוזן, כנ"ל (גי ג') ור"ל הצוקה היא למו גילוי בלחש, לגלות אזנם למוסר : (מלבי"ם באור המלות)

זי כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה פן היינו מפניך יהיה :

רס"י כמו הרה תקריב ללדת וגו'. כן היינו מפניך, רואים אנו לרות מתחדקות וסבורים אנו שהם מיני סימני יסועה וגאולה לפי שאנו מובטחים ליגאל מתוך לוקה ולורה כיולדה זו שהם מיני סימני יסועה וגאולה : **מפניך**. מפני גזירותיך : (רס"י)

מצודת דוד כמו הרה. ר"ל וכה יאמרו בתפלתם הנה כמו אשה הרה אשר תקריב ללדת שאז תאחזה חלחלה ותזעק בעבור ייסורי חבלי הלידה כן היינו גם אנחנו חלים ורועדים מפני זעמך : (מצודת דוד)

מצודת ציון תחיל. מל' חיל וחלחלה : **בהבליה.** הם מכאובי הלידה כמו שמה חבלתך אמך (ש"ה ח) : **מפניך.** ענין כעס וזעם כמו פני ה' חלקם (איכה ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כמו הרה, בעת אשר **תקריב ללדת** שאז **תחיל ותזעק** בחבליה הגדולים **כן היינו מפניך** שהבאת לנו חבלים גדולים כאילו קרבה זמן הלידה והישועה, הגם שהישועה לא באה, בכל זאת לא אבדנו תקותנו, **כי אז.** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תקריב ללדת.** מצאנו בשלשה מקומות פעל קרב בהפעיל והוא עומד, פה, (בראשית יב יא) ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה. (שמות יד יו"ד) ופרעה הקריב, ובוה נמצא לחז"ל דרוש שהקריב את ישראל לאביהם שבשמים. והנכון, שהקריב בהפעיל מורה העתקת התנועה, שהולך ומתקרב ועדן לא הגיע אל מקום חפצו : (מלבי"ם באור המלות)

ג'ח הרינו חלנו כמו ילדנו רוח ישועת בל-נעשה ארץ ובל-יפלו ישיבי תבל:

רצ"י הרינו חלנו. חיל כיולדה כאלו ילדנו כאלו קרובים לנו להגאל והוא רוח ואין ישועה : ישועות כל נעשה ארץ. ככל סבלינו ונרתינו אין לנו מנינים לנו ישועה : וכל יפלו. ואין נופלין העמים שהם יושבי תבל שכבשו ומלאו את הארץ ויונתן תרגם כל יפלו ל' ונפלינו אני ועמד (שמות לג) אין יושבי תבל יכולין לעשות פלא : (רצ"י)

מצודת דוד הרינו חלנו. לפי שאנו מובטחים להגאל אחז במשל מאשת לידה שיש לה צער הריון וחיל הלידה ויולדת רוח בעלמא שאין לה במה להתנחם על הצער שסבלה ור"ל יאמרו בתפלתם הלא דמינו לאשת לידה כזאת כי סבלנו קושי השעבוד ואין במה להתנחם כי עדיין לא נעשה ישועה בארץ ועדיין לא נפלו הכשדים שכבשו ומלאו פני תבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרינו. מל' הריון : **חלנו.** מל' חיל וחלחלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הרינו וחלנו כאילו ילדנו רוח, מצייר כי הלידה שילדו אז מחבלים העצומים ההם היה רוח רוח של נבואה, רוח של חכמה ודעת, רוח של תקוה, הוא הבן הנולד מן החבלים וההריון הלו, ומבאר מה הוא הרוח, - הרוח הנולד מנבא לנו לאמר "ישועות בל נעשה ארץ" רק פה בארץ החומרי לא נעשה ישועות, רק בעולם החומרי לא נושענו, **ובל יפלו**

(הישועות על) ישבי תבל הגשמי הלז, ר"ל פה בעולם החומרי הזה ובחיים הגשמיים אין המקום שתחול בו הישועה האמתיית, ויושבי תבל אין ראויים לישועה נשגבה אמתיית, אבל בכל זאת אין להתיאש, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רוח. בשתופו יורה על רוח גבורה רוח נבואה רוח חכמה ודעת רוח תקוה, ועל כל ענין נפשי המתעצם בעוז ויוצא מכח אל הפעל כמ"ש במק"א, וכן מצייר פה שנולד אצלם רוח נשגב מנבא להם נשגבות, ומעורר נפשם לתקוה ויחול. נעשה. נפעל עבר, וחסר ב' בארץ, וכן צ"ל על יושבי תבל : (מלבי"ם באור המלות)

יִחְיוּ מִתִּיךָ נְבִלְתֵי יְקוּמוֹן הַקִּיצוֹ וְרָנְנוּ שְׁכֵנֵי עֶפְרַיִם כִּי טַל אֹרֶת טָלָךְ וְאֶרֶץ רְפָאִים תְּפִיל׃ (פ)

רש"י יחיו מתיך. כאן התפלל שיחיו הצדיקים צבקה ממך יחיו אותן שמומתין עליך יאל דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומו נבלות עמי שנבלו עצמן עלי להם תהי תקומה זו חילוף למה שכתוב למעלה רפאים כל יקומו אבל אלו יקומו : הקיאו ורננו. כל זה יאמר להם הקב"ה הקיאו ורננו ל' כווי הוא זה : כי טל אורות טליך. כי נאה לך לעשות כן שיהא טל תורתך ומלותיך להם טל של אור : וארץ רפאים תפיל. ולאחרי ולעפר תפיל את ארץ רפאים שריפו ידיהם מתורתך : רפאים תפיל. לפי שאמר וכל יפלו יושבי תבל חוזר ואומר אתה הפילם כי אין צלדקותינו כדי להפילם (רש"י)

מצודת דוד יחיו מתיך. אמר דוד תפלה ובקשה קרב יום יעמדו בתחיה אלו המומתים על קדוש שמך : **נבלתי יקומו**. יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומו ר"ל נבלת עמי שנבלו עצמן עלי יקומו בתחיה ואתם שוכני עפר הקיצו משינת המיתה ושבחו לה' : **כי טל**. כי טל התחיה שאוריד עליך יהיה כטל היורד על הצמחים שמגדל אותם כן יחיו המתים על ידי טל תחיה : **וארץ וכו'**. הארץ תפיל ותשליך לחוץ את המתים הקבורים בה :

מצודת ציון **נבלתי**. אף גוף הצדיק ההומת יקרא נבלה כמו את נבלת איש האלהים (מ"א יג) : **הקיצו**. ענין הערה כמו לא הקיץ הנער (מ"ב ד). אורת. הוא שם צמח מה כמו ללקט אורות (שם) : **רפאים**. כן יקראו המתים על כי נרפו ונחלשו ע"י המיתה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יחיו מתיך, בעולם התחיה בעולם הנצחי אז יחיו

המתים וישיגו הישועות המיועדות, ולא שיחיו הנשמות לבד כי גם **נבלתי יקומון** שגם הגוף יקום בתחיה. ואם החיים לא נושעו, **הקיצו ורננו אתם שכני עפר** כי הגם שאתם שוכנים בעפר לא אבדה תוחלתכם, **כי טל הטל** שעלה למרום ממעשיך דומה **כטל הבא על האורות**, והם הירקות הגדלים ביום אחד כמו כמהים ופטירות שצומחים במהירות גדול כן יצאו הגופים ע"י טל של תחיה (וממשיל כמו שהטל בא מן האדים שמעלים הארות והצמחים שמזיעים אד מימי אוירי (אויסדונסטען) ומזה בא הטל היורד עליהם ומחיה אותם כן תהיה התחיה ע"י המע"יט) ואת הטל הזה תפיל על ארץ של הרפאים והמתים על מקום הקברים להחיות ישיני עפר. כל זה דברי הרוח הנוולד, והיא מליצה נפלאה כאילו מעומק צרותיהם יולד אצלם רוח חדש, רוח תקוה ואמונה, והגם שרואים שבעה"ז יבשו עצמותיהם ודומים כעצמות היבשות אשר כל רוח אין בהם. הנה רוח נבואה וייחול יתעורר בלבבם לבטוח על עולם עתידי, ושלא להתיאש בשום אופן, כמו שכתוב (יחזקאל ל"ז) הנני פותח את קברותיכם וכו' (מלבי"ם - באור המלות) :
הענין

מלבי"ם - באור המלות אורת. ירקות השואפים מטר (ע"ל ה' למי"ד) (מלבי"ם - באור המלות) :
באור

לך עמי בא בחדריך וסגר (דלתיך) דלתך בעדך חבי כמעט-רגע עד-(יעבור)-יעבר-זעם:

רש"י לך עמי בא בחדריך. תשובה זו הסיבה לנביא לך עמי בא בחדריך צבתי כנסיות וצבתי מדרשות, ד"א התבונן על מעשיך בחדרי לבך כך דרש רבי תנחומא : וסגור. ללחך בעדך. ת"י עבד לך עובדין טבין דיגנון עלך ורבי תנחומא דרש סגור דלתי פיך שלל תהרהר אחר מדת הדין : חבי. התחבאי מעט עד יעבר זעם כי אמת אפקוד על סונאיך : (רש"י)

מצודת דוד לך עמי. מאמר הנביא בדרך משל בוא בחדרך וסגור הדלת בעדך שלא יוכל לבוא מי אצלך לעשות עמך רעה וסתרי כשיעור רגע מועטת עד אשר יעבור הזעם ותלך לו ורוצה לומר סתרי עצמך במסתר תשובה ומעשים טובים להגן עליך מזעם הצרות שיבואו קודם בוא הגאולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעדך. כנגדך : חבי. מלשון מחבואה ומסתור : זעם. כעס : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לך, משיב לו ה' עמי לך בחדריך, הגם שעתה לא הגיע עת התשועה התחבי רגע עד יעבור זעם ה' מעליך, כי אז. (מלבי"ם באור

כא כִּי-הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ לְפָקֵד עֹן, יֵשֶׁב-הָאָרֶץ עָלָיו וְגִלְתָּה הָאָרֶץ
אֶת-דְּמִיָּה וְלֹא-תִכְסֶּה עוֹד עַל-הַרוּגִיהָ: (פ)

רפ"י כִּי הִנֵּה ה' יוֹלֵא וְגו'. מַמְדַּת הַרְחָמִים לַמֵּדָת הַדִּין : יוֹשֵׁב הָאָרֶץ.
הוּא הַר שְׁעִיר : עַל הַרוּגִיָּה. שְׁהַרְגוּ צִיִּרְאָל : (רפ"י)

מצודת דוד יוצא ממקומו. הוא ענין משל וכמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים
(זכריה יד) : לפקוד. לזכור עון יושב הארץ על היושב בה לשלם גמול
המפעל : וגלתה. הארץ תגלה את הדם על ההרוגים הנקברים בה : (מצודת
דוד)

מצודת ציון לפקוד. ענין זכרון : וגלתה. ל' גלוי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' יצא ממקומו לפקוד על עון העכו"ם שהרעו
לישראל וגלתה הארץ את דמיה ששפכו בה יהיה הדם מגולה להעלות
חמה לנקום נקם על העבר, ומעתה והלאה לא תכסה עוד על הרוגיה כי
אם ימצא הורג נפש תהי ארץ מתקוממה לו לענשו תיכף : (מלבי"ם באור
הענין)

ישעיה פרק-כז

א בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחָרְבוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְדֹּלָה וְהַחֲזָקָה עַל לְוִיָּתָן
נָחַשׁ בָּרַח וְעַל לְוִיָּתָן נָחַשׁ עֵקֶלְתוֹן וְהָרַג אֶת-הַתַּנִּין אֲשֶׁר בָּיָם: (o)

רפ"י על לויִתן נחש כריח וכו'. ת"י על מלכא דאתרברב כפרעה מלכא
קדמאה ועל מלכא דאתגאי כסנחריב מלכא תנינא, כריח ל' פשוט ככריח
הזה לפי שהוא ראשון : עקלתון. לשון כפול לפי שהוא שני ואומר אני לפי
שאלו שלש אומות חשובות מכריס ואשור ואדום לכך אמר על אלו כמו
שאמר בסוף הענין ואלו האובדים בארץ אשור והנחשים בארץ מכריס :
לויִתן נחש כריח. הוא מכריס : לויִתן נחש עקלתון. הוא אשור : והרג את

התנין אשר בים. היא יוספת כלב ימים וכן כתיים קרויים ליי הים : (רפ"ו)

מצודת דוד יפקוד ה'. ישגיח להכות בחרבו : **על לוינתן נחש בריח.** הוא משל על ישמעאל שהוא מבריח ברוב הישוב מהקצה אל הקצה כמו הלוינתן שמבריח את הים מהקצה אל הקצה : **ועל לוינתן נחש עקלתון.** הוא משל על שהוא מעוקל במעשיו כמו הלוינתן שבעבור רוב ארכו מעקל עצמו במקומות מהים : **התנין אשר בים.** הוא משל על יתר האומות השוכנים באיי הים שאינם לא מאמונתם ולא מהמונם : (מצודת דוד)

מצודת ציון יפקוד. ענין השגחה : **לוינתן.** הוא הדג הגדול שבים וכן תמשוך לוינתן בחכה (איוב מ) : **נחש.** הלוינתן הוא דומה לנחש : **ברח.** כענין מטה ההושם לסגור השער ומבריח מקצה השער עד קצהו ולכן יקרא הלוינתן בריח כי מבריח מקצה הים עד קצהו. עקלתון. ענין עקום ועוות כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה) : **התנין.** כן נקרא הדג הדומה למראית הנחש וכן התנינים הגדולים (בראשית א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ביום ההוא, ביום הנקמה, **הקשה והגדולה והחזקה** קשה מציין איכות חומר הברזל, שהוא מקשה לעמוד כנגד כל קשה לכתתו, **גדולה** מציין הכמות שמתפשטת בארך, **חזקה** מציין הכח והעבי והכובד, **על לוינתן נחש בריח,** הוא מאמר מגביל, **חרבו הקשה יפקוד על לוינתן נחש בריח,** הדג הגדול שמבריח כבריח באמצע הים ואינו מניח לעבור דרך גבולו, תהיה החרב קשה ממנו להעבירו **החרב הגדולה יפקוד על לוינתן נחש עקלתון,** נחש ודג הארוך כ"כ עד שמקיף כל העולם ומעקל א"ע סביב הכדור, תהיה החרב ארוכה ממנו, **והחזקה** בכובד וחוזק כחה **יפקוד על התנין אשר בים,** (הוואלפיש) שא"א להרגו בחרב, תנצחהו בכבדה וחוזק כחה, ור"ל יש אומה שתקיפה מפני חזק ארצה, שיושבים בהרים רמים ומבצרים, וזה נחש בריח, שחוסמת היא את העוברים, יש תקיפה מפני ארך ורחב מדינתה ורבות אנשיה, וזה נחש עקלתון, ויש תקיפה מצד גבורת גבוריה והענקים אשר בקרבה, וזה התנין אשר בים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קשה וחזקה. תואר האיכות. **גדולה,** תואר הכמות. וההבדל בין קשה וחזק. קשה מציין איכות המתכות והחומר שממנו עשו הכלי, והפוכו רך. וחזק מציין כח הכלי בכלל, והפוכו רפה או חלוש. **לוינתן.** הדגים הגדולים בכלל נקראים בשם לוינתן, ובשם תנינים הגדולים. וידוע כי נמצא נחש המים (וואססערשלאנגע) ונמצא במשפחה זאת מינים ארוכים מאד, וקורא הארוך בריח, והארוך יותר עד שמעקל א"ע קורא עקלתון. והתנים אשר בים יש מפרשים אותו על הקראקאדיל, ויש מפי אותו על הוואלפיש, ואחר שהנמשל עולה לכל הדעות אין לנו להאריך בזה : (מלבי"ם באור המלות)

ב ביום ההוא כָּרַם חָמֵר עֲנוּ-לָהּ:

רס"י ביום ההוא. צעת הגאולה יסירו לישראל זו היא כרם חמר הולילה
יינה הטוב, חמר וינוץ בלע"ז : (רס"י)

מצודת דוד כרם חמר ענו לה. כולם ירימו קול על ישראל לומר שהוא כרם
המוציא יין משובח לא כמו לשעבר שנאמר בה ויקו לעשות ענבים ויעש
באושים (לעיל ה) : (מצודת דוד)

מצודת ציון חמר. ענינו יין משבח כמו תשתה חמר (דברים לב) : ענו. ענין
הרמת קול כמו וענו הלויים וגו' קול רם (שם כז) : לה. עליה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ביום ההוא, אז תהיה דומה ככרם חמר כי אז כרם
ה' צבאות בית ישראל לא לבד שיעשה ענבים כי גם יתן את יינו לרויה,
ואז ענו לה ישוררו לה השיר הזה, ור"ל נגד השיר אשר שר דודי לכרמו
(למעלה ה') על שעשה באושים, ישוררו לו עתה על שיצליח ביין חמר מלא
מסך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חמר. חמר הוא יין החזק והטוב שמעלה רתיחה
בעת שמוזגין אותו, וע"כ אמר ויין חמר מלא מסך (תהלות עה). ענו לה,
פעל ענה הנקשר עם למ"ד הוא מענין הרמת קול, וכן ותען להם מרים
:(מלבי"ם באור המלות)

ג אָנִי יְהוָה נִצְרָה לְרַגְעִים אֲשַׁקֶּנָּה פֶּן יִפְקֹד עָלַיָּה לַיְלָה וַיִּזֶם אֲצַרְנָה:

רס"י אני ה' נוצרה. צעת הגלות : לרגעים אשקנה. מעט מעט אני
משקה אותה כוס פורענות הצאה עליה פן אפקד עליה צבת אחת ואכלנה
לכך לילה ויום אני מתבונן בה ויונתן תירגם אם לא שאני פוקד עליהם
עונות שהם מהגילים לפני לילה ויום הייתי מגיז עליהם : (רס"י)

מצודת דוד אני ה' נוצרה. מעתה אשמרה לא כמו לשעבר שנאמר בה הסר
משוכתו והיה לבער וגו' : לרגעים אשקנה. בכל רגע אשקה אותה במי
מטר ולא כמו לשעבר שנאמר בה ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר :
פן יפקוד עליה. כי פן יהיה נחסר העלים שלה ע"י כמישה לכן אצרנה
לילה ויום להשקותה בזמנה ורצה לומר אחוס אף על העלין וכל שכן על
הענבים והוא דרך משל לומר אשפיע להם הרבה טובה מגדוליהם ועד
קטניהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נוצרה**. ענין שמירה כמו נוצר חסד (שמות לד) : **לרגעים**. מל' רגע : **יפקד**. ענין חסרון כמו כי יפקד מושבך (ש"א כ) : **עליה**. עלי הגפנים : **אצרנה**. אשמרנה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אני ה'**. אלה דברי ה' אל הכרם בשירתו. **אני ה' נצרה** את הכרם מכל פגע מבחוץ (וזה הפך מ"ש הסר משוכתו) וגם **אשקנה בכל רגע**, כדי שיגדל (הפך משי"ש ועל העבים אצוה) ולא לבד שאשקוד בל יתקלקל ענף או פרי, רק גם מחשש **פן יפקד ויחסר עליה** אחד מן העלים, ג"כ **אצרנה יום ולילה**, (והנמשל אני אצור אותם מאויבים מבחוץ, ואשקנה לרגעים בשפע נבואה והשגחת ה' שתתמיד עליהם, ולא לבד שישמור כהניהם וחכמיהם, רק אף ריקנים והמונים שביניהם ישמור כבבת עין בהשגחה פרטית) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יפקד**. הוא מענין חסרון, וכבר בארתי במק"א כי ההבדל בין פקד ובין חסר גרע ויתר לשונות המורים על ההעדר והחסרון, שפקד מורה שחסר מדבר המנוי או החשוב, ובזה הצטרף עם פקד המורה על המספר והמנין ומשמש עמו דבר והפוכו. ועז"א עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה ולא נפקד ממנו איש, כי אנשי החיל היה מנינם ידוע, ופה אומר כי גם העלים של הכרם ספורים ומנויים וישמרם בל יפקד אחד מהם : (מלבי"ם באור המלות)

חֲמָה אֵין לִי מִי-יִתְּנֵנִי שְׁמִיר וְשִׁית בְּמִלְחָמָה אֶפְשָׁעָה בָּהּ אֲצִיתָנָה : יחד:

רס"י **חמה אין לי**. אין לי פה להגביר חמתי על העכו"ם לפי שאף ישראל חוטאין ומדת הדין מקטרגת : **מי יתנני שמיר שית במלחמה**. צבני מלחמתי והוא ישמעאל מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחות שיסובו ישראל בתשובה והיא נותנת אותי שמיר ושית צבני מלחמה אפסע פסיעה על מדת הדין ואפקוד עליהם אף יתרון ונוספות על עונם ואליתם יחד כן ת"י על האומ' ורז"ל פירשו על ישראל והוא מוסב על הכר' חמה אין לי בכל הכעסים שהכעסני הכרם הזאת לא אוכל לשפוך חמתי לצערה מפני השבועה שנשבעתי לאבותיהם מי יתנני כימים שעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית ופוסע בזכרם ואליתנה יחד : (רס"י)

מצודת דוד **חמה אין לי**. גם מאז לא הערתי עליהם כל חמתי כי אם הייתי מעיר כל חמתי אז מי הוא שיתן לי שמיר ושית כלומר זה הכרם שנתן לי מאז שמיר ושית במקום ענבים אם היה לי חמה מרובה הייתי פוסע בה

פסיעה אחת והייתי שורפה כולה כאחד במלחמה כשאני נלחם עמה
להפרע ממנה על עונותיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון חמה. ענין כעס : **שמיר שית**. כמו שמיר ושית ותחסר הוי"ו
והם מיני קוצים וכן ועלה שמיר ושית (לעיל ה) : **אפשעה**. כמו אפשעה
בסמ"ך וענינו פסיעת הרגל : **אציתנה**. ענין הדלקה והבערה כמו ותצת
בסבכי היער (לעיל ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין חמה אין לי, הכרם אומר, אני אין לי חמה ונטירת
שנאה על שום גוי ולשון, **רק מי (אשר) יתנני שמיר שית במלחמה מי**
שילחם אתי למען יתן בכרמי שמיר ושית המחריבים הכרם, אז אפשעה
בה היינו עם החמה, אפסע עם החמה רק פסיעה אחת ואשרוף אותם
יחדו, את הלוחם עם השמיר ושית : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חמה. בארתי (למעלה יב) שמורה תמיד על הקצף
הפנימי. **מי**, נמשך לשתיים מי יתנני או מי יחזיק במעוזי, ונסתר בתוכו
מלת אשר מי אשר יתנני : **אפשעה בה**. ההבדל בין צעד ובין פשע. צעד,
מציין ההליכה בפעמיו והדריכה. ופשע, מציין רק מדת השיעור. כפשע
ביני ובין המות, והמדה הזאת הוא במקום שרגלים מתחילים להתפרד,
במקום הערוה. ועז"א (דה"א, יט ד') ויכרות את מדויהם עד המפשעה,
(ובשמואל ב' י' ד') אמר ויכרות וכו' עד שתותיהם. ור"ל אקרב עם החמה
רק כמדת פשע, והב' הוא ב' הכלי, או יהיה ב' בתוך, ור"ל אז אני קרוב
כפשע אל החמה. וגדר פעל אציתנה בררתי למעלה (ט' יז) : (מלבי"ם באור
המלות)

אִו יַחְזִיק בְּמַעוֹזֵי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לִי וַיַּעֲשֶׂה-לִּי:

רש"י או יחזק במעוזי. או ל' אם כמו או נודע כי שור נגח הוא (קמות
כא) או יחזיק עמי במעוזי שלא יבקש מעוז אלא מעוזי אז יעשה שלום לי
להניח דעתי ואפי שמתקשקשת בי על שאיני נוקם בלרי ואנקם בהם :
שלום יעשה לי. ממדת הדין שלא יוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו
(רש"י) :

מצודת דוד או יחזיק במעוזי. ר"ל או הייתי שורפה כאחת או היה כ"א שב
מדרכו לאחוז במעוז שלי היא התורה שהיא לחוזק ועוז : **יעשה שלום**
לי. אז היה עושה שלום עמדי ולא הייתי נלחם בו : **שלום וכו'**. כפל הדבר
לחוזק הענין : (מצודת דוד)

מצודת ציון יחזק. ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט) :

במעזו. מלשון עוז וחוזק וכן נקראה התורה כמו שכתוב ה' עוז לעמו יתן (תהלים) (כט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין או **יחזק**, אבל **מי שיחזק במעזי ויעשה שלום לי**, איש הזה **שלום יעשה לי** ולא אעשה לו רעה (מלת מי שבפסוק הקודם נמשך לשתים מי יתנני וכו' או מי (אשר) יחזק במעוזי) וכונת השיר כי ישראל לא ירעו ולא ילחמו, ובכל זאת מי אשר יערב לבו לגשת אליהם יעשו בו שפטים באף ובחמה : (מלבי"ם באור הענין)

וַיְהִי הַבָּאִים יִשְׂרָאֵל יַעֲקֹב יִצְיָץ וּפְרָח יִשְׂרָאֵל וּמְלָאוּ פְּנֵי-תִבְלַת תְּנוּבָה: (פ)

רש"י **הבאים ישראל יעקב.** הלל ידעתם מה עקיתי צרחונה הבאים למכרים אשר הקריש יעקב ללו ופרחו גם עד (אשר) מלאו פני תבל תנובה : (רש"י)

מצודת דוד **הבאים.** תחסר מלת בימים ור"ל בימים הבאים ומעצמו יובן החסרון וכאומר אם מאז לא הערתי כל חמתי כ"ש בימי הגאולה ארחם עליהם ויתן יעקב את שרשו להיות מתפשט למרחוק וישראל יציץ ויפרח ר"ל ימשלו עד למרחוק ויגדלו עד מאד : **תנובה.** כצמחי האדמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יציץ.** כעין הפרח וגדול ממנה וכן נאמר ויצא פרח ויציץ ציץ (במדבר י"ז) : **תנובה.** כמו כתנובה ותחסר הכ"ף כמו ייטיב גהה (משלי וז) ומשפטו כגהה, ותנובה ענינו צמחי השדה כמו מתנובות שדי (איכה ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הבאים**, עתה מפרש מי הוא הכרם חמר אשר דבר ממנו עד הנה. ? מי נטעו. ? ומאין השתרגו בדיו וענפיו. ? משיב הם הגפנים **הבאים** מן **ישרש יעקב** דמה את ישראל אחרי הגליות וההרג אשר עברו עליהם לכרם שחרב כולו עד לכלה ולא נשאר ממנו רק השורש, והשורש הזה **יציץ ופרח** והתרבה כ"כ עד שמלאו פני תבל תנובה, ויהי לכרם חמר גדול אשר עליו יושר השיר הזה, (מן פסוק ז' עד פסוק י"ב הוא מאמר מוסגר) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הבאים**, מוסב על כינוי לה המוזכר בפסוק ב', כרם חמר ענו לה, למי ? להבאים, ור"ל גפנים או נטיעות הבאים מן ישרש יעקב, ומלת מן נעלמת פעמים הרבה, כמו אלחנן דודו בית לחם (ש"ב, כב) ר"ל מבית לחם, השמרו לכם עלות בהר (שמות יט) מעלות, וכן רבים וכ"ש במליצות השירים, שזה מתפארת השיר והמליצה. ישרש, הפעיל, יעקב ישרש שרשו בארץ והשורש הזה יציץ ופרח, וההבדל בין יציץ ופרח

כבר בארתי (למעלה יח ה'), ועיי (למעלה טי ז') כי שם ישראל מורה על המעלה והחשיבות, ולכן כינה עת יציץ ופרח בשם ישראל, כי אז יתעלו לגאון ולתפארת, לא כן בעת ישרש אז קטן יהיה יעקב ודל: (מלבי"ם באור המלות)

ז **הַכְּמַכְת** **מְכָהוּ** **הַכָּהוּ** **אִם-כְּהָרֵג** **הָרָגוּ** **הָרָג:**

רפ"י **הכמכת מכהו הכהו.** הראיתם בגבורתי שכמכת המכה יעקב הכתיו הם טבעוס צמים ואני טבעתים צמים יס תמיהות שהם מתקיימות כגון זו וכגון (שמואל א ב') הנגלה נגלתי אל בית אביך (יחזקאל ח) הרואה אתה מה המה עושים : **אם כהרג.** ישראל שהיו הרוגין של פרעה הורג פרעה ועמו (כפ"י) :

מצודת דוד **הכמכת.** ר"ל אף מאז שהכה בו וכי הכה בו באכזריות כמו שהכה המצרים שהכו את ישראל : **אם כהרג הרוגיו.** וכי הורג הוא כמו שהרג את המצרים שהרגו בו והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **הכמכת,** ראה נא אם הכה ה' את ישראל כמו שהכה את מכהו של ישראל. **הכהרג** ר"ל או האם כמו שהרג השם את הרוגיו (של מכהו) האם כן הורג ישראל. ? הלא את העכו"ם שהכו והרגו בישראל השמיד ה' עד לכלה אבל לא כן עשה לישראל, ועתה מתחיל לבאר ההבדל שבין ישראל לעכו"ם, כי בישראל, הנה. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מכהו.** הכינוי מוסב על יעקב וישראל שבפסוק הקודם, מכהו של ישראל, וכינוי הרוגיו מוסב על מכהו, הרוגיו של מכהו, שהם העמים (מלבי"ם באור המלות)

ז **בְּסֹאסָאָה** **בְּשִׁלְחָה** **תְּרִיבְנָה** **הָגָה** **בְּרוּחוֹ** **הַקָּשָׁה** **בְּיוֹם** **קָדִים:**

רפ"י **בסאסאה.** צאותה מדה : **בשלחה תריבנה.** כשילחה מלכים את ישראל תריבנה המדה בסאה שלה : **הגה ברוחו הקשה.** הגה. לזכר בלבוהו הקשה : **ביום קדים.** ביום ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה (שמות יד) : (כפ"י)

מצודת דוד **בסאסאה.** ר"ל במדה שחטאו במדה ההיא נפרע מהם ולא העיר כל חמתו : **בשלחה תריבנה.** כשהיה מריב עמה להפרע ממנה היה

שופך חמתו על השדות והגנות לשלוח בהם שידפון וארבה ולא פגע
בנפשות תחלה : הגה. הסיר הפרי ברוחו הקשה ביום שמנשבת בו רוח
קדים העזה שברוחות : (מצודת דוד)

מצודת ציון בסאסאה. מלשון סאה והיא מלה כפולה כמו ירקרק אדמדם
: בשלחה. הוא שם כולל לשדות ולגנות וכן שלחך פרדס רימונים (ש"ה
ד) : תריבנה. מלשון מריבה : הגה. ענין הסרה כמו הגו רשע לפני מלך
(משלי כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בסאסאה בשלחה תריבנה, בעת שסאת ומדת
עונותיהם רבתה בחרבה ורצתה לעשות דין בישראל, אז הגה ה' ודבר
ברוחו הקשה ביום קדים לאמר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בסאסאה. ענין סאה ומדה, והוכפלה הפי והעיין
כמו שעשועים, והבי' היא ב' הזמן, בעת סאסאה תריבנה, כמו בנסוע
הארון ויאמר משה : ובשלחה, ר"ל החרב שלה כמו ויעש שלח ומגנים,
והגה ענין דבור, ובא על הדבור ההגיוני הממוצע בין הדבור והמחשבה,
עיין בהקדמת המפי' לספר מלת ההגיון להרמב"ם, כי הכונה שנודע הדבור
הזה מתוך מחשבתו, שהיא, לכן בזאת יכופר עון יעקב. ולולא יראתי
לחדש שרשים חדשים, הייתי מפי' בסאסאה שרשו סס, כמו כצמר יאכלם
סס, שהוא העש המכלה, והאי' נוספת, ור"ל ססה, וההי' כמו ה' והדגה
אשר ביאור מתה שמורה על סימן המין. ובשלחה היא שדה של תבואה
כמו שלחך פרדס רמונים, שבאורו גם שדה בית השלחין שלך דומה
כפרדס רמונים, ושם זה מצוי בלשון התלמוד. והגה הוא מענין הוצאה,
כמו הגו סגים מכסף (משלי כ"ה). והקשה, ר"ל קש ותבן, והה"א מורה
ג"כ על סימן המין כמו דגה מן דג. ויהיה לפי זה מליצתו נכבדת מאד שבא
להביא ראיה שהמכה שהכה ה' את ישראל לא היתה באכזריות כמכת
או"ה שכלה חמתו במ עך לכלה, וע"ז נשא משלו נגד מה שדמה את
ישראל לכרם, שהגם שקצצו את הגפנים עוד נשאר השורש, ויעל כיונק
לפניו יוציא ציץ בדים אשכולות ענבים ויין חמר מלא מסך, דמה את
העמים לשדה בית השלחים של תבואה, ששדה תבואה בעת יאכלנה עש
וסס ורקב, גם הדגן גם הקש ימססו ולא תשוב לפרוח משרשו, ועז"א
הכמכת מכהו הכהו ? הלא מכהו שהם האומות בעת סאסאה בשלחה
תריבנה בעת רב העש והסס והחריב שדה בית השלחין שלה, הנה והוציא
גם הקש ביום קדים ורוח נשא גם השורש ולא נשאר ממנו דבר : (מלבי"ם
באור המלות)

לְכֵן בְּזֹאת יִכָּפֵר עוֹן-יַעֲקֹב וְזֶה כָּל-פְּרֵי הַסֵּר חֲטָאתוֹ בְּשׂוּמוֹ | כָּל-
אָבִי מִזְבַּח פְּאֲבֵי-גֵר מְנַפְצוֹת לֹא-יִקְמוּ אֲשֶׁרִים וְחַמְּנִים:

רש"י לכן. גם עתה בזאת היה מתכפר עון יעקב לזכות להגאל כמאז :

וזה כל פרי. הטוב לו להסיר חטאתו אם יקים כל אבני מזבחות צמותיו
כאבני גיר מנופלות מדוקרות וכן (תהלים קלז) ונפץ את עוללך וכן (ירמיה
יג) ונפלתם איש אל אחיו, גיר מין לבד הוא : לא יקומו אשרים וחמנים.
למען לא יקימו להם עכו"ם: (רש"י)

מצודת דוד לכן. הואיל ורחמי עליו אעשה לו גם זאת להתכפר בדבר קל :
וזה כל פרי. זה יהיה לו פרי טוב להסיר ממנו חטאתו להיות נמחל לו :
בשומו. במה שיתוץ המזבחות העשויות לעבודת כוכבים וישים אבניהם
מנופצות כדרך שמנפצים אבני גיר הדק היטב : לא יקומו. ר"ל בתנאי
שלא יחזרו לסורם ולא יקימו מעתה אשרים וחמנים : (מצודת דוד)

מצודת ציון גיר. הוא הסי"ד וכן על גירא די כתל היכלא (דניאל ה) :
מנופצות. ענין רציצה וכתיתה כמו ונפץ הכדים (שופטים ז) : אשרים.
אילן הנעבד : וחמנים. דמות מה עשוי לעבודת החמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן בזאת יכפר עון יעקב, שכל הסער הגדול והקצף
שהראה עליהם, לא להשמיד היה אך לכפר עונם ע"י שישבו מעונותיהם
וכאילו רוחו הקשה ביום סופה וסער וביום ההרג דבר לאמר כי בזאת
יכפר עון יעקב עונם שעשו במזיד, וזה ג"כ כל פרי המועיל להסיר גם
חטאתו שאף השוגג יוסר עד שיטהרו מעונותיהם לגמרי, בשומו כל אבני
מזבח שהעמידו לע"ז שיהיו דומים כאבני גיר המנופצות, וגם יבטלו
האשרים והחמנים. כי זה היה תכלית העונש לא למען האבידס אך למען
יחזירם בתשובה, כי בזה יכופר עונם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יכפר עון, הסר חטאתו. ההבדל בין עון ובין חטא
בארתי למעלה (א' ד'), עון מזיד חטא שוגג, ומוסיף שאף השוגג יוסר, גם
יש הבדל בין יכופר ובין הסר, כי כבר בארו המבארים שפעל כפר הוא
מענין כיסוי, ומשתתף עם שם כפורת שמורה על המכסה, ומציין שמכסה
העון לבל יתראה, אבל הסר חטאתו מורה שיוסר לגמרי, ור"ל בזאת
שהענישם יכופר העון הקודם ויכוסה, וזה ג"כ פרי המועיל להסר גם
השוגג לגמרי בל יהיה במציאות כלל מכאן ולהבא בשומו וכו' : (מלבי"ם
באור המלות)

וְכִי עִיר בְּצוּרָה בְּדָד נָוָה מִשְׁלַח וְנִעְזָב כַּמְדָּבָר שָׁם יִרְעָה עֵגֶל וְשֵׁם
יִרְבֵּץ וְכָלָה סְעֻפְיָה:

רש"י כי עיר בצורה צדד. כי צעקותם זאת עיר בצורה של יצמעהל תהיה
צדד והגוה יהיה מסולח ונעזב כמדבר : שם ירעה עגל. אפרים ירסנו

סקרוי עגל קנא' (ירמיה לא) כעגל לא לומד : וכלה סעיפיה. ענפיה :
(רס"ו)

מצודת דוד **כי עיר בצורה**. כי בעשותם זאת אז העיר הבצורה היא כרך גדול וכי תהיה בדד מיושביה והנוה שלו תהיה משולח מיושביה ונעזב מהם כמדבר הנעזב מאנשים וכפל הדבר במ"ש : **שם**. במקום העיר הבצורה ירעה עגל וירבץ שמה ויכלה ענפי האילנות אשר יגדלו שמה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **בצורה**. מלשון מבצר וחוזק : **בדד**. יחידה מבלי יושביה כמו איכה ישבה בדד (איכה א) : **נוה**. ענין מדור כמו נוה איתן (ירמיה מט) : **משולח**. מגורש וכן הן ישלח איש את אשתו (שם ג) : **ירבץ**. ענין השכיבה לנוח : **וכלה**. מלשון כליון : **סעיפיה**. ענפיה כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל לא) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי עיר בצורה**, מוסב לפסוק ז' הכמכת מכהו הכהו, שמבאר שיש הבדל גדול בין מה שהכה לעכו"ם שהכס באכזריות עד בלי השאיר להם שריד, אבל את ישראל הכה ברחמים, ומבאר כי מה שהכה את ישראל היה כדי להחזירם בתשובה והגה ודבר ביום קדים לאמר לכן בזאת יכופר עון יעקב, אבל **עיר בצורה** של עכו"ם עת שהיא **בדד** וגם הנוה נאות גנות ופרדסים, **משולח** נעשה פראי והפקר עד כי **שם ירעה עגל** ולא לבד שירעה שם לפרקים רק גם **שם ירבץ** בקביעות **ויכלה סעיפיה** ע"י שיהיו לו למאכל, ואח"כ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נוה**. עקר הוראתו על נאות דשא גנות ופרדסים כמו שכתוב לקחתך מן הנוה מאחרי הצאן, ומשם הושאל לנאות אדם הכולל גם הגנות שהם סביב למשכנו. ומשלח מורה על ההפקר וגם מורה על התפשטות של ענפים לכל עבר, שלוחותיך נטשו. ובא פה על שתי הכונות, לפי המליצה והנמשל : **ירעה ירבץ**. (ע"ל יד ל'). רעיה, לפרקים. מרבץ, היא בקביעות : (מלבי"ם באור המלות)

יא בִּיבֹשׁ קִצְיָרָה תִּשְׁבְּרָנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ פִּי לֹא עִם-
בֵּינֹת הוּא עַל-כֵּן לֹא-יִרְחֲמֶנּוּ עֲשֵׂהוּ וְיִצְרוּ לֹא יִחַנְּנֻהוּ: (פ)

רס"י **ציבץ קצירה**. קצירי קרסיה כמו תשלח קצירה (תהלים פ) ועקב קציר (איוב יד) כלומר כשתכלה זכות מעט שקיבד את אצו אז תשברנה סעיפיה : **נשים באות מאירות אותה**. עם חלץ כנשים ידליקום כך ת"י, מאירות כמו (מלאכי א) ולא תאירו מזבחי חנם וכן פתר דונש מחמת שהעלים יהיו יבשים יהיו נוחים להדליק אבל מנחם פתר מלקטות כמו

אריתי מורי (סיר ה) וארוה כל עוצרי דרך (תהלים פ) הסיב לו דונג והלא
כתיב ביבש קאירה ובענפים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותינו שאסרו
לקבל מהן לדהק מפני הטעם הזה שאמרו צבא צתרא פ"ק (דף י') לית
ליה ביבש קאירה תצננה : (כ"ז)

מצודת דוד **ביבש קצירה**. כשתתיבש ענפיה תשבר מעצמה רצה לומר
כשתתמלא סאתם ישברו מאיליהם : **נשים באות**. נשים תבאנה ויבעירו
בהם האש ור"ל עם חלש כנשים ישחיתו אותה : **כי לא עם בינות הוא**.
להבין שכל ממשלתו באה לו מה' ולא בכח זרועו : **עושהו**. המקום שגדלו
והמשילו : **ויוצרו וכו'**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קצירה**. כן נקרא הענף כמו ועשה קציר כמו נטע (איוב יד) :
מאירות. מבערות כמו ולא תאירו מזבחי חנם (מלאכי א) : **בינות**. מלי'
בינה : **עושהו**. המגדל ומרומם אותו וכן ישמח ישראל בעושי (תהלים
קמט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ביבש קצירה**, וענפיה, ע"י שאין משגיח להשקותה
תשברנה מעצמם **ונשים באות** ומלקטות הקציר להאיר במ אש, (תפס
המשל מפרדס המופקר שתחלה בהמות רועות שם, ואח"כ יתיבשו
הענפים ונשים האביונות המלקטות עצים להאיר מלקטות אותם, וזה
משל על השממון והאבדון), מבואר כי יש הבדל בין ישראל שדמה אותם
לכרם שהגם שנחרב נשאר השורש וישרש יעקב יציץ ופרח והיה שנית
לכרם חמר, ובין העכו"ם שדמה אותם לנוה שחרב ויבשו בדיו ושרשיו
באין תקוה, והטעם שלא עלתה רפואה גם למכתם ע"י תשובה מבאר **כי
לא עם בינות הוא**, אין במ תבונה לשוב בתשובה (ע"ד ולבבו יבין ושב) **על
כן לא ירחמנו עשהו** ואין להם תקנה (והטעם הכפל ע"י בבאור המלות)
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מאירות**. לשון אור הבער, או לקיטה. אריתי מורי
עם בשמי : **לא ירחמנו עשהו ויצרו לא יחננו**. ההבדל בין רחמים וחינה.
המרחם, נכמרו רחמיו ותציקהו נפשו מראות באבדן הדבר. והחונן,
יושיע ויציל מצד שהדבר מצא חן בעיניו. ויש הבדל בין עושה ובין יוצר
כמ"ש (לקמן כט טז). עושה, הוא הפועל בחומר לבד. והיוצר, הוא, הפועל
צורת הדבר ועצמותו, וביחוס שבין ה' עם האדם, יקרא עושה מצד
החומר. ויוצר מצד הצורה שהוא עצם האדם ועקרו. ולכן אמר שלא
ירחמנו מצד חומר, שבו תלוי הרחמים על מכאובו וצרותיו, וגם מצד
שהוא יוצר צורתו ונשמתו שמן הצד הזה ראוי למצוא חן באשר הוא חלק
אלהי ממעל, מ"מ לא יחננו (מלבי"ם באור המלות)

יַבֵּן וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יַחְבֵּט יְהוָה מִשְׁבֵּלֶת הַנֶּהָר עַד-נַחַל מִצְרַיִם וְאֶתֶם
תִּלְקְטוּ לְאֶחָד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)

רַק"י יחבט ה'. ת"י יתרמון קטילין ואני אומר ב' לשונות הללו חיבוט ולקיטה נופלין זה על זה כחובט זיתיו וחזור ומלקטן ואחרים מלקטין אותו מן הארץ כך הקב"ה יתחיל האסיפה כמו שנאמר יתקע בשופר גדול : משבולת הנהר. הם האובדים בארץ אשור : עד נחל מצרים. הם הגדחים בארץ מצרים. הנהר. פרת, הם בני אשור היושבים על פרת : עד נחל מצרים. הם יושבי מצרים יחבוט אותם כחובט זיתים : ואתם תלוקטו. מן הגלויות : לאחד אחד. המולא אחד מכם יביאהו מנחה : (רַק"י)

מצודת דוד יחבוט ה'. ר"ל כמו שחובטין את השבלים במקל להסיר התבואה מן הקשין כן יסיר את ישראל מבין האומות : משבולת הנהר. מארץ אשור היושבים על נהר פרת עד נחל מצרים ר"ל מכל המקומות שבין זה לזה יפריש את ישראל מבין האומות : ואתם וכו'. בני ישראל. סרס המקרא ואתם בני ישראל תלקטו וכו' רצה לומר אחר הפרשה תהיו אתם הנלקטים אחד אחד והמוצא אחד מכם יביאהו לירושלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון יחבט. ענין הכאה במקל להפריש התבואה מהקשין כמו כי במטה יחבט קצח (לקמן כח) : משבולת. הוא חוזק מרוצת המים כמו אל תשטפני שבולת מים (תהלים סט) : לאחד אחד. כמו אחד לאחד ור"ל לצרף אחד אחד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה ביום ההוא, ביום הנזכר למעלה (פסוק א' ב'), (כי מן פסוק ג' עד זי"ן ספר דברי השיר שישוררו על הכרם, ומן פסוק זי"ן עד פה, הוא מאמר מוסגר) יחבט ה', מדמה במליצתו את ישראל אל התבואה, ואת העכו"ם אשר הם גולים ביניהם מדמה אל הקש והמוץ והפסולת, ובעת שירצה ה' לקבץ נדחי ישראל יהיה צריך תחלה להפריד את ישראל מן העכו"ם אשר הם מעורבים בתוכם, כמו שהחטה והדגן מעורבים עם המוץ והקש, ודמה זה כמי שחובט את תבואתו שעייז תצא התבואה ואת המוץ והקש ישא הרוח וכן יפריד את ישראל לבדנה והעכו"ם יכלו כמוץ יסוער מגורן, והחבטה הזאת תהיה משבולת הנהר ששם מדינות אשור עד נחל מצרים, ששם ישראל בארץ שבים כמ"ש בפסוק שאח"ז, ואחרי החבטה הזאת שיכלו העכו"ם עדיין הגרגרי חטה ודגן מפוזרים, ר"ל שעוד יהיו ישראל מפוזרים אחד בעיר ושנים במשפחה, וכדי לקבצם אחד אל אחד אומר ואתם תלקטו לאחד אחד, שכל משפחה ומשפחה יתאספו איש אל אחיו, ואח"כ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יחבט, ענין דישה, רק הדש דש הרבה בפעם אחד, והחובט חובט מעט ותחבוט את אשר לקטה (רות ב') ולא בכלי הדישה רק במטה. כי במטה יחבט קצת (לקמן כח כז) ורי"ל יחבוט אותם מעט מעט. משבלת הנהר, מקום מרוצת המים: (מלבי"ם באור המלות)

גַּבַּי וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאָרֶץ אֲשׁוּר וְהִנְדָּחִים בְּאָרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם: (פ)

רש"י האובדים צארץ אשור. לפי שנפולו צארץ רחוקה לפני מן הנהר סמבטיון קראם אובדים: (רש"י)

מצודת דוד יתקע בשופר גדול. הוא ענין משל לומר כולם יתקבצו ויבואו כאלו תקעו בשופר גדול להשמיע הקול בכל העולם להתקבץ ולבוא: האובדים. לפי שלא חזרו לארצם מעת שגלו שמה לכן קראם אובדים. בהר הקדש בירושלים. בהר המוריה העומד בירושלים והוא מקום מקדש: (מצודת דוד)

מצודת ציון יתקע. מלשון תקיעה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יתקע בשופר גדול, ויהיה הקיבוץ הכללי, וקרא אותם שבארץ אשור אובדים כי נשכח מקומם ומציאותם עד קץ, ואותם שבארץ מצרים הם רק נדחים: (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-כח

א הוֹי עֵטָרַת גְּאוֹת שְׂכָרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֶבֶל צְבִי תִפְאֲרֹתוֹ אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁ גֵּיא-שְׂמָנִים הַלְוִי

רש"י שכורי אפרים. שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדלמרא מיא דדורמסקית וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטים: ואיך נוצל לבי תפארתו. ומלכ מטע תפארתו יהיה איך הפרח שלו: נוצל. הם תאינים המקולקלות כמו ששנינו בצרכות על הנובלו' ופירשו רבותינו בשולי כמרא,

ולִיץ נָז כדמתרגמינן וילִץ לִיץ וְאֵנֶז נָז אֶשֶׁר נְטוּעִים : עַל רֹאשׁ גֵּיחַ שְׁמָנִים.
הֵיחַ כְּנֶרֶת שְׁפִירוֹתֶיהָ מִתּוֹקִים וְסָם הֵם הוֹלָמִים עֲלָמָן צִיִּין : הַלּוּמִי יִיֵן.
כְּתוּסִי חֲמַר, וַיֵּץ עוֹד לִפְתוֹר לְצִי תִפְאֶרְתוֹ אֶשֶׁר עַל וְגו' לְצִי הַתִּפְאֶרֶת שְׁעַל
רֹאשׁ עֶשְׂרֵת הַשְּׁצִטִּים הַמְשׁוּחִין בְּגָאוֹת רֹאשֵׁי שְׁמָנִים כְּמוֹ שְׁנֹאֲמַר (עֲמוּס ו')
רֹאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ, גֵּיחַ ל' גֵּאוֹה כְּמוֹ (לְעִיל טו) מוֹאֲב גֵּיחַ מֵאֵד (וְאוֹתוֹ
הַלִּיץ כְּלִילַת נוֹבֵל תִּהְיֶה) : הַלּוּמִי יִיֵן. כִּד קוֹרְאוֹן עַל סָם שְׁכָרוֹתוֹן שְׁנֹאֲמַר
זֶהֱס (עֲמוּס ו') הַשְּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יִיֵן : (רַש"י)

מצודת דוד הוי. הנביא מתאונן על עטרת הגאווה של שכורי אפרים ר"ל על
מה שהיו מתכבדים בגאותם : **וציץ נובל צבי תפארתו.** הדר תפארתו היא
עטרת הגאווה שזכר תכלה מהר כציץ השדה אשר במעט זמן יבול ויכמוש
והוא כפל ענין במ"ש : **אשר על ראש.** חוזר על עטרת גאות לומר העטרה
אשר על ראש בני אפרים שהיו מפנקים עצמם למשוח ראשם הרבה בשמן
מבושם וכאלו היה הראש גיא מלא שמן : **הלומי יין.** אשר היו מוכים
מהיין כי לפי רוב השכרות יפלו בארץ ויוכו על האבנים המושלכים על פני
האדמה וכאילו היין הוא המכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוי. ענין קריאה לצער : **וציץ.** כעין פרח : **נובל.** ענין כמישה
כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) : **צבי.** ענין הדר כמו וצבי עדיו (יחזקאל
ז) : **גיא.** עמק : **הלומי.** ענין הכאה וכתישה כמו הלמוני בל ידעתי (משלי
כג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוי, החזיון של קאפיטל זה ושאח"ז סובב על המון
התלאות שעברו על שבט יהודה ע"י מלך אשור, ומפלתו לסוף, והכתובים
(מן פסוק א' עד ה') המדברים על עשרת השבטים, הם רק הוצעה אל
מטרת חפצו שינבא על יהודה מפסוק ה' ואילך. כאומר מלכות אפרים
כבר שבת ובטל, אבל מלכות יהודה אשר מחשבת ה' עליהם לטובה, גם
הם ביין שגו ובשכר תעו, וגם עליהם יעבר כוס, עד יערה עליהם רוח
ממרום. ובזה נבא אל הביאור, אומר הוי, קורא אני, הלא **עטרת גאות**
של שכרי אפרים היא המלכות שלהם, (וקראה עטרת **גאות**, ר"ל שאינה
עטרת תפארת באמת רק עטרת גאות הלב והתנשאות רוח המדמה על
שקר). **וציץ נבל** היא מליצה על ארצם השמנה מאד המגדלת פירות
משובחים על ראש מקומות השמנים, (וקראם ציץ נובל לגנאי על שלא
נתקיים בידם) הנה שני אלה, מלכותם, וארצם, הם מכבר **הלומי יין**
נשברו ונאבדו על ידי שרדפו אחרי היין והשכרות : (מלבי"ם באור הענין)

בַּבְּ הִנֵּה חֲזַק וְאַמֵץ לְאֲדֹנָי כְּזָרָם בְּרֵד שְׁעַר קֶטֶב כְּזָרָם מִיָּם כְּפִירִים
שְׁטָפִים הַיָּם לְאֶרֶץ לְבַיִת:

רס"י הנה. יש רוח חזק ואמיץ לה' שהוא כזרם ברד וסער קטב מרירי :
הניח לארץ ביד. יניחאו על ארצם בידו החזקה ויפיל הנובלות מן התאנים
(רס"י) :

מצודת דוד הנה חזק ואמיץ. הנה יש רוח חזק ואמיץ לה' שהוא כזרם ברד
המשבר אילנות : **שער קטב**. כרוח סערה הכורת ומשחית : **שוטפים**.
אשר המה שוטפים בחזקה : **הניח לארץ ביד**. זה הרוח יניח עטרת גאונים
לארץ בחזקת היד ובכח רב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כזרם**. ענין שטף הבא בחוזק רב וכן כזרם קיר (לעיל כה) :
שער. רוח סערה והכ"ף של כזרם משמשת בשתים כאלו אמר כשער :
קטב. ענין כריתה כמו אהי קטבך שאול (הושע יג) : **כבירים**. חזקים או
מרובים : **שוטפים**. נמשכים והולכים במרוצה : **הניח**. כמו יניח עבר
במקום עתיד : **ביד**. ר"ל בכח ע"ש שהכח הוא ביד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה, (מכאן עד פסוק ה' הוא מאמר מוסגר לספר איך
נשבת מהם מלכותם וארצם) : **חזק** יש לה' דבר חזק ואמיץ, (אמיץ הוא
מציין התמדת החוזק בלי לאות והפסק, והמאמר מגביל **חזק כזרם ברד**,
ואמיץ כזרם מים כבירים). **חזק כזרם ברד** שהוא שובר ארזים, **ושער**
קטב היא רוח סערה קוטבת וכורתת את הכל ממקומו, ואם תתחבר עם
הברד הזורם רוח סערה גדולה אז יעקור את הכל. **ואמיץ כזרם מים**
כבירים שטפים, כי הברד שובר אבל אינו שוטף הדבר ממקומו, אבל אם
יבא אחריו זרם מים אז הם שוטפים את כל אשר שבר הברד וישאווהו
למקום רחוק, ומשל הברד אל ההרג והשמד שעשו בני אשור בארצם,
ומשל הזרם, הוא אל אשר הגלו את הפליטה אל נהר גוזן וערי מדי, **הניח**
הזרם ברד ומים כבירים, הניח תחלה את העטרת גאות **לארץ בידו**,
ואח"כ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חזק ואמיץ**. דבר חזק ואמיץ, החוזק, מציין
ההתגברות בשעתו. והאמוץ מציין קיום הכח ההוא והתמדתו, וסדרו
תמיד חזק ואמיץ, ע"ל (ל"ה ג'). **שער קטב**, רוח סערה כורתת וקוטפת
הכל, **ושטפים**, נקראו המים בעת שישאו כל אשר יפגשו בלכתן : (מלבי"ם
באור המלות)

ג בַּרְגְּלִים תִּרְמְסֶנָּה עֵטְרַת גְּאוֹת שְׁכֹרֵי אֶפְרָיִם:

מצודת דוד **ברגלים תרמסנה**. ברגלי האויב תרמסנה עטרת הגאווה של
שכורי אפרים ר"ל האויב ישפיל גאותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תרמסנה**. ענין דריכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ברגלים תרמסנה**, והנמשל של הניח לארץ ביד, הוא על שהעביר העטרה מן המלך, והנמשל של ברגלים תרמסנה שהעביר המלכות לגמרי ע"י שהגלה אותם מארצם, ושני אלה מגבילים נגד זרם ברד, וזרם מים כבירים, שע"י הזרם ברד שהוא משל אל ההריגה נפלה עטרת המלוכה, וע"י זרם מים כבירים שהוא משל אל הגלות נרמסה העטרה לגמרי, עד שא"א להחזירה ע"י מלך אחר, אחר שכולם הלכו שבי לפני צר. ור"ל כי שלשה פעמים בא סנחריב על אפרים ובשני פעמים הראשונים נשאר להם עדיין פליטה אבל בפעם השלישית היו למרמס עד לכלה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תרמסנה, עטרת**. שם המין, וע"כ בא ברבים, וכן תקראנה מלחמה (שמות א'): (מלבי"ם באור המלות)

יד וְהִיתָה צִיצַת נָבֶל צְבִי תִפְאֶרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבֹפֹרֶה בְּטָרָם קִיץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרְאָה אוֹתָהּ בְּעוֹדָה בְּכַפּוֹ! בְּלַעְנָה: (o)

רס"י **כזכורה בטרם קיץ**. כזכור' של תאנת ליץ נובל : **בטרם קיץ**. עת זיכור' שאר התאנים אשר מתוך שהיא זכורה קופץ עליה וזולעה בעודה זכפו כך ויסקוד על הרעה ויביאה עלינו (דניאל ט'): (רס"י)

מצודת דוד **והיתה וכו'**. הדר תפארתו הדומה לציצת הנובל אשר היא לעטרה על ראש גיא שמנים : **כזכורה**. חוזר על והיתה האמור בתחלת המקרא לומר עטרת הגאווה תהיה כתאנה שנתבכרה בטרם יהיה הקיץ והוא עת בשול התאנים כולם : **אשר יראה וכו'**. אשר מיד כשיראה אותה הרואה יבלענה מיד כשהיא עדיין תלויה על הענף ואינו ממתין עד שיתלוש ואמר שכן ימהר האויב להשפיל גאותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ציצת**. מלשון ציץ : **כזכורה**. מלשון בכור ור"ל הנגמר והנתבשל ראשון וכן בכורי ענבים (במדבר יג) : **קיץ**. הוא זמן בישול התאנים וכן והלחם והקיץ (ש"ב טו) : **בכפו**. ענינו ענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב טו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיתה**, אחר שספר איך נפלה עטרת גאות, מספר מפלת הציץ נובל שהוא משל אל ארצם, הוא היה דומה **כזכורה בטרם קיץ** ומצייר בזה ג' ענינים. **א**. שהם הגלו תחלה ונתבשלו לפני הזמן כפרי המתבכרת טרם בא הקיץ, **ב**. שנדמו בזה להבכורה אשר יראה הרואה אותה הגם שאינו בעליה ילקטנה, **ג**. כי בעודה בכפו בעודה בידו טרם

הגיעה אל פיו, וגם יבלענה בפעם אחד בלי לעיסה מתוך החביבות, כן ירשו אותה זרים אשר לא להם המשפט, והחריבו אותם בעודם משורשים בארצם בעודם יושבים לבטח, (עד כאן מאמר המוסגר מעתה שב אל דבריו בפסוק א'), אומר הנה עטרת וציץ נובל של אפרים הם מכבר הלומי יין, אבל לעומת זה לשבט יהודה, הנה. (מלבי"ם באור הענין)

לַחַם בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי יְהוָה צְבָאוֹת לְעֵטֶרֶת צְבִי וְלְצִפִּירַת תְּפָאֶרֶת לְשָׂרָר עַמּוֹ:

רש"י ביום ההוא. כהתם הפוסעים : יהיה ה' לזכרות לעטרת לבי. ללדיקים הנשארם : וצפירם : (רש"י)

מצודת דוד ביום ההוא. ביום מפלת מלכות אפרים : לעטרת צבי. ר"ל יתלו הכבוד בגאות ה' : ולצפירת תפארה. כפל הדבר במ"ש : לשאר עמו. הם יהודה ובנימין : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולצפירת. כן יקרא העטרה או המצנפת המסבב את הראש כי צפירה היא ענין סבוב ובמשנה הקופה משיעשה שתי צפירות לרוחב שלה (כלים פי"ו) ור"ל הסבוב שעושים לקופה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ביום ההוא, של מפלת אפרים, עטרת צבי לעומת עטרת גאות של אפרים יהיה עטרת חמדה, ולעומת ציץ נובל הצומח וכלה, יהיה צפירת תפארה, אור השחר הצומח והולך עד נכון היום, לשאר עמו היא מלכות יהודה : (מלבי"ם באור הענין)

לַחַם וְלָרוּחַ מְשֻׁפֵּט לִיּוֹשֵׁב עַל-הַמִּשְׁפָּט וְלַגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מְלַחְמָה שְׂעָרָה: (o)

רש"י ולרוח משפט. יהיה הקצ"ה להורות משפט : ליושב על המשפט ולגבורה. יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה : (רש"י)

מצודת דוד ולרוח משפט. האל יהיה לרוח משפט למי שיושב על המשפט ר"ל יחונן דעת לחזקים לעשות משפט אמת : ולגבורה. הוא יהיה לגבורה לבני יהודה אשר שבו ממקום המלחמה להכנס אל שער העיר להשגב שמה ר"ל לא יצטרכו לגבורת מלחמה כי האל ילחם להם ויכה את האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולרוח. ענין התעוררות וכן ותהי על יפתח רוח ה' (שופטים יא)
: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ולרוח לעומת שהצלחת המדינה תלויה בשני דברים.
א. בשהמלך הלוּבש העטרת יעשה משפט בין איש לחברו, שאז ילבש
עטרת צבי, הנה ה' יהיה לו **לרוח משפט**, כי ברוח ה' יעשה משפט. **ב.**
שיהיו לה גבורי כח עושי מלחמה ישמרו אותה מאויב חיצוני, אומר כי
ה' יהיה למשיבי מלחמה אלה **לרוח גבורה** להתגבר נגד האויב המחריב
את ארצם, ובזה יהיה להם **לצפירת תפארה** בל יוחרב ארצם וידמה לציץ
נובל, אמנם הלא. (מלבי"ם באור הענין)

ז וגם-אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן-היין
תעו מן-השכר שגו בראה פקו פליליה:

רס"י וגם אלה. יוספי משפט ומסיבי מלחמה שדור הזה כלומר טובים
וחסודים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בהם: שגו ברואה. הלעיגו בדברי
הנביאים וי"ת במאכל מעדנים שראוהו עונג להם: פקו פליליה. הכשילו
המשפט: פקו. לשון פיק ברכים (נחום ז') פוקה (שמואל א' כ"ה): (רס"י)

מצודת דוד וגם אלה. גם יהודי ובנימין בעבור שכרו' היין שגו בדעתם
ובעבור השכר תעו מדרך הישר: כהן. הוא המורה וכן נאמר כי שפתי כהן
וכו' ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב): **ונביא.** הנביא השקר אשר
העמידוהו להוכיח' ולישר דרכם: **שגו בשכר.** בעבור שתיית השכר שגו
בדעת': **נבלעו.** נשחתו מן השכרות: **שגו ברואה.** שגגו בדעתם בענין
הראיה כדרך השכור שאין דעתו מסכמת לאמיתת הדבר הנראה: **פקו**
פליליה. הכשילו את המשפט ולא דנוהו דין אמת: (מצודת דוד)

מצודת ציון שגו. מל' שגגה ומשגה: **ובשכר.** יין ישן: **תעו.** מי שהוא
מבולבל בדעתו ואינו יודע מה לעשות נקרא תועה והושאל מהתועה בדרך
שאינו יודע להיכן ילך: **נבלעו.** ענין השחתה כמו ובלע בהר הזה (לעיל
כה): **פקו.** ענין הכשלה כמו ופיק ברכים (נחום ב): **פליליה.** ענין משפט
כמו ופללו אלהים (ש"א ב): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין גם אלה, שאר עמו וגבוריו שזכר והם שבט יהודה
ביין שגו ולא לקחו מוסר מאפרים שהיו הלומי יין, (תחלה **ביין שגו** היא
שגיאה מועטת ואח"כ **בשכר** שהוא יין המשכר **תעו** הרבה) **וגם כהן ונביא**
המורים את העם שגו לשתות שכר, עד כי **נבלעו מן היין** הנביא נשחת כח
נבואתו והמדמה שלו ע"י היין ועי"כ **שגו בראה** ויחזו משאת שוא
ומדוחים, וכן הכהנים **תעו מן השכר** תעו בהוראה ו**פקו פליליה** והטו

משפט, (המאמרים מגבילים) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **שגו תעו**. תעה יותר משגה, וכן שכר מיין. בראה שם ע"מ יורה ומלקוש. **פליליה**, המשפט וההוראה : (מלבי"ם באור המלות)

פ **כל-שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום: (פ)**

רש"י **כי כל שולחנות. שלהם של זכחי מת' הם שהם כקיא לואה : בלי מקום.** **אין הדעת סובלתן :** (רש"י)

מצודת דוד **כי כל שלחנות.** אשר הם מסובים עליהם : **קיא צואה.** הקאה ושלושול היציאה כדרך היין המביא הקאה ושלושול מלמטה : **בלי מקום.** **אין מקום פנוי ונקי מאלה :** (מצודת דוד)

מצודת ציון **קיא.** הוא המאכל החוזר מן הגוף דרך הפה : **צואה.** כמו **וצואה** והיא **צואת הגוף :** (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כל שלחנות מלאו קיא וצואה,** משכרותם, ואין להם לזה מקום מיוחד מוצנע, רק מטנפים א"ע בכל מקום בגלוי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קיא צאה.** כמו ראובן שמעון : (מלבי"ם באור המלות)

ט **את-מי יורה דעה ואת-מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים:**

רש"י **את מי יורה דעה.** שמא לתינוקות שאין יודעין להבין כי הגדולים פנו לדרך רעה : **גמולי מחלב.** גדולי מחלב : **עתיקי משדים.** לשון ויעתק משם (בראש' יב), **ד"א גדולי** מן התורה שנקראת **חלב** ועתיקי משדים **מוסרים** **מלפני** **ת"ח :** (רש"י)

מצודת דוד **את מי.** הואיל והגדולים פונים אל השכרות א"כ למי ילמוד הנביא דעה ולמי יבין השמועה אשר שמע מאת ה' : **גמולי מחלב.** וכי ילמד לאלה שנגמלו מהנקת החלב : **עתיקי.** הנעתקים משדי אמן וכפל הדבר **במ"ש** : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יורה.** ענין למוד כמו ולהורות נתן בלבו (שמות לה) : **גמולי מחלב.** כן נקרא התינוק הנפרש מקרוב מן ההנקה כמו ויגדל הילד ויגמל

(בראשית כא) : **עתיקי**. מלי העתק והסרה וכן ויעתק משם ההרה (שם
יב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין את מי, מסיים את דבריו, אומר אחר שכבר הוכחתי
אותם פעם אחר פעם ע"י הנביאים, וגם כבר ראו מה שקרה לאפרים ולא
לקחו מוסר, **אשאל את מי יורה הכהן המורה דעה ולמי יודיע הנביא**
שמע הנבואה, וכי **לגמולי מחלב** הוא מורה דעה אשר אינם מבינים את
הלימוד בפעם הראשון ולכן צריך להבינם וללמדם אלף פעמים? ושיעור
הכתוב **וכי לגמולי מחלב יורה דעה**, עד. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יורה דעה, הכהן. שפתי כהן ישמרו דעת וכו'. יבין
שמועה, הנביא. את אשר שמעתי מאת ה' צבאות הגדתי לכם : **גמולי**
מחלב עתיקי משדים. הנעתק משד עדן אינו גמול מחלב, כי יתכלכל
בחמאת בקר וחלב צאן, ולכן הוסיף עתיקי משדים, שהוא היונק : (מלבי"ם
באור המלות)

זו כי צו לצו קו לקו קו זעיר שם זעיר שם :

רש"י **כי לו לו לו**. נביא מכוה להם מאת הקב"ה והם יס להם לו סל
עכו"ם כנגד לו זה וחוזר הנביא ומוכיחם והם תמיד אומרים יס לנו לו לו
סלנו חקוב משלך : **קו לקו**. יס להם קו משקולת משפטי רשע כנגד קו
הלדק : **זעיר שם**. הנביא אומר להם עוד מעט תצוא עליכם רעה והם
אומרים **זעיר שם ימהר יחיסה מעשהו לימים מועטין** : (רש"י)

מצודת דוד כי צו לצו. מהתענג ומרוב כל המה רחוקים ממצות ה' עד
שהכרח לעשות להם צוואה במצות ה' ר"ל לעשות עוד סייג וגדר למצות
ה' ואל הצוואה והסייג הזה ההכרח לעשות עוד לה סייג וצוואה אחרת :
קו לקו. ע"ש שקו המשקולת עשויה להשמר לבל יעקמו הבנין לזה קורא
למשמרת בלשון קו ורצה לומר ההכרח לעשות להם משמרת למשמרת
התורה ולעשות עוד משמרת למשמרת והענין כפול במ"ש : **זעיר שם**.
ר"ל אף במקום המוכן ללמוד תורת ה' אין ללמד להם כי אם מעט מעט
כי למשא יחשב להם : **זעיר שם**. הכפל יורה על הצמצום : (מצודת דוד)

מצודת ציון צו לצו. מלי צוואה : **קו לקו**. ענינו חוט המשקולת של הבנאי
וכן וקו ינטה (זכריה א) : **זעיר**. מעט כמו כתר לי זעיר (איוב לו) : **שם**.
ר"ל במקום הידוע המוכן ללמוד שמה וכן על כל המעשה שם (קהלת ג)
ופי במקום המוכן אל הדבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי צו לצו, עד שצריך לצוות מה שכבר צוה ולחזור

ולצוות מה שכבר צוה שני פעמים, וגם לא די בזה רק צריך עוד לציין בקו כדרך שמלמדים לתינוקות על ידי קוים וציורים, את הדבר שכבר ציין להם בקו, ואח"כ לציין ולצייר שנית, ולא ללמד ולצייר דברים רבים בפעם אחד רק זעיר שם זעיר שם, מעט בענין זה ומעט בענין אחר כמי שהמנהג בלימוד שמלמדים לתינוקות: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צו. הראשון פעל, ולצו שם, וכן קו לקו: (מלבי"ם באור המלות)

יבא כִּי בִלְעָגִי שָׁפָה וּבִלְשׁוֹן אַחֲרַת יְדַבֵּר אֶל-הָעַם הַזֶּה:

רס"י בלעגי שפה. וכן כל לשון לעגים וכן (לקמן לב) עלגים פניהם לשון הפוך שאינו מיושר להשמע: ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם דבר נבואה ותוכחה דומה להם ללשון נלעג שאין יכולין להבין בו: (רס"י)

מצודת דוד כי בלעגי שפה. כי דברי הנביא בעיניהם כאלו ידבר אליהם בלעגי שפה ובלשון אחרת שאינם מכירים בו: (מצודת דוד)

מצודת ציון בלעגי. המדבר בהפך תכונות הדבר שאין נוח להבין קרוי נלעג בלי המקרא כמו נלעג לשון אין בינה (לקמן לג): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי דברי הנביא נדמה להם כאילו מדבר בלעגי שפה שאין מבינים את דבריו, (ור"ל המדבר בלשון אחרת אף שבקי בצחות הלשון, וכן מי שנלעג בלשונו אף שמדבר בשפת עמו, קשה להבין דבריו, וכ"ש המדבר בלשון אחרת, וגם אינו יודע צחות הלשון ההוא, וכן נדמה להם דבר הנביא המדבר לשון הקדש צח ומזוקק שבעתים): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לעגי שפה. הוא המגמגם בלשונו מחסרון כלי המבטא, ולשון אחרת, כמו לשון רומי לאיש פרסי: (מלבי"ם באור המלות)

יבב אָשֶׁר | אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הַנִּיחוּ לְעַיִף וְזֹאת הַמְּרַגְעָה וְלֹא אָבֹא

רס"י אשר אמר. הנביא להם זאת המנוחה להיותכם צלולה הניחו לעיף צלל תגזלוהו זאת תהיה לכם המרגעה: (רס"י)

מצודת דוד אשר אמר אליהם. רצה לומר הלא לטובתם ידבר כי זהו הדבר אשר אמר אליהם הניחו לעיף ותש כח ואל תגזלו אותו ובזאת תמצאו מנוחה ומרגוע ועכ"ז אינם רוצים לשמוע עם שהדבר הוא לטובתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון המרגעה. ענין מנוחה כמו הלוך להרגיעו ישראל (ירמיה לא) : **אבוא**. ענין רצון וחפץ כמו לא אבה יבמי (דברים כה) והאל"ף נוספת וכן ההלכוא אתו (יהושע י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אשר, ר"ל כי הבלתי שומע לתוכחה יהיה או מפני שאינו מבין, או מפני שהמוכח מבקש ממנו שיקבל עליו דברים הקשים על טבע האדם כמו לסגף גופו, לפזר ממונו, ואחרי שבאר שא"א שלא יבינו דברי הנביא שכופל ומשלים ומסביר להם בלשון עמו הצח, מבאר כי אינו מבקש מהם דבר גדול, רק אמר להם **בזאת תמצאו מנוחת הגוף ומרגעה** לנפש אם רק **תניחו לעיף** הנאנח מיד עושקיו כח, בל תגזלו ותעשקו, ואעפ"כ **ולא אבוא שמוע?** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות המנוחה המרגעה. מנוחה לגוף ומרגעה לנפש. ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו' טז). לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך (דברים כח סה), ר"ל לא מנוחה נפשיית ולא גופנית, וע"ל (לד יד) : (מלבי"ם באור המלות)

ג'א והיה להם דבר-יהוה צו לצו קו לצו קו לקו קו לעיר שם זעיר שם למען ילכו וקשלו אחר ונשברו ונקשו ונלקדו: (פ)

רפ"י והיה להם דבר ה' וגו'. כמדתה ימדוד להם יגזור סדצרו עליהם או סל אומות המשתעבדים צם על או פקודה על פקודה על עבודה על עבודה קו סל פורענות כנגד קו סל עבירות סבדים קו לקו תקוה חילוף תקוה יקוו לאור והנה חשך : זעיר שם זעיר שם. לימים מועטים תצא עליהם והם יתמעטו שם צארץ אויביהם : (רפ"י)

מצודת דוד והיה להם דבר ה' וכו'. ר"ל מאד נקל להם לעבור על דבר ה' כאלו לא היתה רק צוואה וסייג לצוואה אחרת ואף האחרת היתה רק צוואה וסייג למצות ה' שאין אדם נזהר כ"כ בשמירתה לפי שהיא צוואה רחוקה ממצות ה' : **קו לקו**. כאלו היתה רק משמרת למשמרת אחרת ואף האחרת רק משמרת למשמרת התורה שאין אדם סופנה כ"כ והענין כפול במ"ש : **זעיר שם**. ר"ל אף במקום שלמדה נחשבת מעט ואף כי אותם שלא דרכו בנתיבותיה : **זעיר שם**. הכפל יורה ההמעטה : **למען ילכו**. בעבור זאת כשילכו וכפלו לפול אחר וישברו ויפלו בהמוקש וילכדו

בה ר"ל יפלו בצרה ולא יוכלו להמלט : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והיתה, אמנם אף שאין רוצים לשמוע דבר ה', מ"מ יהיה להם דבר ה' ציוי אחר ציוי ואזהרה אחר אזהרה פעם אחר פעם ויסביר להם דבריו אחת אחת למען ילכו וכשלו אחר כי ההולך בשגגה ואינו יודע שיש מכשול בדרכו הולך לפניו, אבל היודע שיש מכשול והולך במזיד הוא נכשל לאחוריו, כי הוא הנסוג מדרך הידוע הטוב, לאחור, ובזה נשבר בלי תרופה, ר"ל ה' ישלח נביאיו עליהם כדי שעיי"כ יגדל עונשם בהיותם מזידים, וכשלו ונוקשו, מכשול הוא באבן והמוקש הוא עיי"כ פח יקוש שטמנו לו אחרים בכונה, ומשל המכשול על שחוטא מצד עצמו, ומשל המוקש על שחוטא עיי"כ מסיתים ונביאי השקר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וכשלו ונוקשו. עיין למעלה ח' טז : (מלבי"ם באור המלות)

גיד לכן שמעו דבר-יהוה אנשי לצון משלי העם הזה אשר בירושלם :

רש"י משלי העם הזה. האומרים לאון כל' משל כגון : (רש"י)

מצודת דוד אנשי לצון. המלעיגים בדברי הנביא : מושלי. המושלים על העם אשר בירושלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון לצון. מלי' לץ : מושלי. מלי' ממשלה : שאול. הוא בור הקבר : חוזה. ענין גבול כמו מחוז חפצם (תהלים קז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן, אחר כי רצון ה' לנבאות ולהזהיר אתכם גם אם אינכם שומעים לכן שמעו דבר ה' אתם אנשי לצון, עוסקים בלצנות הגם שאתם מושלים על עם ה' בירושלים עיר הקדש : (מלבי"ם באור הענין)

טו כי אמרתם כרתנו ברית את-מֹות וְעַם-שָׂאֵל עָשִׂינוּ חֲזָה (שיט) שוט שוטף כִּי-(עבר) יַעֲבֹר לֹא יְבֹאֵנוּ כִּי שָׁמְנוּ כָּזָב מִחֲסָנוּ וּבִשְׁקָר נִסְתַּרְנוּ : (פ)

רש"י כרתנו ברית את מות. שלא יבא עלינו : עשינו חוזה. גבול שלא יעברנהו וכן מחוז חפצם (תהלים קז) וכן מחזה אל מחזה (מלכים א' ז') כולם ל' גבול הם וחילוננו של דבר אשומיי"ר כלע"ז : שוט שוטף. מכה

המתהלכת בארץ : לא יבואו. לא יבוא עלינו : שמונו כזב. שמונו ע"א : מחסנו. מחסה שלנו : ובשקר נסתורנו. בע"א בטחנו להסתורנו : (רפ"י)

מצודת דוד **כי אמרתם**. אשר אמרתם בלעג הנה כרתנו ברית עם המות שלא יבא עלינו קודם הזמן ולא נירא א"כ מהפחדת הנביא : **עשינו חוזה**. עשינו גבול שלא נבוא אל השאול קודם הזמן : **שוט שוטף וכו'**. כאשר יעבור מכה המתהלכת בארץ לא יבוא עלינו : **כי שמונו כזב מחסנו**. נחסה בצל הכזב כי נחכם לומר לפני המכה שלא צוה המקום לבוא עלינו והוא ענין לצנות : **ובשקר נסתורנו**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שוט**. שבט המכה כמו שוט לסוס (משלי כז) : **שוטף**. ענינו מהירות ההליכה והושאל מלי נחל השוטף : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אמרתם**, מבאר הלצנות שלהם, **כרתנו**, ממליץ כי המות הוא שליח של השאול והאבדון אשר יצעק הב הב ולא ישבע, והם אמרו כי כרתנו ברית עם המות בל ימיתם, וסימן שיתקיים הברית עשו עם השאול שהוא השולח את המות, בל ירצה במיתתם, והנמשל, כי מלך מצרים הוא משל המות, והרכוש הנמצא במדינה הוא משל השאול כי הוא השולח את המות עליהם שע"י שרוצה ברכושם לשלול שלל הוא בא להחריב את ארצם, והם כרתו ברית את מלך מצרים, ואין להם לירא כי ישוב והפר את בריתו ע"י שיתן עינו ברכושם, כי רכושם בעצמו הוא החוזה והאות לקיום הברית, כי כבר שלחו לו כל אוצרותם ורכושם לדורון (כמ"ש לקמן למ"ד) ישאו על כתף עירים חיליהם) ובזה הם בוטחים בעזרת מלך מצרים, שגם שוט שוטף כי יעבור אף שיהיה שוט כללי ומחריב ארצות, ואף שיעבור בארצות מ"מ לא יבוא אלינו. **כי שמונו כזב מחסנו**, שקר הוא גדול מכזב כי כזב הוא אמת בשעתו רק שאינו מתקיים, ושקר אין לו מציאות גם בשעתו, ומסתור הוא גדול ממחסה, ואמר על צד ההלצה, הכזב בו יחסו א"ע חסיה מועטת, והשקר שאין בו ממש כלל חושבים כי יהיה להם למסתור ומגדול עוז מפני אויב. והנמשל כי בטחו על מצרים וחסו בו והוא רצה לעזרם רק היה להם כמו אכזב ולא יכול להושיע להם בסוף, וגם בטחו על אשור שנתנו לו מנחה ושוחד וחשבו זה למסתור גדול, וזה היה שקר תיכף כי היה לבבו עליהם לרעה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חזה**. אות לראות ולחזות בו, **כזב**, **שקר**. דבר ששקרו יוכל להתברר תיכף נקרא שקר, ואם א"א לבררו עתה רק אחרי כן נקרא כזב. ויצוייר שקר בערך המגיד וכזב בערך השומע, שאינו יכול לברר שקרו מיד, ואז באו ב' הלשונות. (מיכה ב' יא) ושקר כזב, יפח כזבים עד שקר (משלי ו' יט). ומסתור גדול ממחסה כנ"ל (ד' וי"ו) : (מלבי"ם באור המלות)

טו לְכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַנְּנִי יִסֹּד בְּצִיּוֹן אֶבֶן אֶבֶן בַּחַן פֶּנֶת יְקָרָת
מוֹסָד מוֹסָד הַמֵּאֲמִין לֹא יִחִישׁ:

רפ"י הנני יסד. ל' עזר הוא כמו (מגלה א) יסד המלך וכן כריך לפותרו
הנני הוא אקר יסד כזר : (צליון אבן. כזר) נגזרה הגזרה לפני והעמדת
מלך משיח שיהא צליון לאבן בוחן ל' מצלר וחזק כמו (לקמן לב) עופל
ובחן וכמו הקימו בחוניו (לעיל כג) : מוסד מוסד. הראשון פתח לפי שהוא
דבוק מוסד של מוסד (מוסד) שהוא מוסד גמור : המאמין לא יחיש.
המאמין דבר זה לא ימהרנה לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבא : (רפ"י)

מצודת דוד לכן. הואיל ויש בכם אנשים מלעיגים בדברי הנבואה יבוא עת
שיקבלו גמולם וכאשר מסיים והולך : הנני יסד. הנה אני הוא אשר מאז
גזר ויסד להיות בציון מלך חזק כאבן ועל חזקיה יאמר : אבן בוחן. האבן
הזה יהיה להם למבצר : פנת יקרת. יהיה כאבן יקר ההושם בפנת הבנין
למען יהיה נראה מהעבר מזה ומהעבר מזה : מוסד מוסד. יהיה כהיסוד
המיוחד שביסודות : המאמין לא יחיש. לפי שרובם לא היו מאמינים
בדברי הנביא בימי אחז לכן אמר המאמין לדברי לא ימהר לראות הדבר
ר"ל לא יחשוב בלבבו שעתה תהיה הדבר כי לא תהיה עד לאחר זמן :
(מצודת דוד)

מצודת ציון בוחן. ענין מבצר חזק כמו הקימו בחוניו (לעיל כג) : פנת. מלי
פנה וזויות : יקרת. מלי יקר וחשוב : מוסד. מלי יסוד : יחיש. ענין
מהירות כמו ימהר יחשה מעשהו (לעיל ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן, (נבואה זאת נמשכה עד סיי כ"ט פסוק ט'), ותוכן
ענינה, תחלה מספר כי חזקיה המלך ימרוד במלכות אשור (ט"ז) ובטחונם
על מצרים לא יקום (י"ז י"ח) ואשור יעבור בארצם (י"ח י"ט) אבל לסוף
יפול (י"ט כ' כ"א) עפ"י אמר להם דברי תוכחה (כ"ג כ"ט) ושוב חוזר
לספר הצרות שיגיע להם תחלה ע"י מלך אשור (סיי כ"ט א' ד') ומפלתו
לבסוף (ה' ט') ובזה נבאר הכתובים). הנני אשר יסדתי בציון אבן, מדמה
במליצתו כי בית יהודה הורס ונחרב, וה' יתחיל לבנותו מחדש, ויניח
תחלה אבן למוסדות שעליו יבנה הבית והוא המלך חזקיה (ומליצתו
מוגבלת ג"כ נגד מה שאומר ויעה ברד מחסה כזב, המחסה כזב ימוש
ממקומו וכנגדו יבנה בית נאמן לבית יהודה). אבן בחן, מצייר באבן הזה
שלש בחינות. א. מצד חמרו יהיה אבן בוחן וחזק אשר נבחן ונתנסה שהוא
אבן טוב לא מורכב מעפר וחול וחלקים זרים. ב. מצד ערכו וצורתו אחר
שישימו אותו לראש פנה יהיה אבן יקר כאבן ספיר ואקדח למען יהיה
פנת יקרת. ג. מצד תכליתו יהיה מוסד מוסד, עליו יניחו כל היסודות,
יהיה יסוד היסודות, ומחזיק הבנין בכללו, והנמשל כי המלך הזה מצד

עצמו יהיה נבחן ומנוסה לצדיק גמור נקי מתאות וזך המחשבות, **ב**. מצד יחוסו, אחר יהיה לראש פנה שיהיה מזרע בית דוד היקרים, **ג**. שיהיה יסוד היסודות ילבש עצה וגבורה והוא יחל להושיע את ישראל. **המאמין** בדבר זה **לא יחיש** וימהר, כי לא יהיה זה תיכף כי תחלה יעברו צרות רבות (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יסד. עבר, כי היסוד שהוא המלך חזקיהו כבר הונח, והמאמין לא יחיש, כי הבנין בכללו לא היה תיכף, עד שנת ט"ו לחזקיהו. **בחן**, לשון חוזק (מלבי"ם באור המלות)

יז וְשִׁמְתִי מִשְׁפָּט לְקוֹ וְצִדְקָה לְמִשְׁקֶלֶת וְיַעַה בְּרַד מַחְסֵה כְּזָב וְסִתָּר מִיָּם יִשְׁטָפוּ: (o)

רפ"י וְשִׁמְתִי מִשְׁפָּט לְקוֹ. לפני זא אותו מלך אביא עליכם גזרות להתם הפושעים שזכם ושמתי משפט יסוריו להיות לקו כלומר אשים קו מדת יסורין להביא עליכם ואת לדקה אשים שתהא משקולת המייקרת בנין הזנין בחומות כלומר שתהא לדקה מהלכת לפניהם ומייקרת דרכיהם שיכלו הפושעים ונותרו הלדיקים : ויעה ברד מחסה כזב. אותו כיסוי שאמרתם כי שמנו כזב מחסנו יבא ברד ויטאטאנו ויעה לשון טיאוט כמו (מ"א ו) את היעים שגורפין בהם אפר הכירות : וסתר. שאמרתם עליו ובסקר נסתרו המים ישטפוהו כלומר אביא המון (אומו) שיסצרו מלכותיה' ופסיליהם ולשון משפט האמור כאן יושטי"ל"א בלע"ז : (רפ"י)

מצודת דוד וְשִׁמְתִי מִשְׁפָּט לְקוֹ. אז אשוב גמול המפעל ואשים משפט יסורים להרשעים הללו כפי קו חטאם ר"ל כדבר הנמדד בקו לא פחות ולא יותר : וצדקה למשקלת. ואל הצדיקים אעשה צדקה כפי משקל צדקתם כי בימי חזקיה יכבוש שנחריב ערי הבצורות ביהודה ויהרוג הרשעים והצדיקים יותרו ויקבלו הטובה : ויעה ברד. כלפי שאמרו כי שמנו כזב מחסנו אמר שהברד יכבד ויטאטא את המחסה הכזב ר"ל שנחריב המכה לא יפנה אל דברי הכזב : וסתר. כלפי שאמרו ובסקר נסתרו אמר שהמים ישטפו את מסתור השקר ר"ל שנחריב לא יפנה אל השקר וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון לקו. ענינו חבל המדה : ויעה. ענין כבוד וטאטא והוא מלי ואת היעים (שמות לח) שהם הכלים העשויים לכבד ולהסיר את הדשן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וְשִׁמְתִי, אחר שצייר את יסוד הבנין, מתחיל לצייר

את הבנין בעצמו, הנה דרך הבנאים, אחר שיניחו האבן פנה, ימדדו בקו המדה אורך הבנין ורחבו, ואחר שבונים בגובה יחזיקו בידם אנך ואבן משקולת לראות אם החומה שוה בגובהה, עפ"י אומר כי משפט שבין אדם לחבירו שיעשו אז, זה יהיה הקו, ולפיהם יתארך ויתרחב הבנין שהיא בית יהודה לארכו ולרחבו, והצדקה שהיא המע"ט שבין אדם למקום היא תהיה המשקולת שעפ"י יעלה הבנין בגובה נכח היושבי בשמים, (וממליץ שע"י המשפט יצלחו בדרך טבעי וע"י הצדקה יצלחו בהשגחה נפלאה מעל שמים למעלה מן הטבע). ויעה, אחר שיבנו בנין מבצר יבטלו את המחסה שאין בה ממש, ולא יבטחו על אשור ומצרים. וסתר מים ישטפו, הברד שובר ומניח במקומו והמים שוטפים ונושאים את הדבר, וממליץ כי הסתר שעליו בטחו יותר יהיה בטולו גם כן יותר עד שלא ישאר ממנו רושם כלל: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קו משקלת**. הקו, יהיה גם בארך ורוחב. והמשקלת, רק על שיוי החומה בגובה, וכיוצא בו (מ"ב, כא יג) ושם בארתי, וההבדל בין משפט וצדקה (למעלה א' כז). ויעה, ענין טאטוא. (יח) וכפר. יתבטל, לא תדעו כפרה (לקי מז יא): (מלבי"ם באור המלות)

יח וְכַפֵּר בְּרִיתְכֶם אֶת-מֹות וְחַזֹּתְכֶם אֶת-שְׂאוֹל לֹא תִקּוּם שׁוֹט שׁוֹטֵף
כִּי יַעֲבֹר וְהִיִּיתֶם לוֹ לְמַרְמָס:

רס"י וכופר בריתכם את מות. ויתצטל הצרית אקר אמרתם כרתנו צרית את מות כל כפרה לשון קנוח סילוק דצר וכן (צראשית לצ) אכפרה פניו: וחזותכם. אקר אמרתם עם שאל עשינו חוזה: שוט שוטף. אקר אמרת' לא יבואנו והייתם לו למרמס: (רס"י)

מצודת דוד וכפר וגו'. כלפי שאמרו כרתנו ברית את מות אמר אז יוסר הברית ויבוטל כי בוא יבוא עליכם: וחזותכם וגו'. כלפי שאמרו ועם שאל עשינו חוזה אמר אז לא תקום הגבול שעשיתם עם השאל כי כן תבואו אל השאל: שוט שוטף וגו'. כלפי שאמרו שוט וגו' לא יבואנו אמר כאשר יעבור המכה המתהלכת תהיו לו למרמס כי עליכם יבוא וירמוס אתכם: (מצודת דוד)

מצודת ציון וכופר. ענין העברה ובטול וכן איש חכם יכפרנה (משלי טז): וחזותכם. מל' מחוז וגבול: לא תקום. לא תתקיים: למרמס. ענין דריכה ברגל: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וכפר**, וממילא יושבת בריתם עם אשור ומצרים, ויהיו למרמס אל מחנה אשור שיעבור בארץ יהודה: (מלבי"ם באור הענין)

זַט מְדִי עָבְרוּ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי-בִבְקָר בִּבְקָר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבְלַיְלָה וְהָיָה
רַק-זֹעָה רַק-זֹעָה הַבֵּינִי שְׁמוּעָה:

רַק"י **צַבָּר צַבָּר**. כְּלוּ תְדִיר תְדִיר אֲצִיחַ עֲלֵיכֶם גְּזִירוֹת : וְהָיָה רַק זֹעָה
הַבֵּינִי שְׁמוּעָה. זֹעָה לְכָל הַשְּׁמוּעִים לְהַבִּין שְׁמוּעוֹת פּוֹרְעָנוֹ הַקְּשׁוֹת שְׁאֲצִיחַ
עֲלֵיכֶם כָּל הַשְּׁמוּעִים יִזְעוּ : (רַק"י)

מצודת דוד **מדי עברו**. מתי שיעבור שוט השוטף יקח אתכם אליו : **כי**
בבקר. בכל בוקר יעבור עליכם ואח"כ יתמיד לבוא ביום ובלילה : **והיה**
וגו'. מי שיתן לב להבין שמועת הפורעניות לא ישקוט לבבו רק יהיה מלא
מרתת וחרדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מדי**. כמו מתי וכן מדי דברי בו (ירמיה לא) : **זועה**. ענין רתת
וחרדה כמו ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת יב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **מדי עברו**, בכל עת שיעבור יקח אתכם, כי בעת כבש
את העמים היושבים בסוריא בא בכל פעם לארץ יהודה היושבים על
טבור הארץ, ואל תחשבו שלא יעבור בתמידות, כי **בכל בקר יעברו**,
ויתעכב אצלכם ביום ובלילה. **והיה רק זועה**, אחר שספר תכיפת הצרות
שיביא עליהם אומר אבל דעו כי מה שאביא עליכם את מלך אשור לא
יהיה תכליתו למען יגל אתכם מעל אדמתכם כמו לעשרת השבטים, כי
לא יהיה תכליתו רק **זועה הבין שמועה**, להחריד ולזעזע אתכם למען
תבינו שמועה אשר תשמעו מאת ה', למען תטו אזן לדברי הנביאים
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **זועה**. רעדה. ולא זע ממנו (אסתר ה' ט'). **הבין**,
מקור, למען הבין שמועה, הנבואה, כמו ואת מי יבין שמועה (ט) : (מלבי"ם
באור המלות)

זכ כִּי-קָצַר הַמָּצֵעַ מִהַשְׁתַּרֵּעַ וְהַמְסָכָה צָרָה פְּהִתְכַּנֵּס:

רַק"י **כי קצר המצע מהשתרע**. כי אציח עליכם שונא דוחק אתכם אשר
לא תוכלו להספיק עבודתו כשיציע מצעו עליכם יקצר לו מהשתרע השוכב
עליו : **מהשתרע**. מהשתטח להאריך איצרו איסטנדלוי"ר זלע"ז :
והמסכה ררה. הנסיך שימשול עליכם יהיה מקומכם דחוק לו בהתכנסו

לתוכו, ורבותינו דרשוהו על עכו"ם שהכניס מנקה להיכל קלר המלע הזה מהשתרע מהשתרר עליו שני רעים ואני פרשתי לפי פשוטו וזכרך זה ת"י ואף מדרך רבותינו יש ליסבז על אופן הדבור כלומר למה אני מביא עליכם פורענות זו לפי שקלר המלע מהשתרע אני לזדי עליו שנאמר (מ"א ח) הנה השמים לא יכלכלוך וכל שכן בהכניסכם מסכה עמי כזיכול לר לנו המקום : (רס"י)

מצודת דוד **כי קצר וגו'.** המצע אשר ישכב עליו יהיה קצר להשתטח עליו ולהאריך עצמו בפשוט הרגלים ר"ל ארצם תהיה צרה מהכיל התפשטות מרבית חיל האויב הבא : **והמסכה צרה כהתכנס.** המסכה תהיה צרה לו כאשר יתכנס להתאסף תחתיה עם כל איבריו והוא כפל ענין במ"ש ויורה על הפלגת הדבר שיהיה רב מחנהו וכמ"ש והיה מטות כנפיו מלא רוחב ארצך (לעיל ח"י) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המצע.** ענינו הכרים והכסתות ההושם תחת האדם בשכבו כמו ערש יצועי (תהלים קלב) : **מהשתרע.** ענין עודף ויתרון האורך כמו שרוע וקלוט (ויקרא כב) : **והמסכה.** מל' מסך ומסכה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה) : **צרה.** דחוקה : **כהתכנס.** ענין אסיפה כמו נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי קצר המצע,** מצייר מפלת אשור סביב לירושלים, כמי שמכניס ארח אל ביתו ומשכיבו במטה שהמצע שתחתיו קצרה בארכה, והמכסה שמכסה בו היא צרה ברחבה אם ירצה לפשוט את גופו לארכו לא יוכל מפני שהמצע שתחתיו קצר ואין לו על מה להניח רגליו, ואם ירצה להכניס את רגליו אל גופו לא יוכל מפני שהמכסה שעליו צרה ואין לו במה שיתכסה מלמעלה, והנמשל יבאר בפסוק שאח"ז : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מהשתרע.** התפשטות האיברים. חרום או שרוע (ויקרא כא יח). **והמסכה,** הוא המכסה. ויגל ה' את מסך יהודה. (כא) **זר נכריה.** הזר הוא המוזר והמופרש מאיזה ענין מיוחד, כמו הישראל אצל אכילת תרומה וקדשים, ההדיוט אצל שמן המשחה. והנכרי הוא מארץ אחרת, ונרדפו זר ונכרי, ובאורם תמצא (לק' סא ה'). עובדיה א' יא. איכה ה' ב'. תהלות סט ט'. פא יו"ד. משלי ב' טז ה' יו"ד, כ. ז' ה', י" ט"ו. כ"ז ב'. איוב י"ט ט"ו) : **מעשה עבדה.** הבדלם מבואר. עבודה, מציין מעשה שיש עמו עמל ויגיעה רבה. ואצל השם, דבר טבעי בלתי מורגל נקרא מעשה זר, ודבר יוצא מן הטבע נס ומופת ופלא. נקרא עבודה נכריה, עבדה מצד שלא יעשהו ה' לולא צורך גדול. ונכריה, מצד שהוא בלתי מתקשר עם שלשלת סבות ומסובבי הטבע הנודעת אצלינו : (מלבי"ם באור המלות)

כא כי כהר-פרצים יקום יהוה כעמק בגבעון ירגז לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבד עבדתו נכריה עבדתו:

רפ"י כי כהר פרצים. ת"י אחי כמה דזעו טוריא כד אתגלי יקרא דה' ביומי עוזיה מלכא וכניסין דעבד ליהוסע במיסקר גבעון וכו' כן יתגלי לאתפרעא מדעבדין וכו' : זר מעשהו. ידמה לכם לזר כי יצוא עליכם פורענות קסה : לעבוד עבודתו. לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לצורי"ר זלע"ז :

מצודת דוד כי כהר פרצים. כמו בעת מלחמת דוד בפלשתים בבעל פרצים העומדת בהר כמ"ש ויעל בבעל פרצים (דה"א י"ד) ושם נשמדו הפלשתים פתאום ואמר כן יקום ה' להשמידם פתאום מעל פני האדמה : **כעמק בגבעון**. כמו בעת מלחמות יהושע בהאמורי בהעמק אשר בגבעון אשר מן השמים נלחמו עמהם כמ"ש וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וגוי (יהושע י') כמו כן ירגז ה' עליהם וילחם בם : **לעשות מעשהו**. להפרע מהם : **זר מעשהו**. המעשה תהיה זרה ר"ל דבר שלא עשה עמהם מתמול שלשום : **ולעבוד וגו'**. הוא כפל ענין במ"ש כי עבודה היא כמו מעשה ונכריה הוא כמו זר ופתרון אחד להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירגז. מלי רוגז וכעס : **ולעבוד עבודתו**. תרגום של מעשה הוא עובדא :

מלבי"ם - באור הענין כי כהר, ה' יביא על האויב שפטים ממעל ומתחת, מתחתיו תרגז הארץ ברעש, וה' יקום עליו כמו שקם בהר פרצים שנפרץ ההר ע"י רעש הארץ ונבקע ומש ממקומו, וזה הנמשל של **קצר המצע מהשתרע**, שהמצע שתחתם שהיא הארץ לא יוכל להתפשט עליו ולברוח, כי סביבו יהיה מלא פרצות ובקעים מרעש הארץ, ונגד **והמסכה צרה כהתכנס** אומר שאם ירצה להכניס א"ע ולעמוד צפופים במקומו, הנה **כעמק בגבעון ירגז** שימטיר עליו אבני אלגביש ואש מלמעלה כמו שהמטיר על הכנעני בעמק בגבעון (יהושע י') ואין לו מכסה מלמעלה להגן עליו מן הברד, באופן שלא יוכל לא לברוח ולא להשאר במקומו, **לעשות מעשהו** המאמרים מגבילים, **כהר פרצים יקום לעשות מעשהו** אשר יהיה זר ודבר שאינו מורגל אף שרעש הארץ הוא ענין טבעי, **וכעמק בגבעון ירגז לעבד עבודתו אשר נכריה עבדתו**, כי המטרת אש מן השמים הוא דבר יוצא מן הטבע וע"ז קראו עבודה, ולא יקרה כלל במציאות וע"ז קראו נכריה (כמ"ש בבאור המלות) **(כב) ועתה**, בתוך הזמן הזה. **אל תתלוצצו אתם אנשי לצון**, פן יהיה מוסריכם חזקים יותר בחטאתכם, כי שמעתי שה' עושה כלה והכלה הזאת נחרצה ונגזרה מאת ה' : (מלבי"ם באור הענין)

כב וְעַתָּה אֵל-תִּתְלוּצְצוּ: פֶּן-יִחַזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי-כָלָה וְנִחְרָצָה שְׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדָנָי יְהוָה צָבָאוֹת עַל-כָּל-הָאָרֶץ: (פ)

כס"י ועתה אל תתלוצצו. לאחר כרתנו ברית את מות: מוסריכם. יסורין (כס"י)

מצודת דוד אל תתלוצצו. לומר דרך לעג כרתנו ברית את מות וגוי: פן יחזקו מוסריכם. פן יתחזקו היסורים המוכנים לכם: כי כלה וגוי. מאת ה' שמעתי שיבוא כליון וכריתה על כל הארץ לכן אל תתלוצצו: (מצודת דוד)

מצודת ציון תתלוצצו. מלי לץ: מוסריכם. מלי יסורים: כלה. מלי כליון: ונחרצה. ענין כריתה כמו נחרצת שוממות (דניאל ט): (מצודת ציון)

כג הָאֲזִינוּ וְשָׁמְעוּ קוֹלִי הַקְּשִׁיבוּ וְשָׁמְעוּ אִמְרָתִי:

מצודת דוד האזינו. הטו אוזן ושמעו קול דברי: הקשיבו וגוי. כפל הדבר במ"ש (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין האזינו ושמעו קולי, הנביא יפתח במשל פיו, לחוות דעת, איך היסורין הבאים על האומה בכללה או על איש אחד בפרטות, הם הכרחיים בטבע הבריאה, בלעדס לא יגיע האדם אל השלמות אשר בכחו להשיג, וכולם מתחייבים מן החכמה העליונה להיות אמצעים מובילים את הכלל אל תכליתו הכללי שהוא השלמות האנושי, ואת הפרט האישי אל תכליתו הפרטי איש ואיש לפי מעשיו ואושרו האמתי, והמשל הזה יתחלק לשני חלקים, חלק הראשון (כ"ד כ"ו) ידבר על יסורין הכללים הבאים אל תכלית המין בכללו, וחלק השני (כ"ז כ"ט) ידבר על יסורין הבאים על אישים מיוחדים לצורך תכלית אישי מיוחד, על הראשון אמר האזינו קולי, ועל השני אמר הקשיבו אמרתי, כי בו ידבר מאמר פרטי אל אישים פרטיים (ועיין בבאור המלות): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קולי אמרתי. האמירה, במה שהיא מורכבת מהברות שונות, מפורשת יותר נגד הקול הפשוט, ומורה הקול, המשל. והאמירה, פתרונו. לכן תפס האזינו קולי הקשיבו אמרתי. כי הקשבה פחותה מהאזנה. וכן (בראשית ד' כג. לק' לב ט'), שמענה קולי האזנה אמרתי, כי האזנה פחותה משמיעה, כנ"ל (אי יו"ד), ואמר, האזינו שמעו, כי כן הסדר, מקשיב או מאזין קול המצלצל אח"כ נותן לבו לשמוע ולקבל

או להבין כמו שבארתי בכ"מ שנרדפו פעלים האלה יחד. עיין פירוש התורה (דברים לב א'): (מלבי"ם באור המלות)

לכד הכל היום יִחַרֶשׁ הַחֵרֶשׁ לְזָרַע יִפְתַּח וַיִּשְׁדַּד אֲדָמָתוֹ:

רש"י הכל היום. לשון תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח : יחרוש. מי שחורש לזרוע וכי החורש כדי לזרע לעולמים חורש א"כ מה יועיל אף הנביאים מוכיחים אתכם להחזירכם למוטב העולמים יוכיחו ולא יועילו : יפתח וישדד אדמתו. וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את האדמ' באתים ובכלי מחרישה, וישדד לשון עבודת שדה יפתח וישדד בתחלה הוא עושה תלמים רחבים וסוף הוא עושה תלמים קטנים במדרש ר' תנחומא (רש"י) :

מצודת דוד הכל היום. פתח במשל ואמר וכי כל היום יחרוש החורש לתקן השדה לזריעה : יפתח. מוסב על הכל היום לומר וכי כל היום יפתח האדמה בכלי המחרישה ויכתש רגבי העפר : (מצודת דוד)

מצודת ציון יפתח. מלי פתיחה : וישדד. ענין כתישת רגבי העפר וכן אם ישדד עמקים אחרים (איוב לט) ויתכן שהוא מלי שדה ר"ל יתקן השדה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הכל היום, מתחיל לדבר על יסורין הבאים אל האומה בכללה, כי הם מוכרחים מטבע היצירה, כמו שכל מין האדם בהכרח שיעברו עליו חולאים רבים ומכאובים בימי הגידול והצמיחה, כמו עת צמיחת השיניים וכדומה, והיה זה בהשגחה למען יכיר האדם כי יש עולם אחר, וכי נברא לתכלית אחרון נעלה מן השלמות הראשון שהוא שלמות עה"ז, כמו שבאר זאת בחבה"ל שער הכניעה, כן היה מן ההכרח להעביר על כלל האומה הישראלית אשר בחר במסלולתו, כמה חולאים ויסורין במ הוצרפו ככסף בתוך כור להסיר מהם חלאת התאות וסוגי החומר ושמריו, ולהגביר כחות השכל והנפש, שזה היה תכלית גלות מצרים ויתר הגליות כמו שבארתי בחבורי עה"ת בכ"מ, והנה החוזה נשא על זה משל נאות מאד מטבע החרישה והזריעה, כי ידוע שבפי החכמים והחוקרים נמשלה הנפש לחלקת השדה אשר זרועיה תצמיח, שכמו שהשדה כחנית להוציא פרי תבואה, אם יעבדו עבודתה, כן הנפש כחנית ומוכנת להשכיל ולקנות האושר אם יזרעו בה זרע החכמה והדעת, וכמו שהאדמה אם לא יתעסקו בה בחרישה וזריעה, תשאה שממה, כן הנפש הבלתי נחרשת ונזרעת או אם מלאה קוצים ודרדרים לא תעשה פרי, כמו שכתוב נירו לכם ניר (ירמיה ד'), על שדה איש עצל עברתי (משלי כ"ג).

והנה עבודת האדמה תחלק לשני ענינים חרישה וזריעה. כן יהיה בעבודת חלקת הנפש. והנה החרישה בעבודת האדמה נמצא בה ג' ענינים, שפרט הנביא פה כמ"ש יחרוש יפתח וישדד, **א.** להסיר הקוצים והדרדרים ויתר דברים המעכבים גידול התבואה, שעז"א **יחרוש**, כמו שאמר נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים, **ב.** לפתוח האדמה שתכיל הזרע, ועז"א **יפתח**, **ג.** לכתוש ולכתת הרגבים שתעשה שדה, ועז"א **ישדד**, ושלשה הענינים האלה צריך בהחרישה אשר בנפש, כי יען שעיר פרא אדם יולד, הנה טרם תהיה מוכנת להכיל זרע החכמה והמוסר, צריך, **א.** להסיר הקוצים והדרדרים שהם התאוות והציורים הרעים אשר הובילו אל תוכה המדמה והמתעורר בימי הילדות, וכ"ז שהם צומחים על אדמת הנפש לא יוכלו הזרעים היקרים שהם החכמה והמוסר לצמוח ולעשות פרי, כי ינקבום התאוות הרעות ויכלו אותם, **ב.** צריך לפתוח כחות הנפש ההיוליים ע"י מדות טובות וציורי המוסר למען תהיה מוכן לקבל זרע החכמה, **ג.** לכתוש הרגבים וחלקת סלעים וצורים אשר לא יעובד בס ולא יזרעו, וכ"ז יושג ע"י היסורין שיביא ה' על האומה בכללה לדכאות כחות החומר להסיר התאוות והמדות הרעות ולהכניע כל כחות הנפש לדכאם ולכתשם במכתש בתוך הריפות, והנה עכ"פ כמו שהחורש את האדמה אחר שהחרישה היא רק הכנה להגיע ע"י אל התכלית שהיא הזריעה, הלא לא יחרוש לעולם, כי בהכרח שישג את התכלית שהיא הזריעה, כן היסורין שיביא ה' על האומה אחר שהם רק אמצעיים אל התכלית הנרצה להכין הנפש אל שתקבל זרע החכמה והיראה, בהכרח כי לא יהיה לעולם, רק ישיג על ידם את התכלית להחזיר את העם בתשובה ואז היסורין יחדלו, וע"ז נשא משלו לאמר הכל היום יחרוש החורש לזרוע, כי בשלמא החורש רק לעדור ולחפור את הקרקע, שהחרישה היא תכליתו האחרון יוכל לחרוש תמיד, אבל החורש לזרוע, שתכליתו היא הזריעה הכל היום יחרוש ויפתח וישדד, שהם שלשה ענינים של החרישה כנ"ל.

לא כן, רק. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות (כד-כה) ישדד. קרוב לענין שדה, והבדל ג' הלשוניות מבואר בפנים. ושורה, מענין שררה על שהוא באמצע: (מלבי"ם באור המלות)

זכה הלוֹא אִם-שָׁה פְּנִיהַ וְהַפִּיץ קָצַח וְכַמֵּן יִזְרַק וְשֵׁם חֲטָה שׁוֹרָה וְשִׁעָרָה נִסְמָן וְכִסְמֵת גְּבֻלָּתוֹ:

רס"י הלוא. כן דרך החורש כיון שחורש מסוה פני האדמה ואח"כ זרע: והפיץ קלח. אם קלח צא לזרוע זרעה בתפולה ואם כמון צא לזרוע זרעו בזריקה קלח מין אוכל הוא: ושם חטה שורה ופעורה נסמן וכוסמת גבולתו. ואם תבואה צא לזרוע כך הוא מנהגו זרע החטין צאמלע החרישה, והפעורה זרע סביב להם והכוסמין זרעה על גבולי השד'

ומלכריו שורה לשון שורה זורע בלמל' ונמלל' שורה על השעורין והכוסמין :
(כ"ז)

מצודת דוד הלא אם שוה פניה. הלא כאשר משה פני האדמה מניח עבודתם ועוסק בזריעה : **והפיץ קצח**. כשבא לזרוע קצח זורעה בהפצה ואם בא לזרוע כמון זורעה בזריקה כל מין כדרכו : **ושם חטה שורה**. החטים משים בשורה ר"ל באמצעות השדה במדה הראוי לו לא יוסיף ולא יגרע : **ושעורה נסמן**. השעורה יזרע סביבות החטים כמו המסמן דבר מה : **וכסמת גבולתו**. הכוסמין זורע על גבולי השדה ומצרו כל מין במקום הראוי לו והנמשל הוא לומר כמו שאין דרך החורש לחרוש כל היום כי אחר שמושה פני האדמה יזרע בה כל מין כדרכו ובמקום הראוי כן אין תועלת בתוכחת הנביא לבד כי מהראוי שאחר שישמעו דברי הנביא יתקנו מעשיהם ולשוב בתשובה כפי הראוי לכ"א לפי חטאו אשר יחטא ואשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אם. כאשר כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו) : **שוה**. ר"ל דומה בכל המקומות שלא יהיה תל מזה וחרץ מזה : **והפיץ**. ענין פזור : **קצח וכמון**. הם מיני זרעונים : **ושם**. מל' שימה : **שורה**. ענין

OR PARAM ERROR שקלשר UNDEFINED MACRO

: **נסמן**. מל' סימן : **וכסמת**. מין תבואה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הלוא אם שוה פניה, אז יתחיל את הזריעה. **והפיץ קצח**, עתה מתחיל לצייר את הענין השני שהיא הזריעה, הנה ראינו כי הזריעה תשתנה לפי איכות המין הנזרע, **הקצח ע"י הפצה והכמון ע"י זריקה**, וכן מקום הנחת הזרעים וסדרם ג"כ תשתנה לפי מיני הנזרעים, **החטה ישים באמצע ושעורה סביב לה**, **וכסמת ישים על הגבול**, כך הגם שהחרישה שהיא הגליות והיסורין יביא ה' על כלל האומה בשוה, מ"מ הזריעה שהוא לימוד התורה והנבואה תשתנה לפי הכנת המקבלים, המוכנים אל החכמה די להם ברמז מעט, והע"ה צריך לשנות ולכפול ולבאר להם צו לצו קו לקו, וכן החכמים ישכילו תוכות החכמות ופנימיותיהם וסודותיהם, והע"ה לא ידעו רק הספורים והמלבושים שם יתלבשו הדברים השכליים האלהיים : (מלבי"ם באור הענין)

לְכַוֵּן   לְמִשְׁפָּט   וְיִסְרוּ   יִרְאוּ:

כ"ז ויסרו למשפט וגו'. אף מי שאלהיו יורנו לא לנלח יללח נביאים להוכיחו אחרי שאינו שומע לתוכחה הוא ייסרנו במשפטי יסורין כדי

שְׁתוּעִיל עֵמֶל תּוֹכַחְתּוֹ שֶׁהוֹכִיחַ כִּזֶּה שְׁמִשְׁקוֹ פְּנֵי הָאֲרֶז לְזִרְעוֹ כְּדֵי שְׁתַּלְכַּח
עֵמֶל חֲרִיֶּסְתּוֹ שְׁחַרֵּץ :

מצודת דוד ויסרו למשפט. עוד מדבר במשל ואומר הנה כֵּאֲשֶׁר תִּגְדַּל
הַתְּבוּאָה וְהַזְרַעוֹנִים שְׂרוּצָה לְהַפְרִישׁ מֵהֶם הַפְּסוּלֹת וְהַקְּשִׁין הֵנָּה דְרָכּוֹ
לְהַכּוֹת וּלְחַבּוֹט כָּל מִין וּמִין בְּמִשְׁפַּט הָרְאוּי כִּאֲשֶׁר לְמַדּוֹ אֱלֹהִיו וְנָתַן חֲכָמָה
בְּלִבּוֹ לְדַעַת מִשְׁפַּט כָּל מִין וּמִין : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויסרו. עניינו הכאה וחבטה כמו אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א
לב) : למשפט. כמו במשפט ובאה הלמ"ד במקום הבי"ת וכן ישבת לכסא
(תהלים ט) ור"ל בכסא ומשפט ענינו דבר הנהוג והראוי כמו המלך עומד
על העמוד כמשפט (מ"ב יא) : יורנו. ענין למוד כמו יורנו בדרך יבחר
(תהלים כה) :

מלבי"ם - באור הענין ויסרו, עתה באר הנמשל, כמו שהחרישה צורך
הזריעה : כן ויסרו, מה שייסר ה' את האדם, הוא למשפט ולתכלית כדי
שע"י אלהיו יורנו, שע"י המוסר ישיב לב לשמוע כלמודים, ויצליח לקבל
זרע החכמה היראה המוסר והדעת : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ויסרו למשפט. וחברו ויסרתיך למשפט (ירמיה ל'
יא. מו כח) : (מלבי"ם באור המלות)

כִּי לֹא בְּחֵרוּץ יוֹדֵשׁ קְצַח וְאוֹפֵן עֵגְלָה עַל-כֵּן יוֹסֵב כִּי בַמָּטָה יִחַבֵּט
קְצַח וְכֵן :

רש"י בחרוץ. הוא עץ עשוי חרילי' חרילי' ושמנו מורג ומחתך זו הקשין
להיות תבן : כי לא בחרוץ יודש קלח. לפי שזרעו נוח ללאת מתוך קשין
שלו וכן על כמון לא יסבו אופן עגלה לדשו לפי כי קל הקלח לחוצטה
במט' והכמון בשבט :

מצודת דוד כי לא בחרוץ. ר"ל כי לא דישת כל המינין שוה אולם יש הפרש
בין מין למין כי הקצח לא יודש בחרוץ לפי שהוא נוח וקל להפרש מהקשין
ואין מהצורך לדושו בחרוץ : ואופן עגלה על כמון יוסב. מלת לא האמור
בתחילת הפסוק משמשת בשתים כאלו אמר על כמון לא יוסב ר"ל אין
מהצורך לסבב אופן עגלה על כמון להפרישו מהקשין כי גם נוח להיפרש
בדבר קל : כי במטה. אלא במטה יחבט קצח, וכמון יחבט בשבט כי גם
באלה נפרשים מן הקשין :

מצודת ציון בחרוץ. שם כלי מלא חריצים עשוי לדוש בו וכן ובחריצי הברזל (ש"ב יב) : **יודש.** מלי דישה : **ואופן.** גלגל ולתוספת ביאור אמר עגלה מלי עגול : **יוסב.** מלי סבוב : **כי במטה.** אלא במטה : **יחבט.** ענין הכאה ודישה כמו חובט חטים בגת (שופטים י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי לא בחרוץ, מתחיל לבאר החלק השני מן המשל. לבאר ענין היסורין הבאים על האישים הפרטיים, שלפעמים הצדיקים מעונים ומדוכאים, ונשא ע"ז משלו מן התבואה, שגם אחר שהצליחה הזרע, ותעש פרי תבואה, הלא החטה והדגן וכל מיני תבואה יצאו מעורבים במוץ ופסולת, וצריך דישה וטחינה להסיר המוץ ולנקותו עד שיהיה קמח נקי, כן גם הנפש אשר זרועיה תצמיח, והוכנה לקבל דת ומוסר, לפעמים יתערבו עם למודיו למודים זרים משובשים ורעיונות כוזבות, מצד השכל והמדמה, וצריך להסיר התבן מן הבר, ולברר האמת מן השקר. והנה כמו שבמיני התבואה נמצאים מוץ ופסולת הדבוקים דבוק שכניי, המוסרים ע"י דישה או חביטה, ופסולת הדבקים דבוק עצמי, הבלתי מוסרים רק ע"י טחינה בריחים ורקידה בנפה. כן השבושים והדעות הזרות, אשר ישתרשו בנפש, מהם הבאים ע"י כח המדמה קלים ההסרה ע"י משפט השכל, ומהם שבושי השכל עצמו ע"י למודים מטעים פילוסופיים והקדמות מוטעים קשים ההסרה, וצריך שצדיק באמונתו יחיה, ולא יסיר ממנה. ומצד זה יבואו יסורין על אישים פרטים אשר כבר קבלו חקי החכמה והדעת איש ואיש לפי ענינו. ובענין זה היסורין שבאו על עם ה' במצרים בימי הילדות טרם קבלו התורה היו כענין החרישה לקבל הזרע שהוא התורה והיסורין הבאים עליהם אח"כ הם כענין הדישה או הטחינה להסיר מהם מחשבות הכוזבות והאמונות הזרות מצד אשר בילדי נכרים ישפיקו, והם יהיו לפי מדרגות הדור ואנשיה הפרטיים, ובזה נבא אל הבאור. אומר **כי לא בחרוץ יודש קצח,** הן הדישה הבאה להסיר המוץ הנדבק דבוק שכניי תוסר בקל, ומינים רבים גם הדישה לא תהיה ע"י חרוץ או אופן עגלה כמו שצריך בדישת דגן וחטה. **כי הקצח יחבט במטה** והכמון יוסר ממנו הקליפה עוד בקלות יותר, כן לפעמים יתקנו מעשיהם במוסר קל ותוכחה בדברים וא"צ ליסורין, אם ירצה להסיר רק המוץ החיצוני הבלתי נדבק : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חרוץ. וחברו מורג חרוץ, לקמן (מ"א טו) עץ עשוי חריצים לדשת התבואה. ואופן עגלה הוא יותר מחרוץ. והכמון נידש בקל מן הקצח, כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט, ובזה הוסיף בכפל, לאמר, ואף כי שא"צ אופן עגלה, ואף כי שא"צ זה אל הכמון. וההבדל בין דש וחובט. למע' (כז יב). ומלת לא נמשך גם על אופן עגלה : (מלבי"ם באור המלות)

לְחֵם יוֹדֵק כִּי לֹא לְנֶצַח אֲדוֹשׁ יְדוּשְׁנוּ וְהֵמָּה גִלְגַּל עֲגֻלָּתוֹ וּפְרָשׁוֹ

רפ"י לחם יודק. ואת מי דקים בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינה נוחה ליחבט: כי לא לנכח אדוש ידושנו. הרי כי זה משמש בלשון אלא לא לנכח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו גרעיני הזרע להיות נדשין ליכתת ע"י החרוץ ואופן העגלה: והמם גלגל עגלתו ופרשיו. וכשמסבזין עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפי' הגלגל הומם ומשתבר וכן שאר כלי העגלה עמו המפריקים את התבואה מקשיה לא ידוקנו והחטי' אינם נידוקין להיות נטחנין. אדוש ידושנו. כמו עשה יעשה (יחזקאל לא), כנף יכנף (לעיל כב) ואל"ף זו באה במקום ה"א כמו ואחרי כן אתחבר יהושפט (דה"ב כ') כמו התחבר אף כאן הדוש ידושנו וכן חזרו מנחם: (רפ"י)

מצודת דוד לחם יודק. התבואה שעושים ממנו הלחם שאינו נוח להיפרש מהקשין בדבר קל לכן הוא נידש בחרוץ ובאופן עגלה לכתת את התבן דק דק עד שיתגלה הגרעין: **כי לא לנצח**. אלא לא לזמן מרובה ידוש בהם את התבואה רק לפי צורך הפרשת הגרעין מהקשין: **והמם גלגל עגלתו**. ר"ל כי אם יעשה זה זמן רב אז אופן העגלה יכתת וישבר אף את הזרע: **ופרשיו לא ידקנו**. ר"ל וכן החרוץ לא יעבור זמן רב על התבואה בכדי שלא יהיו שיני החרוץ מכתתים את הזרע דק דק והנמשל הוא לומר שכמו שאין דרך הדש לדוש קצח וכמון בחרוץ ובאופן לפי שנוחים המה להיפרש מהקשין ודי להם בדבר קל כן אלו הייתם נוחים לקבל מוסר במעט רמז משפט יסורים לא היה המקום מכביד היסורים עליכם אבל הואיל ולא כן הוא מהצורך להכביד היסורים למען תוסרו כתבואה הזו שאינו נוח להיפרש מהקשין אשר מהצורך לדושו בחרוץ ואופן ואולם לא לנצח יריב ולא יעשה כליה כתבואה זה שאינו נידש זמן מרובה שלא להפסיד הזרע (מצודת דוד)

מצודת ציון יודק. מלי דק: **כי לא**. אלא לא: **לנצח**. ר"ל לזמן מרובה: **אדוש**. מלי דישה והאלי"ף נוספת: **והמם**. ענין כתיחה ושבירה כמו יום מהומה ומבוסה (לעיל כב): **גלגל**. אופן ולתוספת ביאור אמר עגלתו מלי עגול: **ופרשיו**. הם שיני החריצים הפרושים ופרודים זה מזה: **ידקנו**. מלי דק (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לחם יודק, אבל אם ירצו לעשות לחם, שאז צריך להסיר הקליפה הדבקה עם הדגן והחטה דבוק עצמיי, לא די בדישה, רק צריך להדיקו במכתשת וטחנו בריחיים או דכו במדוכה, כי גם הדישה בגלגל וחרוץ הצריך להסיר מן הדגן המוץ החיצוני לא יועיל להסיר הקליפה, **כי לא לנצח אדוש ידושנו** הדישה המסירה המוץ של הדגן

מלמעלה, לא יהיה לנצח, כי הוא לא יועיל רק על תיקון הראשון להסיר המוץ, לא להדיקו ולטחנו באופן שיוסר הקליפה, כי גם אם **המם גלגל עגלתו ופרשיו מ"מ לא ידוקנו** באופן שיודק לקמח ויוסר הקליפה כי לזה צריך מכתשת או ריחים, וכן מי שנדבקו בו השבושים והמחשבות הרעות דבוק עצמיי טבעיי, לא די לו בתוכחה לבד וצריך להביא עליו יסורין שהם בדמיון הדיכה והטחינה עד שיתברר הקמח מן הסובין : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יודק. ידוש עם ידוק אינם נרדפים, כי ההדקה הוא לעשותו קמח. ולכן לא השכילו המבארים פה. ואל"פ אדוש במקום ה' המקור (מלבי"ם באור המלות)

כַּטְו גם-זאת מעם יהוה צבאות יצאה הפליא עצה הגדיל תושיה: (פ)

רס"י גם זאת מעם וגו'. גם זאת כדרך דסי תבואה וחוצטי קלח וכמון מעם הקב"ה ילא : הפליא עצה. להראותכם רמזים כדרך חידוש משל נפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקלח אינם מכזידין עליהם במדושה רבה לפי שהם נחזטין בקל כך אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכזידי עליכם גזירות ואתם קשים לקבל תוכחות כתבואה הקשה לדוש לכך יכזידי עליכם הרבה ולא לנלח לכלייה יריב וידקה כאשר לא לנלח אדוש ידוקנו ויכלו חיאי מכותיו ואתם לא תכלו דוגמת המימת הגלגל והעגלה והחטין לא ידוקו ואילו הייתם נוחים לכלות לא היה צודק אתכם ביסורין קשין כפסתני הזה כשהוא יודע שפסתנו יפה הוא מנקש עליה : (רס"י)

מצודת דוד גם זאת וכו'. כאומר עם שאמרתי שמעו קולי דעו שמהשם נאמר לי המשל הזה ולא מלבי אמרתי : הפליא עצה. בזה המשל הראה עצה נפלאה : הגדיל תושיה. הראה חכמה גדולה ומוסר נפלא : (מצודת דוד)

מצודת ציון הפליא. מלי פלא : הגדיל. מלי גדול : תושיה. מלי יש וחכמת התורה נקראת כן על כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כשאר הדברים שבעולם : אריאל. המזבח נקרא אריאל וכן קראו יחזקאל כמ"ש והאריאל שתיים עשרה אורך (יחזקאל מג) ונקרא כן ע"ש שירד עליו האש מהאל מן השמים ורבצה עליו כארי וכפל המלי כדרך הנוהם וצועק כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד) : קרית. עיר : חנה. שכן : ספו. מלשון תוספת : חגים. כן יקראו הקרבנות על כי רובם באים בחג וכן אסרו חג (תהלים קיח) : ינקופו. ענין כריתה וחתוך כמו ונקף סבכי היער (לעיל י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין גם זאת, באור המשל השני, אומר כי גם זאת יצאה מאת ה' אשר הפליא עצה, ר"ל כי אנו רואים במעשה ה' ובכלל המציאות. רב הכמות ורב האיכות, כי אנו רואים שהמציאות מתפשטת עד בלי גבול, כמ"ש מה רבו מעשיך ה', ובכ"ז אנו מרגישים ג"כ פליאות רבות מחכמתו העליונה בכל נקודה ונקודה, עד שכל חלק וחלק מכלל המציאות הוא בב"ת בערך החכמה הנפלאה הצפונה בקרבו. כמ"ש כולם בחכמה עשית. ר"ל שעם רבויים בכמות הם מלאים חכמה ופליאה. וכן אמר מה גדלו מעשיך ה' ובכל זאת מה עמקו מחשבותיך, עד שאיש בער לא ידע ולא יבין את זאת. וכן אמר פה שהפליא וכסה עצה וחכמה בהמציאות אשר ברא עד שעצתו נפלאה ומכוסית לרוב, לא יביטו בה רק החושים ברוח ה', ובכ"ז הגדיל תושיה שהוא המציאות בעצמה בחיצוניותיו גדול בכמות ורב מאד עד שבהמציאות הגדולה הזאת אם נעמיק בו, יתגלה לנו העצה שהיא התכלית הידוע לו הנפלא והמכוסה בכל דבר. כמו שתראה איך בתקוני הלחם בכל פרטיו, מכוסה בצעיף המשל תקוני הלחם הנפשי, והסרת המוץ והתבן בכח הנפש: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עצה תושיה. העצה אצל ה', תורה התכלית הנרצה אליו (למעלה יד כו). ותושיה שרשו יש ונמצא. וזולת מ"ש בפנים י"ל השם מפליא עצתו בבחירת התכלית היותר טובה בין כל התכליתים האפשריות, גם לא יצויר יחסרו לו האמצעיים להשגתו, כי הגדיל היש והמציאות, עד שכל האמצעיים מוכנים לפניו להוציא כלי למעשהו (מלבי"ם באור המלות)

פרק-כט

ישעיה

[\[א\]](#) הוֹי אַרְיָאֵל אַרְיָאֵל קְרִית חֲנָה דְּוֹד סָפּוּ שְׁנָה עַל-שְׁנָה חֲגִים יִנְקָפוּ:

רפ"י הוי אריאל. ת"י מדבחה דה' ואף יחזקאל קראו כן שנה' (יחזקאל מג) והאריאל שתיים עשרה ע"ש אש של מעלה שהיתה רוצנת כארי על גבי המזבח כמו ששנינו בסדר יומא ורבותינו פירשו על ההיכל שהיה אר מאחוריו ורחב מלפניו: קרית חנה דוד. לאיתבני בקרתא דשרא צה דוד: ספו שנה על שנה. ותמיד עונותיכם הולכים וחזקים עד שחגים שלכם

ינקופו ויכרתו ל' נוקף זית (לעיל יז) : (כז"י)

מצודת דוד **הוי אריאל**. אמר הנביא יש להתאונן על המזבח העומד בהעיר אשר שכן שם דוד : **ספו וכו'**. כי מעולם לא לן אדם בירושלים ועון בידו כי תמיד השחר כפר על עוונות הלילה ותמיד של בין הערבים כפר על עוונות היום אבל מעתה יתוספו עוונות שנה זו על עונות שנה שעברה כי הקרבנות יכרתו ואינם להתכפר : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **הוי אריאל**, (מתחיל לבאר הנמשל של המשל הקודם בפרטות, כי לא לעולם יחרוש החורש לזרוע, ולא לעולם יתמידו הצרות, רק יכריחם לשוב בתשובה, ואז יושעו) **אריאל אריאל** אומר ירושלים החשובה אם מצד עצמה, שהוא חוזק ישראל וגבורתם, אם מצד מלכה **קרית חנה** בה **דוד** הצדיק, וא"כ. היה לך לעסוק ביראת ה' ועבודתו, ותהי להפך כי **ספו שנה על שנה**, תוסיפו שנים כאילו עקר חייכם רק להוסיף שנים לא לקנות בהם איזה שלמות, ובמשך השנים האלה שני חייכם חגים ינקופו, יקיפו תמיד ימי חג ושמחות של הבל. אבל דעו כי אחרי אשר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אריאל**. כינוי לגבורים (ש"ב, כג כ'), לירושלים ושבת יהודה (בראשית מט ט'), למזבח (יחז' מג טו), גם משל להאומה בכלל (במדבר כג כד. כד ט'). **קרית**, התי"ו חלף ה"א כמו ציצת נובל, אל תתני פוגת לך : **ינקפו**. עם מושג פעל נקף לכריתה, מוקשר גם הוראות יקף והיקף. וגדרו הקציצה הסבובית, כני"ל (יו"ד לב), ופה על הקפת ימי המשתה, וכריתת החגים האלה שבלתי מתקיימים ואחריתה שמחה תוגה. וצווי **ספו שנה על שנה**, דומה כמליצת שמח בחור בילדותך וכו' ודע כי על כל אלה וכו'. וכן פה, ספו שנה, אבל עת והציקותי, אז והיתה לי : (מלבי"ם באור המלות)

זב **והציקותי לאריאל והיתה תאניה ואניה והיתה לי כאריאל**:

כז"י והיתה לי כאריאל. תהא מוקפת חללי חרב כמזבח המוקף זבחי **כהמ'** : (כז"י)

מצודת דוד **והציקותי וכו'**. אביא מצוק וצרה על ירושלים ותהיה מלאה מצער ויללה ותהיה מוקפת הרוגים כמו המזבח המוקף זבחי בהמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והציקותי**. מלשון צוקה וצרה : **לאריאל**. קרא שם העיר ירושלים ע"ש המזבח העומד בה : **תאניה ואניה**. ענין אבל וצער כמו וירב

בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והציקותי לאריאל**, עד שיצוק בצוקת נפש (פערצווייפלונג) עד כי **והיתה תאניה** תתאונן על חטאיה ורוע מזלה אז **והיתה לי**, לעבוד אותי **כאריאל**, כראוי לאריאל עיר הקדש (וזה הנמשל של הכל היום יחרוש) : (מלבי"ם באור הענין)

ג וְחִנִּיתִי כְדוֹר עָלֶיךָ וְצָרְתִי עָלֶיךָ מִצָּב וְהִקִּימְתִי עָלֶיךָ מִצָּרְתִּי:

רפ"י כדור. כסורה של גייסות מקיפות : מוצב. ל' כרקוס המוצב על העיירות : מלכות. ל' מלור : (רפ"י)

מצודת דוד **וחניתי כדור עליך**. אשכון עליך גייסות מסביב ככדור הזה שהיא עגולה ועל מחנה שנחריב יאמר : **וצרתי עליך מוצב**. אעיר לב שנחריב לצור עליך בהעמדת מוצב הוא מגדל עץ שמעמידים סמוך לעיר לזרוק ממנו חצים ואבני בליסטראות : **מצורות**. שאר מיני מצור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וחניתי**. מלשון חניה ושכנות : **כדור**. כמו ככדור ותחסר כ"ף השמוש וכן כדור אל ארץ רחבת ידים (לעיל כב) והוא כל מה שזורקין מיד ליד ומקבלין אותה : **וצרתי**. מלשון מצור וכן יקראו הבנינים שעושין ומקיפין את העיר לכבשה ונקראו כן ע"ש שהם מצירים ודוחקים אותם בזה : **מוצב**. מגדל עץ גבוה נצב הקומה. מצורות. מלשון מצור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וחניתי**, (משל השני של לחם יודק) אחנה סביבך בחיילותי אח"כ **וצרתי עליך** עד שתבא במצור, אחר כך **והקימתי עליך מצרת** לתפוש העיר וללכדה, עד כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כדור**. חניית המחנה בעיגול. **והמוצב**, הם הגבורים היוצאים בראש להשחית, כמו מצב פלשתים. והקימתי מצרת כמו ובנית מצור על העיר (דברים כ' כ') : (מלבי"ם באור המלות)

ד וְשִׁפְלֵת מֵאֲרֶץ תְּדַבְּרִי וּמֵעֶפֶר תִּשָּׁח אֲמַרְתֶּךָ וְהִיא כְּאוֹב מֵאֲרֶץ קוֹלֶךָ וּמֵעֶפֶר אֲמַרְתֶּךָ תִּצְפְּצֶנָּה:

רפ"י מארץ תדברי. יהא נראה כאילו דבור היוכל מפין יולא מתחת הקרקע : אמרתך תלפנף. להתחנן אלי ומתוך תחינתך יכמרו רחמי :

לְפָנוּף. הוּא ל' קוֹל לַחֵץ כְּקוֹל עוֹפוֹת דְּקִים : (רָש"י)

מצודת דוד **ושפלת**. תהיה מושפלת ותדברי בהכנעה בקול נמוך כאלו הקול יוצא מתחת לארץ : **ומעפר תשח אמרתך**. תכופף אמרתך כאלו תדבר מן העפר וכפל הדבר במ"ש להורות על גודל ההכנעה : **והיה כאוב**. ותדבר בלחש בהכנעה וישמע קול כקול האוב הנשמע מארץ שהוא קול נמוך עד שלא ידמה דבור אדם אלא צפצוף כעופות : **ומעפר**. תצפצף בקול כאלו יוצא מן העפר וכפל הדבר פעמים רבות על גודל ההכנעה ומרבית התחנונים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשח**. ענין כפיפה כמו וישח אדם (לעיל ב) : **כאוב**. כן יקרא גוף המת המגיד עתידות על ידי כשוף כמו דרשו אל האובות (לעיל ח) : **תצפצף**. כן נקרא קול העופות וכן ופוצה פה ומצפצף (לעיל י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ושפלת**, כאילו תדברי מארץ מרוב שפלך, **(ומעפר** עיין בבאור המלות). **והיה**, שמלבד שפלת המקום יהיה קולך דומה כקול האוב, שאינו דבור אדם חי רק מגוף מת שנזרק בו נשמה לפי שעה, וגם לא יהיה דבור אדם כלל רק אמרתך תצפצף כצפצוף העוף, ואז. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מארץ מעפר**, זה כמליצה של מעלה (כה יב, כו ה'), ארץ מגביל נגד הרום, ועפר מוסיף שילחך עפר. ולכן אמר ושפלת מארץ, ומעפר תשח. כי שפל, בבחינת הרום. ושח, בבחינת הקומה (כנ"ל ב' ט'). וכן הוסיף, נגד תדברי אמרתך. כי אמירה חלושה מדבור כמ"ש לקי (מ"ם כז). וכן העלה מליצתו, במ"ש נגד קולך, **תצפצף**, שמוסיף שלא יהיה קול אדם רק צפצוף עוף חלוש מאד : (מלבי"ם באור המלות)

לָהּ וְהָיָה כְּאֵבֶק דֶּק הַמּוֹן זָרִיף וְכִמְץ עֲבַר הַמּוֹן עָרִיצִים וְהָיָה לְפִתְעַ פְּתָאִים:

רָש"י והיה כאבק דק המון זריף. אוכלוסי סנחרב שיהיו למאכולת אש ויעשו אבק : והיה. הדבר הזה : **פתע פתאום**. מקרה פתאום : (רָש"י)

מצודת דוד **והיה כאבק**. ובעבור מרבית ההכנעה יכמרו רחמי עליך ויהיו המון הזרים הצרים עליך כאבק דק ההולך בנפיחת הפה כי יכלו מהרה על ידי המלאך המכה בהם : **וכמוץ עובר**. כמו המוץ שעובר ברוח קימעא כן יכלו המון העריצים וכפל הדבר במ"ש : **והיה לפתע פתאום**. הדבר הזה יהיה בפתע פתאום : (מצודת דוד)

מצודת ציון כאבק. כן יקרא העפר הדק וכן והיה לאבק על ארץ מצרים (שמות ט) ולתוספת ביאור אמר דק : **המון**. ענין רבוי עם כמו כל ההמון הגדול הזה (מ"א כ) : **זריך**. מלשון זר ונכרי : **וכמוץ**. הוא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע יג) : **עריצים**. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : **לפתע**. כמו בפתע וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא ופתע ענינו כמו פתאום וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין והיה כאבק דק, האבק הוא פירוד המורכב לחלקים דקים, ויש בו ב' מעלות נגד המוץ עובר **א**. שהם חלקי המורכב לא כן המוץ שהוא רק הפסולת, **ב**. ששוכבים במקומם לא כן מוץ עובר, שהוא המוץ אשר תדפנו רוח, וז"ש כי מחנה סנחריב שהם **המון זריך** שימותו סביב לירושלים וישארו שם פגריהם, יהיו דומים **כאבק**. **והמון עריצים** שהם הגבורים והוא מלך אשור וקצת שריו שנשארו ולא מתו, יהיו דומים **כמוץ עבר** שישאהו הרוח אל ארצו ונפל בחרב בניו בארצו, וכ"ז יהיה **לפתע פתאום** בלילה אחת יען כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות זריך, עריצים. זר הוא שם מצטרף בערך מי שהוא זר אצלו, לכן אמר בכינוי זריך, ועריצים, גבורים : **לפתע פתאום**, פתע, מציין מהירת הפעולה בלא דעת וכונה. אם בפתע בלא איבה הדפו. ופתאום, מציין מהירת הזמן התוכפת פעולתה מבלי הכנה. וכן אמרו חז"ל (כריתות ט') פתע שוגג, פתאום אונס. ובארתיו (במדבר ו' ט'). ופה בא הדבר בתכיפות הזמן ומהירות הפעולה גם יחד. (ו) **ברעם**. הרעם יסובב מן ענני שמים נושאי המים. והרעש, יסובב אותו יסוד העפר עפ"י החלקים הזרים המורכבים בו. ולהב אש, הוא יסוד האש. וסופה וסערה, מיסוד הרוח, הנה היו מטרה לחצי הארבע יסודות. והרעם והרעש ירעימו בקולם תמיד, לכן אמר בהם וקול גדול : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּמְעַם יְהוָה צְבָאוֹת תִּפְקֹד בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ וְקוֹל גְּדוֹל סוּפָה וְסַעֲרָה וְלֵהָב אֵשׁ אוֹכְלָה:

רס"י מעם ה' נצלות תפקד. ואחרי שתפלי ותלפכף אמרתך תפקד אריאל מאתי להוסיעה ברעם וברעש וגו' : (רס"י)

מצודת דוד מעם ה'. מאת המקום תבוא עליהם הפקודה הזאת ברעם וברעש וכו' והמשיל הכאת המלאך בהם לרעם ורעש וכו' : **ולהב אש אוכלה**. כאלו שרפה בהם להבת אש : (מצודת דוד)

מצודת ציון תפקד. ענין השגחת הבאת הפורעניות וכן באו ימי הפקודה (הושע ט) : **סופה וסערה**. רוחות חזקות : **ולהב**. שלהבת : **אוכלה**. שורפת

מלבי"ם - באור הענין מעם ה' צבאות תפקד, גזרה זאת על אשור, ברעם ורעש, הם שני הענינים שזכר למעלה (כ"ח כ"א) כהר פרצים יקום ה' שהוא הרעש, וכעמק בגבעון ירגז שהוא הרעם, ולא יהיה בחשאי רק בקול גדול, וילוה אל זה סופה עם להב אש, שהסופה תבער הלהב כמ"ש למעלה (יו"ד ט"ז) והיה אור ישראל לאש, (גם צייר בזה ג' מחנות שראה אליהו, רוח, רעש, אש (מ"א, י"ט) ונגד המחנה הדי של דממה דקה אמר כי פה יהיה בקול גדול): (מלבי"ם באור הענין)

ז והיה כחלום חזון לילה המון כל-הגוים הצבאים על-אריאל וכל-צביה ומצדתה והמציקים לה:

רש"י והיה כחלום. שדומה שרואה ולא ראה כך יהיה המון כל הגוים ידמו לכבוס ולא תעלה צידם: וכל לוציה. המליצים עליה מלכ ומשחית שקורין לנבי"ל זלע"ז כמו שנאמר בשאול (שמואל א יד) המלכ והמשחית חרדו: (רש"י)

מצודת דוד והיה כחלום וכו'. המון העמים הבאים בצבא על ירושלים יהיו כחלום הנראה בלילה שאין בו ממש: וכל צוביה. וכן יהיו כל המעמידים מוצב ומצורות וכל המצירים לה: (מצודת דוד)

מצודת ציון חזון. ענין ראייה כמו ואתה תחזה (שמות יח) והחלום נקרא חזון לילה: הצובאים. מלשון צבא עם: אריאל. זה ירושלים: צוביה. מלשון מוצב האמור למעלה והוא מגדל עץ: ומצודתה. הוא ענין מבצר וחוזק וכן מצודת ציון (ש"ב ה): והמציקים. מלשון מצוק ומצור: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה כחלום, כמו החולים שבבקר יראה שאין בו ממש, וביחוד חזון לילה החלום שאינו אמתי רק בא ע"י חזיונות לילה וכח המדמה, שמלבד שאין ממש בעצמותו לא ישאר ממנו שום רושם והתפעלות כלל, כן יהיה המון כל הגוים הצובאים על אריאל (זה נגד וחניתי כדור עליך) וכל צביה (נגד וצרתני עליך מוצב) ומצדתה (נגד והקמותי עליך מצורות) והמציקים לה (נגד והציקותי לאריאל): (מלבי"ם באור הענין)

ז והיה כאשר יחלם הרעב והנה אוכל והקיץ וריקה נפשו וכאשר יחלם הצמא והנה שתה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה כן יהיה המון

כָּל-הַגּוֹיִם   הַצְּבָאִים   עַל-הָר   צִיּוֹן: (פ)

רס"י שוקקה. תאנה וכן אל אישך תשוקתך (בראשית יג) : כן יהיה וגו'.
לא יסיגו תאותם אשך יזמו לעשו' : (רס"י)

מצודת דוד והיה כאשר יחלום. הדבר הזה יהיה דומה למי שהוא רעב וראה בחלומו שהוא אוכל למלא בטנו וכאשר הקיץ מצא בטנו ריק ממאכל כשהיה : והנה שותה. לרוות הצמאון : והנה עיף. שהוא צמא כשהיה ונפשו תתאוה אל השתיה : כן יהיה וכו'. כי יחשבו שילכדו העיר ולא כן יהיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון והקיץ. ענין הערה מהשינה : וריקה. מלשון ריק : נפשו. כמו גופו וכן ברזל באה נפשו (תהלים קה) : עיף. ענין צמאון כי העיף צמא לשתות וכן בארץ עיפה (לקמן לב) : שוקקה. ענין תאוה כמו ואל אישך תשוקתך (בראשית ג) : הצובאים. החונים על צבאם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה כאשר יחלום, הרעב והצמא ע"י שיתאוו לאכילה ושתיה, ידמה להם בחלום שאוכלים ושותים, ויש הבדל בין הרעב החולם ובין הצמא החולם, כי במעמד הרעבון בעת יתלהב החום הטבעי ע"י מזי רעב, תאבד האיציטומכא תאות האכילה, ולא ירגיש רק העיפות והחלישות שנפשו ריקה, לא תאוה למאכל, כי הקדחת תזין את הגוף כידוע. אבל הצמא עת תתלהב בו הקדחת ע"י התפעלות החלום, תגדל אצלו מלבד הרגשת העיפות גם תאות השתיה, כמ"ש והוא עיף כמו הרעב החולם, ונוסף לזה כי גם נפשו שוקקה ותאוה לשתיה, כן יהיה המון כל הגוים הצבאים על הר ציון ידמו כשני החלומות הנזכר, שהגוים שהתחברו אל מחנה סנחריב לשלול שלל, והם נשארו בחיים, נדמו כרעב החולם, כי שבו לביתם ריקם כאשר באו. אבל סנחריב עצמו ומחנה אשור, שמלבד שלא שללו כחפצם עוד נאבדו ונאבד מלכותם, נדמו כצמא החולה, שעוד תגדל הצמאון ורשף הבוער בו ע"י הדמיון אשר התעהו בחלום : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות והקיץ, והנה עיף ונפשו שוקקה, והנה, מורה התחדשות בכ"מ. ויהי בבקר והנה היא לאה. כי להצמא החולם יתחדש השוקקות, שהוא הצמאון הגדול, לא כן להרעב החולם לא יתחדש ענין כי ריקה נפשו מכבר, לכן לא אמר בו והנה ריקה נפשו : (מלבי"ם באור המלות)

טז הַתְּמַהֲמָהּ וְהַתְּמָהּ הַשְּׂתַעֲשְׂעוּ וְשָׂעוּ שְׂכָרוּ וְלֹא-יִין נָעוּ וְלֹא שְׂכָר:

רפ"י התמהמהו. הו מתונים להתבונן לחשוב על מעלליכם : ותמהו. ותהיו תמהים על קילקולכם : השתעשעו. ל' עיניו השע (לעיל ו) היו עורים מראות : שָׁכְרוּ. עלמכם ולא מיין למה : כי נסך עליכם ה'. וגו'. לשון מזג כמו מסכה יינה (משלי ט) או לשון נסיכות השליט צכם רוח תרדמה על פושעי ישראל היה ניבא שהיו חוזים צכוכים : (רפ"י)

מצודת דוד **התמהמהו ותמהו**. חזר להוכיחם ואמר התעכבו להתבונן הרבה ותמהו על עצמכם איך נהיתה הרעה הזאת לעזוב דברי הנביא האמת ולהתפתות מנביאי השקר : **השתעשעו ושועו**. התעסקו בצעקה וזעקו מרה על קלקולכם : **שָׁכְרוּ**. המה שכורים ולא משתיית יין ר"ל המה מבולבלים בדעתם כשכור : **נעו**. המה נעים ונדים כדרך השכור שאינו יכול לעמוד ביושר כ"א מתנענע : **ולא שכר**. לא משתיית השכר וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **התמהמהו**. ענין עכבה כמו אם יתמהמה חכה לו (חבקוק ב) : **השתעשעו ושעו**. ענין צעקה כמו ושוע אל ההר (לעיל כב) : **ולא יין**. פירוש ולא מיין : **נעו**. מלשון תנועה : **שָׁכְרוּ**. יין ישן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **התמהמהו**, אומר אל בני יהודה הבאים בבקר לראות מפלת סנחריב, מצייר כאילו **יתמהמהו** תחלה מלקרוב אל המחנה הנופלת **ויתמהו** כי לא יאמינו למחזה עיניהם, ואחרי **ישתעשעו** ויפנו שנית **ושעו** ופנו פעם אחר פעם כאיש הבלתי מאמין לזרות אשר יראו עיניו, כי ישאלו זה לזה לאמר איך אפשר כי בני אשור **שָׁכְרוּ ולא שתו יין**, ויותר מזה כי נעו כשיכור בקיאו **והם לא שתו שכר**, ומי הממם במהומה ורעש? וישכרו וישנו שנת עולם? : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **השתעשעו**. מגזרת וישע ה' אל הבל, בהכפל הפ"א והעיי"ן. על ששועה פניו תמיד אל דבר המרוצה לו, ושכר גדול מיין, כנ"ל (ה' יא יב, כד ט', כח ז') : (מלבי"ם באור המלות)

ג כִּי-נִסְךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה רוּחַ תְּרַדְמָה וַיַּעֲצֶם אֶת-עֵינֵיכֶם אֶת-הַנְּבִיאִים וְאֶת-רְאשֵׁיכֶם הַחֲזִים כָּפָה:

מצודת דוד **כי נסך עליכם ה'**. המקום כסה עליכם : **רוח תרדמה**. להיות מבולבל כמי שהתרדמה אחזתו כי הבא לטמא פותחין לו : **ויעצם**. הוא סגר את עיניכם עד שלא תבחינו אף בדבר הנראה לעינים : **את הנביאים**. עם נביאי השקר ר"ל גם עליכם נסך וכו' גם על הנביאים : **ואת ראשיכם החוזים**. הם הנביאים החוזים להם וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון נסך. מלשון סכך ומכסה כמו המסכה הנסוכה (לעיל כה) : **תרדמה.** היא שינה עמוקה כמו והוא נרדם ויעף (שופטים ד) : **ויעצם.** ענין סתימה וסגירה כמו ועוצם עיניו (לקמן לג) : **את הנביאים.** עם הנביאים : **החוזים.** מלשון חוזה ור"ל נביאי השקר העושים עצמם כחוזים : **מצודת ציון** :

מלבי"ם - באור הענין כי נסך, עפ"י יתחיל להתוכח עם אנשי דורו אשר לא האמינו עד עתה לדברי החוזים והנביאים, אומר הנה ה' נסך, ויצק עליכם רוח תרדמה, כאילו נרדמתם בחיק הבלי עולם, ועיי כך עצם את עיניכם אשר לא פתחתם אותם להביט אל פועל ה' ומעשהו, אבל איך תחשבו, כי הרוח תרדמה הזה את הנביאים ואת החוזים ראשיכם ומנהיגכם כסה? האם בעבור שאתם ישנים שנת הכסילות והעוררן האם בעבור זה תחשבו, כי גם הנביאים והחוזים עיניהם טחים מראות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נסך עליכם ה'. מבואר אצלי בכל מקום, כי בשמקדים מלת היחוס לפני הנושא, המלה ההיא עקרית במאמר, ופה רק עליכם נסך לא על נביאיכם כדעתכם. ונסך, ענין יציקה. **התרדמה,** שינה עמוקה. ופעל ויעצם, גדרו סגירת העפעפים בעוצם רב : (מלבי"ם באור המלות)

יא וְתָהִי לָכֶם חֲזוֹת הַכֹּל כְּדַבְּרֵי הַסֵּפֶר הַחֲתוּם אֲשֶׁר-יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל-יְיָ (הספר) סֵפֶר לְאֹמֵר קְרָא נָא-זֶה וְאָמַר לֹא אוֹכַל כִּי חֲתוּם הוּא :

רש"י חזות הכל. כל מה שהייתם חוזים צמזלות יהיה מכוסה מכם כדברי אגרת החתומה בשעוה אשך יתנוה לקרותה ליודע לקרות אגרת ואמר לא אוכל שהרי אין אני רואה בתוכה לפי שהיא חתומה : (רש"י)

מצודת דוד ותהי לכם חזות הכל. לכם היו נביאות של כל נביאי ה' כמו דברי הספר החתום אשר אם יתנהו אל היודע לקרות ויאמרו לו קרא נא זה וישיב הוא לאמר לא אוכל לקרות כי חתום הוא והנה מוצא עילה ותואנה לפי שאין רצונו לקרות כ"א היה רצונו לקרות היה משיב פתח החותם ואקראנה וכן החכמים שבכם אומרים הלא יש בדבר ה' דברים חתומים ולזה לא יתנו לב עליהם ואם היו חפצים בהם היו אומרים להנביא פרש לנו זה הדבר הסתום : (מצודת דוד)

מצודת ציון חזות. ענין נבואה : **החתום.** ענין סתימה וסגירה כמו חתום תורה (לעיל ח) : **אוכל.** מלי יכולת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותהי, ועיי שחשבתם כי כמו שעניניכם עצומים, כן

גם הנביאים עינם השע, עיי"כ נהיה לכם דומה חזות של הכל ונבואת כל הנביאים כדברי ספר החתום. ר"ל אתם חושבים שגם הנביא הגם שמכיר ענין שליחותו מ"מ אינו יודע פירוש נבואתו ובאורה, כי ה' חתם על הספר והאגרת אשר נתן ביד הנביא להובילו אל העם, בחותמו מלמעלה, עד שגם מוליך הספר שהוא הנביא אין לו רשות להסיר החותם ולפתוח האגרת, ועפ"ז אתם שואלים, הלא אם יתנו את האגרת הזה אל יודע הספר שהוא הנביא בעצמו לאמר קרא נא זה, הגם שהוא אם יהיה לו רשות להסיר החותם היה ביכלתו לקרות את האגרת מ"מ הלא יענה לאמר לא אוכל לקרות מה שבתוכו מצד כי חתום הוא בטבעת המלך, ואין לי רשות לפתחו, ועתה איך: (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּבֶן הַסֵּפֶר עַל אֲשֶׁר לֹא-יָדַע סֵפֶר לְאֹמֵר קְרָא נָא-זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי
סֵפֶר: (o)

רפ"י ונתן הספר על אשר לא ידע ספר. וכסנוטלין ממנו ופותחין חותמה ונותנין אותה למי שאינו מכיר ל' אגרת ואומרין לו קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר כך כשתצביע שר האש יאמר לא אוכל כי חתום הדבר ממני וכשתצביע את חזירו יאמר איני מכיר את השם הזה שאתה מצביעני בו שאין זה שמי וזה שאמר ירמיה הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם (ירמיה כ"א) זה השם המפורש במדר' תהלי' : (רפ"י)

מצודת דוד ונתן הספר. וכאשר נתן הספר אל אשר לא ידע לקרות ספר ישיב לומר לא ידעתי לקרות אף אם היה פחות וכן הכסילים שבכם אומרים אין אנו מבינים אף הדברים המפורשי לנו ואמרו לחכמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון על אשר. כמו אל אשר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונתן הספר, איך יתנו אותו מעתה אל איש מן ההמון אשר גם אם יסירו החותם ויפתחו האגרת מ"מ לא יוכל לקרות בו מטעם אחר מצד שאינו יודע ספר ולשון למודים. הרצון בזה, הם חושבים כי הנבואה נאמרה אל הנביא במשל וחדות סגורה מלמעלה בחותם צר, כמ"ש הלא ממשל משלים הוא, והנביא הגם שהוא חכם ומבין בכל חזון לא יוכל לדעת תוכן דברי הנבואה מצד שהוא חתום בחדות ורמזים, וכ"ש שא"א שיבינה האיש ההמוני שגם אם יגידו לו הדבר בלא חדה לא יבין דברים נשגבים היוצאים מפי עליון, ובזה באו להכחיש שא"א שידע האדם ויבין דברות אלהים חיים, די לא איתי אינש על יבשתא די מלת מלכא יכיל להחוייה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות על. תחת אל, והמליץ שינה המלה לכונה הלציית, לאמר, וכי על ובעבור שלא ידע ספר אליו יתנהו לאמר קרא נא זה ? (מלבי"ם : באור המלות)

וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְעֹן כִּי נִגַּשׁ הָעַם הַזֶּה בְּפִי וּבִשְׁפָתַי וּבְדַוְי וְלִבִּי רַחֵק מִמֶּנִּי וְתֵהִי יְרֵאתֶם אֶתִּי מִצֹּת אֲנָשִׁים מִלְמַדָּה:

רפ"י יען כי נגש העם הזה. יונתן תירגם חלף דליתרברב עמא הדין כלומר נגשו להגזיה עמנו עד לשמים הם מראין עמנו כמכזדין אותי צפה וקפה ואת לבם הרחיקו ממני : ותהי יראתם אותי. לא כלב שלם כי אם צמלות האנשים המלמדים אותם התראו כנכנעים מלפניו כדי לפתוחו צפיקם : (רפ"י)

מצודת דוד יען כי נגש. בעבור כי העם הזה נגש אלי להתקרב בדבור הפה וכבדוני בשפתי ולא בלב ידברו כי לבו רחוק ממני : ותהי יראתם אותי. מה שהם יראים מפני אינה באה מן הלב אלא כמצות אנשים המלמדים ואומרים התראו כאלו אתם יראים ונכנעים : (מצודת דוד)

מצודת ציון נגש. מלי הגשה וקרוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויאמר ה' יען כי נגש העם הזה, הנה הם חושבים כי בטענות כאלה הם נגשים אלי ומתקרבים לה', במה שהם מגדילים ומעריצים את דבר ה' שהוא למעלה משכל האדם והשגתו, אבל באמת רק בפיו ובשפתיו הם מכבדים אותי בזה, כי בזה הם מרחקים את לבבם ממני, כי עיני ידמו שא"א שישכיל האדם גם מצות אלהים ותורתו, וכאילו כל הנרצה מן המצוה והתורה הוא רק מעשים חיצוניים בלא מחשבה וכונה, אחר כי מחשבת עליון שגבו מיצור חומר לדעתם, וכל פקודי ה' הם גויות חומריות אין רוח השכל והמדע בם, ולכן ותהי יראתם אתי גם יראתם הוא רק מצות אנשים ורק מלומדה ומורגלת, ר"ל כי יש יעשה המצות רק מצד שכן הורגל מנעוריו והונהג עליהם, מבלי כונה ומחשבה ובכ"ז יודע שהם מצות ה', אבל הם לא יעשום מפני שצום ה' כלל רק מפני שכן צוום הוריהם ואבותיהם, וגם זאת מבלי דעת איזה טעם להמצוה רק מצד הלימוד וההרגל. כי עיני טענות כאלה יתפקרו להכחיש בכלל שיצוה ה' לאדם מצות וחקים, ושיוכל האדם לעמוד על כונת המצות וטעמיהם הישרים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בפיו ובשפתיו. שפה, חיצונית נגד הפה, ובארתי בפ"י תהלות (נא יז). מלמדה, כמו פרא למוד מדבר, אשר למדום אבותם (ירמיה ב' כד, ט' יג) מורגלת : (מלבי"ם באור המלות)

לְכֵן הִנְנִי יוֹסֵף לְהַפְלִיא אֶת-הָעַם-הַזֶּה הַפְּלֵא וּפְלֵא וְאֶבְדָּה חֲכַמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבִנָיו תִּסְתַּתֶּר:

רַס"י לכן הנני. הוא אשר יוסיף להפליא פלא ונוסף על פלא כיסוי על כסוי אוטם על אוטם ומהו הפלא הפלא ופלא ואזדה חכמת חכמיו, קסה סילוקם של חכמי ישראל כפלים כחורבן בית המקדש וכל קללות צמסנ' תורה שכולן אינן אלא הפלחה אחת והפלא ה' את מכותך (דברי' כח) וכאן שתי הפלאות : (רס"י)

מצודת דוד **לכן וכו'.** בעבור זה הנני הוא אשר יוסיף להביא רעה עד אשר יפלא בעיני הרואים : **הפלא ופלא.** ר"ל פליאה רבה ועצומה : **ואבדה.** אז תהיה אבודה חכמת החכמים ותהיה צפון ונסתר בינת הנבונים ר"ל לא יוכלו להתחכם להמלט מהרעה הבאה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **לכן,** כמו שהם אומרים שדברי מופלאים ומכוסים ונעלמים, כן **אוסף להפליא** ולכסות הכל מאתם עד שלא ישיגו את דברי, וגם **החכמה** המקובלת באומה בטעמי המצות והשכלתם ובדרכי ה' הישרים **תאבד** מאתם, וכן **בינת הנבונים** שהיו משיגים את דברי בתבונת לבם מעצמם **תסתתר.** (כי באמת היה להם לדעת שדברי ה' אל העם תורותיו מצותיו ונבואתו לא נאמרו לפי כח המשפיע רק כפי הכנת ושכל המקבל, כמו שהמלמד יורה את הנער כפי שכלו **לא כפי רוחב** לב המורה) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **להפליא.** העלם וכיסוי סבת וטעם איזה דבר. שלשה המה נפלאו ממני (משלי ל' יח) : **חכמה.** היא המקובלת ושייך בה אבדה כי היא דבר קניני. אבל הבינה רק תכונה בנפש וכחניית, לא בפעל, לכן אמר **תסתתר** : (מלבי"ם באור המלות)

טו הוּי הַמַּעֲמִיקִים מִיְהוָה לְסֹתֵר עֲצָה וְהִיָּה בְּמַחֲשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאנֹנוּ וּמִי יוֹדְעֵנוּ: **(o)**

רַס"י לסתיר **עלה.** כמו **להסתיר** **עלה** : (רס"י)

מצודת דוד **הוי המעמיקים מה'.** אמר הנביא יש להתאונן על העם החושבי להסתיר עצתם מה' במעמקי הלב כי יאמרו אין האל יודע

מחשבות האדם : והיה במחשך מעשיהם. כל מעשיהם הרעים יעשו בחושך להסתתר מבני אדם ויאמרו מי רואה אותנו ומי יודע ממעשינו הואיל ונעשה בחושך אבל לא יראו מהי : (מצודת דוד)

מצודת ציון המעמיקים. מל' עומק : **לסתיר.** כמו להסתיר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוי, אחר שהתוכח עם הכת שהיו אומרים שאין האדם מבין דברי ה', מתחיל להתוכח נגד הכת אחרת שהיו אומרים שאין ה' מבין דברי האדם ועניניו, והכחישו את הנבואה לגמרי באמרם כי מן הנמנע שישגיח ה' על מעשי בני אדם וינבאם, ובאו ג"כ ע"ז מצד גדולת השם ורוממתו, אמרו אחר שהראיה לא תצוייר רק ע"י כלי הראות שהם חושים גשמיים, והשם אין לו כלים גשמיים לחוש בהם, א"א שיראה את המוחשים הנתלים בזמן ובמקום, ובאין ספק הרבו הכת הזה להתפלסף על ענין זה, כטענת הפילוסופים היונים בחכמת מה שאחר הטבע, שטענו על ענין זה ארבע טענות, **א.** שריבוי הידיעה תחייב ריבוי בעצמות היודע, והי' הוא אחד לא יושג בו שינוי וריבוי בשום פנים, וז"ש **הוי המעמיקים מהי** שעמקו בחקירתם מצד שהוא ה' אחד ולא יתרבה, **ב.** טענו שיתחייב שיוולד בו ידיעה חדשה ע"י העצה החדשה שהוליד האדם, שהוא בוחר ויועץ בבחירה חפשיית, ויתחייב שינוי בהעצם הבלתי משתנה, וז"ש **לסתיר עצה, ג.** טענו שיתחייב מזה שישתלם היודע בהידוע ושיתעצם היודע בהידוע ואיך יתעצם האור עם החשך, העליון הבלתי ב"ב עם החמרי האפל, וז"ש **והיה במחשך מעשיהם, ד.** טענו אחר שהידיעה תוקדם לה הראיה החושיית הכליית, שהשכל יפשיט מושגיו מן החושים כידוע בחכמת הנפש, ואחר שהי' אין רואה בעינים חומרים א"כ אינו יודע, וז"ש **ויאמרו מי ראנו וממילא ומי ידענו?** : (מלבי"ם באור הענין)

טו הפֶּכֶם אִם-כָּחַמְר הַיֵּצֵר יִחְשַׁב כִּי-יֹאמֶר מַעֲשֵׂה לַעֲשֹׂהוּ לֹא עֲשֵׂנִי
וַיֵּצֵר אֶמֶר לְיוֹצֵרוֹ לֹא הִבִּין:

רש"י הפככם אם כחומר היוצר יחשב. תהפוכות שלכם הזאת אתם יודעים שהוא כחומר היוצר שאין החומר יכול לומר לעושהו לא עשאתי כך אינכם יכולין לומר שאיני מבין מעשיכם : כחומר וגו'. ל' תמיה הוא ויש תמיהות המתקיימות : לעושהו. כמו על עושהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות יד), פן יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטי' ט) : ויכר אמר ליוצרו לא הבין. אמר על יוצרו לא הבין מה ביצרו והלא הוא בנה את המטמוניו' והחלרי' והמחשבות : (רש"י)

מצודת דוד הפככם. תהפוכות שלכם באמת כמו החומר של היוצר כן

יחשב הפככם אלי ר"ל כמו שהיוצר יודע מה בחומר כן נגלה אלי כל מחשבותיכם : **כי יאמר**. שמא יאמר דבר הנעשה על מי שעשה אותו הנה הוא לא עשני : **ויצר**. וכי הכלי הנעשה מהיוצר יאמר על היוצר הוא לא הבין יצירת מלאכתי ור"ל כמו שאין זאת כן אין נעלם ממני מחשבותיכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הפככם. מלי הפוך ור"ל הפך היושר : **אם**. באמת וכן ואם בריאה יברא ה' (במדבר טז) : **כחומר**. כטיט : **היוצר**. כן נקרא אומן חרס : **כי יאמר**. שמא יאמר : **לעושהו**. על עושהו וכן אמרי לי אחי (בראשית יג) והדומים : **ויצר**. הכלי הנעשה מיוצר חרס : **הבין**. מלי בינה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הפככם, משיב להם על טענותיהם אלה, שכל אלה הטענות הגיעו אל הפילוסופים מצד שהם מדמים שהזמן והמקום והשגת החושים שהם תנאי השכלת שכל האדם, הם תנאי כל משכיל בכלל, ובזה ישפטו מן השגת האדם והשכלתו הבלתי משיג רק בחוש, על השגת כל שכל בכלל, וזה טעות גדול, כי השגת השכל מצד עצמו בלתי נתלה בתנאי החושים כלל, והשכל הבב"ת ישיג הכל כאחד השגה פשוטה בלתי נתלית בזמן ומקום ומשיגיהם כלל, כי הזמן והמקום אינם תנאי הדברים כמו שהם בעצמם, רק כמו שהם מוחשים, כידוע בחכמת בקור השכל, והשכל הבלתי משכיל ע"י חוש, ישיג עצמי הדברים העבר והווה ועתיד בהשגה פשוטה בלתי משתנית ולא מתרבת מצד שהוא יודע א"ע, עד שישגי ה' את כל הנמצא מראש ועד סוף בהשגה אחת מבלי יחייב זה ריבוי ושינוי בעצמותו ומבלי יעצרו המקום והזמן בעדו, כי המקום והזמן הם רק אצל השגתנו הנגבלת לראות דרך הזכוכיות האלה, ועקר ההשגה מצד השכל בעצמו צריך באמת שתוקדם הידיעה להראיה, שידע תחלה הדברים מצד עצמם, וע"י ידיעה זאת יראה אותם היינו שישגם גם כפי תנאיהם שישגי אותם הרואה בחוש, אשר גם ידיעה זו מוכרח שנמצאת אצל היוצר עין והנוטע האזן, שבהכרח יודע איך ישמש האדם בכלים האלה, ואיך יראה וישמע ויחוש לפי תנאי השגתו אשר הגביל ה' לו, אמנם ה' ידע זאת לא ע"י שהוא רואה בחוש, רק ע"י שיודע, באופן שהידיעה קודמת אל הראיה, ומה שאצל האדם הראיה קודמת אל הידיעה, הוא באמת הפך הסדר, וזה חסרונו מצד שהוא בעל חומר. וז"ש **הפככם** אצלכם באמת הדבר מהופך, והשגה שלכם הפוכה מן ההשגה השכליית האמתית הנקיה, אבל האם **היוצר כחומר יחשב**, הכי בעבור שהחומר השגתו מהופך, ולא ישיג רק אחר שיראה, הכי יחוייב שימצאו תנאים אלה גם בהיוצר, ואיך תביאו ראיה מהשגתכם להשגת ה'. אבל איך תכחישו שה' לא ידע וישגי את האדם טבעו ותכונתו, כי כמו שבלתי אפשר שיאמר **מעשה לעשהו לא עשני** כן אי אפשר שהיצר יאמר ליוצרו שלא הבין אותו, כי כמו שהעושה משנה מקרי החומר העשוי, והשינוי הזה מעיד על פועל משנה, שזה נקרא עושה. כן היוצר משנה עצם החומר אשר יצרו, ועושה צורתו המתדבקת (כי זה ההבדל בין יוצר ובין עושה) ובהכרח יבין וישגי עצם הדבר אשר יצר ועניניו העצמיים, כמ"ש אם יוצר עין הלא

יביט. והקדמות אלה מבוארים במו"נ (חלק ב') ובחכמת מה שאחר הטבע
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **עשה יצר**. היוצר פועל צורה המתדבקת, והעושה משנה רק מקרי הדברים כמו שבארתי למעלה (כב יא, כז יא, ולקמן מג ז', מד ב', מה יח, מו יא. סד ז'): (מלבי"ם באור המלות)

זיז הלא-עוד מעט מזער ושב לבנון לפרמל ופרמל ליער יחשב:

רס"י הלא עוד מעט. בימים מועטין נקל בעיני אס תקובו אלי : וסז לבנון. שהוא יער עלים להיות כרמל וישוב שדות וכרמים : והכרמל ליער יחשב. תיכנס יונתן קירויין סגיאין יתיב ואגדה צבראשית רבה חורשין דבר אינש ישוב ערים וזני אדם רלוף ומלא כיער הזה שהוא מלא עלים : (רס"י)

מצודת דוד **הלא עוד מעט**. כאומר ואם תשאלו לומר אם המקום יודע כל המחשבות מדוע לא ישלם לצדיק כצדקו ולרשע רע כרשעתו לזה אמר הלא במעט מן הזמן אשיב גמול אשר יער הלבנון תהפך להיות כרמל והכרמל תתהפך להיות נחשב כיער ר"ל אגביה השפלים ואשפיל הגבוהים (מצודת דוד)

מצודת ציון **מזער**. כמו מעט כמו ונשאר אנוש מזער (לעיל כד) ואם שאמר מעט אמר מזער להורות על הצמצום : **לבנון**. שם יער בא"י : **לכרמל**. הוא מקום שדות וכרמים וכן והיה מדבר לכרמל (לקמן לב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הלא**, תראו איך דברי הנביאים יתקיימו ולא יפול מדבריהם ארצה, **עוד מעט מזער**, זמן קרוב, **ושב לבנון**. הלבנון מלא עצי סרק, והוא משל אל הרשעים ישוב **לכרמל** שהוא שדה תבואה ופירות, ר"ל הרשעים ישאו פרי קדש ומעייט, **והכרמל** יש לו חסרון שהוא רך וחלוש, **יחשב** בתקפו **כמו היער** שעליו חזקים ואדירים. ר"ל והצדיקים יהיו חזקים ותקיפים (מלבי"ם באור הענין)

זיח ושמעו ביום-ההוא החרשים דברי-ספר וימאפל ויחשך עיני עורים

רס"י ושמעו ביום ההוא וגו'. ותיבטל הקללה האמורה למעל' כי נסך ה' עליכם וגו' ותהי לכם חזות הכל ואזדה חכמת חכמיו : (רס"י)

מצודת דוד ושמעו ביום וכו'. כאשר יראו שאני משיב גמול אז אף אלו שאטמו אזנם מלשמוע דברי ספר כאלו היו חרשים הנה אז ישמעו דברי ספר : ומאופל ומחושך וכו'. אף מתוך החושך ואף עיני העורים תראינה דברי הספר ר"ל אף אלה שלא אבו לראות דברי הספר כאלו היו בתוך החושך ואף היו סומים בעיניהם הנה אז יראו : (מצודת דוד)

מצודת ציון דברי ספר. ר"ל ספורי דברי המקום : ומאופל. מלי אפלה וחושך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושמעו, ואז יסורו שתי הכתות שהתוכח עמהם עד הנה, הכת שהזכיר (פסוק י"א ט"ו) שהיו אומרים שדברי הנביא כספר החתום בלתי מובנים, אז החרשים ישמעו ויבינו דברי ספר. והכת שהזכיר (ט"ו) שאמרו שאין ה' רואה במחשך מעשה האדם, עתה, לא לבד שיכירו שה' יודע ורואה כחשכה כאורה, כי גם עיני עורים שהם בני אדם תראינה אז מאפל וחשך, וישיגו השגה נבואיית הבלתי נתלית בכלים חושיים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ומאפל ומחשך. סדר המליצה היה צ"ל חשך ואפל, כי אפל גרוע מחשך, כנ"ל (ח' כב), אבל המליץ שמר ברוחו עתה סדר התרופה לשתומי עינים. שאחר שיסיר הרופא התבלול מעינים, יעמידם בבית אפל בל יזקו מן האור פתאום, עד יפתח נקבי משכיות להכניס אור קצת עד שיהיה בבית חשך, שאינו אפל כ"כ. וכן צייר רפואת העורים האלה כי תראינה תחלה מאפל ואח"כ מחשך : (מלבי"ם באור המלות)

יִסְפוּ עֲנוּיִם בְּיַהוָה שְׂמֵחָה וְאַבְיוֹנֵי אָדָם בְּקֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל יִגְלוּ:

רס"י ענוים. סכלנים סכלו עולו של הקצ"ה וגזרותיו : (רס"י)

מצודת דוד ויספו. אז יוסיפו הענוים לשמוח במה שבטחו בה' מאז כי יראו שלא נאבדה תקותם : ואביוני אדם. האביונים שבבני אדם יגילו במה שבטחו בקדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואביוני. מלי אביון ודל ע"ש שתאב לכל דבר כי הכל נחסר לו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויספו, יש הבדל בין ה' שמורה על שהוא בורא העולם ומנהיגו בטבע ובין קדוש ישראל שמורה על השגחתו הפרטיית ואותותיו ומופתיו, וכן יש הבדל בין שמחה שמורה על שמחה תמידיית ובין גיל שמורה דבר מתחדש. וכן יש הבדל בין ענוים שמורה צדיקים ובין אביוני אדם שמורה ההמון עם. עפ"ז אומר הצדיקים והענוים שהם אינם

צריכים למופתים ושינוי טבע, שמאמינים גם בה' מצד שהוא בורא העולם ומנהיגו בהנהגה התדירית, הם כמו ששמחו עד עתה בה' כן יוסיפו לשמוח בהנהגתו, ואביוני אדם ההמון שהם לא שמחו בה' כי אין מכירים את ה' בהנהגתו המתמדת, הם יגילו גילה חדשה ע"י קדוש ישראל שהם הנסים והנפלאות שיתחדשו אז: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ענוים. צדיקים תמיד. וההבדל בין שמחה וגיל, למעלה (טז י'). ובין ה' וקדוש ישראל, למעלה (א' ד'): (מלבי"ם באור המלות)

כַּף-אֶפֶס עָרִיץ וְכֹלָה לֵץ וְנִכְרְתוּ כָל-שִׁקְדֵי אֹן:

כ"י כל שוקדי און. השוקדים ומתזוננים היאך יפעלו און: (כ"י)

מצודת דוד כי אפס עריץ. כי אז יכלה כל עריץ וכלה לץ ויכרתו כל הממהרים לעשות און: (מצודת דוד)

מצודת ציון אפס. ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מז): עריץ. חזק ר"ל חזק ברשע. שוקדי. ענין המהירות וההשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח): און. ענין דבר שאינו הגון: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, עד עתה היו נמצאים שלש סבות שהכשילו את העם, עד שהחרשים לא שמעו דברי ספר, והענוים לא שמחו בה'. א. העריצים שהם המושלים החזקים שמנעו את העם מעבודת ה' בהכרח וכפאום לעבוד ע"ז, ועתה אפס עריץ. ב. הלצים שהיו מסיתים את העם בדברי לצנות מה', עתה כלה לץ, ג. שקדי און העושים עבירות בפרהסיא, ומהם למדו יתר העם לעשות כמוהם, ועתה נכרתו שקדי און. עתה מבאר, נגד הלצים אומר. (מלבי"ם באור הענין)

כַּאֲ מַחְטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר וְלִמּוֹכִים בְּשַׁעַר יְקֻשׁוֹן וַיִּטּוּ בְּתַהוֹ צְדִיק: (פ)

כ"י מחטיאי אדם בדבר. הם נביאי השקר: ולמוכח בשער יקושון. ולדמוכה להון בען ליה תקלא ל' מוקש: ויטו בתהו לדיק. ואסטיאו בשקר לין זכאין: (כ"י)

מצודת דוד מחטיאי וכו'. חוזר על מלת ונכרתו האמור במקרא שלפניו לומר שגם יכרתו אותם שהיו מחטיאים בני אדם בדבר שפתיים והם נביאי השקר: ולמוכח. גם יכרתו אותם שהיו מכינים מוקש למי שהיה

מוכיח בשער מקום מושב השופטים כמ"ש ועלתה יבמתו השערה (דברים כה) : **ויטו וכו'.** גם יכרתו אותם שהיו מתעים את הצדיק מצדקתו בדברי תוהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יקושון. מל' מוקש : בתוהו. ענין דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תוהו (בראשית א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מחטיאי אדם בדבר, שהחטיאו ע"י דברים ולצנות וטענות, נגד שוקדי און אמר ולמוכיח בשער יקשון שאם הוכיח אותם המוכיח על האון הקישו אותו. נגד העריץ אמר **ויטו בתוהו צדיק** חפשו עלילות על הצדיקים להרגם ולאבדם : (מלבי"ם באור הענין)

לכַּן לְכֵן כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹ-בֵית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת-אַבְרָהָם לֹא-עֲתָה יְבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא יִחְוֶה פָּנָיו עֲתָה פָּנָיו יִחְוֶה:

רס"י חָזַק פֶּדֶה אֶת אֲבֵרָהָם. מאור כסדי' : לא עתה יבוש יעקב. מאזינו : ולא עתה פניו יחורו. מאזני חזיון נמלא פסול צמטתו ומטתו שלימה : (רס"י)

מצודת דוד לכן. הואיל ואעשה הדבר הזה : אשר פדה. ר"ל ה' אשר פדה את אברהם מאור כשדים כשנשלך לכבשן האש : לא עתה יבוש יעקב. כי כשאין ישראל עושים רצון המקום הוא כאלו יעקב אבינו בוש בדבר ולכן אמר מעתה לא יבוש יעקב : פניו יחורו. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון פדה. מל' פדיון וגאולה : יחורו. תרגום של לבן הוא חיור והוא ענין בושה כי המתבייש יתלבנו פניו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן, שיעור הכתוב כה אמר ה' אשר פדה את אברהם אל בית יעקב, כי אברהם בעת התחיל לפרסם אמונת האל, היה יחידי בין עמים רבים עובדי כוכבים, ונרדף ונשטם מהם, עד שהשליכוהו לאור כשדים, ובכ"ז הצילו ה' ופדאו, וכן יעזור לעם הזה השרידים וכמ"ש (לקמן נ"א) הביטו אל אברהם אביכם כי אחד קראתיו. לא עתה יבוש יעקב מעצמו ולא עתה פניו יחורו, ע"י אחרים (כי זה ההבדל בין בושה והחורת פנים) ומפרש נגד לא עתה פניו יחורו מאחרים, שעד עתה הכלימוהו לאמר שסרה השגחת ה' מאתו, אבל עתה. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יבוש, פניו יחורו. הבדלם כהבדל של בושה וכלמה (לקמן ל' ל"ג) : (מלבי"ם באור המלות)

כַּג כִּי בְרָאתוֹ יִלְדֵיו מַעֲשֵׂה יְדֵי בְקָרְבוֹ יִקְדִישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִישׁוּ אֶת-קְדוּשׁ
יַעֲקֹב וְאֶת-אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ:

רַס"י כִּי בְרָאתוֹ יִלְדֵיו. אֲשֶׁר יִהְיוּ מַעֲשֵׂי יְדֵי כְלוּמֵר לְדִיקִים בְּקָרְבוֹ כִּי
בְרָאתוֹ בְּקָרְבוֹ אֲשֶׁר יִדְּו מַעֲשֵׂה יְדֵי יִקְדִישׁוּ שְׁמִי כַגוֹן חֲנֻנִיה מִיִּסְאָל וְעִזְרִיה
לְכַך לֹא יַחֲוּרוּ פְּנֵיו : (רַס"י)

מצודת דוד כִּי בְרָאתוֹ וכו'. סרס המקרא כמו כי בראותו בקרבו וכו' ר"ל
לזה לא יבוש כי בראותו בקרבו ילדיו מעשה ידי ר"ל צדיקים וכשרים
אשר המה יקדישו שמי : **והקדישו וכו'**. כפל הדבר לחזוק : **יעריצו**.
ישבחו לומר שהחזוק בידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בקרבו**. ר"ל בקרב זרעו : **יעריצו**. ענין חוזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי בראתו ילדיו**, יראה ג"כ **כי מעשה ידי** ואותותי
ומופתי **בקרבו**, כי מעשה ידי ונפלאותי יתנוססו על ילדיו לכבוד ותפארת.
ונגד לא עתה יבוש יעקב מעצמו, כי עד עתה התבושש ממעשיו הרעים,
אבל עתה יראה כי ילדיו **יקדישו שמי עיי מעשיהם הטובים**. עתה מבאר
נגד מ"ש יקדישו שמי, **והקדישו את קדוש יעקב שעיי קדושת מעשיהם**
יוקדש שם ה' (כמ"ש בהערה למעלה ה' ט"ז) ונגד מ"ש מעשה ידי בקרבו,
עיי הנסים שאעשה, ועיי"כ ואת אלהי ישראל יעריצו יראו הכל יכלתו
וכחו **הבב"ת** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ילדיו, בקרבו**. יחיד על רבים, וכן ירעה מקניד (לקמן
ל' כ"ג) : **קדוש יעקב, אלהי ישראל**. ישראל גדול מיעקב כנ"ל (ט' ז'),
וכנויו אל השם יורה נפלאותיו לגדולי הדור, ועז"א יעריצו, במופתיו יוכר
כחו ועזוזו : (מלבי"ם באור המלות)

כַּד וַיִּדְעוּ תַעֲי-רוּחַ בִּינָה וְרוּגְנִים יִלְמְדוּ-לְקַח: (o)

רַס"י וְרוּגְנִים יִלְמְדוּ לְקַח. לָשׂוֹן וְתַרְגְּמוּ צִהְלִיכִם (דְּצֵרִים א') אֹתֶם שְׁהִיו
(מַתְלוּנִים) וְנַרְגְּנִים עַל דְּצֵרֵי הַנְּצִיחִים יִלְמְדוּ לְקַח : (רַס"י)

מצודת דוד **תועי רוח**. אפילו התועים ברוחם לבלי דעת אותי ידעו אז בינה
: **ורוגנים**. הלמודים בתלונה ותרעומות יעזבו דרכם וילמדו לקח היא
התורה הקרויה לקח טוב כמ"ש כי לקח טוב (משלי ד) וכאומר ואם כל
אלה בהם מדוע אם כן יבוש יעקב מעתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תועי. ענין בלבול הדעת והושאל מההולך מדרך הישר אל דרך המעוקם : **ורוגנים.** ענין תלונה ותרעומות כמו ותרגנו באהליכם (דברים א) (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין וידעו תעי רוח, הם התועים מדרכי הבינה ע"י שכלם ומופתים מזויפים, שהם שחסר להם בינה להבין דבר מתוך דבר במופתים אמתיים לא מטעים, הם ידעו אז בינה. והרוגנים נקראים הרוגנים בזדון לא מצד טעות השכל, שאינם חוקרים כלל רק מריבים בזדון על דבר ה' ולהם חסר לקח שיקחו ויקבלו דבר החכמה, הם ילמדו לקח. לקחת דברי החכמה ולהאמין בה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תעי רוח. תועים מצד השכל. אדם תועה מדרך השכל (משלי כא טז), והפוכו המבין : **ורוגנים.** מסרבים לשמוע ומריבים, באין נרגן ישתק מדון (שם כז כ'), והפוכו הלוקח לקח, שהוא קבלת דברי החכמה, ישמע חכם ויוסף לקח : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-ל

א הוֹי בְּנֵי סוֹרְרִים נְאֻם-יְהוָה לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מְנִי וְלִנְסֹךְ מִסְכָּה וְלֹא רוּחִי לְמַעַן סְפּוֹת חֲטָאת עַל-חֲטָאת:

רש"י סוררים. סרים מן הדרך : לנסוך מסכה. להמשיך עליהם מושל ולא רוחי ודעתי בדבר ומהו הנסוך הוא פרעה : (רש"י)

מצודת דוד הוי. אמר הנביא יש להתאונן על ישראל שהמה בנים הסוררים מדרך הטוב במה שעושים עצה ואין העצה ההיא ממני רצה לומר אין אני חפץ בה : **ולנסוך מסכה.** להתכסות במכסה ולחסות בצלם ואין רצוני בזה : **למען ספות.** כאלו מעט להם בחטאות שמאז וחפצם להוסיף עליו כי לחטאת תחשב לבקש עזר ממצרים ואת פי ה' לא שאלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון סוררים. ענין נטייה מדרך הישר וכן סורר ומורה (שם כא) : **מני.** ממני : **ולנסך מסכה.** מל' סכך ומכסה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה) : **רוחי.** ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (לקמן ל"ז) : **ספות.** מלשון הוספה (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין הוי בניס סוררים, מדרך הישרה פעם אחר פעם. **א.** חטאו לעשות עצה שהוא נגד ציוי ה', כמו שיבאר בפסוק שאח"ז. **ב.** חטאו לנסוך מסכה לקבל עליהם משרה שהוא ג"כ נגד רוח ה' ורצונו, למען יוסיפו חטא על חטא. עתה מבאר דבריו. נגד מ"ש לעשות עצה. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מני, רוחי. הרוח הוא רוח הנבואה, ה' שלחני ורוחו (לקמן מח עז), ועל העצה שירדו למצרים שהוא נגד התורה שהיא החכמה העליונה אשר הוא האל בעצמו, אמר ולא מני, ועל המסכה שלא הוזהרו רק ע"י רוח הנביאים, אמר ולא רוחי : **ולנסך מסכה.** הוא מענין ואני נסכתי מלכי (מלבי"ם באור המלות)

בב ההלכים לרדת מצרים ופי לא שאלו לעוז במעוז פרעה ולחסות בצל מצרים:

כ"י ההולכים לרדת מצרים. על הוסע בן חלה חקר סלה מלחכים אל סוף מלך מצרים (מלכים ב י"ז) : לרדת מצרים. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצו דבר אחר ירידה היא להם : ולחסות. להתכסות אצריא"ר בלע"ז (כ"י)

מצודת דוד ההולכים. עתה יפרש מה עשו ואמר אשר הלכו לרדת למצרים לבקש מהם עזר ולא שאלו פי ה' : לעוז. להתחזק בחוזק פרעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לעוז במעוז. ענין חוזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ההלכים לרדת מצרים, לשאול עזר מפרעה, ובתוך כך ירדו כמה אנשים להשתקע שם, ופי לא שאלו כי הוא נגד ציוי התורה, שהזהירה בל נשוב למצרים (רמב"ם ה' מלכים פרק ה'), נגד לנסוך מסכה אמר לעוז מבעוז פרעה גם בזה נואלו בשתיים. **א.** שחשבו למצוא עוז ועזר מפרעה, אשר לא יושיע להם באמת, כמ"ש אח"כ. **ב.** ולחסות בצל מצרים שקבלו עליהם משרת מצרים להסתופף תחת צילו, ולהיות לו עבדים נושאי מנחה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ההלכים לרדת. המקור הנכפל על פעל הלך, מורה שלרדת הוא התכלית, ר"ל להשתקע, כי זה נאסר : לעוז, לחסות. נבדלים, המחסה יהיה גם על ידי אמצעי, ע"י שיקרא שמו עליהם. והמעוז בבלתי אמצעי, ותמצאם נרדפים (תהלות מו ב, סא ד', סב ט') : (מלבי"ם באור המלות)

ג וְהָיָה לָכֶם מְעוֹז פְּרֵעָה לְבִשֶׁת וְהַחֲסוֹת בְּצַל-מִצְרַיִם לְכָלמָה:

מצודת דוד **לבושת**. כי לא יועילו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **והיה**, הבושה הוא מה שמתבייש מעצמו, והכלמה הוא מה שנכלם מאחרים, אומר **מעוז פרעה יהיה לכם** בעצמכם **לבשת** כי תראו אחר כך שלא יועיל לכם, **והחסות בצל מצרים** יגרום לכם **כלמה** מאחרים, שהשפלתם עצמכם למס עובד בחנם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לבשת**, **לכלמה**. בושה מעצמו וכלמה מאחרים (לקמן מא יא, מה ו', מז יז, נד ד', סא ז'): (מלבי"ם באור המלות)

ד כִּי-הָיוּ בְּצִעַן שָׂרָיו וּמִלְאָכָיו חָנָס יִגְיֵעוּ:

רש"י **כי היו בצוען שריו**. של מלך ישראל בשליחות למלך מצרים : **חנס**. היא תחפנחם : (רש"י)

מצודת דוד **שריו**. שרי ישראל הכניעו עצמם לבוא אל פרעה לצוען (ואלה היו מערי הבצורות שביהודה שלא חסו בה' ושאלו עזר מפרעה וכבשוה סנחריב) : **חנס**. היא עיר המלוכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ומלאכיו**. שלוחיו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי שריו**, של מלך מצרים ששלח לעזרתכם **היו** ונשארו **בצוען** ועיר המלוכה, ר"ל שלא זזו ממקומם ולא הלכו לעזרתכם כלל, אבל **מלאכיו** הם השלוחים ששלח לגבות מכם המנחה והמס שהבטחתם לו בעבור העזר **חנס יגיעו** הם יגיעו עד תחפנחם כי לשם נשלחה המנחה, וילכו לקבלה מיד הנושאים : (מלבי"ם באור הענין)

ה כֹּל (הבאיש) הַבִּישׁ עַל-עַם לֹא-יִוָּעִילוּ לָמוּ לֹא לְעֶזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבִשֶׁת וְגַם-לְחַרְפָּה: (o)

רש"י **כל הובאיש**. כולם זייסו את עצמן לקנות להם אדונים חנם ועם הארץ לא יועילו למו : **על עם**. בשביל עם לא יועילו למו : **לחרפה**. גידוף דיטרנד"ר **בלע"ז** : (רש"י)

מצודת דוד **כל הבאיש**. הכל בושו ונכלמו בלכתם אל עם אשר לא יועילו להם : לעזר. ההליכה שמה לא יהיה לעזר כ"א לכלימה : (מצודת דוד)

מצודת ציון על עס. אל עם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כל הבאיש**, כל הבושות קבלו על עצמם **בעבור עם** מצרים אשר לא יועילו למו, לא לעזר ר"ל לא יועילו בענין שיהיה איזה עזר ואף לא יועילו להועיל שיגיעו מזה איזה תועלת אחר, אבל יועילו לבושת וגם לחרפה, שיסובב על ידם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הועיל**. כולל כל מיני תועלת. **ועזר**, רק מצרה : **בשת**, חרפה. בארתי למעלה (אי כט) בושת מעצמו, כלמה וחרפה מאחרים, רק חרפה גדולה מן כלמה : (מלבי"ם באור המלות)

ג **משא בהמות נגב בארץ צרה וצוקה לביא וליש מהם אפעה ושרף מעופף ישאו על-פתף עירים חילהם ועל-דבשת גמלים אוצרתם על-עם** לא יועילו:

רס"י **משא בהמות נגב**. מטולין על צעירהון באורח דרומא לפי שארץ מצרים בדרומה של א"י וזהו הגידוף והחרפה שמחרפין אותן (ורואין) את אלו שטוענין משאות ממונם על בהמתם להוליך שוחד למצרים חנם ומסכנין עצמן במדברות ארץ כרה וצוקה וכו' : **אפעה**. מין נחש רע הוא ואין בעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדים לשבעים שנה ואף שרף מעופף מין נחש הוא ולא שיהיו לו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזרק להב מפיו : **חילהם**. ממונם : **דבשת**. חטוטר' חלדכוז"א בלע"ז יש לו לגמל במקום טעינת המשא וע"ס שמתרקבת תמיד וסכין שם דבש לרפואה קרויה דבשת כדאמרינן בב"מ דבש והדבש חזי לכתישא דגמלי

מצודת דוד **משא בהמות נגב**. ר"ל הכלימה תהיה על אשר נשאו משאות מכסף וזהב בהמתם להוליך שוחד למצרים היושבת בנגב א"י : **בארץ צרה וצוקה**. ועברו דרך המדבר שהוא ארץ צרה וצוקה מקום אריות : **מהם**. ר"ל מהמזיקים המצויים שמה יש מהם אפעה ושרף המעופף : **ישאו**. היו נושאים עושר רב על עירים וגמלים אל עם אשר לא יועילו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לביא וליש**. שמות משמות האריה : **אפעה**. מין נחש רע : **ושרף מעופף**. מין נחש הדולג ממקום למקום ונראה כאלו הוא עף ופורח : **כתף**. כן יקרא המקום הסמוך לראש מהעבר מזה ומהעבר מזה : **עירים**. חמור הקטן יקרא עיר וכן על עיר בן אתונות (זכריה ט) : **חיליהם**. עושרם : **דבשת גמלים**. הוא חטוטרת הגמל שמניחים המשא עליו וע"ש שמרקיב תדיר ורפואתו למשחו בדבש קרוי דבשת : **על עם**. אל עם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **משא**, שיעור הכתוב **בהמות נגב** וכו' **משא לביא ליש מהם**, שהם הוליכו את המנחה דרך מדבר החול, הנמצא בין ארץ מצרים ובין סוריא, והמוליכים את המנחה מתו רבים בדרך מחיות רעות שטרפו מהם, ומכל מקום לא חדלו מלהוליך מנחתם, אומר **בהמות נגב** בעת המיית המדבר הנגוב והיבש שהוא בעת המיית מדבר החול, כהמות ים לגליו בארץ צרה וצוקה שהוא המדבר הנורא הזה, בעת ההיא **משא לביא ליש מהם** נשאו הלבאי והליש משא מהם מאת מוליכי המנחה והמשאת למלך מצרים שהלבאי והליש וכן האפעה והשרף טרפו והשחיתו מהם, ובכ"ז לא שבו מדרכם, רק **ישאו על כתף עירים חיליהם**, מצייר כי עירים שהם צעירי הגמלים נשאו את חיליהם והתמידו לשאת את החיל והעושר שלהם רוב ימים ושנים, העד שהעירים הנושאים נעשו גמלים זקנות, ונשחת גבם מהתמדת הנשיאה עד שנשאו אח"כ **על דבשת הגמלים**, וגם החיל שלהם כבר תם והתחילו לקחת האוצרות שאצרו מימי קדם למשמרת, עד שנשאו לבסוף **אוצרותם**, וכל זאת היה על ובעבור עם לא יועילו (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **משא**. מענין נשיאה ולקיחה : **בהמות**. שרשו המה, והבי הוא ב' בכל"ם : **ונגב**. ארץ נגובה. ומשא מוסב על מהם, משא מהם. והבדל צרה צוקה מבואר למעלה (ח' כב) : **כתף עירים, דבשת גמלים**. עיר הוא החמור הקטן קודם שיגדל, וממה שאומר עיר בן אתונות (זכריה א' ט') משמע ששם זה מושאל לפעמים גם לצעירי מינים אחרים כמו הגמל, עיר פרא אדם יולד (איוב יא ב'), ודבשת נקרא חטוטרת הגמל הנרקב מתמידת המשא ומושחים אותו בדבש : **חיל, ואוצר**. אוצר, נקרא רק החיל והרכוש שאוצרים אותו למשמרת (ירמיה ט"ו י"ג, י"ז ב') (מלבי"ם באור המלות)

ז וּמִצָּרִים הִבֵּל וְרִיק יַעֲזָרוּ לָךְ קְרָאתִי לְזֹאת רַהֵב הֵם שָׁבֶת:

רפ"י לזאת. למלכים : **רהב הם**. גסי הרוח : **שבת**. עם בטל ומתגאים חנם, ל"א שבת רהבם וגסותם שלהם ראוי הוא לשבות : (רפ"י)

מצודת דוד **ומצרים הבל וריק יעזרו**. ר"ל מלבד שאין הכח בידם לעזור

הנה עוד מזדון לבם לא ירצו לעזור כי מצרים המה לאויבים לישראל :
לזאת. למצרים : **רהב הם**. מתגאים בדבר שאין בידם להבטיח עזר ואין
לאל ידם : **שבת**. והם עם בטל ואינם רוצים לעזור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הבל וריק**. ר"ל דבר שאין בו ממש : **רהב**. ענין גאווה
והתחזקות כמו ירהבו הנער בזקן (לעיל ג) : **שבת**. ענין בטול כמו שבת
נוגש (לעיל י"ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ומצרים, ר"ל וגם חוץ מזה שאין ביכלתם לעזורם
עתה, הלא **מצרים הבל וריק יעזרו** מעולם, ולא עזרו לאומה שבטחו
עליהם בשום פעם. והנה הבל הוא דבר שאין בו ממש, וריק הוא דבר שיש
עליו קליפה ואין בו תוך. ר"ל מצרים גם אם רוצים לעזור עזרתם הוא
הבל ודבר חלוש מאד, אבל גם עזרתם ההבל והחלושה הם רק מבטיחים
ואינם עושים, באופן שגם ההבל הזה הוא רק נראה בקליפתו וחיצוניותו,
אבל בתוכו הוא ריק גם מן ההבל והעזרה החלושה. והכונה **מצרים**
בעצמם הבל בכחם, וחוץ מזה אך **ריק יעזרו** כי אינם רוצים לעזור גם
העזרה החלושה אשר בכחם, לכן קראתי לאומה זאת **רהב הם**, (הדברים
מגבילים) מצד שהם בעצמם הבל קראתי בשם **רהב**, שמתגאים יותר
על מה שיש בכחם. ומצד שריק יעזרו קראתי **שבת**, הם עם ההולכים
בטל שובתים מכל עבודה ויגיעה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הבל וריק**. עיין לקמן (מט ד') : (מלבי"ם באור המלות)

ח עתה בוא כתבה על-לוח אתם ועל-ספר חקה ותהי ליום אחרון
לעד

רש"י חוקה. חוקה אותה, הנצורה הזאת : (רש"י)

מצודת דוד **עתה בוא כתבה**. אמר להנביא עתה כתוב זאת לזכרון על הלוח
אשר חתום וחוקק הדבר על הספר למען תהיה לזכרון לימים אחרונים
עד עולם לדעת שלא על חנם הבאתי הפורעניות עליהם כ"א בעבור עונם
: (מצודת דוד)

מצודת ציון **לוח**. כעין טבלא עשוי לכתובה והוא מלשון לוחות העדות
(שמות ל"ב) : **חוקה**. מל' חקיקה וכתובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **עתה בוא כתבה על לוח**, הוא שיכתב הדבר על לוח
קטן שישאר אתם למשמרת ולזכרון להם בעצמם, וחוץ מזה **על ספר**
חקה, שיחוקק אותם מחוקק בעט ברזל שישאר קיים גם לדורות הבאים
: ומבאר נגד **כתבה על לוח אתם ותהי ליום אחרון**, שישאר להם בעצמם

לזכרון עד יום אחרון שהוא יום המות, ונגד **על ספר חקה**, אומר **לעד עד עולם**, שישאר למשמרת עד עולם לימים הבאים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כתבה על לוח, על ספר חקה**. החקיקה הוא בעט ברזל שישאר לנצח, וכזה מי יתן אפוא ויכתבון מילי (ומוסיף לאמר) מי יתן אפוא בספר ויחקו, בעט ברזל וכו' (איוב יט כג) : (מלבי"ם באור המלות)

טו **כִּי עִם מְרִי הוּא בְּנִים פְּחָשִׁים בְּנִים לֹא-אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת יְהוָה:**

רס"י **עם מרי הוא** : **הוא** : **ישראל** : (רס"י)

מצודת דוד **כי עם מרי הוא**. מה ששאלו עזר מפרעה ולא שאלו פי ה' נחשב למרד : **בנים כחשים**. מכחישים בהשגחת המקום : **לא אבו שמוע**. אינם רוצים לשמוע תורתו ולזה לא שאלו פיו גם בדבר המלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מרי**. ענין מרד : **כחשים**. שקרים : **לא אבו**. לא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי עם מרי הוא**, ר"ל כי יש מי ששומע תורת ה' וגם מאמין בה', ובכ"ז מחליף ומימר מצותיו מצד תאות לבו, ויש מי שמכחיש בכלל לאמר זה לא צוה ה' וזה גרוע יותר, ויש עוד גרוע מזה שאינו רוצה לשמוע דברי התורה כלל, וז"ש **עם מרי הוא**, ויותר מזה שהם **בנים כחשים** המכחישים וכופרים, ויותר שהם **בנים** אשר לא **אבו שמוע כלל** : (מלבי"ם באור הענין)

זו **אֲשֶׁר אָמְרוּ לְרֵאִים לֹא תִרְאוּ וְלַחֲזִים לֹא תִחַזְזוּ-לָנוּ נִכְחוֹת דְּבָרוֹ-לָנוּ חִלְקוֹת** : **חזו** : **מהתלות**

רס"י **חלקות חנפיות** : **חזו** : **הנבאו** : (רס"י)

מצודת דוד **לרואים**. לנביאי האמת יאמרו לא תראו נבואה למען הגיד לנו : **לא תחזו לנו**. לא תנבאו לנו נכוחות : **דברו לנו חלקות**. דברו כמו נביאי הבעל שמחליקין דבריהם ומחניפין לומר שלום יהיה לכם : **חזו מהתלות**. הם אינם אומרים שהם מהתלות אבל הנביא קורא לדברי נביאי השקר מהתלות וכאלו הנביא אומר להם הנה תאמרו הנבאו לנו כדברי הנביאים האומריי שלום הלא דבריהם המה מהתלות ולא דברים ישרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולחזים. ולנביאים : נכוחות. ענין דברים ישרים כמו כולם נכוחים למבין (משלי ט) : חלקות. דברים רכים וחנופה : מהתלות. ענין לעג כמו ואיש ברעהו יהתלו (ירמיה ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אשר אמרו לראים, הרואים הם הנביאים המוכיחים על דברים שבין אדם לאדם, להם אמרו לא תראו ותביטו על ענינים אלה להוכיח עליהם. ולחזים המוכיחים על דברים שבין אדם למקום וצופים במראות אלהים אמרו לא תחזו לנו נכוחות, שהם דברים המקבילים נכח ה', עתה מבאר דבריו (והמאמרים מגבילים) אל הראים אמרו דברו לנו חלקות, דברים חלקים וחנופה כהאי דבר חוזאי שא"ל פרע ליה בית השחיטה, אל החזים אומרים חזו מהתלות, הם דברי צחוק כמו נביאי השקר שאמרו דברים שאין בהם ממש : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ראים, חזים. פעל חזה, בא תמיד על ראיית הלב בעינים הפנימים, אם יצייר בנפשו תמונה דמיונית, או ציור שכלי, נאמר שחזה בעין הדמיון או השכל, ועקרו בא על ציור הבב"ת והבלתי גשמי בדרך מוגבל וגשמי ותמונה דמיונית, וע"כ בא על מחזה אלהים תמיד, כמ"ש ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה, מ"ש ביד הנביאים אדמה, מבאר מ"ש ואנכי חזון הרביתי, שהוא שהשיגו הנביאים דמיונות, ויהיה חזה משתתף עם שאול עשינו חוזה (למעלה כח), גבול בעינים הבלתי מוגבלים, ומצד זה יקרא הנביא הצופה במראות אלהים חוזה, והרואה בעיני בשר על עניני העם לישר מעשיהם בין אדם לחברו היה נקרא רואה, שמואל היה שופט ודן בין אדם לחברו, ונקרא רואה, וזה כונת הספור לפנים בישראל כה אמר האיש וכו' לכו עד הרואה, כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש"א ט'), ומובן במ"ש וחלקות הוא הפך התוכחה, מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון (משלי כח כג). ונכחת, נגד המקום ע"ל (נט יד) : (מלבי"ם באור המלות)

יא סורו מני-דרך הטו מני-ארח השביתו מפנינו את-קדוש ישראל : (o)

כ"י הטו. אותנו : מני אורח. הפלים לנו זנבולת סקר : (כ"י)

מצודת דוד סורו מני דרך. אומרי לנביאי ה' סורו מן הדרך הזה מן האורח הזה שאתם אומרים לנו בכל יום שלא נעשה כתאות לבבינו : השביתו וכו'. השביתו ממה שאתם אומרים לנו כל יום בשם קדוש ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון מני. כמו מן והיו"ד נוספת : השביתו. ענין בטול : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין סורו, (גם מאמרים אלה מגבילים) אל הרואים אמרו **סורו** אתם בעצמכם **מני דרך** לעשוק ולגזול, וגם **הטו** את אחרים **מני ארח**, (גם אתם סורו מדרך הגדול הקבוע שהם השרשים והיסודות, ועיי"כ תטו את אחרים גם מארחות הקטנות, למשל אם השופט והמורה מניח יסוד שמותר לגזול ולחמוס הוא סר מדרך הגדול הנימוסי הקבוע, ואם אח"כ עיי"ה החק הזה יעותו רבים משפט בדברים פרטים הם מטים מארחות הפרטים בין איש לרעו) ואל החוזים אמרו **השביתו מפנינו את קדוש ישראל** הנה כל המצות שבין אדם למקום הם מיוסדים על הקוטב שה' הוא קדוש ישראל ורוצה שנתקדש כמוהו להדמות לדרכיו, כמ"ש והייתם קדושים כי קדוש אני (כנ"ל ה' ט"ז) ולכן השביתו שם זה מפנינו, בל תזכר לנו עוד שם קדוש ישראל, כי אין לו תועלת בקדושתנו וקשר וחבור עמנו בקדושה הזאת: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות דרך, ארח. מבואר למעלה (בי ג') : והטו. יוצא, ופירוש קדוש ישראל (למעלה אי ד') : (מלבי"ם באור המלות)

יב לִכֵּן כֹּה אָמַר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יַעַן מֵאֲסַכְּם בַּדְּבָר הַזֶּה וְתִבְטְחוּ בְעֵשֶׂק וְנָלֹז וְנִשְׁעֵנוּ

רס"י **זכר הזה. זנבואת אמת : ונלז. מגונה וליאן :** (רס"י)

מצודת דוד בדבר הזה. בדברי הנביאים האומרים בשם ה' : בעושק ונלז. במה שתעשקו עשירי העם לתת שוחד ומתן לנלז הוא מלך מצרים הנלז במעגלותיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונלז. ענין נטיה מדרך הישר כמו ונלזים במעגלותם (משלי ב) ותשענו. ענין סמיכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן כה אמר קדוש ישראל הוא השם אשר מאסתם בו, **יען מאסתם בדבר הזה** בדברי הנביאים **ותבטחו בעשק** בין אדם לחברו **ונלז** מן הדרך שבין אדם למקום, **ותשענו עליו** שלא לבד שבטחתם בלב על עשק ונלז כי גם תשענו עליו משענת חזקה בפועל: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונלז. הפך הישרה לפני המקום (משלי ג' ל"ד, י"ד ב') : ותבטחו, ותשענו. הבטחון בלב והשעינה בפועל (לקמן לא אי, ני י') (מלבי"ם באור המלות)

יג לִכֵּן יְהִי לָכֶם הָעוֹן הַזֶּה כְּפָרֶץ נָפֵל נִבְעָה בְּחֹמֶה נִשְׁגְּבָה אֲשֶׁר-

שְׁבֵרָה:

יְבוֹא

לְפִתֵּעַ

פְּתָאם

רַס"י כפרץ. שֶׁל חוּמָה שְׁנֵפֶל : נִבְעָה בַחֹמָה נִשְׁגָּבָה. מִגּוּלָה לִיכְנֵס זֶה בַחֹמֹת מִשְׁגָּבְכֶם נִבְעָה לְשׁוֹן גְּלוּי כְמוֹ זַעֲזוּדִיָּה (א ו) נִבְעוּ מִלְּפֹנֵיו אַתְּגַלִּיין מִטּוּמְרוֹהֵי, וְדוּנֵשׁ פִּתַר נִבְעָה זַלִּיטָה שֶׁהַחֹמָה נִעֲשִׂית כְּמִין אֲזַעֲזוּעוֹת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים וְקִילְקוּל וְקִיט רְעוּע : (רַס"י)

מצודת דוד העון הזה. הסרת הבטחון מה' וההשענה במצרים : **כפרץ נופל**. כפרץ של חומה שנפל קצת ממנה וכמקום נפוח כעין אבעבועות הנמצא בחומה מקלקול הגשמים שהנה עם כי הפרצה או הנפוח היא בקצה החומה ובנין החומה היא חזקה עכ"ז תשבר ותפול כל החומה פתאום בעבור זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון כפרץ. ענין שבירה : **נבעה**. מל' אבעבועות וכן מים תבעה אש (לקמן ס"ד) : **נשגבה**. חזקה : **לפתע**. כמו בפתע וכן ישבת לכסא (תהלים מ) ומשפטו בכסא וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י"ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן יהיה העון הזה דומה לכם כפרץ נפל, החומה הבנויה בלא יסוד חזק עת ירופף יסודה ותתחיל לטבוע בצד האחד עד שתבקע החומה באמצעיתה, אז כל שהבנין יותר חזק כן הוא יותר מוכן אל הנפילה והשבירה כידוע, כי בנין של עץ לא ישבר במהרה כ"כ ולא תגדל מפלתו, וזה קרא **פרץ נופל** הוא שם תואר לבנין הזה פרץ של בנין הנופל אשר הפרץ הזה **נבעה ומתגלה בחומה נשגבה** וחזקה, אשר החומה הזאת תגדל מפלתה בכמה ענינים. **א**. בזמן מפלתה, **כי פתאום לפתע יבא שברה** עד שלא יוכלו להכין שום הכנות להציל בה איזה דבר. **ב**. איכות מפלתה ושברונה, **כי**. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נפל**. תואר וחסר המתואר יסוד נופל : **נבעה**. מתגלה ונראה : **פתאום לפתע**. מבואר למעלה (כט ה') : (מלבי"ם באור המלות)

גיד וְשֵׁבֵרָה כְּשֵׁבֵר נָבֵל יוֹצְרִים כְּתוּת לֹא יִחְמַל וְלֹא-יִמָּצָא בְּמִכְתָּתוֹ חֶרֶשׁ לְחִתּוֹת אֲשֶׁר מִיְקוּד וְלִחְשָׁף מִיָּם מִגָּבָא : (o)

רַס"י נבל יוצרים. נוד שֶׁל חֶרֶס : וְלֹא יִמָּלֵא. זִמְכַתַּת שְׁזָרֵיו חֶרֶס גְּדוּל שִׁיחָא רָאוּי לְחִתּוֹת זֶו אֲשֶׁר מִיְקוּד וְלִשְׁאוּב זֶו אֲשֶׁר מִן הַהֶסֶק, כֹּל שְׁאוּיבַת אֲשֶׁר נוֹפֵל זֶה לְשׁוֹן חֲתִייה : וְלִחְשׁוֹף מִיָּם. לְדִלוֹת וְכֵן (חגי ב) לְחֶשׁוֹף חֲמֻשִׁים

פורה וכן חספי סובל (לקמן מז) ללי מים מן סבילך אספוייט'נט זלע"ז :
מגבא. גוב מלא מים : (כ"י)

מצודת דוד ושברה. ושבר החומה ההיא תהיה מכותת כשבר נבל מיוצר חרס אשר הוא כתות דק דק כי המכתת לא יחמול עליו מלכתתו כי טוב לו להחזירם לעפר לערבו בסיד לטוח הבתים והבורות : **ולא ימצא במכתתו.** בהשברים הכתותים לא ימצא חרס גדול שיהיה ראוי לשאוב בו אש מן היקוד או לקחת בו מים מן הגבא וכאומר אם העון הזה הוא קטן בעיניכם מ"מ יהיה סיבה על כליון נפלא : (מצודת דוד)

מצודת ציון נבל. כן יקרא כד היוצר וכן ונבליהם ינפצו (ירמיה מ ח). יוצרים. אומן חרס נקרא יוצר : **כתות.** ענין רציצה ושבירה לחתיכות רבות : **יחמול.** ענין רחמנות. במכתתו. בשבריו : **חרש.** כמו חרס בסמ"ך : **לחתות.** ענין לקיחת האש כמו גחלים אתה חותה על ראשו (משלי כ"ה) ועש"ז יקרא הכלי שחותין בו האש בשם מחתה : **מיקוד.** כן נקרא מקום הבערת אש כמו על מוקדה (ויקרא ו) : **ולחשוף.** ענין שאיבה כמו לחשוף חמשים פורה (חגי ב). מגבא. מקום כניסת מעט מים וכן בצאתו וגבאיו (יחזקאל מ"ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שברה, יהיה דומה **כשבר נבל יוצרים,** שעת ישבר אז **כתות לא יחמל,** לא יחמול היוצר מלכתתה עד אשר תשוב לעפרה למען יעשה ממנו כלי חרש אחר, והכתיתה תהיה כ"כ עד **שלא ימצא בין השברים הנכתתים** אף חרש אחד שישתמש בו **לחתות אש,** ואף חרש יותר קטן שיוכל **לחשוף** ממנו מעט **מים מגבא** של מים מכונסים, והנמשל כי חומתם הנשגבה אחר שבנאו אותה על יסוד רעוע שהוא עושק ונלוז תפול בהכרח מהר, וגם תשבר ותתפוצץ עד עפר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כתות. מקור לכתות : **ולחתות.** כמו היחתה איש אש בחיקו, ומזה שם מחתות : **וגבא.** ע"ל (לג ד') : (מלבי"ם באור המלות)

טו כִּי קָה-אָמַר אֲדָנִי יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוֹבָה וְנַחַת תִּנְשָׁעוּן בְּהַשְׁקָט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְבוּרַתְכֶם וְלֹא אָבִיתֶם :

כ"י כי כה אמר. הקב"ה לכם זה ימים אין אתם לריכים לזקק לכם מעוז מלכים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה זלל אס טורח אס תשמעו לי : **בשובה.** לשון יסוב ומרגוע וכן שובה ה' רצבות אלפי ישראל (במדבר י) : **בהשקט.** הבא לכם מאתי וזבטחה תהיה גבורתכם : (כ"י)

מצודת דוד **בשובה ונחת תושעון**. אם הייתם בוטחים בי ולא במצרים הייתם אז נושעים בהשקט ונחת מבלי טורח מלחמה : **תהיה גבורתכם**. הייתם מתגברים על האויב בישיבת השקט ובבטחון ה' מבלי עמל : **ולא אביתם**. לא רציתם בזה כ"א במלחמה בעזרת מצרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בשובה**. ענין השקט ומרגוע וכן נפשי ישובב (תהלים כ"ג) : **ולא אביתם**. לא רציתם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כה אמר ה'**, ה' היה ברצונו ליסד לכם מוסד מוסד ואתם לא אביתם. **בשובה ונחת** ר"ל כי ההצלה מן האויב תהיה בשני אופנים, או שיושע רק הוא לבדו וינצל, או שעוד יתגבר הוא על האויב וינצחנו. ושובה ונחת, מורה מנוחת הגוף שינוח ולא יעשה מאומה. והשקט ובטחה, מורה שקיטת הנפש ובטחון הלב בה' (עיין באור המלות). ה' אמר אם תרצו **כי תושעון** מן האויב ותנצלו ממנו, זה יהיה ע"י **שובה ונחת** ע"י שתנחו ולא תעשו מאומה רק תסמכו על ה' אז **תושעון**. ואם תרצו מדרגה גדולה מזאת והוא שעוד תתגברו על האויב בגבורה, זה יהיה ע"י **השקט ובטחה**, שהוא אם תבטחו בטחון חזק על ה' גם בלבבכם ונפשכם אז **זאת תהיה גבורתכם** לעשות נוראות לכבוש את האויב, **ואתם לא אביתם** לשמוע, רק. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **שובה ונחת, השקט ובטח**. שובה ונחת, מציינים מנוחת הגוף. שובה, מציינן ההעתק מן התנועה אל המנוחה, שובה ה' רבבות אלפי ישראל. ונחת, המנוחה עצמה. והשקט ובטח יצינו שניהם מנוחת הנפש והרוח. השקט, מן הזעף הפנימי. והבטחון, חוזק הלב על העתיד, ההשקט ענין שוללי והבטחון ענין חיובי, ודברתי מהבדלים אלה בכ"מ בפירושי (מלבי"ם באור המלות)

טז **ותאמרו לא-כי על-סוס וננוס על-כנ תנוסו וְעַל-קַל נִרְכָּב עַל-כֵּן יִקְלוּ**

כס"י **על סוס ננוס**. נתקשר במלכי מלכ"י ונצ"ח מסס סוסים קלים לנוס : (כס"י)

מצודת דוד **ותאמרו לא**. אמרתם לא נבטח בה' אלא נתרומם כנס הזה בעזרת סוסים הבאים ממצרים : **על כן תנוסו**. בעבור זה תנוסון מפני האויב ויהיה לכם השפלה ולפי שהוא לשון נופל על לשון אמר כן : **ועל קל נרכב**. נתחזק ברכיבת סוסים קלים הבאים ממצרים : **על כן יקלו רודפיכם**. בעבור זה יקלו הרודפים ויתחזקו עליכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ננוס. מלשון נס והוא כלונס ארוך וענינו הרמה כנס וכן נס להתנוסס (שם ס) : **תנוסון.** מלשון ניסה ובריחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותאמרו, (המאמרים מגבילים) נגד הישועה וההצלה מן האויב אמרתם זה לא יהיה ע"י ישיבה ומנוחה רק ע"י **כי על סוס ננוס** וע"י ננצל מפניו (ולכן הלכתם למצרים לסוסים ולפרשים) **על כן תנוסון** באמת כמו שאמרתם. ונגד הגבורה לכבוש את האויב אמרתם שזה לא יהיה ע"י השקט ובטחון רק ע"י **שעל קל נרכב** לרדוף את האויב, **על כן** יהיה ההפך **כי יקלו רדפיכם,** עד כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות על קל. על סוס קל, כי הנס לוקח חפציו עמו ואין סוסו קל לא כן הרודף סוסו קל ממשא : (מלבי"ם באור המלות)

נז אֶלֶף אֶחָד מִפְּנֵי גְעֵרַת אֶחָד מִפְּנֵי גְעֵרַת חֲמִשָּׁה תְּנוֹסוּ עַד אִם-
נֹתְרֹתָם כְּתוּרָן עַל-רֹאשׁ הָהָר וְכִנֹּס עַל-הַגְּבֻעָה:

רש"י אֶלֶף אֶחָד. מכם. מפני גערת אחד. מן האויבים או כולכם מפני גערת חמשה תנוסו : אם נותרתם. כמו אשר נותרתם : כתורן. עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינה שקורין מש"ט בלע"ז : וכנס. אף הוא כלונס גבוה שנותנים בראש הגבעה וכשרוא' הצופה גייסות באין נותן עליו סודר והרוח מוליכו והוא סימן שינוסו או יתקבלו : (רש"י)

מצודת דוד אֶלֶף אֶחָד. אלף אנשים מכם אשר כל אחד יהיה מיוחד : **מפני.** חוזר על מלת תנוסו לומר אלף מכם תנוסו מפני גערת אחד מן האויבים ומפני גערת חמשה תנוסו כולכם : **עד אם.** תהיו מפוזרים עד אשר תשארו יחידים כתורן הספינה כאשר יעמידהו על ראש ההר שנראה למרחוק יחידית כי אין דבר נראה עמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון גערת. ענין גערת נזיפה : **כתורן.** הוא העץ הגבוה הזקוף על הספינה וכן כל יחזקו כן תרנס (לקמן ל"ג) : **וכנס.** הוא כלונס ארוך עשוי לתלות בו מפה לסימן לאנשי הצבא להתאסף ולבוא : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אלף אחד, מכם ינוסו מפני גערת אויב אחד, ומפני גערת אויבים חמשה, תנוסו כולכם, **עד שתותרו כתורן על ראש ההר,** ההר הוא גבוה מן הגבעה, ותורן הוא העץ הגבוה שעל הספינה הנראה למרחוק, והנס הוא הוילון שפורשין על התורן, התורן מציין הבדידות, כמו שהתורן הוא עץ בודד בהספינה, והנס מציין הסימן לאסיפת מלחמה, שכן נושאים הנס לסימן קיבוץ למלחמה בכ"מ, עפ"י אומר אם

תנוסו אל ראש הרים הגבוהים וצורי היעלים שם תעמדו לבדכם בדד כתורן, אבל עת תרדו מן ההר אל הגבעה שאצלו כבר תהיו כנס לנס עמים שיתקבצו עליכם למלחמה, עד שתצטרכו להדמות לצבי או לעופר על הרי בתר (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות **עד אם נותרתם.** כמו עד אם דברתי דברי, במקום עד אשר, וההבדל בין תורן ונס ע"ל (לג כג), ובין הר וגבעה למעלה (ב' ב') (מלבי"ם): באור המלות

וְלֹכְנִי וְיַחְפָּה יְהוָה לְחַנְנֶכֶם וְלֹכְנֵי יְרוּם לְרַחֲמֵכֶם כִּי-אֱלֹהֵי מִשְׁפַּט יְהוָה אֲשֶׁר־י **קל-חוכי** **לז:** **(פ)**

רש"י ולכן. על שלא חזיתם לשמוע: יחכה ה' לחננכם. אינו מדלג לכם על הגזרה הרעה שנגזרה עליכם כדי למהר ולהביא הטובה אלא יחכה וימתין עד זא קיאה: ולכן ירום לרחמכם. יתרחק לרחמכם: כי אלהי משפט ה'. ויפרע תחי. וזה מן המורדים זו: אשרי כל חוכי לו. לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר: (רש"י)

מצודת דוד ולכן. הואיל ולא אביתם לשמוע: יחכה וכו'. לא ידלג על הגזירה הרעה למהר להביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בוא קיצה: ירום. יתרום ויתרחק לרחמכם: כי אלהי משפט ה'. ולכן יפרע תחלה מן המורדים בו: אשרי וכו'. אבל אשרי לכל המקוים לו לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר: (מצודת דוד)

מצודת ציון יחכה. ענין איחור כי לדבר המתאחר מחכים ומקוים לה: לחננכם. מלשון חנינה: ירום. מלשון הרמה למעלה: חוכי. ענין תקוה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ולכן, בעבור שלא שמעתם בקולו, יחכה ה' וימתין זמן רב לחננכם, לא יחונן אתכם במהרה רק אחר זמן רב, ולא לבד שלא יחונן אתכם מצד החן והחנינה, כי גם לכן ירום לרחמכם, גם אחר שתמצאנה אתכם רעות רבות וצרות, שאז דרכו לרחם, ואינו יכול לראות בצרות עמו, ובצרתם לו צר, מ"מ ירום לגבהי שמים ויעלים עיניו מכם לבל יצטרך לרחם עליכם (כמי שאינו יכול לראות צרת אוהבו ובכ"ז אינו רוצה להושיעו ומסתיר פניו בל יראהו) והטעם שיחכה וימתין עם החנינה והרחמים כי אלהי משפט ה' ובהכרח תקבלו תחלה משפט העונש על עוונכם. ומ"מ אשרי כל חוכי לו מי שיחכה וימתין עד תשועת ה', יושע לבסוף, כמו שמבאר (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות **יחכה**. המתנה (למעלה ח' יז) : **לחנכס, לרחמכס**.
עיין **הבדלם** (למעלה כט יא) : (מלבי"ם באור המלות)

יט **כי-עם בציון ישוב בירושלם בכו לא-תבכה חנון יחנה לקול זעקה**
כשמעתו ענה

כ"י **כי** עוד ימים צאים אשר יסאר להיות יוסב צליון וזירושלים לדיק
יהיה : **בכו לא תבכה**. לא תלטרכ לבקש בקש' מאלת הקדוש צרוך הוא צכזי
כי לקול זעקה ענד : (כ"י)

מצודת דוד **כי עם בציון**. עוד ימים באים אשר העם הנשאר בציון והעם
אשר ישב בירושלים לא יצטרכו לשאול בקשה מה בבכיה כי יחון אותם
לשמוע קול זעקתם ואם תהיה בזולת הבכי : **כשמעתו**. מיד כשישמע את
קול יענה לד (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כי עם בציון ישוב**, הגם שאתם לא אביתם לשמוע
לישב בשובה ונחת ולא לעשות מאומה, מ"מ ימצא עם בציון אשר ישב
בשובה ונחת כדבר ה' ולא יסמוך על עזרת מצרים, ולא לבד בציון מקום
המלכות, גם **בירושלם** בכל העיר. ועם הזה ישב ולא ינוס מן האויב, והוא
עם חזקיהו, ותחת שאתכם לא ירחם ה', אל העם הזה אומר **בכו לא**
תבכה שלא יצטרכו לבכות עד שיעוררו רחמיו כי גם **יחונן אותם** מצד
החנינה **לקול זעקה** בלבד, **כשמעתו ענד** ר"ל לא ימתין כלל על הזעקה,
רק ברגע שתזעק כבר יקדים לענות, כענין והיה טרם יקראו ואני אענה,
עד שידמה זעקת העם כאילו הם רק עונים קול ה' שקדם לזעקתם, וידמה
לה' כשמעתו כאילו הוא שומע ענד וענייתך, כקול הד העונה דבר ה'
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כשמעתו**. כ"ף הדמיון : **וענד**. קול שלך העונה שהוא
קול הד שלך (מלבי"ם באור המלות)

כז **ונתן לכם אדני לחרם צר ומים לחץ ולא-יכנף עוד מוריה ויהיו עיניך**
ראות את-מוריה

כ"ח **לחם צר ומים לחץ**. לא תהיו כרוכים אחר תענוגים כאשר אתם
עתה כמה שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו') הגה שסון ושמחה (לעיל
כז) : ולא יכנף. לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו

: מוריד. הקב"ה המלמדך להועיל : (רפ"ו)

מצודת דוד ונתן וכו'. רצה לומר המקום יתן בלבבכם להסתפק בלחם צר ומים לחץ כאלו דחוק לכם הלחם והמים ולא תהיו שטופים אחר התענוגים כמו עתה : **ולא יכנף עוד מוריד.** הקב"ה המלמדך להועיל לא יסתיר פנים ממך ואחז במשל כאדם המכסה פניו בכנף בגדו שלא יראוהו : **והיו עיניך.** כשלא יסתיר פניו אם כן יהיו עיניך רואות אותו ר"ל תוכל לשאול כל צרכיך כי ימלא משאלותיך : (מצודת דוד)

מצודת ציון צר. לחץ. פתרון אחד להם מענין דחק : **יכנף.** מלשון כנף בגד והוא קצות הבגד. מוריד. מלמדך וכן יורה דעה (לעיל כת) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונתן, ע"ד שאמר הנביא לחזקיהו (לקמן ל"ז) אכול השנה ספיח ובשנה השלישית זרעו כרמים, וז"ש בתחלה יתן ה' לכם לחם צר בצמצום, כי האויבים החריבו כל שדי תבואה, ובכ"ז **ולא יכנף** ויעופף **מוריד** היורה ומלקוש הגשם לא יעופף בכנפיו לברוח מארצך בעת הרעבון כי יהיו גשמים בעתם, ותחזור הברכה, **והיו עיניך רואות את מוריד** ומלמדיך, הנביא שיורה אותך דרך הישרה לא תעלים עוד עיניך ממנו כמ"ש למעלה אשר אמרו לרואים לא תראו. רק תביט אליו ללכת בדרכיו (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יכנף. יעופף בכנפו : **ומוריד.** הראשון מלשון יורה ומלקוש, והשני מורה ומלמד, וכן שכל במלת זרים (למעלה א' ז') (מלבי"ם באור המלות)

כא וְאֶזְנִיךָ תִּשְׁמַעֲנָה דְבַר מְאֻחָרֶיךָ לְאֹמֵר זֶה הַדֶּרֶךְ לָכֹּה בּוֹ כִּי תֵאֱמִינוּ וְכִי תִשְׁמְעִילוּ:

רפ"ו ואזניך תשמענה וגו'. לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מואסים בדברנו ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו נטויות אף אחריך לשמוע דבר מאתי אולי יבא נביא ויורד לך ללכת בין ימין ובין שמאל : (רפ"ו)

מצודת דוד ואזניך וכו'. לא כמו שאתם מואסים עתה בדברי ותאמרו לא תחזו לנו נכוחות כי אז תהיינה אזניך נטויות לאחורך ולשמוע דבר מאתי אשר יאמר זה הדרך לכו בו : **כי תאמינו.** בין כשתרצו ללכת אל הימין בין אל השמאל תהיו תאבים לשמוע דבר ה' אם נכון הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון תאמינו. מלי ימין ובאה האלי"ף במקום היו"ד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואזניך, מצייר איך המורה דרך שהוא הנביא ילך לפניהם לנחותם בדרך ה', והעם ילכו אחריו ומביטים על דרכו, ואם לפעמים גם המורה דרך יתעה להימין או להשמאל מן הדרך הישר, אז תשמענה **אזניך דבר מאחריך** בעת **כי תאמינו או תשמאלו** לטעות מן הדרך הישר אשר יאמר לכם **זה הדרך לכו בו**. כי ה' ישגיח בפרטות שלא תתעו על ידי טעות הנביא, ויעורר אתכם על דרך הישר בעצמו, אז
(מלבי"ם באור הענין)

לכב וְטַמְאֲתֶם אֶת-צְפוּי פְּסִילֵי כֶסֶף וְאֶת-אֶפְדֹת מַסַּכַת זָהָב תִּזְרֹם
כְּמוֹ דָּהָא צָא תֹאמְר לֹ:

רש"י אַפְדֹת. נוי : כמו דוה. יהיו מאוסים בעיניך כנדה : (רש"י)

מצודת דוד וטמאתם וכו'. רצה לומר בעיניכם יהיה טמא צפוי פסילי הכסף וחגורת מסכת הזהב : **תזרם כמו דוה**. תפזרם ותזרקם למרחוק כמו הנדה היושבת רחוק מבעלה בימי נדת דוה : **צא תאמר לו**. תאמר עליו צא חוצה וכן אמר חזקיה והוציאו את הנדה מן הקדש (דה"ב כט) ועל הפסל אמר : (מצודת דוד)

מצודת ציון צפוי. ענין חפוי וכסוי : **אפדת**. חגורה כמו ואפדת לו בחשב האפוד (שמות כ"ט) : **מסכת**. פסל הניצוק ממתכת וכן אלהי מסכה (שם ל"ד) : **תזרם**. ענין פזור למרחוק וכן זרה הלאה (במדבר י"ז) : **דוה**. כן תקרא הנדה כמ"ש כימי נדת דוה (ויקרא יב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וטמאתם, תחזיקו אותם כדבר טמא, **ואת אפודת** הגם שהוא רק נוי ע"ז ותכשיטיה שאין חמורים כ"כ **תזרם** יהיו זר אצלכם **כאשה דוה** שמטמאה עפ"י דין תורה. ולא זאת לבד כי גם **צא** וצוואה **תאמר לו** שיהיו משוקצים בעיניכם כצוואה שהטבע משקצתו
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תזרם. מלשון זר ונכרי : **צא**. צוואה, וכן במסורה לית לשון טינוף : (מלבי"ם באור המלות)

לכג וְנָתַן מֵטֵר זָרַעךָ אֲשֶׁר-תִּזְרַע אֶת-הָאֲדָמָה וְלָחֶם תִּבּוֹאֵת הָאֲדָמָה
וְהָיָה דָשֵׁן וְשֵׁמֶן יִרְעָה מִקְנֵיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כִּרְחֵב:

רש"י ונתן. הקב"ה את מטר זרעך : ושמן. ל' דבר שמן ואינו ל' שמן

לפיכך טעמו למטה ונקוד קמץ : כר נרחב. עד שיהיו הכרים שונים ורחבים : כר. כבש ל"א מיסור נרחב כמו (בראשי' יב) ככר הירדן וכמו (ויקרא כג) כרמל כר שהוא מלא תבואה : (רש"י)

מצודת דוד ונתן מטר זרעך. האל יתן מטר לצורך זרעך וכו' וכן יתן לך לחם תבואת האדמה כי לא יבוא שדפון וירקון ולא יאכלנו הארבה : והיה דשן ושמן. ארצך תהיה דשן ושמן לגדל פירות משובחים : ירעה. כל אחד ממקניך ירעה במרעה טובה עד שכל אחד מהכרים יהיה רחב ובעל בשר : (מצודת דוד)

מצודת ציון דשן. ענינו כמו שמן : כר. כבש שמן וכן שלחו כר (לעיל טו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונתן, ועיי"כ ונתן מטר זרעך. כמ"ש אם תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו, פן יפתה לבבכם ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים וכו'. מטר זרעך יתן לכל יחיד מטר בפ"ע כפי שהוא צריך לשדהו, וגם אשר תזרע את האדמה, שיתן לו המטר לפי הזרע ולפי האדמה, כי יש זרעים צריכים יותר מטר מאחרים, וכן יש שדות שצריכים מטר יותר מאחרים. ולחם תבואת האדמה מצייר לשד השמן שיונקים הצמחים מן האדמה, שהוא הלחם והמזון של התבואה, שהצומח לוקח לחמו מדשן האדמה ולחותה, וה' יתן להצומח את לחמו ומזונו עד שיהיה הצומח דשן ושמן (עיי' בבאור המלות). ירעה מקניך גם מקניך הרועה במרעה ירעה ביום ההוא תיכף ומיד כר נרחב ועל מישור גדול, כי מרעה הבהמות ישגא תיכף, ואמר נרחב, כי עד עתה הסתירו הבהמות במקום צר מפני האויב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות דשן ושמן. שמן מציין שמנונית דוקא. ודשן. מציין כח הלחות השרשי המעמיד החי או הצומח על בריאותו. האיש השמן עטיניו מלאו חלב, והאיש הדשן עצמותיו מלאו עלומיו, ובא על הדשן מדברים הנשרפים שנפרדו כל חלקי הדשן המורכב ונשאר רק יסוד העפר, ע"ד שרש סקל שמשמשים דבר והפוכו : (מלבי"ם באור המלות)

גכד והאלפים והערים עבדי האדמה בליל חמיץ יאכלו אשר-זרה
ברחת

רש"י והאלפים. קורני' : כליל חמיץ. כמו (איוב ז) על כלילו, קסין ותבן מחומלין ומחוזקין בתבואה שנתוכם יאכלו : אשר זורה. התבואה פעמיים אחת ברחת ואחת במזרה כדי לנקות התבואה לפיכך יהיה התבן כלול

בתבוא' שזורה במזרה אלל הקסין : רחת. פיל"א זלע"ז : מזרה. יו"ן
זלע"ז, ומדרש אגדה זליל ל' זלול שיהא האוכל זלול זתזן : (רש"י)

מצודת דוד **עובדי האדמה.** כי בהם חורשים השדה לזריעה : **זליל חמיץ**
יאכלו. מאכלם יהיה תבואה זלולה במוץ המוחזק ברוב תבואה : **אשר**
זורה. ר"ל יחזקו המוץ בתערובות תבואה נקיה אשר זורה ברוח על ידי
הרחת ובמזרה להסיר הפסולת כי מרוב הברכה יאכלו גם לבהמות
תבואה נקיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והאלפים.** השוורים כמו שגר אלפיך (דברים ו). והעירים. כן
יקראו החמורים עודם קטנים : **זליל.** מל' זלול וערבוב : **חמיץ.** מל'
חמץ ור"ל מחוזק כדבר המחמץ : **זורה.** ענין פזור התבואה מול הרוח
להפריח הפסולת וכן זורה את גורן (רות ג). ברחת. שם כלי שזורין בו
התבואה ונקרא כן לפי שמניפין אותו אל הרוח : **ובמזרה.** גם הוא שם
כלי עשוי לזרות בו התבואה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והאלפים,** הם השורים הגדולים שהם **עבדי האדמה**
וא"א לראותם במרעה כי נצרכים לעבודה, (ואפילו העירים החמורים
הקטנים שאין צרכם לעבודה כ"כ כמו האלפים) **הם זליל חמיץ יאכלו**
תבואה נקיה אשר זורה ברחת ובמזרה מן המוץ והפסולת. וזה יהיה
מרוב הברכה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **האלפים.** שור המלומד לחרוש נקרא אלף, לשון
למוד. **והעיר,** הוא הצעיר (ע"ל ו') : **זליל.** הוא המספוא הזלול בתבואה
: **וחמיץ.** נקי, וחברו חמוץ בגדים (ס"ג), ואולי אשרו חמוץ פירוש הנקי
בדינו, מעול וחומץ מעול ורוצה להתנקות, כי יתחמץ לבבי, כי יטהר
ממחשבותיו : (מלבי"ם באור המלות)

זכנה | **והיה** | **על-זל-הר גבה ועל זל-גבעה נשאה פלגים זל-מ'ים ז'יום**
הרג **רב** **בזפל** **מגדלים** :

רש"י **זללי מים.** נהרי מים כמו (ירמיה יז) ועל יזל יזלח שרשו : **זיום**
הרג רב. שיהא זבח גדול (זארח אזור) ויונתן זרגס זיום קטול רב זמיפל
זכרזין : (רש"י)

מצודת דוד **והיה על כל הר וכו'.** פלגים. מרוב המטר : **זיום הרג רב.** כל
זה הטובה יהיה בעת שיהיה הרג רב במחנה אשר על ידי המלאך המכה
בם : **זנפול מגדלים.** באבדן השרים הגדולים שבהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון פלגים. אמות המים המתפלגים ומתפרדים אילך ואילך : **יבלי מים.** גם הוא מענין פלגים כמו ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז) וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, לעומת שתחלה סתמו כל מעיני מים ואספו התעלה והבריכה העירה בל ימצא האויב מים לשתות כנזכר (בדה"ב ב') עתה על כל הר ואפילו גבעה שאין דרכה להיות שם מעינות, **יהיה שם פלגי מים,** וזה יהיה **ביום הרג רב** שיהרג האויב ולא יראו עוד מפניו, **ומגדלים** העשויים למלחמה יפלו, כי לא יצטרכו להם עוד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הר גבה, גבעה נשאה. ע"ל (ב' יד) : **פלגים יבלי מים.** היובל מקום המקורו, והפלגים מתפלגים משם, ויש פלגים ממי מטר, ופלגים. יבלי מים הם פלגים מן המים הנובעים, **וביום הרג,** כמו ביום הכותי כל בכור, בעת : (מלבי"ם באור המלות)

לַטַּף וְהָיָה אֹרֶן-הַלְבָּנָה כְּאֹרֶן הַחֲמָה וְאֹרֶן הַחֲמָה יְהִי שִׁבְעַתַּיִם כְּאֹרֶן שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבֹשׁ יְהוָה אֶת-שִׁבְרֵ עַמּוֹ וּמַחֲץ מִקְּתוֹ יִרְפָּא: (פ)

רס"י **שבעתים** כאור **שבעת הימים.** שבעתים שבע שבעות כאור שבעתים שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שבעות העולים לשלש מאות וארבעים ושלושה : (רס"י)

מצודת דוד כאור החמה. תבהיק אורה כמו אור החמה : **יהיה שבעתים כאור וכו'.** יהיה שבעה פעמים ככה וחזר ופירש שיהיה כאור שבעת הימים ביחד והוא ענין משל על רוב הטובה כלפי שנאמר ביום רעה שמש וירח קדרו (יואל ב) : **ביום חבוש.** זה הטובה יהיה בעת ירפא שברם ומכתם ר"ל אחר מפלת אשור שיהיה מכה בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הבוש. ענין כריכת מטלית על מקום השבר כמו ולא חובשו (לעיל א) : **ומחץ.** ענין מכה ופצע כמו מחץ ראש (תהלים קי) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, ידוע שהצרה נמשלה ללילה ועת ההרוחה נמשל להיום, וההרוחה שבא לאדם בעת הצרה נמשל לאור הלבנה הזורח באמצע הלילה, אבל ההצלחה הזורחת על ראשו בעת הטובה והשלוחה נמשלה לאור החמה, עפ"ז ממליץ, כי גם **אור הלבנה** שהיא תחלת הישועה שיבא אחרי הצרות הגדולות והלילה האפלה הזאת, **תאיר באור גדול כאור החמה,** עד שישכחו הצרות תיכף ויהיה דומה כאילו לא היה לילה וצרה כלל, **ואור החמה** היינו בעת ההצלחה אח"כ תהיה האור גדול

שבעתים היינו הרבה פעמים יותר, עד שידמה **כאור שבעת הימים** הידועים, שהם שבעת ימי בראשית, שאז זרח האור על המציאות אשר התחדש כולו בימים האלה, ויופיע על תבל חדש וברואים חדשים, כן אור ההצלחה יזרח עתה על תבל חדש אשר תתחדש להם ביפיה והדרה, כאילו נתחדש להם המציאות כולו מרוב טוב. וזה יהיה **ביום חבוש ה' את שבר עמו**, מדמה את העם בעת ההיא כמי שנשברו עצמותיו ועל השבר הוכה במכאובים ופצעים, וצריך תחלה לחבוש השבר, ואח"כ לרפוא מחץ המכה מבחוץ, כן יחבוש השבר הפנימי, ומכה החיצונית ירפא, שהוא השבת הצלחתם הנפשית והגופנית: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שבעתים. כמה פעמים, ונמצא ישלם שבעתים, כי שבעתים יוקם קין : שבר. בעצם ונחבש במטלית לחברו : ומחץ. המכה בבשר, ונרפא : (מלבי"ם באור המלות)

כז הנה שם-יהוה בא ממרחק בער אפו וכלבד משאה שפתיו מלאו זעם ולשונו אכלת : **כאש**

כ"י **שם ה'.** גבורתו שתהא לו לשם מה שיעשה סנחריב : **זא ממרחק.** להאמין מה שהצטיח זה ימים רבים : **משאה.** ה"א יתירה ואינו אלל כמו **משא** לפיכך **נקודה** **רפי** : **כ"י** (כ"י)

מצודת דוד **הנה שם ה'.** מפלת אשור שהוא שם גבורתו של המקום הנה המפלה ההיא בא ממרחק רצה לומר מן השמים על ידי המלאך המכה בהם : **בוער אפו.** הבערת האף וכובד המשא העמוסה על אשור בא ממרחק מן השמים : **שפתיו.** שפתי ה' והוא דברי הנבואה על מפלת אשור : **ולשונו וכו'.** כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון זעם. כעס וקצף : **אוכלת.** שורפת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה, עתה יספר לצייר ענין אשור ביאתו ומפלתו, בציור מליציי נשגב מאד, מצייר את ה' אשר הביא את האויב הזה שבט אפו על ירושלים, בשני ציורים מתנגדים זל"ז, ציור אחד כאילו כולו מלא אש ועשן ודין ורוגז, כי כן היה נראה בחיצוניותו, שבא לכלות את ישראל באפו ובחמתו, וציור אחר איך בפנימיותו כולו מלא רחמים וחמלה, ומשתדל לכבות את האש והקצף במי החסד. אומר **שם ה' בא ממרחק** (שהוא נמשל על ביאת סנחריב ע"י ה' שהביאו) **אפו בער באש,** מציירו בדרך ההגשמה כאילו נחירי אפו בוערים **וכבד משאת העשן** היוצא מן הנחיריים הבוערים, גם **שפתיו מלאו זעם** וקללה שלא לבד שחרה אפו כי גם הוציא הקללה בשפתיו, **ולשונו,** בפנים תחת השפה בוער **כאש אוכלת,**

מלבי"ם - באור המלות **משאה**. עשן, ומשאת עשן, והמשאת החלה לעלות
(מלבי"ם): באור (המלות)

כַּחַח וְרוּחוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף עַד-צֹאֵר יִחְצֶה לְהִנָּפֵה גוֹיִם בְּנִפְתַּת שְׂאֵל וְרָסָן
מִתְעָה עַל לְחַיִּי עַמִּים:

רס"י כנחל שוטף. אשך העוזר בו יחלה בו עד לוארו שאין בו שום כח
לעמוד בפני שטף המים : להנפה. להניף אווני"ר זלע"ז : זנפת שוא. לא
להועיל להם והם סבורים להועיל : רסן. פרומזי"א פרינ"ק זלע"ז :
(רס"י)

מצודת דוד ורוחו. רוח פיו הוא כנחל השוטף בחזקה המגיע עד הצואר
ושמה יחלקו את הגוף להיות מה ממעל למים ומה במים ור"ל כמו שיש
סכנה במים הבאים ושוטפים בשעור זה כן יסתכנו מחנה אשור ויפלו :
להנפה גוים. רוח ה' דבר להניף העמים אשר במחנה אשור בנפת שוא כי
הנפה היתה עשויה לברר הבר מן התבן אבל הנפה הרעה שנקביה גסות
אין בה תועלת כי הכל נופל דרך הנקבים וכן מחנה אשור ינפו בנפת שוא
כי כולם יכלו ולא ישאר שארית : **ורסן מתעה**. כי הרסן ההושם על לחיי
הבהמה מיישרה להוליכה בדרך הישר לבל תתע אבל הרסן שישים האל
על לחיי העמים ההם להוליכם לירושלים הרסן הזה יתעה אותם כי ילכו
לאבדון ר"ל המקום יתן בלבם ללכת לירושלים לרע להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ורוהו. ענין דבור הבאה בהפחת הרוח : **שוטף**. ענין מהירות
ההלוך : **יהצה**. ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות השמים (דניאל יא)
: **להנפה**. להוליך ולהביא ולפזרה בתוך הנפה והוא כעין כברה ובדרז"ל
ונפה שמוציאה את הקמח (אבות פ"ה) : **שוא**. ר"ל רעה : **ורסן**. היא מה
שמוליכין הבהמה ע"י כמו במתג ורסן (תהלים לב) : **מתעה**. מלי תועה :
לחיי. הוא המקום שאצל העין : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ורוחו, אבל כ"ז היה בחיצוניותו של הגוף, אבל רוחו
הפנימי הוא דומה **כנחל שוטף** לכבות את האש הבוער, והרוח הזה **עד**
צואר יחצה מציירו כגוף שעד הצואר הוא נחל שוטף ומן הצואר ולמעלה
הוא אש בוער להבה ועשן, ועד מקום הצואר עצמו **יחצה** ויבדיל בין חציו
אש שלמעלה וחציו מים שלמטה, והכונה שהגם שנדמה ה' כאילו היה
כועס על ישראל רוחו הפנימי ומחשבתו היה אך טוב וחסד ופלג אלהים
מלא גשם נדבות לכבות את האש והחמה, **להנפה גוים** עד שמה שהיה
נראה שבא באש וחמה היה רק למראה עיניים להטעות את הגוים שהם

מחנה שנחריב שידמה להם כי רוצה להניף ולישב אותם **בנוף** ואקלים **שוא**, שהיא ירושלים יפה נוף, שבאמת היה שוא להם והיה רק רסן מתעה על לחייהם אשר הוליד אותם אל תהו לא דרך: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות להנפה בנפת. מענין שלשת הנפת, יפה נוף. והנפה, הפעיל להוניפם בנוף ואקלים שוא. וגוים, הם אלה שהביא להושיב שם. ועמים, הם חיל שנחריב כנ"ל (א' ד'): (מלבי"ם באור המלות)

כַּטְו הַשִּׁיר יְהִיָּה לָכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ-חַג וְשִׁמְחַת לָבָב כְּהוֹלֵךְ בְּחִלְיָ לְבֹא בְּהַר-יְהוָה אֶל-צוּר יִשְׂרָאֵל:

רס"י **השיר יהיה לכם.** כליל הפסח תבא לכם שמחה זו: כליל התקדש חג. כמו שמרת' שיר של הפסחים צמחים ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנחרב ולימד על פרעה שמרתו הלל כליל אכילת פסחים מדרש תהלים: כהולך בחליל. ותשמחו צמפלת סנחרב כשמחת מביאי זיכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה', כמו שקנינו צמס' זכורים: (רס"י)

מצודת דוד **השיר יהיה לכם.** בעת יפלו מחנה שנחריב יהיה לכם שיר כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג והוא ליל פסח: **ושמחת לבב.** יהיה לכם שמחת לבב כשמחת מביאי זכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה' הוא הר הבית: (מצודת דוד)

מצודת ציון **התקדש.** מל' קודש: **בחליל.** שם כלי נגון: **צור.** חוזק ומעוז:
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין השיר, מפלת מחנה שנחריב היה בליל פסח, בעת שוררו ישראל הלל במקדש על אכילת הפסח. מצייר כי כפי שהתרבתה שמחת ישראל אז בקריאת הלל ותודה על פסחיהם כן רבתה המהומה במחנה אשור, בעת אשר יהיה לכם השיר כליל התקדש חג אז והשמיע ה' את הוד קולו וכו'. כליל, יש שמחה מצד הזמן כמו שמחת הרגל, ויש שמחה מצד הענינים המסובבים מן הזמן כמו השמחה בעליה לרגל בעבור שיראה יראתה את פני האדון ה', אומר השמחה היתה כפולה, **א.** כליל התקדש החג, **ב.** **ושמחת לבב כהולך בחליל לבוא בהר ה'** בעלייתו לרגל להראות אז אל צור ישראל, הנה בעת החל השיר הזה והשמחה הזאת, אז (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כליל. הכ"ף הוא כ"ף הזמן, וענינו כליל: (מלבי"ם באור המלות)

זל והשמיע יהוה את-הוד קולו ונחת זרועו יראה בזעף אף ולהב אש
אוקלה נפץ וזרם ואבן ברד:

רש"י ונחת זרועו. אין זה ל' נוח אלא ל' נוחות פושלמנ"ט בלע"ז כמו
וינח בכל גבול מכרים (שמות יז) הנחת גבורתו יראה בלהב אש שנסרפו
אוכלוסי סנחריב: נפץ. ל' שיצור יותר: וזרם. קילוח מטר סוחף: (רש"י)

מצודת דוד והשמיע ה' וכו'. אחז במשל מדרך בני אדם הנלחמים
שמרימים קול צווחה לאיים על שכנגדם: ונחת זרועו. הנחת זרועו
להכות בהם יראה בקצף גדול ובלהב אש השורפת ובנפץ וזרם ואבן ברד
ר"ל לא ישאר מהם שארית כאלו הביא עליהם כל המכות הללו: (מצודת
דוד)

מצודת ציון הוד. הדר ויופי: ונחת. מל' הנחה: בזעף אף. כפל המלה
בשמות נרדפים: נפץ. ענין רציצה עם הפזור כמו ונפוץ הכדים (שופטים
ז): וזרם. ענין מרוצת המים: ואבן ברד. ר"ל ברד קשה וכבד: (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין והשמיע ה' את הוד קולו, להבעית את מחנה אשור
בקול, וגם נחת זרועו יראה עדן לא הכם בזרועו רק הראם את הנחת
זרועו להפחידם בזעף אף וכו': (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונחת. ענין הנחה, ומצייר כי השמים התקשרו
בעבים שחורים מריקים ברקים ולפידים, ובתוכם אבני אלגביש מנופצים
ואבני ברד וזרם שוטף, וזה נגד מ"ש למעלה (כח כא), כי כעמק כגבעון
ירגז, וזה קרא נחת זרועו, שהניח היד מלמעלה למטה, משמים ארץ,
ואח"ז מציין הרעש שאמר עליו (שם) כהר פרצים יקום ה' במ"ש
ובמלחמות תנופה נלחם בס, התנופה הוא ההולכה וההובאה הנה והנה,
וזה ציור הרעש (מלבי"ם באור המלות)

זלא כִּי-מִקּוֹל יְהוָה יַחַת אֲשׁוּר בַּשֶּׁבֶט יָכָה:

רש"י מקול ה' יחת אשור. אזנים פתח להם ושמעו סירה מפי חיות ומתו
באגדת חלק: כצבט יכה. אשור אשך היה רגיל להכותך בצבטו: (רש"י)

מצודת דוד כי מקול ה'. מגערת ה, ישבר אשור כאלו הכה אותו בשבט
המשבר (מצודת דוד):

מצודת ציון יחת. ענין שבירה כמו תחתה קשתותם (ירמיה נא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, רק מקול ה' אשר הפחידו בעת ההיא כבר היה די שיחת וישבר אשור אשר בשבט יכה, (כמ"ש למעלה י' בשבט יככה) הקול ההוא שהשמיע ה' בעת שהחלו ישראל השיר בעת התקדש חג גם מפניו כבר נחת אשור ונשבר. זה היה תחלה. אבל אח"כ : (מלבי"ם באור הענין)

זלב וְהָיָה כָּל מַעְבַּר מִטָּה מוֹסְדָה אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה עָלָיו בְּתַפִּים וּבְכַנּוּרוֹת וּבְמִלְחָמוֹת תְּנוּפָה נֶלְחָם- (בה) : בָּם :

רס"י והיה כל מעבר מטה מוסדה. כל מעצרות תוקף יסודות אוכלוסיו כל המקומות אשר עברו שם והשחיתום וציום מפלתם יניח ה' עליהם על שמועת מפלתם והם יהיו בתפיים ובכינורות, וכה פתרון המקרא בסירוס והיה בתפיים ובכינורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניחם ה' עליו ובמלחמות תנופת שוא מעלה ומוריד נלחם צם הקצ"ה, ומדרש אגדה תנופת קציר העומר עמדה לישראל צאותה מלחמה כי ליל ששה עשר בניסן היה : (רס"י)

מצודת דוד והיה כל מעבר וכו'. פתרון המקרא בסרוס כאלו אמר והיה בתופים ובכנורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח ה' עליו ובמלחמות תנופה נלחם במ ר"ל יהיה שמח לנגן בתופים ובכנורות כל מקום אשר מחנה אשור שהוא כמטה מוסדה עבר שם בדרך מהלכו והשחיתה והשמחה תהיה בשמעם אשר המקום הניח עליו זרועו להכותו ונלחם במלחמות תנופת שוא כי כולם כלו ולא נשאר שארית כמ"ש למעלה להנפת גוים בנפת שוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעבר. מלי עברה : מוסדה. מלי יסוד וחוזק : בתופים ובכנורות. שמות כלי נגון : תנופה. מלי נפה והוא כעין כברה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, בעת שנהיה כל מעבר מטה מוסדה ר"ל כל מעברות ומקומות של מטה ושבט המוסד והחזק שהוא כל מקומות של שבט יהודה, אשר יניח ה' (גבורתו) עליו על השבט החזק הזה, עת שכל מעברות ומקומות מטה יהודה היו בתופים ובכנורות, מרוב שמחת הפסח ששמחו בכל הרחובות והשוקים על שמחת החג, אז כן גם ה' ובמלחמות תנופה נלחם במחנה אשור, תחת אשר תחלה בעת ששרו בירושלים שיר החג לבד לא לחם עדיין את אשור רק הבעיתו בקול, עתה עת

התפשטה שמחת הקרבן בכל רחובות ירושלים, (כי היו קוראים הלל בכל מקומות ותבורות שאכלו הפסח) גם ה' הגדיל מלחמתו על אשור: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות והיה. עת יהיה : מעבר. סמוך : ומטה. הוא כמו למטה יהודה : ומוסדה. מענין חוזק, לפי שאמר (למעלה כח) מוסד מוסד. ר"ל מעברות ומקומות של השבט החזק : יניח ה'. חסר השם הצדדי, גבורתו, או רוחו, עליו, וי"ו ובמלחמות הוא וי"ו המסובב, וכן וי"ו והשמיע ה' את הוד קולו (ל'), כמו כראותכם את ארון וכו' ואתם תסעו ממקומכם (יהושע ג' ג') : (מלבי"ם באור המלות)

לג} כִּי-עָרוֹךְ מֵאֲתָמוֹל תִּפְתָּה גַם-(הוא) הַיָּא לְמֶלֶךְ הוֹכֵן הָעַמִּיק הָרַחֵב מְדַרְתָּה אֲשׁ וְעַצִּים הָרַבָּה נִשְׁמַת יְהוָה כְּנַחַל גְּפְרִית בְּעֶרְהָ בָּהּ: (פ)

רש"י כי ערוך מאתמול. יום שני לזריחת עולם יום שיש לו תמוז ואין לו שלקום : תפתה. גיהנם שכל המתפתה זיכרו נופל שם : למלך הוכן. לערוך סנחריב וחילו. מדורתה. לשון אש נסקת מערכת עלים על האש קרויה מדורה : נשמת ה'. נפחת רוחו : בוערה. בוערת : (רש"י)

מצודת דוד כי ערוך מאתמול תפתה. הגיהנם בוערה בחוזק רב כאלו נערך מאתמול ר"ל מזמן קרוב שלא נקלקל הסדור עדיין : גם היא למלך הוכן. לערוך סנחריב וחילו : העמיק הרחיב. האל העמיק והרחיב את הגיהנם להחזיק את כל המחנה הגדול של אשור : מדורתה אש ועצים הרבה. מדורת הגיהנם היא גחלי אש ושלהבת מעצים הרבה : נשמת ה'. ההבל היוצא מפי ה' שהיא כנחל של גפרית דולק בוערה שם בגיהנם והכל הוא דרך משל על מרבית היסורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ערוך. ענין סדור : מאתמול. ר"ל מזמן קרוב וכן ואתמול עמי לאויב יקומם (מיכה ב) : תפתה. כן יקרא הגיהנם ע"ש שכל הנפתה ביצרו נופל בו וכן ותופת לפנים אהיה (איוב יז) : הוכן. מלשון הכנה : מדורתה. ענין תבערה כמו אגדיל המדורה (יחזקאל כד) : נשמת. ענין נשיבת רוח הפה כמו מנשמת אל יתן קרח (איוב לז). בוערה. דולקת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, ואם תשאל מה היה סופו של סנחריב המלך בעצמו, משיב כי ערוך מאתמול תפתה, כי בניו הכוהו בחרב, וחז"ל קבלו בזה (סנהדרין צ"ה) כי הכין את בניו להקריב אותם לע"ז ולכן קדמו להרגו, והנה המקום שבו הקריבו הבנים לע"ז היה נקרא תופת כמ"ש (ירמיה ז' ל"א) ובנו במות התופת אשר בגיא בן הנום לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש, מספר כי תופת זה שהכין סנחריב לבניו היה בשביל

עצמו כי עי"ז נהרג, עז"א כי ערוך מאתמול תפתה, שבו רצה לשרוף בניו לעי"ז, אבל גם היא למלך הוכן, שלכן בניו הרגוהו, למלך אשר העמיק והרחיב את התפתה, והגם כי מדורתה אש ועצים הרבה לשרוף את בניו לעי"ז אבל נשמת ה' ורצונו בערה בה כנחל גפרית, עד שנשרף בו עושה המדורה בעצמו כנחל הנמשך ובוער למרחוק: (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-לא

אז הו' הירדדים מצרים לעזרה על-סוסים ישענו ויבטחו על-רכב פי רב ועל פרשים כי-עצמו מאד ולא שעו על-קדוש ישראל ואת-יהוה לא דרשו:

כ"י הוי. על הוסע ועשרת השבטים היורדים מצרימה לעזרה אשר שלחו מלכים אל סווא מלך מצרים (מלכים ב יז) : ועל סוסים. הבאים משם שהם קלים לרוץ : ישענו. (כמו ולא שעו אל קדוש ישראל) כמו שפעה חזקיה שני' (מלכים ב יח) בה' אלהי ישראל בטח וימרוד במלך אשר : (כ"י)

מצודת דוד הוי. אמר הנביא יש להתאונן על הושע ועשרת השבטים : היורדים למצרים. לבקש עזרה מול סנחריב : ועל סוסים ישענו. בטחונם היה על הסוסים הקלים הבאים ממצרים : על רכב כי רב. על המרכבות אשר רבו ועל מרבית הפרשים רוכבי הסוסים. ולא שעו. לא פנו לבטוח על ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישענו. ענין בטחון וסמיכה : פרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה : עצמו. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו) : ולא שעו. ולא פנו וכן ישעה האדם על עושהו (לעיל יז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוי הירדדים (הדלתות מגבילים) הירדדים מצרים לעזרה ולא שעו על קדוש ישראל, ויבטחו על רכב כי רב ואת ה' לא דרשו. כי לפעמים הגם שיבטח האדם בה' מ"מ יבקש אמצעיים טבעים ולא יסמך על הנס, וזה אין בו עון לכל אדם, רק אדם שיודע שגם האמצעיים ישיג מה' ומלומד בנסים לו יחשב גם זה לחטא, מצד הזה דבר תחלה אמר הוי הירדדים מצרים לבקש עזרה ממצרים, וישענו על הסוסים

שיתנו להם לצורך המלחמה שהם אמצעיים טבעיים, ולמה לא שנו על קדוש ישראל, כי שם קדוש ישראל נקרא בו השם מצד השגחה הפרטית והאותות והמופתים אשר יעשה לצורך ישראל, והיה להם לסמוך הכל על השגחת ה' הפרטיית. אמנם יש צד שני, שלא לבד שישען האדם על אמצעיים טבעיים, כי גם יבטח עליהם והיינו שמסיר בטחונו מהי לגמרי וחושב כי הכל תלוי בכח היד ובפעולתיו, וזה חטא גדול, וזה שהוסיף כי גם ויבטחו בבטחון גמור על רכב כי רב בכמות ועל פרשים כי עצמו מאד באיכות וגם את ה' ששם ה' מורה על הנהגתו הכללית לא דרשו כי כחשו בהי לגמרי, וישימו כל בטחונם על עזרת בשר. ועז"א לא דרשו, כי כחשו בו בהחלט (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ישענו יבטחו. שכן במעשה, בוטח במחשבה כנזכר לעיל (ל' יב) : ה' קדוש ישראל. שם ה' מציין בורא ומנהיג הטבע הכללית. ושם קדוש ישראל, המנוסס ומפליא ומשדד הטבע : (מלבי"ם באור המלות)

בַּיְתָא וְגַם-הוּא חָכֵם וַיֵּבֵא רַע וְאֶת-דְּבָרָיו לֹא הִסִּיר וְקָם עַל-בֵּית מְרַעִים וְעַל-עֲזָרָת פְּעָלֵי אֲוֹן:

רס"י ואת דבריו לא הסיר. אָסַר אָמַר וְהִסִּיב ה' מַלְכִּים צְלוֹנוֹת (דברים כח) מדה כנגד מדה שְׁאִמַּרְתִּי לָךְ (קס) לֹא תוֹסִיף עוֹד לְרֵאוֹתֶהּ וְאֵתֶהּ הִלַּכְתָּ מִדַּעְתְּךָ סוֹפֵךְ לִילֵךְ בְּגוֹלוֹת עַל כְּרַחֵךְ : וְקָם. עַל עֲזָרַת הַסְּצִטִּים שֶׁהֵם בֵּית מְרַעִים וְעַל מַלְכִּים אָסַר הֵם לֵהֵם לְעִזְרָה : (רס"י)

מצודת דוד וגם הוא חכם. אם הם נתחכמו לבטל הרעה המיועדת ע"י עזרת מצרים הנה גם הוא חכם להפר עצתם ויביא את הרעה ולא יסיר דבריו אשר גזר עליהם על ידי הנביאים : וְקָם עַל בֵּית מְרַעִים. האל יקום על ישראל שהם בית מרעים ויביא עליהם הרעה וגם יקים על אנשי עזרתם הם מצרים פועלי האון : (מצודת דוד)

מצודת ציון מרעים. רשעים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וגם הוא חכם, תחת שאתם חושבים לבקש תחבולות נגד גזרת ה' עליכם, הוא חכם יותר להוציא גזרתו אל הפועל, ויבא (המאמרים מגבילים), ויבא רע וקם על בית מרעים, ואת דבריו לא הסיר, (וקם) על עזרת פועלי און, ר"ל הרע שגזר עליכם הביאו והוציאו אל הפועל וקם על בית מרעים שהם שבט אפרים הרעים וחטאים. ומה שאתם חושבים להסיר דבריו ולבטלם ע"י שקראתם מלכי מצרים לעזור לכם, ה' לא הסיר דבריו בעבור זה וקם גם על עזרת פועלי און שהם המצרים הגם שלא גזר עליהם רע, קם גם עליהם כדי שלא יסיר דברו

אשר גזר על אפרים, והמצרים רצו להסיר דבריו ולבטלם: (מלבי"ם באור הענין)

ג וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא-אֵל וְסוֹסִיָּהֶם בְּשָׂר וְלֹא-רוּחַ וַיְהִי הַיְטָה יָדוֹ וְכָשַׁל עֹזֵר וְנֹפֵל עֶזֶר וַיִּחַדּוּ כָּלֵם יִכְלִיּוּן: (o)

רס"י יטה ידו. שהקב"ה סומך הכל בידו וכשיטה אותה יפלו כזה שאוחז דבר בכפו וכשהוא מרכיז כפו הוא נופל כך ומדרש אגדה וי"ת ירים יד מחת גבורתיה : (רס"י)

מצודת דוד ומצרים. ר"ל מהו הבטחון הזה הלא מצרים אדם ולא אל : וה' יטה ידו. להכות בהם : וכשל עוזר. אלו מצרים שרצו לעזור לישראל כי גם הם יפלו ביד אשור : ונפל עוזר. אלו ישראל שחשבו להיות נעזרים במצרים : ויחדו. העזר והעזור יכלו מן העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון רוח. כן נקרא המלאך וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (לקמן מח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ומצרים, אומר א"כ אחר שהלוחם נגדכם הוא האל יתברך, וכלי הנשק אשר בידו הם מלאכי רוח עושי דברו, אם תרצו להסיר דבריו ע"י עזר שתבקשו, צריך שגם העוזר יהיה אל כמוהו, וגם כלי הנשק שלו יהיו מלאכי רוח, לא כן מצרים שאינם אל, וסוסייהם שבם ילחמו אינם רוח. כי מצרים אדם וסוסייהם בשר, והלוחם נגדם הוא ה', הלא אך כשיטה ידו מעט יכשל העוזר ונפל העוזר ממילא ויכליון כלם יחדו. ועתה איך הסכלתם בבטחונכם על מצרים. לעמת זה אראכם מה גדול כוח העזר הבא ע"י האל להבוטחים בו שהם יושבי ציון וירושלים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רוח. דבר רוחני, עושה מלאכיו רוחות : יטה ידו. נקשר עם עליו בכ"מ, ויט ידו עליו (למעלה ה' כה) : (מלבי"ם באור המלות)

ד כִּי כֹה אָמַר-יְהוָה | אֵלַי כְּאֲשֶׁר יְהִי הָאָרֶץ וְהַכְּפִיר עַל-טָרְפוֹ אֲשֶׁר יִקְרָא עָלָיו מְלֹא רָעִים מְקוֹלָם לֹא יִחַת וּמִהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה כֵּן יִרְדַּי יְהוָה צְבָאוֹת לְצַבָּא עַל-הַר-צִיּוֹן וְעַל-גְּבַעְתָּהּ:

רס"י כאשר יהגה. המיית קול כמו וכיונים הגו נהגה (לקמן נט) : אשר יקרא עליו מלא רועים. יחספון עליו בקריאת קול המון : מלא רועים.

אסיפת רועים וכן קראו אחריו מלא (ירמיה יב) וכן יחד עלי יתמלאון
(איוב טז) כולם ל' קיבוץ : לא יענה. לא יכנע לא יעשה עצמו עני וכן
לענות מפני (שמות יא) וכן וענה גאון ישראל (הושע ה) : כן ירד. ולא
יפחד מהמון האומות : (כט"ז)

מצודת דוד כי כה אמר ה' וכי. ר"ל אז ידעו שהכל בהשגחה כי ירושלים
שבטחה בי לא תפול ביד אשור וכאשר מסיים והולך והם יפלו בידו :
כאשר יהגה. כמו האריה ההומה כשעומד על טרפו אשר אם יתאספו
עליו אסיפת רועים הנה לא יפחד מקולם ולא יכנע מהמונם הרב לעזוב
טרפו כן ירד ה' להגן על הר ציון ולהחנות צבאו שמה ולא יחוש להמון
העמים ואמר בלשון הנהוג בבני אדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון יהגה. ענין המיה כמו וכיונים הגה נהגה (לקמן נט) והושאל
על שאגת האריה : **והכפיר.** שם משמות האריה והוא אריה בחור : **יקרא.**
ענין אסיפה כי על ידי קריאה יתאספו המתאספים כמו ויזעק ברק את
זבולון (שופטים ד) : **עליו.** בעבורו. מלא. ענין אסיפה כמו יחד עלי
יתמלאון (איוב טז) : **לא יחת.** לא יפחד כמו ואל תחת (יהושע א) :
ומהמונם. ענין רבוי אנשים כמו על ההמון הזה (דה"ב לד) : **יענה.** ענין
הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י) : **לצבוא.** ענין חיל אנשי מלחמה
: **גבעתה.** מל' גבעה והר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי כה אמר ה' אלי, מציין ישועת ה' את ירושלים
בשתי פנים, כי בצד האחד למטה בארץ לא נעשה שום הכנה למלחמה,
ותחת שסנחריב צר עם כל מחנהו ישבו אנשי ירושלים בטח ולא עשו
מאומה, ומצד זה מצייר את ה' שוכן ירושלים **כאריה וככפיר** היושב
לבטח **על טרפו**, והגם שיקראו ויקבצו עליו מלא רועים לא יזוז ממקומו
ולא יעשה כל מאומה, ולא יחרידוהו ממקומו לא בעבור שיחת מקולם
וצעקתם, ולא בעבור שיענה ויכנע מהמונם וקבוצם הרב, **כן ירד ה' לצבא**
על הר ציון, ר"ל ירידתו לארץ למטה שזה מצייר ענינו בעיר ירושלים
למטה היה דומה בענין זה, שישב בטח כארי, בלתי מתירא ובלתי זז
ממקומו, וכן לא הכין צבא מלחמה ולא עשה מאומה, רק ישבו בטח כארי
וכלביא מי יקימנו, אבל לעומת זה נשקיף ענין ה' מה שעשה למעלה
במרום קדשו, בזה מדמהו במשל אחר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יהגה. ההגה הוא המחשבה או ענות חלושה, ולא
נמצא על האריה ודומהו בשום מקום, אך על היונה (לקמן לח יד, נט א')
? ולכן נראה, כי יצייר מעמד הארי והכפיר בהיותו על טרפו, שאז ידמה
לנו שהוא הוגה וחושב בלבבו, שאף לו יקרה המקרה שיפגשו בו עתה מלא
רועים, דעתו מוסכמת בל יחת ובל יענה, ובזה תצדק מלת אשר, ויחוס
ההגיון ומחשב לארי, היא מליציית על הנראה מפעולתו : **יחת,** יפחד :
ויענה. הכנעה, כי מן ההמון של בני אדם יצוייר שיענה הכנעה הטבעיית

השתול אל הבע"ח נגד האדם, ומקולם וצעקתם יצוייר שיחת ויפחד
(מלבי"ם) באור המלות

**וְהָאֵל כְּצַפְרִים עֲפוֹת כֵּן יִגַּן יְהוָה צְבָאוֹת עַל-יְרוּשָׁלַם גְּנוּן וְהָצִיל פֶּסֶחַ
וְהַמְלִיט:**

רש"י פסוק. דילוג ויש עוד לפותרו לשון חיים : והמליט. יוציא את ישראל
מן הצרה ל' המלטה אישקמוציי"ר בלע"ז : (רש"י)

מצודת דוד **כצפרים עפות.** כצפרים הממהרות לעוף כן ימהר ה' להגן על
ירושלים : **גנון והציל.** יגן עליהם ויצילם : **פסוח והמליט.** בבוא המלאך
להכות במחנה אשור ידלג ממעל ירושלים ויהיו הם נמלטים מן המכה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **כצפרים.** כן יקרא העופות כולן : **עפות.** מלי עפיפה ופריחה :
פסוח. ענין דלוג וקפיצה כמו ופסח ה' על הפתח (שם יב) : **והמליט.** ענין
הצלה והשמטה מן הצרה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כצפרים עפות,** כצפור עת רוצים לגזול קנה שאז
יעופו חיש קל להציל קנם, **כן יגן ה' על ירושלים,** בעופו למעלה על במתי
עב להציל קן רבצו, והיתה ההצלה בשתיים **א. גנון והציל,** שהיה למגין
שלא יקרב האויב אל הקן, **ב. פסוח והמליט,** שפסח וקפץ על מחנה
האויב והמליט מידו את השלל שכבר היה בידו מכבר, וכונת המליצה
שהגם שבארץ לא עשו שום הכנה טבעיית למלחמה וזה היה בבטחון שלא
יקרב אל גבולם, הנה בשמים נלחמו בם בני רשף ויצילו את ציון בענין
נשגב למעלה מן הטבע, וא"כ אחר שאתם רואים כי לא מצרים וסוסיהם
יושיעו לכם, רק ה' הוא האל המושיע, א"כ : (מלבי"ם באור הענין)

וְשׁוּבוּ לְאֶשֶׁר הָעֵמִיקוּ סָרָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י שובו. למי שהעמקתם מחשבות היאך לסור ממנו וסרתם מעליו
עתה שובו אליו : (רש"י)

מצודת דוד **שובו וכו'.** אתם בני ישראל שובו למי שהעמקתם מחשבות
היאך לסור ממנו ר"ל שובו לה' אשר סרתם ממנו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **שובו,** אתם בני ישראל! **לאשר העמיקו סרה** להאל

אשר העמקתם לסור מאתו, אליו שובו כי אז תושעון, כי הלא כל הרעה באה לכם רק בעבור שסרתם מאתו, ואם תשובו אליו, תדעו: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **העמיקו סרה**. הסר ומתרחק מהי מהגבוה על גבוהים יסור אל עמק העמקים, אל שפל המדרגה: (מלבי"ם באור המלות)

ז כי ביום ההוא ימאסון איש אלילי כספו ואלילי זהבו אשר עשו לכם ידִיכם: **חטא**:

מצודת דוד **כי ביום ההוא**. חוזר למעלה לומר שובו עד לא נעשה הנס כי אחר הנס ימאס כל איש אלילי כספו אשר עשו לכם ידיכם לעבדם ולחטוא בהם ובהיות כן לא תהיה התשובה חשובה כ"כ לכן מהרו בתשובה עד לא יבא הנס: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כי ביום ההוא ישליך איש את אליליו אשר עשו לכם ידיכם** והכינו לכם **לחטא** ועון וחסרון תיכף שישליכו אליליהם, אז. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ימאסון**. נעלם מלת אשר: **ונחל**. וי"ו המסובב, אז יפול אשור, כמו למעלה (לי לב): (מלבי"ם באור המלות)

ח ונפל אשור בחרב לא-איש וחרב לא-אדם תאכלנו ונס לו מפני-חרב ובחוריו למס: **היו**:

מצודת דוד **ונפל אשור**. ר"ל אחר התשובה יבוא הנס אשר יפול אשור בחרב לא של איש כי אם בחרב המלאך: **וחרב וכו'**. כפל הדבר במ"ש: **ונס לו**. כשיראה מלך אשור את המגפה ינוס לו כמפני חרב: **ובחוריו למס יהיו**. הנשארים מחילו ימס לבבם מפחד: (מצודת דוד)

מצודת ציון **תאכלנו**. ענין השחתה: **ונס**. ענין בריחה: **למס**. מלי המסה והמגה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ונפל אשור בחרב לא איש, רק ע"י ה', וגם חרב לא אדם תאכלנו**, כי לפעמים יפול האויב על ידי ה', שהוא יסבב מפתו, אבל אחר שיפול ע"י ה', אז תאכלנו חרב אדם, כמו שהיה ברוב מלחמות ישראל שהי הפיל אויביהם לפנייהם והם השמידום בחרב. כי הוא נהרג ע"י מלאך ה'. וגם אמר שנפל בחרב לא איש, כי איש כולל גם המלאך, כי נפילתו היה ע"י ה' לבדו, ונאכל בחרב לא אדם רק ע"י המלאך, שאינו אדם, **ונס לו מפני חרב**, ר"ל כי הנופל ע"י ה' אין לו לנוס אח"כ בסור

הסכנה, וגם אינו נותן מס אח"כ, אבל אחר שהמגפה אשר יגוף בס היה בעבור חזקיה ועמו, הוכרח לנוס אח"כ מפני חרבו של חזקיהו, וגם בחוריו היו למס לישראל: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לא איש, לא אדם. איש, כולל כל יש ונמצא, וגם המלאך הוא איש ויש, והאיש גבריאל (דניאל ט' כא). ואדם, מיוחד למין האדם לבדו, כנ"ל (בי ט'): למס יהיו. כמו היתה למס, ונמשך לשתיים, ובחוריו למס יהיו וסלעו למס יהיה: (מלבי"ם באור המלות)

טו וסלעו ממגור יעבור וחתו מנס שריו נאם-יהוה אשר-אור לו בציון ותנור לו בירושלם: (פ)

כ"י וסלעו ממגור יעבור. וחזקו מרוב פחד יחלוץ: וחתו מנס. מפני הניסים שיראו שהקב"ה עושה לישראל: אשר אור לו בציון. שם יהיה האץ מוכן לקורפס: (כ"י)

מצודת דוד וסלעו. חזקו יעבור ממנו וילך לו מרוב הפחד: וחתו מנס שריו. שריו יפחדו כאשר יתפחדו אנשים מנושא הנס הנראה למרחוק וראשון לכל אנשי הצבא: אשר אור לו בציון. אשר הכין שם שלהבת ותנור אש לשרוף בהם מחנה אשור והוא דרך משל: (מצודת דוד)

מצודת ציון וסלעו. ר"ל החוזק כסלע: ממגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): וחתו. ענין פחד: מנס. כלונס ארוך אשר ינשא בצבא: אור. שלהבת כמו אור לשבת נגדו (לקמן מז): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וסלעו, הסלע שלו שהוא המבצר היה למס ע"י המגורה, אשר יעבר בו כאילו המשור והמגירה גזרה וחלקה את הסלע לחצאים, ר"ל שאח"כ נכבשו כל מבצריו, ושריו חתו מנס תחת שעד עתה הרימו הם נס על כל העמים למלחמה, עתה פחדו עת ראו נס מלחמה, נאם ה' אשר אור לו בציון, מציין כאילו היה אור ישראל לאש, שהאור שהאיר לחזקיה היה אש לאכול את מחנה סנחריב עד שהאור והנוגה היה בציון ששם ישב חזקיהו והתנור להבעיר היה בירושלים העיר. שסביב לירושלים נפל סנחריב ונשרף, כאילו האור שהאיר בציון החים את התנור וכבשן האש שהוא ירושלים, אשר מחומו נשרפו מחנה סנחריב שחנו סביבה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ממגור. כמו אבנים מגוררות במגרה (מ"א ז' ט'), והמ"ם מ' הסבה, מסבת המגור והמשור אשר יעבור דרך הסלע: וסלע. הוא מקום מבצר, ושים בסלע קנך: (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה

פרק-לב

אָהוּ לְצַדִּיק וְלִישָׁרִים לְמִשְׁפָּט יִשְׂרָאֵל:

רס"י הן לַצִּדִּיק יִמְלֹךְ מֶלֶךְ. הן אֵין מִשְׁפָּט מֶלֶךְ לְמִלּוּךְ כִּי אִם לְעִשׂוֹת מִשְׁפָּט לְדָק: וְלִישָׁרִים לְמִשְׁפָּט יִשְׂרָאֵל. וְעַל מִי יֵשׁ לוֹ לְמִלּוּךְ עַל שָׂרִים אֲשֶׁר לְמִשְׁפָּט יִשְׂרָאֵל, וְאָמַר הַגְּבִיָּא זֹאת עַל אַחַז שֶׁהִיא רָשָׁע אֲבָל חֲזָקִיהוּ בְּנוֹ יִמְלֹךְ וְכִדִּי הוּא (רס"י):

מצודת דוד הן לַצִּדִּיק. הנה המלך חזקיהו ימלוך לעשות צדק ולמען ינהגו השרים את שררותם לעשות משפט ולא לעשוק עושק: (מצודת דוד)

מצודת ציון ישורו. מלי שררה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הן, וכ"ז היה בזכות חזקיהו, הוא לא מלך בעבור מלחמות וכיבוש עמים, רק בעבור הצדק, ובעבור שישגיח על השרים, שינהיגו שררתם במשפט, (המשפט הוא לפי הדין וזה ביד השרים, והצדק הוא לפי הזמן והמקום לפני משורת הדין, וזה ביד המלך לבדו): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לצדק, ולשרים. הלמ"ד למ"ד בעבור, כמו והמלכת להם מלך (ש"א ח' כב), כי פעל מלך לא נקשר רק עם על או ב', וכן למ"ד למשפט, בעבור המשפט: (מלבי"ם באור המלות)

אָהוּ וְהָיָה אִישׁ כְּמַחְבֵּא-רוּחַ וְסִתֵּר זָרִם כְּפִלְגֵי-מִים בְּצִיּוֹן כְּצֶלֶס סֶלַע-כַּבֵּד בְּאֶרֶץ עֵיפָה:

רס"י והיה איש. הגבור ביראת הקב"ה הוא חזקיהו יהיה לישראל: כמחבא רוח. כמחסה סלע שנחבאים בו מפני רוח ונסתרים גם מפני חורב כן יבטחו בו הנותרים מי' השבטי': בציון. ל' יובש איה: ככל סלע כבד בארץ עיפה. במקום שמן שהארץ עיפה גם וחריבה ותאבה לכל: (רס"י)

מצודת דוד **והיה איש כמתבא רוח**. האיש חזקיהו יהיה לבני דורו כמקום מתבואה מפני הרוח וכמקום סתר להסתר שמה מפני זרם מים ר"ל בצדקתו ינצלו ממחנה אשור : **כפלגי מים בציון**. והוא יהיה להם כנחלי מים במקום ציה שמשיב נפש האדם : **כצל סלע כבד**. כמו הצל הבא מסלע כבד בעבור גדלו ועביו שאז הצל הוא עב וגדול ומשיב נפש ההולך בארץ עיפה המגולה לאור השמש ר"ל הוא ידריכם בדרך הישר לטוב להם (מצודת דוד) :

מצודת ציון **כמתבא**. מל' מתבואה ומסתור : **זרם**. ענין מים שוטפים : **כפלגי מים**. כנחלי מים : **בציון**. מל' ציה ומדבר : **בארץ עיפה**. ר"ל במקום המגולה לאור השמש שהמקום יבש וצמא למים והושאל מהאדם העיף הצמא למים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיה איש**, ע"י כן יהיה חזקיהו הגם שהוא איש טבעי ונמצא נברא ומורכב מד' יסודות, מ"מ ישלוט על כל הד' יסודות הוא יהיה **כמתבא רוח** כדבר שמתבאים בו מפני יסוד הרוח הסוער. **וסתר זרם** כדבר שיש בו מסתר נגד הזרם שהוא רעת יסוד המים, **כפלגי מים** המועילים **בציון** במקום ציה וחום אשר המים מגינים נגד יסוד האש, כן יגין הוא בפני רעת היסוד ההוא. **כצל סלע כבד** המגין **בארץ עיפה** במקום שיסוד העפר רע ומזיק והארץ עיפה והסלע כבד הנמצא שם מגין על רעת יסוד ההוא, כן יגין בפני רעת יסוד העפר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בציון**. ארץ שחום השמש שוזף שם : **וארץ עיפה**. יסוד העפר שם רע, ומורכב באדים וחלקים זרים ורעים. בארץ ציה ועיף בלי מים, באורו, ציה ע"י חום השמש. ועיף ע"י אדים הארסיים הנעצרים ביסוד המורכב. ובלי מים, העדר מקורות ומעינות : (מלבי"ם באור המלות)

ג **ולא תשעינה עיני ראים ואזני שמעים תקשבנה** :

רס"י **ולא תשעינה עיני רואים**. לא כמות קהם עכשיו אזניו הכבד ועיניו השע (לעיל ו) **ל' טוח** : (רס"י)

מצודת דוד **ולא תשעינה**. לא תהיינה עיני הרואים לפנות מה' לא כמו עכשיו שנאמר בהם ועיניו השע (לעיל ו) : **תקשבנה**. לא כמו עכשיו שנאמר בהם ואזניו הכבד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשעינה**. ענין הסרה והפנה כמו ועיניו השע (לעיל ו) : **תקשבנה**. ענין שמיעה והאזנה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ולא תשעינה, לעומת שאמר (למעלה ז,) השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע, ואמר שם שזה ימשך עד שאו ערים מאין יושב, ואז מצבת במ זרע קדש מצבתה, והם יראו וישמעו ויבינו, שהוא בימי חזקיה. אמר שעתה תתקיים נבואה זאת, **כי לא תשעינה עיני רואים** נגד עיניו השע, **ואזני שמעים**, נגד אזניו הכבד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שמעים תקשבנה. קשב מרחוק, כמ"ש בכל מקום שזכר שיתוף זה, ומוסיף שגם תקשבנה, וכ"ש שישמעו : (מלבי"ם באור המלות)

ג וְלִבָּב נְמָהֲרִים יִבִּין לְדַעַת וְלִשְׁוֹן עֲלֵגִים תִּמְהַר לְדַבֵּר צָחוֹת:

רס"י ולבב נמהרים יבין לדעת. לא כמו שעכשיו השמן לב העם (סס). ולשון עלגים וגו'. ולא כמו שעכשיו כי בלעגי שפה (לעיל כח) : עלגים. כל מי שאינו יודע לכונן דיבורו להיות לא קרוי עלג ונלעג : (רס"י)

מצודת דוד ולבב נמהרים. מי שלבבו נמהר מבלי דעת מיושבת יבין אז לדעת לא כמו עכשיו שנא' בהם השמן לב העם הזה : ולשון עלגים. מה שנדמה להם מאז דברי הנביאים כאלו ידברו בלשון עלגים כמ"ש כי בלעגי שפה וכו' (לעיל כח) הנה מעכשיו יחשב להם כאלו תמהר לדבר צחות אמרים ברורים המקובלים על הלב : (מצודת דוד)

מצודת ציון נמהרים. מל' מהירות : עלגים. כן יקרא המדבר הפך תכונת הדבר וכן נלעג (לשון לג) והוא מתהפך כמו כבש כשב והדומים : צחות. דברים זכים ובהירים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ולבב נמהרים, נגד השמן לב העם הזה, ולא שיבין לקנתר וללעוג רק יבין כדי לדעת, ומוסיף לא לבד שיבינו בעצמם, כי גם לשון עלגים תמהר לדבר צחות וללמוד לאחרים (גם לעומת שאמר שיעמוד נגד היזק הד' יסודות, אמר כי גם החושים ראייה שמיעה דבור וכחות השכל יתחזקו ע"י) : (מלבי"ם באור הענין)

ג לֹא-יִקְרָא עוֹד לְנָבֵל נְדִיב וְלְכִילִי לֹא יֵאמַר שְׁוֹעַ:

רס"י ולכילי. רמאי נוכל חורט רעים : שווע. ל' אדון שהכל שועין ופונין אליו : (רס"י)

מצודת דוד **לא יקרא**. לא ימצא בהם חונף לקרוא לנבל בשם נדיב ועל כילי
לא יאמר שהוא שוע : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לנבל**. כן נקרא אדם פחות ונבזה : **נדיב**. אדם ישר ובעל מתן
: **ולכילי**. רמאי ובעל מרמה כמו וארור נוכל (מלאכי א) : **שוע**. ענינו כמו
נדיב וכן היערוך שועך לא בצר (איוב לו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לא יקרא**, לא תהיה חנופה עוד לאמר לרע טוב ולטוב
רע, כי זה מורה פחיתת הדור, והנה הנבל הוא הרע בנגלהו ובמצפונו,
לשמים ולבריות, אבל הכילי הוא הנוכל בערמה ורעתו צפון בלב אבל
ישמרהו מגלותו, וכן הנדיב גדול מן השוע, אומר כי תחת שעד עתה היו
חונפים לקרוא לנבל נדיב, מעתה לא לבד **שלא יקרא לנבל נדיב**, כי גם
לכילי שאינו רע כ"כ כמו הנבל לא לבד שלא יקרא לו נדיב, אף גם **לא**
יאמר לו שוע שהיא מדרגה קטנה מן הנדיב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כילי**. מענין ארור נוכל, בנכליהם אשר נכלו, החושב
עצות רעות וכליותיו יועצים רע, ושוע לא נמצא רק הפך הדל, ולא נכר
שוע לפני דל, לא כן נדיב הוא שוע ולו רוח נדיבה, והכילי אינו שוע. אבל
הנבל לערך הנדיב, כערך שני הקצוות המתנגדים במדות, (משלי יז ז')
: (מלבי"ם באור המלות)

**וַיְהִי כִּי נָבַל נְבִלָה וַיְדַבֵּר וַלְבוּ יַעֲשֶׂה-אֶוֹן לַעֲשׂוֹת חֲנֹף וַיְלַדֵּבֶר אֶל-יְהוָה
תּוֹעָה לְהַרְיֵק נַפְשׁ רָעַב וּמִשְׁקָה צָמָא יַחְסִיר:**

רש"י **נבלה ידבר**. מדבר ל' הוה הוא : **יעשה און**. יקבץ מחשבות און כמו
(דברי' ח) עשה לי החיל הזה : **לעשות חונף**. חושב מחשבות איך יוכל
לעשות חנופה, חונף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח : **ומשקה**
צמא יחסיר. לפי פשוטו שגוזלין העניים ותרגומו פתגמי אורייתא לאינון
כמיא לכחייא מדמן לבטלא : (רש"י)

מצודת דוד **נבלה ידבר**. בכל עת מדבר דברים מגונים וכעורים ומחשבות
לבו לקבץ און לחשוב מחשבות לעשות חנופה ולדבר על ה' דבר תועה הפך
האמת כי יאמר שאינו משגית. להריק. ר"ל יחשב כזאת למען לעשוק
מאכל הרעב וכאלו יריק נפשו ממנו ולא ירא מה' בחושבו שאינו משגית
: **ומשקה צמא יחסיר**. ר"ל ולמען יחסיר המשקה מן הצמא כי חפצו
לקחת ממונו בעושק וזה חוזר למעלה לומר אם כל אלה המדות הרעות
נמצאו בנבל איך א"כ ראוי לקראו נדיב שהוא הפך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נבלה**. דברי כעור וגנות וכן לבלתי עשות עמכם נבלה (שם מב)

לְחַ וְנָדִיב נְדִיבוֹת יַעֲץ וְהוּא עַל-נְדִיבוֹת יְקוּם: (o)

רַס"י עַל נְדִיבוֹת יְקוּם. בְּכַזֵּל נְדִיבוֹתָיו תְּהִיָּה לוֹ תְּקוּמָה: (רַס"י)

מצודת דוד ונדיב. אבל הנדיב מתייעץ בנפשו לעשות נדיבות והוא עומד על נדיבות רצה לומר לא בלבד יחשוב אלא עומד הוא על נדיבות ולא יעבור ממנו ואם כן אינו דומה לנבל וכלי לא במחשבה ולא במעשה ואיך אי"כ יהיו נקראים בשם נדיב ושוע: (מצודת דוד)

מצודת ציון נדיבות. נתינת המתן: יקום. ענין עמידה והוא הפוך ההעברה (מצודת ציון):

מלבי"ם - באור הענין ונדיב, הוא בהפך, כי נדיבות יעץ, עצת לבו ומצפונו הוא מלא נדיבות לותר משלו. והוא על נדיבות יקום, מבאר במ"ש החוקר כי גדר הנדיב שלא תהיה הנדיבות ענין מקרי בלתי נדרש לעצמו רק בעבור איזה תכלית חוץ מן הנדיבות בעבור אהבת עצמו, לשם ותפארת או בעבור ענין אחר מדומה, עד שהוא עצמו הוא תכלית הנדיבות, והנדיבות רק אמצעי אליו להגיע אל ידו אל הדבר הטוב בעיניו, באופן שהנדיבות קיים ונצב עליו, והוא היסוד אליו, רק שצריך שתהיה הנדיבות ענין עצמי נדרש לעצמו, יבז בעבורו אהבת עצמו וכל תועליות וערבות המדומים, כולם לא יהיו רק אמצעים אל הנדיבות שהיא התכלית להם והיסוד אשר עליו ישענו באופן שהוא עצמו על נדיבות יקום, לא שהנדיבות יקום עליו: (מלבי"ם באור הענין)

לְט נָשִׁים שְׂאֲנָנוֹת קִמְנָה שְׂמַעְנָה קוֹלִי בָּנוֹת בְּטַחֹת הָאֲזָנָה אִמְרַתִּי:

רַס"י נָשִׁים שְׂאֲנָנוֹת. מְדִינָה דִּיתְצֵן שְׁלִיִּן: בָּנוֹת בְּטַחֹת. כְּרִכִּין דִּיתְצֵן לְרוֹחֶן: (רַס"י)

מצודת דוד נשים שאננות. אמר דרך קינה אתן נשי בני יהודה היושבות שאנן כי לא השיגו אותן יד סנחריב: בנות בוטחות וכו'. כפל הדבר במ"ש (מצודת דוד):

מצודת ציון שאננות. ענין השקט ושלוה וכן שאנן מואב (ירמיה מח): קומנה. הוא ענין לשון זרוז וכן קום עבור את הירדן (יהושע א): האזנה. ענין נטיות האוזן לשמוע: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נשים שאננות, מליצה זו מתאחדת עם מה שאמר (עמוס ו') **הוי השאננים בציון והבוטחים בהרי שמרון**, כי השאנן הוא היושב שקט, אף שאינו בוטח בגבורתו הוא שאנן מצד שאין לו מלחמה עם שום אדם, והבוטח הוא הבוטח על גבורתו הגם שאינו שאנן ויש לו מלחמה, ובני ציון לא היו בוטחים בגבורתם אז, אבל היו שאננים כי סנחריב לא לחם אתם, ובני הר שומרון שהם שבט אפרים לא היו שאננים כי מלך אשור לחם אתם אבל היו בוטחים על גבורתם, וכן קרא פה לבני ציון ויהודה נשים שאננות, ולבני אפרים בנות בוטחות, כי מלכות יהודה התחילה בימי דוד ושלמה, ואחר כך נפרדה מאתה מלכות אפרים בימי רחבעם, ובזה דמתה יהודה כאשה שילדה בת מולכת שהיא אפרים. ואפרים כבת צעירה במלכותה מציון : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שאננות בטחות, שאנן הוא ההפך של שאון המורה קול המולה גדולה, ושאנן מורה שיושב לבדו לא ישמע קול מטריד. יחד אסירים שאננו לא שמעו קול נוגש (איוב ג') והבוטח הוא ע"י גבורתו. ושומע לי ישכן בטח ושאנן מפחד רעה (משלי א'), בטח ע"י כח עצמו, ושאנן ע"י שלילת מטריד מחוץ שהוא הפחד רעה. ואמר לשאננות שמענה קולי, ולבוטחות האזנה אמרתי, כי הבוטחות להם הדבר נוגע, ולהם יאמר אמרתו, והשאננות הם ישמעו רק הקול להיות להם הדבר למשל ולימוד (כנזכר לעיל כח כג) : (מלבי"ם באור המלות)

ימים על-שנה תרגזנה בטחות כי פלה בציר אסף בלי יבוא:

רס"י ימים על שנה. כמו (לעיל כט) ספו שנה על שנה ותמיד עונותיכם מתגברין וסוף תרגזנה אלו שהן עכשיו לזטח כי יכלה מהם זליר הענבים ואוסף התבואה לא יבוא אל הבית : **אוסף**. קם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח :

מצודת דוד ימים על שנה. שנה עם שנה ר"ל לא שנה אחת כי אם שנה אחר שנה תחרדנה אתן נשים בוטחות כי גם עליכם יבוא האויב והוא נ"נ מלך בבל : **כי כלה בציר**. כי אף שיכלה הבציר לא יבוא האוסף אל הבית כי האויב יקחהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ימים. ענינו שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) : **על שנה**. עם שנה וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה) : **תרגזנה**. ענין חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד) : **כלה**. ענין השלמה : **בציר**. כן נקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : **אוסף**. הענבים המכניסים אל הבית עד לא יבואו ימי החורף וכן ולא נאסף את תבואתינו (ויקרא כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ימים על שנה**, תיכף אחרי כלות השנה באחד בתשרי עוד ימים מועטים אחריו, **תרגזנה בטחות** ירגזו בני אפרים הנקראים בנות בוטחות, כי בעת **שכלה בציר** בסוף הקיץ, הגם שבצרו שדותיהם בסוף השנה והיו עדיין בשלוה, מ"מ **אסף בלא יבא** לא יאספו תבואתם הביתה, כי לפני חג האסיף יבא האויב עליהם: (מלבי"ם באור הענין)

יבא חֲרָדוֹ שְׁאֲנֹת רְגָזָה בְּטָחוֹת פְּשֻׁטָה וְעָרָה וְחָגְרָה עַל-חֲלָצִים:

רפ"י **רגזה**. כמו לרגז: **פשוטה**. כמו לפשוט: **ועורה**. כמו לערות ל' עריה (מיכה א'): **וחגורה**. כמו לחגור לכך טעמו למעלה וכן תירגם יונתן סלחו איתערטילו ואסרו על חרלין מתוך שיפשיטו ויתערמו מבגדיהם לא יחגרו על בגדיהם כי על מתניהם: (רפ"י)

מצודת דוד **חרדו**. מעתה חרדו על הצרה הבאה: **רגזה**. כפל הדבר במ"ש: **פשוטה ועורה**. כי כל אחד תהיה מופשטה מבגדיה ותשאר מגולה בשרה בעת תלך בגולה: **וחגורה**. תחגור עצמה על החלצים לכסות הערוה לבד: (מצודת דוד)

מצודת ציון **פשוטה**. מל' הפשט המלבוש: **ועורה**. ענין גלוי הבשר כמו ואת ערום ועריה (יחזקאל טו): **חלצים**. מתנים: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **חרדו**, ואתם שאננות שהם שבט יהודה הגם שעליכם לא בא האויב, מ"מ **חרדו גם אתם שאננות על רגזה של בטחות**, כי הרוגז של הבוטחות שהם בני אפרים נוגע גם אליכם, וצריכים גם אתם לחרוד פן גם עליכם יבא האויב, כי הבת הבוטחת שהיא אפרים היא עתה **פשוטה** האויב פשט מלבושיה החיצונים, ואח"כ **ועורה** פשט מאתה גם הכתונת עד שנשארה ערומה, רק **וחגורה על חלצים** לכסות בשר ערוה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **רגזה**. שם, ונסמך, ונעלם אצלו מלת על, על רוגז של בוטחות. החרדה היא לפני הצרה, והרוגז בעתה: (מלבי"ם באור המלות)

יבב עַל-שְׂדֵי'ם סְפָדִים עַל-שְׂדֵי-חֶמֶד עַל-גֶּפֶן פָּרְיָה:

רפ"י **על שדים סופדים**. יטפחו על לזם: (על שדי חמד. על שדות) חמדתן, ומ"א על חכמי סנהדראות שהם כשדי' המניקוי' יספדו, ועל עיר

חמדתן שתחרץ כקדה ועל גפן פוריה הם ישראל סנקראו גפן כמ"ס גפן
ממלרי' תסיע : (כס"י)

מצודת דוד על שדים. יטפחו על שדיהן דרך הספד : על שדי חמד. ההספד
תהיה על אבדן השדות החמודות ועל הגפנים המגדלים פירות הרבה :
(מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין על שדים, מצייר כי במעמד הזה שהם ערומים
מבגדיהם ספדים עתה על שדים, שהלואי היתה כבת קטנה ערומה
שיונקת עכ"פ שדי אמה, והוא במשל הלואי היו להם שדותיהם שימצאו
שם לחם אם אין להם לבוש, ומפרש מה הם השדים על שדי חמד,
שחסרים להם, אם תשאל איפה הם שדותיהם? אומר, כי. (מלבי"ם באור
הענין)

ג'ג על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה כי על-כל-בתי משוש קריה
עליזה:

כס"י קוץ שמיר. הוצאי וזור כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש ועל
קריה עליזה, ירוקלים שהיא משוש לכל הארץ (איכה ב) : (כס"י)

מצודת דוד על אדמת עמי. על האדמה אשר תהיה שממה ויגדלו שם
קוצים : כי על כל בתי משוש. כי הקוצים יגדלו אף על כל הבתים שהיו
שמחים בהם תדיר העומדים בירושלים קריה עליזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון קוץ שמיר. שמות מיני קוצים : תעלה. תגדיל : קריה. עיר :
עליזה. ענין שמחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על אדמת עמי קוץ ושמיר יעלה, עד שיהיו השדות
חרבים : כי על. ר"ל לפעמים תשחת הארץ ע"י שהאויב מתפשט בכפרים
ועל השדות, אבל פה יהיה בהפך כי הטעם שיעלה על אדמתם קוץ ושמיר
יהיה מפני שכבר קדם הקוץ ושמיר על כל בתי משוש, וגם על קריה
עליזה ברבת עם, שהערים החרבו תחלה כי גלו יושביהם ועי"כ יהיו
השדות שוממים יען שאין איש בארץ לעבדם ולשמרם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קוץ שמיר. כמו שמש ירח, ונמשך בכפל, כי קוץ
שמיר יעלה על כל בתי משוש : (מלבי"ם באור המלות)

ג'ד כי-ארמון נטש המון עיר עזב עפל ובחן ה'ה בעד מערות עד-עולם

רפ"י כי ארמון. היכל המלך מלך יהודה נוטש : והמון עיר. גלה : עופל ובחן. בית מקדשי שהיה להם למזכר : היה בעד מערות. יהיה בתוך חורבות מערת ל' ערו ערו (תהלים קלז), ובעד כמו הבעד ערפל יספוט (איוב כז) : עד עולם. עד עת קז. עופל ובחן. שניהם ל' מזכר : משוש פראים. לתאות ישמעאל (ולמרעה אדום) ולחילותיו : (רפ"י)

מצודת דוד כי ארמון נטש. היכל המלך יהיה נעזב כי מלך יהודה יגלה ממנו : המון עיר. המון העם שבעיר יהיה נעזב ומופקר : עופל ובחן. מגדלי המבצר יחרבו וישובו למערות מדור לחיות השדה : עד עולם. ר"ל עד זמן רב וכן ועבדו לעולם (שמות כא) : משוש פראים. הם ישמחו שמה כי ימצאו שמה מרעה : מרעה עדרים. יהיה מקום מרעה לעדרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון נוטש. נעזב כמו והנה נטש אביך (ש"א י) : המון. רבוי עם. עופל. מגדל ומבצר כמו וסביב לעופל (דה"ב ל"ג) : ובחן. גם הוא כעין מגדל וכן הקימו בחוניו (לעיל ל"ג) : בעד. הוא במקום למ"ד השמוש וכן באה במקום מ"ם השמוש כמו בעד החלון (בראשית כ"ז) ומשפטו מהחלון : מערות. מלשון מערה : פראים. חמור הבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי ארמון, המאמרים מגבילים, נגד מ"ש שעלה קוץ ושמיר על כל בתי משוש, אומר הטעם כי ארמון נטש מיושביו, ונגד מ"ש שעלה קוץ ושמיר על קריה עליזה, אומר הטעם כי המון עיר עזב עפל, שיעור הכתוב בעד מערות היה עפל ובחן משוש פראים עד עולם. הפראים והעדריים שגרו עד הנה במערות, עתה לקחו הפראים לעצמם בעד המערות שדרו בהם, דירות טובות מאלה שמעתה הם גרים בעופל ובחן במבצרים חזקים, והחזיקו בבתיים האלה להיות שלהם עד עולם. שתחת שהיו עד הנה במערות ישישו עתה בהמבצרים והעדריים ירעו שם, וזה ימשך, (טו) עד יערה, וישפך עלינו רוח רצון ממרום שירצה ה' להושיענו, ואז והיה מקום החרב עתה כמדבר מלא תבואות ככרמל, והכרמל שהיא ארץ יהודה שלא חרבה יהיה אז מלא אנשים כיער המלא עצים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נטש, עזב. בארתי בפ"י (מ"א ח' נז). ומלת בעד, פי' מחיר, כמו עור בעד עור, כל אשר לאיש יתן בעד נפשו : (מלבי"ם באור המלות)

טו עד-!ערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל (וכרמל) והכרמל ליער

רס"י עד יערה עלינו. יספוך עלינו כמו ותער כדה (צראסית כד) ל' שפיכה נופל על הרוח כמו וספכתי על בית דוד רוח חן (יואל ג) וכן אספוך רוחי על כל בשר (זכריה יב) : ליער יחשב. קירוי סגיאין כיער הזה שהוא מלא עלים :

מצודת דוד עד יערה. ר"ל כן תהיה חרבה עד אשר ישפוך עלינו ממרום רוח הרצון והרחמים. והיה מדבר לכרמל. מקום שממה כמדבר חשוב להיות כרמל והוא מקום שדות וכרמים. והכרמל. מקומות שהם עתה ככרמל תשוב להיות כיער מבלי מצוא שדות וכרמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון יערה. ענין שפיכה כמו תחת אשר הערה (לקמן נ"ג) : לכרמל. כן יקרא מקום שדות וכרמים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות יערה. שפיכה ויציקה. כמו ותער כדה אל השוקת, ושפכתי על בית דוד רוח חן ותחנוניה : (מלבי"ם באור המלות)

טז וְשָׁכַן בַּמִּדְבָּר מְשֻׁפֵּט וְצַדִּיקָה בְּכַרְמֵל תִּשָּׁב:

רס"י ושכן במדבר משפט. צירוקלים שהיא כמדבר : ולדקה ככרמל. היא ארץ ישראל שתהא צאותן הימים ככרמל : (רס"י)

מצודת דוד ושכן במדבר. ירושלים שהיתה כמדבר ישכון בה משפט ר"ל אנשים עושים המשפט : בכרמל. בא"י שתהיה באותן הימים ככרמל שמה תשב צדקה ר"ל אנשים יעשו צדקה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ושכן, המשפט בין אדם לחברו ישכון גם במדבר שיתהפך אז לשדה תבואות וישמרו משפט שלא יקריבו שדה בשדה, והצדקה בין אדם למקום תשב בקביעות בכרמל שהיא ירושלים ובנותיהם שם יעבדו את ה' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות משפט וצדקה. משפט בין אדם לחברו, וצדקה בין אדם למקום בכל מקום כנ"ל (אי כז) : ושכן, תשב. ישיבה קבע, ושכינה עראי כנ"ל (יג כ') שהצדקה תהיה עקר, ומשפט טפל, תורתם קבע ומלאכתם עראי : (מלבי"ם באור המלות)

יז וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שְׁלוֹם וְעִבְדַּת הַצְּדָקָה הַשְּׁקֵט וְכִטְח עַד-עוֹלָם:

מצודת דוד והיה מעשה הצדקה. בגמול הצדקה תביא שלום : **ועבודת הצדקה**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ועבודת**. תרגום של מעשה הוא עובדא : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, עבודה היא כבדה ממעשה, והשקט ובטח הוא מדרגה יותר גדולה מן שלום, (כמ"ש בבאור המלות), והנה הצדקה שהם המצות שבין אדם למקום, נחלקים לשני ענינים, יש מצות שכליות, הבאות לקבוע אמונה או מוסר, והאדם עושה אותם בנפש חפצה מפני שמכיר תועלתם וזה קרא **מעשה הצדקה**, ושכר המעשה הזאת יהיה שלום, ויש מצות חוקיים שאין טעמן נודע כמו הקרבנות ועניניהם, והוא עושה אותם מצד עבודה כעבד השומע מצות אדונו הגם שאינו מכיר טעמם ותועלתם, וזה קרא **עבודת הצדקה**, ושכר מצות אלה יהיה גדול יותר, שהוא **השקט ובטח** שהוא גדול משלום וגם **עז עולם** בלי הפסק (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מעשה עבדה**. מובדלים למעלה (כח כא). והשקט ובטח למעלה (ל' טו), ושלום קל מהם כי יזכר לרוב על הצלחה מורגלת חיצונית (מלבי"ם באור המלות)

יח וְיָשָׁב עַמִּי בְּנֹהַ שְׁלוֹם וּבְמִשְׁכְּנֹת מְבֹטְחִים וּבְמִנוּחַת שְׁאֲנָנוֹת:

מצודת דוד **וישב עמי וכו'**. מאז והלאה ישב עמי בנוה שלום וכו' וכפל הדבר פעמים ושלוש ויורה על מרבית השלום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בנוה**. ענין מדור : **שאננות**. ענין השקט ושלוה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וישב עמי בנוה שלום**, הנוה שהם דירת הצאן יהיה שלום באין בוזז ושולל וגם **המנוחות** שהם הערים הפרזים יהיו **שאננים** באין קול המיה משבית המנוחה, **והמשכנות** שהם ערי המבצר יהיו **מבטחים** בחזקם, עיין באור המלות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נוה**. עקרו על נאות צאן, ועל דירת האדם הוא מושאל תמיד. ומנוחה קטן ממשכן, ינוח האדם לפעמים רק מן הטלטול, והשכינה נמשכת יותר מן המנוחה. וכבר כתבתי כי השאנן מציין העדר השאון והרגש וההמולה, והוא הכפרים וערי הפרזות, והבטחון מציין הגבורה והחוזק והוא במבצרים ובמשכנות הקבועים בתקפם : (מלבי"ם באור המלות)

יט וְבָרַד וְבָרַדַּת הַיַּעַר וּבְשִׁפְלָה תִּשְׁפַּל הָעֵיר:

רס"י וּבָרַד בְּרֵדַת הַיַּעַר. עַל כִּרְחֹךְ אֵין בָּרַד זֶה שֶׁסּ לְדַבַּר שָׁהָרִי נִקּוּד חֲלוּי קִמֵּץ וְחֲלוּי פִּתַח בָּל' פֶּעַל וְכֵן פִּתְרוּנוֹ ל' פֶּעוּלָה כִּמוֹ וְרַחֵץ וַיִּסַּב וְעַמְדָה, וּבָרַד וַיִּבְרָד אֶת בְּרֵידַת הַיַּעַר וַיְהִי הַבְּי"ת שֶׁל בְּרֵידַת מִן יִסוּד כִּמוֹ עֲטַרְת עֲקַרְת כְּלוּמ' וַיִּמְטִיר הַקַּב"ה אֶת מִטֵּר פַּחֵי הַרְשָׁעִים שָׁהֵם עַכְשָׁיו בְּנוֹיִים וּמִלְאִים עָרִים כִּיעַר : וּבְשִׁפְלָה. שֶׁנִּשְׁפְּלוּ יִשְׂרָאֵל עַד עַכְשָׁיו : תִּשְׁפַּל הָעֵיר. מִטְרָפוֹלִין שֶׁל פֶּרֶס וְדוּגְמָא כֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן וַיַּחֲוֶת בְּרֵדָא וַיִּקְטוּל מִשְׁרֵיית עַמְמִיָא :

מצודת דוד וּבָרַד בְּרֵידַת הַיַּעַר. ר"ל וְאֵף בְּרֵידַת בָּרַד לֹא תִרְדַּע עַל הַצְמַחִים כִּי בִיעַר תִּרְדַּע : וּבְשִׁפְלָה. בְּנִין הָעֵיר תִּשְׁפַּל לְהַבְנוֹת בַּמְקוֹם שֶׁפֶל וְעַמּוֹק וְעַכְשָׁיו יִהְיוּ בְטוּחִים מִן הָאוֹיֵב וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְבָנוֹתָהּ בַּגּוֹבָה הִרְ לְהַשְׁגֵּב שִׁמָּה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברדת. מִלְשׁוֹן יִרֵידָה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וּבָרַד בְּרֵידַת הַיַּעַר, הַיַּעַר וְהַשְׁפֵּלָה שְׁנֵיהֶם הָיוּ בַחֲלֹק יְהוּדָה, הַשְׁפֵּלָה שֶׁהוּא מַחֲלֹק שֶׁל יְהוּדָה (יְהוֹשֻׁעַ ט"ו ל"ג) הַחֲרִיב סִנְחָרִיב, כִּי לְכִישׁ וּלְבָנָה שֶׁהַחֲרִיב סִנְחָרִיב (לְקַמֵּן ל"ז ח"י) הָיוּ מַעֲרֵי הַשְׁפֵּלָה (יְהוֹשֻׁעַ ט"ו ל"ט מ"ב), וְכֵן הַיַּעַר שֶׁהַחֲרִיבוּ הָיָה בַּגְּבוּל הַהוּא (לְקַמֵּן ל"ז כ"ד. מִיכָה ז' י"ד. יַחֲזַקְאֵל כ"א ב'). עַפ"י אֹמֵר בָּרַד הֵינְנוּ בַעַת יִרְדַּת הַכֹּל וְנַחֲרַב, וּמִפְרֵשׁ בְּרֵידַת הַיַּעַר, בַּעַת יִרְדַּת וְנַחֲרַב הַיַּעַר, וּבְשִׁפְלָה בַחֲלֹקוֹ שֶׁל יְהוּדָה תִּשְׁפַּל הָעֵיר שֶׁשְׁפְּלוּ כָל הָעָרִים אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָה, וַיִּרְדּוּ מִמְדַּרְגָּתָם, בַּעַת הַהִיא שֶׁנַּחֲרַב הַכֹּל : (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעֵינִין)

מלבי"ם - באור המלות וּבָרַד בְּרֵידַת. שְׂרֵשׁוּ יִרְדַּת, וְהַב' ב' הַזְּמַן, בַּעַת רֵד, בַּעַת רֵדַת הַיַּעַר. וּשְׁפֵלָה, שֶׁם הַמַּחֲוֹז, הַנֶּגֶב וְהַשְׁפֵּלָה. וְב' בְּשִׁפְלָה ב' הַמְקוֹם. וְהָעֵיר, שֶׁם הַמִּין כִּמוֹ וַיְהִיָּה לִי שׁוֹר וְחַמּוֹר, וּפִי יִשְׁפְּלוּ הָעָרִים : (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הַמְּלוֹת)

כ אֲשֶׁר־יִכֶּם זָרְעֵי עַל-כָּל-מַיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל-הַשּׁוֹר וְהַחֲמֹר: (o)

רס"י אֲשֶׁר־יִכֶּם. יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַלְלִיחָה זָרִיעַת לְדַקְתָּכֶם כְּזֹרְעִים עַל מַיִם מֵעַתָּה תִּקְלְרוּ וְתִאֲסַפּוּ תְבוּאוֹת שְׂכַרְכֶּם הַטּוֹב תִּשְׁלַחוּ רֶגֶל הַשּׁוֹר לְדוֹשׁ הַתְּבוּאָה וְהַחֲמֹר לְהַבְיֹא אֶל הַבַּיִת כַּךְ ת"י כְּלוּמַר תִּקְבְּלוּ שְׂכַר פֶּעוּלַתְכֶם הַטּוֹבָה :

מצודת דוד **אשריכם**. הצלחה תהיה לכם כי תזרעו על כל מים ר"ל בכל מקום שתזרעו ימצא מים לגדל התבואה : **משלחי רגל**. ותהיו משלחים שמה רגל השור והחמור לאכול לשבעה ולרמוס ברגל ולא יחושו כי תגדל הרבה תבואה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אשריכם**. ענין הצלחה כמו אשריך ישראל (דברים ל"ג) : **משלחי**. ענינו דבר הנעזב לרצונו וכן ונער משולח מביש אמו (משלי כט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אשריכם**, דורו של חזקיה הנשארים אשר יזרעו על כל מקום מוצאי מים וזריעתם תצמיח לשלח שמה רגל השור והחמור כמ"ש (למעלה ז') וכל ההרים אשר במעדר יעדרון וכו' והיה למשלח שור ולמרמס שה, שהשפלה תחרב אבל ההר ישאר כי לא יבא האויב שמה : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-לג

א הוֹי שׁוֹדֵד וְאַתָּה לֹא שְׂדוּד וּבֹגֵד וְלֹא-בְגָדוֹ בּוֹ כִּהְתִמָּה שׁוֹדֵד תּוֹשֵׁד כְּנַלְתָּךְ לְבָגֵד בְּגָדוֹ-כָּךְ : (o)

רש"י הוי. האויב שאתה שודד תמיד ואתה לא שדוד וזוגד אתה תמיד ואין אדם זוגדך וזוזך : כהתימד. להיות שודד ככלותך שדידתך באתם שנגזרה גזרה עליהם להיות שדודים על ידך תושך : כנלותך לזגוד. מנחם חיבר כנלותך עם לא יטה לארץ מנלם בחלק אחד ומנלם המ"ם הראשונה זו יסוד נופל כמו מ"ם של מאמר ושל מדע ויתכן להיות ל' כליון לפי הענין : כנלותך. ל' כנלותך ולא יטה לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ להיות בטל והולך אלל הולך וחזק : (רש"י)

מצודת דוד הוי שודד. אוי לך שנחריב השודד כל האומות שלא היית עד עתה שדוד ממי ואתה הוא הבוגד בכולם ועדיין לא בגדו בך : **כהתימד**. כאומר לא כן תהיה לעולם כי כאשר תשלים לשדוד אחרים אז תושד גם אתה : **כנלותך**. כשתכלה לבגוד באחרים אז הם יבגדו בך : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוי. ענין קריאה לנער : **שודד**. עושק : **ובוגד**. ענין מרי ומרד : **כהתמד**. מלי תם והשלמה וכן כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז) : **כנלותך**. ענין תכלית והשלמה וכן לא יטה לארץ מנלם (איוב ט"ו) ור"ל תכליתם והשלמתם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוי שודד, מסב פניו אל סנחריב, הה אתה שודד גוים רבים, והלא אתה לא שדוד ומדוע שדדת אחרים, וגם אתה בוגד בעמים שכרתו אתך ברית, והלא לא בגדו בך ומדוע אתה בוגד בבריתך, אבל דע **כי כהתמד לשוד אז תושד**, כמ"ש (למעלה י') כי יבצע ה' את כל מעשהו בהר ציון אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור **ואז יבגדו בך** כי בניו הכוהו בחרב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כהתמד. שרשו תמם, וכנלותך שרשו נלה, ענין השלמה וחברו לא יטה לארץ מנלם : (מלבי"ם באור המלות)

ב יהוה חננו לך קוינו יהי זרעם לבקרים אף-ישועתנו בעת צרה:

רפ"י היה זרועם. של גדולים ביד הזולד : **לבקרים**. מדי יום יום כשהוא מינר להם אף ישועתנו תהיה בעת לרה : (רפ"י)

מצודת דוד ה' חננו. לבל תשלוט בנו יד סנחריב כי לך נקוה ולא נבטח במצרים כאשר בטחו עשרת השבטים : **היה זרועם לבקרים**. בכל יום היה לחוזק להמקוים לך : **אף ישועתנו בעת צרה**. אף היה לנו לישועה אם כבר באה הצרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לבקרים. מלי בוקר ור"ל בכל יום : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' חננו, מסב פניו אל השם, אתה ה' עשה אתנו חנינה הגם שאין אנו ראויים מצד מעשינו, הלא לך קוינו וראוי שנושע בעבור זה, **היה זרועם** ואורם של עשרת השבטים שחשך להם היום והלכו בגולה היה להם אור זרוע **לבקרים** בעת יבא הבקר, שהוא בעת הגאולה, אבל אנו **ישועתנו תהיה בעת צרה**, לנו לא תמתין על עת הבקר רק תושיע לנו בעת צרה בעוד ליל בעת שיצור על ירושלים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות זרעם, מענין אור זרוע לצדיק, אורם, והעד לבקרים. ונגד לבקרים אמר עת צרה, כי בקר, יציין עת ישועה ואורה : (מלבי"ם באור המלות)

ג **מקול המון נדדו עמים מרוממתך נפצו גוים:**

רס"י מקול המון. הבא מלפניך נדדו עמים עד הנה כשהפלאת לנו נסיד
:
(רס"י)

מצודת דוד מקול המון. רי"ל וכן היה לנו לישועה כי מקול המיית המלאך
המכה בהם נדדו העמים מן העולם : **מרוממתך**. מהרוממות שלך אשר
נשגבת עליהם נפצו הנשאים מן המגפה : (מצודת דוד)

מצודת ציון המון. מלשון המיה : **נפצו**. ענין פזור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מקול, אם מקול המון של בני אדם שהם מחנה
סנחריב נדדו עמים רבים ממקומם על ידו, כ"ש כי **מרוממתך** אתה ה'
נפצו גוים שהם מחנה של סנחריב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עמים. חשובים מן גוים, כנ"ל (א' ד') : (מלבי"ם באור
המלות)

ד **ואסף שללכם אסף החסיל כמשק גבים שוקק ב:**

רס"י ואוסף שללכם. זה מוסב על כנלותך לזגוד יבגדו כך ואוסף שללכם
אתם הזוגדים את עמי צבא פקודתכם יבזז אתכם שארית עמי ויאספו
שללכם כאסיפת חסיל שאוסף לו תבואה בקיץ כל א' לעלמו אף כאן יבזז
איץ לו : כמשק גבים שוקק. כקול נהם מים הנאספים ונופלין בגבים
בנהם כן ינהמו הבאים לשלול ולבזז, משק ל' נהם כמו (משלי כח) ארי
נוהם ודוב שוקק, וכן ממשק חרול (לפניה ב) כשהרוח מנשבת בחרולים
והם מכים זה על זה נותנים קול וכן בעיר יסוקו (יואל ב) : גבים. כמו
לחשוף מים מגבא ורבותינו דרשוהו באגדת חלק צביזת אוכלוסי סנחריב :
(רס"י)

מצודת דוד ואוסף שללכם. השלל שתקחו מאת מחנה אשור יהיה מאוסף
באין מוחה ומבלי פחד כדרך האסיפה שמאספים את החסיל כשנחים על
האדמה שיוצאים בני העיר ומאספים אותם בכליהם לבל ישחיתו תבואת
האדמה : **כמשק גבים**. כקול נהמת מים הנאספים ונופלים בבורות כן
ישמעו קול נהמת שוללים במחנה אשור : (מצודת דוד)

מצודת ציון החסיל. מין ארבה : **כמשק**. ענין קול נהם והם כמו דוב שוקק

(משלי כ"ח) וכן ממשק חרול (צפניה ב) : **גבים**. בורות כמו באו על גבים (ירמיה י"ד) : **שוקק**. ניהום קול : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין (תשובת ה'), **ואסף**, השם משיב אל המתפלל, דעו כי **הגם שיאסוף שללכם וממונכם כמו שאוספים את החסיל בעת אשר משק גבים של מים שוקק ומשקה בו בהחסיל**, שבעת יהיה גשם והגבים ימלאו מים והחסיל יטבע במים וימות אוספים אותו בקל, וכן אספו מחנה אשור את שללכם, מ"מ לא הפסדתם בזה מאומה, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כמשק גבים**. משק מענין משקה וכן **שוקק**, והכ"ף כי הזמן, בעת ישוקו הגבים בו. וגבים נקעים מלאים מים. באו על גבים ולא מצאו מים. **ובו**, מוסב על החסיל : (מלבי"ם באור המלות)

וה נשגב יהוה כי שכן מרום מלא ציון משפט וצדקה:

רש"י כי שוכן מרום. הראה גבורתו שהוא רם על כל וידו על העליונה : (רש"י)

מצודת דוד **נשגב ה'**. המקום נתחזק עליהם כי הוא שוכן מרום בשמים ממעל ואף אם החלש למעלה לגבור יחשב ומכ"ש חזק ממעל : **מלא ציון**. בהנס הזה מלא את ציון משפט וצדקה כי מאז בעבור פלאי הנס יעשו משפט וצדקה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נשגב**. ענין חוזק : **מרום**. מלי רום וגובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נשגב ה'**, ה' הנשגב מצד ששכן מרום, הוא מלא את ציון, באוצרות אחרות יקרות ונשגבות מן השלל שאבדו, והם **משפט וצדקה**, שעייזו שבו אל ה' והתחילו לעשות משפט וצדקה, וזה יקר מן השלל וכל כלי חמדה : (מלבי"ם באור הענין)

וה יהיה אמונת עתיד חסן ישועת חכמת ודעת יראת יהוה היא אוצרו : (פ)

רש"י והיה אמונת עתיד וגו'. והיה לחוסן ישועות ולחכמה ודעת את אשר תאמין לצוראך עתים שקבע לך לתרומות ולמעשרות בעת הפרשתן ללקט שכחה ופיאה בעתם לקיים שמיטין ויוזלות בעתם. ד"א אמונת עתד. את שהאמנת בהקב"ה בעתים פעברו עליך וכפית לישועה תהיה לך

לחוסן : יראת ה'. שתירא מלפניו היא אולר טוב להפתח לך מאתו על ידה
: (כ"ז)

מצודת דוד והיה אמונת עתיך. קיום זמנך וחוזק ישועתך יהיה על ידי
חכמה ודעת ויראת ה' שהיא אוצרו של אדם ר"ל היא לו למבטח כאוצר
בעת הצורך וכאומר הנה באה לכם הישועה ואתם בשלום ואם תרצו
שתהא קיום לזמן מרובה וישועה חזקה התעסקו בחכמה בדעת ויראו
את ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון אמונת. ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (לעיל ל"ב) : עתיך.
מל' עת וזמן : חוסן. ענין חוזק כמו חסין יה (תהלים פ"ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, תחת חוסן השלל שאבדתם הרוחתם חוסן
אחר כי אמונת עתיך מה שהאמנתם בה' בעתים הרעים הללו ולא נסוג
לבכם מאמונתו, זה היה לכם חסן והון חזק של ישועות של חכמת ודעת,
חוסן זה של חכמה ודעת ה' הרוחתם, ואם תשאלו ולאן תניחו החוסן
הזה לאצרו שמה? משיב יראת ה' היא אוצרו, היראה הוא האוצר ששם
תאצרו את החכמה והדעת שהרוחתם לשמרו שם באוצר עד עולם, ר"ל
ע"י יראת ה' תתקיים החכמה והדעת בידכם, כמו שיתקיים החוסן אם
יונח באוצר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חסן, אוצרו. חוסן דבר חזק, והאוצר בו אוצרים
החוסן (ע"י למעלה כג יח). ותי"ו חכמת ודעת כתי"ו של ציצת נובל, אל
תתני פוגת לך : (מלבי"ם באור המלות)

זו הן אַרְאֵלִם צַעְקוּ חֲצָה מִלְאֲכֵי שְׁלוֹם מֵר : בְּקִיּוֹן :

כ"ז הן אראלם צעקו חולה. היה הנביא מתנבא נחמות ואומר
שהפורענות כבר אכלוהו ומעתה חקום ואנסא לגאלם, הן על אראלים
שלהם הוא המזבח כבר צעקו וספדו בחולותם וברחובות' צכני ונהי :
מלאכי שלום. מלאכי שליחותם שהיו רגילין לבשר שלום מר יציון
ואומרים נשמו מסילות שבת עובר אורח : (כ"ז)

מצודת דוד הן אראלם. אמר הנביא ראויים המה לרחמים כי כבר קבלו
גמול העון כי כל מלאך השלוח מאתם הנה כולם בחוצות במקום מהלכם
צעקו בקול מר : מלאכי שלום. השלוחים ההולכים לבשר שלום העיר
הנה בכו במר נפש על חורבנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אראלם. המלאך נקרא אריאל ובדרז"ל נצחו אראלים את המצוקים (כתובות ק"ד) וכמו ששם מלאך משותף למלאך רוחני ומלאך גשמי כן שם אריאל משותף לשניהם : **מלאכי.** ענין שליח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין (תשובת המתפלל) הן אראלם, גבוריהם של מחנה אשור **צעקו חוצה** חוץ לירושלים שהם רבשקה ואנשיו אשר קראו בקול גדול יהודית לחרף אלהים חי, וגם **מלאכי שלום,** המלאכים ששלח חזקיהו אל סנחריב לעשות שלום עמו **מר יבכיון** ובפיהם בשורה רעה לאמר **הן** **הן** **כבר.** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אראלם. גבוריהם, כמו והוא הכה את שני אריאל מואב : (מלבי"ם באור המלות)

ח נִשְׁמוּ מְסֻלוֹת שָׁבַת עֲבַר אֲרַח הַפֶּר הַבְּרִית מֵאֵס עָרִים לֹא חֶשֶׁב אָנוּשׁ:

רפ"י הפר. האויב ברית שכרת לישראל : **מאס ערים.** ביזה זעינו כל **סונא** **אינו** **חושב** **אנוש** : (רפ"י)

מצודת דוד נשמו מסלות. הדרכים נעשו שממה כי נשבת עוברי דרך מפחד האויב : **הפר ברית.** האויב הפר הברית שכרת עם ישראל ומאס עריהם מלהניחם על תלם כי הרסם עד היסוד : **לא חשב אנוש.** לא חשב אותנו לבני אדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון נשמו. מל' שממה : **מסלות.** ענינו דרך כבושה : **שבת.** בטל : **אורח.** דרך : **הפר.** ענין בטול : **חשב.** מל' מחשבה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נשמו מסלות, וגם אין עובר בצדי הדרכים כי **שבת עבר ארח לגמרי,** והאויב אשר **הפר ברית** שהיה לו עם חזקיהו **הן מאס ערים** ואינו רוצה כלל שישארו הערים על תלם להיות לו למס עובד, וגם **לא חשב אנוש** להשאיר עכ"פ מדלת עם הארץ לכורמים וליוגבים כי הוא משמיד ומכלה את הכל, עד שכבר. (מלבי"ם באור הענין)

ט אֲבֵל אֲמַלְלָה אֶרֶץ הַחֲפִיר לְבָנוֹן קָמַל הִיָּה הַשָּׁרוֹן כְּעַרְבָּה וְנִעַר בְּשׁוֹן וְכַרְמֵל:

רפ"י חבל. ל' חבילות : **קמל.** יצק ונכרת : **היה.** ל' עזר הוא : **השרון.**

סָם מחוז מרעה זהמות כמו סָשנינו איליס ממואז עגליס מסרון : כערבה.
חורבה : ונוער. ל' תשוק כמו (שמות יד) וינער ה' : (כ"י)

מצודת דוד אבל. השחית הארץ ונכרתה : **החפיר**. הוביש ומאס את הלבנון
וכרת האילנות : **היה השרון**. מקום המרעה נעשה שממה כמדבר : **ונוער**
וכו'. מקומות השמנים השירו והפילו פירותיהן ר"ל אין מגדל שם פירות
: (מצודת דוד)

מצודת ציון אבל. ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד) : **אמללה**. ענין
כריתה כמו בשם ה' כי אמילם (תהלים קיח) : **החפיר**. ענין בושה ומיאוס
: **לבנון**. שם יער בא"י : **קמל**. ענין כריתה כמו קנה וסוף קמלו (לעיל יט)
: **השרון**. הוא מקום שמן ודשן וכן חבצלת השרון (ש"ה ב) : **כערבה**. ענינו
כמו מדבר וכן ארץ ציה וערבה (ירמיה לא) : **ונוער**. ענין הפלה הבאה
מתנועה חזקה וכן גם חצני נערתי (נחמיה ה) : **בשן**. הוא מקום מרעה
שמן כמ"ש שמעו וגוי פרות הבשן (עמוס ד) : **וכרמל**. הוא מקום שדות
וכרמים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אבל ואמללה ארץ, יהודה בכלל, והחפיר לבנון כי
החריב היער ואח"כ החריב גם השרון עד שהיה כערבה, ואח"כ נער גם
בשן וכרמל, חושב כסדר שכבש והחריב : **(תשובת ה')** אולם עתה
שהחריב את הכל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אבל אמללה. ע"ל (כד ד'), אומלל יותר מאבילות,
וכן קמל מן החפיר, וארץ זכר ונקבה, שרץ ארצם צפרדעים : (מלבי"ם באור
המלות)

וְעַתָּה אֶקוּם יֹאמֶר יְהוָה עַתָּה אֶרְוֹמֶם עַתָּה אֶנְשְׂא:

כ"י עתה אקום. מרוב רעות שנסה האויב לעמי לא אתאפק עוד עתה
אקו' וארומם ואנשא : (כ"י)

מצודת דוד עתה אקום. ר"ל הואיל וקבלו עונש כזה לכן יאמר ה' עתה
אקום להפרע ממלך אשור : **עתה ארומם**. כי כשהמקום עושה דין
בעכו"ם הוא מרומם ומנושא : **עתה אנשא**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת
דוד)

מלבי"ם - באור הענין עתה אקום יאמר ה', להושיע, כמ"ש (למעלה י"ח)
אשקטה ואביטה במכוני, עתה ארומם על אשור, ועתה אנשא בפי כל
הבריות ע"י נפלאותי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ארומם אנשא. ארומם מעצמי, אנשא ע"י שיכירו
יכלתי כנ"ל (בי' יד) : (מלבי"ם באור המלות)

אֲשׁוּר תַּהְרוּ חֲשֵׁשׁ תִּלְדוּ קֵשׁ רוּחְכֶם אֲשׁ תֹאכְלֶכֶם:

רס"י חֲשֵׁשׁ. מִיִּן מוֹזַן דָּבַר שְׁנוֹה לִידְלֶק : רוּחְכֶם אֲשׁ. מִגּוֹפְכֶם תֵּלֵא רוּחַ
אֲשׁ וּתֹאכְלוּ הַחֲשֵׁשׁ וְהַקֵּשׁ : (רס"י)

מצודת דוד תהרו חשש. קרא אל המחשבה הריון ואל המעשה לידה רצה
לומר מה שחשבתם לכבוש את ירושלים לא תצליחו בה והנה המחשבה
הבל והמעשה כמוה : **רוחכם**. מחשבותיכם תהיה אש אשר תאכל אתכם
ר"ל המחשבה ההיא היתה סיבה להביא עליכם האבדון : (מצודת דוד)

מצודת ציון תהרו. מל' הריון : חשש. הוא תבן הדק וכן וחשש להבה ירפה
(לעיל ה) : קש. תבן : **רוחכם**. ענין רצון ומחשבה וכן הנני נותן בו רווח
(לקמן לז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין תהרו, אתם מחנה אשור, **הריתם חשש** שהוא ראש
השבולת. ובזה **ילדתם קש**, שהוא השבולת עצמה, ו**רוחכם** הדבור שיצא
מפיכם שהוא החירוף והגידוף אשר ביד מלאככה חרפת ה', זה יהיה האש
אשר תבער בקש שהיא פעולתכם ותאכל אתכם : (מלבי"ם באור הענין)

אֲשׁוּר וְהָיוּ עַמִּים מְשֻׁרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים כְּסוּחִים בְּאֵשׁ יְצִתוּ: (פ)

רס"י כְּסוּחִים. קוֹלִים, כְּסוּחִים כְּמוֹ (וְיִקְרָא כֹּהֵן) לֹא תִזְמַר תִּ"א לֹא תִכְסֶה
:

מצודת דוד והיו עמים. מחנה שנחריב ידמו אל האבנים הנשרפים להיות
סיד : **קוצים כסוחים**. ידמו אל הקוצים הנכרתים שהמה יבשים
וכשמציתין בהם האש נשרפים מהרה וכן מחנה שנחריב מהר יכלו :
(מצודת דוד)

מצודת ציון שיד. כמו סיד בסמ"ך : **כסוחים**. ענין כריתה וכן שרופה באש
כסוחה (תהלים פ) : **יצתו**. מל' הצתה והבערה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיו עמים **משרפות שיד**, הסיד שומר חומו ימים
רבים אבל לא יתלהב מהר, והקוצים היבשים הם יצתו מהר אבל לא

ישמרו האש בקרבם, אומר העמים יהיו דומים כמשרפות שיז השומרים להב האש ימים רבים, וגם כקוצים כסוחים אשר יצתו תיכף, ר"ל שבקל תבער במ אש ה' ותאכל בקרבם ימים רבים: (מלבי"ם באור הענין)

יגז שְׁמְעוּ רְחוּקִים אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרָתִי:

רס"י רחוקים. המאמינים צי ועוסקים רכוני מנעוריהם : קרובים. בעלי תשובה שנתקרבו אלי מחדש : (רס"י)

מצודת דוד שמעו רחוקים. היושבים ממרחק שמעו את אשר עשיתי במחנה אשור : ודעו קרובים. אותן שהיו במחנה אשור תנו לב לדעת את גבורתי (מצודת דוד) :

מלבי"ם - באור הענין שמעו, רחוקים כי שמועה זו תתפשט למרחוק וגם ודעו קרובים גבורתי, כי השמיעה הנפלאה תתפשט במרחק ביתר פליאות וספורים מבקרוב, אבל פה גם הקרובים ידעו גודל הנס: (מלבי"ם באור הענין)

יגז פְּחָדוֹ בְּצִיּוֹן חֲטָאִים אֶחָזָה רְעֵדָה חֲנֻפִּים מִי | יְגוֹר לָנוּ אִשׁ אוֹכְלָה מִי-יְגוֹר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם:

רס"י פחדו בציון חטאים. היאך ימלאו פתח לתשובה : מי יגור לנו אש אוכלה. כלומר מי יעמוד בעדנו לשכך חימה בוערת, ל"א מי יגור לנו פי' מי הוא לנו שיגור בציון עם האור שהוא אש אוכלה והוא משיב אובך לדקות וגו' (רס"י) :

מצודת דוד פחדו בציון. אז בבוא אשור על ציון הצדיקים בטחו בה' אבל החטאים פחדו : אחזה וכו'. כפל הדבר במ"ש : מי יגור לנו. ר"ל וכה אמרו מי הוא מעמנו שיכול לגור ולהתקיים פה מול מחנה אשור שהוא כאש אוכלה : מי יגור וכו'. כפל הדבר במ"ש : מוקדי עולם. ר"ל אשר שרפו והחלישו כל בני עולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון רעדה. ענין חרדה : חנפים. רשעים המחניפים ליצרם למלאות פתויו : יגור. ענין מדור כמו עם לבן גרתי (בראשית לב) : לנו. כמו מעמנו : מוקדי. ענין תבערת אש כמו על מוקדה (ויקרא ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פחדו, הנה החוטאים שלא האמינו בה' פחדו בציון

מפני שנחריב הנלחם על ציון. **והחנפים הצבועים**, שבושו מלאמר בפה שהם פוחדים ואין מאמינים בה' מ"מ **אחזה אותם רעדת הגוף** עד שפחדם היה ניכר לכל ע"י הרעדה, כי אמרו מי **יגור לנו** פה בציון תוך **אש אוכלה** שהוא מחנה האויב, ומי יגור עם האויב הנורא הזה הלא הוא מוקדי עולם שכבר שרף רוב הישוב, ואיך נגור ונבטח בציון. משיב ה' להם מה תיראו, הלא מי שהוא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רעדה. תנועת הגוף בסבת הפחד. וחנפים צבועים בכ"מ : (מלבי"ם באור המלות)

טו הֲלֹךְ צְדָקוֹת וְדַבֵּר מִיִּשְׁרָיִם מֵאֵס בְּבַצֵּעַ מַעֲשֵׂקוֹת נֹעַר כִּפְיוֹ מִתְמַךְ בְּשַׁחַד אֵטֶם אֲזָנוֹ מִשְׁמַע דָּמִים וְעֵצֶם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע:

רש"י הולך צדקות. מי הוא ימלא הולך צדקות : נוער כפיו. אשקו"ט בלע"ז : אוטם. סותם וכן שקופים אטומים (מלכ"י א ו') : עולס. סוגר וכן (לעיל כט) ויעלם את עיניכם : (רש"י)

מצודת דוד הולך צדקות. כאילו רוח הקודש משיב זהו המתקיים מי שהולך בדרך צדקות ומדבר מישרים ממאס בחמדת עושק : נוער כפיו. מנער כפיו מתמוך בשוחד ולא יאבה לקחתו : אוטם. סותם אזנו משמוע דברים המסיתים לשפוך דם : ועוצם. סוגר עיניו מראות דבר האסור לראות : (מצודת דוד)

מצודת ציון מישרים. מלי ישר : בבצע. ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל) : מעשקות. מלי עושק : נוער. ענין הפלה בתנועה חזקה : מתמוך. ענין השענה : אוטם. ענין סתימה כמו שקופים אטומים (מ"א ו) ועוצם. ענין סגירה כמו ויעצם את עיניכם (לעיל כט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הולך צדקות, שהוא חזקיהו הוא מרומים ישכן ולא יירא מפני האויב. (הולך צדקות במצות שבין אדם למקום, **ודבר מישרים** בדעות ואמונות, מאס בדברים שבין אדם לחברו הוא ממאס בריוח שיוכל לסבב מזה מעשקות והפסד לחברו, **ונוער כפיו** מצד שהיה מלך עושה משפט תמיד לא לקח מנחה משום אדם כמו שהיה אז דרך המלכים, מפני שהיה ירא פן יהיה אח"כ לאיש הזה דין אצלו ואף שיחזור לו אז המנחה מ"מ תמך בשוחד לפי שעה, וגם לא קבל לשון הרע על שום אדם עד שאם בא מי לאמר לו שמרד אדם נגדו ונתחייב ראשו **אטם אזנו משמע,** וגם **עצם עיניו שלא יראה ברע** כלל בל יבא ע"י לידי חמדה ותאוה) (מלבי"ם באור הענין)

טז הוא מְרוֹמִים יִשְׁכַּן מְצֻדוֹת סְלָעִים מְשֻׁבָּב לַחֲמוֹ נִתַּן מִיָּמָיו נְאֻמִּים:

רס"י לחמו נתן. לא יהא מצקס לחס כי מן השמים יספיקו לו מזון : מימיו נאמנים. מקור מימיו לא יכזב, כלומר זרעו יגדל וכל לרכיו יסופקו : (רס"י)

מצודת דוד הוא. העושה כל אלה ישכון בטח כאלו היה במקום מרום אשר לא תשיג אותו יד האויב : מצדות. כאלו היו מבצרי סלעים לו למשגב : לחמו נתן. מן השמים יספיקו לו צרכיו : מימיו נאמנים. לא יפסק מי בארו : (מצודת דוד)

מצודת ציון מרומים. מלי רוממות וגובה : מצדות. ענין מגדל ומבצר חזק כמו מצודת ציון (ש"ב ה) : משגבו. ענין חוזק : נאמנים. ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוא, ר"ל המלך חזקיה הזה אין לו להתירא מן האש האוכלה, כי מרומים ישכן ולא יוכל האויב לקרב אליו וגם במצדות סלעים ולא יוכל האויב לכבשו, ופן תחשוב שע"י שיצור עליו האויב ימים רבים לא ימצא לחס או מים וע"י יוכרח להמסר אליו, אומר כי לחמו נתן ומימיו נאמנים, ואין לכם להתירא עתה מסנחריב : (מלבי"ם באור הענין)

זז מֶלֶךְ בִּיפְיוֹ תַחְזִינָה עֵינֶיךָ תִּרְאִינָה אֶרֶץ מְרַחֲקִים:

רס"י מלך ביפיו תחזינה עיניך. פי' תזכה לראות מארץ מרחקים מלך בזהר גאונו, או פי' (הקב"ה שהוא מלך אותו תחזה מארץ מרחקים שאתה עומד תראה הניסים והגדולה שאעשה לך ועם נועז עמקי שפה לא יראה שכינת המלך ביפיו ע"כ, כל זה בספרים אחרים אינו) : מלך ביפיו תחזינה עיניך. לך הצדיק אני אומר שתזכה לראות זיו שכינתו של מקום : תראינה ארץ מרחקים. תירגס יונתן תסתכל ותחזי בנחתי ארע גיהנם : (רס"י)

מצודת דוד מלך ביפיו. בעיניך תראה את המלך חזקיה ביפיו ובגדולתו ולא תהיה גולה מארצך : תראינה ארץ מרחקים. מלת מלך האמור בתחלת המקרא עומדת במקום שתיים כאלו אמר תראינה מלך ארץ מרחקים ור"ל העינים שראו עד הנה מלך ארץ אשר הנה עתה תראינה את המלך חזקיהו ביפיו ובגדולתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון תחזינה. ענין ראייה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **מלך**, לעומת מה שאמר שע"י צדקת חזקיהו המלך יש להם לבטוח ושלא להתירא מן מחנה אשור, אומר אבל באמת בעת שתחזינה עיניך מלך ביפיו, עת תביט על חזקיהו בעת יפיו, היינו בעת יתראה בהדרו הדרת מלך, תראינה ארץ מרחקים, ר"ל (עיניך) אשר תראינה ג"כ (יופי מלך) ארץ מרחקים היינו מלך אשור ביפיו ברוב חיילותיו, אם אחר שראית בעיניך מלך אשור ביפיו, ברוב צבאותיו וגדודיו, אם אח"כ תראה ג"כ מלך חזקיהו ביפיו ותעריך זה מול זה, ידעתי כי אז. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תחזינה, תראינה**. ראה, בעין בשר. וחזה בעין הפנימי כנ"ל (למ"ד יו"ד). וגדולת אשור ראתם העין, אבל יופי חזקיהו לא בחיל כי אם ברוח לא ראה רק חזה איש הרוח: (מלבי"ם באור המלות)

גַּם לְבַרְךָ יְהִי אֵימָה אֵיךְ סֹפֵר אֵיךְ שֶׁקֵּל אֵיךְ סֹפֵר אֶת-הַמַּגְדָּלִים:

רש"י **לְבַרְךָ יְהִי אֵימָה**. כשתראה השרים והחכמים של עכו"ם שהיו שליטים בחייהן והרי הם נידונים בגיהנם יהגה לְבַרְךָ אֵימָה ותאמר איה חכמתן וגדולתן של אלו איה שהיה סופר בחייו ושוקל כל דבר חכמה שהיו שואלין ממנו כל עלת מלכות: איה סופר את המגדלים. פירוש שהיה סופר המגדלים אשר צעיר ועיר כי אותם הבתים הגבוהים היו חסובים ונותנים יותר במס וכל אותה המחשבה והפחד לא יהיה לך עוד: (רש"י)

מצודת דוד **לְבַרְךָ יְהִי אֵימָה**. לְבַרְךָ שיהיה חושב אימה ואומר איה סופר המלך עתה יבוא עלינו ויכתוב המס ואיה שוקל כסף המס מידינו ואיה הסופר את מגדלי העיר והבתים הגבוהים כי לפי מספר המגדלים היה המס : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יְהִי אֵימָה**. יחשוב כמו והגיון לבי (תהלים יט): **אֵימָה**. פחד : שוקל. מלי משקל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לְבַרְךָ יְהִי אֵימָה**, ותירא מאד מפני שנחריב, כי אז תאמר בלבך איה ספר אם חזקיה רוצה להתערב ללחום נגד שנחריב איה הסופר שלו שישפור רוב מחנותיו וצבאיו כמו שהיה למלך אשור ע"ז סופרים מיוחדים לספור ולמנות רובי מחנותיו, ואיה השקל המיוחד לשקול הכסף אל האוצרות כמו שצריך למלך גדול כזה, ואיה ספר מספר המגדלים אשר משם ילחמו עם האויב, ותפחד בלבך כי לא תראה אצל חזקיהו מכל הכבוד הזה מאומה, ואיך יצליח במלחמה, כן יהגה לְבַרְךָ

אימה, אבל בכ"ז אני אומר לך, יבטח לבך. כי. (מלבי"ם באור הענין)

יט אַת-עם נועז לא תראה עם עמקי שפה משמוע נלעג לשון אין
בינה:

רס"י את עם נועז. כמו לועז אלו אשור וצבל שאין לשונם לשון הקודש :
לא תראה. לא תחשוב בצדך כי כולם יהיו חשכים וספלים : עמקו שפה.
כמו ויהי כל הארץ שפה אחת (בראשית יא) : נלעג לשון. עגלים, ועמקי
שפה (לעיל כג) כל זה לשון נכרית שאינו מכירין בלשון הקודש : (רס"י)

מצודת דוד את עם נועז וכו'. ר"ל הנה מעתה לא יהיה כן כי לא תראה
בעיניך את העם החזק והוא אשור : עם עמקי שפה. העם אשר שפת
לשונם עמוק וקשה להבין : נלעג לשון. מי שאינו מכיר הלשון ידמה לו
שמדבר בהפך תכונת הדבר ואין הבנה לדבריו ומוסב לתחלת המקרא
לומר לא תראה עוד את העם הזה והענין כפול במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון נועז. מלי עוז וחזק : עמקי. כן נקרא דבר הקשה שאין להשיגו
כאלו הי' במקום עמוק : שפה. כן יקרא לשון עם כמו ושפה אחת לכולם
(בראשית יא) : משמוע. מלשון הבין כמו שומע יוסף (שם מב) : נלעג. כן
נקרא המדבר בהפך תכונת הדבר כמו בלעגי שפה (לעיל כח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין את עם נועז וחזק של סנחריב, לא תראה עוד כי יאבדו
ויכרתו מפניך, העם אשר הם עמקי שפה לא תראה עוד, רק. (מלבי"ם באור
הענין)

כז חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן אהל בל-
יצען בל-יסע יתדותיו לנצח וכל-חבליו בל-ינתקו:

רס"י חזה ציון. ואת מי תראה בצדך להחשב מלוכה וסררה את ציון אשר
היא קרית בית וועד לנו : כל יצען. כל יסח ודומה לו אילון צלעננים
(שופטי' ד') ומתרג' מישר אגניא והם נקעי' שבסדו' שקורין פוסי"ץ בלע"ז
כמו אגני דארעא מקרי שהמים נאספי' שם מן ההרי' והגבשושיו' וזי"ת
של צלעננים אומר אני שאינה נשרסת בתבה אלא משמסת היא : כל יסע
יתדותיו. היתדות שקושרין בו מיתרי האהל כל יסע אותם מן הארץ ממקום
תקיעתם כמו ויסיעו אבנים גדולות (מלכים א ה) וכן ויסעם עם הצריח

(קפ"ט) (טז) ל' תליקה : (כ"ז)

מצודת דוד חזה ציון. אבל תראה את ציון ולא תגלה ממנה : **קרית מועדנו.** העיר אשר אנחנו מתוועדים ומתכנסים שמה ברגל : **נוה שאנן.** שיהיה מדור שקט ואוהל אשר לא יהיה נע ממקומו כי יעמוד תחתיו ועד זמן רב לא יהיו נעקרים יתדות האהל וכל חבלי האהל הקשורים ביתדות לא יהיו נעתקים מן היתדות : (מצודת דוד)

מצודת ציון חזה. ענין ראייה : **מועדנו.** מלשון וועד ואסיפה : **נוה.** ענין מדור : **שאנן.** ענין השקט ושלוה כמו שאנן מואב (ירמיה מח) : **יצען.** ענין עקירה והנעה ממקום למקום כמו ושלחתי לו צועים וצעהו (שם) : **יסע.** ענין עקירה כי העוקר דבר מה מסיעו ממקומו : **יתדותיו.** מלי יתד ומסמר : **לנצח.** ר"ל לזמן רב. חבליו. מלי חבל וקו : **ינתקו.** ענין העתק והסרה ממקומו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין חזה ציון, רק ציון תחזה איך שתהיה **קרית מועדנו** שילכו כולם אליה לרגל, (תחת שתחלה הושיבו מלכי ישראל שומרים על הדרכים שלא ילכו לרגל) **ועיניך תראנה ירושלם,** הגם שלא תוכל לצייר לך ירושלים כציור קרית מלך רב ונורא שי"ל מחנות רבות וערי מבצר, הנה תצייר אותה בציור אחר יותר יפה, כאילו הוא **נוה** למרבץ צאן והוא **שאנן** ושקט ודבר אין לה עם אדם, ובתוכה תראה אהל של הרועה שהוא חזקיה, שהוא כציור רועה צאן, אשר **אם האהל בל יצען** ויתרגש בפנימותו (היינו אם ילך בדרכי ה' ויהיה לבבו שלם עם אלהיו) אז **בל יסע יתדתיו,** ואף **חבליו** הקושרים את האהל בל ינתקו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חזה ציון, תראינה ירושלם. שאננות ירושלים תראה העין, וקדושת ציון מקום המקדש והשכינה רק חזיון הנפש היה. **ויצען,** מענין צועה ברוב כחו (לקי ס"ג) זועת הרוח הפנימי : (מלבי"ם באור המלות)

כא כי אם-שם אדיר יהוה לנו מקום-נהרים יארים רחבי ידים בל-תלך
ב אָנִי-שֵׁיט וְצִי אֲדִיר לֹא יֵעֲבְרֶנּוּ:

כ"ז כי אם שם. כי אם מוסב על כל יסע יתדותיו ועל כל ינתקו, הרעה לא תהיה כי אם הטובה ה' יהיה שם אדיר לנו והעיר תהיה מקום נהרים יאורים כענין שנא' (ביחזקאל ד) וימד אלף ויעבירני נחל אשר לא אוכל לעבור וכן ניבא יואל ומעין מצית ה' ילא (יואל ד יח) והוא הנחל שיהא מתגבר והולך : **אני שיט.** אניה הסטה צמים : **וצי אדיר.** וצורני רבתא : (כ"ז)

מצודת דוד **כי אם שם וכו'.** כי באמת שם בירושלים הי' האדיר יהיה לנו ובעזרתנו : **מקום נהריס.** יהיה ירושלים כאילו סביב לה מקום הנהרים ויאורים רחביי עד שלא תוכל לילך שם ספינה השטה ע"פ המים ואף ספינה חזקה וגדולה לא תוכל לעבור את הנהר ור"ל תהיה שמורה מאשור כאלו היה מהאי אפשר לבוא שמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אם.** באמת כמו כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז) : **אדיר.** ענין חוזק : **יאורים.** הם העשויים בידי אדם : **ידיים.** ענין מקום וכן יד חזית (לקמן נ"ז) : **אני שיט.** ספינה השטה במים והוא מלשון השטים אותך (יחזקאל כ"ז) : **וצי אדיר.** ספינה חזקה וגדולה כמו אשור יסדה לציים (לעיל כ"ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי,** מבאר מדוע בל יסע האהל הזה לנצח, **כי אם הי' יהיה שם אדיר לנו** באהל הזה, אם הי' האדיר יהיה לנו שם בנוה ובאהל הנזכר לאדיר ומשגב, אז גם אם יתהפך הנוה השאנן הזה להתהוות **מקום נהרים יאורים רחבי ידיים** שהוא ההפך מנוה שאנן, שיהיה המקום הזה מקום נהר גדול, עד שהאהל שבו, לא ידמה כאהל רועי העומד בנוה שאנן, רק כספינה המטורפת בים הגדול אשר סביבה, והמלך אשור ידמה במליצה לצי אדיר ההולך בנהר הזה לתפוס את הספינה המטורפת בים הגדול אשר סביבה, וללכדה, מכל מקום אם יהיה שם אדיר הי' לנו אז בל תלך בו אני שיט גם במקום יאורים שדרך אניה לעבור שם וכ"ש שלא תלך בנוה שאנן וגם צי אדיר לא יעברנו, (והנמשל שהגם שירושלים שהיתה שאננה כמ"ש נשים שאננות, עברו בה מי הנהר העצומים והרבים מלך אשור ואת כל כבודו (למעלה ח') והמלך אשור נדמה כצי אדיר ההולך תוך ים מחנותיו, להטביע הספינה הקטנה מלכות יהודה תוך מימי מחנהו הרבים, הי' אדיר לנו, ולא יכול לעבור שמה) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אם שם אדיר.** אם מלה תנאית, והבדל נהרים יאורים (למעלה יט ו'). ואני שיט קטן. **וצי גדול,** ספינת מלחמה : (מלבי"ם באור המלות)

כַּבִּי כִּי יְהוָה שִׁפְטֵנוּ יְהוָה מְחַקְקֵנוּ יְהוָה מְלַכְנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ:

רַס"י **כי** ה' **שופטינו.** **סר** **ושפט** **שלנו** : (רס"י)

מצודת דוד **כי הי' שופטנו.** הוא יקח משפטנו מיד אשור אשר הרע לנו מאז : **ה' מחוקקנו.** הי' הוא מושל בנו והוא מלך עלינו והוא יושיענו מיד אשור וכאשר יאות למלך להושיע לעמו : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחוקקנו. המושל יקרא מחוקק וכן יהודה מחוקקי (תהלים ס"ו)
(מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין כי ה', מבאר כי אחר שה' הוא השופט שלנו והוא המביא את מי הנהר עלינו בחטאינו, אבל הלא הוא גם מחקקנו שהוא המניח הדת והחקים ויכול לשנותם לפי רצונו, והוא מלכנו ג"כ ויכול למחול החטא כמלך שבידו להתחסד נגד המשפט, וא"כ הוא יושיענו
(מלבי"ם) באור הענין

מלבי"ם - באור המלות מחקק. נקרא מניח הדתות הנמוסיית (למעלה יי א')
(מלבי"ם) באור המלות

כג נְטָשׁוּ חִבְלֵיךָ בַּל-יִחַזְקוּ כֵן-תִּרְנָם בַּל-פָּרְשׁוּ נֶס אֶז חֲלַק עַד-שָׁלַל מִרְבָּה פְּסָחִים בָּזְזוּ בָז :

רש"י נטשו חבליך. המושכים את הספינה את רומי החייצת : כן. הכן היטב : תרנס. תורן הספינה : כל פרשו נס. לא יוכלו לפרוס וילון המנהיג את הספינה : אז חולק עד שלל. עדאה : מרצה. הרצה יחלקו שלל סנחריב : פסחים. (ישראל) שהיו עד עכשיו חלסים : (רש"י)

מצודת דוד נטשו חבליך. לפי שהמשיל את ירושלים כאלו היו נהרות סביב לה אחז במשל ההוא לומר לא תוכל לבוא לכבשה כי יהיה כאלו מוליכי הספינה עזבו החבלים שמושכים בהם הוילון להפנותה אל מול הרוח : **בל יחזקו.** לא יוכלו להחזיק כראוי את תורן הספינה ולא יוכלו לפרוש הוילון אל מול הרוח : **אז.** ביום מפלת אשור יחולק שללו הרב : **פסחים.** אף הפסחים ההולכים על משענתם יבזזו שלל כי מפלתו יהיה סמוך אל העיר ואף הפסחים ילכו שמה לשלול שלל : (מצודת דוד)

מצודת ציון נטשו. נעזבו כמו כי לא יטוש (ש"א יב) : **חבליך.** מלי חבל : **כן.** ענינו כראוי וכנכון כמו לא יכין לדבר כן (שופטים יב) : **תרנס.** הוא העץ הגבוה שעל הספינה וכן וכתורן על ראש ההר (לעיל ל') : **נס.** כן יקרא וילון הספינה וכן להיות לך לנס (יחזקאל כז) : **עד שלל.** פתרון אחד להם כמו בבקר יאכל עד (בראשית מט) וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : **פסחים.** חגרים : **בזזו.** מלי ביזה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נטשו, במליצה זאת שדמה את ארץ יהודה איך נתהפכה למקום יאורים, והיא כספינה מטורפת בים, ובכ"ז צי אדיר א"א שתקרב אליה, מפני שה' הוא המושיע את הספינה הזאת, הולך

במליצתו ומדמיה לספינה העומדת בלב הים הסוער שצריך שהרב החובל ינהיג אותה, וצריך שיחזק התורן בל יפול, ולפרוש הנס שהם היריעות סביב הספינה בל ישלוט בה הרוח וידחפנה ממקומה, אומר אם כל אלה יעשו לה, אז הספינה בטוחה בחמלת ה', אבל **אם נטשו חבליך** אם יעזבו את רב החובל שהוא מלכם חזקיה, או **אם בל יחזקו כן תרנס**, שלא יחזקו תורן שלהם כן והכן בחוזק, או אם **בל יפרשו נס** לסוכך בפני הרוח, אז בהכרח תמוש הספינה ממקומה. **ואז חולק עד שלל**, אז יחלקו האויבים הרבה שלל הספינה, **וגם פסחים יכלו לבוזז בז** הספינה, הנמשל כי אם אדיר ה' לנו, והספינה שהיא המלכות והעם יהיו קשורים ודבוקים בה' ובמצותיו, וכן אם יחזיקו ברב החובל ובתורן הספינה והוא שיהיו העם נאמנים למלכם שהוא המנהיג הספינה, וכן אם יפרשו נס לסוכך מפני הרוח מבחוץ והוא שישמרו מלשאול עזר מעמים אחרים, אז צי אדיר של אשור לא יקרב בגבולם, אבל אם לא ישמרו תנאים אלה אז יחלק שלל הרבה שישלול מהם, כמו שהיה בתחלה שבזז רבים מערי יהודה, ולא ברוב כח יכבוש אותם כי אז אף פסחים וחלשים יבוזזו בז, כמו שבזזים אניה שאין לה בעלים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חבליך. כמו חובליך, רב החובל. וכן, הכן, ותורן ונס ידוע : (מלבי"ם באור המלות)

וּבַל-יֹאמֶר שָׁכֵן חֲלִיתִי הָעַם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נִשְׂא עֹן: (ו)

רפ"י וכל יאמר שכן. כל ישראל : חליתי. בצביל האומה הזאת צאתני הרעה. כי העם. ישראל שנקראו עם היושב צירוקלים יהיה סלוח עון : (רפ"י)

מצודת דוד ובל יאמר שכן חליתי. השוכן בירושלים לא יאמר מעתה הן נחליתי מרוב הצרות כי העם היושב בה יהיה נשוא ומכופר עון ולא יבוא עוד צרות ולא יהיו חולים : (מצודת דוד)

מצודת ציון חליתי. מלשון חולי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ובל יאמר, ומ"מ גם בעת שיבוזז בז בתוכה ע"י שנטשו חובלי הספינה מ"מ **בל יאמר השכן** בתוך הספינה **כי נחלה** ולא יוכל לעמוד לפני אשור הבא עליו, כי בכ"ז לא יבוז רק בארץ יהודה לא את השוכן בהספינה עצמה שהיא ירושלים, שאותה לא יכבוש בשום אופן, כי **העם הישב בה** בתוך ירושלים הם **נשא עון**, להם יכפר ה' עונותיהם ולא ישחית : (מלבי"ם באור הענין)

א קרבו גוים לשמע ולאמים הקשיבו תשמע הארץ ומלאה תבל וכל-
צאצאיה:

מצודת דוד לשמוע. את דברי : ומלואה. הבריות הממלאים אותה :
צאצאיה. היוצאים ומתהלכים בה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הקשיבו. ענין שמיעה : תבל. כן נקראו המקומות המיושבות
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין קרבו גוים, הגוים הם העמים שאין להם דת, והלאומים חשובים מהם שיש להם דת, ובכ"ז ידבר אל הגוים והלאומים ישמעו מעצמם, כי דבריו כוללים כלם, **תשמע הארץ** הוא החלק הבלתי מיושב ותבל הוא החלק המיושב, ודרך הוא שתחלה תבא הגזרה אל החלק המיושב ומשם תתפשט גם על החלק הבלתי מיושב, אבל הוא אומר שתחלה תשמע הארץ ואחר כך תבל, כמו שתחלה ישמעו הגוים ואח"כ הלאומים כי הגזרה תתפשט על כלל הכדור ויושביה בפעם אחד
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גוים ולאמים. לאומים, נקשר עמו מושג שי"ל דת כנ"ל (יז יב) והם חשובים מן גוים, מבואר אצלי (למעלה אי יו"ד), כי שמיעה יאמר אל העצם החשוב, והקשבה אל הנקלה ממנו, לבד פה כוון להודיע שאינו מיחד דבורו אל החשובים, כי כולם נאשמו, וכולם לטבח יכרעו : **ארץ תבל.** ארץ כולל כל הכדור, ותבל פורט רק חלק המיושב כנ"ל
(יח ג'. כד ד') (מלבי"ם באור המלות)

ב פי קצף ליהנה על-כל-הגוים וחמה על-כל-צבאם החרים נתנם
לטבח:

מצודת דוד כי קצף. וזהו דברי דעו אשר יש קצף הי על כל העמים וזה יהיה לעתיד : **החרים.** כבר נגזר הדבר וכאלו כבר החרים ומסרם לטבח :
(מצודת דוד)

מצודת ציון החרים. ענין אבדון וכריתה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי קצף**, שהשם קוצף על העובדי אלילים שהחריבו ירושלים ובית קדשו, וידוע שחמה גדולה מקצף, כי חמה היא החמה הפנימית ונטירת שנאה, לז"א **על הגוים** עכו"ם ששלחו להחריב ירושלים י"ל רק קצף, **על צבאם** וגדודיהם שהם היו המחריבים י"ל חמה, ועי"כ **החרימם** הוא הגזרה שגזר עליהם **ונתנם לטבח** כי כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה, ולא לבד שנתנם לטבח כי גם. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קצף חמה**. קצף חיכוני מתראה לבד, וחמה פנימות, שמורה בלב, נטורה לנקם, (דברים טי י"ט. כ"ח כ"ט. אסתר א' י"ב). תהלות ל"ח ב') וזה עצמו ההבדל בין אף וחמה, אשר בארתיו בכל מקומותיו בתנ"ך : **החרימם**, כמו כל חרם אשר יחרם מן האדם (ויקרא כז (כט) : (מלבי"ם באור המלות)

ג וְחַלְלֵיהֶם יִשְׁלְכוּ וּפְגָרֵיהֶם יַעֲלֶה בְּאֲשֵׁם וְנִמְסוּ הָרִים מִדָּמָם:

מצודת דוד **יושלכו**. בקרב חוצות : **יעלה באשם**. כי אין מקבר להם : **ונמסו**. מרוב הדם ימסו ההרים בהם והוא ענין גוזמא והפלגה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ופגריהם**. גוף המת נקרא פגר : **באשם**. ענין סרחון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וחלליהם ישלכו**, בלא קבורה, ולא לבד חלליהם שהם הנופלים בשדה ע"י חרב מלחמה, כי גם **ופגריהם** המתים בעיר **יעלה באשם** באין קובר, הגם ששם לא ימצא אויב שימחה בידם מלקברם, ולא שיהיו המתים מועטים, כי **ההרים ימסו מדמם** מרוב הדם, וגם מצייר שיהיה הדם רב כ"כ עד שיעלה על ראשי ההרים, וכ"ז בהגזמת המליצה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וחלליהם ופגריהם**, החלל הוא רק חלל חרב, והפגר כולל הכל : (מלבי"ם באור המלות)

ד וְנִמְקוּ כָּל-צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִגְלוּ כַסְפֵּר הַשָּׁמַיִם וְכָל-צְבָאָם יִבֹּל כַּנְּבֵל עֶלְיָה מִגִּפְן וְנִמְקוּ כָּל-צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִגְלוּ כַסְפֵּר הַשָּׁמַיִם ת"י ויתמחון מתחות שמיא כמא דאמר עליהן בסיפרא ואני מפרשו לפי הענין מפני שעכשיו הטובה והאורה

רש"י ונמקו כל צבא השמים. יפחדו כשאשליך את שרי אשור וצבל : ונגולו. ל' גולל ונגלו כספר השמים ת"י ויתמחון מתחות שמיא כמא דאמר עליהן בסיפרא ואני מפרשו לפי הענין מפני שעכשיו הטובה והאורה

לרשעים לכשיתמחו ויחרצו יהיה דומם העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר : יבול. יכמוץ : וכנובלת מתאנה. כמוץה צאילן קרויה נובלת וזהו שפירקו רבותינו (ברכות מ) מאי נובלות צושלי כומרר שנתצלו צכומר לחר לקיטתן לוצרן ומתחממות ומתצלות : (רש"י)

מצודת דוד - כל צבא השמים. הם שרי מעלה של הבבלים : **ונגולו וכו'.** כי השמש והירח קבועים ברקיע השמים וכשיהיו נגללין יכוסו גם המה ולא יאירו בעולם והוא ענין משל לומר שיהא חשך להם מרוב צרות : **וכל צבאם.** הם הבבליים הנתונים תחת שרי מעלה : **יבול.** כ"א יכמוש כאשר תכמוש עלה מן הגפן : **וכנובלת.** וכאשר תכמוש עלה מן התאנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונמקו. ענין המסה : **ונגלו.** מלי גלילה וכריכה : **יבול.** ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונמקו, מצייר שכל עם ועם יש לו שורש בשמים שממנו מושך שפעו כחו וקיומו, ואלה הם הנקראים שרי העמים ההם, ואם העם נופל למטה ושרשו קיים בשמים דומה כעץ שנקטע ושרשו נשאר, שעוד ישוב ומתחתיו יצמח, לז"א **שגם צבא השמים** ששם כחם השרשי **ימקו** כבשר הנימוק בהעדר החיות, **ונגלו כספר** העמים הקדמונים היה להם השמים כספר, בו היו מביטים בחכמת האצטגנינות אשר היה להם בעת ההיא, כל העתיד לבא עליהם, והיו מיחסים כל מדינה ומדינה לכוכב מיוחד, ובספר הזה לפי האותות והסימנים שהיה להם היו קוראים כל העתיד. עתה כי יסור צילם, יגלל הספר הזה והקוראים לא יוכלו לפתחו עוד ולקרות בו, כי לא יפעלו כחות כאלה עוד על הארץ מתחת. ועיי"כ **וכל צבאם** הם צבא מטה המתיחסים אל צבא השמים תחת ממשלתם יבולו כעץ אשר יבולו עליו עת ימק שרשו. **כנבל עלה מגפן** העלה שבגפן יבול קודם לכל, אם יפסק מעט כח הליחות בהשורש יבולו העלים שכחם חלש, וכן יפלו העכו"ם תיכף בלי איחור, **וכנובלת מתאנה** התאנה הנובלת גרוע מן העלה הנובל במה שנמאסת תיכף מרוב דובשה ואינה ראויה כלל (כמ"ש במעשרות פי"ג מ"ד), לא כן העלה הנובלת שאינו נמאס וגם ראוי אח"כ למאכל קצת (כמו שכתוב במשנה דשביעית פי"ט מ"ו) לכן אמר שאחר שיפלו יהיה כפגר מובס ונמאס (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות וכנובלת. פרי התאנה. הנובלת, לא העלה שהוא זכר (מלבי"ם): באור (המלות)

בא כִּי-רִיְתָה בְּשָׁמַיִם חֲרָבִי הִנֵּה עַל-אֲדָוִים תִּרְדַּד וְעַל-עַם חֲרָמִי לְמִשְׁפָּט:

רס"י כי רותה צממים חרבי. להרוג פרים של מעלה ואחר כך תרד על עמלק למטה שאין כל אומה לוקה עד שילקה שר שלה צמרום : עם חרמי. עם מלחמתי ל' משנה (כתובות יז) צמעת חירום שנו וכן (מלכים א כ) את חיץ חרמי לחאחז : (רס"י)

מצודת דוד כי רותה. בתחלה תהיה חרבי רוח בשמים מדם שרה של עכו"ם והוא ענין משל בלשון הנהוג בן אדם : הנה. אח"י הנה תרד על אדום ועל העם אשר גזרתי להחרימו, או על העם אשר ילכד בחרמי עליו תרד לעשות משפט : (מצודת דוד)

מצודת ציון רותה. ענין שביעה כמו כגן רוח (לקמן נח) : חרמי. מלשון חרם ושממה, או הוא ענין רשת וכן איש חרמי (מ"א כ) והוא מלשון יצודו חרם (מיכה ז') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי רותה, יען מדמה במליצתו חרב ה' לגוף טורף ואוכל דם הרוגים וחלבם, אומר בל תחשבו כי אעשה כ"ז בלא משפט, לא כן, כי אחר שתשבע חרבי בשמים, (כי עם השרים למעלה לא אבא במשפט רק בדרך נקמה), הנה אח"כ אז על אדום תרד למשפט, כמ"ש ונשפטתי אתו (יחזקאל ל"ט), והנה אדום קורא העם הידוע שהיו עובדי פסילים וכוכבים, ובצרה היה ראש עיר אמונתם ששם יושב הכהן הראש, ואותם קורא עם חרמי, שהיא בצרה שיש לו אתה ריב אמונה, ועם אדום ובצרה יבא למשפט : (מלבי"ם באור הענין)

ו חרב ליהוה מלאה דם הַדְּשָׁנָה מַחֲלָב מַדָּם פְּרִים וְעֵתוּדִים מַחֲלָב כְּלִיֹּת אֵילִים כִּי זָבַח לַיהוָה בְּבַצְרָה וְטָבַח גְּדוֹל בְּאַרְץ אֲדוֹם:

רס"י כרים עתודים. פרים וקלטונים : בצרה. מארץ מואב היא חבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חוסם וימלוך תחתיו יוצב בן זרח מבצרה (בראשית לו) לפיכך תלקה עמהם, בפסיקתא : (רס"י)

מצודת דוד חרב לה'. החרב של ה' היא מלאה דם הרוגים : הַדְּשָׁנָה. נעשית דשן ושמן מן חלב ההרוגים ומדם כרים ועתודים ומחלב של כליות אילים והוא ענין משל על גודל האבדון : בבצרה. היא מארץ מואב אבל לפי שהעמידה מלך לאדום כמ"ש וימלוך וכו' מבצרה (בראשית לו) לפיכך תלקה עמהם, או היא מלשון מבצר ויאמר על כרך גדול וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון הודשנה. מלשון דשן ושמן : כרים. כבשים שמנים : ועתודים.

הם הזכרים מן העזים הגדולים : **כליות**. שם מקום השומן וכמ"ש ואת הכליות ואת החלב אשר עליהן (ויקרא ג') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **חרב לה'**, ר"ל על אדום יבא מחמת נקמה שהחריבו בית קדשו, ועל בצרה יבא רק בעבור האמונה שיכירו את האל יתברך, כמ"ש לקמן (ס"ג) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבשו, ועפ"ז יאמר פה **כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום**, הזבח הוא לאכילה והטבח הוא להנקם, וכן בארץ אדום יהיה טבח להנקם, ובבצרה יהיה זבח סעודה שיש לו בה הנאה לבטל דעות הנפסדות ולערוך שולחן האמונה והחכמה, ועז"א נגד הטבח **שהחרב לה' מלאה דם**, ומפרש אח"כ **מדם פרים ועתודים** משל על הגבורים והשרים, ונגד הזבח אמר **הדשנה מחלב, מחלב כליות אילים**, שאינו לצורך נקמה רק להדשן בתענוגים, ותפש במשלו חלב כליות היועצות לרע, אשר ישיבם לאמונת האמת, ומבאר כי זבח, וטבח, כנ"ל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הדשנה**. מורכב מהפעל והתפעל. וגדר דשן ליחות השרשית, שהשיגה זאת ע"י החלב. ומצייר חלב כליות אילים, עפ"י כונת הנמשל, שר"ל להסיר דעותם הנפסדות וכליות יועצות לרעה : **זבח טבח**. עם שם זבח נקשר מושג השמחה וההכנה לצורך קרואים כזבחי שלמים ותודה, שישמחו בס, ושם טבח מציין רק טביחת החי ושחיתתו. וטבח טבח והכן, שחוט והכן. ואם היה אומר זבוח זבח, היה מבואר שישמח עם אלה הקרואים, והוא העלים שהם אחיו : (מלבי"ם באור המלות)

ז וירדו ראמים עמם ופרים עם-אבירים ורותה ארצם מדם ועפרם מחלב

רפ"י **ראמים עמם**. עם העתודים הכתובים למעל' : **אבירים**. פרים צריאים וגדולי' כמה דלת אמר עם אבירי צפן כתרונ' : (רפ"י)

מצודת דוד **וירדו ראמים עמם**. הראמים ירדו על המטבח עם הכרים והעתודים : **מדם**. ארצם יהיה שבע מן הדם והעפר יהיה שמן מן החלב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ראמים**. שם חיה גדולה : **אבירים**. בהמות חזקים : **ידושן**. מל' דשן ושמן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וירדו ראמים עמם**, כי שאר עכו"ם ומלכיהם גבוריהם ושלטוניהם יתחברו אל אדום וירדו עם מפתם, **ורותה ארצם**, ידוע כי הארץ השמנה מחלב לא יבלע בה דם, אבל תחלה תרוה מדם ואח"ז ידושן עפרה שלמעלה מחלב, (והנמשל תחלה יהרוג אדום שזה

הדם חרב לה' מלאה דם, ואח"כ יכבוש בצרה שהוא משל החלב הדשנה
(מחלב) : (מלבי"ם) באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ארצם עפרם**. פה הארץ למטה והעפר עליה, כמו
שהוא בכ"מ שידבר בבחינת הארץ עצמה (ע"ל כו ה'), וכן אם יזקן בארץ
שרשו ובעפר ימות גזעו (איוב יד), כי מדם תרוה תחלה, ויבלע בעומק
הארץ, והחלב אינו נבלע בעומק : (מלבי"ם באור המלות)

ח כִּי יוֹם נָקָם לַיהוָה שְׁנַת שְׁלוֹמִים לְרִיב צִיּוֹן:

רס"י **שְׁלוֹמִים לְרִיב צִיּוֹן**. שִׁשְׁלֹס גְמוּל עַל עֵיסקֵי רִיב צִיּוֹן הַצּוֹעֶקֶת לִפְנֵי
לְשׁוֹפְטָה מִן הַמַּרְיָעִים לָהּ : (רס"י)

מצודת דוד **כי יום נקם לה'**. היום ההוא יהיה נקם לנקום נקמת עמו :
שנת שלומים. בשנה ההיא ישלם גמול להבבליים בעבור ריב ציון
הצועקת לפניו לעשות לה דין : (מצודת דוד)

מצודת ציון שלומים. מל' תשלומין : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי יום נקמה**, ה' יעשה כ"ז בעבור שני דברים, **א**.
בעבור **כי יום נקם לה'** על כבוד עצמו שכופרים בו ועובדים אלילים, וזה
יהיה בבצרה. **ב**. **כי הוא שנת שלומים לריב ציון** שהחריבוהו, וזה
יעשה באדום : (מלבי"ם באור הענין)

טז וְנִהְפְּכוּ נַחְלִיָּה לְזָפֶת וְעַפְרָה לְגַפְרִית וְהִיתָה אֶרֶץ לְזָפֶת בְּעָרָה:

רס"י וְנִהְפְּכוּ נַחְלִיָּה. שָׁל בְּצַלִּים : (רס"י)

מצודת דוד **נחליה**. של ארץ הבבליים : **לזפת**. להיות זפת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לזפת**. הוא שרף האילן הבוער ביותר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ונהפכו**, מצייר חורבנם, הנחלים יתהפכו לזפת,
והעפר שלמעלה יהפך לגפרית שהוא מתלהב בקל, וגם ארצם בפנים
תהיה זפת בוער : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נחליה לזפת**. והיתה ארצם לזפת, יש שני מיני זפת,
(א) זפת נקפא, והוא זפת ההר, והוא שחור מוצק ונקפא, ובהיותו מוקשה

נקרא (יודען פעד), וע"ז והיתה ארצם לזפת בוערה, ב) זפת זב ונגר וימצא ממינו ג"כ הצף על פני המים מראהו שחור ומתדבק אשר ימשחו בו צירי העגלות והנסרים, ועז"א ונהפכו נחליה לזפת. והגפרית היא המתלהבת בקל (שוועפעל) ויתפרך לעפר, מצייר כי העפר למעלה יהיה מגפרית המתלהב כהרף עין בהריחו אש, והיא תבעיר כל הארץ והנחלים שיהיו מזפת (מלבי"ם): באור (המלות)

לַיְלָה וַיִּזְמַם לֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׂנָה מְדוֹר לְדוֹר תִּחָרֵב לְנֹצַח נְצָחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ:

רש"י מדור לדור. מאותו דור עד דור אחרון, ד"א היא קללת משה (שמות יז) מלחמה לה' צעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומסס לדורו של מרדכי ומסס לדורו של מלך משיחנו : (רש"י)

מצודת דוד עשנה. עשן השרפה : **מדור לדור**. מדור ההוא עד סוף כל הדורות תהיה חרבה : **אין עובר בה**. כי שממה תהיה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין לילה ויומם לא תכבה, המוקד העשוי לבשל אצלו יכבוהו בלילה, והעשוי להאיר יכבוהו ביום, אבל מוקד זה לא יכבה לא לילה ולא יומם, כי תכלית המוקד יהיה לבעבור **שלעולם יעלה עשנה**, ואל תחשוב כי יקום דור שיבננו, אומר כי **תחרב מדור לדור**, ויותר מזה שלא ימצא לעולם **איש עבר בה** אף דרך עראי, ועל לב מי יעלה לבנותה, אחר שאין עובר שם לנצח : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מדור לדור לנצח נצחים**. בארתי כבר (למעלה יג כ') כי על הזמן המתדבק יאמר לעולם, ועל הזמן המתפרק יאמר לדור ודור. שיבנו המדינה זה לא יצוייר רק בהתחדש איזה דור ישתתפו בבנינו אמר מדור לדור. אבל שיעבור שם איש אחד אינו נתלה בדור מיוחד, רק במקרה אשר יקר בזמן הנמשך, אמר לנצח : (מלבי"ם באור המלות)

יא וירשוה קאת וקפוד וינשוף וערב ישכנו-בה ונטה עליה קו-תהו ואבני-בהו:

רש"י וקפוד. עוף הפורח כלילה כואיט"א כלע"ז : קו תהו. משפט של שוממה : ואבני בהו. משקלות של דין חורבן כמו (דברים כה) אבן שלמה : (רש"י)

מצודת דוד **וירשוה**. ידורו שמה כאדם בירושתו : **ונטה**. המקום ינטה עליה קו תוהו ואבני בוהו כמו שהבונה נוטה על בנין הקו עם אבן העופרת ליישר הבנין כן ינטה עליה המקום הקו והאבן להחריבו והוא ענין מליצה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קאת וקפוד**. שמות העופות השוכנים בחרבות : **וינשף ועורב**. שמות מיני עופות. קו. חבל הבנאי : **תהו**. ענין שממה : **ואבני**. אבן העופרת של הבנאי : **בהו**. ענין ריקות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וירשוה קאת וקפוד**, שהם עופות מדבריים להם יהיה ירושת נחלה, **והינשוף והעורב** שמצויים גם בישוב הם לא ירשוה רק ישכנו בה לפעמים דרך עראי, כי שם לא ישכנו בקביעות רק מדבריים, **ונטה עליה**, מצייר כי הבונים האלה מיסדי המדינה שהם הקאת והקפוד, **הקו** שיטו עליה למדוד ארך ורחב הבנין יהיה התהו, **והאבנים** שבו יבנו הבנין יהיה הבהו, התהו והבהו הם יהיו מדה ואבני גזית לבנין הזה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קו תהו ואבני בהו**. ביארתי בפ"י בראשית (א' ב) כי תהו מציין העדר היופי והסדר והתואר בשטחו החיצוני, ובהו מציין העדר זה בהרכבתו הפנימי, הבנין שחלקיו שמהם הורכב רעועים רפויים וחלשי הוא בהו, הבנין אשר הוא צלמות ולא סדרים בשטחו החיצון ותוארו הוא תהו, והקו מודד הארך והרוחב והשיוי החיצוני ונגדו תהו, והאבנים מיסדות חזקתו הפנימית וכנגדם בהו : (מלבי"ם באור המלות)

חַרְיָה וְאֵין-שֵׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ וְכָל-שָׂרֵיהָ יְהִיוּ אָפְסִים :

רס"י חוריה ואין שם מלוכה יקראו. שרים שלה עומדים ואין אחד מהם קורא על עצמו שם שררה ומלוכה : **אפס**. כלייה : (רס"י)

מצודת דוד **חוריה**. שרים שלה עומדים ואין אחד בהם קורא על עצמו שם מלוכה ומושל : **יהיו אפס**. יהיו כאין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חריה**. ענין שררה כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה') : **אפס**. ענין העדר וכליון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **חריה**, החורים הם היוצאים מגזע המלוכה שמהם יבחרו מלך (כמ"ש אשריך ארץ שמלכך בן חורים, היינו בן פרתיים מגזע מלכות), אומר **החורים יעמדו שם**, אבל בין העם היושבים שם עתה במדינה, שהם הקאת והקפוד לא ימצא מהם מי שמלוכה יקראו, שיבקשו להקים עליהם מלך, **והשרים יהיו אפס** אחר שלא ימצאו שם

על מי ישתררו, כי החורים הוא שם בלתי מצטרף, שנקראו כן על שם חפשותם וגדולתם העצמי ואף שלא ימצאו פה מכבדים אינם אפס בעצמם, אבל השררה שהיא רק שם מצטרף, אם אין עם אין שר: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חריה שריה**. חורים הם החפשים ומיוחסים מצד מולדתם ומשפחתם, זרע המלוכה והפרתמים, הגם שאינם שרים ומושלים, ומאלה יבחרו המלך לרוב, אשריך ארץ שמלכך בן חורים, פי' מגזע מלוכה. והשרים נקראים ע"י שהם מושלים, ושם שם מצטרף ואם אין עם אין שר: (מלבי"ם באור המלות)

ג **יג** **ועלתה ארמנתיה סירים קמוש וחוח במבצריה והיתה נוה תנים חציר לבנות יענה:**

כ"י **ועלתה ארמנותיה סירים**. כך דרך חורבות לכמות זהם קוליס וסנאים והוא קימוץ והוא חוח כולם מיני קוליס הם כגון אורטיא"ץ וכיוצא זהם: נוה תנים. הוא מדבר שהוא דרך להיותו זו תנים שהוא מין היה רעה: (כ"י)

מצודת דוד **ועלתה ארמנותיה**. הפלטרין שלה תגדל קוצים מרוב השממון: **במבצריה**. תעלה בערי המבצר שלה: **נוה**. מדור לתנים וחציר לבנות יענה כי הם ידורו שמה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **סירים קמוש וחוח**. שמות מיני קוצים: **נוה**. מדור: **תנים**. מין נחשים. חציר. כמו חצר, וכן ישיש וישש (דה"ב נו): **לבנות יענה**. שם עוף מדברי בת היענה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ועלתה**, הנה בעת שלום ידורו בארמון, ובעת מלחמה במבצר, אבל עתה בין הארמונות בין המבצרים יהיו מלאים קוצים, **והיתה נוה תנים** הנוה הוא מקום רבץ צאן, אבל העשבים שיגדלו שם שהם הקוצים יעשוהו לנוה של תנים, **החציר** הגדל שם יהיה **לבנות יענה**, כי הם אוכלים וז' אף שברי זכוכית וגחלת וכן תאכל הדרדרים שם: (מלבי"ם באור הענין)

ג **יג** **ופגשו ציים את-איים ושעיר על-רעהו יקרא אף-שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח:**

רָפָ"י וּפָגְשׁוּ אִיִּם אֶת אִיִּם. וַיַּעֲרֵעַן תַּמוּן בַּחֲתוּלִין כַּךְ תִּירָגַם יוֹנָתָן תַּמוּן
נַמְיוֹ מַרְטְרִינִ"ץ בַּלַּע"ז : וְשַׁעִיר. שָׁד : הַרְגִיעָה. לֶשׁוֹן מַרְגוּעַ : לִילִית. שָׁם
סִידָה :

מצודת דוד וּפָגְשׁוּ. ר"ל שיהיו הרבה מהם עד שיפגשו אלה באלה בדרך
מהלכם : וְשַׁעִיר. השד יקרא שמה אל רעהו כי שמה יספר זה עם זה כי
דרכם להיות במקום שממה : אֶךְ שָׁם. רק שמה תמצא הלילית מקום
מרגוע וישיבת מנוח כי לא ימצא שם מי מבני אדם לטורדם ולגרשם :
(מצודת דוד)

מצודת ציון וּפָגְשׁוּ. ענין פגיעה : צִיִּים. איים. שמות חיות קטנות : וְשַׁעִיר.
כן נקרא השד כי נראה כשעיר למי שמאמין בו וכן ושעירים ירקדו שם
(לעיל יג) : עַל רַעְהוּ. אל רעהו : הַרְגִיעָה. מל' מרגוע והשקט : לִילִית. היא
אם השדים : מְנוּחָה. מקום מנוחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וּפָגְשׁוּ צִיִּים, הם חיות הבאים ממרחק עם הציות,
יפגשו שם עם איים שהם ג"כ ממרחק מאיי הים, כעיר רוכלת העמים
שיפגשו שם אנשים מארץ מרחק וימצאו שם בני מדינתם. וְשַׁעִיר שדים
שוכני המדבר יקראו שם על רעיהם, אֶךְ שָׁם הַרְגִיעָה לִילִית עוף הבוכה
ומקונן כל הלילה, ממליץ כי העוף הזה שנראה שבישוב אין לו מנוחה כי
לכן יזעק מרה בכל לילה, אבל שם ירגיע מנוחת הנפש וגם ימצא מְנוּחָה
לגופו, ולא יבכה עוד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הַרְגִיעָה, מְנוּחָה. הבדלתים למעלה (כח יב) : (מלבי"ם
באור המלות)

טו"ו שָׁמָּה קָנְנָה קַפּוּז וַתִּמְלֹט וּבְקַעָה וַדְּגָרָה בְּצִלָּה אֶךְ-שָׁם נִקְבְּצוּ דְיוֹת
אֲשֶׁה רַעוּתָהּ:

רָפָ"י קַנְנָה. לשון קן כפור (דברים כב) : קַפּוּז. הוא קפוד : וַתִּמְלֹט. ותלד
בִּילָה : וּבְקַעָה. היא יליאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא אומר בימי לפעוני
בקעו (לקמן נט) : וַדְּגָרָה. היא קריאת העוף שהעוף קורא בגרונו להמשיך
אפרוחים אחריו גלויי"ר בַּלַּע"ז וכן (ירמיה יז) קורא דג : דְיוֹת.
ולטוייר"ץ בַּלַּע"ז : אֲשֶׁה רַעוּתָהּ. כמו אל רעותה : (רָפָ"י)

מצודת דוד קַנְנָה קַפּוּז. שמה תעשה לעצמה קן ומקום מדור ושמה תטיל
ביציה ותבקעם להוציא האפרוחים ושמה תקרא בקול להמשיך
האפרוחים אליה להסתירם בצלה כדרך העופות : אֶךְ שָׁם. ר"ל לא מצאו

מקום הגון לקבוץ כמו שמה : **אשה רעותה**. ר"ל אחת עם חברתה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון קננה. ענין מדור כמו קן צפור (דברים כב) : **קפוז**. הוא קפוד האמור למעלה. ותמלט. כן נקרא לידת הביצה וכן והמליטה זכר (לקמן סז) : **ודגרה**. כן נקרא קריאת העוף להמשיך אחריו אפרוחיו וכן קורא דגר (ירמיה יז) : **דיות**. שם מין עוף דיה : **אשה רעותה**. כן דרך המקרא לומר על דברים השוים ואף אם אינו בעל חי כמ"ש בכרובים איש אל אחיו (שמות כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שמה קננה קפוז, הוא העוף הנקרא (פאראדיזפאגעל) היפה מאד בצבע נוצותיו והיו מהבילים עליו מקדם כי אין לו רגלים ולא יקנן על מקום, רק יטיל ביצים ויוציא אפרוחים באויר ע"י הזכר שיקנן עליהם ושלא יתראו לבני אדם, וכדומה הבלים הרבה, (ומאמרים אלה באו להם ממיעוט מציאות העוף ההוא המקנן בראשי עצים גבוהים הרחק מאד מאדם) עפ"ז ימליץ כי העוף הזה אשר מפני התרחקו מבני אדם מהבילים עליו כי שוכן הוא באויר, **הן שם קננה קפוז** על הארץ כי לא יירא מבני אדם הרחוקים משם, **ותמלט** הביצים בארץ, **ובקעה** בעצמה הביצים לא ע"י הזכר, **ודגרה** את האפרוחים לשבת **בצלה**, לא בין הארץ והשמים, והיא מליצה להגדיל ציור השממון, **אך שם**, **הדיה** היא מכמה מינים גדולים וקטנים, ותקנן בארצות החמים על שיני הסלעים הגבוהים במקום שרגל אדם לא תעבור שם. אומר **אך שם נקבצו דיות** רק שם לא על שיני הסלעים יעלו אך שם בעמק הארץ, וגם שם יקבצו **אשה את רעותה** עד שימצאו שם כל המינים : (מלבי"ם באור הענין)

טז דְרָשׁוּ מֵעַל-סֵפֶר יְהוָה וְקִרְאוּ אֶחָת מֵהֵנָּה לֹא נִעְדְּרָה אִשָּׁה רְעוּתָהּ
לֹא פָקְדוּ כִּי-פִי הוּא צָוָה וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן:

רש"י **דרשו מעל ספר ה'**. קראו מעל ספר בראשית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקבה : אחת מהנה לא נעדרה מלבא על אחת כמה וכמה כשיגזור עליה זאת ולהקבץ לשתות דם לאכול בשר וחלב : **לא פקדו**. לא חסרו כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש : **כי פי הוא כוה**. שיבואו : **ורוחו**. של פי : **הוא קבצן**. רוחו מוסב על פי כמו (תהלים לג) וברוח פיו כל כבאם אף כאן רוחו של פי הוא קבצן : (רש"י)

מצודת דוד דרשו מעל ספר ה'. דרשו בספר ויקרא בפי שמיני וקראו החיות והעופות הנזכרים שמה ודעו אשר אחת מהנה לא יהיה נחסר מלהיות שמה : **אשה**. אחת מהנה לא תחסר את חברתה כי כולן תהיינה שמה : **כי פי**. אמר במקום ה' הנה פי הוא צוה שיבוא ורוחו של פי הוא

קבצן והוא הדבור היוצא בהפחת רוח והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון נעדרה. ענין חסרון כמו איש לא נעדר (לקמן מ) : **פקדו.** גם הוא ענין חסרון כמו כי יפקד מושבד (שמואל א כ) : **קבצן.** ענין אסיפה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין דרשו מעל ספר ה' תפס המשל, כמו שמורגל שראשי הצבא כותבים להם על ספר שמות אנשי החיל, ובעת שמתקבצים ורוצים לדעת אם לא נפקד מהם איש, קוראים את שמותם מתוך הספר ויודעים מי הנפקד, וכן ה' שר הצבא הזה, של החיות והעופות האלה, אשר כתב שמות אנשי החיל האלה על ספר, **דרשו נא מעל ספר ה' וקראו לאיש ואיש בשמו, ותראו כי אחת מהנה לא נעדרה, ולא תחשוב שהזמינו אחד לחברו שיבא, עז"א אשה את רעותה לא פקדו וצוו שיבואו, כי פי ה' הוא צוה שיבואו לפה, ורוחו של פיו הרוח היוצא מן הפה בעת הדבור, הרוח הזה כבר קבצם, עד שלא הוצרך לדבור מיוחד בעבור הקיבוץ הזה, כי רוח צרר אותם בכנפיהם ויקבצם אל המקום אשר צוה ה' :** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פי ורוחו. רוח של פי, וע"ל (יא ד') : (מלבי"ם באור המלות)

זיז והוא הפיל להן גורל וידו חלקתה להם בקו עד-עולם יירשנה לדור ודור **ושכנו-בה :** (o)

רש"י והוא הפיל להן. עכשיו הנביא אומר על הקצ"ה והוא הפיל להם לאותן החיות והעופו' גורל שיעלו חלו לחלקם : (רש"י)

מצודת דוד והוא הפיל. ר"ל נתנה לחלקם כאלו נפל להן בגורל : **חלקתה.** בידו חלק להם בקו המדה והוא ענין מליצה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בקו. הוא חבל המדה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והוא, ה' הפיל לכל אחד חלקו עפ"י גורל עד שכ"א י"ל שם אחיזת נחלה. וגם חלק להם בקו את גבולו כמחלק הארץ לצמיתות בסימניו ומצריו, **עד עולם יירשנה** שיהיה שלהם לעולם, ולא תחשוב כי הגם שיהיה שלהם לא ישכנו שם. כאיש שיש לו נחלה במדינה זו. והוא שוכן בארץ אחרת, **כי לדור ודור ישכנו בה :** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גורל, וחלק בקו. הם שני ענינים, הגורל כללי עפ"י הגורל, והחלוקה בקו, פרטי ועפ"י המדה, ויצא הגורל למטה יהודה,

ותאר הגבול, ועלה הגבול, ונסב הגבול, (יהושע טו) : **עד עולם יירשנה**,
לדור ודור ישכנו בה, ירושה אין לה הפסק וקשורה עם הזמן המתדבק,
אמר עד עולם. והשכינה מופסקת בכל דור מן הדורות החולפים וממירים
שכונתם בה, דור הולך ודור בא, אמר לדור ודור, כפי ההנחה שהנחתי
למעלה (יג כ') : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-לה

א יִשְׁשׁוּם מְדַבֵּר וְצִיָּה וְתִגְלָה וְעֶרְבָה וְתִפְרַח כְּחִבְצֵלֶת:

רס"י יסוּסוּם. יִסְיָסוּ עֲלֵיהֶם כְּמוֹ יִסְוּסוּ מִהֶן, כְּמוֹ בְנֵי יִלְאוּנִי (יִרְמִיָּה י)
שְׁפִתְרוּנוֹ יִלְאוּ מִמֶּנִּי וְכֵן בְּסֵלֶם הַבְּסָר (מ"א יט) בְּסֵל לֵהֶם הַבְּסָר : מִדְּבַר
וְלִיָּהּ. יִרְוֹסְלִי הַקְּרוּי לִיָּהּ וְלִיוֹן הַקְּרוּי מִדְּבַר הֵן יִסְוּסוּ עַל מִפְלַתָּם שֶׁל
גְּבוּרֵי שְׁעִיר (וּבְלָרְהָ) : וְתִגְלָה עֶרְבָה. שֶׁל יִרְוֹסְלִים : (רס"י)

מצודת דוד יסוּסוּם מְדַבֵּר וְצִיָּה. א"י שהיא עתה כמדבר וציה ישישו אז :
ותגל ערבה. א"י שהיא עתה כערבה תגל אז וכפל הדבר במ"ש : **ותפרח**.
תעלה פרחים כחבצלת : (מצודת דוד)

מצודת ציון יסוּסוּם. המ"ם במקום נו"ן הנוספת בפעלים כגון ישמעון
יזכרון : **וציה**. מקום שממון : **ערבה**. ענינו כמו מדבר : **כחבצלת**. הוא
הורד וכן חבצלת השרון (ש"ה ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יסוּסוּם, יש הבדל בין מדבר וציה וערבה, המדבר אינו
ראוי לזריעה מצד עצמו, והציה אינו ראוי לזריעה מצד חוס השמש
הבוער שם מלמעלה, והערבה היה ראוי מצד עצמו, אבל נשחת מסבת
קוצים ודרדרים ומינים פראים הפוראים שם, ויש הבדל בין שמחה ששון
גיל, הששון הוא הפעולות החיצונות שיעשה להראות השמחה, כמו תוף
וכנור ומחול וכדומה, והשמחה והגיל הם נפשיים, לבד שהשמחה היא
השמחה התמידיית הרצופה, והגיל הוא על דבר שנתחדש כמו מציאה או
בשורה טובה, עפ"ז אומר ארץ העמים שאינה ראויה אל חול הנפלאות
והשמחה הנפשיית ישישו מהם ע"י מפלת אדום שמחה חיצונית לבד,
וקראה מדבר וציה שאינה ראויה לאור. אם מצד עצמה כמדבר, ואם מצד
שרשה בשמים ממעל, אינה ראויה גם כן כציה, אבל הערבה שהיא א"י
שהיא ראויה אל האור האלהי מצד עצמה ומצד שרשה העליון, רק שגדלו

בה קוצים ודרדרים, שהם המעשים הרעים אשר בהם טמאווה, היא תגל גילה חדשה פנימית, כי נגד שהיתה ערבה מלאה קוצים עתה תפרח כחבצלת (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות יששום ותגל. הששון, גדרו הסימנים החיצונים שיעשה להוראת השמחה ויו"ט כמו משוש כנור, משוש תופים, שמן ששון. והפוכו הסימנים שיעשו לסימן אבל שמן ששון תחת אבל (לק' סג), ולפעמים יש ששון בלא שמחה, השובש בגדי יו"ט ולפניו תוף וכנור, ונפשו עליו תאבל. ויש שמחה וגיל בלא ששון, השובש בגדי אבל וגיל וישמח בלבבו, לכן אמר ישיש עליך בשמחה (צפניה ג' יד). וישישו בשמחה (תהלות סח ד'). וגיל גדרו ביחוד שמחת הלב על בשורה טובה פתאומית, כי זה הבדלו מן שמחה שבא על שמחה תמידיית רגילית, כנ"ל (טז י') ועיי לקמן (ס"א י'. סה יח יט. סו י') מש"ש. ויששום ישישו מהם, כמו בשלם הבשר בשל להם : **מדבר ציה וערבה.** הציה יבשה מסבת החום הבוער שם, ציה גם חום יגזלו (איוב כד יט). והמדבר והערבה מובדלים במה שהמדבר שמש מצד עצמו, אבל הערבה סבת שוממתה מצד שגדלים שם קוצים ודרדרים ושיחים פראיים, כמ"ש וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה', (לק' נא ג') כי הערבה הוא הגן המדברי. ועיין לקמן (מ"ס ו', מא יט) מש"ש (מלבי"ם): באור (המלות)

בַּ פָּרַח תִּפְרַח אֶף גִּילַת וְרֵנָן כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתֵּן-לָהּ הַדֵּר הַכְּרָמַל וְהַשְּׂרוֹן הֵמָּה יִרְאוּ כְבוֹד-יְהוָה הַדֵּר אֶלְהֵינוּ: (פ)

רש"י ורנן. כמו ולרנן : הלבנון. בית המקדש : הדר. כבודו לכיון : (רש"י)

מצודת דוד אף גילת ורנן. ר"ל תגל גילה אחר גילה : **כבוד הלבנון.** הפאר והכבוד שיש בלבנון יהיה נתן לה מה' וגם יותן לה הדר הכרמל והשרון ר"ל תהיה ממולא מכל טוב. המה. יושבי הארץ ההיא יראו כבוד ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון כבוד. ר"ל פאר : **הלבנון.** שם יער בארץ ישראל : **הדר.** ענין יופי : **הכרמל.** כן נקרא מקום שדות וכרמים : **והשרון.** הוא מקום מרעה שמן (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פרח תפרח, ר"ל הגם שהגיל לא יצוייר רק בפעם הראשון שהתבשר בשורה חדשה, היא תפרח תמיד מחדש בתמידות, ועיי"כ יהיה לה גילה תמיד עיי הנסים שיתחדשו בה תמיד, אף גילת ורנן ר"ל כי כל השמחות הם מעורבים באנחה וסופם דאגה בסור השמחה, אבל היא תגל תמיד בלי הפסק, וגם רנן משמחת לבב. וזה יהיה בעבור כי **כבוד הלבנון נתן לה,** ר"ל הלבנון הוא מכובד במה שהוא מלא ארזים

גבוהים ואדירים, אבל אינו מהודר לנוי, לעומת זה הכרמל והשרון הם מהודרים בצבי וביופי, אבל אינם מכובדים כי פרחיהם יציצו וימלו כציץ השדה, והם יהיה להם בין הכבוד ע"י הגבורה כהלבנון, בין ההדר ע"י העושר ויתר מעלות ככרמל והשרון, וחוף מזה, **המה יראו כבוד ה'**, שם ה' נקרא בו מצד שהוא בורא העולם ומצד ההנהגה הכללית וזה כבודו, ובזה יראו כבוד ה', במה שינהוג אותם הנהגה ההשגחיית באמצעות הטבע. ושם **אלהינו** הכינוי מורה הקשר שי"ל עם ישראל ע"י הנסים והאותות והמופתים שעושה לצרכם ומצד זה הוא מתפאר ומתהדר, ומצד הנהגה זו יראו הדר אלהינו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גילת. תי"ו תמורת ה' כמו כשמחת בקציר : **כבוד, הדר.** הכבוד מצד המעלה, וההדר מצד היופי והנאה. וכבוד והדר תעטרהו (תהלות ח') כבוד ע"י צלמו הפנימי, והדר ע"י הגויה במחוגה אלהית מתוארת, או בהפך (עפ"י ההקדמה שבארתי בפ"י שם). ואצל ה', הכבוד הוא מצד הבריאה המיוסדת על אדני הנצחיית, והדר ע"י הנסים והמופתים שהם רק למראה עינינו, כי באמת הנהגת הטבע המתמדת המסודרת על חקים נצחיים כובלים בלתי משתנים, הם פליאי הפליאות נגד הנס אשר הוא שינוי הסדר, בלתי נצחי, בלתי כובל, בלתי נתון תחת חק קבוע, אבל יתהדר בס לפנינו אשר עיני בשר לנו. ולו, בעבור הבריאה אשר נסיה ואותותיה ונפלאותיה מתמידים לו יאתה הכבוד. וההבדל בין ה' ובין אלהינו. מבואר בהכלל שישדתי למעלה (א' ד') בין ה' וקדוש או אלהי או אביר ישראל, אשר שמרתיו בכל התנ"ך, לא נטיתי ממנו (מלבי"ם באור המלות)

חזקו ידים רפות וברכיים כשלות אמצו:

רס"י חזקו ידים רפות. כל הגזיאים מבצרי יסועה נחמו את ישראל וחזקו את ידיהם הרפות, חזקו ל' משקל כבד ופתונו חזקו את אחרים ואם היה זל לומר חזקו אתם שידכם רפות היה לינקד חזקו ואמרו (דה"צ לב) עכשו ש'אומר להם לחזק ולחמץ אחרי' נקוד חזקו אמרו. חזקו אל תיראו. זה נקוד חזקו ל' קל חזקו אתם מאלוכם כמו שיאמר ליחיד חזק ואמץ (יהושע א) ולא יאמר חזק

מצודת דוד חזקו. הוא מאמר ה' אל הנביאים חזקו ידים הרפות ר"ל בשרו הגאולה למי שידי רפות ומתיימש מן הגאולה : **וברכיים.** את מי שברכיו כורעות ומטות לפול אמצו וחזקו והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון רפות. מלשון רפיון : **כושלות.** ענין חלשות ומטות לנפול : **אמצו.** ענין חוזק

מלבי"ם - באור הענין חזקו, אתם הנביאים חזקו את העם המתאישים מן הגאולה, והנה היאוש יהיה בשלשה פנים. **א.** שנרפו הידים ואינו עושה שום דבר מצד היאוש, עז"א **חזקו ידים רפות. ב.** שהגם שהוא מהיר במלאכת ה' ועבודתו, אבל נכשלו ברכיו מרוב הצרות והעבודה עד שנלאה ממילא שלא מעצלותו, עז"א **ברכים כשלות אמצו. ג.** אותם שמתאמצים בעבודת ה' ולא רפו ידים, וגם לא כשלו בצרות רק היה להם שלוח, אבל יען שרואים שעברו עדן ועדנים ולא נתקיימו דברי הנביאים הם ממהרים להכזיב את דברי הנבואה, על זה אמרו. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חזקו אמצו. הבדלתים (כח ב'), אמוץ הוא התמדת החוזק בלי השתנות. וחוזק די לידים רכות שהוא רפיון בחירי. ואימוץ צריך לברכים כושלות ע"י סבות מבחוץ, וכן באיוב (ד' ג' ד'): (מלבי"ם באור המלות)

יד אמרו לנמהרי-לב חזקו אל-תיראו הנה אלהיכם נקם יבוא גמול אלהים הוא יבוא וישעכם:

רפ"י לנמהרי לב. שממהרין את הגאולה ומלירין על איחורה : נקם יבא. כמו בנקם יבא : גמול אלהים. על הרקעים הוא יבא ואתכם יושיע : (רפ"י)

מצודת דוד לנמהרי לב. לאלה שלבם מתאוות מהירות הגאולה ומצטערים על איחורה אמרו להם חזקו לבבכם ואל תיראו לחשוב פן לא תבוא עוד : הנה. באמת אלהיכם יבוא לנקום נקמת עמו ולשלם גמול הראוי לאלהים לפי מדת המשפט ואז יבוא הוא ויושיעכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון לנמהרי. מלשון מהירות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אמרו לנמהרי לב, הדוחקים את השעה, שיתחזקו ואל ייראו, כי הנה אלהיכם נקם יבוא. כי בבואו אז יבא גם בדרך נקמה נגד העכו"ם, ולכן יתאחר בהכרח עד יתמלא סאתם, וזאת שנית כי **גמול אלהים הוא יבא וישעכם** התשועה שלכם לא תהיה רק ע"י הגמול שתקבלו על מעשיכם, הגמול הזה של מעשיכם הוא יושיעכם, וכל עוד שאינכם ראוים, לכן אחרו פעמי התשועה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נקם יבא. גמול יבא, מצייר הנקם והגמול כעצמים מופשטים והם הנושאים הבאים ושיעורו אמרו להם הנה אלהיכם, ועמו יבא נקם וגמול : (מלבי"ם באור המלות)

הַ אַז תִּפְקַחְנָה עֵינֵי עוֹרִים וְאַזְנֵי חֲרָשִׁים תִּפְתַּחְנָה:

רַש"י עיני עורים. אותם שהיו עד הגה עורים מהכיר את מורא זו עליהם : ואזני חרשים. שלא היו שומעים לקול נביאים עד הגה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם רוח נכון ליראה אותי ועל ישראל הוא אומר שקראם עורי' וחרשים כענין שנאמר החרשים שמעו וגו' : (רש"י)

מצודת דוד אז וכו'. רצה לומר ישראל שהיו כעורים וחרשים רואים עלבונם ושומעים חרפתם ועושים עצמם כאלו לא יראו ולא ישמעו הנה אז יראו וישמעו : (מצודת דוד)

מצודת ציון תפקחנה. תפתחנה כמו אפקח את עיני (זכריה י"ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אז, ר"ל כי האושר מושג ע"י שכל דבור מעשה. נגד השכל והעיון להשיג האמתיות בדעות ובאמונות אומר **אז תפקחנה**, כי האמתיות יוכרו, או ע"י הבחינה בנבראים ובנפלאות אשר הוא רואה בעיניו, או באמצעות הקבלה שמקבל מן הנביאים או מאבותיו, כמ"ש פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין, לעומת זה אמר כי אז עיני עורים תפקחנה להביט אל פועל ה', **ואזני חרשים תפתחנה** לשמוע אל דברי הנביאים. ונגד המעשה אומר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תפקחנה. פקח רק הסרת המסוה והמכסה, וזה הבדלס מן פתח, וכן ונפקחו עיניכם (בראשית ג') לא עורים היו. (מורה ח"א מא) : (מלבי"ם באור המלות)

וַ אַז יְדַלַּג כְּאַיִל פֶּסַח וְתָרַן לְשׁוֹן אֵלֶם כִּי-נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וַיִּנְחָלִים בְּעֶרְבָה:

רַש"י אז ידלג כאיל פסח וגו'. ישראל שהם עכשיו פסחים וחלשים מלינו שקוראם פסחים חלשים כמו שנאמר פסחים בזו (לעיל לג) : ותרון. ביצועתי : לשון אלם. לשונם של ישראל שהיו זין הכסדים אלמים שומעי' חרפות ואינם משיבים : כי נבקעו במדבר מים. כי תשמחם יצועתו ויפרחו כמדבר ליה הלמאה למים ומעיינות נבקעי' בתוכה כלומר כי ילמח יפע לנדכאים :

מצודת דוד אז ידלג. ישראל שהיו תשושי כח כחגרים ידלגו אז כמו איל :

ותרון. ישראל שהיו כאלם לא יפתח פיו ימלא לשונם רינה : **כי נבקעו**. במקום שלא היה מים יבקעו מעינות מים וכן ונחלים בערבה ור"ל יצמח ישע רב להנדכאים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ידלג. ענין קפיצה כמו מדלג על ההרים (ש"ה ב) : **פסח**. חגר. ותרון. מלשון רנה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אז **ידלג כאיל פסח**, לעבודת ה' ועשות מצותיו. ונגד הדבור אומר **ותרון לשון אלם**, לשיר את שיר ה', **כי נבקעו במדבר** ששם אין המים מצוים, עתה נבקעו שם מעינות, **ובערבה** שאין מצוים שם נחלים (הגם שמים יהיה שם ע"י מעינות) נבקעו שם נחלים. ור"ל כי מפני שלשה דברים א"א ללכת במדבר, **א**. מחסרון המים, **ב**. מחסרון הדרך הכבושה. **ג**. מפני חיות רעות, עפ"ז אומר כי אחר שפדויי ה' ישובון דרך המדבר לציון, יסתלקו מן המדבר שלשה חסרונותיו, נגד חסרון המים, כי נבקעו במדבר מים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות במדבר, בערבה. עיין פסוק א' : (מלבי"ם באור המלות)

זז והיה השׁרב לַאֲגַם וְצִמְאוֹן לְמַבּוּעֵי מַיִם בְּנוֹה תַנִּיִּם רַבָּצָה חֲצִיר לַקֶּנָּה וְגִמְאָ:

רס"י והיה השׁרב. להם : **לאגם**. התאב לתסועה יהא נוסע והגזיא דבר כלשון משל : **צנוה תנים רצלה וגו'**. צנוה מקום שהיה מדבר ליה שהוא נה מרצב תנין יהיה לח מקום חליר הנעשה לקנה וגומא ואין דרך קנה וגומא גדלים אללא במקום מים כענין שנאמר היגאה גומא בלי צלה (איוב ה) : **רצלה**. קם דבר הוא כמו מרצב שהרי אינו מפיק ה"א : (רס"י)

מצודת דוד והיה השרב. מקום היובש מרוב החום יהפך להיות אגם מים ומקום צמאון יהפך להיות שמה מבועי מים ר"ל השפלות תהפך לממשל רב : **בנוה**. במדור שהיה מרבע לתנין תשוב להיות רטוב ויצמח שמה דשא להיות קנה וגומא שאינם גדלים אלא במקום רטוב מאוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון השרב. ענין יבשות החום כמו ולא יכס שרב ושמש (לקמן מ"ט) : **לאגם**. מקום קבוץ המים : **וצמאון**. ר"ל מקום יובש : **למבועי**. ענין מעין ומקור וכן ותשבר כד על המבוע (קהלת י"ב) : **בנוה**. במדור : **תנים**. מין נחש : **רבצה**. ענין השכיבה לנוח : **חציר**. דשא : **לקנה וגומא**. שם מיני צמחים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה השרב, גם מקום היובש בטבעו יהיה רטוב ולח,

וצמאון ע"י העדר מעינות ומקורות יהיה למבועי מים, בנוה תנים רבצה
שתמיד היה שם מקום שמם ויבש יהיה עתה **חציר** כזה הראוי **לקנה**
וגומא שאין גדלים אלא במקום מים, עתה יאמר כי יסתלק גם חסרון
הדרך, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות השרב. שרפת השמש באיזור החם יקרא שרב,
ורעהו שמש. לא יכס שרב ושמש. אבל צמאון כולל חסרון מים מכל סבה
שיהיה **בנוה תנים רבצה** חסר ו', כמו ראובן שמעון. **וחציר**, גדל בלי מים,
יאמר שיתהפך החציר **לקנה וגומא**: (מלבי"ם באור המלות)

והיה-שם מסלול ודרך ודרך הקדש יקרא לה לא-יעברנו טמא
והוא-למו הלק דרך ואילים לא יתעו:

רש"י והיה שם מסלול. לעוזרים ושבים: והוא למו. והוא הדרך של אותן
עורים וחרקים ופסחי' ואלמים הנזכרים למעלה והיה הלך אותן לך
ואפילו הם אוילים לא יתעו כי איישינו לפניהם: (רש"י)

מצודת דוד והיה שם מסלול. בהמקומות השוממות יהיה מסילה ודרך
כבושה ויקרא בשם דרך הקדש: **והוא למו.** הדרך הזה יהיה מיוחד להם
לישראל: **הולך דרך.** בין הרגיל ללכת בדרך בין האוילים בענין הכרת
הדרך על כי לא הורגלו ללכת בדרך: **לא יתעו.** לא יהיו תועים בזה הדרך
כי יהיה דרך כבושה: (מצודת דוד)

מצודת ציון מסלול. מלשון מסילה ודרך כבושה: **למו.** להם: **יתעו.** מלשון
תועה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה שם מסלול ודרך, דרך הוא דרך הרבים ואצלו
יהיה מסלול כבוש גם ליחידים ההולכים בצידי הדרך, ודרך הזה יקרא
לה דרך הקדש. אבל בל תטעה כי יהיה כמו עתה שנמצא לישמעאלים ג"כ
דרך שהולכים בו ארחות דרך המדבר אל קבר נביאם וקוראים אותו ג"כ
דרך הקדש, לכן הוסיף כי **לא יעברנו טמא**, כי ההולכים ישמרו אי"ע מכל
טומאה, **והוא למו** הדרך הזה יהיה מיוחד למו, אל העורים והפסחים
שזכר למעלה, שהם גאולי ה'. **הולך דרך** ר"ל כי עד עתה היו צריכים
להולך במדבר שני דברים א. שילכו ארחות גדולות מאנשים רבים. ולא
יחידים. ב. שיקחו עמהם מורה דרך, הבקי בדרך המדבר, אבל אז גם
הולך דרך גם ההולך בדרך יחידי, או גם **אוילים** חבורה ההולכת שכולם
אוילים אין יודעים את הדרך מ"מ **לא יתעו**, כי יהיה דרך ישר מתוקן,
ונגד החסרון הגי' שהיו שם חיות רעות, אומר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מסלול ודרך. מסלה היא הכבושה ונגבהת בגובה, כמו סולו לרוכב בערבות, ודרך, הוא דרך הרבים ולרוב יהיה אצלו מסלה עשויה מאבנים לשביל יחידים: (מלבי"ם באור המלות)

טו לא-יהיה שם אריה ופריץ חיות בל-יעלנה לא תמצא שם והלכו גאולים:

רפ"י ופריץ חיות. חזיר מיער (תהלים פ) אין לך פריץ בחיות כחזיר הבר וגם אריה מסוככו (ירמיה 7) הוא נבוכדנצר לא ימלא שם: כל יעלנה. לאותה הדרך דרך משמש לשון זכר ולשון נקבה כדכתיב את הדרך אשר ילכו בה (שמות יח) הרי נקבה, בדרך אחד ילאו אליך (דברי' יח) הרי זכר: לא תמלא. חיה רעה שם: (רפ"י)

מצודת דוד לא יהיה שם. בזה הדרך לא יבוא אריה ואפי' הפריץ שבחיות הפורץ גדר החיות ללכת במקום אנשים הנה לא יעלה בדרך הזה ולא תמצא שמה: **והלכו גאולים.** ולכן ילכו שם ישראל הנגאלים מן הכשדים מבלי אימה ופחד: (מצודת דוד)

מצודת ציון ופריץ. ענין עזות והתחזקות: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא יהיה שם אריה, וגם פריץ חיות גם חיה פרוצה לא יעלנה לא יוכל לעלות על הדרך, מצייר כאילו הדרך יהיה מוגבה כ"כ שלא תוכל גם החיה היותר פרוצה לעלות עליו מרוב גבהו, ומוסיף כי גם הפריץ חיות לא תמצא שם כלל, כי לא תהיה במציאות כלל במדבר ההוא, ואחר שיסתלקו מן המדבר השלשה מעכבים מלכת שמה, אז **והלכו גאולים** באין מחריד: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גאולים. ופדויי ה'. יש הבדל בין גאל ופדה, כי עם מושג הגאולה נקשר מושג הקורבה שי"ל רשות עליו מצד הקורבה, ע"ד שנקרא הקרוב גואל מטעם זה. ועם מושג הפדיה נקשר ההצלה, שיוציא הדבר להסר ממנו איזה ענין שרצו לעשות בו. עד שהגאולה נושאיית, והפדיה נושאיית. והבדל זה ישתרע עת יאמר גאולי ה' הוא אם יגאלנו מצד קורבתו שהם בניו עמו ונחלתו, ופדויי ה', עת תהיה הפדי' מצד הרחמים והחמלה על העם לבד, בצד הראשון יוסיף נסים ונפלאות כאב בעבור בנו, ובצד השני העקר להסיר הצרה, וע"ז על הנסים מן הדרך במדבר והמים והסרת החיות אמר והלכו גאולים. ועל הסרת הצרות ונסו יגון ואנחה אמר ופדויי ה' ישובון. ועיין מה שכתבתי בפ"י תהלות סט יט (מלבי"ם באור המלות)

**וַיְפָדוּיָהוָה יִשְׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל-רֵאשִׁים שְׂשׂוֹן
וְשִׂמְחָה יְשִׁיגוּ וְנָסוּ יִגּוֹן וְאַנְחָה: (o)**

רפ"י ושמחת עולם. שמחה אשר מעולם שהיתה להם כבר בדרך יליאתן ממלכתי' וה' הולך לפניהם יומם (שמות יג) : ונסו. היגון והאנחה מהם : (רפ"י)

מצודת דוד ופדויי ה'. ישראל אשר יפדה ה' מן הגלות ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה. ושמחת עולם. השמחה שהיה להם מימות עולם תשכון על ראשם : ישיגו. כאלו ירדפו אחריהם וישיגום : ונסו. היגון ואנחה ינוס ויברח מפניהם ולא עליהם יהיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישיגו. ענין הקרוב והדבוק : ונסו. ענין בריחה : יגון. מלשון תוגה וצער : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ופדויי ה', אשר יפדם מכל צרותם ישובון מן גלותם וגם ובאו ציון ברנה, לא כמו בצאתם מגלות בבל שיצאו וגם באו לציון ביגון ואנחה וסבלו רעות רבות כנזכר בעזרא ונחמיה. זאת שנית ושמחת עולם על ראשם, שיתראה על ראשם שמחה נצחיית שלא יהיה אחריו תוגה וגלות כלל לא כמו שמחת בית שני שלא היתה שמחת עולם, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, הנה בצאתם מבבל לא היה להם ששון ושמחה תיכף רק תחלה הלכו מאתם לאט לאט היגון והאנחה, והם הניחו מקום לששון ולשמחה שבאו אחריהם, באופן שתחלה הלכו מאתם היגון ואנחה ואח"כ השיגו ששון ושמחה, עד שלא יצדק לאמר שהיגון והאנחה נסו כי הנס הוא רק מפני הרודף ושם לא היה להם רודף, אבל בגאולה השלמה, ישיגו ששון ושמחה תחלה פתאום ועיי"כ ינוסו יגון ואנחה כנס מפני הששון והשמחה שרודף אותם. והנה הששון הוא בגלוי והשמחה בלב, וכן האנחה בגלוי והיגון בלב, עד שהיגון שבלב ינוס מפני השמחה, האנחה בגלוי תנוס מפני הששון הגלוי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ששון ושמחה ישיגו. ההשגה תבא בלשון פועל או בלשון נפעל. בדבר שאין האדם רוצה בו. יהיה האדם מושג מן הדבר, וחרון אפך ישיגם, תשיגהו כמים בלהות (איוב כז), וכן בדבר שאין מתכוין אליו, ובאו עליך הברכות והשיגוך. ופה ר"ל שישגו הששון עיי שיתכוננו אליו, לא בהסח הדעת. ועיי"כ הקדים ששון לשמחה כי המתכוין אל השמחה, יכין תחלה סימניה החיצונים המעוררים אותה תוף וחליל ודומיהם שהוא הששון ואז תבא השמחה בלב, כמו שהבדלתי בין ששון ושמחה (פסוק א'). אבל בהסרת היגון תוסר תחלה היגון הפנימי ואז גם האדם יסיר האנחה המסובב מן היגון, כי תסור המסובב בסור הסבה. (כי לולא זאת הי"ל להגביל ששון ואנחה, שמחה ויגון, מקבילות אשה אל

ישעיה

פרק-לו

אֲנִי וְיְהוָה בְּאַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה לְמֶלֶךְ חֲזָקִיהוּ עָלָה סִנְחָרִיב מֶלֶךְ-אַשּׁוּר
עַל כָּל-עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְּפָשׂם:

מצודת ציון **הבצורות. החזקות : ויתפשמ.** כבשה ולכדה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויהי. ספור זה נזכר גם במלכים ובד"ה, במלכים ב' (קאפיטל י"ח) נזכר שאחר שעלה סנחריב על כל ערי יהודה הבצורות יתפשמ, שלח חזקיהו אל סנחריב לאמר חטאתי שוב מעלי את אשר נתן עלי אשא. וישם מלך אשור על מלך יהודה שלש מאות ככר כסף ושלשים ככרי זהב, וחזקיה נתן לו את הכל, ואז שלח את רבשקה, ומתחיל הספור שנזכר פה מן פסוק ב' והלאה, ובד"ה (ב' ל"ב) נזכר כי בעת בא סנחריב על ערי יהודה הבצורות סתם חזקיהו את המעינות ואת הנחל השוטף בתוך הארץ, ויעש שלח ומגנים לרוב ויקבץ את העם ויחזק את לבם בה' וישם עליהם שרי צבאות, ואז שלח סנחריב את רבשקה ככל הנזכר פה, ולהשוות הספורים האלה, מבואר לדעתי, כי עת בא סנחריב והתחיל לכבוש את ערי יהודה הבצורות, פתח חזקיה בשלום ושלח לו מס אשר שם עליו, ככל המסופר בספר מלכים, וכונתו היתה כדי שיהיה לו עת להכין אי"ע למלחמה נגדו, ותיכף אחר שנתן המס, התחיל לחזק החומה ולהבא המים העיר ככל המסופר בד"ה, ומתוך כך התעורר סנחריב לבא שנית עליו, ושלח עליו את רבשקה בחיל כבד, הגם שכרת עמו ברית ולקח ממנו מס, כי לדעתו היה חזקיהו המפר ברית, במה שהכין אי"ע למלחמה, ובזה נבא אל הבאור (מלבי"ם באור הענין)

בַּיּוֹם וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ-אַשּׁוּר | אֶת-רַב-שָׁקָה מֶלְכִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אֶל-הַמֶּלֶךְ
חֲזָקִיהוּ בְּחֵיל כָּבֵד וַיַּעֲמֵד בְּתַעֲלַת הַבְּרֵכָה הָעֲלִיּוֹנָה בְּמִסְלַת שְׂדֵה
כּוֹבֵס:

רש"י **נתעלת.** פוסי"ר בלע"ז : צריכה. מקום כינוס מים חפור בקרקע
בידי אדם לתת בו דגים ארוך ורחב : צמסילת. דרך כבושה קמין בלע"ז :

שָׁדָה כּוּבָס. ת"י הקל משַׁטַח קִלְרִיָא שְׁטוּטְחִין שָׁס הכּוּבָסִים אֶת הַגְּדִילִים :
(כ"ט"ו)

מצודת דוד מלכיש. כי שם היה : ירושלמה. אל ירושלים : בתעלת.
בתעלה הנמשכת מהברכה העליונה אשר היא במסילה ההולך אל השדה
שמכבסים שם הבגדים ושוטחים שמה מול השמש לנגבה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בחיל. ענין צבאות עם : כבד. ענין רבוי וכן עמך הכבד הזה
(מ"א ג) : בתעלת הברכה. הברכה היא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם
מתכנסים המים והתעלה הוא החפירה הסמוך לו ובעת הצורך ממשיכים
לה אמת המים מן הברכה וכן אל קצה תעלת הברכה (לעיל ז) : במסילת.
בדרך הכבושה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויעמד בתעלת הברכה העליונה, אחר שנזכר בד"ה
(שם) שחזקיהו סתם את המעינות ובתוכם היו מי הברכה הזאת, כמ"ש
ואשר עשה את הברכה ואת התעלה ויבא המים העירה (מלכים ב כ' כ')
וזה היה למלך אשור כסות עינים לבא עליו שנית למלחמה כנ"ל א. לכן
עמדו שלוחיו אצל הברכה הזאת שסתם, כי משם יוכיחו את דבריהם,
שחזקיהו הפר ברית, ושם ימצאו אותו כגנב במחתרת : (מלבי"ם באור הענין)

ג וַיֵּצֵא אֵלָיו אֱלִיָּקִים בֶּן-חֶלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל-הַבַּיִת וְשִׁבְנָא הַסֹּפֵר וַיֹּאמֶר
בֶּן-אַפְרָח

כ"י המזכיר. כותב הזכרונות בספרי דברי הימים, (ד"א המזכיר איזה
דין צא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון) : (כ"י)

מצודת דוד על הבית. ממונה על בית המלך : המזכיר. הממונה על ספר
הזכרונות : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין על הבית, בית המלך. המזכיר. מי הבא ראשון
במשפט או בקשה לפני המלך : [הערה : במלכים (ב', י"ח י"ד) נזכר פה
שחזקיהו נתן מס ומנחה, ואז שלח את רבשקה, ויפלא מאד, הנה חק
מושל ארץ, שאחר שהעלה עליו מס וקבל ממנו, ישוב לשלוח עליו מחנה
כבד, ולקרותו מורד? וכל המושלים מרגיזי הארץ אשר שמענו, לא עברו
חקי הארצות הכוללים? ובד"ה (ב', ל"ב ב') נזכר תחת זה, כי חזקיהו
הכין את עצמו אז למלחמה, וזה סותר להנאמר במלכים? למה עמד
רבשקה בתעלת הברכה ולמה מספר זאת : (ד' י"א) מה הבטחון אשר
בטח חזקיהו לפי דברי רבשקה והוא לא בטח, אך שלח מס כעבד
לאדוניו? ומה רצה באריכות הזה הכפול ומשולש? מ"ש אמרתי אך דבר

שפתים נלאו המפרשים למצוא חדתו, ובמלכים כתוב אמרת? איפוא עבר רוח ה' עליו ויאמר לו עלה על הארץ להשחיתה? : ע"כ] : (מלבי"ם באור הענין)

גד ויאמר אליהם רב-שקה אמרו-נא אל-חזקיהו לה-אמר המלך הגדול מלך אשר מה הבטחון הזה אשר בטחת:

מצודת דוד מה הבטחון. מה בטחונך אשר בטחת בו למרוד בי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין מה הבטחון, אשר אתה חושב למרוד שנית : (מלבי"ם באור הענין)

הא אמרתי אך-דבר-שפתים עצה וגבורה למלחמה עתה על-מי בטחת כי מרדת בי:

רפ"י אמרתי. עד הנה אך דברי שפתים הוא צפוי לאמר לא אעבוד למלך אשור ומסיראה שאעלה עליו לכבא יחזור בו עכשיו הרי עליתי מעתה או יעבדני או כריך הוא לזקש ענה וגבורה למלחמה : עתה. שצא העת אמור נא על מי בטחת למרוד בי : (רפ"י)

מצודת דוד אמרתי. אומר אני שרק בדבר שפתים בעצת יועצים תרצה לעשות מלחמה אבל לא כן הוא כי צריכים אליה עצה עם גבורה : עתה. הואיל והצורך הוא גם אל הגבורה ואיננה בך אי"כ על מי בטחת שיתן בך גבורה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אמרתי, אני רואה את מחשבת לבבך, אתה חושב בלבבך, הלא אמרתי אך דבר שפתים מה ששלחתי אל מלך אשור מס ושוחד ובקשתי שישוב ממני, הלא זה לא היה ממני כריתת ברית ושבועה, כי רק דבר שפתים אמרתי לו, ולבי בל עמי בדבר כי לא רציתי בזה אך להרויח זמן כדי שאכין עצה וגבורה למלחמה, ר"ל שע"י מעשיך שאתה מכין עתה עצה וגבורה למלחמה, העצה בתחבולות בהבאת המים העירה, והגבורה מה שהכין שלח ומגננים לרוב, מבואר שחשבת בלבך שרק דבר שפתים אמרת, ואינך מחויב להיות לי למס עובד, עתה על מי בטחת ר"ל כי טרם ששלח לו מס ויכנע תחת ידו, גם אם היה נלחם אתו וכבשו, לא היה מענישו להגלותו בגלות, רק היה משימו למס עובד כמו שיעשו להנכבשים במלחמה, אבל עתה שכבר נתת לי מס וקבלת את מלכותי עליך, אם תלחם נגדי עתה הנך בגדר מורד, כי הפרת ברית ואלה, ואם אכבוש אותך אענשך כדין עבד מורד באדוניו, (כי בעבור זה רצה

להגלותם מארצם כמ"ש בפסוק ט"ז) א"כ אשאלך **עתה** שהסכנה עליך גדולה יותר **כי מרדת בי**, ותענש עונש גדול **א"כ על מי בטחת** שעשית דבר כזה (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות אמרתי, ובמלכים (ב' יח) אמרת: , ולמ"ש בפ"י שניהם אחת, א"ל אתה אמרת, לאמר, הלא אמרתי אך דבר שפתיים לבד, הלא לא נשבעתי. **מרדת**, המרד לא יצדק רק אם עמד מכבר תחת פקודתו (מלבי"ם): באור (המלות)

וַיִּהְיֶה בְּטַחַתְּ עַל-מִשְׁעַנֶּת הַקֶּנֶה הַרְצוּץ הַזֶּה עַל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסְמְךָ אִישׁ עָלָיו וְבָא בְּכַפּוֹ וְנִקְבָהָ כֵן פָּרְעָה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לְכָל-הַבְּטָחִים עָלָיו:

רש"י **אֲשֶׁר יִסְמְךָ אִישׁ**. על הקנה הרצוץ הנשבר והקרומיות באים בכפו ונוקבין אותה כן פרעה לכוטחי' זו סופן להיות עזרתו לרעתו: (רש"י)

מצודת דוד **הנה בטחת**. הנה בטחונך על מצרים, מה הוא כי הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ בראשו אשר אם יסמוך איש עליו באים עוד הקסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה כן עזרת פרעה נהפך עוד לרעה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **משענת**. ענין סמיכה: **הרצוץ**. משובר ומרוסס כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה בטחת, הנה אפשריות הבטחון לא יהיה רק בשני פנים, או שבטחת על עזרת בשר, או שבטחת על ה', ועל שניהם מתוכח עמו, אם על אדם בטחת בודאי בטחת על מצרים, כמו שבטחו עליו מלכי ישראל (למעלה ל' ול"א). הלא מצרים דומה **למשענת של קנה רצוץ**, שיש לו שני חסרונות. **א. אשר יסמוך איש עליו** שע"י שנדמה להם שהוא משענת סומכים עליו, ואין סומכים על כח רגליהם רק על המשענת והוא קנה חלוש. **ב. שחוץ ממה שהוא קנה חלוש**, הוא גם כן רצוץ ושבור, ועיי' **ובא בכפו ונקבה**, ומזיק את היד, **כן פרעה לכל הבטחים בו**, יש בו ג"כ שני חסרונות אלה. **א. שסומכים עליו ונרפים מעשות בעצמם איזה דבר להצלתם. ב. שבא לארצם לקחת מהם מנחה ומס**. ואינו מועיל להם רק מזיק (מלבי"ם): באור (הענין)

וְכִי-תֹאמַר אֵלַי אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּטַחַנּוּ הֲלוֹא-הוּא אֲשֶׁר הִסִּיר חֲזַקְיָהוּ אֶת-בַּמַּתִּי וְאֶת-מִזְבְּחִתִּי וַיֹּאמֶר לְיְהוָה וְלִירוּשָׁלַם לְפָנָי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲוּ:

רס"י חָסַר הַסִּיר חֲזָקִיָּה אֶת צְמוּתָיו. בִּיעַר אֶת כָּל צְתֵי עֲכוּ"ם וּמִזְבְּחוֹת וּצְמוֹת וְהִזְקִיק אֶת כָּל יְהוּדָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָיו מִזְבַּח אֶחָד : (רס"י)

מצודת דוד הלא הוא. הלא הוא אשר הסיר חזקיה את צמותיו אשר היו בכל הארץ ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבית המקדש ומיעט א"כ בעבודתו ונבאש בעיניו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין וכי תאמר, שאתה בוטח על עזר ה' שיושיעכם ע"י זכותכם וצדקתכם, הלא הוא האל אשר חזקיהו הסיר את צמותיו ואסר הבמות בל יהיה מוקטר מוגש לשמו בכ"מ רק במזבח אחד בירושלים, (והוא חשב שחזקיהו עשה זה לתועלת עצמו בעבור יצטרכו העם לעלות לירושלים), וזה נגד כבוד ה' שראוי שיגישו לפניו מנחה בכ"מ : (מלבי"ם באור הענין)

חזק וְעַתָּה הִתְעַרְבְּ נָא אֶת-אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶתְנֶה לְךָ אֲלֵפִים סוּסִים אִם-תּוּכַל לָתֵת לְךָ רֶכָבִים עֲלֵיהֶם :

רס"י הַתְעַרְבְּ נָא. בְּדַבַּר זֶה אִם תּוּכַל לְקַיֵּמוֹן ל' עֲרֻבֹן סְקוּרִין גִּי"ר בְּלַע"ז : (רס"י)

מצודת דוד הַתְעַרְבְּ נָא. עַתָּה הִתְחַיֵּב עֲצֻמְךָ עִם אֲדֹנָי אִם תּוּכַל לְמַלְאוֹת הַדְּבָר אֲשֶׁר יִשְׁאַל : לָתֵת לְךָ. לָתֵת מֵאֲנָשֶׁיךָ : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַתְעַרְבְּ. מִלִּי עֲרֻבֹן וּמִשְׁכּוֹן כִּי כִשְׁשָׁנִים חֲלוּקִים בְּדַבַּר מֵה וְכִ"א מִחַיִּיב עֲצֻמוֹ בְּמִמּוֹן בְּאִם לֹא יִהְיֶה כַּדְּבָרֵינוּ הַדֶּרֶךְ הוּא שְׂכִ"א נוֹתֵן עֲרֻבֹן לְהִיּוֹת בְּטוֹחַ וּמִקִּיִּים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ועתה, ישיב אל שתי הטענות שטען, להוציא התולדה מן הקדמותיו שהקדים, אם בטחונך על מצרים, והלא מצרים לא יושיעוך רק מה שיתנו לך רכב ופרשים, וצריך שיהיו לך רוכבים על הרכב, אני אומר לך אם תוכל לתת לך רוכבים על אלפים פרשים, יתן לך אשור אלפים סוסים, ולמה לך סוס ורכב אם אין לך רוכבים, אבל אחר שלא תוכל למצוא בצבאיך אף אלפים רוכבים, אשאלך איפוא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הַתְעַרְבְּ. כְּמוֹ עֲבַדְךָ עֲרַב אֶת הַנֶּעֱר, הַכֵּנֶס עִמּוֹ בְּעֲרֻבֹן אִם תּוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ. רֶכָבִים שִׁיְהִיו פְּרָשִׁים : (מלבי"ם באור המלות)

טו וְאִךְ תָּשִׁיב אֶת פְּנֵי פַחַת אֶחָד עַבְדֵי אֲדֹנָי הַקְּטָנִים וְתִבְטַח לָךְ עַל-
מִצְרַיִם לָרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים:

רס"י וְאִךְ תָּשִׁיב. אֲפִי פְנֵי פַחַת אֶחָד שְׁהוּא מַעֲבָדִי אֲדֹנָי הַקְּטָנִים שְׁהַקְּטָן
צְרָאִשִׁי גִיּוֹסוֹת שְׁלוֹ מִמוֹנָה עַל אֲלָפִים אִישׁ : אֶחָד עַבְדִּי. אֶחָד מַעֲבָדִי כִּמוֹ
אֶחָד הַשִּׁיחִים (צְרָאִשִׁית כֹּחַ) אֶחָד הַרִיקִים (שְׁמוֹאֵל צ ו) : (רס"י)

מצודת דוד וְאִךְ תָּשִׁיב. אֶת פְּנִיךָ לַהֲלַחַם עִם פְּנֵי פַחַת וְכוּ' הֲלֹא אִף הַקְּטָן
שְׁבָהֶם מִמוֹנָה הוּא עַל אֲלָפִים : וְתִבְטַח. אִיִּכ בּוֹדָאִי כֹל בְּטַחוֹנְךָ בְּרַכְבּ
וּבְפָרָשִׁים עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר הוּא כִקְנָה רְצוּץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון פחת. ענין שררה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וְאִךְ תָּשִׁיב אֶת פְּנֵי פַחַת אֶחָד עַבְדֵי אֲדֹנָי הַקְּטָנִים
אֲשֶׁר הַקְּטָן שְׁבָהֶם הוּא שֶׁר אֲלָפִים : (מלבי"ם באור הענין)

זו וְעַתָּה הַמְּבַלְעָדִי יְהוָה עָלֵיתִי עַל-הָאָרֶץ הַזֹּאת לְהַשְׁחִיתָהּ יְהוָה אָמַר
אֵלַי עֲלֵה אֶל-הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ: (o)

רס"י הַמְּבַלְעָדִי ה' . שְׁלַח מַרְקָוֹתוֹ : ה' אָמַר אֲלֵי. כִּזְכֹּר נִצְאוּ הַנְּצִיאִי יִשְׂרָאֵל
אֶת חֵיל דְמַשְׁקָה וְאֶת שְׁלַל שׁוּמְרוֹן לְפָנָי מִלֶּךְ אַשּׁוּר (לְעִיל ח) וְהוּא טַעַם
לוֹמַר כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשׁוּמְרוֹן כֵּן אַעֲשֶׂה לְיִרוּשָׁלַיִם : (רס"י)

מצודת דוד הַמְּבַלְעָדִי ה' וְכוּ'. מִבְּלֵי גִזְרַת הַמְּקוֹם : ה' אָמַר. כִּבְר נִיבֵא
יִשְׁעִיהָ יִשְׂא וְכוּ' וְאֶת שְׁלַל שׁוּמְרוֹן (לְעִיל ח) וְטַעַם לוֹמַר שְׁכֵן יַעֲשֶׂה
לְיִרוּשָׁלַיִם : (מצודת דוד)

מצודת ציון המבלעדי. ענינו כמו זולת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וְעַל הַצַּד הַשֵּׁנִי שְׁאֵתָה בּוֹטַח בְּה', גּוֹמֵר דְּבָרָיו, וְעַתָּה
אַחַר שְׁחִזְקִיָּה הַקַּל בְּכַבּוּד ה' וְהַסִּיר אֶת בְּמוֹתָיו לְכַבּוּד עֲצֻמוֹ, ה' אָמַר אֵלַי
עֲלֵה אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ, ר"ל הִנֵּה בְּאֵתִי לְרִיב רִיבּוֹ עַל שְׁבַט
מִזְבַּחוֹתָיו, וְכֵאֵילוֹ בְּפִקּוּדֵת ה' בְּאֵתִי : (מלבי"ם באור הענין)

יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וַיִּזְכַּר אֶל-רַב-שָׁקָה דְּבַר-נָא אֶל-עַבְדֶּיךָ

אַרְמִית כִּי שְׁמָעִים אֲנַחְנוּ וְאֵל-תִּדְבֵר אֲלֵינוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעַם אֲשֶׁר
עַל-הַחוּמָה:

רפ"י כי שומעים אנחנו. מכירים אנחנו אותו לשו' שומעים איטנדנ"ט
בלע"ז : ואל תדבר אלינו יהודית. שכל העם מכירים כל' יהודית והם
מתפחדים מדבריך (לפי שאמר להם אמרו נא אל חזקיה (סברו) שלא צא
להפחיד העם ורצקה ישראל מומר היה כסבורים הם אף שמאות רבו על
רצקה אבל לבו נמשך למשפחתו ויכמרו נוחמיו) : (רפ"י)

מצודת דוד ארמית. בלשון ארמית : כי שומעים. כי מבינים אנחנו ארמית
: יהודית. בלשון יהודית : באזני העם. בפניהם כשהם שומעים כי הכל
מכירים בו ואין מהדרך לפרסם דברי המלחמה בפני המון העם : (מצודת
דוד)

מלבי"ם - באור הענין וכי לא ידעו כי כונתו להפחיד העם, וכי לכן יהודית
ידבר? (יא) ויאמר אליקים, הם חשבו כי תכלית ביאתם הוא שחזקיהו
יניח מלאכתו שהתחיל לבצר החומה ולהכין אי"ע למלחמה, וישוב להיות
למס עובד ובזה יסור אשור מאתו, ואי"כ עקר שליחות רבשקה הוא אל
המלך עצמו שישלים אתו, ולכן אמר דבר נא אל עבדיך ארמית אחר
שאנחנו שומעים ומבינים לשון זה, ולמה תדבר אלינו יהודית באזני כל
העם הלא הם רק דברים הנוגעים אל המלך לבדו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שמעים. מבינים. יהודית, על ששבט יהודה היה
עקר המלכות יחסו השפה העברית על שמו : (מלבי"ם באור המלות)

צב ויאמר רב-שקה האל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את-הדברים
האלה הלא על-האנשים הישבים על-החומה לאכל את- (חראיהם)
צואתם ולשתות את- (שיניהם) מימי רגליהם עמכם:

רפ"י האל אדוניך. תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח וכי אל שניכם לבדכם
שלחני אדני הוא אל כולם שלחני ולכך צאתי שכל העם ישמעו ויראו ואל
יסיתם חזקיהו למרוד : לאכול את רואתם. אף הם צרעו המאור יאכלו.
את חריהם. רעי היואל דרך הנקב שלהם, ול' נאה תקנו סופרים לקרותו
לאתם כך שנו רבותינו מקראות הכתובים לגנאי קורין אותו לשבח כמו
(דברים כח) בעפולים בטחורים (קס) ישגלנה ישכבנה, חוריהם לאתם :
שניהם. מימי רגליהם, שניה' רואה לחה שני דכרסת' היא החלחולת

סקורין טבחיא בלע"ז עומדת ע"י שלש סינים : (כ"ז)

מצודת דוד האל אדוניך. וכי רק אל אדוניך ואלך שלחני אדוני לדבר דברי : על האנשים. אל האנשים : לאכול. להזהירם כי יבואו במצור ומעקת רעבון וצמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגלים : עמכם. ר"ל גם הם גם אתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חראיהם. מלי חור ונקב ור"ל צואה היוצאת מנקב פי הטבעת : שיניהם. הוא מי רגלים והוא קרוב מלי שתן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הלשון מורה שלא נשלח רק אל העם, והוא על כל פנים גם אל המלך נשלח, ולא יגרע מן העם? ומי"ש לאכל א חוריהם לא נודע קשורו? (יב) ויאמר רבשקה, אז גלה להם רבשקה, כי לא נשלחו אל חזקיהו כלל, כי אחר שחזקיהו כבר נתן מס ומרד באדוניו, אין לו תקנה, ובהכרח ענוש יענש ויעבירהו ממלכותו, ואת העם יעביר לגולה, כמו שהיה מנהגו עם העמים שמרדו בו אחרי שהיו תחת ממשלתו, שנענשו בגלות. ובזה דבר אין לו עם חזקיהו רק עם העם, להם שלח השלוחים שלא ישמעו אל חזקיהו, רק יצאו אליו וימסרו שיעשה עמהם כחפץ לבבו, וז"ש האל אדניך ואלך שלחני אדני לדבר את הדברים האלה התחשוב כי לך היה אדוני שולח שלוחים, כאילו אין ידו חזקה להכריחך בחרב עד שבא להכניעך בדברים, לא כן הוא, כי עקר שליחותי הוא אל האנשים האלה הישבים על החומה, ר"ל אחר שהעם הזה יושבים על החומה לבא מפני מלך אשור במצור ולאכל עמכם את צאתם מפני הרעב, עליהם חס מלך אשור בל ימותו ברעב, ולהם נשלחתי שימרדו בחזקיהו, ויצאו אל מלך אשור : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות על. כמו אל : חריהם שיניהם, הקרי צאתם ומימי רגליהם : (מלבי"ם באור המלות)

יג ויעמד רב-שקה ויקרא בקול גדול יהודית ויאמר שמעו את-דברי המלך הגדול המלך אשור

מלבי"ם - באור הענין ויעמד, לכן קרא בקול גדול ובלשון יהודית שישמעו ושיבינו כל העם, וייחד את דבריו אל העם, לאמר שמעו אל דברי המלך הגדול, לא אל חזקיהו הקטן ודל : (יד כב) מדוע אמר פה ישא, ובפסוק י"ח יסית? מדוע קצר פה בטענותיו, ואחר זה חזר לטענות אחרות : (מלבי"ם באור הענין)

יד כה אמר המלך אל-ישא לכם חזקיהו כי לא-יוכל להציל אתכם:

מצודת ציון **ישיא**. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר המלך**, הזכיר להם בקצרה עקרי הדברים שאמר תחלה, שהיה ענינם. **א**. בל יבטחו על גבורתם. **ב**. בל יבטחו על ה'. והנה יש הבדל בין נשא ובין הסית, נשא הוא בדבר שיש להמושא פחד מעשות הדבר והמשיא מדבר על לבו שאין לו לפחד, ומסית הוא בדבר שאין שייך בו פחד רק שמסית אותו בטענות וראיות להראות לו שראוי שיעשה הדבר הזה, ואמר **שחזקיהו לא ישיא אתכם** להסיר המורד מלבכם במה שיאמר לכם שיוכל להלחם עם אשור בכחו, כי הוא לא יוכל להציל אתכם, וכן. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ישיא**. ההבדל בין השיא הסית פתה, המשיא, מסיר המורד. הנחש השיאני, לא מות תמותן. זדון לבך השיאך, מי יורידני ארץ (עובדיה א' ג'). השא השאת לעם הזה, שלום יהיה לכם (ירמיי ד' י'). המסית מראה תועלת וצורך הדבר. ותסיתהו לשאול מאת אביה השדה (יהושע טו יח). ויסיתהו לעלות אל רמת גלעד (דה"ב, יח ב'). כי יסיתך אחיך נעבדה אלהים אחרים (דברים י"ג ו'). **המפתה**, מענין פתי, ע"י דברים בלבד כפתי מאמין לכל דבר. כיונה פותה אין לב. כי יפתה איש נערה בתולה : (מלבי"ם באור המלות)

טו וְאֶל-יִבְטַח אֶתְכֶם חֲזַקְיָהוּ אֶל-יְהוָה לֵאמֹר הֲצַל יִצְיָלְנוּ יְהוָה לֹא תִנְתֵּן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר:

מלבי"ם - באור הענין **אל יבטח אתכם אל ה'**, וזה משתי פנים, או שיאמר לכם **הצל יצילנו ה'** מצד זכותנו, או שיאמר לכם **לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור** שיעשה ה' זאת בעבור עיר קדשו, (וסמך בזה על דבריו הראשונים ולכן קצר בראיותיו), ולכן. (מלבי"ם באור הענין)

טז אֶל-תִּשְׁמְעוּ אֶל-חֲזַקְיָהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר עָשׂוּ-אֶתִי בְרָכָה וְצָאוּ אֵלַי וְאָכְלוּ אִישׁ-גִּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֲנָתוֹ וְיָשׁוּתוּ אִישׁ מִי-בֹרֹךְ: (פ)

רס"י **עשו אתי ברכה**. לאו אלי לשלום וברכוני והביאו אלי תשורת שלום : **ברכה**. שלוו"ד בלע"ז כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מז י) : **ואכלו**

איך גפנו. ואלך מעליכם וסבו בשלום עד שאמלא ארץ טובה כארצכם ואגלה אתכם שם כי כן דרכו להעביר האומות מארץ אל ארץ כמה שנאמר (לעיל י) ואסיר גבולות עמים : (רס"י)

מצודת דוד עשו אתי ברכה. ר"ל עשו עמי שלום לתת תשורות שלום : ואכלו וכו'. ר"ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות ולשאוב מהבורות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברכה. ענין מנחה ותשורה שלום כמו קח נא את ברכתי (שם לג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אל תשמעו אל חזקיהו, רק מרדו בו, ואם תאמרו מה נרויח בזה, אני אומר לכם בשם מלך אשור, עשו אתי ברכה ברכת שלום, וצאו אלי להקביל פני למען אדע כי תעשו מצותי, ובזה תרויחו, א. כי עתה תסור מכם המצור תיכף ואכלו איש גפנו ושתו איש מי בורו, ולא תמותו ברעב המצור, והשלוח הזאת תמשך לכם. (מלבי"ם באור הענין)

גז עד-באי ולקחתי אתכם אל-ארץ פארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם

רס"י אל ארץ כארצכם. אמר ר"ס בן יוחאי שוטה היה זה משל למלך וכו' בספרי פ' והיה עקב היה לו לומר אל ארץ יפה מארצכם אללל שלל היה יכול לספר בגנותה : (רס"י)

מצודת דוד ולקחתי. אקח אתכם מפה להוליך אל ארץ טובה כארצכם כי כן היה דרכו להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת : ארץ דגן. ארץ המגדל דגן : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותירוש. ענבי היין : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עד באי, להגלות אתכם. ב. כי הגם שאגלה אתכם בהכרח מצד שמרדתם פעם אחת, מ"מ תרויחו כי אקח אתכם אל ארץ כארצכם, ובל תחושו כי הגם שהארץ שאגלה אתכם שמה היא ארץ טובה, מ"מ עד שתחרשו ותזרעו שם ותמצאו לחם תמותו ברעב, כמו שיהיה בהבאים אל ארץ שממה מיושביה, לז"א כי היא ארץ שנמצאו שם דגן ותירוש עומדים בקמותיהם ולחם מתוקן וכרמים נטועים כי הארץ לא נחרבה, כי לקחתי את אנשיה והגליתי אותם בעת שכרמיהם נטועים ושדותיהם זרועים ואתם תמצאו הכל מוכן. משא"כ אם לא תצאו אלי

אז תמותו עתה ברעב המצור ואח"כ יהיה גלותכם לארץ ציה ושממה
(מלבי"ם - באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות דגן ותירוש לחם וכרמים. יצויר באקלים שיגדל שם
הדגן והיין כל השנה, כמו שהוא בחלק מאפריקא, כי לשם הגלם, וקרוב
לימי בציר ענבים זורע דגן, ובעת ידרוך תירוש, שדי תרומות עומדים
בקמותיהם, או יקדים הזריעה, ובעת אסוף התבואה יש יכול בגפנים
(מלבי"ם - באור המלות)

יח פן-יסית אתכם חזקיהו לאמר יהוה יצילנו ההצילו אלהי הגוים
איש את-ארצו מיד מלך אשור:

מצודת דוד פן יסית. שמא יפתה אתכם : ההצילו. ר"ל דעו שאין ממש
בדבריו כי האם הצילו וכו' : איש. ר"ל כל אלוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון יסית. מלי הסתה ופתוי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין (י"ח-כ"א) שאין ביכולת ה' להושיע, ותחלה טען כי
ה' שלחו? היש סכלות גדולה מזו שיסית אותם שיצאו אליו למען יגלם
ויתן להם ארץ כארצם ומה ירויחו? ומה הנחמה שיאכלו איש גפו? היה
לו לומר ארץ דגן וכרמים, ארץ לחם ותירוש? האריכות מן פסוק י"ח עד
כ"א, גלוי? (יח) פן יסית, עתה אמר פן יסית אתכם חזקיהו בטעמים
וראיות (שזה גדר שם הסתה), ויראה לכם בראיות לאמר ה' יצילנו, שנגד
מה שאמרתי שלא תבטחו על ה', יראה הוא ראיות להפך על פי דברי
הנביאים והאמונה שה' יציל אתכם. ע"ז השיב כי גם אם ירצה ה' להציל
אתכם לא יוכל, והביא ראיה ממה שלא הצילו אלהי הגוים איש את
ארצו, כי. (מלבי"ם באור הענין)

יט איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרנים וכי-הצילו את-שמרון
מידי:

רפ"י וכי הצילי את שומרון מידי. ובני שומרון היו עובדים לאלהי חרם
סכיניהם וחמת היא מחרם : (רפ"י)

מצודת דוד איה וכו'. ר"ל וכי היה בידם הכח להציל : וכי הצילו. וכי אלהי
שמרון הצילו את שמרון מידי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין איה אלהי חמת וכו', ואם תאמרו שאלהי ישראל

חזק יותר, משיב וכי הצילו את שמרון מידי הלא שומרון הוא מישראל, ופן תאמרו כי עד עתה לא רצו אלו האלהים להציל את עמם, ולא היה זה מפני העדר היכולת רק מפני חסרון הרצון, ע"ז משיב. (מלבי"ם באור הענין)

כז מִי בְּכָל-אֱלֹהֵי הָאָרְצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר-הִצִּילוּ אֶת-אֲרָצָם מִיַּד־כִּי-יִצִּיל יְהוָה אֶת-יְרוּשָׁלַם מִיַּד־:

מצודת דוד מי בכל וכו'. ר"ל וכי מי מאלהי העמים הציל את ארצו מידי לשתחשבו שהי יציל את ירושלים מידי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין מי בכל אלהי הארצות, אחר שעכ"פ בכל אלו הארצות הרבים לא נמצא אחד שהציל את ארצו יהיה הסבה מה שיהיה, כבר נוכל לדון היקש ההמשל מן הכלל על הפרט כי גם ה' לא יוכל או לא ירצה להציל את ירושלים ג"כ : (מלבי"ם באור הענין)

כח וַיִּחְרִישׁוּ וְלֹא-עָנּוּ אֹתוֹ דְבַר כִּי-מִצּוֹת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר לֹא תַעֲנֶהוּ:

מצודת ציון ויחרישו. שתקו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויחרישו, הגם שהיה ראוי שינקמו ממנו על החירוף והגידוף, אבל היה מצות המלך בל יענוהו : (מלבי"ם באור הענין)

כט וַיָּבֹא אֱלֹהִים בֶּן-חֲלֻקָּהוּ אֲשֶׁר-עַל-הַבַּיִת וְשָׁבָא הַסּוֹפֵר וַיֹּאחַ בֶּן-אֶסָף הַמִּזְכִּיר אֶל-חֲזֻקָּהוּ קְרוּעֵי בְּגָדִים וַיִּגִּדּוּ לוֹ אֶת דְּבָרֵי רַב-שָׁקָה: (ס)

רס"י קרועי בגדים. על ששמעו גידופי הסם והיא כמו ברכת הסם : (רס"י)

מצודת דוד קרועי בגדים. על ששמעו דברי רבשקה המחרף ומגדף כלפי מעלה להדמותו לאלהי עמי הארצות : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ואם לא היה מצות המלך בל יענוהו, מה היה להם לענות אם לא צוה מה שיענוהו? (כב) קרועי בגדים, על ששמעו ברכת השם : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה

פרק-לז

א ויהי כששמע המלך חזקיהו ויקרע את-בגדיו ויתכס בשק ויבא בית
יהוה:

מצודת דוד ויתכס. כסה עצמו בשק דרך צער ואבל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ויקרע את בגדיו, על חרופיהם, ויתכס בשק על
הצרה, ויבא בית ה' להתפלל : (מלבי"ם באור הענין)

ב וישלח את-אלֵיקים אשר-על-הבית ואת | שִׁבְנָא הסופר ואת זקני
הכֹהֲנִים מִתְכַּסִּים בְּשָׁקִים אֶל-יְשַׁעְיָהוּ בֶן-אֲמוּץ הַנְּבִיא: **ג** ויאמרו אליו
כה אמר חזקיהו יום-צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד-
משבר וכן אין ללידה. עת כרה הדומה לאשה היושבת על המשבר
ואין כח לולד ללדת : (מצודת דוד)

כ"י ותוכחה. אשפרוזמנ"ט בלע"ז האויזים מוכיחים בהצלחתם לאמר
ידינו רמה ואין חלהים כאלהינו : כי באו בנים. בני ישראל בניו של הקב"ה
: עד משבר וכח אין ללידה. עת כרה הדומה לאשה היושבת על המשבר
ואין כח לולד ללדת : (מצודת דוד)

מצודת דוד ותוכחה. האויב מתווכח להשתבח בהצלחתו ואומר ידי רמה
: ונאצה. מבזה את המקום בדברי חרוף : כי באו בנים. דימה בני הדור
לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים
: (מצודת דוד)

מצודת ציון ותוכחה. ענין תוכחות וברור דברים : ונאצה. ענין בזיון וכן
נאצו האנשים (ש"א ב) : משבר. מקום מושב היולדת וכן במשבר בנים
(הושע יג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מהו הכפל יום צרה ותוכחה? והמליצה כי באו בנים?
(ג) יום צרה, הנה ישעיהו כבר נבא להם מקודם כי סנחריב יפול בהר ציון
(למעלה י') ובאר בדבריו שם, כי מפלתו תהיה, אחר שיוקדם לה שני

ענינים. **א.** אם יחרף ויגדף ויתגדל על אל אלים (שם חי - כ'). (שנית) עד תגיע ציון עד סוף הצרה וחשכת הלילה שאז תהיה הישועה (שם כ"ד עד סוף הקאפיטל) עז"א עתה נתקיימו התנאים שהגבלת בנבואתך. **א.** כי יום זה **יום צרה** בתכלית כי בא האויב עד לפני ירושלים. **ב.** **ונאצה**, שנאץ את ה' בחרופים וגדופים. **ג.** **ותוכחה**, שבא להתוכח ולהוכיח בראיות שאין ביד ה' להושיע, ואם לא יושיע ה' יאמרו מאין יכולת, ומכל זה ידעתי **כי באו בנים עד משבר** שדומים כיולדה בעת שבתה על המשבר, שהגם שהחבלים גדולים מ"מ זה סימן שהלידה קרובה, וכן ידענו שהישועה קרובה, אבל **וכח אין ללידה** שחסר להיולדת כח ר"ל שחסר לנו המצות והמע"ט שהוא הכח שבה תדחה הטבע את העצמים אשר בבטן המלאה לחוץ, וחסר בין הכח האנושי הגבורה והחיל, בין האלהי ע"י צדקה ומעשים טובים. אך ע"י דבר אחד יצוייר לנו שתוקדם הלידה, והוא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עד משבר. מקום הרחם שהולד שובר שם את המסך בעת הלידה ויוצא לחוץ, אמר, הבנים כבר הגיעו עד המסך ההוא לשברו ולצאת מרחם, אבל צריך שתעזרם האם בכח הדוחה, **והלדה**, שהיא היולדת אין לה כח לדחותו לחוץ, הנמשל העת הגיע לשבור המצור ולצאת מעול סנחריב, רק צריך כח אחר חיצוני תורה ומע"ט החסר לנו: (מלבי"ם באור המלות)

ד | **אולי ישמע יהוה אלהיך את | דברי רב-שקה אשר שלחו מלך-אשור | אדניו לחרף אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע יהוה אלהיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה:**

כ"י | **והוכיח כלזכרים. הגיד כחו והראה הכלחתו והוכיח איספרובי"ר כלע"ז** : (כ"י)

מצודת דוד | **אולי ישמע ה'.** הלואי יתן לב לשמוע : **והוכיח.** התווכח בדברים כאשר שמע ה' : **ונשאת.** כאומר לזה שאלתי מעמך שתשא תפלה לה' : **השארית הנמצאה.** שארית ישראל הנמצא בירושלים כי כבר כבש כל ערי הבצורות שביהודה : (מצודת דוד)

מצודת ציון | **אולי.** הלואי וכן אולי יראה ה' בעניי (ש"ב ט"ו) : **והוכיח.** נתוכח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין | **אולי ישמע ספק,** ואיך אמר אשר שמע? ומה פיי והוכיח בדברים? (ד) **אולי ישמע ה',** ר"ל. **א.** אולי ישמע ה' חרופי רבשקה, והוא לא חרף מדעת עצמו רק בשליחות אדוניו **אשר שלחו לחרף אלהים חי,** ויענש אותו בעבור עון החירוף **ב.** **והוכיח בדברים,** הלא

הוכיח את חרופו זה בדברים וטענות, כמי"ש איה אלהי חמת וארפד, ואם לא יושיע ה' יתפאר כי נצח את יושב שמים. **ג. ונשאת תפלה**, וזכות התפלה תועיל להציל **השארית הנמצאה**, שאחר שכבר הגלה כל השבטים, ראוי שירחם ה' על השארית הנמצא עוד: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות והוכיח. הוכחה בראיות מענין וכוח. אשר שמע היא האזנת הדברים ואולי ישמע הוא לקבל הדברים ולהושיע עי"ז: (מלבי"ם באור המלות)

וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ חֲזָקִים: וְאֵל-יְשַׁעְיָהוּ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְשַׁעְיָהוּ: כֹּה תֹאמְרוּן אֶל-אֲדֹנֵיכֶם כֹּה | אָמַר יְהוָה אֱל-תִירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֲשֶׁר גָּדְפוּ נְעָרֵי מֶלֶךְ-אֲשׁוּר אוֹתִי:

מצודת ציון גדפו. חרפו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אל תירא, הודיע לו בל ירא מפני הדברים אשר שמע, כי בזה **גדפו נערי מלך אשור אותי**, לא את ישראל, ואני אעשה למען שמי, גם הודיע לו כי הדברים האלה לא היו בשליחות מלך אשור, כי בפעם הראשון גדפו הנערים מעצמם, ובכל זה בל ייראו כי יושיעם ה' למענם: (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּתֵּן בּוֹ רוּחַ וְשָׁמַע שְׁמוֹעָה וְשָׁב אֶל-אֲרָצוֹ וְהִפְלִתִיו בְּחָרֵב בְּאֲרָצוֹ:

רש"י ושמע שמועה. מיד זו שמועת תרהקה מלך כוש ומתוך כך ילך מעליכם הפעם הזאת להלחם עם תרהקה ואין זו סיבה לארצו ואח"כ יקוב הלום ואני עתיד להסיבו לארצו ולהפילו גם בחרב: (רש"י)

מצודת דוד נותן בו רוח. אעיר רצונו ללכת מפה כאשר ישמע שמועה היא שמועת תרהקה מלך כוש: **ושב אל ארצו**. סוף הדבר יהיה שישוב אל ארצו בפחי נפש ובארצו אפיל אותו בחרב: (מצודת דוד)

מצודת ציון רוח. רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מהו הרוח, הלא הוכרח לשוב על ידי השמועה ולא מרצונו עשה? ואיך אמר והפלתיו בחרב בארצו והוא שב עוד הפעם לירושלים? (ז) **הנני נותן בו רוח**, זה היה נס, שנתן ה' ברוחו, **א**. שיאמין

לקול השמועה ששמע כי תרהקה מלך כוש נלחם עליו, כי שמע זאת דרך שמועה בעלמא ואעפ"כ האמין הדברים, וז"ש **ושמע שמועה** ר"ל אתן בו רוח ומחשבה שישמע השמועה ויאמין לה. **ב**. היה הנס כי **שב אל ארצו**, ולא נשאר פה להלחם על ירושלים, ולשלוח קצת ממחנותיו הרבים על תרהקה, והודיע לו כי הסוף יהיה **שאפילהו בחרב בארצו**, כי עתה לא היה עדיין עת מפלתו, כי לכל יש זמן, והיה צריך עוד שיכבוש כוש ומצרים לקיים הנבואה שנבא עליהם (למעלה כ') ושיביא שללם לא"י שירשנו חזקיה, כמו שנבא (לקמן מ"ה) לדעת המפרשים. לכן סבב שישוב עתה לביתו עד כי בעת שהגיע מפלתו חזר לירושלים ושם נפלה מחנהו, ואח"כ בשובו לביתו בניו הכוהו בחרב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **רוח**, רצון : (מלבי"ם באור המלות)

ח וַיֵּשֶׁב רַב-שָׁקָה וַיִּמְצָא אֶת-מֶלֶךְ אַשּׁוּר נִלְחָם עַל-לְבָנָה כִּי שָׁמַע כִּי מִלְכֵי־שׁ׃

מצודת דוד **כי שמע וגו'**. ולזה הלך לבקשו באשר ימצא ומצאו נלחם על לבנה : (מצודת דוד)

ט וַיִּשְׁמַע עַל-תְּרַהֲקָה מֶלֶךְ-כוּשׁ לֵאמֹר יֵצֵא לְהִלָּחֵם אֶתְּךָ וַיִּשְׁמַע וַיִּשְׁלַח מִלְאָכִים אֶל-חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר׃

רס"י וישמע. מלך אשור : על תרהקה. לאמר יצא תרהקה להלחם אתך : וישמע וישלח מלאכים. אין וישמע השני כמו וישמע הראשון הראשון ל' שמוע' והשני ל' קבל' קבל דברי השלוחי וייטבו זעניו לתת לב להסתלק מעל ירושלי' להלחם תחלה עם כוש : וישלח מלאכים אל חזקיהו. להודיעו שאינו מסתלק לגמרי אלא ע"מ לשוב : (רס"י)

מצודת דוד **על תרהקה**. על אודות תרהקה : **וישמע**. קבל דבריו והוטב בעיניו להלחם עמו תחילה : **וישלח מלאכים**. שלח שוב לומר שאינו מסתלק לגמרי כ"א על מנת לשוב : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין וישמע וישמע כפול? למה שלח מלאכים אל חזקיהו הלא על ידי זה יכין את עצמו בתוך הימים למלחמה וטוב היה שלא יודיענו כי ישוב עליו שנית, למען יניח מעשות דבר? (ט) **וישמע על תרהקה**, שמע זאת דרך ארעי מפי עוברים ושבים, כי היה השמועה **לאמר יצא להלחם** שעדן לא לחם עמו בפועל רק יצא ממדינתו על דעת להלחם

אתו וכל זה הגם שלא היתה שמועה ברורה מ"מ וישמע והאמין לשמועה, (כנ"ל), וישלח מלאכים מבואר שאחר שראה שמוכרח לשוב לארצו, ידע שהעם לא ימרדו בחזקיהו, ורצה עכ"פ שחזקיהו ישלים עמו ויתן לו מס ויהיה לו עבד, ועייכ שלח שלוחים זאת הפעם אל חזקיהו לבדו, (כי לולא זאת למה שלח עתה, הלא טוב שיתיאש חזקיהו בתוך כך בחשבו שלא ישוב עליו וירפה מהכין תכסיסי מלחמה) : (וי י"ד) מדוע לא טען עתה כטענתו למעלה (ל"ו ז' יו"ד) כי בא בפקודת ה' על אשר התיר חזקיהו את במותיו? מדוע שלח ספרים עם השלוחים ולא עשה כן בפעם הראשונה? מדוע בפעם הראשונה דברו אל כל העם ועתה ייחדו דבורם אל חזקיהו לבדו? אם בפעם הראשונה לא ענהו מאומה ולא מלאו רצונו לצאת אליו הגם שדבר אל כל העם, איך עלה על לבו לשלוח ספרים, כאילו עתה שהוא יוצא מאתם ייראו מפניו יותר מבתחלה? (י) כה תאמר, הגם ששלח ספרים, ושם היה כתוב הכל בארך, מ"מ מסר ביד השלוחים קיצור הדברים בעל פה, כי בהספרים היו כתובים חרופים וגדופים כנזכר בד"ה. אל ישיאך, אל חזקיהו עצמו לא יכול לאמר שלא יושיעהו ה' מפני שבטל הבמות, כי חזקיהו יודע האמת שעשה זאת בעבור מצות התורה, לכן אמר אליו רק שאין יכולת ביד ה' להושיע : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וישמע, וישמע. ששמע וקבל הדברים : (מלבי"ם באור המלות)

ז' כה תאמר אל-חזקיהו מלך-יהודה לאמר אל-ישאך אלהיך אשר אתה בוטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור:

מצודת ציון ישיאך. יסית ויפתה אותך : (מצודת ציון)

יא | הנה | אתה שמעת אשר עשו מלכי אשור לכל-הארצות להחרימם ואתה:

מצודת דוד ואתה תנצל. וכי אתה תנצל בתמיה : (מצודת דוד)

יב | ההצילו אותם אלהי הגוים אשר השחיתו אבותי את-גוזן ואת-חרן ורץ ובני-עדן אשר בתלשור:

כ"י עדן. קם מלכות כמה לזאת אמר (יחזק' כז) חרן וכנה ועדן : (כ"י)

מצודת דוד ההצילו אותם. וכי אלהי הגוים הצילו את הגוים : (מצודת דוד)

וַיֵּבֶן אֵיחָהוּ מֶלֶךְ-חֲמַת וּמֶלֶךְ אֲרָפָד וּמֶלֶךְ לַעִיר סַפְרָוּיִם הַנֶּעַ וְעֹהָה:

רס"י הנע ועוה. הניעו ועוהו מלך אשור החריבם וטילטל' ממקומם :
(רס"י)

מצודת דוד לעיר ספרוים. לפי שהיתה גדולה וחשובה אמר בה לעיר : הנע ועוה. הניעם ממקומם והעקימם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנע. מל' הנעה : ועוה. מל' עוות ועקום : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנע ועוה, הניעם ממקומם לגולה, ועוה את גבול ארצם לבל יוכר בעתיד כמ"ש (למעלה י') ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שושתי, כמ"ש שם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ועוה. כמו ועוה פניה (למעלה כד א'): (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּקַּח חֲזַקְיָהוּ אֶת-הַסְּפָרִים מִיַּד הַמְּלָאכִים וַיִּקְרָאֵהוּ וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרֹשֵׁהוּ חֲזַקְיָהוּ לִפְנֵי יְהוָה: (o)

מצודת דוד את הספרים. כי שלח הדברים ההם בספר : ויפרשהו. פרש כל אחת ואחת : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ויקח חזקיהו, מבואר בד"ה כי בהספרים שנתן ביד השלוחים היו כתובים חרופים וגדופים על ה', ועתה ראה כי החרופים יצאו מן המלך בעצמו, וידע כי עתה יתקיים בו נבואת ישעיהו (למעלה י') לכן לא רצה להשלים ולהכנע רק לקחם אל בית ה' להתפלל : (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּתְפַּלֵּל חֲזַקְיָהוּ אֶל-יְהוָה לֵאמֹר: **יְהוָה** צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֹבִים אַתָּה-הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ אַתָּה עֹשֵׂת אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ:

מצודת דוד הכרובים. שעל הכפורת אשר על הארון וכאומר ואיך א"כ תמסור בידו את ירושלים ויבואו הכרובים ביד צר : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ה' צבאות**, אמר הנה בצד אחד אתה מושל על כל הצבאות עליונים ותחתונים, ואתה **אלהי ישראל** שאלהותך נודע על ישראל שהם עובדים אותך, וכן אתה **ישב הכרבים**, כי שם השגחתך ביחוד, עד שראוי לך לריב ריבם מצד קדושת שמך, כי **אתה הוא האלהים לבדך על כל הממלכות**, לא כמ"ש סנחריב איה אלהי חמת וארפד, כי לא נמצא אלהים זולתך אחר **שאתה עשית את השמים ואת הארץ**, ואלהיא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומתחות שמיא, וא"כ. (מלבי"ם באור הענין)

יז הטה יהוה | אֶזְנֶךָ וְשָׁמַע פִּקְחֵי יְהוָה עֵינֶיךָ וּרְאֵה וּשְׁמַע אֶת כָּל-דְּבָרֵי סִנְחָרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח לְחַרְף אֱלֹהִים קָי:

מצודת דוד **וראה**. דברי הספרים : **אשר שלח**. ביד מלאכיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פקח**. פתח כמו אפקח את עיני (זכריה יב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הטה ה' אֶזְנֶךָ וְשָׁמַע**, את חרופי השלוחים הראשונים, וגם **פקח עיניך וראה** הספרים המלאים חירוף וגידוף, ו**שמע** דברי השלוחים השניים שפירשו דברי סנחריב אשר שלח לחרף אלהים חי, כי. (י"ח כ"א) וכי בעבור שמלכי אשור החריבו כל הארצות, בעבור זה יחויב שיושיעם ה' מידו? (ית) **אמנם ה'**, אם היה המחרף איש אחר לא היה ראוי לשום לב על זאת אבל הלא זאת אמת **כי החריבו מלכי אשור את כל הארצות (ואת ארצם)** היינו האפרכיות שלהם) וגם זה אמת, כי. (מלבי"ם באור הענין)

יח אָמְנָם יְהוָה הֶחָרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת-כָּל-הָאָרְצוֹת וְאֶת-אַרְצָם:

רס"י **אמנם ה'**. אמת הוא כי החריבו מלכי אשור : **את כל הארצות ואת ארצם**. הארצות (רחשי) המדינות ואת ארץ (ארלס) הסמוכה להם, ערי הממלכה אשר הגם ראש למדינות קורא ארצות ושאר המחוזות אשר סביבותיהם קורא ארלס ובספר (מלכים ב יט) כתוב את הגוים ואת ארלס ול' אחד הוא :

מצודת דוד **אמנם ה'**. אתה ה' הנה אמת הוא שהחריבו את הגוים : **את כל הארצות**. הם ערי הממלכה : **ואת ארצם**. הם שאר המחוזות : (מצודת דוד)

יַטֵּן וְנָתַן אֶת-אֱלֹהֵיהֶם בְּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה כִּי אִם-מַעֲשֵׂה יָדַי-
אָדָם עֵץ וְאֶבֶן וְיֶאֱבָדוּם:

כִּשׁ"י ונתון. כמו ונתון אותו על כל ארץ מכרים ל' פעול שמור זכור
דוננ"ט זלע"ז. עץ ואבן. הם לפיכך לא היה בהם כח ויחזקום מלך אשור
(כש"י) :

מצודת דוד **כי לא אלהים המה.** אבל כל זה היה בעבור שאין בהם אלהות
ולזה האבידם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **נתנו את אלהיהם באש,** אבל זה היה מצד שאינם
אלהים : (מלבי"ם באור הענין)

כִּי וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדוֹ וְיִדְעוּ כָּל-מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ כִּי-אַתָּה
יְהוָה לְבַדָּה:

מלבי"ם - באור הענין **ועתה הושיענו, א.** בל יאמרו כי נצחו גם אותך. **ב.**
למען ידעו כל ממלכות הארץ כי אתה ה' לבדך : (מלבי"ם באור הענין)

כִּנֹּא וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶן-אֲמוּץ אֶל-חֲזַקְיָהוּ לֵאמֹר כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ אֵלַי אֶל-סַנְחַרִּיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר:

מצודת דוד **אשר התפללת.** בעבור הדבר אשר התפללת אלי : **אל סנחריב.**
על סנחריב : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **אשר התפללת אלי,** יען שעקר תפלתך היה אלי
בעבור כבוד שמי : (כ"ב ל') לפי המפרשים צ"ל בז לך לשון זכר, והמליצה
בכלל מוקשה לפי פי המפרשים : (מלבי"ם באור הענין)

כִּנְבִּי זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-דָּבַר יְהוָה עָלָיו בְּזֶה לָךְ לַעֲגָה לָךְ בְּתוֹלַת בֵּית-צִיּוֹן
אֲחֲרֶיךָ רֹאשׁ הַנִּיעָה בֵּית יְרוּשָׁלַם:

מצודת דוד **עליו.** על סנחריב : **בזה לך.** בת ציון תבזה אותך ותלעג עליך
(וקראה בתולה על כי לא נכבשה מעולם ולא באה ברשות אחר כבתולה
שלא באה ברשוי הבעל) וכן בתולת בת צידון (לעיל כג) : **אחריך.** אחרי
מפלתך תניע בראשה בדרך לעג : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **בזה לך**, אתה סנחריב דע כי בתולת בת ציון בזה ולעגה על חרופיך וגדופיך, **ובת ירושלים הניעה ראשה עליך** כי יודעת שפה יהיה מפלתך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בזה**. לעגה המבזה מפני שאין הדבר נחשב בעיניו. והלועג, להראות פחיתת מעשיו, וקרא בת ציון בתולה כי מצודת ציון היא עיר דוד היתה בצורה מלהכבש, לא כן ירושלים לא היתה בתולה : (מלבי"ם באור המלות)

כג **את-מי חרפת וגדפת ועל-מי הרימותה קול ותשא מרום עיניך אל-קדוש ישראל:**

מצודת דוד **את מי**. למה לא שמת על לבך להבין את מי חרפת : **מרום**. לרום רקיע : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **את מי**, בת ציון היא אומרת לך את מי חרפת? הלא את ה', ויותר כי **הרימותה קול** לחרף בפרסום רב, ויותר מזה כי לא היה כוונתך רק להכעיס העם, רק **ותשא מרום עיניך** כי רצית לחרף ה' בעצמו ולנאצו. מבאר את מי חרפת? הלא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חרפת וגדפת**. המחרף יהיה גם מאדם לאדם והמגדף עקרו את ה' הוא מגדף, ברכת ה', ודומהו אם מגדף קדושת ישראל ותורתם, ופה הכוונה היתה החירוף, ולזה שלחם, כמ"ש (ד"ה שם) וספרים כתב לחרף, וכאן (פסו' ד') אשר שלחו לחרף, והם גדפו שע"ז יקבל חירוף וחרפה, כמ"ש אשר גדפו נערי מלך אשור אותי : (מלבי"ם באור המלות)

כד **ב'יד עבדיך חרפת | אדני ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון ואכרת קומת ארזיו מבחר ברשיו ואבוא מרום קצו יער כרמלו:**

רס"י **מרום הרים**. הר הבית : **ירכתי לבנון**. בית המקדש : **ואכרות קומת ארזיו**. לא חלך לארצו עד אשר אחריבנו : **קצו**. סופו : **יער כרמלו**. טוב שחוו וכובל חזקו : (רס"י)

מצודת דוד **מרום הרים**. זה הר הבית : **ירכתי לבנון**. בסוף יער הלבנון מקום הארזים הגבוהים : **קומת ארזיו**. ר"ל הגבורים : **מרום קצו**. הוא

בית המקדש שהוא מקום הרם והקץ מכל הדברים הנחמדים שיש בעולם : **יער כרמלו**. ר"ל מיטב שבחו וכובד חזקו : (מצודת דוד)

מצודת ציון כרמלו. מקום שדות וכרמים משובחים קרוי כרמל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ביד עבדיך חרפת ה', הלא את ה' חרפת. ותאמר, הוכחת לאמר כי כבר התחלת להלחם עם ה' ותוכל לו, וצייר כי ה' סביב למשכנו יקיפוהו הרים גדולים ועליהם יער גדול מארזים וברושים וכבר עלה על מרום הרים עד ירכתי לבנון וצדו, וגם התחיל לקוצץ היער ארזיו וברושיו, ולעשות דרך לגדודיו, עד שכבר בא עד מרום קיצו, עד נקודת הרום ששם יער הכרמל יער המובחר שלו, (כ"ז ציור על היער שכבש כמ"ש וברד ברדת היער (למעלה ל"ג) עד שגלה את מסך בית יהודה והיה נוח לו לכבש ירושלים) : (מלבי"ם באור הענין)

זכה אני קרתי ושתיתי מים ואחרב בכף-פעמי כל יארי מצור:

רש"י אני קרתי ושתיתי. כלומר התחלתי בכל מעשי וגמרתי והלכתי כזה הכורה צור ומואל מים ומלכיה ל' מקור : ואחריב בכף פעמי. (אם) באתי לצור על עיר הבטוחה בחוזק נהרותיה הבאתי עליה גייסות רבים וכלו מימי נהרותם בנתיית בהמתם ומדרך כף רגליהם : ואחריב. ל' הוה כלומר כן דרכי תמיד : יאורי מלור. יאורי עיר הבאה במלור ע"י יאורות : (רש"י)

מצודת דוד אני קרתי ושתיתי. ר"ל מעולם הצלחתי במעשי כמו הכורה באר ומצלח למצוא המקור ושונה מימיו : ואחריב. כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק נהרותיה אשר סביב לה אז הבאתי עליה חיילות רבו' והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון קרתי. חפרתי אחר מקור והוא מלי יקרוה עורבי נחל (משלי ל) שהוא ענין נקב ובקוע : פעמי. רגלי כמו פעמי דלים (לעיל כו) : מצור. ענין חוזק והוא מלי צור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אני קרתי, גם נגד שחזקיהו סתם כל המעינות בל ימצא האויב מים לשתות, גם קיוו את המים בין שני חומות העיר להיות מי מצור בפני האויב שיעכבוהו המים אשר סביב, כמ"ש (למעלה כ"ב) ומקוה עשיתם בין החומותים, אמר, נגד שהסבו המים מחוץ לירושלים, אני איני צריך למי הברכה, כי אני קרתי גליתי מקורות ומעינות ושתיתי מים שמצאתי. ונגד מה שסמכו על יאורי מצור שעשו בין החומותים, אני צריך לסתום היאורים האלה כי כף פעמי חיילותי דים להחריב יאורי

מצור האלה. כ"ז התפאר סנחריב. משיב לו ה'. מה תתפאר בכחך זה
(מלבי"ם) באור הענין)

לכּוּ הַלּוֹא-שָׁמַעַתְּ לְמַרְחֹק אוֹתָהּ עֲשִׂיתִי מִיָּמַי קֶדֶם וַיִּצְרַתִּיהָ עִתָּהּ
הַבְּאִתִּיהָ וַתְּהִי לְהַשְׁאוֹת גְּלִים נְצִים עָרִים בְּצָרוֹת:

רפ"י הלא שמעת. ולמה תתפאר אין זה שלך כי גזרה היא מלפני זה שנים רבות שתייה אתה פורע פורענות מן העכו"ם כענין שנא' (לעיל י') הוי אשור שבט אפי. הלא שמעת למרחוק. יותר מע' שנה שנתנבא עמוס (עמוס ז) שנתים לפני הרעש וישראל גלה יגלה מעל אדמתו מאז יש לך לשמוע שעשיתי והכנתי פורעניות זו : מימי קדם. משעת ימי צראשית עלתה על לבי אותה גזרה שנגזרה עליך שנאמר (לעיל ל) כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן עתה כשהגברתיך על העכו"ם הביאותיה לאותה גזרה כדי שתהא להשאות לגלים נלים ערים בצורות, שתהרוג את יושביהן ותהיין שאיה מאדם ויתעתדו לגלים לומחים ירק : (רפ"י)

מצודת דוד למרחוק. מזמן רחוק : אותה. את הגזרה הזאת עשיתי מימים קדמונים. ויצרתייה. ואני יצרתי את הדבר הזה וכפל הדבר במ"ש : עתה הבאתיה. אני הבאתי עתה את הדבר על ידיך : ותהי. אתה תהיה למכת מרדות להחריב ערים בצורות לעשותם שממה וגלים מצמיחים נצים ופרחים : (מצודת דוד)

מצודת ציון להשאות. ענין שממון וכן אמש שואה ומשואה (איוב ל) : גלים. הוא כענין תל. נצים. פרחים וכן הנצו הרמנים (ש"ה ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הלא שמעת למרחוק, אם היית שומע מרחוק ממקום שאתה גר שם את דברי הנביאים שנבאו כ"ז שכן יהיה, הלא אז היית יודע כי אותה עשיתי אנכי, ולא בכחך פעלת זאת, ויותר מזה (הלא שמעת) מימי קדם אם היית שומע דברי הנביאים שנבאו זאת כבר מימי קדם שכן יהיה בעתיד, הלא אז היית יודע שלא לבד שאותה עשיתי שהוא גמר המעשה, כי גם יצרתייה אנכי יצרתי עקר הדבר ועצמותו, כי הגדתי אחרית דבר זה מראש. אמנם דע ג"כ כי תכלית המעשה הזה מה שהבאתי אותך להחריב את ארץ יהודה ולהפך עריהם לגלים, הוא כי זאת תהי להשאות גלים אתה תשאה ותשומם ערים לעשותם גלים, כדי שמן הגלים האלה נצים ערים בצורות יניצו ויציצו ערים בצורות שהערים שהפכת לגלים, יצמחו עתה הגלים ויתהוו מהם ערים בצורות, תפס משל הגרעין הנזרע בארץ שהפסד הזרע תצמיח נטע נעמן, כן הפסד הערים

הפרזות לגלים יצמיחו קריות בצורות, זה היה תכלית מעשי שעל ידי שהחרבת ערי יהודה ישובו אלי ויבנו שנית בימי חזקיהו ביתר עוז ותפארת (מלבי"ם): באור (הענין)

לכז וְיֹשְׁבֵיהֶן קֶצְרֵי-יָד חֲתוּ וּבָשׂוּ הָיוּ עֹשֵׁב שָׂדֵה וִירֵק דָּשָׂא חֲצִיר גִּגוֹת וְשָׂדֵמָה לְפָנָי קָמָה:

רס"י וְיוֹשְׁבֵיהֶן קֶצְרֵי יָד. אֲנִי הִתְשַׁתִּי אֶת כַּחַן לְפָנֶיךָ : וְשָׂדֵמָה לְפָנָי קָמָה. שָׂדֵמָה הוּא שְׁקוֹרִין אֲשֶׁטּוּבִל"א בְּלַע"ז הַנְּשֹׂאֶת בְּקֶרֶקַע שְׂרָשֵׁי הַקְּלִיר : לְפָנָי קָמָה. כְּשֶׁלֶא הִגִּיעַ לְהִתְבַּסֵּל וְלְהִקְשׁוֹת לְבָא לְיַדֵּי קָמָה וְהוּא חֶלֶס וְרַךְ : לְפָנָי קָמָה. בְּטֵרֶם יִהְיֶה קָמָה : (רס"י)

מצודת דוד וְיוֹשְׁבֵיהֶן. יושבי הערים ההן עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך ונשברו ונתביישו : **עשב שדה**. כעשב שדה : **וירק דשא**. מקום הירוק שבדשא החלש מאד : **חציר גגות**. כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש : **ושדמה**. כשבלים הנשדפים טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה כי אז המה חלושים עד למאד ור"ל הנה אני הוא המתיש לפניך את העכו"ם ולא בעוצם ירך נצחתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חֲתוּ. פחדו ונשברו : **ושדמה**. הוא כמו ושדפ' הנאמר במ"ב כי בומ"ף מתחלף וענינו לקוח הזרע : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וְיוֹשְׁבֵיהֶן, וגם מה שיושבי הערים האלה אשר התעתדו לגלים היו קצרי יד, ולא יכלו לקום מפניך רק חתו ובשו גם זה לא היה להכריתם לגמרי, רק היושבים האלה היו דומים כמו **עשב שדה** וִירֵק דָּשָׂא. לפני קמה, כמו שלפני הקמה טרם תתבשל התבואה יגדל תחלה עשב שדה וירק וחציר גגות ושדמה שהם שאר מיני עשבים, וכולם עוד יבלו טרם שתתבשל התבואה, ומ"מ אחרי נבול מינים האלה יבש חציר נבל ציץ, ואז נראה עמקים יעטפו בר, ושדי תרומות מלאים קמה ותבואה, כן קצרי יד אלה חתו ויבושו ותחתיהם יצמח צמח צדיק לגאון ותפארת שהוא דורו של חזקיהו : (מלבי"ם באור הענין)

לכח וְשַׁבְתָּךְ וְצִאתָךְ וּבֹאָךְ יְדַעְתִּי וְאֵת הַתְּרַגְּזָךְ אֵלָי:

רס"י וְשַׁבְתָּךְ וְלֹאֲתָךְ וּבֹאָךְ יְדַעְתִּי. ת"י ומיתכך בעלך ומיפקך לזכר לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי כשעלתה מחשבה בלכך ונועלת להחריב את ביתי אני ידעתי : (רס"י)

מצודת דוד **ושבתך**. תי"י ומיתבך בעצה : **ואת התרגוזך**. ואף את התרגוזך
אלי ידעתי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **התרגוזך**. ענין תנועה חרדת המהירות וכן הרגיז ממלכות (לעיל
כ"ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ושבתך**, ר"ל וא"כ בל תחשוב כי ידך עשו לך חיל,
ועלית מרום בכח עצמך, רק בין העת שישבת בבית ובין העת שיצאת
ובאת לכבוש ממלכות, **ידעתי**, כ"ז היה בידיעתי והשגחתי, אמנם דע כי
אני יודע גם כן **התרגוזך אלי**, החרופים והגדופים. ובעבורם תענש, כי.
(מלבי"ם באור הענין)

כַּטִּי יַעַן הַתְּרַגְזָךְ אֵלַי וְשִׁאֲנַךְ עָלַי בְּאֲזְנֵי וְשִׁמְתִי חֲחִי בְּאֶפְךָ וּמַתְגִּי
בְּשִׁפְתֶיךָ וְהִשִּׁיבְתִיךָ בְּדַרְךָ אֲשֶׁר-בָּאתָ בָּהּ:

רס"י **התרגוזך**. התרעשך והתגזרך עלי : **שאנךך**. כמו ושאוךך : **חחי**. כמין
טבעת הוא ותוחזין אותו בשפת בהמה שעסקיה רעים למושכה זו :
ומתגי. ת"י זמם והוא סל ברזל ותוחזין אותו בנחירי הנאקה והוא שסנינו
ונאקה בחטם זמס' שבת (ל"ע כי מהפסוק נראה להדיא להיפך כי חח
בחטם ומתג : (רס"י)

מצודת דוד **אלי**. באה אלי : **ושמתי חחי**. ר"ל בע"כ אשיב אותך : (מצודת
דוד)

מצודת ציון **ושאנךך**. הוא מלי שאון והמייה : **חחי**. הוא הטבעת ההושם
בלחי בהמה שעסקים רעים למשכה על ידה וכן ונתתי חחים בלחיך
(יחזקאל ל"ח) : **ומתגי**. הוא כעין רסן כמו מתג לחמור (משלי כ"ז) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **יען עלה באזני התרגוזך אלי ושאנךך**, שהקשבת איך
חרפת בקול שאון גדול ופרסום רב, לכן **ושמתי חחי באפך** בל תוכל ללכת
הלאה עד ירושלים, **ומתגי בשפתיך** בל תוכל לחרף ולגדף עוד, **והשבתוך**
כמו שהיה : (מלבי"ם באור הענין)

זל וְזֶה-לְךָ הָאוֹת אֲכֹל הַשְּׁנָה סְפִיחַ וּבִשְׁנָה הַשְּׁנִית שְׁחִיס וּבִשְׁנָה
הַשְּׁלִישִׁית זָרְעוּ וְקָצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים (ואכול) וְאָכְלוּ פְרִיָם:

רס"י וזה לך האות. הדבור הזה אינה לסנחריב אלא הנביא אמר לחזקיה והתקובה הזאת תהיה לך לאות להבטחה אחרת הנה החריבו הלגיונות את כל הזרעים וגדעו את כל האילנות והקב"ה מבטיחך שתסתפקו השנה הזאת בספיחי הזרעים שיצמחו מאליה': **אכול השנה**. לאכול השנה ספיח : **ובשנה השנית שחיס**. הן ספיחי גידועי אילנו' כך הוא בסדר עולם אצל יונתן תירגם כתכתין ספיחי ספיחים וזה לך האות כשתראה סיתקיים דברי שישוב סנחריב לארצו ויפול תאמין שתתקיים עוד הבטח' השניי' : (רס"י)

מצודת דוד וזה לך האות. אל מול חזקיהו ידבר הנה התשועה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה הלגיונות החריבו וקללקו הזרעים וגדעו האילנות והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה ההיא בספיחי הזרעים : **ובשנה השנית שחיס**. אולי היתה שנת השמטה והיו אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים : **ובשנה השלישית זרעו**. ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ספיח**. הוא הצומח מהגרעין הנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כ"ה) : **שהיס**. ענינו ספיחי ספיחים, או ספיחי האילנות ואין לו דומה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מה היה האות? אם כמפי' איך יהיה מפלת סנחריב אות ועדן לא נפל, ועת יפול אין צריך אות לשיטעו כרמים, כי מי יעכב אז בידם את האויב נפל שדוד? (ל) **וזה לך האות**, יען שדמה חרבן הערים ואנשיהם, וצמחם שנית ביתר שאת, לצמחי השדה הצצים וצומחים אחרי בלותם, לקח את יבול הארץ לאות על יבול האנשים והפרותם, אומר הנה עתה כל הארץ חרבה עד שבשנה הזאת תוכרח לאכול ספיח מרוב השממון, וכן בשנה השנית לא יהיה באפשר לזרוע מרוב השממון, ומכל מקום הנה בשנה השלישית כבר תזרעו תבואה ותקצרו, וכן תטעו כרמים וגם תאכלו פרים, כי תשוב הארץ לאיתנה, דבר זה שיקרה בצמחי השדה ונטיעות הכרם יהיה לאות וסימן על ישרש יעקב כי יציץ ופרח ומלאו פני תבל תנובה, וזה לאות כי כמו כן. (מלבי"ם באור הענין)

לא וְיִסְפָּה פְּלִיטַת בֵּית-יְהוּדָה הַנְּשֹׂאָרָה שְׂרֵשׁ לְמָטָה וְעֲשֵׂה פְּרִי לְמַעַלָּה:

מצודת דוד **שורש למטה**. ר"ל יהיו ממולאים בכל טוב כהאילן הנטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה,**
השרשים יתוספו למטה, ויעשו פרי למעלה, ר"ל יתוספו בין הערי מבצר
וכח המלכות, ובין העם וההמון : (מלבי"ם באור הענין)

לב **כי מירושלם תצא שארית ופליטה מהר ציון קנאת יהוה צבאות**
תעשה-זאת:
(o)

כ"י **קנאת ה' נצלות. סיקנא לשמו ולא מחמת זכות סבידכס למדנו**
סתמה זכות אבות : (כ"י)

מצודת דוד **כי מירושלים וגו'. ר"ל ירושלים תהיה השארית להנצל מיד**
סנחרב וכן ופליטה מהר ציון וכפל הדבר במ"ש : קנאת ה'. כי יקנא לשמו
אשר חרף רבשקה וסנחריב : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כי מירושלם תצא שארית,** כי המון עם ירושלים
נשארו במקומם ולא נגלו, **ופליטה מהר ציון** ר"ל ע"י הר ציון שהוא
חזקיהו היושב במצודת ציון תצא פליטה שהגולים פלטו פליטיהם וישובו
לחסות בצל חזקיהו, וקנאת ה' תעשה זאת על שחרף וגדף ויקנא ה' לשמו
ולארצו : (מלבי"ם באור הענין)

לג **לכן זה-אמר יהוה אל-מלך אשור לא יבוא אל-העיר הזאת ולא-**
יורה שם חץ ולא-יקדמנה מגן ולא-ישפך עליה סלה:

כ"י **ולא יקדמנה מגן. לא יערוך לפניך מגן כדמתרגם לפני קדם :** ולא
ישפך עליה סולה. לא יצבור עליה מליתא, אומר אני הוא שפוכין עפר
ואוצרין לפני החומה והמגדלות לבנות עליה כרכוס : סולה. ע"ש
סוללים וכובצין אותה במקבות כדי שיתקשה ותרגומו מליתא על קם
שעושין לו מתחילה שני מחילות גדר קני' ושופכים העפר ביניהם וכובצין
אותו קם לאחר שמלאו את המחילות ושמעתי שסותרין אותו זריקת
האבנים גדולו' שקורין פורייר"א בלע"ז אבל אין באבנים ל' שפיכה ולא
ל' סלילה ואין ל' התרגום נופל על פתרון זה : (כ"י)

מצודת ציון יורה. ישליך כמו ירה בים (שמות ט"ו) : **ולא יקדמנה. לא**
יערוך לפניו כי התרגום של לפני הוא קדם וכן במה אקדם ה' (מיכה ז')

סללה: הוא צבור העפר ששופכים מול העיר ועולים בה להלחם וכן ושפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ז') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לכן, לא יבא, ואף לא יורה חץ, ואף גם לא יקדים** אותה במגן שזה יעשו טרם שמורים חץ שמקדים מגן לבל יורו עליו מתוך העיר, ואף לא ישפוך סוללה שעושים מקום גבוה שמשם יורו אל העיר, וכ"ש שלא יתחילו לירות אחר שאף סוללה לא יהיה להם, רק. (מלבי"ם באור הענין)

לד בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר-בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל-הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבֹא נְאֻם-יְהוָה:

מלבי"ם - באור הענין למה כפל ואל העיר הזאת לא יבוא? השמש עשר מעלות, ובד"ה נזכר ששרי בבל שלחו לדעת המופת אשר נעשה בארץ? השיב על שאלת מה אמרו אליך? מה רצה במה שאמר מארץ רחוקה באו, וכי לא ידע כמה מבבל לארץ ישראל? (לד) **בדרך אשר בא בה ישוב**, וגם אף שאח"כ ישוב שנית על ירושלים מ"מ אל העיר הזאת לא יבא : (מלבי"ם באור הענין)

לה וְגִנּוֹתַי עַל-הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעַנִּי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי: (o)

מצודת דוד למעני. למען כבוד שמי : (מצודת דוד)

מצודת ציון וגנותי. מלי הגנה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וגנותי, וזה יהיה **למעני** בעבור חילול ה' ובעבור מלכות ב"ד : (מלבי"ם באור הענין)

לוז וַיֵּצֵא | מִלֶּאךָ יְהוָה וַיִּכֶּה בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וְחַמְשָׁה אֲלֶף וַיִּשְׁפְּימוּ בַבְּקָר וְהָיָה כָּלם פְּגָרִים מִתִּים:

רש"י ויאל מלאך ה' וגו'. לאחר שהלך ונלחם עם כוש חזר וצא לירושלים וצאותו שעה ויאל מלאך ה' וכך שנוייה בסדר עולם הגני נתן זו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר וישמע על תרהקה וגו' (לעיל לו) שטף שנא הסוכן וסיעתו והולכים בזיקים והלך לו לכוש ולקח חמדת כל האולרות וצא לו לירושלים לקיים מה שנאמר (לקמן מה) יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו זו ירושלים. אחריך ילכו. זה חזקיהו, צאותה שעה וישלח את תרתן

ואת רב סרים הם הגזכרים בספר (מלכים ב יח) והם המלכים שנאמר עליהם ששלח אחר השמועה שנא' (לעיל לז) וישלח מלכים אל חזקיהו ולא הם באו עם רבקה בשליחות הראשון ועל אותן הספרים השיבו יסעיהו (שם) בזה כך לעגה לך אותה שעה וילא מלאך ה' ויכה וגו', כלם מלכים קטורי כתרים בראשיהם וקטן שכולם היה שר על שני אלפים שנאמר (לעיל לו) ואתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת אחד וגו' למדנו על קטן שבפחותים שהוא שר על אלפי איש ונפלו הם וגייסותם : (רס"י)

מצודת דוד ויצא מלאך ה'. לאחר שנלחם בכוש חזר ובא לירושלים ואז יצא מלאך ה' וגו'. וישכימו בבוקר. שנחריב והמעט אשר נשאר חיים : (מצודת דוד)

לז ויסע וילך וישב סנחריב מלך-אשור וישב בנינוה :

רס"י וישב בנינוה. היא ראש המלכות כענין שנאמר (בראשית י) מן הארץ ההיא ילא אשור ויבן את נינוה : (רס"י)

מצודת דוד בנינוה. היא ראש למלכות אשור : (מצודת דוד)

לח ויהי הוא משתחוה בית | נסרף אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הפהו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט וימלך אסר-חדן בנו תחתיו : (o)

רס"י בית נסרוך. נסר מתיבתו של נח כדמפורס בלגדת חלק : הכהו בחרב. שאמר אם תליל אותי שלא יהרגוני בני מלכותי שהבאתי בניהם כאן ומתו אקריב שני בני לפניך עמדו והרגוהו : (רס"י)

מצודת דוד בית נסרוך. נסר מתיבתו של נח היה לו לאלוה ובעת אשר השתחוה לה הכוהו בניו : והמה. בני סנחריב אשר הכוהו : (מצודת דוד)

א בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת וַיָּבֹא אֵלָיו יִשְׁעִיָּהוּ בֶן-אֲמוּץ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה-אָמַר יְהוָה צוּ לְבִיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תַחֲיֶה:

כז"י **בימים ההם.** שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי מִפְּלֹתוֹ שֶׁל סַנְחֵרִיב חָלָה חֲזַקְיָהוּ וַיּוֹם ג' כְּשַׁעֲל' בֵּית ה' הוּא יוֹם מִפְּלֹתוֹ שֶׁל סַנְחֵרִיב וְהוּא י"ט רֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח: **כי מת אתה ולא תחיה.** מֵת אַתָּה בְּעוֹה"ז וְלֹא תַחֲיֶה לְעוֹה"ב מִשּׁוּם לֹלֵךְ נִסְכָּת אִיתְתָּא כו' כְּדֹאִיתָא בְּזַרְכוֹת: (כז"י)

מצודת דוד **בימים ההם.** אַרְז"ל שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי מִפְּלַת סַנְחֵרִיב: **למות.** ר"ל חוֹלֵי אֲנוּשָׁה וּמִסּוּכְנַת שֵׁשׁ בַּה כְּדִי לְמוֹת: **צו.** הִיא מִצְוֵה עַל עֵנִי בֵּיתְךָ: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **בימים ההם,** אוֹיְבֵי הָאָדָם הֵם שְׁלֹשָׁה. **א.** הָאוֹיֵב הַיּוֹתֵר חִיצוֹנִי, וְהוּא הָאוֹיֵב שִׁיבָא עֲלָיו מִבְּחוּץ מְזוּלְתוֹ מִבְּנֵי אָדָם. **ב.** הָאוֹיֵב הַקְּרוֹב אֵלָיו, וְהֵם כַּחוֹת הַגּוֹף וְהַרְכַּבְתּוֹ, אֲשֶׁר יַעַן הוֹרְכָב וְהוֹמְזָג מְדַבְּרִים שׁוֹנִים מִתְּנַגְדִּים, עַת יוֹפֵר הַבְּרִית בִּינֵיהֶם וַיִּתְּגַבְּרוּ הַכּוּחוֹת הַמִּתְּפַעֲלִים עַל הַפּוֹעֲלִים, אִזּוֹ הָאֲנִיָּה חֲשָׁבָה לְהִשְׁבֵּר. **ג.** הָאוֹיֵב הַיּוֹתֵר פְּנִימִי, הֵם רוּעֵ הַתְּכוֹנוֹת הַמְּדוּת וְהַתְּאוּוֹת הַשְּׁתוּלִים בְּנַפְשׁוֹ, וְהַפֶּלֶס בִּידוֹ לְהִטּוֹתָם כְּפִי בַחִירְתּוֹ, וְעַת לֹא יִמְשׁוּל בְּרוּחוֹ, יַחֲלִיא אֶת נַפְשׁוֹ וַיִּטְבִּיעֵנָה בְּמִצּוֹלוֹת הָאֲבָדוֹן, וְהֵנָּה חֲזַקְיָהוּ נִקְבְּצוּ בָּאוֹ עֲלָיו רִגְשַׁת שְׁנֵי הָאוֹיְבִים הַחִיצוֹנִים, כִּי שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי בּוֹא סַנְחֵרִיב הָאוֹיֵב הַנִּכְרִי אֶל שַׁעֲרָיו, גַּם הָאוֹיֵב הַיּוֹתֵר קְרוֹב אֵלָיו שֶׁהֵם תְּחִלּוּאֵי הַמְּזָג וּמְדוּי הַהִרְכָּבָה סָבִיב שְׁתוֹ עֲלָיו לְהַאֲבִידוֹ. וְזֶה סֵפֶר כִּי בִימֵי הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת, וְכִבֵּר תִּרְאָה אֵיךְ דוֹד אֲבִי אֲבִיו, הַתְּאוּנָן וַיִּתְּפַלֵּל וַנִּתֵּן תּוֹדָה תְּמִיד עַל הַצִּלַּת שְׁנֵי הָאוֹיְבִים הַקְּשִׁים הָאֵלֶּה, כְּמוֹ שְׁבָאֲרָנוּ כִּי בְּסֵפֶר תְּהִלּוֹתָיו, וְרָאָה בִּיחּוֹד (קֶאֱפִיטֵל וְאִיו, לִי מִ"א), אֲמַנֵּם עַת יִנְצַח הָאָדָם הָאוֹיֵב הַיּוֹתֵר פְּנִימִי, שֶׁהוּא עַת יִטִּיב מַעֲשָׂיו, וְנַפְשׁוֹ וְשִׁכְלוֹ יִהְיֶה לְהֵם שְׁלוֹם אֲמַת. כִּי אִזּוֹ גַּם שְׁנֵי אוֹיְבָיו הַחִיצוֹנִים יִכְנַעוּ מִפְּנֵיו. וְעִ"ז עַת בֹּא יִשְׁעִיָּהוּ לְהַעִירוֹ, כִּי מֵת הוּא וְלֹא יַחֲיֶה, כִּי חֲסַר לוֹ עֵנִין פְּנִימִי שֶׁהוּא סָבֵת חַיִּים הָאֲמַתִּיִּים הַנִּצְחִיִּים כְּמִ"ש חֲז"ל עַל זֶה, אִזּוֹ רָאָה וַיִּבֵּן מָה לַעֲשׂוֹת: (מִלְּבִי"ם בְּאוֹר הָעֵנִין)

ב וַיִּסֹּב חֲזַקְיָהוּ וַיִּתְּפַלֵּל אֶל-יְהוָה:

מצודת ציון **הקיר.** הַכּוֹתֵל: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ויסב**, להתפלל בכונה שלמה, והדרש ידוע, כי לכן הסב פניו אל הקיר כדי שלא יטרידוהו בני הבית ויוכל להתפלל מקירות לבו : (מלבי"ם באור הענין)

גז ויאמר אנה יהוה זכר-נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקהו בכי גדול: (o)

רפ"י חנה ה' חיה רחמנותך : (רפ"י)

מצודת ציון **אנה**. הוא ענין לי בקשה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ויאמר**, הנה השלמות תנאיה שלשה. **א**. שלמות העיון תולדות השכל, והוא האמת, שלא יאמין בשוא נתעה אך ישיג ויאמין האמת באמונות ובדעות, עז"א זכור את אשר התהלכתי לפניך באמת. **ב**. שלמות השכל המעשי, והוא שהמעשה הטוב אשר יעשה לא יהיה אמצעי אך תכלית לעצמו, והוא שלא יעשה המעשה הטוב בעבור איזה דבר אחר, תועלת חיכוני גופני או נפשי מתקות שכר בזה או בבא, שאז אין לבו שלם, רק מתחלק בין הפעולה ובין התכלית של הפעולה, שהוא חוץ מן הפעולה, ומעשה ההוא לא נקרא מעשה בחיריית כמו שהתבאר בפילוסופיא של המדות במה שאחר הטבע, רק שיעשה הפעולה בעבור חק עליון כולל אשר רשמה התבונה המעשיית לעצמה, שיפעל הדבר הטוב בעבור שהוא טוב, ובעבור שרשה מהתבונה העליונה העוללת שהוא השייית, ועז"א **ובלב שלם**. **ג**. שלמות הפעולות בעצמם שלא ימנעוהו מעכבים ולא יעצרוהו מונעים מלהוציא שלמות לבבו אל פועל המעשה, ועל זה אמר **והטוב בעיניך עשיתי** : (מלבי"ם באור הענין)

גד ויהי דבר-יהוה אל-ישעיהו לאמר: **גה** הלוך ואמרת אל-חזקהו כה-אמר יהוה אלהי דוד אביך שמעתי את-תפלתך ראיתי את-דמעתך הנני יוסף הנני הוא חסר יוסף על-ימך חמש עשרה שנה:

רפ"י הנני יוסף. הנני הוא חסר יוסף על ימך : (רפ"י)

מצודת דוד **הנני יוסף**. הנני הוא אשר יוסף : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המעלות**. המדרגות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **שמעתי את תפלתך**, ר"ל התקבצו פה שני הדברים שבעבורם יציל ה' וימליט. **א**. בעבור הזכות וזה היה ענין תפלתו שעורר

והזכיר זכיותיו. **ב.** מצד הרחמים וזה פעל בדמעותיו שעורר רחמים, ואחרי כי נרפא הנפש וסר האויב היותר פנימי, הנה יסור גם האויב החיצוני בערכו שהוא המחלה והנני יוסף על ימיד וגוי. וגם וכ"ש כי יסיר האויב היותר חיצון וקל בערכם שהוא, כי. (מלבי"ם באור הענין)

ג. ומכף מלך-אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על-העיר הזאת:

רפ"י ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני מפלת סנחריב חלה : (רפ"י)

מלבי"ם - באור הענין ומכף מלך אשור אצילך, ונוסף לזה כי לא אושיע את העיר בדרך הטבע, רק וגנותי על העיר שתהיה ישועתה בדרך נס השגחיי, ובספר מלכים הוסיף כי ההגנה הזאת שהוא התנוסס הנס יהיה למעני ולמען דוד עבדי, כי בעבור הדור ההוא היה די בישועה טבעיית, אבל יהיה לקדש השם שהוא למעני, ולהצמיח קרן בית דוד שהוא למען דוד עבדי (מלבי"ם באור הענין)

ג. וזה-לך האות מאת יהוה אשר יעשה יהוה את-הדבר הזה אשר דבר:

רפ"י וזה לך האות. שתתרכא ויתוספו ימיד כמפורש למטה, ובמלכים (ב') (כ') שאל לו מה אות כי אעלה : (רפ"י)

מלבי"ם - באור הענין וזה לך האות, בספר מלכים נזכר כי ישעיה אמר וזה לך האות הלוך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות, ויאמר חזקיה נקל לצל לנטות עשר מעלות לא כי ישוב הצל אחורנית עשר מעלות, ויקרא ישעיה אל ה' וישב את הצל במעלות אשר ירדה במעלות אחז אחורנית עשר מעלות, הכונה לדעתי, כי אחרי שהלך השמש ביום ההוא עשר שעות בהכרח היה הדבור הזה עשר שעות על היום והיום הבינוני י"ב שעות נמצא היה זה שתי שעות קודם הלילה, מבואר כי המופת שרצה ישעיה לעשות תחלה שהצל ילך לפניו עשר מעלות, לא היה אפשר לעשותו עם השמש, כי השמש היה קרוב מהלך שתי שעות אל האופק המערבי, ולא יוכל לילך לשם מהלך עשר שעות, ובהכרח שרצה שיהיה הנס רק בהצל שהצל יתארך עשר מעלות, והשמש תשאר במקומה. כי אם תלך גם השמש בדרך ההוא תבא מהלך שמונה שעות תחת האופק, ויהיה שתי שעות אחר חצות לילה, ואין צל ומצל, ולכן השיב חזקיה, אחר שאתה רוצה לעשות המופת בצל לבדו, זה מופת קל, שהצל ינטה עשר מעלות בלא השמש, לא רק כי ישוב הצל אחורנית עשר מעלות, שבצד זה תוכל גם השמש לשוב עמו לצד מזרח עד סמוך לאופק המזרחי, וזה יהיה נס

ופלא, וזה סיפר פה בבאור יותר, במ"ש הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה, שהוא שירדה השמש (כי הצל הוא לשון זכר) [במעלות אחז שאחז תקן הכלי הזה] ובשמש מוסב על הנני משיב בשמש, שההשבה תהיה ע"י השמש שתשוב, לא ע"י הצל, רק השמש בעצמה תשוב אחורנית עשר מעלות, ועז"א ותשב השמש עשר מעלות לא הצל: [הערה: במלכים נזכר כי ישעיה רצה להשיב את הצל, וחזקיה אמר נקל לצל לנטות עשר מעלות, וזה דבר מתמיה מאד, איך זה נקל? הלא ידוע שנטיית הצל תהיה מנטיית השמש, ומי יטה השמש זולתי מי שאמר יהי מאורות ויהיו? ואם נטיית הצל לפניו היה קל בעיניו, מדוע לא יהיה קל נטייתו לאחוריו? עד שהרלב"ג במלחמותיו כתב בזה שהמופת היה מצד תנועת העננים אשר מנהגם כשיתנענעו תחת השמש להביא את ניצוץ השמש אל זולת מקומו, וישעיה אמר שיחדשו לפי שעה אדים מתנענעים מביאים את השמש במהירות נפלא, ולפי שראה חזקיהו אז מתנועת הרוח אז וקצת האדים שהיו תחת השמש שנקל עתה להשיב הצל אל מקום ההוא בקש שיהיה הענין בהפך זה, כדי שיוכר מופת ה', עכ"ד, והכתוב פה קורא ותשב השמש עשר מעלות, ובד"ה נזכר ששרי בבל שלחו לדעת המופת אשר נעשה בארץ: ע"כ]: (מלבי"ם באור הענין)

חזקיהו הנני משיב את-צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה:
(o)

רס"י הנני משיב. אחורנית עשר מעלות את הכל אשר ירדה: כל המעלות. כמין מדלגות עשויות כנגד החמה לבחון בהם שעות היום כעין אורלוגין שעוסקין האומנין: אשר ירדה. מיהרה לירד ונתקצר היום י' שעות ציוס שמת אחז כדי שלא יהו מספידין אותו ועלו עכסיו לאחוריהם ציוס שנתרפא חזקיהו וניתוספו על היום י' שעות: (רס"י)

מצודת דוד הנני משיב. מעלות היו עשויות מול החמה לבחון בהם שעות היום כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת ואמר הנני משיב את הצל עשר מעלות לאחוריו להאריך היום עשר שעות: אשר ירדה. ר"ל את הצל אשר כבר ירדה: במעלות אחז. כי אחז בנה המעלות האלה: בשמש אחורנית. מוסב למעלה לומר בנטיית ניצוץ השמש אשיב הצל אחורנית עשר מעלות: ותשב השמש. ר"ל שכן היה כי שבה ניצוץ השמש עשר מעלות אשר ירדה וא"כ שב גם הצל: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור המלות במעלות אחז. כלי מראה השעות עפ"י הצל שתקן אחז. ובשמש, ר"ל עם השמש, שהשמש עצמה תשוב, וכן אמר אשר ירדה (מלבי"ם באור המלות)

טו מִכְתָּב לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ-יְהוּדָה בְּחֵלְתוֹ וַיְחִי מִחֲלִיו:

רס"י מכתב. ת"י כתב אודאה על ניסא לאיתעבד לחזקיה : (רס"י)

מצודת דוד **מכתב לחזקיהו**. מכתב זה היה לחזקיהו ר"ל הוא כתב הודאה זו : **בחלותו**. בעבור שהיה חולה ונתרפא מחליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויחי**. ענין רפואה כמו עד היותם (יהושע ה') : (מצודת ציון)

זו אֲנִי אִמְרַתִּי בְּדַמִּי יְמֵי אֶלְכָה בְּשַׁעְרֵי שְׂאוֹל פְּקַדְתִּי יְתָר שְׁנוֹתַי:

רס"י אני אמרתי בדמי ימי. כשראיתי ימי בדמי, בשממון וחריסה כמו נדמה כל עם כנען (לפני' א) כלומר כשחליתי אמרתי אלכה בשערי שאול עתה אמות, לפי שעד אותו היום לא נתרפא חולה : פקדתי יתר שנותי. כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש נחסרתי שאר שנותי ויונתן תירגם על דוכרני לטב איתוספו על שני נפקדתי לטובה ונתייתרו שנותי : (רס"י)

מצודת דוד **בדמי ימי**. בכריתת ימי אלך אל הקבר : **פקדתי**. חסרתי שנותי הנשארים עד מלאת השנים הקצובים לרוב בני אדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בדמי**. ענין כריתה וכן ער מואב נדמה (לעיל ט"ו) : **פקדתי**. ענין חסרון כמו יפקד מושבך (ש"א כ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אני אמרתי בדמי ימי**, המליצה תצייר את הזמן, הולך ומתנענע תמיד מעת הולד האדם עד מותו, שאז ידמו הימים וישתוקו מתנועתם, והנה הזמן בעצמו הוא אפס, והוא רק תנאי השגת הדברים הנמצאים בפועל בערך השגתו שאנו משיגים כל הדברים נקשרים עם חלק מחלקי הזמן, ועת ישיב הדבר המוחש אל האפס אז גם הזמן אפס, כי הזמן הוא רק שיעור המשך מציאות הדבר הנמצא בפועל, לא דבר נמצא באמת בפני עצמו, כמו שהתבאר בחכמת בקור השכל, עפ"ז מצייר כי האדם בעת מותו טרם נבלה ונרקב, שהגוף עדיין קיים ונמצא בפועל, ומקושר עדיין עם הזמן כל עוד שישנו במציאות, עוד ימיו קיימים רק שהם דוממים ושותקים ואינם מתנענעים, כי תנועת הימים ופעולתם לא יצוייר רק עם תנועת הנמצא הנקשר עם הזמן שהוא חיי האדם, ובמותו הגם שהיא ככל הדברים המושגים בחוש מקושר עם הזמן, מ"מ זמנו דוממת בלתי מתנענעת, עז"א כי אמרתי **שאלכה בשערי שאול עם**

דמי ימי, שטרם יבלני השאול המבלה הגוף (שזה ימלץ שהוא עדן הולך בשעריו ולא הגיע אל תוך השאול המבלה ומשיב אל האפס) אהיה נמצא בו עם ימי הדוממים והשובתים, אולם אחרי שאבוא אל בטן השאול והיכליו, שהיא אחרי אפיסת הגויה אז **פקדתי יתר שנותי**, אז יעדר הזמן המיועד לי לגמרי וישוב אל האפס, ויחסר מחשבוני השנים האלה שהיו נחשבים בחשבון חיי, אם הייתי חי: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בדמי. כמו וידום אהרן, והבי' במקום עם: (מלבי"ם באור המלות)

יֵאָדָּם אִמְרָתִי לֹא-אֶרְאֶה יְהוָה בְּאֶרֶץ הַחַיִּים לֹא-אֲבִיט אָדָם עוֹד עִם-יּוֹשְׁבֵי חֲדָל:

רס"י (תוספות אמרתי לא אראה יה. לא אשתמש עוד בקס של יה: בארץ החיים. חיים משתמשין זו חבל המתים אינם קשין שנאמר לא המתים יהללויה חק למתים קשין מזכירין קס בן שתי אותיות לעולם ע"כ) : בארץ החיים. צ"ה: לא אביט אדם. חי עוד: עם יושבי חדל. שיהיה עם המתים היושבים בארץ חדלה ומנוע' מן החיים: (רס"י)

מצודת דוד לא אראה יה. עוד לא אסתכל להתבונן במעשה יה ויפרש אמריו לומר לא אסתכל מעשה יה: **בארץ החיים**. ר"ל בזה העולם כי אמות ואלך ממנו: **לא אביט אדם**. מעתה לא אביט אותן בני אדם אשר הם עם יושבי חלד ר"ל המתהלכים עם הבריות היושבים בזה העולם: (מצודת דוד)

מצודת ציון חדל. כן נקרא העולם וכן כל יושבי חלד (תהלים מט) כי הוא מתהפך כמו כבש כשב והדומים: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אמרתי, מצייר שנית את הענין אשר ימצא בו אחרי המות, **כי שם לא יראה יה**, כי השגת השכל המקושר בגויה אשר ישיג כל הדברים ע"י תנאי הזמן והמקום, וע"י שיפשיט מושגים כוללים מן המוחשים אשר אסף בנפשו, אינו תנאי השגת השכל בעצמו, רק תנאי השגת השכל המקושר בגויה, כמו שאין מתנאי העין הבריאה שתראה המחזות ע"י הזכוכית והאספקלריא, הגם שהם תנאי הראות לגבר שתום עינים, כי השכל המופשט מן החומר ישיג הדברים בענין יותר מעולה ועפ"י חקים אחרים משונים מן החקים שעל פיהם ישיג בעודו כלוא בגשם, עד שהנפש עת תפרד מן הגויה, לא תכיר את ה' בענין שהיתה מכרת אותו בארץ החיים, ששם ציירה לעצמה את ה', כי מהוה וממציא בזמן ובמקום, בסדר ובהמשך, סבות ומסובבים, ואז לא תדע מכל זה

מאומה, כי תציירהו כפי ציורי השכל הפשוט אשר לא ידע את הזמן והמקום ומקרי המוחשים ותנאי ההגיון אשר הפשיט השכל מן השגות האלה, אך כפי היות הדברים בעצמם חוץ מן המוחש מופשטים מכל המקריים ותנאיהם, השגה אשר לא נוכל לציירה עתה כאשר לא יצייר העוור הגוונים והמראות, וז"ש **לא אראה יה**, ומבאר שכוונתו **שלא אראה יה אשר בארץ החיים**, כי שם אראה ממנו ענינים אחרים נשגבים מאלה, וכן הנפשות השכלים המופשטות, הגם ששיגו זה את זה לא ישיגו עוד השגה חושיית ע"י התדבקות החוש במוחש, אך שכליית ולא יוכלו שם לצייר לעצמם אדם תופס שיעור מהמשך זמן והיקף מן המקום. עד שלא תצייר הנפש שם לעצמה ענין אדם גשמי כלל, וזה שכתוב **שלא אביט עוד אדם הנמצא עם יושבי חדל**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בארץ החיים. נעלם מלת אשר, אשר בארץ החיים, וכן אשר עם יושבי חדל, וחדל. וחדל כמו כשב כבש: (מלבי"ם באור המלות)

בַּבְּ דֹּרִי נִסַּע וְנִגְלָה מִנִּי כְּאֶהֱל רְעִי קִפְדֹּתִי כְּאֶרְג חַיִּי מִדְּלָה יְבַצְעֵנִי מִיּוֹם
מִיּוֹם עַד-לַיְלָה תִּשְׁלִימֵנִי:

רַס"י דורי נסע ונגלה מני. בני דורי נסעו ממנו, נסעו כמו נסחו כמו כל יסע יתדותיו (לעיל לג) : כאהל רעי. כאהל רועי זהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כשכלה מרעה זה : קפדתי. הכרתי מהר חיי כאורג הממהר לאורג כל זה הייתי סבור, וי"ת כנחל גדודין כנחל המוסך בין גדות גבוהין שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו קלים לרוץ, ואומר אני שהוא נחל חריף ששמו אורג והוא שאמר (איוב ז) ימי קלו מני אורג חלפו עם אניות אצה (שם ט) : מדלה יבצעני. ת"י מיקר מלכותי אנא גלי סבור הייתי שעתה יבצעני מכל כבודי דלה ל' גוה וכן ודלת ראשך (שיר ז) : מיום ועד לילה תשלימני. כמו מזכר ועד נקבה כלומר מימים ומלילות תכלני וכן תירגס יונתן יממי ולילותי שלימו : (רס"י)

מצודת דוד דורי נסע. מגורי בעוה"ז נסע ונגלה ממני כמו הרועה המסיע אהלו ממקום למקום : **קפדתי**. בעבור העון כאלו בעצמי כרתי חיי חיש מהר כמו האורג הממהר לכרות היריעה אחר שנשלמה : **מדלה יבצעני**. מהחולי הזה ישלים ימי חיי : **מיום עד לילה תשלימני**. חשבתני אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי בוודאי אמות במשך זמן היום : (מצודת דוד)

מצודת ציון דורי. מל' מדורה : **נסע**. מל' הסעה ועקירה : **ונגלה**. מל' גלות

מני. ממני : **רועי**. כמו רועה בה"א : **קפדתי**. ענין כריתה כמו קפדה בא (יחזקאל ז) : **מדלה**. ענין חולי וכתישות כמו מדוע אתה ככה דל (ש"ב יג) : **יבצעני**. ענין השלמה כמו כי יבצע הי' (לעיל י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין דורי, ההיקף שיקיף הזמן משך חיי האדם נקרא דור, מענין היקף, וכל אדם י"ל דור והיקף מיוחד בהזמן, ועת תבלה הגויה יסיר ההיקף הזה, כי הזמן בפ"ע אינו כלום, ובזה יצייר המליץ נשגבות, כאילו ההיקף הזה הזמני, הוא אהל המאהיל ומכסה על האדם וסובב אותו משך מציאותו בעולם המורגש, ועת יאפס הגוף יסור האהל הזה שכסה עליו, ויכסה על נמצאים אחרים, שהוא הדור הבא, וידמה כאהל של הרועים, אשר בכלות המרעה יסירוהו מן המקום שהיה שם אל מקום אחר, והמקום הזה שהיה מכוסה מן האהל ישוב להיות מגולה עתה בלא אהל, ועז"א **דורי נסע ונגלה מני**, כי יתגלה עתה מן מסך הזמן שהיה פרוש עליו, כי לא ימצא עתה בחלק מחלקי הזמן, ובזה מצייר איך כמו שיתרחק האהל מן המקום שהיה בו בתחלה כל עוד שיוסיפו להעתיקו הלאה, כן יתרחק דורו ממנו כל עוד שיוסיפו הדורות להשתלשל ולהתרחק ממנו, וכל עוד שיוסיף אהל הזמן להסתלק מדורות ההויים אל הבאים אחריהם למלא מקומם בזמן הריק. עד שנסיעת דורו שהוא זמנו יתמיד בלי הפסק עד סוף כל הדורות, והחוליא שלו הקבועה בשלשלת הזמן יעתק תמיד אל זמן העבר ואל ימים קדומים. **קפדתי כארג חיי**, המליצה תצייר הזמן הקבוע לכל אדם לימי חייו, כבגד ארוג ומתוקן, ואת החיים בעצמם כעסק האריגה אשר בה יטוה את הבגד ההוא, כי החיים מחוברים מעתות ורגעים אשר יתחברו אחת אחת כהאורג שמחבר חוט אל חוט ואורגם זה בזה עד ישלם הבגד כולו, כן יתקבצו הרגעים אלו עד ישתלם מהם הלבוש הגדול שהוא העת המיועד אל האדם לחיות בה, ואז יסתלקו הלבוש והמתלבש, והאדם ישוב אל עולמו, וכן דמה איוב מליצת תנועת זמנו לאורג (איוב ז' ו') אומר הנה עד עתה קפדתי וקשרתי את חיי מן החוטים הנטוים שתי וערב שהם הרגעים והעתות, כמו האורג, והבגד עוד לא נשלם. כי הטויה הזאת נטוית מחוטים דקים מאד שהם הרגעים, אבל עתה **מדלה תבצעני** ע"י הדלה והחולי אתה רוצה לבצע ולהשלים את הבגד בזמן קצר, עד **כי מיום עד לילה תשלים אותי** להשלים מועד חיי ביום אחד, ולדלג על כל העתות האלה ולקשרם בהבגד ביום אחד. ובציורו תפס בכח המליצה כאילו האריגה שיארג האדם בכח לא יספיק לבצע הבגד, ולנגד זה הדלה והחולשה היא תשגיב בכחה להשלים המלאכה, אשר לא חלו בה ידים זריזות

זריזות (מלבי"ם) באור הענין

מלבי"ם - באור המלות דורי. הזמן שבו יחיה האדם נקרא דור, ואת דורו מי ישוחח (לקמן נג ח') מענין היקף, וכדור מענין זה, והכ"ף לדמיון, לכן נשמטה בכדור יצנפך צנפה (למעלה כב) : **ונגלה מני**. כמו ונגלית ממנו, כי הסוכך והמסוכך יסוכו זע"ז, וכן מאתי גלית ותעלי (לקמן נז ח') : **קפדתי**. חברו ביחזקאל (ז' כה) קפדה בא, והוא לדעתי מענין קשירת

וכריכת הרתוק שהזכיר שם עשה הרתוק, כי על קצור מתרגם בכ"מ קפדה, וכן החיה בעלת הקוצים נקראת בעברי ובארמי קפוד, על שמתכפלת עת יבא אורב עליה, ועקרו בעברי על קיפול הרתוק או החוטים הטוים זה על זה שכורך השתי עם הערב : **מדלה**. החולאת, מדוע אתה ככה דל בן המלך : **יבצעני**. ענין גמר, כמו תשלימני, וההבדל בין בצע ובין משלים, שעם ההשלמה נקשר מושג השלמות, ותשלם כל המלאכה כי בנין שלמה היה שלם, ידי זרובבל יסדו את הבית וידיו תבצענה, כי בנין זרובבל לא היה שלם עדיין, ולכן בא בצע על מלאכת הפסד וקלקול, יתר ידו ויבצעני (איוב ו' ט'), בצע אמרתו (איכה ב' יז), ובזה הוסיף פה, שלא לבד יבצעני, מצד ההעדר, כי גם תשלימני, בערך התכלית והשלמות אשר אצלך מן האדם וקצו, וע"כ יבצעני נסתר ותשלימני נוכח כי לא ייחס הרע אל ה' : (מלבי"ם באור המלות)

יג שְׁוִיתִי עַד-בֶּקֶר כְּאָרִי כִּן יִשְׁבֵר כָּל-עֲצָמוֹתַי מִיּוֹם עַד-לַיְלָה תִּשְׁלִימֵנִי:

רפ"י שְׁוִיתִי. עֲלָמִי כָל הַלֵּילָה לְסָבּוֹל יִסּוּרֵי חוּלֵי וּנְתַגְבְּרֵתִי כְּאָרִי לְסָבּוֹל :
כִּן יִשְׁבֵר כָּל עֲצָמוֹתַי. כְּמוֹ (שְׁמוֹת א') כִּן יִרְבֶּה וְכִן יִפְרוֹץ כָּל מָה שְׁאֵנִי
מִתְגַבֵּר כִּן יִגְבֵר הַחוּלֵי עָלַי לְסָבּוֹל כָּל עֲצָמוֹתַי : (רפ"י)

מצודת דוד שְׁוִיתִי עַד בּוֹקֵר. ר"ל כשבא הלילה שמתני זמן השלמת חיי עד בוקר : **כארי**. ר"ל נתחזק חליי עד ששבר החולי את כל עצמותי כמו הארי המשבר עצמות החיה הנטרפת בפיו : **מיום וכו'**. ר"ל חשבתי שוב אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי אמות במשוך זמן היום : (מצודת דוד)

מצודת ציון שויתני : שמתני (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שויתני, לעומת זה התחזקתי בלילה נגד הדלה והחולשה הרוצה לבצע המלאכה, ונדמיתי נגד הדלה הזאת כארי להתגבר על הדלה, אבל אז הארי הזה שהעמדתי נגד הדלה, כן כמו שהוא ארי כן כמו ארי **ישבר עצמותי**, מצייר כי נגד החולשה הגדולה שהיה לו אשר דמה כי ימות בלילה, נטפל אל חליו קדחת חזקה, עד שהתגבר מאד מסבת החום הקודח, ויעצם בכח רב נגד החולי, אבל הקדחת הזה עצמו אשר היא אש זרה, נדמית לו כאריה טורף השובר כל עצמותיו, עד שאני חושב שנית כי **מיום עד לילה תשלימני**, שחוזק הקדחת הוא יסבב השלמת הבגד שהיא המיתה : (מלבי"ם באור הענין)

יד כָּסוּס עָגוּר כִּן אֶצְפָּצֵף אֶהְגֶּה כִּיּוֹנָה דָלוּ עֵינַי לְמָרוֹם אֲדַנִּי עֶשְׂקָה-

רַס"י כסוס. כמו כסוס והוא סס עוף : **כסוס עגור.** כמו כסוס ועגור, (ד"ל) כעוף זה שתפסוהו בגורו והוא מלפפף וכן ת"י כסוסיא לחייד ומנליף : עשקה לי. כמו עשוק אותי לקחני מיד מלאך המות וערצני להנכל ל' ערצות גרנטיא"ה בלע"ז כמו (תהלים קיט) ערוב עבדך לטוב : עשקה לי. עשוק אותי מידו כאשר תאמר רפא נא לה (במדבר יב) רפא אותה : (רס"י)

מצודת דוד כן אצפצף. מגודל הכאב הייתי מצפצף כעופות והומה כיונה : **דלו עיני למרום.** הורמו עיני להביט השמים לעזרתך ואמרתי ה' עשוק ממני החולי הזה והמתק והכשר לי : (מצודת דוד)

מצודת ציון כסוס עגור. כמו כסוס ועגור והם מיני עופות וכן ותור וסיס ועגור (ירמיה ח) : **אצפצף.** ענין השמעת קול עופות : . אהגה. כן נקרא המיית היונה כמו וכיונה הגה נהגה (לקמן נט) : **דלו.** ענין הרמה כמו ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל). עשקה. ענין לקיחה וחטיפה ואמר בלשון שאלה : **ערבני.** היטב והכשר לי וכן ערוב עבדך לטוב (שם קיט) והוא מענין מתיקות כמו ושנתי ערבה לי (ירמיה לא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כסוס עגור, מצייר איך התרוצצו אז בקרבו שני רעיונות מתנגדות, בצד אחד, כבר חשב שהוא מוכן ללכת אל בית מועד לכל חי, וחשב מחשבת כי הוא דומה כסוס ועגור, שהם ממשפחת העופות הנוסעים, כמ"ש ותור וסיס ועגור שמרו את עת בואנה, וכמו הסוס ועגור המצפצפים בתחלת החורף עת יראו כנפי המות פרושים על כל ילדי הטבע, לנסוע אל ארצות החמות כן אצפצף אנכי. ודלתות הכתוב מגבילים **כסוס עגור כן אצפצף דלו עיני למרום, אהגה כיונה ה' עשקה לי ערבני.** ר"ל כסוס עגור כן אצפצף למקומי כי דלו עיני למרום, עיני נשואים אל מקומי במרום, שנפשי נושאת עיניה עת ראתה בני הטבע אשר סביבה גועים ומתים, לשוב לשמים אל מקומה, כצפורי הנסיעה המעופפים בענין כזה אל ארץ צלצל כנפים. אולם מצד אחר **אהגה כיונה** כמו היונה השומרת את קנה ולא תסור ממנה בשום זמן, וכדמיון זה נדמית נפשי עתה בראותה כי המות בא לעשוק את קנה, תצעוק כיונה לאמר, ה' עשקה לי הנה רוצים לעשוק את קני, ערבני מיד העושקים האלה, והצילני מיד המות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כסוס עגור. ממיני עופות הנוסעים (ירמיה ח' ז') : **עשקה לי ערבני.** דוגמתו, ערוב עבדך לטוב אל יעשקוני זדים (תהלות קי"ט), עושקי אדם בעת ההיא היו מבקשים ערבון לפדיונם : (מלבי"ם באור המלות)

טו מֵה־אֲדַבֵּר וְאָמַר-לִי וְהוּא עֹשֶׂה אֲדָדָה כָּל-שְׁנוֹתַי עַל-מַר נַפְשִׁי:

רפ"י מה אדבר. שבה וקילוסין לפניו והרי אמר לי נחמות והוא עשן :
אדדה כל שנותי. כמו (ברא' לא) ותדד שנתו אתגודל מכל שנתו לקלס
לפניו, י"ת שנות ל' שנים : על מר נפשי. שהיתה מרה ונחמתני : (רפ"י)

מצודת דוד מה אדבר. ר"ל הרבה שבה וקילוסין יש לי לדבר כי הוא אמר
לי נחמות והוא עשן : אדדה. לכן אנדד כל השינה לקלס לפניו על נפשי
שהיתה מרה ונחם אותה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מה אדבר. מלת מה יורה על הרבוי וכן מה רב טובך (תהלים
לא) : אדדה. מלשון נדידה : שנותי. מלי שינה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מה אדבר. מספר כי עת שוטטה נפשו בין שתי
הסעיפים האלה, חושבת על מקומה בשמים, ומתפללת על קנה בארץ,
השיב אל לבו לאמר, מה אדבר. ? למה זה לריק אתפלל, שיערבני הי' מיד
המות העושק, והלא ואמר לי והוא עשה, והי' כבר אמר לי כי מת אתה
ולא תחיה, וגם והוא עשה את אשר אמר, כי החולי מסוכנת עד מות, ומה
יועיל תפלתי נגד הגזירה, בציור הזה שמצייר איך התיאש עצמו וחשב כי
לא יחיה, שב לאמר. אנכי כבר אדדה כל שנותי על מר נפשי, במחשבותי
כבר דלגתי על כל שנותי, וכבר נדדתי ודלגתי גם על מר נפשי, כבר היה
בעיני כאילו דדתי על השנים שנותרו לי לחיות ודלגתי עליהם כאילו אינם
עוד במציאות, וגם דלגתי על מר נפשי שנפשי המרה התחילה להרגיע
ולשכוח עמלה, ולהכין אי"ע אל דרכה דרך כל חי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אדדה. כמו אדדם עד בית אלהים, דולג על איזה
דבר, ומלת אדדם מוסב לשתיים, וכן מלת על, אדדה (על) כל שנותי
(אדדה) על מר נפשי : (מלבי"ם באור המלות)

טז אֲדָנִי עֲלֵיהֶם יָחִיו וְלָכֶל-בְּהֵן חַיִּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי:

רפ"י אד' עליהם יחיו. י"ת ה' על כל מיתוא אמרת לאחיאה : ולכל בהן
חיי רוחי. וקדם כלהון אחייתא חיי רוחי, ואני אומר לפי פקוטו ה' עליה'
על שנותי הנזכרי' לעיל, אדדה כל שנותי (ה') שכן שכו וחסדו עליהם
ואמר לי על פי נביאו יחיו. ולכל בהן חיי רוחי. ולכל דבר אשר תלויין בהן

חיי רוחי אמר ה' עליהם ויחיו. ותחלימני. מעתה ידעתי שתחלימני ותחייני, תחלימני, תבראני ותחזקני כמו (איוב לט) יחלמו בניהם : (רפ"י)

מצודת דוד **אד' עליהם יחיו.** על כל המתים גזר ה' שיעמדו בתחיה : **ולכל בהן.** וראשון שבכולם החיה רוחי כי הייתי קרוב למות : **ותחלימני.** שלחתי לי בריאות ונתת לי החיים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותחלימני.** ענין בריאות וחזוק כמו יחלמו בניהם (איוב לט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' אבל אז, ה' אמר עליהם, היינו על שנותי הנזכרות. שיחיו, אני התיאשתי והי נתן חלקי בחיים, **ולכל בהן חיי רוחי** היינו ה' אמר **לכל בהן** והוא אל כל הדברים הממלאים את שנותי (שהוא על כל תולדות הימים), אמר ה' **חיי רוחי**, שכולם יהיו מוכנים להחיות רוחי, **ותחלימני ותחייני**, ועתה נדמה כאילו החלמתני והחיינתני, ר"ל הכל נדמה לי עתה כחלום, כאילו חלם לי שנמשלתי עם יורדי בור, והי החיה אותי בתחיה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ה' עליהם. מלת אמר שבפסוק הקודם נמשך גם פה, ה' (אמר) עליהם יחיו (ועליהם ר"ל על שנותי) (והי אמר) לכל בהן (ר"ל בשנותי). **חיי רוחי ותחלימני**, מענין חלום לילה : (מלבי"ם באור המלות)

גזר הנה לשלום מר-לי מר ואתה חשקת נפשי משחת בלי כי השלכת אחר גוף כל-חטאי:

רפ"י הנה לשלום מר לי מר. כשנתצערתי שלום אף הוא לי מר שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים כה אמר ה' אלהי דוד אביך (לעיל לז) למעני ולמען דוד עבדי כאן הודעתני שאני חוטא כך פירשו חכמים אבל לפי יסוד המקרא משמע הנה לשלום מר לי מר כשנתצערתי מאתך להושיעני מיד סנחרב מר לי מר על חלוי שהייתי נטוי למות ולא שמחתי בצורה ואתה בטובך חשקת נפשי מבלי רדת שחת : (רפ"י)

מצודת דוד **הנה לשלום.** הנה בחליי מה שהייתי מצפה לשלום ולבריאות היה נתוסף לי מר על מר ר"ל כאב על כאב : **ואתה.** אבל אתה בטובך חשקת נפשי להעלותה משחת המבלה והוא הקבר : **כי השלכת.** אחז במשל מדרך האדם המשליך דבר מה אחורי גופו לבל יראוה ר"ל הסתרת עין מחטאי ומחלת עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חשקת. מל' חשק ותאווה : **משחת.** הוא בור הקבר : **בלי.** מל' בליה ורקבון. גוך. גופך כמו גוי נתתי למכים (לקמן נ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה ועתה אני רואה כי **לשלוש** הומר לי המר, שהמיר והחליף ה' את המר והמרירות אל שלום, שתחת המר שהיה לי הבטיח לי שלום, כי הבטיח לו עוד ימים ושנים וגם התשועה מיד סנחריב, וזה היה תמורת המר והיסורין שסבל, (מר האי מענין תמורה, והשני מרירות ולשון נופל על הלשון). **ועתה רואה אני כי חשקת את נפשי מן השחת המבלה,** כאילו בעת ראית את נפשי עומדת בשערי שחת ומוכנת להבלות, אז חשקת בה ואהבת אותה בחשק עצום, עד שמרוב חשקך אותה השלכת אחרי גוך כל חטאי, כענין על כל פשעים תכסה אהבה, שע"י החשק מחלת כל חטאתיה (והמליצה שעת ראה ה' שעומד בסכנה רחם עליו ומחל עונותיו) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מר לי מר. מר הראשון מנע"ו, מענין חליפין ותמורה, ומצאנוהו בפתח. מי בז ליום קטנות, טח מראות עיניהם, ול' לשלום, מורה הגבול שאליו, כמו והפכתי אבלם לששון. בלי מן בלה, כמו שבי דלי, מן שבה דלה : (מלבי"ם באור המלות)

ג'ח כִּי לֹא שָׁאוֹל תִּזְדַּךְ מוֹת יְהִלְלֶךָ לֹא-יִשְׁבְּרוּ, יִרְדוּ-בוֹר אֶל-אֲמַתְךָ:

רצ"י כי לא שאל תודך. אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחריב ולא הייתי סובר אל אמתת הצטחתי שהצטחתי עליו : (רצ"י)

מצודת דוד כי לא שאל תודך. מי שהוא בשאל אינו מודה לך ר"ל אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על מפלת סנחריב : **מות יהללך.** אנשי מות לא יהללך ומלת לא משמשת בשתים וכפל הדבר במ"ש : **לא ישברו.** האנשים אשר כבר ירדו אל הבור לא יקוו שתאמת להם הבטחתך כי אין להם תועלת בעניני זה העולם ור"ל אם כבר הייתי מת לא הייתי מקוה עוד על מפלת סנחריב כאשר הבטחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישברו. ענין תקוה כמו עיני כל אליך ישברו (תהלים קמה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי לא, כי ההודאה להודות לך על טובך לא יצויר רק אם אהיה קיים לא אם אהיה נפסד בשאול, ולהללך לספר שבחי מעשיך ג"כ רק החי יוכל להלל מעשיך, וגם לשבר אל אמתך שהוא קיום הבטחתך על העתיד, גם זה לא יצויר רק בחיים לא ביורדי בור, ומבאר דבריו. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אל אמתך. תחת את, כמו וירדפו אל מדין, ויען שאמתת ההבטחה היא עתידה לא הוה, וצריך ליחל עליה, בא הגבול שאליו, שיקוו ויחכו אל אמתך : (מלבי"ם באור המלות)

יט חי חי הוא יודך כמוני היום אב לבנים יודיע אל-אמתך:

כס"י חי חי. ל' בני אדם חיים כלומר כשיש בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יולדת ההודאה מציניהם : יודיע. אשיקפ"ר זלע"ז (ס"א חי חי אהה חי ונאה להודות לחי) : אל אמתך. האב מודיע ומכוין לעת זנו אל אמתך להאמין בך : (כס"י)

מצודת דוד חי חי. כל חי חי הוא יודך : כמוני היום. כאשר אני היום בחיים ומודה לך. אב לבנים. כל אב מלמד לבניו ומודיעם אמתך וכאומר הנה כמו כן אעשה גם אני כשאחיה ואוליד בנים אלמדם ואודיעם אמתך : (מצודת דוד)

מצודת ציון אל אמתך. את אמתך וכן וירדפו אל מדין (שופטים ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נגד מ"ש כי לא שאול תודך, כי רק חי יודך על שהוא חי, ור"ל החי בעבור שהוא חי הוא יודך, ולא הנעדר בשאול יודך בעבור שאינו חי, כי זה אי אפשר משתי פנים. א. כי ההודאה היא רק על טובת החיים ובשאינו חי לא יודה על טובה שלא קבלה, ב. כי הנעדר לא יצויר שיודה וישבח, וזה פרט במ"ש רק חי יודך, ורק בעבור שהוא חי, (ומגביל נגד כי לא שאול תודך, רק בעבור שהוא חי, ולא מות יהלך רק מי שהוא חי), ונגד מ"ש לא ישברו יורדי בור אל אמתך, מפרש כי רק כמוני היום אב לבנים, רק כמוני אשר אהיה מעתה אב לבנים אשר אוליד, רק איש כמוני יודיע אל אמתך. יודיע לבניו קיום הבטחתך שהבטחת לדור דור, לא כן אם ירדתי בור לא נתקיימה אמתך לדור אחרון : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אב לבנים. אין הלמ"ד גבול שאליו, רק למ"ד הצירוף אב של בנים, כמוני היום : (מלבי"ם באור המלות)

כז יהוה להושיעני ונגנותי ננגן כל-ימי חיינו על-בית יהוה:

מצודת דוד ה' להושיעני. ר"ל ה' אמר להושיעני מהחלי וכן עשה ודוגמתו להרגו בערמה (שמות כא) ור"ל שחשב להרגו וכן עשה : ונגינותי ננגן.

נגינת השבח הזה אנגנה אני והמשוררים בבית ה' כל ימי חיינו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונגינותי. מלי נגון וזמר : **על בית.** כמו בבית על במקום בי"ת וכן עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' להושיעני, גם בעתיד, **ונגינותי** הנגינות שהייתי מנגן לצרכי לשמור בהם נגן מעתה כל ימי חיינו **על** ובעבור בית ה', כי הקדשתי נגינותי ושמחות עתותי לשמים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות להושיעני. כמו להרגו בערמה : **על בית ה'.** בבית ה', כמו ועל חרבך תחיה : (מלבי"ם באור המלות)

כא ויאמר ישעיהו ישאו דבֹּלֶת תֵּאֲנִים וְיִמְרְחוּ עַל-הַשָּׁחִין וַיְחִי:

רס"י **דבלת תאנים.** דבלת העקויה מתאנים כשהן לחין קרויין תאנים וכשנדרסין צעיגול קרויין דבלה : וימרחו. ויחליקוה לדבקה על השחין ונס בתוך נס היה שאף צקר חי שנותנין עליו דבלה מסריח אללא הקב"ה נתן דבר המתחבל לתוך דבר המתחבל ומרפא : (רס"י)

מצודת דוד ישאו. יקחו חתיכה מתאנים דרוסות להניח תחבושת על השחין וירפא : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישאו. יקחו : **דבלת תאנים.** חתיכת תאנים יבשות הנדרסות יחד עד שנעשה גוף אחד וכן ויתנו לו פלח דבלה (ש"ב ל) : **וימרחו.** ענין טיחה וכדרך התחבושת ובדרז"ל מפני שהוא ממרח (שבת קיו) : **השחין.** מין נגע שנחלה על ידה וכן שחין אבעבועות (שמות ט) : **ויחי.** ענין רפואה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויאמר ישעיהו, חוזר לשלמעלה, מספר כי הרפואה היתה הפך הטבע, כי הדבלת תאנים ממרק את השחין ומדוהו, ובו נרפא בדרך נס, וע"ז. (מלבי"ם באור הענין)

כב ויאמר חזקיהו מה אות פי אַעֲלֶה בֵּית יְהוָה: (o)

רס"י **מה אות.** מה טוב ומה נאה אות זה הניתן לי אשר אעלה בית ה' : (רס"י)

מצודת דוד **מה אות.** מה טוב ומה נאה האות הנפלא הזה אשר נרפאתי ואוכל לעלות לבית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מה אות.** מלת מה יורה על גודל הדבר וחשיבותו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מדברי הכתוב פה נראה שחזקיה לא שאל אות, ובמלכים סבר שאחר שאמר ישעיה ישאו דבלת תאנים, אמר חזקיה מה אות כי ירפא ה' לי, ויאמר ישעיה הלוך הצל עשר מעלות, מבואר שמה שאמר מה אות כי אעלה בית ה' שאל אות ומופת, ואיך הפך פה הסדר? וגוף הדבר זר מאד שיעשה ה' נס גדול כזה בעבור דבר קטן כמוהו, ומה היה הצורך אל נס גדול כזה (עיי קאפיטל צ"ט): (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-לט

א בַּעַת הַהוּא שְׁלַח מְרֹדֶךְ בְּלָאֲדָן בֶּן-בְּלָאֲדָן מֶלֶךְ-בָּבֶל סְפָרִים וּמְנַחֵה אֶל-חֲזַקְיָהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיִּחְזַק:

רש"י וישמע כי חלה ויחזק. היה למוד לאכול כשלא שעות וישן עד ט' כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כשעמד משנתו בט' שעות מלא שחיה שחיה בקש להרוג את כל עבדיו אמר הנחתם אותי ישן יומם ולילה עד הבקר אמרו לו גלגל חמה הוא שחזר אמר להם ומי החזירו אמרו לו אלוהו של חזקיהו כו' כלאיתא בתנחומא וזפסיקתא : (רש"י)

מצודת דוד **וישמע.** ר"ל על כי שמע שחלה ונתרפא לכן שלח לו ספרים ומנחה דרך אהבה ובדי"ה נאמר ששלח לדרוש המופת הנעשה בחליו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **בעת ההיא,** מבואר בד"ה כי עקר השליחות היתה לדעת את המופת אשר נהיה בארץ, כי השבת השמש עשר מעלות אחורנית, היה נס גדול מפורסם אשר בכל הארץ יצא קו, ושלחו לתור ולרגל איך ובאיזה סבה ובאיזה זכות נעשה הדבר הגדול הזה, כי באמת התכלית אשר בעבורו עשה ה' את המופת הגדול הזה אשר לא נעשה כמהו מימי יהושע בן נון, לא היה בעבור שחזקיהו יהיה לבו בטוח שירפא

ושיעלה בית ה', כי לא יעשה דבר גדול כזה בעבור ענין קטן כמוהו, שגם בלעדי המופת יודע לו ביום השלישי כי נרפא הנגע, אבל היה בזה תכלית גדול ותועלת כללי לכלל האומה, אשר נדחו אז ע"י סנחריב לקצות הארץ, ורצה ה' שיהיה להם עזר מעט, ובל יאבדו הצאן הנדחות האלה בין זאבים רבים, ולכן עשה בעבורם המופת הגדול הזה, אשר קצות הארץ ראוהו וייראו, ושכניהם מסביב חרדו מפניהם, והנדחים האלה חזק לבם בה' ומקצתם שבו לארצם תחת צל חזקיהו באין עומד לנגדם כי נפלה אימתם על כל יושבי הארץ, כמו שנבא ע"ז (למעלה י"ח. וכ"ד י"ג י"ז ובכ"מ). וגם אם היו זוכים היה אז הקיבוץ הכללי ע"י חזקיהו כמו שהזכרתי (למעלה י"ב א') כי חטא הנזכר פה היה בעוכרם, ולכן גם מלך בבל התעורר לדרוש אחר סבת המופת הזה. ולא מאהבת חזקיהו ועמו שלח אליו ספרים ומנחה, כי חזקיהו בעצמו אמר שבאו אליו מארץ רחוקה, מבואר שלא היה להם עד עתה שום קשר עם ישראל, ותהי להפך כי היו בזה כמרגלים את הארץ, כי מלכות בבל היו קרובים ודודים עם מלכות אשור והיה להם לרוב מלכות אחת כידוע, והיה לבם דוה על מפלת אחיהם. ומאז חשבו מחשבות על ישראל (והקימו מזימות לבם תיכף בימי מנשה, שבאו עליו שרי הצבא אשר למלך אשור וייסרוהו בנחשתים ויביאוהו בבבלה (ד"ה ב' ל"ג) כי אז היה עיר מלוכת אשור בבבל, כי נינוה ובבל שניהם היו ערי ממלכה למלכות אשור ובבל, שהיו מלכות אחת משותפת). ויעשו בערמה לשלוח ספרים ומנחה ולהודיע בתחבולה ענין המופת ועקרו. למען דעת במה כח העם הזה גדול בעזר האל האומר בגללם לשמש דום, וספר כי ע"י שליחות הספרים האלה **שמע מלך בבל כי חזקיהו חלה ויחזק**, כי בבואם אל חזקיהו ושאלו ממנו באיזה זכות היה המופת הגדול הזה, הוא בגאותו לא רצה לאמר שהיה זה בעבור ישראל, ושיהיה האות שיצילם ה' מיד אשור, כמו שהיה זה באמת עקר סבת האות והמופת, רק יחס הכבוד לעצמו, וספר להם כי נעשה המופת בעבורו להיות אות כי יתרפא מחליו, ומבואר בד"ה כי היה זה חטא גדול מחזקיהו, כמש"ש בימים ההם חלה חזקיהו ויתפלל אל ה' ויאמר לו ומופת נתן לו ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו והי עליו קצף ועל יהודה וירושלים, ושם (ל"א), וכן במליצי בבל המשלחים עליו לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו, והיה חטאו בשתיים. **א.** הגאווה שהתגאה ברוחו כי עבדו נעשה דבר הגדול הזה, אשר לא היה האמת כן, כי לא יעשה ה' דבר כזה בעבור יחיד, (ומה שלא הודיע ה' לו בבאור שהמופת נעשה בעבור ישראל מבואר שם, מפני כי עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו). **ב.** ההודעה שהודיע זה לשרי בבל, כי ע"כ סר פחדם אשר פחדו מישראל ומאל מושיעם, אחר שנודע להם שלא נעשה הנס הזה בעבור ישראל, רק בעבור איש אחד שהוא חזקיהו, ובזה הגם שנכנעו מפניו בעודו חי, ערב לבם לבוא על מנשה בנו, בחשבם כי סר צלם במות מלכם, וגם לא חרדו להשיב את הגולה אל מקומם, אשר היו תחת פקודת מלך אשור ובבל, כי נודע להם שלא חפץ ה' בישראל, (ולכן אמרו חז"ל בסנהדרין שבקש ה' לעשות חזקיהו משיח רק שחטא על שלא אמר שירה על מפלת סנחריב, ר"ל שהיה

אז הקיבוץ הכללי, אם לא היה חזקיהו מקטין נס שנחריב ושר שיר הנס לעצמו לא על הכלל, ובזה סר הפחד ממלכי אשור ובבל כנזכר): (מלבי"ם באור הענין)

ב וַיִּשְׂמַח עֲלֵיהֶם חֲזַקְיָהוּ וַיֵּרְאֵם אֶת-בֵּית (נכתה) נָלְתוּ אֶת-הַכֶּסֶף וְאֶת-הַזָּהָב וְאֶת-הַבְּשָׂמִים וְאֶת | הַשָּׁמֶן הַטּוֹב וְאֶת כָּל-בֵּית כְּלָיו וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאֶצְרֹתָיו לֹא-הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא-הָרְאֵם חֲזַקְיָהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל-מְמַשְׁלָתוֹ: (o)

רס"י בית נכתה. בית גנזיו של צמחים כמו (בראשית לז) נכחת וכרי ולוט : ואת השמן הטוב. יש פותרים שמן המשחה, וי"א הוא שמן הפרסמון שהיה מלוי צ"י והוא פנג האמור (ביחזקאל כז) יהוד' וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג ורתיתי צספר יוסיפון שהוא הפרסמון וגדל ביריחו לכך נקרא יריחו על שם הריח : לא היה דבר. אף ס"ת : (רס"י)

מצודת דוד עליהם. על בואם : (מצודת דוד)

מצודת ציון נכתה. ענין אוצר נחמד וכן נכחת וצרי (בראשית לז) שר"ל דברים נחמדים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וישמח עליהם, הודיע כי לא שמח במ בעצמם כי ידע שלא באו כקושרי ברית ואוהבים, אבל שמח עליהם ובסתם, שמצא מקום להתפאר לפניהם כי גדול הוא בעיני ה' ומתוך גאותו ואהבתו להתפאר התפאר ג"כ בכבוד עשרו ואוצרותיו ויראם את הכל, כאומר לא לבד שאני מאושר בעיני ה', כי אני מצליח ג"כ בהצלחת הזמן בעושר וכבוד וסגולת מלכים. וגם בזה חטא בשתיים א. חטא נגד חכמת ההנהגה, כי אחר שראה שבאו כמרגלים, לא היה לו להראות לפניהם אוצרותיו ורוב עשרו, שע"כ ישמרו בלבבם לבא, בעת תשיג ידם, על ארץ יהודה, בעבור רוב האוצרות האלה שימצאו שם בשגם שידעו כי אוצרות האלה אסף ע"י שבי אשור ובזת מחנהו הנופלת, והמלכים בעת ההיא היו מסתירים אוצרותם מפני שכיניהם בל יטילו קנאה כנגדם. ב. חטא נגד ה' כי היה המצוה על מלך ישראל בל ירבה אוצרותיו ובל ירום לבבו מאחיו, ואף כי שלא היה לו להתפאר באוצרות האלה נגד הנכרים אשר באו שעריו (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות וישמח עליהם. השמח בהדבר עצמו נקשר עם בי"ת בכ"מ, שמחו בה' וגילו צדיקים, נגילה ונשמחה בו, והשמח על הדבר דרך צחוק נקשר בלמ"ד, אל תשמחי אויבתי לי, אל ישמחו אויבי לי, (עמשי"ש בפ"י איוב כא יב), והשמח בסבת הדבר לא בהדבר עצמו נקשר עם על,

וישמח יונה על הקיקיון, וכן פה שמח רק בסבתם, לא בהם כי לא באו
דרך אהבה : (מלבי"ם באור המלות)

ג וַיֵּבֵא יִשְׁעִיהוּ הַנְּבִיא אֶל-הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ |
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאֵין יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ מֵאַרְץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי
מִבְּבֶל:

כ"י מארץ רחוקה באו אלי. זה אחד משלשה בני אדם שזדקן המקור
קין וחזקיהו וזלעם חזקיהו היה לו להשיב אתה נביאו של מקום ולי אתה
שואל התחיל מתגאה ואומר מארץ רחוקה באו אלי לפיכך נענש ועל ששמח
עליהן והאכילן על שלחנו וכן זלעם שאמר לו מי האנשים האלה עמד
והשיב ואמר בן כפור מלך מואב שלח אלי (זמדבר כב) וכן קין שאמר
לו אי הנבל אחיך (ברא' יד) היה לו לומר רבש"ע הלוא כל הנסתרו גלויו'
לך כו' כדאית' בתנחומ' : (כ"י)

מצודת ציון ומאין. ומאיזה מקום : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שאלת ישעיה אינה מסודרת שמהראוי לשאול תחלה
מאין יבואו, ואחר זה מה אמרו? וחזקיהו לא השיב על שאלת מה אמרו
אליך? מה רצה במה שאמר מארץ רחוקה באו, וכי לא ידע כמה מבבל
לארץ ישראל? (ג) **ויבא, ויאמר אליו**, אחר שישעיהו בא והוכיחו, על שני
הענינים שחטא בהם. **א.** מה שהשיב על חקירתם על סבת המופת, שהיה
בעבורו ולא בעבור ישראל. **ב.** על שהראה לו אוצרותיו, לכן שאלו תחלה
מה אמרו האנשים האלה והיה הכונה על כלל הדברים שנפלו ביניהם
מענין המופת, שיאמר לו שאלתם ומה השיב להם, ואח"כ שאלו **ומאין
יבאו אליך**, כי אם יוכל להראות אוצרותיו וגנזיו אל מלאכים שיבאו אליו
מארץ רחוקה, שאין לו לפחד שיקנאו בו ושיתגרו בו מלחמות, לא היה
ראוי שיראה אותם לפני מלאכים ממדינות הקרובים אליו, שבזה מעורר
אותם לשית לב להלחם אתו, ולכן שאל מאין יבואו אם ממקום קרוב או
רחוק, והנה חזקיהו שהבין תוכן השאלות וכונתם, על השאלה הראשונה
בוש מלהשיב כי נתפס כגנב במחתרת, ויכלם מן החוזה המוכיחו על פניו.
ועל השאלה השנייה השיב **מארץ רחוקה באו אלי**, ר"ל אני חשבתני אותם
כבאים מארץ רחוקה, ור"ל אלי נחשבו כי מארץ רחוקה באו, כי עד העת
ההיא לא באה רגל כשדים לארצי ולא עלה על לבי שיש לי להתירא
שיגורו בי מלחמות : (מלבי"ם באור הענין)

ד וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתְךָ וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא-

הִיָּה דָבָר אֲשֶׁר לֹא-הִרְאִיתִים בְּאִזְעָרְתִּי:

מלבי"ם - באור הענין **ויאמר**, עי"ז שב שנית לשאול על הענין הפרטי הזה, מה ראו בביתך, והוא השיב כדרכו, כי מאשר נחשבו אצלו כמלאכים מארץ רחוקה לא נמנע מלהראות להם את הכל: (מלבי"ם באור הענין)

וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל-חֲזַקְיָהוּ שָׁמַע דְּבַר-יְהוָה צְבָאוֹת: וַיֵּן הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנָשָׂא | כָּל-אֲשֶׁר בְּבֵיתְךָ וְאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד-הַיּוֹם הַזֶּה בְּכָל לֹא-יִתֵּר דָּבָר אָמַר יְהוָה:

רס"י **לֹא יוֹתֵר לְזֵכֶר. מַדָּה כְּנֶגֶד מַדָּה לֹא הִיָּה לְזֵכֶר :** (רס"ו)

מצודת דוד **ונשא**. יהיה נשא ונלקח: **ואשר אצרו**. אשר טמנו באוצר: **לא יותר דבר**. מכל אשר בביתך: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין מה היה חטאו שבעבורו נבא עליו העונש הגדול הזה, וכי לא הורשה למלך להראות את בתי אוצרותיה, וכי לא התפאר שלמה בעשרו לפני רבים עמים? בדי"ה נזכר שחזקיה גבה לבו ויהי קצף על יהודה וירושלים. מה היה זה גבהות לב, והוא עשה זאת לתומו? ביחוד נזכר שם שהי' עזבו ביד מליצי שרי בבל לנסותו לדעת את כל בלבבו, ומה כל הרעש הזה? מה חטאו בניו? אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקחינה? האם לא חטאה ירושלים חטאים גדולים ונאצות גדולות אשר בעבורם הלכו שבי לפני צר, לא בעבור חזקיהו הצדיק אשר הראה אוצרותיו? (ה-ו) **ויאמר ישעיהו הנה ימים באים**, הגם שעתה נדמה לך שהם מארץ רחוקה ואין להם שום קשר עם ארץ יהודה, תראה כי ע"י שראו עתה אוצרותיך יתעוררו מעתה לבא אל ארץ יהודה כפעם בפעם, עד שאחרית דבר יהיה כי הכל ינשא לבבל אוצרותיך וגם בניך: (מלבי"ם באור הענין)

וַיֵּן הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנָשָׂא יִצְאוּ מִמֶּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהִיכַל מֶלֶךְ בְּבֵל:

רס"י **ומבניך**. הם חנניה מישאל ועזריה: (רס"ו)

מצודת דוד **ומבניך**. הם דניאל חנניה מישאל ועזריה: **אשר יצאו וכו'**. כפל הדבר פעמים ושלוש כדרך המקרא: (מצודת דוד)

מצודת ציון **סריסים**. שרים וממונים: (מצודת ציון)

ז וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ אֶל-יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר-יְהוָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר כִּי יְהִי שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּיָמָי: (פ)

רפ"י טוב דבר ה'. מאחר שבימי יהיה שלום : (רפ"י)

מצודת דוד טוב דבר ה'. טוב הדבר בעיני ופ"י דבריו ואמר הואיל ויהיה בימי שלום וה' יאמת לי הבטחתי אינני חושש במה שיהיה אחרי מותי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין איך אמר טוב דבר ה' יען יהיה שלום בימיו, וכי לא ידאג האב על הקורות אשר יקראו ליוצאי חלציו, ואף כי אם הוא היה הסבה לקורות האלה? (ח) ויאמר, אז הכיר חזקיהו כי הסכיל עשו, והודה כי דבר ה' טוב מאד, אם מצד החכמה שישתבבו מסובבים כאלה מן הסבות בהכרח, והוא לא השכיל ע"ז מסכלותו. אם מצד הצדק והעונש על גאותו, ויאמר, בכ"ז אמר הלא דבר ה' על הטובה לא תשוב ריקם בשום אופן. ובזה יש הבדל בין הדבר שינבא הנביא לרעה, שיוכל להשתנות על ידי שישנו העם את מעשיהם מרעה לטוב, לא כן אשר ידבר הנביא בשם ה' לטובה שזה לא ישתנה בשום אופן כמ"ש ירמיהו לחנניה בן עזור. ועפ"ז הנבואה שנבא לו ישעיה פה שיגיע רעה על בניו, כלולים בתוכו שתי נבואות. א. לרעה על בניו וזה יצוייר שישתנה אם ייטיבו מעשיהם, ועז"א טוב דבר ה'. ב. נשמע מדברי ה' מעצמו טובה עליו שלא תגיע הרעה בימיו, וזה לא ישתנה בשום אופן, ועז"א טוב דבר ה' כי עכ"פ זה ודאי יתקיים שיהיה שלום ואמת בימי, לא כן הנבואה על בני, תוכל להשתנות אם ייטיבו מעשיהם : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-מ

א נַחֲמוּ נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם:

רפ"י נחמו נחמו. חוזר על נבואותיו העתידות לפי שמכאן ועד סוף הספר דברי נחמו' הפסיק פרקה זו כינס לבין הפורענו' נחמו אתם נביאי נחמו את עמי : (רפ"י)

מצודת דוד נחמו נחמו. אלהיכם יאמר אל הנביאים נחמו את עמי וכפל המלה יורה על החזוק : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין נחמו נחמו, אתם הנביאים נחמו את עמי, ויען שהגאולה תבוא או קודם הזמן מצד הזכות, או אם יקבלו ענשם, או עכ"פ גם אם לא יזכו, יגאלנו בזמן הקבוע לכן אמר נחמה כפולה: (מלבי"ם באור הענין)

גב דְּבַרְוּ עַל-לֵב יְרוּשָׁלַם וְקְרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מְלָאָה צָבָאָה כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כְּפָלִים בְּכָל-חַטָּאתֶיהָ: (o)

רס"י כי מלאה צבאה. ת"י עתידה דתיתמלי מעם גלוותהא כמו כי מלאה מלצאה ויש פותרין צבאה כמו (איוב ז) הלא צבא לאנוש עלי ארץ: נרצה. נתפיים: כי לקחה וגו'. ארי קבילת כס תנחומין מן קדם ה' כאילו לקת על הד תרין בכל חטאתהא ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים וא"ת היאך מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלים בחטאו מלינו מקרא מלא (ירמיה ט"ז) וסלוותי ראשונה משנה עונם וחטאתם: (רס"י)

מצודת דוד על לב. דברים המקובלין על הלב: וקראו אליה. אמרו לה אשר מלאה ונשלמה זמן גלותה: כי נרצה. נתפיים עונה ר"ל נתכפר עונה: כי לקחה. כי כבר לקחה תשלומין מיד ה': כפלים. ר"ל שתי גליות גלות בבל וגלות ראמולוס: בכל חטאתיה. בעבור כל חטאתיה: (מצודת דוד)

מצודת ציון צבאה. ענינו זמן קצוב וכן הלא צבא לאנוש (איוב ז): נרצה. מלי רצוי ופיוס: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי מלאה צבאה, ר"ל או שיגאלו בעת שיתמלא זמנה הקצוב וזה יהיה אם לא יזכו להגאל קודם לכן. או יגאלו קודם הזמן, ע"י כי נרצה עונה, אם ירצו עונם ע"י תשובה וזכות, או ע"י כי לקחה מיד ה' כפלים, שיכפיל יסוריהם וענשם עד שיעלה מדת העונש והיסורים לעומת כל חטאתיה כמשל מי שנגזר עליו שישב במאסר עשר שנים וירדוהו בכל יום עשר מלקות, ושר הסוהר רדהו בכל יום מאה מלקות שאז קבל ענשו לעומת חטאתיו בשנה אחת, ויצא לחפשי, וכן היה במצרים שקושי השעבוד השלים מנין ארבע מאות שנה, ברד"ו שנה, (ודלתות הכתוב מגבילים דברו על לב ירושלים כי מלאה צבאה, וקראו אליה כי נרצה עונה, כי מי שנגזר עליו גלות זמן ארוך וסבל ענשו כפי הזמן הנחרץ, א"צ לקראו אח"כ שישוב לביתו, כי בכלות הזמן ישוב

מעצמו, אבל צריך לנחמו ולדבר על לבו על שסבל כ"כ ולא עשו לו חסד לוותר לו מאומה, ועז"א דברו על לב ירושלים כי מלאה צבאה. אבל אם נעשה לו חסד ומחלו עונו קודם הזמן הנחרץ, אז א"צ לדבר על לבו תנחומים, אבל צריך לקראו כי לא ישוב מעצמו אחר שעוד לא נשלם זמן עניו, ועז"א וקראו אליה כי נרצה עונה וכו' (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מלאה צבאה. נתמלא זמנה, כמו מלא שבוע זאת, וגדר צבא זמן מוגבל וקבוע : **כי נרצה.** כמו ונרצה לו לכפר עליו : **כפלים.** יש הבדל בין כפלים ובין פי שנים. פי שנים נתרבה הכמות משנה. אבל כפלים יתקפל הכמות בחציו על חציו, מענין וכפלת את היריעה, ונקפל בלשון המשנה, ופה ר"ל שנתקפל אורך הזמן על חציו, וסבלו שיעור היסורים הקצובים במדת הזמן בחציו, וע"י נתקפל ונכפל גם ענשם, עד שהיה מדתו בערך כל חטאתיה, ובי בכל, ב' הערך, כבי בכסף מלא יתננה לי, ועמ"ש (בפי איוב יא וי) : (מלבי"ם באור המלות)

גז קול קורא במדבר פנו דרך יהוה ישרו בערבה מסלה לאלהינו:

כס"י קול. רוח הקדש קורא במדבר פנו דרך ה', דרך ירושלים לשון גלויותיה לתוכה : (כס"י)

מצודת דוד קול קורא. כאלו קול מכריז ואומר פנו במדבר דרך ה' להשיב בו בני הגולה : **ישרו בערבה.** עשו בערבה דרך ישר לאלהינו כי הוא ילך לפניהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון פנו. ענין הסרת המכשול וכן ואנכי פניתי הבית (בראשית כד) : **ישרו.** מל' ישר ושוה : **בערבה.** ענינו כמו מדבר : **מסלה.** דרך כבושה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין קול קורא. מצייר ששומע קול הקורא, כי הנביא יראה הדבר כאילו כבר בא, וצייר לעומתו איך בעת שנשתק הקורא רגע, שמע קול אומר קרא (פסוק וי"ו), כמזרזו לבל ידום רגע, כמו שיבואר שם. **במדבר,** המון הנפלאות אשר נעשו לאבותינו בימי צאתם מארץ מצרים במדבר בישימון, ישוטטו עתה לפני הנביא ברוח קדשו, חוזה ברוחו כי הדרך אשר סלל ה' אז, שהוא הדרך הנסיי וההשגחיי, הכינו וגם שמרו לבני בניהם לעבור עליו שנית בעת הישועה האחרונה, כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אבל עוד יוסיף ה' לגלות את ידו החזקה ג"כ במסלה חדשה אשר לא דרך בה מעולם, והוא שינוסס נסים ויפליא פלאות אשר לא נבראו מימי קדם. והנה יש הבדל בין מדבר ובין ערבה, שכמו שבארץ מושב נמצאו מקומות של גנות ופרדסים, כן במדבר נמצא מקום ערבה ושוחה והם מקומות שגדלים בהם קוצים ודרדרים

ומקום זה נקרא ערבה. ויש הבדל בין פנו דרך ובין ישרו מסלה, כי פנו דרך הוא דרך הנמצא מכבר ומפנה מתוכו אבני מכשול, אבל ישרו מסלה הוא שמסולל ומגביה מסלה חדשה לא נמצאה מאז. ויש הבדל בין ה' ובין אלהינו, כמו שבארתי בכ"מ כי שם ה' יקרא בו מצד שהוא בורא העולם ומחדשו ושם אלהינו הכינוי נו מורה על הדיבוק שיש לו עם ישראל וההשגחה הפרטית שמיחד עליהם להפליא פלאות ולעשות נוראות, עז"א, הנה במדבר ששם הלכו בני ישראל בצאתם מארץ מצרים, ושם נמצא כבר דרך ה' שדרך בה בנסים הקודמים, פנו את הדרך הזה מאבני מכשול, כי עתה יתחדש הדרך הזה והנסים האלה יתגלו שנית, אמנם בערבה שהוא פראי יותר מן המדבר, ושם לא הלכו בני ישראל, ושם צריך מסלה ע"י הרמה, כי א"א לעשות שם דרך פשוט מפני הקוצים, שם יעשו מסלה חדשה אשר לא היתה מעולם, ומסלה זאת תהיה לאלהינו המיוחד אלינו באהבתו הנפלאה לנו, והוא כי יוסיף נסים ואותות ומופתים לא נתגלו מעולם (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות במדבר, בערבה. בארתי הבדלם (למעלה) לה, א' : ודרך ומסלה (שם ח'). ובין ה' ובין אלהינו הבדלתי למעלה (א' ד') ובכל הספר (מלבי"ם): באור (המלות)

כָּל-גֵּיא יִנְשֵׂא וְכָל-הָר וְגִבְעָה יִשְׁפְּלוּ וְהָיָה הָעֵקֶב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה:

כ"י כל גיא ינשא. וההר יספל הרי דרך חלקה וסוה ונוחה : והרכסים. הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד סביניהם זקוף ואינו מעוקם סיהא נוח לירד ולעלות (הרכסים מתורגם גדודיו ל' גובה כמו גדודי הנהר) : הרכסים. כמו וירכסו את החסן (שמות כח) : לזקעה. קנפנייא זלע"ז ארץ חלקה וסוה : (כ"י)

מצודת דוד כל גיא. כל עמק ירומם וכל ההרים ישפלו להיות הדרך ישר ושוה : העקוב. דרך המעוות יהיה מישור : והרכסים. מקומות הגבוהות יהיו בקעה (מצודת דוד)

מצודת ציון גיא. עמק : העקוב. ענין עקום ועוות כמו עקוב הלב (ירמיה יז) : למישור. מלי ישר ושוה : והרכסים. ענין גבהות וכן מרכסי איש (תהלים לא) ופיי מגאות האיש ומגבהותו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כל גיא, מצייר איך שדרך הנזכר שבו ישובו בני הגולה יהיה דרך ישר לא יעכבם גיא ורכסים, אמנם כי לא יהיה אז כמנהג העולם שבעת שרוצים לישר הדרך ונמצא הר וגבעה וגיא ועמק לפניו, שאז

נושאים את אדמת ההר אל הגיא והעמק, עד שישפל ההר והעמק יוגבה, באופן שלפי הטבע מוכרח שתחלה הר וגבע יושפלו ועי"ז הגיא ינשא, אבל אז יהיה זה שלא בדרך הטבע, ותחלה **כל גיא ינשא** מעצמו ואח"כ **הר וגבעה ישפלו**. והיה **העקב**, הנה המנהג ברצותם לישר את העקוב, שהוא הדרך ההולך בעקמימות מפני שנמצא שם רכסים גבעות רבות קטנות שצריך לסבבם, הלא תחלה ישימו הרכסים לבקעה, ואז יהיה העקוב למישור מעצמו, אבל אז יהיה זה שלא בדרך הטבע, ויהיה תחלה **העקוב למישור** בטרם יסתלקו הרכסים ואח"כ יהיו **הרכסים לבקעה**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות העקב. בודד, והוא מענין מארב ואת עקבו מים לעיר. וגדרו הדרך הסבובי שיסבב את חברו בעצה או בפועל עי"י ערמה, ועי"כ נקרא המקום שיש בו רכסים, שהם הרים גבנונים מדובקים זל"ז (מענין וירכסו את החשן) עד שצריך לסבב להקיף הדרך, מקום עקוב (מלבי"ם באור המלות)

וְיַגְלֶה יְהוָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל-בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר: (פ)

מצודת דוד ונגלה. אז יגלה כבוד ה' וכולם יראו כי פי ה' דבר הנחמות האלו הואיל ונתקיימו: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ונגלה מבאר כי ההופעה האלהית תתעלה לעתיד בששה מעלות על זמן העבר. **א**. כי עד עתה ההשגה האלהית היתה מעוטפת בכמה לבושים ומסכים ומחיצות ענן וערפל, אבל לעתיד **ונגלה** יהיה הכבוד מגולה ונראה באספקלריא המאירה. **ב**. עד עתה לא השיגו רק כבוד אלהים, שהוא ההנהגה שבו מנהיג ומסדר ומשגיח שהיא מיוחדת לשם אלהים או שדי או צבאות. לא כבוד ה' שהוא שם העצם המורה על כבודו מצד עצמו ומהותו כמ"ש וארא אל האבות באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם, אבל אז יתראה **כבוד ה'** וידעוהו. **ג**. עד עתה לא ראו, רק השיגו וידעו, לא ראו כבוד ה' בהשגת העין החושיי, אבל עתה עין בעין **יראו**. **ד**. עד עתה גם הרואים והצופים במחזות אלהים, לא ראו בעין בשר רק בעין הנפש בעין הנבואיי, אבל עתה **יראו כל בשר** גם הבשר בעינו יראה המראה הנוראה מכבוד ה' והתגלות אלהותו. **ה**. עד עתה היו הרואים והמשיגים מכבוד ה' מועטים, יחידים השרידים אשר ה' קורא, ובני עליה מועטים, אבל אז יראו **כל בשר** כי מלאה הארץ דעה את ה'. **ו**. עד עתה לא ראו כולם במדרגה אחת, כמ"ש ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו, והעם לא יעלו עמו, שמדרגת משה היתה הגשה ומדרגת הזקנים עליה ומדרגת העם פחותה גם מזה כמ"ש שם, אבל עתה יראו כל בשר יחדו במדרגה אחת בשוה. **כי פי ה' דבר** והבטיח זאת: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יחדו. מובדל מן יחד, כי יחדו מורה גם שיווי

המתייחדים בענין שהתיחדו בו, כמ"ש בכ"מ : (מלבי"ם באור המלות)

ג קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל-הבשר חציר וכל-חסדו כפיץ השדה:

רש"י קול. מאת הקב"ה אומר אלי קרא : ואמר. רוחי אליו מה אקרא והקול משיבו זאת קרא כל הבש' חציר כל המגביהי' תהפך גדולתם ותהיה כחציר, (ד"א כל הבשר חציר) סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כפיץ השדה אשר ימולל ויבש ואין לסמוך עליו שאין זידו לקיים שמה ימות שכפיצב חציר נבל איך כן כשמת האדם בטלה הבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקיים וזידו לקיים לפיכך על הר גבוה עלי בשרי מבשרת איון כי מפי החי לעולם היא הבטחת הבשורה : וכל חסדו כפיץ השדה. כי חסד וגו' חטאת (משלי יד) : (רש"י)

מצודת דוד קול אומר קרא. קול נבואה אומר להנביא קרא והכרו ברבים : ואמר. כאלו הנביא שואל מה אקרא וקול הנבואה משיבו קרא לאמר כל הבשר חציר ר"ל כל העמים שיבואו עם גוג על ירושלים למלחמה יבולו ויכמשו כחציר : וכל חסדו. ר"ל ואף אם מי מהם עשה חסד מה לא יחשב למאומה ויהי כפיץ השדה הכמוש מהר כי מאד הרעו לישראל והכריעו הכף : (מצודת דוד)

מצודת ציון חציר. כחציר : כפיץ. כפרח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין קול אמר קרא, צייר כי הקול קורא שהזכיר בפסוק ג' נשתק והפסיק מלקרות, ושמע קול אחר אומר אליו קרא עוד למה דממת? ואמר מה אקרא, הקול קורא הראשון אמר אל השני למה אקרא עוד שנית הלא כל הבשר חציר? וכוונת מליצתו, כאילו קול קרא במדבר פנו דרך ה', כי הגאולה מוכנת לבא תיכף, אולם מחטא הדור לא באה אז והדור ההוא מתו תמו נכרתו, והקול נדמה ונשתק, כי עקבות המשיח לא נראו, ואז בא אליו קול אחר ומזרזו שיקרא שנית ולא ידום, והוא משיב מדוע אקרא הלא כל הבשר דומה לחציר, וכל הדור מתו ודורות רבות ספו והגאולה לא באה, ועז"א, הלא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ואמר. חסר הנושא ולדעתי מוסב על קול קורא שבפסוק ב' : חציר, ציץ השדה. החציר מתיבש לפני כל הצמחים כחציר גגות שקדמת שלף יבש, ולפני כל חציר יבש (כנ"ל טו וי) : וציץ השדה, הוא דבר הבולט בשדה בעודו קטן שאין בו ממש בעצמותו, ושורש ציץ מענין יצא, כמו תנו ציץ למואב, אבר קטן בולט ככנף הזבוב, עז"א אנוש

כחציר ימיו, בלתי מתמיד באורך ימים. וכציץ השדה כן יציץ שגם בחייו אין בו ממש, ומבאר נגד כחציר ימיו כי רוח עברה בו ואיננו, ונגד כציץ השדה ולא יכירנו עוד מקומו, כי לא ידמה כחציר שגם ביבשו נשאר עצמו קיים, כי נפרד לאבק דק כציץ נובל, ועיי בפנים : ורוח ה'. כמו והנה רוח ה' עובר (מ"א יט יא) : (מלבי"ם באור המלות)

יבש חציר נבל ציץ פי רוח יהוה נשבה בו אכן חציר העם:

רש"י נבל : **כמש** : (רש"י)

מצודת דוד **יבש חציר**. לזה יתייבשו כחציר ויבולו כציץ : **כי רוח וכו'.** ר"ל בהפחת רוח יאבדו : **אכן**. באמת העם שעם גוג יהיה כחציר וכפל הדבר להחזיק : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נבל**. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלי א) : **נשבה**. ענין הפחה כמו ישב רוחו (שם קמז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **יבש חציר**, יען שרוח ה' נשבה בו, ונתיבש החציר ונבל הציץ על ידי הרוח הנושב, כי כן האנוש כחציר ימיו כי רוח עברה בו ואיננו, ולמה אקרא. ? משיב לו הקול האחר, **אכן** לא כדברך, אל תתיאש בכל זאת כי רק **חציר העם**, רק העם דומה כחציר ורק : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אכן חציר העם**. יש הבדל בין אכן, אבל, אולם. אמנם. אכן ואבל יורו סתירת הקודם, וההבדל ביניהם, אבל סותר דברי חברו. ואכן סותר דברי עצמו או ספק שנסתפק תחלה, אבל אדונינו המלך דוד המליך את שלמה (מ"א א' ד'), אבל בן אין לה ואישה זקן (מ"ב ד' יד). אבל שרה אשתך יולדת לך בן (בראשית יח יט), סתר דברי חברו. אכן יש ה' במקום הזה (בראשית כח יב), אכן נודע הדבר (שמות ב' ט'), אכן סר מר המות (ש"א טז לב) כל אלה נסתפקות תחלה, אם יש ה' במקום הזה, אם נודע הדבר, אם יהרגנו, אכן אתה אל מסתתר (לקמן מה), אכן משפטי את ה' (מ"ט), אכן חליינו הוא נשא (נ"ג) וכדומה רבים מורים היתר ספק או סתירות מחשבתו הקודמת, (ויש אבל להתחלת הדבור ואין לו ענין לכאן). אולם מניח דעה הקודמת ואינו סותרה רק מוסיף בה דבר חדש, ואולם לוז שם העיר לראשונה (בראשית כ"ח), ידעתי כי הוא יהיה לעם ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו (שם מה), סלחתי כדברך ואולם חי אני (במדבר יד), אולם שלח ידך (איוב א'), אולם אני אדרוש אל אל (שם ד), מוסיף ענין חדש ואינו מכזיב הראשונות. ואמנם אינו מוסיף דבר ולא סותר דבר, רק מענין אמונה שאומר האמן לי. האמת כן הוא, אמנם ה' החריבו מלכי אשור (למעלה לז), וגם אמנה אחותי בת אבי היא (בראשית כ'), ופה מצייר המדבר בעצמו שאומר מה אקרא הלא כל הבשר

חציר, סותר דבריו בעצמו, ואומר אכן לא כמו שאמרתי, כי רק חציר העם, אבל דבר אלהינו יקום, כי הגם שציירו כקול קורא וקול משיב, הכל הוא ברוח החוזה ונפשו בחזקת יד החזיון. (י) **פעלתו**. יבא על השכר או על הפעולה בעצמה, כי לא יבינו אל פעולת ה' : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּבֶשׂ חֲצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר-אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: (o)

מצודת דוד **יבש חציר**. העם הזה יתייבש כחציר וכמוש כציץ וכולם יאבדו ודבר ה' שהבטיח על ידי הנביאים יתקיים לעולם ולא יוכלו לבטל דבריו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **יבש חציר וציץ יבול**, אבל דבר אלהים והבטחתו יקום לעולם, כמ"ש אנוש כחציר ימיו כי רוח עברה בו ואיננו, אבל וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו, ואם דורות רבות יעברו ולא יזכו לישועה, דבר ה' תקום בהכרח ועת הקצוב לא יאחר, (ויש הבדל בין **יבש** ובין **נבל**, כי יבושת העשבים הוא בסוף הקיץ במועדס, ונבילתם הוא פסיקת כח הצומח וחולשתו גם בעודה באבו. ויש הבדל בין חציר ובין ציץ, כי החציר מתיבש בכלות עתו, ולא יבול לפני זמנו, אבל עתו כלה ומתיבש מהר, והציץ הצץ מעצמו נובל ונלאה גם בעודנו באבו. וכבר בארו החוקרים כי הדבר שנבטח עליו צריך שימצאו בו שני תנאים שהם החוזק וההתמדה, ולעומת זה אמר. א הלא **כל הבשר חציר ויבש חציר** במהרה ולא יארך ימיו וכן אנוש כחציר ימיו מעטים ולא ימשכו, ואין בו תנאי ההתמדה. ב גם בעודנו חי הלא **כל חסדו כציץ השדה נבל ציץ** כי אין בו חוזק וקיום, ואיך נבטח מצדו שיגאל. והשיב לו אכן חציר העם, רק יבש חציר נבל ציץ. אבל **דבר אלהינו** נמצא בו שני התנאים. א **יקום** שנמצא בו הקיום והחוזק. ב **לעולם** שנמצא בו ההתמדה לנצח). ולכן על הר גבוה עלי לך, כי אין לך לירא שלא יתקיים דבר ה' : (מלבי"ם באור הענין)

וַעַל הַר-גְּבוּהָ עָלִי-לָךְ מִבְּשָׁרְתָּ צִיּוֹן הָרִימִי בְּכַח קוֹלְךָ מִבְּשָׁרְתָּ יְרוּשָׁלַם הָרִימִי אֶל-תִּירְאִי אִמְרֵי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם:

רס"י **מנצרת ציון**. נבייא למנצרת ציון ובמקום אחר הוא אומר רגלי מנצרת (לקמן כז) זכו קל כזכר לא זכו תָּס כנקבה ומאחר פעמיו עד הקץ : (רס"י)

מצודת דוד **על הר גבוה**. להשמיע הקול למרחוק : **מבשרת ציון**. עדת הנביאים המבשרים הגאולה לציון : **אל תיראו**. להרים קול בחושבך פן תמצא מכחש ומשקר : **הנה אלהיכם**. בא המקום לגאול אתכם : (מצודת

מלבי"ם - באור הענין מבשרת ציון, מצייר כי ציון עצמה תהיה המבשרת, וכן ירושלים, ואמר את ציון המבשרת עלי על הר גבוה, ואת ירושלים המבשרת הרימי בכח קולך, ואל תיראי פן לא יבא הדבר שאת מבשרת כי בודאי יבא, ולא זאת אף גם אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם כאילו תראה מקומו באצבע על דבר שכבר באה ונהייתה, (וכבר בארתי בכ"מ כי ציון שם היה מושב המלך והסנהדרין ומקום המקדש, וירושלים שם ישבו ההמון, ציון תבשר כי השיב שכינתו לציון והמלכות והכהונה, ולכן המליץ בו על הר גבוה עלי לך, וירושלים תבשר קיבוץ גלויות, ולכן המליץ בה הרימי בכח קולך שישמעו נידחים ויתקבצו מארבע רוחות השמים) (מלבי"ם באור הענין)

וְהָיָה אֲדָנִי יְהוָה בְּחֶזֶק יְבוּא וְזָרְעוֹ מְשַׁלָּה לּוֹ הַנְּהַ שְׁכָרוֹ אֶתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו:

רס"י **בחזק יבוא**. על האומות ליפרע : הנה שכרו אתו. מזומן אתו לכלדיקים. ופעולתו. שכר פעולה שעליו ליתן להם : (רס"י)

מצודת דוד **בחזק**. בכח ובגבורה : **וזרעו משלה לו**. ר"ל לא יהיה צריך לעזרת זולתו : **שכרו אתו**. שכר המעשה מזומנת עמו לשלם לכ"א כגמולו **ופעולתו**. שכר הפעולה מזומנת לפניו והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הנה, מוסיף להוכיח כי המבשרת אין לה להתיירא פן לא יקיים ה' את דברו, כי שלא יקיים ה' את דברו, לא יצוייר רק בשני פנים, והוא או בחסרון היכולת, או בחסרון הרצון. וכ"ז לא יצוייר אצל ה', ומבאר כי העדר היכולת לא יהיה רק בשני פנים. **א**. בשימצא להמבטיח לאות ופסיקת הכח לשלא יוכל לקיים ההבטחה, אבל הנה ה' **אלהים בחזק יבא**. **ב**. יצויר כי המלך המבטיח אל עם לעזרם לא יוכל לקיים הבטחתו אם לא יסכימו עמו שרי צבאותיו וגדודיו, וזה לא ימצא אצל ה' כי **זרעו משלה לו** ממשלתו אינו תלוי בדעת אחרים וכח חיילותיו רק בזרעו הנטויה וכחו הגדול בעצמו, וכן השתנות הרצון מרוצה ללא רוצה לא יצוייר ג"כ רק באחד משני פנים. **א**. אם המבטיח לעזור ולהציל היה מקוה להשיג שכר בעבור זאת, ועתה אינו צריך אל השכר, או מקוה שכר יותר גדול משכנגדו, או אין יד הנעזר משגת לתת שכרו שאז ישתנה רצונו ולא ישמור הבטחתו, אומר הן זה לא יצוייר אצל ה' כי הוא לא יקוה שכר משום בריה רק **הנה שכרו אתו**, לא מזולתו. **ב**. אם המבטיח לא קוה אל שכר, אבל הבטיח להציל ולעזור בעבור שהפעולה עצמה מצאה חן בעיניו, או טובה לפניו, ויוכל להיות שבהמשך הזמן ישתנה הענין, ולא ירצה לעשות הפעולה הזאת, משיב כ"ז יצוייר בהכרח אצל

בני אדם העוזרים והמבטיחים, אבל ה', **פעלתו לפניו** מכבר, כי בעת שהבטיח כבר פעל ועשה, כי נפשו אותה ויעש, הוא הבטיח ומאז כבר עמד הדבר לפניו, כאילו כבר נעשה באופן שלא יצוייר השתנות אצלו כלל:
(מלבי"ם) באור הענין)

יֵאָדָּם כְּרֵעָה עֶדְרוֹ יִרְעָה בְּזָרְעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא עֲלוֹת יִנְהַל:
(o)

רס"י כרועה. אשר עדרו ירעה בזרועו מקבץ טלאים ובחיקו נושאם עלות ינהל. מיניקתא צניח מדבר, האץ המניקות : ינהל. כמו מנהל : (רס"י)

מצודת דוד כרועה. כמו הרועה המרעה עדרו בנחת ומקבץ הטלאים בזרועו לא במקל ונושאם בחיקו הקטנות שבהם מנהל בנחת כן יוליכם המקום בנחת בשובם מהגולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון יקבץ. יאסף : עלות. קטנות והוא מלי עולל ויונק : ינהל. ענין הנהגה בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית לג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כרעה אשר עדרו ירעה, ר"ל הרועה עדר של עצמו וקנין כספו, שחס עליו ביותר מן הרועה עדר של אחרים בעד שכר, כי אז בזרועו יקבץ הטלאים הנולדים שהם רכים ואין יכולים לילך, בזרועו האחת יקבצם וישאם בחיקו. והעלות שהם אמותיהם המניקות ינהל אצלם בידו האחרת מרוב חמלתו עליהם, כן יחמול ה' על עמו להוציאם ולנהלם בעצמו, מצד שהם קנינו ונחלתו, לא מצד השכר כרועה צאן אחרים:
(מלבי"ם) באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עלות. המיניקות, ושתי פרות עלות (שי"א וי"ו ז') (מלבי"ם) באור המלות)

יֵבֶה מִי-מִדָּד בְּשַׁעְלוֹ מִים וְשָׁמַיִם בְּזָרְתָּ תִּפֶּן וְכָל בְּשָׁלֵשׁ עֶפֶר הָאָרֶץ וְשָׁקֵל בְּפֶלֶס הָרִים וּגְבְעוֹת בְּמֵאזְנָיִם:

רס"י מי מדד וגו'. כל זה היה צו כח לעשות וכ"ס שיס צו כח לשמור הצטחות הללו : בשעלו. בהליכתו שנא' דרכת צים סוסיד (חזקוק ג), בשעלו כמו (צמדבר כב) צמשעול הכרמים שביל, ד"א שעל שם כלי הוא וכן בשעלי שעורים (יחזקאל יג) : תכן. אמולאי"ר בלע"ז ל' מדה ומנין

כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה) : וכל בשליש. ומדד בשלישיו' שליך מדבר שליך יסוב שליך ימי' ונהרות, ל"א בשליך מגודל עד אמה שליךי לאלצעות, ומנחס פי' שהוא סם כלי וכן ותשקמו בדמעות שליך (תהלים ס) : ושהל בפלס הרים. הכל לפי הארץ הר כבד תקע בארץ קסה והקלים בארץ רכה :

מצודת דוד מי מדד. ר"ל מי כמוהו היודע עומק המים כאלו מדד באגרופו ויודע רוחב השמים כאלו תכן מדתו בזרת ויודע מדת עפר הארץ כאלו מדד בשליש ויודע משקל ההרים כאלו שקלם בפלס ומאזנים וכאומר היודע כל אלה יוכל הוא לעשות את זאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון בשעלו. באגרופו וכן בשעלי שעורים (יחזקאל יג) : בזרת. שם מדה חצי אמה וכן זרת ארכו (שמות כז) : תכן. מלי הכנה : וכל. ענין מדידה כי וימודו בעומר (שם וז) ת"א וכלו : בשליש. שם מדה גדולה וכן ותשקמו בדמעות שליך (תהלים פי) : בפלס. כן נקרא מטה המשקל המסומן לדעת משקל הדבר הנשקל וכן פלס ומאזני משפט (משלי יז) : במאזנים. הוא כף המשקל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מי מדד, שב עתה לבאר בפרטות, מ"ש בפסוק יו"ד הנה ה' אלהים בחזק יבא, אומר, איך תוכל לאמר שאין לו יכולת למלאות הבטחתו, הלא הוא מדד את יסוד המים במדתו ושמים שהוא יסוד האש בזרת ואצבע תקן, ואת יסוד העפר מדד וכל בשליש ומדה וערך משקל הכדור בערך משוער בל יתמוטט מן המרכז אשר שם לו תחת המון הכדורים הסובבים אותו, עד ששקל ההרים הגדולים בפלס גדול, ולעומת ההרים שקל הגבעות הקטנות זה כנגד זה במאזנים קטנים שישוה המשקל והערך והיחוס ביניהם, וכן. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בשעלו. שם מדה. וכן זרת. ותכן, כמו תוכן לבנים. וכל, הכיל כלכל. בשלש, מדה, ותשקמו בדמעות שליך. ופלס, גדול מן מאזנים, ובארתינו בפ"י משלי. והרים גדולים מגבעות כנ"ל (ב' ב') (מלבי"ם באור המלות)

יְדִיעָנוּ : מִי-תֵכֵן אֶת-רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעָנוּ :

רס"י מי תכן. את רוח הקודש צפי הנביאים ה' תכנו וכדאי הוא להאמן : ואיש ענתו יודיענו. רוחו כן ת"י ולפי משמעו ואיש ענתו מוסב לראש המקרא מי תכן את רוחו ומי איש ענתו אשר יודיענו להקב"ה ענה : (רס"י)

מצודת דוד **מי תכן.** מי הכין רצונו של מקום ר"ל מי הטה רצון המקום אחר דעתו : **ואיש.** מוסב על מלת מי לומר מי הוא האיש אשר המקום יודיענו **עצתו** : **(מצודת דוד)**

מלבי"ם - באור הענין **מי תכן את רוח ה'**, הוא יסוד הרוח האוירי, ואחר שהוא הכין וברא הארבע יסודות, מים. אש. עפר. רוח. כ"ש שכחו רב על המורכב מהם שהוא המציאות הגשמי בכללו, ומי יעכב נגד יכלתו, (ובזה ברר מ"ש ה' בחזק יבא), ובל תאמר שיחסר לו החכמה והעצה לעשות כהבטחתו, משיב **ומי האיש** (אשר) **עצתו יודיענו**, ממי צריך לקחת עצה ולהועץ **(מלבי"ם באור הענין)**

מלבי"ם - באור המלות **רוח ה'.** יסוד הרוח, כמו ורוח אלהים מרחפת **(מלבי"ם באור המלות)**

יְדַבֵּר אֶת-מִי נֹעֵץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְדֵהוּ בְּאֵרֶח מְשֻׁפֵּט וַיְלַמְדֵהוּ דַעַת וְדָרָךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֵנו:

רס"י **את מי נועץ ויבינהו.** את מי מן העכו"ם נועץ כמו שנועץ עם הנביאי' כמו שנא' באזכרהם וה' אמר המכסה אני מאזכרהם (בראשית כו) וגו' : **ויבינהו וילמדהו באורח משפט.** את מי מן העכו"ם עשה כן שלמדו חכמה כמו שעשה לאזכרהם שנתן לב להכירו מאליו ולהבין בתור' שנא' וישמור משמרתו ואומר למען אשר יראה (שם יח) וגו' וכליותיו היו נובעות חכמה שנא' אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז). (את מי נועץ ויבינהו. האיש להקב"ה הן כל גוים לפניו כמר מדלי ואיך ילמדו לו) : **(רס"י)**

מצודת דוד **את מי.** עם מי נתייעץ ומי השכילו בינה ומי למדו ללכת בדרך משפט ומי למדו דעת ומי הודיעו דרך תבונות וכפל הדבר העמים הרבה לתפארת **המליצה** : **(מצודת דוד)**

מלבי"ם - באור הענין **את מי נועץ,** האדם ידיעתו והשגתו נתלית מזולתו, משני פנים. **א.** מן ה' החונן דעת, אשר שם באדם טבע המדע וההשכל, כי כבר הוסכם מן הפילוסופים, כי נמצאו מושכלות ראשונות נטע ה' בטבע האדם, אליהם תכלה כל דרישה וחקירה, כמו המושכל שא"א לקבץ שני הפכים בנושא אחד, הוא נטוע בטבע האדם, והוא יסוד לכל מחקר עיוני, קראוהו בעלי ההגיון חק הסתירה (דער זאטץ דאס וידערשפרוכעס), אשר אפשר לבארו ולא לבררו במופת, כי כל ברור מופתי יכלה בהכרח אל החק הזה וזולתו א"א לעשות מופת עיוני על שום דבר, וזה הנקרא דעת הטבעי, נטעו ה' בשכל האדם, שלעומת זה אמר בהשם את מי נועץ

וילמדו דעת, זאת שנית ניתן בטבע שכל האדם עשות המשפטים וההיקשים, לקבץ בין שני מוחשים ולשפוט על הנושא לחייב או לשלול ממנו איזה נשוא, ליחס הנשוא אל כלל הנושא או אל חלק או איש ממנו, ליחסו אליו בהכרח או בהחלט או באפשריות, כי דרך עשות המשפטים האלה נמצא נטוע בטבע השכל, כמבואר בארך בחכמת בקור השכל. שלעומת זה אמר בה' את מי נועץ ודרך תבונות יודיענו. דרכי התבונה ואורחותיה. **ב.** ידיעת האדם לא תשתלם מעצמה, וצריך לזולתו מבני אדם, אם שיבינהו את המושכל עד שיבין אותו, ועכ"פ גם אם יבינו מעצמו, צריך **שילמדו בארח משפט** דרכי הלימוד וארחות התבונה לא ילמד האדם מעצמו אך מזולתו, לעומת זה אמר אצל ה' **את מי נועץ ויבינהו**, ואף גם שרק **שילמדו בארח משפט**. ולא לבד שאינו צריך לימוד מזולתו, אף גם לא קבל את השכל וטבעו מזולתו, שעל זה אמר **וילמדו דעת ודרך תבונות יודיענו**. וכ"ז מבאר מ"ש **וזרועו מושלה לו**. שאין צריך עזר מזולתו, אף עצה וחכמה: (מלבי"ם באור הענין)

טו הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים פדק יטול:

רפ"י הן גוים כמר מדלי. העכו"ם הממאנים להכיר את צורחם ואין חסובין לו להעמיד מהם לנביאים לגלות סודו: כמר מדלי. כטיפה מרה המטפטפת משולי הדלי ומסקע טנופת המים ורוקבין העץ, לימוניד"א בלע"ז: וכשחק מאזנים. שהנחוש' מעלה עיפוש ומסתחק: כדק. אצק דק: יטול כאצק הנישא ועולה על ידי רוח כדק אצק ינטל: (רפ"י)

מצודת דוד הן גוים. גבורת העכו"ם נחשב למולו כטפה המרה הנוטף משולי הדלי שהוא דבר מועט מול מימי הדלי: **וכשחק מאזנים נחשבו**. בעיני המקום חשובים הם כאבק הנשחק מעפוש מאזני נחושת אשר יוצאים ממנה בנפיחה קלה: **הן איים**. איי הים ישליך כאבק דק וכאומר ואם כן הוא איך יעמדו למולו למחות בידו מלהוציא את ישראל מתוכם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **כמר מדלי**. הכלי ששואבים בו מים נקרא דלי וכן ותבאנה ותדלנה (שמות ב) ור"ל שאיבה עם הדלי והטפה הנופלת מאחורי הדלי היא מרה בעבור עפוש הדלי מאחוריו: **וכשחק**. מל' שחיקה וטחינה כמו ושחקת ממנה הדק (שם ל): **כדק**. כאבק דק: **יטול**. ישליך וכן ויטילו את הכלים (יונה א): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הן גוים, ר"ל הלא אחר שהוא ברא הארבע יסודות ביכולתו הבב"ת, ולו הכח על הנמצא בכללו, ואף כי על הגוים שהם כמר מדלי לערך המציאות הכללי, ואיך יעכבו בידו לשלא יוכל למלא

הבטחתו. ויש הבדל בין מר מדלי ובין שחק מאזנים, כי הטפה הנוטפת מן הדלי, הגם שכאפס היא בערך מי הדלי, מ"מ היא חלק מהם, ונחשבת ממינם לא כן השחק מאזנים, שהוא העפרורית הנמצא על המאזנים שהם נפרדים מן המאזנים ואינם ממין המתכת כלל, כן אם תחשוב את הנמצא על כדור הארץ מדומם וצומח וחי ואדם, יהיה גוי אחד בערכם כערך מר מדלי, שהגם שאין נחשב למאומה בערך הדלי, וכן גוי אחד בטל בערך כל הנמצא על הכדור, מ"מ הוא חלק ממנו. אבל אם תחשוב את כל הנמצא על פני הכדור בערך הכדור עצמו, הלא כל צאצאי הארץ בערך הכדור, וכ"ש בערך הכדורים והמון צבאות אין מספר הנמצאים, הם כשחק מאזנים עפר נשחק בלתי שייך אל הכדור כלל ואפס נגדו, ומצד זה הגוים נחשבים בין כמר מדלי, לערך צאצאי הארץ, וכשחק מאזנים במה שהם עם צאצאי הארץ בטלים אל המציאות עצמו וטפלים אליו. והן גוים גדולים נחשבים כמר מדלי וכ"ש **איים קטנים** שהם **כדק יטול**, כאבק דק פורח בלתי נחשב לכלום: (מלבי"ם באור הענין)

טז וּלְבָנוֹן אֵין דִּי בְעַר וְחֵיתוֹ אֵין דִּי עוֹלָה: (פ)

רס"י אֵין דִּי צַעַר. עַל מִזְבְּחוֹ: וְחֵיתוֹ. שֶׁל לְבָנוֹן, אֵין דִּי עוֹלָה, ד"א וּלְבָנוֹן אֵין דִּי צַעַר וְגו' לְכַפֵּר עַל עוֹן הָאוֹמוֹת: (רס"י)

מצודת דוד **ולבנון**. לפי רוב גדלו אין די בעצי יער הלבנון להבעיר בהם האש על מזבחו ואין די בחיות הלבנון להקריבם עולות לפניו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולבנון**. שם יער בא"י: **בער**. מל' הבערה ומוקד: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ולבנון, אחר שבאר מ"ש ה' בחזק יבא וזרועו מושלה לו, שלא יחזור מהבטחתו מפני חסרון היכולת שב לבאר מ"ש הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו שלא ישתנה רצונו ע"י שכר שיתנו לו הגוים להתרצות אליהם, אומר מה השכר יתנו שבעבורו ישתנה רצונו, הבעולות וזבחים יפתוהו, הלא כל הלבנון אינו די לבער על מזבחו וחיייתו כולו אינו די לעלות עליו עולה לשירצה במ וישנה רצונו, כמ"ש לא אקח מביתך פר וכו' כי לי כל חיתו יער הירצה ה' באלפי אלים וכו', (וזה מגביל נגד הנה שכרו אתו), ואם תאמר שאל הגוים עצמם יתרצה כי ימצאו חן בעיניו. על זה משיב. (מלבי"ם באור הענין)

זי כָּל-הַגּוֹיִם כָּאֵין נִגְדוֹ מֵאָפֶס וְתֵהוּ נְחֻשְׁבוּ-לָו:

רס"י כֹּאֵין נִגְדוֹ. כֹּאֵין הֵם צַעֲיָנוּ וְאֵין חֲשׁוֹבִין לְפָנָיו: (רס"י)

מצודת דוד **כאין**. כלא דבר : **נחשבו לו**. למולו נחשבים כאלו המה מאפס ותוהו (מצודת דוד) :

מצודת ציון **מאפס**. דבר שאין בו ממש : **ותוהו**. ענין ריקות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הן כל הגוים כאין נגדו**, וכלא נחשבו, והנה יש ערך החלטיי וערך יחוסיי, בערך ההחלטיי, ישקפו על ערך הדבר אם הוא נחשב או בלתי נחשב מצד עצמו, בערך היחוסיי ישקפו על חשיבות הדבר בערך אל זולתו, עפ"ז אומר כל הגוים כאין נגדו אם נשקיף עליהם בערך היחוסיי נגד השם ויותר מזה כי גם בערך ההחלטיי הלא גם מצד עצמם מאפס ותוהו נחשבו לו, כי הם עצמם בלתי נחשבים למאומה. (וזה מגביל נגד ופעולתו לפניו, שלא ישנה פעולתו בעבור הגוים) : (מלבי"ם באור הענין)

יח **ואל-מי** **תדמיון** **אל** **ומה-דמות** **תערכו** **לו** :

מצודת דוד **ואל מי**. אל מי מהדברים תדמו את המקום ומהו הדמיון אשר תשוו לו וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **דמות**. מלי דמיון : **תערכו**. מלי ערך ושווי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואל מי תדמיון אל** אתם המסתפקים ביכולת האל למלא הבטחתו ומדברים עליו כעל כח מוגבל בעל חומר, מה יכול ומה בלתי יכול, מה רוצה ואיך רוצה ואם ישנה רצונו, כי תחשבו שיש לו דימוי על אחד הנמצאים ולא יצוייר אצלכם מציאות האל אם לא יהיה בעל חומר וגוף רק שחומרו אצליכם יותר נשא ומעולה מבעלי גופים זולתו, ועפ"ז תעשו לו פסל וכל תמונה, להיות ערוך אליו בה תכוונו נגדו להשתחוות אליו, אומר אתם הפתאים, **אל מי תדמיון אל**, הלא האל לא נמצא לו דימוי כלל, כי אינו בעל תואר ותמונה אך כח נשגב שכל עליון בלתי בעל תכלית. אבל גם לפי אולתכם שתחשבוהו בעל תמונה ומקבל הדמות והדמיון, הלא עכ"פ היה לכם לצייר הדמות הזה דמות נשגב, כאחד ממשרתיו העליונים ממלאך וגלגל, אבל אתם ראו נא **מה הדמות** (אשר) **תערכו לו**, הלא אתם תערכו לו את. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תדמיון**, **תערכו**. הדמיון, הוא על שווי המתדמים באיזה תואר, עצמי או מקרי. והערך, יהיה ע"י שווי הנערכים בשויים ומחירם, כי הערך בא תמיד על מחיר הדבר, למשל דינר זהב עם דינר נחשת דומה מצד מתכיותו ואינו נערך מצד מחירו. דינר זהב עם שמן המור כמשקלו, נערך בדמים ואינו דומה במקריו. דינר זהב עם דבש במשקלו, אינו לא דומה ולא נערך. אמר הפסל אינו לא דומה אליו, וגם לדעתכם שהוא דומה, כי תגשימוהו עד שתוכלו להגביל לו דמות גשמית,

אינו נערך בשוויו שהוא בתועלת שתוכל להשיג ממנו, כי לא יועיל לעובדיו, ועמשי"ש בפ"י תהלות (פט ז'): (מלבי"ם באור המלות)

יט הפסל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו ורתקות כסף צורף:

רפ"י נסך. לו מסכה: נסך חרש. חרש של ברזל נוסכו מצרזל או מנחוסת ואח"כ הצורף מרקעו בטסי זהב ומלפפו מלמעלה: ורתקות. שלשלאות: (רפ"י)

מצודת דוד הפסל. וכי תדמו לו את הפסל אשר האומן התיכו ממתכת והצורף ירדד עליו את הזהב ממעל והצורף יעשה בו שלשלאות כסף למושכו בהם כי ממקומו לא ימיש: (מצודת דוד)

מצודת ציון הפסל. כן נקרא הצורה הנעבדת: נסך. ענין התכה וכן אלהי מסכה (שמות לד). חרש. אומן: ירקענו. ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י): ורתקות. שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הפסל, אשר נסך חרש ואיך הסכלתם עשו לערוך אל הנשגב דבר שפל וגרוע כזאת, נסך חרש, מתלוצץ עליהם לאמר הלא אלילי זהב ופסילי כסף אשר הם יקרים בעיניכם מצד המתכות שלהם, הנה הם גרועים מצד הפועל כי נסך אותו חרש, שא"צ חרש חכם ואומן לנסכו ולהתיכו כי כל חרש יוכל עשוהו, וכל צורף ירקע אותו בזהב, וכן הוא גרוע מצד הצורה, כי המתכות הוא דומם שהוא גרוע מצד צורתו מן הצומח, וכן הוא גרוע מצד החומר כי בזהב רק ירקענו מלמעלה תחתיו יעשהו מברזל או עופרת ובדיל, וא"כ הלא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חרש וצרף. הצורף הוא המתיד המתכות וצורפו ומזקקו מן הסיגים, והחרש הוא האומן שיעשה בו מלאכת חרש וחושב, ומלאכת הצורף קודם למלאכת החרש (ע"ל מ"א ז'). ופה אומר, כי הפסל גם החרש ינסכנו ויתיכנו (נסך מענין יציקה) אף שזה מלאכת הצורף כי אינו צריך אומן גדול, וגם הצורף ירקענו בזהב אף שזה מלאכת החרש, וגם הרתוקות כסף יעשה צורף, כי אין מדקדקים במלאכתו: (מלבי"ם באור המלות)

כ המסכן תרומה עץ לא-ירקב יבחר חרש חכם יבקש-לו להכין פסל לא (o) מוט:

רפ"י המסכן תרומה. או אם בא לעשותו של עץ המלומד להבחין בין עץ המתקיים לשאר עצים שלא ירקב מהר יבחר, המסכן המלומד כמו (צמדבר כב) ההסכן הסכנתי, תרומה הפרקה ברירת העלים : (רפ"י)

מצודת דוד המסכן. העני מלהפריש מכספו על הפסל כמו העשירים הנה יבחר מבין העצים עץ חזק אשר לא ירקב ויבקש לו חרש חכם להכין לו ממנו פסל חזק שלא ימוט ר"ל שלא יתפרדו חלקיו זה מזה וכאומר אם מהצורך לחזקו לבל יתפרדו חלקיו איך ידמה לעליון : (מצודת דוד)

מצודת ציון המסכן. העני והדל כמו טוב ילד מסכן (קהלת ד) : **תרומה**. הפרשה : **ימוט**. מלי נטיה וקלקול : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין המסכן תרומה, תרומת המסכן והדל, שיעשה את הפסל מעץ היא תרומה חשובה מרוממת יותר מן תרומת העשיר. **א. כי עץ יבחר**, ובזה יש לו מעלה צוריית. כי הצומח צורתו מעולה מן הדומם. **ב. כי עץ לא ירקב יבחר**, כי אחר שצריך לבקש עץ לא ירקב, הלא בהכרח יבחר את העץ מבין יתר העצים, באופן שישתדל בעשייתו יותר, לא כן תרומת פסל הזהב שלוקח מתכות מן הבא בידו. **ג. מצד הפועל הלא בהכרח חרש חכם יבקש לו**, צריך לבקש ולתור אחרי חרש חכם ואומן למען יכין פסל אשר לא ימוט, כי העץ מחולשת חומרו יתראה בו יותר מעלת האומן וחשיבתו, אם יעשהו שיהיה חזק וקיים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות המסכן, מענין מסכן, וההבדל בין מסכן לדל עני ודומי, שהמסכן אינו דל כ"כ רק חסרים לו אוצרות ומסכנות ואינו עשיר, שכן הגביל מסכן נגד מלך (קהלת ד' יג, ט' טו) ואמר ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, ר"ל כי יהיה לך אוצרות מלאים תבואה : (מלבי"ם באור המלות)

כא הלא תדעו הלא תשמעו הלא הגד מראש לכם הלא הבינתם
מִדָּוִת

רפ"י הלא תדעו. מוסדות הארץ מי יסדה ואתו היה לכם לעבוד : (רפ"י)

מצודת דוד הלא תדעו. משקול הדעת תוכלו לדעת מי הוא אדון העולם : **הלא תשמעו**. מן המורה והמלמד אשר חקר מדעתו : **הלא הוגד**. מן הקבלה איש מפי איש המקובל אצלו מראש ר"ל מימים קדמונים : **הלא הבינותם וכו'**. הלא תוכלו להבין יסודות הארץ מה המה וכאומר הלא אין לה יסוד כי השמים מקיף אותה מסביב ועל מה עומדת אם לא בגזירת המקום : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **הלוא תדעו**, הידיעה תהיה מצד ארבעה דברים. **א.** מצד המושכלות על זה אמר **הלוא תדעו**. **ב.** המפורסמות, עז"א **הלוא תשמעו**, כי הדבר מפורסם. **ג.** המקובלות, עז"א **הלוא הגד מראש לכם**. **ד.** המוחשות והנסינות, עז"א **הלוא הבינותם מוסדות הארץ**, מיסודות הארץ ופשוטיה ומורכביה תראו ותבינו כח האל ויכלתו: (מלבי"ם באור הענין)

לכב **הישוב על-חוג הארץ וישיביה כחגבים הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל**
לשבת:

רס"י חוג. ל' מחוגה (לקמן מד) עוגל קומפ"ס זלע"ז : ויושביה. לפניו כחגבים : כדוק. כיריעה טייל"א זלע"ז : (רס"י)

מצודת דוד **היושב וכו'**. הלא הוא יושב על השמים המסבבים את הארץ ויושבי הארץ המה בעיניו כחגבים ואחז במשל מדרך האדם היושב ממעל שכל מה שמתחת לו נדמה בעיניו לקטן : **הנוטה**. הלא הוא הנוטה את השמים כאדם הנוטה קרום כל שהוא : **וימתחם**. פרשם כאוהל להיות מוכן לשבת תחתיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חוג הארץ**. כן יקראו השמים והוא מושאל מעגול הנעשה במחוגה שמעמידים אחד מרגלי המחוגה במקום אחד ובהשני מקיף מסביב ומקום מעמד הרגל נקרא נקודה האמצעית והסבוב נקרא חוג וכן השמים מקיפים הארץ והם לה לחוג : **כדוק**. ענין קרום כמו או גבן או דק (ויקרא כא) : **וימתחם**. ענין משיכה ופרישה ובדרז"ל המותח זמורה מאילן לאילן (כלאים פי"ו) ומענין זה אמתחת בנימין (בראשית מד) לפי שהוא נמתח בעת שממלאין אותו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הישוב**, מפני שהמון בני אדם יש מציירים לעצמם את האל יושב בשמים והארץ הדום רגליו, ויש מציירים אותו כמלך היושב וחונה ביניהם והשמים כאהל פרוש עליו למעלה, אומר אם תציירו אותו בדמיונכם, כי הוא יושב על **חוג הארץ**, ר"ל על השמים שהוא המחוגה של הארץ, שהארץ מרכז המחוגה ועגולת השמים, והשמים הם המחוגה הסובבת את מרכז הארץ, הלא א"כ בהכרח כי **ישביה כחגבים** בעיניו, כמי שמביט ממרחק רב שהמוחש יקטן בעיניו, וכן יוקטנו בעיניו יושבי הארץ ובלתי נחשבים כלום לערך רום מקומו, ואם תציירוהו בדמיונכם כי הוא **נוטה כדק שמים**, שהם מתוחים כיריעה דקה לפרוש לאהל ומסך על הארץ **וימתחם** סביב הארץ **כאהל** הנמתח **לשבת** תחתיו, וכן הוא יושב תחת אהל הרקיע על מרכז הארץ, כמלך היושב בין בני המדינה, הלא לפי"ז תציירו בהכרח כי מלך גדול כזה, בודאי הוא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חוג הארץ**. עגולת המחוגה הסובבת את המרכז, וחוג שמים יתהלך (איוב כב יד), כדק קרום דק, כמו או גבן או דק, ומתחם כאהל שאין יכול לשבת עליו רק תחתיו: (מלבי"ם באור המלות)

כג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאִין שִׁפְטֵי אֶרֶץ פְּתוּהוּ עֲשֵׂה:

מצודת דוד **הנותן**. הוא הנותן רוזנים להיות כאלו אינם : **כתוהו עשה**. עושה אותם להיות כדבר תוהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רוזנים**. שרים כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הנותן את הרוזנים לאין**. שהם בטלים במציאותם נגדו, כי הוא בחכמת הבב"ת אינו צריך אל עצת הרוזנים. ויש הבדל בין רוזנים ובין שופטי ארץ, הרוזנים הם שרי העצה, ושופטי ארץ הם הממונים על דבר המשפט. והנה מלך ב"ו מחסרון חכמתו צריך לעצת הרוזנים, ומחסרון יכלתו לשפוט בעצמו כל אישי המדינה צריך אל שופטים, אבל ה' בחכמתו הבב"ת **יתן רוזנים לאין**, וביכלתו הבב"ת לשפוט איש ואיש כדרכיו, **יעשה שפטי ארץ כתוהו**, יבטל עצת הרוזנים ויפר כח השופטים: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **רוזנים**. סמוכים אל מלכים תמיד (שופטים ה' ג'), תהלות ב' ב', משלי ח' טו, לא ד', חבקוק א' יו"ד) והם שרי העצה, מלשון רז וסוד, כי עמהם ימתיקו סוד: (מלבי"ם באור המלות)

כד אֶף בַּל-נָטְעוּ אֶף בַּל-זָרְעוּ אֶף בַּל-שָׂרַשׁ בְּאֶרֶץ גְּזַעַם וְגַם-נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבְשׂוּ וַיִּסְעָרָה פֶּקֶשׁ תִּשְׁאֵם: (o)

רפ"י **אף כל נטעו**. אף הרי הם כמי שלא נטעו : **אף כל זרעו**. ועוד יתר מכאן שישורשו ויעקרו כאלו לא זרעו, זריע' פחותה מנטיעה : **כל שורש בארץ גזעם**. לכשיעקרו לא ישריש הגזע בארץ שיהא מחליף כל שורש שבמקרא טעמו באות ראשונה ונקודה הרי"ף פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהוא לשון פועל אינרציוני **בלע"ז** : (רפ"י)

מצודת דוד **אף כל נטעו**. והרי הם אפ"י כאלו לא נטעו מעולם ואפילו כאלו לא נזרעו מעולם שהוא פחות מנטיעה : **אף כל שורש וכו'**. לכשיעקרו לא ישריש אפ"י הגזע בארץ שיהא מחליף ר"ל לא יחזרו לקדמותם : **וגם**

נשף. ואפילו בנפיחה בעלמא יבושו יאבדו ורוח סערה תשאם ממקומם
קש הנישא ברוח : (מצודת דוד)

מצודת ציון גזעם. שרשם וכן מגזע ישי (לעיל יא) : **נשף**. ענין הפחה כמו
נשפת ברוחך (שמות טו) : **קש**. תבן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אף **בל נטעו**, דומים לצמח אשר לא נטע ע"י הברכה
והרכבה שלוקחים יחור ונוטעים אותו בארץ, ואף, גם **בל זרעו** ע"י זרע
שיזרע גרעין בארץ הגם שהנזרע חלוש מן הנטע, ואף גם **גזעם** אשר עלה
מעצמו **בל שרש בארץ**, שאין לו שרש כלל, ומצד זה מציאותו חלושה
מאד, ומוכן ליבול ולהתייבש מעצמו, ונוסף על חלישת מציאותם גם **נשף**
בהם ברוחו הקשה, ממילא **ויבשו**, ואח"כ **הסערה תשאם קש** ר"ל שהם
חלשים בעצמם, ואף כי אם עליהם שוד משדי יבא : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נטעו**. באילנות, וזרע, בצמחי השדה, והגזע היא על
הקרקע, והשורש תחת הקרקע כנזכר לעיל (יא א') : (מלבי"ם באור המלות)

לכה **ואל-מי** **תדמיוני** **ואשׁוה** **יאמר** **קדוש**:

מצודת דוד **ואל מי תדמיוני**. ר"ל הואיל וכל אלה בי אי"כ אל מי תדמיוני
להיות שוה לי באמת : **יאמר קדוש**. ר"ל האל הקדוש יאמר אל מי וכו' :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **תדמיוני**. מל' **דמיון** : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואל מי**, אומר הנה כל מה שהתוכחתי עמכם עד הנה
במ"ש ומה דמות תערכו לו הפסל נסך חרש, כאילו יצוייר לתת לו דמות,
רק שהדמות אשר תערכו לו, לא ידמה אליו, וכן מה שדמיתיו כנשגב יושב
בשמים או על המרכז, כ"ז דברתי לפי קוצר שכלכם, אשר לא יצוייר כח
מופשט מחומר, ולא יצוייר נבדל, רק לפי מה שהורגלו חושינו וכח דמיונו,
שלפ"ז ידמה גם האין סוף כיושב ושוכן וחונה ומעתיק במקום וממקום,
כאילו לו כלי הגוף ומשיגי התנועה, אבל באמת **הקדוש** והנבדל מכל גשם
ומכל דמיון, הוא מצד עצמו **יאמר "אל מי תדמיוני ואשׁוה"**, הלא אין לי
דמות ודמיון כלל, ויש הבדל בין ההדמות וההשוואה, כי ידמו גם הדברים
הבלתי שוים, כמו שיאמר דומה דודי לצבי, שר"ל בקלות מהירותו. וגם
זאת רק בדמיון להמשיל ולהסביר. אבל ההשוואה היא בדברים השוים
בכמה או באיך. יאמר ה', התוכלו לדמות אותי אל דבר ואשׁוה לו באמת,
הלא אומר אני נסו נא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תדמיוני ואשׁוה**. הדימוי הוא רק במקצת הדבר,
וההשוואה היא בכל תוארי הדבר, פן תשוה לו גם אתה (משלי כו) וע"ל

(א' י' ו' י') ולק' (מו ה') : (מלבי"ם באור המלות)

זכור שְׂאוּ-מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי-בָרָא אֱלֹהֵי הַמּוֹצֵיָא בְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יְקָרָא מְרַב אֹנִים וְאִמִּיץ כַּח אִישׁ לֹא נֶעְדָּר: (o)

רפ"י מי צרא אלה. כל הצבא אשר תראו צמרוס מרוב אונים, שיש לו וקהול אמיץ כח איש מהצבא לא נעדר שלא יקרא צס : (רפ"י)

מצודת דוד מי ברא אלה. הכוכבים והמזלות הנראים במרום ומי הוא המוציא בכל יום צבא מרום במספר אחד : **לכלם**. לכל כוכב קרא בשם הנאה והראוי לו וכאומר הלא ה' עושה כל אלה : **מרוב אונים**. בעבור רוב האון ואמצות הכח שיש לו לכן לא נעדר אחד מהם כל ימי עולם כי מתחלה עשאן שיהיו קיימין לעולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אונים**. ענין כח כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ) : **ואמיץ**. ענין חוזק. איש. ר"ל אחד מהם : **נעדר**. ענין חסרון כמו אחת מהנה לא נעדרה (לעיל לד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ושאו מרום עיניכם**, לתת לי דמות ולצייר לי משל מאחד הגופים הנוראים הכדורים הנפלאים המעופפים שמה, או מן המלאכים המניעים אותם, אבל שובו נא וראו מי ברא אלה ואיך תקחו דמיון מן הנברא אל הבורא, הלא אלה היצורים הנפלאים כולמו, מוגבלים בכחם. **א**. מצד שהם נבראים שעז"א מי ברא אלה. **ב**. מצד שאין ביכלתם להוליד ולהפרות מיניהם, כי הוא מוציא במספר צבאם, מספרם קצוב נגבל ולא יתוסף מנינם. **ג**. מצד הגבלת פעולתם, כי **לכולם בשם יקרא**, כ"א יש לו שם מיוחד עפ"י פעולתו למשל כוכב שבתאי משבית ומחריב, צדק פועל צדקות, מאדים לשפוך דם, וא"א שישנה פעולתו לפעולה אחרת. **ד**. כי אשר נראה בס הקיום וההתמדה שהם קיימים באיש, אינו מצד כח עצמם, רק מרוב אונים של בוראם המקיימם בחפצו, רק עי"כ איש לא נעדר, ולא יתמו אישיהם, לא מצד כח עצמם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מרב אונים ואמיץ כח**. כח יציין הכח הפנימי השרשי. ואון יציין התגלות הכח אל הפועל, כחי וראשית אוני. הכח הפנימי יתעלף וייעף לפעמים, ועז"א (כ"ט) נותן ליעף כח, ואם יתמיד נאמר שמאמץ כחו, (נחום ב' ב', משלי כ"ד ה'), ורוב אונים, הוא הכמה המתפשט החיצוני, ורב כח, הוא הכמה המתפשט הפנימי. ואמיץ כח, היא התמדתו בזמן, ור"ל כי הנביאים הקיימים באיש, קבלו כחם מאתו, וגם התמדת כחם וקיומם מקבלים ממנו, כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד, וגדר פעל אמיץ בארתי למעלה (כח ב') : (מלבי"ם באור המלות)

לְמָה תֹאמַר יַעֲקֹב וַתְּדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתָּרָה דַרְכֵי מִיְהוָה וּמַאֲלֵהִי מִשְׁפָּטֵי
יַעֲבֹר:

רַס"י למה תאמר. עמי יעקב ותדבר בגלות : נסתרה דרכי מה'. העלים
מנגד עיניו כל מה שעבדנוהו והמקיל עלינו אות' שלא ידעוהו : ומאלהי
משפטי יעבור. העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהי' לו לשלם
לחבותינו ולנו :

מצודת דוד נסתרה דרכי. העלים עיניו מכל מה שעבדנוהו והעביר מלפניו
משפט הגמול כי לא שלם לנו הטוב כפי הגמול : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין למה תאמר יעקב, כהתימו לדבר תנחומותיו על לב
ירושלים, השיב אל עם ישראל פניו. העם הזה בראותם אורך גלותם
ושלות הרשעים, פג לבם מהאמין בישועה, ואחרי כי נתעו מן רוע הסדר
הנשקף בהנהגה, כי הצדיקים גולים ודלים, ובוגדי בגד שלו גם הצליחו,
גם שכלם הלך אחורנית לכפור או בידיעה והשגחה או בשכר ועונש.
ושפתי זרה נופת תטופנה בטענות פילוסופיות, לאמר כי הידיעה האלהית
אשר היא בהכרח ידיעה פשוטה בלתי משתנית, לא תשאיר אחריה
אפשריות הבחירה, שא"כ תשתנה ידיעת ה', לפי בחירת האדם לעשות או
לחדול, ויש הבדל בין יעקב ובין ישראל, שם יעקב יכוננו בו ההמון, ושם
ישראל הגדולים וראשי העדה, ויש הבדל בין דבור ואמירה, אמירה הוא
המאמר הפשוט והדבור הוא הדבור הארוך המחובר מכמה משפטים
והקיישים וטעמים וראיות, והנה יעקב שהם ההמון יאמר נסתרה דרכי
מה' שאין ה' יודע את האדם, ואינו משגיח על מעשיו כלל, וישראל שהם
חכמי לב שבהם, הם יבינו זאת כי א"א ליחס אל ה' חסרון הידיעה, שזה
חסרון בחק השם, וגדר השלם שלא יתואר לו חסרון, אבל לעמת זה
ישראל ידבר דבור ארוך פילוסופי, להוכיח במופת שאין האדם חפשי
במעשיו, כי אז תשתנה ידיעת ה' לפי אפשריות הבחירה, רק מעשי האדם
מוכרחים לפי הידיעה הקדומה האלהית, ומצד זה לא יגיע שכר לצדיק
ועונש לרשע אחר ששניהם מוכרחים במעשיהם, ולכן אומרים כי מאלהי
משפטי יעבור שאת הצדיק ואת הרשע לא ישפוט האלהים. (וכבר בארתי
כ"פ כי שם הויה נקרא בו מצד שברא העולם, ושם אלהים ביחוד אם בא
בכינוי אל האדם, נקרא בו מצד ההשגחה המיוחדת, לכן הכת הא'
אומרים נסתרה דרכי מה', מצד שהוא הסבה הראשונה לבד לא המשגיח
עד סוף העלולים ומעשיהם, וכת השניה אומרים מאלהי המשגיח עלי
בידיעה פשוטה מפלשת עד סוף כל הדורות בהכרח משפטי יעבור), משיב
להם הנביא. אל שני הכתות. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תאמר יעקב ותדבר ישראל.** בין ההבדלים שבין אמירה לדבור זה אחד מהם. שהאמירה פשוטה, והדבור יהיה בארץ מורכב ממשפטים וענינים שונים. וההבדל בין יעקב וישראל בארתי למעלה (ט' ז'), וההבדל בין ה' ובין אלהי מבואר בכל הספר ע"ל (א' ד')
(מלבי"ם) באור (המלות)

לכח הַלּוֹא יִדְעַתְּ אִם-לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קִצּוֹת הָאָרֶץ
לֹא יִיעָף וְלֹא יִיגַע אֵין חֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ:

רש"י צורא קלות הארץ וגו'. אין חקר לתבונתו. ומי שיט לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר טובתכם אלל כדי לכלות את הפצע ולהתם את החטאת ע"י היסורין : (רש"י)

מצודת דוד **הלא ידעת.** הלא תוכל להשכיל מדעתך אם לא שמעת ממלמד ומורה : **אלהי עולם ה'.** ר"ל ואת זה תשכיל אשר ה' הוא אלהים עד עולם והוא ברא כל הארץ מהקצה אל הקצה ובכל ידו משלה ולא ייעף ולא ייגע וכחו שוה בכל זמן א"כ יכול הוא לשלם גמול בכל זמן ובכל מקום : **אין חקר לתבונתו.** ר"ל ומה שמאחר לשלם הגמול הוא על כי אין חקר לתבונתו כי באמת בתבונה יעשה את זאת ואנחנו לא נדע : (מצודת דוד)

מצודת ציון ייעף. ייגע. פתרון אחד להם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הלוא ידעת,** מצד השכל והמופת, **אם לא שמעת** מצד המפורסמות והמקובל, כי **אלהי עולם ה'**, הוא ברא את העולם, ולא לבד העולם העליון כי גם **בורא קצות הארץ**, ולא שירה אבן פנתה לבד, וכל אשר עליה נעשה מעצמו, רק שברא גם הקצוות, וכוננה על מתכונתה, וא"כ לא תוכל להכחיש שלא ידע את הנעשה עליה, היפלא מהיוצר דבר מלאכת החומר ומעשהו, ולא תאמר כי אחר הבריאה מאז עזב מלדעת את כל הנעשה בארץ, כי **לא ייעף ולא ייגע** [הוא ממלאכה ובתנחומא (פ' תצא) ואתה עיף ויגע עיף בצמא ויגע בדרך וד' כוחו וכו']. ולפי"ז ידיעת ה' את כל הנעשה בעולם השפל מוכרחת, ואם תשאל איך תצדק עם זה הבחירה ושני קצות האפשר, ע"ז משיב, כמ"ש הרמב"ם, שאחר שידיעת האל היא עצמית בו ואיננה דבר מוסף על עצמותו, הנה החקירה על איכות ידיעתו, תשוב אל החקירה על עצמותו, וכמו שעצמותו נעלם תכלית ההעלם, כן ידיעתו, וכמו שאין היקש ודמיון בין מציאותו למציאות זולתו, כן אין להקיש בין ידיעתו לידיעת זולתו, ולכן אם הידיעה הנודעת אצלנו א"א לציירה בשלא יסולק עמה טבע האפשר, אין לדון ממנה על ידיעתו הנעלמת מאתנו תכלית ההעלם, וז"ש **אין חקר לתבונתו** אין חקירה אנושית משגת את תבונתו, ואין לחקור ולדרוש בה

כי נעלמת ממדע בעל חומר. ואם תשאל, וא"כ מדוע מאלהי משפטי יעבור ומדוע לא יושיע את עמו, משיב כי הוא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לא ייעף ולא ייגע. העיפות, שרשו בכח החי עצמו שהוא מוגבל, וצריך לדברים מחוץ להעמיד כחו, מאכל משתה אויר וכדומה, לא שתה מים ויעף (לקי מד), והיגיעה, הוא ממלאכה, וה' כחו בלתי נתלה בדבר זולתו לכן לא ייעף, ולא יגבילהו זולתו ולכן לא ייגע
(מלבי"ם באור המלות)

כט נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה:

כצ"י נתן ליעף כח. וסופו להחליף כח לעייפותכם : (כצ"י)

מצודת דוד נתן ליעף כח. יבוא הזמן שיתן כח לישראל היעף בגולה : ולאין אונים וכו'. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון עצמה. ענין חוזק כמו ועוצם כחו (דניאל ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נתן ליעף כח, ישראל שהם עיפים עתה יתן להם כח, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ליעף כח, הוא הכח הפנימי השרשי (כנ"ל כו), ולאין אונים, החסר הכלים שבו יוציא הכח לחוץ כמו מי שאיבריו רכים ורפויים, עצמה ירבה, העוצם הוא חוזק האיברים והעצמות : (מלבי"ם באור המלות)

גל ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו:

כצ"י ויעפו נערים. גבורת הכסדי' המנוערים מן המלות תיעף : ובחורים כשול יכשלו. אותם שהם עכשיו גבורים וחזקים יכשלו ואתם קוי ה' תחליפו כח חזק חלש : (כצ"י)

מצודת דוד ויעפו. ואז העכו"ם שמוסיפים כח כנערים יעפו ויגעו : ובחורים וכו'. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ויעפו, הנערים החזקים עתה בכחם ייעפו, וזה תלוי אם יתאמצו בתקוה לקוות אליו עד יבא ויושיע, כי, (לא) וקוי ה' יחליפו כח, עד שיעלו אבר לעוף פתאום אל במתי שמים כנשרים, ועיין באור

מלבי"ם - באור המלות **ויעפו ויגעו**, ייעפו מעצמם, יגעו ע"י עבודה, וגם הבחורים שכחם רב מן הנערים, והם לא ייעפו מעצמם כשל יכשלו ע"י סבה חיצונית משלחת ה' **בם** : (מלבי"ם באור המלות)

לא יקו! יהוה יחליפו כח יעלו אבר פנשרים ירוצו ולא יגעו ילכו ולא יעפו: (o)

רש"י **אבר** : כנף : (רש"י)

מצודת דוד **וקוי ה'**. אבל המקווים לה' יחליפו כח חדש בכל עת : **יעלו אבר**. יגדלו כנף כנשרים למהר לעוף אל ארצם והוא ענין מליצה : **ירוצו**. בשובם לארצם ירוצו ולא יגעו וילכו בדרך ולא ייעפו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יחליפו**. ענין התחדשות ותמורה : **אבר**. כנף כמו אבר כיונה (תהלים נה). ירוצו. ענין מהירות ההליכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות **ירוצו ולא יגעו ילכו ולא ייעפו**. הרץ מתיגע לא כן ההולך, אבל העיפות שהיא פסיקת הכח מעצמו, תשיג גם את ההולך אם יתמיד בהליכתו ולא יחזק את גופו במאכל ומשתה, עז"א לא יגעו מן המרוצה וגם אם ילכו אחרי מרוצתם בתמידות, מבלי לנוח אחרי המרוצה שאז יקרה העיפות, הם לא ייעפו : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-מא

א החרישו אלי א"ים ול"מים יחליפו כח יגשו א'ז ידברו יחדו למשפט נקרה:

רש"י **החרישו אלי**. כדי לשמוע דבר : **א"ים**. אומות של עכו"ם : **יחליפו כח**. יתקטנו ויתחזקו בכל גבורתם אולי יעמדו בדין זכח : **יגשו**. הלום ואז משיגשו ידברו : **למשפט נקרה**. להוכיח על פניהם : (רש"י)

מצודת דוד **החרישו אלי איים**. יושבי האיים החרישו לשמוע אלי כי המדבר לא ישמע ולא יאזין : **יחליפו כח**. יחדשו כח להתאמץ בטענות אם יוכלו להשיבני : **יגשו אז ידברו**. יגשו אלי לשמוע אמרי ואז אחרי שמעם ידברו דבריהם אם ימצאו מענה : **יחדו**. אני והם נקרב למשפט על מה שהם אומרים שאין היכולת בידי להציל את עמי מידם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **החרישו**. ענין שתיקה כמו יחרישו באהבתנו (צפניה ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **החרישו**, אחר שדבר תנחומין אל ציון, קורא אל העמים, מצייר כי כבר בא הגואל (כי החוזה במראות אלהים, יראה העתיד כאילו כבר בא) ועפ"ז מתוכח עמם להשיבם אל אמונת האחדות ודת האמת. **החרישו**, המתוכח ינוצח לפעמים מפני ארבעה דברים, **א**. אם הוא אדם קטן, יאמר אתם **איים** הקטנים **החרישו אלי**, לא אתם תתוכחו רק **ולאמים** הגדולים **יחליפו כח**, הם יתוכחו. **ב**. אם ילחצנו אל הוכוח פתאום ואין לו עת לסדר טענותיו, אומר **יחליפו כח** לחשוב ולהתיעץ. **ג**. אם יתוכח עם עריץ או נשוא פנים, אשר אימתו או שאתו תבעתנו מלדבר את כל אשר עם לבבו, עז"א **יגשו אלי מבלי אימה ואז ידברו**. לא מרחוק בחרדה ופחד. **ד**. אם אין שופט מכריע ביניהם, כמ"ש (איוב ט"ו) כי לא איש כמוני אעננו. לו יש בינינו מוכיח. יסיר מעלי שבטו. עז"א יחדו למשפט נקרבה לפני השופט אשר יכריע בינינו עם מי הצדק (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ולאמים**. בארתי למעלה (יז יב) כי לאומים פורט עמים גדולים שיש להם דת, שהם כאם הבנים לעמים קטנים : **יגשו נקרבה**. בכ"מ שהניגש פחות במעלה מן הנושא או המקום שהוא ניגש אליו, ישמש בלשון הגשה, ואם שניהם שוים ישמש בלשון קורבה. וכבר כתבתי כי יחדו מורה על השתוות שניהם, ובזה הוסיף יחדו למשפט נקרבה כשני בני אדם שוים : (מלבי"ם באור המלות)

יב מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו:

רש"י מי העיר ממזרח. אותו שצדק יקראהו לרגלו מי העיר את אצרה' להביאו מארס שהוא במזרח ולדק שהיה עושה היא היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך : יתן לפניו גוים. מי שהעירו ממקומו להסיע הוא נתן לפניו ארבעה מלכים וחילותיהם : ירד. ירדה : יתן כעפר חרבו. רמא כעפרא קטולין קדם חרביה, נתן את חרבו ועושה חללים רבים כעפר ואת

קשתו נתן מרבה הרוגים ונופלים כקש נדף : (כ"י)

מצודת דוד מי העיר ממזרח. אברהם שהיה במזרח מי העירו ללכת משם ולמאס באילי ארץ מולדתו : **צדק יקראהו לרגלו**. בכל מקום מדרך כף רגלו היה קורא את הצדק לעזוב האילים ולהאמין בה' וכאומר ומי העירו הלא אנכי ה' : **יתן לפניו גוים**. ר"ל מי הוא הנותן לפניו גוים הם כדרלעמר והמלכים אשר אתו : **ומלכים ירד**. השליטו במלכים : **יתן כעפר חרבו**. חרבו נתן הרוגים מרובים כעפר הארץ וקשתו הרבה חללים כקש נדף : (מצודת דוד)

מצודת ציון העיר. מל' התעוררות : **ירד**. ענין שלטנות כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי). נדף. ענין כתישה כמו אל ידפנו (איוב לב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מי העיר ממזרח, המלך המשיח שיבא מארץ המזרח וישקיף ע"ז מצד ג' דברים **א**. מצד הסבה יאמר מה יהיה הסבה שתעוררהו לכבוש גוים וארצות. ? הנה כל מרגיזי ממלכות, הסבה אשר תעורר לבבם להרעיש הארץ, יהיה אהבת השררה והכבוד, או הקנאה והנקמה והנצחון או הבצע והקנינים, אבל לא נשמע שתעוררהו לזה אהבת הצדק והטוב, שבעבור הצדק יכבוש ארצות, ומי העיר את הכובש הזה אשר **הצדק יקראהו** ויגביל אותו **לרגלו** ונוכח דרכו, אשר רגל מהלכו יהיה לקראת הצדק, לא לקראת נחשים. **ב**. בהשקף על כמות הנצוח יהיה ג"כ שלא בדרך הטבע, כי הצדק הוא **יתן לפניו גוים, ומלכים ירד** בפרך. (והנה דרך העולם שאת המלכים יכבשו במלחמה ואח"כ ירדו בגוים, ואצלו יהיה בהפך את הגוים יכבוש, ואת המלכים ירד). **ג**. איכות הנצוח יהיה ג"כ שלא בדרך הטבע כי הצדק **יתן** (לפניו גוים) **כעפר** (לפני) **חרבו**, יהיו דומים לפני חרבו כעפר הנידש ברגל, (יתן מלכים) כקש נידף (לפני) קשתו, המלכים יהיו דומים לפני קשתו כקש נידף, כי ינצחם בקל מאד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יקראהו**, פעל נגזר ממלת לקראת שמורה הגבלת דבר כנגד דבר. ופעל ירד היא הממשלה בעבודת פרך כנ"ל (יד ב') : (מלבי"ם באור המלות)

ג ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא :

כ"י ירדפם יעבור שלום. הלך על מעצרותיו בשלום לא נכסל ברדפו אותם : אורח ברגליו לא יבא. דרך אשר לא בא קודם לכן ברגליו, לא יבא לא היה רגיל לזא : (כ"י)

מצודת דוד **ירדפס**. רדף אחריהם ועבר בשלום אם כי רדפם באורח שלא בא ברגליו מעולם ולא היה רגיל באורח ההוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון אורח. מסילה ודרך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ירדפס**, הגם שרדף אחריהם מ"מ **יעבור שלום** לא ידמה בעברו כהולך למלחמה רק כהולך בשלום, הגם שיעבור **ארח אשר ברגליו לא יבא**, ארח מסוכן, אשר מבואר כי לא ברגליו בא שמה רק ברוח הצדק וישועת ה' אשר על כפים ישאונהו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יעבור שלום**. יל"פ שלום שם מופשט, השלום עבר עמו בכל מקום לכתו : (מלבי"ם באור המלות)

יד **מי-פעל ועשה קרא הדרות מראש אני יהיה ראשון ואת-אחרנים אני-הוא** :

רס"י **מי פעל ועשה**. לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש לאדם הראשון הוא עשה לאזכרה גם את זאת : **אני ה' ראשון**. להפליא פלא ולעזור : **ואת אחרונים אני הוא**. אף עמכם בני אחרונים אהיה ואלעזר אתכם (רס"י) :

מצודת דוד **מי פעל**. מי הוא שפעל ועשה את זאת הלא ה' עשהו הקורא הדורות מראש קודם שיהיו ר"ל שידוע כל הדורות הבאים ויקרא לכל דור לעמוד בעתו : **אני ה' ראשון**. ראשון לכל הדורות שעברו ואני הוא עם הדורות האחרונים אשר יהיו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **מי**, אומר אתם לאומים התבוננו נא **מי פעל ועשה** וגמר הדבר הזה, **ומי קרא הדורות מראש**, ר"ל מי הגיד זאת מראש מימי קדם מה שיהיה בדורות האחרונים דורות המשיח, הלא **אני ה' ראשון** המגיד זאת מראשית, וגם **ואת אחרונים** שבימיהם תעשה זאת ותתקיים הנבואה **אני הוא** להוציא הפעולה למעשהו. (ור"ל כי הדבר אשר ידבר הנביא שיהיה בעתיד והוא אינו רחוק מטבע המציאות, נוכל לאמר שהיה כן במקרה או בטבע העולם, ולא יאמת אמתות הנביא ונבואתו, שע"כ היה מוכרח, כי מופתי הנביאים יהיו ע"י דברים רחוקים מטבע המציאות, כמ"ש הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר. כי בעת יורה ומלקוש לא היה זה אות ומופת. ע"כ אמר כי דבר זה מהגדת ביאת המשיח וכל עניניו, רחוק מטבע הנמשך בכל פרטיו, כי הדברים הטבעיים והרגילים, יוכרחו מסבתם, לעמת זה אמר מי העיר ממזרח. ב)

הדברים המתהווים במקרה ועל צד ההזדמן יהיה על המעט, עז"א כי כמות ואיכות הנצוח הזה לא במקרה יהיה, כמ"ש יתן לפניו גוים, יתן כעפר חרבו, ע"ז מחליט לאמר מי פעל ועשה ומי קורא הדורות מראש, הלא הן הנבואה מראש, הן הפעולה באחרית יכווננו עדותם על קיום דבר הנביא כי יד ה' עשתה זאת, בפרט שכבר ראו מעשי ה' בימים קדמונים, **אני ה' ראשון** וא"כ תדעו ותשכילו כי את אחרונים אני הוא, לא טבע ולא מקרה אך יד ה' וכחו הגדול): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות פעל ועשה. כבר הבאתי למע' (ה' יב) ההבדל בין פעולה ומעשה, שהפעולה היא העסק בהדבר, והמעשה הוא הוצאת גמר הדבר, ומלת מי נמשך לשתים (מי) קורא הדורות, וקורא מענין הזמנה, כמו קוראי מועד (מלבי"ם באור המלות)

וְרָאוּ אֵימָם וַיִּירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ וַיִּחַרְדּוּ קָרְבוֹ וַיֵּאָתִיּוּן:

רש"י ראו איים. עובדי עכו"ם הגבורות שאעשה וייראו : קרבו ויאתיון. זה אלל זה נאספים להלחם כסיראו הגאולה : (רש"י)

מצודת דוד ראו איים. יושבי האיים ראו הנס שעשיתי לאברהם ופחדו גם השוכנים בקצות הארץ חרדו בשמעם הנס : **קרבו ויאתיון.** קרבו ובאו לפני אברהם לשאול ממנו מתנת חנם ולא באו במלחמה כמ"ש ויאמר מלך סדום וכו' תן לי הנפש וכו' (בראשית יד) : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויאתיון. ענין ביאה כמו אתא בוקר (לעיל כא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ראו, שב לספר ענין מלחמת המשיח ואיך כל הגוים יעמדו להלחם נגדו כולם פה אחד, מצייר כי גם האיים הרחוקים בקצה הישוב יראו וייראו, ומפני זה קצות הארץ יחרדו וימהרו לבא ויתקרבו איש אל אחיו ויאתיון למלחמה נגד המשיח, וגם יתקבצו כולם פה אחד, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וייראו יחרדו. החרדה תבא על המהירות הפתאומי, ויחרדו זקני העיר לקראתו כנ"ל (כ"ף טז), ויאתיון. מורה הביאה המוחלטת שברגע כבר היו פה, וזה המבדיל בינו ובין פעל בא : (מלבי"ם באור המלות)

וַיֵּאָשׁ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וַיְעֲזְרוּ וַיִּלְאַחֲיוּ יֹאמֶר חֲזַק:

רָשׁוּי איש את רעהו וגו'. יאמר חזק למלחמה אולי יעמדו להם אלהיהם : איש את רעהו יעזרו. זה עוזר את זה בצרכו' ברוך אברהם (בראשית יד) וזה עוזר את זה במתנות (סס) ויתן לו מעשר מכל : (רש"י)

מצודת דוד איש את רעהו יעזרו. ועכ"ז אף שראו פלאי האל מ"מ עזרו זה לזה לעשות הפסילים : לאחיו. כ"א אמר לאחיו חזק בעשיית הפסל וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין איש את רעהו יעזרו וחוז' מזה יאמר לאחיו חזק ג"כ אתה בעצמך ואל תסמך על העזר אך היה לבן חיל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק. דרך העולם כי את הריע לא יעזור בכולו, אבל פה יעזור גם את הריע, ואל האח לא יאמר חזק, כי יחוס עליו ויעשה הוא בעבורו, ופה יאמר גם לאחיו חזק : (מלבי"ם באור המלות)

לז ויחזק חרש את-צַרְף מחליק פטיש את-הוֹלֵם פֶּעַם אִמַּר לְדַבֵּק טוֹב הוּא ויחזקהוּ בְּמַסְמְרִים לֹא יִמוּט : (o)

רָשׁוּי ויחזק חרש. נוסך הפסל : את אורף. המרקעו בזהב : מחליק פטיש. באחרונה כשהוא מכה בנחת להחליק את המלאכה : את הולם פעם. הוא המתחיל זה כשהיא עשת ומכה בכל כחו : אומר לדבק טוב הוא. על אותן שהיו מחזירין אחר קרקע טובה לדבק זה עשקיות ברזל : דבק. שולדור"א : ויחזקהו. לכלם : במסמרים לא ימוט. כולם יחזקו זה את זה : ויחזק חרש. זה שם שהיה נפח לעשות מסמרות ובריחים לתבה. את אורף. זה אברהם שהוא אורף את הבריות לקרבן אל השכינה. את הולם פעם. זה אברהם שהלם כל המלכים האלה פעם אחת. אומר לדבק טוב הוא. טוב לדבק באלוה ש'ל זה. ויחזקהו. שם לאברה' להיו' דבק בהקב"ה ולא ימוט : (רש"י)

מצודת דוד ויחזק חרש. חרש העצים העושה הפסל חיזק בדבריו את הצורף להיות זריז במלאכת צפוי טסי הזהב אשר יצפנו : מחליק פטיש. המכה בפטיש קטן להחליק את הטסין היה מזרז את המכה על הטסין בחוזק רב בהתחלת הרדוד למען יתחיל הוא מעשהו : אומר לדבק. כאשר ידבק הטסין על הפסל ישמח ויאמר הנה טוב הוא וכן יפה לו : ויחזקהו. מחזק הצפוי על ידי מסמרים למען לא יתפרד מעל הפסל : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחליק. מלשון חלק : פטיש. הוא המקבת וכן וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כג). הולם פעם. שניהם ענין הכאה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה) וכמו נפעמתי ולא אדבר (תהלים מו) וכפל המלה בשמות נרדפים ויורה על חוזק ההכאה : **במסמרים.** יתדות וכן וברזל לרוב למסמרים (דה"א כב) : **ימוט.** מלשון נטיה וקלקול : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין חורש, הוא האומן המוציא כלי למעשהו ועושה הכלי זיין. **וצורף** הוא המוציא הברזל מן האדמה, והחרש צריך להמתין בהכרח עד שיגמור הצורף מעשהו, והם ימהרו כ"כ להכין כלי הזיין והנשק, עד שהחרש שמלאכתו מאוחרת יסייע את הצורף ויחזק את ידיו להוציא הברזל ולזקקו, למען יהיה לו ברזל לעשות ממנו חרב וחנית. וכן המחליק את הכלי בפטיש בגמר המלאכה יסייע את ההולם ומכה על הכלי בפעם בתחלה ולא ימתין עד שיגמור ההולם פעם מעשהו, וגם **יאמר לדבק טוב** הוא שידביק שתי חתיכות של חרבות שבורות בדיבוק עראי ויחזקם במסמרים לדבקם לפי שעה שלא ימוטו ולא יתפרדו ויאמרו עליו כי טוב הוא, מרוב המהירות שימהרו למלחמה יספיק להם גם חרב שבורה מדובקת שחברו השברים במסמרים. (בזה צייר, א קבוצת כל העמים בפעם אחד. ב עזרם זה לזה, ג השתדלותם ומהירותם למלחמה) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חרש, צרף. מלאכת הצורף קודם למלאכת החרש כנ"ל (מי יט) : **לדבק.** הדבר המתדבק ע"י מלאכת מעשה בכוונה ישמש עליו בלשון חבור בכ"מ. ודבק בא על דבר המתדבק מעצמו במקרה, ובא לרוב על עצמיים הגיוניים בדרך שאלה, ופה אומרים על התדבקות מקרי מעצמו יאמר טוב הוא ויחזק במסמר ויסתפק בזה : (מלבי"ם באור המלות)

וְאֵתָהּ יִשְׂרָאֵל עֲבָדֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיהָ זָרַע אֲבָרָהֶם אֶהְיֶה:

רש"י ואתה ישראל עבדי. ועלי יש לעזור לך סוף המקרא אל תירא כי אתך אני כך נראה לי חבור הענין לפי פשוטו ומ"א צבראשית רבה דורש כל הענין במלכי לך ואברה' (ה) ראו איים אותה מלחמ' וייראו קם נתיירא מאברהם פן יאמר לו העמדת רשעים אלו בעולם ואברהם נתיירא מסם לפי שהרג את בני עולם שהם מסם, איים כסם שאיי היס מסויימין בעולם כך אברהם וקם היו מסויימין בעולם : ואתה ישראל עבדי. אברהם שלא היה מזרע לדיקים עשיתי לו כל זאת. ואתה ישראל עבדי. הקנוי לי משני אבות. זרע אברהם אוהבי. שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה : (רש"י)

מצודת דוד **ואתה.** אבל אתה ישראל אינך כמוהם כי עבדי אתה אשר בחרתי בך לי לעם לפי שאתה זרע אברהם אשר אהבני ופירש מעכו"ם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ואתה,** אומר מ"מ אל תירא כי **אתה ישראל עבדי** ולא אעזבך בידם. והנה המלך יאהב לפעמים את עבדו מצד שהוא נאמן בעבודתו והוא צריך אליו, ולפעמים יהיה זה אהבה רצונית בלא טעם רק כי בו בחר לנשאו ולגדלו, ובכל אחד יש מעלה וחסרון, כי הנבחר מפני הצורך מעלתו גדולה מצד שהאדון צריך אליו, אבל לעומת זה אם ימצא עבד אחר שימלא צרכו זה ביתר שאת יחליפהו בהשני, לא כן הנבחר מצד הרצון שלא יחליפנו בשום אופן, וז"ש **ואתה ישראל עבדי,** שלקחתך מצד עבודתך הנאמנה שאתה עובד אותי אבל מצד זה עוד תירא פן אמצא עבד נאמן יותר ואמירך בעם אחר, לז"א הלא אתה **יעקב אשר בחרתיך,** עת בחרתי בך אז נקראת בשם יעקב (כי יש הבדל בין יעקב שהוא שם ההמון, ובין ישראל שהוא שם הגדולה לאנשי השם) ואז בחרתיך מצד הבחירה לבד, לא מצד עבודתך ומעלתך, ובזה אף שאמצא עבד נאמן יותר לא אעזבך. אבל גם בזה עוד יש לך לירא שעכ"פ עת שתריע מעשיך לגמרי שאז ישתנה רצוני עליך מרצון לשנאה, שאז אטוש אותך מעל פני, אמנם עבד הנבחר מצד שהיו אבותיו אוהבי המלך ובעלי בריתו לא ימאסהו בשום אופן, כי זכות אבותיו עומד תמיד, עז"א הלא אתה **זרע אברהם אהבי** (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ישראל, יעקב.** מבואר למעלה (ח' ז') ובכל הספר כי ישראל גדול מיעקב (מלבי"ם): באור (המלות)

טו **אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי- אתה בחרתיך ולא מאסתיך:**

כס"י **אשר החזקתיך.** לקחתך לחלקי כמו (שמות 7) וישלח ידו ויחזק בו : מקלות הארץ. משאר העכו"ם : ומאציליה. מן הגדולים שבהן : קראתיך. כס"ם לחלקי בני זכורי ישראל : ולא מאסתיך. כזה שנאמר בו (מלכ"י א) שנאחתי (כס"י) :

מצודת דוד **אשר החזקתיך.** עבר במקום עתיד כדרך הנבואות ור"ל אחזיק בך להוציאך מקצות הארץ : ומאציליה. מגדולי הארץ קראתיך שתצא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך. בחרתיך. מאז בחרתי בך ולא מאסתיך (מצודת דוד) :

מצודת ציון החזקתיך. ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט) : מאציליה. כן יקראו הגדולים וכן ואל אצילי בני ישראל (שמות כד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אשר, מוסיף לאמר, כי אם יבחר לו המלך איש אחד לעבודתו יצוייר שימצא אח"כ איש אחר יותר נכשר בעיניו ויעזוב את הראשון, אבל אתה הלא החזקתיך מקצות הארץ, מכל ישבי קצוי ארץ רק בך החזקתי, ולא מן הפחותים רק מאציליה ונכבדיה של הארץ קראתיך רק אותך קראתי, ואמר רק לך עבדי אתה וא"כ הלא אתה המובחר בעיני מכל יושבי תבל לכן יבטח לבך כי בחרתיך בחירה עולמית ולא מאסתך לעולם, ולכן. (מלבי"ם באור הענין)

ב אל-תירא כי עמך-אני אל-תשׁתע כִּי-אני אֱלֹהֶיךָ אֲמַצְתִּיךָ אֶף-עֲזַרְתִּיךָ אֶף-תִּמְכַתִּיךָ בְּיָמַי צַדִּיקִי:

רש"י אל תשתע. אל ימס לנך להיות כשעוה זו וזה הכלל כל תיבה שתחל' יסודה ש"ן כשצא לדבר כל' מתפעל התפעל או יתפעל התי"ו חולקת ונכנסת בין שתי אותיות שרשי התיבה כמו (ישעיה כט) וישתומם (מיכה ז) וישתמר חוקות עמרי (ש"א א) תשתכרין (איוב ל) תשתפך נפשי : (רש"י)

מצודת דוד אל תשתע. אל תסור מעלי בחושבך אשר כבר עזבתך כי אני ה' אלהיך כמאז. אמצתיך. בדברים טובים ונחומים : אף עזרתך. בימים הקדמונים : אף תמכתך. בהיותך ביד האויב תמכתך בימיני לבל יעשה בך האויב כלה : בימין צדקי. ר"ל לא בגמול כי אם בצדקה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תשתע. ענין הפנה והסרה כמו ועיניו השע (לעיל ז) : אמצתיך. ענין חוזק : תמכתך. ענין סעד ומשען : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אל תירא, בשום אופן. והנה יתירא האדם. א. פן אוהבו העוזרו תמיד מאס בו עתה, לעומת זה אמר בחרתיך ולא מאסתך. ב. פן לא ימצא אוהבו אצלו בעת הצרה, לעומת זה אמר תירא כי עמך אני. ג. פן לא יהיה ביכולת אוהבו להושיעו, לעומת זה אמר אל תשתע ותפנה במחשבתך אם אני יכול להושיע, כי אני ה' בעל היכולת אני אלהיך המשגיח עליך בפרטות, ואם כן אמצתיך בודאי. ור"ל אמצתיך נתתי לך אומץ שתוכל לעמוד בעצמך כנגד האויב, גם עזרתך אנכי ג"כ, גם תמכתך בימין צדקי וכדוגמת האוהב העוזר לאוהבו ביד שמאלו ותומכו ביד ימינו לבל יפול, תומך ביד אחד ולוחם עם אויבו ביד האחר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תשתע**. מגזרת שעה, תשעה ותפנה : (מלבי"ם באור המלות)

יֵאָבֵד הֵן יִבְשׁוּ וְיִקְלְמוּ כָּל הַנְּחָרִים בָּךְ יְהִי כְּאִין וְיֵאָבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבְךָ:

מצודת דוד הֵן יִבְשׁוּ. באמת סוף הדבר יבושו כל הכועסים בך : **אנשי ריבך**. המריבים עמך : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַנְּחָרִים. מלי חרון וכעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א). כאין. כלא דבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הֵן יִבְשׁוּ, יש ארבע מיני אויבים. **א**. השונא לחברו ודובר עליו עתק שלא בפניו, וזה הַנְּחָרִים בך הם יִבְשׁוּ בעצמם ויִקְלְמוּ מאחרים אשר שמעו דבתם רעה. **ב**. הרב אתו בפניו ומגנה אותו בקלון, וזה **אנשי ריבך** הם יהיו **כאין ויאבדו** מתוכך. **ג**. המתקוממים עליך בריב עד שמכים אותך באגרוף רשע, וזה. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות (יא-יב) **יִבְשׁוּ ויכלמו**. בארתי הבדלם למעלה (לי ג') : הַנְּחָרִים, **ריבך**, **מצותך**, **מלחמתך**. הַנְּחָרִים, המחזיקים אותך כדבר חרם, ונמנעים מלהתקרב אליך, אבל אנשי ריבך עושים מריבה, וריב ומצה מובדלים, שהריב בדברים, והמצה בהכאה, כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה, וירא והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה. ומלחמתך, הלוחמים בחרב : (מלבי"ם באור המלות)

יֵבֵב תִּבְקָשׁם וְלֹא תִמְצָאם אַנְשֵׁי מִצְּתָךְ יְהִי כְּאִין וּכְאָפֶס אַנְשֵׁי מִלְּחֻמֶּתְךָ:

מצודת דוד **תבקשם**. אפילו אם תבקשם לא תמצא את אנשי מצותיך : **יהיו כאין וכו'**. כפל הדבר פעמים רבות לגודל האבדון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מצתיך**. ענין מריבה כמו הן לריב ומצה תצומו (לקמן נח) : **וכאפס**. דבר שאין בו ממש : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אנשי מצתיך**, העושים מצה עמך (כי יש הבדל בין מצה ומריבה, מריבה בפה ומצה היא בהכאה) אותם **תבקשם** אתה, תחת כי בקשוד המה עד עתה להכותך, אבל לא תמצאם. **ד**. הלוחמים על נפשך במלחמה להכותך נפש, וזה **אנשי מלחמתך** הם יהיו **כאין וכאפס**, בשעת מלחמה יהיו כאין ואחר המלחמה יהיו כדבר שאפס ותם ואיננו : (מלבי"ם באור הענין)

גַּיְא כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִחֲזִיק מִיְמִינְךָ הָאֵמֶר לְךָ אֶל-תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ:
(o)

מצודת דוד מחזיק ימינך. אוחו ימינך לבל תפול : האומר לך וכו'. ר"ל
הואיל ואני האומר לך לזה אל תירא כי אעזור לך : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחזיק. אותו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי אני ה' אלהיך מחזיק ימינך, ונותן לך כח להלחם.
והנה משני דברים לא יקומו במלחמה. **א.** מפני החולשה והרפיון, לעומת
זה אמר אני מחזיק ימינך. **ב.** מפני היראה ורכות הלבב, לעומת זה אמר
אני האומר לך אל תירא, כי אני עזרתיך, ולכן. (מלבי"ם באור הענין)

גַּיְא אֶל-תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתִי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ נָא-יְהוָה וְגַאֲלָךְ
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

רס"י תולעת יעקב. משפחת יעקב החלטה כתולעת שאין לה גבורה אלא
כפיה, תולעת וירמונ"א בלע"ז : מתי ישראל. מספר ישראל : (רס"י)

מצודת דוד תולעת יעקב. עדת יעקב החלושה כתולעת ואין כחה אלא בפה
היא התפלה כתולעת הזו שבפיה מנסרת בארזים : אני עזרתיך. מאז :
וגאלך. ואהיה גאלך לעתיד אני קדוש ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון מתי. אנשי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אל תראי תולעת יעקב, המון בית יעקב שהוא גוף
האומה הכללית מדמה למת הנרקב שלא נשאר ממנו רק התולעת,
וישראל שהם החשובים באומה והגבורים שבהם, מצייר כי נשאר מהם
רק מתי ישראל מתים ואנשים חלשים, אומר אל תראי בכל זה כי הלא
אני עזרתיך הוא נאם ה', וממי תירא, הלא כה יאמר אליך ה' וגאלך, ר"ל
כי האדם לא יסמך על עוזרו. **א.** בשהוא חלוש כח, אבל הלא זאת יאמר
ה' בעל הכח והיכולת. **ב.** לא יסמך בשיחשוב שלא ירצה לעזרו, עז"א
הלא אני גואלך הנקרא בשם קדוש ישראל ע"ש קדושתך ומעשיך שאתה
ראוי לישועה, ולא לבד שאעזורך אני רק גם אתן בך כח שתושיע ימינך
לך. כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תולעת יעקב, מתי ישראל. שראל גדול מיעקב כנ"ל
(ט' ז'), כמו כן מתים אנשים חלשים, ונגדם יעקב כתולעת : (מלבי"ם באור

טו הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק
וגבעות כמץ תשים:

רפ"י למורג חרוץ. כלי הוא של עץ וכבד ועשוי חריצים כעין כלי
נפחים של ברזל שקורין לימ"א בלע"ז וגוררין על הקסין של סבלין ומחתקן
עד שנעשו תבן דק. חדש. כשהוא חדש עד שלא הוחלקו פיות חריציו הוא
חותך הרבה אבל משנתיקן הוחלקו פיות חריציו : בעל פיפיות. הם חידודי
החריצין (רפ"י) :

מצודת דוד הנה שמתיד. שמתני אותו להיות מורג העשוי חריצים והוא
חדש החדוד ביותר והוא בעל פיפיות רבות : (מצודת דוד)

מצודת ציון למורג. הוא כעין לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו
דשים התבואה וכן והמוריגים וכלי הבקר (ש"ב כד) : חרוץ. עשוי חריצים
ובקיעות בין אבן לאבן : בעל פיפיות. ר"ל שיש בו פיות וחדודים רבים
והם החריצים : תדוש. מלי דישה : ותדוק. מלי דק : כמוץ. היא פסולת
התבואה (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין הנה שמתיד למורג חרוץ, ממשיל את העכו"ם למוץ
ופסולת שידושו ויוסרו ע"י החרוץ חדש. הנמשל שלא תבא בזכות ישן
שכבר אכלוהו אך בזכות חדש, וגם בעל פיפיות הרבה כחות ממצות
הרבה. תדוש הרים ההרים הגדולים ממשיל אל החטים הנידקות ואת
הגבעות הקטנות ממשיל אל המוץ שלהם. והוא משל אל שריהם
ועבדיהם שכולם ידוקו ויכלו ע"י החרוץ שהוא ישראל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תדוש. להסיר המוץ : ותדוק. לעשות קמח כנ"ל
(כ"ח כ"ח) : וגבעות, קטנות מהרים כנ"ל (בי ב') : טז) סערה. גדולה מרוח
ואלהי ישראל מן שם הי כנ"ל (אי ד') : הי קדוש ישראל. מבואר למעלה
(אי ד') ובכל הספר : (מלבי"ם באור המלות)

טז תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם ואתה תגיל ביהוה בקדוש
ישראל תתהלל :

רפ"י תזרם. תזרה אותם כזמזרה לרוח : ורוח תשאם. מאליהם לגיהנם
(רפ"י) :

מצודת דוד **תזרם**. אתה תפזרם והרוח תשאם למרחוק : **וסערה וכו'**. כפל הדבר במ"ש : **בה'**. בתשועות ה' : **תתהלל**. תתפאר בעצמך במה שתלית בטחונך בקדוש ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תזרם**. ענין פזור כמו וזרתי פרש (מלאכי ב) : **תפיץ**. תפזר : **תתהלל**. מל' הלול ושבח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **תזרם**, כדרך התבואה תחלה נדשת אח"כ זורה. **ורוח** הקטן **ישאם** באויר בגובה, **וסערה תפיץ אותם** לכל עבר, ואתה תגיל בה', לך יהיה גילה ע"י ה' וכחו הגדול. **ותתהלל** לרבים במה שהוא **קדוש ישראל** שקדושתו מתיחס אליך עפ"י מעשיך (כי ישמח האדם גם בהצלחה הבאה אליו מבחוץ, אבל לא יוכל להתהלל ולהתפאר רק לפי מעשהו וכשרונו אשר מצדו ראוי לזה, וההבדל בין ה' וקדוש ישראל בארתי כ"פ) : (מלבי"ם באור הענין)

יז **הַעֲנִיִּים וְהָאֲבִיּוֹנִים מִבְּקָשִׁים מִים וְאִין לְשׁוֹנִם בְּצָמָא נְשִׁתָּה אֲנִי**
יְהוָה אֲעֲנֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא אֲעֲזָבֶם:

רש"י **מזקקים מים**. נתנבא הנביא על אחרית הימים (עמוס ח) לא רעז ללחם ולא כמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' יקוטטו לזקק את דבר ה' ולא ימלאו וכשישוב אפו יכין להם לחם ומים וישכון שכינתו ורוח צפי נביאיהם : נשתה. ל' ונשתו מים מהים (לעיל יט) לשון השאת והסצר (איכה ג) וכולן ל' חורבה ויובס ולכך התי"ז מודגשת שהרי צאה במקום שתיים שאין שאת כלל תי"ז והיה לו לומר לנקזה נשתה שהרי לזכר יחיד יאמר נשתה ולרבי' ונשתו : (רש"י)

מצודת דוד **העניי וכו'**. בני הגליות כשישובו לארצם דרך המדבר יבקשו מים ולא ימצאהו. בצמא. בעבור הצמאון כאלו נעתק לשונם ממקומו : **אענם**. בדבר שאלתם על המים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נשתה**. ענין העתקה וכן ונשתו מים מהים (לעיל יט) : **אענם**. מל' עניה ותשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **העניי**, הנה ישראל בגלותם נתיאשו מן הגאולה מפני שני דברים. **א**. בהביטם חולשתם ורפיונם נגד שוביהם הגבורים ורבים, ולעומת זה אמר אל תירא תולעת יעקב וכו'. **ב**. מפני העוני והדלות לעומת זה אמר **העניי** וגם **האביוני** (שהאביון חסר יותר מן

העני) הגם שהם דלים כ"כ עד שהם **מבקשים מים** הנמצא בזול ומי"מ ואין, וכבר **לשונם נשתה בצמא** מרוב זמן הצמאון. **אני ה'** יש הבדל בין ה' ובין אלהי ישראל, שם ה' יקרא מצד עצמו ושם אלהי ישראל מצד החבור והדבוק שי"ל עם ישראל עמו. אומר ע"י שאני ה' בורא כל **אענם**, וע"י שאני אלהי ישראל, עפ"י מעשיהם הטובים לא אעזבם כלל ולא יצטרכו להתפלל כלל (כי הנענה כבר נעזב בהכרח עד שהוצרך לצעוק ולהתפלל) (מלבי"ם): באור (הענין)

יח אֶפְתַּח עַל-שְׁפֵיִים נְהָרוֹת וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעֲיֵנוֹת אָשִׁים מְדַבֵּר לְאֵגֶם-מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצְאֵי מַיִם:

רס"י נהרות. לב מזין לתורה ולנבואה : מדבר. מקום שלא היתה חכמת התורה (רס"י)

מצודת דוד על שפיים. במקומות הגבוהים אוליך נהרות עם כי אין דרך הנהרות למשוך שמה. מעיינות. אפתח מעיינות : **למוצאי מים**. להיות מקום מוצא מים : (מצודת דוד)

מצודת ציון שפיים. כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד) : **לאגם**. כן נקרא מקום כניסת המים וכן ועל אגמיהם (שמות ז) : **ציה**. שממון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אפתח על שפיים, על מקומות הגבוהים שאין דרך להיות שם נהרות, שהנהרות אין מצויים רק במקום נמוך ובהר לא ימצאו רק מעיינות, אני אפתח שם נהרות. **ובתוך בקעות** ששם אין מעיינות מצויים רק נהרות, אני אפתח שם **מעיינות**, וזה הפך מן הטבע והרגיל. **אשים מדבר** במדבר אין אגמים מצויים שאין נמצאים רק במקום לח, אני אשימם **לאגם מים**. **וארץ ציה** ויבשה שמן הנמנע שיתקיימו האגמים שם כי חום השמש תיבשם, אשימה **למוצאי מים** שימצאו שם מעיינות ומקורות מים (מלבי"ם): באור (הענין)

יט אֶתְּן בַּמְדַּבֵּר אֶרֶז שֶׁטָה וְהִדַּס וְעֵץ שֶׁמֶן אָשִׁים בְּעֶרְבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהַר וּתְאֲשׂוּר וְחֶדְו:

רס"י אתן במדבר ארז שטה. כל מיני יסוב אף צם אתן כל מיני חכמה וטובה ושלום. תדהר ותאשור. שמות אילני סרק העשויין לבנין : (רס"י)

מצודת דוד אתן במדבר ארז וכו'. שיתענגו בני הגליות בצלם : יחדו. כולם יחדו יהיו שמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ארז וגו'. שמות אילני סרק : בערבה. במדבר : ברוש. וגו', שמות אילני סרק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אתן במדבר ארז ושטה, הם טובים לבנין הבתים, והדס לריח, ועץ שמן למאכל ולהאיר, וכל אלה אין נמצאים במדבר. אשים בערבה הוא המקום במדבר שקוצים ודרדרים גדלים שם אשים שם ברוש תדהר ותאשור אילנות טובים ויקרים, וגם יהיו נמצאים יחדו, לא אחד מן המינים האלה לבדנה רק כולם יחד, באופן שלא יוכלו לתלותם במקרה : (מלבי"ם באור הענין)

כַּלְּמַעַן יִרְאוּ וַיִּדְעוּ וַיִּשְׂמְחוּ וַיִּשְׂכִּילוּ יַחְדָּו כִּי יַד-יְהוָה עָשְׂתָה זֹאת וְקָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
בְּרָאָה: (פ)

מצודת דוד למען יראו וכו'. זה הפלא אעשה להם למען יראו העכו"ם וישימו על לב וישכילו לדעת אשר יד ה' עשתה זאת הגאולה והוא ברא הפלא ההיא : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין למען, המאמרים מגבילים, למען יראו וידעו כי יד ה' עשתה זאת, וישימו וישכילו יחדו כי קדוש ישראל בראה. ויש הבדל בין יראו וידעו, שהיא הראיה המוחשת, ובין וישימו וישכילו שהיא ההשכלה השכליית ע"י מופתי התבונה בהשים הדברים על לבו. ויש הבדל בין ה' ובין קדוש ישראל, שם ה' נקרא בו מצד שהוא ברא ההויה הכללית. ושם קדוש ישראל נקרא בו מצד ההשגחה הפרטיית שמשגיח על ישראל ע"י קדושת מעשיהם שבעבורו ינהיג הנהגה נסיית למעלה מן הטבע, ויש הבדל בין עשיה ובין בריאה. בריאה היא בריאת עצם הדבר אשר לא יוכל עליו אך ה' לבדו אשר ברא יש מאין ועשיה הוא תקון הדבר ע"י שישנה מקריו, כמו שיעשה כלי מעצם המתכות, מבלי שיברא את המתכות עצמו, עפ"י אומר, כי אם יראו בריאה המוחשת לבד כבר ידעו ידיעה ברורה כי לא יד המקרה אך יד ה' עשתה זאת, אבל עדן יוכלו לדמות שלא היה זה בריאה יש מאין ע"י קדוש ישראל, ע"י הנהגה הנסיית למעלה מן הטבע, רק עשיה לבד, והוא שה' הכין את הטבע לשיהיה המדבר ראוי לזה כמו שיהיה השתנות בכדור הארץ ברוב העתים שישים מדבר לעיר מושב וארץ חרבה למוצאי מים, אבל אחר שישים על לב אז ישכילו ע"י מופתים וראיות השכל, והמופתים יהיו מפורסמים עד שכולם ישכילום יחדו כחכם כסכל, כי קדוש ישראל העושה נפלאות למעלה מן הטבע בראה בריאה יש מאין שלא בטבע רק יש מאין : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ידיעה והשכלה**. עיין בפנים, כי הידיעה ע"י הבחינה תהיה מן המאוחר אל הקודם, ולא תושג רק באמצעות החוש שתנאי משיגיהם הזמן והמקום, אבל ההשכלה תהיה מן הקודם אל המאוחר עפ"י מופתי השכל והיקשי התבונה, והתבונה תשיג הדברים מופשטים מן הזמן והמקום, ותתן חקים כוללים ומוכרחים, ותשיג גם הבריאה הנסיית יש מאין. וההבדל בין בורא ובין עושה עיין לקי' (מ"ג א' ג', מ"ה ז' יב יח). ובפ"י ספר בראשית (א' א'), וההבדל בין ה' וקדוש ישראל, מבואר (למעלה א' ד') ובכל הספר: (מלבי"ם באור המלות)

לכא קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמֶר יְהוָה הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמֶר מֶלֶךְ יַעֲקֹב:

רפ"י קרבו ריבכם. כל העכו"ם צואו וריצו והתוכחו עם בני :
עלומותיכם. טענות זריחות וחזקות שלכם ול' ריב הוא זה כל' משנה שנים
שהיו מתעלמין בדין במסכת סנהדרין : (רפ"י)

מצודת דוד **קרבו ריבכם**. שב לדבר לעובדי הפסל ואמר להם קרבו הריב שיש לכם עם ה' ועם עמו : **הגישו עצמותיכם**. תוכן הטענות ועצמות הדבר (מצודת דוד)

מצודת ציון **עצמותיכם**. ענין תוכן הדבר ועצמותו וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **קרבו**, עתה מסיים את הויכוח שהתחיל עמהם כמו שכתב החרישו אלי איים יחד למשפט נקרבה. ויש הבדל בין פעל קרב ובין פעל נגש, קרב מורה בדברים שוים הקרבים זה לזה, והגשה הוא בקטן לפני הגדול, או בדבר שיש ניגוד יותר כמו ההגשה לריב. ויש הבדל בין ריבכם שהוא הריב הפשוט שבו אמר קרבו, ובין עצמותיכם שהוא הריב שיתעצם ויתחזק בו הנידון ביותר שלכן אמר בו הגישו. ויש הבדל בין שם ה' ובין מלך יעקב, שם ה' נקרא מצד עצמו שהוא ברא כל, ושם מלך יעקב מצד שבחר ישראל לו לעם והוא מלכם. והנה יש אומות שמכחישים את ה' לגמרי, ותולים כל המציאות במקרה הגמור כמו אפיקורוס וחבריו, לעומתם אומר קרבו ריבכם, כי בריב הזה לא התעצמו בו האומות כ"כ. כי רובם הודו שיש ה' בורא ויוצר הכל, והיה רק ריב קטן מאיזה פילוסופים מכחישים. וזה **יאמר ה'** כי ריב זה הוא על ה' שכחו בו ויאמרו לא הוא, אבל יש ריב אחר שבתגר זה נכנסו כל האומות והתעצמו בו מאד, והוא שהם מכחישים שאינו מלך יעקב שהגם שהודו בה', אינם מודים כי יעקב בחר לו יה, ולעומת זה **מלך יעקב יאמר הגישו עצמותיכם**, את הריב הגדול שאתם מתעצמים בו, להכחיש הנפלאות שאני עושה בעבור עמי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קרבו, הגישו.** עיי הבלדלם בפנים, ולמעלה (א)
(מלבי"ם) באור המלות

לכב יגישו ויגידו לנו את אשר תקרינה הראשנות | מה הנה הגידו ונשימה לבנו ונדעה אחריתן או הבאות השמיענו:

רפ"י יגישו. העכו"ם את נביאיהם וקוסמיהם : ויגידו לנו. את אשר תקרינה לעתיד. הראשנות. שהיו קודם זריחת עולם ועל מה נברא מה הנה (ס"א מאורעות שהתחילו כבר מה יהא בסופן) : או הבאות. לעתיד יקמיענו ונראה אם יש בהם ממק שיתקיימו זכריהם : (רפ"י)

מצודת דוד יגישו. הפסילים שאתם אומרים אלהים המה יגישו נא ויגידו לנו את אשר יקרא באחרית הימים : **הראשונות מה הנה.** יאמרו מה היה קודם בריאת העולם : **הגידו.** אמרו נא ונשימה לבנו לזכור אם כן היה ובה נדע שתדעו גם אחריתן של העולם : **או הבאות השמיענו.** השמיעו אותנו את העתידות לבוא אם ידעתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תקרינה.** מלי מקרה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יגישו, הנה עקר המופת שהניח בסימן הזה, היה מצד שהגיד הנביא מראש את העתיד לבא בזמן המשיח, כמ"ש מי פעל ועשה מי קורא הדורות מראש. משיב אל בעלי הריב, האם גם הם יוכלו לעשות כן להגיד העתידות ודברים הנעלמים. והנה חושב בזה ארבע מדרגות זה למטה מזה. **א.** הגדולה מכולם הוא המגיד העתיד לבא בדבר מקרה שאין לו התלות בשום סבה מן הסבות, ושעדיין לא התחיל מקצת מן הדבר, כמו שיאמר אחר מאה שנים יתגבר מלך פלוני, או יהיה רעש ויחריב מקום פלוני וכדומה, וז"ש יגישו ויגידו לנו את אשר תקרינה בעתיד עפ"י מקרה גמור. **ב.** קטנה מזאת המגיד עתידות בדבר שכבר התחיל מקצתו, כמו שכבר עמד מלך פלוני ולוחם וכובש והוא אומר מה יהיה בסופו, או שההר התחיל להתמוטט והוא אומר עד כמה תתגעש ותרעש הארץ. וז"ש עכ"פ **הראשנות** שכבר הותחל ענינם **הגידו מה הנה** ועל מה מורים למען **נשימה לבנו** עפ"י דבריכם **ונדעה אחריתן** מה יהיה סוף הדבר ואחריתו. **ג.** קטנה מזאת המגיד עתידות בדברים שדרכם לבא עפ"י המנהג הטבעי, ואינם באים במקרה רק בסבה טבעיית, כמו השנה ההיא תהיה שנת גשמים, או בצורת, קור או חום, רעב או שובע וכדומה. וז"ש או **הבאות השמיענו** דברים הבאים ורגילים. **ד.** קטנה מזאת אם כבר בא הדבר המקרי, אשר לא נדע סבתו, והוא יודיע מה היה סבת הדבר, שזה דבר קל מאד, עד שחכמי התולדות והטבע יוכלו כ"ז ברוב פעמים, לגלות הסבה עת יראו המסובב, וז"ש או עכ"פ : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תקרינה**. המקרה הוא דבר הבלתי נתלה בשום סבה מן הסבות, או אשר לא נדע סבתו, וזה ההבדל בין קורות ובין מוצאות כמ"ש במק"א : (מלבי"ם באור המלות)

כג הגידו האתיות לאחור ונדעה כי אלהים אתם אף-תיטיבו ותדעו ונשתעה (ונרא) ונראה יחדו:

כ"י הגידו האותיות לאחור. המופתים הבאים בלאחרונה : ונשתעה. ונספר לזריה' ויספר מתרגמינן ואשתעי : (כ"י)

מצודת דוד **האותיות לאחור**. הבאות באחרית הימים : ונדעה. ואז נדעה אשר אלהים אתם ואף תוכלו לעשות למי טובה או רעה : ונשתעה. ואז נספר אני והם ונראה יחדו מה לעשות בעולם ואמר בדרך לעג והתול : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האותיות**. הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כא) : לאחור. מלי' אחרון. ונשתעה. ענין ספור דברים כי תרגום של ויספר הוא ואשתעי וכן ואשעה בחקיד תמיד (תהלים קיט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הגידו האתיות לאחור**, מן המסובב אל הסבה, (כי המגיד את הסבה אחר הגלות המסובב, כמו מן העשן ידון שהיה פה אש הוא הולך בהשכלה אחורנית) וגם בהגדה הקלה הזאת נדעה כי אלהים אתם, כי גם זאת אין בכם לדעת את אשר ידעו חכמי הטבע והחוקרים, ואף כי וק"ו כי הרוח אין בכם להגיד עתידות כמו האל ע"י חוזיו הנאמנים. אף תיטיבו מוסיף לאמר, עכ"פ אנסכם עוד בדבר יותר קטן, אם יש עכ"פ ביכולת הע"ז להטיב או להרע לשום אדם, גם בזה נדעה כי אלהים אתם, אבל בתנאי אם ונשתעה ונראה יחדו כי כהני הבעל היו מכזבים בשם הבעל שהיא מטיבה או מריעה לעובדיה או בוגדיה, אבל הם יבדו זאת מלבם בתחבולות של מרמה וזיוף לרמאות לב קלי הדעת, לכן אני מתנה כי נשתעה ונפנה פנים אל פנים, עד כי נראה שנינו יחדו אם אמת דברתם, או רק שקר כזבתם. אבל האמת הוא, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לאחור**. הושאל מן ההליכה בפועל שילך לאחוריו, אל ההליכה השכליית שיחקור מן המסובב אל הסבה, וכן לקמן (מ"ב כד) יקשיב וישמע לאחור, ונשתעה מענין פניית פנים, וישע ה' אל הבל, וכן אל תשתע, ומלת יחדו פרשתי למעלה בששניהם שוים : (מלבי"ם באור המלות)

כַּד הֵן-אַתֶּם מֵאִין וּפְעֻלְכֶם מֵאִפֶּע תוֹעֵבָה יִבְחַר בְּכֶם: (פ)

רַש"י הן אתם מאין. ודבריתם איך יתקיימו: ופעלכם מאפע. אינכם אלא פועים ומרימים קול להטעו' בדברי כזב: תועבה. הנתעבים הם יבחרו בכם ולא הקב"ה ולא עבדיו ולא משרתיו: (רש"י)

מצודת דוד הן אתם מאין. באמת אתם הם מדבר שאין בו ממש: מאפע. ממעשה האפעה הממית להדבקים בו: תועבה. איש מתועב בוחר בכם: (מצודת דוד)

מצודת ציון מאפע. הוא אפעה והוא מין נחש רע: תועבה. איש תועבה וכן ואני תפלה (שם קט) ומשפטו איש תפלה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הן אתם מאין, ר"ל הבוחר בדבר יבחר בו, או מצד מעלתו בעצמו, או מצד הצורך והנאה או שמירת ההיזק ששייג ע"י הדבר הנבחר. אבל אתם מצד עצמכם ומעלתכם מאין, כי אין בכם תבונה להגיד עתידות להשכיל ולדעת, וגם פעלכם שאתם מיחסים לע"ז פעולת ההטבה וההרעה, הוא ג"כ רק מאפע שהכומרים פועים שקר ורעות רוח, ואחר שאין בכם לא מעלה עצמית ולא תועלת. א"כ תועבה יבחר בכם מי שבחר בכם יבחר רק תועבה דבר נתעב ונמאס לא זולת: (מלבי"ם באור הענין)

כַּה הַעִירוֹתַי מִצְפוֹן וַיֵּאת מִמְזַרְח-שֶׁמֶשׁ יִקְרָא בְּשֵׁמִי וַיֵּבֵא סִגְנִים כְּמוֹ-חֶמֶר וְכִמוֹ יוֹצֵר יִרְמֹס-טִיט:

רַש"י העירותי מצפון ויאת. אני מגיד העתידות הנני מעיר לצנות חרבות ירוקלם את כורס מצפון ויאת את צבל להחריבה: ממזרח שמש, יקרא בשמי. כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (עזרא א) ונראה שארץ פרס במזרחית לפונית היא לארץ ישראל, ד"א העירותי מצפון את נבוכדנצר להחריב את עירי ויאת, וכורס העירותי ממזרח שיקרא בשמי לצנות את עירי שמלכות פרס ממזרח ארץ ישראל היא שנא' ראיתי את האיל וגו' וי"ת אייתיתי בגלחי מלך דתקוף מרוח לפונא וייתי כמפק שמשא בגבורתיה ממדינתא אגבריני' בשמי: ויבא סגנים. ויבא על מלך צבל ועל שריו כאשר בא לרמוס על חומר וכמו יולר חרקים ירמוס טיט לכלי חרס כן ירמוס הוא סגנים: (רש"י)

מצודת דוד **העירותי**. כאומר הנה אני אגיד עתידות אשר כבר זורה מלפני להעיר את נ"נ מצפון לבוא על ירושלים להשחיתה ואח"ז יבוא כורש ממזרח ויקרא בשמי להאמין בי והוא יבוא על שרי בבל לרמסם כמו חומר וכמו היוצר הרומס בטיט וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **העירותי**. מלשון התעוררות : **ויאת**. ענין ביאה : **סגנים**. מין שררה : **חומר**. הוא כעין טיט : **יוצר**. אומן חרס : **ירמוס**. ענין דריכה ברגל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **העירותי**, הנה אנכי העירותי את גוג שיבא מצפון, וגם **ויאת** ויבא כמו שאמרתי והעירותי מראש ע"י הנביאים. וגם העירותי **ממזרח שמש** את מלך המשיח אשר **יקרא בשמי** לקרוא העמים אל אמונת האחדות, ויאת ג"כ ויבא על הסגנים כמו על חומר שרומסים אותו לצורך לבנין, ויש הבדל בין חומר ובין טיט, החומר עושים ממנו כלי חרס ולבנים, לא כן הטיט שלא יעשו ממנו מאומה, לפ"ז אומר כי המשיח גם **הטיט** הבלתי ראוי לכלום ירמוס אותו כמו יוצר העושה כלים, ור"ל גם הריקים והפוחזים שבאה"ע יחזיר למוטב ע"י מלחמותיו, עד שלא ירמוס להשחית אך לתקן (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חמר, טיט**. בארתי למעלי (יו"ד ו') כי חומר רומסים אותו לעשות ממנו כלים לא כן הטיט, והיוצר הוא העושה הכלי בחומר לא בטיט, כמ"ש כי כחומר ביד היוצר : (מלבי"ם באור המלות)

לכנ מ"י-הגיד מראש ונדעה ומלפנים ונאמר צדיק אף אין-מגיד אף אין משמיע אף אין-שמע אמריכם :

רס"י מ"י. מנביאי הבעל הגיד כמוני דבר העתיד לבוא, ומי מלפנים הגידה ולכשתבא נאמר שהיא לדיק שנבואתו לדיק : אף אין מגיד. אבל אין בכס שיגיד עתידות ותתקיים. אף אין שומע אמריכם. שיעיד צבא עתידה פלוני נביא הבעל נבא אותה מלפנים : (רס"י)

מצודת דוד **מי הגיד מראש**. מי מהפסילים הגיד דבר מראש טרם בוא ובבוא הדבר נדעה שאמת דבר : **ומלפנים**. מי הגיד דבר לפני בואה ובבא הדבר נאמר צדקו דבריו והוא כפל ענין במ"ש : **אף אין מגיד**. אבל באמת אין בהם מגיד שום דבר אף ההוה כי פה להם ולא ידברו : **אף אין משמיע**. דבור בעלמא והוא כפל במ"ש : **אף אין שומע אמריכם**. אף אין בהם מי שישמע אמריכם כי אזנים להם ולא יאזינו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין מי, עתה אני שואל מי בכס אשר הגיד זאת **מראש ונדעה** מאז שכן יהיה בעתיד. ויש הבדל בין מראש ובין מלפנים, מלפנים מדבר בהוה על זמן העבר ומראש מדבר על זמן העבר בהחלט, ור"ל הנביא מגיד הדבר מראש שכן יהיה בעתיד והכל יודעים את הדבר, והקוסם שאין הגדתו נאמנת וברורה, ידבר ועדיין אין יודעים אז שכן יהיה רק אחר שבא הדבר אז אומרים פלוני דבר זאת מלפנים והיה צדיק בדבריו אלה כי צדקו, אבל מי בכס שנאמר עכ"פ עתה שדבר זאת מלפנים. אף אין מגיד וגם אם היה מגיד **אין משמיע** להודיע הדבר לרבים, כי המגידיים שלכם מוחזקים לשקר, וגם אם היה משמיע אין שומע אמריכם כי נודעתם למכזבים: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לפנים. מורה היות דבר לפני דבר. האימים לפנים ישבו בה, לנביא היום יקרא לפנים הרואה: (מלבי"ם באור המלות)

כז ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן:

רס"י ראשון לציון הנה הנם. מלך ראשון סיתן לב לציון הנה זה הוא שאמרתיו ורע"פ שלח תגמר הגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי בכס מכל עמו (עזרא א'): הנם. זקני ישראל יהיו נכונים על פי דברו לעלות מן הגולה ולהתחיל: ולירושלים מבשר אתן. באותן הימים חגי זכריה אָסר ירזום לבנות צימי דריוץ השלישי לפרס: (רס"י)

מצודת דוד ראשון לציון. כאומר אבל אני אגיד עתידות אשר הראשון שיבוא לציון מהגלות יבשר ויאמר הנה באה הגאולה ומיד הנה הם יבואו ולא יהיה תוחלת ממושכה. ולירושלים מבשר אתן. ר"ל בהשגחה אביא מבשר כזה לבשר סמוך לה: (מצודת דוד)

מצודת ציון הנה. הנה הם: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ראשון, הבאת הראיה והמופת תהיה בשני פנים, כמבואר בחכמת ההגיון, האחת הראיה השוללית, למשל שמביא ראיה שפלוני אינו חכם יען שלא נשמע ממנו דבר חכמה, שאינו נביא יען שלא הגיד עתידות, השנית ראיה החיובית, פלוני אינו חכם יען שהגיד דבר סכלות, אינו נביא יען ראינו שאינו יודע להגיד ולהשיב לשואלו דבר, וכח המופת הזה חזק יותר, כי המופת השוללי, נוכל להשיב עליו לא ראינו אינו ראיה, לכן אחר שהשתמש בויכוחו זה במופת השוללי, שהוכיח שאינם אלהים מנבאים עובדיהם ממה שלא הודיעו העתיד ממלכות המשיח, מביא המופת החיובי, כי הלא **ראשון** ר"ל האות הראשון המיועד לציון, הנה הנם הסגנים אשר העירותי מצפון, הנם המה האות

שתשוב המלוכה לציון, וזה האות כי לירושלים מבשר אתן על קיבוץ גליות, (וכבר כתבתי כ"פ כי בציון היה מושב המלכות והמקדש, וירושלים שם היה מקום ההמון, ולכן ציון תרמו החזרת המקדש והמלוכה, וירושלים תרמו קיבוץ גליות בכל הספר הזה), ובכל זאת הגם כי הנם הסגנים הם אות הראשון לציון, בכל זאת. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לציון לירושלם.** ציון מצודת ציון ומציין המלכות והמקדש והסנהדרין, וירושלים שם ישבו העם, ומציין ענין העם וקבוצם וכדומה, כמ"ש למעלה (ב' ג', ד' ג' ד', יו"ד לב, לא ט', לז כב, ולק' נב א' ב' ח' ט', סב א'): (מלבי"ם באור המלות)

כח וְאָרָא וְאִין אִישׁ וּמְאֵלָה וְאִין יוֹעֵץ וְאֶשְׁאֵלֶם וְיָשִׁיבוּ דְבָר:

רס"י ואררא ואין איש. תמיד אני מביט בנביאי הבעל ואין איש מגיד דבר עתיד. ומאלה. מכל אלה העתידות לבא ואין מהם יועץ שעמד בסוף ה' וידע אותם: ואשאלם וישיבו דבר. אשר ישיבו דבר אם אשאלם: (רס"י)

מצודת דוד **וארא.** אבל בעובדי הפסל אראה שאין בהם איש יודע העתיד: **ומאלה.** מהפסילים עצמן אין בהם מי מיעץ לעובדיו מה לעשות: **ואשאלם.** מלת ואין עומדת במקום שתיים לומר אין בהם מי אשר אשאלם שישבו דבר כי הדבור אין בהם: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **וארא,** בין העמים עובדי הבעל ואין איש, שהגם שכבר הוחל הדבר מ"מ עדן אין איש שידע בו, מה יהיה בסופו, כי יצמח מזה מלכות ב"ד ומבשר לירושלים, לא לבד שאינם יודעים אחרית דבר בעתיד, כי גם **מאלה אין יועץ** שיתן להם עצה איך ינצלו מצרתם, ולא לבד שאין יודעים עצה כי גם אם **אשאלם** וכי **ישיבו דבר** אף דבר אין יודעים להשיב וכ"ש עצה, ומזה מבואר כי. (מלבי"ם באור הענין)

כט הֵן כָּלֶם אֶן אָפֶס מַעֲשֵׂיהֶם רוּחַ וְתֵהוּ נִסְכֵיהֶם: (פ)

רס"י הן כולם און. יש לכם לדעת שכל נביאי מכחישי תורה און ואפס כל מעשיהם. נסכיהם. דמות מסכותם כמו הפסל נסך חרס וי"ת צענין אחר. ראשון לציון וגו'. פתגמי נחמתא דאתנבואו נבייא מלקדמין על ציון הא אהו ולפי התרגום כל העניין מדבר ממלך המשיח ובגאולה אחרונה אבל אני רואה נבואה שנתנבא ישעיה על כורס כולם כל' הסיוגנון של

פרשה זו חני ה' העירותיהו כלדק קורא ממזרח עיט האותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית כולה נוטה אחר ענין פרשה זו : (כ"ז)

מצודת דוד **הן כולם**. באמת הפסילים עם עובדיהם המה הבל ולא ממש וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **און אפס**. רוח ותוהו. פתרון אחד להם דבר שאין בו תועלת וממש : **נסכיהם**. הפסל הנעשה בהתכת המתכת וכן הפסל נסך חרש (לעיל מ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הן כלם און**, שאין בהם ממש בעצמותם, וזה נגד וארא ואין איש וגם אפס מעשיהם שאין אתם להרע ולהיטיב, וזה נגד ומאלה ואין יועץ, (וזה מגביל עם מ"ש (פסוק כ"ד) הן אתם מאין ופעלכם מאפע) ולכן **נסכיהם** ממשלתם או הע"ז שלהם הוא **רוח** מצד עצמה ותוהו מצד שאין בה מעשה להרע או להיטיב : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-מב

א הן עבדי אתמך-בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא :

כ"ז הן עבדי אתמך זו. הן עבדי יעקב אינו כמותכם כי אתמוך זו : בחירי. ישראל קרוי בחירי (תהלים קלה) כי יעקב בחר לו יה ואומר (לקמן מה) למען עבדי יעקב ישראל בחירי : רצתה נפשי. עליו נתתי רוחי להודיע נביאיו את סודו וסופו משפט לגוים יוציא שנאמר (לעיל ב) והלכו גוים רבים וגו' ויורנו מדרכיו וגו' : (כ"ז)

מצודת דוד **הן עבדי**. הנה עבדי אשר אתמך בו והוא מלך המשיח ואמר במשל הנשען על עבדו הנאמן : **בחירי רצתה נפשי**. הנבחר לי אשר רצתה נפשי בו : **נתתי רוחי עליו**. כמ"ש ונחה עליו רוח ה' וכו' (לעיל יא) : **משפט וכו'**. יוציא משפטם לאור וכמ"ש ושפט בין הגוים וכו' (לעיל ב) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אתמך**. ענין השענה : **רצתה**. מל' רצון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הן**, עתה מתחיל לבאר מי הוא האיש אשר עליו דבר כל המחזה בסימן הקודם, ועליו עם לאומים התוכת, אומר **הן** הוא **עבדי** שהוא המלך המשיח. והנה מתנאי הנבואה ביחוד אם תחול עליו הנבואה בשפע רב עד שישפיע לזולתו, ויהיה נביא מורה ומצוה גוים רבים, הם שני ענינים. **א**. ההכנה הבחיריית, שהנביא יכין א"ע לנבואה ע"י הטהרה והקדושה והלימוד, שזה היה ענין בני הנביאים, ועז"א **הן עבדי** שעובד אותי באמונה, ולא כשאר עבדים אשר לא יבטח עליהם לב אדוניהם שלא יבגדו בו בעת מן העתים, רק אשר **אתמך** בו שלא ישקר באמונתו. **ב**. ההכנה הטבעיית, שיהיה מוכן לזה מלדה ומבטן ומהריון, כמו שבאר כ"ז במורה (פרק משני), שזה מציאות חן שמצא טרם לדתו עד שנולד שלם בכל השלמיות להיות ראוי שיתפלש עליו האור העליון, כמו שכתוב בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך, כמ"ש בבאורי שם, וז"ש **בחירי** שבחרתיו לזה מצדי יען כי רצתה נפשי מצד הרצון העליון אשר בחר בו והכינהו לזה טרם נוצר בבטן, ועי"כ **נתתי רוחי עליו** בשפע רב כ"כ עד שלא לבד שישפיע לעצמו, כי גם משפט יוציא לאחרים ולא ליחידים או לאומה רק **משפט לגוים יוציא**, לכלל העולם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **עבדי בחירי**. העבד, הוא ע"י עבודתו, והנבחר, הוא ע"י רצון הבוחר כנזכר לעיל (מ"א ח') : (מלבי"ם באור המלות)

בַּ לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא-יִשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ:

רפ"י ולא ישא. לא יגביה קול לא יצטרך להוכיח ולהתנבאות אל הגוים שהם מעלמם יצואו ללמוד מהם כענין שנאמר (זכריה ח) נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם : (רפ"י)

מצודת דוד **לא יצעק**. לא כדרך השופט הצועק על הנשפטים לפניו להכריחם על המשפט כי בנחת יקבלו דבריו : **ולא ישא**. לא ישא קולו וכפל הדבר לחוזק : **ולא ישמיע בחוץ קולו**. אף כשיעשה משפט בחוצות במקום מרבית אנשים לא יצטרך להשמיע קול חזק להשתיקם לשמוע אמריו כי מעצמם ישימו כף לפיהם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **לא יצעק**, ענין נבואתו ושליחותו תהיה משונה מכל שלוחי האל. **א**. עד הנה הנביא היה צריך לצעוק ולהפחיד את העם בעונשים, הוא לא יצעק. **ב**. הנביא היה נושא עכ"פ משא במשל ומליצה להכניס דבריו בלב השומעים, הוא לא ישא משל ומשא. **ג**. הנביא היה צריך לעמוד עכ"פ בחוץ ולהשמיע קולו במקום אסיפת העם, הוא לא

יוצרך להשמיע בחוץ קולו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ישא**, כמו וישא משלו, ונשאו קנה, ישא עליכם משא, התחלת הדבור המליצי : (מלבי"ם באור המלות)

גז קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה לאמת יוציא משפט:

רש"י קנה רצוץ לא ישבור. ת"י עינותניא דאינון כקניא רעיע לא יתברון והסיכיא דאינון כבולין עמי (פיי כנר כבה) לא יטפון : ופשתה כהה. פתילת פשתה לחה שקרובה ליכבות מלך שלהם לא יגזול את הדלים ולא ירצץ את העניים ואת החלשים : (רש"י)

מצודת דוד קנה רצוץ. קנה המרוסס שהוא קרוב להשבר : לא ישבור. ר"ל לא יטה דין תשושי הכח לא כדרך שמחניפים לגדולים ומטים דין החלשים : ופשתה כהה. פשתה הדולקת שהוכחה מאורה וקרובה להכבות לא יגמור כבויה והוא גם כן משל על תשושי הכח וכפל הדבר במ"ש : לאמת יוציא משפט. כי יוציא המשפט לאמתו ולא יטהו בעבור חלשות תשושי הכח : (מצודת דוד)

מצודת ציון קנה. מטה : רצוץ. מרוסס וכן משענת הקנה הרצוץ (לעיל לו). ופשתה. פשתן : כהה. ענין עכירות וחושך וכן בהרות כהות (ויקרא יג) : יכבנה. מלי כבוי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין קנה, הרבה מנביאים שהעמידו דבריהם ע"י שהענישו את הרשעים כאלישע שהרג הילדים ע"י הדובים ואליהו ששחט נביאי הבעל בהר הכרמל, ובזה היה שני מינים, **א**. רשעים שכחות גופם היה בעוכם ע"י תאות ומדות רעות, וזה מדמה לקנה רצוץ, שהכח הצומח שבו רצוץ ונשבר. **ב**. אלה ששכלם היה בעוכם ע"י שנהפך למינות, וזה מדמה לפשתה כהה, שהפתילה מפשתה המוכנת להאיר את הנר, שהוא השכל המוכן להאיר את הבית הוכחה אורו. אמר כי שני מיני הרשעים האלה לא ישמיד רק **לאמת יוציא משפט** משפטו יהיה מכוון אל האמת ולאור המשפט הזה ישובו הכל בתשובה : (מלבי"ם באור הענין)

יד לא יכה ולא ירוץ עד-ישים בארץ משפט ולתורתו איים יחילו : (9)

רש"י ולא ירוץ. כמו לא ירצץ כי מלאה הארץ דעה (לעיל יא) וישמעו

להן כענין שנא' (כפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים וגו' וזה לתורתו איים
ייחלו כולם ישמעו לתורתו : (כפ"י)

מצודת דוד לא יכהה. לא יכהה מאורו ולא ירוצץ ר"ל לא יחלש ולא
יתרפה עד ישים משפט באנשי הארץ : **ולתורתו**. אל מה שיורה וילמד
יצפו ויקוו יושבי האיים הרחוקים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירוץ. מל' רציצה : **ולתורתו**. מל' הוראה ולמוד : **ייחלו**. יקוו
כמו יחל ישראל (תהלים קלא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא יכהה, נותן עוד סימנים להכיר את המשיח
האמתני, כי כבר עמדו כמה משיחים מזוייפים כמו שבתני צבי שר"י,
וקצתם המירו דתם, כמו הנזכר שנהפך לדת ישמעאל, אמר סימניו, כי
לא יכהה בנפשו ואמונתו, ולא ירוץ בגופו, רק **ישים בארץ משפט** והנהגה
כוללת עד שגם איים הרחוקים ייחלו לתורתו. ואמר שבין המשפט שלו
בהנהגה ובין תורתו בעבודת ה' יתפשט בכל הארץ : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **משפט, ולתורתו**. המשפט הוא הנימוס וההנהגה בין
אדם לאדם, והתורה, באמונות ודעות ומצות, עפ"י התורה אשר ירוץ
(נגד בין דם לדם) ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה (נגד בין דין לדין)
(דברים יז יא) : (מלבי"ם באור המלות)

נה כה-אמר האל | יהוה בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה
נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים בה :

כפ"י האל ה'. בעל הדין ובעל הרחמי' : בורא השמים. תחילה כמין
פקיע של שתי ואח"כ נטה אותם כדליתא במס' חגיגה : **ולאנאיה**. בורא
את היוצא ממנה : נתן נשמה. נשמת חיים : **לעם עליה**. לכולם בטה :
ורוח. קדושה : **להולכים בה**. למתהלכים לפניו : (כפ"י)

מצודת דוד **ונוטיהם**. הוא נטה אותם להיות כאוהל : **רוקע**. פרש את
הארץ והוציא צאצאיה הם הצמחים כולם : **לעם עליה**. אל העם אשר
הם עליה נתן נשמה ואל שאר הבריות המתהלכים בה נתן רוח החיוני :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **רוקע**. ענין פרישה וכן לרוקע הארץ על המים (שם קלו) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר האל ה'**. יען שהוא ברא השמים מאין ליש

(שזה גדר פעל ברא) וגם **ונוטיהם** שנטה אותם וגמר מעשיהם על תקונם. **וגם הוא רוקע הארץ וצאצאיה**. והנה פרשתי בספר בראשית שאחר שהשמים והארץ שהם שני חלקי הבריאה שהוציא ה' הם משונים בעניינים הרבה בעינינו. השמים קיימים באיש והארץ בלתי קיימת רק במין וכדומה, ומחמת האומן העושה שני מיני כלים משני מיני אומניות מתחלפות, לעשות כלי אחד מורכב משני מיני המלאכות המובדלות ולהניח חותמו עליו, למען על ידו יכירו כי שני מיני הפעולות המתחלפות שניהם יוצר אחד בראם, וע"כ יצר את האדם בסוף המעשה, מורכב מתולדות השמים ע"י נפשו ושכלו ומתולדות הארץ ע"י גופו, ובזה הניח חותמו על כלל הבריאה שיכירו שיוצר אחד ברא הכל, וז"ש במה שהוא בורא השמים, וגם רוקע הארץ, הניח החותם ג"כ במה שנותן נשמה לעם עליה, שהוא נשמת חיים החיוני, **ורוח** מיוחד נאצל ונבדל להולכים בה בדרך ה', ואחר שנפש האדם מורכבת מאלו העניינים הנפלאים, שהם קבוצת כל המציאה אשר המציא, ומצד זה בעצמו פרש ענן עליה שהוא הגוף תולדת הארץ מהביט אור בהיר, בהכרח חשב מחשבות בל ידח ממנו נדח, ויקים באחרית הימים מושיע הנפשות להאירם באור החיים, ולכן. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נשמה, ורוח. בארתי הבדלם בפ"י בראשית: (מלבי"ם באור המלות)

וְאֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצַדִּיק וְאַחֲזַק בְּיָדְךָ וְאַצְרֶךָ וְאַתְּנָה לְבְרִית עִם לְאוּרִי:

רפ"י קראתיך. ליסעיה הוא אומר: ואלכך. כשיכרתך זאת היתה מחשבתך שתשי' את עמי לברית ולהאיר להם: לאור גוים. כל שבט קרוי גוי לעלמו כענין שנא' גוי וקהל גוים: (רפ"י)

מצודת דוד קראתיך בצדק. על המשיח יאמר מה שקראתי בשמך על ידי הנביאים הוא בצדק ודבר המתקיים: ואחזק בידך. אאחוז בידך להגביר אותך על כל: ואצרך. אני אשמור אותך: ואתנך לברית עם. אתן הכח בידך להסב עמי לברית לקיים התורה והמצוה. לאור גוים. להאיר עיני הגוים כולם לדעת שה' הוא האלהים: (מצודת דוד)

מצודת ציון ואחזק. ענין אחיזה: ואצרך. ענין שמירה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אני ה' קראתיך בצדק, ממשיל כמי שקורא לחברו מרחוק, וזה על ידי הצדק שלך, ואח"כ מחזיק בידו לנהלו אל ביתו, וזה ואחזק בידך ואח"כ כשהוא בביתו נוצרהו מכל פגע, וזה ואצרך, והנמשל, קראתיך נגד מה שהיה מוכן לנבואה מצד טבעו, ואחזק בידך נגד מה

שעזרו אל הכנתו אי"ע לנבואה, (כי שני אלה מוכרחים להשגת הנבואה (כמ"ש במורה ח"ב) ואצרך נגד מה ששמרו שלא יבא מכשול לפניו. **ואתנך לברית עם**. זה ישראל שעמהם כרתי ברית, תהיה אתה האמצעי שיתקיים הברית הזו. **לאור גוים** אלו עובדי כוכבים, שתאיר להם האמונה לבל ילכו באפל ויכירו אחדות ה', ומפרש נגד לאור גוים. (מלבי"ם הענין) באור

ז לפקח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישביו חשך:

רס"י לפקוח עינים עורות. שאיני רואין את גזרתו לתת לב לשון חלי : להוליא ממסגר אסיר. וע"י שיתפקחו עיניהם ילאו אסירים ממסגר ד"א לבקשם על גלות צבל העתיד' לצא עליהן פסופן ללאת ממנה : (רס"י)

מצודת דוד לפקות. מי שנתעוורו עיניו מלראות פועל ה' אתה תפתחם ותשכילם : **להוציא**. את ישראל האסורים בבבל תוציא מבית מסגרים ומבית כלא תוציא את היושבים שמה בחושך : (מצודת דוד)

מצודת ציון לפקות. ענין פתיחה כמו פוקח עורים (שם קמו) : **מבית כלא**. מקום מאסר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לפקח עינים עורות, כי האור ישנו במציאות באמת רק שעיניהם עורות מראות האור ההוא ואתה תפקח עיניהם. ונגד לברית עם אומר **להוציא ממסגר אסיר**, ר"ל כי ישראל בגלותם נחלקו לשתיים, **א**. שבט יהודה ובנימין שנפזרו לארבע רוחות, ואסורים בכמה מקומות בכבלי עוני, עז"א להוציא ממסגר אסיר. **ב**. עשרת השבטים, שגלו לחלח וחבור ונעלם מקומם עד שדומים כיושבי חשך בכלא נסתרים מעין כל, ועל זה אמר מבית כלא יושבי חשך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ממסגר, מבית כלא. היושב בבית כלא הוא רק נכלא ונמנע מלצאת ואינו אסור, ואת בניהם כלו בבית (ש"א, ו' י') ומזה ממכלאות צאן, ואם אסרו שם, יאמר ויאסרהו בבית כלא (מ"ב יז ד') : (מלבי"ם באור המלות)

ז אני יהוה הוא שמי וכבודי לאחר לא-אתן ותהלתי לפסילים:

רס"י הוא שמי. הוא מפור' צל' אדנות וכה ועלי להראות שאלון אני לפיכך כבודי לאחר לא לתן : (רס"י)

מצודת דוד הוא שמי. המיוחד לי לא כשם הפסילים שאין שם מיוחד להם כי יקראוה בשם אלוה ואין אל אתם : **וכבודי וכו'.** לא אתן עוד כבודי לאחר כי עד הנה על מה שלא עשיתי משפט בעכו"ם נטו אחר הפסילים וכבדו אותם במקום שהיה ראוי לכבד אותי אבל מעתה אעשה משפט ולא יכבדו עוד לפסילים : **ותהלתי.** מלת לא עומדת במקום שתיים לומר לא תהלתי לפסילים רצה לומר מה שראוי להלל אותי לא יהללו לפסילים כמאז וכפל הדבר במלות שונות : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אני ה', ר"ל אני ה' אני בעצמי מצד עצמותי הנני ה' הנעלם מכל רעיון ומכל השגה, המחויב המציאות הבלתי נתלה מזולתו רק מעצמו שכו"ז נכלל במ"ש אני ה'. וגם הוא שמי שבזה אני ניכר ג"כ לכל בריותי ע"י פעולתי שאני מהוה וממציא ומשגיח על כולם, ולכן **וכבודי לאחר לא אתן,** ר"ל כי הפילוסופים מצד שהשכילו את ה' שהוא מחויב המציאות והאין סוף בתכלית, חייבה להם התפלספותם, שלא יצוייר לו חפץ ורצון ושינוי ידיעה וכדומה, כמו שהתפלספו ע"ז בחכמת מה שאחר הטבע והכחישו ע"כ חידוש העולם ברצון, והכריעו שהעולם קדמון וכפרו בידיעה ובהשגחה, ושללו את כבוד ה' שהוא מצד החידוש ברצון והשגחתו, שמצד זה יהי כבוד ה' לעולם, עז"א **וכבודי לאחר לא אתן** שנאמר שנברא העולם ומושגח ע"י עלולים רבים נאצלות מהסבה הראשונה. לעומת זה היו אומות שהודו החידוש ברצון אבל הגשימוהו לגמרי וייחסו לו תוארים גשמיים, ועי"כ באו לעבודת הפסילים, כמו שהיה דעת עובדי כוכבים כמו שבאר העקדה בארץ, עז"א **ותהלתי לפסילים,** ושני אלה מגבילים נגד אני ה' הוא שמי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כבודי ותהלתי.** העצם יכובד ע"י מעלה נמצא בעצמותו, וגם במעלה טבעית, אבל לא יהולל רק ע"י פעולות נרגשות ממנו, ורק אם יהיה בחירות, (ע"ל ד' ב'), הפילוסוף יכחיש הרצון והבחירה אצל ה', וייחס לו רק כבוד ע"י עצמותו, לא תהלה ע"י פעולותיו כי יכחיש ההשגחה, אבל גם הכבוד הזה ייחס אל הטבע אשר היא פועלת הכל לפי דעתו, עז"א **וכבודי לאחר לא אתן.** ועובדי הפסל ייחסו לו גם תהלה, כי יתארו אותו במעשים בחיריים ופעולות יוצאות לחוץ, אבל ידברו כי יתראו פעולותיו באמצעות הפסילים ולהם התהלה עז"א ותהלתו לפסילים : (מלבי"ם באור המלות)

טו הָרָאשׁוֹת הֵנָּה-בָּאוּ וְחִדְשׁוֹת אֲנִי מִגִּיד בְּטָרֶם תִּצְמַחְנָה אֲשָׁמִיעַ אֶתְכֶם : (פ)

רס"י הראשונות. שהצטחתי לאזכרם על גלות מצרים (בראש' טו) וגם את הגוי וגו'. הנה באו. שמרתי הצטחתי ועת' חדשות אני מגיד לעמי

להצטייח על גלות שנייה : (כ"ז)

מצודת דוד הראשונות. הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה כבר באו : **וחדשות**. עתה אני מגיד חדשות שלא שמעתם עדיין והיא הגאולה העתידה : **בטרם תצמחנה**. ר"ל עד לא התחילה להתגלות אשמיע אתכם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הראשונות, המגיד עתידות לא יאומן רק באחד משני פנים, או שכבר נתנסה בהגדתו שהגיד עתידות ונתקיימו, או שהדבר שהוא מגיד עתה כבר התחיל מקצתו והוא אומר מה יהיה סוף הדבר, עז"א **הראשונות הנה באו**, וכבר נתנסיתי בדברים שדברתי כבר ונתקיימו, וא"כ איני צריך להגיד דבר שכבר התחיל מקצתו רק **וחדשות אני מגיד** אף שלא התחילו הוייתם כלל רק **בטרם תצמחנה אשמיע** : (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּשְׂרוּ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אַיִים וַיִּשְׁבִּיהֶם:

כ"ז תהלתו מקצה הארץ. על כרחם כשיראו את גבורתי ליסכאל יודו כל העכו"ם כי אלהים אני : **יורדי הים**. פורשי בספינות : **ומלואו**. הקצועים זים ולא באיים אלא בתוך המים שופכים עפר כל אחד ואחד כדי צית והולכים מצית לצית בספינה כגון עיר וונילוי"א : (כ"ז)

מצודת דוד שירו לה'. אז ישירו לה' שיר חדש ותהלתו יהיה נשמע מקצה הארץ : **יורדי הים**. הפורשים בים והבריות הממלאים את הים גם המה יהללו לה' : **איים ויושביהם**. האיים עצמם והיושבים בהם יהללו לה' והוא ענין מליצה כי אין האיים והבריות בעלי דעה ודבור להלל וכן נאמר נהרות ימחאו כף (תהלים צח) : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין שירו, מודיע ההבדל בין נפלאות העתידים נגד הנפלאות שעשה בעבר, כי בעבר התגלה כבוד ה' באמצע הישוב במצרים ובא"י ומשם התפשטה הגדתם לכלל העולם, אבל לעתיד יתגלה הנסים בפעם אחד בקצה הארץ, עד שיהיה בהפך שתהלת ה' תבא מקצות הארץ אל האמצע ומן המדבריות והימים אל הישוב, ומצד זה אמר **שירו לה' שיר חדש**, כי שיר כזה לא שוררו עד עתה, ומה הוא השיר שישירו לו. מפרש כי **תהלתו תבא מקצה הארץ**, שתחיל תהלתו מן **יורדי הים ומלואו** שהם האניות ההולכים בים, ולא לבד מהולכי האניות שהם באים מן הישוב, כי גם מן **איים ויושביהם**, הגם שיושבי האיים נפרדים מן הישוב

**יֵשׂאוּ מְדַבֵּר וְעָרְיוּ חֲצָרִים תִּשָּׁב קֶדֶר יִרְנוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מְרֹאֵשׁ הָרִים
יִצְוּחוּ:**

רס"י יֵשׂאוּ מְדַבֵּר. קול צֶסֶר : חֲצָרִים תִּשָּׁב קֶדֶר. (מוסב על יֵשׂאוּ) מְדַבֵּר
קֶדֶר שֶׁהֵם דְּרִים עֵתָה צְאוּהֶלִים יֵשׂאוּ קוֹל וִירוֹנוּ (כְּמוֹ וְהַחֲצָרִים אֲשֶׁר תִּשָּׁב
קֶדֶר), בְּמִדְבַר קֶדֶר שֶׁהֵם דְּרִים עֵתָה צְאוּהֶלִים יֵהִיו עָרִים וְחֲצָרִים קְצוּעִים
: יוֹשְׁבֵי סֶלַע. הַמִּתִּים שִׁיחִיו כֵּן ת"י : מְרֹאֵשׁ הָרִים יִצְוּחוּ. מְרִיץ טוֹרִיחַ
יְרִימוֹן קְלִיחוֹן : (רס"י)

מצודת דוד יֵשׂאוּ מְדַבֵּר וכו'. כל מדבר ועריו וכל חצרים אשר תשב בהם
עדת קדר כולם ישאו קול שיר : יִרְנוּ וכו'. היושבים על הסלע ירונו
תהלות ה' : יִצְוּחוּ. ר"ל יהיה נשמע קול צוחה של שמחה והלל : (מצודת
דוד)

מצודת ציון יִצְוּחוּ. ענין הרמת קול : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יֵשׂאוּ, גם ישאו את השיר הזה ויתחילו בשירתו **מְדַבֵּר**
וְעָרְיוּ הערים הנמצאים במדבר שהם נבדלים מן הישוב, ולא לבד הערים
שבמדבר שיש שם קבוצה וקהל, כי גם **חֲצָרִים תִּשָּׁב קֶדֶר** גם קדר
היושבים חצרים. בחצרים פרזים שבמדבר שאינם ערים ישוררו שיר ה',
ויותר מזה כי גם **יִרְנוּ יוֹשְׁבֵי סֶלַע** איש איש לבדו על הררי בתר, וגם **מְרֹאֵשׁ**
הָרִים הגבוהים **יִצְוּחוּ** ליושבי מטה ויספרו להם האות והפלא, ואלה ל
(יב) **יְשִׁימוּ לֵה' כְּבוֹד**, להכיר חידוש העולם וההשגחה, **וְתִהְלֵתוּ בְּאֵיִם**
יְגִידוּ להכיר אחדות ה' ורוחניותו ושהוא משדד המערכה (וזה נגד מ"ש
(פסוק ח') וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים) : (מלבי"ם באור הענין)

יב יְשִׁימוּ לִיהוָה כְּבוֹד וְתִהְלֵתוּ בְּאֵיִם יְגִידוּ:

מצודת דוד יְשִׁימוּ. ר"ל בפיהם יתנו לו כבוד : יְגִידוּ. האנשים השוכנים
שמה : (מצודת דוד)

יג יְהוָה כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קִנְיָה יַרְיעַ אֶף-יִצְרִים עַל-
אִיבָיו יִתְגַּבֵּר: (o)

מצודת דוד יצא. לתשועת ישראל : יעיר קנאה. יעורר לקנאת קנאת עמו : יריע. כגבור המנצח במלחמה : יתגבר. יתחזק את עצמו על אויביו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יעיר. מלשון התעוררות : יריע. מלשון תרועה : יצריח. ענין צעקה בקול גדול כמו מר צורח (צפניה א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' כגבור יצא, הגבור כחו במתניו ויוצא למלחמה בעצמו, וז"ש כגבור יצא. והאיש מלחמות אינו גבור רק מלומד בתכסיסי מלחמה. ואיש מלחמות הוא אם בחן מלחמות רבות ובקי בהנהגת המלחמה, והוא אינו לוחם בעצמו רק יעיר קנאה שיודע תחבולות לזרז אנשי החיל ולהעיר קנאה בלבם, (והנמשל שכמו שהגבור לוחם בעצמו כן יופיע ה' בהנהגה נסיית ושידוד המערכה בכחו בעצמו. וכמו שהאיש מלחמה מסדר את אנשי החיל כפי רצונו, כן יסדר את הטבע והמערכה שתסכים ג"כ עם פעולותיו נגד אויביו). יריע תפס משל האיש מלחמה שמריע תרועת נצחון לחזק בזה את גדודיו, גם יצריח יסבב שאויביו יצרחו זעקת שבר שיבעית אותם בתחבולות שעי"ז ירך לבבם, וע"י תחבולה זאת על איביו יתגבר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גבור, ואיש מלחמה. בארתי למעלה (ג' ב') : (מלבי"ם באור המלות)

ג'ד הַחֲשִׁיתִי מְעוֹלִים אַחֲרֵי־שׁ אֶתְאַפֵּק כִּי־וּלְדָה אֶפְעָה אֲשֶׁם וְאֶשְׂאֵף יַחַד:

רז"י החשיתי מעולם. זה ימים רבים החשיתי על חרצן ציתי ותמיד אחריש : אתאפק. לשון הווה עד עתה הליקתני רוחי ומעתה כיולדה אפעה : אשום. אתזהל : ואשאף. ואתאווה להשמיד הכל יחד כל אויבי : (רז"י)

מצודת דוד החשיתי מעולם. זה זמן רב אני שותק על מה שעשו האומות לעמי : אתאפק. אתחזק לכבוש כעסי : כיולדה אפעה. אבל מעתה אשאג בקול כיולדה להומם ולאבדם. אשום ואשאף יחד. אעשה שממה אבליע כולם יחד : (מצודת דוד)

מצודת ציון החשיתי. ענין שתיקה כמו לא אחשה (לקמן סב) : אחריש. אשתוק. אתאפק. ענין התחזקות כמו המון מעיד וגוי התאפקו (לקמן סג) : אפעה. ענין צעקה ובדח"ל פעיתא היא דא (סוכה לא) : אשום. מלי שממון : אשאף. ענין בליעה וכן ושאף צמים חילם (איוב ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין החשיתי, הכי מעולם החשיתי אשר גם עתה אחריש ואתאפק? הלא כמו שלא החשיתי מימות עולם מלשם נקם למכעיסי כן

לא אחריש עתה, רק עתה כילודה אפעה מצייר כי הכעס שהרהר בבטנו על אויביו, מלאו את בטנו כעצמים בבטן המלאה, וכמו אשה הרה בהגיע תור הלידה תפעה בקול, ותנשם נשימות אפה במהירות גדול, עד שתנשום הנשימה לחוץ ותשאף הרוח פנימה בפעם אחת, מרוב דפיקת הרוח הפנימי, כן אנכי אפעה בקול, וגם אשם ואשאף יחד הנשימה והשאיפה תהיה יחד תכופים זה לזה: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות החשיתי, אחריש. חשה מציין השתיקה הפך דבור, ומחריש מציין השתיקה שהיא הפך התשובה, המחריש היה לו להשיב ולענות, והמחשה היה לו לדבר, עת לחשות ועת לדבר, על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים תמיד לא יחשו, ויחרישו העם ולא ענו אותו דבר, פעל חשה נמצא גם על עזיבת המעשה, ואתם מחשים, הפך חיש שמורה על הזריזות, ומענין זה בא גם על עזיבת הדבור, או הסער, ויחשו גליהם. וחרש מענין חרש אזנים, עושה אי"ע כאילו לא שומע, יאמר הלא מעולם לא החשיתי אף בדבר שאין נוגע לכבודי, ואיך עתה אחריש? ויותר מזה כי אתאפק בכל כחי על השתיקה, ועמ"ש בפ"י תהלות (לח א') : **אשם ואשאף.** אשם שרשו נשם, הוראתו הוצאת נשימת האויר לחוץ, ונשמת מי יצאה ממך (איוב כו) ונשלמה הנו"ן בדגש, ואשאף, היא שאיפת האויר לפנים. באות נפשה שאפה רוח (ירמיה ב') : (מלבי"ם באור המלות)

טו אַחְרִיב הָרִים וְגִבְעוֹת וְכָל-עֶשְׂבִים אֹבִישׁ וְשִׁמְתִי נְהָרוֹת לְאֵיִם וְאֲגַמִּים אֹבִישׁ:

כ"י אַחְרִיב הָרִים וְגִבְעוֹת. אַהְרוֹג מַלְכִים וְשִׁלְטוֹנִים שָׁל עֲכוּ"ם : וְכָל עֶשְׂבִים. כָּל הַנְּלוּיִם עֲלֵיהֶם : אֹבִישׁ. ל' יוֹבֵץ הוּא לְעֵנִין לְדַר לַח כְּגוֹן עֶשֶׂב וְנִהְרֹת :

מצודת דוד אַחְרִיב. אֵת הַהָרִים וְהַגְּבְעוֹת אֵעֲשֶׂה חוֹרְבָה וְאֹבִישׁ אֵת עֶשְׂבִים וְכָל הַמּוֹן הָעֵם. לְאֵיִם. לְהִיּוֹת חוֹרֵב וְיֹבֵשׁ כְּאֵיִם : וְאֲגַמִּים וְכוּ'. כִּפְל הַדָּבָר בְּמִ"שׁ :

מצודת ציון אַחְרִיב. מְלִי חוֹרֵבֵן : אֹבִישׁ. מְלִשׁוֹן יֵבֶשׁ : וְאֲגַמִּים. מְקוֹם כְּנִיסַת הַמַּיִם :

מלבי"ם - באור הענין אחריב, כל מה שצייר פעולת ה' כתנועות אשה יולדה היה משל אל רעש הארץ אשר בה ירעיש את אויבי ה'. כי הרעש יתהווה ע"י שיתעצרו בבטן הארץ המלאה אדים רבים ע"י חלקי גפרית וזאלפעתער, אשר עת יתלהבו ותמלא בטן האדמה מהם עד כי תבא האדמה על המשבר ותפתח את רחמה בכח גדול ובמהירות, להוציא

העובר הזה אשר במעיה לחוץ, תדמה בציור המליצה כיולדה, כי אז גם היא תנשום נשימת הרוח לחוץ, ותשאף האויר החיצוני לפנים במהירות גדול. וע"ז מפרש מ"ש עתה כיולדה אפעה, הוא כי עת יצא בן בטן הזה, אז **אחריב הרים וגבעות** שיתגלגל ע"י הרעש אל העמק, וימחו הם וכל העשב והצמח אשר עליהם. ועל ידי שיתגלגל ההר אל העמק ע"י **ושמתי נהרות** אשר נמצאו בהעמק **לאיים** כי יתמלאו ע"י ההר הנופל וגם האגמים שסביבם אוביש, ואז : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ואגמים אוביש. הנהר המתיבש נעשה במקומו אגם מים, ור"ל שאף אגם לא יהיה שם : (מלבי"ם באור המלות)

[טו] והולכתי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יִדְעוּ בְּנִתְיָבוֹת לֹא-יִדְעוּ אֲדָרִיכֶם אָשִׁים מִחֶשֶׁךְ לִפְנֵיהֶם לְאוֹר וּמִעֲקָשִׁים לְמִישׁוֹר אֶלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתֶם וְלֹא עֲזַבְתִּים :

כ"י והולכתי. ישראל שהיו עורים עד הנה מהביט אלי בדרך הטוב אשר לא ידעו להלך זה : **עשיתים.** אעשה כן ל' נבואה לדבר על העתיד כאילו עשוי :

מצודת דוד והולכתי עורים. אז אוליך את ישראל לארצם דרך המדבר בדרך אשר לא ידעוהו והמה כעורים לה : **בנתיבות וכו'.** כפל הדבר במ"ש : **אשים מחשך.** ההולך בדרך שאין ידוע לו הוא כאלו הולך בחשך : **ומעקשים למישור.** דרך המעוקם אעשה ישר ושוה. עשיתים. מאז כשיצאו ממצרים עשיתי כאלה : **ולא עזבתים.** לעתיד לבוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בנתיבות.** מלשון נתיב ושביל : **אדריכם.** מל' דריכה והלך : **אשים.** מל' שימה. ומעקשים. מל' עקש ועקום : **למישור.** מל' ישר ושוה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והולכתי, ע"י שאסלק ההרים המעכבים בפני יושר הדרך, כמליצת כל גיא ינשא (למעלה מ"ם), והנה העור יוכל לכוין גם מעצמו אל הדרך שהוא רגיל בו, אבל אני **אוליכם בדרך אשר לא ידעו,** וגם **בנתיבות** קטנות אשר **לא ידעו אדריכם** וכ"ש בדרך הגדול, וגם הוסיף שלא לבד כי אוליך העורים בידי, אבל גם **אדריכם** שיוכלו ללכת מעצמם בלא מוליך ומנהל. ויען ששלשה סבות יוכלו לעכב שלא ימצא הדרך הנכון. **א.** אם הוא עור ועז"א והולכתי עורים. **ב.** אם הוא חשך עז"א כי **אשים מחשך לאור לפנייהם,** (וגם אמר שהמחשך עצמו שהיא הסבה המחשכת יהיה לפנייהם ועל ידם סבה לאור כמו שהיה במצרים, שהחשך היה סבה כי היה אור במושבותם). **ג.** אם הדרך עקש ופתלתול, אמר כי

ישים לפניהם מעקשים למישור, אלה הדברים עשיתם, זה מוסב עמ"ש החשיתי מעולם, שאומר וכי החשיתי מעולם אשר אחריש גם עתה? הלא אלה הדברים עשיתם מימות עולם, ולכן לא עזבתם גם עתה, ועל ידי כן. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בדרך בנתיבות**, הדרך הוא דרך הרבים, והנתיב הוא של היחיד, כמ"ש בכ"מ : (מלבי"ם באור המלות)

יז נִסְגוּ אַחֲרָי יִבְשׁוּ בְּשֵׁת הַבְּטָחִים בַּפֶּסֶל הָאֲמָרִים לְמַסְכָּה אֲתֶם אֱלֹהֵינוּ: (פ)

מצודת דוד **נסוגו וכו'.** אז הבוטחים בפסל יבושו בבושת ויחזרו לאחור כדרך אדם הנכלם שחוזר לאחוריו לבל יראהו בבשתו : האומרים וכו' ; כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נסוגו אחור.** ענין החזרה לאחור וכן ונסג מאחר אלהינו (לקמן ט). למסכה. לצורת גלולים הנעשה ממתכת ביציקה והתכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נסוגו אחור.** הדלתות מגבילים, נסוגו אחור הבוטחים בפסל, יבשו בשת האמרים למסכה אתם אלהינו, ר"ל כי בין עובדי האלילים היו שני כתות. א. שידעו שיש סבה ראשונה ואל אלהים, רק חשבו את הפסל כאמצעי בינם לבין ה', והם נקראים **בטחים בפסל**, שבטחו להשיג מבוקשם על ידו, עתה שיראו שאינו מועיל יסוגו וישובו ממנו לאחור ולא יבטחו בו עוד, כת ב. שכפרו מציאות ה' לגמרי ויחסו אל המסכה אלהות ממש, אומר אלה האמרים למסכה אתם אלהינו, מלבד שיסוגו ממנו אחור, עוד יבשו בשת על גודל סכלתם לאמר לאליל אלי אתה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **פסל, מסכה.** עם מסכה נקשר מושג השלטנות ג"כ, נסיכי מדין, וע"כ בצד זה קראם מסכה : (מלבי"ם באור המלות)

יח הַחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ וְהַעֲוִרִים הִבִּיטוּ לְרְאוֹת:

רש"י **החרשים.** והעורים. על ישראל הוא אומר : (רש"י)

מצודת דוד **החרשים שמעו.** אתם ישראל החרשים משמוע דבר ה' והעורים מלראות מצותיו שמעו מעתה והביטו לראות הואיל וטובה גדולה מוכנת לכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הביטו**. ענין הסתכלות וראיה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **החרשים**, הנה כמו שלא יגונה העץ והאבן על שאינו רואה ושומע, ולא יצדק עליו שם עור וחרש, כי לא יפול שם זה, רק על מי שהיה בטבעו לראות ולשמוע, כן לא יגונו העובדי כוכבים על שלא ראו נפלאות ה', או על שלא שמעו דברי נבואה, כי לא היו יכולים לראות ולשמוע אחר שלא הגיע דבר ה' אליהם, ולא היה זה מטבעם, רק ישראל שהם יכולים לראות מעשי ה' ולשמוע דברו ואינם רואים ושומעים יצדק עליהם שם עורים וחרשים, עפ"י אמר הלא אתם שיש לכם חושים פנימים לראות ולשמוע המחזות והדברות האלהיים, ובכ"ז אינכם רואים ושומעים, אתם העורים והחרשים באמת, לא זולתכם. והנה ההשגה תהיה בשתי פנים, או ע"י העין הפנימי השכלי, שישגו מעשי ה' אותותיו ונפלאותיו שזה יכלו כל ישראל להשיג, ובשעצמו עיניהם השכליים מראות נקראים עורים, ועל זה אמר **העורים הביטו לראות**, או על ידי האוזן הפנימי שישמעו דברי ה' בנבואה שזה מדרגת הנביאים השלוחים מאתו להוכיח את העם ובשהם אינם רוצים לנבאות ולשמוע דבר אלהים נקראים חרשים, ועל זה אמר **החרשים שמעו**, ומפרש. (מלבי"ם באור הענין)

טו מי עֹר כִּי אִם-עֲבָדִי וְחָרַשׁ כְּמִלְאָכִי אֲשַׁלַּח מִי עֹר כְּמִשְׁלָם וְעֹר כְּעֶבֶד הָהוּא:

רפ"י מי עור. זכס אין אחד כי אם עבדי הוא העור שזכלכם, וחרש שזכס הרי הוא כמלאכי אשר אני שולח להגנח נבואות : מי עור כמשולם. מי היה עור זכס כבר קבל יסוריו והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויולא נקי (רפ"י)

מצודת דוד **מי עור וכו'**. כאלו יפרש דבריו לומר מה שכללתי גם הכשרים שבכם להקראם חרשים ועורים כי מי הוא היותר ראוי להקרא עור כי אם עבדי על כי הוא יודע ומכיר בקלקול הדור ואינו מסתכל במעשיהם להישירם ולתקנם : **וחרש וכו'**. חוזר על מלת מי הוא היותר ראוי להקרא חרש כמלאכי אשר אשלח רצה לומר מי שנתתי חכמה בלבו וכאלו שלחתיו ללמד דעת את העם והוא כחרש לא ישמע מעשי בני העם להזהירם על הדבר : **כמשולם**. השלם במדות : **כעבד ה'**. כפל הדבר פעמים ושלוש כדרך המליצה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כמלאכי**. ענין שליח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **מי עור**, הלא לא נמצא עור רק עבדי ישראל אשר יש

לו ההכנה לראות, ומי חרש הלא רק מלאכי אשר אשלח שהוא הנביא, שיש לו הכנה לשמוע דבר ה'. מי עור, מבאר הטעם למה רק ישראל נקראו עורים ולא זולתם, שזה מצד שהם יש להם ההכנה לראות המראות השכליות, מצד שני דברים אשר המה תנאי ההשגה, והוא. א. ההכנה הטבעיית שצריך שיהיה שלם בשכלו ומדותיו וכחות נפשו מתולדה. ב. ההכנה המעשיית שיכין הוא אי"ע להשגה זו ע"י עבודת ה' ומע"ט, וישראל י"ל בין השלמות הטבעיית שעז"א מי עור כמשלם, בין השלמות המעשיית שיעבדו את ה' ע"י המצוה והתורה שנתן לפנייהם שעז"א מי עור כעבד ה'. ואחר שהוא משולם ומושלם מתולדה ועבד ה' מצד הבחירה, והוא אינו רואה הגם שיכול לראות מי עור כמוהו. ? כי הלא על ידי שתי ההכנות הנזכר לעיל. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כמשלם**, יש הבדל בין שלם ובין תמים, תמים הפך המום והחסרון, ושלם על הצד היותר טוב שאפשר במינו אדם שאינו בעל מום היא תמימות טבעית, שאינו חונף וצבוע היא תמימות נפשית, המצליח בבריאות ועושר היא שלמות טבעית, השלם בחכמה וכל המעלות הנפשיות היא שלמות נפשית, אצל בע"ח ישתמש בשם תמים שה תמים, ואצל גופים בלתי בעלי איברים בשם שלם, אבנים שלמות, איפה שלמה, כי הגוף בלתי בעל איברים לא שייך בו מום, וכן לא תמימות שהוא הפך המום (מלבי"ם באור המלות)

לכ (ראית) ראות רבות ולא תשמר פקוח אַזְנִים וְלֹא יִשְׁמָע:

רפ"י **ראות רבות**. ראיות הרבה לפניכם ואינכם שומרים להזיט צמעקי ולקצב אלי: פקוח אזנים. אני עסוק לפקוח אזניכם ע"י נביאי ולא ישמע איך מכס את דברי ולקחן הוה הוא: (רפ"י)

מצודת דוד **ראות רבות**. הלא המה רואים הרבה חכמה ואין בהם מי אשר ישמור את הזולת להשיבו מדרכו הרעה ולכן מהראוי להקרא עור: פקוח אזנים. הלא יש להם אזנים פתוחות להבין מצות ה' ואין בהם מי אשר ישמע כי עושה עצמו כאלו לא יבין ואינו מזהיר לזולת ולכן מהראוי להקרא חרש (מצודת דוד)

מצודת ציון **פקוח**. ענין פתיחה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ראות רבות**, תוכל לראות דברים רבים אשר מהם תכיר נפלאות ה', ומ"מ **ולא תשמר** לעיין ולפקוח עיניך. וגם הנביא שלך רק הוא הוא החרש, יען **כי פקוח אזנים** ה' רוצה לפקוח אזניו ולהשמיעו דברו והוא **לא ישמע**, אינו רוצה לשמוע: (מלבי"ם באור הענין)

לכא יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

רפ"י ה' חפץ. להראותכם ולפקוח אזניכם למען לך ולכך הוא מגדיל ומאדיר **לכס** תורה : (רפ"י)

מצודת דוד ה' חפץ. ר"ל הלא עיקר חפץ ה' באנשים כאלה הוא בעבור שכ"א מהם יצדיק את הזולת ללמדו דרך הישר ולהגדיל התורה ולהאדירה ר"ל להרבות למוד דעת את העם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חפץ. ענין רצון : ויאדיר. ענין חוזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' חפץ, הנה דרך הבאת הראיה והמופת יהיה בשני פנים, או שילכו מן ההקדמה אל התולדה, ומן הסבות אל מסובביהם, או שילכו בהבאת הראיה מן התולדה והמסובב, אל ההקדמה והסבה (כנודע בחכמת ההגיון), והנה הדור ההוא היו שואלים שאלה על דרכי ה', והעמידו המופת והראיה בשאלתם, מן ההקדמה אל התולדה, (וזה נקרא בהגיון שהולך בדרך הבאת הראיה לפנים, כי דרך הראיה מן התולדה אל ההקדמה נקרא שהולך לאחור בדרך עשות הראיה והמופת) ותוכן שאלתם היה זה, אחר שראינו שהי' הרבה לישראל תורה ומצות נוספות על תורת בני נח ושבע מצות שנתן להם, ובהכרח כי לא היה זה לבעבור יכבד עליהם למצוא האושר והנצחיות, רק לבעבור יצדיקם ויזכה אותם במה שהרבה להם האמצעיים והנתיבות אשר יובילו אותם אל האושר היותר גדול, שיהיו מושגחים ודבקים בה'. מבואר מזה כי חפץ ה' ורצונו במה שהרבה לישראל תורה ומצות היה למען הצדיקים ולזכותם, וז"ש **ה' חפץ למען צדקו, כי לכן יגדיל תורה ויאדיר**, ואחר שהניחו ההקדמה הזאת המוסכמת מאת השכל והעיון, הם שואלים על המסובב והתולדה שאינו מסכים עם ההקדמה הזאת וסותר אליה, כי ראינו בנסיון, שישראל הם היו בעת ההיא שפלים ובזוזים, עד שנראה כי התורה והמצוה עצמה היתה סבה לשיתגרו במ שכיניהם ושיהיו בזוז ושסוי, וז"ש. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יגדיל ויאדיר. גדול בכמות. ואדיר באיכות : (מלבי"ם באור המלות)

לכב והוא עם-בזוז וְשֹׁסוּי הַפֶּחַ בְּחֹרִים כָּלֵם וּבְבִתֵּי כְּלָאִים הַחֲבָאוּ הִיוּ לְבַז וְאִין מְצִיל מְשָׁה וְאִין-אִמֵּר הַשֵּׁב:

רפ"י והוא. העם הזה בזוי וססוי וסוף הענין ולא יקום על לב כל זה

לומר למה קראתנו זאת מי נתן למקיסה יעקב : הפח בחורים כולם. בחוריהם פחי נפץ כולם, תו' ד"א הפח בחורים כולם יקומו את עצמם בפחי האדמה ובחורים ובצתי כלאים החצאו יוכיח שכן הוא : ואין אומר הקצ. כמו הקצ לפיכך הוא רפי אצל הקצ באמתחתינו הוא דגש : (קצ"ו)

מצודת דוד והוא עם בזוז ושסוי. ר"ל והם לא כן עשו כי לא למדו דעת את העם ולא שבו מדרכם והמה בעונם בזוזים ורמוסים לכל : הפח בחורים כולם. כל בחוריהם היו להם מפח נפש והמה היו חבואים וכלואים בבתי כלאים : ואין מציל. אין מציל מן הבזה : משיסה. היו למשיסה ואין מי אומר השיבהו למקומו ואל תוסיף לרמסהו ומוסב למעלה לומר הלא על כי לא נתנו לב לשמוע ולראות קלקול הדור ולתקנם באה עליהם הצרה הזאת ומהראוי הוא לקראם עורים וחרשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון בזוז. מלי בזה ושלל : ושסוי. ענין רמיסה כמו שסוהו כל עוברי דרך (תהלים פט) : הפח. ענין דאבון ודאג כמו ונפש בעליה הפחתי (איוב לא) : ובבתי כלאים. הוא משמר בית האסורים : החבאו. מלי מחבואה ומסתור : משיסה. כמו למשיסה והוא ענין רמיסה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והוא, ישראל הם עם בזוז ושסוי עד שמבואר כי האמצעיים שהכין ה' להצדיקם ולהובילם אל האושר היה סבה להשפילם, וחפץ ה' לא נתקיים, כאילו לא מצא ה' האמצעיים הנכונים שיגיעו בם אל מחוז חפצו. ? זה תוכן השאלה, אשר הפח בחורים כולם ובבתי כלאים (אשר) החבאו, הם יפיתו וידברו שאלה זאת כולם בהחורים ובבתי כלאים ואסירים אשר בם החבאו מפני האויב, ויוסיפו לשאול. הלא היה ישראל לבז, ומדוע ואין מציל? למה לא יצילם ה', ויותר מזה כי היו למשסה שהוא גדול מבזה, ומדוע אין אמר השב? - עד כאן דברי השאלה - משיב להם ה'. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הפח. מענין דבור כמו אשית בישע יפח לו, יפח כזבים עד שקר, בחורים, מענין חור, והבי' ב' המקום, החור יחבא בו מדעתו, ובתי כלאים יחבא בהם בע"כ, ר"ל כן ידברו בהחורים שנחבאו שם : היו לבז ואין מציל משסה ואין אמר השב. כבר הבדלתי למעלה (יז יד) בין בז למשסה. הבז, הוא מה שהאויב בוז לצרכו. והמשסה, הוא מה ששוסס ודורך ברגליו להשחית ולבלע, והנה עת יתגבר האויב יבז בהכרח את כל אשר ימצא, ושר הצבא לא יעכב ביד חילו מלעשות זאת. אבל מן השסיסה להשחית יצוה השר הצבא לפעמים שיניחו מעשות זאת. לפיז מן הבז צריך מציל, שאוהבי העם יריבו בעדם ויצילו אותם ומן המשסה א"צ מציל, כי גם השר צבא יאמר השב, שב ואל תעשה זאת. עז"א היו לבז ואין מציל, ויותר מזה כי היו גם למשסה ולמדוך רגל, ואין בין ראשי הצבא שיאמר השב : (מלבי"ם באור המלות)

כַּג מִי בְּכֶם יֶאֱזִין זֹאת יִקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לְאַחֲרָיו:

רַפ"י יֶאֱזִין. לִתֵּת לֵב לְזֹאת מִי נָתַן לְמַסִּיסָה יַעֲקֹב : לְאַחֲרָיו. יִקְשֵׁב וְיִשְׁמַע דְּבַר שְׂעִמּוּד לֹו בְאַחֲרוֹנָה וְכֵן ת"י לְאַחֲרָיו לְסוֹפ' וְכֵן כָּל לְאַחֲרָיו שְׂעִמּוּד לְעֵתִיד לְהִיּוֹת הוּא : (רַפ"י)

מצודת דוד מִי בְּכֶם. ר"ל וְכִי נִמְצָא מִי בְּכֶם אֲשֶׁר יֶאֱזִין לִתֵּת לֵב לְזֹאת הָאִמּוֹר לְמִטָּה : יִקְשֵׁב. וְכִי נִמְצָא מִי בְּכֶם אֲשֶׁר יִקְשֵׁב לְשִׁמּוֹעַ דְּבַר שְׂעִמּוּד לֹו בְאַחֲרוֹנָה : (מצודת דוד)

מצודת ציון יֶאֱזִין. יִשְׁמַע בְּאַזְנוֹ : יִקְשֵׁב. עֵינַי שְׁמִיעָה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מִי בְּכֶם יֶאֱזִין זֹאת, אֲתֶם הוֹלְכִים בְּהִבָּאת הָרְאִיָּה וְהַמּוֹפֵת לְהַקִּים שְׂאֵלְתְּכֶם לְפָנִים, וְהוּא שְׂאֵלְתְּכֶם מִקִּישִׁים מִן הַהִקְדָּמָה אֶל הַתּוֹלְדָה, אֲבָל מִי אִישׁ בְּכֶם אֲשֶׁר בִּעַת יֶאֱזִין זֹאת, וַיִּפְלֵס דְּבַרֵי הַשְּׂאֵלָה הַלְּזוֹ, אִזּוֹ לֹא יֵלֵךְ בְּהִבָּאת הָרְאִיָּה לְפָנִים מִן הַסִּבָּה אֶל הַמְּסוּבָב, רַק יִקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לְאַחֲרָיו יַחֲקוֹר ע"ז בְּדֶרֶךְ הַשְּׁנִי הַמִּיוֹעֵד לְהִבָּאת הַמּוֹפֵת, שֶׁהוּא הַדֶּרֶךְ לְאַחֲרָיו, מִן הַמְּסוּבָבִים אֶל הַסִּבָּה, וּמִן הַתּוֹלְדוֹת אֶל הַהִקְדָּמָה, וְאִזּוֹ תִּשְׁיָגוּ תְּשׁוּבַת הַשְּׂאֵלָה הַזֹּאת, כִּי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה שֶׁהִעֲמַדְתֶּם אֶת הַשְּׂאֵלָה, הִיא נִרְאֶה כְּאִילוֹ מַה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל לְבַז הִיא בְּמִקְרָה מִצַּד עֲצֻמוֹ, וְאֲתֶם שׂוֹאֵלִים מִדּוֹעַ לֹא יֵצִיל ה', מִדּוֹעַ שֶׁלְטָה יָד הַמִּקְרָה לְעִשׂוֹת בְּיִשְׂרָאֵל הַפֶּךָ חֶפֶץ ה' וְרִצּוֹנוֹ שֶׁרִצָּה לְזַכּוֹתְכֶם, אֲבָל אִם תִּלְכוּ לְאַחֲרָיו מִן הַמְּסוּבָב אֶל הַסִּבָּה יִהְיֶה צוּרַת הַהִיקֶשׁ בְּדֶרֶךְ זֶה, הִנֵּה אֲנִי רוֹאִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל לְבַז, וְאִין דְּבַר שֶׁבְעוֹלָם שִׁתִּיחַס אֶל הַמִּקְרָה, וּבּוֹדָאֵי ה' פִּעַל כָּל זֹאת, וְז"ש. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יִקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לְאַחֲרָיו. עֵינַי לְמַעֲלָה (מֵא כַּג) : (מלבי"ם באור המלות)

כַּד מִי-נָתַן (לְמִשׁוּסָה) לְמִשְׁפָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבִזְזִים הַלּוֹא יְהוּה זֹו חֲטָאנוּ לֹו וְלֹא-אָבוּ בְּדֶרֶכָיו הַלּוֹךְ וְלֹא שְׁמָעוּ בְּתוֹרָתוֹ:

רַפ"י זֹו חֲטָאנוּ לֹו. זֹו הִיא שְׂגֵרָמָה אֶת הַמַּסִּיסָה וְהִבַּז אֶת אֲשֶׁר חֲטָאנוּ לֹו : וְלֹא אָבוּ. אֲבוֹתֵינוּ בְּדֶרֶכָיו הַלּוֹךְ : (רַפ"י)

מצודת דוד מִי נָתַן. רָצָה לֹוּמַר וְזֶהוּ הַדְּבַר לְהַבִּין מִי הוּא אֲשֶׁר מִסַּר אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַשִּׁיסָה וְלְבוּזוֹזִים הִלָּא ה' מִסַּרְם וְלֹא בְּמִקְרָה בָּא : זֹו חֲטָאנוּ לֹו.

רצה לומר זו היא הסיבה אשר חטאנו לו וגמול הוא משלם : **ולא אבו**.
ולא רצו ישראל ללכת בדרכיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולא אבו**. ולא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **מי נתן למשסה יעקב הלא ה'**, ולא יד המקרה פעלה זאת, וא"כ נשאל מה היתה הסבה לזה, שאא"ל שהיה הסבה לזה, יען שחפץ לכלותם, כי הלא ידענו זאת כי הגדיל תורה והאדירה למען צדקו יען רצה לזכותם, אולם אז תשיג סבת הדבר והוא זו **חטאנו לו**, הסבה היה יען שבזו, היינו בהדבר עצמו שרצה לזכותנו שהוא בריבוי התורה והמצוה בזאת עצמו חטאנו לו, כי לא שמרנו את התורה, וישראל **לא אבו ללכת בדרכיו**, שלבם לא אבה אליו וגם עשו כן בפועל כי **לא שמעו לתורתו** ויעברו עליה בשאט נפש, ולכן האמצעיים בעצמם שהכין ה' לזכותם ולהצדיקם, הם היו סבה להשחתתם, כאשר יכעוס האדון יותר על עבדו שמנהו למשק ביתו והוסיף להטיב עמו והוא מרד בו, מאשר יכעוס על אחד מעבדיו שלא הגדילו ביתר שאת, כי אז תהיה האהבה שאהבו והכבוד שכבדו היא עצמה סבה לשיגדל חמת אדונו עליו במרדו, ולכן.
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזים**. יעקב הם ההמון, וישראל הם הגדולים והשרים (כנ"ל ט' ז'), והנה ההמון נתונים למשסה דרך השחתה, והגדולים שאותם לא השחית האויב, כי לקחם להיכלי מלך כנזכר בדניאל (א'), מ"מ היו לבוזים שלקחו ממונם : **זו חטאנו לו**. מלת זו בא סתמי לרוב, לא זכר ולא נקבה שמצויינים, זה, זאת, ויהיה כינוי הרומז אל מלה נעלמת, כמו דבר זו, סבה זו, עם זו יצרתי לי, העם, בעבור סבה זו יצרתים, יתפשו במזימות זו חשבו (תהלות יו"ד), דבר זו חשבו, מפני רשעים זו שדוני (יג ט'), דבר זו שדוני (הבת עין) כמשי"פ שם. אשכילך ואורך בדרך זו תלך, כי דרך זכר ונקבה, ופה זו היא הסבה יען חטאנו לו, **אבו**, בלב כנ"ל (א' יט) : (מלבי"ם באור המלות)

זכה וַיִּשְׁפָּךְ עָלָיו חֲמָה אֶפֹּז וְעָזַז מְלַחְמָה וְתִלְהֲטָהּוּ מִסְבִּיב וְלֹא יָדַע
וְתַבְעֵר-בּוֹ וְלֹא-יָשִׁים עַל-לֵב:

רס"י ותלהטהו מסביב. כדי שיראו ויקחו מוסר כענין שנאמר' (לפניה ג ו)
הכרתי גוים נקמו פנותם אמרתי אך תיראי וגו' : **ולא ידע**. יודע הוא אללל
שדך בעקב לא חס להבין זאת ולסוב מרסעו : **ותבער בו**. אחר פורענו'
העכו"ם שמשביב בערה בעלמו : (רס"י)

מצודת דוד **וישפוך**. ולכך שפך עליו חמה קשה וחוזק מלחמה : **ותלהטהו**

מסביב. רצה לומר אבל אין נותנים לב לדעת שבא בהשגחה וכאשר בערה מסביב לא ידע שמה' באה וכאשר בערה בו בעצמו ובגופו עכ"ז אינו משים על לבו להבין שבא בהשגחה ר"ל אינו משים על הלב לא בעת כשהצרה ממשימת לבא ולא בעת שכבר באה : (מצודת דוד)

מצודת ציון חמה אפו. כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים. ועזוז. מלשון עוז וחוזק : **ותלהטהו**. ענין הבערה ושרפה כמו אש לוחט (תהלים קד). ותבער. מלשון הבערה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וישפך עליו חמה אפו, עד שלחם עמו במלחמה עזה, וגם אחרי כן אם היו שבים תיכף היה מוחל להם, אבל הם לא שמו על לבם, כי בעת אשר **תלהטהו** אש החמה מסביב עוד לא ידע כלל ולא הרגיש עדיין כי אש לוחט סביבו, וגם אחרי כן אשר **בערה בו** שהאש התחילה לבער בו בעצמו לא מסביב לו לבד, ואז כבר ידע כי נכוה באש, ובכל זאת **לא שם על לב** לכבות את השריפה ולשוב עד ה', למען יסיר קצפו מעליו, והנמשל שתחלה שהחריב האויב ערים בגבול אי"י לא הרגישו כלל ונדמה כאילו יושבים בשלום, עד אחר שבא האויב בשערי ירושלים ואז ידעו אבל בכ"ז לא שמו על לב לשוב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חמה, אפו, כ"כ כ"פ כי חמה הוא הכעס הפנימי, ואף הוא הראות הקצף בגלוי ע"י העונש, האף הבלתי יוצא מחמה פנימית אינו קשה, אבל הוא שפך החמה של אפו, שהאף הזה המעניש מלא חמה פנימית, וגם עזוז מלחמה בגלוי : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה

פרק-מג

א וְעַתָּה כֹּה-אָמַר יְהוָה בְּרֹאֵךְ יַעֲקֹב וַיְצַרְךָ יִשְׂרָאֵל אֶל-תִּירָא כִּי גִאֲלִיתִיךָ קִרְאֲתִי בְּשִׁמְךָ לִי-אֶתֶּה:

רס"י ועתה. אף כל זאת כה אמר ה' אל תירא : (רס"י)

מצודת דוד ועתה. ר"ל אף על כל זאת כה אמר ה' וכוי אל תירא פן תכלה בגולה : **כי גאלתיך**. כי הלא ממצרים גאלתיך וקראתי אז בשמך שאתה שלי עמי ובני בכורי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ועתה, בכל זאת אל תתיאש, **כה אמר ה' בראך יעקב**, יש הבדל בין בורא ובין יוצר, שבורא הוא הוצאת חומר הדבר ויוצר הוא הוצאת הצורה, וכן יש הבדל בין יעקב ובין ישראל, שיעקב בו יקראו ישראל עת שהם במדרגה קטנה, וישראל נקראו בו עת שהם בחשיבות ומתנהגים בדרך נס, ור"ל שמצד תחלת הוייתם שהוא בנמשל אל חומר האומה וראשית הוייתם הם יעקב, ומצד צורתם העצמיית הם ישראל, שרים ומושלים על הטבע וענייניה, ודלתות הכתוב מגבילים, **כה אמר בראך יעקב אל תירא כי גאלתיך**, שמצד ראשית הוייתך שבחרך לעם בגאולת מצרים יחויב שיגאלך שנית כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדי נבוכדנצר, ומצד שהוא **יצרך ישראל קראתי בשמך לי אתה**, שע"י צורתך העצמיית ושם ישראל, קראתיך בשם זה המורה כי לי אתה שאינך נתון תחת הטבע רק תחת ההשגחה המיוחדת, ור"ל מצד שהוא בוראך יעקב יחויב שלא תהיה תחת משרת השרים התחתונים של גלות בבל ופרס, ומצד שהוא יוצרך ישראל יחויב שלא תהיה תחת ממשלת השרים העליונים צבא השמים ומשטריהם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בראך יעקב ויצרך ישראל, ההבדל בין בורא ויוצר בארתי (למעלה מ"א כ"ף) ובין יעקב וישראל (ט"ו ז'): (מלבי"ם באור המלות)

לֹא כִּי-תַעֲבֹר בְּמִים אֶתְךָ-אֲנִי וּבְנֵהְרוֹת לֹא יִשְׁטָפוּךָ כִּי-תֵלֵךְ בְּמוֹ-אֵשׁ
לֹא תִכֶּה תִכֶּה וְלֹהֲבָה לֹא תִבְעַר-כָּךְ:

רש"י כי תעבר במים. כשעברת בים סוף אתך הייתי: וזנהרות לא יִשְׁטָפוּךָ. גרתה בין המלרים והאומות המרוזין כמי נהר ולא יכלו לך לכלות: כי תלך במו אש. לעתיד לבא כי הנה היום בא בוער כתנור (מלכ"י ג) שִׁאֲקִידֵי חֲמָה עַל הַרְשָׁעִים וְלִיהֵט אֹתָם הַיּוֹם הַבֹּא (קס) גם קס לא תכזה: (רש"י)

מצודת דוד כי תעבור במים. ותהיה קרוב להיות נטבע בהם: **ובנהרות**. אף אם תעבור בנהרות השוטפים לא ישטפוך: **לא תכזה**. לא תהיה נכזה מן האש ואף הלהב לא יבער בך ר"ל אף אם תהיה בעומק הצרות לא תכלה שמה: (מצודת דוד)

מצודת ציון במו. בתוך וכן במו מדמנה (לעיל כה): **תכזה**. ענין חרוך ושריפה כמו מכות אש (ויקרא יג): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי תעבר, ר"ל כי יש שני מיני הצלה. **א**. הצלה טבעית, שהי מוליכו ומשמרו בענין שלא יקרבו אליו המזיק, ומצד זה אמר **כי תעבר במים אתך אני**, שתעבור המים בשלום וכי **תלך במו אש לא תכזה**

כי אשמרך שתלך באופן בטוח רחוק מן ההיזק. **ב**. הצלה נסיית, שהגם שהולך במקום המזיק ובא במים ובאש, יתבטל טבע המים והאש, ולא יזיקו לו, ועיז הוסיף **ובנהרות לא ישטפוך** הגם כי תהיה בהנהר עצמו וזרם מימיו, **ולהבה לא תבער בך**, שיתבטל כח הלהבה עד שלא יבער כלל, והראשון מגביל נגד בוראך יעקב, והשני מגביל נגד יוצרך ישראל: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות במים, נהרות גדולים מן מים, וכן להבה מן אש, וכן במשפטים הראשונים יאמר, אתך אני, לא תכוה שאתה לא תתקרב אל המזיק, ובמשפטים השניים מוסיף, **לא ישטפוך, לא תבער בך**, המזיק לא ישלוט בך ואף שיהיה גדול. **נהרות ולהבה**, עי' בפ"י: (מלבי"ם באור המלות)

ג כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך:

רפ"י נתתי כפרך מצרים. והם היו לך לפדיון שזכוריהם מתו ואתה בני זכורי נללת והייתם חייבים כליה כמו שנאמר (ביחזקאל כ) ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרים: (רפ"י)

מצודת דוד כי אני ה' וגו'. והכל בידי: **נתתי כפרך מצרים**. הלא במצרים הייתם חייבים כליה כמי"ש ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים (יחזקאל כ') ונתתי אז כפרך מצרים כי המה נאבדו תחתיך: **כוש וסבא תחתיך**. כאשר סנחריב שם פניו להלחם בירושלים יצא להלחם בתחלה עם כוש וסבא ואבדו במקומך והם היו לך לפדיון: (מצודת דוד)

מצודת ציון כפרך. ענין פדיון: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, נגד ההצלה הראשונה הטבעיית מפרש **כי אני ה' אלהיך**, המשגיח עליך שלא יגע בך רע, ונגד ההצלה המופתיית למעלה מן הטבע אומר כי אני קדוש ישראל (שם זה מורה על ההנהגה הנסיית) **מושיעך בדרך נס**. **נתתי כפרך מצרים**, כוון בזה מי"ש למעלה (כי די) כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש ערום ויחף, שבלכת מלך אשור על ישראל חזר מארץ יהודה בדבר ה' להלחם עם כוש (כני"ל ל"ז) ואז שבה את מצרים והגלה את כוש ועיי"כ נצולו ישראל, והנה את מצרים לא הגלה כולו רק שבה ממנו שבי ואת כוש הגלה כולו, כמי"ש שבי מצרים גלות כוש, והנה יש הבדל בין כופר, ובין תחת, כי הכופר הוא בממון, ואין מועיל כופר באיש שחייב מיתה כמי"ש ולא תקחו כופר לנפש רוצח, רק אם נתחייב עונש אחר, ולפי"ז אחר ששבי מצרים היה תחת שבי ישראל וזה מורה על הצד שישראל לא נתחייבו עדיין גלות רק שבי, היה מועיל

כופר שאינו ממין המתחייב, אבל תחת הוא ממין המתחייב נפש תחת נפש, וזה היה בגלות כוש שהיה תחת גלות ישראל שנתחייבו גלות לגמרי, ונתן נפשות כוש תמורתם, ובזה הוסיף שלא לבד שנתתי מצרים כפרך בעת שלא נתחייבת עדיין מיתה וגלות, כי גם בעת נתחייבת גלות ומיתה שאין מועיל כופר שאינו ממין המתחייב, אז נתתי כוש וסבא תחתיך (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אלהיך קדוש ישראל. אלהיך מורה ההשגחה המיוחדת בסתם. וקדוש ישראל, ההשגחה המיוחדת ע"י קדושת המעשים, ע"י למעלה (ה' ט"ז) : **כפרך, תחתיך**. הכופר זולתי מין המתחייב, כסף תחת עונש הגוף, אם כופר יושת עליו, ותחת, הוא ממין המתחייב, נפש תחת נפש, עין תחת עין, ויעלהו לעולה תחת בנו : (מלבי"ם באור המלות)

ז מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך וְלָאֲמִים תַּחַת נִפְשֶׁךָ :

רס"י ולתן אדם תחתיך. תמיד אני רגיל בכך : (רס"י)

מצודת דוד מאשר יקרת. בעבור אשר יקרת בעיני ונכבדת מכל האומות ואני אהבתיך ולזה דרכי ליתן בני אדם אחרים תחתיך : **ולאומים וכו'** כפל הדבר במ"ש וכאומר כאשר עשיתי לשעבר כן אוסיף לעשות עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון יקרת. מלשון יקר וחשוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך, הדבר יהיה יקר מצד מיעוט מציאותו כפז ופנינים, ונכבד מצד מעלתו העצמיית, ונאהב מצד שנושא חן, יאמר הנה יקרת בעיני מצד שורש נפשך שהיא ממקום גבוה או צור מחצב אבותיך, ונכבדת ע"י מעלתך בתורה ומע"ט, ואני אהבתיך מצד הרצון (והם השלשה דברים שאמר למעלה (מ"א ח')) ואתה ישראל עבדי אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי כמו שפירשתי שם ע"ש) ולכן ואתן אדם תחתיך היינו תחת גופך אתן אדם יחידי אבל תחת נפשך ונשמתך שהיא אצולה ממרום אתן לאמים ועמים רבים, ולכן. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יקרת נכבדת. היוקר יהיה מצד מיעוט המציאות. שוהם יקר וספיר, ודבר ה' היה יקר בימים ההם, ר"ל לא היה נמצא, והכבוד מפני המעלה, הפז יקר ואינו נכבד, והזקן נכבד ואינו יקר (מלבי"ם באור המלות)

ה אל-תִּירָא כִּי אֶתְּךָ-אֲנִי מִמְזַרְח אֲבִיא זֶרַעַךָ וּמִמְעַרְב אֶקְבְּצֶךָ:

מצודת דוד **ממזרח**. הנפוצים שמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אל תירא כי אתך אני, לקבץ פזוריך, (ואמר שני פעמים אל תירא, כי ישראל יתיראו מצד שני דברים, א בעודם בגלותם בל יכלו ויאבדו בין עכו"ם, לכן אמר אל תירא כי תעבר במים וכו' נתתי כפרך מצרים וכו', שהטבע תכנע להם ויתן עכו"ם כופר נפשם, ב יתיראו כי יחשבו שמן הנמנע שיתקבצו פזוריהם מארבע כנפות הארץ, לכן אמר אל תירא כי ממזרח אביא זרעך וכו' ומזרה ישראל יקבצנו). **ממזרח אביא זרעך**, כבר כתבתי למעלה (י"א) בפסוק ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ, כי ישראל שגלו לארצות המזרח שהם עשרת השבטים אינם מפוזרים ואינם צריכים קיבוץ כי יושבים כולם במקום אחד רק הבאה לא"י, ועז"א **ממזרח אביא זרעך**, אבל ישראל שגלו למערב שהם שבט יהודה ובנימין נתפזרו לארבע רוחות וצריכים קיבוץ, עז"א **ממערב אקבצך** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אביא זרעך אקבצך. עי' בפ"י, ויען שהעשרת השבטים הגלו בימי חזקיהו א"א שיביאו הם בעצמם רק זרעם, אבל שבט יהודה שהיתה גלותם מאוחר היה אפשר שיביא הם עצמם: (מלבי"ם באור המלות)

ו אמר לצפון תני ולתימן אל-תִּכְלְאֵי בְּנֵי מִרְחֹק וּבְנֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ:

רש"י אומר. לרוח כפון תני הגליות שצפון : ולתימן. שהיא רוח חזקה אל תכלאי מלנשך בחזקה להביא גליותי וכן (סיר ד) עורי כפון וצאי תימן מתוך שהרוח לפוגית חלשה לריכה חיזוק לכך כתוב עורי. תני. אל כל דרומית שאינה לריכה חיזוק כתוב צואי כמות שהיא וכן ואל תכלאי : (רש"י)

מצודת דוד **תני**. תן את ישראל הפזורים שמה : אל תכלאי. אל תמנעי מליתן את ישראל. הביאי. כאלו יצוה לכל אחד מרוחות השמים להביא את ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תכלאי**. ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות ל"ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אמר לצפון תני, גם היהודים אשר בצפון שהם

מסוגרים שם בהרים מקיפים אותם ולא יוכלו לצאת מתוכם, יאמר ה' אל החלק הזה שיתן את הסגורים בתוכו, אבל היושבים בתימן אין סגורים בין הררי עד, רק שהאומות לא יניחו אותם לצאת יאמר אל תכלאו ואל תעכבו בידם מלצאת : (מלבי"ם באור הענין)

ז כל הנקרא בשמי ולקבודי בראתיו יצרתיו אף-עשיתיו:

רס"י כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. כל הלדיקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי יצרתיו אף עשיתיו תכנתיו בכל הכריך לו והכנתי הכל כלומר אע"פ שעברו בגולה וזכרה כבר הכנתי להם כל כרכי גאולתם : (רס"י)

מצודת דוד כל הנקרא בשמי. כל ישראל הנקראים בשם עם ה' : ולכבודי. הנעשה להתכבד ולהתפאר בהם כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר (לקמן מט) : בראתיו וכו'. ר"ל כבר הכנתי לו כל צרכי הגאולה אין מחסור : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כל, אומר לא לבד שאצוה לארבע רוחות השמים שיוציאו את הגולים, אבל דעו כי כל הנקרא בשמי היינו כל הבריאה העליונים והתחתונים כל המתיחס אל שמי שאני בראתיו, וכל אשר לכבודי בראתיו שהוא כל הבריאה אשר בראתיה לכבודי שיתגלה ע"י המציאות כבוד ה', הנה כל המציאות כולו יצרתיו וגם עשיתיו רק למען. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. ההבדל ביניהם, כי ברא, היא הוצאת החומר ועצם הדבר יש מאין. ויצר, היא הצורה המתדבקת. ועושה, הוא הגומר את הדבר ופועל הצורה הבלתי מתדבקת. הבריאה יש מאין בראתיו הכל לכבודי, ואח"כ תקנתי ועשיתי וגמרתיו הכל שיהיו כלים עוזרים להוציא עם עור : (מלבי"ם באור המלות)

ז הוציא עם-עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו:

רס"י הוציא עם עור. הוציא כמו להוציא מן הגולה אותם שגלו על שנעשו כעורים ועינים להם ולא ראו : (רס"י)

מצודת דוד הוציא. להוציא מהגולה אותם שגלו על שנעשו כעורים ועינים להם ולא ראו מעשה ה' ר"ל יש להם לב ואינם רוצים להשכיל : וחרשים.

נעשו כחרשים ואזנים להם ולא ישמעו מצות ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הוציא עם עור, שתכלית כל הבריאה הוא לכבודי, וכבודי לא יתגלה רק ע"י קיבוץ הגליות והתגלות מלכות שמים ואחדותו, ואם כן בהכרח שהכינותי כל המציאות ותקנתיו וגמרתיו רק על אופן זה שכל המציאות כולו יעזור לזה שיצאו עם העור הזה וישובו ביום יזרעאל, כי זה תכלית הבריאה בכללה, וכל המציאות הוכן שיהיו אמצעיים עוזרים אל התכלית הזו אשר על ידו ישתלם המציאות בכלל להשיג את התכלית המבוקש שהוא שלימות המציאות כולו. **עם עור ועינים יש** כמ"ש למעלה מי עור כי אם עבדי, **וחרשים ואזנים למו** כמ"ש וחרש כמלאכי אשלת, עמשי"ש : (מלבי"ם באור הענין)

טו כָּל-הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וַיֵּאָסְפוּ לְאֲמִים מִי בָּהֶם יִגִּיד זֹאת וְרֵאשׁוֹנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ יִתְּנוּ עֲדֵיהֶם וַיִּצְדְּקוּ וַיִּשְׁמְעוּ וַיֹּאמְרוּ אֲמֵת:

רס"י כל הגוים נקבצו. אם כל הגוים מעכו"ם נתקבצו יחדיו מי זהם וזנביאיהם יגיד עתידות וכיוצא בה מפי טעותם או הראשונות שכבר עברו ושמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם קודם שזכו : יתנו עדיהם. ששמעו שזכרו עליהם קודם לכן ויצדקו אזל אני יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאברהם אביכם הגליות וזכו : (רס"י)

מצודת דוד כל הגוים נקבצו. אם כל העכו"ם יתקבצו יחד מי בהם יגיד עתידות כזאת וכי האליל אמר להם : **וראשונות**. או הראשונות שכבר עברו ושמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם עד לא באו : **יתנו עדיהם**. ר"ל יביאו עדים שהשמיע דבר עד לא בא ואז יהיו צדיקים בדבריהם : **וישמעו**. או ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו אמת הדבר וכאומר או יביאו עדים או יודו על האמת : (מצודת דוד)

מצודת ציון וישמעו. הוי"ו היא וי"ו המחלקת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כל הגוים, אחר שנבא הנבואה הזאת מקיבוץ גליות, שם פניו אל העכו"ם בזמנו, אשר ספרו נפלאות מן אליליהם, איך נולדו ואיך פעלו נפלאות רבות בשמים ובארץ, וספוריהם היה מלא הבלים רבים אין ספורות למו (כנודע בספרי המיטהאלאגיע היונית אשר היא שריד מספורי ההבלים הזרים האלה), אומר אליהם הנה יאספו נא הגוים והלאומים האלה, **מי בהם יגיד זאת** הנה יספרו מאליליהם נפלאות אשר עשו בימי קדם, היש מי בהם שיגיד כזאת, דבר עתיד מפורסם כולל כל בני תבל כנבואה הזאת מקיבוץ גליות, הם מספרים רק דברים שהיו בעבר בדורות ראשונים אשר אין זכר למו בין החיים למה לא יגידו דבר

עתידי, כמו שיגיד הנביא בשם ה', **וראשונות ישמיענו** הם רק משמיעים ראשונות מה שהיה לא מה שיהיה? אמנם גם הראשונות האלה אשר ישמיעונו **יתנו עדיהם ויצדקו**, ר"ל כי המספר דבר פלא אשר קרה בזמן העבר, צריך שיאמת דבריו או ע"י עדים שראו את הדבר הזה בעיניהם, או ע"י השכל, שכל השומע את הדבר יבין מעצמו שהדבר אמת. וז"ש **או יתנו עדיהם ויצדקו**, או שישמעו השומעים **ויאמרו שאמת** הדבר המסופר, [נר"ל כי ספורי הבליהם הם תולדות ימי החשך, קורי עכביש אשר ארגו כהני האליל לספר מימים קדומים אשר לא ראה אדם ואין עד מעיד שראה את הדבר, והספורים בעצמם סותרים את האמת (כי גדר האמת שיסכים המסופר עם השכל והמציאות) עד שכל השומע יצחק להם] (מלבי"ם: באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כל הגוים נקבצו ויאספו לאמים. כ"כ (למעלה יא יב) כי קיבוץ, הוא קיבוץ המפוזרות, ואסף היא ההכנסה מן החוץ אל הפנים, וההבדל בין גוים ולאומים, מבואר למעלה (יז יב), לאומים הם האומות שי"ל דת מיוחדת, והם אין צריכים להתקבץ כי הם מקובצים תחת דת אחת והנהגה אחת, רק אסיפה שיבואו הנה, והגוים המפוזרים יתקבצו (מלבי"ם: באור המלות)

וַיְהִי אֲתָם עַד־יָנֹאם-יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְמַעַן תִּדְעוּ וְתֵאֱמִינוּ לִי וְתִבְיֵנוּ כִּי-אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא-נוֹצֵר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יְהִי: (o)

רפ"י ועבדי. יעקב אשר בחרתי. הוא יעיד שהבטחתיו כלכתו לארס נהרים ושמרתי הבטחתי: למען תדעו וגו'. כל זה עשיתי למען תתנו לב לדעת (רפ"י):

מצודת דוד אתם עדי. אבל לי יש עדים כי אתם ישראל עדי ועבדי הנביא אשר בחרתי בו גם הוא לעד שהגדתי מפלת סנחריב מאז עד לא בא: **למען תדעו.** מן הראשונות תדעו כל האחרונות שכן יהיה: **ותאמינו לי.** שאקיים מאמרי: **ותבינו כי אני הוא.** ממנה שאין מי יודע עתידות כמוני תבינו אשר אני הוא לבד ואין עוד אלהים: **לפני לא נוצר אל.** ר"ל לפני שיצרתי אני את היצירות לא היה דבר נוצר מאל זולתי ואחר שיצרתי את היצירות לא יהיה דבר נוצר מאל זולתי כי אין אלוה זולתי: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אתם, אבל הדברים שיספרו עלי כולם נאמנים וקיימים, בין המסופר עלי מן האותות והנפלאות שעשיתי בזמן העבר שעל זה יש לי עדים כי **אתם עדי נאם ה'** כי היו לפני שש מאות אלף רגלי שראו הנפלאות בעיניהם, ובין מה שיגידו בשמי על זמן העתיד, כי על זה עד **עבדי אשר בחרתי** שהראיתי את העתיד אל עבדי הנביא במראה

הנבואה שהשיג את העתיד כאילו הוא בהוה בהשגה נבואיית שאין ספק אחריה. **למען תדעו**, ר"ל בהגדה שיגידו משמי יתקיים הדבר ויתאמת, בין מצד הנסיון והמפורסמות שעז"א **למען תדעו**, בין מצד הקבלה והאמונה שעז"א **ותאמינו לי**, בין מצד השכל ומופתי התבונה שעז"א **ותבינו**, כי אני הוא לפני לא נוצר אל ר"ל כי עובדי האלילים הקדמונים בהבליהם, היו מיחסים לאליליהם אבות ותולדות, עד שאמרו אליל פלוני הוא בן אליל פלוני, ואליל פלוני נלחם עם אביו והורידו מאלהותו ויסגירוהו בין נבכי תהום רבה וימלוך תחתיו בשמים, עד שבא בנו והורידהו מגדולתו וירעם עליו בקולו נפלאות וימלוך תחתיו, (כנודע בהבלי המיטהאָלָאָגִיע) , אבל אני הוא האל אשר לפני לא נוצר אל, ולא ירשתי את אלהותי מזולתי, וכן אחרי לא יהיה אל אחר אשר ימלוך תחתיו, וכן היו בעלי הצאבה מהבילים שנמצאים אלהות הרבה וכל אחד י"ל ממשלה מיוחדת, זה על הרעם, וזה על הימים, עד שיחסו לכל כח טבעי אליל מיוחד, עד שהיו צריכים לעבוד לכל האלילים לכל אחד בעת שהיו צריכים להפיק רצון ממנו בדבר אשר תחת ממשלתו, כיודע בקורות ימי קדם, נגד זה אמר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תדעו ותבינו**. עיי למעי' (מ"א כי ולקמן מ"ד יח) הידיעה נמשכת מן הבחינה החושיית והנסיון, והתבונה מן השמוש במופתי השכל (מלבי"ם באור המלות)

אֲנִי אֲנִי אֲנִי הִהוּ וְאִין מְבַלְעָדִי מוֹשִׁיעַ:

מצודת דוד **אנכי אנכי ה' הכפל לחזק : ואין מבלעדי מושיע**. אין זולתי מושיע (מצודת דוד)

מצודת ציון **מבלעדי**. ענינו כמו זולת וכן בלעדי אלהים יענה (בראשית מ"א) (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אנכי אנכי ה'**, רק אני לבדי נמצא ואין מושיע **מבלעדי**, כי אנכי מושל על הכל : (מלבי"ם באור הענין)

אֲנִי הַגְדֹתִי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וְאִין בְּכֶם זֶר וְאַתֶּם עַדִּי נְאֻם-יְהוָה וְאֲנִי-אֵל:

רס"י **אנכי הגדתי**. הגליות לאזרהם : והושעתי. לקיים דברי צעת רץ : והשמעתי. לכם הראשונות : ואין בכם זר. צאותן הימים שפשיתי כל אלה לא נראה בכולכם ביני העכו"ם אל זר להראות גדולתו ואלהותו בפני :

ואתם עדי. שפתחתי לכם שצעה רקיעי ולא ראיתם כל תמונה : (רס"ו)

מצודת דוד **אנכי הגדתי**. קודם כל תשועה הגדתי אותה וכן הושעתי : **והשמעתי**. ר"ל לא להנביא לבד הגדתי כי אם לכולכם השמעתי על ידו : **ואין בכם זר**. ר"ל לא היה מי בכם זר מלדעת הדבר כי כולכם שמעתם מהנביא : **ואתם עדי**. שכן הוא האמת : **ואני אל**. ר"ל אני הוא אשר הושעתי אתכם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **אנכי**, מביא ראיה נגד מ"ש אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה, כי הלא **אנכי הגדתי הושעתי**, כי הגדתי בזמן העבר והבטחתי להושיע בעתיד והושעתי באמת, וזה לא יצויר אצל עובדי אלילים, שהאליל המולך אחר הראשון לא יקים דבר הראשון והבטחתו, ונגד מ"ש אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע, מביא ראיה כי הלא **והשמעתי ואין בכם זר**, בעת שהשמעתי את דברי הלא ראיתם כי אין בכם אל זר מבלעדי רק אני לבדי, כמ"ש אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו. **ואתם עדי נאם ה'** כי השגתם זאת בעיניכם במעמד הר סיני, וגם **ואני אל עד** שהאלהות בעצמה תעיד על זה, שכבר התבאר במופתים שגדר האלהות שיהיה אחד נצחי בלתי משתנה, ומי שאינו אחד נצחי ובלתי משתנה אינו אל בהכרח : (מלבי"ם באור הענין)

גם-מיום אני הוא ואין מ'די מציל אפעל ומי ישיבנה: (o)

רס"י **גם מיום אני הוא**. לא אותו היום לזדו הייתי לזדי כי גם מאז היות יום אני הוא לזדי : אפעל. אם צאתי לפעול אין משיב : (רס"י)

מצודת דוד **גם מיום**. גם מאז היות יום אני הוא לבדי לעזור ולהושיע : **ואין מידי מציל**. את מי שארצה לאבדו : **אפעל**. מה שארצה אפעל הן להושיע הן לאבד : **ומי ישיבנה**. מי יוכל להשיב הפעולה ההיא ולמנעה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **גם מיום**, מוסיף שלא לבד מעת שנגליתי לכם כי גם מיום ומראשית קדומים אני הוא לבדי, וכן בעתיד **אפעל** אני לבדי **ומי ישיבנה** אחר שאין זולתי בעבר ולא בעתיד. כמו שיבאר מן הנסיון : (מלבי"ם באור הענין)

נד **כה-אמר יהוה גאלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם וכשדים באניות רנתם:**

רפ"י למענכם שלחתי צבלה. ו"ת צדיל חוזיכון אגליתי יתכון לצבל : והורדתי בריחים כולם. ואחתית במשוטין כולהון משוטין הוא עץ שמנהיג את הספינה ומיישרה. וכשדים. הוליכו אתכם באניות רנתם וגם יק לפרקו על צורת הגאולה. למענכם שלחתי. אשלח מלכי מדי לצבל ואוריד הכשדים בספינות ומשוטין לגולה לארץ מדי, וכשדים אוריד באניות שהיתה רינתם : בהם : (רפ"י)

מצודת דוד למענכם. למען תצאו מן הגולה שלחתי את כורש לבבל להחריבה : הורדתי בריחים כולם. כל בני בבל הורדתים כולם בספינות וכשדים השמיעו קול צעקתם בהאניות שהלכו בהם בגולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בריחים. ענינו כמו ספינות ע"ש שכל מהלכם הוא ע"י הרוח : באניות. בספינות : רנתם. ענין קול צעקה ויללה כמו קומי רוני בלילה (איכה ב') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה', מביא ראיה מן שתי הגאולות שעברו שהם גאולת בבל וגאולת מצרים על קיום הגאולה העתידה, והנה גאולת בבל היתה בדרך הטבע וגאולת מצרים היתה למעלה מדרך הטבע, ולכן הקדים גאולת בבל, למען יוסיף והולך במליצתו כדרכו, אומר הנה למענכם שלחתי צבלה מה ששלחתי בצבלה והורדתי בריחיהם ומבצריהם והורדתי הכשדים לגלות באניות רנתם, זה היה למענכם למען אגאלכם משם, ויען שגאולת בבל היתה ראויה או מצד הזכות או מצד ההבטחה, לז"א. (מלבי"ם באור הענין)

{טו} אָנִי יְהוָה קְדוֹשְׁכֶם בּוֹרֵא יִשְׂרָאֵל מִלְּכֶם: (o)

מצודת דוד אני ה'. ר"ל את זה עשיתי אני ה' המקודש לכם : בורא. ר"ל אני בורא ישראל ומלכם עשיתי את זה וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אני ה', ר"ל זה עשיתי, או מצד שאני ה' קדושכם ע"י קדושת מעשיכם, או גם אם לא יזכו אעשה זאת יען שאני בורא ישראל מלכם, כמלך הפודה עבדיו אף שהם בלתי ראויים : (מלבי"ם באור הענין)

{טז} כֹּה אָמַר יְהוָה הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ וּבַמַּיִם עֲזִים נְתִיבָה:

רפ"י הנותן צים לרך. צים סוף וקס הולאתי מלכים לרדוף אחריכם רכז

וסוס וחיל ועיזוז וכולס יחדיו יסכזו מתיס על ספת היס כל יקומו : (רס"ו)

מצודת דוד הנותן אשר נתן דרך בים סוף בצאת ישראל ממצרים : ובמים עזים. זה הירדן שבקע בימי יהושע : (מצודת דוד)

מצודת ציון עזים. מלי עוז וחזק : נתיבה. שביל ודרך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה', גם גאלתי אתכם ממצרים בגאולה שהיתה למעלה מן הטבע, כי בגאולה זאת נתתי בים דרך, ולא לבד דרך אחד גדול לכל יוצאי מצרים, כי נתתי במים עזים נתיבה נתיבות ליחידים, כי התפלג הים לי"ב קרעים לכל שבט נתיב בפני עצמו כידוע בקבלת חז"ל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות דרך, נתיב. דרך לרבים ונתיב ליחיד, ובמים עזים הוא יותר מים, ומוסיף אף במים עזים ואף נתיבה : (מלבי"ם באור המלות)

יז המוציא רכב-וסוס חיל ועיזוז יחדו ישכבו בל-יקומו דעכו כפשתה קבו:

רס"י כפשתה כבו. תירגס יונתן כבולא עמי טפו : (רס"י)

מצודת דוד המוציא רכב וכו'. הנותן בלב מצרים להוציא אנשי הרכב וסוסייהם ואנשי החיל עם כל החוזק לרדוף אחר בני ישראל : יחדו. כולם יחדו שכבו ולא הוסיפו לקום כי נטבעו במי הים : דעכו. נפשותם קפצה מהם וכבה מהר כפשתה הדולקת הכבה מהרה כי לא תתעכב הרבה בשריפתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ועיזוז. מלי עוז וחוזק : דעכו. ענין קפיצה וכן דעכו כאש קוצים (תהלים קי"ח) ע"ש שבעת הכבוי קופצת השלהבת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין המוציא, ועם הצלת ישראל הטבעתי שם באותו מעמד גם את מצרים : (מלבי"ם באור הענין)

יח אל-תזכרו ראשנות יקדמניות אל-תתבננו:

רס"י אל תזכרו ראשנות. הניסים הללו שאני מזכיר לכם פעשיתי במארים אל תזכרו אותם מעתה כי בגאולה זו תעסקו להודות ולהלל : אל

תתבוננו. אל תסתכלו בהן אל תתנו להם לב : (רפ"ו)

מצודת דוד אל תזכרו ראשונות. אל תזכרו להפליא על הנסים שעשיתי לכם בימים הראשונות, וקדמוניות וכו' כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון תתבוננו. ענין הסתכלות בכונת הלב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין (יח-יט) אל תזכרו, ר"ל הנה ראשונות שהוא גאולת מצרים הגם שהיו שם נסים גלויים, בכל זאת יען שהיה בימי קדם אינכם רוצים לזכור עוד הנסים האלה כי ע"י שהם ראשונות נשכחו מלבכם, וגם קדמוניות שהוא גאולת בבל שהיתה בזמן קרוב קדום לזמנכם, ולא שכחתם הגאולה הזאת, אבל יען שהיתה גאולה זאת בדרך הטבע והנסים שבה היו נסתרים עד שרק המתבונן יבין שהיה נפלאות אל, אל תתבוננו אינכם רוצים להבין, ואתם אומרים שהיה בדרך הטבע, אבל עתה בהכרח תהיו מוכרחים בין לזכור ובין להתבונן, כי הנני עשה חדשה שהיא הגאולה העתידה בה יהיה שני המעלות. א. כי עתה תצמח ואחר שתהיה עתה בזמנכם בהכרח תזכרו אותה. ב. הלא תדעוה, כי הנסים שלה יהיו ג"כ נסים גלויים עד שלא תצטרכו להתבונן בינה רק תדעוהו ע"י השגת החוש כולם יראו כי אצבע אלהים היא. אף אשים ר"ל אחר שבגאולה הזאת אשים גם במדבר דרך ונהרות בישימון, כמו שנבא (למעלה ל"ה), הלא א.ז. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ראשונות קדמוניות. הקודם. הוא בערך המתאחר אף שאינו ראשון, קדמו שרים אחר נוגנים, קדמו עיני אשמורות, והראשון היא החוליא הראשונה בשלשלת המקובץ ממספרים רבים, בשלשלת הזאת תהיה כל חוליא קדמונית בערך החוליא שאחריה, אבל לא ראשונה, רק העומדת בראש השלשלת, ובצד זה דבר פה שמשקיף על כל הדורות כקיבוץ שלשלת אחת, ואז הדור שלפני הדור ההוא שעשה בו גאולת בבל יקרא קדמון. והדור הראשון שבו נולדו העם הזה במצרים יקרא ראשון, אולם יצוייר שיהיה הקדמון קודם אל הראשון, אם יקח את השלשלת כולה שבה החוליא הנקראת ראשונה, עם ערך שלשלת אחרות אשר לפניו, שאז השלשלת האחרת המונחת קודם לה היא קדומה לפניו. ובענין זה אמר (לק' מו י'), מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו. שהראשית שם אינו ראשית החלטית, רק ראשית פרטית לדבר ההוא הפרטי. שיגיד אחרית הדבר ההוא בראשיתו היינו בעת התחלתו ובזה מוסיף כי עוד מגיד מקדם טרם שהותחל הראשית ההוא, וקודם לי יגיד את אשר לא נעשו כלל, ועיי לקמן (מה כא): (מלבי"ם באור המלות)

יט הנני עשה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה אף אשים במדבר

מצודת דוד חדשה. נס חדש אשר לא עשיתי מעולם : **עתה תצמח**. בזמן קרוב תהיה אם בקולי תשמעו : **הלא תדעוה**. את הישועה ההיא כי כתובה היא בתורה שנאמר ושב ה' וכו' ושב וקבצך וכו' (דברים ל) : **דרך**. לשבי הגולה : **נהרות**. לרוות הצמאון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בישימון**. במקום שממה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות **תדעוה**, כבר בארתי (מא, כ' מד יט) כי הידיעה מובדלת מן התבונה, במה שבאה ע"י החוש והנסיון, לא כן התבונה שבא ע"י ההיקש ודרכי ההגיון. ובדברים כאלה הבלתי מושגים בחוש רק ע"י השכל, לא תפול בהם ידיעה לרוב, כי יוכל המסתפק להסתפק על המופתים וההיקשים, לא כן על דבר הנראה בחוש, ולכן אמר (למעלה כט כד) וידעו תועי רוח בינה, שגם הבינה ידעו בידיעה ברורה כאילו השיגוה בחושיהם, כי יהיו מופתיהם ברורים כהמוחשים ולכן הגביל פה נגד קדמוניות אל תתבוננו, שנסי גאולת בבל לא נראו בחושים. ורק ע"י השכל היו יכולים לברר שלא היתה גאולה זאת טבעיית, והם לא רצו להשתמש במופתים אלה השכליים לברר זאת, לכן אמר כי אז בגאולה אחרונה הלא תדעוה, בלא התבוננות, ע"י השגת החושים : **במדבר דרך** **בישימון נהרות**. מציין כי גם המקום שישאר שממה, יהיה שם נהרות, כאילו זה היה השממון שלא ילכו בני אדם בו מפני הנהרות : (מלבי"ם באור המלות)

לכ תִּכְבְּדֵנִי חַיֵּת הַשְּׂדֵה תַנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי-נִתְּתִי בַמְדָּבָר מִיָּם נְהָרוֹת
בְּיִשְׁמוֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי בְּחִירֵי:

רש"י **תכבדני חית השדה**. מקום שהוא חרצ ומרצץ לחיות הקדה לתנים ולצנות יענה : כי נתתי במדבר מים. כלומר בארץ חריצה אתן יסוב : (רש"י)

מצודת דוד **תכבדני חית השדה**. אמר דרך משל כאלו חית השדה תכבדני בתהלותיה על אשר ימצאו מים במדבר במקום מדורם : **להשקות עמי**. בעת שובם מהגולה דרך המדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תנים**. מין נחש : **ובנות יענה**. מין עוף המצוי במדבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **תכבדני חית השדה**, הלא גם חית השדה תכבדני ע"י הנסים האלה, הגם שהחיות האלה לא היו מחויבים אל ההודאה הזאת

מפני שלשה טעמים. **א.** שהם לא יכירו שום תועלת מן הדרך והמים, ועז"א כי **רק תכבדני חית השדה** הם רק יכבדו אותי בעבור זה (כי ההבדל בין כבוד ותהלה, הכבוד הוא מפני הכרת המעלה, והתהלה הוא ע"י התועלת ששיגו מן המהולל ופעולותיו, וחית השדה לא יהללו כי לא ישיגו תועלת הדרך והמים רק יכבדו), כי חית השדה א"צ לדרך, ותננים ובנות יענה א"צ למים (כי הם גרים בציה וחורב תמיד). **ב.** כי הלא חית השדה לא נבראו להלל ולכבד את ה'. **ג.** כי לא נעשו הנסים האלה לצרכם, כי החיות והתננים ובנות יענה תכבדני רק **בעבור שנתתי במדבר מים להשקות עמי בחירי** ולא בעבורם. ואם כן אם אלה הבעלי החיים האלמים יכבדוני, כ"ש כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תנים ובנות יענה. מגוריהם במקומות היבשות והחמות כנודע, וכן למעלה (לה ז'). ועמ"ש בפ"י איוב (לד כח כט) קודר הלכתי בלא חמה, כאח הייתי לתנים וריע לבנות יענה: (מלבי"ם באור המלות)

{כא} עם-זו יצרת לי תהלתי יספרו: (o)

רס"י עם זו יצרת לי. למען תהלתי יספרו : (רס"י)

מצודת דוד יצרתי לי. יצרתים לי לעם למען יספרו תהלתי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין עם זו, שהוא העם אשר עבורם פעלתי כל זאת, העם אשר רק עבור זו **יצרתם לי** שנוצרו להלל יה, כ"ש כי המה **תהלתי יספרו**, ובשגם כי הם לא לבד יכבדוני, רק גם יספרו תהלתי, כי הם ישיגו התועלת הנמשך להם ממעשי. ואז ידעתי כי ישראל יכירו וידעו ויהללו ויספרו מעשי ה' ונפלאותיו: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עם זו. ע"י למעלה (מ"ב כד) מ"ש בדקדוק מלה זאת, ובפירושי כללתי שתי כונות בהמלה, ושניהם רצופים בסדר המליצה. **תהלתי**, מגביל נגד תכבדני (כ'), וההבדל בין כבוד ותהלה בארתי למעלה (מב ח') (מלבי"ם באור המלות)

{כב} ולא-אתי קראת יעקב כ"י-געת בי ישראל:

רס"י ולא אותי קראת. ואתה לא אותי קראת בפנותך אחרי עכו"ם : כי יגעת בי. נלחיתם מהר בעבודתי : (רס"י)

מצודת דוד **ולא אותי**. אבל אתה יעקב לא קראת אותי כי פנית אחרי העכו"ם : **כי יגעת**. כי נעשית יגע ועיף בעבודתי ובטלת את העבודה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ולא אתי**, אומר הנה לעתיד ידעתי כי תכיר אותי ותהללני, אולם מדוע לא קראת אותי אתה יעקב עד עתה, ויותר מזה כי גם אתה **ישראל** (שהם הגדולים והחשובים באומה) לא לבד שלא קראת אותי, כי גם **יגעת בי**, כאילו היה עבודתי ומצותי עליך לטורח. אולם אשאלך במה הוגעתך, ומה היא התועלת אשר אשיג מן עבודתך, הלא. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ולא אתי קראת**. פעל קרא הבא על התפלה נקשר תמיד ביחוס שאליו, לבד פה ובירמיהו (כט יב) בא ביחוס הפעול. מצייר כאלו ה' התרחק מן העם ע"י חטאתיהם. והם הגם שקוראים אליו, אינם קוראים אותו, ר"ל הגם שמתפללים אליו, אין קוראים אותו שיבא אליהם, ע"י שיסירו את הקיר המבדיל בינו ובינם שהם העונות, כמ"ש בהבדל בין קרא את ובין קרא אל למעלה (וי"ו ג'), וכבר בארתי בפ"י התורה בכ"מ כי בכ"מ שמקדים מלת היחוס אל הפעולה, מורה איזה גדר הפוך וסתירה, לכן אמר לא אותי קראת ורק אלי קראת, וחיבור הוי"ו ולא, מציין לאמר, לעתיד אז תספר תהלתי, אולם עתה למה לא אותי קראת ? ואני רחוק ממך, ומוכן לבא להושיע גם עתה, וההבדל בין יעקב וישראל בארתי למעלה (ט' ז') ובכ"מ : (מלבי"ם באור המלות)

כג **לא-הביאת לי שה עלתיך וזבחיך לא כבדתי לא העבדתיך**
במנחה ולא הוגעתך בלבונה:

רס"י **לא הבאת לי שה עולותיך. כ"א לעכו"ם : לא העבדתיך. עבודה**
רבה צמנחה קומץ מעט עולה לגובה וגם הוא לא אמרתי לך להקריב לך
חובה אללא נדבה : (רס"י)

מצודת דוד **לא הבאת לי**. זה היה בימי אחז שבטל עבודת בית המקדש כמ"ש ויסגור את דלתות בית ה' וכו' (דה"ב כח) וכן התודה חזקיהו בנו ואמר כי מעלו אבותינו וכו' גם סגרו וכו' ועולה לא העלו בקדש וכו' (שם כט) : **וזבחיך**. לא כבדתני עם זבחיך כי לא הבאתים לי : **לא העבדתיך במנחה**. לא הטלתי עליך עבודה קשה והוצאה מרובה בהבאת המנחה כי לא צויתי להקטיר רק הקומץ וכן לא הוגעתך בלבונה כי לא צויתי להרבות בלבונה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וזבחיך**. הוי"ו הוא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ר"ל עם יוסף שהיה במצרים : **הוגעתיך**. מל' יגיעה : **בלבונה**. מין

בושם הנתון על המנחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא הביאת לי שה עלתיך, העולה שהבאת לא לי הבאת, כי אני איני צריך לעולה וקרבן, רק הבאת אותה על האש לבד, כמ"ש את קרבני לחמי לאשי, והנה העולה היתה כולה כליל, והזבחים שהם השלמים הרימו מהם החלב על המזבח, אומר, הנה אתה ידמה לך כי העולה שכולה כליל הבאת לי לצרכי. והזבחים שהרמות מהם ראשית החלב במ כבדת אותי דרך כבוד להרים לי ממאכלך המנה המובחרת השוק והעליה, מה שאינו כן, כי עלתיך לא לי הבאת, וזבחיך שהם השלמים במ לא כבדתני וא"כ אין לי תועלת מן הקרבן, וגם לא תוכל לאמר שעכ"פ היה עליך העבודה הזאת למשא, עז"א לא העבדתיך במנחה אחר שהוא רק מלא קומץ סולת, ולא הוגעתיך בלבונה, תפס המשל כמו שמבקשים ממנו עבודה גדולה, ואח"ז מוסיפים עליו עוד תוספת, אשר תחלה יעבוד ואח"כ ע"י התוספת יתיגע לגמרי, אבל אחר שהמנחה אינה עבודה, גם התוספת שאתה מביא עם המנחה, שהיא הלבונה, אינה יגיעה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות (כג-כד) הבאת לי. הבאה הנקשרת עם למ"ד מורה שמביאו לקנין להיות שלו לצרכו, העבדתיך, הוגעתיך, המלאכה הכבדה נקרא עבודה, ואם מוסיף בהתמדתה יותר מכדי כחו נקרא יגיעה. וההבדל בין חטא ועון ידוע כנ"ל (א' ד'), וכן יקרא העון שהוא רוע המחשבה הנלווה אל החטא שהוא רוע המעשה, יגיעה על העבודה, וזבחיך כמו ובזבחיך (מלבי"ם באור המלות)

כד לא-קניתי לי בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתיך אף העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעולותיך

רפ"י לא קנית לי בכסף קנה. לקטרת לא הוצרכת לקנותה בכסף לפי שהיתה מלויה בארלכם הרבה אמר רבי אבא קינמני היתה גדילה בארץ ישראל והיו אוכלין אותה עזים וצבאים במדרש איכה : העבדתני בחטאותיך. אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזקאל והנה רוח סערה באה מן הצפון שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל שהלכה לכבוש את כל העולם תחת ידו של נבוכדנצר שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו כדליתא בחגיגה : (רפ"י)

מצודת דוד לא קנית. לא הצרכת לקנות קנה להקטיר על המזבח כי היתה גדלה בירושלים. וחלב וכו'. לא השבעת אותי עם חלב זבחיך כי לא הקרבתיים לפני : אך העבדתני. אני לא העבדתיך אך אתה העבדתני

בחטאותיך וזהו מה שהיה שמש לניינ לכבוש את כל העולם תחתיו שלא
יאמרו תחת יד אומה עכו"ם שפלה מסר ה' את ישראל : **הוגעתני**. כפל
הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון קנה. מין בושם : **וחלב**. הוי"ו היא במקום עם : **הרויתני**. ענין
שביעה כמו ורותה מדמם (ירמיה מו) : **הוגעתני**. מלי יגיעה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא, ראה כי לא צויתי עליך שתקנה לי קנה אשר אינו
נקנה רק בכסף מלא, שהוא יקר המציאות כמ"ש וקנה הטוב מארץ
מרחק, וגם **מחלב זבחיך לא הרויתני** כי לא צויתי רק על יותרת הכבד
ושתי הכליות והאליה, אבל **אך העבדתני בחטאתיך**, אתה מביא לי
הקרבת תמורת חטאתיך לכפר עליהם, מן הקרבן אין לי תועלת,
ובחטאתיך העבדת אותי כי נלאיתי נשוא, ואח"כ **הוגעתני** יגיעה יתירה
עד שנתיגעתי על ידי עונותיך שהם עונות מזיד : (מלבי"ם באור הענין)

לכה אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְחָה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעַנִי וְחַטָּאתֶיךָ לֹא אֶזְכָּר:

רש"י **אנכי אנכי**. אני הוא שמחיתים מאז ואני מוחה אותם גם עתה :
למעני. לא בזכותך ולא בזדקת אבותיך : (רש"י)

מצודת דוד אנכי אנכי. ר"ל אני הוא שמחיתי מאז ואני מוחה אותם גם
עתה ולא בצדקתך כ"א למעני שלא יחולל שמי כשאעשה עמכם כלה
כחטאותיכם : **וחטאתיך לא אזכור**. ר"ל מחקתים היטב לבל ישאר רושם
כלל ולא יזכרו : (מצודת דוד)

מצודת ציון מוחה. ענין מחיקה כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל) : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין אנכי, ר"ל הלא הקרבן בא רק על החטאת שהוא
השווג, ועל הפשעים שהוא המזיד איני מקבל קרבן, ועקר מה שאני עוסק
למחות הוא הפשעים הגדולים שלך, וא"כ הפשעים האלה איני מוחה
למענד רק למעני, (ר"ל כי בהבאת הקרבן ידומה למראית עין שימחה ה'
החטא בעבור האיש החוטא שהביא קרבן ולמענו, עד שלא ה' לבד הוא
המוחה החטא כי האדם מסייע בדבר, אבל הפשעים שעליהם הלא לא
הבאת קרבן כלל, הלא רק **אנכי אנכי הוא המוחה** אותם, בלא עזר מאתך
ולא למענד רק **למעני**, בעבור כי חפץ חסד אני, ומה שידומה כי אתה
מסייע בהעברת החטאים השווגים ע"י הקרבן, דע כי **חטאתיך לא אזכר**
כלל, על השווגים לא שמת לי לב כלל, כי העיקר בעיני רוב הפשעים שפשעת
במרד, עד שע"י שכחתי את השווגים ולא זכרתי בס, והמחילה על
הפשעים שאני זוכר שהם המרדים רק למעני עשיתי דרך נדבה וחסד חנם.

מלבי"ם - באור המלות **אנכי אנכי הוא**. הכפלת שם הגוף, מורה מיעוט אני ולא אחר, אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע, ראו כי אני הוא ואין אלהים עמדי, וההבדל בין פשעים עונות וחטאים בארתי למע' (א' כח) (מלבי"ם באור המלות)

לכז הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק:

רש"י הזכירני. כל תגמול קישך לך ולחצותיך עלי : נשפטה יחד. נבא למשפט (רש"י) :

מצודת דוד **הזכירני**. אחז דרך משל מהאדם לחבירו לומר הזכיר אותי מה גמול יש לך עלי. נשפטה יחד. נדבר דברינו לראות הדין עם מי : **ספר אתה**. ר"ל ספר אתה תחילה למען תצדק כי צדיק הראשון ובריבו וכאומר אף אם אתה תספר בתחילה לא תהיה צדיק נגדי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **הזכירני**, ר"ל אנכי חטאתיך לא אזכור, אבל אתה אם יש לך איזה זכות וטענה כנגדי לתועלתך **הזכירני ונשפטה** ונתוכחה עליהם אם יש ממש בדבריך. **ספר אתה** מוסיף לאמר גם לא אשפוט ולא אתוכח אתך כלל רק ספר אתה כל שתרצה אך **למען תצדק**, אני רוצה שתצדק, ואף אם אדע להוכיח הפך דבריך אחריש, כל שיהיה לך איזה טענה כל שהוא (מלבי"ם באור הענין)

לכז אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי:

רש"י אביך הראשון חטא. באומרו כמה אדע (בראשית טו) : ומליציך פשעו בי. אין לך בכל מליצי' שאתה סומך על זכותם שלא מלאתי זו פשע ילחק אהב את שונאי : (רש"י)

מצודת דוד **אביך הראשון חטא**. אדם הראשון חטא בי באכלו מעץ הדעת ועם כי היה יציר כפי וכ"ש אתם שנולדתם מאיש ואשה המלאים עון : **ומליציך**. אף המליצים שאתה סומך עליהם להמליץ טוב בעדך והם הכשרים שבדור הנה גם המה פשעו בי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ומליציך**. מלי מליץ והוא המטעים הדבר במיטב הענין : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אביך, אבל מה תוכל לספר, ואיזה זכות תוכל להזכיר לאמר שהגלית אתכם שלא כדין, הלא **אבתיך הראשונים** שהם הדורות שהיו בזמן הבית **חטאו** לנגדי. וגם **מליציך** שהם הכהנים והנביאים, **פשעו בי** במזיד (כי להם נחשב הכל מזיד, משא"כ העם שהיו שוגגים וזדונות נחשבו להם כשגגות), ולכן **ואחלל שרי קדש**, הדלתות מגבילות, ע"י **שמליציך פשעו בי חללתי שרי קדש** שהם המליצים שלך הכהנים והנביאים, וע"י **שאבותיך הראשונים חטאו עי"כ ואתנה לחרם יעקב** נתתי כל העם לחרם ושממה, **וישראל** שהיא קדושת ישראל וקדושיהם וגדוליהם נתתי **לגדופים**, שגדפו על תורתם וקדושתם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אביך. בא פה בשם המין, כמו עץ עושה פרי, ר"ל אבותיך, **ומליציך**, המליץ הוא העומד לאמצעי, בין שני נושאים, לגלות רעיונות האחד לחברו, כי המליץ בינותם, אם יש עליו מלאך מליץ, ובא על הנביאים והכהנים, שהם העומדים בין ה' ובין ישראל, וע"כ קראם שרי קדש (מלבי"ם באור המלות)

לכח **ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל לגדופים: (פ)**

רפ"י **ואחלל שרי קדש**. **בצביל עונותיכם** : (רפ"י)

מצודת דוד **ואחלל**. בעבור עונותיכם אחלל אף השרים הקדושים שבכם : **ואתנה**. אתנה אתכם לחרם ושממון ולגדוף מפי האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואחלל**. הוא הפוך הקדש וכן לא יחלל זרעו (ויקרא כ"א) : **ואתנה**. ענין מסירה : **לחרם**. ענין שממון ואבדון : **לגדופים**. ענינו כמו חרפה וכן אשר גדפו (לעיל ל"ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות לחרם יעקב וישראל לגדופים. כבר הבדלתי (למעלה ט' ז') שישראל מורה שם המעלה, במה שהם קדש לה', מתקדשים על הטבע ועניניו, ומבואר אצלי (למע' לז כג) כי פעל גדף לא יבא רק על ברכת השם, או דבר קדוש, וכיון פה על קדושת ישראל, מצד שהם ישראל שהיו לגידוף לבזות קדושתם : (מלבי"ם באור המלות)

א וְעַתָּה שָׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בּוֹ:

רס"י ועתה שמע. לקוב לעבדי יעקב עבדי : (רס"י)

מצודת דוד ועתה. ר"ל ועתה שמע את הטובה המיועדת לבוא : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ועתה, ר"ל על עונות הדור ההוא הענשתי אותם בדין וכבר נפרע חובך ועתה בא העת לרחם עליך בין בעודך בגלות, בין לגאלך. **שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו** (ר"ל מצד שאתה עבדי מצד עבודתך, אתה יעקב, כי עבודתך אינה במעלה עליונה כ"כ, רק מצד שבחרתי בך מצד זה הנך ישראל, מושל על הטבע ואעשה עמך נפלאות) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יעקב, ישראל. הבדלם מבואר למעלה (ט' ז') ובכ"מ, ולמעלה (מ"א ח') אמר ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך. כי שם כיון להגדיל עבודתם בשם ישראל, ושבחירתם היה חסד בלעדי מעשיהם בעוד היו יעקב. ופה בא להקטין מעלת עבודתם. וכי שם ישראל השיגו מצד החסד ובחירת ה' לבד, ודבר בכ"מ לפי ענינו : (מלבי"ם באור המלות)

ב כֹּה-אָמַר יְהוָה עֹשֶׂה יְצִירָה מִבְּטָן יַעֲזֹרֶנּוּ אֶל-תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בּוֹ:

מצודת דוד עושך ויצרך. אשר עשה אותך ויצר אותך ומעת צאתך מבטן יעזר לך : וישרון. כן קרוים ישראל שהם העם הישר : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה' עשך ויצרך, היוצר הוא העושה צורת הדבר והעושה הוא הגומר את הדבר, אמר לא לבד שעשך וגמרך כי גם יצר אותך, וגם אחר שעשך יעזרך מיום שיצאת מני בטן ומשגיח עליך תמיד, (מדמהו לולד הנוצר מן הטפה ואח"כ נגמר ואח"כ בצאתו מרחם ה' משגיח עליו תמיד, ובענין זה מדמה לידת האומה הכללית במצרים ששם יצרה, ואשר גדלם והביאם אל השלמות בעת מ"ת ששם עשם, ואח"כ השגיח על כל צרכיהם בא"י, ע"ד הלא הוא אביך קנך (נגד יוצר) הוא עשך (עושה) ויכוננך (מבטן יעזרך) ולכן אל תירא עבדי יעקב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עשך, ויצרך. בארתי הבדלם (למעלה כט טז) (מלבי"ם באור המלות)

ג כִּי אָצֶק-מַיִם עַל-צִמָּא וְנִזְלִים עַל-יְבִשָּׁה אָצֶק רוּחִי עַל-זֶרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל-צָאֲצָאֶיךָ:

רס"י כִּי אֲלַק מַיִם עַל כֶּמֶח. כְּמוֹ שְׁאֲנִי יוֹלֵק מַיִם עַל כֶּמֶח כֵּן אֲלַק רוּחִי עַל זֶרְעֶךָ : (רס"י)

מצודת דוד כִּי אָצֶק. כְּמוֹ שְׁאֲנִי יוֹצֵק מַיִם עַל אֶרֶץ צִמָּאָה וְכוּי כֵּן יִצוֹק רְצוּנִי הַטּוֹב עַל זֶרְעֶיךָ : **וּבִרְכָתִי**. כִּפֶּל הַדְּבָר בַּמַּ"שׁ כִּי הַרְצוֹן הוּא הַבְּרָכָה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אָצֶק. מִלִּי יִצִּיקָה וְשִׁפִּיכָה : **וְנִזְלִים**. עֲנִין נְטִיפָה כְּמוֹ יִזַּל מַיִם מִדְּלִי (בַּמְדַּבֵּר כִּ"ד) : **עַל יְבִשָּׁה**. ר"ל עַל מְקוֹם יָבֵשׁ : **רוּחִי**. עֲנִין רְצוֹן וְכֵן עַד יַעֲרָה עֲלֵינוּ רוּחַ מִמְרוֹם (לְעִיל ל"ב) : **צָאֲצָאִיךָ**. הַבְּנִים הַיּוֹצֵאִים מִמֶּךָ : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כִּי אָצֶק**, ר"ל הִנֵּה הַשֶּׁפַע הָאֱלֹהִית לֹא תַחֲוֹל רַק עַל הַמְזוּמָנִים לֵה וְרַק עַל הַמְקוֹם הַצָּרִיךְ אֶל הַשֶּׁפַע הַהוּא, כְּמוֹ שֶׁלֹּא יוֹרִיד ה' אֶת הַגְּשָׁמִים רַק בְּעֵבֹר שְׂדֵי תְרוֹמוֹת הַצָּרִיכִים לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם, וּמַ"מ אַחֲרֵי שִׁיּוֹרִיד ה' אֶת הַשֶּׁפַע בְּעֵבֹר הַמוֹכְנִים וְהַצָּרִיכִים לֵה, תֵּרַד בַּמְקָרָה גַם עַל הַבְּלִתִּי מוֹכֵן לֵה, כְּמוֹ שֶׁבִרְדַּת הַגְּשָׁמִים בְּעֵבֹר שְׂדֵי תְבוּאָה יִרְדוּ בַּמְקָרָה גַם עַל פְּנֵי חוּצוֹת, וְז"ש בְּמִשַּׁל כְּמוֹ **שֶׁאֲצֶק מַיִם עַל צִמָּא**, עַל וּבְעֵבֹר אֲדָמָה צִמָּאָה לְמִטֵּר, אֲשֶׁר יִמְצָא בֵּה צִמְחִים הַצִּמְאִים לְשִׁתּוֹת מַיִם, וְעַל יָדֵי זֶה **נִזְלִים עַל יְבִשָּׁה** יִזְלוּ הַמַּיִם עַל כָּל מְקוֹם יָבֵשׁ, גַם עַל אֲדָמָה הַבְּלִתִּי צִמָּאָה לְמִטֵּר, וּבְלִתִּי מוֹכְנַת וְצָרִיכָה לְשֶׁפַע הַהוּא. **כֵּן אָצֶק רוּחִי עַל זֶרְעֶךָ**, (הַזֶּרַע הֵם הַבְּנִים הַגְּדוֹלִים וְהַצָּאֲצָאִים הֵם הַיְלָדִים הַקְּטָנִים) כֵּן בְּשֶׁפַע הָאֱלֹהִית שֶׁאֲשַׁפִּיעַ עֲלֶיךָ מִהַנְּבוּאָה וְרוּחַ קִדְשִׁי, **אָצֶק אוֹתָהּ עַל זֶרְעֶךָ** הַגְּדוֹלִים הַמוֹכְנִים לְנְבוּאָה, וְעַל יָדֵי זֶה תֵּרַד בְּרִכְתִּי גַם עַל צָאֲצָאִיךָ הַקְּטָנִים, שֶׁמְרוֹב שֶׁפַע הָאֱלֹהִית שִׁירַד עַל הַגְּדוֹלִים בְּרוּחַ ה' יִתְּבָרְכוּ גַם הַקְּטָנִים, (וְר"ל בְּזִכּוֹת גְּדוּלֵי הַדּוֹר אֲשֶׁר יֵאֲצִיל ה' מִרוּחוֹ עֲלֵיהֶם יִתְּבָרְכוּ כָּלל עִם הַגּוֹלָה) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וְנִזְלִים**. אֵינוֹ תּוֹאֵר, רַק פּוֹעַל בִּינוֹנִי : **וּצִמָּא**. מְקוֹם צִמָּא לְמַיִם : **זֶרְעֶךָ**, **צָאֲצָאִיךָ**, זֶרַע מְצִיין הַבְּנִים הַגְּדוֹלִים, וְצָאֲצָאִים הַיְלָדִים הַקְּטָנִים, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְתִּי (לְקַמֵּן מַח יֵט, סָא ט', סָה כָּג, אִיּוֹב ה' כָּה, כָּא ח'), וְצַפִּיעוֹת עוֹד פְּחוֹתִים מִצָּאֲצָאִים כְּנִי"ל (כָּב כֵּד), הַגְּדוֹלִים יַחְזוּ בְרוּחַ ה', וְהַקְּטָנִים יִשְׂאוּ בְרָכָה מֵאֵת ה' : (מלבי"ם באור המלות)

ז וְצִמָּחוּ בְּבֵין חֲצִיר כְּעֶרְבִים עַל-יְבִלִי-מַיִם:

רפ"י ולמחו צבין חציר. בתוך עמלק על ידי גרים שיתוספו עליהם, צין חציר הוא עמלק שנאמר עליו והיתה נוח תנים חציר לצנות יענה (לעיל (7) : (רפ"י)

מצודת דוד **וצמחו**. יצמחו וירבו כאלו היו נתונים בין החציר ודומה לה : **כערבים**. כערבי נחל השתולים על פלגי מים הצומחים וגדילים מהר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חציר**. דשא ועשב : **כערבים**. שם אילן סרק ערבי נחל : **יבלי מים**. פלגי מים וכן ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה י"ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וצמחו בבין חציר**, החציר י"ל שני חסרונות, **א**. שמתלבש מהרה לפני כל עשב **ב**. שגדל במקום יבש שאין בו מים, וערבים על יבלי מים י"ל שני מעלות, **א**. שהם חזקים ומוצקים, **ב**. שגדלים על מים, אומר הגם שיצמחו בבין היינו במקום הנמצא בין חציר, שסביבותם תגדל חציר, מ"מ יהיו הם דומים ביניהם כערבים על יבלי מים שי"ל שני מעלות נגד המקום של החציר והחציר עצמו. (והנמשל ע"י שיצוק הי מים על צמא ורוחו על זרעם, הגם שיצמחו בארץ עכו"ם שהם עצמם דומים כחציר יבש, ומצד מקומם לא למטר השמים ושפע האלהית ישתו מים, יהיו הם דומים ביניהם כערבים חזקים ונטועים על יבלי מים שהוא משל השפע הרוחנית והקדושה) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חציר**. מ"ש בפנים בארתי למעלה (טו ו'), לה ז', לז כז, מ' ו'), ובי בבין, תוך בתוך תוך : (מלבי"ם באור המלות)

ג זָה יֹאמֵר לַיהוָה אֲנִי וְזֶה יִקְרָא בְּשֵׁם-יְעֻקֵּב וְזֶה יִכְתֹּב יְדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְתֹּב : (פ)

רפ"י זה יאמר לה' אני. אלו לדיקים גמורים : וזה יקרא בשם יעקב. אלו קטנים בני רשעים : זה יכתוב ידו לה'. אלו בעלי תשובה : וזשם ישראל יכנה. אלו הגרים מעכו"ם כך שנויה באבות דרבי נתן : (רפ"י)

מצודת דוד **זה יאמר**. הצדיקים שבהם יאמרו אנו מעולם לה' להאמין בו : **וזה יקרא בשם יעקב**. אלו הקטנים בני רשעים לא יהיו נוטים אחר דעת אביהם הרשעים אלא יקראו א"ע בשם יעקב להיות צדיקים כמוהו : **וזה יכתוב ידו לה'**. אלו בעלי תשובה שיחייבו את עצמם לשוב לה' כמו המתחייב את עצמו בכתב ידו : **ובשם ישראל יכנה**. ובהם יהיה מי אשר

יכנה עצמו בשם ישראל אלו הגרים אשר יתוספו עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון יכנה. שם שאינו שם העצמי וכן אכנך ולא ידעתני (לקמן מ"ה)
: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין זה, השפע האלהית והכרת ה' תתרבה כ"כ עד שירבו המדרגות בהכרת ה', עד כי ימצא, **א. מי שיאמר לה' אני**, עכו"ם שיכירו את ה' והגם שלא יקבלו תורתו יאמרו שהם לה' ולא לאל נכר. **ב. ימצא מי שיקרא בשם יעקב**, שהוא המון העם מזרע יעקב שישמרו יחוסם לנצור דת אבותיהם, וגם ימצאו **מי שיכתב ידו לה'** הם צדיקים ההולכים לפני ה' תמיד עד שיכתוב ידו לה', כמו שנותן על עצמו שטר שעבוד להקדיש מעשה ידיו לעושיהם שלא לעשות בידו שום דבר חול רק מה שהוא לה' ולשמירת מצותיו, והאיש הזה **בשם ישראל יכונה**, כי הוא יהיה הנהגתו למעלה מן הטבע, ר"ל בעת שיכתוב ידו לה' אז יקרא לו ה' בשם חדש ויכנהו בשם ישראל, לאות על שהוא שורר על הטבע בהיותו עבד ה' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יכתב ידו. היד נקבה בכ"מ, ובזה תבין פרושי : יכנה. הכינוי בעברי הוא שם הכבוד והמעלה שמוסיפים לאדם על שמו העצמי, כמו שם ישראל על שם יעקב. ולקמן (מה ד') ואקרא לך בשמך (וגם) אכנך, בשם כבוד, וכ"פ באיוב (לב כא כב), וכן בלשון התלמוד יקרא השם הנוסף על שם הלידה כינוי, רק שבלשון התלמוד יהיה לפעמים לגנאי, לא כן בעברי, וההבדל בין יעקב ישראל (למעלה ט' ז'): (מלבי"ם באור המלות)

ו לה-אמר יהוה מלך-ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים:

מצודת דוד אני ראשון. ר"ל קודם בריאת העולם : ואני אחרון. לאחר שתכלה העולם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה' אני ראשון, (הנביא מתוכח עתה נגד שני מיני כתות שהיו בזמנו בין העמים, הכת האחת שנתנו דופי באלהות, ועמם יתוכח עד פסוק ט', והכת הב' שהכחישו ההשגחה ועבדו אלילים, ועמם יתוכח מן פסוק ט' והלאה). מדבר תחלה נגד הכת שנתנו דופי באלהות, והוא שאמרו שאינו קדמון ושאינו אחד כמבואר למעלה (מ"ג יו"ד י"א) ועז"א נגד האומרים שאינו קדמון **אני ראשון ואני אחרון**, ונגד האומרים שאינו אחד אומר **ומבלעדי אין אלהים** : (מלבי"ם באור הענין)

ז ומי-כמוני יקרא יגידה יערכה לי משומי עם-עולם ואתיות ואשר

רָפ"י ומי כמוני יקרא. ומי יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שהיה משומי עם עולם ועד עתה : עם עולם. כל זריות : ואותיות. דברי מופת : ואשר תבאנה. ואת העתידות לבא יגידו. כמו שאני עושה עתה שעדיין לא הרב הבית ולא גליתם ולא נולד כורס ואני מצטרף אתכם עליו :

מצודת דוד ומי כמוני יקרא. ומי הוא אשר יקרא לומר שהוא כמוני ויגיד ויערוך לפני הדברים הנעשים מעת שומי עם עולם והם כל הבריות : **ואותיות**. הדברים הבאים בזמן קרוב והדברים אשר תבואנה לזמן רחוק יגידו להם ר"ל בעבור עצמם להצדיק דבריהם וחוזר לתחילת המקרא לומר מי הוא אשר יגיד כאלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויערכה. מלי עריכה וסדור : **ואותיות**. הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כ"א) : **למו**. להם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ומי כמוני יקרא, משיב לנגד הפוקרים האלה, אחר שלדעתכם נמצא עוד אלוה כמוני, כי להמכחישים קדמותו נמצא אל כמוהו קודם לו, ולהמכחישים אחדותו נמצא כמוהו עמו בזמן אחד, אומר מי אשר כמוני יקרא, מי שיקרא ויאמר שהוא אל כמוני, אומר אני לו ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם. ר"ל כי מציאות האל ואחדותו מבורר במופת על שני פנים, א. מן מציאות העולם (ומופת זה בנוי ע"י הדרך, אם דבר אחד נמצא, בהכרח יש דבר אחד מחויב המציאות (כי אם לא כן ילכו הסבות ומסובבים לבלתי תכלית וזה א"א), ואחר שהעולם המוחש, או לכל הפחות אנכי בעצמי נמצא בפועל, בהכרח נמצא דבר שהוא מחויב המציאות, המחויב המציאות הזה א"א שיהיה אותו הדבר בעצמו שאני רואה (העולם, או אנכי) שהלא העולם וכן אנכי מציאותם אפשרי, ובהכרח המחויב המציאות נבדל מכל אשר השגתי, הנמצא אשר מציאותו מחויב, והוא שבלתי אפשר לחשוב כלל שיהיה מציאותו אפשרי, הוא העצם השלם בתכלית השלמות, ומוכרח שימצא בו כל התנאים האלה שיהיה אחד קדמון ודומיהם). **המופת השני נלקח מן מציאות הטבע בכללה**, (והוא אחר שאנו רואים כל הטבע מסודרת לתכליתים מוגבלים, מבואר שנמצא מסדר חכם אשר המציא וסדר אותה, אחר שכל חלקי הטבע נערכים באופן זה אשר יתחברו כולם להשלים זה את זה, כאשר יתחברו איברי החי להשלים ולהעמיד את כלל הגויה, בהכרח כי הנמצא הזה אשר ערך הערך הזה הוא אחד, הנמצא אשר בלתי אפשר לחשוב מציאות העולם בלעדו הוא מחויב המציאות, ומחויב המציאות הוא השלם בתכלית השלמות בהכרח, ואחר שא"א לחשוב מציאות העולם בכלל בלעדי ה' הוא המחויב המציאות והשלם

בהכרח, ובהכרח הוא קדמון יחיד ודומי). עפ"י אמר מי אשר כמוני יקרא ויאמר שהוא אל כמוני, אשאלנו. **א. ויגידה לי משומי עם עולם**, יגיד לי המופת המבורר מן **שומי עם עולם** שהוא מן מציאות העולם והעם אשר בו, שזה מוכרח במופת שלא נמצא אל זולתי, כמו שהתבאר במופת הא'. **ב. ויערכה לי משומי עם עולם** ששייב על הערך הנראה משומי עם עולם שנראה איך העוה"י נערך קצתו אל קצתו וכו', מקושר בקשר אמיץ וערך מסודר כאיברי הגויה להעמדת הגויה הכוללת. ועתה מביא מופת שלישי המבואר מן הזמן שבעבר ובהוה ובעתיד המציאות כולו עומד על סדר אחד וערך אחד, מבואר שהוא ראשון ואחרון ואין בלעדו, שאל"כ ישתנה הסדר הזה בא' מן הזמנים בהכרח, וז"ש **ואותיות דברים הבאים בהוה, וכן ואשר תבאנה דברים הבאים בעתיד הם, יגידו למו ר"ל לעם עולם הנזכר, הם יגידו לעם עולם ויבררו, כי אני קדמון ואחד**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ויערכה. הערך הוא שיוי דבר אל דבר מצד מחירו ושיוי, ובא פה על קישור חלקי העולם קצתם בקצתם בערך השיוי עד שישלימו זה את זה להשלמת הכלל, **ועם עולם**, הוא הנמצאים למשפחותיהם, ומ"ם משומי, מ"ם מן. ההגדה וההערכה יברר מן השימה ששם עם עולם : **ואותיות ואשר תבאנה**, אותיות שרשו אתא, ר"ל הבאות, כמו הבאות השמיענו (למעלה מ"א כ"ב), הגידו האותיות (שם כ"ג), וההבדל בין אתא ובין בא ביארתי למעלה (נ"א י"ב) אתא, היא הביאה המוחלטת, ובא הביאה הבלתי מוחלטת. וע"כ על ההוה שכבר הגיע הדבר השתמש בלשון אתא, ועל העתיד בלשון ביאה, וכן למעלה שינה דבריו על כוונה זו, ולשון רבים יגידו. מוסב על האותיות ואשר תבאנה, שהם המגידים ומוכיחים, וכינוי למו מוסב על עם עולם : (מלבי"ם באור המלות)

לח אַל-תִּפְחָדוּ וְאֶל-תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאֵז הַשְּׁמַעְתִּיךָ וְהַגְדַּתִּי וְאַתֶּם עֲדֵי הַיֵּשׁ אֵלֹהַּ מִבְּלַעַדִּי וְאִין צוּר בַּל-יִדְעָתִי:

רפ"י ואל תרהו. אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין כמו אל תחתו מלהודיע את שמי לבין העכו"ם : הלא מאז השמעתיך. מהר סיני והגדתי לכם שם שאין אלוהי מצלעדי. ואתם עדי. שפתחתי לכם שצעה רקיעים והראיתי אתכם שאין אחר ואתם עדי בדבר הזה שאין אלוה מצלעדי : ואין אור כל ידעתי. ת"י ולית דתקיף אלהן דמן קדמי מתיהב ליה תקיף : כל ידעתי. לשון ואדעך שם (שמות לג) ידע לכתך (דברים ב) אני ידעתיך במדבר (הושע יג) : (רפ"י)

מצודת דוד אל תפחדו. מאלהים אחרים : הלא מאז. במעמד הר סיני

השמעתיד והגדתי שאין אלוה מבלעדי ואתה עדי בדבר זה כי פתח אז שבעה רקיעים והראה להם שאין עוד אחר כן ארז"ל : **היש**. וכי יש אלוה מבלעדי : **ואין צור**. אין חזק בעולם אשר לא ידעתיו אני וכאומר הלא אני הוא הנותן כח לכל החזקים ומכולם ידעתי : (מצודת דוד)

מצודת ציון תרהו. אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו הוא ענין פחד כת"י : **צור**. ענין חוזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אל תפחדו, ר"ל כי לדעת המכחישים איני יכול לשדד הטבע ולעשות נפלאות, אחר שכחי מוגבל, אבל אתם אל תפחדו, וגם אל תרהו משום רעיון כלל, כי הלא **מאז השמעתיד והגדתי**, בעת שהשמעתיד את דברי במעמד הר סיני הלא אז הגדתי לכם כי אין אל אחר בלעדי, **ואתם** בעצמכם עדי על ההשגחה הפרטיית והנפלאות שעשיתי עמכם עד עתה, ומכל זה ידעתם אתם, כי **א. היש אלוה מבלעדי** הפך דעת המכחישים המשנים שהיו אומרים שיש שני לי. **ב. ואין צור בל ידעתי** הפך מה שאמרו שאיני ראשון ואחרון, והגם שלא נמצא בלעדי עתה, כבר היה או יהיה לפני או אחרי צור אשר לא ידעתי אותו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תרהו. שרשו רהה, ומתחלף עם רעה מענין רעיון ומחשבה : (מלבי"ם באור המלות)

טו, יצרי-פסל כלם תהו וְחִמּוּדֵיהֶם בַּל-יִזְעִילוּ וְעֲדֵיהֶם הִמָּה בַּל-יִרְאוּ וְבַל-יִדְעוּ לְמַעַן

כס"י ועדיהם המה. הפסילי' הם עדים על זוקת עובדיהם שהרי אנו רואין שאינן לא רואין ולא יודעין והיו עובדין להם : **למען יבושו**. העובדים להם : (כס"י)

מצודת דוד יוצרי פסל. האומנים העושים הפסל כולם תוהו כי מעשיהם תוהו : **וחמודיהם**. הפסילים שהמה חמודים להם הנה אין בהם תועלת. ועדיהם המה. הפסילים הם עדים בעצמם שלא יועילו כי לא יראו ולא ידעו מאומה ואיך א"כ יועילו לאחרים : **למען יבושו**. העדות ההיא תועיל למען יבושו החומדים אותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון יוצרי. ענין עשיה וחדוש וכן יוצר עמל עלי חוק (תהלים צד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין יצרי, עתה שב להתוכח עם הכת השניה שהיו כופרים בהשגחת ה', ועיי"כ היו עובדים כוכבים ועצבים, והנה היה ביניהם שלש כתות. (הכת הא') שיחסו אלהות להפסל עצמו והיו חושבים שנמצא בו

בעצמו צורה נכבדת וכח נשגב, ועליהם אמר **יוצרי פסל כלם תהו**, היוצרים הם הנופחים בו צורה אלהית לפי דעתם הנה הם הכת הסכלה שבכולם ותהו מעשיהם. (**הכת הב'**) שהיו חושבים את הפסל כעין טלמסאות להוריד ע"י רוחניות ושפע איזה כוכב מיוחד והיו חושבים שהכוכבים חומדים את הדמות ההוא ומשפיעים עליו, והם לא עבדו הפסל עצמו אך שמהו כאמצעי להשיג על ידו תועלת, ועליהם אמר **וחמודיהם בל יועילו**, כי הכוכבים אינם חומדים את הדמות וא"כ לא ישיגו את התועלת המדומה אצלם. **ועדיהם המה** לעומת שאמר ואתם עדי, שישראל הם עדים על גבורת ה' והשגחתו, יאמר כי כן גם עובדי העצבים המה עדים על אליליהם **שבבל יראו** להשגיח על עובדיהם ואף גם **בל ידעו** גם הם בעצמם אין להם שום ידיעה, **למען יבשו** עדיהם שהם עובדיהם (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות וחמודיהם. אינו פעול, רק שם תואר. קוראם חמודים מן הכוכבים לפי דעתם: (מלבי"ם באור המלות)

ז **מ**-יצר **א**ל **ו**פסל **נ**סך **ל**בלתי **ה**ועיל:

רש"י **נסך.** לשון יליקה ומסכה והנו"ן בתיבה יסוד הנופל ממנו כגון נו"ן **סל** **נסך** **וסל** **נגף** : (רש"י)

מצודת דוד **מי יצר אל.** מי עשה שטות כזאת לעשות אל ולצקת פסל לבלי תועלת (מצודת דוד):

מצודת ציון **נסך.** ענין יציקה והתכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מי יצר, מוסב על **למען יבשו**, כי מי יעשה סכלות כזה ליצור אל לעצמו אחרי שרואה שהוא בלתי מועיל, ר"ל כי עושה דבר מגונה ראוי שיהיה התועלת רב עד שישא את הכלימה ששיג בעבור מעשהו, בעבור התועלת ששיג ממנו, אבל מי יעשה שטות כזה לעשות דבר מגונה כמוהו לנסך פסל לעצמו ומבלי תועלת, (וכפל מי יצר אל ופסל נסך נגד שני הכתות, נגד הכת שאמר עליהם יוצרי פסל כולם תהו, שחושבים שהפסל עצמו יש בו אלהות, אומר **מי יצר אל**, ונגד הכת שאמר עליהם וחמודיהם בל יועילו, שחשבו את הדמות כצינור להגרת השפע על ידו קראו **פסל** ודמות מגביל אל הכוכב): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אל, ופסל. מבואר, אל אלהות, ופסל אינו אלהות, לכן אמר יצר אל, והטעם מלרע, לרמוז ענין צורה שידמו בו: (מלבי"ם באור המלות)

יָאֵל הֵן כָּל-חֲבֵרָיו יִבְשׂוּ וְחֲרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כָּל־מְעַמְדוֹ וְיִפְחָדוּ יִבְשׂוּ

רָשָׁי הֵן כָּל חֲבֵרָיו. שָׁל אֹתוֹ וְיֹאכֵל וְנוֹסֵךְ פְּסִילִים הַמִּתְחַבְּרִים אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת יֹאֲרֵתוֹ וְנִסְכּוֹ יִזְכְּרוּ : וְחֲרָשִׁים הֵמָּה. אֹתָם יֹאכְרִים וְנוֹסְכִים מִזְּנֵי אָדָם הֵם קָל וְחֹמֶר לִיֹאֲרֵתָם שָׁהִיָּא הַבָּל : (רָשָׁי) (רָשָׁי)

מִצֹּדֵת דָּוִד הֵן כָּל חֲבֵרָיו. הַמִּתְחַבְּרִים אֵלָיו לַעֲבֹדוֹ : וְחֲרָשִׁים. הָאוֹמְנִים הַעֹשִׂים אוֹתוֹ הֲלֹא הֵם מִבְּנֵי אָדָם וְאִיךְ אִפְשָׁר שִׁיעֲשׂוּ אֵל : יִתְקַבְּצוּ כֹּלִם. הָאוֹמְנִים עִם עֹבְדֵי הַפֶּסֶל יִתְקַבְּצוּ יַחַד וְיַעֲמְדוּ לְהַשְׁכִּיל וּלְבַחֵן בַּדָּבָר וְכֹלִם יַחַד יִפְחָדוּ מֵה' וְיִבְשׂוּ בַמַּעֲשִׂיהֶם : (מִצֹּדֵת דָּוִד)

מִצֹּדֵת צִיּוֹן וְחֲרָשִׁים. אוֹמְנִים : (מִצֹּדֵת צִיּוֹן)

מַלְבִּי"ם - בְּאוֹר הָעֵינַיִן הֵן, עֵתָה יִדְבַר עַל הַכֶּתֶּה הַגִּי שֶׁנִּמְצָא בִּינֵיהֶם, שֶׁהֵיוּ אוֹמְרִים שֶׁבִּאֲמַת הַפֶּסֶל עֲצָמוֹ אֵינוֹ כְּלוּם, רַק שְׁכוֹנַת הַפּוֹעֵל אֶת הַדְּמוּת, שֶׁעוֹשֶׂה בַשְּׁעָה יִדְוֶה וְיִכּוּיֵן וְיַעֲשֶׂה בַעַת עֲשִׂיתוֹ כֹּוֹנֹת וּמַעֲשִׂים יִדְוֶעִים וְאֲחִי"כ יִתְחַבְּרוּ אֲצִלוֹ חֲבוּרַת אֲנָשִׁים וְיִגְבִּילוּ עַל יָדוֹ מַעֲשִׂיהֶם וְכֹוֹנֵתָם לִכַּח מִיּוֹחַד מִן הַצּוֹרוֹת הָעֲלִיוֹנוֹת וְכֹוֹכְבֵיהֶם וְיִזְכְּרוּ וְיִפְחָדוּ אִז מִן הַכַּחוֹת הָעֲלִיוֹנוֹת הָאֵלֶּה, זֶה יַפְעוֹל בַּעֲלִיוֹנִים שִׁירִיקוֹ עֲלֵיהֶם בְּרַכָּה, לֹא מִצַּד הַפֶּסֶל רַק מִצַּד כֹּוֹנַת הָאֲנָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא גַם בַּקְּדוּשָׁה שֶׁהַפּוֹעֵל בְּכֹוֹנָה יִמְשִׁיךְ קְדוּשָׁה עַל פּוֹעֵלוֹ, לַעֲוֹמַת זֶה אָמַר, מֵה יֹועִילוּ לָכֶם הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, הֵן כָּל חֲבֵרָיו יִבְשׂוּ הַהִתְחַבְּרוֹת אֲצִלוֹ לְהַגְבִּיל כֹּוֹנֵתָם אֶל הָעֲלִיוֹנִים לֹא יֹועִיל, וְגַם וְחֲרָשִׁים שֶׁפְּעִלוּ אוֹתוֹ אִיךְ יֹוֹכְלוּ לַפְּעוֹל בַּפְּעוֹלָתָם לַעֲוֹרֵר עִי כַחוֹת עֲלִיוֹנִים הֲלֹא הֵמָּה מֵאָדָם וְמֵה יַפְעִלוּ פְּעוֹלוֹת אָדָם וּמַחֲשַׁבּוֹתָיו בְּכֹוֹכְבֵי מַעַל, וְהִרְאִיהָ כִּי אִם יִתְקַבְּצוּ כֹּלִם בֵּין הַחֲרָשִׁים בֵּין הַחֲבֵרִים אֵלָיו, וְיַעֲמְדוּ לַעֲוֹמַת הַפֶּסֶל, אִז יִפְחָדוּ יִבְשׂוּ יַחַד, רִי"ל שֶׁהַגִּם שִׁיכֹוֹנוֹ אִיעַ לַפְּחוֹד שִׁיפְחָדוּ אִז לַעֲוֹמַת הַפֶּסֶל, מֵהַכֹּוֹכְבִים, מִי"מ יִבְשׂוּ גִי"כ, כִּי יִרְאוּ שֶׁהַבֵּל מַעֲשִׂיהֶם : (מַלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעֵינַיִן)

יָבַח חֲרָשׁ בְּרָזֶל מֵעֶצֶד וּפְעַל בְּפָחִים וּבִמְקַבּוֹת יִצְרָהוּ וְיִפְעֵלָהוּ בְּזָרוּעַ כַּחוֹ גַם-רָעַב וְאִין כַּח לֹא-שָׁתָה מִיָּם וְיִיעָף :

רָשָׁי חֲרָשׁ צִרְזֵל. חֲרָשׁ שָׁל צִרְזֵל : מַעֲלָה. הוּא אֶחָד מִכְּלֵי הַנִּפְחִים : וּפְעַל. הַפֶּסֶל. צִפְחָס. קִרְבוֹן צִלְע"ז : וְצִמְקָבוֹת. מִרְטִי"ל צִלְע"ז : יֹאֲרָהוּ. ל' לְיוֹר : וּפְעֵלָהוּ בְּזָרוּעַ כַּחוֹ גַם רַעַב וְגו' . גַם הוּא הַיּוֹאֲכֵל חֶסֶר כַּח וְחֲלָק הוּא :

פֶּחַם יִרְעַב אִין בּו כַּח אֹו אִם לֹא פְתָה מִים וַיַּעַף לֹא־לֶתֶר קֵל וְחֹמֶר
פְּעוּלָתוֹ אִין בְּה תּוֹעֵלֶת לַעֲזוֹר : (רפ"ו)

מצודת דוד **חרש ברזל**. עתה יספר מעשה הפסל ואומר האומן של ברזלי
יעשה מעצד ופעל אותו ע"י גחלים בזרוע ובמקבות יעשהו ומחדשו :
בזרוע כחו. בזרוע בכחו ובי"ת בזרוע משמשת במקום שתיים ור"ל בכל
אומץ כחו : **גם רעב**. אף כשירעב לא יעזוב מלאכתו עד שלא נשאר בו כח
וכשיצמא לא שתה מים עד שנעשה עיף ויגע וכ"ז מרוב חשקו בהמלאכה
ההיא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מעצד**. שם כלי גדול עשוי לחתוך בו וכן מעשה ידי חרש במעצד
(ירמיה ל). בפחם. גחלת כמו נופח באש פחם (לקמן נד) : **ובמקבות**. הוא
הפטיש וכן ותשם את המקבת בידה (שופטים ד) : **יצרהו**. יעשהו ויחדשהו
: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **חרש ברזל**, (שווי כל דבר וערכו יתעלה לפי החומר
והצורה והפועל והתכלית והאמצעיים שהובילו אל התכלית, ותחלה באר
שהפסל הבל מצד צורתו, כמ"ש בל יראו ובל ידעו שהוא העדר הצורה
השכליית והמרגשת, אח"כ באר שהוא הבל מצד תכליתו כמ"ש מי יצר
אל לבלתי הועיל, אח"כ באר שהוא הבל מצד פועלו כמ"ש וחרשים המה
מאדם, עתה מתחיל להלעיג על הפסל מצד חומר, שבל תאמר שיש איזה
מעלה אל הפסל מצד החומר שנעשה ממנו, שהוא יקר ונכבד מחומר
האדם. **חרש ברזל** יש שהיו עושים הפסל מברזל בעבור שהוא קיים
ומתמיד, ויש היו עושים אותו מעץ, כי העץ נעלה מן הברזל מצד צורתו
שי"ל נפש הצומחת. מתחיל לדבר תחלה על פסל הברזל איך תחשבו שיש
בו ממש, הלא **חרש ברזל מעצד** שאם היה בו אלהות הלא תנאי האלהי
שיברא הוא את אחרים, לא שאחרים יפעלו בו, והלא ראשית הויית
הפסל יפעול המעצד המחתיך הברזל ממחצבו, ואם תאמר שהאלהות לא
תתחיל בו עד אחר שנחתך והוקצב במעצד והופרש לפסל, ותחלה היה
חול, הלא **ופעל בפחם** הלא גם אח"כ יתיכנו ע"י האש, ואיך ישלוט בו
האש להתיכו. וא"ת שלא תתחיל בו האלהות עד אחר שניתך וקבל
צורתו, הלא אח"כ **במקבות יצרהו**, יעשה בו נקבים הרבה ע"י מקבות
לצייר צורתו וליפותו, ואל תאמר שכל זה נדמה לנו אך למראה עינים
ובאמת הפסל עושה את עצמו, והכח האלהות שבו הוא החותך במקבות
ונופח באש פחם, לז"א הלא **ויפעלהו בזרוע כחו** הלא האומן ירגיש כי
בכחו יפעול בו ושאינו עושה א"ע, וא"ת כי הכח הזה בעצמו שיש לו
להאומן לפעול הוא מקבלו מן הפסל, שהוא נותן בו כח לפעול עד שהאומן
מתפעל לא פועל, לז"א **הלא גם רעב ואין כח**, הלא רואה כי כחו טבעי,
וצריך ללחם ומים לחזקו : (יג) **חרש עצים**, גם החרש עצים תחלה **נטה**
קו לשער כמה יחתוך מן הסדן לצורך הפסל, **ויתארהו** סביבו **בשרד** וצבע
לבל יפחית מן השיעור הצריך הרי גם הוא אין נחתך מעצמו, וא"ת שאינו

קונה הכח האלהית עד שנחתך מן הסדן והוא בפני עצמו, הלא גם אח"כ **יעשהו במקצעות**, וא"ת שאינו קונה הכח הזה עד שקבל צורתו ונעשה פסל, הלא גם אח"כ **במחוגה יתארהו** להשוותו וליפותו, **ועוד הלא יעשהו כתבנית איש** שבין פסל הברזל ובין של העץ איך יהיה אלהי אחר שיעשהו כתבנית יש ונמצא (כי איש כולל כל יש ונמצא וזה ההבדל בינו ובין אדם) ואם יהיה אלהי איך יקבל תבנית איזה נמצא מן הנמצאות, הלא האלהי אין לו גוף ותבנית, ויותר מזה אם יחשוב שהפסל מעולה מן האדם איך יעשהו **כתפארת אדם**, כאילו בזה יתפאר במה שיש לו תבנית אדם, רק שמשונה מן האדם במה שהוא מיוחד **לשבת בית** במה שאינו יכול לצאת החוצה כמו האדם, כי רגליהם לא ימישון, וכי זאת יתן לו המעלה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעצד. הכלי שכורת הברזל או העץ (ירמיה י') מן המחובר. **מקבות**, שרשו נקב כלי הנוקב, ותשם את המקבת בידה (שופטים ד'). **בזרוע כחו**, מצייר הכח כעצם מופשט שיש לו זרוע לפעול בו (מלבי"ם באור המלות)

יגז חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצעות ובמחוגה יתארהו ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם לשבת בית:

רפ"י חרש עצים. ואם צא לעשותו של עץ וחרש עצים הוא כך דרכו : נטה קו. כדרך הנגרים ועל פי הקו יתארהו צקרד מייסר אותו במסור שקורין דאלאור"א זלע"ז. יתארהו. ייפהו : יעשהו במקצועות. ומחליקו צרהיטני ואיזמל, מקצועות ת"י אזמליא : ובמחוגה יתארהו. לשון ותאר הגבול (יהושע טו) אם צא לעשו' צו ליורים עגולים מסבב אותו במחוגה קונפ"ץ זלע"ז : כתפארת אדם. כמין איש : (רפ"י)

מצודת דוד חרש עצים. וכשנשלם מלאכת המעצד אז אומן העצים ינטה קו המדה על הקורה לחתכו במעצד לפי הראוי : **יתארהו בשרד**. אח"ז יסמן תואר הפסל בצבע השרד וע"פ המסומן יעשהו במקצעות והוא כלי מכלי הנגרים : **ובמחוגה יתארהו**. ובמחוגה מסבב בו ציורים עגולים לייפותו : **כתפארת אדם**. ר"ל שצורתו מפוארה משאר בעלי חיים : **לשבת בית**. ר"ל כל עצמו לא נעשה האל לשבת בבית כי ממקומו לא ימיש (מצודת דוד)

מצודת ציון קו. חבל המדה : **יתארהו**. מלשון תואר ותמונה : **בשרד**. הוא שם צבע מה. במקצעות. הוא מכלי הנגרים מקלף בהם העץ ומחליקו והוא מלי' ואת הבית יקציע (ויקרא יד) שהוא ענין קלוף : **ובמחוגה**. כן

שם הכלי שעושים בו העגולים : **יתארהו**. ענין סבוב וכן ותאר הגבול (יהושע טו) : **כתבנית**. דמות לצורה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות בשרד, בודד, ונוכל לחברו עם שרט ששורט שריטה סביבו לדעת כמה יחתך, וכמו ותאר הגבול. **מקצעות**, כלי הקולף ומישר זוויתיו, יקציע מבית סביב (ויקרא יד מא), והמחוגה מעגלת התואר ליפותו בתוארו : **איש, אדם**. איש כולל כל יש ונמצא, ומצאנוהו על בע"ח (בראשית ז'), על המלאכים, והאיש גבראל. על הכרובים ופניהם איש אל אחיו, אבל אדם מיוחד למין האדם, ובארתינו בכל מקום שיבואו שמות האלה נרדפים. ואמר כתבנית איש, כי בזה הקפיד על מעשה התבנית והבנין, ובאדם הקפיד על התפארת שיפארנו בזה : (מלבי"ם באור המלות)

לְכַרְת-לוֹ אַרְזִים וַיִּקַּח תְּרֵזָה וְאֵלֹן וַיֵּאמֶץ-לוֹ בַּעֲצֵי-יַעַר נָטַע אֹרֶן וַיִּגְדֵּל:

רש"י תרזה ואלון. מיני אילני סרק : ויאמץ לו בעצי יער. עושה לו חיזוקי בין לחיזוק בין לנוי צמיני עצי המסונים זה מזה במרחיקן : נטע אורן. כשמואל ייחור ונטע הראוי לכך נוטעו לכך והגשם מגדלו : אורן. ל' נטע יונק פרנאו"ן בלע"ז : (רש"י)

מצודת דוד **לכרת לו ארזים**. למעלה סיפר מעשה הפסל מעץ חצוב ועתה אמר עוד יש מי אשר יטריח לבוא ביער ולכרות לו ארזים לעשות ממנו הפסל : **ויקח תרזה ואלון**. יש מי שיקח תרזה ואלון כי העצים ההמה יפים ביותר ועל שאינם חזקים כארז מחזק אותם במסמרי עצי היער : **נטע אורן**. ר"ל ויש מי אשר יטרח עוד יותר שנוטע מתחילה נטיעה של אורן הטוב למלאכה וממתין עד שיגדל ויהיה ראוי לפסל : **וגשם יגדל**. כאומר עם שכונת הנוטע הוא לעשות ממנו פסל על כל זה מגדלו הגשם בשליחות המקום כי עולם כמנהגו נוהג ועתידין הן ליתן את הדין וכמ"ש חז"ל בגזל סאה חטים וזרעה וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תרזה ואלון**. שמות אילני סרק : **ויאמץ**. ענין התחזקות : **אורן**. שם אילן סרק ובדרז"ל ארונים עשו (ר"ה כג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכרת לו, אחר שההביל את האליל מצד שאינו עושה א"ע והאומן וכלי האומנות פועלים בו, מוסיף לאמר בל תתעקש להשיב שבהעצים עצמם שמהם נעשה האליל יש בהם רוחניות וקדושה, עד שא"צ כלל לאיכות עשייתו כי קדוש הוא מעצמו מתחלתו, עז"א הלא הוא הולך **לכרת לו ארזים** יהיה מה שיהיה ואין ארז מיוחד לעשיית הפסל רק כל ארז שיזדמן, ואיך תאמר שהיה קדושה בהעץ עצמו, ובל

תאמר שכלל מין הארז כולו יש בו קדושה, הלא ויקח גם תרזה ואלון ויאמץ אותו גם בעצי יער לחזקו בעצים פחותים בחשיבות, ולא זאת לבד כי גם נטע ארן שנוטע יער גדול של ארזים, וגדולו אינו נעשה למעלה מדרך הטבע, רק וגשם יגדל אותו בדרך הטבע: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ארן**. מין ארז בדרז"ל, והוא שם הקיבוץ, ארזים רבים: (מלבי"ם באור המלות)

וְהָיָה לְאָדָם לְבָעַר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיַּחֵם אֶף-וַיִּשְׂקֶן וְאָפָה לָחֶם אֶף-וַיַּפְעֵל-אֶל וַיִּשְׁתַּחֲוּ עָשָׂהוּ פָּסַל וַיִּסְגַּד-לְמוֹ:

רס"י והיה לאדם לבער. והיה אותו עץ מקצתו לכרכי אדם לבער: ויקח. מן העצים ויחם גופו לנגדם: אף ישיק. מהם תנור ואופה לחם: אף יפעל אל. אל. מן הנותר: (רס"י)

מצודת דוד והיה לאדם לבער. מאותו העץ עצמו יהיה מקצתו לצרכי אדם לבער בו את האש. ויקח מהם. מהעצים ההם יקח מה מהם להבעיר אש להתחמם בו ואף מהם יסיק התנור ויאפה לחם ואף מהם יקח ויפעל בו אל וישתחו אליו: עשהו וכו'. כפל הדבר במ"ש: למו. לפסילים ועם כי לא זכר אלא אחד הנה רבים הם: (מצודת דוד)

מצודת ציון לבער. ענין הדלקה: ויחם. מל' חמימות: ישיק. כמו יסיק בסמ"ך והוא מלשון היסק והבערה: ויסגד. ענין השתחואה כמו ולדניאל הגיד (דניאל ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה, והלא מן הארז שגדל ביער הזה לא נעשה בו שום קדושה, כי יהיה לאדם לבער ויותר מזה כי גם יהנה האדם ממנו הנאת הגוף בעת התבערה שיקח ויחם מהם, ועוד הנאה יותר קרובה מזאת, כי אף יסיק אותו בתנור ואפה לחם על גחליו, ואף יפעל אל וישתחו ואיך יהיה בו ענין קדושה ואלהות, (וכפל דבריו נגד שתי הכתות שהזכיר למעלה נגד הכת שחושבים שהפסל הוא עצמו אלהי, אמר אף יפעל אל וישתחו, ונגד החושבים שהוא רק מגביל אל הצורה הרוחניות אומר עשהו פסל ויסגד למו, ועיין באור המלות): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וישתחו, ויסגד. המשתחוה יכבד הדבר עצמו, והסוגד לא יכבד הדבר עצמו, רק ישוחח לפניו בדרך סגוליי, כפעולה סגולייית להשיג איזה תועלת, ואמר (לקמן מו וי) יסגדו אף ישתחו, מבואר שהסגידה פחותה מהשתחוויה, לכן אל צד שעשהו לאל אמר וישתחו, ואל צד שעשהו פסל אמר ויסגד למו, וכן שינה במ"ש יפעל אל

וישתחו, עשהו פסל ויסגד למו, כי יש הבדל בין פעל ועשה, שפעל הוא העסק בהדבר, ומעשה הוא גמר המעשה ותקונו (כנ"ל ה' יב), העשיה שיעשהו שיהיה אל, ואלהות אינו תלוי במעשהו רק בפעולתו ועסקו ע"י מחשבתו וכונתו והכנתו, אבל שיהיה פסל כעין טלמסאות לבד תלוי בעשיית הכלי וגמר מלאכתו : (מלבי"ם באור המלות)

טז חֲצִיּוֹ שָׂרָף בְּמוֹ-אֵשׁ עַל-חֲצִיּוֹ בֶּשֶׂר יֹאכַל יְצַלָּה צְלִי וַיִּשְׁבַּע אֶף-יָחִם וַיֹּאמֶר הָאֵחַ חַמּוֹתַי רְאִיתִי אֹרִי:

מצודת דוד חציו. ר"ל מקצתו שרף בתוך האש ע"י מקצתו אכל בשר כי יצלה בו צלי ויאכל וישבע ואף יחמם בשרו וישמח ויאמר האח הנה חממתי את עצמי אף נהנתי להיות יושב באור האש : (מצודת דוד)

מצודת ציון במו. בתוך : האח. הוא ענין ל' שמחה כמו האח האח ראתה עינינו (תהלים לה). חמותי. מל' חתימה : אור. שלהבת המאיר וכן אור לשבת נגדו (לקמן מז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין חציו, מוסיף לאמר שלא לבד שהיער בכללו נעשה לבער, כי גם מן העץ שהקצה לעשות ממנו פסל, הנה חציו שרף במו אש מכבר ועל חציו השני בשר יאכל עתה, (ר"ל שאינו קונה קדושה לא לפני עשייתו ולא לאחר עשייתו) וגם לא תבא מארה באכילתו שלא ישבע ממנו, כי יצלה צלי וגם ישבע, וגם אל תטעה שהבשר נצלה בנס לא ע"י העץ שהעץ אינו נשרף כלל, כי הלא אף יחם וירגיש חום, ולא תאמר שזה ג"כ רק דמיון מתעה שנדמה לו כך, כי הלא יאמר האח חמותי ראיתי אור ששתי הסגולות שיש להאש ההארה והחום ירגיש אותם בחוש, עד שיאמר האח חמותי וישמח על החום ואת האור יראה בעיניו ממש לא בדמיון (מלבי"ם באור הענין)

יז וַיִּשְׂאֲרִיתוּ לְאֵל עֲשֵׂה לְפָסְלוֹ (יִסְגְּדוּ-לוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּתְּפַלְל אֵלָיו וַיֹּאמֶר הַצִּילֵנִי כִּי אֱלֹהֵי אֶתָּה:

מצודת דוד ושאריתו. הנשאר מהעץ יעשהו אל וחוזר ומפרש יעשהו לפסלו : יסגד לו. ישתחוה לו ויתפלל וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושאריתו. ענין שיור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושאריתו, ואיך מן העץ הזה יעשה שאריתו לאל. לאל עשה לפסלו כפל דבריו נגד שתי הכתות הנזכרות, הא' שחושבים אותו לאלהות, והב' שחושבים אותו רק לממשיך שפע מן הכחות העליונות,

וְזִישׁ אוּ לֹא עֲשֵׂה לֵאלֹהִים אוּ לִפְסֵלוֹ לְהַגְבִּיל עַל יָדוֹ צוֹרֵת הַכּוֹכֵב, וּמִבְּאֵר אוּ יִסְגַּד לוֹ אִם עֲשֵׂהוּ רַק לִפְסֵלוֹ, אוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ אִם עֲשֵׂהוּ לֹא לְוִיתִפְלַל אֱלֹהֵי וַיֹּאמֶר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלֵי אַתָּה, וְעֵינַי בְּאֹר הַמַּלּוֹת: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לֹא עֲשֵׂה לִפְסֵלוֹ יִסְגַּד לוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ. כִּבֵּר בְּאֵרְתִּי (ט"ו) כִּי הַשְׁתַּחֲוִיָּה הִיא לְשֵׁם אֱלֹהִים וְסִגִּידָהּ הִיא רַק דֶּרֶךְ סְגוּלָה, וְעֵינַי הַגְּבִיל לֹא עֲשֵׂה וַיִּשְׁתַּחֲוּ, לִפְסֵלוֹ יִסְגַּד לוֹ. ר"ל אוּ לֹא עֲשֵׂה אוּ לִפְסֵלוֹ, אוּ יִסְגַּד, אוּ גַם יִשְׁתַּחֲוֶה וְגַם יִתְפַּלֵּל אֱלֹהֵי: (מלבי"ם באור המלות)

יח לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבְיִנוּ כִּי טַח מְרֵאוֹת עֵינֵיהֶם מִהַשְׁכִּיל לְבָתָם:

מצודת דוד לֹא יִדְעוּ. אֵין בָּהֶם לֹא דַעַת וְלֹא בִינָה : כִּי טַח. הִיצֵה"ר הַמַּסִּית טַח עֵינֵיהֶם מִלְרֵאוֹת וּלְבוֹתָם מִלְהַשְׁכִּיל : (מצודת דוד)

מצודת ציון טַח. עֵנִין מְרִיחָה וּמְשִׁיחָה וְכֵן וְטַח אֵת הַבַּיִת (וַיִּקְרָא יָד) : לְבוֹתָם. מְלִי לֵב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לֹא יִדְעוּ, אֹמֵר הֵנָּה מֵה שֶׁלֹּא יִדְעוּ וְלֹא יִבְיִנוּ לְהַרְגִישׁ הַבֵּל אֲמוֹנָתָם אֵין זֶה פֶּלֶא, כִּי לֹא יִדְעוּ יַעַן שֶׁטַח מְרֵאוֹת עֵינֵיהֶם, וְלֹא יִבְיִנוּ יַעַן שֶׁטַח מִהַשְׁכִּיל לְבָתָם, (ר"ל הַיִּדְעָה תִּהְיֶה מִצַּד הַבְּחִינָה וְהַנְּסִיּוֹן, וְלֹא יוֹכֵל לְבַחֹן מִי שֶׁהוּא עוֹר וְחִסְרוֹ לוֹ הַחוּשִׁים לְהַכִּיר הַמוֹחֲשִׁים. וְהַהֲבֵנָה תִּהְיֶה עֵינֵי מוֹפְתֵי הַשְּׁכֵל וְהַעִיּוֹן וְהֵם טַח מִהַשְׁכִּיל לְבוֹתָם, וְאֵיךְ יִבְיִנוּ, אִם חִסְרִים לְהֵם כַּחוֹת הַשְּׁכֵל וְהַתְּבוּנָה), וְאֵיךְ אֵין פֶּלֶא מֵה שֶׁלֹּא יִדְעוּ וְלֹא יִבְיִנוּ. אֲבֵל זֶה פֶּלֶא מִדּוּעַ. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבְיִנוּ, כִּבֵּר בְּאֵרְתִּי הַהֲבֵדֵל בֵּין יִדְעָה לְהֲבֵנָה (לְמַעַל מִ"א י"ט, מִ"ג יו"ד י"ט) כִּי יִדְעָה יִפּוֹל עַל דְּבַר שִׁוּשֵׁג מִן הַחוּשִׁים, עֵינֵי הַבְּחִינָה וְהַנְּסִיּוֹן מִן הַמְּאוֹחֵר אֶל הַקּוֹדֵם, וְהַהֲבֵנָה תִּהְיֶה עֵינֵי מוֹפְתֵי הַשְּׁכֵל מִן הַקּוֹדֵם אֶל הַמְּאוֹחֵר, לְכֵן נִגַּד לֹא יִדְעוּ אֹמֵר כִּי טַח מְרֵאוֹת עֵינֵיהֶם, וְנִגַּד לֹא יִבְיִנוּ, אֹמֵר כִּי טַח מִהַשְׁכִּיל לְבוֹתָם: (מלבי"ם באור המלות)

יט וְלֹא-יָשִׁיב אֶל-לְבוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא-תְבוּנָה לְאֹמֵר חֲצִי שְׂרָפְתִי בְּמוֹ-אֲשׁ וְאֶף אֶפִּיתִי עַל-גְּחֻלֵּי לֶחֶם אֲצִלָּה בְּשֵׁר וְאֶכֶל וַיִּתְּרוּ לְתוֹעֵבָה אֲעֲשֶׂה לְבוֹל עֵץ אֶסְגֹּף:

רפ"י וְלֹא יָשִׁיב אֶל לְבוֹ. חֲצִי שְׂרָפְתִי בְּמוֹ חֵץ : וְלֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה. בּוֹ לְאֹמֵר זֹאת : לְבוֹל עֵץ. לְרַקְבּוֹן עֵץ : (רפ"י)

מצודת דוד **ולא ישיב.** אינו נותן אל לבו לבחון בדבר ואין בו לא דעת ולא תבונה לחשוב הלא מקצתו שרפתי בתוך האש ואף וכו' : **אפיתי על גחליו לחם.** אמר לחם ע"ש סופו כי אחר שנאפה נעשה לחם וכן וטחני קמח (לקמן מו) : **אצלה.** כמו ואצלה. ויתרו. ואיך אעשה הנותר לפסל המתועב בעיני ה' ואיך אשתחוה לענף עץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויתרו.** מלשון נותר : **לבול.** כמו ליבול וכן כי בול הרים ישא לו (איוב מ) וענינו צמח וענף : **אסגוד.** אשתחוה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לא ישיב אל לבו,** דבר פשוט כזה הלא להכיר דבר זה לא צריך **לא דעת ולא תבונה,** (ר"ל דעת ע"י הבחינה ונסיון, ולא תבונה ע"י מופתי השכל) כי אם רק ישיב אל לבו יאמר, **הלא חציו שרפתי במו אש,** ואף אפיתי (כנ"ל פסוק ט"ו ט"ז) ואיך יתרו לתועבה אעשה. (וכפל דבריו אם עשהו לאלהות איך יתרו לתועבה אעשה? ואם עשהו לסגוד ע"י לכחות הרוחניים איך **לבול עץ אסגוד,** הלא הוא עץ הבלה ונפסד ואיך יעשה רושם בין כוכבי שמים הקיימים) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לתועבה אעשה.** תועבה מציין גנאי האליל שעושהו לאלהות, שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו, **ובול עץ,** מציין פחיתת החומר מצד שחושב אותו כטלמס וקמיע אל הכוכבים ולכן אמר אסגוד, לפי שכתבתי (בפסוק טו) : **ויתרו,** ובפסוק י"ז אמר ושאריתו, ויובן עפמ"ש למע' (ד' ג') בהבדל בין שאר ונותר, ששאר הוא הנשאר בכוונה, ונותר הוא הנותר מעצמו, ולכן אמר תחלה ושאריתו, כי הלא ישאיר את העץ בכוונה לצורך הפסל. אבל פה שמדבר בגנותו אמר ויתרו, כאילו העץ שנשרף היה העקר, והפסל מותרתו אחר שהיא תועבה : (מלבי"ם באור המלות)

לכ רעה אפר לב הותל הטהו וְלֹא-יֵצִיל אֶת-נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמֶר הֲלוֹא שָׁקַר בְּיָמַי׃ (o)

רש"י רועה אפר לב הותל הטהו. לבו אפר הותל הטהו לעשות לו רועה של אפר הדמות שנסרף חליו ונעשה אפר הקוטה הזה היה אומר שהוא לו לרועה ולמפרנס, דבר אחר רועה אפר ל' ריעות עובד עבודת אחרים ומחבר חליו עבודת אחרים שהיא אפר : ולא יציל. הנתעה את נפשו לאמר הלא שקר בימיני ויפרד מעליו : (רש"י)

מצודת דוד **רועה אפר וכו'.** ר"ל לבו המהתל ומלעיג בו הסיתו שיקבל לרועה ומנהיג את הדבר אשר חשוב אל האפר כשישרפוהו : **ולא יציל.** אף האומן העושה הפסל לא יציל נפש עצמו ולא יאמר הלא מה שעשיתי בימיני הוא שקר ואין בו תועלת כי מעשה ידי הוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רועה**. ר"ל מנהיג : **היתל**. ענין לעג וכן ויהתל בהם אליהו
(מ"א) (יח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **רעה אפר**, ואמר הנה הרועה את האפר, ר"ל מי שאינו יודע כלל כי האדם יש בו נפש אלהית גבוה ונעלה מאד, עד שלא יצויר כלל שהאדם ישתחוה אל הדומם והצומח, כי הוא נעלה מהם ע"י כח נפשו, כי הוא אינו יודע את הנפש כלל, רק הוא רועה אפר, מנהיג את האפר והגוף, (כמו רעה אמונה, רועה רוח), עליו אין תימה כלל כי **לב הותל הטהו** לבו המהתל ומצחק עליו הטהו מני דרך עד שיחשוב אי"ע גרוע מן פסל עץ ואבן, להכנע לפניו, **ולא יציל את נפשו** שיזכור איך אעשה כזאת נגד נפשי שהיא אלהית שכליית, ואיך אכניעה לפני דומם וצומח, או שיאמר עכ"פ **הלא שקר בימיני**, הלא השקר הוא גלוי וברור כאילו הוא חקוק על ימיני, כי השקר גלוי וברור. כי אחר שהוא רועה אפר ואינו יודע מנפשו כלל, הוא באמת גרוע מן הפסל ואין עליו תימה כלל, אבל.
(מלבי"ם) (באור) (הענין)

מלבי"ם - באור המלות **רעה אפר**. גוף האדם מצד שסוף הרכבתו להתפרד, נקרא אפר, ואנכי עפר ואפר, זכרונכם משלי אפר, ושכל האדם ינהיג את כחות החיים כרועה צאנו, ועת ירעם עפ"י כחותיהם המעולים הנפשיים, הוא רועה הנפש, ובהפך הוא מנהיג האפר ותאות הגוף כמ"ש ולא יציל את נפשו, ופעל התל, הוא המדבר דברים בעלי שתי פנים לצחק על חברו
(מלבי"ם) (באור) (המלות)

זְכַר-אֱלֹהִים יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עֲבָדִי-אֶתָּה יִצְרָתִיךָ עֶבֶד-לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל
לֹא תִנְשָׁנִי:

רש"י **לֹא תִנְשָׁנִי**. לֹא תהיה שְׂכֹחַ מִיִּרְאָתִי : (רש"י)

מצודת דוד **זכר אלה יעקב**. אם העכו"ם לא יבינו את זאת אתה יעקב זכר אלה הדברים ולא תתפתה אחריהם כי עבדי אתה ולא עבד האליל : **יצרתיך עבד לי**. בראתיך להיות לי לעבד ולכן אתה ישראל לא תשכחנו :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **תנשני**. ענין שכחה וכן נשני אלהים (בראשית לא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **זכר אלה יעקב**, אבל אתה יעקב הלא אתה ידעת מעלת האדם מצד צורתו, וביחוד אתה ישראל, שנפשך גבוה מאד אף ממלאכי השרת כמו שמורה ע"ז שם ישראל כי ישר אל מלאך ויוכל, וכ"ש מהעכו"ם כי עבדי אתה לא עבד אלהי נכר, וחוף מזה שאתה עבדי מצד עבודתך אותי, הנה יצרתיך עבד לי, כי נוצרת ע"ז מצד התולדה ע"י

שנתתי לך נפש עליונה אלהית, הנה אתה ישראל לא תנשני, אתה צריך לזהר בל תשכח אותי ולעבוד אלהי נכר (כב) מחיתי, ואעפ"י שעונותיכם מבדילים עתה ביניכם לבין אלהיכם, ולא אוכל להשכין שכינתי בתוכם, עד שהם דומים כעב וכענן המאפילים בפני קרני השמש, כן יסוככו ביני וביניכם מ"מ אמחה את הפשעים כאשר ימחה העב והענן ע"י הרוח המפזר אותם כן אמחה את פשעיך הגדולים שדומים כעב. ואת חטאתיך השוגגים שדומים כענן שאינו מאפיל כמו העב, רק בתנאי אם תשוב אלי בתשובה, כי אז גאלתיך, אז אם תשוב הנה כבר גאלתיך, כי הגאולה מוכנת ועקר הדבר תלוי בתשובה, ואז בעת הגאולה לא יעבדו עוד לכוכבים ומזלות, כי אז. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות (כא-כג) כעב פשעיך וכענן חטאתיך. העב עב מן הענן, והפושע פשע יותר מן החוטא, וההבדל בין יעקב ישראל (למעלה ט' ז'): (מלבי"ם באור המלות)

כב מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך:

רס"י מחיתי כעב פשעיך. במלכים ובמדבר גם עתה שובה אלי: (רס"י)

מצודת דוד מחיתי כעב. מעולם מחיתי פשעיך בעב הזה הנמחה במים: וכענן וכו'. כפל הדבר במ"ש: שובה אלי. לכן שוב אלי כי אני הוא הגואל אותך (מצודת דוד):

מצודת ציון מחיתי. ענין מחיקה וכן אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך (לעיל מג). כעב וכענן. הם ענין אחד וכפל במ"ש: (מצודת ציון)

כג רנו שמים כי-עשה יהוה הריעו תחתיזות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל-עץ בו כי-גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר: (o)

רס"י פלחו. ל' פתחון פה: (רס"י)

מצודת דוד רנו שמים. הוא דרך משל ור"ל שמחה גדולה תהיה בעולם: כי עשה ה'. ר"ל עשה מה שעליו לעשות ולקיים והוא גאולת ישראל: תחתיות ארץ. היא הנקודה האמצעי מכדור הארצי: יער. מקו עמידת האילנו: ובישראל יתפאר. ע"י גאולת ישראל יתפאר בפי כל: (מצודת דוד)

מצודת ציון הריעו. מלשון תרועה: תחתיות. מלי תחת ומלמטה: פצחו.

פתחו פה בהרמת קול לרנן וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד) : **יתפאר**. ענין
שבח והלל :

מלבי"ם - באור הענין **רנו שמים**, השמים ירונו לה' יען כי יתראה לכל כי
עשה ה' שה' עשה את השמים ומנהיג את המערכת, וגם בל יתעו אז
כתועים האומרים עזב ה' את הארץ ביד ממשלת הכוכבים, כי **גם יריעו**
תחתיות ארץ כי גם שם יתראה כבוד ה' והשגחתו, ולא שישגיח בארץ רק
השגחה כללית, כי **גם הרים יפצחו רנה** ואף היער וכל עץ אשר בו כי
תתפשט ההשגחה על כל פרטי אישי הבריאה אף על הצומח, ובמה יכירו
השגחתו? **כי גאל ה' את יעקב, ובישראל שהם הצדיקים עוד יתפאר ע"י**
שיעשה להם נסים גדולים ואותות ומופתים לתפארת: (מלבי"ם באור הענין)

לכד כה-אמר יהוה גאלך ויצרך מבטן אנכי יהוה עשה כל נטה שמים
לבדי רקע הארץ (מי) (אתי) מאתי:

רש"י ויוצרך מבטן. מאז ויתרוללו הבנים בקרבה (בראשית כה) הייתי לך
לעזרה ובחרתיך : נוטה. שמים לבדי : (רש"י)

מצודת דוד **ויוצרך מבטן**. מעת צאתך מבטן אמך יצרתוך לי לעם : **עושה**
כל. כל דבר הנעשה. לבדי. ואין מי יעזור לי : **רוקע הארץ מאיתי**. פרישת
הארץ הוא מאתי ר"ל ממני : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רוקע**. ענין פרישה ושטיחה כמו לרוקע הארץ על המים
(תהלים קלו) :

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר ה'**, מתחיל ענין חדש מדבר מתחלה מן
גאולת בבל ויסובב דבריו מגאולה זו על הגאולה העתידה. **גאלך** בעתיד,
ויוצרך מבטן בעבר, **אנכי ה' עשה כל**, לא כאומרים שהעולם נברא ממנו
בהכרח כצל מהשמש, וכמושכל מהמשכיל, כמו שהיה דעת אריסטו, ולא
כהאומרים שהעולם בראו ה' ע"י חומר קדום, עז"א אנכי ה' עושה, כי
הפועל בהכרח לא יקרא בשם עושה כפ"ש הפילוסוף, ואנכי ה' עושה כל,
הכל גם חומר העולם בראתי יש מאין. **נטה שמים לבדי** לא כהאומרים
שנשתלשלה הבריאה מאתו ע"י עילות ועלולים, כי אני נוטה שמים לבדי
בלי מסייע. **רקע הארץ מאתי** ר"ל ולא כהאומרים שהנהגת הארץ נמסרה
בידי הטבע או מערכת השמים, כי הלוא רקיעת הארץ על המים, הלא זה
בא בהכרח מאתי, כי הוא כנגד הטבע הנטוע ביסוד המים שיקיף את יסוד
העפר מכל סביביו, ולא שיהיה תחתיו: (מלבי"ם באור הענין)

לכה מפר אתות בדים וקסמים יהולל משיב חכמים אחר ודעתם ישכל:

רפ"י מפר אתות בדים. לפי שאני נטיתי שמים לפיכך אני יכול להפר אתותם : בדים. הם החוזים בכוכבי ע"י אתות השמים ועל שם שפעמים הרבה שהם מכזבים קורין אתותם בדים, שאני מחליף השמים שלמעלה וטועין אלו הנשאלין זהם ולפי שאיכטגניני בכל היו חוזים בכוכבים כמו שהוא אומר (לקמן מז) יעמדו נא ויושיעוך הוצרי שמים לכך הוא אומר שיפר אתות בדיהם כי אני הוא שהפרתי אתות בדי מלרים : (רפ"י)

מצודת דוד מפר. מבטל האותות של חוזי הכוכבי ולא יהיה כן : **וקסמים יהולל**. משטה דעת הקוסמי ולא יועילו בפעולותיה' : **משיב חכמים אחר**. לפי שדרך החכמים להתחכם בכל פעם יותר אמר שהמקום משיב החכמים לאחור ר"ל שמתטפשים ומתאבדים מן החכמה ונעשים סכלים (מצודת דוד) :

מצודת ציון מפר. ענין מניעה ובטול כמו אישה הפרס (במדבר ל) : **אותות**. מלשון אות וסימן : **בדים**. ענין כזב הבדוי מן הלב וכן בדיך מתים יחרישו (איוב יא) וחוזי הכוכבי יקראו כן כי ע"פ הרוב ידברו כזב הבדוי מן הלב : **וקוסמים**. הוא ענין כשוף : **יהולל**. ענין שטות כמו ושופטים יהולל (שם י"ב) : **יסכל**. מלי סכלות ושטות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מפר, ר"ל ואחר שאני בראתי ומשגיח על העליונים והתחתונים בהנהגה בחיריית כפי רצוני הפשוט, א"כ אני הוא המפר **אותות בדים** ומזלות, שהגם שימצא אות במהלך המזלות שלא תבנה ירושלים אפיר אתות השמים, גם **קסמים יהולל**, הקוסמים שמשגיחים ע"י חכמת הקסם מה יהיה בעתיד ידמו כהוללים ומשוגעים כי לא יהיה כמו שקסמו. גם **משיב חכמים אחר** החכמים הם חכמי הטבע, אותם **ישיב אחר ודעתם יסכל**, ור"ל כי חכמי הטבע ישיגו מה שעתיד להיות על פי חקי הטבע, והם ילכו בבחינתם לפנים, והוא שילכו תמיד לחקור מן הסבה אל המסובב, כשראו הסבה ישפטו בדעתם שהמסובב מוכרח לבא, אם יש אש מוכרח שיבא עשן, אם יש נשיאים יבא הגשם, אמנם לפעמים יטעו ולא יהיה הדבר ולא יבא כמו ששפטו, אז ילכו לאחור, והוא שישובו אחור מן המסובב אל הסבה, למשל למה לא היה גשם ע"י הנשיאים. ? מפני שהיה רוח. אולם לא יצליחו בחקירתם, רק כשיהיה המנהג עפ"י הטבע, אבל אחר שאני אשדד חקי הטבע ואפיר אותם, אז החכמים ששפטו תחלה מן הסבה אל המסובב, וראו שלא בא הדבר כמו שהיה מוכרח לבא עפ"י חקי הטבע, ישובו אחור לבקש הסבה הטבעיית אשר גרמה זאת, ואז יראו כי ה' סכל דעתם, כי יראו שאין לדבר הזה סבה טבעיית כלל, רק אצבע אלהים הוא : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בדים, כהני האליל חוזי הכוכבים שהיו רגילים לשאת אפוד בד ועשי"ז נקראו בדים, והקסם היה ע"י ענינים אחרים מגידי העתידות להמהבילים האלה, וקסמי לי באוב (ש"א, כח חי), **יהולל**, מענין הוללות ושגעון : **אחור**, ראה דוגמתו למעלה (מ"א כג, מב כג) : (מלבי"ם באור המלות)

כפן מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האמר לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה אקומם :

כפ"י מקים דבר עבדו. משה : ועלת מלאכיו. מלאך אחד אמר ליעקב ישראל יהיה שמך (זכראקית לב) וקיימתי דבריו אף כאן אקיים עלת נביאי האומר על ירושלים תושב : (כפ"י)

מצודת דוד מקים דבר עבדו. זה ישעיהו : ועצת מלאכיו. המה יתר הנביאים : האומר. אשר כל אחד מהם ניבא ואמר בעבור ירושלים שתהיה מיושבת מאנשים ובעבור ערי יהודה אמר שתהיינה בנויות אחר מפלת בבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון מקים. מלי קיום : מלאכיו. שלוחיו : ישלים. מלי השלמה וגמר : לירושלים. בעבור ירושלים וכן פתח פיד לאלם (משלי ל"א) : תושב. מלי ישיבה : תבנינה. מלי בנין : וחרבותיה. מלי חורבה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מקים, ר"ל מה שישתנה בין הוראת הכוכבים, בין הוראת הקוסמים, בין הוראת הטבעיים, שכולם יהיו מורים שבבל תהיה מצלחת וירושלים מושפלת, ואני אהפך הדבר, זה יהיה מפני כי אני המקים דבר עבדו, ור"ל כי הנס יהיה מפני שני פנים. א. ע"י גזרת הצדיקים או תפלתם, כמ"ש אליהו חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ר"ל אני אומר זה בנבואה רק בגזרה, אני דובר וגוזר וכן יקום. ועז"א מקים דבר עבדו שהוא הצדיק העובד אותו. ב. לקיים הנבואה, אם יבקש הנביא אות ומופת למען ישיג התכלית הנרצה אצלו שיאמינו בנבואתו, ועז"א ועצת מלאכיו ישלים, מה שמלאכיו ושלוחיו יעצו דרך עצה להשיג התכלית הנרצה, ומצד שני אלה, שהוא תפלת הצדיקים והגדת הנביאים יעשה הנס הזה, והוא. האמר לירושלם, תושב וגם שאר ערי יהודה תבנינה וגם חרבותיה של ירושלים שהוא המקדש והעזרות אקומם אני בעצמי ובכבודי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עבדו, מלאכיו, הצדיק נקרא עובד ה', והנביא נקרא מלאך ע"ש שליחותו : דבר, עצה. הדבר הוא ההחלטי, והעצה הוא לצורך

איזה תכלית מיוחדת כנ"ל (ח' י'): (מלבי"ם באור המלות)

לכז האמר לצולה חרבי ונהרתיק אוביש:

רס"י האומר לצולה חרבי. האומר לצבל התיבסי : ונהרותיק אוביש. לפי שהיא יושבת על נהרות מדמה הריגת אוכלוסיה ליובש נהרות : (רס"י)

מצודת דוד האומר לצולה. אשר כל אחד מהנביאים אמר על בבל העומדת במצולה שתהיה מקום חורב רצה לומר שכל אוכלוסיה יאבדו ולפי שיושבת במצול' המשיל אבדן אנשיה ליבושת המי' : ונהרותיק אוביש. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון לצולה. למצולה וענינו מקום רבוי המיה וכן ותשליכני מצולה (יונה ב). חרבי. ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח) : אוביש. מלי יבש : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין האמר, וגם לבבל הגם שהיא מצולה ועמוקה והמים מתאספים שם בדרך הטבע אומר לה חרבי שלא יהיה בה מים, וגם נהרותיה אוביש, הגם שבדרך הטבע א"א שייבשו במדינה הזאת העומדת במצולה (והנמשל הגם שעפ"י הטבע בבל מצלחת ובצורה מ"מ יהפכנה ה', וזה יהיה ע"י כורש, שכבש את בבל, ונתן לישראל רשות לבנות ירושלים) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חרבי, אוביש. חרב בבחינת הלח המתיבש, ויבש הוא היבש לגמרי (כנ"ל יט ט') ומוסיף אף אוביש לגמרי : (מלבי"ם באור המלות)

לכח האמר לכורש רעי וכל-חפצי ישלם ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד : (פ)

רס"י רועי. מלך שלי : (רס"י)

מצודת דוד האומר לכורש. אשר כל אחד אמר בעבור כורש שהוא יהיה רועי לרעות צאני והם ישראל והוא ישלים חפצי לאבד את בבל ולשלוח את ישראל מן הגולה : ולאמר. לצוות בעבור ירושלים לבנות אותה ואת ההיכל יצוה ליסדה (כי בימיו לא נבנה כי אם היסוד ונשלם בימי דריוש כמ"ש בחגי) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חפצי**. רצוני : **תוסד**. מלי יסוד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין האמר, כי הנס יהיה בשני פנים. **א**. שידוד חקי הטבע. **ב**. שידוד חקי הבחירה והחפשיית, שיהפך הי לב שרים שיעשו רצונו ונס זה קשה יותר, (הגם שאצל בני אדם לא יוחשב זה לנס כ"כ, כי הבחירה חפשיית יותר מחקי הטבע) ובזה הוסיף שבזה יגדל הנס הזה בכלל, שיכריח בחירת כורש אל רצונו. **האמר לכורש רעי**, אני **אומר לכורש את רעי** ורעיוני אגלה לו את אשר במחשבתי והוא **כל חפצי יעשה**, ומה יהיה החפץ הזה כי הוא יאמר **לירושלם תבנה והיכל תוסד**. (ותפס בהיכל תוסד, כי הבנין כולו יחס אל הי עצמו, כמ"ש (כ"ז) וחרבותיה אקומם) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות רעי. כמו ולי מה יקרו רעיך אל, הרעיונות שלי (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-מה

א כה-אמר יהוה למשיחו לְכֹרֶשׁ אֲשֶׁר-הֶחֱזַקְתִּי בְיָמֵינוּ לְרֹד-לְפָנָיו גוֹיִם וּמַתְנֵי מְלָכִים אֶפְתַּח לְפָתַח לְפָנָיו דְּלֹתַיִם וְשַׁעְרִים לֹא יִסְגְּרוּ:

רס"י למשיחו. כל קס גדולה קרויה משיחה כמו כך נתתיה למשחה (במדבר יח) ורבותינו אמרו למלך המשחה אומר הקב"ה קובל אני לך על כורש כדאיתא במסכת מגילה : לרד לפניו גוים. להרקייע ולרדד לפניו גוים, לרד לשטוח : ומתני מלכים אפתח. לשון חלשות הוא זה ושזר כח כי חגורת מתנים הוא זירוז כח כמו אזר נא כגזר חלציך (איוב מ) ואתה תאזר מתניך (ירמיה ח) ומזיח אפיקים ריפה (איוב יב) ל' שצרון כת. לפתוח לפניו. דלתי שערי צבל, שערים הוא חלל פתח השער, דלתים הם הפותחים ונועלין בהן את השער : (רס"י)

מצודת דוד למשיחו לכורש. על משיחו על כורש ר"ל על כורש שהגדיל והמשיל אותו : **אשר החזקתי בימינו**. הוא ענין מליצה ור"ל נתתי הכח בידו : **לרד**. לשטוח העכו"ם לפניו להיות לו למדרך הרגל : **ומתני מלכים אפתח**. ר"ל אתיש כח המלכים הנלחמים עמו ולפי שמי שהוא חגור

במתניו הוא מזורז וחזק לכן אמר כאלו אפתח האזור ויותש כחם. דלתים. דלתי שערי בבל : לא יסגרו. יבוא במ כחפצו כאלו אינה סגורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון למשיחו. הוא ענין גדולה ורוממות וכן נתתיה למשחה (במדבר י"ח) : החזקתי. ענין אחיזה : לרד. ענין שטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמ"ד) : אפתח. ענין התרת הקשר וכן יתרי פתח (איוב ל) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה' למשיחו לכורש, אשר משח ומנה אותו למלאות דבריו. אשר החזקתי בימינו להוליכו אל המלחמה והכיבוש והמשרה, למען לרד לפניו גוים שירדה במ בפרך, וגם לא יפחד שמלכיהם ילחמו נגדו, כי מתני מלכים אפתח מן חרבם החגורה על מתניהם, וגם לא יירא מערים הבצורות שיושביהם ימרדו בו, כי אפתח לפניו דלתים ר"ל אף הדלתות הפנימיות שדרכם להיות סגורים אפתח לפניו, וממילא שערים החיצונים לא יסגרו כלל, עד שכל ערים הבצורות יהיו פתוחים לפניו. (עתה מתחיל דבורו) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות למשיחו. ע"י משיחה היו מיחדים אותו לאיזה התמנות של גדולה, הכהן המשיח, יען משח ה' אותי לבשר ענוים : דלתים ושערים. דלתים כולל דלתי כל הפתחים, חיצונים ופנימים, דלתות הפתחים ודלתות השערים. אבל שערים הם רק החיצונים : (מלבי"ם באור המלות)

בב אֲנִי לְפָנֶיךָ אֱלֹהִי וְהַדּוּרִים (אוֹשֶׁר) אֲיֹשֶׁר דְּלֹתוֹת נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בְרָזֶל אֲגַדֵּעַ :

כס"י והדורים אישר. ת"י וסוריאל אכנז כמו הדר הדרנה על סס ססובצת החומה את העיר ויש לפרש הדורים אורחות מקלקלות אישר לפניו : (כס"י)

מצודת דוד אני לפניך אלך. תצלח במלחמה כאלו אלך לפניך להלחם בעבורך : והדורים אישר. דרכים המעוקמים אעשה ישרים ושויים ר"ל לא תכשל בדרך מהלכך : דלתות וכו'. הוא ענין מליצה לומר לא יתחזקו במבצר העיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון והדורים. ר"ל דרך מעוקם ומסובב ובדרז"ל הדורא דכנתא (חולין קי"ג) והם המעים המעוקמים ומסובבים זה על זה : אישר. מלי ישר ושוה : ובריחי. כעין מטה עשוי לשומו אחורי השער לסגרו : אגדע. ענין כריתה כמו שקמים גודעו (לעיל ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אני, דע כי הגם שכחך חלוש מעשות הגבורה הזאת, **אני לפניך אלך** לכבוש הדרך לפניך, **והדורים אישר** דרכם היה לשום דרכים עקומים לפני המבצר לבל יוכל האויב לקרב אל השער, והיו צריכים להקיף אותם ואני אישר את ההדורים האלה, **דלתות ר"ל** בכיבוש הטבעי אם מתקרבים אל המבצר שוברים הבריחים ועי"כ נפתחים הדלתות, אבל **אני דלתות נחושה אשבר תחלה ואחר כך ובריחי ברזל** **אגדע** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הדורים. בודד, ובלשון התלמוד על הסיבוב, אהדורי אפתחא **לא** מהדר (מלבי"ם באור המלות)

ג ונתתי לך אוצרות חֶשֶׁךְ וּמִטְמְנֵי מִסְתָּרִים לְמַעַן תִּדַע כִּי-אֲנִי יְהוָה הַקּוֹרָא בְּשֵׁמִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

רס"י הקורא בשמך. עדיין לא נולדת ואני קורא לך קס כורס : (רס"י)

מצודת דוד ונתתי לך. אמסור בידך אוצרות בבל : **אוצרות חושך**. דרך האוצר להטמן במקום חושך : **ומטמני מסתרים**. דברים הטמונים במקום סתר וכפל הדבר במ"ש : **למען תדע**. אעשה לך כל זה למען תדע כי אני ה' עושה זאת ולא בכח ידך כי יהיה חוץ מן הטבע. הקורא וכו'. אשר קורא בשם כורש עד לא נולדת הוא אלהי ישראל וממנו בא הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומטמני. מלי' הטמנה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונתתי, אחר שתכבוש המבצרים האלה אמסור בידך גם האוצרות הנמצאים שם, וגם המטמונים שהטמינו במסתרים, והנה ההגדלה הזאת אעשה לך מפני שני טעמים. **א**. למען תכיר את שמי הגדול. **ב**. למען ישועת ישראל עז"א, **א**. למען תדע כי אני ה' הקורא בשמך, (להגדילך שלא כדרך הטבע). **ב**. יען כי אני אלהי ישראל שיחדתי אלהותי והשגחתי עליהם, ולכן אעשה זאת : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מטמני מסתרים. הטמון מכוסה בעפר או בקש, והנסתר יעלימו מקומו אף ששם אינו טמון ומכוסה, וכן יש טמון שאינו נסתר, אם חפהו בעפר ברחוב שהכל יודעים שהוא פה. וטמון הנסתר הוא הקבור בקרקע ובמקום נעלם : (מלבי"ם באור המלות)

יד למען עבדי יעקב וישראל בחירי ואקרא לך בשמך אכנף ולא

יְדַעְתָּנִי:

רָפָ"י למען עבדי יעקב. שתוליאהו מגלות צבל : ולא ידעתני. לא עשית
לחוני כי חני אמרתיו הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי זכס מכל עמו
רשות נתן להם לילך וכל הטורח פורק מעל לוארו : (רפ"י)

מצודת דוד למען עבדי יעקב. כ"ז אעשה בעבור ישראל להוציאם מבבל :
ואקרא וכו'. פעם קראתי עליך בשמך כורש ופעם חתם שמו עם כי ידבר
עליו והרי הוא כאלו מזכירו בשם הכנוי : **ולא ידעתני.** ר"ל ולא בזכותך
כי עדיין לא נוצרת ולא מצאת זכות א"כ אין זה כ"א למען עבדי יעקב :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **אכנך.** ענינו שם שאינו שם העצמי וכן ובשם ישראל יכנה (לעיל
מ"ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למען עבדי יעקב, ור"ל הגם שהם קטנים מצד
עבודתם ונקראים מצד זה בשם יעקב, כי לא היו צדיקים גמורים בעת
ההיא, אבל מ"מ הם ישראל בחירי שע"י שבחרתים לחלקי הם נקראים
ישראל בשם המעלה והגדולה. והנה הנסים שיעשה ה' תמיד לצרכו לא
ינבא עליהם טרם בואם, אבל הנסים שיעשה בשביל ישראל ינבאו עליהם
הנביאים טרם בואם, לז"א ויען שעשיתי זאת למען עבדי יעקב לכן
ואקרא לך בשמך גם אכנך בשם הכבוד והמעלה גם בעוד אשר לא ידעתני
שהוא טרם נולדת עדיין מאז נבאו נביאי עליך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עבדי יעקב וישראל בחירי. ע"י למעו (מד א'). **אכנך.**
שם הכבוד למעלה (מד ה') : (מלבי"ם באור המלות)

לְהַ אָנִי יְהוָה וְאִין עוֹד זוֹלָתִי אִין אֱלֹהִים אֲאֶזְרָךְ וְלֹא יְדַעְתָּנִי:

מצודת דוד **זולתי וכו'.** כפל הדבר במ"ש : **אאזרך.** נתתי לך חוזק ועדיין
לא ידעת אותי כי עדיין לא נולדת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אאזרך.** מלשון אזור וחגורה והוא ענין חוזק כי האזור במתניו
הוא חזק ומזורז : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אני ה' ואין עוד, למען יובנו הכתובים הבאים צריך
להקדים הקדמה קצרה, בין עם פרס התפשטה בעת ההיא אמונת
השניות, שהיו אומרים שנמצא לעולם שתי התחלות, האחת היא
המוציאה את האור וההויה והטוב, והשנית היא מקור החשך וההעדר

והרע, והיו אומרים ששתי ההתחלות האלה אשר ממלכת האחד תגבל בקצה ממלכת השני הם במלחמה תמידית זה בזה לפעמים ינצח האחד ולפעמים השני, עד שבאחרית ינצח האור את החשך, ובעלי הדעה הזאת היו אומרים שהחשך והמות והעורון אינו העדר רק קנין, האור והחשך הם שני קנינים מתנגדים לפי דעתם כמו הקור והחום, והיה קשה להם לצייר שיצאו דברים הפכיים מתנגדים משורש אחד, ולכן אמרו כי הטוב כולו יוצא משורש אחד כולו טוב, והרע והחשך ההעדר והמות מהתחלה אחרת כולו רע. ואנחנו המאמינים נאמר לסכלים האלה, הרע והטוב האור והחשך החיים והמות אינם קנינים מתנגדים, כי החשך והמות והרע הם רק שלילות האור והחיים והטוב, ואינם דברים נוספים בגוף עצמו, רק העדרי הקנינים ממנו, ואנחנו מיחסים לה' אך פעולת הטוב והמציאות, כי הוא מצד עצמו אך טוב, אמנם אחר שראה בחכמתו הנעלמת לברוא את העולם הזה הגשמי, אשר לא יצוייר בה הויה רק בהעדר, והחומריים לא יפעלו ויתפעלו רק ע"י שהם תמיד ממירים צורותיהם ע"י כח ההעדר המוסד בס, ימצא בעולם גם חשך ורע מות ועורון ודומיהם מהרעות, ואלה לא יתיחסו לפעולות ה' רק מזה הצד שלא ברא את החומר בענין שלא יהיה ההפסד וההעדר כרוך בעקבו, רק גבל פעולתו, עד שעת המציא ההויה מן ההעדר לא השמיד את ההעדר מכל וכל, כי נשאר מעצמו בכח החומר מזה הצד שבעת תכלה כח ההויה אשר היא מוגבלת ישוב ההעדר היסודי ויתגלה כבתחלה, למשל בכלות הכח הטבעי המיוסד בגוף האדם לקיומו, יסיר מר המות וההעדר הכרוך בו, וה' לא בראו רק שהשאירו כמו שהיה, במה שלא חלק להחומר כח בלתי בעל תכלית, בלתי משתנה, אבל הלא אז לא היה חומר, אז לא היה האדם או יתר הנמצאים החומריים, אדם או נמצאים חומריים, רק נמצאים קיימים באיש בלתי משתנים, וכן עת יצר האור שהוא מגרש את ההעדר שהוא החשך, לא עשאו בכח בלתי מוגבל בלתי משתנה, רק הגבילו בתנאים מיוחדים, שעת לא ימצאו התנאים האלה לא יהיה האור, ויבא ההעדר שהוא החשך לרגליו, ויתיחס מצד זה גם החושך לבריאת ה', מצד שברא האור משתנה מתנענע, והנה שני השמות שאנו מיחסים לה', שהוא שם הויה ואלהים, כבר בארתי בפ"י בראשית, כי השם הויה נכויין בו אל ענינו מצד עצמו, כמו שהוא מוכן בכחו להוות ולהמציא את המציאות, והוא מזה הצד אך טוב, כי הרע וההעדר לא יצא מאת ה' כלל, אבל שם אלהים, בו אנו מכנים אותו מצד הכחות הרבות ושונות אשר התנוצצו בכל חלקי המציאות מן המקור הזה האחד והטוב במוחלט, הנה אחר שהכחות האלה השפיעם במדה וקצב וגבול, ומזה הצד נשאר ההעדר שהיה תחלה אורב להם לירש את המקום שאחרי הגבול הוא, שבעת יכלה גבול הכח ההוא בא ההעדר תחתיו, נוכל לאמר מזה הצד שהשם אלהים יוליד גם מות ורע וחשך ודומיהם, לא מצד שהוא המציא ההעדרי האלה, כי הם נמצאים מעצמם, או אמור כי הם בלתי נמצאים, כי הם רק העדר המציאות, רק מזה הצד שהכחות אשר השפיע אל הנמצאים הם בעלי מדה וגבול, ועי"ז הניח מקום אל ההעדרי לחול אחרי הגבול ההוא, מזה הצד אמרו חכמינו האמתיים כי

שם הויה מדת הרחמים ושם אלהים מדת הדין, כי מצד שהוא פועל וממציא הוא רק רחמים וטוב, כי את הרע לא המציא, ואינו במקורו שימציאהו, אך מצד שגבל ומדד את אשר המציא נמצא בו מדת הדין, ומצא הרע וההעדר מקום לחול. והנה אין ספק בעיני, כי כמו שהאריך החוזה עת נבא על בבל וגלותו להתוכח ולהוכיח נגד עובדי האלילים והפסילים אשר עבדו אותם הכשדים בעת ההיא, כן לא נמנע עת נבא על ממלכת כורש מלך פרס וביאת ישראל תחת רשותו מלהתוכח נגד אמונת השניות וטענותיהם, אשר נמשכו אחריה קהל גדול בארץ פרס בעת מלכות כורש, כנודע, ולכן אמר אני ה' ואין עוד וגם זולתי אין אלהים, בין מזה הצד שאני ממציא הנמצאים ומהוה אותם שע"ז מורה שם ה', ובין מזה הצד שאני נותן גבול ומדה להנמצאים שמזה הצד אני נקרא בשם אלהים, אין זולתי ואני אחד בכל הצדדים האלה בתכלית האחדות, הגם שמצד שם ה' ימשכו הטוב והמציאות, ומצד שם אלהים ופעולתו יסתבב גם רע והעדר, מ"מ הכל שורש אחד והתחלה אחת להם, ומה שאזרך ונתתי לך תוקף הגם שאתה לא ידעתני ולא הכרת אמונתי עד עתה היה כונתי למען יתפרסם אמונת האחדות: (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּלְמַעַן יִדְעוּ מִמְזַרְח-שָׁמֶשׁ וּמִמְעַרְבָּה כִּי-אֶפְסוּ בְלַעְדֵי אֲנִי יְהוָה וְאִין עוֹד:

מצודת דוד למען ידעו. את זה הודעתי מראש למען ידעו כולם אשר אין אלוה מבלעדי למחות בידי לא כבשר ודם שמסתיר עצמו מפחד המוחה (מצודת דוד):

מצודת ציון וממערבה. הוא כמו ממערב והזכיר בלשון נקבה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למען ידעו ממזרח שמש וממערבה, ממקום זריחת האור ומקום שקיעתו יכירו כל העולם כי אפס בלעדי, וגם כי אני רק שורש הטוב והמציאות הרע לא יצא מאתי, ועל זה אמר אני ה' ואין עוד לא נמצא רק התחלה פועלת הטוב והמציאות וההויה, ואין עוד, כי התחלה פועלת רע והפסד והעדר וחשך לא נמצא כלל, ואם תשאל ואיך יהיה זה, ומי המציא הרע והחשך. ? אומר. (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּצַר אֹר וּבֹרָא חֲשֶׁךְ עֲשֵׂה שְׁלֹום וּבֹרָא רַע אֲנִי יְהוָה עֲשֵׂה כָל-אֱלֹה: (פ)

רס"י יוצר אור. לכדיקים: ובורא חושך. לזבל וכן עושה שלום ובורא רע (רס"י):

מצודת דוד יוצר אור. ר"ל אני הוא העושה דבר והפכו אני יוצר אור לישראל ואני בורא חושך לבבל אני עושה שלום לישראל ואני בורא רע לבבל שהוא הפוך השלום והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין יוצר אור ובורא חשך, ויש הבדל בין בריאה ליצירה, הבריאה היא הוצאת עצם הדבר, והיצירה היא הוצאת המקרים הדבוקים בו, וידוע בחכמת מה שאחר הטבע שכל עצם נושא מקרים הוא משתנה בהכרח מצד מקריו, כי המקרים ישתנו וימירו צורותיהם, בכל פעם, הגם שהעצם הנושא אותם נשאר ולא ישתנה, ואם היה בורא האור, לא היה מקום להחשך, רצוני אם היה ענין האור עצם בלתי מקבל מקרים לא היה משתנה ולא יצוייר חשך, אבל ע"י שיצר אור, והוא שעצם האור הוא עצם בעל מקרים, ע"יכ ימצא החשך שהוא העדר האור מקום, עת ישנה האור מצבו ע"י התנועה שהוא מקרה קרה אל עצמו, ומצד זה יאמר ג"כ שה' ברא את החשך, הגם שההעדר לא נברא כי אינו קנין (ולכן לא אמר עליו יוצר או עושה חשך כי אינו דבר, רק הוא לא דבר רק בורא, ששם זה הונח על העצם המופשט ערום ממלבושיו שהם המקרים אשר בס יתראה לנו, והחשך מצד שהוא העדר עצמותו הוא החשך בעצמו, ואינו נושא מקרים, וכן עצמות הרע הוא הרע וההעדר, לא דבר אחר, ולא נדע לתאר את ההעדר רק שהוא העדר, ומזה הצד יצדק עליו לאמר שהחשך והרע הם ברואים), אבל נאמר שה' ברא את החשך והרע, ע"י שיצר את האור והשלום שהוא המציאות וההויה, ר"ל ע"י שברא המציאות עצם בעל מקרים שמצד זה הוא משתנה בהכרח, עד שיבואו החשך והרע בעקבות האור והשלום שהיא המציאות, ע"יכ ברא חשך ורע, ובכל זאת אני ה' עשה כל אלה, בל תשאל למה ברא חשך ורע, ר"ל למה הניח לו מקום בהמציאות, ולא המציא את הנמצאים באופן שישמד ההעדר לגמרי, עז"א כל זה עשה ה' המהוה המציאות, כי לולא זה לא היה אפשר לעשות ולגמר המציאות כפי שרצה חכמתו ורצונו יתברך כנ"ל. ובכל זאת הכל עשה מצד הטוב כמ"ש אני ה' עושה כל אלה, מצד שרצה להמציא ולהוות נמצאים. לא מצד הרע, רק לא היה אפשר שיתגלה הטוב הזה באופן אחר, (ועיין במו"נ פע"ג מח"א ופרק יו"ד מח"ג וספר האמונות לרס"ג מאמר א' פ"ד ויתבארו לך הדברים היטב) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יוצר, ובורא, עשה. בררתי בכ"מ כי הבריאה היא הוצאת עצם הדבר יש מאין, והיצירה היא יצירת המקריים המתדבקים, והעשיה היא גמר הדברים ומקרים בלתי מתדבקים, כמו שבארתי בספר זה (כ"ב יא, כז יא, כט טז, לו כו, מא כ', מג א' ז', מד ב', מה יב יח, מו יח, ס"ד ג'). החשך והרע הם העדרים, ועצמותם הוא ההעדר ולא יתכן ליחס להם צורה, לכן אמר בורא שהוא ממוצע בין אין ליש, כי היש בלא צורה אינו יש (ויתיחס אל ה' בריאה זו במקרה, כמו שכתב המורה (ח"ג) כי המסיר המונע יקרא פועל מצד שסבב הדבר, ולמ"ש בפנים אמור מצד

שלא הסיר החשך והרע בעת הבריאה יתיחס מציאותם החליש הזה אליו). על האור אמר יצירה, כי הוא יש ועצמותו נושא מקרים, למשל ההארה והתנועה וכדומה. אבל לא אמר עליו עשיה, כי לא הוסיף בו דבר לתקנו. ועל השלום אמר עשיה, כי השלום פה הוא השלום הכללי המעמיד כל המציאות, שהוא קישור כל היסודות והחלקים והמורכבים והאישים והמינים והסוגים עד יעמדו כולם כגוף גדול מתחבר מן איברים קטנים, שגם הם צריכים אל השלום להתמזגות חלקיהם והתקשרות פרודיהם, עד שרוח אלהים הוא החוט הגדול החורז כל הפנינים האלה, והנפש המחיה כל הפגרים המתים, והרוח הקורא לעצמות היבשות אלה התחברו העצמות עצם אל עצמו ויחיו ויעמדו על רגליהם קהל גדול מתאחדים כממלכה אחת וקיבוץ אחד ישלים קצתו את קצתו ויעמיד קצתו את קצתו ע"י חפץ ה' ודברו העושה שלום במרומיו ועושה שלום בארץ, ועושה שלום בכלל המציאות, ושמו מטעם זה ה' שלום, על השלום הזה שהוא המציאות, אמר עושה, כי אחרי שבראו יש מאין ויצרו עם מקריו המתדבקים בו, אז עשאו וגמרו ותקנו ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ומסיים אני ה' עושה כל אלה, כי כל אלה החשך והרע והאור והשלום צריכים לצורך העשיה שהוא השלמות הבנין על מתכונתו כמו שראתה חכמת הבונה הגדול ית' : (מלבי"ם באור המלות)

לְחַדְשׁוּ הָרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וְשִׁחֲקוּם יִזְלוּ-צֶדֶק תִּפְתַּח-אָרֶץ וַיִּפְרוּ-יֵשׁע וְצִדְקָה תִצְמַיֵחַ יַחַד אָנִי יְהוָה בְּרִאֲתִי: (o)

רַש"י הרעיפו שמים וגו'. לך האמור במקרא מוסב על הגזל ועל הרעיפה הרעיפו שמים לך ושחקים יזלו לך כלומר מאתי יבא הלך להיטיב להם מן השמים : בראתיו. בראתי את הדבר הזה : (רש"י)

מצודת דוד הרעיפו וכו'. ר"ל יבוא לישראל הרבה צדקה וישועה כאלו יזלו מן השמים ממעל וכאלו פתחה הארץ פיה והגדילה פרי הישע : **תצמיח יחד**. עם הישע תצמיח גם הצדקה : **בראתיו**. ומאז הכנתי להם הישע והצדקה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרעיפו. ענין הזלה ונטיפה כמו ירעפון דשן (תהלים ס"ה) : **ושחקים**. כן יקראו השמים : **יזלו**. מלשון הזלה ונטיפה : **ויפרו**. מל' פרי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הרעיפו, אחר שברר שהטוב והרע יוצאים משורש אחד כולו טוב, ואך לתכלית הטוב שהוא המציאות, בא לברר ג"כ כי כן הוא ג"כ מצד ההנהגה שבו תפול ג"כ השאלה הזאת, במה שראינו שהוא מטיב ומריע, משיב כי ה' ישפיע תמיד אך טוב וחסד, כי הוא אך עצם

הטוב, והרע יבא מצד המקבל שלא הכין אי"ע לקבל הטוב ההוא, ונשא משלו מן המטר היורד מלמעלה שאם לא תהיה הארץ מוכנת לקבל טיב המטר אם לא חרשו וזרעו ישוב המטר לה לרוע, לרפשה וללכלכה מבלי צורך, ובכ"ז לא יאמר שה' הרע להארץ ההיא שלא תקבל תועלת המטר, רק היא עצמה אשמה בדבר כי לא הוכנה לקבל הטוב היורד על כל המוכנים לו, וז"ש במליצתו הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק, שחקים הם גבוהים משמים, ומצייר השחקים הגבוהים נוזלים צדק בשפע רב אל השמים שלמטה, ומשם ירעיף מימי הצדק טפות טפות אל הארץ, (הציור הוא כי תצטמצם השפע מטה מטה לפי ערך המקבלים התחתונים שאינם יכולים לקבל נוזלות מי השפע בשפע רב כמו השמים) אבל הארץ לא תקבל תועלת מן השפע ההוא אם לא תפתח את פיה לקבלו, והוא אם הוחרשה ונפתחה ונזרעה זרע, כי רק אם תפתח ארץ אז ויפרו ישע, וכן הוא בנמשל כי הצדק הוא יורד מלמעלה שהוא שפע הצדק מאת ה', אבל לא תשיגנו הארץ רק אם תכין לקראתו זרע הצדקה שהיא המצות שבין אדם למקום, שאז תפרה ישע וצדקה תצמיח יחד, המליצה תציין כי בהחל הצדקה לצמוח כבר תפרה הישע פרי, ע"י המטר העליון שהוא הצדק האלהי, כי אני ה' בראתי והכינותיו באופן זה שיהיה הכל תלוי בהכנת המקבלים: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הרעיפו שמים, ושחקים יזלו. שחקים הם גבוהים מן שמים, כי נגע עד שמים משפטה (ויותר מזה) ונשא עד שחקים (ירמיה נא ט') הבט שמים וראה, ושור שחקים (שור הבטה מרחוק) גבהו ממך (איוב לה ה') ונזל הוא בשפע, ונוזלים מן בארץ, ונוזלים מן לבנון, יזל מים מדליו. ורעף וערף הוא טפות טפות, יערוף כמטר לקחי אף שמיו יערפו טל, (ועמ"ש בפסוק תזל כטל אמרת), ובזה מצייר נזילה בשפע למעלה, ושאחר כך מתחלק לטפות טפות, וכן אמר אשר יזלו שחקים, (ואח"כ) ירעפו על אדם רב (איוב לו כח) : צדק הנאמר על ה', הוא מה שיעשה לפי המעשה והזכות של איש פרטי, ומתדמה בזה עם צדק שאצל בני אדם שמשקיף ג"כ על הענין האישי לא על משפט הכללי וצדקה הנאמרת פה יכוין על המצות שבין אדם למקום שזה גדר צדקה אצלנו (מלבי"ם באור המלות)

טו הו' רב אַת-יְצֹרוּ חָרֶשׁ אֶת-חֲרָשֵׁי אֲדָמָה הַיְאֹמֵר חֲמֹר לְיִצְרוֹ מֵה-
 תַּעֲשֶׂה וּפְעֻלָּהּ אֵין-יְדוּעָה לָּו: (o)

רפ"י הו' רב את יצרו. נתנבא ישעיה על חזקוק שעתיד לעמוד ולקרו' תגר על אורך הללחתו של נבוכדנצר עד אנה ה' שועתי וגו' ותעשה אדם כדגי הים (חזקוק א) והקב"ה אמר ליסעיה למה זה בא לריב אתי סבור הוא שאיני אדם על לב להוסיף את עמי לעת מלאת אשר תלכה הארץ את

פְּתוּחֵיהֶם (ויקרא כו) : אֵין יָדַים לוֹ. אֵין מְקוּם לוֹ : (כ"ז)

מצודת דוד הוּי רַב וְכוּ'. אָמַר זֶה עַל בַּלְשָׁאֲצַר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּי עֲלֵיו הַרְבַּע עִם הַיּוֹצֵר וְזֶהוּ בְּמֵה שֶׁהִיָּה מִתְנַשֵּׂא נֶגֶד הָאֵל וְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ : **חַרְשׁ אֶת חַרְשֵׁי אֲדָמָה**. הֲלֹא הוּא יַחֲשֵׁב כַּחֲרָס עִם שָׂאֵר חַרְסֵי הָאֲדָמָה וְדוּמָה לֵהֶם כִּי כְּכֹלִי יוֹצֵר יִנּוּפֵץ בְּמַהֲרָה כְּמִי"ש בִּיהַ בְּלִילִיָּא קְטִיל בַּלְשָׁאֲצַר מֶלֶךְ כַּשְׂדָּאִי (דְּנִיָּאֵל ה) : **הִיאָמַר**. וְכִי מֵהֲרָאוּ שִׂיאָמַר הַחּוֹמֵר לְהַיּוֹצֵר מֵהַ תַּעֲשֶׂה הֲלֹא אֵין מִמֶּשׁ בְּמַעֲשֵׂיךְ ר"ל הֲלֹא הוּא בִּידֵי כַּחּוֹמֵר בִּיד הַיּוֹצֵר וְאֵיךְ יִתְנַשֵּׂא לְמוֹלִי : **אֵין יָדַים לוֹ**. נְדָמָה הוּא כְּאֵלוֹ לֹא עֲשָׂאוּהוּ יָדַים : (מצודת דוד)

מצודת ציון רַב. מְלִי מְרִיבָה : יוֹצֵרוֹ. בּוֹרָאוֹ : חַרְשׁ. כְּמוֹ חַרְס בְּסַמִּי"ךְ : **חּוֹמֵר**. טִיט. לְיוֹצֵרוֹ. אֹמֵן הַחֲרָס : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הוּי רַב אֶת יוֹצֵרוֹ חַרְשׁ, עֵתָה שָׁב לְהַשִּׁיב עַל הַשְּׂאֵלָה הַנוֹפֶלֶת עַל עֵיקַר הַדְּבָר הַזֶּה, כִּי עוֹד נִשּׁוּב וְנִשְׂאֵל, אִמַּת כִּי לֹא הִיָּה בְּאִפְשָׁר לְהַמְצִיא הָעוֹלָם הַגִּשְׁמִי בְּאֹפֶן אַחֵר רַק שִׂישָׁאֵר מְקוּם לְהַהֲעִיד וְהַרְעַ וְהַחֲשֵׁךְ, כִּי אִם הִיָּה בּוֹרָא אוֹתוֹ בְּעֵינֵי שְׂלֵא יִשְׁתַּנֵּה כִּלְל וְלֹא יוֹפְסֵד לֹא הִיָּה עוֹלָם גִּשְׁמִי, וְהָאָדָם לֹא הִיָּה אָדָם מוֹרְכָב מִבֶּשֶׂר גִּידִים וְעַצְמוֹת רַק מִלֶּאֶךְ אוֹ רוּחָנִי, אֲבָל עוֹד תִּשְׂאֵל הַשְּׂאֵלָה מְדוּעַ בְּרָא אֶת הָאָדָם שִׂיהִיָּה אָדָם, וְאֶת הָעוֹלָם הַגִּשְׁמִי שִׂיהִיָּה עוֹלָם גִּשְׁמִי, עַד שְׂמוּכָרַח שִׂימְצָא בְּמַצִּיאוֹת רַע וְהַעֲדָר, וּמְדוּעַ לֹא עֲשָׂאֵם בְּאִמַּת בְּעֵינֵי מַעוֹלָה מִמֵּה שֶׁהֶם, עִי"ז מִשִּׁיב שֶׁזֶה דוּמָה כְּאֵילוֹ הַכֹּלִי חַרְשׁ יָרִיב עִם יוֹצֵרוֹ, מְדוּעַ יִצַּר אוֹתוֹ שִׂיהִיָּה כֹלִי חַרְשׁ וְלֹא כֹלִי שֶׁל זֶהָב, וְזִי"ש הוּי רַב אֶת יוֹצֵרוֹ חַרְשׁ, מִי שֶׁרַב וּמִתְלֹוֹן עַל יוֹצֵרוֹ שִׂיִּצְרוּ לְהִיּוֹת חַרְשׁ אֶת חַרְשֵׁי אֲדָמָה וְלֹא יִצְרוּ שִׂיהִיָּה זֶהָב וְסַפִּיר, אוֹ שִׂיאָמַר הַחּוֹמֵר לְיוֹצֵרוֹ וְיִשְׂאֵלֵנוּ מְדוּעַ בְּרָא אוֹתוֹ בְּלֹא יָדַים לְמַשְׁמֵשׁ בֵּהֶם, וְזִי"ש **הִיאָמַר חּוֹמֵר לְיוֹצֵרוֹ מֵהַ תַּעֲשֶׂה אוֹתִי עַל אֹפֶן שֶׁאֵהִיָּה כֹלִי וְלִמָּה פְּעֵלְךְ אֵין יָדַים לוֹ?** לִמָּה לֹא עֲשִׂיתָנִי בְּכֹלִי הַתְּנוּעָה וְהַמְשֻׁמוֹשׁ, וְהַתְּשׁוּבָה מִבּוֹאֲרַת שְׂחוֹמֵר הַכֹּלִי חַרְשׁ הוּא חַרְשׁ לֹא זֶהָב, וְכֵן הַכֹּלִי שִׂיעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ אֵינוֹ מוֹכֵן לְהִיּוֹת לוֹ יָדַים וְרַגְלִים כְּבַעִי"ת, וְכֵן אִי"א לְשִׂאוֹל מְדוּעַ לֹא בְּרָא אֶת הָאָדָם מִן חּוֹמֵר אַחֵר בְּלִתֵּי מוֹרְכָב, כִּי הֲלֹא בְּרָאוּ מִחּוֹמֵר זֶה וִיְהִיָּה דוּמָה כְּשֶׁאֵלָה הַרְּאִשׁוֹנָה שִׂישָׁאֵל הַחַרְשׁ לִמָּה לֹא עֲשָׂאוּ מִחּוֹמֵר הַזֶּהָב, וְכֵן אִי"א שִׂישָׁאֵל גַּם אִם בְּרָאוּ מִחּוֹמֵר מוֹרְכָב מְדוּעַ לֹא בְּרָאוּ שְׂלֵא יְהִיָּה נִפְסֵד וּמֵת לְעוֹלָם, כִּי הַחּוֹמֵר הַזֶּה אֵינוֹ מוֹכֵן לְקַבֵּל צוֹרֵת הַנְּצַחִיוֹת, כִּי זֶה יִדְמָה כְּשֶׁאֵלָה הַשְּׁנִית שִׂישָׁאֵל הַכֹּלִי מְדוּעַ לֹא עֲשֶׂה לוֹ יָדַים וְכֹלִי הַתְּנוּעָה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יוֹצֵרוֹ, הוּא פּוֹעֵל בִּינּוּנִי לֹא תּוֹאֵר, ר"ל הַיּוֹצֵר אוֹתוֹ חַרְשׁ : (מלבי"ם באור המלות)

וְהוּי אָמַר לְאָב מֵהַ-תּוֹלִיד וְלִאֲשֶׁה מֵהַ-תְּחִילִין: (o)

רפ"י **הוי אומר לאב מה תוליד.** כסצור הוא להיות מרחס על הבן יותר מאצבו, ד"א הוי צן האומר לאב למה הולדת דומה הוא לזה שהוא רב את יולכו

(רפ"י) :

מצודת דוד **הוי אומר לאב.** חזר והמשילו לבן האומר לאב למה הולדת תולדות ולאם יאמר למה היה לך חבלי לידה וכאומר הלא ידעתם כי יבוא יומם וימותו ולמה ילדתם לבהלה וכן יחשוב בלשאצר לומר אם כלי בית המקדש ישובו לירושלים למה הוגלה בבלה והי לא עזרם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תחילין.** ענין חבלי הלידה וכן לא חלתי ולא ילדתי (לעיל כ"ג)

(מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין הוי, ואם תוסיף לשאול ומדוע עשה כלים מן החומר הזה, ואם החומר הזה שנברא ממנו האדם אינו מוכן שיקבל צורה אחרת רק צורת האדם אשר ימות בהכרח ויקבל שאר רעות מצד טבע חומר, לא היה לו לעשות דבר מן החומר הזה ולא לברא את האדם, משיב שזה דומה למי שאומר להאב למה תוליד ולהאשה למה תחילין חבלי יולדה, טוב שלא נברא האדם משיברא, וזה סכלות, כי הי' ברא מכל חומר הצורה היותר טובה אשר היה באפשרי להמציא אל החומר ההוא לפי הכנתו, וחומר האדם הנולד מן הזרע והדם קבל הצורה היותר טובה לפי הכנת החומר ההוא אשר אי"א שלא ימות ולא יחלה, ומ"מ המציאות הזה טוב לו מן ההעדר, והוא לו טובה וחסד, (ותבין הדברים האלה היטב אם תקרא את דברי המורה (פרק י"א וי"ב חלק ג') ומ"ש בפרושי לספר איוב, בפתיחה למענה איוב השלישית) : (מלבי"ם באור הענין)

יא **כה-אמר יהוה קדוש ישראל ויצרו האתיות שאלוני על-בני ועל-**

פעל **ידי** **תצוני:**

רפ"י **האותיות שאלוני וגו'.** ה"א נקודה קמץ למדת שאינה תמיהה וכן פירשו אם באתם לשאול לי אתם הנביאים שאלוני על אותות שמי' ומופתאי' אשר אתם רואים נולדים בארץ עליהם היו שואלים אותי מה הם אצל על בני ועל פועל ידי ישרים שבצבילם יצאתי את הכל אתם באים לאותי ולקרוא לפני תגר : תלוני. תמוה הוא וכי עליכם לאות על בני אני כבר בראתי להם היסועה במחשבה שעלתה לפני כיצד אנכי העירותיהו בצדק על כורס הוא אומר : (רפ"י)

מצודת דוד **האותיות שאלוני**. אמר נגד העכו"ם שאלו לי העתידות לבוא על ישראל ואגידה לכם : **על בני**. בעבור ישראל שהם בני ופועל ידי תצוו בעבורו להנביאים שיאמרו לכם בשמי מה יהיה בסופם : (מצודת דוד)

מצודת ציון האותיות. **הבאות** : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר ה'**, עתה שב אל הענין שהתחיל בו מגאולת בבל ע"י כורש, שהפסיק באמצע לאמר שה' הוא אך פועל טוב למוכנים לה ומאתו לא תצא הרעות, מזה יסבב עתה כי גם הגלות והרעות שעברו על ישראל ישיבם ה' עתה לטוב וחסד, אומר הנה **האותיות שאלוני** ישראל הם שואלים אותי על דברים הבאים עליהם, שואלים על הגלות והיסורים שסבלו בבבל למה הבאתי עליהם הצרות האלה, ואני אומר וכי **על בני ועל פועל ידי תצוני**, בודאי ירחם האב על בנו ויסבב שישוב הכל לטובתם ולתועלתם, כי (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **האתיות**. דברים ההויים שבאו עתה מקרוב כנ"ל (מד ז') (מלבי"ם באור המלות)

זב **אֲנֹכִי עֲשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עָלֶיהָ בְּרַאתִי אֲנִי יְדֵי נְטוּ שָׁמַיִם וְכָל-צָבָאָם צִוִּיתִי** :

רס"י **אנכי עשיתי ארץ**. ונתתיה לאשר ישר צעני : (רס"י)

מצודת דוד **אנכי עשיתי ארץ**. ר"ל הלא הכל שלי ובידי לעשות כחפצי באין מוחה ולזה שאלו ואגידה לכם : **צויתי**. אני צויתי שיהיו נבראים ומידי בא להם הממשלה בארץ : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **אנכי עשיתי ארץ**, ר"ל זה שנסתפק פן לא יעזור ה' אותנו לא יצוייר רק, או בחסרון הרצון שלא ירצו לעזור לנו, או בחסרון היכולת שלא יוכל לעזור, ושניהם א"א, כי הלא אנכי עשיתי ארץ, תחלה גמרתני את כדור הארץ בכל תקוניו מהדומם והצומח והחי, ואח"כ **אדם עליה בראתי**, שלא בראתי את האדם עד שהיתה הארץ עשויה וגמורה בכל נמצאיה למען ימצא האדם בה כל צרכיו, כי אם היה האדם נברא ביום השלישי למשל, היו חסרים לו המאורות ובע"ח שנבראו לתועלתו, וזה מורה על שרצונו הוא להטיב אל האדם ולהכין לו כל צרכיו כמו שהכינותים לו קודם שנברא, ואם על היכולת לעזור, הלא **אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי** ואני מושל על כל צבא מעלה, ובכח הרצון והיכולת הגדול הזה באתי עתה להושיע לישראל, כי בכח רצוני הטוב. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עשיתי בראתי. כבר כתבתי (פסוק ז') מעשה הוא גמר הדבר, ובריאה הוצאת העצם יש מאין, ור"ל הוצאת האדם יש מאין לא היה עד שהארץ היתה עשויה ומכוננת. וכדוגמא זאת (לקמן מה יח):
(מלבי"ם באור המלות)

ג'י אֲנֹכִי הֵעִירְתִּהוּ בְצַדֵּק וְכָל-דַּרְכֵי אִישׁר הוּא-יִבְנֶה עִירִי וְגִלּוֹתִי יִשְׁלַח
לא בְּמַחִיר וְלֹא בְּשַׁחַד אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (o)

מצודת דוד אנכי העירותיהו. על כורש האמור בתחילת הענין יאמר שהוא העיר לבבי לבוא על בבל ולהחריבה וההערה היה בצדק כי ראויה היא לאבדון : וכל דרכיו אישר. ר"ל לא יכשל בהליכתו כאלו ילך בדרך ישר ושוה : הוא יבנה עירי. ר"ל הוא יתן כסף וזהב לבנותה : וגלותי. ישראל שהגליתים לבבל ישלחם הוא לארצם : לא במחיר. לא יתן לו מי מחירם ולא יקבל ממי שוחד בעבורם : (מצודת דוד)

מצודת ציון העירותיהו. מלי התעוררות : במחיר. ענין חליפות הדבר ושוויו כמו יקחו מקום במחיר (מ"א י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אנכי העירותיהו בצדק, העירותי גם רצון כורש לעשות צדק לישראל, ובכח היכולת הבב"ית כל דרכיו אישר להכין לפניו כל האמצעים אל התכלית הנרצה לי, והוא שהוא יבנה עירי וגלותי ישלח, וזה יעשה רק על ידי שנתתי זאת בלבו כי יעשה זאת לא במחיר. הדלתות מגבילות, הוא יבנה עירי לא במחיר, וגלותי ישלח לא בשחד כי דרך שישלמו מחיר להבונה בנין, והוא יבנה לא במחיר, ודרך לתת שחד להמשלח רצוצים חפשים, והוא ישלחם בלא שחד : (מלבי"ם באור הענין)

ג'ד כה | אָמַר יְהוָה יִגִּיעַ מִצְרַיִם וְסֹחַר-כּוֹשׁ וְסֹבְאִים אֲנָשֵׁי מְדָה עָלֶיךָ יַעֲבֹרוּ וְלֹךְ יִהְיֶה אַחֲרֶיךָ יִלְכוּ בְּצַדִּיקִים יַעֲבֹרוּ וְאַלֶיךָ יִשְׁתַּחֲוּוּ אֵלֶיךָ יִתְפַּלְלוּ אַךְ בְּךָ אֵל אֵין עוֹד אָפֶס אֱלֹהִים:

רפ"י יגיע מצרים וגו'. הרי הודעתי אתכם כמה אוקיע את בני מיד צבל כי כורש לכך העירותיהו בצדקי ועוד אני מודיעכם תשועת סנחריב צימי חזקיהו כאשר ישוב (לעיל לז) מעל תרהקה מלך כוש יבא לירושלים וחמדת כל אולרות כוש ומצרים שילכו לעזור את כוש בידו ויבא עם אותו השלל ויפול בירושלים וחזקיהו ועמו יבזו את הכל כן מפורש בסדר עולם שעל סנחריב נאמר : אנשי מדה. גובהי קומה. עליך. ירושלים : בזקים יעצורו. שהביאם עם סנחריב שלולים בקולרים ולאחר מפלתו עמד חזקיהו ופטור

את כל השָׁצוּיִם וּנְתַגִּיירוּ וְהַכִּירוּ מַלְכוּת שָׁמַיִם : אֲךָ כֵּן אֵל. יְהוּ מוֹדִים
שָׁאִין אֵלֹהִים אֵלֶּכָּא ה' לְבַדּוּ : (רפ"י)

מצודת דוד **כה אמר ה'.** כאומר הנה השמעתוך הטובה שיבוא ממפלת בבל ועתה אודיעך הטובה שיבא ממפלת סנחריב בימי חזקיה : **יגיע מצרים וכו'.** כי כששב סנחריב מעל תרהקה מלך כוש לבוא לירושלים למלחמה הביא עמו חמדת כל האוצרות ששלל מכוש וממצרים ומסבא שהלכו לעזור לכוש ומאנשיהם הביא עמו אסורים בשלשלאות וכשנפל סנחריב סביב ירושלים בזו חזקיהו ועמו חמדת כל האוצרות ופטרו את האסירים ממאסרם ולזה אמר העושר של מצרים והסחורות של כוש וסבא גבהי הקומה יעבורו דרך עליך וישארו לך : **אחריך וכו'.** ר"ל אותם שעברו עליך אסירים בזקים ילכו אחריך כי יהיו סרים אל משמעתך : **ואליך ישתחוו.** להתירם ממאסרם : **יתפללו.** ר"ל ישאלו ויבקשו על ההתרה. **אך בך אל.** ויאמרו עתה ראינו שאך בישראל יש אל האמתי ואין עוד זולת האלהים אשר בישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יגיע.** הוא העושר הבאה ביגיעה : **וסבאים.** אנשי סבא : **אנשי מדה.** ר"ל מדה גדולה וכן איש מדה (דה"א י"א) : **בזקים.** בשלשלאות כמו רתקו בזקים (נחום ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר ה',** ר"ל ועתה תראה הטובה אשר תצמח מן הגלות והרעות שעברו עליך, כי עתה יגיע מצרים ממונם, **וסחר כוש** סחורתם, **וסבאים** אשר הם **אנשי מדה**, והמאמרים מגבילים, **יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעברו ולך יהיו**, ר"ל עליך יעבורו לסחורה ויהיו שלך, **וסבאים אנשי מדה אחריך ילכו בזקים יעברו**, הסבאים בעצמם ילכו אחריך לשרתך, ואם יעבורו ממקום למקום בארצך יעבורו בזקים כמו שנוהגים את העבדים. וכל אלה **אליך ישתחוו** ויותר מזה כי **אליך יתפללו**, הגם שאין האדם מתפלל אל האדם רק לאלהים יחשיבו אותך כאמצעי בינם לבין האלהים עד שייחדו תפלתם לך כמו שמתפלל אל אל, כי יאמרו הנה אנו רואים כי **אך בך אל האל** אין שכינתו רק בך לא בעם אחר, וגם **אפס אלהים** אחר זולתנו, כי אלהי העכו"ם אלילים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יתפללו.** לא מצאנו תפלה מאדם לאדם רק פה, אולם מצאנו תפלה אל המקום והתפללו אל המקום הזה. אל הבית הזה (מלכים א' ח') ר"ל דרך המקום, ובענין זה נאמר פה : (מלבי"ם באור המלות)

טו אֲכַן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ:

רפ"י אֲכַן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר. וְכֵן יֹאמְרוּ לְהַקְבִּי אֲכַן הַצַּנְתָּנוּ כִּי לַגְבוּת

חובותיהן של עמך אתה מסתתר מלהראות נלחונך כזיכוכל אין כך יכולת ובהתעורר רחמיד אתה אלהי ישראל מושיע כך מפורס במכילתא : (רפ"י)

מצודת דוד **אכן**. באמת שאתם האל המסתתר ואינו נראה הוא אלהי ישראל המושיע : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אכן**. באמת : **מסתתר**. מלשון סתר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אכן**, רואים אנו עתה, כי אתה רק אל **מסתתר** אתה דומה כמי שמסתיר אי"ע מחברו בל יראנו ומ"מ הוא רואה את חברו, כן תסתתר בעונות ישראל לפי שעה עד שאין רואים השגחתך עליהם אבל באמת אתה רואה אותם ומשגיח עליהם מבין החרכים כי אתה **אלהי ישראל המושיע** להם גם בעת ההיא : (מלבי"ם באור הענין)

טז **בושו וגם-נקלמו כלם יחדו הלכו בקלמה חרשי צירים:**

רפ"י **חרשי צירים**. אומני צירים של פסילים של עכו"ם ומזלות : (רפ"י)

מצודת דוד **בושו וכו'**. אז יבושו כולם בראותם שאין ממש באלהיהם כי לא היו להם למושיע כאשר הושיע המקום לישראל : **חרשי צירים**. האומנים העושים צירי הפסילים ילכו להם בכלימה כי יראו שאין ממש במעשיהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ציריה**. צירי הצורות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בושו וגם נכלמו**, הבושה הוא מה שמתבייש בעצמו, והכלמה הוא מה שנכלם מאחרים, ועת יכניע האדם אי"ע לאיש שפל ונבזה לבעבור שיושיענו ויושיענו באמת, אז ישיג כלמה מאחרים כי הכניע אי"ע לאיש נבזה, אבל לא יבוש בפ"ע כי הוא השיג הישועה אשר קוה ממנו. ואם מכניע את עצמו לאדם נכבד בעבור יושיענו ולא מלא שאלתו, אז יתבייש בפ"ע כי לא השיג בקשתו, אבל לא יכלם מאחרים, ואם מכניע אי"ע לאיש שפל ונבזה ולא מלא שאלתו, אז יבוש מעצמו וגם יכלם מאחרים, וז"ש בושו וגם נכלמו יחדו הם יבושו מעצמם כי לא השיגו שאלתם וגם יכלמו מאחרים על שהשתחוו לפסל מתועב כזה, ולא לבד שיכלמו לפי שעה, רק כי יחדו הלכו בכלמה **חרשי צירים** בכלמה הזאת ילכו תמיד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בושו נכלמו**. בארתי הבדלם למעלה (למ"ד ג'). **חרשי צירים** היו עושים אליליהם במלאכת אופנים וגלילים ושלבים, עד

שהתנענעו מעצמם, וזה קרא צירים מענין הדלת תסוב על צירה, שהיו סובבים מעצמם סביב קוטרם, ואת האומנים קרא חרשי צירים: (מלבי"ם המלות) באור

ג **ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא-תבשו ולא-תקלמו עד- עולמי** : **עד** : **פ**

מצודת דוד **ישראל נושע בה'**. אבל ישראל יהיה נושע בעזר ה' תשועה המתקיימת לעולם ולכן לא תבושו כמו שיבושו עובדי הפסילים : **עד עולמי עד**. כל ימי עולם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ישראל נושע בה'**, הדלתות מגבילים, **ישראל נושע (לא תבושו) בה'** (לא תכלמו) **תשועת עולמים (עד עולמי עד)** אומר ישראל הבוטחים בה' יושעו תשועת עולמים, ומבאר יען שיהיו נושעים מה' וישיגו התשועה שקוו לכן לא יבושו בפ"ע, (הפך חרשי צירים אשר יבושו). ויען שתשועתם תהיה מה' האל הגדול לא יכלמו מאחרים, (הפך חרשי צירים אשר יכלמו), ויען שתשועתם תהיה תשועת עולמים לכן לא יבושו ויכלמו עד עולמי עד, (הפך חרשי צירים אשר הלכו בכלמה לעולם) (מלבי"ם באור הענין)

יח **כי לה אָמר-יְהוָה בּוֹרָא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יִצֵר הָאָרֶץ וְעָשָׂה הוּא כּוֹנֵנָה לֹא-תִהְיֶה בְּרָאָה לְשֶׁבֶת יִצְרָה אֲנִי יְהוָה וְאִין עוֹד:**

רס"י **לא תהוה בראה. כי לשבת יצרה :** (רס"י)

מצודת דוד **הוא האלהים**. וכאומר אבל אין כח מה בצבא השמים הנבראים : **יוצר הארץ**. מי שיצר את הארץ ותקנה להיות מגולה מן המים הוא הכין כל אשר בה ואין דבר ביד צבא השמים : **לא תוהו בראה**. כשבראה את הארץ לא בראה להיות תוהו כ"א לשבת בה בני אדם אי"כ בודאי הכין בה כל הצורך : **אני ה'**. הבורא את אלה : **ואין עוד**. מי עמדי כמוני : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ועושה**. ענין תקון וכן וימהר לעשות אותו (בראשית י"ח) : **כוונה**. מל' הכנה. **תוהו**. שממון : **לשבת**. מל' ישיבה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כה אמר ה'**, מביא שלשה ראיות על שיש לבטוח בה' הגם שהוא אל מסתתר כי הוא משגיח על האדם בהכרח. (ראיה א') מן בריאת העולם, הנה בעת שברא את השמים והארץ מצאנו שהשמים לא שינה בס דבר, רק כמו שנבראו בראשית הבריאה שבראם יש מאין כן

נשארו ולא שינה בס דבר, כמ"ש בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (והבריאה היא בריאת עצם הדבר יש מאין) ולא נזכר עוד שהוסיף בהם שום תיקון, אבל הארץ אחרי שנבראה עם השמים יש מאין, הוסיף בה לתקנה ולהשלימה בכל ששת ימי המעשה במה שהוציא עליה האור והרקיע שהם העננים והימים והיבשה והצומח והחי, עד שנעשית ראויה לישוב בני אדם, ומבואר שכל התקונים האלה שהוסיף בה מבריאת היבשה והצומח והחי, היה בעבור האדם שנברא אחרון לכולם שיוכל להתקיים עליה, כי לא היה אפשר קיומו אם היתה הארץ נשארה תהו ובהו כמו שהיתה בראשית הבריאה, (וידוע ההבדל בין בריאה יצירה עשיה, בריאה היא ראשית הבריאה יש מאין, ויצירה היא תיקון הצורה המתדבקת, ועשיה הוא גמר צורתו וכונן הוא הגמר האחרון. וז"ש הנה ה' בורא השמים ר"ל השמים לא נוצרו ונעשו רק נבראו, כי כמו שנבראו יש מאין כן נשארו ולא נוצר בהם צורה ונעשה בהם גמר התיקון, כי לא מצאנו במ"ב רק שברא השמים, אבל הוא האלהים (ר"ל הכחות הרבות שהשפיע על המציאות) אשר הוא יצר הארץ ועשה הוא כוננה, כי בארץ מלבד הבריאה הראשונה יצר אותה אח"כ בצורתה, ע"י שאמר יקוו המים ותראה היבשה, ואח"כ עשה ע"י שברא עליה עשב ודשא, ואח"כ כוננה וגמר את הכל מבריאת החי עד האדם, ומזה מבואר כי לא תהו בראה, לא רצה שתשאר תהו כמו בתחלת בריאתה שהיתה הארץ תהו, כי אז היה די הבריאה לבד, ולא היה צריך היצירה והעשיה שהם התקונים שהוסיף בה, רק לשבת יצרה מה שיצרה והוסיף לתקן צורתה זה מעיד שעקר כוננתו היה לשבת שיהיה עליה ישוב בני אדם, ומבואר איך השגיח על הארץ ביחוד בתקונה לצורך הישוב ולתועלת ב"א שימצאו בה כל חיית ידם, ומזה מבואר כי אני ה' ואין עוד ואני המשגיח גם בארץ מתחת (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יצר הארץ, עשה, כוננה, בראה. כבר כתבתי (פסוק ז') ההבדל בין בריאה שמורה יש מאין, יצירה מורה צורת הדבר, עשיה גמר הדבר, וכונן מורה הגמר האחרון שאחרי הבנין. תבנה ותכונן עיר סיחון, בונה עיר וכונן קריה (חבקוק ב' יב), לכן אמר הארץ לא בראה לבד שאז היתה תהו, רק יצרה לשבת, ולכן יצרה ואח"כ עשה ואח"כ כוננה, עד שהוכנה על מתכונתה לצורך הישוב: (מלבי"ם באור המלות)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֲנִי יְהוָה דְּבַר צְדָק מִגִּיד מִיִּשְׂרָאֵל: לֹא בִסְתֵר דְּבַרְתִּי בְּמָקוֹם אֲרָץ חֹשֶׁךְ לֹא אָמַרְתִּי לְזָרַע יַעֲקֹב תִּהְיֶה:

רש"י לא בסתר דברתי. כשנתתי את התורה ולא אמרתי על תהו על חנם: לזרע יעקב בקסוני כי אם לקבל סכר גדול: אני ה' דובר נדק. מאחר שפתחתי להם נדבר נדקי להודיעם מתן סכרן אחר כן הגדתי להם מישרים

חוקי ותורתֵי שְׁקוּדִים מֵתֵן תּוֹרָה נֹאמֵר לָהֶם (שְׁמוֹת י"א) וְעַתָּה אִם שְׁמוֹעַ
וְגו' וְהֵייתֶם לִי סְגוּלָה וּמַמְלַכְתָּ כְּהַנִּיִּים וְגו' : (כ"ז)

מצודת דוד **לא בסתר דברתי**. כשדברתי דברי על הר סיני הלא לא בסתר
דברתי ולא במקום ארץ חושך כי הדבר היה מפורסם בכל העולם וא"כ
היה להם להאומות בימים האלה לדעת שאני ה' ואין עוד : **לא אמרתי**
וכו'. כשאמרתי להם המצות לא אמרתי להם לעשותם על תוהו ובחנם
כ"א לקבל עליהם שכר הרבה וא"כ היה להם להאומות בימים האלה
לקבלם גם המה ולקבל שכר ולא לעבוד לאלילים ללא יועיל : **דובר צדק**.
בתחילה אמרתי הצדק שתעשה בשכר המצות ואח"כ הגדתי מישרים הם
חוקותי ותורתֵי שְׁקוּדִים מֵתֵן תּוֹרָה נֹאמֵר לָהֶם וְעַתָּה אִם שְׁמוֹעַ וְכו'
וְהֵייתֶם לִי סְגוּלָה וְכו' (שְׁמוֹת י"ט) : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **לא בסתר**, (ראיה הב') ממתן תורה, שבוה הראה
השגחתו המיוחדת על מין האדם, ודבר זה א"א להכחישה כי **לא בסתר**
דברתי כי היה הדבור בפרהסיא לפני שש מאות אלף רגלי, וגם לא היה
הדבור הזה **במקום ארץ חשך** אשר יוכלו לומר שלא ראו בעיניהם כי היה
בעצם היום, עד שראו המראה הגדולה בעיניהם, ושמעו הדברות
באזניהם. ושם ראו איך אני משגיח על מין האנושי ביחוד. (ראיה ג') מן
המצות בעצמם, התורה והמצוה שנתתי לפני ישראל הם בעצמם מעידים
איך אני משגיח על האדם בהשגחה מיוחדת פרטיית, כי המצות אינם
דומים כמצות הכומרים עובדי הכוכבים שהמה דברים שאין בהם תועלת
וטעם, כי אני **לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני**, לא נתתי להם מצות
שאין בהם טעם ותועלת, כי התורה מקפת על שני מיני השלמיות של
האדם. **א**. על ההנהגה בין אדם לחברו, **אני ה' דבר צדק הודעתני להם**
דרכי הצדק בין אדם לחברו, **ב**. על האמונות והדעות אני **מגיד מישרים**,
עד שנראה מבואר איך שהתורה כוללת ומישרת כל מעשי בני אדם. (והנה
הראיה ממעשה בראשית תעיד על ההשגחה על האדם להצליחו בחיים
הזמניים, שכן הכין לפניו כל אלה בששת ימי הבריאה, והראיה ממתן
תורה מעידה על ההשגחה להישירו בחיים הנצחיים) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **דבר**, **מגיד**. ההגדה הוא לרוב דבר חדש שלא ידע
האדם ממנו, והדבור יהיה גם בדבר הנודע לחברו אם מפרשו ומבארו.
המישרים, באמונות ודעות אין נודעות מעצמם כלל והוא הגיד להם.
והצדק הנימוסי כבר הוכן עליו האדם בטבעו, רק ה' דבר ויפרש את
פרטיו וארחותיו : (מלבי"ם באור המלות)

כִּי הִקְבְּצוּ וְבָאוּ הַתְּנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם לֹא יִדְעוּ הַנְּשֹׂאִים אֶת-עַץ
סֹפֶלִים וּמִתְּפַלְלִים אֶל-אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ:

רפ"י התנגשו. לשון הגשה והנו"ן טפילה זו כאשר יאמר התנגפו : פליטי הגוים. אשר נשחרו מחרבו של נבוכדנצר : לא ידעו הנושאים את עץ פסלם. להבין דעת : (רפ"י) פסלם.

מצודת דוד הקבצו וכו'. הפחותים שבעכו"ם עובדי האליל הקבצו בואו אלי התנגשו כולכם יחד להתווכח עמדי אבל הנושאים את עץ פסלם אשר לא ימיש ממקומו המתפללים אל אשר לא יוכל להושיע לא ישימו לב לדעת ולהבין מעשיהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון התנגשו. מלי הגשה : פליטי. ענין פחות ושפל כמו פליטי אפרים (שופטים יב) ופיי הפחותים והנבזים שבאפרים : פסלם. מלי פסל וצורה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הקבצו ובאו אתם פליטי הגוים שהם השארית אשר ישארו באחרית הימים מן הגוים שעבדו הפסל והמסכה לכם אני אומר התקבצו תחלה איש איש מארצו ואח"כ התנגשו יחד להועץ ולחקור ולדרוש על האמת, ואז הלא תראו כי לא ידעו הנושאים את עץ פסלם, כי הנושאים עץ פסלם לא ידעו בעצמם מה ולמי ולמה הם עובדים העבודה הזאת, הפך מן התורה אשר שם ה' לפני בני ישראל שהודיעם טעמי המצות ועניניהם, כמ"ש לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני, וגם מה שמכונים את תפלתם להעלותו ע"י הפסל אל הכוכבים ולהוריד רוחניות הכוכב על הפסל, יראו כי הם מתפללים אל אל לא יושיע : (מלבי"ם באור הענין)

כא הגידו והגישו אף יועצו יחדו מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה הלא אני יהוה ואין עוד אלהים מבלעדי אל-צדיק ומושיע אין זולתי :

רפ"י השמיע זאת מקדם. מי בפסיליכם אשר השמיע מקדם להביא אלהיכם תשועה איש איש לעובדיו : הלא אני ה' ואין עוד. שאני מודיע מה אני עתיד לעשות לעמי ואקיים דברי : (רפ"י)

מצודת דוד הגידו וכו'. ר"ל אם יש עמכם טענה הגידו אתם או הגישו את חכמיהם שיאמרו הם ואף יועצו יחדיו להשכיל למצוא מענה : מי השמיע זאת. מי מהפסילים השמיע השמועה הזאת קודם בואה והוא מפלת בבל ואשור : מאז הגידה. מוסב על מלת מי לומר מי הגידה מאז עד לא בא וכפל הדבר במ"ש : הלא אני ה'. הוא המגיד דבר מאז : ואין עוד זולתי. אין עוד אלהים לדעת הנולדות : אל צדיק וכו'. לא יש זולתי אל צדיק ומושיע : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אין**. ענינו כמו לא : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הגידו והגישו, הגידו טענותיכם והגישו אותם לפני, ואם לא תוכלו לעשות זאת עכ"פ **יועצו יחדו** בינם לבין עצמם ויראו בעצמם האמת, **מי השמיע זאת מקדם** מי מאלהיהם אשר המה עובדים להם שהשמיע כזאת, ליתן תורה בפרסום או עכ"פ מי מהם **מראש הגידה** בינו לבין עצמו תורה ומצות כאלה אף שלא השמיע בפרסום (וזה מגביל נגד מ"ש לא מראש בסתר דברתי, אבל מי השמיע זאת מקדם, לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני, אבל מי מראש הגידה) **הלא אני ה' ואין אלהים מבלעדי**, ר"ל מה שדברתי התורה בפרהסיא כמ"ש לא מראש בסתר דברתי זה עד כי אין אלהים מבלעדי כמ"ש וידעת היום והשבות אל לבבך וכו'. כי במ"ת ראו זה בעצמם, כמ"ש אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו. ומה שלא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני רק המצות כולם באו להשלים את האדם באמונות ודעות ובמעשים כנזכר לעיל, מזה נודע **כי צדיק ומושיע אין זולתי**, רק אני נתתי מצות להצדיק ולהושיע את האדם כמ"ש אני ה' דובר צדק מגיד משרים, לכן. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה. כ"כ למעלה (כי הקדם הוא רק בערך המתאחר, אמנם מאז תציון זמן עבר בלתי מוגבל. נכון כסאך מאז, קדם מפעליו מאז, מאז, מוסיף על קדם. והנה המגיד קודם אל המשמיע המגיד יגיד העתיד, ואחריו יבא המשמיע לפרסמו לרבים, כמ"ש למעלה (מ"א כו) אף אין מגיד (והוא ראשון המודיע העתיד) אף אין משמיע לפרסמו, ופה יאמר בהפך מי השמיע ופרסמו מקדם טרם בא, ומוסיף ולא זאת כי גם מי מאז הגידה. וע"כ אמר מאז כי ההגדה תהיה לרוב בזמן ישן נושן אבל ההשמעה והפרסום לא יתהווה לרוב רק אם זמן הדבר קרוב : (מלבי"ם באור המלות)

כב פְּנוּ-אֵלַי וְהִנְשְׁעוּ כָּל-אֶפְסֵי-אָרֶץ כִּי אֲנִי-אֵל וְאִין עוֹד:

רס"י פנו אל. והניחו פסילכם כל אפסי ארץ וכך תושעו : (רס"י)

מצודת דוד פנו אלי. אתם העכו"ם היושבים בקצות הארץ פנו אלי להאמין בי ואז תהיו נושאים כי אני אל והכל בידי ואין עוד זולתי : (מצודת דוד)

מצודת ציון פנו. מלי הפנה וסבוב : **אפסי ארץ**. קצות הארץ כי בקצה הארץ כאלו אפס וכלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פנו אלי, אתם כל אפסי ארץ למה תפנו אל האלילים,

הלא מהם לא תשיגו ישועה, לא תשועת הגוף ולא תשועת הנפש, **אלי פנו** ואז **תושעו כי אני אל ואין עוד** ואך אני ביכלתי להושיע, אולם בל תחשבו כי לא תוכלו לפנות אלי כי לא אקבל אתכם ולא נתתי התורה והמצוות רק לישראל, לכן אמר. (מלבי"ם באור הענין)

כג ב'י נִשְׁבַּעְתִּי יֵצֵא מִפִּי צְדָקָה דְּבַר וְלֹא יָשׁוּב כִּי-לִי תִכְרַע כָּל-בְּרֵךְ תִּשְׁבַּע כָּל-לְשׁוֹן:

רס"י **זי נשבעתי.** וילא מפי צדקה לקבל כל הקצבים אלי דבר דברתי ולא יקוצ מהו הצדקה אשר ילאת מפי כי לי תכרע כל ברך ואני אקבלם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגו' (לפניה ג) : (רס"י)

מצודת דוד **זי נשבעתי.** הריני נשבע בי אשר יצא מפי דבר צדקה ואמת : **דבר.** מוסב על יצא מפי לומר יצא מפי דבר ולא ישוב הדבר ההוא רצה לומר לא אחזור בי והוא כפל ענין במ"ש : **כי לי תכרע.** וזהו הדבר היוצא אשר בימים העתידיים יכרעו כל הברכים לי ולא לעכו"ם כי כולם יקבלו עול מלכותי עליהם : **תשבע.** מוסב על מלת לי לומר לי תשבע כל לי לקבל אותי לאלוה ולהאמין בי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תכרע.** מלי כריעה : **ברך.** מלי ברכים והם פרקי הרגלים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **זי נשבעתי.** **א.** שנשבעתי בשמי הגדול ולא אחזור משבועתי. **ב.** **כי יצא מפי צדקה** גם זולת השבועה הלא גם אם רק יצא מפי, **הלא יצא מפי צדקה** וכל דבר צדקה וחסד אשר הבטחתי אף בלא שבועה איני משנה בשום אופן (כי הדבר שיגיד לרעה ישנה אם ישובו העם בתשובה לא הדבר שיגיד לטובה כמ"ש כ"פ) וא"כ הלא הוא **דבר ולא ישוב** ולא ישתנה בשום אופן. והוא שנשבעתי אשר **לי תכרע כל ברך**, שאקבל את כל העמים תחת אמונת האמת, עד שכל ברך תכרע לי. ולא לבד לפרקים, רק **לי תשבע כל לשון**, שכולם יקבלו על עצמם בשבועה לעבוד אותי ולא לאל אחר, וא"כ פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ : (מלבי"ם באור הענין)

כד אֶךְ בִּיהוָה לִי אָמַר צְדָקוֹת וְעַז עֲדִיו יְבֹא וַיִּבְשׂוּ כָל הַנְּחָרִים בּוֹ:

רס"י **אך צה' לי אמר.** המקרא זה מסורס וכן פתרונו אך לי צה' אמר צדקות ועוז אע"פ שכל הגוים יסתחוו לפניו אך לי לצדי כנסת ישראל צה'

הובטח לי לדקות ועוז ולא יבאו מכחישי תורה לחלל כבודי : עדיו יבוא ויבשו וגו'. כל הנחרים בהקב"ה יבואו עדיו להתחרט על מה שעשו בחייהם ויבשו : הנחרים. המתגרים : (רס"י)

מצודת דוד אך בה'. זהו מאמר הנביא שאמר אף שכל העכו"ם יאמינו בה' אך הריני נשבע בה' אשר לי לישראל לבד הבטיח ואמר צדקות ועוז ר"ל הצדקות והעוז שיהיו לישראל יהיו מיוחדת ולא יהיו בערך אחד עם של העכו"ם : **עדיו יבוא**. כל אחד מהעכו"ם יבוא לישראל להיות סר למשמעתו וכל הכועסים בו לשעבר יבשו אז : (מצודת דוד)

מצודת ציון ועוז. ענין חוזק : **עדיו**. אליו כמו תגע עדיך (איוב ד) : **הנחרים**. מל' חרון כעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אך, אומר הנה ה' נשבע לקבל כל העכו"ם אל אמונתו האמתית, רק יהיה ההבדל בין עם ה' ובינם, בדבר אחד, כי בה' לי אמר צדקות ועוז, שיעור הכתוב אך אמר, בה' (יהיה) לי צדקות ועוז, ר"ל לי לישראל יהיה בה' בין צדקות בין עז, שחוץ ממה שיהיה לי צדקות ע"י שנעבוד אותו ונשמור מצותיו יהיה לנו גם עז, והוא שלא נבוא בתורת חסד כאשר יבואו העכו"ם, רק נבוא בעז וכח, יהיה ההבדל ביני ובינם. ומבאר דבריו כי **עדיו יבוא ויבשו כל הנחרים בו** העכו"ם אשר נחרו בו עד הנה והכחישו באלהותו, הן גם הוא עדיו יבא לעבדו, אבל יבשו ממה שנחרו בו עד הנה, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אך בה', התחלף סידור המלות וכמוהו רבים, וגם י"ל בה' שבועה לעומת שאמר בי נשבעתי אומר אך בה' לי אמר, לי אמר בשבועה בה', כי לי צדקות ועוז. ולכן התחלף להורות ב' הכוונות. וכן אמר עדיו יבוא ויבשו, יחיד ורבים, כאומר הם יבואו יחידים יחידים כאשר יתגנב העם הנכלמים בשובם במלחמה, אבל בה' יצדקו כל זרע ישראל : (מלבי"ם באור המלות)

כנה ביהוה יצדקו ויתהללו כל-זרע ישראל:

רס"י בה' ילדקו ויתהללו. בהבטחת מסען להצטו ימלאו לדקה ויתפארו במעוז. ויתהללו. פרוונטי"ר בלע"ז : (רס"י)

מצודת דוד בה' יצדקו. בהבטחת משען ה' ימצאו ישראל צדקה ויתהללו מפי כולם על שהשכילו לדעת מעולם שה' הוא האלהים ודבקו בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתהללו. מלי הלול ושבח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל, שהם מלבד שיצדקו בה' ע"י מע"ט שיעשו, עוד יתהללו על שלא הכחישו בו מעולם, לא העכו"ם שיבושו (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-מו

א} קָרַע בֵּל קָרַס נְבוֹ הָיוּ עֲצָבֵיהֶם לַחֲיָה וְלִבְהֶמָה נִשְׁאַתִּיכֶם עֲמוּסוֹת מִשָּׂא לַעֲיִפָּה:

רז"י כרע כל קורס נבו. אלהותיהם של צבל כרעו קרסו ל' שחוק של עכו"ם הוא כמי שיס לו חולי מעים ואינו מספיק ליסב על מוסב זה"כ עד שהוא נתרז : כרע כל קורס נבו אישקרופי"ר צל. קונקיא"ה נבו. כך שמעתי משמו של רבינו גרסום מאור הגולה : היו עכזיהם. כלמי אורתם של צל ונבו היו לחיה ולצבהמה נדמו להיות כחיה וכצבהמה שמזהימין ומלכלכין עצמן ברעי שלהם : נשואותיכם עמוסות משא. רעי שצמעיהם כבדות הם לעמוס כמשא לאדם עיף לפיכך קרסו כרעו יחדיו הקריסה עם הכריעה : (רז"י)

מצודת דוד כרע בל. עתה שב לצחוק על הפסילים ואמר כשנלכדה בבל כרע בל על ברכיו ונפל לארץ ולא הציל את עצמו : קורס נבו. כפף קומתו להיות מוטה לארץ : היו עצביהם. הטעינו את העצבים על החיות ועל הבהמות להוליכם בגולה : נשואותיכם עמוסות. הבהמות הנושאות אתכם המה עמוסות יותר מדי והנכם משא כבד על הבהמה העייפה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בל. נבו. שמות גלולים של בבל : קורס. ענין כפיפה והוא מלי קרסי זהב (שמות כ"ז) שהיו כפופים בראשיהם לתחבם בלולאות : עצביהם. כן יקראו הגלולים ע"ש שמעציבים לב עובדיהם צועקים אליהם ואינם נענים : עמוסות. ענין הטענת משא כבד וכן אבי העמיס עליכם (מ"א י"ב) : לעיפה. מלשון עייפות וגייעה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כרע בל**, אומר האיש הכורע לאליל בל, והקורס וכופף עצמו לפני אליל נבו, הלא האנשים האלה, **עצביהם היו לחיה ולבהמה**, הלא נשתנה דמות פני האנשים האלה ונעשה חיה ובהמה, שאחר שמשתחווים לאלילים נבזים כאלה אין להם דמות ועצב אדם כלל, וכבהמה יחשבו, **נשאתיכם**, אומר אליהם, הלא האלילים שאתם נושאים על שכמכם, הלא הם **עמוסות** עוד במשא כבד אשר היא **משא** להע"א **העיפה**, ואתם נושאים האליל עם המשא העמוס עליו, מן תכשיטיו וכליו שנתנו עליו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קרס**. כופף ראשו כקרסים, עצביהם יבוא גם על תואר האדם ודמותו העצב נבזה נפוץ (ירמי' כב) ידיך עצבוני (איוב יו"ד ח' לפי פרושין). **היו לחיה**, פעל היה הנקשר עם למ"ד, יורה לרוב על התהפכות דבר אל דבר. והיו לדם ביבשת : **נשאתיכם, עמוסות**, יש הבדל בין משא ובין עמס, שפעל עמס מורה תמיד על משא שאחר מניח עליו בע"כ, ובא בעצם על הנחת משא על הבהמה. ויעמוס איש על חמורו. וממנו על האדם כשאחר עומסו עליו, אביך העמיס עלינו עול כבד, לכן על נשיאת האדם את הפסל אמר נשואותיכם, ועל המשא שעל הפסל שאינו נושא רק עמוס, אמר עמוסות : (מלבי"ם באור המלות)

בַּקְרָסוֹ כָּרְעוּ יַחְדָּו לֹא יִכְלוּ מִלֵּט מִשָּׂא וְנַפְשָׁם בַּשָּׂבִי הִלְכָה: (פ)

רש"י **לא יכלו מלט משא**. להפליט הוצאה שצמעייהם כשאר המוציאין כהוגן : **מלט**. ל' הוצאה ממקום בלוע וכן (לעיל לד) שמה קננה קפוז ותמלט, הוציאה ביצתה וכן (לקמן סו) והמליטה זכר ויונתן לא תירגס כן המקראות **הללו** : (רש"י)

מצודת דוד **קרסו כרעו יחדיו**. כל העצבים יחד כפפו קומתם וכרעו על ברכיהם ולא יכלו למלט את עצמם מן המשא לבל לשאתם בגולה : **ונפשם**. הם עצמם הלכו בשבי וכאומר ואיך אם כן יוכלו להציל את העובדים להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מלט**. ענין הצלה : **ונפשם**. כמו וגופם וכן ורקה נפשו (לעיל כ"ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כרעו**, הנה עתה שהלכו עובדי האלילים האלה בל ונבו לגולה עם אליליהם, ונשאו את אליליהם על שכמם, הנה הגם **שכרעו קרסו יחדו** והשתחוו אל האלילים שיושיעו אותם, בכל זאת **לא יוכלו מלט משא** לא יכלו להושיע למו לכל הפחות שימלטו אותם מלשאת המשא הכבד הזאת שהוא האליל עם המשא העמוס עליו, כי לא לבד שלא

הושיעו למו מאויביהם היו מוכרחים לשאת את עצביהם עמהם, ונפשם של האלילים בשבי הלכה עם עובדיהם ולא יכלו להציל אי"ע עכ"פ משבי (מלבי"ם): באור הענין)

ג שָׁמְעוּ אֵלַי בֵּית יַעֲקֹב וְכָל-יִשְׂרָאֵל הָעַמִּים מִנִּי-בֶטָן הַנְּשָׂאִים מִנִּי-רַחֵם:

רפ"י העמוסים מני בטן. מאז נולדתם צבית לבן הארמי עמסתי אתכם על זרועותי כי מאז עמדו עליכם עכו"ם ככל דור ודור ולא כעכו"ם שהיו עומסים ונושאים את אלהיהם כמו שאמור למעלה אבל אתם עמוסים ונושאים

מצודת דוד שארית בית ישראל. כי עשרת השבטים כבר גלו והיו רובם : העמוסים. הטעונים עלי מאת צאתם מבטן ולפי שאמר למעלה שהעצבים יהיו עמוסים על הבהמות לזה אחז במשל מהאומן הנושא את היונק שהוא נושאו ואינו נושא ור"ל שהוא מעולם בעזרתם. הנשואים וכו'. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון שארית. שיור : מני. מן והיו"ד נוספת : הנשואים. מלי משא : רחם. רחם האשה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שמעו, אבל לעומת זה שמעו נא אתם בית יעקב שהוא ההמון מן עשרת השבטים, וכל שארית בית ישראל, שהוא הפליטה הנשארת משבט יהודה ובנימין, אתם הם העמסים מני בטן, אתם אינכם נושאים רק נשואים מן אלהיכם. ומדמה נשיאת ה' אותם כאשה הנושאת את פרי בטנה שתחלה נושאת אותו בבטן בתשעה ירחי העיבור, ואח"כ בצאתו מרחם אחרי שנולד, נושאת אותו על ידיה, ועז"א הנשואים מני רחם וכו' (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות העמסים מני בטן הנשואים מני רחם. הבטן מציין היות הולד בתוך הבטן בירחי לידה, והרחם מציין פטר רחם עת יציאתו, וכן אמר עליך השלכתי מרחם, (היינו מעת הלידה, ומוסיף) מבטן אמי אלי אתה (מעת העבור) (תהלות כב יא) זורו רשעים מרחם (ומוסיף) לאמר כי עוד) מבטן תעו דוברי כזב (שם נח ד'), וכבר כתבתי כי פעל מעמס בא רק על משא שהונחה ע"י אחרים בבלי דעת, וע"ז על מני בטן אמר העמוסים, כי הטפה הונחה שם שלא מדעת האם, ועל מני רחם אמר נשואים, כי תשא האם את היונק מדעתה ומעצמה : (מלבי"ם באור המלות)

זָדַ וְעַד-זָקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד-שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אֲשָׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל
וְאֶמְלֹט: (ס)

רָפָי וְעַד זָקְנָה. אֶסְרֶזְקֶנְתֶּם וְכָלָה כַּחֲכֵם שָׁחִין לְכֶם זְכוּת אֲנִי הוּא בְרַחֲמֵי
וּבְמִלְתָּ טוֹבִי לְהוֹסִיעֲכֶם וּלְעִמּוֹם וּלְשָׂאתָ לְמַלְטָ לְפִי שְׂאֵמֶר עַל יִרְאַתֶּם
שְׂהִיֹא נִסְבַּלְתָּ וְגַם מִשָּׂאָה אֵינָה יְכוּלָה לְמַלְטָ אֲמַר אֲנִי הַסּוֹבֵל אַחֲרֵי וְחַת
מִשָּׂאָה אֲמַלְטָ : (רָפָי)

מִצּוֹדֹת דָּוִד וְעַד זָקְנָה. כְּמוֹ שֶׁנִּשְׂאָתִי אוֹתֶם מֵעַתָּה צִאֲתֶם מִבֶּטֶן כֵּן אֲשָׂא
אוֹתֶם עַד הַזְקָנָה וְעַד יְמֵי הַשִּׁיבָה אֶסְבּוֹל אוֹתֶם עַל שְׂכָמִי רִ"ל כְּמוֹ שֶׁהֵייתִי
בְעִזְרַתֶּם מֵאִז כֵּן אֵהִיָּה עַד עוֹלָם : אֲנִי עֲשִׂיתִי וְכוּ'. לֹא כִּהִפְסִילִים אֲשֶׁר
הָאוֹמְנִים עֲשָׂאוּם וְאִף הֵמָּה נוֹשָׂאִים אוֹתֶם וְסוֹבְלִים מִשָּׂאָה וּבּוֹאֵה הָאוֹיֵב
לֹא יִכְלוּ לְמַלְטָ אֵת עֲצָמָם כִּי אֲנִי עֲשִׂיתִי אֵת יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲשָׂא אוֹתֶם
וְאֶסְבּוֹל מִשָּׂאָה רִ"ל אֵהִיָּה בְעִזְרַתֶּם וְאֶמְלֹטֶם מִן הָאוֹיֵב בּוֹאוֹ : (מִצּוֹדֹת
דָּוִד)

מִצּוֹדֹת צִיּוֹן שִׁיבָה. הוּא יוֹתֵר מִהַזְקָנָה : אֶסְבּוֹל. עֵנִין טְעִינַת מִשָּׂא וְכֵן יִסּוֹר
סוֹבְלוֹ (לְעִיל י) : (מִצּוֹדֹת צִיּוֹן)

מַלְבִּי"ם - בְּאוֹר הָעֵנִין וְעַד זָקְנָה, יֹאמֵר אֲבֵל נִשְׂיָאתָ ה' אֵת בְּנֵי לֵה יִתֵּר שִׂאתָ
מִנִּשְׂיָאתָ הַהוֹרִים אֵת יְלָדֵיהֶם, כִּי הֵם לֹא יִשְׂאוּ אֵת בְּנֵיהֶם רַק עַד אֲשֶׁר
יִגְדְּלוּ אֲבֵל אַחֲ"כּ יִשׁוּב הַדְּבַר בַּהֶפֶךְ, כִּי אַחֲרַי שִׁיגְדְּלוּ הַבְּנִים וַיִּזְקְנוּ
הַהוֹרִים, אִזּוּ יִשְׂאוּ הַבְּנִים אֵת אֲבוֹתֵיהֶם לְהַסְפִּיק לָהֶם כָּל צָרָתָם, אֲבֵל אֲנִי
עַד זָקְנָה אֲנִי הוּא הַנוֹשֵׂא לֹא אֶתֶם, וְגַם עַד שִׁיבָה שֶׁהוּא יוֹתֵר מִזְקָנָה אֲנִי
אֶסְבֵּל אֶתְכֶם וְאֶתֶם לֹא תִסְבְּלוּ אוֹתִי, אֲנִי עֲשִׂיתִי אוֹמֵר בְּמִלִּיצַתּוֹ הִנֵּה
הָאֲלִילִים יִנְשָׂאוּ מִן עוֹבְדֵיהֶם יַעַן שֶׁעוֹבְדֵיהֶם עֲשׂוּ אוֹתָם וּלְכֵן הֵם צָרִיכִים
לִישָׂא אוֹתָם כִּי הֵם מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם, אֲבֵל אֲנִי הֵלֵא אֲנִי עֲשִׂיתִי אֶתְכֶם לְכֵן
אֲנִי אֲשָׂא מַעֲשֵׂה יְדֵי וְאֲנִי אֶסְבּוֹל כָּל צָרָתֵיהֶם וְאֶמְלֹט אוֹתָם מִכָּל פֶּגַע,
וְאִ"כּ : (מַלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעֵנִין)

מַלְבִּי"ם - בְּאוֹר הַמְּלוֹת זָקְנָה, שִׁיבָה. שִׁיבָה אַחֲרַי הַזְקָנָה, וְאֲנִי זָקְנָתִי וְשַׁבְּתִי
:(מַלְבִּי"ם בְּאוֹר הַמְּלוֹת)

זָה לְמִי תִדְמִיּוּנִי וְתִשּׁוּוּ וְתִמְשְׁלוּנִי וְנִדְמָה:

רָפָי וְתִמְשְׁלוּנִי. כְּמוֹ (אִיּוֹב ל) וְחַתְמַשְׁלָ כַּעֲפָר וְחַפְרָ ל' דְּמִיּוֹן : וְנִדְמָה.
וְנִהְיָה אֲנִי וְהוּא דוֹמִין זֶה לְזֶה : (רָפָי)

מצודת דוד **למי תדמיוני**. אל מי תדמו אותי ותאמרו שאני שוה לו : **ותמשלוני ונדמה**. אל מי תמשילו אותי ונהיה דומים אני והוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תדמיוני**. מל' דמיון : **ותשוו**. מל' השואה : **ותמשלוני**. ענין דמיון (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין **למי תדמיוני ותשוו**, הדמיון הוא רק במקצת הדבר אבל ההשוואה הוא בכל עניניו, והמשל הוא עוד פחות מן הדמיון, כי ימשילו דבר לדבר הגם שלא ידמו זה לזה בשום תואר, רק שיהיה ייחוס חיצוני ביניהם, אומר **למי תדמיוני ותשוו**, אם תדמיוני למצוא איכות מה מצורף ביני ובין האליל הכי תשוו הכי שוה האיכות הזאת באמת בכל פרטיו, ומוסיף לאמר גם אם רק **תמשלוני** לתפוס משל חיצוני מן האליל על אודותי, הכי **ידמה** המשל הזה? ואיך אפשר שידמה, הלא הם. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תדמיוני, ותשוו תמשלוני, ונדמה**. הדמיון הוא יותר מן המשל, שמדמה מקרי הדבר עצמו באיכות או בכמות שהם מקרים מתדבקים, והמשל יחבר שני דברים ע"י מקרי המקרה, שני דברים שקרה להם שינוי אחת במקריהם, והציגני למשול עמים (איוב יז). תשימני משל בגוים (תהלות מד) יהיה שינוי המקרה שקרה לאיוב וישראל, שהוא שינוי הגדולה והצלחה מטוב לרע, משל אל כל שינוי מצב ומדרגה מטוב לרע. אבל הדימוי ידמה שני דברים ע"י המקרים הנמצאים בס. אל מי דמית בגדלך (יחזקאל לא) דמיון הכמות, לא דמה אליו ביפיו (שם) דמיון האיכות. אבל ההשוואה צריכה להיות בכל הדבר. ואצל ה' יהיה הדמיון אם רוצים להדמות דבר אליו בעצמו לאחד מתואריו, והמשל הוא אם ידמו פעולות איזה נושא אל פעולותיו. שהם התנועות שהתנענע להוציא מעשהו עם תנועת אחד מנבראיו לפעול ולעשות. עפ"ז אומר לא תוכל לדמות אותי, שהוא המקרים והתוארים שלי כי אין לי תוארים ומקרים, ולא להמשיל מקרי המקרה שהם שנוייהם בזמן ובמקום כי איני משתנה, ואין פה מקומו להאריך יותר: (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּזְלִים זָהָב מְכִיסִים וְכֶסֶף בִּקְנָה יִשְׁקְלוּ יִשְׁכְּרוּ צוּרָף וַיַּעֲשֶׂהוּ אֵל יִסְגְּדוּ אֶף-יִשְׁתַּחֲוּוּ:

רש"י **הזלים זהב מכיס**. ל' יזלו מים (תהלים קמז) : **צקנה יסקולו**. הוא קנה המאזני' שקורין פלוי"ל בלע"ז : (רש"י)

מצודת דוד **הזלים**. אתם העכו"ם השופכים זהב מן הכיס ושוקלים כסף

בקנה המאזנים ושוכרים צורף ועושים אל וישתחו אליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון הזלים. מל' הזלה ושפיכה וכן וזלו מים (תהלים קמ"ז) : **מכיס**. ענין אמתחת ושק : **בקנה**. הוא כעין מטה ובו תולים מאזני המשקל : **ישקולו**. מל' משקל : **ישכרו**. מל' שכר : **יסגדו**. ענין השתחואה אלא שקטנה הימנה וכן יסגד לו (לעיל מ"ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הזלים זהב מכיס, והם עושים אליליהם, ואיך ימשלו לבורא כל. והדלתות מגבילים, **הזלים זהב מכיס ישכרו צורף**, **וכסף בקנה ישקלו ויעשהו אל**. כי שכירות האומן והפועל ישלמו מכיס בדנרי זהב שהם מטבעות היוצאים בהוצאה ונתונים בכיס. ועשיית הפסל עצמו יעשו מחתיכות כסף, וישקלו החתיכות לדעת משקלם. **יסגדו אף ישתחו** הסיגוד אינו לשם אלהות רק לשם סגולה, וההשתחואה הוא לשם אלהות ומוסיף יסגדו במה שחושבים את הפסל כטלמסאות להוריד השפע ע"י פעולת הסגידה שיעשו כנגדו, ויותר מזה כי אף ישתחו כי יחזיקוהו לאלוה (כנ"ל מ"ה י"ז), והיה להם לדעת שהלא הם שכרו הצורף והם נתנו המתכות למלאכה ואיך יחשבוהו לאלהות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יסגדו אף ישתחו. ע"י למעל' (מד, טו יט) : (מלבי"ם באור המלות)

אָף-יִצְעַק אֱלֹוֹ וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרָתוֹ לֹא יוֹשִׁיעֵנּוּ: (o)

מצודת דוד ישאווהו. כל אחד נושא האל וסובל משאו על כתפו : **יניחוהו**. ואם מניחו במקומו יעמוד שם ולא יסיר ממקומו : **אף יצעק**. אף אם הוא צועק אליו בקול גדול לא יענה ולא יושיענו מצרתו וכאומר היש סכלות גדול מזה להאמין בדבר שאין בו ממש : (מצודת דוד)

מצודת ציון יסבלוהו. מל' סבל ומשא : **תחתיו**. במקומו וכן וישבו תחתם (יהושע ה) : **ימיש**. ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות טו) : **יענה**. מל' עניה ותשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ישאווהו, וגם יראו כי ינשא עליהם **על כתף** והם **יסבלוהו** כי משא כבדה ואינו נושא את עצמו. וגם **יניחוהו תחתיו ויעמד**, ואיך יהיה אלוה הלא מגדר האל שלא יתקומם במקום, ויותר מזה כי **ממקומו לא ימיש** ואין לו שום הרגש ותנועה, וגם לא יוכלו לאמר כי הגם שיש בו חסרונות אלה מ"מ ישיגו ממנו התועלת שימלא בקשתם, כי הלא המה רואים שאם **יצעק אל הפסל לא יענהו**, וגם לא יוכלו לאמר שמ"מ הגם שאינו עונה בדברים, הוא מושיע בסתר בכחו, כי הלא רואה כי

מצרתו לא יושיענו, וא"כ : (מלבי"ם באור הענין)

זָכְרוּ-זֹאת וְהִתְאַשְׁשׁוּ הַשִּׁיבוּ פּוֹשְׁעִים עַל-לֵב:

רש"י זכרו זאת. אשר אני הפך לומר : והתאוששו. והתחזקו כמו לאשישי קיר חרשת (לעיל טז) : השיבו פושעים על לב. ומה אני אומר לכם לזכור ולהשיב על לב : (רש"י)

מצודת דוד זכרו זאת. דבר התוהו שיש בפסילים : והתאוששו. התחזקו לקנות לב : השיבו. אתם הפושעים בי תנו לב על הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון והתאוששו. התחזקו כבנין היסוד כמו לאשישי קיר חרשת (לעיל ט"ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין זכרו זאת, מה שאמרתי בגנאי הפסל, והתאוששו היו אישים ואנשים, נגד מ"ש תחלה היו עצביהם לחיה ולבהמה, אומר היו אנשים לא בהמות, אתם הפושעים השיבו על לב אם רק תשיבו על לבכם בקל תראו אולתכם, אבל לעומת זה. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות והתאוששו, מלשון איש, ונכפלה למ"ד הפעל שזה מצוי לרוב. השיבי על לב, מורה ההתבוננות היותר קטן, ולא ישיב אל לבו (למע' מד) : (מלבי"ם באור המלות)

זָכְרוּ רֵאשׁוֹנוֹת מְעוֹלָם כִּי אֲנֹכִי אֶל וְאִין עוֹד אֱלֹהִים וְאָפֶס כְּמוֹנִי:

רש"י זכרו ראשונות מעולם. אשר ראיתם כי אנכי אל ואין עוד, אנכי אלהים ואפס כמוני : (רש"י)

מצודת דוד זכרו. תנו לב לזכור הנפלאות הראשונות שעשיתי מימות עולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואפס. ענינו כמו לא : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין זכרו ראשונות מעולם, הנסים והגבורות שעשיתי אני מימות עולם שמהם יתברר לכם כי אנכי אל ואין עוד אלהים הפך מן האומרים שיש עלות ועלולים רבים משפיעים ומקבלים, וגם תראו כי אפס כמוני, הפך דעת המשנים. כי אנכי. (מלבי"ם באור הענין)

ו מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא-נעשו אמר עצתי תקום
וכל-חפצי
אעשה:

רפ"י מגיד מראשית אחרית. גלות מצרים וגאולתה הודעתי צבין הצתרים
לפני היותה : (רפ"י)

מצודת דוד מגיד. אני מגיד אחרית הדבר מראשיתו : ומקדם. ומלפנים
אגיד דברים אשר לא נעשו עדיין אף ראשית הדברים : אומר וכו'. אומר
אני עצתי תתקיים כי אין ביד מי לבטלה : **וכל חפצי אעשה**. כפל הדבר
במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **מגיד מראשית אחרית**, ר"ל כי המעשים שיעשה ה'
יהיו בשני פנים, א. עפ"י חקי הטבע אשר גבל, ועפ"י הסבות הראויות אל
המסובבים מהם, ועז"א **מגיד מראשית אחרית** שהוא המגביל חקי הטבע
ותהלוכותיה, ובראשית הדבר שהוא בעת הוחל הסבה יגיד את אחריתו
שהוא אשר יסתבב ממנו לפי חקי הטבע אשר חקק. ב. מה שיעשה למעלה
מן הטבע מעשים הבלתי נתלים בשום סבה מן הסבות, ועז"א **ומקדם**
אשר לא נעשו כי גם יגיד הדבר מקדם, קודם שהוחל סבתו הגם שלא
נעשו הסבות כלל, כי יעשה אותות ומופתים הבלתי משתלשלות מן
סבותיהם, רק הוא אמר ויהי, ומבאר דבריו במאמרים מגבילים, לעומת
מ"ש מגיד מראשית אחרית, **אמר עצתי תקום**, שאז אני אומר שתקום
עצתי, היא העצות שיעצתי בהנהגת העולם עפ"י החקים שקבעתי אומר
אני שיתקיימו. ולעומת מ"ש ומקדם אשר לא נעשו כי אז **כל חפצי אעשה**
אעשה כפי שאחפוץ, לא כפי העצה והטבע המוגבלת רק כפי החפץ למעלה
מן חקי הטבע : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מראשית**, מקדם, פרשתי למע' (מג כח) : (מלבי"ם
באור המלות)

יא קרא ממזרח ע"ט מארץ מרחק איש (עצתו) עצתי אף-דברתי אף-
אביאנה יצאתי אף-אעשנה : (o)

רפ"י קורא ממזרח ע"ט. מארץ ארם שהיא במזרח קראתי לי את אברה'
להיות נמלך בעלתי : ע"ט כמו התיב עטה וטעם (דניאל ב) אחיעטו כל
סרכי מלכותא (סס ו) וגם יש לפותרו בל' עוף קראתי למהר אחרי כעוף
הפורה ונודד ממקומו : מרחק. קראתי לאיש עלתי ועמו יעלתי צבין

הצתרים ד' גלויות כמו סמפורס בצרלסית רבה והנה אימה חסיכה גדולה
וגו' : אף דברתי. עמו הגלויות וגאולתן אף אביאנה : (כס"י)

מצודת דוד **קורא**. אני הוא קורא את העיט לבא ממזרח ר"ל אעיר לב
כורש היושב במזרח של בבל ומהרה קל יבוא כעוף הפורח : **איש עצתי**.
הוא כורש שיעשה מה שיעצתי על בבל וכפל הדבר במ"ש : **אף דברתי**.
הדבר הזה דברתי טרם בואה : **יצרתי**. את הפורעניות הזאת על בבל :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **עיט**. כן יקרא העוף הדורס כמו וירד העיט על הפגרים
(בראשית ט"ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **קרא** מבאר כי אני הקורא את העיט שהוא העוף
הטורף והדורס ממזרח שהוא כורש שקראתיו מארץ פרס לטרוף את
בבל, וגם **קראתי מארץ מרחק איש עצתי** בצד האחר קראתיו שיהיה איש
עצתי, שימלא את עצתי בתשועת ישראל ויתן להם רשות לבנות הבית,
(נגד הא' אמר ממזרח של בבל, ונגד הב' אמר מארץ מרחק, כי הוא רחוק
מארץ ישראל). **אף דברתי** ור"ל ובקריאה זו נראו שני מיני המעשים
שהוזכרו בכתוב הקודם. **א**. עפ"י חקי הטבע שאז לא יצרתי דבר חדש רק
דברתי מה שעתיד לבא **אף אביאנה**, **ב**. למעלה מן הטבע שבו **יצרתי**
יצירה חדשה **אף אעשנה** וגמרתני את היצירה הלז שהוא הנס, וא"כ.
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יצרתי אף אעשנה**, התחלתי וגמרתני כנ"ל (מה ז')
(מלבי"ם באור המלות)

זב **שמעו אלי** **אבירי** **לב** **הרחוקים** **מצדקה**:

כס"י **אבירי לב**. אקר אמנתם לצנכם ונדצקתם צי : **הרחוקים מצדקה**.
אקר ארכו לכם הימים ולא הראיתי אתכם לדקתי לגאול : (כס"י)

מצודת דוד **אבירי לב**. הם אנשי בבל שהם אבירי לבב ואכזרים על ישראל
ורחוקים המה מעשות להם צדקה וחסד : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **שמעו אלי**, אתם בני בבל שאתם **אבירי לב** ואכזרים,
ואתם **רחוקים מצדקה** כי הצדקה אשר היא קרובה כמ"ש קרבתני צדקתי
לא אליכם היא קרובה כי אתם רחוקים ממנה, ומה תועיל לכם שהצדקה
קרובה אם אתם רחוקים, אך למי יועיל? אומר. (מלבי"ם באור הענין)

וַיֵּן קִרְבַּתִּי צְדָקָתִי לֹא תִרְחַק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תֵאָחֵר וְנִתַּתִּי בְצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאָרְתִּי: (כ"ט)

ר"י קרבתי **כדקתי** **מעתי** **ולא** **תרחק** : (כ"ט)

מצודת דוד **קרבתי**. הנה אני קרבתי צדקתי לישראל ולא תרחק מהם : **ותשועתי**. קרבתי תשועתי ולא תאחר לבוא : **לישראל תפארתי**. ר"ל התשועה אתן לישראל שהם עם תפארתי כמ"ש ובישראל יתפאר (לעיל (מד) : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **קרבתי צדקתי לא תרחק**, הצדקה היא שיכפר ה' עונות ישראל ויחשב להם זכויותיהם היא קרובה, ועיי"כ **תשועתי לא תאחר** כי עיי הצדקה תבא הישועה, (בשגם שהישועה י"ל זמן לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם ולא תאחר את הזמן הקצוב כי זה גדר פעל אחר) אבל לא לכם תהיה הצדקה רק **ונתתי בציון תשועה לישראל** שאני מתפאר במעשיהם הטובים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **צדקתי**, ישועתי, עיי גדרם לקי (נט י"ו), ופעל אחר נבדל מן מהמה, בושש, כי פעל אחר מורה שמאחר זמן קבוע כמ"ש במק"א, לכן אמר ישועתי המובטחת לא תאחר לכל הפנים את הזמן שהיא עת הגאולה : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה

פרק-מז

וַיֵּן רְדִי | וְשָׁבִי עַל-עֶפְרַיִם בְּתוֹלַת בֵּית-בְּרָכָל שְׁבִי-לְאֶרֶץ אֵין-כֶּסֶף בֵּית-כְּשָׁדִים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יְקָרְאוּ-לְךָ רֶכֶה וְעִנְיָה:

ר"י **כסא**. אין מלכות : **כי לא תוסיפי**. שיקראו לך עוד רכה וענוגה : (כ"ט)

מצודת דוד **רדי**. אבל אתה בבל רדי מן הכסא ושבי על העפר : **בתולת בת בבל**. קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדיין משום אומה לבוא לרשות אחר כמו הבתולה שלא נבעלה ולא באה לרשות הבעל וכן בתולת בת צידון

(לעיל כג) : **אין כסא**. לא יהיה עוד לך כסא מלוכה : **יקראו לך**. שיקראו לך רכה וענוגה ר"ל לא תהיה בעלת התענוגים כמאז : (מצודת דוד)

מצודת ציון בת בבל. עדת בבל : **רכה וענוגה**. ר"ל בעלת תענוג וכן הרכה בך והענוגה (דברים כ"ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין רדי, ישראל יושעו בציון ויתנערו מעפר, אבל את בבל **רדי ושבי על עפר**. מדמה את בבל במליצתו כבת מלך שנהרגו אבותיה, והיא יורדת מן הכסא ויושבת על עפר לקונן ולהתאבל עליהם, ואחר עבור ימי האבל מבקשת לשבת על כסא אבותיה ולירש עזר, אבל בתוך כך שללו האויבים כל מדינתה ואת העם הוליכו שבי, ואז אומרים לה **שבי לארץ** אל תעמודי מן הארץ רק שבי כבתחלה כי **אין כסא** לא נמצא כסא מלכות כלל כי המדינה חרבה ולא לבד שלא תשבי על כסא מלכות **גם לא תוסיפי שיקראו לך עוד רכה וענוגה**, כי תהיה מוכרחת מעתה לעבוד עבודות קשות למצוא חיית ידך. (והציור הזה מצייר היטב את המקרה שקרה לבבל ששרי בלשאצר המיתו את מלכם ונכבשה מדינת בבל, ובת כשדים ישבה לארץ להתאונן על מות אדניהם, אבל גם אחר עבור האבל שחשבו להקים מלך אחר, בתוך כך החריב המדינה לגמרי וכורש שם אותה שממה, והעם שהיא בת כשדים תחת שהיו רכים וענוגים התחילו לעבוד עבודת (פרך) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עפר, לארץ, העפר מציין עפר הארץ, והוא מציין האבל ועללתי בעפר קרני, וארץ מציין הארץ הפך הכסא כנזכר לעיל (כו ה') : רכה, וענוגה, הרך בטבע, והענוג ע"י הרגל, וכן האיש הרך בך והענוג מאד : בת בבל, בת כשדים, בת בבל מציין עיר המלוכה ולכן קראה בתולה שלא נכבשה מיום הוסדה, והיא המתאבלת. ובת כשדים מציין כל הממלכה והיא אין לה כסא מלכות : (מלבי"ם באור המלות)

בַּקְחֵי רַחִים וְטַחְנֵי קֶמַח גְּלִי צְמַתְךָ חֶשְׁפִי-שָׁבֵל גְּלִי-שׁוֹק עֲבָרֵי נְהָרוֹת:

רש"י קחי רחיים. היא עבודה קשה כלומר השתעבדי מעתה למלכי מדי ופרס, ל"א וטחני קמח ללדה לדרך גלותך : גלי צמתך. זרועיך ושוקיך דברים המלומת והקור ומכוסה : חשפי שובל. גלי השבילים מן המים שעליהם כי לך קס תלאי בגולה או גלי שוקך ועברי נהרות : (רש"י)

מצודת דוד קחי רחיים. כדרך השבויים שעושים מלאכה כבדה : **וטחני קמח**. אמר קמח ע"ש סופו וכן אפיתי על גחליו לחם (לעיל מד) : **גלי צמתך**. דרך הנשים המכובדות לכסות פניהם במסוה והוא מכסה דק

ולזה אמר כשתלכי גולה תגלי המכסה ההוא מעל פניך כדרך השפחות
הבזויות : **חשפי שובל**. גלי הרגל בלכתך בדרך כי דרך האשה לכסות
הרגל ולא כן כשתלך בדרך : **גלי שוק**. כאשר תעבור הנהרות תגלי גם
השוק ולפי שהזכיר את בבל בלי' נקבה אמר ענין בזיון הנקבות : (מצודת
דוד)

מצודת ציון **צמתך**. הוא המסוה המכסה את הפנים כמו מבעד לצמתך
(ש"ה ד). חשפי. ענין גלוי כמו וחשופי שת (לעיל כ) : **שובל**. מלי' שביל
ויאמר על הרגל ההולך בשביל וכמו שמלת פעם יאמר על הפסיעות כמ"ש
פעמי מרכבותיו (שופטים ה) וכן יאמר על הרגלים כמ"ש פעמי דלים
(לעיל כ"ו) : **שוק**. כן יקרא גובה הרגל ממעל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **קחי**, מוסיף במשל הזה כי בת מלך הרכה והענוגה
הזאת אחר שאין לה מה לאכול צריכה ליקח רחים לטחון קמח לפרנס
א"ע ומוסיף לאמר לה **גלי צמתך** מה שבגדיך קשורים בקשורים הרבה
התירי נא אותם כי לא יעשה מלאכה בבגדים מקושרים כאלה, מוסיף
לאמר גם **חשפי שובל** של הרגלים ללכת יחף בעת הצורך ויותר מזה כי
גם **תגלי שוק** בעת הצורך **לעבור נהרות**, ויותר מזה כי אחר כך גם.
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **טחני קמח**, כמו ואפה לחם, **וצמתך** שרשו צמה והם
הקשורים, מבעד לצמתך, **ושבל** סוף הרגל, ומזה שביל על מקום מדרך
רגל יחיד : (מלבי"ם באור המלות)

גַּלְ תְּגַל עֵרוֹתְךָ גַּם תִּרְאֶה חֲרַפְתְּךָ נֶקֶם אֶקַּח וְלֹא אֶפְגַּע אָדָם: (פ)

רַס"י **ולא אפגע אדם**. לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי : (רס"י)

מצודת דוד **גם תראה**. כולם יסתכלו בגלוי ערותך : **חרפתך**. ר"ל ערותך
כי גלוי הערוה לחרפה תחשב : **נקם אקח**. לנקום נקמת ישראל : **ולא
אפגע אדם**. לא אקבל פגיעת אדם לבל עשות בהם נקם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תגל**. תגלה : **ערוותך**. כן יקרא דבר הראוי להתכסות : **אפגע**.
ענין בקשה ושאלה כמו ואל תפגע בי (ירמיה ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **תגל ערוותך**, לגמרי אף שלא בעת שתעבור בנהר, כי
יקרעו בגדיה וגם תראה חרפתך לכל. החוזה התרגש עת צפה מפלת בבל
המרשעת, אומר, עתה **נקם אקח** ממך על כל הרעות שעשית עמדי, **ולא
אפגע אדם** ר"ל לא אצטרך לבקש מן אדם שיעשה הנקמה, כי. (מלבי"ם
באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ולא אפגע**, בקשה. ופגעו לי בעפרון בן צוחר : (מלבי"ם באור המלות)

גַּאֲלֵנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

רַס"י גואלנו ה' צבאות שמו. הנביא אומר כל זה הקב"ה עושה לגאלנו **מַס** (רס"י) :

מצודת דוד גואלנו. מוסב על המקראות שלפניו לומר כל אלה יעשה גואלנו אשר שמו ה' צבאות וכו' : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין גאלנו שמו הוא ה' צבאות. השליט על כל הצבאות והוא קדוש ישראל, והוא יריב ריב עמו ולא אדם : (מלבי"ם באור הענין)

נַה שְׁבִי דוּמָם וּבְאֵי בַחֲשֶׁךְ בַּת-כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יְקָרְאוּ-לָךְ גְּבֵרֶת מִמְּלָכוֹת:

מצודת דוד שבי דומם. שבי מושתק כאבל ובואי בחושך להטמן : יקראו לך. שיקראו לך מושלת על הממלכות : (מצודת דוד)

מצודת ציון דומם. ענין שתיקה כמו וידום אה ; רן (ויקרא י') : גברת. ענין שררה ושלטנות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שבי דומם, אחר שצייר ירידת בת בבל מן העושר אל העוני, מצייר ירידתם ממלוכה, ומדמיה לממלכה שלטנת אשר תמיד לא ישכנו רגליה, ועתה אל תצפי כי עוד תשיג את גדולתך בעת מן העתים, רק שבי דומם וגם באי בחשך בל יראוך עוד איש בחוצות כי אין לך תקוה עוד, כי לא תוסיפי שיקראו לך עוד גברת ממלכות בשום זמן : (מלבי"ם באור הענין)

נַז קִצְפֹּתַי עַל-עַמִּי חִלְלֹתַי נִחַלְתִּי וְאַתָּנָם בְּיַדְךָ לֹא-שָׁמַתְ לָהֶם רַחֲמִים עַל-זִקְנִי הַכְּבֹדֶתְ עֲלֶיךָ מְאֹד:

רַס"י על זקן הכבדת עולך. על הזקנים שלא היו יכולים לסבול טורח **הכבדת** (רס"י) :

מצודת דוד קצפתי. כאשר קצפתי על עמי ומסרתים בידך לא רחמת עליהם ואף על זקן מאד הכבדת העול : (מצודת דוד)

מצודת ציון חללתי. מלי חולין וגנאי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין קצפתי, מדמה ענין ישראל ביד בבל, כבן חורים שמרד באביו, ויתנהו אביו תחת יד איש בליעל להענישו, ויתן עוז ומשרה ביד הבליעל הלז למען יכבוש את בנו וירדה בו. הנה הבליעל הלז היה לו לשום על לבו שני דברים. **א.** שראוי לרחם עליו כי בן גדולים הוא ודי לו עונש מה שהוא תחת ידו. **ב.** שהמשרה אשר בידו לא יארך רק כל עוד שיקצוף האב על בנו, אבל עת יכבד עולו על הבן עד שאביו יראה בעניו וירחם עליו הלא אז יקח את המשרה מידו. על הענין (הא') אומר הנה אנכי קצפתי על עמי, ועיי"כ חללתי נחלתי הוצאתי את נחלתי מקדושתה ותפארתה לחול במה שנתתים בידך, והיה לך לזכור שהם עמי ונחלתי, היה לך לזכור כי די להם עונש במה שחללתים ואתנם בידך שפל כזה, ואתה לא די שלא שמת להם רחמים ר"ל שלא שמת להם הרחמים המיוחדים והראוי אליהם ביחוד מצד שהם עמי ונחלתי, כי גם הרחמים הכוללים לא רחמת עליהם כי גם על זקן הכבדת עלך מאד נגד הטבע שמרחמים על הזקן להקל עולו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עמי, נחלתי, עיין למעלה (יט כח) : (מלבי"ם באור המלות)

זז ותאמרי לעולם אהיה גברת עד לא-שמת אלה על-לבי לא זכרת אחריה : (פ)

רפ"י ותאמרי. כלבבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות צא עלי והדבר הזה השיוך עד לא שמת אלה המכות שיצואו עליך אל לבך ולא זכרת אחריה שכל רעתך שפסית : (רפ"י)

מצודת דוד ותאמרי. חשבת לומר עד עולם אהיה מושלת על כולם : עד לא שמת וכו'. עד שבעבור המחשבה ההיא לא שמת אלה הדברים על לבך לחשוב שגם לך יקרה כמקרים : לא זכרת אחריה. אחרית וסוף מעשה הרשע ותשלום גמולה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ותאמרי, עתה מדבר נגד (ענין הב') שהיה ראוי לה לשים על לבה שהמשרה אשר בידה לא ימשוך רק כל עוד יקצוף האב במרום על בנו, ועת ירחם עליו כי יראה בעניו, תכרת ממשלתך, כי לעומת זה את אמרת לעולם אהיה גברת מצד כחך, עד כי לא שמת אלה על לבך לחשוב שממשלתך היא רק בחטא עם ה', ולא זכרת אחריה של דבר כי

לבסוף ידרוש ה' דמם מידך : (מלבי"ם באור הענין)

**וְעַתָּה שְׁמַעֵי-זֹאת עֲדִינָה הַיּוֹשֶׁבֶת לְבֶטַח הָאֵמְרָה בְּלִבָּהּ אֲנִי
וְאֶפְסִי עוֹד לֹא אֶשֶׁב אֶלְמָנָה וְלֹא אֲדַע שְׂכוֹל:**

רס"י עדינה. ת"י פנקתח : ואפסי עוד. ואפס מאותי כמו אין זולתי :
(רס"י)

**מצודת דוד שמעי זאת. הדבר אשר דברתי : עדינה. את בבל המפונקת :
אני ואפסי עוד. ר"ל אני הגברת ואין עוד זולתי : לא אשב אלמנה. ר"ל
לא יהרג המלך ולא יגלה העם כי במות המלך תחשב המדינה לאלמנה
ובהגלות עמה תחשב שכולה מבנים : (מצודת דוד)**

**מצודת ציון עדינה. ענין עונג ותפנוק וכן מלא כרשו מעדני (ירמיה נ"א) :
ואפסי. כמו ואין : שכול. מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כדוב שכול
(הושע י"ג) : (מצודת ציון)**

**מלבי"ם - באור הענין ועתה לכן שמעי נא זאת, אחר שעתה הגיע הזמן
יפקוד ה' את עמו. עדינה וכו'. השבתת הממלכה תצוייר שיסובב משני
פנים, או ע"י מרד שיתהווה במדינה נגד המושל שלהם, וזה קורא אלמנה
כי אז תשאר המדינה אלמנה מן מושלם, וזה יהיה ע"י שבני המדינה הם
אנשי דמים וחמה, אנשי רוגז ובליעל, כי אז יפרקו עול. או יתהווה ע"י
אויב חיצוני שיהרוג אנשיהם ותושבת הממלכה וזה קורא שכול, אמר
הנה אתה חשבת כי את בטוחה משני אלה, לא יראת מאלמון שיהרג
המושל, כי את עדינה היושבת לבטח ואין פרץ בתוך המדינה, ולא יראת
מן שכול מבחוץ כי את היא האמרת בלבבה אני ואפסי עוד לא עלה על
לבך שנמצא עוד ממלכה זולתך אשר תלחם אתך, וע"כ אמרת לא אשב
אלמנה אחר שאת יושבת לבטח, ולא אדע שכול אחר שאמרת בלבך אני
ואפסי. (המאמרים מגבילים) : (מלבי"ם באור הענין)**

**וְתִבְאֲנָה לָךְ שְׁתֵּי-אֵלֶּה רָגַע בְּיוֹם אֶחָד שְׂכוֹל וְאֶלְמָן פְּתָמָם בָּאוּ
עֲלֶיךָ בָּרֶב כְּשִׁפְיָךְ בְּעֶצְמַת חֲבֵרֶיךָ מְאֹד:**

**רס"י שתי אלה. שאמרת שלא תשבי אלמנה ולא תדעי שכול תבאנה לך
פתאום : שכול. מיושביך : ואלמון. ממלכך כל קצורת בניס וגלות בני
הארץ קרוי שכול : כתומס. כולם שלמי' בגזרת' השכול והאלמנו' : חזריך.
לשון כספים כמו וחוזר חזר (לזכרים יח) : (רס"י)**

מצודת דוד **שתי אלה**. האלמנות והשכול תבאנה ברגע אחת כי מיד כשנהרג בלשאצר נלכדה העיר וגלו אנשיה : **ביום אחד וכו'**. יפרש בזה מה הם השתים : **כתומס**. כדרך השלמתם באו עליך מבלי מחסור : **ברוב**. עם רוב כשפיך ר"ל אף שאת מרובה בכשופים לא נצלת מידם. **בעצמות**. עם חזקת חבריך אשר חזקו מאד וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כתומס**. מל' תם והשלמה : **בעצמת**. ענין חוזק כמו ועצם כחו (דניאל ח'). **חבריך**. הוא ממין הכשוף כמו וחבר חבר (דברים י"ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותבאנה, אולם עתה יבואו לך שכול ואלמן ביחד, כי בחורבן בבל נקבצו שני אלה בפעם אחד, שתחלה מרדו שרי בלשאצר והרגו את בלשאצר, ועיי"כ נעשית מדינת בבל אלמנה מבעלה, ובאותה הלילה באו עליה חיל פרס ומדי והרגו את אנשי המדינה והיה בס שכול ואבדון, ובזה אמר כי שתי אלה שכול ואלמון **באו עליך רגע** היינו שלא היה בהדרגה אחת אחת רק בפעם אחת והיו שניהם ביום אחד. **כתמס באו עליך**, ר"ל כי לפעמים יהיו שני אלה שכול ואלמון מכה מהלכת בכל העולם, כמו שהיה בימי נבוכדנצר שכבש ממלכות רבות והחריב מדינות, ואז לא היה חידוש אם באו שכול ואלמון על איזה מדינה, אבל עתה לא יהיה כן רק **כתמס** ר"ל בעת תמו השכול ואלמון מכל העולם וכל העולם ישבו בהשקט אז באו עליך, על שלא היה זה בסבת מכה מהלכת בעולם, וגם לא היה זה מפני שאתה נפלת ממדרגתך ואבדת חכמת חכמך, כי זה היה **ברב כשפיך** בעת שכשפיך התרבו מאד **וחבריך עצמו** בחכמת הטבע והאצטגנינות, ובכל זאת. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כתמס, מענין השלמה, תם עונך בת ציון והכ"ף לזמן, כשבת המלך אחורוש, **ברב**, בכמות, **בעצמת**, באיכות, כי המכשפים היו רבים והחברים רק החכמים. והב' ברוב, בעת רוב : (מלבי"ם באור המלות)

וַ וַתִּבְטַחִי בְרַעְתָּךְ אִמְרַתְּ אֵין רֵאֲנִי חֲכַמְתָּךְ וְדַעְתָּךְ הִיא שׁוֹבְבָתְךָ וַתֹּאמְרִי בְלִבִּי אֲנִי וְאֶפְסִי עֹד :

רס"י **חכמתך ודעתך**. חכמתך ורוע לצדך היא שובבתך הפכו לצד להיות שובבה אינווייז"א בלע"ז שצדך מדך שאל הזכיות : (רס"י)

מצודת דוד **ותבטחי ברעתך**. כל בטחונך היה בכשפים שהוא רע בעיני ה' : **אין רואני**. כי מעשה הכשפים נעשה בלט וסתר וכאומר וכי אין נראה גם לפני : **חכמתך ודעתך**. מה שהיית חכם ובעל דעה זהו עשה אותך שובב

ומורד : אני ואפסי עוד. אני מצאתי חכמה ואין עוד זולתי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שובבתך**. ענין מרד והליכה בדרכי הלב מבלי הבחנה וכן
משובת פתים (משלי א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ותבטחי ברעתך**, שבכל החושים שהיו לך לא היה מי שיתבונן על העתיד לבא עליך. והנה עושי רע יצוייר שיעזבו רעתם משני פנים. **א**. שייראו מפני אחרים הרואים מעשיהם, ועז"א **ותבטחי ברעתך אמרת אין ראני**. **ב**. שיתירא מפני עצמו עת יפקח עיני שכלו ויראה כי מעשיו לא טובים המה. כמו שיהיה באנשים החוטאים מפני תאותם שבעת ישימו לב על דרכיהם ישובו ויעזבו מעשיהם הרעים, אבל אתה היית בהפך כי לא חטאת מפני הסכלות רק בעצת החכמה והדעת ועז"א **חכמתך ודעתך היא שובבתך** כי חטאתך היה בסבת המינות והכפירה, וגם חוץ מזה **אמרת בלבך אני ואפסי עוד** ולכך לא יראת משום בריה כלל, אבל עתה. (מלבי"ם באור הענין)

יא וּבֹא עֲלֶיךָ רָעָה לֹא תִדְעִי שְׁחָרָה וְתִפֹּל עֲלֶיךָ הַזָּה לֹא תִוְּכְלִי כִפְרָה
וְתִבֹּא עֲלֶיךָ פְּתָאִים שׂוֹאָה לֹא תִדְעִי :

רש"י **לא תדעי שחרה**. לא תדעין למצעי עלה את פני מי תשחרי למלטך ממנה : **כפרה**. לקנחה ולהעבירה וזהו כל ל' כפרה הוא ל' קינוח וסילוק : (רש"י)

מצודת דוד **ובא עליך**. לכן תבא עליך רעה לא תדעי אל מי לדרוש עליה להעבירה ממך ותפול עליך שבר אשר לא תוכלי לקנחה ולהעבירה ממך : **לא תדעי**. טרם בואה להיות נשמר ממנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שחרה**. ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי י"א) : **הוה**. ענין שבר ומאורע קשה כמו הוה על הוה (יחזקאל ז') : **כפרה**. ענין קנוח והעברה וכן וכפר בריתכם (לעיל כ"ח) : **שואה**. ענין שממון כמו תשאה שממה (לעיל ו') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ובא**, כי ידוע שבעת מפלת בבל ראה תחלה בלשאצר המחזה הנבהל מפס יד המלאך שכתבה על הכותל מנא מנא תקל ופרסין אשר לא הבינו פיי המראה ובאורה, ועל זה אמר **ובא עליך רעה לא תדעי שחרה** ר"ל שלא תדעי להאיר הרעה הזאת ולראות באורה, אח"כ הרגו עבדי בלשאצר את אדניהם, ועז"א **ותפל עליך הוה** ושבר אשר **לא תוכלי כפרה**, שהיא המרד של שרי בלשאצר, ואח"כ באו השואה והחושך של מחנה מדי ופרס אשר נפלו על העיר, ועז"א **ותבא עליך פתאם שאה**

(אשר) לא תדעי, כי דבר זה נעשה בפתאום ולא הרגישו בו, כמו שצייר זה למעלה (כ"א): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שחרה, מענין אורה. כפרה, מענין כיסוי כמו כפורת, ר"ל כי מכתב המלאך רצו לידע סודו ולהאיר חשכו בשחר הפתרון ולא ידעו. והוה של השרים שהרגו את בלשאצר רצו לכסות בל יודע לאיש ולא יכלו (מלבי"ם באור המלות)

יבַּ עֲמָדֵי-נָא בְחִבְרִיךָ וּבְרַב כְּשָׁפִיךָ בְּאֶשֶׁר יִגְעַת מְנַעוּרֶיךָ אוֹלֵי תוֹכְלֵי הוֹעִיל אוֹלֵי תַעְרוּצֵי:

רס"י עמדי נא. התחזקי נא : אולי תערוצי. מאיס תכלין למיתקף : (רס"י)

מצודת דוד עמדי נא. עתה התחזק בחבריך וכו' : באשר יגעת. רוצה לומר הואיל ויגעת באלה מעת נעוריך התחזק עתה בהם : אולי תוכלי הועיל. להנצל בהם מכף אויביך אולי תוכלי להתחזק בהם ואמר בדרך לעג והיתול (מצודת דוד)

מצודת ציון נא. עתה : בחבריך. מין כשוף : הועיל. מלשון תועלת : תערוצי. ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה נ') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עמדי נא, ועתה עמדי נא בחבריך וכשפיך שהם חכמי התולדות והגורלות, וכן בכל אשר יגעת מנעוריך שהם יתר חכמת הכלדיים אשר יגעו בהם מאד בידיעתם אולי תוכלי הועיל ר"ל אולי ע"י החכמות האלה תוכלי להועיל לבל יבא האויב בשעריך, ואם לא תוכלי להועיל ע"ז. עכ"פ אולי תערוצי אולי תמצא עצה ע"י החכמות האלה להתגבר על האויב במלחמה, אולם. (מלבי"ם באור הענין)

יגַּ נְלֵאִית בְּרַב עֲצָתֶיךָ יַעֲמָדוּ-נָא וַיִּזְשִׁיעֶךָ (הברו) הַבְּרִי שְׁמַיִם קְחִיזִים בְּכֹכְבִים מוֹדִיעִים לְחֻדָּשִׁים מְאֹשֶׁר יָבֹאוּ עֲלֶיךָ:

רס"י הוצרי שמים. י"ת כמו כופי שמים דמסכן למזלת שמיא דימהו לצרה כחמה (סיר ו) ולצרו מלכו (איוצ לג) וכן חזרו מנחם עמהם מצררי הליכת המזלות וכה פתרונו יען אשר לא יוכלון הקוסמים לעמוד על דעת רגעי היום ולילה עד צרו להם השמים לטוהר וגם מיכה אמר צנבואה (מיכה ג) חשכם להם מקוסם לימד כי ציוס מהשך יחתמו הכוכבים ולא יוכלו

לקסוס : מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך. כי בהתחדש הלזנה רואים
בשעת מולדתה מקלת ממה שעתיד לבא ואין יודעין כל הבירור לכך נאמר
מאשר וכן הוא אומר במקום אחר (לעיל ח) המלפפלים והמהגים כעופות
הללו ש'מלפפין ומהגי' ואין יודעים על מה : (רש"י)

מצודת דוד **נלאית ברוב עצתיך**. מאד נתייגעת בהרבות בעלי עצות וכאומר
הנה כל הטורח היה בחנם : **יעמדו נא**. עתה יעמדו ויושיעך הצופים אל
השמים הרואים בכוכבים המודיעים לעת חידוש הלבנה בתולדתה מה
מהדברים אשר יבואו עליך כי כן דרך חוזי כוכבים יודעים מה מהעתידות
בעת חידוש הלבנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נלאית**. ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ז') : **הוברי שמים**.
הצופים על השמים לדעת רגעי היום והלילה ועל כי לא יכלו לעמוד על
דעת הרגעים עד ברור להם השמים לטוהר לכן קרויים הוברי שמים
מלשון ברור ומטוהר : **החוזים**. הרואים וכן ותחז בציון עינינו (שם ד') :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נלאית ברב עצתיך**, כי על ההוה אין שום עצה
ותחבולה להנצל, **יעמדו נא** שיעור הכתוב **יעמדו נא הברי שמים ויושיעוך**
מאשר יבאו עליך. לכל הפחות יושיעו נא אותך הוברי שמים אלה, מן
הרעות אשר מוכנים לבא עליך בעתיד, אחר שהם הוברי שמים חוזים
בכוכבים ומודיעים על ידי חזיונותם לחדשים, רצה לומר כל התחדשות
הימים, והלא עוד רעות רבות מוכנים עליך, מדוע לא יושיעוך עכ"פ מן
העתיד, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הברי**, י"ל מענין מבררי, או מענין הברו החצים,
הנושאים אבר לעוף לשמים לחזות בכוכבים ולהודיע החדשות : **ומאשר**,
מוסב על יושיעוך : (מלבי"ם באור המלות)

גיד הנה היו כקש אש שרפתם לא-יצילו את-נפֿשם מיד להבה אין-
גחלת לחמם לשרת אור לשבת נגדו:

רש"י הנה היו. חוזי כקש : אין גחלת לחמם. אין שארית להם כקש הזו
שאין בדליקתו גחלים להתחמם לאורם : (רש"י)

מצודת דוד **הנה היו כקש**. כל החוזים היו כקש והאש שרף אותם ולא
יוכלו להציל את עצמם מיד הלהב רוצה לומר החוזים לא יכלו להציל אף
את עצמם מיד האויב : **אין גחלת לחמם**. רוצה לומר אין שארית להם

קקש הזה שאחר הדליקה לא נשאר מהם גחלת להתחמם בה : **אור**. מלת
אין משמשת בשתיים לומר אין אור וכו' ר"ל לא נשאר להב לשבת נגדו
להנות מאורו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קקש**. תבן דק : **נפשם**. ר"ל גופם וכן ורקה נפשו (לעיל כ"ט).
לחמם. מלשון חמימות : **אור**. שלהבת כמו אשר אור לו בציון (לעיל ל"א).
לשבת. מלשון ישיבה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הנה היו כקש**, רצה לומר הקש הנשרף יש לו שני
חסרונות נגד העץ הנשרף. **א**. כי העץ לא ישרף רק מן האש הבווערת קרוב
לו, לא מן הלהבה המלהטת מרחוק, אבל הקש נשרף גם מן הלהבה
מרחוק, ועז"א הנה היו דומים **קקש אשר אש שרפתם לא אשר יצילו את
נפשם גם מיד להבה**. **ב**. שהעץ הנשרף ישיגו ממנו אחר כך עכ"פ תועלת
שיתחממו מן הגחלים וישבו נגד אורם, אבל הקש הנשרף לא ישאר ממנו
לא גחלת ולא אור, ועז"א **אין גחלת לחמם, ולא אור לשבת נגדו**. ועתה
מבאר הנמשל, נגד מ"ש שנשרפו בקל בהריחם להבה מרחוק, אומר.
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אש, ולהבה, הבדלם ידוע**: (מלבי"ם באור המלות)

טו כן הו-לך אָשֶׁר יִגְעַת סִחְרִיךָ מִנְעוּרֶיךָ אִישׁ לְעֶבְרוֹ תָּעוּ אִין
מוֹשִׁיעֶךָ:
(o)

רס"י **איך לעברו תעו**. איך לדרכו אל עבר פניו : (רס"י)

מצודת דוד **כן היו לך**. ר"ל כקש הזה כן היו לך החכמים אשר יגעת לאספם
אליך וללמדם. **סוחריך מנעוריך**. החכמים האלה אשר מעת נעוריך היו
סוחריך כי נתת להם כסף במחיר חכמתם הנה עתה בבוא הצרה כולם
תעו בשכלם כ"א מהם לעבר אחר ואין מי מהם מושיעך כי נסרחה
חכמתם ולא מצאו הצלה ועזר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לעברו**. מלי עבר וצד : **תעו**. מי שאין יודע מה לעשות קרוי
תועה והושאל ממי שאינו יודע באיזה דרך ילך הקרוי תועה כמ"ש והנה
תועה בשדה (בראשית ל"ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כן היו לך אשר יגעת**, שכל יגיעך היה כקש שנשרף
תיכף וכלה מהר תיכף בהחל המלחמה, ונגד מ"ש כי לא נשארו גחלת
ואור ליהנות ממנו אחר כך, אמר הנמשל כי לפעמים עיר ממלכה הנופלת
מגדולתה מכל מקום תשאר עיר מרכולת והסוחרים שהיו רגילים לסחור
בה יסחרו אותה גם עתה, ובזה יהיה הנמשל שנשארה מגדולתה עוד

גחלת לחמם נגדה, אבל אתה כן היו לך כמו במשל הקש שלא נשאר ממנו גחלת, כי סחריך מנעוריך עתה איש לעברו תעו וכ"א בקש מסחרו במקום אחר עד כי אין מושיעך: (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-מח

א שְׁמְעוּ-זאת בֵּית-יַעֲקֹב הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּמִמִּי יְהוּדָה יֵצְאוּ: הַנִּשְׁבָּעִים | בְּשֵׁם יְהוָה וּבְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכְּרוּ: לֹא בְּאֵמֶת וְלֹא בְצַדִּיקָה:

רס"י שְׁמְעוּ זאת. שְׁנֵי סְבָטִים הַעֲתִידִין לִלְכֹת בְּגוֹלָה לְבָבָל : בֵּית יַעֲקֹב הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל. הוּא סְבָט בְּנֵימִין שְׂאִינִם נִקְרָאִים עַל סְבָט יְהוּדָה אֲלֹא עַל שֵׁם סְבָטֵי יִשְׂרָאֵל : וּמִמִּי יְהוּדָה יֵצְאוּ. וְסְבָט יְהוּדָה שִׁלְאוּ וְנָזְלוּ מִיָּמַי לָלוּ שֶׁל יְהוּדָה כִּמְה דַּחַת אָמַר יִזְל מֵיַם מְדֻלָּיו (בְּמִדְבַר כ"ד) : לֹא בְאֵמֶת. כְּמוֹ שְׂאֵמַר (יִרְמִיָּה ה) וְאִם חֵי ה' יֵאָמְרוּ לִכֵּן לִשְׁקֵר וְגו' כְּלוֹמַר לֹא הֵייתֶם כְּדֵי לִיגָאֵל אֲלֹא עַל כִּי מַעִיר הַקֹּדֶשׁ נִקְרָאוּ וְהֵיִא גְרָמָה לְהֵם שֶׁלֹא גָלוּ עִשְׂרַת הַסְּבָטִי בִּימֵי סִנְחֻרֵב צַחֲלָה וְחִצְרוֹ שְׂאִין לְהֵם גְּאוֹלָה : (רס"י)

מצודת דוד שְׁמְעוּ זאת. אל יהודה ובנימין ידבר : הַנִּקְרָאִים וְכו'. זהו בנימין הנקרא בשם סתם שבטי ישראל : וּמִמִּי וְכו'. זהו שבט יהודה אשר יצאו מזרע יהודה הדומה אל המים ודוגמתו במקהלות וכו' ממקור ישראל (תהלים סח) : הַנִּשְׁבָּעִים וְכו'. הַרְגִילִים לְשֶׁבַע בְּה' וְלֹא יֵאָמְרוּ דְבָרֵיהֶם וְלֹא יִצְדִיקוּ מֵאֲמַרֵיהֶם וְכֵן נֵאֱמַר וְאִם חֵי ה' יֵאָמְרוּ לִכֵּן לִשְׁקֵר יִשְׁבְּעוּ (יִרְמִיָּה ה) : יִזְכְּרוּ. לְשֶׁבַע בּוֹ וְכִפֵּל הַדָּבָר בְּמִישׁ וְכֵאֲמַר עִ"פ מַעֲשֵׂיהֶם אֱלֹהֵי לֹא הָיוּ כְּדֹאִים לְהִיּוֹת נְגָאִלִים מִבְּבֶל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין שְׁמְעוּ זאת בֵּית יַעֲקֹב, את הדברים אשר אומר אליכם. אתם הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל עִ"י חֲשִׁיבוֹתֶם וְרוֹמְמוֹתֶם לְמַעַל מִן הַטֶּבַע, אתם השבט אשר מִמִּי יְהוּדָה יֵצְאוּ, שהוא שבט יהודה שביניהם היה המקדש ומלכות בית דוד, לכם אני שואל איך אתם המה האנשים הַנִּשְׁבָּעִים וְכו'. הַמֵּאֲמָרִים מִגְּבִילִים, הַנִּשְׁבָּעִים בְּשֵׁם ה' לֹא בְאֵמֶת וּבְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכְּרוּ לֹא בְצַדִּיקָה. אַחֲרַי שֵׁאתֶם רְאוּיִם לְהִיּוֹת צְדִיקִים בֵּין מִצַּד מַעֲשֵׂיכֶם בֵּין מִצַּד תּוֹלַדְתְּכֶם, ואיך היה להפך, השבועה

שתשבעו בשם ה' אינה באמת רק בשקר, ואשר תזכירו שם אלהי ישראל לאמר שאתם עבדי ה' אינו בצדקת מעשיכם, כי אין בכס צדקה שהם המעשים שבין אדם למקום: (מלבי"ם באור הענין)

בב כִּי-מַעִיר הַקֹּדֶשׁ נִקְרָאוּ וְעַל-אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִסְמְכוּ: יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:
(o)

רפ"י על אלהי ישראל נסמכו. בימי חזקיהו שנאמר בו בזה' אלהי ישראל בטח (מ"ז יח) היא גרמה להם שלא גלו אלא בימי נבוכדנצר שהגלם לצבל ותהי להם גאולה על ידי כורש: (רפ"י)

מצודת דוד כי מעיר וכו'. אבל מחמת שהם נקראים אנשי ירושלים עיר הקדש ובעבור שסמכו על אלהי ישראל ששמו ה' צבאות בעבור שתי אלה יגאלו שלא יחולל שמו באמרם הלא המה מעירו ובטחו בו ומדוע לא גאלם אין זה כ"א מקוצר יד: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי מעיר הקדש, מלת כי פה משמש על הזמן כמו כי יהיה להם דבר בא אלי, ורצה לומר כי הנסים שיעשה ה' לצורך ישראל יהיו בשני פנים. א. בעת שיהיו ראויים אל הנהגה נסיית, שאז יעשה עמהם נס להתנוסס מפני צדקתם, ב. בעת שישראל בלתי ראויים שאז יעשה אותות ומופתים לעיניהם למען יאמינו בו. וההבדל שביניהם הוא זה. כי הנסים שיעשה להם מפני צדקתם לא ינבא עליהם נביא וחווה לפני בואם, רק יעשה פתאום לפי הצורך, אבל האותות והמופתים שיעשה להם מפני רפיון אמונתם, בהכרח שינבא עליהם הנביא לפני בואם, כדי שיכירו כי יד אלהים הוא ויאמינו בו. וז"ש בעת אשר מעיר הקדש נקראו בעת שהיו ישראל קדושים ונתיחסו על עיר הקדש על ידי טוב מעשיהם, ובעת אשר על אלהי ישראל נסמכו מצד חוזק אמונתם, בעת ההיא אז הנסים. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעיר הקדש נקראו, היו קוראים שמותם ע"ש העיר, איש ירושלים. ומלת כי על הזמן, כי תצא למלחמה: (מלבי"ם באור המלות)

ג הָרֵאשֹׁנוֹת מֵאֵז הַגְּדֹתֵי וּמִפִּי יֵצְאוּ וְאֲשֻׁמִיעֵם פְּתָאִם עֲשִׂיתִי וְתִבְאָנָה:

רפ"י הראשונות. שעברו גאולת מצרים ותקועת חזקיהו מיד שנחרב מאז

הגדתי מטרם היותם ופתאום עשיתים : ותבאנה. כמו שהגדתי תחלה על
פי נביאי :

מצודת דוד **הראשונות.** זהו מפלת סנחריב : **מאז הגדתי.** מכבר טרם בואה
הגדתים : **ומפי יצאו.** הדברים ההם יצאו מפי והשמעתי לכולכם וכפל
הדבר במלות שונות : **פתאום עשיתי.** בסנחריב עשיתי פתאום מה
שגזרתי עליו כי בלילה אחת נפלו פגרים מתים. **ותבאנה.** כפל הדבר במ"ש
(מצודת דוד) :

מלבי"ם - באור הענין **הראשונות מאז הגדתי,** רצה לומר אז לא הייתי צריך
להגיד הנסים שעשיתי עמכם אל הנביא טרם בואם, רק **מאז הגדתי**
פתאום עשיתי ותבאנה תיכף כשהגדתי לעשות הנס תיכף עשיתיו ויבא
פתאום, והנה בעת יודיע הנסים ע"י הנביא טרם היותם, יש בזה שני
דברים. **א.** הגדת ה' אל הנביא לגלות אזנו שכן יהיה בעתיד. **ב.** השמעת
הנביא אל העם לפרסם הדבר טרם יבא, וכ"ז לא הייתי צריך בנסים
הראשונים שעשיתי עמכם, כי הראשונות, ר"ל הנסים הראשונים
שעשיתי מימי קדם, היה ההגדה (אל הנביא) וההשמעה (אל העם) וביאת
הנס בפועל, הכל פתאום, ור"ל **הגדתי ומפי יצאו ואשמיעם** לא השמעתי
ע"י נביא רק תיכף שיצאו מפי תיכף אשמיעם ופתאום עשיתי, עד שעת
בא הדבר היה ביאתו פתאום, כי בעת בא אז השמעתי והגדתי וגליתיו,
לא קודם לכן : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הגדתי ואשמיעם,** הבדלם מבואר (למעלה מה כא)
(מלבי"ם באור המלות)

ז **מדעתי פי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה:**

רש"י **מדעתי כי קשה אתה.** מאסר ידעתי אותך כי קשה אתה ואם יבא
הנס ולא הגדתיו תחלה תאמר ענזי עשאם ולא מאת הקב"ה הם לפיכך
אגיד לך מאז בטר' תבא וגו', מדעתי מ"ם זו משמעת נתינת טעם כמו
לפי שידעתי ודוגמתו כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את הסבועה (דברים
ז) :

מצודת דוד **מדעתי.** מחמת שידעתי שאתם קשה לב וערפך הוא כגיד ברזל
מבלי פרקים ולא גיד בשר ר"ל לא פנית פניך אלי כאלו ערפך מגיד ברזל
שא"א להחזיר הפנים : **ומצחך נחושה.** כן יאמר על מי שהוא מעיז ביותר
שהוא מרים מצחו ומחזקו כנחושה וכן נאמר חזקו פניהם מסלע (ירמיה
ה) (מצודת דוד) :

מצודת ציון **וגיד ברזל**. רצה לומר שבט ברזל ולפי שיש בעורה גיד בשר לזה אמר לשון גיד. **ערפך**. ר"ל אחורי הצואר : **ומצחך**. מלשון מצח : **נחושה**. נחושת (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין **מדעתי**, כ"ז היה בנסים הראשונות מאז, לא כן עתה, יען **ידעתי כי קשה אתה**, שאתה בעצמך קשה להאמין, ואם יבוא הנס פתאום לא תשים לב להכיר כי אצבע אלהים היא, וגם אם יראו לך שתראו זאת בעיניכם הנה **גיד ברזל ערפך** ערפך יש לו גיד מברזל עד שלא תוכל להשיבו לאחוריק לראות את הנס בעיניכם, וגם אם יראו לך את האות והמופת נגד פניך הנה **מצחך נחושה** ותוכל להעיז פנים ולהכחיש הראות, לכן, (ה) **ואגיד לך מאז**, לכן הוכרחתי עתה להגיד לך הנס מאז טרם שיבא, ור"ל אני מוכרח להגידו מאז אל הנביא ואחר זה **בטרם תבוא** הדבר **השמעתיך** על ידי הנביא שאז יפרסם הנביא את הדבר לפני בואו לאמר מחר יהיה האות הזה כי יראתי פן אם יבא הדבר פתאום תאמר **עצבי עשם**, והמאמרים מגבילים, **ואגיד לך מאז פן תאמר עצבי עשם**, **בטרם תבוא השמעתיך פן תאמר פסלי ונסכי צום**, ר"ל מה שהגדתי אל הנביא מאז בעת שגמרתי בלבי לעשות הנס, היה כי יראתי פן תאמר לא אני עשיתי את הדבר רק העצב והאליל עשהו, ומה שהוכרחתי להשמיעו ולפרסמו ע"י הנביא בטרם תבא והיינו קרוב לזמן ביאתו, כי אל"כ הגם שכבר הגדתי הדבר מאז ולא היית יכול לאמר שהפסל עשהו, עדן היית אומר הגם שה' עשהו, מ"מ היו הפסל והנסך המצוים על הדבר שעשה ה' שיבא, והם שלוחי האל להשלים את אשר עשהו, ולכן הייתי מוכרח בטרם בוא הדבר להשמיע שנית על ידי הנביא, למען תדעו שגם אני צויתי שיבא הדבר אשר עשיתי, (וכבר כתבתי למעלה (מ"ה) כי היו ביניהם שתי כתות, הכת הא' שחשבו שהפסל עצמו הוא אלהי, וזה קרא פה עצב, ואמר שתאמר עצבי עשם מצד שהוא אלוה, וכת ב' חשבה את הפסל רק אמצעי בין ה' בין האדם, ועליהם אמר שתאמר פסלי ונסכי צום, שה' היה העושה, אבל הפסל שהוא אמצעי בין ה' והעולם, צוה על הדבר שיצא (לפועל) (מלבי"ם) באור (הענין)

וְאֶגִּיד לְךָ מֵאֵז בְּטָרִם תְּבֹא הַשְּׁמַעְתִּיךָ פֶּן-תֹּאמַר עֲצָבִי עָשָׂם וּפְסָלִי וְנִסְכֵּי

מצודת דוד **ואגיד לך**. בעבור כל אלה הגדתי לך מפלת סנחריב מאז והשמעתיך טרם בואה כי פן תאמר בבואה העכו"ם עשה הדברים האלה ולא ה' פעל זאת לכן הקדמתי להשמיעך. **צוה**. צוה את הדברים ההמה וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עצבי**. כן יקרא העכו"ם ע"ש שמעציב לב עובדיו קורא אליו ואינו נענה. **פסלי**. גלולים הנפסל מאבן : **ונסכי**. הנתך ממתכת : (מצודת

וַיִּשְׁמַעְתָּ חֲזָה כְּלָה וְאַתֶּם הֲלוֹא תִגִּידוּ הַשְּׁמַעְתִּיךָ חֲדָשׁוֹת מִעֲתָה וּנְצֻרוֹת וְיָדַעְתֶּם:

רפ"י שמעת חזה כלה. שמעת הראשונות שהגדתי ראה שבאו כולם : ואתם הלוא תגידו. ותעידוני אשר לא נפל דבר : השמעתיך חדשות מעתה. עתה אני חוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשות לכם ולפני הם גלויות מעולם ונצורות ושמורות באזכרותי ואתה לא ידעתם : (רפ"י)

מצודת דוד שמעת. מפי הנביאים שמעת מה שגזרתי על סנחריב ועתה ראה הכל כי כן באה. ואתם הלא תגידו. אשר לא נפל דבר : השמעתיך. מעתה אשמיע אותך חדשות והוא מפלת בבל : ונצורות. שמורות עמדי ואתם לא ידעתם אותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חזה. ענין ראיה : ונצורות. שמורות כמו נוצר תאנה (משלי כ"ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שמעת, אמנם גם בתחבולה זו לא פעלתי מאומה. כי הלא שמעת כל החזיון, שמעת כי העידו הנביאים על המופתים האלה מכבר, ומ"מ ואתם הלוא תגידו הלא מ"מ תגידו זאת, עצבי עשם ופסלי ונסכי צום. כי בכל זאת אתם מיחסים נסים האלה להטבע או להפסילים לכן צריך אני לתחבולה אחרת שע"י תאמין לדברי, והוא כי השמעתיך חדשות מעתה מעתה אשמיע אותך נסים חדשים שלא היו דוגמתם לעולמים, וגם יהיו נצורות דברים שמורים בלבי שלא גליתים אל הנביא ולא ידעתם קודם בואם, כמו שיבאר : (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּשְׁמַעְתָּ נְבִרָאוּ וְלֹא מָאֵז וְלִפְנֵי-יּוֹם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם פֶּן-תֹּאמַר הִנֵּה יָדַעְתִּין:

רפ"י עתה. נבראו ולא מאז הם : ולפני יום. היותם אני משמיעכם : ולא שמעתם. עד היום ולפני יום מוסב על השמעתיך האמור למעלה : (רפ"י)

מצודת דוד עתה נבראו. כי בעת שיצאו הדברים מפי ה' היא עת בריאתם : ולא מאז ולפני יום. ולא מכבר ולא אפני לפני יום הזה ולא שמעתם הדברים האלה עד הנה : פן תאמר. שמא תאמר הנה ידעתיו וכאומר זה לא היה כי עתה נבראו ואיך אי"כ תדעו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין עתה, מפרש דבריו, מה שאמרתי שהשמעתי חדשות מעתה הוא כי **עתה נבראו ולא מאז**, ר"ל כי בכל הנסים שעשה ה' עד הנה לא ברא יש מאין רק יש מיש, והיה הנס המרת צורה בצורה, כמו שנתהפך המטה לנחש, והמים לדם, טבע הנוזלים לעמוד, תנועת השמש לידום וכדומה, ובנסים האלה לא היה להם עודף על הטבע רק מה שנעשה בזמן מבלתי זמן, שמה שיצוייר שיעשה מעצמו בימים רבים ועתים רחוקות כי הטבע תשנה צורת הדברים תמיד, נעשה בדבר ה' מזולת זמן ומבלעדי הסבות הטבעיות הצריכות לזה, והיה לפתע פתאום, ולכן בכל האותות והמופתים היה הנביא מגיד ביאתם ומגביל זמן בואם, כי זה היה עקר האות והמופת שבאו בזו הרגע שהגביל האיש האלהים, ואחר שמבואר אצלינו תמיד ההבדל בין בריאה ליצירה ועשיה, שפעל ברא מורה בריאת עצם הדבר יש מאין, מבואר שהנסים כולם לא נבראו רק נוצרו ונעשו, ר"ל כי הבריאה שהוא עצם הדבר זה נעשה בששת ימי הבריאה שאז ברא ה' יש מאין, ולא עתה בעת הנס. כי הנס לא המציא עצם הדבר רק שינה צורתו לצורה אחרת, ויצר או עשה הדבר שנברא מכבר. וזה מבואר כי עת יברא ה' בריאה חדשה בדרך נס עד שגם עצם הדבר ימצא לשעתו יש מאין, זה לא יטעו גם הקוסמים והמכשפים בלטהיהם ליחסו אל איזה כח מכחות הטבע כוכב או מזל ודומיהם, כי גם לפי דעתם לא יפעלו אלה רק להמיר צורה בצורה לא להמציא עצם הדבר יש מאין, ובזה אומר ה', כי דעתו להשמיעם חדשות מעתה והוא נסים כאלה אשר **עתה נבראו ולא מאז** שגם הבריאה שלהם שהיא הוצאת עצם הדבר יש מאין יולד עתה, ונסים כאלה הם חדשות כי כל הנסים הקודמים נבראו מאז ועתה רק נוצרו ונעשו, כי לא שינה רק צורת החומר הנמצא בששת ימי הבריאה, ובמה שיעשה נסים כאלה לא יוצרך לגלות הדבר אל הנביא טרם היותו, כי בזה אין עקר המופת מה שנעשה בזמן מזולת זמן וברגע המוגבל, כי מופת הזה אין ביד הזמן והטבע לעשותו כלל בשום עת וזמן, כי הטבע כל פעולותיה רק המרת הצורות ולא תוציא חומר יחדשים כנודע, ולכן הנסים האלה הם **נצרות ולא ידעתם** ומפרש **ולפני יום ולא שמעתם** בנסים האלה שאברא עתה יש מאין אעלימם ממך ולא אגלם להנביא טרם בואם פן תאמר הנה **ידעתין** כי אז לא יהיה חדושם גדול בעיניך כ"כ, כי א"צ לגלותם תחלה, אחר שהמופתים האלה אינם תלויים בהגבלת הזמן כנזכר (מלבי"ם באור הענין)

וְגַם לֹא-שָׁמַעְתָּ גַּם לֹא יָדַעְתָּ גַּם מֵאֵז לֹא-פָתְחָה אֲזַנְךָ כִּי יָדַעְתִּי בְּגֹד תִּבְגְּדוּ וּפָשַׁע מִבְּטָן קָרָא לְךָ:

רפ"י גם לא שמעת וגו'. ת"י אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן אורייתא אף לפתגמי זרכן ולווטין קיימי דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אודנך : כי ידעתי בגוד תבגוד. כשירדתי להלילך מיד מצרים

גלוי היה לפני סוסף לבגוד ורעפ"כ שמרתי פצעות חצות וזהו פנא' ראה
ראיתי את עני עמי (פמות ג) פתי ראיות רואה אני פסופן לבגוד ומכל
מקום ראיתי את עני עמי כך דרש ר' תנחומא : **ופושע מבטן**. משהיית'
במלכים כמו פמפורש (ביחזקאל כ) ורודע להם בחרש מלכים וגו' ואומר
חליהם : **וגו'** : (כפ"י)

מצודת דוד **גם לא שמעת**. ר"ל כי הנך רואה שאני לבד מגיד דבר טרם
היותה עכ"ז גם לא שמעת אמרי לקבל אותם גם לא ידעת אותם כי
הסרתם מלבך : **גם מאז**. ר"ל לא עתה תחילת הבגידה כי גם מאז מזמן
רב לא פתחת אזניך לשמוע אמרי : **כי ידעתי**. יודע אני שבכל דור ודור
אתה בוגד בי ולך יקרא פושע מבטן כי מעת יצאת מבטן רוצה לומר מעת
שבחרתך לי לעם אתה פושע בי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **גם לא שמעת**, שב לאמר אבל מה יועילו כל
התחבולות האלה, ידעתי כי **גם אם לא שמעת**, וגם **אם לא ידעת**, בכל
זאת ידעתי כי **גם מאז לא פתחה אזנך**, ור"ל ידעתי כי הגם שלא שמעת
הנס שאני רוצה לבראות יש מאין מפי הנביא, והגם שלא ידעת אותו ר"ל
שלא תוכל להשיג ממנו שום ידיעה בעת יבוא, כי הבריאה יש מאין הוא
דבר שלא השגנו בחוש וא"א לדעת אותו כלל, בכל זה גם אם אעשה הנס
הגדול הזה ידעתי כי גם אז בעת ההיא לא תפתח אזנך לשמוע לדברי כלל,
כי ידעתי בגוד תבגוד ר"ל שאם היה חסרון אמונתך עד עתה מפני
הסכלות וחסרון ידיעה, אז היה התחבולה הזאת מהנסים שיבראו יש
מאין מועיל, אבל אני ידעתי שחסרון אמונתך אינו מצד חסרון ידיעה כי
אתה ידעת האמת, אתה ידעת שלא הפסל והטבע עושה זאת, רק אתה
בוגד בזדון, עד שראוי לקרא לך בשם **פושע מבטן** כאילו טבעך נותן
שתהיה פושע ומורד, ואתה מוטבע ע"ז מלידה ומבטן ומהריון : (מלבי"ם
באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **גם לא שמעת גם מאז לא פתחה אזנך**. כמו גם לי
גם לך לא יהיה, ומאז, מוסב על השמעתך חדשות מעתה, וגם מאז
שאשמיע זאת לא פתחה אזניך : **בגוד ופשע**, הבגידה תהיה המרמה נגד
ברית רעים, אוהבים, איש ואשתו, והפשיעה היא מרידת העבד נגד אדונו.
לכן על המרמה להכחיש הנפלאות תפס בגידה, ועל מרדס בה' אדוניהם.
פשע : (מלבי"ם) : באור המלות)

למען שמי אפרי ויתלתי אפסם-לך לבלתי הכריתך:

כפ"י **אחריך אפי**. לשון הוה הוא : ותלתי אפסם לך. וזאת היא תהלתך

אָסר אַחטס לך ל' חוטם אַסתו' חוטמי מלאת עשן נחירי ומקלוף עליך
סהכועס יולא עשן מנחיריו כמה דלת אמר עלה עשן זאפו (תהלים יח)
וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטם. חרה אפי וכן ועלמי חרה מני
חורב (איוב ל) נחר חוטמי מרוב חימום : (רש"י)

מצודת דוד למען שמי. שלא יחולל בעמים לזה אני מאריך לך אפי :
ותהלתי. מלת למען משמשת בשתים לומר למען תהלתי ר"ל למען יהיה
לי לתהלה לזה אאריך חוטמי לך והוא דוגמת אאריך אפי כי האף
והחוטם הוא אחד והוא ענין מליצה כי הכעס כאלו יוצא מן האף כמ"ש
עלה עשן באפו (תהלים יח) ובהאריך האף יתמהמה הכעס לצאת ולעשות
רושם ואמר בלשון הנופל באדם להסביר את האוזן : **לבלתי הכריתך.**
את זה אעשה למען לא אכריתך כפי הגמול כאשר יצא הקצף : (מצודת דוד)

מצודת ציון אחטם. מלשון חוטם ואף : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למען, אומר הנה דרכי להאריך אף להחוטא פן ישוב
בתשובה, אבל אתה אחר שאתה פושע מבטן ולא אקוה שתשוב אלי
בתשובה כי כל הנסים אינם מועילים, הלא היה ראוי להענישך תיכף אך
מה שאאריך אפי לאחר עונשך, אני עושה לבל יחולל שמי הנקרא עליך,
ולמען תהלתי אחטם לך שגם בעת שאענישך לא אכלה בך כל חרון אפי
רק מקצתו ולא אכריתך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שמי, תהלתי. השם הוא פרסום שמו שהוא בורא
העולם שזה מורה היכולת והחכמה וכדומה. ותהלתו הוא על דרכיו
והנהגתו רחום וחנון. והארץ אפים הוא איחור העונש, והפוכו הוא קצר
אפים. וזה יהיה למען שמי, שהוא מתפרסם ע"י ישראל. **ואחטם לך,** הוא
שגם בעת יעניש אותם ויצא אפו לחוץ, לא יוציאנו כולו רק יעכב מקצתו
בחוטמו להעניש מקצת, וזה יעשה למען תהלתו שהוא רחום וחנון
: (מלבי"ם באור המלות)

זַה הִנֵּה צַרְפְּתִיךָ וְלֹא בְּכֶסֶף בְּחַרְתִּיךָ בְּכֹר עֲנִי:

רש"י ולא בכסף. ולא ע"י אור של גיהנם כלורף הכסף זאור : **זחרתיך.**
זחרתי לך כור עוני כנגד אור כור הוא כלי שמתכיזן בו כסף וזהב : (רש"י)

מצודת דוד צרפתיך. להסר ולמרק סיג העון : **ולא בכסף.** לא כמצרף כסף
שמתכיזים בו הכסף באור לשרוף הסיג : **בחרתיך בכור עוני.** בחרתי לך
לשום אותך בכור עוני תמורת כור כסף הנתון על האש ר"ל אמרם סיג

עוניך בקושי עינוי השעבוד ולא באש הגיהנם ולפי שאחז במשל מצרף
כסף אמר כור עוני : (מצודת דוד)

מצודת ציון בכור. הכלי שצורפים ומזקקים בו הזהב והכסף נקראה כור :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה, ר"ל הצורף סיגים בכור שיש בו כסף הוא ישליך
כל הסיגים למען יזכך הכסף, אבל המצרף סיגים בכור עוני והוא כור
שאין בו כסף רק עניות וסיגים, הוא לא יברר רק הסיגים הגרועים לגמרי
והמתכות החשובות בערכם יניח ולא יצרפנו, ע"ז אומר, עת אצרוף אותך
בכור להסיר ממך הסיגים שהם הרשעים, אשקיף אל הכור שאין בו כסף
רק הוא כור עוני, הוא מלא סיגים, ובזה לא אברר כל הסיגים שא"כ לא
ישאר מאומה, כי בכור העוני הזה בחרתיך, אתה המבחר מן יתר הסיגים
הנמצאים בכור שהם עוד גרועים ממך, ר"ל לא אכלה רק הרשעים
הגמורים לא הבינונים, כי אז לא ישאר מאומה. (ומצאנו כמליצה זאת
ביחזקאל כ"ב) ובארתיו בפ"י שם ת"ל): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ולא בכסף, ולא בכור כסף, כור שבמשפט השני
נמשך גם לפה (מלבי"ם באור המלות)

יִאֵר לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה כִּי אֵיךְ יִחַל וּכְבוֹדִי לְאַחַר לֹא-אֶתֵּן: (פ)

רש"י למעני. ולמען שמי הקדוש : כי איך יחל. איך יחולל שמי זהכריתו
אתכם. וכבודי לאחר לא אתן. שאויבי יאמרו יד גלוליהם רמה : (רש"י)

מצודת דוד למעני וכו'. התשועה שאעשה לכם לא בצדקתכם כ"א למען
שמי כי איך יחולל בין העכו"ם שיאמרו מבלי יכולת ה' וכו' וכפל מלת
למעני לומר שבעבור זה לבד ולא בהצטרפות עמו עוד דבר : **וכבודי.** מה
שראוי לכבד אותי לא אעזוב לאל אחר לבל יאמרו יד אלהיהם רמה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון יחל. מלשון חלול : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למעני למעני אעשה, ר"ל כי הבוחר באיש מפני
חשיבותו יעשה הכל למען הנבחר, והבוחר באיש פחות מפני שצריך אליו,
יעשה זאת בעבור עצמו ותועלתו ובעבור הנבחר שהוא האמצעי להשיג
ע"י תועלתו, אבל הבוחר באיש פחות ואינו צריך אליו, רק שלא יכול
לעזבו מפני שהוא קרובו ומתירא שאם יניחהו לבוז יהיה לו בזיון מצד
שנקרא שמו עליו, אז יעשה הכל למענו, וז"ש למעני למעני אעשה אני
אעשה הכל רק למעני מפני שאני מתירא על כבוד שמי כי איך יחל שמי,

וכמ"ש מה תעשה לשמך הגדול, וכבודי לאחר לא אתן שע"ז יתיקר שם
האלילים (מלבי"ם): באור (הענין)

יב שְׁמַע אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָאֵי אֲנִי-הוּא אֲנִי רִאשׁוֹן אֶף אֲנִי אַחֲרָן:

רפ"י שְׁמַע אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. שָׁם שָׁקַרְחָ לְךָ אֲנִי: וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָאֵי. מֵאֲחֵי
נִקְרָאתָ יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּ וְיִשְׂרָאֵל מְזוּמָנִי: (רפ"י)

מצודת דוד מקוראי. כי אביו קרא לו יעקב והי קראו ישראל: אני הוא.
אני האל לבדי ואפס זולתי: אני ראשון. קודם בריאת העולם אף אני
אחרון אחר שתכלה העולם: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין שמע אלי יעקב, (אתה פחות המעלה מצד עצמך
וחשוב להקרא בשם ישראל ע"י שאתה מקוראי) דע כי אני הוא, הנסים
שאעשה לך בגאולת בבל אני עשיתי כי אני ראשון ואני אחרון כמו
שעשיתי נסים בגאולה ראשונה כן בנסים האלה. ואל תחשובו כי נעשו
הנסים האלה ע"י חקי הטבע, ע"י הוראות המערכת בשמים, או על ידי
חיוב התולדות בארץ, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יעקב וישראל, הבדלם מבואר (למעלה ט' ז') ובכל
הספר (מלבי"ם): באור (המלות)

יג אֶף-יָדֵי יִסְדָּה אֶרֶץ וַיְמִינִי טַפְחָה שְׁמַיִם קָרָא אֲנִי אֱלֹהֵיהֶם יַעֲמְדוּ
יַחַד:

מצודת דוד אף ידי וכו'. ר"ל בעוד תכן ימיני בטפחה את השמים אז אף
ידי השניה יסדה הארץ כי בבת אחת נבראו: קורא וכו'. בזה יפרש אמריו
לומר לא נעשו במעשה כ"א קראתי אני אליהם במאמר פי אשר יעמדו
יחדיו כאחד: (מצודת דוד)

מצודת ציון טפחה. מלשון טפח והוא כף היד שמודדים עמו הטפחים:
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, ר"ל השמים
והארץ בעת שעשיתים עשיתים בפעם אחד כאלו ביד השמאל הנחתי
היסוד שהיא הארץ והיד הימין טפחה כבר ברגע ההוא גג הבנין שהם
השמים, וא"כ עתה קרא אני אליהם שיעמדו יחד לפני לשאול אותם
השאלה שיזכור אח"כ: (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּדַע הַקִּבְּצוֹ כְּלָכֶם וַיִּשְׁמְעוּ מִי בָהֶם הַגִּיד אֶת-אֱלֹהֵי הַוְּהוּ אֶהְבּוּ יַעֲשֶׂה חֲפָצוֹ בְּבָבֶל וַיִּזְרְעוּ כְּשָׂדִים:

רס"י ה' אהבו. לזה שיעשה חפצו של הקב"ה צבצל : וזרעו. יראה צארץ כשדים ועל כורס אמר כן : (רס"י)

מצודת דוד הקבצו. האספו ושמעו אמרי מי בכל עובדי הפסל יוכל להגיד את האמור למטה. ה' אהבו. שה' אוהב לזה שיעשו חפצו בבבל וזהו כורש : וזרעו. וחוזק זרעו יעשה בכשדים : (מצודת דוד)

מצודת ציון כשדים. בתחסר בי"ת השמוש וכן לזנות בית אביה (דברים כ"ב) ומשפטו בבית אביה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הקבצו, ואתם התקבצו כלכם ושמעו את השאלה הזאת שאשאל לשמים ולארץ העומדים לפני עתה, והוא, כי אשאלם מי בהם הגיד את אלה, מי בשמים או בארץ אשר הגיד את הדברים האלה, ומה הם הדברים? ה' אהבו יעשה חפצו בבבל וזרעו כשדים הדברים האלה הם, שכורש אשר ה' אהבו הוא יעשה חפץ ה' בבבל להחריבה, וזרעו וכחו לעשות זאת יהיו הכשדים בעצמם, שהכשדים עצמם יעזרו לו למלאות חפץ ה', כי שרי בלשאצר שמרדו והרגו את אדוניהם הם הודיעו זאת לכורש והם עזרוהו להשחית את בבל - יאמרו נא השמים והארץ מי בהם הגיד את הדברים האלה? אבל אז תשמעו תשובתם כי לא הם דברו זאת, רק. (מלבי"ם באור הענין)

טו אָנִי אָנִי דְבַרְתִּי אֶף-קָרָאתִיו הִבִּיאֲתִיו וְהַצְלִיחַ דְרָכֹוּ:

רס"י אני. גאלתי ישראל ממכרים ואני אגאל כל ישראל מגלות אחרון ומארבע כנפות הארץ : אף קראתיו. לכורש, וי"ת ה' אהבו לישראל אף קראתיו לאזכרהם וקריאה זו ל' גידול להיות מקוראי כמו אלה קרואי העדה (צמדכר א) : (רס"י)

מצודת דוד אני אני. ר"ל אני לבד דברתי שכן יעשה : אף קראתיו. ר"ל אני הערתי לבו לזאת : הביאותיו. לבבל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אני אני דברתי, מראש שיהיה כן, אף קראתיו שילך למלחמה, אף הבאתיו על עיר בבל, ושם הצליח דרכו להחריבה, (וכונת

המליצה הזאת שמפלת בבל והצלחת כורש לא היה דבר מחוייב מצד הטבע או המערכה רק מצד גזירת ה': (מלבי"ם באור הענין)

טז קָרְבוּ אֵלַי שְׁמְעוּ-זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אָנִי וְעַתָּה אֲדַנִּי יְהוָה שְׁלַחְנִי וְרוּחִי: (פ)

רס"י מעת היותה שם אני. מעידן לאיתפרשו עממיא מדחלתי תמן אנא קריבתי לאברהם אבוכון לפולחני : ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו. אמר נביא וכען ה' אלהים שלחני ומימריה עירובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה, ומדרש אגדה רבי תנחומא פירש שמעו זאת תורת משה שנא' זה זאת התורה לא מראש בסתר דברתי בסיני והנביא אומר מעת היות' לאותו דבר שהוא אומר שם אני, ולמדנו מכאן שכל הנביאי' עמדו בסיני ועת' שלחני להנבא אליהם ואף לשון זה יקנו עירוב דברים לא מראש בסתר דברתי אמרה שכינה מעת היותה שם אני אומר הנביא ויש לפתור שלא יהו עירובי דברים קרבו אלי שמעו זאת שאני מתנבא לכם על מפלת בבל וגאולתכם לא מראש בסתר דברתי אותה מעת היות' שגזר הקב"ה להביא' שם הייתי לומד (ס"א למדת) שמשעת הגזירה הקב"ה מעמיד הנביא שעתיד להנבא על הדבר בסוף פמליא של מעלה ואע"פ שעדיין אינו נוכר :

מצודת דוד שמעו זאת. האמור למטה : לא מראש וכו'. ר"ל מפלת שנחריב שהיתה ראשונה לא דברתי בסתר אלא בגלוי כי מעת היות הגזירה ההיא הייתי שם לקבל הנבואה ונתפרסמה על ידי : ועתה. הנה עתה שלחני ה' ומלאכו ר"ל ע"י מלאכו באה עלי הנבואה להשמיע עוד חדשות והיא מפלת בבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון ורוחו. ומלאכו וכן ורוח על פני יחלוף (איוב ה') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין קרבו, ר"ל לא השמים והארץ הרחוקים מכס דברו זאת, רק קרבו אלי ותשמעו זאת, כי אני מדבר נבואה זו בשם ה', ולא לבד שאני מגידה עתה כי גם מראש לא בסתר דברתי, מעת התחיל הדבר כבר פרסמתיו מעצמי לכל, הגם שאז עוד לא נצטויתי לפרסמו, וכן מעת היותה (לא בסתר דברתי) שם אני, מעת הויית הדבר שהיא אח"כ לא דברתי שם אני בסתר, וגם שם אני לא דברתי בסתר, ר"ל אף בבבל לא יראתי מלדבר זאת בגלוי, ושיעור הכתוב, מראש מעת היותה, שם לא דברתי בסתר אני, כי גליתיו ופרסמתיו, רק שאז דברתי אני מעצמי,

ועתה ה' שלחני בשליחות לנבאות ע"ז, ושלח עמי את רוחו, רוח הנבואה
שבו אתנבא בגלוי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעת היותה, הסדר, מראש מעת היותה, לא בסתר
שם אני דברתי, והפך הסדר לדייק א) שם דברתי אף שם בבבל לא יראתי
מלדבר זאת, ב) אני דברתי אף קודם שנשלחתי דברתי מעצמי. **ורוחו,**
ושלח רוחו : (מלבי"ם באור המלות)

נז כֹּה-אָמַר יְהוָה גְּאֻלְךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְלַמֵּדךָ לְהוֹעִיל
מְדַרְיֶכֶךָ בְּדֶרֶךְ תִּלְךָ :

מצודת דוד מלמדך להועיל. אני הוא המלמד אותך להיות לך לתועלת :
מדריכך. המנהיג אותך בדרך אשר תלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון להועיל. מלשון תועלת : **מדריכך.** מלשון דרך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה', ר"ל ואל תפחדו כי לא יארכו ימי
שלותכם כי עוד תגלו פעם שנית כי הדבר תלוי בכם, אם תטיבו מעשיכם
תהיה זאת גאולת עולמים, **כי כה אמר ה'** אשר הוא **גאלכם** מצד עצמו,
והוא **קדוש ישראל** ע"י מעשיכם הטובים, **אני ה' מלמדך להועיל** ר"ל
מצדי לא יבצר כי אני מלמד אתכם באמונות ודעות אמתיות, וגם
מדריכך בדרך תלך שהם המעשים הטובים, והדבר תלוי בכם, כי. (מלבי"ם
באור הענין)

נח לֹא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתַי וַיְהִי כִנְהַר שְׁלוֹמֶךָ וְצַדִּיקְתָּ כְּגִלֵי הַיָּם :

מצודת דוד לוא הקשבת. אם הקשבת למצותי היה אז נמשך שלומך כמי
הנהר הייתי עושה עמך צדקות מרובות וגדולות כגלי הים : (מצודת דוד)

מצודת ציון לוא. הוא כמו אם וכן לו החייתם אותה (שופטים ח') :
הקשבת. ענין שמיעה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לוא הקשבת למצותי, אם רק תשמע מצותי אז
שלומך יהי כנהר, המושך בנחת, כן יהיה שלום ושלות השקט בהצלחת
הגוף, **וצדקתך** שהם המע"ט שלך שהוא אושר הנפש, הם יתנשאו למעלה
ראש **כגלי הים,** הרוצים תמיד לעבור על גדותיהם, כן תשא שאון גליך
בכח גדול להוסיף מצות ועבודת ה', ועי"כ יהיה שכרך, כי. (מלבי"ם באור
הענין)

וַיְהִי כַחֲלוֹל זֶרַעַךְ וְצִאֲצָאִי מֵעֵיךְ כְּמַעַתְּוֹ לֹא-יִכָּרֵת וְלֹא-יִשְׁמַד שְׁמוֹ מִלְּפָנַי:

רפ"י כמעותיו. של ים כדגי הים לרוב : (רפ"י)

מצודת דוד וצאצאי מעיך. כפל הדבר במ"ש : **כמעותיו.** כצאצאי מעי הים ועל הדגים יאמר בדרך השאלה כאלו הים ילדס : **לא יכרת.** ר"ל אע"פ שלא הקשבת למצותי עכ"ז לא יכרת שם זרעך מכל וכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעיך. כמו בטנד : **כמעותיו.** מלשון מעיים ור"ל בטן : **ישמד.** ענין כליון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויהי כחול זרעך, הגדולים יהיו רבים כחול הים, **וצאצאי מעיך** הקטנים יהיו רבים **כמעותיו** כמעיי הים שמפרה דגים קטנים בלא מספר, ושלוה זאת תמשך לעולם כי **לא יכרת שמו מלפני,** ויהיה שלומך נצח : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות זרעך, וצאצאי מעיך, כבר בארתי למעלה (מד גי) כי זרע הם הגדולים וצאצאים הקטנים, ויל"פ כמעותיו על החול כי הדגים מטילים ביציהם על החול, ורצה לומר, כמעיי הדגים אשר במעי החול, כי נמצא מיני דגים אשר נמצא בבטן הנקבה ביצים במספר תשעה מיליאן ויותר : **לא יכרת, ולא ישמד,** בארתי למעלה (יו"ד ז') כי הכרתה היא הכרתת העצם עצמו, והשמדה הוא השמד המקרים שלו, כמו הדת ודומי', והוסיף פה אף לא ישמד : (מלבי"ם באור המלות)

וְצָאוּ מִבְּבֶל בְּרוּחוֹ מִכְשָׁדִים בְּקוֹל רִנָּה הַגִּידוּ הַשְּׁמִיעוּ זֹאת הוֹצִיאוּהָ עַד-קֶצֶה הָאָרֶץ אָמְרוּ גַּל הִנֵּה עֲבָדוּ יַעֲקֹב:

מצודת דוד צאו מבבל. כי אמר לך צאו מבבל : **ברחו.** מהרו ללכת מכשדים : **הגידו וכו'.** אמרו זאת הבשורה : **הוציאוה.** הוציאו קול הבשורה להיות נשמע עד קצה הארץ : **עבדו יעקב.** את עבדו יעקב : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברחו. ענין מהירות ההליכה ועם היה מבלי פחד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין צאו, לכן **צאו מבבל בקול רנה,** ולא תדאגו, כי אם תזכו תהיה זאת תשועת עולמים, וגם **הגידו** תוכלו להגיד בשורה זאת, וגם **השמיעו** בפרהסיא, ולא לבד במקום קרוב כי תוכלו להשמיע זאת **עד קצה הארץ** לאמר **גאל ה' את עבדו יעקב,** כי הגאולה מבבל בודאי תבא : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **צאו מבבל ברחו מכשדים**, מצייר כי בצאתם מבבל עוד היתה בבל שקטה, ובדרך בעודם במדינת כשדים כבר יהיה מגן וחרב ומלחמה, עד שהגם שיצאו מבבל ולא יברחו, יברחו ממדינת כשדים. וההבדל בין הגדה ושמיעה מבואר (למעלה מ"א כ"ו, מ"ג י"ב, מד ח', מה כא. מח ג' ג') (מלבי"ם באור המלות)

כא וְלֹא צָמְאוּ בְּחַרְבוֹת הַזֵּילִים מִמַּצוֹר הַזֵּיל לָמוֹ וַיִּבְקַע-צוֹר וַיִּזְבוּ מֵיָם:

מצודת דוד **ולא צמאו**. לא יצמאו בדרך עם כי יולך אותם במקומות חרבות ושוממות כי יטיף להם מים מן הצור וימצאו לרות צמאונם : **ויבקע צור**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בחרבות**. מלשון חורבה ושממון : **הזיל**. מלי הזלה ונטיפה : **ויזבו**. מלשון זובה ונטיפה כמו זב עמקד (ירמיה מ"ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ולא צמאו** למים, הגם כי **בחרבות הולכים** במקום חרב ויבש כי **מים מצור הזיל למו** עד שהיה להם מים, **ויבקע צור ויזבו מים** המליץ ישוטט עתה ברוחו, בקיעת מי הים והירדן לפני בני ישראל, ששם נצבו כמו נד נוזלים, אומר **את הים בקע ויעמדו מים**, **אבל ויבקע צור**, **ויזבו מים** : (מלבי"ם באור הענין)

כב אֵין שְׁלוֹם אָמַר יְהוָה לְרַשְׁעִים: (פ)

רס"י לרשעים. לנבוכדנצר וזרעו : (רס"י)

מצודת דוד **אין שלום וכו'**. זאת הטובה תהיה לישראל אבל להבליים הרשעים אין שלום אמר ה' עליהם וכאומר ולזה ישלח כורש את ישראל מהגולה וישמיד את הבבליים כי כן גזירת המקום : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **אין שלום**, ר"ל ואל תיראו עוד מפני הכשדים כי **לרשעים האלה**, אמר ה' **אין שלום**, שלל השלום מגבולם לנצח : (מלבי"ם באור הענין)

א שְׁמַעוֹ אֵימִים אֵלַי וְהִקְשִׁיבוּ לְאִמִּים מֵרְחוֹק יְהוָה מִבֶּטֶן קֶרְאֵנִי מִמְעֵי אָמִי הַזְכִּיר

כז"י מִבֶּטֶן קֶרְאֵנִי. מִשָּׁאֵנִי בִּצְטוֹן עֲלֹתָהּ לִפְנֵי זִמְחַשְׁבָּה לְהִיּוֹת שְׁמִי יִשְׁעִי לְהַנְבִּיא

מצודת דוד שְׁמַעוֹ אֵימִים. יוֹשְׁבֵי אֵי הַיָּם : מֵרְחוֹק. הַיּוֹשְׁבִים מֵרְחוֹק : מִבֶּטֶן קֶרְאֵנִי. מַעַת הַיּוֹתִי בִּבְטוֹן אָמִי קֶרְאֵ שְׁמִי יִשְׁעִי לְרַמּוֹז שְׁאֵנָבָא יִשׁוּעוֹת : מִמְעֵי וְכוּ'. כִּפֶּל הַדְּבַר בְּמִישׁ : (מִצּוֹדֵת דָּוִד)

מלבי"ם - באור הענין שְׁמַעוֹ, מַעַתָּה יִסֵּב פָּנָיו מִמָּה שֶׁנִּבְאָה עַל גְּאוּלַּת בָּבֶל עֵינֵי כּוֹרֵשׁ (מִן סִימָן מִי"ג י"ד, עַד פִּי"ה) וַיִּתְחִיל נְבוֹאָתוֹ עַל הַגְּאוּלָּה הָעֵתִידָה. שְׁמַעוֹ אֵימִים אֵלַי כִּי נְבוֹאָה זֹאת נּוֹגַעַת עַד קֶצֶה הָאָרֶץ וְגַם הַקְּשִׁיבוּ לְאִמִּים אֲשֶׁר יִהְיוּ מֵרְחוֹק ר"ל אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים : ה' מִבֶּטֶן קֶרְאֵנִי וְהַזְמִין אוֹתִי לְנִבְאוֹת עַל הַגְּאוּלָּה, מִמְעֵי אָמִי הַהִבְדֵּל בֵּין מִבְטָן וּבֵין מִמְעֵי אָמִי, כִּי הָעוֹבֵר קְשׁוֹר תַּחֲלָה בְּמַעֵי הָאֵם, וְאַחֲ"כַּ כְּשִׁיגְדֵל מַעֵט יִפְרֵד מִן הַמַּעֵים וַיִּצּוֹף אֶל הַבֶּטֶן לְמַעֲלָה, וּמִצִּיֵּן כִּי בַעוֹד הִיא בִּבְטָן אָמוֹ טָרַם יֵצֵא לְחוּץ כִּבְר קֶרְאָהּ ה' וְצוּהָ לוֹ שִׁילֵךְ בְּשִׁלְיחוֹתוֹ לְנִבְאוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא זֹאת לְבַד כִּי גַם בְּהִיּוֹתִי בְּמַעֵי אָמִי דְבוֹק בְּמַעֵיהָ שֶׁהוּא קוֹדֵם שֶׁנִּרְקַם צוֹרֵת הוֹלֵד מֵאִז כִּבְר הַזְּכִיר שְׁמִי, שֶׁאַהֲיָה אֲנִכִּי הַמוֹכֵן לְשִׁלְיחוֹת, כְּאוֹמֵר בַּעַת נִקְלָטָה הַטְּפָה הַזֵּרַעִיית בְּמַעֵי הָאֵם מֵאִז קֶרְאֵ ה' בְּשִׁמוֹ, וְאַחֲרַי זֹאת בַּעַת נִפְרֵד מִמְעֵי הָאֵם וְהִיא בִּבְטָן הָעֲלִיוֹן אִז קֶרְאֵ אוֹתוֹ בְּעַצְמוֹ וּשְׁלַחוֹ שִׁילֵךְ בְּשִׁלְיחוֹת, (וְהַכּוֹנֵה כִּי לְהַשְׁגַּת הַנְּבוֹאָה צָרִיךְ הַכּוֹנֵה טְבַעִיית וְהַכּוֹנֵה הַרְגִלִּיית, שִׁיְהִיָּה מוֹכֵן עֵי"ז מִצַּד טְבַעוֹ וְשִׁיכִין אִי"ע לְזֶה מִצַּד הַרְגְלוֹ בְּמִצּוֹת וּמַעֲשֵׂי, אִמֵּר כִּי הִיא מוֹכֵן עֵי"ז בְּטְבַעוֹ מַעַת קְלִיטַת הַהֲרִיִּין, וְהַכִּין אִי"ע לְזֶה בְּבַחֲרִיתוֹ מַעַת נִפְרֵד מִן הַמַּעֲיִים הַגַּם שֶׁלֹּא יֵצֵא עֲדִיִּין מִבְטָן אָמוֹ, וְדוֹגְמָא לְזֶה בִּירְמִיָּה (א' ה') כְּמוֹ שֶׁפִּרְשְׁתִּי שָׁם) : (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעֵנִין)

מלבי"ם - באור המלות שְׁמַעוֹ, וְהַקְּשִׁיבוּ. אֵימִים, לְאִמִּים. כִּבְר בְּאַרְתִּי לְמַעֲלָה (לֵד א') כִּי לְאוֹמִים מִצִּיֵּן אוֹמוֹת הַגְּדוּלוֹת שִׁישׁ לְהֵם דַּת מִיּוֹחַד, וְאֵימִים הֵם קְטָנִים נִפְרָדִים עַל הַיָּם וְכִבְר כְּתַבְתִּי בְּפִי הַתּוֹרָה (דְּבָרִים לֵב) כִּי כְּשִׁדְבַר אֶל שְׁנֵי נוֹשָׂאִים מִתְחַלְפִּים לְאַחַד בְּלִשׁוֹן שְׁמִיעָה וְלְהַשְׁנִי בְּלִשׁוֹן הָאֵזְנָה אוֹ הַקְּשִׁבָה, יִיחַד לְשׁוֹן שְׁמִיעָה אֶל הַנוֹשֵׂא שֶׁהוּא עֶקֶר בְּדַבּוּרוֹ שְׂרוּצָה שִׁיבִין וַיִּקְבַּל דְּבָרִיו, אֲבָל לְהַנוֹשֵׂא שִׁיּוּדַע שִׁיבִין אוֹ יִקְבַּל דְּבָרִיו בְּעַצְמוֹ אִם רַק יִקְשִׁיבִם בְּאֵזְנוֹ, יִאֲמַר הַקְּשִׁבָה אוֹ הָאֵזְנָה, וְפֹה יִדַּע הַנְּבִיא שֶׁהַלְאוֹמִים בְּעֲלֵי הַדַּת, כִּבְר יִקְבְּלוּ דְבָרִיו בַּעַת הַמִּיּוּעַד, כִּי כִבְר יִאֲמִינוּ בְּאַלְהִים וּבְשִׁלְיחוֹת הַנְּבִיאִים, וְלִכֵּן אִי"צ רַק שִׁיקְשִׁיבוּ, אֲבָל הָאֵימִים

הרחוקים, להם יאמר שיקבלו דבריו, כי הם לא ידעו עדן את ה' : **מבטן**, **ממעיי אמי**, המעי פורט יותר מן הבטן, שכולל כל חלל הבטן. וצבתה בטנה. והמעיי הוא רק המעים. וכשיורדפו יחד על העובר, ירצה במעיי אמו, בעוד שהיתה ביצת הנקבה שממנו נוצר העובר דבוק בשלל הביצים והובא לתוך הרחם ע"י נשיכת חצוצרות ברחם ונשרשת שם ע"י ליחה דבקית, ובטן אמי יקרא עת יפרד אל הבטן בעת ירקס צורת הולד, שכן נעמי אמרה העוד לי בנים במעיי (רות א' יא) וכונה, בשלל הביצים, ר"ל שאינה ראויה לילד עוד. ולכן בא לשון זה גם על הזכר כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך (בראש' טו ד'), כיון על טפת הזרע, ולא יצדק לאמר על הזכר אשר יצא מבטני, ועיין מה שפרשתי בפ"י (בראשית כה כג. תהלות עא ו') : (מלבי"ם באור המלות)

בב וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני וישמיני לחץ ברור באשפתו הסתירני :

רפ"י וישם פי כחרב חדה. להוכיח את הרשעים ולהתנצחו עליהם פורענות : **בצל ידו החביאני.** שלא יוכלו להרע לי : **לחץ ברור.** ממורט קלי"ר בלע"ז : **באשפתו.** כלי נרתק החלים שקורין קוייכר"א בלע"ז : (רפ"י)

מצודת דוד כחרב חדה. להוכיח את הרשעים ולנבאות עליהן פורעניות : **החביאני.** לבל יוכלו להרע לי : **לחץ ברור.** להוכיח ולנבאות וכו' וכפל הדבר במ"ש : **באשפתו הסתירני.** ר"ל היה לי למחסה מן הרשעים ולפי שהמשיל עצמו לחץ אמר לשון הנופל בחצים : (מצודת דוד)

מצודת ציון חדה. חדודה ושנונה : **החביאני.** מלשון מחבואה ומסתור : **ברור.** נקי מן החלודה. **באשפתו.** כן נקרא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב ל"ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וישם פי כחרב חדה, החרב חותכת מקרוב, והחץ מורה גם מרחוק, החרב אוחזים אותה בהיד, והחץ מונחת באשפת החצים, אומר כי **שם פי כחרב חדה** החותכת מקרוב, כן הייתי מיסר ומוכיח במו פי ומליצותי החדות והחותכות את ישראל, ואחז אותי בידו. ויען שנגד החרב קרבים למלחמה אמר כי **החביאו בצל ידו** בעת שאחזו בידו אחזו באופן שיהיה נחבא תחת הצל של היד לבל יראוהו (והנמשל כי יען היו דבריו בשם ה' לא הביטו בו שהוא היוסר אותם בחרב לשונו כי בשם ה' נבא) וגם **שם אותי לחץ ברור** ומלוטש, שהייתי מורה נבואתי גם לעמים רחוקים וזמנים עתידים כחץ המורה למרחוק, **והסתירני באשפתו** ששם מקום החצים, עד שלא הרגישו בו שהוא מוכן לירות

מלבי"ם - באור המלות החביאני, הסתירני, הנחבא הוא מסבת המחפשים אחריו, והנסתר יהיה לפעמים גם כשאין דורש אחריו. שאול אבי מבקש להמיתך וישבת בסתר ונחבאת (ש"א, יט ב') (שם בקש אחריו), ושלחתני ונסתרת בשדה (שם כ' כה) אז לא בקש אחריו. כמחבא רוח וסתר זרם (למעלה לב) הרוח מחפש בחורים ובסדקים מנשב מארבע פאות, לא כן הזרם. וכן פה החרב החותכת מקרוב מחפשים אחריה, לא כן החץ מרחוק נסתרת עד לא יעלה על לב לדורשה: (מלבי"ם באור המלות)

ג} וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי-אֶתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-בְּךָ אֶתְפָּאֵר:

מצודת דוד עבדי אתה. מזומן אתה לשליחותי כעבד לאדון : **ישראל.** הרי אתה לפני ככל המון ישראל אשר אתפאר בך כמו בכולם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ויאמר לי עבדי אתה, ויקרא אותי בשם עבדו, בהיותי מוכן לעבודתו בדבר הזה, ישראל, הנביא מסב עתה פניו אל ישראל, אומר אתה ישראל, דע כי בך אתפאר, מה שאני אומר שה' קרא אותי עבדי ההתפארות הזה לא אוכל להתפאר רק בך ועל ידך, כי עבודתי הוא להחזירך בתשובה, ועת אפעול זאת, עת תשוב ישראל, אז אתפאר להקרא עבד ה', כי השלמתי עבודתי - לא כן אם לא תשוב בתשובה שאז לא אוכל להקרא עבד ה', כי עבודתי לא נשלמה: (מלבי"ם באור הענין)

ד} וְאֲנִי אִמַּרְתִּי לְרִיק יִגְעַתִּי לְתַהוֹ וְהֶבֶל כַּחֲכִלִּיתִי אֶכֶן מִשְׁפָּטִי אֶת-יְהוָה וּפְעֻלָּתִי אֶת-אֱלֹהִי: (o)

רש"י ואני אמרתי לריק יגעתי. כשכרתי שחני מוכיחם ואינם שומעים : **אכן משפטי את ה'.** הוא יודע שאינה מאתי אלא מאתם : (רש"י)

מצודת דוד ואני אמרתי. כשהייתי מוכיחם ולא הטו אוזן חשבתי מתחלה אשר יגעתי לריק כי הואיל ולא הועלתי אי"כ לא אקבל שכר : **לתהו וכו'.** כפל הדבר במ"ש : **אכן.** אבל באמת משפט גמולי הוא עם ה' ושלם ישלם הואיל ועשיתי את שלי : **ופעולתי.** שכר פעולתי הוא עם אלהי וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ואני אמרתי, ומטעם זה אמרתי בלבי כי לריק יגעתי, אחר שראיתי שישראל אינם שבים בתשובה, אי"כ לא מלאתי שליחותי, לתהו והבל כחי כליתי, היגיעה מציין המעמד בעת העבודה, וכחי כליתי

מציין המעמד שאחרי כלות העבודה, למשל מי ששכרו אותו לחפור אחרי מטמון ונקבו שכרו בסתם, והוא חפר ולא מצא את המטמון, הנה יגיעתו היה לריק כי לא מצא את אשר בקש, ובכל זאת לא כלה כחו לתהו כי יקבל שכרו, אבל אם שכרוהו בתנאי שלא ישלמו לו שכרו רק אם ימצא המטמון וחפש ולא מצא, אז יגע לריק, וגם כחו כלה לתהו. עפ"ז אומר שחשב שיגע לריק אחר שלא הועיל בתוכחתו להחזירם בתשובה, וגם כלה כחו להבל ותהו, כי לא יקבל עתה שום שכר אחר שלא השלים שליחותו. **אכן משפטי הדלתות מגבילים. ואני אמרתי לריק יגיעתך אכן משפטי את ה', אני אמרתי לתהו והבל כחי כליתי אכן פעלתי את אלהי.** ר"ל ה' בחסדו השלים לי מה שלא השלמתי אני בעבודת השליחות, כי אני אמרתי לריק יגיעתך שיגיעת העבודה עצמה וכל התוכחות שאמרתי היה דבר ריק כי לא פעל מאומה, אבל משפט הנהגתי הלא היא מאת ה', והוא בכחו סבב הדבר שהתוכחות והנבואות האלה יהיו לתועלת רב כמו שיבאר, וכן מה שחשבתי כי כליתי כחי להבל, שלא אקבל שכר על עבודה זאת, אבל שכר פעולתי הוא את אלהי, והוא סבב שיגיע לי מן העבודה הזאת שכר גדול, כמו שמבאר : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לריק, לתהו והבל, בארתי למעלה (למ"ד ז') הריק י"ל הקליפה בלא תוך, וההבל הוא אין בהחלט. וכן היגיעה, הוא דבר פעילי. רק שחסר לו התוך שהוא התכלית שבעבורו יגע. אבל מה שכלה כחו היה תהו והבל, כי לא יקבל גם שכר ריק שהוא שכר חיצוני וקליפתי בלא תוך, כי לא יקבל מאומה : **משפטי את ה' ופעלתי את אלהי**, כבר יסדתי למעלה (א' ד') וכן בניתי כל הספר, כי ה' מורה המחדש העולם בכלל, ואלהי בכינוי מורה ההשגחה המיוחדת הפרטיית, אומר השכר שנתן לי הוא מצד שהוא אלהי ביחוד. והתיחדות השגחתו עלי לטובתי, ומה שגבל משפטי שהוא מה ששלחו לנבאות בשורה כללית, היה מצד שהוא ה' המשגיח הכללי : (מלבי"ם באור המלות)

וְעַתָּה | אָמַר יְהוָה יִצְרִי מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לֹא לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (לא) לוֹ יֵאָסֵף וְאֶכְבֵּד בְּעֵינַי יְהוָה וְאֱלֹהֵי הָיָה עֵזִי:

רס"י לו יאסף. אליו יקוב בתקוב' : (רס"י)

מצודת דוד ועתה אמר ה' וכו'. ר"ל ה' אשר מבטן יצר אותי להיות לו לעבד ללכת בשליחותו אמר לי עתה להשיב אליו את יעקב בתשובה ובעבור זה אהיה נכבד בעיני ה' ואף היה חזקי לבל יוכלו הרשעים להרע לי וכאומר כאשר חשב באחרונה כן אמר לי ה' שאף אם לא אועיל אהיה נכבד בעיניו וכן היה לי למעוז ולחוזק : (מצודת דוד)

מצודת ציון לשובב. מלשון השבה : יאסף. ענין הכנסה : עזי. חזקי :

מלבי"ם - באור הענין **ועתה**, מתחיל לבאר איך סבב ה' את פני הדבר שיהיה תועלת ושכר לפעולתו, אומר, **ה' אמר לי, ה' אשר יצר אתי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו**, ר"ל הגם שהתכלית אשר בעבורו יצר אותי ה' מבטן לעבד לו, היה מיוחד רק לדבר פרטי ועבודה מיוחדת, שהוא לשובב יעקב אליו בתשובה, **וישראל** שהם הגדולים שבהם שא"צ להחזירם בתשובה **לו יאסף** אפעול בתוכחה שיתאספו לו לעבוד אותנו באגודה אחת שכס אחד, זה היה עקר עבודתי שיחד ה' לי מעת יצירתי, ובעבודה הזאת אמרתי כי לריק יגעתני כי לא השלמתיה כי ישראל לא שבו אל ה' ולא שמעו לתוכחתי, מ"מ אחר כי **ואכבד בעיני ה'**, אחר שנכבדתי בעיני ה' ע"י שראה רוב ההשתדלות והיגיעה שהיה לי, **ואלהי היה עזי על ידי מעשי הטובים** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לשובב יעקב אליו וישראל לו יאסף**, ההבדל בין יעקב וישראל בארתי למעלה (ט ז), ההשבה לא תצדק רק במי שיצא, ולא יצוייר רק ביעקב. והאסיפה גדרה לקרא מן החוץ פנימה, הגם שלא יצא תחלה ועומד באשר הוא, רק שיתקרב יותר, וזה יצוייר בישראל שילכו מחיל אל חיל : **ואכבד בעיני ה' ואלהי היה עזי**, העז הוא הכח הפנימי התלוי בו בעצמו, והכבוד הוא המעלות המתגלות מן הנושא שבעבורם יכובד מאחרים, אומר העז והכח שבו הייתי ראוי לדבר הגדול הזה נתן לי אלהי בהשגחתו הפרטית, והכבוד אשר נתכבדתי במה שנשלחתי בפועל לא היה בעבורי, רק בעבור שהוא ה', המשגיח הכללי לטובת הכלל כמו בפסוק הקודם (מלבי"ם באור המלות)

וַיֹּאמֶר נִקְל מְהִיּוֹתְךָ לִי עֲבֹד לְהַקִּים אֶת-שְׁבֻטִי יַעֲקֹב (וּנְצִירִי) וְנִצְוִירִי יִשְׂרָאֵל לְהַשִּׁיב וּנְתִתִּיךָ לְאֹר גּוֹיִם לְהִיּוֹת יְשׁוּעָתִי עַד-קִצָּה הָאָרֶץ: (o)

רש"י **נקל מהיותך וגו'.** מתנה קטנה היא בעיני שתהא לך זאת לצדה שתהא לי עבד להקים את יעקב ולהשיב אלי נצורי ישראל והגני מוסיף לך עוד ונתתיך לאור גוים ולהנצח על מפלתה של צבל שהיא שמחה לכל העולם : **ונצורי ישראל.** כמו (משלי ז) ונצורת לב שלבס מוקף יצר הרהורי עבירה כעיר נצורה מצור הארץ עליה : (רש"י)

מצודת דוד **ויאמר.** ה' אמר לי מתנה קלה היא בעיני ממה שתהיה לי עבד בדבר זה לבד להקים את שבטי יעקב להיות עומדים באמונתם ולהשיב אלי בתשובה את ישראל המוקפים בהסתת פתויי היצה"ר כעיר נצורה המוקפת בגייסות : **ונתתיך.** אלא עוד מתנה גדולה אוסיף לך כי אתן אותך מתנבא ומבשר על הגאולה העתידה להיות אז תשועתי מקצה

הארץ עד קצהו כי כולם יהיו נושעים בתשועת ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נקל**. מלי קל : **ונצורי**. מלי מצור והיקף כמו כעיר נצורה (לעיל א')
(ציון) (מצודת) :

מלבי"ם - באור הענין ויאמר, לכן אמר לי ה' אל תדאג על שלא השגת התכלית שבעבורו נוצרת, ולא נשלמה העבודה שיחדתי לך שהוא להשיב ישראל בתשובה, כי לגדולה מזה אתה מוכן עתה, ויחדתי לך עתה תכלית גדול ועבודה נכבדת מאד, על כי **נקל מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב**, העבודה המיוחדת לך עד עתה להקים שבטי יעקב, הוא דבר נקל וקטן וכאין נחשב נגד העבודה שנתתי בידך עתה, כי עתה **ונתתיך לאור גוים**, עתה לא יהיה תכלית שליחותך ענין פרטי שהוא להשיב הדור ההוא בתשובה רק ענין גדול כללי, כי אתה נמשחת לבשר ענוים הבשורות הגדולות והנחמות העתידות, בעת הישועה הכללית שתהיה באחרית הימים, אשר לאור נבואתך ילכו גוים רבים, והדלתות מגבילים, **נקל מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב כי נתתיך להיות ישועתי עד קצה הארץ**, ו**נקל מהיותך לי עבד נצורי ישראל להשיב (כי נתתיך) לאור גוים**, כי עבודתו המיוחדת בנבואה שנבא על ישראל היו לשני ענינים. **א. להקים שבטי יעקב** שהוא להקים מנפילתם הגופניות שהיו אז גולים ומפוזרים אחרי גלות סנחריב, ורצה ה' כי ישעיהו בתוכחותיו ישיבם אל מכונם ולארצם ולהצלתם. **ב. נצורי ישראל להשיב**, להשיב את ישראל בהצלחה הנפשית שע"ז נתיחד להם שם ישראל, ושישיבם בתשובה לה'. ואחר ששני הענינים האלה לא עלו בידו, אמר לו ה' כי לעומת זה תהיה שליחותו בשני הענינים האלה שליחות כולל לכל העולם, ונגד ההצלחה הנפשית יהיה **לאור גוים** שיאיר להם האמונה האמתית שילכו כולם באור ה', ונגד ההצלחה הגופנית תהיה **ישועת ה'** מתפשטת **עד קצה הארץ** (והמכוון בדבריו אלה תראה כמ"ש למעלה קאפיטל י"ב), כי מאז נתפזרו עשרת השבטים ע"י סנחריב מעת ההיא התחילה עת הגאולה, והוא שמעת ההיא התחילו הנביאים לנבאות שהנדחים האלה יתקבצו וישבו לבצרון אסירי התקוה, והגלות החיל הזה היה בשנת שש לחזקיהו, ומעת ההיא התחילה נבואת החוזים על הגאולה, ואם היו ישראל שבים אז בתשובה שלמה היתה הגאולה ההיא מגעת תיכף בשנת ט"ו לחזקיהו שאז נפל אשור והיה אז העת שישבו הנדחים האלה, וע"כ הסמיד נבואתו על הגאולה והקיבוץ אל מפלת סנחריב כמו שתראה למעלה (קאפיטל י"א. י"ח כ"ז). כי כל הנבואות (שנבא בחלק הראשון נבא קודם מפלת סנחריב, ואז צפה ברוח ה' כי יש תקוה שיתאספו הנדחים תיכף לארצם ויגאלו, וזה תלוי בתנאי אם ישבו בתשובה, ולשליחות זה היה ישעיהו מיוחד כל הזמן ההוא בעוד חזקיהו חי, שכל הזמן ההוא היה תקוה שיהיה חזקיהו משיח אלהי יעקב, כמו שזכרו חכמינו במקומות רבים, אבל דבריו לא עשו פרי, כי הדור ההוא בין יהודה שנשארו, בין השבטים שגלו (כי לשניהם יחד נבואתו כמ"ש וישם פי כחרב חדה אל הקרובים וישימני לחץ ברור אל הרחוקים) לא שבו

בתשובה, ומתוך כך לא שבו ג"כ לארצם, והבית נחרב אח"כ בעון הנשארים, ואבד כל חזון. כמו שראה ישעיהו בעצמו זאת גם בימי חזקיהו, ונבא ע"ז למעלה (כ"ד ט"ז) ואז חשב ישעיהו כי יגע לריק וכלה כחו להבל, אבל ה' אמר לו דע כי לא יגעת לריק כי הנבואות האלה כולם שנבאת על שוב הנדחים יתקיימו באחרית הימים, ואז לא תהיה הישועה פרטית כמו שהיתה אם היתה באה בימי חזקיהו, רק תהיה ישועה כללית, שתחת שרצה להקים שבטי יעקב שהם עשרת השבטים שגלו לחלח וחבור, תחת זה תהיה ישועתי עד קצה הארץ, ותחת שרציתי להשיב הדור ההוא בתשובה, כמ"ש ונצורי ישראל להשיב ודבר זה לא עלה בידך, תהיה לאור גוים, ותאיר בהצלחה הנפשיית לכל העולם. כי אם היתה הגאולה בימי חזקיהו לא היתה כללית כ"כ, ולא היתה האמונה האמתיית מתפשטת כ"כ כמו שיהיה באחרית הימים כמ"ש כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה. ומבואר כי אחרי מות חזקיהו שאז ראה שהיה יגיעו לריק (או אולי אחרי שנבא עליו הנבואה שלמעלה קאפיטל ל"ט, שהיה זה בחטא חזקיהו כמ"ש שם), מאז התיאש הנביא וראה כי השבטים הנדחים לא ישובו עתה, ומאז משחו ה' לבשר ענוים את הגאולה הגדולה העתידה הכללית, שנבא מן קאפיטל מ"ם עד סוף הספר) ומעתה מתחיל את נבואתו על העתיד, אשר דבריו אלה הם כענין הוצעה להם שאחר שנבא גאולת כורש יספר איך שלחו ה' לבשר נחמות גדולות עתידות. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות להקים שבטי יעקב ונצורי ישראל להשיב, נצורי
הוא מענין ונצר משרשיו יפרה, ויש הבדל בין שבט לנצר, השבט יהיה גם בתלוש, והנצר הוא היונק הרך המחובר לקרקע ששומרים ונוצרים אותו שיפרה. ולפי הכלל המיוסד למע' (ט' ז') העשרת השבטים שנתלשו מן שרשם קראם שבטי יעקב. ושבט יהודה ובנימין אשר היו דבוקים בשרשם כנצר רך היונק קראם נצורי ישראל, הקם נפל תחלה, והשבט לא נפל רק יצא מדרכו. שבטי יעקב נפלו וצריכים הקמה. נצורי ישראל לא נפלו רק יצאו מדרכם דרך ה', וצריכים השבה: (מלבי"ם באור המלות)

ז כֹּה אָמַר-יְהוָה גְּאֹל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לְבָזָה-נֶפֶשׁ לְמִתְעַב גּוֹי לְעֶבֶד
מְשָׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׁרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְמַעַן יְהוָה אֲשֶׁר נֶאֱמַן קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל
(o) וַיִּבְחָרְךָ:

רפ"י לְבָזָה נֶפֶשׁ. נֶפֶשׁ צְזוּיָה : לְמִתְעַב גּוֹי. לְמִי שֶׁהָגוּ מִתְעַבּוּ : מְלָכִים
יִרְאוּ. אוֹתוֹ וְקָמוּ : אֲשֶׁר נֶאֱמַן. לְשִׁמּוֹר הַצְּטַחְתּוֹ שֶׁהַצְּטִיחַ לְאַזְכָּרָהּ עַל
הַמְּלָכוּת כְּעֵינֵי שְׁנֵי אֲמָר וְהִנֵּה תְנוּר עֵשָׂן וְגו' (צִרְאֵשִׁית טו) : קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל.
הוא ויבחרך : (רפ"י)

מצודת דוד **לבזה נפש**. על ישראל : **למתעב גוי**. על מי : **לעבד מושלים**.
על מי שהוא עבד ישר ותמים למושלים : **מלכים יראו וקמו**. בעת הגאולה
כשיראו מלכי כשדים יקומו וכאשר יראוהו השרים : **למען ה'**. ר"ל לא
למענכם יעשו הכבוד הזה כי אם למען ה' אשר נאמן בהבטחתו שהבטיח
להיות עמכם וכמ"ש יחזיקו עשרה אנשים וכו' לאמר נלכה עמכם כי
שמענו אלהים עמכם (זכריה ח) : **קדש**. למען קדש ישראל אשר בך
וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר ה' גאל ישראל קדושו**, המוכן לגאלם
בקדושת מעשיהם בנסים גדולים. **לבזה נפש** שיעור הכתוב, **מלכים יראו**
וקמו, שרים וישתחוו **לבזה נפש למתעב גוי**, לישראל שהם עתה בזוים
ומתועבים שרים ישתחוו. **לבזה נפש** ר"ל כי ישראל מבוזים המה בין
ההודיים עובדי עכו"ם מצד שלשה ענינים. **א**. מצד נפשם, שחושבים
שנפשם בזויה ושפלה, ונגד מה שהנפש האלהית נקראת כבוד בכתבי
הקדש חושבים שנפשם שפלה וממקור משחת. **ב**. מצד גופם, שחושבים
אותם למתועבים ומשוקצים עד שנזהרים מליגע בהם ועז"א **למתעב גוי**,
גוי הוא הגויה שחושבים שגויתם מתועב. **ג**. מצד מדרגתם וקנינם, שהם
עבד משלים, שאינם דומים כעבד שי"ל מושל אחד, רק כעבד של מושלים
רבים, שמוכרח לעבוד את כולם עבודת פרך, ועתה נגד **בזה נפש ומתעב**
גוי, יהיה מעלתם גדולה בכבוד גדול, עד כי **מלכים יראו וקמו** עד כי מלכי
הודו יקומו לפניהם מרוב כבוד, ונגד עבד מושלים יהיה ההפך כי השרים
ישתחוו להם, וזה יהיה **למען ה' אשר נאמן** ר"ל זה יהיה מפני שני דברים.
א. מפני ההבטחה כי ה' נאמן לקיים הבטחתו. **ב**. מפני קדושת מעשיהם
אשר מצד זה יבחר במ צמם מפני צדקתם, ועז"א קדוש ישראל ויבחרך.
ור"ל כי הגאולה תבא, או עוד לפני זמן הקצוב, אם ייטיבו מעשיהם, או
אם לא ייטיבו מעשיהם יבא עכ"פ בזמן המיועד כי נאמן ה' לקיים
הבטחתו, ועז"א או שיהיה **למען ה' אשר נאמן**, וזה בכלות הזמן, או
שיהיה **למען קדש ישראל** ע"י מעשיהם בעת אשר **יבחרך** מפני טוב
מעשיך. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לבזה**, למ"ד של לבזה למתעב, עומד ביחוס שאליו
עם פעל וישתחוו, ישתחוו לבזה נפש, וגוי הוא כמו גוי נתתי למכים, הגויה
ונגדו נפש : **ה'**, **קדוש ישראל**, בארתי למעלה (א' ד') כי שם קדוש ישראל
נקרא בו תמיד מצד צדקת ישראל וקדושתם (ע"י למעלה ה' טז) ולכן אמר
ויבחרך (מלבי"ם : באור המלות)

ל | **אמר** | **הנה** | **בעת** | **רצון** | **עניתך** | **וביום** | **ישועה** | **עזרתך** | **ואצרך**
ואתנך | **לברית** | **עם** | **להקים** | **ארץ** | **להנחיל** | **נחלות** | **שממות** :

רז"י **זעת** **לרון**. **זעת** **תפלה** **שאתה** **מתרלה** **ומתפייס** **לפני** : **וזיוס** **יפועה**.

סְתֵהָא כְרִיךְ לִישׁוּעָה : וְאֶלְכֶרְךְ. וְאֶשְׁמַרְךְ : לְבִרְיַת עַם. לֵהוּיֹת עַם בְּרִית לִי :
לְהַקִּים אֶרְצָךְ. אֶרְצָךְ יִשְׁרָאֵל הַבְּחֹרָה לִי בְּכָל הָאֲרָצוֹת : (כ"ז)

מצודת דוד בעת רצון. בעת שתעשה רצוני אענה לך בזעקתך בעבור הצרה
הבאה : **וביום ישועה**. וביום שאתה צריך ישועה שאתה בצרה אעזור לך
וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון עניתך. מלי עניה ותשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה' בעת רצון עניתך, זה מגביל נגד שני
הדברים שאמר בפסוק הקודם, או שתהיה הגאולה קודם זמן הקצוב אם
ייטיבו מעשיהם ותהיה עת רצון, ועז"א בעת רצון עניתך, או לכל הפחות
יעזרו בזמן המיועד אשר לא יעבור, ועז"א **וביום ישועה עזרתך**, והוא
ביום המיועד לישועה שהוא בבוא יום המיועד. **ואצרך** גם במשך ימי
הגלות אצרך בהשגחה מיוחדת בל תכלה בין העכו"ם, עד **שאתנך לברית**
עם שיקים ה'. **א**. הברית שכרת עם ישראל. **ב**. להקים ארץ שהיא הארץ
הקדושה. **ג**. להנחיל נחלות שממות שהוא שישב להנחיל מקומות נחלות
השוממות עתה, והם העזרות והמקדש שהם נחלת ה' לשבתו : (מלבי"ם
באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עניתך, עזרתך, עונים להקורא, ועוזרים גם לאשר
לא קרא, העניה תהי' לפני הזמן בעת רצון, והעזר יהיה בזמן המוגבל
ביום ישועה : (מלבי"ם באור המלות)

טו לְאֹמֵר לְאֲסוּרִים צְאוּ לְאֲשֶׁר בַּחֲשֶׁךְ הִגְלוּ עַל-דְּרָכֵיכֶם יִרְעוּ וּבְכָל-
שְׁפִימָם

כ"ז לְאֲסוּרִים צְאוּ. לַעַת אֲשֶׁר אֹמַר לְאֲסוּרֵי גוֹלָה צְאוּ : שְׁפִימָם. תִּרְגֵּם
יוֹנָתָן נִגְדִין, נְחָלִי מִיָּם : (כ"ז)

מצודת דוד לאמר וכו'. מוסב על ואצרך שבמקרא שלפניו לומר אצרך מן
הכליה עד יבוא העת לאמר להאסורים בגולה צאו משם : **לאשר בחושך**.
למי שהסתיר עצמו בחושך מפחד האויב. **הגלו**. היו מגולים ונראים לאור
היום : **על דרכים ירעו**. עם כי אין המרעה מצוים בדרכים ובגובה ההרים
ורצה לומר עם כי ישבו דרך המדבר לא יחסרו דבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון הגלו. מלי גלוי : **שפיים**. כן נקראו המקומות הגבוהים וכן
רוח צח שפיים (ירמיה ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לאמר, מבואר במ"ש למעלה (מ"ב ז') כי שבט יהודה ובנימין הם נתפזרו וגלו תחת יד עכו"ם אשר אסרו אותם בכבלי ברזל, כמ"ש שם **להוציא ממסגר אסיר**, ועשרת השבטים שהגלו לחלת וחבור אינם תחת עכו"ם ואין עליהם עול שעבוד, אבל הם נסגרים במקומות מסוגרים שלא ידע איש את מקומם ודומה כאילו יושבים בחשך שלא יראם אדם כמ"ש **מבית כלא ישבתי חשך**, ועל שבט יהודה אומר לאמר **לאסירים צאו**, ועל עשרת השבטים אמר, **לאמר לאשר בחשך הגלו**, כי אז יגלו מקומם, ולהם אצ"ל צאו כי אינם אסירים **על דרכים ירעו** מדמה אותם בשובם למנוחתם, כצאן אשר ה' ירעה אותם כמ"ש (למעלה מ"ם) כרועה עדרו ירעה, ולפעמים צריך להנהיג הצאן אחר המדבר להרחיקם מן השוללים, לעומת זה אמר **על דרכים ירעו** כי כל עוברי דרך לא יגעו בס, ולפעמים צריך להנהיגם אחר המדבר מפני שאינו מוצא מרעה, לעומת זה אמר **ובכל שפיים מרעיתם**, שבכל הר גבוה ימצא מרעיתם, ור"ל שישבו מן הגולה בפרהסיא: (מלבי"ם באור הענין)

וְלֹא יִרְעֻבוּ וְלֹא יִצְמְאוּ וְלֹא יִכְּמוּ שֶׁרֶב וְשֶׁמֶשׁ כִּי-מֵרְחֹמִים יִנְהָגֵם וְעַל-מִבּוּעֵי מַיִם יִנְהָלֵם:

רס"י **פרכ.** **חוס** : (רס"י)

מצודת דוד לא ירעבו. בזה יפרש המקרא שלפניו : **ולא יכס.** לא יכאיבם חמימות האויר וחוס השמש : **כי מרחמם.** ה' המרחם עליהם מעולם הוא ינהגם וינהלם במקום מבועי מים וירוו צמאונם : (מצודת דוד)

מצודת ציון שרב. ענין חמימות ויובש כמו והיה השרב לאגם (לעיל ל"ה) : **מבועי.** ענין מקוה ומעין כמו למבועי מים (שם) : **ינהלם.** ענין הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות ט"ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא ירעבו, ההולך בדרך רחוקה יחסר לו לחם או מים או יכהו שרב ושמש, ועז"א **לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכס שרב ושמש,** כי ינהגם ה' **ברחמים** עד שלא ינהגם במקום שהשמש שולטת שם, **ועל מבועי מים ינהלם** עד שלא יצמאו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ינהגם, ינהלם, פעל נהג הונח בעצם על נהיגת הצאן והבקר, וממנו יצא על כל הנהגה דומה לזו, שמנהיג שלא מדעת המונהג, ונהל ונחה הונח על המנהל בעל רצון ובסבר פנים יפות, ופה מדמם כצאן מונהגים ע"י הרועה, כי הם מונהגים אך לפי דעת הרועה המנהיג אותם שהוא ה', אבל בכ"ז הלא מרחמם ינהגם, עד שתהיה ההנהגה לא כמנהיג בע"כ כי על מבועי מים ינהלם כמנהל בעת רצון ושכל : (מלבי"ם באור המלות)

יֵאָרְ וְשִׁמְתִי כָל-הָרִי לְדֶרֶךְ וּמִסְלֹתַי יִרְמוּן:

רַס"י וְשִׁמְתִי כָל הָרִי לְדֶרֶךְ. כִּלְפֵי שְׁאֲמַר (לְעֵיל לֵג) עַל יְדֵי חוֹרְבָנָה שָׁבַת עוֹבֵר אֹרֶחַ עֲכָסְיוּ יָסוּבוּ וַיִּלְכּוּ בּוֹ עוֹבְרִים וְשָׁבִי: וּמִסְלֹתַי יִרְמוּן. כִּלְפֵי שְׁאֲמַר (סָס) נִשְׁמָו מִסְלֹת נִתְקַלְקְלוּ מֵאִיִן מִתְקַן אֹתָם עֲכָסְיוּ וּמִסְלֹתַי יִרְמוּן יִתְקַנוּ קִילְקוּל הַדְרָכִים וַיִּגְזִיחַ אֹתָם כַּמִּשְׁפֵּט בַּחֲלוּקֵי אֲזַנִּים וְעִפְר:

מִצוֹדֵת דוּד לְדֶרֶךְ. רִ"ל לְדֶרֶךְ כְּבוֹשָׁה: וּמִסְלֹתַי. הַמִּסְלֹת שְׁאוּלִיךְ אֹתָהּ בְּהֵם יִרְמוּ מִקוֹמוֹת הַעֲמוּקִים שְׁבָהֵם לְמַעַן יִהְיֶה שׁוֹה וַיִּשָׁר וְנוֹחַ לִלְכַת בְּהֵם:

מִצוֹדֵת צִיּוֹן וּמִסְלֹתַי. מִלְשׁוֹן מִסִּילָה וְדֶרֶךְ: יִרְמוּן. מִלְשׁוֹן הַרְמָה וְהַתְנַשְׂאוֹת:

מִלְבִּי"ם - בְּאוֹר הָעֵנִי וְשִׁמְתִי, וְגַם לֹא יִצְטָרְכוּ לְבַקֵּשׁ דֶּרֶךְ כִּי גַם הַהָרִים יִהְיוּ לְדֶרֶךְ, וְלֹא תִחְשׁוּב שִׁיְהִיָּה דֶּרֶךְ לֹא כְּבוֹשָׁה, כִּי מִסְלֹתַי יִרְמוּן, שִׁיְהִיָּה מִסְלָה כְּבוֹשָׁה, עַד שְׁכוֹלֵם יִדְעוּ כִּי הֵם מִסְלֹתַי הַמְּיוֹחַדוֹת לִי: (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הָעֵנִי)

מִלְבִּי"ם - בְּאוֹר הַמְּלוֹת לְדֶרֶךְ, וּמִסְלֹתַי. הַבְּדֵלֵם בְּאַרְתִּי לְמַעַי (לֵה ח'י. מֵא ג'י) (מִלְבִּי"ם בְּאוֹר הַמְּלוֹת)

יֵבֵר הִנֵּה-אֱלֹהֵי מִרְחוֹק יָבֹאוּ וְהִנֵּה-אֱלֹהֵי מִצְפּוֹן וּמַיִם וְאֱלֹהֵי מֵאֲרָץ סִינַיִם:

רַס"י מֵאֲרָץ סִינַיִם. מֵאֲרָע לְרֹמָא: (רַס"י)

מִצוֹדֵת דוּד הִנֵּה אֱלֹהֵי. מִקְצַת הַבָּאִים לֵא"י יִבֹּאוּ מִמְּקוֹם רְחוֹק וְהִיא פֶּאֶת הַמְּזֹרַח וְלִפֵּי שְׁאִיִּי מִשׁוֹכָה מִקּוֹ הַשׁוֹה וְלְמַעַרְב לְזֶה קִרְא פֶּאֶת הַמְּזֹרַח רְחוֹק: וּמַיִם. מִפֶּאֶת הַמַּעַרְב: מֵאֲרָץ סִינַיִם. הוּא פֶּאֶת הַדְּרוֹם כֵּן ת"י:

מִצוֹדֵת צִיּוֹן סִינַיִם. נִקְרָא כֵּן עַל שֵׁם הַיּוֹשְׁבִים שָׁמָּה כַּמִּי"ש וְאֵת הָעֵרְקֵי וְאֵת הַסִּינַי (בְּרֵאשִׁית י'):

מִלְבִּי"ם - בְּאוֹר הָעֵנִי הִנֵּה אֱלֹהֵי, פֶּה מִתְחִיל עֵנִי חֲדָשׁ. רוּצָה לְצִיִּיר כִּי קִיבוּץ גְּלוּיּוֹת יוֹקֵדֵם לְבִנֵּי צִיּוֹן, וְכִי בַעַת תִּתְקַבֵּץ הַגּוֹלָה מֵאַרְבַּע רֹחוֹת עוֹד

תהיה ירושלים שממה, וצייר זה בציור נפלא מאד, מצייר בצד אחד, איך כל הגלויות מתקבצות מארבע פנות העולם, וכל העולם וכל הטבע, שמים וארץ והרים רוננים ושמחים ומספרים החידוש הזה הנפלא, בצד אחר מציין את ציון איך היא יושבת בעת הזאת כאשה אלמנה גלמודה מתכסית בצעיף אלמנותה ומתאבלת כי בעלה עזבה ושכח בה, וכי ציון אינה יודעת מכל השמחה אשר התפשטה בכל העולם מאומה, עד שפתאום תשא עיניה ותראה את הישועה. יאמר, ראה נא, הנה אלה גולי המזרח מרחוק יבאו (כי עשרת השבטים שגלו למזרח גלו למקום רחוק כנ"ל (מ"ג ה')). ואלה גולים צפון ומערב, באים מצפון ומים. ואלה גולי דרום, באים מארץ סינים, ראה נא כל הגולה מתקבצת, השמחה התפשטה על כל הטבע, עד כי. (מלבי"ם באור הענין)

גַּיְלִי רְנוּ שָׁמַיִם וְגִילִי אֶרֶץ (יפצחו) וּפְצְחוּ הָרִים רְנֵה כִּי-נַחַם יְהוָה עַמּוֹ וְעַנְיָו יִרְחָם:

רָשׁ"י כִּי נחם ה'. אַת עמו : (רָשׁ"י)

מצודת דוד רנו שמים וכו'. הוא ענין מליצה ור"ל הרבה שמחה יהיה בעולם (מצודת דוד) :

מצודת ציון וגילי. ענין שמחה : ופצחו. ענין פתחון פה בהרמת קול וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נ"ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין רנו שמים וגם גילי ארץ ואף ההרים הפרטים כבר פצחו רנה כי הגיעה הבשורה עד יושבי ההרים לאמר, כי נחם ה' עמו וכי ראה ענים ורחם עליהם. הכל רוננים, רק לבד. (מלבי"ם באור הענין)

גַּיְדִי וּתְאֶמֶר צִיּוֹן עֲזָבֵנִי יְהוָה וְאֲדָנִי שָׁכַחְנִי:

רָשׁ"י ותאמר ציון. היא היתה סצורה ששכחתי : (רָשׁ"י)

מצודת דוד ותאמר ציון. הנה ציון תחשוב לומר ה' עזב אותי ושכח בי : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ותאמר ציון, ציון עדן אומרת עזבני ה' ציון אינה יודעת מכל זה, ומתאבלת בעת ההיא לאמר, איך עזבני ה', ולא לבד שעזבני מלפני החטא, כי גם נדמה לי כאילו ה' שכחני ואינו זוכר בי עוד. (כי העזיבה תהיה מפני החטא, ואז עדן זוכר בהנעזב אבל השכחה היא

מפני המיאוס ואז לא יזכור בו עוד כלל): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עזבני ה' וה' שכחני. כבר בארתי בפני התורה פעמים רבות, כי דרך השפה העברית להקדים תמיד הנשוא אל הנושא, ובעת שמקדים הנושא אל הנשוא, בא להראות איזה חידוש בהנושא, לכן פה בהעזיבה הקדים הנשוא שעקר החידוש הוא מה שעזבה, לא מה שעזבה ה'. אבל בהשכיחה הקדים השם אל הפעל, כי פה עקר החידוש מה שה' היה השוכח ה' אשר אין שכחה לפניו: (מלבי"ם באור המלות)

טו התשכח אשה עולה מרחם בן-בטנה גם-אלה תשכחנה ואנכי לא אשכח:

כ"י התשכח אשה עולה. עולל שלה: מרחם בן בטנה. מלרחם על בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכח: (כ"י)

מצודת דוד התשכח. כאומר הנה לא כן הוא כי האם תשכח אשה עולה וכי תקשה לבה מלרחם בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אף אם יתכן בשום פעם שתשכחנה גם אלה אולם אנכי לא אשכח: (מצודת דוד)

מצודת ציון עולה. ענינו ולד רך כמו מפני עוללים ויונקים (תהלים ח'): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין התשכח, גם זה מדברי ציון, ציון אומרת וכי תשכח אשה את עולה, וגם אם יצוייר כי תשכח את עולה הגדול שאין צריך אליה עוד ותשכח את האהבה אם עזבה אותו, אבל היצוייר כי תשכח אשה מרחם בן בטנה בן בטנה הוא היונק שדי אמו, אשר הוא מלבד האהבה יעורר גם רחמים כי הוא צריך לאמו, ואם תשכח את האהבה הכי תשכח את הרחמים מלרחם על בן בטנה הקטן, ואתה ה' אם שכחת את אהבתך איך שכחת מלרחם, באשר אני נעזב ובאין סומך בלעדך. כן תאמר ציון הבעל אשר הרחיק נדוד יתראה עתה אל האלמנה המתאבלת, אומר אליה - דעי כי גם לו יצוייר כי אלה תשכחנה, גם אם שתי הנשים אלה שהזכרת, שהם האשה שי"ל עולל גדול והאשה שי"ל יונק אם גם אלה שתיהן תשכחנה ילדיהם, בכל זאת אנכי לא אשכח. כי לא אוכל לשכח, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עולה, פרי בטנה. העולל הוא אחר היונק, מעולל עד יונק (ש"א טו ג'). ופרי בטן נקרא אחר הלידה. אשר מנע ממך פרי בטן (מלבי"ם באור המלות)

טז הן על-כפיהם חקתיך חומתיך נגדי תמיד:

רפ"י על כפיהם. על כפי רואה אני כאילו את חקוקה על כפי לראותך ולזכרך תמיד, ד"א על כפיהם מעל ענני כבוד כמו (איוב לב) על כפיהם כסה אור : (כפ"י)

מצודת דוד חקתיך. זכור אתם לפני כאלו חקקתיך על כפי : נגדי תמיד. לזכור בהם לכוננם : (מצודת דוד)

מצודת ציון כפיהם. כף היד : חקותיך. מלשון חקיקה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הן על כפיהם חקתיך אנכי חקוטי את שמך על כפי ידי, אשר מדי אשתמש בידי אזכור את שמך (והנמשל שכל פעולותיו ומעשיו הם אמצעיים מובילים אל התכלית הגדול שהיא התשועה המובטחת), וגם את חומתיך (חקתי) נגדי תמיד, הם חקוקים נגד פני לאות ולטוטפות, ולא לבד עתה רק תמיד, ר"ל מה שחקתי אותך על כפיהם, ואת חומתיך נגד פני זה היה תמיד מעת הגלות עד עתה. ומה שעזבתי אותך עגונה אלמנה זה ימים רבים, לא היה זה מחמת שכחה, ולא אני אשם בדבר, רק בניך בעצמם הם סבבו זאת, כי אם. (מלבי"ם באור הענין)

יז מהרו בניך מהרסיך ומחרביך ממך יצאו:

רפ"י מהרו בניך. לשוב : (כפ"י)

מצודת דוד מהרו בניך. יותר מהרה שכחו בני ציון את ארצם משאשכח אני : מהרסיך. המהרסים והמחריבים אותך יצאו ממך ר"ל הרשעים שבקרוב הם סבבו ההריסה והחורבן ולא מאתי יצאה הרעה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין מהרו בניך, אם היו בניך ממהרים לשוב בתשובה אז מהרסיך ומחריביך ממך יצאו כבר היו יוצאים אויביך אשר הרסו אותך ממך זה מימים רבים, אם היו בניך רוצים, ואם מהרו לשוב מחטאתיהם. - אבל העבר אין, עתה. (מלבי"ם באור הענין)

יח שאי-סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו-לך חי-אני נאם-יהוה פי כלם כעדי תלבשי ותקשרים כפלה:

מצודת דוד **שאי סביב עיניך**. כאלו לציון יאמר ראי איך כל בניך נקבצו באו אליך : **כעדי תלבשי**. תתפאר בהם כמלבוש של קשוט : **ותקשרים**. תקשור אותם בצוארך לנוי כקשורי כלה והם חוטי המשי שקושרת בהם שערה **מצודת** **ציון** : **כעדי** : **ענין** **תכשיט** **יפה** : **מצודת** **ציון** (מצודת דוד)

מצודת ציון **כעדי**. **ענין** **תכשיט** **יפה** : **מצודת ציון** (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **שאי נא סביב עיניך**, אל תביטי אל צד אחד רק סביב סביב כי בא הקיבוץ פתאום מארבע רוחות השמים, וראי איך **כלם נקבצו באו לך** והם שני דברים מפליאים. **א**. הקבוץ מן הפיזור הגדול, וזה כולם נקבצו. **ב**. שיבתם לירושלים מן מרחק רב כזה וזה באו לך. אבל אל תדאגי לאמר והלא בית אלמנותי קטן וצר ואיך יכיל הבנים הרבים האלה, גם מזה אל תדאגי, **חי אני נאום ה' כי כלם כעדי תלבשי** ימליץ התמלאות המקום החרב מיושבים כאילו הארץ תתלבש בלבוש שהיא יושביה המכסים אותה, כמ"ש לבשו כרים הצאן, כי המקום השמש הוא ערום וחשוף שת, ועת יתישב יתלבש ויתעטף לכסות מערומיו, אמנם עת שאחר שכבר התלבש ממלבושיו והוא אחר שכבר התישב המקום באו עליו עוד יושבים נכבדים שרים וחכמים, ימליץ שהמקום ילביש עוד עדי על מלבושיו, כי אלה יעדו את מלבושיו הקודמים ואמר שכולם תלבשי כעדי כי כולם יהיו לה לכבוד ולתפארת, וגם **תקשרים ככלה**, כמו שהכלה שומרת קשוריה שהוא העדי שנתן לה החתן על ידה לשם קדושין בל יאבדו ממנה, כי הם אות הקישור בינו ובינה, כן תקשרי אותם עליך בקשר אמיץ לבל יצאו עוד ממך שנית, כי הם אות האירוסין בינך ובין אלהים, אשר על ידם ארס אותך באמונה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ותקשרים**, עיין מ"ש בפ"י ירמיה (ב' לב) : (מלבי"ם באור המלות)

ז"ט **כי חרבתיה ושממתיה וארץ הרסתיה כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיה**:

רס"י **תלרי מיושב**. **תהי לרה מרוב יושבים שיצאו לתוכך יהי להם המקום לר** **מלכנות להם בתים** : **רס"י** (רס"י)

מצודת דוד **כי חרבותיך וכו'**. ר"ל כי דאגת חרבותיך ושוממותיך וכו' לא תדאגי עוד כי עתה יהיו כולם מיושבות עד שתהיה צרה ודחוקה מרוב יושביה : **ורחקו מבלעיך**. המשחיתים אותך יהיו מרחוקים בקצה הארץ ולא יבואו בגבולך **מצודת דוד** : **מצודת דוד** (מצודת דוד)

מצודת ציון הרסותך. מלשון הריסה ונתיצה : **תצרי.** מלשון צר ודוחק : **מבלעיך.** ענין השחתה כמו בלע כל ארמנותיה (איכה ב') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי חרבתיך, ואל תחשובי כי ביתך צר ומקומך קטן מהכיל כל היושבים הרבים האלה, כי **(תלבשי בס) את חרבתיך** שכל מקומות החרבות והשממות יתלבשו מן היושבים האלה, ויותר מזה כי עתה אשר תצרי מיושב, **(ורחקו מבלעיך)** הוא מאמר מוסגר, אומר מה שתצרי יהיה מיושב מן יושבים תתמלאו לא מן מחריבים כמו שהיית מלא מהם עד עתה כי מבלעיך ירחקו עתה ממך, אבל עתה כי **תצרי מיושב)** לא ימצאו הגולים עוד מקום לשבת בתוכך אז. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חרבתיך, ושממתיך, החרבות הם הערים. והשממות, כל הארץ כשנרדפו יחד (יחזקאל כט יב. למ"ד ז). והריסה יותר מחורבן, שהרס בכונה, והמליצה מוספת בדבריה : (מלבי"ם באור המלות)

כַּן עוד יאמרו באַזְנֵיךָ בְּנֵי שְׁפִלְיָה צַר-לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה-לִי וְאִשְׁבָּה:

רס"י בני שכוליך. בניס שהיית שכולה מהם : **גשה לי.** התקרצ לכל אחר **בצבילי** ואשבה : (רס"י)

מצודת דוד יאמרו באזניך. ר"ל באזניך תשמע אשר יאמרו הבנים אשר היית שכולה מהם : **צר לי המקום.** מרוב מרבית העם : **גשה לי.** האחד יאמר לחבירו גשה הלאה בעבורי שאוכל לשבת גם אני : (מצודת דוד)

מצודת ציון שכוליך. מי שבניו אבודים ממנו קרוי שכול כמו כדוב שכול (הושע יג) : **גשה לי.** התרחק בעבורי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עוד יאמרו, ר"ל אז בני שכוליך הם הבנים שהיית שכולה מהם עד הנה, שהם בני הגולה, עוד זאת יאמרו באזניך עתה. **צר לי המקום גשה לי ואשבה** המקום שלך צר לי ואיני יכול להכנס אל תוכו, ולכן גשה אתה והתקרב אלי, למען אשב בתוכך, ר"ל כי אחר שישראל יהיו רבים מאד ולא תוכל אי"י להחזיק את כולם, לכן תרחיב הארץ את גבולה, ותתפשט עד חוצה לארץ, כמ"ש לקמן (נ"ד) הרחיבי מקום אהלך, וזה במשל שהארץ תגש אל היושבים העומדים חוצה לה ואינם יכולים לכנס אל תוכה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גשה לי, הגשה לריחוק אין לו ריע ולכן פיי המפי **אינו נכון** : (מלבי"ם באור המלות)

כא | **וְאָמַרְתָּ בְּלִבְךָ מִי יֵלֵד-לִי אֶת-אֱלֹהִים וְאֲנִי שְׂכֹלָה וְגַלְמוּדָה גְּלָה |**
וְסוּרָה וְאֱלֹהִים מִי גָדַל הֵן אֲנִי נִשְׁאָרְתִּי לְבִדִּי אֱלֹהִים אִיפָּה הֵם: (פ)

רפ"י **גלמודה. קולדל בלע"ז : וסורה. מוסרת מכל אדם הכל אומרים**
עלי סורו ממנה : (רפ"י)

מצודת דוד **מי ילד וכו'. ר"ל מהיכן באו עם רב כזה : ואני שכולה. הלא**
זה ימים רבים הייתי שכולה מהם ויחידית : גולה וסורה. הלא בני גלו
וסרו ממני : אלה איפה הם. אלה הבאים מאיזה מקום באו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וגלמודה. יחידית מבלי אנשים וכן הלילה ההוא יהי גלמוד**
(איוב ג') : איפה. כמו מאיפה והמלה ההיא יורה על שאלת המקום כמו
איפה הם רועים (בראשית ל"ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואמרת בלבבך, אז תשאלני שלש שאלות, ומדמיה**
במשל אשה שמתו לה כל בניה והיתה גלמודה אח"כ בלא בעל, וגולה
ממקום למקום ולא מצאה מנוח לכף רגלה כי אין איש מאסף אותה
הביתה, ואח"כ באו אליה בנים מעבר הים, אשר התיחסו אליה שנולדו
ממנה, ואז תשאל שלשה השאלות הנאמרות פה. א. מי ילד לי את אלה
ואני שכולה וגלמודה. שתחלה תשאל על מניעות הלידה, שא"א כלל
שנולדו הבנים האלה ממנה, אחר שהיתה שכולה שמתו כל בניה, וגם
היתה גלמודה אח"כ בלא בעל, ואיך נולדו הבנים האלה לה. ב. גלה
וסורה ואלה מי גדל תשאל על מניעת הגידול, שגם לו יצוייר שילדתי בנים
מי גדלם ואומן אותם הלא אני הייתי גולה וסורה, והוא שהייתי גלה
ממקומי, וגם במקום שהייתי לא הניחו לי לשבת במנוחה רק הייתי סורה
ממקום למקום, וא"כ אלה מי גדל. ג. הן אני נשארתי לבדי אלה איפה
הם, תשאל על מניעת ביאתם לפה, גם לו יצוייר שנולדו ממני ונגדלו
מעצמם מי הביאם לפה למקומי, הלא אני נשארתי לבדי, רחוק מהם,
ואלה מאפוא הם, מאיזה מקום באו ומי הביאם לפה. (והנמשל כי
ירושלים היתה שכולה שנהרגו בניה והלכו שבי לפני צר, ומאז ישבה
גלמודה, וא"כ תתפלא מי ילד לה בנים, כי חשבה שכל בניה נהרגו ונשבו.
שנית תשאל גם אם נשארו אז קצת מהם, הלא היו גולים ומדולדלים ומי
גדלם אלפים שנה ואיך לא ספו תמו מן בלהות. שלישית תשאל, ואף אם
נתקיימו עד עתה מי קבץ פזוריהם ומי הוציאם חפשי וביאם לציון)
(מלבי"ם באור

מלבי"ם - באור המלות **שכולה, מבנים. וגלמודה, מבעל, כנ"ל (מ"ז ח).**
גלמודה מופסק באתנח, וכן פרשתי : (מלבי"ם באור המלות)

כב כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲשָׁא אֶל-גּוֹיִם יְדִי וְאֶל-עַמִּים אָרִים נְסִי וְהִבִּיאוּ בְנֵיהֶם בְּחֶצְוֶן וּבְנִתְיָךְ עַל-כְּתָף תִּנְשָׂאנָה:

רפ"י יד. נסי סימן להביא גלויות : נסי. פירקא בלע"ז כמו וכנס על הגבעה (לעיל ל) והוא סימן קיצוץ ונותנין בראשה בגד : בחוץ. אישיל"א בלע"ז ודומה לו בעזרא וגם אני חכמי נעתי (נחמיה ה) : (רפ"י)

מצודת דוד **אשא אל גוים ידי.** לרמוז להם להביא את ישראל ר"ל אעיר לבם על זאת : **ארים נסי.** ארומם נס וגם הוא ענין רמוז וכפל הדבר במ"ש : **בחוץ.** ר"ל יביאום בכבוד רב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נסי.** הוא כלונס זקוף ומשימים עליו מפה לרמוז : **בחוץ.** כן יקרא כנף הבגד כמו גם חצני נעתי (נחמיה ה') : **על כתף.** על השכם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר ה'**, משיב לה שלשה תשובות על שלשה השאלות האלה כסדר מלמטה למעלה. מה ששאלת **אלה איפה הם**, והוא מי קבץ את הגולה והביאם לפה. דע כי מזרה ישראל יקבצנו. כי **אני אשא אל גוים ידי**, וארמוז להם שיביאו בני הגולה לארצם, **ואל עמים** כבר בארתי כי גוים פחותים מן עמים, ואומר כי הגוים יהיה די להם בנשיאת היד לרמוז שיביאו בני הגולה והעמים לא ישמעו תיכף עד שאשא להם נס מלחמת גוג ומגוג אשר שם יפלו בנופלים, ואז והביאו בניך בחוץ הוא הכסא שנושאים בו את השרים, ובנותיך שיראים לשבת בכסא הזה על כתף תנשאנה ויביאו אותם לארצם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **גוים, עמים,** עיי למעלה (ד' א') : (מלבי"ם באור המלות)

כג וְהָיוּ מְלָכִים אֲמִנֶיךָ וְשָׂרוּתֵיהֶם מִיְנִיקֶתְךָ אֲפִים אָרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וְעַפְרָה רְגְלֶיךָ יִלְחֲכוּ וַיִּדְעַתְּ כִּי-אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא-יִבְשׁוּ קַיִי: (o)

מצודת דוד **וידעת.** אז תדע שאני ה' והיכולת בידי : **אשר לא יבושו קוי.** כי המקוה לדבר ואינו בא תחשב לו לבושה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אומניך.** כן נקרא מגדל תינוקת כמו כאשר ישא האומן את היונק (במדבר יא). **ילחכו.** ענין לחיכה בלשון וכן כלחוך השור (שם כב) : **קוי.** מלי' תקוה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והיו,** על השאלה השנית ששאלת **אלה מי גדל,** אחר שהיית גולה וסורה, ואיך התקיימו משך זמן הרב הזה, משיב אני לך, כי

הנה אל הגידול צריך שני דברים. **א.** להניק את הולד עד יגמל. **ב.** לאמנו ולגדלו מעת נעתק משדים, הנה המלכים יהיו אומניך והשרות שלהם יהיו מניקותיך, והמליצה שהם יגינו בעדך מכל פגע, עד שתגדלו, ויאמנו ויגדלו אותך כאומן את היונק עד לבסוף, שאז אפים וכו'. **וידעת** ועל השאלה השלישית אשר שאלת, **מי ילד לי את אלה** אחר שהיית שכולה וגלמודה, שכל בניך נלקחו לשבי ולעבדים ומי הוציאם חפשיים, משיב אני לך כי עתה **וידעת כי אני הוא ה'**, אשר ביכלתי לעשות זאת, **אשר לא יבשו קוי** מפני שיפלא בעיניהם לאמר. (מלבי"ם באור הענין)

לכד הַיְקַח מִגְבוֹר מִלְקוֹחַ וְאִם-שָׁבִי צִדִיק יִמְלֹט: (o)

רפ"י היוקה מגבור מלקוח. כסבורים אתם שאי אפשר לקחת מעשו מלקוח שביו של יעקב הצדיק : (רפ"י)

מצודת דוד היוקה. רצה לומר כסבורים אתם לומר וכי אפשר לקחת מיד עשו הגבור את המלקוח ששלל : **ואם שבי**. וכי אפשר להמלט מידו את השבי ששבה את יעקב הצדיק : (מצודת דוד)

מצודת ציון מלקוח. כן נקרא שבי הבהמה כמו את השבי ואת המלקוח (שם) (לא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין היוקה מגבור מלקוח, אחר שישראל נשבו ונלקחו לעבדים ביד גבורים האפשר ליקח את השבי והמלקוח מידם, וזה הוא השאלה ששאלת אחר שאני שכולה וגלמודה והוא שבניך היו מלקוח ושבי ביד גבורים. מי ילד לי את אלה, כי איך אפשר ליקח מגבור מלקוח, עתה לא יבשו קוי משאלה הזאת, יען. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מלקוח, שבי, בררתי הבדלם בפני במדבר (לא) (מלבי"ם) : באור (המלות)

לכה כִּי-כֹה | אָמַר יְהוָה גַּם-שָׁבִי גְבוֹר יִקַּח וּמִלְקוֹחַ עָרִיץ יִמְלֹט וְאֶת-יְרִיבָךְ אֲנֹכִי אָרִיב וְאֶת-בְּנֶיךָ אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ:

רפ"י ואת יריבך. ועם מריבך אני אריב : (רפ"י)

מצודת דוד כי כה וכו'. ר"ל אבל לא כן הוא כי כה אמר ה' שגם זה אפשר לקחת השבי מיד עשו הגבור ולהמליט המלקוח מיד העריץ : **ואת יריבך**. עם המריבים בד אריב אני : (מצודת דוד)

מצודת ציון עריץ. חזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כה אמר ה' גם שבי גבור יקח,** והוא הוציא אותם מיד שבי ועבדות. והנה יש הבדל בין שבי למלקוח, המלקוח הוא מה שהאויב לוקח לעצמו לעבדים ושפחות, והשבי הוא בארץ שבו ולא נלקח לעבד, והנה המלקוח אי אפשר שימלט כי הוא תחת רשות אדוניו רק אפשר שיוקח מאת אדוניו בחזקה אחר שמחזיק אותו לעבד שלא במשפט, אבל זה רק אם המלקוח הוא ביד חלש, אבל **היקח מגבור מלקוח** אם המלקוח הוא ביד גבור הלא בלתי אפשר לקחתו מידו, ובשבי יהיה בהפך שא"א שילקח בחזקה כי השבי הוא כדן, שהעם המנוצח יהיה בשביה, אחר שאין מחזיקים אותם לעבדים, ואינם מלקוח רק שבי, רק אפשר שימלט אחר שאינו תחת רשות אדוניו, אבל **תשאלו האם שבי צדיק ימלט** אם נשבה השבי בצדק מפני חטאו ומרדו שזה קרא שבי צדיק הלא א"א גם שימלט. ור"ל שישראל שמקצתם היו מלקוח עבדים ושפחות ומקצתם היו שבי ביד עכו"ם שאלו שהמלקוח הגם שהוא שלא כדן הלא הוא ביד גבור ומי יקחנו מידו, והשבי אחר שהוא שבי צדיק כי נשבו בדין ואיך ימלטו. וה' משיב להם **גם שבי גבור יוקח** ר"ל לא לבד שהשבי ימלט, כי השבי קל לו להמלט אחר שאין שומרים אותו, כי אחר שהוא שבי גבור לא שבי צדיק, ר"ל אחר שנשבו שלא כדן רק בגבורה ובכח, גם יוקח בחזקה מיד שוביו. **וגם מלקוח עריץ ימלט**, שלא לבד שמלקוח גבור יוקח בחזקה, כי גם מלקוח עריץ שהוא יותר מגבור, גם ימלט מעצמו מידו. **ואת יריבך** ר"ל אל תירא שיקרה לך כדרך העבד הבורח מאדוניו שאדוניו בא ורב עמו ותובעו לדין, כי את יריבך אנכי אריב בעדך, שאני אטעון נגדם שאני קניתיך לעבד תחלה כי לי בני ישראל עבדים, ונגד מ"ש גם שבי גבור יוקח אומר כי את בניך אנכי אושיע ואקחם מיד שובם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גבור, עריץ. עריץ יותר מגבור ומתאר את הגבור על הפלגת הגבורה. וה' אותי כגבור עריץ : (מלבי"ם באור המלות)

לְכַן וְהֶאֱכַלְתִּי אֶת-מוֹנֵיךָ אֶת-בְּשָׂרָם וְכַעֲסִים דָּמָם יִשְׁפְּרוּן וַיִּדְעוּ כָּל-בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעַךָ וְגֹאֲלֶךָ אָבִיר יַעֲקֹב: (ס)

רס"י והאכלתי את מוניך. הבזלוי' לחית השדה את בשרם, מוניך ל' אל תונו (ויקרא כה) אונאת דברים המקנתרי' אותך בגידופיהם : **וכעסים.** מתק יין : דמם ישכרונו. כן ישכרו מדמם אותם הרגילים לשותת דם ומי הם אלו עוף השמים כן ת"י : (רס"י)

מצודת דוד **והאכלתי**. להחיות הראויות לאכול בשר אאכיל את המקנתרים אותך באונאת דברים : **את בשרם**. לתוספת ביאור אמר שיאכיל את בשרם : **וכעסיס דמם ישכרון**. העופות הראויות לשתות דם ישכרו מדמם כדרך השותה עסיס והוא ענין מליצה : **וידעו וכו'**. אז יבינו הכל אשר ה' עושה כל אלה ולא בא במקרה : **וגואלך וכו'**. כפל הדבר במ י"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מוניך**. ענין קנתור ואונאת דברים וכן וגר לא תונה (שמות כב) : **וכעסיס**. הוא ענין כתישה כמו ועסותם רשעים (מלאכי ג) ונקרא כן יין ענבים או רמונים ע"ש שהמשקה יוצא ע"י סחיטה וכתישה וכן מעסיס רמוני (ש"ה ח) : **ישכרון**. ענין השתיה יותר מכדי המדה הראויה : **אביר**. ענין חוזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והאכלתי את מוניך את בשרם** אותם שהיו מוניך עד הנה באונאת דברים לאמר כי אבדה תקותך הם יאכלו את בשרם של יריבך, ר"ל הם ילחמו עם בעלי ריבך, וידעו כל בשר. **א. כי אני ה' מושיעך** למעלה מן הטבע בכח ה' אשר לו היכולת. **ב. וגואלך אביר יעקב**, שאעשה זאת למען הקשר שי"ל עם יעקב, ועל ידי צדקתך : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-נ

א | אָמַר יְהוָה אִי זֶה סֹפֵר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מְנוּשֵׁי אֲשֶׁר-מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בְּעוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שְׁלַחָה אִמְכֶם:

מצודת דוד **אי זה ספר וכו'**. כאומר אם אמנם נתתי לה גט כריתות כמ"ש ואתן את ספר כריתותיה וכו' (ירמיה ג) אבל איזה זה הספר אשר שלחתיה בה ר"ל נראה בה מפני מה שלחתיה הלא היתה בעבור הפשע כמ"ש שם וא"כ כשתשובו נעקר הכריתות : **או מי מנושי**. מי הלוח לי דבר מה עד שמכרתי אתכם לו בפרעון החוב : **הן בעוונותיכם נמכרתם**. וא"כ כשתעשו תשובה תהיו נפדין : **ובפשעיכם**. בעבור הפשעים נשלחה הכנסים שלכם וא"כ בתשובה יהיה נעקר השילוחין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ספר כריתות**. גט הכורת ומפריד : **אמכם**. כנסייה שלכם : **מנושי**. ענין מלוה כמו כנושה כאשר נושה בו (לעיל כד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה,** המגרש את אשתו מביתו, יהיה או מפני שמאס בה, או מפני שמרדה כנגדו, ויש הבדל ביניהם, אם משלחה מפני שמאס בה משלחה לחלוטין ונותן בידה ספר כריתות ואז אין לה לצפות שישוב אליה עוד, אבל אם שלחה מפני שמרדה כנגדו מגרשה מביתו רק לפי שעה, ואינו נותן בידה ספר כריתות ועת תיטיב מעשיה ישיבה לביתו, ע"ז שואל **אמכם אשר שלחתיה איזה ספר כריתות שלה,** הלא שלחתיה בלא ספר כריתות וזה אות כי לא שלחתיה מפני שמאסתי בה רק מפני שמרדה נגדי ולא נפסק הקשר בינינו, **או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו,** המוכר את בנו, יהיה או מפני שמאס באשתו ועי"כ מאס גם בבניו ובזה אין תקוה, או מפני שהוצרך למעות לשלם נושיו, ובזה ג"כ אין תקוה כי מאין יפדה אותם אחר שאין לו דמי פדיונם, ואחר שברר ה' כי לא שלח את אס הבנים מפני שמאס בה, לא נשאר לומר רק שמכר את בניה לשלם נושיו, לכן אמר מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו, למי התחייבתי ממון? **הן בעונותיכם נמכרתם,** ההבדל בין עון ופשע, שהעון הוא מצד השכל שמסיתו לכפור במצות ה', והפשע הוא מורד בה' ופורק עולו ואינו מנצח בטענות כפירות ומינות. המעוה הוא בעל מוס בגופו ששכלו נפגע בו ואינו מבין בין טוב לרע, והפשע שכלו שלם ויודע מה טוב ומה רע רק מורד באלהיו, והנה הבן שחטא נגד אביו ע"י מרד אין לו תקוה, אבל אם חטא מצד שהוא משוגע, אביו מרחם עליו ולוקח לו רופא לרפאותו, ועז"א הן בעונותיכם נמכרתם לא מצד המרד, רק ששכלכם נטרף ויש לכם תקוה כי ארפא סכלותיכם, אבל בחטא האשה נגד בעלה יהיה בהפך אם הוא מצד השגעון הוא מוס בגופה ואין לה תקנה, ואם הוא מצד המרד י"ל תקנה אם תשוב ממרדה, ועל זה אומר ובפשעיכם שלחה אמכם. כי אם הייתם נמכרים בפשעכם ושלות אמכם היה בעונותיכם לא היה תקוה, (והנרצה בזה, כי מצאנו שמעריך יחוס ה' עם עמו כיחוס אב לבנים, ומצאנו שמעריך אותם ה' כיחוס איש ואשתו. יחוס האב על הבן הוא מצד התולדה וכן יהיה יחוס ה' בדרך זה מצד התולדה מצד שהנפש חלק אלוה ממעל, ויחוס האיש אל האשה הוא מצד קשר בחיריי שנעשה ביניהם, וכן ייחוס ה' לישראל בדרך זה נעשה על ידי קבלת התורה שקבלו מצותיו כמו שכתוב וארשתיך לי בצדק ובמשפט. יחוסו אלינו כאב לבנים הוא עם כל אחד ואחד מצד תולדתו ומחצב נפשו. ויחוסו כאיש לאשתו נתהוה עם כלל האומה שנתן לה תורתו, ואומר כי יחוסו אלינו כאיש לאשתו מהחיוב שנתחייב לנו ע"י יחוס זה מכסות ומזון וכדומה נפסק ע"י הפשעים, ומצד זה יש תקנה עדיין, כי אחר שיחוס זה נתהוה ע"י קבלת התורה כ"ז שמאמינים עדיין בשרשי הדת, הגם שמרדו נגדו יש תקנה אם ישובו ממרדם, לא כן אם היה נפסק ע"י עונות שהיו כופרים בתורה בכללה. וגם אומר שיחוסו השני כאב לבנים נפסק ע"י עונות וטעות השכל, ובזה בהכרח ירחם האב על בנו להאיר עיניו ולהשיבו אל האמת, ויש תקנה) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בעונותיכם, בפשעיכם.** בארתי הבדלם למעלה (א)

ב מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם-אין-בי כח להציל הן בגערתי אחריב ים אשים נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מים ותמת בצמא:

רס"י מדוע באתי. להתקרב אליכם ואין איש מי מכם פונה אלי : (רס"י)

מצודת דוד מדוע באתי. אני באתי להתקרב אליכם ואין איש פונה אלי : קראתי. שתבואו אלי ואין מי משיב לי : הקצור. ר"ל וכי אין בי תועלת וכי קצרה ידי מלפדות אתכם : בגערתי. כשאני גוער בים נעשה חורב ויבש והנהרות נעשות יבשות כמקום מדבר ר"ל אחריב העכו"ם הנמשלים למים רבים : תבאש דגתם. קבוצת הדגים תבאש מחסרון המים כי תמות בצמא ותבאש ורצה לומר אנשי העכו"ם יאבדו ולפי שהמשילים לנהרות אמר לשון הנופל ביובש הנהרות : (מצודת דוד)

מצודת ציון הן. באמת : בגערתי. ענין צעקת נזיפה : אחריב. מלשון חורב ויובש : תבאש. ענין סרחון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מדוע, וא"כ מדוע באתי ואין איש, אחר שלא מאסתי באמכם, ואתם חנם נמכרתם ובקל אשיב אתכם אלי, היה ראוי שתיכף שבאתי אליכם תרוצו אחרי לבקש פני ומדוע ואין איש, ולא זאת לבד כי גם קראתי אתכם והתחלתי לפייס אתכם ומ"מ ואין עונה. הקצור קצרה ידי מפדות, אחר שלא נמכרתם בעבור שהייתי צריך לממון רק חנם נמכרתם הלא אוכל לפדות אתכם ואם תאמרו שהקונים שלכם לא ירצו לקחת ממון בעד פדיוניכם ויעכבו אתכם בחזקה. האם אין בי כח להציל אתכם ביד חזקה, הן בגערתי הלא בגערה לבד אחריב את הים ונהרות אשים כמדבר אשר לא יצוייר בו מים כלל, והדגה שבהם תתקלקל תחלה מחסרון המים ואח"כ תמות בצמא : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תבאש, פעל באש כולל כל דבר שנתקלקל בטעמו או בריחו. וגם נבאש ישראל בפלשתים. תחת שעורה באשם. וכן פה בא על הקלקול, שאם נבאש איך אמר אח"כ ותמות בצמא ? וזה המבדיל בין באש לצחן, צחן מורה שנסרח וריחו נודף. ועלה באשו (ויותר מזה) ותעל צחנתו (יואל ב' כ') : (מלבי"ם באור המלות)

ג אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם : (פ)

מצודת דוד אלביש שמים. ושק וכו'. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון קדרות. ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אלביש, ומה שיחרב הים ויבש לא יהיה מחמת חום השמש כי זה יהיה בעת שאלביש השמים קדרות כי יתקדרו בעבים ועננים, וגם שק אשים כסותם שיהיו מלאים ערפל וגשם כאילו התכסו בשק (והנמשל שיחריב ארצות העכו"ם אשר כים יהמיון ושריהם אשר כנהרות ישאון והדגה שהם העכו"ם יושבי ארצם יכלו, וזה לא יהיה מצד הוראת המערכת והשמים, כי זה יהיה בעת שהשמים מצדם יריקו גשמי ברכה לעבדי ה') : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אלביש שמים קדרות, מענין והשמים התקדרו בעבים. ויש הבדל בין כסות ולבוש, שהלבוש תפור למדת המתלבש, והכסות מורה שמתכסה בה אף שאינה כמדתו, ומציין העבים בשם לבוש כי הוא כמדת השמים, והערפל או האדים הממלאים את כל האויר ככסות שק : (מלבי"ם באור המלות)

לְדַבֵּר אֲדַבֵּר יְהוָה נָתַן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים לְדַעַת לְעוֹת אֶת-יַעֲקֹב דְּבַר יַעֲרִי |
בְּבִקְרָה בְּבִקְרָה יַעֲרִי לִי אֶזֶן לְשִׁמְעַת כְּלִמּוֹדִים :

רס"י נתן לי לשון למודים. ישעיה היה אומר ה' שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד כדי לדעת לעות את העיפים ולמאים לשמוע את דברי הקב"ה דבר : לעות. מנחם חזרו במחלוקת עת לעשות לה' (תהלים קיט) לקבוע להם עתים : יעיר לי אזן. מעורר את אזני צרוח קדשו : לשמוע כלמודים. במשפט הלימודים האמת והנכחה : (רס"י)

מצודת דוד ה'. ישעיה הוא אומר ה' שלחני לנבאות ונתן לי לשון צח הראוי ללמד : לדעת לעות. להשיג ללמד לפי העת והזמן את התאב לשמוע דבר ה' כאדם העיף התאב למים : יעיר בבוקר. בכל בוקר היה מעורר אותי ללכת לנבאות : יעיר לי אוזן. היה מעורר אזני לשמוע הנבואה כדרך הרב המעורר אזני התלמידים לשמוע אמריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לעות. מלי עת וזמן : יעף. מלשון עיפות וצמאון : יעיר. מלי התעוררות. כלמודים. ר"ל כתלמידים וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' אלהים, חוזר לדבריו מדוע באתי ואין איש

קראתי ואין עונה, ואם תאמרו כי לא שמעתם שיקרא ה' אתכם, הלא ה' נתן לי לשון למודים וצחות הלשון לעורר אתכם לעבודתו, והנה המליץ ללאומים ונביא לגוים צריך שיושלמו לו שלשה תנאים. **א.** שיהיה לו לשון מדברת גדולות, עד שיוכל להמליץ נשגבות על כל דבר נשא ונעלה, ועז"א שנתן לי לשון למודים **לדעת לעות ולדבר את יעף דבר**, את דבר יעף ונשא וגבוה, אוכל לדבר ולהמליץ אותו בקל. **ב.** שימצא בו כח זה תמיד לא בעת מבלתי עת, ועז"א **יעיר בבקר בבקר**. **ג.** שידבר דבריו במראה ולא בחידות, ויוכל לכלכל דבריו לפי שכל השומעים והבנתם, ועז"א **יעיר לי אזן לשמע כלמודים** ששמעתי הנבואה מפיו כפי כח הלמודים והתלמידים וכפי השגתם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לעות את יעף דבר, לדעתי למ"ד לעות שרשיית שרשו לוע שהוא הלחי, ומורה על דיבור הלחי במרוצה, על כן דברי לעו (איוב וי"ו ג') הלחי עצמו מתנענע ומדבר מרוב ההרגל. מוקש אדם ילע קדש (משלי כ', כ"ה) שידבר להקדיש ולנדור בבלי דעת. ושתו ולעו (עובדיה א' טו) יצפצפו דברים כשכור. יעלעו דם (איוב לט) יוציא דם מן לחייהם. וזולת זה לא נמצא עוד רק ושמת סכין בלועך (משלי כג ב'). ויעף הוא לדעתי מענין התנשאות. כתופעות ראם לו. וכסף תועפות לך. והוא תואר אל דבר, דבר יעף. כמו חכם לבב, תמים דעה, נכה רגלים: (מלבי"ם באור המלות)

פתח לי אָזן וְאָנֹכִי לֹא מְרִיתִי אַחֲרָי לֹא נִסְוֹגְתִי:

רש"י פתח לי אוזן. והשמיעני את מי אשלח (לעיל ו) שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס שלחתי את מיכה וכו' כדאיתא בפסיקתא דנחמו נחמו: ואנכי לא מריתי. מליך בשליחותו ולא נסוגותי אחר אלל ואומר הנני שלחני (פס) : (רש"י)

מצודת דוד פתח לי אוזן. לשמוע דבריו שאמר את מי אשלח (לעיל ו) : **לא מריתי**. לא סרבתי מלכת : **אחור וכו'**. לא חזרתי לאחור למען בדבר והוא כפול במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון מריתי. מלשון מרי וסרוב : **נסוגותי**. ענין ההחזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (לקמן נט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ה' אלהים, וגם לא תוכל לאמר כי אף שה' נתן לי לשון למודים, אנכי מעלתי בשליחותי ולא קראתי אתכם בדבר ה', כי תיכף שה' אלהים פתח לי אזן בפתח כל שהוא תיכף **אנכי לא מריתי** והלכתי בשליחותי, ואל תאמרו כי אף שהלכתי מכל מקום עד שבאתי אל

העם יראתי לדבר בפניהם ונסוגותי לאחורי, לא כן, כי אחור לא נסוגתי
ולא יראתי מפני איש : (מלבי"ם באור הענין)

גוי נתתי למכים ולחיי למרטים פני לא הסתרתי מקלמות ורק:

רפ"י גוי נתתי למכים. הוא אומר לי יסעיה בני סרזנים הם בני טרחנים
הם על מנת שלא תכעס עליהם אמרתי לו על מנת כן : (רפ"י)

מצודת דוד גוי נתתי למכים. מסרתי גופי למכים רצה לומר לא מנעתי
ללכת מחשש פן יכוני. ולחיי למורטים. מסרתי לחיי למורטים שערום
: פני לא הסתרתי. ר"ל לא מנעתי ללכת מחשש פן יכלימוני וירוקו בפני
(מצודת דוד)

מצודת ציון גוי. גופי כמו גוית שאול (ש"א ל"א) : ולחיי. כן נקרא המקום
שאצל העין : למורטים. ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי
(עזרא ט). מכלמות. מלשון כלימה וחרפה : ורוק. רוק הפה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין גוי, ולא זאת כי גם אם יודע לי שיכו אותי הכנותי
גוי אל המכים, ולא זאת לבד, כי החזרתי את פני להם שימרטו את לחיי
(כי על הגיו מכים מלאחריו), ולא זאת לבד, כי גם פני לא הסתרתי
מכלמות ורק כי גם בעת ירקו בפני לא הסתרתי פני בידי בל יגיע הרוק
בפני כי עמדתי כנגדם בדבר ה' : (מלבי"ם באור הענין)

זז ואדני יהוה יעזר-לי על-כן לא נכלמתי על-כן שמתי פני כחלמיש
אדע כ"ל

רפ"י וה' אלהים יעזר לי. אם יקומו עלי : (רפ"י)

מצודת דוד יעזר לי. רצה לומר קרוב היה הדבר שיכלימו אותי אבל ה' עזר
לי לכן לא נכלמתי : על כן שמתי פני. ר"ל על כי ראיתי שה' עוזר לי לזה
שמתי פני כחלמיש לדבר קשות ואדע שלא אבוא לידי בושה : (מצודת דוד)

מצודת ציון כחלמיש. סלע חזק כמו חלמיש למעינו מים (תהלים קיד) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וה' אלהים, אומר באמת לפי עזות הדור היה בקל
שהיו מכים אותי ומורטים לחיי, כי רק יען שה' אלהים עזר לי רק זאת
היתה הסבה שלא נכלמתי, וע"כ אחר שראיתי השגחת ה' עלי בפרטות

שלא יגיע לי כלימה מאחרים, שמתני פני כחלמיש וידעתי בעצמי שלא
אבוש מפני עצמי ג"כ, כי ראיתי שיש לי עזר מה' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נכלמתני, אבוש.** כבר בארתי (למ"ד גי') כלימה
מאחרים בושת מעצמו : (מלבי"ם באור המלות)

לח קרוב מצדיקי מי-יריב אתי נעמדה יחד מי-בעל משפטי יגש אלי:

רש"י קרוב מצדיקי. הקצ"ה קרוב לי לזכותי זדין : (רש"י)

מצודת דוד **קרוב מצדיקי.** ה' המצדיק אותי בדין הוא קרוב אלי לכן מי
הרוצה לריב עמדי נעמדה יחד אני והוא כאומר הנה בודאי לא יוכל לי :
מי בעל משפטי. מי הרוצה לבוא עמי במשפט יגש אלי והוא כפול במ"ש
: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **קרוב מצדיקי,** יש הבדל בין ריב ומשפט, הריב הוא
בדברים שיש בהם טענות ומענות, והמשפט הוא בדבר מבואר. מי שיש
לו ריב נגד חברו יגשו אל השופט ושפטום, אבל מי שיש לו משפט נגד
חברו הולך אליו בעצמו ותובעו את המגיע לו במשפט, עז"א **מי שירצה
לריב אתי** שיש לו טענות ודו"ד נגדי נלך אל השופט, אבל הלא קרוב
מצדיקי ואני אצא צדיק בדיני, **ומי בעל משפטי** מי שאומר שי"ל כנגדי
משפט מבואר ופסק דין, **יגש אלי** בעצמו ויתבע תביעתו, אבל ידעתי שזה
דבר שאי אפשר שאהיה אני הרשע בדיני, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יריב אתי, בעל משפטי.** הריב בדבר שיש בו טו"מ,
והמשפט בדבר מבואר כנ"ל (א' כג) : (מלבי"ם באור המלות)

טו הן אדני יהוה יעזר-לי מי-הוא ירשיעני הן כלם כפגד יבלו עש
יאכלם:

רש"י עש. תולע' הצגדים : (רש"י)

מצודת דוד **הן אד' וכו'.** באמת ה' יעזר לי ומי הוא א"כ אשר יוכל להרשיע
ולחייב אותי. **הן כולם.** באמת כל העומדים עלי ירקבו כבגד הנרקב : **עש
יאכלם.** לפי שהמשילם לבגד אמר לשון הנופל בבגד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יבלו.** מלשון בליה ורקבון : **עש.** כן יקרא התולעת האוכל
הבגד וכן כבגד יאכלם עש (לקמן נא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הן ה' יעזר לי מי הוא ירשיעני, ומי יזכה בוכוח וטענות נגד נבואתי, הן כלם כבגד יבלו בליית הבגד תהיה ע"י רוב התשמיש בו, ושיאכל הבגד מן העש זה יהיה ע"י שאין משתמשים בו, לכן נגד בעל הריב, שיבא נגדו בריב וטו"מ, אומר כי יבלה כבגד הנבלה אם מרבים להשתמש בו, כן אם ישתמשו בטענותיהם וראיותיהם וירבו להפך אותם יבלו כבגד, ונגד בעל המשפט שירצה לבא נגדו בדבר מבואר אומר כי לא יוצרך להתוכח נגדו כלל, כי דבריו דברי אלהים חיים, וכשיניח את דברי בעל המשפט ולא יגע בהם יאכל ע"י העש, מפני ששום אדם לא יגע במשפטו הכוזב והבדוי: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כבגד יבלו, עש יאכלם. שני המשלים האלה נרדפים עוד בהושע (ה' יב) ובאיוב (יג כח) ושם בארתי עוד הבדל אחר שהרקב הוא מן חולשת הנרקב עצמו והעש בא מבחוץ. ויל"פ גם פה שיבלו מעצמם, וגם ע"י סבה חיצונית שהוא ע"י האל המצדיק: (מלבי"ם באור המלות)

ג מִי בָכֶם יִרְא יְהוָה שִׁמְע בְּקוֹל עֲבָדָיו אֲשֶׁר | הֲלֹךְ חֲשָׁכִים וְאֵין נֹגֵה לוֹ
יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּשְׁעַן בְּאֵלֶיהֶו: (o)

רס"י כקול עבדו. כקול הנביאים: אשר הלך חשכים. אפי' כרה צאה
עליו יבטח בשם ה' כי הוא יצילהו: (רס"י)

מצודת דוד ירא ה'. אשר הוא ירא מה' ושומע בקול עבדו הנביא: אשר
הלך חשכים. אפי' הלך בחשכת הצרות ועדיין לא מצא הארה ותשועה:
יבטח בשם ה'. שתבא לו התשועה. וישען. כפל הדבר במ"ש: (מצודת דוד)

מצודת ציון נוגה. ענין הארה וזוהר כמו מנוגה נגדו (תהלים יח): וישען.
ענין תמיכה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מי בכס, יען שהדור ההוא לא היו מאמינים בדברי הנביא ובאו כנגדו בטענות ווכוחים, כמ"ש מי יריב אתי, מי בעל משפטי, ולא נמצא רק אחד בעיר שהאמין בהחלט לאשר דבר בשם ה', אומר מי הנמצא בכס ירא ה' אשר שמע בקול עבדו, אז הגם שהלך חשכים יבטח בשם ה', אבל אתם קדחי אש, לכו באור אשכם. זה סדר הכתוב. ובאורו, שמדמה את המאמינים להנביא והפוקרים בדבריו, לשני אנשים שישבו במדבר בליל חשך ואפלה, האחד בוטח בה' שיצילהו מכל פגע ואינו מדליק נר ובכל זה אף שיושב באופל ישכב לבטח ולא יפחד כי לבו נכון בה'. והשני שאינו בוטח בה' ירא לשבת בחשך ומדליק אור ונופח באש פחם עד שיכוה וישחרו פניו מן הפחמים, ומי"מ לא הועיל בזה מאומה כי

בכל זה שוכב בעוצב ופחד ומתירא מן הלילה והמדבר. כן הדבר הזה, מי הנמצא בכס איש אשר הוא ירא ה', ושומע בקול עבדו ומאמין לדברי הנביא, האיש ההוא הגם שלא הדליק אור לחקור אחר דבר הנביא ולבדוק את דבריו לאור האבוקה רק הלך חשכים כסומא הנשען על פקח ואין נוגה לו כי לא חקר על דברי הנביא כלל מ"מ ירויח בשתיים. **א.** כי **יבטח בשם ה'**, שעיי"כ לבו בוטח בה' ותנוח נפשו בבטחונה. **ב.** התכלית בעצמו שעיי"כ **וישען באלהיו** באמת שעיי" הבטחון שבוטח ימצא משען בה', וה' המושיע חוסיו יהיה למשען לו, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חשכים ואין נגה לו. כבר בארתי (לקמן נט ט') כי הנוגה ימצא גם בחשך, כי החשך הוא רק מניעת האור, ולא אופל גמור, ויצויר ימצא בו נוגה הירח, כי נוגה אינו אור, כי הוא יפול גם על אור חוזר כאור הירח, ולכן מוסיף חשכים וגם אין נוגה : **יבטח בשם ה'**, **וישען באלהיו**, הבטחון בלב והשעינה בפועל (למע' למי"ד יב) ואחר שהשעינה בא בפועל ע"י ההשגחה הפרטית, הנסבבת ע"י בטחונו ולכן אמר באלהיו שמורה ההשגחה המיוחדת כנז' (א' ד') ובכל הספר בהבדל בין שם ה' ובין שם אלהים שבא בכינוי : (מלבי"ם באור המלות)

בא הן פלגם קדחי אש מאזרי זיקות לכו | באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה-זאת לכם למעצבה תשכבון: (o)

כס"י הן כולכם. שאינכם שומעים בקול נביאיו : קודחי אש. עזרתו עליכם : מאזרי זיקות. מחזיקי זיקות הן גלין וגחלי אש הנזרקין בקלע ויש לו דוגמא כל' ארמי זיקוקין דנור כך וכך זיקתא פסיק לן : לכו באור אשכם. לפי דרככם תלקו : מידי. תהא גמולכם זאת לכם : (כס"י)

מצודת דוד הן כלכם. אבל באמת כמעט כלכם מעבירים את חמת ה' : **מאזרי זיקות.** מאזרים את המקום בניצוצי אש והיא היא וכפל הענין במ"ש : **לכו באור אשכם.** ר"ל לפי המעשה כן יהיה הגמול : **ובזיקות בערתם.** כפל הדבר במ"ש : **מידי וגו'.** לא במקרה היתה כי אם מידי באה בגזרה למען תמותו בעצבון כי לא תסור העצבון עד כי תמותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון קדחי. ענין שרפה כמו אש קדחה באפי (דברים לב) : **מאזרי.** מלשון אזור ומחגורת וכן אזור חיל (ש"א ב) : **זיקות.** ניצוצות האש ובדרז"ל נפקין זיקוקין דנור מפומיה דרב (חולין קלו) : **באור.** שלהבת כמו חמותי ראיתי אור (לעיל מד) : **אשכם.** מל' אש : **בערתם.** מלשון הבערה ושריפה : **למעצבה.** מל' עצבון ודאגה : **תשכבון.** כן נקרא המיתה כמו וישכב דוד עם אבותיו (מ"א ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הן אתם כלכם**. שאתם רוצים להדליק אור לחפש אחר דברי הנביא ואחר שאין לכם שמנים ופתילות טובים להאיר לכן אתם **קדחים** **אש** עיני עצים יבשים וקוצים כסוחים שתפוחו ניצוצות אש בהם **ומאזרים** ומסבבים את האש **בזיקות** וניצוצות עד שההפסד שתקבלו מן הניצוצות והזיקות, רב מן התועלת. (ר"ל שאין לכם מופתים אמתיים לבחון במ דברי הנביא רק מופתים מתעים והקדמות כוזבות אשר דומים כזיקים שאינם מאירים רק משחירים פני המפיח בהם) : **לכו באור אשכם** זה הקטן **ובזיקות אשר בערתם**, לכו וחקרו והתפלספו בשכליכם הקצר מהשיג אור האמת, אבל בכל זאת **מידי היתה זאת לכם למעצבה תשכבון**, ר"ל בכל זאת אני נותן לכם הבטחה מידי כי הגם שהדלקתם אור לא תשכבו בטח, כמו האיש ירא ה', רק תשכבו בעוצב, כי תגששו כעור קיר הספקות, ולא תמצאו מרגוע לנפשכם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קדחי אש**, פעל קדח נבדל מיתר לשונות הנרדפי עמו כמו בער דלק ודומי, במה שעקר הנחתו על האש היסודית המתגברת באדם שחפת וקדחת, ואז גם הקרירות והלחות והשלג היסודי יעמדו נגדו, ועי"ז תפס פעל זה לקי (ס"ד) שצייר תבערת האש מבין הררי שלג, ומזה כי אש קדחה באפי, וכן פה על מבעיר עצים לחים, שהאש קודח חלקי המים, ועי"כ יאזרו זיקות וניצוצות כאזור סביב. **למעצבה תשכבון**, דוגמתו נקשר בלמ"ד. והשכבתים לבטח, (הושע ב' כ'): (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה

פרק-נא

א שְׁמְעוּ אֵלַי רְדֹפֵי צְדָק מִבְּקֹשֵׁי יְהוָה הַבֵּיטוּ אֶל-צוּר חֲצַבְתֶּם וְאֶל-מִקְרָת בַּר

רפ"י **אל אור חולצתם**. ממנו : **ואל מקבת צור**. שנוקבין וחולצין זה את הצורות אשר נוקרתם זה, נוקרתם ל' נקרת הצור (שמות לג) יקרוה עורבי נחל (משלי ל) ומי הוא הצור הוא אברהם אביכם ומי היא המקבת היא סרה אשר חוללתכם אשר ילדתכם ל' כי חלה גם ילדה (לקמן סו) : (רפ"י)

מצודת דוד **רודפי צדק**. המחזרים לעשות צדק : **אל צור**. אל הסלע אשר

נחצבתם ממנו : **ואל מקבת**. אל נקב הבור אשר יצאתם מנקרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון חוצבתם. כן נקרא חתוך וכריתות הסלע בלשון המקרא וכן וגם יקב חצב בו (לעיל ה) : **מקבת**. מלשון נקב ועש״ז נקרא הפטיש מקבת כי ראשו הא' חד ובו נוקבין הסלע : **נקרתם**. ענין בקוע ונקב כמו בנקרת הצור (שמות (לג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שמעו אלי רדפי צדק, בהנהגה שבין אדם לאדם. **מבקשי ה'** בהנהגה שבין אדם למקום. **הביטו**, אומר הגם שאתם מועטין בין בתוך בני עמכם שכולם רשעים, ובין בתוך בני העולם שהמה עכו"ם, מ"מ אל תיראו כי מאתכם יבנה בית ישראל, כמו שהיה הענין באברהם שהיה ג"כ יחיד בדורו שפרסם האמונה ונרדף מבני דורו והיה לאב המון גוים, **הביטו אל צור חצבתם** אם נחצב אבן מן הצור הגדול, ורוצים לדעת אם האבן הזה נחצב מן הצור הזה, יבחן בשתי בחינות. **א**. שידמו את החלק אל הכל, אם מראהו צבעו וקשיו דומה להצור הגדול שנחצב ממנו באיכותו, שיראו אם איכיות האבן הקטן ממנו דומה אל הגדול. **ב**. בכמותו שישובו להניח חלק הנחצב בתוך החלל אשר משם חצבוהו, ואם יראו שהוא שוה ממש אל החלל וממלא אותו נדע שנחצב משם. על הדמות האיכיות אמר הביטו אל צור חוצבתם, כי ההדמות הזה יעשו עם כל הצור. ועל הדמות הכמות אמר **הביטו אל מקבת בור נקרתם**, כי ההדמות הזה יעשו עם הנקב שנקר שם, ומבאר את כונתו, נגד צור חוצבתם אומר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צדק. בין אדם לחברו בכל התנ"ך. **נקרתם**, נקר הוא הנקב העגול כחלל העין כנ"ל (בי כא) : (מלבי"ם באור המלות)

ב הביטו אל-אברהם אביכם ואל-שרה תחוללכם פי-אחד קראתיו ואברהו:

רש"י תחוללכם. אשר תלד אתך : כי אחד קראתיו. כי אחד היה יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו, קראתיו רביתו וגללתיו לשון קריאי העדה (במדבר א) וכסם שהוא היה יחיד וגללתיו כן אגלל אתכם שאתם יחידים לי : (רש"י)

מצודת דוד הביטו אל אברהם. בזה יפרש המקרא שלפניו ור"ל אברהם הוא הצור אשר נחצבתם ממנו והביטו בו לראות מה נעשה עמו : **ואל שרה**. ר"ל שרה היא נקב הבור וגו' כי היא ילדה אתכם : **כי אחד קראתיו**. עם כי היה יחידי בארץ כנען ולא היה מי שם ממשפחתו להחזיק בידו

עכ"ז אני קראתיו וגדלתיו וברכתי אותו וארבה את זרעו וכאומר כמו שעשיתי עם אברהם אעשה עמכם עם שאתם יחידים בין העכו"ם ואין מי יחזיק בידכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון תחוללכם. ענין הולדה ויצירה כמו ותחולל ארץ (תהלים צ) : **קראתיו.** ענין גדולה ורוממות כמו שלישים וקרואים (יחזקאל כג) לפי שדרך הגדולים להיות נקראים לכל דבר חשיבות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הביטו אל אברהם אביכם, כמו שהוא היה יחיד ועמד נגד תועים רבים כן תהיו אתם, ונגד מקבת בור נקרתם אומר **הביטו אל שרה תחוללכם** כי שרה היתה ראויה להיות עקרה בטבעה וילדה בנים נגד הטבע, כן אתם הגם שמצד הטבע א"א שתשיבו העכו"ם אל האמונה, יהיה זה כנגד הטבע, **כי אחד קראתיו** בעוד שקראתיו לפרסם אמונתי היה אחד בעולם מאמין באלהי עולם, גם היה בטבעו להיות אחד אשר לא יתרבה, ומ"מ **ואברכהו וארבהו** אם בהשיב עמים רבים לאמונת האל, שעז"א ואברכהו. אם להוליד בנים שעז"א וארבהו : (מלבי"ם באור הענין)

ג כִּי-נַחַם יְהוָה צִיּוֹן נַחַם כָּל-חֲרֻבְתֶּיהָ וַיִּשֶׂם מְדִבְרָה כְּעֵדן וְעֲרַבְתָּהּ כַּגֹּן-יְהוָה שָׁשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמְצָא בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: (o)

רפ"י וערבתה. אף הוא ל' מדבר כמו בארץ ערבה וקוחה (ירמיה ב) אלא סהערבה כבר היה זה יסוב והוחרבה : תודה. קול הודייה : (רפ"י)

מצודת דוד כי נחם. המקום ינחם את ציון כי תשוב ותכונן כמאז ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הדבר ברור כאלו כבר נעשתה : **כל חרבותיה.** כל המקומות החרבות : **תודה.** קול הודאה על הניסים ועל הנפלאות : (מצודת דוד)

מצודת ציון כעדן. הוא אשר הגן נטוע בו כמ"ש ויטע גן בעדן (בראשית ב) : **וערבתה.** ענינו כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי נחם, וכן תקוו אתם כי ה' ינחם ציון אשר היא גלמודה יחידה עתה, גם ה' ינחם כל חרבותיה, כל ארץ ישראל שהם חרבות ציון הנלוים לה, **וישם מדברה** ההבדל בין מדבר ובין ערבה, שהמדבר היא ארץ שממה, והערבה הם מקומות שגדלים בו קוצים וסנאים ודרדרים, הערבה היא בתוך המדבר כערך הגנות ומקומות הנטועים בתוך הישוב, כי צמחים כאלה תוציא המדבר עז"א **שמדברה ישם כעדן, וערבתה יהפך כגן אשר בעדן,** (והנמשל מקום החרב מבני אדם יתהפך לישוב טוב ומובחר, ומקום המיושב מרשעים עובדי כוכבים יתהפך למושב צדיקים) ונגד שהיה מדבר שמם **ששון ושמחה ימצא בה,**

ונגד שהיה ערבה מיושב מעכו"ם ימצא בה תודה וקול זמרה שישבחו את המקום (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות מדבר, וערבה. הבדלתי למעלה (לה א'). עדן, וגן ה', מבואר (בראשית ב') ויטע ה' גן בעדן. ששון ושמחה, מובדלים למעלה (שם) ששון חיצוני, ושמחה פנימית: (מלבי"ם באור המלות)

לד הקשיבו אלי עמי ולאוּמֵי אֵלֵי הָאֲזִינוּ כִּי תוֹרָה מֵאֵתִי תֵצֵא וּמִשְׁפָּטֵי לְאֹר עַמִּים אַרְגִּיעַ:

כ"י כי תורה מאתי תלא. לזכרי נביאים תורה הוא והמשפטים סופן להיות מרגוע ומנוחה לעמי אקר אהפוך להם ספה צרורה לעבדני: ארגיע. אנית (כ"י):

מצודת דוד ולאומי וגו'. כפל הדבר במ"ש: כי תורה. אשר מאתי תצא תורה וכמ"ש כי מציון תצא תורה (לעיל ב) כי מלך המשיח יורה את בני אדם ללכת בדרכי ה': ומשפטי לאור עמים. ומשפט משיחי יצא להאיר עיני העמים בדברי רבותם כמ"ש ושפט בין הגוים וגו': ארגיע. בזה אמציא מרגוע והשקט לכל אומה ואומה כי לא תוסיף להלחם זו בזו כמ"ש לא ישא גוי אל גוי וגו' (מצודת דוד):

מצודת ציון ולאומי. ענינו כמו עמי וכן ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה): האזינו. הטו אזן לשמוע: תורה. מלשון הוראה ולמוד: ארגיעה. מלשון מרגוע והשקט וכן וזאת המרגעה (לעיל כח): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הקשיבו, וא"כ אתם עמי הקשיבו אלי ואל תפקרו עוד בדברי הנביא, והנה יקראו בשם עם מצד ההנהגה, ובשם לאום מצד הדת, אומר האזינו לאומי אלי כי תורה מאתי תצא, האזינו לתורת כי מאתי תצא תורה לכל העולם, והקשיבו עמי אלי, ר"ל אל הנימוס וההנהגה שמסרתי בין אדם לחברו. כי משפטי לאור עמים ארגיע, כי אני אניח משפט והנהגה שלאורו ילכו עמים רבים: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עמי, ולאומי. בארתיו כי נקראו עם מצד ההנהגה (אי ד'). ולאום מצד הדת (לד א'). וכן תורה ומשפט, תורה הדת האלהית, ומשפט בין אדם לחברו (למע' מב ד'). והקשבה פחותה מן האזנה, בתחלה קושב ואח"כ מאזין, (פי' התורה דברים לב א'. למעלה כח כג) כי אל התורה צריך האזנה יותר, והתורה מיוחדת אליהם, כמ"ש כי תורה מאתי תצא (לישראל). אבל המשפט יהיה לאור עמים, והם יקשיבוהו מרחוק, וע"ז תחלה הקדים הפעל לפני מלת היחוס כדרכו תמיד, ואח"כ

הקדים מלת היחוס. **אלי האזינו**, רק אלי. כפי שיסדתי כלל זה בכ"מ.
ארגיע, בא על מנוחה נפשיית, ונופלת בעצם על עצמיים מופשטים (כח
(ב) (מלבי"ם) באור (המלות)

לַה קָרוֹב צְדָקִי יֵצֵא יִשְׁעֵי וְזָרְעֵי עַמִּים יִשְׁפְּטוּ אֱלֹהִים יְקוּוּ וְאֵל-זָרְעֵי יִיחַלּוּן:

רפ"י יִשְׁפְּטוּ. יִסְרוּ יוֹסֵטִיל"ח בְּלַע"ז : (רפ"י)

מצודת דוד **קרוב צדקי**. הצדק שיבא להם קרוב הוא לבא וכאילו כבר יצא ישעי : **ישפטו**. במשפט הראוי להם : **איים יקוו**. יושבי האיים יקוו אלי לשום בטחונם בי : **ואל זרועי**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יקוו**. מל' תקוה : **ייחלון**. מלשון תוחלת ותקוה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **קרוב צדקי**, עד עתה שהיו רואים שלות הרשעים ויסורי הצדיקים היו מתרעמים נגד הנהגת ה', מדוע אינו משלם שכר ועונש, אבל קרוב הזמן שיתגלה צדקי בזה, בעת **יצא ישעי וזרעי עמים ישפטו** עת יצא מכח אל הפועל ויתגלה **ישעי** לצדיקים **וזרעי אשר ישפטו** את הרשעים. **אלי איים יקוו** יש הבדל בין תקוה ותוחלת, שהתקוה תהיה גם בבלתי הבטחה ובבלתי זמן מוגבל, אבל המיחל ממתין על זמן ודבר מוגבל הובטח אליו או שיודע שיבא, אומר אלי יקוו איים בדרך תקוה לא בדרך יחול כי לא הבטחתי להם להושיע אותם, אבל **אל זרועי** וגבורתי בעונש הרשעים **ייחלון**, כי ע"ז הגבלתי זמן והבטחתי ע"י הנביאים כי יבא יום ה' הגדול והנורא ואל תתיאשו מן התקוה והתוחלת הזו ע"י שיעברו ויסופו דורות רבות ולא יראו בישועה, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **יצא**, מושך שתיים יצאו זרועי (אשר) עמים ישפטו : **יקוו**, **ייחלון**. המקוה בלתי מצפה על זמן מוגבל או הבטחה. אבל המיחל, מצפה על זמן מוגבל. כי טוב קויתי ואיחלה לאור (איוב ל' כו) כי זמן האור מוגבל בבקר. או על הבטחה, קויתי ה' ולדברו הוחלתי (תהלות ק"ל ה'). ולכן מצאנוהו על המתנה ויחל שבעת ימים (בראשית ח'). שבעת ימים תוחיל (ש"א, י" ח') : (מלבי"ם באור המלות)

וַיֵּשְׁאוּ לְשִׁמְיֵם עֵינֵיכֶם וְהִבִּיטוּ אֶל-הָאָרֶץ מִתַּחַת כַּי-שָׁמַיִם פְּעֹשָׁן נִמְלְחוּ וְהָאָרֶץ כַּבְּגָד תִּבְלָה וְיִשְׁבִּיָהּ כְּמוֹ-כֶן יְמוֹתָיו וְיִשְׁוּעָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וְצִדְקָתִי לֹא תִחַת: (פ)

רפ"י שמים כעשן נמלחו. שרי לבאות האומות שבשמים : נמלחו. נתבלו כמו (ירמיה לח) בלויי הסחבות והמלחי, בגד הנשחת, ל"א נמלחו נתבלבלו ל' מלחי הים שמבלבלין המים במשטות מנהיגי הספינה וכן ממולח טהור קדש (שמות לה) : והארץ. שלטוני הארץ : ויושביה. שאר העם : וישועתי. לעמי לעולם תהיה ד"א שמים וארץ ממס וכן פתרונו שאו עיניכם והביטו אל השמים ואל הארץ וראו כמה הם חזקים ובריאים ואע"פ כן יבלו ולדקתי וישועתי יהיו לעולם הרי שלדקתי בריאה וחזקה יותר מהם : (רפ"י)

מצודת דוד שאו לשמים עיניכם. הסתכלו כלפי השמים וראו שרי של צבאות הכשדים כמה הם חזקים ורב ממשלתם והביטו אל שלטוני הכשדים אשר מתחת כמה הם מושפעים בטובה הרבה על ידי שריהם של מעלה : כי שמים. רצה לומר עכ"ז יושחתו שרי מעלה כעשן הכלה והולך לו : ויושביה. שאר העם : וישועתי. לישראל לעולם תהיה ולא תושחת. וצדקתי. הצדקה שאעשה לישראל לא תשבר ותתקיים לעולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון והביטו. ענין ראייה : נמלחו. ענין השחתה וכליון כמו ובלוי מלחים (ירמיה לח) : תבלה. מלשון בליה ורקבון : תחת. ענין שבירה כמו חתתה קשתותם (שם נא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שאו לשמים עיניכם, גם לו יצוייר שיבא עת אשר תשאו עיניכם לשמים ותביטו אל הארץ מתחת וראו כי בפעם אחד התמוטטו עמודי תבל כולו, עד שהשמים נמלחו כעשן והארץ תבלה כבגד עם יושביה אשר ג"כ ימותו בהכרח, גם עת תראו זאת, גם אז אל תאמרו כי אבדה תקוה ונכזבה תוחלת. כי גם לו יצוייר שהשמים והארץ ישובו אל רחם התהו, בכל זאת ישועתי לעולם תהיה, יען כי צדקתי לא תחת שהצדקה שלי שבה אני מביא את הישועה מצד הצדקה והחסד לא תחת ותפחד מן הכליון הגדול הזה כי הצדקה לא תביט על מעשה הנפעלים מקבלי הצדקה וזכותם, כי היא תושיע בחסד חנם, וא"כ גם הישועה המסובבת מאתם לעולם תהיה, ולכן. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כמו כן ימותון, נוכל לאמר כי מלת כן הוא הנפרד מן כנים, כמו קן מן קנים, ככנה ימותו. ישועתי, צדקתי, עיי לקי (נט יז) (מלבי"ם : באור המלות)

ו שְׁמְעוּ אֵלַי יְדַעִי צְדָק עִם תּוֹרַתִי בְּלִבָּם אֶל-תִּירָאוּ חֲרַפַּת אָנוּשׁ וּמִגְדַּפְתֶּם אֶל-תִּחַתּוֹ:

מצודת דוד יודעי צדק. הנותנים לב לדעת צדקה : חרפת אנוש. מחרפת האומות שמחרפים על איחור הגאולה : ומגדפותם. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומגדפתם. ענין חרפה כמו אשר גדפו (לעיל לו) : אל תחתו. אל תשברו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שמעו אלי אתם יודעי צדק, במעשים שבין אדם לחברו, עם תורתו בלבם באמונות ודעות וחיוב העבודה נגד המקום, אל תיראו חרפת אנוש, מה שאנוש הקטן יחרף אתכם על תקותכם והיחול שלכם, ויש הבדל בין חרפה וגידוף, כי הגידוף פורט תמיד מה שמגדף דבר שיש בו קדושה, והמאמרים מגבילים, אתם יודעי צדק בדברים שבין אדם לחברו אל תיראו חרפת אנוש שמחרף הנהגתכם במדות ובצדק, ואתם עם תורתו בלבם מגדפתם אל תחתו שמגדפים את תורתכם הקדושה (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות יודעי צדק, עם תורתו בלבם, צדק, בין אדם לחברו בכ"מ, ותורה, היא אלהית. הצדק הנימוסי, ידע האדם גם מצד השכל. ועז"א יודעי צדק כי ידיעה תבוא גם על מה שיכיר ע"י הבחינה (למעלה מד יח). אבל התורה, צריך לשמור בלבו מה שקבל מאבותיו, עז"א תורתו בלבם : חרפה גדוף, בארתי הבדלם (למע' לו כג): (מלבי"ם באור המלות)

ח כִּי כִּבְגַד יֹאכְלֶם עֵשׂ וְכִצְמֹר יֹאכְלֶם סָס וְצִדְקַתִּי לְעוֹלָם תְּהִי וְיִשׁוּעָתִי לְדוֹר : דוֹרִים : (o)

רפ"י עש. וסס. מיני תולעים סס : (כפ"י)

מצודת דוד כי כבגד. העש יאכל את העכו"ם כאשר יאכל את הבגד רצה לומר העכו"ם יכלו כבגד הנאכל מהעש ולפי שהמשילם לבגד אמר יאכלם עש כמו לשון הנופל בבגד : וכצמר וכו'. כפל הדבר במ"ש : וצדקתי. הצדקה שאעשה לישראל תתקיים לעולם : וישועתי. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון עש. שם תולעת האוכלת הבגד : סס. שם תולעת האוכלת הצמר ודומה לו כמסוס נוסס (לעיל י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי, המחרף אתכם יהיה דומה כבגד אשר יאכלם עש, והמגדף תורתכם יהיה דומה כצמר יאכלם סס, שמכלהו בטרם שהגיע להיות בגד וממסו לגמרי, כן תוקדם ענשו ויהיה גדול ביתר שאת, אבל צדקתי תתקיים לעולם וישועתי תבא באחד מן הדורות ותתקיים לדור דורים (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות לעולם, לדור דורים, יסדתי למעלה (יג כ'. לד יז), כי
עולם מציין הזמן הנמשך, ודור דור מציין הזמן המתחלק. צדקת ה'
מתקשרת עמו בעצמו, ובלתי משתנה בהשתנות הזמנים לכן אמר לעולם,
אבל הישועה תתקשר עם המקבלים אותה, הנתונים תחת הזמן ותשתנה
על פיהם לפי הדורות, ותשתלשל מדור אל דור שאחריו ולכן אמר לדור
דורים : (מלבי"ם באור המלות)

טו עורי עורי לבשי-עז זרוע יהוה עורי כימי קדם דרות עולמים הלא
את-היא המחצבת רהב מחוללת תנין:

כס"י עורי עורי. תפילת הנביא היא : (כס"י)

מצודת דוד עורי עורי. הנביא התפלל ואמר עורי וכו' וחוזר ומפרש זרוע ה'
עורי כבימי קדם וכו' ר"ל הראה כח זרועך כמו בימי קדם ומימות עולם
: **המחצבת רהב.** אשר חצבת את מצרים כחוצב באבנים ר"ל שהכה במ
מכה רבה : **מחוללת תנין.** אשר הרעידה את פרעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עורי. מלשון התעוררות והכפל לחזק : **המחצבת.** זה הלשון
יאמר על הכורת אבנים וכן וגם יקב חצב בו (לעיל ה) : **רהב.** כן יקרא
מצרים כמ"ש לכן קראתי לזאת רהב (לעיל ל) : **מחוללת.** מלי חיל
וחלחלה : **תנין.** כן יקרא פרעה מלך מצרים כמ"ש התנין הגדול (יחזקאל
כט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עורי עורי, מספר וזכור שבין ישראל להשם, שישראל
טוענים אל השם על שמאחר ישועתם והלא בימי קדם עשה עמהם נסים
ונפלאות הגם שלא היו ראויים להם, ומדוע לא יעשה כן עתה. והשם משיב
להם ומברר שהם משונים מדורות הקודמים, ולכן לא זכו לישועה.
ישראל אומרים, את **זרוע ה'**, (הוא הכח הפועל נפלאות בלא עזר
התחתונים ובלא זכות, כי זה ההבדל בין זרוע ה' ובין יד ה') עורי נא גם
עתה, והגם שאין לנו זכאים עתה, **עורי כימי קדם** בעת יצ"מ שאז ג"כ
פעלת בלא זכות, עורי כמו **בדורות עולמים**, עת היו ישראל בא"י **הלא את**
היא המחצבת רהב, את מצרים. **מחוללת תנין,** זה פרעה, **הלא את היא**
אשר עשית זאת, **הלא את** בעצמך, כי לנו לא היה לנו זכות ע"ז : (מלבי"ם
באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות זרוע ה'. הזרוע הוא הפרק העליון של היד, הוא
המניע את היד כולו, ומציין בהבנתו המדוקדקת על הכח העליון המניע
את היד הפועלת סבת כל התנועות והמעשים, וזה ההבדל בין יד ה' ובין
זרוע ה' בכ"מ : (מלבי"ם באור המלות)

ג הַלֹּא אֶת־הַיָּא הַמַּחֲרֵבִת יָם מִי תְהוֹם רַבָּה הַשְּׁמָה מְעַמְקֵי-יָם דְּרָךְ
לְעֵבֶר גְּאוּלַּיִם:

רס"י רהב. מלרים סכתוב צה רהב הם סבת (לעיל ל) : מחוללת. לשון
הרג חלל : תנין. פרעה : (רס"י)

מצודת דוד המחרבת ים. אשר עשה את הים לחרבה : מי תהום רבה.
המחרבת מי תהום רבה וגדולה וכפל הדבר במ"ש : השמה. אשר שמה
עומק הים להיות בה דרך שיעברו בו ישראל אשר גאלת ממצרים : (מצודת
דוד)

מצודת ציון המחרבת. מלשון חורב ויובש : תהום. כן נקרא מקום מים
רבים : רבה. גדולה. השמה. מל' שימה : מעמקי. מל' עומק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הלוא את היא המחרבת ים, גם קריעת י"ס להציל
את ישראל, לא היה ע"י צדקתם רק את עשית זאת בחסד, בכח הזרוע
לבד, השמה מעמקי ים, בארתי בפ"י התורה כי נס קריעת ים סוף היה
כפול. א. יבשת המים, שעז"א המחרבת ים. ב. מה שהושם הים העמוק
דרך ישר לעבור גאולים, שעז"א השמה מעמקי ים דרך : (מלבי"ם באור
הענין)

גא וּפְדוּיֵי יְהוָה יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל-רֵאשִׁים שְׂשׂוֹן
וְשִׂמְחָה יְשִׁיגוּן נָסוּ יְגוֹן וְאַנְחָה: (ס)

רס"י ופדויי ה' ישובון. לשון תפלה ומוסב על עורי עורי : (רס"י)

מצודת דוד ופדויי וכו'. זהו גמר תפלתו שאמר הן ידעתי אשר ישראל
שיפדה ה' מן הבבליים ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה ועל ראשם
תהיה השמחה עד עולם כי לא יגלו עוד : ישיגון. כאלו הששון והשמחה
רודפת אחריהם וישיגון אותם : נסו. ינוסו ויברחו מהם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ופדויי ה' ישובון, ר"ל הגם שאין אנו זכאים לזה,
הגם שלא תהיה פדייתנו על ידי מעשינו, ישובו פדויי ה' בחסדו, ובאו ציון
(בארתי למעלה ל"ה י') : (מלבי"ם באור הענין)

יב אָנְכִי אָנְכִי הוּא מְנַחֵמְכֶם מִי-אֶת וְתִירָאֵי מְאֹנֹשׁ יְמוֹת וּמְבֹן-אָדָם
חֲצִיר

רפ"י מי את. בת לדיקים כמותך מלאה זכיו' למה תיראי מאנוש אשר
סופו למות : (רפ"י)

מצודת דוד **אנכי אנכי**. כאלו המקום משיב לומר אנכי הוא המנחם אתכם
והם א"כ תנחומין שיש בהם ממש : **מי את**. ר"ל בת צדיקים כמותך
ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות : **חציר ינתן**. אשר הוא
נתון בעולם כחציר הזה אשר ימול ויבש והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת
דוד)

מצודת ציון חציר. דשא ועשב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אנכי**, משיב להם ה', אתם אומרים עורי זרוע ה',
כאילו אני נשתניתי ממה שהייתי בימי קדם, לא כן, כי **אנכי אנכי הוא**,
אני הוא מי שהייתי, אני לא נשתניתי **אנכי אנכי הוא מנחמכם** גם עתה
כמו מקדם, רק את נשתנית ממה שהיית, לך אני אומר **מי את?** כי איני
מכירך כלל, אינך עוד העם אשר היית בימי קדם, העם אשר פדיתים
ממצרים, כי הם לא פחדו מזרוע בשר רק בטחו בישועתי, ואת **ותיראי**
מאנוש ימות, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות (יב-ג) **מאנוש ימות**, **מבן אדם חציר ינתן**, האנוש
מורה נמצא קטן, כי נו"ן האמנתיו שהוסיפו במלת איש, בא להקטין,
(בעת שבא ביחיד כי אנשים י"ל כלל אחר). ויש הבדל בין אדם ובן אדם,
בן אדם, מציין תמיד את המין מצד מולדתם, מצד שהוא אדם נולד
מאדם. וישמש בשם זה, אם בא לצייר חסרון המין, התולדה, או כשיהיה
המדבר מעולם אחר נשגב, יקראהו בשם המין כמו שקרא ליחזקאל
בנבואותיו בן אדם, ודברתי מזה בכ"מ. ופה אומר כי עתיד למות מצד
אנושותו, אבל מצד שהוא בן אדם, נחל ג"כ חולי ומכאובות מזג חלש
מאבותיו עד שינתן כחציר המתלבש לפני זמנו (כנ"ל מ"ס ו'), וכן ימות
האדם גם לפני שני דורות ע"י רפיון מזגו והרכבתו בתולדה : **ותיראי**
מאנוש, ותפחד. היראה, הוא מפני עצם ידוע, והפחד הוא בעצם המפחד
שתפול עליו פחד מפני עצם בלתי ידוע, סבת הפחד הוא בעצם המשיג,
וסבת היראה היא בעצם המושג, וע"ז הוסיף פה כי גם ותפחד, הגם שלא
נודע לך כלל הרע בבירור, כי תפחד מפני חמת המציק, החמה גדרו הכעס
הפנימי וזה המבדיל בינו לבין אף קצף (כנ"ל יב א' ובכ"מ), ומלת **כונן**
גדרו הוא הגמר האחרון של הבנין, בונה עיר וכונה קריה, כמ"ש בכמה
מקומות, ומלת כאשר בא בו כ"ף להוראת המדומה, כאילו כן להשחית
וגמר ההשחיתה, מה שהאמת אינו כן, כי איה חמת המציק : (מלבי"ם באור
המלות)

ג וְתִשְׁכַּח יְהוָה עֵשֶׂךָ נוֹטָה שָׁמַיִם וַיֹּסֵד אֶרֶץ וַתִּפְחַד תָּמִיד כָּל-הַיּוֹם
מִפְּנֵי חֲמַת הַמְּצִיק כְּאִשֶּׁר כּוֹנֵן לְהִשְׁחִית וְאִיהַ חֲמַת הַמְּצִיק:

רס"י ותשכח ה' עושך. ולא נשענת עליו : המליק. מושלי אומות העולם
המשעבדים זכם : כאשר כונן. נזדמן : ואיה חמת המליק. מחר זא ואיננו
:

מצודת דוד ותשכח ה' עושך. שכחת השענת ה' המגדל והמרומם אותך
והכל שלו כי הוא נוטה שמים וגו' : ותפחד. בכל עת תפחד מפני חמת
האויב המציק כאשר הכין מחשבות להשחית : ואיה חמת המציק. רצה
לומר הלא מחר בא ואיננו כי ימות לשחת ואם כן למה שכחת השענת
המקום ותפחד ממנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון עושך. ענין הגדלה והרמה כמו הוא עשך ויכוננך (דברים לב) :
חמת. מל' חמה וכעס : המציק. מל' צוקה וצרה : כונן. מל' הכנה : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותשכח ה' עשך, כי אם לא היית שוכח את ה' איך
יראת מאנוש ימות הלא עושך הוא נוטה שמים ויסד ארץ ובידו להושיע,
ולא זאת לבד, כי פחדת בתמידות מפני חמת המציק כאשר כונן
להשחית, כי החמה הוא הכעס הנסתר בלב ולא יצא עוד מכח אל הפועל,
(כי התגלות הכעס נקרא אף, קצף, עברה, ודומי) ור"ל מפני חמת המציק
שהיא חמתו שלא גלה אותה עדיין כלל, כבר פחדת ממנה כאשר וכאילו
כנן להשחית כאילו כבר גמר ההשחית, שהגם שהמציק לא התחיל להרע
לך כלל היה בעיניך כאילו השחית אותך כבר עד לכלה, והלא היה לך
לחשוב ואיה חמת המציק הלא חמתו זאת נסתרת בלב, עדן רחוק הדבר
שיוציאנה אל הפועל, ומדוע פחדת. ? כי גם לו יצוייר אשר. (מלבי"ם באור
הענין)

ג מֵהָר צֶעֶה לְהַפְתֵּחַ וְלֹא-יָמוּת לְשַׁחַת וְלֹא יִחָסֵר לְחֶמּוֹ:

רס"י מהר לועה להפתח. אפי' נקבין קשין עליו וכריך הוא להפתח צהילוך
המעיס כדי שלא ימות לשחת וכיון שמהיר להפתח כריך הוא למזונות רבים
שאם יחסר לחמו אף הוא ימות : לועה. ל' דבר העומד להיות נירוק כמו
שאומר צמואב שדימהו הנבי' ליון (ירמי' מח) השקט אל שמריו ולא הורק
מכלי אל כלי ונא' קס ושלחתי לו לועים ולעהו וכליו יריקו, ד"א מהר

לועה אֹתוֹ הָאוֹיֵב הַמְלִיךָ שְׁהוּא עֲכָשִׁיו חָגוֹר מִתְנִי' חֲלוֹץ כַּח יִמְהַר לְהַפְתִּיחַ
וְלִהְיוֹת חֶלֶץ : לֹעֵה. חוֹגֵר כְּמוֹ (לְקַמֵּן סָג) לֹעֵה כְּרוֹב כַּחוֹ. וְלֹא יִמּוֹת.
הַמְסוֹר צִידוֹ לְשַׁחַת אֲבָל הַלְּשׁוֹן רֵאשׁוֹן מִדֵּר' אֲגִד' הוּא צִפְסִיקַת' רִצְתִּי :
(רָפ"י)

מצודת דוד **מהר צועה להפתח.** הנוע וטלטול הגולה ימהר להפתח וילך לו
ואמר בלשון שאלה מן החבוש במאסר ורצה לומר לא יהיה עוד מטולטל
בגולה : **ולא ימות לשחת.** אף עודו בגולה לא ימות להיות נשחת מכל וכל
ואף לא יחסר לו די לחמו וספוקו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צעה.** הוא ענין טלטול הנוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו
צועים וצעהו (ירמיה מח) : **להפתח.** ענין התרת המאסר וכן אסוריו לא
פתח (לעיל יד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **מהר צעה להפתח,** שימהר להפתח החמה העצורה
וסוערה בבטנו **טרם ימות האויב לשחת או טרם יחסר לחמו,** כי על הרוב
תקדים לו המיתה או העוני טרם יוציא חמתו אל הפועל, אבל גם אם
ימהר לפתוח החמה מבטנו טרם ימות או יעני, מ"מ למה פחדת, הלא.
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **צעה,** ריעו הוא זועה וסועה, רוח סועה, רק שהונח
על היין החדש התוסס בכלי וסועה וזועה לפתוח פי חותם צר ולנפץ הנבל,
כדרך משקה החזק החתום בכלי מלא. וכוונה זאת הוצאתי מירמיה (מח
יב) כמו שפרשתי שם, וממנו הושאל אל תכונה סגורה בנפש עת תפתח
ותזוע לצאת, על סערה הפנימית בנפש האדם להוציא חמתו, כמשל
שהחמה תוססת מעלת קצף ורתיחה, פותחת בטן האדם ויוצאת לחוץ,
ועי' לקמן (סג א') : (מלבי"ם באור המלות)

טו **וְאֵנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רִגַע הַיָּם וַיִּהְיוּ גְלִיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:**

רפ"י **רוגע היס.** לשון עורי רגע (איוב ז) פּרוֹנֵל"א צִלְע"ז : (רָפ"י)

מצודת דוד **ואנכי וגו'.** ר"ל ולמה לא תשען עלי הלא אנכי ה' אלהיך והכל
בידי פעם בוקע מי היס לבל ילך במהלכו ופעם יצוה שירומו הגלים ויהמו
בקול גדול : **ה' צבאות שמו.** לפי שהוא מושל בצבאות מעלה ומטה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **רוגע.** ענין בקוע כמו עורי רגע (איוב ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואנכי ה' אלהיך, אשר הוא רגע ומניח סערת הים גם בעת אשר יהמו גליו, ואם סערת הים ורגשותיו אקים לדממה, איך לא אשבית שאון אנוש רמה וקצפו:** (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **רגע.** מענין מנוחה, שם הרגיעה לילית, ובא על המנוחה הפנימית כמ"ש כ"פ, ווי"ו ויהמו הוא וי"ו הסבה יען שיהמו גליו. או וי"ו הזמן בעת שיהמו גליו, ודומי רבים: (מלבי"ם באור המלות)

וְאֲשִׁים דְּבָרֵי בְּפִיָּךְ וּבְצֶלְ יְדֵי כְּסִיתֶיךָ לְנֹטַע שָׁמַיִם וְלִיסַד אֶרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי-אֶתָּה: (o)

רס"י **לנטוע שמים.** לקיימא עמא לחמיר עליהון דיסגון ככוכבי שמיא : **וְלִיסוֹד אֶרֶץ.** ולשכללא כניסתא לחמיר עליהון דיסגון כעפרא לחרעא : (רס"י)

מצודת דוד **ואשים דברי בפיך.** דברי התורה שמתני בפיך לדבר במ : **ובצל ידי כסיתך.** מעולם הגנתי עליך מן האויב בזכות התורה : **לנטוע שמים.** שיהיו נטועים על אדמתם עם ישראל אשר עליהם נאמר ככוכבי השמים כמו שכתוב הבט נא השמימה וספור הכוכבים וכו' כה יהיה זרעך (בראשית ט"ו) : **וְלִיסוֹד אֶרֶץ.** שיהיו מיוסדים אלו הנמשלים גם לעפר הארץ כמ"ש ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם יג) : **ולאמר לציון.** כל העכו"ם יאמרו על בני ציון שהמה עמי כי יהיה נראה בהם שפע טובה מרובה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ואשם,** והלא אנכי שמתני דבר הבטחתי בפיך, מה שהבטחתי להושיעך, ועד שתבא הישועה בהכרח בצל ידי כסיתך בל תכלה למען אקים דברי אשר הבטחתי, ומבאר מה הם הדברים ששמתי בפיך. הוא **לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון,** ר"ל שגם אם יצויר שיהיה דבר זה שהיא גאולת ציון קשה כבריאת שמים וארץ, שמתני דברי בפיך, כי גם זאת אעשה לנטוע שמים חדשים וארץ חדשה ולאמר לציון עמי אתה, והמליצה שא"א שחקות שמים וארץ ודרכי הטבע יעכבו בידי מעשות זאת, כי אז אבטל חקותיהם, ואיסוד שמים חדשים, בלבד שאמלא דברי אשר שמתני בפיך לאמר לציון עמי אתה, ולכן אני אומר לך. (מלבי"ם באור הענין)

וְיָצֵא הַתְּעוֹרָרִי הַתְּעוֹרָרִי קוֹמֵי יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר שְׁתִּית מִיַּד יְהוָה אֶת-כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת-קִבְעַת כּוֹס הַתְּרַעְלָה שְׁתִּית מְצִית:

רפ"י קבעת. ת"י פילי והוא קס כוס ולי נראה קבעת אלו השמרים הקבועים בתחתית הכלי ומלית יורה עליו כמה שנאמר שמריה ימאו (תהלים עה) : התרעלה. הוא מסקה המטמטם ומתיץ כח האדם כאסור וקסור ומעוטף כמו הברוסים הרעלו (נחום ב) והסרות והרעלות שהוא לשון עיטוף ובמס' שבת מדיות רעולו' מין סרבל נאה להתעטף בו. תרעלה. אינטומיטמנ"ט זלע"ז : מלית. אגוסטי"ר זלע"ז : (רפ"י)

מצודת דוד התעוררי. זהו מאמר הנביא בבשורה הקיצי מתרדמת הצער וקומי : **אשר שתית.** אשר עד הנה שתית כוס החמה הבא מה' ונתמרק א"כ העון : **את קובעת.** השמרים הקבועים בתחתית כוס התרעלה כבר שתית ומצית את הכל ולא נשאר מאומה ר"ל כל הרעות הכתובות כבר באו עליך ולא תוסיף לבוא עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון התעוררי. מלי הערה והקיצה מהשינה : **קבעת.** מלשון קבע והם השמרים הקבועים בתחתיות הכוס : **התרעלה.** יתכן שהוא מלי ערל בהפוך ור"ל כוס משקה המטמטם את הלב לרוע תכונתו והוא משל על הפורעניות וכן סף רעל (זכריה יב) : **מצית.** מלי מציצה כמו למען תמוצו והתענגתם (לקמן סו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין התעוררי התעוררי, אתה, תחת שאמרת לי עורי עורי לבשי עז זרוע ה' אני אומר **התעוררי קומי ירושלם** כי בך הדבר תלוי. **אשר שתית** ר"ל כי ישראל שתו שני כוסות. **א.** כוס החמה שקצף ה' עליהם ועזבם והסתיר פניו מהם. **ב.** כוס התרעלה שהוא העונש והיסורין שגזר עליהם ע"י שהיה עליהם בחמה, והנה את כוס החמה לא שתו את כולו, כי לא העיר ה' כל חמתו ולא עזבם לגמרי כי השגיח עליהם מן החלונות, אבל את כוס התרעלה שהוא העונש שנגזר עליהם שתו את כולו, וז"ש **אשר שתית מיד ה' את כוס חמתו,** כי כוס זה שתו מיד ה' בעצמו, אבל לא שתו אותו כולו, אבל הכוס השני, **את קבעת כוס התרעלה שתית,** שתית הכוס כולו וגם השמרים הנקבעים בתחתיות הכלי, וגם **מצית** אותו עד קצהו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קבעת. השמרים הנקבעים בתחתית הכוס. **מצית,** המציצה למצוץ כולו : (מלבי"ם באור המלות)

יחזקאל אין-מנהל לה מקל-בנים ילדה ואין מחזיק בידה מקל-בנים גדלה :

מצודת דוד אין מנהל לה. עודה בגולה לא היה בה מנהיג מי מאנשיה : **ואין מחזיק.** לא היה מי להחזיק בידה שלא תפול לארץ כי מכולם אפס הכח והממשלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מנהל. ענין הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות טו) : מחזיק. אוחז
(מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין אין מנהל לה, בציור הזה שמדמה אותה כשכורה משני הכוסות ששתתה, כוס החמה והתרעלה, תפס משל השכור הנופל בשכרותו שהדרך הוא שבנו הגדול מחזיקו שלא יפול, ובנו הקטן מנהלו לביתו, והיא בשכרותה אין לה מנהל שינהלה לביתה מכל בנים ילדה שהם בניה הקטנים, ואין מחזיק בידה להקימה מנפילתה מכל בנים גדלה שהם הבנים הגדולים. וזה בא יען כי. (מלבי"ם באור הענין)

טו שְׁתִּים הִנֵּה קְרֹאתֶיךָ מִי יְנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרֶעֶב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחְמֶךָ:

רס"י שְׁתִּים הִנֵּה קְרֹאתֶיךָ. לָרוֹת כְּפֹלוֹת שְׁתִּים שְׁתִּים : מִי אֲנַחְמֶךָ. מִי אֲנִי לָךְ לְנַחֲמֶךָ וְלֹמַר אֶף אֲוֹמָה פְּלוֹנִית הִיא לְקַתָּה דֹּגְמַתְךָ : (רס"י)

מצודת דוד שתיים. צרה כפולה קרה לך ומי הוא אשר ינוד בראש עליך לנחמך כי כולם קמו עליך : והשוד והשבר. עכשיו יפרש מה הם השתיים ואמר שהם השוד והשבר : והרעב והחרב. הוא פי' על השוד והשבר כי השבר הוא הרעב וכן נאמר בשברי לכם מטה לחם (ויקרא כ"ו) והשוד הוא שדידת גייסות הבאים בחרב במלחמה : מי אֲנַחְמֶךָ. תחסר הבי"ת והוא כמו במי אֲנַחְמֶךָ ר"ל את מי אביא לראיה ולדוגמא לומר שגם לו קרה כמקרה שיהיה לך לתנחומין כי כן דרך בני אדם להתנחם בזה וכאומר הנה באמת לא קרה למי כמקרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון קוראותיך. מל' מקרה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שתיים הנה קראתיך, המקרים אשר השיגוך היו כפולים, עד שלא נשאר מי שינוד לך, כי תחלה באו עליך השוד והשבר בעת שבא עליך השוד מבחוץ לשדוד ממונד, בא עליך ג"כ השבר פנימה, עד שהיתה הצרה מבית ומחוץ, ואח"כ בא עליך הרעב והחרב, שאלה שניהם ג"כ באים מבית ומחוץ, כמ"ש (ירמיה י"ד) אם יצאתי השדה והנה חללי חרב ואם באתי העיר והנה חללי רעב, עד שאין לו מקום לא בבית ולא בשדה, וא"כ במי אֲנַחְמֶךָ כי למי קרה שבר גדול כזה, ועל ידי השבר הגדול הזה. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ינוד, ינחמך. הנודה מן הקורבי, והנחום מן הרחוקים, ואמר ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי, הנדים אינם במציאות כי אין קרובים, והמנחמים ישנם במציאות, כי כל אדם יכול

לנחם, רק אנכי לא מצאתי מנחם לשברי הגדול. ומי אנחמד, במי אנחמד, כמו ששת ימים, ירחצו מים. ר"ל מנווד אין כי מתו קרוביך, אבל מנחם יש, כי גם אנכי אוכל להיות מנחה, אבל במי אנחמד, למי קרה כשברך (מלבי"ם באור המלות):

בַּבְּנֵי עֵלְפוֹ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל-חֻצוֹת כְּתוֹא מְכָמֵר הַמְּלֵאִים חֶמֶת-גְּעֵרַת אֱלֹהֵי:

רס"י עולפו. לשון עייפות כמו (עמוס ח) תתעלפנה הבתולות זלמא פשמי"ר זלע"ז. כתוא מכמר. הפקר כתוא זה שנפל למכמר, תוא כמו ותאו זמר (דברי"ד) : (רס"י)

מצודת דוד בניך עלפו. מחסרון לחם ומים : שכבו וגו'. מתי רעב וחרב שכבו בחוצות ואין קובר להם : כתוא מכמר. ר"ל נשאר שוכב במקום שהומת כשור הבר הנלכד ברשת שהוא שם במקום שנלכד וא"א לו לזוז ממקומו : (מצודת דוד)

מצודת ציון עלפו. ענין חלשות הלב והעדר ההרגשה כמו תתעלפנה הבתולות (עמוס ח) : כתוא. הוא שור הבר והוא בהפוך מן ותאו זמר (דברים יד) וכמו כבש כשב : מכמר. רשת הלכוד כמו ופורשי מכמורת (לעיל יט) : חמת. מלשון תמה וכעס : גערת. ענין צעקת נזיפה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בניך עלפו, שתחת שבניך הגדולים והקטנים יקימו אותך מן השכרות וינהלו אותך, הם עצמם שתו שני הכוסות האלה עצמם ששתית ונשתכרו כמוד, עד שעלפו ושכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר, שהגם ששכבו בחוץ נדמו כתוא השוכב במכמר ורשת, כן לא יכלו לזוז ממקומם. וממה נשתכרו? אומר כי הם מלאים חמת ה' שהוא כוס החמה, וגם גערת אלהיך שהוא כוס התרעלה והעונש, משני כוסות האלה נשתכרו גם הם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חמת ה' גערת אלהיך. החכמה בלב (יג) והגערה בפועל, שהוא העונש, ולכן אמר בגערת אלהיך, שמורה ההשגחה המיוחדת כי בה יתגלה העונש, ותוא מכמר, שור הנופל במכמר ורשת (מלבי"ם באור המלות)

כא לְכֵן שִׁמְעֵי-נָא זֹאת עֲנֵה וּשְׁכַרְתָּ וְלֹא מִיָּיִן : (פ)

רס"י וְשָׂכַרְתָּ וְלֹא מִיִּין. שְׂכֹרֶת מְדַבֵּר אַחַר שְׁלֹא מִיִּין : (רס"י)

מצודת דוד לכן. הואיל וקבלת גמול עונך שמעי עתה זאת וכי : **ושכורת.**
מבולבלת כשכור לא משתיית יין כ"א מצרה ויגון : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין לכן, אחר שאין מושיעך מבניך, **שמעי נא זאת עניה**
(על ידי כוס החמה) **ושכרת מצרות ולא מיין** רק על ידי כוס התרעלה, ר"ל
שנשתכרת מעוני וצרות : (מלבי"ם באור הענין)

לכב כֹּה-אָמַר אֲדֹנָיִךְ יְהוָה וְאֱלֹהֶיךָ יְרִיב עִמּוֹ הִנֵּה לְקַחְתִּי מִיָּדְךָ אֶת-
כֹּס הַתְּרַעְלָה אֶת-קֹבֶעֶת כֹּס חַמְתִּי לֹא-תוֹסִיפִי לְשִׁתּוֹתָה עוֹד:

רס"י יריב עמו. אָשֶׁר יִדְוֶן לִי עִמּוֹ : (רס"י)

מצודת דוד ואלהיך יריב עמו. אשר יריב ריב עמו לקחת נקמתם מיד
המריעים להם : **הנה לקחתי מידך וגו'.** רצה לומר עוד לא יהיו הצרות
פקודות אצלך : **את קובעת.** השמרים הקבועים בתחתית הכוס והוא כפל
ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר אדוניך ה', ומצד זה יושיע לך, **ואלהיך יריב**
עמו שמצד זה ישלם גמול למוגיך. (מצד שהוא אדוניך ה' אומר לך כי)
הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה, ר"ל הכוס הפורענות שאמר למעלה
את קובעת כוס התרעלה שתית מצית, שאת הכוס הזה שתתה כולו עם
שמריו, ולא נשאר תוך הכוס מאומה, רק שאת עודך מחזקת בידך את
הכוס הריקן שהוא הכלי המחזיק העונש, שהוא הגלות, כי העונש שבתוך
הכלי שהם היסורים כבר קבלת עד קצהו אקח את הכלי הזאת הריקנית
מידך, כי תצא מן הגולה. וגם אל תירא מן הכוס השני שהוא כוס החמה
שהוא לא התרוקן עדיין, ועוד נמצא המשקה המרה בתוכו, כי את חמתי
לא כליתי בדך, ופן אתן לך לשתות יתר הכוס, כי אני מבטיחך כי את **קבעת**
כוס החמה הקובעת שנשאר בתחתית הכוס לא תוסיפי לשתותה עוד. ומי
ייתה הקובעת הזאת הנשארת בכוס? (כג) **ושמתיה ביד מוגיך,** הם
העכו"ם אשר הוגו וצערו ומגגו אותך (וזה מגביל נגד ואלהיך יריב עמו),
ובמה תזכה שאקח קובעת של כוס החמה מידך ואתנהו אל ידם. אומר
כי זה יען אשר הם אמרו לנפשך שחי ונעברה ותשימי כארץ גוך כי
העכו"ם בארץ הודו רצו לתת לישראל חיריות בגופם בתנאי שישעבדו את
נפשם ונשמתם לעכו"ם, וז"ש שהם אמרו לנפשך ונשמתך שחי ונעבורה
עליך, אבל את בחרת יותר בעינוי הגוף מן עינוי הנפש, **ותשימי כארץ גוך**
ששמת את גוך דומה כארץ שיעבור עליו כל הרוצה לעבור, ולא לבד
במקום שאין אנשים עוברים שמה, כי גם שמת אותו **כחוץ** והיא רחבה

שאחורי הבתים שהוא מוכן לעברים שיעברו שמה אנשים תמיד כן שמת
גוך מרמס לכל העוברים : (מלבי"ם באור הענין)

וְשִׁמְתִּיהָ בְיַד-מוֹגֵיךָ אֲשֶׁר-אָמְרוּ לְנַפְשֶׁךָ שְׁחִי וְנַעֲבֶרְהָ וְתִשְׁיַמֵּי
כָּאָרֶץ גּוֹף וְכַחוּץ לְעֵבְרִים: (פ)

רש"י מוגיד. מניעך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג (ס"א יד)
קרסלי"ר כלע"ז. שחי ונעבורה. על גביך : (רש"י)

מצודת דוד ושמתייה ביד מוגיד. את הכוס התרעלה ההיא אשים ביד
הכשדים הממסים אותך במכאוב וצרות הם ישתו הכוס ההוא רצה לומר
הם יקבלו הפורעניות : שחי ונעבורה. כפוף עצמך להשתטח בארץ ונעבור
עליך : ותשימי. עשית גופך כארץ להיות מדרס להם כי סבלת עולם :
וכחוץ לעוברים. ושמתי גופך כחוצות העיר להיות מדרך הרגל לעוברים
ושבים והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון מוגיד. מלי המגה והמסה : שהי. ענין כפיפה והשפלה כמו
וישח אדם (לעיל ב) : גוך. גופך כמו גוי נתתי למכים (לעיל ג) : וכחוץ.
הוא השוק מקום הלוח בני אדם וכן מחוץ האופים (ירמיה לז) : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור המלות נפשך, גוך. בהגבלתם תורה הנפש על נפש הפנימית
נגד הגו החיצוני, וכן למעלה (מט ז') לבזה נפש למתעב גוי : (מלבי"ם באור
המלות)

פרק-נב ישעיה

אֲנִי עוֹרֵי עוֹרֵי לְבָשִׁי עֲזָבָה צִיּוֹן לְבָשִׁי | בְּגָדֵי תַפְאָרְתֶּךָ יְרוּשָׁלַם עִיר
הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יְבֹא-בָךָ עוֹד עַרְל וְטָמֵא:

מצודת דוד עורי וגוי. את ציון הקיצי מעתה מתרדמת הצער ולבשי העוז
שהיה לך מאז : לבשי וכו'. את ירושלים עיר הקדש לבשי בגדי תפארתך
והיה שמחה : יבוא בך עוד. לבוא עוד בקרבך למשול בך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עורי**. מלשון הערה והקיצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עורי עורי. (הכל נגד מ"ש עורי עורי לבשי עז זרוע ה', והוא משיב עורי את, בד הדבר תלוי לבשי עוזך את ציון כנ"ל). **לבשי עזך ציון**, במצודת ציון עיר דוד שם היה הבהמ"ק והכהונה והסנהדרין והמלכות, שזה העז הפנימי, וע"ז אמר לבשי עוזך ציון, אבל בירושלים שהיא כלל העיר שם היו רק הבגדים החיצונים בגדי תפארת שהם העושר וריבוי עם, שהיא ההצלחה הגופניית, ועז"א **לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקדש, כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל בירושלים, וטמא אל ציון** (מלבי"ם : באור הענין)

ב הַתְּנַעֲרִי מֵעֶפֶר קוֹמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלַם (התפתחו) הַתְּפַתְּחִי מוֹסְרִי צִוְּאָרְךָ שְׁבִיָּה בַת-צִוְּיָן: (o)

רס"י התנערי. איסקור"א בלעז כמנער את הטלית : קומי. מן הארץ מגזרת לארץ תשז (לעיל ג) : שבי. על הכסא : התפתחי. הוי נרתת : מוסרי. קריגל"ש בלע"ז : שביה. כמו שביה : (רס"י)

מצודת דוד התנערי מעפר. התרוקני מעפר הארץ אשר ישבת בס בעבור האבל והצער : **קומי שבי ירושלים**. את ירושלים קומי מהארץ ושבי על הכסא : **התפתחי וכו'**. את בת ציון השבוייה בבבל התרי מעל צוארך קשורי רצועות העול : (מצודת דוד)

מצודת ציון התנערי. ענין תנועה חזקה להשליך ולהריק העפר הנדבק כמו גם חצני נערת (נחמיה ה) : **התפתחי**. ענין התרת הקשר : **מוסרי**. קשורי רצועת העול : **בת ציון**. עדת ציון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין התנערי תחלה דבר אל עיר ציון ועיר ירושלים, עתה דבר נגד עם ציון ועם ירושלים שהגלו משם, והנה השבי מן השרים והפרתמים אוסרים אותם בזקים ושומרים אותם, והשבי מן ההמון ודלת העם אינם אוסרים אותם, אבל הם הפקר שוכבים על הארץ כבהמות. עז"א **התנערי מעפר קומי שבי ירושלים, התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון**, כי שביה בת ציון היו השרים והפרתמים ושבי ירושלים היו ההמון ודלת העם : (מלבי"ם באור הענין)

ג כִּי-לֹא אָמַר יְהוָה חֲנָם וּמִפְּרִתָם וְלֹא בְּכֹפֶךָ תִּגְּאָלוּ: (o)

רס"י חנם נמכרתם. על עסקי חנם הוא יכר הרע שאינו לכם לשכר :

ולא בכסף תגאלו. אלח בתשובה : (רפ"י)

מצודת דוד חנם נמכרתם. מה שנמסרתם ביד הכשדים הנה לא לקחתי מהם מחיר לשאפדה אתכם בכסף ולכן תגאלו ולא בכסף : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי כה אמר ה', (מבאר הטעם מה שיצוה שיצאו מעצמם ולא תאמר הלא העבד הנמכר לא יוכל לצאת בלעדי רצון אדוניו ובלא השבת דמי גאולתו, כי אחר כי חנם נמכרתם, לא לקחתי מחירכם כן לא בכסף תגאלו : (ד) כי כה אמר ה' מצרים, המצריים לא הגלו את ישראל מארצם ותהי להפך כי עמי ירד בראשונה אל ארצם לגור שם, ולכן מה שהחזיקו במ אחר כך לא היה העול גדול כ"כ כי הם באו בגבולם, ואשור באפס עשקו, אשור שהוא הגלה את ישראל מארצו, לא היה לו הנאה מגלותם כי על ידם נחרב ממלכתו בימי חזקיהו ותהי לאפס, עד שעשקו באפס ובלא תועלת, רק מחיר העשק היה הוא עצמו לאפס ואין (מלבי"ם באור הענין)

דף כי כה אמר אדני יהוה מצרים ירד-עמי בראשנה לגור שם ואשור באפס :

רפ"י מלכים ירד עמו וגו'. הם המלכיים היו להם קלת חוב עליהם שנעשו להם אכסניא וכלכלו אלל אסור צאפס וצחנ' עשקו : (רפ"י)

מצודת דוד מצרים וכו'. רצה לומר מה ששעבדו למצרים עם כי היה זמן רב הנה לא על חנם היתה כי מתחלה ירדו לגור בארצם בימי הרעב וכלכלו אותה : ואשור. יאמר על שנחריב וני"נ כי גם הוא מלך באשור : באפס עשקו. רצה לומר עם כי היה בלא דבר הנה לא נשתעבדו בידו זמן רב אלא כעושק את מי ומניחו והולך לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לגור. לדור : באפס. על חנם בלא דבר וכן אפס מעשיהם (לעיל מא) : עשקו. מלשון עושק וגזל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות באפס עשקו. לפי המפי היה צ"ל חנם עשקו, כי אפס מורה שלא היה לו תועלת מן העושק : (מלבי"ם באור המלות)

גה ועתה (מי)-(לי)-מה-לי-פה נאם-יהוה פי-לקח עמי חנם (משלו) משליו יהילילו נאם-יהוה ותמיד כל-היום שמי מנאץ :

רפ"י מה לי פה. למה אני קוהא ומקאה בני כאן : יהילילו. מתפארים
לאמר ידינו רמה : מנואץ. מתנאץ והרי זה דוגמת וישמע את הקול מדבר
אליו (במדבר (ח) : (רפ"י)

מצודת דוד **ועתה מה לי פה.** מה לי להשהות את בני פה זה זמן רב הלא
מתחילה נלקח עמי להם על חנם כי מעולם לא גמלו להם טובה : **מושליו**
יהילילו. המושלים בו יתפארו בהצלחתם ויאמרו ידיהם רמה : **ותמיד**
כל היום. הוא כפול לתוספת ביאור : **שמי מנואץ.** שמי מחולל ומבוזה
בעיניהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פה.** במקום הזה וכן היש פה איש (שופטים ד) : **יהילילו.**
מלשון הלול והתפארות : **מנאץ.** ענין בזיון כמו נאצו האנשים (ש"א ב) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ועתה** אבל עתה בגלות שהגלה טיטוס את ישראל,
הוא גרוע מן מצרים ואשור, כי **א. מה לי פה נאם ה'** הכי באתי אני
בגבולם כמו שבאתי לגבול מצרים, הלא הביאוני הלום מארצי ביד
חזקה. **ב. כי לקח עמי חנם משליו יהילילו,** הלא המושלים בס יתהוללו
ויתפארו שלקחו אותם לעבדים חנם, עד שיש להם עבדים ושפחות בלא
מחיר, וזה התועלת הגדול שהיה להם מהם, נגד אשור שלא לקחם
לעבדים ושפחות, כי באפס עשקו. ומלבד כל זאת, הנה **תמיד כל היום**
שמי מנאץ, באשר יחללו את שם קדשי, באמור להם עם ה' אלה ומארו
יצאו : (מלבי"ם באור הענין)

ו לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי-אני-הוא המדבר הנני: (o)

רפ"י ידע עמי. כשאגאלם יכירו כי שמי אדון שליט ומושל כמשמעו :
לכן ביום. גאולתם יזינו כי אני הוא המדבר והנני קיימתי : (רפ"י)

מצודת דוד **לכן ידע עמי שמי.** כשיגאלו יכירו שמי לדעת כי נאה לי שמי
המורה שאני אדון שליט : **לכן ביום ההוא.** ר"ל לכן ידע ביום ההוא כי
אני הוא המדבר והמבטיח להביא הגאולה והנני קיימתי הבטחתי :
(מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **לכן,** (יען ששמי מנואץ) **ידע עמי שמי, לכן** (יען
שמושלו יהילילו) **(ידע עמי) כי אני הוא המדבר לגאלם, והנני למלא**
דברי : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ידע.** נמשך לשתיים, לכן (ידע) ביום ההוא : (מלבי"ם)

זז מה-נָאוּוּ עַל-הַהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מְשָׁמִיעַ שְׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מְשָׁמִיעַ יְשׁוּעָה אָמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ אֱלֹהֵיָּהּ:

מצודת דוד מה נאוּוּ. מה מאד נאים רגלי המבשר העולה על ההרים להשמיע הקול למרחוק ומשמיע וכו' וכפל הדבר פעמים ושלוש במ"ש לפי מרבית השלום והישועה : **אומר לציון**. המבשר יאמר לציון הנה מלך אלהיך ר"ל הראה מלכותו וממשלתו לכל העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון נאוּוּ. מלשון נאה ויופי : **מבשר**. כן נקרא המשמיע חדשות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מה נאוּוּ, מצייר כי המבשר יעלה על ראשי ההרים כמ"ש על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון, תחלה **ישמיע שלום** מן האויב, ואח"כ **מבשר טוב** שהוא בנין המקדש וצמיחת קרן דוד (שיבאר פסוק ח'), ואח"כ **משמיע ישועה** הוא קיבוץ גליות (שיבאר פסוק ט'), ואח"כ **אומר לציון מלך אלהיך** הוא התגלות מלכות שמים בכל הארץ ובכל העמים (שיבאר פסוק י'): (מלבי"ם באור הענין)

זח קוֹל צַפִּיָּה נְשֹׂאוֹ קוֹל יַחְדָּו יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ בְּשׁוֹב יְהוָה צִיּוֹן:

רש"י **לעיר** כוּפִיד. כוּפִיס שְׁמַעְמִידִין עַל הַחֻמוֹת וְהַמְגַדְלִים לְצַקֵּר וּלְרַאוֹת מִי צֶאֱלָה

מצודת דוד **קול צופיד**. קול של הצופים העומדים על המגדלים לראות ולבשר מי בא לעיר וחוזר ומפרש מה יהיה הקול ואמר כולם יחדיו ישאו קול וירננו בשמחה : **כי עין בעין**. ר"ל ראה וודאית ונאמנה וכן אשר עין בעין נראה אתה הי' (במדבר יד). **בשוב**. כאשר שב הי' אל ציון להשרות שם שכינתו כמאז : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צופיד**. ענין הבטה וראיה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **קול צפיד**, (נגד מבשר טוב) מצייר כי המבשר עומד על ההר והצופה עומד כנגדו בעבר השני, ובאותו רגע שיבשר המבשר, ישא הצופה את עיניו ויראה הדבר בעין, וישא קול לעומת המבשר קול שמחה כי ראה הדבר בעיניו, ואז הצופה עם המבשר **יחדו ירננו** (ור"ל הנביאים המבשרים וישראל הצופים). **כי עין בעין יראו**, ר"ל כי עד עתה ג"כ ראו הנביאים שיבת ציון בעין המחזה שהוא עין הפנימי הרואה

בנבואה, אבל לא בעין בשר וחוש החיצוני, אבל עתה עין בעין יראו, העין החוזה יראה בעין החושיי ובפועל שוב ה' ציון, (וכבר כתבתי כי ציון תצייר המלוכה והכהונה ובית המקדש וזה יראו בעין, וזה נגד מבשר טוב): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עין בעין. הב' בי"ת הכלי, העין תראה באמצעות העין לא ראייה שכליית, וכן במדבר (יד יד): (מלבי"ם באור המלות)

טו פָּצְחוּ רִנְנוּ יַחְדוֹ חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם כִּי-נָחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאֵל יְרוּשָׁלַם:

מצודת דוד פצחו וכו'. הבתים החרבות אשר בירושלים פתחו פה להרים קול שמחה ורננו יחדיו והוא ענין מליצה : כי נחם ה'. את עמו. במה שהביא להם הטובה : גאל ירושלים. מיד העכו"ם המושלים בה : (מצודת דוד)

מצודת ציון פצחו. פתחו פה בהרמת קול שמחה וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פצחו, בנשוא הצופים קול רנה עם המבשרים, גם חרבות ירושלים יפצחו קולם וירננו יחדו עם המרננים הקודמים שהם הצופים והמבשרים (וכבר כתבתי כי ירושלים תציין השבת ההמון וקיבוץ גליות כי נחם ה' עמו שהוא קיבוץ גליות ועיי"כ נחם ירושלים שתתישב מבניה וזה נגד משמיע ישועה): (מלבי"ם באור הענין)

זו חֲשַׁף יְהוָה אֶת-זְרוּעַ קְדָשׁוֹ לְעֵינַי כָּל-הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל-אֶפְסֵי-אֶרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ:

רס"י חשף. גלה : (רס"י)

מצודת דוד חשף ה'. גלה זרועו להכות בהם ואחז במשל מגבור המגלה זרועו להלחם מול האויב : כל אפסי ארץ. כל היושבים בקצות הארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון חשף. גלה כמו חשפי שובל (לעיל מו) : אפסי. קצות כי בקצות הארץ כאלו אפס וכלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין חשף, (זה נגד אומר לציון מלך אלהיך) ה' חשף את זרוע קדשו שהם נסים הגדולים אשר לא תשיגם זכות אדם וצדקתו כלל, ונסים האלה יראה בגלוי לעיני כל הגוים, עד שעל ידי זה יראו כל אפסי

ארץ את ישועת אלהינו, ועייז תתגלה מלכות שמים בכל העולם כולו, כי יראו שהתשועה אינה מקרית או טבעית רק היא ישועת אלהינו: (מלבי"ם באור הענין)

יֵאָדָּם סוּרוּ סוּרוּ יָצְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אֶל-תִּגְעוּ יָצְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבְרֹוּ נִשְׂאִי כָּלִי יְהוָה:

רש"י לאו מתוכה. מתוך הגלות כל נחמות האלו האחרונות אינן אלא על גלות האחרון: טמא. אל תגעו, שקץ יהיו לכם מליג' בהם: הברו. הטירו: נושאי כלי ה'. הכהנים הלויים שהיית' נושאי' כליו (של הקב"ה) במדבר (מכאן לתחי' המתים): (רש"י)

מצודת דוד סורו סורו. הכפל לומר במהירות רב סורו מארץ כשדים וצאו משם: צאו מתוכה. מתוך כל עיר שאתם בה: הברו נושאי כלי ה'. הנקו מכל טומאה אתם הנושאים כלי ה' רצה לומר כלי זיין שלכם יהיו כלי ה' שהם התורה והמצות לא חרב ולא חנית: (מצודת דוד)

מצודת ציון הברו. מלשון ברור ונקי: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין סורו סורו, מצייר איך מצום אז שיצאו מארץ העובדים לשמש וצבא השמים משני טעמים. א. מפני שהעפר עצמו טמא ועז"א צאו משם יען כי טמא אל תגעו בל תגעו בדבר טמא וזה מפני טהרת הגוף. ב. מפני טהרת הרעיון והמחשבה שא"א שיבררו מחשבותיהם אל הקדש בעודם בין עובדי כו"מ, ועז"א צאו מתוכה הברו לב ומחשבה, אתם נושאים כלי ה': (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צאו משם, צאו מתוכה, משם מורה המקום. ומתוכה מורה העם הגרים שם, צאו מן המקום (בראשית יט) קומו צאו מתוך עמי (שמות יב). חברו על טהרת המחשבה, בר לבב, עם נבר תתברר: (מלבי"ם באור המלות)

יֵבֶה כִּי לֹא בְּחַפְזוֹן יִצְאוּ וּבְמִנוּסָה לֹא תִלְכוּן כִּי-הִלֵּךְ לְפָנֵיכֶם יְהוָה וּמֵאִסְפְּכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (o)

רש"י כי הולך לפניכם. שני דברים שצסוף המקרא הזה מיישזין שני דברים שצבראשו. כי לא צחפזון תלאו. מה טעם, כי הולך לפניכם ה' לנחותכם הדרכ ומי ששלוחו מקדים לפניו לנחותו הדרכ אין יציאתו צחפזון.

וזמנוסה לא תלכון. לפי שמאסיפכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחלשים ואת הנכשלים וכן הוא אומר ציהושע והמאסף הולך אחרי הארון : (כ"ז)

מצודת דוד **כי לא בחפזון**. אלא לא תצאו בחפזון ובהלה ר"ל עם כי אמרתי שתסורו משם במהירות מ"מ לא תצאו בבהלה כאדם המפחד ולא תלכון במנוסה ורדיפה כאדם הבורח : **כי הולך וכו'**. כי ה' הוא ההולך לפניכם והוא המאסף ללכת אחריכם וא"כ תהיו בטוחים ביותר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כי**. אלא : **בחפזון**. ענין מהירת הבהלה : **ובמנוסה**. מלשון ניסה ורדיפה. **ומאסיפכם**. ההולך אחר המחנה נקרא מאסף וכן מאסף לכל המחנות (במדבר י) וזהו לפי שהוא מאסף כל הנכשלים הנשארים באחרונה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי לא בחפזון** הנחפו נחפו אל הדבר, והנס נס מן הדבר, והנה יציאת מצרים היציאה עצמה היתה בחפזון, כמ"ש כי בחפזון יצאת ממצרים, כי נחפזו אל הטובות הגדולות מהתגלות השכינה בעמוד אש וענן ויתר הישועות שלא השיגו עד בואם אל הר ה' חורבה. והליכתם בדרך אח"כ, היה במנוסה, כי אח"כ רדפו מצרים אחריהם, אבל לעתיד לא יהיה כן, ומפרש **כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה'**, ואל מי תחפזו, הלא לא תצטרכו ללכת אחריו עד הר האלהים כי ילך לפניכם, וכן **לא תלכו בדרך במנוסה מפני האויב שאחריכם, כי מאספכם יהיה אלהי ישראל**, הוא ילך אחריכם כמאסף ההולך אחר המחנות ומלפני מי תנוסו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ה'**, **אלהי ישראל**. ה' יקרא מצד שהוא מנהיג העולם כולו, ואלהי ישראל מצד השגחתו הפרטית על ישראל, המאסף שילך אחר המחנות להצילם מאויב רודף אחריהם, יהי אלהי ישראל, נגד האויב. ולפניהם שילך להאירם באור החיים יהיה מצד שהוא ה' כי באור הזה ילך אז העולם כולו : (מלבי"ם באור המלות)

יג הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד:

כ"ז הנה ישכיל עבדי. הנה צאחרית הימים יכליח עבדי יעקב לדיקים
צב : (כ"ז)

מצודת דוד **הנה ישכיל עבדי**. אז יצלח עבדי ישראל וקראם כולם בלי יחיד

כדרך המקרא במקומות רבות : **ירוס וכו'**. יהיה רס ונשא וכו' וכפל הדבר במ"ש לפי מרבית הגדולה והממשלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישכיל. הוא ענין הצלחה כי המצליח בדבר נראה כאלו עשה מעשהו בהשכל וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה ישכיל עבדי, ר"ל אז בעת ההיא ישכיל עבדי ישראל ויצליח, בעת ההיא ירום מאד, בעת. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ירום ונשא וגבה. רס ונשא מציין המקום, רס נקודת הרום, ונשא העתק הדבר מן השפל אל הרום, וגבה מציין גובה הדבר עצמו, למשל עץ ארוז כולו גבוה, ורס מצד ראש העץ, ונשא אם הולך וגדל עוד, ובמליצה זו יציין ברם ונשא מעלת שררותו וכבודו מעלה מקומית ובגובה מציין מעלתו מצד עצמו בחכמה ודעת ויראת ה' : (מלבי"ם באור המלות)

יד **כַּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ עָלֶיךָ רַבִּים כֵּן-מִשְׁחַת מְאִישׁ מְרָאֵהוּ וְתָאָרוּ מִבְּנֵי אָדָם:**

רפ"י **כַּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ**. כַּאֲשֶׁר תִּמְהוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים רַבִּים זֵרֹתָם שְׁפֹלוֹתָם וְאָמְרוּ זֶה אֵל זֶה כִּמָּה מִשְׁחַת מְאִישׁ מְרָאֵהוּ (שָׁל יִשְׂרָאֵל) לֹא מֵה תֹאֲרֵם הַשּׁוֹךְ מִשְׁאֲרֵי בְנֵי אָדָם כֵּן כַּאֲשֶׁר אֲנַחֲנוּ רוֹאִים זַעֲיִנֵנוּ : (רפ"י)

מצודת דוד כאשר שממו. כפי שיעור מרבית התמהון אשר תמהו רבים על שפלותם באמרם הן אמת נשחת מראהו ממראה איש ותארו משונה מתואר בן אדם ר"ל אין בו לא ממשלה ולא גבורה ולא אמצות הלב : (מצודת דוד)

מצודת ציון שממו. ענין תמיהה כמו פנו אלי והשמו (איוב כא) : **כן**. ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז) : **מראהו**. הוא זיו קלסתר פנים בלובן ובהירות. **ותארו**. הוא צורת הפרצוף : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אשר שממו עליך רבים, בעת שרבים ישוממו ויתמהו עליו לאמר כן משחת וכו' בעת ההיא תהיה הצלחתו בתכלית הגדולה, **כן משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם**. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כאשר. בעת אשר, ויהי כאשר הקריב אברם לבא מצרימה : **כן כן**. דמיון הערך השווה כשני כפ"י הדמיון, כעם ככהן : **משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם**. המראה מציין הצבע, והתואר בנין הפרצוף במחוגה מתוארת, למשל תואר החוטם הלחיים וערכם

בערך הגוף, ויש הבדל בין איש ובני אדם, איש כולל כל יש ונמצא, ובני אדם מציין מין האדם. אומר מצד התואר דומה כתואר בהמה לא כתואר אדם. ומצד הצבע (שימצאו בע"ח שצבעם יפה מאד) צבעו משונה מכל יש ונמצא (מלבי"ם): באור (המלות)

טו כֵּן יִזֶה גוֹיִם רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מַלְכִים פִּיהֶם כִּי אֲשֶׁר לֹא-סֹפֵר לָהֶם רְאוּ וְאֲשֶׁר לֹא-שָׁמְעוּ הַתְּבוֹנָנוּ: (o)

רפ"י כֵּן יִזֶה גוֹיִם רַבִּים. כֵּן עֵתָה גַם הוּא תִגְזַר יָדו ויִדֶה אֶת קִרְנוֹת הַעֲכוּ"ם אֲשֶׁר זִירוּהוּ: יִקְפְּצוּ. יִסְגְּרוּ פִיהֶם מֵרֹב תִּימָהוֹן, כִּי כְּזוֹל אֲשֶׁר לֹא סוֹפֵר לָהֶם עַל שֶׁסָּם אִדָּם רָאוּ זֶו: הַתְּבוֹנָנוּ. אֲסַתְּכִלוּ: (רפ"י)

מצודת דוד כֵּן יִזֶה גוֹיִם רַבִּים. כִּמְרַבִּית הַשִּׁיעוֹר הַזֶּה בַּעֲצֻמוֹ יִמְשׁוֹל ויִגְבֵר יָדו ויִאֲמֹץ לִבּוֹ לַהֲזוֹת וּלְטַפֵּף דְּמֵי עַמִּים רַבִּים עֲכוּ"ם: **עליו יקפצו מלכים פיהם**. עַל הַדָּבָר הַזֶּה יִסְגְּרוּ מַלְכֵי הַעֲכוּ"ם אֶת פִּיהֶם לִבְלֵי דָבָר מֵאוֹמָה מְרֹב הַתְּמָהוֹן: **כי אשר לא סופר להם ראו**. ר"ל בַּעֲיִנֵיהֶם רָאוּ הַגְּדוּלָה וְהַמְּמִשְׁלָה עוֹד יוֹתֵר מִמָּה שֶׁסוֹפֵר לָהֶם כִּי הוֹסִיף עַל הַשְּׁמוּעָה. **ואשר לא שמעו**. כִּפֵּל הַדָּבָר בַּמִּישׁ: **התבוננו**. הַסַּתְּכִלוּ בַּהֲבֵנַת אִמְתַּת הַדָּבָר כִּפִּי מֵה שֶׁהִיא: (מצודת דוד)

מצודת ציון יִזֶה. מִלִּי הַזֹּאֵה וְהַטְּפָה כִּמוֹ ויִזֶּ נִצַּחַם עַל בַּגְּדֵי (לִקְמֹן סג): **יקפצו**. עֲנִין סִגִּירָה כִּמוֹ וְעוֹלְתָה קִפְצָה פִּיהָ (אִיּוֹב ה): **התבוננו**. עֲנִין הַסַּתְּכִלוֹת יִתִּירָה כִּמוֹ וְאֲתַבּוֹן אֵלָיו בְּבוֹקֵר (מִ"א ג): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כֵּן יִזֶה גוֹיִם רַבִּים, כִּמוֹ שֶׁמִּשְׁחַת מֵאִישׁ מֵרָאֵהוּ כֵּן יִזֶה גוֹיִם רַבִּים, שֶׁגְּבוּרָתוֹ לַהֲזוֹת גוֹיִם רַבִּים תִּהְיֶה בַּתְּכִלִּית הַגְּבוּרָה כִּמוֹ שֶׁמָּה שֶׁהִיא מֵרָאֵהוּ מִשְׁחַת מֵאִישׁ הִיא גִּי"כ בַּתְּכִלִּית הַשְּׁפִלוּת, שֶׁלִּפִּי גוֹדֵל שְׁפִלוּתוֹ תַּחֲלָה כֵּן תִּהְיֶה הַתְּנַשְׂאוֹתוֹ אַחִ"כ, **עליו יקפצו מלכים פיהם**, בַּעַת יִזֶה הַעֲכוּ"ם שֶׁהַדָּרֵךְ הוּא שֶׁמִּלְכֵיהֶם יִרְיְבוּ בַּעֲדָם, אֲבֵל עָלָיו יִסְגְּרוּ פִּיהֶם ויִשְׁתַּוְּקוּ, **כי אשר לא ספר להם ראו**, ר"ל כִּי הַבִּלְתִּי אֲפִשֵׁר יִהְיֶה בְּשֵׁנֵי פָנִים. **א**. בִּלְתִּי אֲפִשֵׁר בַּמְּצִיאוֹת בַּפּוּעֵל. **ב**. בִּלְתִּי אֲפִשֵׁר בַּמְּחֻשְׁבָה. הַבִּלְתִּי אֲפִשֵׁר בַּמְּחֻשְׁבָה הוּא רַק קִיבּוּץ הַחַיּוֹב וְשִׁלִּילָה בְּנוֹשֵׂא אֶחָד כִּמוֹ מַחֻגָה מְרֹבֵעַ, אֲבֵל הַבִּלְתִּי אֲפִשֵׁר בַּמְּצִיאוֹת הוּא אֲפִשֵׁר בַּהֲגִיוֹן, כִּמוֹ שִׁיעוֹף אָדָם לִשְׁמַיִם הוּא בִּלְתִּי אֲפִשֵׁר בַּמְּצִיאוֹת וּמִ"מ הוּא אֲפִשֵׁר בַּמְּחֻשְׁבָה, כִּי אֵין מוֹשֵׁג הַעֲפִיפָה סוֹתֵר לְמוֹשֵׁג אָדָם, יֹאמֵר כִּי הַפְּלִיאָה הַזֹּאת מֵהַצִּלְחַת יִשְׂרָאֵל הִיא עַד עֵתָה אֲצִלֵּם בִּלְתִּי אֲפִשֵׁר בַּמְּצִיאוֹת כִּי לֹא קָרָה עוֹד כֹּזֵאת וְעִזִּיא אֲשֶׁר לֹא סִפֵּר לָהֶם שֶׁקָּרָה בַּפּוּעֵל רָאוּ עֵתָה בַּחוּשִׁיָהֶם, ויִוֹתֵר מִזֶּה כִּי הִיא אֲצִלֵּם כַּדָּבָר בִּלְתִּי אֲפִשֵׁר בַּמְּחֻשְׁבָה, כִּי לֹא יִכְלוּ לְצִיֵּר דָּבָר כֹּזֵה בַּמְּחֻשְׁבָתָם וְלַהֲבִינוּ עַד עֵתָה שֶׁעַם חִלַּשׁ וְנִבְזָה יִתְנַשֵּׂא

כ"כ, ועתה אשר לא שמעו התבוננו: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **לא ספר, לא שמעו**. הבלתי מסופר אפשר להשמע אם יסופר, והבלתי נשמע בלתי אפשר לצייר במחשבה כלל, וההבדל בין בלתי אפשר במציאות ובלתי אפשר ההגיוני בארתיו בחבורי על חכמת ההגיון: (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-נג

א מי האמין לשמעתינו וזרוע יהוה על-מי נגלתה:

כ מי האמין לשמועתינו. כן יאמרו העכו"ם איך לרעהו אילו היינו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואים אין להאמין: וזרוע ה'. כזאת בגדולה והוד על מי נגלת' עד הנה: (כ"י)

כז מי האמין לשמועתנו. אז יאמרו בגוים עד הנה לא ראינו הדבר בעינינו מי מכולנו האמין אל השמועה אשר שמענו ממרבית הגדולה והממשלה הבאה לישראל: וזרוע ה'. חוזק כח זרוע ה' בעבור מי נגלתה מימות עולם לשנאמין שגלה זרוע עוזו בעבור ישראל: (מצודת דוד)

כח על מי. בעבור מי: נגלתה. מלשון גלוי: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **מי האמין**, מוסב למעלה, מפרש מדוע לא סופר להם ולא ציירו להם אפשריות דבר הזה עד עתה, אומר עד עתה חשבו זה לדבר בלתי אפשר משני טעמים. **א**. מצד עצם השמועה עצמה כי הנסים והמופתים שישמעו עתה כולם הם רחוקים מטבע המציאות אשר לא האמינו עד עתה שיעשה ה' מופתים כאלה, ועז"א מי האמין לשמועתנו. **ב**. מצד העם שבעבורו נעשו המופתים האלה ועליו זרוע ה' נגלתה, כי לא האמינו שיתגלה ה' על עם זה השפל בעיניהם, ועז"א וזרוע ה' על מי נגלתה: (מלבי"ם באור הענין)

כט ויעל פיו ויכשרש מארץ ציה לא-תאר לו ולא הדר ונראהו ונחמדהו:

רס"י ויעל כיונק לפניו. העם הזה לפני צא לו הגדולה הזאת עם ספל היה מאד ועלה מאליו כיונק מיונקת האילנות : וכשורש. עלה מארץ ציה : לא תאר. היה לו מתחלה ולא הדר : ונראהו ולא מראה ונחמדהו. וכסראינוהו מתחלה באין מראה היאך נחמדהו, ונחמדהו תמוה הוא : (רס"י)

מצודת דוד ויעל כיונק לפניו. לפני בא לו הגדולה ההוא עלה כענף היוצא מן האילן שאין לו יניקה מן הקרקע אלא מן האילן רצה לומר לא היה לו השפעה אחרת : **כשורש מארץ ציה**. ר"ל מעט ההשפעה שהיה לו מעצמו כלה ואבד במעט זמן כשורש היוצא מארץ ציה ושממה מבלי לחלוחית מים שחיש מהר ימולל ויבש : **לא תואר לו ולא הדר**. ר"ל ההשפעה לא היתה שלימה ומהודרת כשורש היוצא מארץ ציה שאין לו לא תואר ולא הדר : **ונראהו ולא מראה**. וכאשר הסתכלנו בו לא מצאנו בו מראה מפואר שנחמדהו על ידו ר"ל לא מצאנו בו לא גבורה ולא אמצות הלב לחמדו בעבורה ולזה היינו מתעבים אותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון כיונק. ענף רך היוצא מהאילן כמו ראש יונקותיו (יחזקאל יז) : **ציה**. שממה ויבשה : **הדר**. ענין יופי : **ונהמדהו**. הוי"ו היא במקום שיין וכן ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו לי תרומה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויעל, מצייר שפלת האומה בציור האילן, שלפעמים העץ חזק מצד עצמו אם הוא עץ ישן עב וחזק, ולפעמים גם הנטע היונק יהיה חזק, ע"י ששרשו מושרש במקום מים וארץ שמנה, שאז הוא מתקיים ע"י שרשו, אבל הנטע הזה אינו חזק מצד עצמו, כי **עלה כיונק לפניו**, יונק רך וחלוש, ולא מצד שרשו כי עלה **כשורש מארץ ציה** ויבשה, (והנמשל האומה תהיה תקיפה או מצד עצמה אם הוא עם גדול חזק עצום ורב, או מצד שרשה אם כבר מושרשת ומושלט מימים רבים, לעומת זה אבדה מעלת ישראל אם מצד עצמם שהיו חלשים ומועטים, אם מצד שרשם שהוא רק מארץ ציה מדור המדבר ומימי קדם ומעת ההיא והלאה לא דרך כוכב מיעקב). **לא תאר לו** לפעמים גם היונק הרך יהיה חשוב ע"י יופיו וצורתו, וזה ע"י שי"ל **תואר** והוא בנין האילן בגבהו וישרו ושוו בדיו ושריגיו, או ע"י שי"ל הדר והוא מראהו וצבעו הנושא חן, אבל הוא **לא תאר לו ולא הדר** (והנמשל לפעמים תצלח גם אומה קטנה למלכות ע"י שיש ביניהם חכמי לב חכמי חרשים סוחרים עשירים וכדומה אבל גם זה לא נמצא לאומה זו) ולא זאת לבד כי גם **ונראהו ולא מראה** שלא נוכל ליחס לו שום מראה כלל, כי הוא משחת מכל ומגונה מאד וא"כ איך **נחמדהו** להכיר ממשלתו : (מלבי"ם באור הענין)

ג נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי וכמסתר פנים ממנו

רס"י נבזה וחדל אישים. היה, כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ואף כאן הנה יסכיל עבדי צבית יעקב אמר יסכיל ל' הכלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו מסכיל (ס"א יח) : וכמסתיר פנים ממנו. מרוב צקתם וספלותם היו כמסתיר פנים ממנו חבוקי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כחדם מנוגע סמסתיר פניו וירא מהבטי : (רס"י)

מצודת דוד נבזה וחדל אישים. על כי היה נבזה בעיני כל והיה חדל מאנשים כי לא היה מי מהעכו"ם מתחבר עמו לגודל שפלותו והיה בעל מכאובות וידוע ומוחזק לכל כבעל חליים ולא היינו יכולים לראות בפניו כאלו הסתיר פניו ממנו לבל ראותו ר"ל שהיה בכל עת ממונה בגלות וביסורין ובשפלות עד שהיינו ממאסים להסתכל בפניו : **נבזה ולא חשבנהו**. ר"ל לכן היה נבזה בעינינו ולא היינו מחשיבים אותו כי אמרנו יד ה' עשתה זאת כי מאס בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וחדל. ענין מניעה : אישים. אנשים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נבזה אחר שצייר איך חסר כל המעלות מוסיף לצייר איך היו לו עוד כל החסרונות, שהוא נבזה מצד תכונותיו הנפשיות והמוסריות, וחדל אישים מצד טבע גופו אינו מתדמה לאישים אחרים כלל, והנה יש מי שחסרו לו המעלות הטבעיות והנפשיות, ומ"מ הוא בריא אולם כי גם הבע"ח הבלתי מדבר גופו בריא וחזק אבל ישראל הוא איש מכאובות וידוע חלי, ר"ל איש מכאובות ע"י אחרים שהכל מכים ומכאיבים אותו במכות אכזריות, וידוע חולי מעצמו יש בו חולי מתדבקת מושרשת בו מיצירתו, וכמסתיר פנים ר"ל הנה הטבע נותן שמי שהוא בתכלית העוני והיסורים הכל מרחמים עליו, אבל הוא דומה כדבר מאוס ומגונה, והכל מסתירים פניהם ממנו שלא להסתכל בו, ולא תאמר שההסתרת פנים באה ע"י שמרגישים בצערו כמו שמסתתרים מראות פני הכואב ומצטער, לא כן כי זה בא מצד שהוא נבזה ולא חשבנהו להרגיש בצערו כלל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מכאב, חלי. הכאב יציין הרגשת הגוף את הכאב ויבא לרוב גם על ידי הכאה מבחוץ. והחולי הוא רק על שהורסה הגויה בבריאות הפנימית : (מלבי"ם באור המלות)

יד אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה:

רס"י **אכן חליינו הוא נשא.** אכן ל' אצל בכל מקום אצל עתה לנו רואים
שלא מחמ' שפלותו צא לו אלא מיוסר היה ביסורין : ואנחנו חשבונו. לנו
היינו סבורים שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה
מפסעינו ומדוכא מעונותינו : (רס"י)

מצודת דוד **אכן חליינו הוא נשא.** אבל באמת לא מאס בו ה' כי כל חלי וכל
מכאוב אשר סבל הכל בא מפאת עצמינו מה שהיינו מחליאים ומכאיבים
אותו ברוע בחירתנו : **ואנחנו חשבנוהו.** אבל אנחנו טעינו וחשבנו אותו
לנגוע ומוכה מאלהים כי מאס בו ועל ידו הוא מעונה ביסורים : (מצודת
דוד)

מצודת ציון **נשא.** מלשון משא וסבל : **נגוע.** ענין חלשות וכשלון וכן וינגעו
יהושע וכל ישראל (יהושע ח) : **ומעונה.** מלשון עינוי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אכן חלינו הוא נשא,** ר"ל האומות הקדמונים עובדי
כוכבים היו מיחסים לישראל שני ענינים. **א.** חולי פנימית והוא שהיו
חושבים עליהם שנפשם חולה ובלתי ראויה לקבל שום מדה טובה ושום
שלמות לא מעלות אנושיית ולא למוד המדעים ולא תכונת המוסר, ועיי"כ
לא היו מניחים אותם לשום משרה ומעלה כי היו אומרים שנפשם חולה
מלקבל שום למוד ומדה ישרה, אבל עתה יראו כי החולי הזה לא היה
נטוע במ עצמם, כי סבת החולי הזאת היה העוני והשפלות, שלכן נאטם
לבבם ואבדו כל מדה טובה, עד שהחולי הזאת לא תתיחס לישראל, רק
להעכו"ם שסבבו אותה על ידי שהשפילו אותם עד קצה השפלות, וז"ש
אכן חלינו הוא נשא אנחנו סבבנו לו החולי הזאת. **ב.** מכאוב חיצוני
שלפעמים היו העכו"ם מכאיבים ומכים את ישראל ביסורים משונים
למען ימירו את דתם לעבוד עבודת השמש והירח, והיו אומרים שישראל
עצמם מוכנים למכאובים כאלה עיי פשיעתם, ועתה ראינו כי רק
מכאובינו סבלם, שאנחנו סבבנו להם אלה המכאובים בפשיעתנו, **ואנחנו**
חשבנוהו נגוע מכה אלהים (זה נגד החולי הפנימית), ומעונה אלהים (נגד
המכאוב והמכות), חשבנו שזה מגיע לו מאלהים, אבל באמת. (מלבי"ם
באור הענין)

ג **והוא מחלל מפשענו מדכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחברתו**
נרפא-לנו:

רס"י **מוסר שלומינו עליו.** צאו עליו יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה
מיוסר להיות שלום לכל העולם : (רס"י)

מצודת דוד **והוא מחולל מפשעינו.** האמת שהוא מה' אבל לא באה בעבור מאסו בו ברוע מעלליו אך בעבור פשעינו נתמלא חלחלה להיות פשעי כל העכו"ם מתכפרים בהיסורין הבאים עליו : **מדוכא מעונותינו.** כפל הדבר במ"ש : **מוסר שלומנו עליו.** היסורין הראויים לבוא עלינו למרק העון להתמיד שלומנו הנה באו עליו : **ובחבורתו.** עם החבורה שבא עליו נרפא לנו נגעי העון כי בזה נתכפרו והלכו להם והוא כפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והוא.** הוי"ו הוא במקום או : **מחולל.** מלשון חיל וחלחלה : **מדוכא.** ענין שבר וכתיתה : **מוסר.** מלשון יסורין : **שלומינו.** מלי שלום : **בחבורתו.** מלשון חבורה ומכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והוא מחלל,** (בחולי פנימית) **ע"י פשעינו, ומדוכא** (במכאובים חיצוניים) **על ידי עונותינו,** (והכונה כי יש הבדל בין עון ופשע, העון הוא ע"י טעות השכל, והפשע הוא מצד המרד, והנה בעת שהיו ישראל מדוכאים, שהוא העת שהכאיבו אותם העכו"ם במכאובים ויסורים להעבירם מדתם אל דת עכו"ם, היה זה ע"י העון וטעות שכלם, שחשבו שעושים מצוה בזה, וכי יביאו אותם עי"כ אל אושר הנפש, וזה נקרא עון, אבל בעת שהיה ישראל מחולל בחולי פנימית, שהוא בעת שלא הכו אותם במכאובים לכפותם אל עבודת כו"ם, רק בכל זה מנעו מאתם כל טובה עד שנחלו בנפשם כנ"ל (ד') זה היה ע"י פשע ומרד ורוע לב כי זה לא עשו כלל בעבור האמונה). **מוסר שלומנו עליו** ר"ל בעת שהיה שלום אל העכו"ם היו מיסרים את ישראל בחשבם שבזכות זה שהם מצירים לישראל יאריך שלומם עד שישראל נושא מוסר שלומם, יסורים של שלומם ובעת שפגעה אותם רעה וצרה לא היו נותנים אל לבם שזה להם עונש על שמריעים לנקיים האלה, כי בהפך היו אומרים שה' מעניש אותם על שלא הרעו לישראל ביותר ועל שהניחו להם שם ושארית, עד שחושבים כי **בחברתו** של ישראל **נרפא להם** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **פשעינו, עונותינו.** ההבדל בין פשע עון מבואר (למע' א' כח. נו"ן א'). ופי' המבארים שישראל סבלו כדי לכפר עונות העכו"ם רחוק מן השכל, שיסבול הבלתי חוטא בעבור החוטא. ושירפא החולה במה שמכים את הבריא : (מלבי"ם באור המלות)

וְכָל־כֹּחַ־כַּחַשׁ־לְעֵינֵינוּ־אִישׁ־לְדַרְכּוֹ־פְּנֵינוּ־וַיְהִי־הָפְגִיעַ־בּוֹ־אֶת־עֵוֹן־כָּל־נוֹ:

רס"י **כולנו כלאן העינו.** עתה נגלה : **הפגיע בו.** נעתר על ידו ונתרלה על עון כולנו שלא החרי' עולמו, הפגי' אספריא"ר בלע"ז ל' תחינה : (רס"י)

מצודת דוד **כולנו כצאן תעינו.** ר"ל כי כן היה בידינו עון רב כי כולנו תעינו מדרך האמת והישר כדרך הצאן כשאחת מהן תועה מהדרך כולן נמשכות אחריה ותועות עמה ור"ל ולפי שאבותינו תעו מדרך האמת לזה נמשכנו גם אנחנו אחריהם : **איש לדרכו פנינו.** ר"ל והלואי היינו כהצאן הזה שרחילא בתר רחילא אזלא בדרך המוטעה אבל אנחנו לא כן היינו אלא כל אחד פנה לדרכו לא ראי זה כראי זה וכולם מקולקלים וא"כ יש בידינו עון רב : **וה' הפגיע בו.** המקום הפגיע בו עם העון של כולנו ר"ל העון שלנו הוא המכה בו ומייסרו בגזירת המקום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תעינו.** מלשון תועה : **פנינו.** מל' פניה : **הפגיע.** ר"ל הפגיש בו לרעה להכותו וכן גש ופגע בו (ש"ב א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כלנו,** ועתה אנו רואים כי כולנו טעינו בזה ויסרנום שלא כדין, **כלנו כצאן תעינו** זה מגביל נגד העת שהיו מיסרים אותם ביסורים לכופם אל עבודת כו"ם כמ"ש והוא מדוכא מעונותינו, בזה היינו דומים כצאן התועים ע"י הרועה המתעה אותם, כי כן הסיתו אותנו אז כהני הבעל והאשרה הם אמרו לנו שיחשב לנו לצדקה מה שניסר את העם. **איש לדרכו פנינו,** זה מגביל נגד והוא מחולל מפשעינו, שמה שהרעונו להם בלעדי זאת היה להנאת עצמינו לקחת ממונם וכדומה ובזה פנה כ"א לדרכו למלא תאות לבו, **וה' הפגיע בו את עון כלנו** ר"ל הוא היה המטרה לחצי חטאתינו, החטאים שלנו היה מה שהצרנו והכאבנו את העם הזה בחנם, עד שיומלץ שכל חטאתינו פגענו בו : (מלבי"ם באור הענין)

גז נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כְּשֶׁה לְטֹבַח יוֹבֵל וְכִרְחַל לְפָנָי גִּזְזִיָּה
נְאֻלְמָה ולא יפתח פיו:

רס"י נגש והוא נענה. נגש הנה בנוגסים ודוחקים : והוא נענה. צאונאלת דברים שורפכלרי"ן זלע"ז : לא יפתח פיו. סובל היה וסותק כמו הָסָה אָסַר לְטֹבַח יוֹבֵל וְכִרְחַל אָסַר לְפָנָי גִּזְזִיָּה נְאֻלְמָה : לא יפתח פיו. מוסב על סָה לְטֹבַח יוֹבֵל : (רס"י)

מצודת דוד **נגש והוא נענה.** בעבור זה היה נלחץ לקחת עשרו או היה הוא נענה בעינוי הגוף אם דל הוא ואין ידו משגת : **ולא יפתח פיו.** להתלונן ולהתרעם על הדבר כי פחד פן יוסיפו סרה : **כשה לטבח יובל.** והיה כשה המובא אל הטבח וכרחל העומדת לפני הגוזז צמרה שהרחל היא נאלמה ולא תצעק בקולה והשה לא יפתח פיו וכן לא התלונן המעונה הנמשל לשה המובל לטבח ולא התרעם המנוגש הנמשל לרחל הגוזזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נגש. נלחץ ונדחק לקחת עשרו כמו נגש את הכסף (מ"ב כג) : **והוא.** הוי"ו היא במקום או : **נענה.** מלשון עינוי : **לטבח.** לשחיטה : **יובל.** כמו יובל שי (לעיל יח) : **גוזזיה.** ענין כריתת הצמר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין נגש, בעת נגשו אותו עכו"ם וגם **נענה** מאתם בענוים מ"מ **לא פתח פיו,** גם בעת אשר הילד הקטן היה דומה **כשה לטבח יובל** והאם היתה דומה כרחל לפני גוזזיה נאלמה, גם בעת שלקחו העכו"ם כספם ובגדיהם עם ילדיהם הרכים מ"מ ולא יפתח פיו : (מלבי"ם באור הענין)

חנ **מַעְצָר וּמִמְשַׁפֵּט לְקַח וְאֶת-דָּוָרוֹ מִי יְשׁוּחָח כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים מִפְּשַׁע עַמִּי** **נָגַע** **לְמוֹ:**

רש"י **מעוצר וממשפט לוקח.** הנביא מבקר ואומר כי זאת יאמרו העכו"ם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כְּשִׁירְאוֹ כְּסִנְלַקַּח מִן הָעוֹלָם שֶׁהִיא עוֹלָם בֵּית וּמִמְשַׁפֵּי הַיְסוּרִין שֶׁסָּבַל עַד עַתָּה : וְאֵת דָּוָרוֹ. שְׁנַיִם שֶׁעָבְרוּ עָלָיו : מִי יְשׁוּחָח. אֵת הַתְּלָאוֹת אֲשֶׁר מִלְּאוּהוּ כִּי נִגְזַר הָיָה מִתְחִילָה וְגוֹלָה מֵאֶרֶץ חַיִּים הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִפְּשַׁע עַמִּי בָּא הַנֶּגַע הַזֶּה לְכַדִּיקִים שָׂבָהם : (רש"י)

מצודת דוד **מעוצר וממשפט לוקח.** ממקום המאסר שהיה שם עצור וכלוא וממקום המשפט שהיה נדון שם הנה נלקח לנגשו או לענותו ולא פטרוהו בלא כלום : **ואת דורו מי ישוחח.** מי יוכל לספר כל התלאות אשר עברו עליו בכל ימי דורו : **כי נגזר מארץ חיים.** כי סוף הדבר היה אשר נכרת מארץ חיים כי התלאות היו סיבה לקרב מיתתו : **מפשע עמי נגע למו.** כן יאמר כל אחד הנה לא באה עליהם הנגע בעוונם כי באה מפשע עמי או עמי פשעו בהם לענותם ברוע בחירתם או הם היו מנוגעים לכפר פשעי עמי : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעוצר. מקום המאסר שהיה כלוא ומעוכב שמה וכן והוא עודנו עצור (ירמ' לג) : **ישוחח.** ענין ספור ואמירה כמו במעשה ידיך אשוחח (תהלים קמג) : **נגזר.** ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג) : **נגע.** ר"ל כשלון וחלשות : **למו.** להם ולפי שכל הענין מדבר בלשון יחידי על כלל האומה לכן אמר למו לגלות שעל הכלל ידבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מעצר, ולא תאמר כי זאת עשו להם שוללים או שודדים יחידים שלא במשפט, כי **מעצר וממשפט לקח** מן העוצר והמושל ומן מקום המשפט נלקח אל העינוי והיסורים, שהובילו את הנענה תחלה אל המושל ומקום המשפט של עכו"ם ושם חרצו דינו להענות ולהתיסר, ולא תאמר שהיה זה מפני שמצאו לו עון אשר חטא שבעבורו גזרו עליו

כן, לא כן, כי את דורו מי ישוחח, סדר הכתוב את דורו אשר מפשע עמי נגזר מארץ חיים מי ישוחח נגע למו הגם שע"י פשע העכו"ם והעלילות אשר העלילו עליהם נגזר הנידון מארץ חיים וחרצו עליו משפט מות, מ"מ מי ישוחח את דורו נגע למו מי הוא שיוכל לשיח ולספר איזה נגע וחטא אל הדור ההוא שהומתו בחנם, הלא אנחנו יודעים כי לא חטאו מאומה (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעצר. מענין זה יעצר בעמי, על המושל העוצר בעם, ר"ל שלא היה ע"י התפרצות ההמון רק במעמד המושל העוצר במו וע"י משפט. וישוחח ענין שיחה וספור, מי יספר נגע למו, וכי נגזר מארץ חיים מפשע עמי הוא מאמר מוסגר (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּתֵּן אֶת-רְשָׁעִים קְבָרוֹ וְאֶת-עֹשֵׂיר בְּמִתּוֹ עַל לֹא-חֶמֶס עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בְּפִיו:

רש"י ויתן את רשעים קברו. מסר את עצמו להקבר ככל אשר יגזרו עליו רשעי האומות שהיו קונסין עליהם הריגה וקצורת חמורים צמעי הכלבים : את רשעים. לדעת הרשעים נתראה ליקבר ולא יכפור זאלהי חיים : ואת עשיר צמותיו. ולדעת המושל מסר עצמו ככל מיני מות שגזר עליו על לא ראה לקבל עליו כפירה לעשות רעה ולחמוס חמס ככל הגוים אשר היה גר ציניהם : ולא מרמה צפיו. לקבל עליו עבודת כו"ם: (רש"י)

מצודת דוד ויתן את רשעים קברו. מסר עצמו להקבר עם הרשעים ודומה להם בענין רע ובבזיון ר"ל לא רצה לעבור על דת להנצל מזה : ואת עשיר במותיו. מוסב על מלת ויתן לומר שמסר עצמו להסכים עם דעת העשיר המושל בכל מיני מיתות שגזר עליו למען יעמוד באמונתו : על לא חמס עשה. ר"ל ובחנם גזר עליו המיתה לא על החמס שעשה ולא על המרמה שבפיו כי לא עשה החמס ולא דבר מרמה ובעלילה בא : (מצודת דוד)

מצודת ציון עשיר. ר"ל מושל כי על פי הרוב ימשול העשיר : במותיו. מלשון מיתה :

מלבי"ם - באור הענין ויתן, ובכ"ז הגם שאנו יודעים שלא חטאו נתנו את קברו עם קבר רשעים, כאילו מת ע"י רשע ואת (קבר) עשיר (נתנו את רשעים) במתיו על לא חמס עשה, ר"ל גם בעת המיתו את העשיר מישראל כדי לקחת את ממונו מ"מ נתנו את קברו אצל קבר רשעים שידמה שהמיתוהו מתוך חטאו הגם שהוא מת על לא חמס עשה, ולא מרמה בפיו שלא רצה לרמאות ולכפור בהי אלהיו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ויתן. פועל סתמי, מוסב על העוצר והשופט. וקברו נמשך לשתים ואת קבר עשיר : (מלבי"ם באור המלות)

וַיְהִי הַחֶפֶץ דְּכָאוֹ הַחֲלִי אִם-תְּשִׂים אֶשֶׁם נִפְשׁוֹ יִרְאֶה זֶרַע יֶאֱרִיךְ יָמִים וְחֶפֶץ יִהְיֶה : **יְהִי** : **בִּידוֹ** : **יִצְלַח** :

רפ"י וה' חפץ דכאו החלי. הקב"ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך החלה אותו : **אם תשים אשם נפשו וגו'.** אמר הקב"ה אראה אם תהא נפשו נותנת ונמסרת בקדושתי להשיבה לי אשם על כל אשר מעל אגמל לו גמולו ויראה זרע וגו' אשם זה לשון כופר שנותן אדם למי שחטא לו אמינד"א בלע"ז כענין שנא' בפלגתים אל תשיבו אותו ריקס כי השב תשיבו לו **אשם** : **(רפ"י)**

מצודת דוד וה' חפץ דכאו החלי. זהו מאמר הנביא כמשיב על דברי העכו"ם שיהיו כמסתפקים אם הצרות הבאות על ישראל היו מרוע בחירתם ולא בגזרת המקום או באו מיד ה' לכפר על עון העכו"ם ואמר להם לא כן הוא אבל ה' חפץ לדכאו וגזרת המקום נעשתה והוא החלי אותו : **אם תשים אשם נפשו.** ר"ל אולם לא באו לכפר עון העכו"ם כי אם לנסותו להטיבו באחריתו וכאלו אמר אראה אם נפשו תשים את עצמה אשם לומר שבדין בא מה שבא כי חטא ואשם לא יהרהר אחרי אז יהיה גמולו שכל ימי חייו יראה זרעו בעיניו ויאריך ימים ועכ"ז לא ימות מי בחייו : **וחפץ ה' בידו יצלח.** והנה הצליח חפץ ה' כי עמד בנסיון ולא הרהר **אחר** **מדת** **הדין** : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון **דכאו.** ענין שבר וכתיתה : **החלי.** מלשון חולי : **אשם.** ענין חטא **ופשע** : **(מצודת ציון)**

מלבי"ם - באור הענין וה' חפץ דכאו החלי, אומר לכן תחת שאבותיהם בדורות הראשונות תחת יד עכו"ם נהרגו על קדושת שמו רצה ה' וחפץ **דכאו החלי** לחלות ולפייס את דכאו של הדור ההוא, שיטיב בעבור זה לבניהם בדור האחרון, ולכן אני אומר לך, אתה האויב, **גם אם תשים אשם נפשו** גם אם תשים את נפשו כנפש אשמה וחייבת מיתה ותהרוג אותו, מכל מקום ה' חפץ לחלות דכאו ולפייסו ע"י **שיראה זרע (אשר) יאריך ימים,** הגם שהוא ימות יצליח זרעו ויאריך ימים, ואחר שה' חפץ כן הנה **חפץ ה' זה יצלח בידו** של זרעו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות החלי. מענין פיוס ויחל את פני ה'. יאריך, נעלם מלת

אשר, זרע אשר יאריך ימים: (מלבי"ם באור המלות)

יא מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונותם הוא

כ"י מעמל נפשו. היה אוכל וסבב לא היה גוזל וחומס: בדעתו יצדיק צדיק. היה סופט עבדי משפט אמת לכל הבאים לדין לפניו: ועונותם. היה סובל כדרך כל הצדיקים שנא' אתה וזניך תשארו את עון המקדש (במדבר יח): (כ"י)

מצודת דוד מעמל נפשו יראה ישבע. כי מעמל נפשו אשר ראה היה שבע ונהנה ממנה: בדעתו יצדיק צדיק. כי בדעתו יחשוב להצדיק את ה' הצדיק לומר שבא למרק אשם העון למען לא יקופח שכר מעשה הטוב: עבדי לרבים. רצה לומר לא היה עבד של העכו"ם הרבים לשמוע בקולם בדבר האמונה כי היה עבדי אל מול העכו"ם הרבים ולא שמע אליהם ויט שכמו לסבול מה שעו בו לייסרו ולהכאיבו בעבור זה: (מצודת דוד)

מצודת ציון מעמל. ענין יגיעה וצער: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מעמל נפשו, וחוף ממה שיתנחם ע"י זרעו הנה מן העמל של נפשו והצער שהיה לו יראה וישבע ותנוח נפשו, בדעתו במה שידע בעצמו כי יצדיק צדיק עבדי, (ר"ל עבדי הצדיק באמת) במה שעבדי הצדיק יצדיק לרבים, שימצא שביעה ונחת במה שידע כי הצדיק את הרבים שקדש את השם ברבים, וגם ע"י שעונותם הוא יסבל, שכפר במיתתו על עונות הדור: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בדעתו, מקור עם שימוש בכל"ם, במה שידע צדיק עבדי, עבדי הצדיק: (מלבי"ם באור המלות)

יב לכן אחלק-לו ברבים ואת-עצומים יחלק ששלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת-פנשים נמנה והוא חטא-רבים נשא ולפנשים יפגיע: (פ)

כ"י לכן. על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל ברבים עם האבות הראשונים: הערה למות נפשו. לשון ותער כדה (בראשית כד): ואת פושעים נמנה. סבל יסורין כאלו חטא ופגע והוא בסביל אחרים נשא

הטא הרבים : ולפושעים יפגיע. על ידי יסורין שצאת על ידו טובה לעולם : (רש"י)

מצודת דוד לכן. הואיל ועמד בנסיון אתן לו חלק בנחלת העמים הרבים : **ואת עצומים**. את העכו"ם החזקים יחלק לעצמו להיות לו לשלל : **תחת וכו'**. בגמול אשר שפך נפשו והפקירה למיתה : **ואת פושעים נמנה**. בפי העכו"ם היה מנוי בכלל הפושעים והכופרים וכדי בזיון וקצף : **והוא חטא רבים נשא**. והוא נטה שכמו לסבול מה שחטאו בו עמים רבים לייסרו ולהכאיבו : **ולפושעים יפגיע**. אל הכשדים הפושעים בו היה מפגיע ומתחנן ועיניו תלויות אליהם כעיני עבדים אל יד אדוניהם ולכן שורת הדין שבמקום מרבית ההכנעה ימשול בהם בעת הגאולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עצומים**. חזקים : **שלל**. ענין בזה : **תחת**. במקום ובגמול : **הערה**. ענין שפיכה וכן אל תער נפשי (תהלים קמא) : **נמנה**. מלשון מנין ומספר : **נשא**. סבל : **יפגיע**. ענין תחנה ובקשה כמו ואל תפגע בי (ירמיה ז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לכן, תחת שמסר נפשו על קדושת השם בשמחה, ונפשו היתה שבעה במה שהאמינה היה מצדיק הרבים ונושא עון הדור, **אחלק לו ברבים** יקח הוא חלק בעוה"ב כשיעור שיקחו רבים שחלקו בשכר יהיה שקול כנגד שכר צדיקים רבים, וגם **ואת עצומים יחלק שלל** ששכרו יהיה שמור עם הצדיקים העצומים כמו האבות והנביאים, **תחת שהערה** ושפך **נפשו למות** ונמנה את פושעים, ובאמת הוא חטא רבים נשא שעל ידו נשא ה' ומחל חטא רבים, **ולפושעים יפגיע**, שעל ידי הריגתו נתרצה ה' לפושעים שחזרו על ידי זה בתשובה : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-נד

נא רְנִי עֲקָרָה לֹא יִלְדָה פְּצָחִי רְנָה וְצִהְלִי לֹא-חֲלָה כִּי-רְבִים בְּנֵי-שׁוֹמְמָה מִבְּנֵי בְּעוֹלָה אָמַר יְהוָה:

רש"י רני עקרה. ירושלים אשר היתה כלא ילדה : לא חלה. ל' לידה הוא שהיוולדת על ידי חיל וחזלי' יולדת : מזני בעולה. בת אדום : (רש"י)

מצודת דוד **רני עקרה**. את ירושלים אשר היית כעקרה שלא ילדה על כי אנשים כלו ממנה ואינם הנה עתה בזמן הגאולה רני ושמחי : **פצחי**. פתחי פה להרים קול רנה והשמיעי קול גדול את ירושלים אשר היית כאשה אשר לא חלה ללדת וכפל הדבר במ"ש : **כי רבים**. כי עתה יתרבו בני ירושלים שהיתה שוממה מבני אדם שהיתה מיושבת ברבת עם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פצחי**. ענין פתיחת הפה בהרמת קול כמו פצחו הרים רנה (לעיל מד) : **וצהלי**. ענין השמעת קול גדול כמו צהלו מים (לעיל כד) : **חלה**. ענין חבלי לידה כמו כי חלה גם ילדה (לקמן סו) : **בעולה**. ר"ל מיושבת וכן ולארצך בעולה (לקמן סב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **רני עקרה**, המליצה תדמה את המדינה כאם היולדת, ואת בני המדינה לילדיה, עפ"י דמה את ציון כאשה עקרה כי אינה יולדת בנים ויושבת שוממה, ואחר כי בכל זאת יבואו לה בנים רבים מרחוק, כמ"ש (למעלה מ"ט) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה, תרון העקרה הזאת הגם שלא ילדה כי לא הפסידה מאומה כי מ"מ רבים בני שוממה אבל עוד יהיה לה ריוח מזה, כי כמו שהאשה קודם לדתה תחיל תזעק בחבליה, כן המדינה טרם לדתה, והוא טרם תהיה לגוי וממלכה, יעברו עליה מלחמות רבות ומהומות גדולות בהכרח, שהם חבלי יולדה לה, אבל ציון שיבואו אליה גוי גדול ועצום פתאום בלא חבלים וצירים, תדמה כאשה שילדה בנים רבים ולא חלה בחבלי יולדה, וז"ש **פצחי רנה וצהלי** עוד יותר על מה שלא ילדת, במה שאת דומה כאשה **שלא חלה** בחבלי יולדה, ובכ"ז רבים בני שוממה מבני מדינה אחרת שהיתה בעולה שהיה לה בעל וילדה לו בנים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **עקרה, לא ילדה**. כי יצוייר עקרה עתה, וכבר ילדה טרם נעשית עקרה. כמ"ש ותהי שרי עקרה אין לה ולד (בראשית יא), עקרה ולא ילדת (שופטים יג ב' ג'. איוב כד כא). לא ילדה, לא חלה, כי יצויר חלה בחבלי יולדה ולא ילדה, הרינו חלנו כמו ילדנו רוח (למעלה כו) : (מלבי"ם באור המלות)

בב הַרְחִיבִי | מְקוֹם אֶהְלֵךְ וִירִיעוֹת מְשֻׁכְּנוֹתַי. יְטוּ אֶל-תַּחֲשֻׁכֵי הָאָרֶץ מִיִּתְרֵךְ. וַיִּתְדַתְּךָ

רש"י יטו. למרחוק : מיתריך. הם חבלים דקים התלויים בשולי אהלים וקושרי' ציתדות שקורין קביל"ם זלע"ז ותוקעין בארץ : (רש"י)

מצודת דוד **הרחיבי**. להחזיק את כל בניך המרובים : **יטו**. יהיו נוטים לאורך ולרוחב ואל תחשוכי מלהטותם : **האריכי מיתריך**. החבלים

התלויים בשפולי האוהל לקשרם ביתידות האריכי אותם שיהא נוח לקשרם היטב : **ויתדותיך**. היתדות התקועות בארץ חזקי למען לא יזוזו ממקומם והוא ענין מליצה לומר שתתרחב ירושלים מכמות שהיתה ועד עולם תעמוד ולא תחרב עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויריעות. הוא הוילון כמו נוטה שמים כיריעה (תהלים קד) : **משכנותיך**. מלשון משכן : **תחשכי**. ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב) : **מיתריך**. חבלים כמו ואת מיתריהם (שמות לה) : **ויתדותיך**. מלשון יתד ומסמר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הרחיבי, להחזיק רוב הבנים, והנה האהל הוא הגדול שבו ידורו, ואם לפעמים יבואו אורחים מספחים משכנות קטנות נוספים אל האהל, אומר גם **יריעות משכנותיך** שסביב האהל **יטו** המטים, **ואל תחשכי** רגע מלהטותם ולפשטם תמיד כי תמיד יתרבו הבנים הבאים מחדש וצריך להוסיף תמיד דיורים, (משל האהל הוא ירושלים, ומשל המשכנות שאר ערי יהודה) וגם **האריכי מיתריך** הקושרים את האהל למען יהיו מזומנים לפשט את האהל תמיד בעת הצורך לאורך כי האהל לא יעמוד רגע על גבולו וגם חזקי יתדות האהל למען יסמכו אליהם אהלים אחרים, וכל זה משל את התרבות העם והתפשטותם, ומבאר הנמשל : (מלבי"ם באור הענין)

ג כִּי-יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרָצִי וְזָרְעָךָ גֹּיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשֻׁמוֹת יִוָּשְׁבוּ:

כ"י תפרולי. תגברו : (כ"י)

מצודת דוד כי ימין ושמאל תפרוצי. תתחזק על הכשדים היושבים מימינך ומשמאלך : **וערים נשמות**. הערים השוממות יתיישבו בבני אדם כי יפרו וירבו : (מצודת דוד)

מצודת ציון תפרוצי. ענין התחזקות כמו מה פרצת (בראשית לח) : **יירש**. מלשון ירושה : **לשמות**. מלשון שממון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי ימין ושמאל תפרוצי, תפרץ את הגבולים מימין ומשמאל, ותמשוך ארצך חוץ לגבולים האלה, עד **כי זרעך גוים יירש**, יען שערי ישראל לא יספיקו יירשו ערי עכו"ם, וגם אלה לא יספיקו להם עד כי ערים נשמות יושיבו : (מלבי"ם באור הענין)

ד אֶל-תִּירָאֵי כִּי-לֹא תִבּוֹשִׁי וְאֶל-תִּקְלְמִי כִּי לֹא תִחְפְּרִי כִּי בְּשֵׁת עֲלוֹמִיךָ תִּשְׁכַּחִי וְחָרַפְתְּ אֶלְמְנוֹתֶיךָ לֹא תִזְכְּרִי-עוֹד:

מצודת דוד **אל תיראי.** אל תפחדי שיהיה צאתך מגלות זה כצאתך משאר הגליות שמצאוך בארצך צרות רבות ורעות כי לא תבושי עוד לעולם להיות משועבדת ונכנעת אל האומות : **ואל תכלמי.** להרים ראש ולהראות גדולה בחושבך פן תגלה שוב : **כי לא תחפירי.** כי היה מובטחת שלא תחפירי עוד ללכת גולה : **כי בושת עלומיך תשכחי.** כי הבושת שהיה לך בימי נעוריך כאשר היית גולה ומטולטלת הבושה הזאת תשכחי כי לא יקרה לך עוד כזאת להזכר על ידה הראשונות : **וחרפת אלמנותיך.** החרפה שהיה לך מאז שהיית מבלי מלך כאלמנה מבלי בעל החרפה ההיא לא תזכרי עוד כי לא תהיה עוד מבלי מלך להזכיר על ידו את הראשונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תחפירי.** ענין בושה וכלימה כמו וחרפה הלבנה (לעיל כד) : **עלומיך.** נעוריך וכן הקצרת ימי עלומיו (תהלים פט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אל תיראי,** ההבדל בין בושה וכלמה הוא, שבושה הוא המתבייש מעצמו, וכלמה הוא המקבל הכלמה מאחרים, ודלתות הכתוב מגבילים, **אל תיראי כי לא תבושי כי בשת עלומיך תשכחי.** **ואל תכלמי כי לא תחפירי,** כי חרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד, האשה הזאת המליציית שהיא כנסת ישראל, בעת עלומיה בעוד שהיה לה בעל והיא בעוד שישבה על אדמתה, ובעלה ה' צבאות אתה, היה לה בושה מעצמה ע"י רוע מעשיה, כי אז זנתה תחת בעלה ועבדה אלהים אחרים, הגם שלא נכלמה מאחרים, כי גם יתר העמים עבדו אלילים, ע"י הבטיח הנביא להעקרה הזאת אשר ישובו בניה ובעלה אליה בעתיד, בל תירא פן תבוש ממעשיה הרעים, כי בושת עלומיך תשכחי כי ה' ימחול ויעביר החטאים האלה. אחרי זאת בעת שהיתה אלמנה שהוא אחרי עזבה בעלה ע"י חטאיה אז לא היתה לה בושה ממעשיה כי לא עבדה עוד אלילים, אבל היתה לה כלמה וחרפה מאחרים ע"י שהיתה אלמנה וגולה וסורה, מבטיח לה ה' אל תכלמי עוד מהאומות ע"י גלותך כי לא תחפירי לא תצטרכי להחפיר פניך בטמון בגלות שלא יראוך אדם, כי חרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד, החרפה שחרפו אותך, ע"י שהיית אלמנה, לא תזכרי (ואמר פה לא תזכרי כי לא יוכלו לשכחו לגמרי אחר שהיה זה מקרוב רק לא יזכרו אותו בפיהם, אבל בושת עלומים זה ישכח גם מלבם כי זה היה בימי קדם) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אל תיראי,** הכתובים (ד'. ה' ו'. ז'. ח'). מגבילים בחלוקה בעלי שני איברים, ולמען תראה איך רוח האלהים אשר בפי המליץ שמר המלות בדקדוק אסדר לפניך שתי ההגבלות מלה במלה : **א.** אל תיראי. - אל תכלמי. (א) בל תירא בעצמה פן תחטא. ובל תכלם מאחרים פן תגלה שנית : **ב.** כי לא תבושי. - כי לא תחפירי. (ב) בחטא

שייך בושה בעצמה, ועל הגלות שייך חפר, כי חרפה וחפר אחת הם, חרפה גדולה מכלמה, ועל המחרף יאמר מחרף והמתחרף המקבל החרפה יאמר חפר, שכולל עוד הכונה שחופר פנים מרוב הבושה : ג. כי בשת. - וחרפת. (ג) מבואר : ד. עלומיך. - אלמנותיך. (ד) עלומים הם ימי הנעורים (עיין לעיל ז' י"ד). אלמנה אחרי עזבה בעלה : ה. תשכחי. - לא תזכרי. (נתהפכו הדלתות). (ה) מבואר בפרושי, (וע"ל י"ז יו"ד) : ו. כי בעליך. - גאלך. (ו) נגד אלמנה יצדק בועליך. נגד מאוסה יצדק גואלך (ע"ל ל"ה יו"ד) : ז. עשיך. - קדוש ישראל. (ז) לא יעזוב אותה. מפני שהוא עושיה, ולא תמאס היא ע"י עונותיה, יען שהוא קדוש ישראל ע"י מעשיה, ע"י גדר שם זה : (מלבי"ם באור המלות)

ה כִּי בְעַלְיָךְ עֲשִׂיךָ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגָאֲלָךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל-הָאָרֶץ יִקְרָא:

מצודת דוד **כי בועליך**. כי אדונך המגדל והמרומם אותך הנה שמו ה' צבאות על כי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה ואם כן מי יעמוד כנגדו לבטל מעשיו : **וגאלך**. הלא גאלך קדוש ישראל אשר יקדא אלהי כל הארץ וידו בכל משלה וכפל הדבר במלות שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בועליך**. ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : **עושיך**. ענין הגדלה והרמה וכן ישמח ישראל בעושי (תהלים קמט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי בעליך**, זה מגביל נגד שני הענינים שהזכיר בפסוק הקודם, נגד חרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד, אומר הטעם **כי בעליך** יהיה מי שהוא **עשיך** אשר **שמו ה' צבאות** ובידו להשיבך על כנך, כי כל הצבאות תחת ממשלתו. ונגד בושת עלומיך תשכחי, אומר הטעם **כי גאלך יהיה קדוש ישראל** (שם קדוש ישראל נקרא בו ה' בעת שישראל מקדשים אותו במעשיהם) וזה מורה כי תהיה אז קדוש לאלהים, וגם אז **אלהי כל הארץ יקרא**, כי אז כל הארץ וכל העמים יעבדו אותו ויכירו אלהותו ואיך יצוייר שתחטאי אז : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ה**. ה' צבאות. - אלהי כל הארץ. (ח) שיושיע לה כי הוא אלהי צבאות מושל בכל, ושהיא לא תחטא כי יקרא אלהי כל הארץ והכל יכירו אלהותו : **ט**. שמו. - יקרא. (ט) שם ה' צבאות הוא שמו מעולם, ואלהי כל הארץ יקרא אז מחדש : (מלבי"ם באור המלות)

י כִּי-כְאֲשֶׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאךָ יְהוָה וְאֲשֶׁת נְעוּרַיִם כִּי תִמְאֵס אָמַר אֱלֹהֶיךָ:

רפ"י **כי תמאס. כשתמאס פעמים שבעה עליו מעט :** (רפ"י)

מצודת דוד **כי כאשה עזובה וכו'.** רצה לומר ה' קראך לשוב אליו כדרך האשה העזובה מבעלה והיא עצובת רוח שבעלה קורא אותה לשוב אליו : **אשת נעורים.** כמו אשת נעורים אם תמאס בעיני בעלה הנה לא תתמיד המיאוס כי ישוב ירחם כן אמר אלהיך לרחם עליך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ועצובת. מלשון עצבון : כי תמאס. אם תמאס :** (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כאשה,** שב לדבר על שני אלו הענינים שהזכיר, והוא שישראל בעוד היותם על אדמתם זונים מאחרי אלהיהם נדמו כאשת נעורים שיושבת תחת בעלה ולא עזבה עדיין, אבל הוא מואס בה ע"י חטאתיה, ובימי גלותה נדמו כאשה שבעלה עזבה וילך לו, ועז"א **כאשה עזובה ועצובת רוח קראך ה'** בהיותך בגלות את דומה כאשה עזובה מבעלה והיא עצובת רוח על שבעלה עזבה, אבל גם תחלה טרם שעזבך בעוד ישב עמך על אדמתך, **אשת נעורים כי תמאס** ע"י רוע מעשיה **אמר עליך אלהיך** גם בעת שהיה אלהיך טרם שעזבך היית מאוסה בעיניו ע"י רוע מעשיך, והנה יש הבדל ביניהם בעת שירצו לתקן עותותם ולמלא חסרונם, כי העזובה מבעלה צריך שבעלה ידע צרותיה ומורת רוחה וירחם עליה, והמאוסה שבעלה עדן אתה צריך שיעשה לה חסד למחול עונותיה, ועז"א (נגד אשה עזובה ועצובת רוח). (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **י.** כאשה עזובה ועצובת רוח. - ואשת נעורים כי תמאס. (י) מבואר היטב לפי באורי : **יא.** קראך. - אמר. (יא) שם עזובה קרא אותה בפרהסיא, כי מזה ידעו הכל, אבל המיאוס לא נודע לכל רק ה' אמר כן לעצמו : **יב.** ה'. - אלהיך. (יב) שם ה' נקרא מצד שהוא בורא עולם. ושם אלהיך בעת שהוא בעל ישראל ושוכן אתם כנ"ל (א' ד') ובכ"מ, והדבר מובן : (מלבי"ם באור המלות)

רַגַע **קָטַן** **עֲזַבְתִּיךָ** **וּבְרַחֲמִים** **גְּדֹלִים** **אֶקְבָּצְךָ:**

מצודת דוד **ברגע קטן עזבתיך.** העזבון שעזבתיך לא היה רק רגע קטן מול הקבוץ שאקבצך כי ברחמים גדולים תהיה ותתמיד לאורך ימים : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ברגע קטן עזבתיך,** דע כי העזיבה הזאת תחשב כאילו לא נמשכה רק רגע קטן לעומת גודל התשועה אח"כ כי **ברחמים גדולים אקבצך,** כי נגד העזובה צריך רחמים, עתה אומר (נגד אשת נעורים כי תמאס) ובזה אין מועיל רחמים כי קוצף עליה ע"י עונה וצריך שתחלה יסיר קצפו מעליה על ידי חסד ומחילת העון : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יג. ברגע קטן. - בשצף קצף. (יג) על העזיבה היא רבותא שהי לרגע, ועל קצף המאום, הרבותא שהיה בשצף ומעט קצף :

יד. עזבתיך. - הסתרתני פני. (יד) הבדלם מבואר היטב לפי באורי, המסתיר פנים לא עזב עדיין : **טו.** וברחמים גדולים. - ובחסד עולם. (טו) בארתי הבדלם בפרושי : **טז.** אקבצך. - רחמתיך : (טז) אחר שעזבה ונתפזרה בגולה צריכה קיבוץ וטרם שעזבה רק מאם לא הוצרכה קיבוץ רק רחמים ואהבה : (מלבי"ם באור המלות)

יח בְּשִׁצְף קִצָּף הִסְתַּרְתִּי פְּנֵי רָגַע מִמֶּךָ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רַחֲמֶיךָ אָמַר גְּאֻלְךָ : **הָהָה :** (o)

כ"י בְּשִׁצְף קִצָּף. מנחם פתר חרי אף ודונש אמר במעט קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן ת"י : **ובחסד עולם.** שיתקיים עד עולם : (כ"י)

מצודת דוד **בשצף קצף.** במעט קצף הסתרתני פני ממך רק רגע ר"ל אל מול החסד תחשב רק לרגע כי בחסד עולם ארחמך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בשצף.** במעט כן ת"י ואין לו דומה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בשצף קצף הסתרתני פני רגע ממך,** מה שהסתרתני פני רגע ממך ע"י הקצף והמיאוס היה רק מעט קצף בערך החסד של מחילת העון, כי **בחסד עולם רחמתיך,** הרחמים נסבבו מחסד עולם שמחלתי עונך לעולם : (מלבי"ם באור הענין)

יט כִּי-מִי נָח זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבַר מִי-נָח עוֹד עַל-הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקִּצָּף עָלֶיךָ וּמִגְּעַר-בְּךָ :

כ"י **כי מי נח זאת לי.** שבועה בידי והולך ומפרש לזכרו כאשר נשבעתי מעבור **מי נח וגו' :** (כ"י)

מצודת דוד **כי מי נח וכו'.** הקצף כך הוא לי כמו מי המבול שהיה בימי נח אשר נשבעתי שלא יהיה עוד מי המבול כן נשבעתי וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מעבור.** לבל עבור וכן מקצוף כמו מהמטיר עליו מטר (לעיל ה). ומגער. ענין צעקת נזיפה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי מי נח זאת לי**, אומר כמו שנשבעתי בימי נח שלא אביא מבול לעולם, כי חסתי על העולם כולו שלא תאבד, כן את חשובה בעיני ככלל העולם, והאפשריות שאקצוף עליך הוא קשה בעיני כאילו הבאתי מבול מים לשחת כל בשר, ואחר שנשבעתי מעבור מי נח עוד, כן נשבעתי שתי שבועות. **א. מקצף עליך** על ידי עונך (וזה מגביל נגד אשת נעורים כי תמאס). **ב. ומגער בך** להגלותך (וזה מגביל עם אשה עזובה ועצובת רוח) : (מלבי"ם באור הענין)

ז **כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהוה:** (o)

כ"י **כי ההרים ימושו. אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא** : (כ"י)

מצודת דוד **כי ההרים ימושו.** לפעמים יקרה אשר ההרים עם רוב חזקם יסורו ויעתקו ממקומם על ידי רעש וכן הגבעות יונטו לנפול בארץ : **וחסדי.** אבל חסדי הוא דבר המתקיים ולא יסור מאתך והבטחת ברית שלומי וכי וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ימושו.** ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : **תמוטינה.** מלשון נטיה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי ההרים ימושו**, מוסיף לאמר כי לא לבד שקשה עלי לכלות אותך כמו שקשה עלי לכלות כלל העולם, כי גם אם יצויר שההרים ימושו ושאמחה כל היקום אשר על פני האדמה, ושאבטל שבועת המבול, מ"מ **חסדי מאתך לא ימוש**, (והנה ההרים הם הגדולים והגבעות הם הקטנות, והמש הוא המש בכונה והמתמוטט הוא ע"י חלישות כח, ואם ימושו ההרים בכונה אז הגבעות הקטנות שאצל ההרים תמוטינה ע"י חלישות כחם בשאין להם סמך מן ההרים ועפ"ז ממשיל חסדי ה' אל ההרים הגדולים וברית שלומו שכרת עם ישראל אל הגבעות הנסמכים על כח ההרים, כי כן ברית השלום הזה אינו נסמך על זכות ישראל רק על חסדי ה', ואם ימושו חסדי ה' תמוט ברית השלום מעצמו ע"י חולשתו כי הוא חלש מעצמו בלעדי חסדי ה', אבל אחר שחסד ה' לא תמוש מאתם, כי החסד הוא דבר תמידי אחר שאינו תלוי במעשה העם וצדקתם אינו משתנה ג"כ בהשתנות מעשיהם ובהכרח גם ברית שלומי הנסמך על חסדים האלה לא תמוט) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ההרים, והגבעות.** הבדלם בארתי למע' (בי ב') : **ימושו, תמוטינה,** המש הוא בכונה. לא ימיש עמוד הענן יומם, לא ימיש

מתוך האהל. והמוט הוא ע"י רפיון והעדר חיזוק. ומטה ידו עמד, במוט רגלי. ממקומו לא ימיש (למע' מו ז'), להכין פסל לא ימוט (מ"ס כ'), ומש חצי ההר צפונה (זכריה יד ד'), כהר ציון לא ימוט (תהלות קכה א'). בהחסד העליון לא שייך התמוטטות כי הוא חזק בעצמו, רק שימוש מן התחתונים ויסור מהם. אבל בברית השלום לא שייך שימוש רק אם יתמוטט ויחלש ע"י בעלי הברית שלא יחזקו קשוריו: (מלבי"ם באור המלות)

ינא עֲנִיָּה סְעָרָה לֹא נִחְמָה הִנֵּה אֲנֹכִי מְרַבֵּץ בַּפּוֹךְ אֲבִיךָ וְיִסְדִּיתִךָ בַּסְּפִירִים:

רפ"י סוערה. קלצה סוער כרובי לרות : מרביץ בפוך. רוקף רלפתך מאבני נופך (רפ"י) :

מצודת דוד ענייה סוערה. על ירושלים יאמר שהיא כענייה מרעדת כמרוח סערה ואין מי לנחמה : מרביץ בפוך אבניך. אבני הרצפה ארביץ ואשכוב בפוך כי ישפך מתחת רצפת האבנים במקום החול כי כן הדרך לשפוך חול תחת אבני הרצפה להשכיב בהם האבנים. ויסדתיך . אשים היסודות באבני ספיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון מרביץ. מלי רביצה והשכבת האבן : בפוך. הוא הכחול והוא דק כעין החול ובו הנשים צובעות עיניהם כמו ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט) : בספירים. שם אבן יקר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ענייה, אחר שנבא על העקרה שירבו בניה, שזה משל על קיבוץ הגולה, מצייר כי בעת ההיא עדן לא תהיה ציון בנויה על תילה, והענייה הזאת שהיא ציון עדן תסער בחמת רוחה על שהיא עדן לא נוחמה (וכן המליץ למעלה (מ"ט) הנה אלה מרחוק יבואו ותאמר ציון עזבני ה', שממליץ ג"כ כי בעת קבוצת הנדחים עוד תשב ציון חרבה כמו שפרשתי שם) אומר העקרה כבר מלאה רנה כי רבים בני שוממה, אבל הענייה עדן סוערה כי היא עדן לא נחמה (הארץ נתמלאה מבני הגולה וציון עדן לא בנויה), משיב לה ה', הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך, האבנים שעליהם ירבץ היסוד יהיה אבן נופך והיסוד בעצמו יהיה מן אבן ספיר : (מלבי"ם באור הענין)

ינב וְשִׁמְתִי כְּדָכַד שְׁמֶשְׁתִּיךָ וְשַׁעֲרֵיךָ לְאֲבִי אֶקְדָּח וְכָל-גְּבוּלְךָ לְאֲבִי-חֶפְצִי:

רפ"י כלכל. מין חזן טובה : שמקותיך. י"ת למך ומנחס חזרו עם

ישמשוניה ויש פותרין ל' שמם חלונות שחמה זורחת בהן ועושין כנגדו מחילה במיני זכוכית לבעים לנוי ומדרש תהלים פותר שמותיך ושמם ומגן (תהלים פד) שני החומה : לאבני אקדח. י"ת לאבני גמר גומרין תרגום גחלים פתר אקדח לשון קדחי אש והם מין אבנים טובות זוערות כלפידי' והוא קרבונקל"א לשון גחלת ויש פותרין ל' מקדח אבנים גדולות שכל הלל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והסף כולן מתוך האבן הם : לאבני חפץ. לאבני כרוך : (כש"י)

מצודת דוד ושמתי כדכד שמשתיך. מחיצות החלונות שהשמש זורחת דרך במ אשימם מאבן כדכד הבהיר ביותר : ושעריך. מזוזת השערים יהפכו להיות אבני אקדח המאירים ביותר : וכל גבולך. אבני רצפה כל גבולך יהפכו להיות אבני חפץ ר"ל אבני יקר שהאדם חפץ ורוצה בהם ולא כשאר אבנים המושלכים בחוצות : (מצודת דוד)

מצודת ציון כדכד. שם אבן יקר המזהיר וכן וראמת וכדכד (יחזקאל כז) והוא מלשון כידודי אש (איוב מא) : שמשותיך. מלשון שמש : אקדח. שם אבן יקר המאיר והוא מלשון קודחי אש (לעיל נ) : חפץ. ענין רצון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושמתי כדכד, הוא אבן שוהם (לקבלת חז"ל) יהיו שמשתיך החלונות ושעריך יהיו מאבני אקדח (והמכוון כי האבן נפך היה אבן יהודה והוא אות המלוכה, והאבן ספיר היה אבן יששכר, והוא אות החכמה והתורה, שני אלה ייסדו את הבנין, כתר מלכות וכתר תורה, אבן שוהם היה אבן יוסף והוא אות ההצלחה והעושר זה יהיה חלון השמש, אות כי השמש תריק להם מגד תבואות שמש עושר והצלחה, אבן אקדח היה אבן לוי, אות העבודה זה יהיה השער, זה השער לה' צדיקים יבואו בו, וכל גבולך יהיה לאבני חפץ, (כי אבני יתר השבטים יוקבעו ביתר מקומות הבנין, וכלל ג"כ הכוונה שכל השבטים יתאחדו אז ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד), והנה המחלוקת והפירוד במדינה יתהווה עפ"י ארבעה סבות, שנים פנימים, ושנים חיצונים, הפנימים הוא. א. על ידי העוני, וע"ז הקדים רוב העושר וההצלחה שיהיה להם. ב. יהיה ע"י מחלוקת באמונה וכתות שיתחלקו בהדת, כמו שהיה בבית שני, שעמדו אז הצדוקים וביתוסים, ועל זה אמר. (מלבי"ם באור הענין)

וְכָל-בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ:

מצודת דוד למודי ה'. ר"ל ישכילו בחכמה כאלו יהיו תלמידי המקום ב"ה : ורב שלום בניך. השלום של בניך יהיה הרבה מאד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **למודי ה'.** תלמידי ה' וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח) :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וכל בניך יהיו למודי ה',** שיקבלו הלימוד והאמונה מה' עד שלא יהיה מחלוקת ביניהם בדברים כאלה, וממילא ורב שלום בניך. עוד יעמדו שני אויבים מבחוץ כענין הזה. **א.** עושקים בעבור הממון. **ב.** אויבים הבאים על הנפשות, על זה אמר. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ורב.** פעל עבר נהפך לעתיד ע"י הוי"ו, ויתרבה
(מלבי"ם באור המלות)

ידי **בצדקה תכונני רחמי מעשק פי-לא תיראי וממחתי פי לא-תקרב אלי:**

רש"י **רחמי מעשק.** כמו (לעיל נב) התנערי מעפר תרחמי מן העושקי' אותך (רחמי מעשק תרחמי מעשוק בני אדם כדרך שעושקים רשעים שאוספי' ממון מגזל אצל אדם לא תלכו לגזול כי לא תיראו מדלות ועניות וממחתי כי לא תבא ולא תקר' אליך אכזרנאל) (בצדקה שתעשה תהיה נכונה בגאולת עולם ותהיה רחוקה מעשוק בני אדם כי לא תראי אפי' פחד ויראה לא יהיה לך מהם ותהיה רחוקה ממחתי שלא תקרב אליך, איל"ה ש"ח) :

מצודת דוד **בצדקה.** בעבור הצדקה שתעשי תהיה נכונה בכל טובה : **רחמי מעשוק.** תהיה מרוחקת מן העושקים אשר לא תיראי מהם כלל וכלל : **וממחתי.** ותהיה מרוחקת ממחתי כי לא תוכל להתקרב אליך ותהיה א"כ מרוחקת ממנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תכונני.** מל' הכנה : **כי לא תיראי.** אשר לא תיראי : **וממחתי.** ענין שבר ופחד כמו ואל תחת (יהושע א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בצדקה תכונני,** הבנין שהזכרתי שתבנה ציון מאבני חפץ, גמר הבנין יהיה על ידי הצדקה שהם המע"ט בין אדם למקום, שבזכותה תמלט ג"כ משני מחריבים הבאים מבחוץ, **א.** עי"כ רחמי א"ע **מעשק** כי עי"כ לא תירא מן העושק ממנו. **ב.** עי"כ תרחמי גם **ממחתי** שהוא הבא על נפשך להרגך כי המחתי לא תוכל לקרב אליך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תכונני.** פעל כונן בא על גמר הבנין, בונה עיר וכונן

קריה (חבקוק ב' יב), בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן (משלי כד ג').
רחקי, ציוי במקום עתיד, כמו ומות בהר, ושים בסלע קנך : (מלבי"ם באור המלות)

טו הן גור יגור אָפּס מאוֹתֵי מִי-גַר אַתָּךְ עֲלֶיךָ יפּוֹל:

רפ"י הן גור יגור אָפּס מאוֹתֵי. הן ירא יירא ויגור מגזרת רעו' אותו שאין אני עמו הוא שעיר : מי גר אתך. מי אשר נאסף עליך למלחמה, או מי גר מי שנתגרה בך, ורבותינו פירשוהו בגרים לומ' שאין מקבלי' גרים לימות משיחנו ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשו גרים אתך בעניותך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : (רפ"י)

מצודת דוד הן גור יגור. באמת יחת ויפחד מי שהוא נעדר ונפרד ומרוחק ממני : מי גר אתך. מי שהיה לו תגר ומריבה עמך הוא יפול אליך לשכון עמך להיות סר למשמעתך : (מצודת דוד)

מצודת ציון גור יגור. ענין פחד כמו לא תגורו (דברים א) : אפס. ענין ההעדר כמו באפס עצים (משלי כו) : מאותי. ממני : גר. ענין מריבה כמו אל תתגרו במ (דברים ב). אתך. עמך : עליך. כמו אליך : יפול. ענין נטיה והשכנה וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הן גור יגור, ר"ל וכי יתגר מי מלחמה ויהיה זה אפס מאותי? היגור מי מלחמה ולא אנכי שלחתי? ואחר שבלעדי נגעל מגן גבורים, מי גר אתך? מי יערב לבו לגור אתך מלחמה להרגך, או מי עליך יפול לשלול ממונך, (הדברים מגבילים נגד רחקי מעושק מי עליך יפול, נגד רחקי ממחתה מי גר אתך) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גור יגור. מצאנוהו מנחי העיין על הפחד. ויגר מואב, ונקשר עם מ"ם. ועל הקיבוץ ויקשר עם על. יגורו עלי עזים. ומצאנוהו מנלי"ה על התגר ונקשר עם ב' בכל מקום. אל תתגר במ מלחמה, ופה שנקשר עם את, מי גר אתך, יהיה ענינו התגרות מלחמה הבאה משני הצדדים על ידי שמתקבצים להלחם, הגורה מלחמה הוא המתחיל, אבל הגור ומתקבץ למלחמה נועדו שניהם לקרב, ולכן נקשר עם את, שכן מלחמה נקשר עם את ברוב : עליך יפול, כמו ותפול שבא, אולם ממה שנקשר עם על, ולא מצאנו בתנ"ך שיקשר נפילת איש על איש עם מילת על, רק על כונה שנתקשר אל מחנהו. אשר נפלו על המלך (מ"ב, כה יד) וממנשה נפלו על דוד (דה"א, יב יט, דה"ב, טו ט"ו) נראה לבאר מי שגר אתך מלחמה בימי קדם עתה עליך יפול להיות מעוזך : (מלבי"ם באור המלות)

טו (הו) הנה אנכי בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו:
אנכי בראתי משחית לחבל:

כ"י הנה אנכי. חרש בראתי חרש המתקן כלי ואני חרש בראתי משחית המחזלו כלו' אני הוא שגריתי כך את האוי' אני הוא שהתקנתי לו פורעניות : ומוציא כלי למעשהו. לכורך גומרו כל לורכו : (כ"י)

מצודת דוד **נופח באש פחם**. מנשב באש הנאחו בגחלים כבויים להבעירם יפה : **ומוציא כלי למעשהו**. ע"י הפחמים מוציא כלי הראוי לעשות עמו הדבר אשר עשאוהו בעבורו : **ואנכי בראתי משחית לחבל**. בראתי איש משחית לקלקל את הכלי ההוא ור"ל אני המגרה בך את האויב ואני המשלימו עמך ומתיש כחו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חרש**. אומן ברזל : **נופח**. מלשון הפחה ונשיבה : **פחם**. גחלים כבויים כמו פחם לגחלים (משלי כו) : **לחבל**. ענין השחתה וקלקול כמו וחובל עול (לעיל י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הנה אנכי בראתי חרש**, את החרש שהוא הפועל החרב הלא אנכי בראתי, וכן האמצעיים שעל ידו יפעול שהוא מה שהוא נופח באש פחם ג"כ אנכי בראתי, כי מה שהאש תתלהב ע"י הנפיחה ותתיך הברזל מעשה ה' היא זאת וכן הוצאת צורת הכלי הוא על ידי ועז"א **ומוציא כלי למעשהו** וכן החומר שממנו יעשה החרב הוא מעשה ידי כי **אנכי בראתי משחית** שהוא חומר הברזל, וכן התכלית הוא מאתי. כי בראתי על תכלית **לחבל**, ואחר שהחומר והפועל והאמצעיים והצורה והתכלית כולם מעשי ידי, מבואר שאם אנכי איני רוצה להשחית, אז. (מלבי"ם באור הענין)

זי קל-כלי יוצר עליך לא יצלח וכל-לשון תקוים-אתך למשפט תרשיעי
זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי נאם-יהוה: (o)

כ"י כל כלי יוצר. כל כלי זיין חרש ילטשוהו ויחדדהו כשזינך להלחם כך : יוצר. ל' חרבות לוריס (יהושע ה) חף תשיב לור חרבו (תהלים פט) : (כ"י)

מצודת דוד **כל כלי יוצר עליך**. כל כלי זיין אשר יחדדוהו בשבילך להלחם בך : **לא יצלח**. את בעליו לא יצלח כי לא יזיק לך : **וכל לשון**. כל איש

לשון מדבר גדולות אשר תקום עמך למשפט להתווכח עמך : **תרשיעי**. את תרשיעי אותו במשפט ויצא מחוייב ותשארי זכאית ר"ל לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדיבור : **זאת**. הברכה הזאת היא לנחלה לעבדי ה' וזאת היא הצדקה אשר תבוא להם מאתי : **נאם ה'**. כה אמר ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יוצר**. מחודד ושנון כמו חרבות צורים (יהושע ה) : **תרשיעי**.
מלשון רשע וחייב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כל כלי**, אשר **יוצר** ויעשה להיות מזומן **עליך לא תצלה**, וכן אם ירצה מי לנצחך במשפט תרשיעי אותו, ר"ל בין מי שירצה להטותך מאמונתך בחרב וביד חזקה, בין מי שירצה להטותך ע"י וכוחים וטענות לא יצלת, **זאת נחלת עבדי ה'** (מאתי) (וזאת נחלת) **צדקתם מאתי**, זאת יהיה להם שכר בעבור שהם עבדי ה', ובעבור הצדק והמע"ט שלהם : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-נה

א הוֹי כָּל-צִמָּא לָכוּ לַמַּיִם וְאֲשֶׁר אֵין-לוֹ כֶּסֶף לָכוּ שִׁבְרוּ וְאָכְלוּ וְלָכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא-כֶּסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יֵין וְחָלָב:

כס"י **הוי כל צמא**. הוי זה ל' קריאה וזימון וקיצוץ הוא ויט הרבה במקרא (זכריה ב) הוי הוי ונוסח מארץ כפון : **לכו למים**. לתורה : **שברו**. ל' לשבור בר (בראשית מז) קנו : **יין וחלב**. לקח טוב מיין וחלב : (כס"י)

מצודת דוד **הוי כל צמא**. כל מי שהוא צמא מחסרון המים ילכו אל המים לרות הצמאון : **ואשר וכו'**. ר"ל ואף אם אין לו כסף לקנות המים כי בחנם ימצא כלומר התאב לדבר ה' ילך אל הנביא לשמוע דבר ה' מבלי מתן כסף : **לכו שברו**. לכו קנו דבר מאכל ואכלו ועל דברי התורה יאמר וחוזר ומפרש לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר, בזולת מתן מחיר קנו יין וחלב ר"ל כל ענייני חכמת התורה תוכלו ללמוד בזולת מחיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הוי**. הוא ענין לשון קריאה : **שברו**. ענין קנין כמו לשבור אל יוסף (בראשית מא) : **מחיר**. ענין דמי הדבר וערכו כמו ולא רבית במחיריהם (תהלים מד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הוי כל צמא**, הנביאים ידמו את התורה והמצות ללחם ומזון, כי הם מזון הנפש כמו שהלחם והמים הם מזון הגויה, (כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם. כמו חלב ודשן תשבע נפשי). וכמו שבמזון הגוף ימצאו דברים שא"א שיחיה האדם רגע בלעדם כמו המים והוא נמצא בזול ובחנם, וכן דברי מאכל כמו הלחם ואותו קונים בכסף, כן בדעות ומעשים ימצאו דברים שא"א שתחיה הנפש חיות נפשי בלעדם, כמו האמונה במציאות ה' בהשגחה ומעשים שמחייב גם הדת הנימוסי כרציחה גניבה ודומיהם, שדומים למים, וכן דברים הדומים ללחם כמו לימוד התורה ומצותיה ומצות התמידות, כתפלה, שבת, ודומיהם. וכמו שבחיי הגוף נמצאו דברים שאפשר שיחיה בלעדם ולא נבראו רק לעידון ותענוג, כן במזון הנפש נמצאו דברים שהם לעידון הנפש, כמו ידיעות המושכלות ולידע כל דבר על אמתתו בעיון, ומצוות שהם למדות חסידות, והם דומים ליין וחלב שהם רק לתענוג, והנה הנביא חוזר עתה לדבריו שקרא בקאפיטל נו"ן, מדוע באתי ואין איש, ה' אלהים נתן לי לשון למודים, מי בכס ירא ה', שנבא לעומת בני דורו שלא רצו להאמין בדברי הנביא והיו מתוכחים כנגדו, והאמינו בשוא נתעה בדברי נביאי השקר אשר נבאו להם בעד אגורת כסף, ואחר שספר היעודים שהובטחו לו מן השם שב לדבריו לאמר אי"כ כל צמא לכו למים, ללמוד דברים שהנפש צריכה אליהם כמים, וגם מי שאין לו כסף, ומוסיף לאמר כי גם (אשר אין לו כסף) לכו שברו ואכולו כי גם דברים הדומים ללחם תמצאו בלא כסף. וגם יין וחלב שהם רק לעונג ועידון תמצאו בלא כסף ובלא שום מחיר, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

לָמָּה תִּשְׁקְלוּ-כֶסֶף בְּלוֹא-לָחֶם וַיִּגְיַעְכֶּם בְּלוֹא לְשִׁבְעָה שְׁמַעוּ שְׁמוֹעַ אֱלֹהִים וְאֶכְלוּ-טוֹב וְתִתְעַנְּגוּ בְּדָשָׁן נַפְשְׁכֶם:

למה תשקלו כסף. למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם (רס"י)

מצודת דוד **למה תשקלו כסף**. מה לכם בזה שתשקלו כסף בחנם בלא מאכל לחם ר"ל למה תרבו לתת מחיר בעבור לימוד חכמות נכריות שאין בהם תועלת : **ויגיעכם**. למה תתנו הון הבאה ביגיעה בעבור דבר שאין משביע ועל החכמות הנכריות יאמר וכפל הדבר במ"ש. **שמעו וכו'**. ללמוד חכמת התורה : **ואכלו טוב**. כן יקרא חכמת התורה כמ"ש כי לקח טוב וכו' תורתני אל תעזבו (משלי ד) : **ותתענג וכו'**. זהו תענוג הנשמה בעולם הבא (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותתענג**. מלי עונג ותפנוק : **בדשן**. בשומן כמו ואכל ושבע ודשן (דברים לא) :

מלבי"ם - באור הענין **למה תשקלו כסף**, לנביאי השקר והם נותנים לכם בעדו דבר שאינו לחם לנפש, ויותר מזה כי אתם תתנו להם גם כל **יגיעכם**, והם נותנים לכם בעבורו דבר **שאינו לשבעה**, ר"ל לא לבד שאינו לחם, כי גם שאינו ראוי לשביעה ואכילה כלל, (כי נביאי השקר מכרו נבואתם והבליהם בכסף מלא, לא כן נביא ה' שלמד והורה בחנם). **שמעו שמוע אלי** עתה באר דבריו מה שאמר הוי כל צמא לכו למים, שהוא שתשמעו אלי, ובזה **ואכלו (מאכל) טוב** הראוי לשביעה (וזה נגד הלחם) וגם **תתענג בדשן נפשכם** (זה נגד יין וחלב) : (מלבי"ם באור הענין)

ג הטו אַזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שְׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאַכְרְתֶה לְכֶם בְּרִית עוֹלָם חֲסֵדִי הַנְּאֻמִּים:

רש"י **חסדי דוד. שאגמול לדוד חסדיו :** (רש"י)

מצודת דוד **הטו אזנכם**. לשמוע אמרי : **ולכו אלי**. לכו ממקומכם לבא אלי ללמוד תורתי. **שמעו וכו'**. שמעו אלי ותזכו לעמוד בתחיה בימי המשיח : **ואכרתה**. אז אכרית לכם ברית אהבה להיות מתקיימת עד עולם : **חסדי**. חסדי ר"ל יהיה כמו החסדים הקיימים אשר הבטחתי לדוד שלא תופסק המלוכה מזרעו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הנאמנים**. ענין דבר מתקיים וכן במקום נאמן (לעיל כב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הטו אזנכם**, לשמוע דברי ואח"כ שמעו והבינו וקבלו דברי ובזה תחי נפשכם העטופה ברעב ובצמא לשמוע דברי אלהים חיים, **ואכרתה** כי אנכי י"ל להגיד לכם נבואות מן הכריתות ברית שיכרות ה' עמכם לעולם לשמור לכם חסדי דוד הנאמנים, כמ"ש חסדי ה' עולם אשירה וכו', עד עולם אכין זרעך וכו' : (מלבי"ם באור הענין)

ד הן עַד לְאוֹמִים נְתַתִּיו נְגִיד וּמְצִיָּה לְאֻמִּים:

רש"י **לאומים. שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פניהם :** (רש"י)

מצודת דוד **הן עד לאומים נתתיו**. באמת נתתי את דוד להיות לעד ולראיה מול העכו"ם ר"ל ממשלת המלוכה אשר תתמיד בזרעו יקחו ראייה שדבר ה' תקום לעולם : **נגיד ומצוה לאומים**. המשיח הבא מזרעו יהיה נגיד ויהיה מצוה אל העכו"ם את המעשה אשר יעשון : (מצודת דוד)

מצודת ציון לאומים. אומות כמו שני לאומים (בראשית כה) : נגיד. ענין שררה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הן עד לאומים, את דוד שהוא זרעו היוצא מחלציו שעמו כרתי את הברית שהוא המשיח הזמנתי : **א.** שיהיה עד ומתרה אל לאומים להתרות במ שישבו אל האמונה האמתיית. **ב.** שיהיה נגיד ומצוה לאומים בדברים שבין עם לעם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עד. גם המתרה נקרא עד. העד העידותי בכס לאמר, וזה המבדיל בין עד ובין עונה, שהעד הוא המתרה ג"כ ועונה הוא לפני הב"ד : (מלבי"ם באור המלות)

ג הן גוי לא-תדע תקרא וגוי לא-ידעו אליך ירוצו למען יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך : (o)

כס"י הן גוי לא תדע תקרא. לשמוך אם אלי תשמעו לשם ה' הנקרא עליך : (כס"י)

מצודת דוד הן גוי וכו'. ר"ל כמו שמתקיים החסד שהבטחתי לדוד כן תתקיים החסד שהבטחתי לך כי באמת גוי אשר לא תדע מעולם תקרא אליך לשמש אותך : **לא ידעוך.** אשר הם לא ידעוך מעולם : **אליך ירוצו.** להיות סרים למשמעתך : **למען ה'.** ר"ל לא למען כח זרועך כ"א למען ה' השוכן בקרבך : **ולקדוש וגוי.** למען קדוש ישראל אשר נתן לך פאר להשרות שכונתו בקרבך וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירוצו. מל' ריצה ורדיפה : **פארך.** מלשון פאר ויופי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הן, נגד עד לאומים נתתיו אומר הן גוי לא תדע תקרא אל האמונה, נגד נגיד ומצוה לאומים אומר וגוי לא ידעוך אליך ירוצו לסור אל משמעתך, והדלתות מגבילים, הן גוי לא תדע תקרא למען ה' אלהיך אל אמונת ה', וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען קדוש ישראל ותקפם כי הוא פארך, עד שכולם יסורו למשמעתך מעצמם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ה' אלהיך, קדוש ישראל. בארתי כ"פ כי שם קדוש ישראל נקרא בו ה' ע"ש קדושת ישראל, ועיין למעלה (ה' יד) : (מלבי"ם באור המלות)

וְדַרְשׁוּ יְהוָה בְּהַמְצָאוֹ קְרֹאֵהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרֹב:

רס"י **בהמלאו.** קודם גזר לין בעוד שְׁהוּא לומר לכם לרְשׁוּנִי : (רס"י)

מצודת דוד **בהמצאו.** בעוד הוא מצוי בכם עד לא תגלו מארצכם ועדיין השכינה שורה עמכם. **בהיותו קרוב.** כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **דרשו,** ר"ל אבל הישועה בכללה תלויה בתשובה ומע"ט ולכן דרשו ה', **דרשו,** תחלה יש לך לזהר שלא תעזוב את ה' לצאת מביתך כלל, והוא שלא תחטא כלל. **דרשו את ה',** בקשו פניו תמיד כ"ז שהוא נמצא אצלכם, אולם גם אם חטאתם עד שיצא מאתכם ע"י חטאתיכם, תשתדלו **לקראו** שישוב אליכם **בעוד היותו קרוב,** כמי שאוהבו יצא מאתו בחרי אף שקוראו שישוב אליו תיכף ואינו ממתין עד שיתרחק האוהב, כן אם חטאת שוב תיכף בתשובה ולא תמתין עד יום מחר. אולם גם אם חטאת, וגם אם הרבית לפשוע עד שנתרחק ה' ממך מרחק רב, מ"מ. (מלבי"ם באור הענין)

זז **יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתי וישב אל-יהוה וירחמהו ואל-**
אלהינו **כי-ירבה** **לסלוח:**

רס"י **ואיש און מחשבתי.** ויתפוס את מחשבתי לעשות הטוב בעיני, ומדקש אגדה כי לא מחשבתי וגו' אין ליני כדיני בשר ודם אתם מי שמודה בדין מתחייב אצל אני מודה ועוזב ירוחם (משלי כה) : (רס"י)

מצודת דוד **דרכו.** דרך הרשע : **מחשבתי.** יעזוב מחשבתי : **וישוב.** יעשה תשובה אל ה' וירחם עליו : **ואל אלהינו.** ישוב אל אלהינו ויש תקוה כי ירבה לסלוח : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **יעזב רשע דרכו,** כי גם הרשע שהרשיע הרבה י"ל תקנה ע"י שיעזוב דרכו, ולא לבד הרשע שהוא חטא מצד התאוה, כי גם **האיש און** שזה מורה מי שחטא מצד המינות והכפירה י"ל ג"כ תקנה ע"י שיעזוב מחשבתי הכוזבות ויתחיל להאמין בה', **וישב אל ה',** ר"ל כי יש מי ששב אל ה' מצד שמכיר שהוא ה' בורא העולם וזה השב מאהבה ועז"א **וישוב אל ה' וירחמהו.** ויש מי ששב רק מצד יראת עצמו שירא שלא יענישהו, שזה נקרא **ששב אל אלהינו** המשגיח עלינו בפרטות לגמול ולענוש העובדים והממרים, וזה מדרגה קטנה מאד, מ"מ גם תשובה זו תועיל **כי ירבה לסלוח,** וגם להשבים מפני היראה יסלח עונם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות איש און, תואר הנסמך אל שם איש, מורה שהוא קנין בו, איש עני איש צרוע איש חיל איש מכאובות ופה שהאון קנין עצמי לו, לא מקרי מצד התאווה לבד: (מלבי"ם באור המלות)

לח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי נְאֻם יְהוָה:

רס"י כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם. אֵין סְלִי וְסֻלְכְּס סְוֹת לְכַךְ אֲנִי אֹמֵר לְכֶם יַעֲזוּב רַסַּע דִּרְכוּ וּיְתַפֹּס אֶת דִּרְכֵי. (רס"י)

מצודת דוד כִּי לֹא וּגו'. כִּי אֵין מַחְשְׁבוֹתַי כַּמַּחְשְׁבוֹתֵיכֶם כִּי אַתֶּם חוֹשְׁבִים שֶׁלֹּא יוֹעִיל לְכֶם הַתְּשׁוּבָה וּלְבַבִּי לֹא כֵן יִחְשׁוּב : וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי. דִּרְךְ בֶּשֶׁר וּדְם לַעֲנוֹשׁ אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ וְאֵין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפְיוֹס אֲבֵל דַּרְכֵי לֹא כֵן הוּא : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי, בֵּא לְהַשִּׁיב לְהֵם לַעֲוֹמַת שְׁנֵי טַעֲנוֹת שֶׁהֵיוּ טוֹעֲנִים עַל אִפְשָׁרוֹת הַתְּשׁוּבָה, הָאֶחָד הֵיוּ אֹמְרִים שֶׁהוּא דָבָר בְּלִתֵּי אִפְשָׁר בַּחֵק ה' אַחַר שֶׁה' בְּלִתֵּי מִשְׁתַּנֵּה, וְאֵיךְ נֹאמַר כִּי יִשְׁתַּנֵּה עַל הַחוּטָא מַכַּעַס לְרַצוֹן, מִלֹּא רַצוֹן לְרַצוֹן, עֵי"י שֶׁהַחוּטָא שֶׁב מַחְטָאוֹ, טַעֲנָה ב' טַעֲנוֹ שֶׁאֵיךְ יִתְקַן אֶת אֲשֶׁר עוֹוֹת עֵי"י מֵה שְׁמַתְחַרֵּט, וּמִי שֶׁקִּלְקַל עֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ הִיתְקַן אֶת הָעֲבוּדָה אֲשֶׁר קִלְקַל בְּמֵה שְׁמַתְחַרֵּט עֵתָה, נֶגֶד הָרֵאשׁוֹן מִשִּׁיב לְהֵם, לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, כִּי אֲצִלִּי לֹא יַחֲוִיב עֵי"י שׁוֹם שִׁינוּי כֻּלָּל, וְאֵין לְכֶם הַשְּׂגָה בְּמַהוּת מַחְשְׁבוֹתַי כֻּלָּל, וְעַל הַשְּׁנֵי מִשִּׁיב וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי, כִּי לְפִי דַרְכֵי שֶׁסִּלְלֵתִי בְּמִצּוֹת שֶׁנִּתְּנִי אֶל הָאָדָם יוֹכֵל לְתַקַּן עוֹתוֹ עֵי"י חֲרֻטָּה לְבַד כְּמוֹ שִׁיבָאָר, (וְהֵנָּה בְּתַחֲלָה אָמַר כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, וּבִשְׁנֵיָה אָמַר בְּהַפֵּךְ וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי. כִּי הִטְעֵנָה הָרֵאשׁוֹנָה הַנִּיחוֹ מִצַּד עֵיוֹנָם עַל מַחְשְׁבוֹת ה', וּגְזָרוּ בְּעֵיוֹנָם שֶׁנִּמְנַע שִׁישְׁתַּנֵּה מִלֹּא רוּצָה לְרוּצָה, וְאֵי"כ הַמוֹפֵת שֶׁהֵבִיאוּ הִיא מִמַּחְשַׁבַת ה', מִשִּׁיב לְהֵם, אַתֶּם אֵי"א שֶׁתְּשִׁיגוּ מֵאוֹמָה מִמַּהוּת מַחְשְׁבוֹתַי, כְּמוֹ שֶׁאֵי"א שֶׁתְּשִׁיגוּ מֵהוּת עֲצָמוֹתַי, וְעֵזִי"א כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם שֶׁאַתֶּם מַעֲיִינִים עָלַי אֵינֶן מַחְשְׁבוֹתַי הָאֲמֵתִיית כֻּלָּל כִּי אֹתֶם לֹא יִדְעֶתֶם. אֲבֵל הִטְעֵנָה הַשְּׁנִיָה הַנִּיחוֹ מִצַּד עֵיוֹנָם עַל דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם, שֶׁבְּנֵי אָדָם לֹא יִסְלַחוּ לְאֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ לְהֵם עֵי"י שִׁיתְחַרֵּט הַמִּשְׁחִית, וְהֵם מִמְשִׁילִים דִּרְךְ ה' לְדִרְךְ הָאָדָם מִזֶּה הַצַּד, וְאֵי"כ עֵיקַר הַמוֹפֵת הוּא דַּרְכֵיכֶם! מִשִּׁיב אֲנִי וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי, דַּרְכֵי אֵינֶם דַּרְכֵיכֶם, רַק גְּבָהוּ מֵהֶם הַרְחַק רַב) : (מלבי"ם באור הענין)

טו כִּי-גְּבָהוּ שָׁמַיִם מֵאַרְץ כֵּן גְּבָהוּ דַּרְכֵי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבוֹתַי מִמַּחְשְׁבוֹתֵיכֶם:

רפ"י **כי גבהו שמים וגו'.** כלומר כי יש הבדל וחילוק מעלות וסגה בדרכי יותר מדרכיכ' ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגובה שמים על הארץ אתם נותנים לב למרוד בי ואני נותן לב להשיב אתכם : (רפ"י)

מצודת דוד **כי גבהו.** כערך גבהות השמים מן הארץ כן דרכי גבהו בהבדל רב מדרכיכם כי דרך בשר ודם שלא ימחול כלל וכלל ודרכי למחול מכל וכל : **ומחשבותי ממחשבותיכם.** אתם חושבים שאין תשובה מועיל כל עיקר אבל מחשבתי שמועיל הרבה מאד : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כי גבהו,** כבר פיי בעקרים שר"ל שלא תאמר שההבדל בין מחשבותי ומחשבותיכם הוא רק הבדל בפחות ויותר, רק כי אין ביניהם ערך ויחוס כלל, כי כמו שאין לאמר שהשמים גבוהים מן הארץ, אחר שהשמים גבוהים, והארץ אינה גבוהה כלל, ולא יצטרפו ביחוס אחד כלל, כמו שלא יהיה יחוס הערך בין המציאות וההעדר, כן באופן זה גבהו דרכי מדרכיכם, שדרכי גבוהים בתכלית המעלה, אבל דרכיכם אינם גבוהים כלל : (מלבי"ם באור הענין)

ו **כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם-הָרָה אֶת-הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לְזֶרַע וְלֶחֶם לְאֶכְל:**

רפ"י **כי כאשר ירד הגשם והשלג.** ולא יקוב ריקם אך ייטיב לעולם : (רפ"י)

מצודת דוד **כי כאשר וכו'.** ר"ל כמו הגשם והשלג היורד מן השמים אשר לא ישוב אל השמים על ידי חום השמש השואב הרטיבות כי אם בתחילה מרוה האדמה וכו' ואח"כ ישוב למעלה בחום השמש : **והולידה.** הוא הוצאת הצמח מהגרעין בעומק הארץ : **והצמיחה.** הוא הוצאת הצמח ממעל לארץ : **ונתן.** הגשם הוא סיבה לגדל תבואה לזרוע מהם עוד במקום אחר ולהיות למאכל להצריך לאכול : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הרוה.** ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כאשר,** מברר דבריו במשל אחד בו ישיב על שני הטענות הנזכרים, בשיאמר **א.** התורה והמצוות שנתן ה' אל האדם לעבדה ולשמרה, לא נתנה לו בעבור שהי ישיג תועלת או הפסד מן השומר מצוה או החוטא בה, כי ה' לא חסר דבר ואין לו צורך אל דבר ישלים אותו זולתו, אבל התורה והמצוה נתנו רק לתועלת האדם להשלים את עצמו על ידם, ועת חטא ועבר על המצוה, לא לה' חטא, לא לו השחית,

רק לעצמו, ולכן עת ישוב מרוע דרכו ישיבהו ה' בתשובה, וזה התשובה על הטענה שאמר עליה ולא דרכיכם דרכי, כי דרכיכם משונים מצד זה, שהעבד או הפועל יעבוד לתועלת אדוניו, ועת השחית מעשהו וקלקל עבודתו, קלקל מלאכת אדוניו, ולכן לא תועיל לו החרטה. לא כן דרכי, שאני איני מקבל תועלת והפסד ממעשיכם. **ב.** השפע האלהית יורדת תמיד בלי הפסק האל יתן אך טוב וחסד, והכל תלוי בהכנת המקבל שמי שלא הכין אי"ע לקבל הטובה, דומה כמי שלא זרע שדהו שלא יועיל לו המטר, ובזה אי"ל שהשם נשתנה מלא רוצה לרוצה, רק שהמקבל נשתנה מלא מוכן למוכן, וזה נגד מ"ש כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ונשא ע"ז משל מן הגשם במשל הזה נראה במחזה שתי התשובות הנז'. אומר **כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים**. הגשם יורד בקיץ והשלג בחורף, שניהם אך יורדים מן השמים לארץ, אבל **ושמה לא ישוב**, ולא יביא מן הארץ אל השמים מאומה כי הוא רק לצורך הארץ לבד, **כי אם הרוה את הארץ והולידה** זה מוסב על השלג שפעולתו לרוות את הארץ **ולהולידה** שתהיה מוכנת להוליד. **והצמיחה** מוסב על הגשם שמצמיח מוצא דשא. וכן פעולת השלג הוא **כי נתן זרע לזרע** והגשם **יתן לחם לאוכל** אבל שמה לא ישוב ולא יביא בידו לחזרה מאומה, כן שפע ה' יורדת רק למטה, אבל הוא אינו מקבל תועלת מן מעשה התחתונים כנזכר בהקדמה א'. זאת שנית ראינו כי הגשם שהגשם והשלג יורדים תמיד בלי השתנות, מ"מ יהיה שינוי למטה, כי מי שלא זרע לא יועיל לו המטר, ומי שאינו רוצה לאכול ולא יקצור וידוש לא ימצא לחם, שעז"א **ונתן זרע רק לזרע, ולחם רק לאכל**, למכין אי"ע לכך, והבלתי מוכן לא יקבל השפע של השלג והמטר הגשם שלא נעשה שינוי בהגשם עצמו רק בהמקבל, כן בכל שפע האלהית יורידה בשוה בלא שום שינוי והשינוי תהיה מצד חסרון הכנת המקבל:

(מלבי"ם באור הענין)

יֵאָדָּם כֵּן יִהְיֶה דְבַרִּי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא-יָשׁוּב אֵלַי רִיקָם כִּי אִם-עֲשֵׂה אֶת-אֲשֶׁר חִפְצָתִי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו:

רַס"י כֵּן יִהְיֶה דְבַרִּי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי. לְהוֹדִיעַכֶּם ע"י הַנְּבִיאִים לֹא יִסּוּב רִיקָם אֲךָ יִיטִיב לָכֵן אִם תִּשְׁמְעוּ לָהֶם : (רַס"י)

מצודת דוד **לא ישוב אלי ריקם**. מבלי יעשה הדבר ההוא ואחזו בלשון בן אדם השולח מי לעשות דבר וחוזר לפעמים ריקם ולא גמר השליחות ולפי שאמר במשל ושמה לא ישוב לזה אמר לשון לא ישוב : **כי אם עשה**. הדבר יעשה וכו' ומוסב למעלה לומר שבודאי תתקיים הבטחתי : **והצליח וכו'**. כפל הדבר במלות שונות : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כן יהיה דברי אשר יצא מפי**, ר"ל כי יש הבדל בין השולח שליח ומצוהו שיעשה בעבורו דבר לצרכו, ובין אם משלחהו

ומצוהו לעשות דבר לצורך מי שנשתלח אליו, כי אם מצוהו שיעשה לו דבר לצרכו, למשל ששולח מאה זהובים אל האומן שיעשה לו כלי, אז אם יעשה חפץ המשלח והוא שיעשה לו הכלי, לא ישוב השליח ריקם כי יביא בידו הכלי שבקש, אבל אם לא ימלא חפצו ולא יעשה הכלי ישוב ריקם. אבל אם מצוהו לעשות דבר לצורך מי שנשתלח אליו, למשל ששולח מאה זהובים מנחת שי לבנו אם יתחכם בחכמת הרפואה, אז אם מלא חפצו והוא שבנו למד חכמת הרפואה ישוב השליח ריקם כי אין מאומה בידו, אבל אם לא מלא חפצו כי בנו לא למד חכמה, ומוליך המאה זהובים אל האב בחזרה, אז לא שב השליח ריקם, כי המאה זהובים בידו, וז"ש **כֵּן יִהְיֶה דַבְרֵי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי שֶׁהוּא הַטּוֹב וְהַשְּׁפַע שֶׁאֲצוּהָ עַל יְצוּרֵי, לֹא יָשׁוּב אֵלַי רִיקִם רַק בַּעַת אֲשֶׁר אֲעִשֶׂה אֲשֶׁר חִפְצֵתִי**, שאז ישוב ריקם ולא יביא מאומה בידו, כי אני איני מקבל דבר, אבל אם לא עשה חפצו, והוא שהמקבל לא הכין אי"ע לקבל הטוב ע"י אז לא ישוב ריקם, כי אז תשוב הטוב ההוא בחזרה, וז"ש כי זה רק **אִם הַצְּלִיחַ אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיו**, אם הצליח מי ששלחתיו אליו, והוכן אל השפע ההוא כנזכר: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כי אם עשה**, מלת כי יבואר פה כמלת רק, ואם מלה תנאית רק אם עשה, מלת כי כטעם רק מצוי מאד, כמ"ש כי משמש בדי לשונות, אלא. כי שרה שמה, לא כי צחקת: (מלבי"ם באור המלות)

יִבֶּן כִּי-בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תִּוְבְּלוּן הַהָרִים וְהַגְּבְעוֹת יִפְצְחוּ לְפָנֵיכֶם רָנָה וְכָל-עֵצִי הַשָּׁדָה יִמְחָאוּ-כָּף:

רש"י **כי בשמחה תלכו**. מן הגלות: **ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה**. שיתנו לכם פריים ולמחס ויהנו (ירוננו) יושביהם: (רש"י)

מצודת דוד **כי בשמחה תצאו**. וזהו ההבטחה אשר תצאו מן הגולה בשמחה ותובלון לארצכם בשלום: **יפצחו וכו'**. היא ענין מליצה כי כשהאדם בשמחה דומה לו שכל העולם שמח עמו: **ימחאו כף**. יכו בכפיהם לשמוח וגם זה ענין מליצה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **תובלון**. ענין הבאה כמו יובל שי (לעיל יח): **יפצחו**. ענין פתיחת הפה בהרמת קול כמו פצחו הרים רנה (לעיל מד): **ימחאו**. ענין הכאה כף אל כף דרך שמחה כמו מחאך יד (יחזקאל כה): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי בשמחה תצאו**, עתה מסיים את דבריו, שאמר הן גוי לא תדע תקרא, ורק בתנאי אם תשובו בתשובה כמ"ש דרשו ה' בהמצאו, כי אז תראו איך בעת תכינו עצמיכם אל גשמי נדבות היורדים מלמעלה תצמחו ותעשו פרי, אז יציץ ופרח ישראל, כי אז בשמחה תצאו לא כיציאת גלות בבל שהיה בבכי תחת מדי ופרס, **ובשלום תובלון** בדרך,

לא כמו חזירתם מגלות בבל שכתבו עליהם שטנה, כי אז כל ילדי הטבע ישלימו עמכם **שההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה**, ההרים יהיו המרננים, **ועצי השדה ימחאו כף** לעומת הנוגנים האלה, משל על רוב השמחה, ואז תראו כי לא יעכב העון הקודם, אשר נדמיתם על ידו כמי שלא זרע ועלה שדהו קמשונים כנ"ל, כי אחר שתחרשו ותזרעו ותכינו עצמכם לעומת הגשם והשלג היורד מן השמים, אז. (מלבי"ם באור הענין)

ג תחת הנעצוץ יעלה ברוש (תחת) ותחת הסרפד יעלה הדס והיה ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת: (פ)

כ"י תחת הנעלוץ וגו'. רבותינו דרשו תחת הרשעים יעלו לדיקים: נעלוץ. וסרפד. מיני קוליס הם כלומר הרשעים יאצדו והלדיקים יטלו ממשלתם (כ"י):

מצודת דוד תחת הנעצוץ. ר"ל במקום ממשלת העכו"ם ימשלו ישראל: ותחת הסרפד. כפל הדבר במ"ש: והיה. הדבר הזה יהיה לה' לשם גבורה: **לאות עולם**. ויהיה לאות ולסימן שכן יהיה עד עולם ולא יכרת הדבר הזה (מצודת דוד):

מצודת ציון הנעצוץ. מין אילן קוץ כמו בכל הנעצוצים (לעיל ז): **ברוש**. שם אילן סרק חשוב: **הסרפד**. שם צמח גרוע: **הדס**. שם אילן המריח: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין תחת הנעצוץ יעלה ברוש, והנמשל תחת הרע תקבלו טוב, והיה לה' לשם שיתגלה שמו על ידכם, ולא לפי שעה רק **לאות עולם לא יכרת**: (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה

פרק-נו

א כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כִּי-קְרוּבָה יְשׁוּעָתִי לְבֹאֵ וצדקתי להגלות:

מצודת דוד שמרו משפט. שמרו משפטי התורה ועשו צדקה זה עם זה:

כי קרובה. עי"ז תהיה תשועתי קרובה לבוא וצדקתי לכם תהיה קרובה להיות נגלה לעין כל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין שמרו משפט, בין אדם לחברו, ועשו צדקה בין אדם למקום, **כי קרובה,** הוא עפ"י המשל שדבר בסימן הקודם, שחסד ה' מוכן תמיד ואינו משתנה בשום זמן, רק הדבר תלוי בהכנת המקבלים ולפי מעשיהם, עז"א **כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות,** (הצדקה הוא מה שה' מצדיק את בריותיו ומזכם בצדקה לא בשורת הדין רק בחסד, וע"י הצדקה ישלח להם הישועה, מצייר הצדקה כבר ישנה במציאות כי היא לא נשתנית, רק אתם אינכם רואים אותה, כי היא מכוסה מעיניכם, וע"י שתעשו משפט וצדקה תתגלה ותראו אותה, ואז תבא הישועה, כי הישועה עדן איננה, בעוד שהצדקה נעלמת מעין המקבל): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות משפט, צדקה. בארתי למעלה (א' כז) שכ"מ יהיה המשפט בין אדם לחברו והצדקה בין אדם למקום, המשפט צריך שמירה בל יעבור חק, והצדקה צריכה עשיה לפעול ולעשות, וההבדל בין צדקתי ובין ישועתי מבואר לקמן (נט יז): (מלבי"ם באור המלות)

בַּבְּ אֲשֶׁרִי אָנוּשׁ יַעֲשֶׂה-זֹאת וּבֶן-אָדָם יִחְזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שֶׁבֶת מַחְלָלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מַעֲשׂוֹת כָּל-רָע: (o)

רפ"י יעשה זאת. שומר שבת וגו' : (רפ"י)

מצודת דוד יעשה זאת. את האמור למטה שישמור את השבת מלחללו כי הוא יסוד מוסד על אמונת חידוש העולם וא"כ בזה בודאי ישמור ידו מעשות כל רע הואיל ומאמין שיש בורא : (מצודת דוד)

מצודת ציון אנוש. שם משמות אדם : יחזיק. יאחז : מחללו. כמו מלחללו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אשרי, ר"ל הצדקה והישועה עומדים מוכנים לבא, רק הכל תלוי במעשה האדם והכנתו **כי אשרי אנוש יעשה זאת,** שהוא במעשיו יגלה הצדקה ויביא הישועה, (וגם **בן אדם** שהוא עוד קטן מאנוש, הגם שלא יעשה זאת בהחלט רק עכ"פ יחזיק בה ויתמוך בה שלא תתמוטט) והוא ע"י **שישמור שבת מחללו** זה נגד צדקה שבין אדם למקום, **ושומר ידו מעשות כל רע** בין אדם לחבירו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אנוש, בן אדם. בארתי למעלה (נא יב) אנוש מורה אדם קטן. ובן אדם מציין עוד חסרונו מצד שהוא נולד מאדם, ובזה תבין

מ"ש בפרושי : (מלבי"ם) באור (המלות)

גַּלְגַּל וְאֶל-יְאֹמֵר בֶּן-הַנֶּכֶד הַנְּלוּהָ אֶל-יְהוָה לֵאמֹר הַבְּדֵל יַבְדִּילֵנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאֶל-יְאֹמֵר הַסְּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יִבֶּשׁ:

רש"י **הבדל יבדילני** ה' מעל עמו. למה אחגייר הלל הקב"ה יבדילני מעל עמו כשיקלם סכרם : ואל יאמר הסריס. למה איטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש מאין זכרון : (רש"י)

מצודת דוד **הנלוה**. המתחבר עצמו אל ה' להאמין בו : **הבדל יבדילני**. אהיה נבדל מישראל בעת יקבלו הטובה ולא אקבל עמהם ואם כן למה אצדק : **הן אני עץ יבש**. כמו עץ יבש שאין מגדל פרי כן אני מבלי זרע ולא ישאר שמי לזכרון ועל מה איישר דרכי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הנלוה**. ענין החברה והריעות כמו ונלוה הגר (לעיל י) : **הבדל**. ענין הפרשה ופירוד : **הסריס**. כן יקרא מי שאינו מוליד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואל יאמר**, כי יש קיים באיש ויש קיים במין, והקיום במין תלוי בשלשלת הנולדים לפניו ולאחריו, אבל הקיום האישי אי"צ דבר כי הנפש קיימת מצד עצמה גם אב ובן אין לה, עתה נגד מ"ש כי הכל תלוי בהכנת המקבל יהיה המקבל מי שיהיה, אף סריס ובן נכר. אומר כי עד עתה הסריס היה דואג על שחסר לו היחוס שאחריו, והבן נכר היה דואג על שחסר לו היחוס מלפניו, כי עתה לא יאמר עוד בן הנכר הנלוה אל ה' כי יבדילהו ה' מעל עמו, יען שיחוסו מלפניו היה מעכו"ם, וכן הסריס לא יאמר הן אני עץ יבש בלתי נושא פרי, וחסר אצלי סוף השלשלת **המיני** : (מלבי"ם) באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הנלוה**. פעל עבר, וקמץ הה"א עד, והה"א במקום אשר, כמו **ההולכים** אתו : (מלבי"ם) באור (המלות)

זַד כִּי-כֹה | אָמַר יְהוָה לְסָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת-שִׁבְתוֹתַי וּבְחָרוּ בְּאֲשֶׁר חִפְצָתִי וּמַחְזִיקִים בְּבְרִיתִי:

רש"י **ומחזיקים**. אוחזים : (רש"י)

מצודת דוד **באשר חפצתי**. בהדבר אשר חפצתי אני : **ומחזיקים**. אוחזים בתורתני אשר כרתי עליה ברית עם ישראל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כי כה אמר ה' לסריסים**, כי הקיום האישי טוב יותר מקיום המיני, והקיום האישי הנצחי ישיג ע"י שלשה דברים, אמונה, מצות, לימוד התורה, (האמונה, והעיון, והמעשה). **אשר ישמרו את שבתותי**, זה יסוד האמונה, שע"י מעיד שמאמין בחידוש ובהשגחה, **ובחרו באשר חפצתי** הוא המצות והעבודה, **ומחזיקים בבריתי** הוא למוד התורה, אם לא בריתי יומם ולילה וכו', אז: (מלבי"ם באור הענין)

וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֻמֹּתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתְּן-לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: (o)

מצודת דוד **בביתי ובחומותי**. בבית המקדש מבפנים לחומת הר הבית אשר שמה ישבו כסאות למשפט מושב הסנהדרין והזקנים שם אתן לו מקום וזכרון שם ר"ל שם יהיה מקומו ושם יזכר לטובה והוא דבר הטוב יותר מזכרון הבא מבנים ובנות: **שם עולם אתן לו**. ר"ל עד עולם יזכר לטובה אשר לא יכרת זכרון שמו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **יד**. מקום כמו ויד תהיה לך (דברים כג): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ונתתי להם**, כי ע"י שהוא ערירי מבנים, יחסרו לו שני דברים, **א**. משען ועזר בביתו בחייו, **ב**. שארית אחרי מותו שישאיר מינו, נגד זה לעומת היד והחיזוק בביתו, **אתן לו** (הדלתות מגבילים, בביתי יד ובחומותי שם), **בביתי יד**, ימצא יד עוזר וסומך אותו בביתי, ונגד השארית אחר מותו, אתן לו **בחומותי שם** אשר יהיה **טוב לו מבנים ובנות**, כי הקיום המיני ושאריתו נפסק אחרי דור בניו, אבל שם זה, **שם עולם יהיה אשר לא יכרת**: (מלבי"ם באור הענין)

וַיְבַנֵּי הַנְּכָרִים הַנְּלֹיִם עַל-יְהוָה לְשָׂרְתוֹ וְלֹאֲהַבָּה אֶת-שֵׁם יְהוָה לְהָיוֹת לוֹ לְעַבְדִּים כָּל-שֹׁמֵר שַׁבָּת מִחֻלְלוֹ וּמְחַזְּקִים בְּבְרִיתִי:

מצודת דוד **על ה'.** כמו אל ה': **כל שומר שבת**. כל מי בהם אשר ישמור את השבת מלחללו וכל האוחזים בתורתו הנתונה בברית: (מצודת דוד)

מצודת ציון **לשרתו**. ענין עבדות ושמוש: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ובני הנכר לשרתו**, נגד עבודה ומצות (ואמר תחלה ישרתהו שירות קל ואח"כ יוסיף אומץ לאהבה את שם ה' וע"י שיעבוד מאהבה יהיו לו לעבדים העובדים תמיד ביום ובלילה כי העובד מיראה הוא רק משרת לפי החיוב והצורך אבל העובד את ה' מאהבה הוא עבד

תמידי), כל שמר שבת מחללו נגד אמונה, ומחזיקים בבריתי נגד תורה
(מלבי"ם - באור המלות) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לשרתו, לעבדים. השירות קל מן העבדות, כמו
שבארתי בכ"מ : (מלבי"ם באור המלות)

וְהִבִּיאֹתִים אֶל-הַר קֹדֶשׁי וְשִׁמְחֹתִים בְּבֵית תְּפִלָּתי עֹלֹתֵיהֶם
וְזִבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל-מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית-תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל-הָעַמִּים:

רס"י לכל העמים. ולא לישראל לזדס כי אף לגרים : (רס"י)

מצודת דוד והביאותים. את העושים כל אלה אביא אל הר קדשי הוא
בה"מ שוה בשוה עם האזרח בישראל : ושמחתים. אשמחם בבית המוכן
להתפלל שם לפני : לרצון. יהיו מקובלים ברצון על מזבחי : יקרא לכל
העמים. ר"ל יהיה מוכן לבית תפלה לכולם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והביאותים אל הר קדשי, ושם ילמדו תורה ואמונה,
כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, ושמחתים בבית תפילתי הוא נגד
עבודה, כי עולותיהם וזבחייהם יהיו לרצון על מזבחי, שלא יביאו אותם
על חטא רק נדבה, ובזה יראו כי איני מבדילם מישראל רק ביתי יהיה
בית תפלה לכל העמים : (מלבי"ם באור הענין)

וְנָאֵם אֲדֹנָי יְהוִה מְקַבֵּץ נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֶקְבֹּץ עָלָיו לְנִקְבְּצָיו:

רס"י עוד אקבץ עליו. מן האומות שיתגיירו ונלוו עליהם : לנקבציו.
נוספים על קבוצי ישראל : (רס"י)

מצודת דוד מקבץ. המקבץ את ישראל : עוד אקבץ עליו. על ישראל אקבץ
עוד להיות נוספים על הנקבצים מישראל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין עוד אקבץ עליו, על נקבציו שיתקבץ מישראל עוד
אקבץ עליו גרים : (מלבי"ם באור הענין)

כָּל חֵיתוֹ שָׂדֵי אֶתְיוּ לְאָכַל כָּל-חֵיתוֹ בְּיַעַר: (פ)

רס"י כל חיתו שדי. כל גירי האומות. אתיו והתקרבו אלי ותאכלו את כל

חיתו זיער את גזורי האומות שאמרו את לצם מלהתגייר : חיתו שדי. חית השדה אין כחה רב כחית היער חית השדה חלסה ותשות כח מחית היער ועל שאמר עוד אקבץ עליו אמר המקרא הזה : (רש"י)

מצודת דוד כל חיתו שדי. חיות השדה אין כחם רב כחיות היער ואמר האומות הנמשלות לחית השדה והם אותם שלא אמצו לבם ונתגיירו : אתיו. בואו לאכול ולרצות את האומות הנמשלות לחיות אשר ביער והם אותם שאמצו לבם ועמדו במרדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חיתו. הוי"ו יתירה : אתיו. בואו כמו שובו אתיו (לעיל כא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כל חיתו שדי, מתחיל ענין חדש, נגד נביאי השקר ומנהיגי הדור ההוא שלא היו מוכיחים את ישראל, מדמה במליצתו את ישראל לעדר הרחלים, שהרועה אינו משגיח עליו והעדר הפקר לזאבים וחיות רעות, קורא, אתם כל חיתו שדי אתיו לאכל, את הצאן האלה, ואף כל חיתו ביער הרחוקים מן הישוב באו לאכול, ואל תתיראו מן הרועים שומרי הצאן, כי. (מלבי"ם באור הענין)

זַן (צפו) צפיו עורים כלם לא ידעו כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבח הזים שקבים אהבי לגוים:

רש"י כופיו עורים כולם. לפי שאמר דרשו ה' וכל הענין והם אינם שומעי חוזר ואומר הנה הנביאים כועקים להם ומכריזים על התשובה ותיטיב להם והרי פרנסיהם כעורים כולם ואינם רואין את הנולדות כלופה המופקד לראות את החרב צא להזהיר את העם והוא עור מלראות את החרב צאה ואלם מלהזהיר את העם ככלב שמינהו לשמור הבית והוא אלם מלצנות כך פרנסי ישראל אינם מזהירין אותם לחזור למוטב : הזים שוכבים. פי' דונש נרדמים שוכבין ויונתן תירגם ניימין שכבין ואין לו דמיון :

מצודת דוד צפיו עורים. עתה חזר להוכיח את ישראל ואמר הצופים שלהם אשר הועמדו לראות אם השונא בא לעיר הנה המה עורים ואינם רואים ור"ל שרי העם המדריכים את העם אינם משגיחים לתקן דרך העם ועושים עצמם כאלו לא ידעו בקלקול הדור : כולם כלבים אלמים. כל השרים מישראל אינם מזהירים את העם על התשובה ולא יועילו להם והמה ככלבים אלמים אשר לא יוכלו לנבוח להבריח החיות הטורפות מן

העדר שאין בהם תועלת : **הוזים שוכבים**. השרים המה נרדמים בשינה עמוקה או שוכבים על המטה להתענג להביאם לידי תנומה הוא שינה קלה כי יאהבו את התנומה כדרך המתענגים ולא שמו לב בתקון העם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צופיו**. מלשון צופה הרואה על המגדלים : **לנבוח**. כן נקרא צעקת הכלב : **הוזים**. ענין תרדמה כת"י ואין דמיון : **לנום**. מלשון תנומה והיא שינה קלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **צפיו עורים כלם**, ואין רואים על הצאן, ויכנה את הצופים האלה בשם כלבים, כי גם הכלב הוא שומר הצאן, ואומר אל החיות הרעות בל יתיראו כי הכלבים ינבחו עליהם עת יבואו לטרוף מן העדר, כי הכלבים צריך שיהיה להם גי' תנאים. **א**. שיראו בבוא הטורף בלילה, אבל הם **עורים כולם**. **ב**. שיוכלו לנבוח על הטורף אבל הם **כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח**. **ג**. שיהיו נעורים כל הלילה, והם **הזים שוכבים אהבים לנום**, וא"כ אין להם להתירא מכלבים האלה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **עורים**, לא ידעו. הכפל הוא באור החסרון הנמשך מהם, ע"י שהם עורים, ע"כ לא ידעו מה נעשה בעדר. ע"י שהם אלמים ע"כ לא יוכלו לנבוח, ואין להם לירא מנביחתם, ע"י שהם הוזים ע"כ הם אוהבי לנום : (מלבי"ם באור המלות)

נא והכלבים עזי-נפש לא ידעו שבעה והמה רעים לא ידעו הבין פלם לדרךם פנו איש לבצעו מקצהו :

רש"י והכלבים עזי נפש. רואים למלחות כריסם : והמה רועים. כמו שהכלבים לא ידעו שבעה כן הרועים לא ידעו הבין מה יהיה באחרית הימים : כולם. לדרך הנייתם פנו איש לבצעו לגזול את שאר העם שהם ממונים עליהם : מקצהו. כמו (בראשית יט) כל העם מקצה מקצה מניינם ועל קצהו כולם נהגו' כן : (רש"י)

מצודת דוד **והכלבים עזי נפש**. כמו שהכלבים המה בטבעם חזקי התאווה ואינם יודעים משביעה כי בכל עת יתאוו תאווה : **והמה רועים**. וכן השרים ההמה הרועים את עצמם להתענג בתענוגים אינם יודעים בינה להשכיל אשר מי שמשוקע בתענוגים הוא חסר מהם כי בכל עת יתאוו להוסיף וא"כ הוא מאוד מעונה : **לדרכם פנו**. כל אחד פונה לדרכו במקום שיוכל לענג נפשו : **איש לבצעו**. כל אחד פונה לבצוע בצע : **מקצהו**. רצה לומר כולם עושין כן מן הקצה אל הקצה והוא מקרא קצר : (מצודת דוד)

מצודת ציון עזי. ענין חוזק : **נפש**. ענין תאוה כמו בנפש צרי (תהלים כז) : **רועים**. מלשון מרעה והוא לשון מושאל על אכילת התענוג : **לבצעו**. ענין גזל כמו מה תקות חנף כי יבצע (איוב כז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והכלבים, אומר הגי' מעלות שי"ל להכלב אין להם, לעומת זה יש להם החסרונות שיש לו להכלב, **א**. שכלבים האלה הם **עזי נפש**. **ב**. **שלא ידעו שבעה**, רעבתניים ככלב, עתה באר הנמשל כי כמו שכלבים עורים אין יכולים לראות כן **המה רעים לא ידעו הבין**, ונגד הוזים שוכבים, אומר **כולם לדרכם פנו**, שחוץ מה שאין יכולים לראות ולהבין אין רוצים להשגיח על הכלל, רק כ"א פונה לדרכו, ואם עכ"פ לא היו מזיקים את הכלל אבל הם עוד פונים **איש לבצעו** לעשוק ולחמוס (מלבי"ם : באור הענין)

יב אתיו אקחה-!! ונסבאה שְכָר וְהִיא כְּזָה יוֹם מְחָר גְּדוֹל יֵתֵר מְאֹד:

רש"י אתיו אקחה יין. כך היו אומרים זה לזה : **והיה כזה יום מחר**. **צמאכל** **וצמסתה** : (רש"י)

מצודת דוד אתיו. כ"א יאמר לחביריו בואו עמי ואקח יין : **ונסבאה שכר**. כפל הדבר במ"ש : **והיה כזה**. כמשפט היום הזה יהיה יום מחר ועוד יהיה גדול ויתר מאד מהיום ר"ל נעסוק במשתה כמו היום אבל ברוב הכמות (מצודת דוד :

מצודת ציון ונסבאה. ענין שכרות כמו זולל וסובא (דברים כא) : **שכר**. יין ישן : **יותר**. מלשון יתרון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אתיו, נגד מ"ש והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, אומרים איש לחברו **אתיו אתם אני אקח יין**, **ונסבאה שכר** עד שנשתכר, **והיה כזה יום מחר** שגם מחר נעשה כן ביתר שאת, כי אין לנו רק לאכל ולשתות אכל ושתה כי מחר נמות כי הלא הצדיק אבד וכו' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אקחה יין ונסבאה שכר. יין לשתיה ושכר לשכרות כנ"ל (כט טו) וסבא שכרות כנ"ל (אי כב) : (מלבי"ם באור המלות)

א הצדיק אבד ואין איש שם על-לב ואנשי-חסד נאספים באין מבין קי-מפני הרעה נאסף הצדיק:

כ ר"י הצדיק אבד. כגון יאשיהו: ואין איש שם על לב. למה נסתלק: באין מבין. אין צנותרים מבין מה ראה הקב"ה לסלקו: כי מפני הרעה. העתידה לבא אל הדור נאסף הצדיק: (כ"י)

מ מצודת דוד הצדיק אבד. כאשר הצדיק נאבד מן העולם אין איש שם על לב להתבונן בדבר למה הומת מה עשה: ואנשי חסד. עי"ז נאספו הרבה אנשי חסד בעבור שאין מי מבין אשר מפני הרעה נאסף הצדיק הראשון למען לא יראה בהרעה המעותדת לבוא כי על לא היה מי מדגיש בדבר ולא שב לה' לזה הרבו למות עוד למען ירגישו או למען לא יראו גם המה בהרעה: (מצודת דוד)

נ מצודת ציון נאספים. ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ): (מצודת ציון)

מ מלבי"ם - באור הענין הצדיק אבד, הם אומרים נסבאה שכר נשתה יין, כי מה יהיה קיצנו הלא הצדיק אבד ואין איש שם על לב, כי מקרה אחד לצדיק ולרשע, וגם אנשי חסד גומלי חסד נאספו ומתו באין מבין מדוע מתו והם היו צדיקים, אבל לית דין ולית דיין (הצדיק הוא במצות שבין אדם למקום, עליו אין משימים לב כלל, ואנשי חסד לחבריהם, על מיתתם ישימו לב, עליהם יספדו ויתאבלו וישימו לב מדוע מתו, אבל אין מבין מדוע מתו כי מקרה אחד לכל ומותר האדם אין). כי מפני הרעה נאסף הצדיק, הם אומרים שהצדיק נאסף מפני הרעה שהיה לו בחייו, שישב בצום ותענית והיה חסר כל ולכן נאסף קודם זמנו: (מלבי"ם באור הענין)

מ מלבי"ם - באור המלות אין שם על לב, אין מבין. הבדל בין שימה על לב להבנה מבואר (למעלה מד יט. מו ח'): (מלבי"ם באור המלות)

ב יבוא שלום ינוחו על-משכבותם ה' נכח: (o)

כ ר"י יבא שלום. כי כן אמר הקב"ה יבא הצדיק הזה אל אבותיו בשלום ואל יראה ברעה. ינוחו על משכבותם. בהיות הרעה זה שהיה הולך נכחו ביושרו כמו עשות נכוחה (עמוס ג): (כ"י)

מצודת דוד **יבוא שלום**. מוסב למעלה לומר כי כן אמר המקום יאסף הצדיק ויבוא בשלום אל הקבר ולא יראה בהרעה : **ינוחו**. אנשי חסד ישכבו במנוחה על משכבותם בקבר : **הולך נכוהו**. כי כל אחד היה הולך בדרך הנכותה ואין מהדין שיראה בהרעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נכוהו**. ענין יושר כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל כו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **יבוא**, השם משיב להם הצדיק אבד כדי שיבא שלום שם בעולם השלום, ואנשי חסד נאספו כדי שינוחו שם בעולם המנוחה הם לא נאבדו, כי כ"א מהם הולך נכוהו נוכח המקום המיועד לתשלום גמולו, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

ג **ואתם קרבו-הנה בני עננה זרע מנאף ותזנה:**

רש"י **ואתם קרבו הנה**. הנותרים משנסתלקו הצדיקים ותקבלו פורענותיכם : **בני עוננה**. בני כספים : **זרע מנאף**. שהזכיר מנאף, ותזנה הנקבה :

מצודת דוד **ואתם**. הואיל ונסתלקו הצדיקים קרבו אתם הנה למשפט ולקבל הרעה : **בני עוננה**. אתם בני מעוננה כי ברוב נמצא הכישוף בנשים : **זרע מנאף ותזנה**. זרע של מנאף ותזנה כי האב היה נואף והאם היתה זונה :

מצודת ציון **הנה**. לפה : **עוננה**. ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים יח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואתם קרבו הנה** למשפט, **בני עננה** כי היו נואפים ומזנים לעבודת האלילים, כמ"ש המורה, שכן היה כל עניני ע"ז לזנות ולנאף, והבנים שנולדו מן הניאוף הלז היו מיחסים אותו לאליל פלוני וכוכב פלוני, והיו מעוננים עת לדתם שנולד במזל פלוני, תחת משטר כוכב ידוע, ע"ז קראם בני עוננה מצד העת שיצאו לאויר העולם, וזרע מנאף מצד עת שנזרעו בבטן אמם, שהאב מנאף ותזנה האם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מנאף ותזנה**. מצד שתסור מאחרי אישה ידובר עליה בזנות, ומצד המעשה עצמה יבא פעל נאף. וע"כ אצל הזכר בא פעל נאף בכ"מ (רק במקום שידובר על זנותו מעל ה' ומצותיו, ובכ"מ שבא פעל זנה אצל האיש נקשר עמו עבודת אלילים), ואצל הנקבה ישמש בפעל זנה או נאף. ופה ר"ל מנאף הזכר ותזנה האם מעל אישה : ואמר בני עננה זרע

מנאף, כי הניאוף על ידו נזרע זרעם בתתם שכבתם לזרע לטמאה בם, והעוננות בכוכבים היה בעת לדתם שע"ז יצדק שם בנים: (מלבי"ם באור המלות)

גד על-מי תתענגו על-מי תרחיבו פה תאריכו לשון הלוא-אתם ילדי-
פשע זרע שקר:

רס"י על מי תתענגו. מאחר שצבתם מאחרי על מי תשענו להתענג בטובה אילו זכיתם אז תתענגו על ה' אבל עכשיו על מי תתענגו: על מי תרחיבו פה. כשאתם מתעתעים ומלעיזים צנזיחו: (רס"י)

מצודת דוד על מי. מאחר ששבתם מעלי על מי תבטחו להתענג בטובה כי אם זכיתם הייתם בוטחים עלי אבל עכשיו על מי תבטחו: על מי תרחיבו פה. על מי תשענו להרחיב פה לשאול כל המחסור: תאריכו לשון. לשאול כל הצורך וכפל הדבר פעמים ושלש במ"ש וכדרך הנבואה: ילדי פשע. מולידים פשע וזורעי שקר ר"ל כל מעשיכם פשע ושקר ומהו הזנות הנמצא בכם: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין על מי תתענגו, נגד בני עוננה, אומר על מי תבטחו כי תתענגו לאמר אקחה יין נסבאה שכר, וכי על העינון והניחוש שנחשתם שנולדתם במזל מוצלח תבטחו? על מי תרחיבו פה נגד זרע מנאף אומר איך תרחיבו פה ללוצץ לאמר אכול ושתה כי מחר נמות ועוד תאריכו לשון להאריך הדבור ולכפלו, והלא היה לכם להתבושש מפגם מולדתכם, כי אתם ילדי פשע מצד האם שזנתה, וזרע שקר מצד האב שנאף: (מלבי"ם באור הענין)

גה הנחמים באלים תחת כל-עץ רענן שחטי הילדים בנחלים תחת סעפי

רס"י הנחמים באלים. המתחממין צ"ז תחת אלה ואלון: שוחטי הילדים. לקרבן עכו"ם: סעיפי. נקרת האורים וכן (סופטים טו) אל סעיף סלע: (רס"י)

מצודת דוד הנחמים. המתחממים עצמן תחת אילן אלה העשוי לעכו"ם: תחת כל עץ רענן. ורצה לומר שחברו את עצמן לעכו"ם ולפי שהמשיל המקרא עובדי העבודת כוכבים לזונה אמר לשון הנופל במשכב האשה כמ"ש ובחטא יחמתני אמי (תהלים נא): שוחטי הילדים. לפני העבודת

כוכבים : **בנחלים**. כן היה דרכם לשחטם בעמקים אשר תחת סעיפי הסלעים כי העבודת כוכבים העמידו על סעיף הסלע במקום גבוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנחמים. מלשון חמימה : **באלים**. שם אילן סרק כמו כי יבושו מאלים וכוי (לעיל א) : **רענון**. ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענון (תהלים צב). **בנחלים**. ענין עומק וגיא וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו) : **סעיפי**. כן נקרא שן הסלע כמו אל סעיף סלע (שופטים טו) והוא מושאל מענף היוצא מן האילן אשר יקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לעיל כז) :

מלבי"ם - באור הענין הנחמים, מבאר מ"ש ילדי פשע, היו מתחממים להוליד בנים **מאלים** האלילים העומדים **תחת עץ רענון**, שהיו אומרים שהאלילים שתחת העצים באו עליהם ומהם הולידו, כי היו אומרים שהאלילים חושקים את בנות האדם, ויבואו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם, **שחטי ר"ל האלים השחטים את הילדים בנחלים**, כי אח"כ היו אומרים שהאלים צוו להם לשחוט את הילדים שהולידו מהם תחת סעיפי הסלעים לקרבן, כי בזה יתקדשו הילדים ויעלו על במתי עב, כידוע בעבודת הצאבה מקורות ימי קדם והבליהם. ובזה נדמה כאילו האלים שוחטים את הילדים, כי היו שוחטים אותם בפקודתם לפי הבליהם (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות באלים. כמו הבו לה' בני אלים, הכחות הנשגבות, ושוחטי תואר להאלים, האלים הם שוחטי הילדים : (מלבי"ם באור המלות)

וְ בַחֲלָקֵי-נַחַל הַחֲלָקָה הֵם הֵם גּוֹרְלָהּ גַם-לָהֶם שְׁפַכְתָּ נֶסֶךְ הָעֵלִית מְנַחָה הָעֵל
מְנַחָה : אֵלֶּה אֲנִי :

רש"י בחלקי נחל. חזנים אשר נחל : **חלקך**. בהם ירגמו אותך : **הם הם גורלך**. להתעכב בהם למה כי גם להם שפכת נסך : **העל אלה אנחם**. מלהרע לך :

מצודת דוד בחלקי נחל חלקך. בחרת לך חלק באבני הנחל לעבדם עבודת אלהות : **הם וכו'**. כפל הדבר במ"ש : **שפכת נסך**. היית מנסך לפניהם יין והעלית להם מנחה : **העל אלה אנחם**. וכי מהראוי שעל העושים מעשים כאלה יתהפך מחשבתי מרעה לטובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בחלקי נחל. באבני נחל ויקראו כן ע"ש שהמה חלקים כמ"ש חמשה חלקי אבנים מן הנחל (ש"א יז) ולקצר לא אמר אבני וסמך על המבין : **גורלך**. ענינו כמו חלק וכן גורל לבוזזינו (לעיל יז) ע"ש שע"פ רוב

יחולק בגורל : **אנחם**. ענין הפוך מחשבה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בחלקי, עת יחלוק הנחל חלקך, ר"ל עת תתן חלקך אל הנחל, שהוא שתתן לו הילדים שילדת כי תשחטם שם בנחל, הם הם גורלך תחשוב באולתך שעיי"כ עלו האלים בגורלך, שעיי"י שתשחט הילדים בנחל יכרתו לך האלים ברית, וגם להם שפכת נסך גם להילדים ששחטת שפכת נסך, כי האמינו שהילדים שנשחטו להאליל נתקדשו ועלו אל ממלכת האלים, ונסכו להם אח"כ נסכים. ואיך אנחם על מעשים מתועבים כאלה? (ז) על הר, שהיו מאמינים שיש בני אלים שוכנים בנחל, ויש השוכנים על הרים הגבוהים, ולכן עלית גם על הר גבוה ונשא לזנות גם שם לאלילים (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בחלקי. הבי' הוא ב' הזמן המשמש עם המקור, בעת יחלוק הנחל את חלקך, אז האלים הם גורלך. (עיין ההבדל בין חלק וגורל למעלה יז יד, ופה הנחל לוקח חלק עמך מסך ילדיך, ובעבור כן תחשוב יפלו האלים בגורלך), ומלת להם מוסב על הילדים שבפסוק הקודם (מלבי"ם באור המלות)

זז על הר-גבה ונשא שמת משכבך גם-שם עלית לזבח זבח:

רס"י שמת משכבך. משכב ניאופך לעכו"ם על ההרים הרמי' : (רס"י)

מצודת דוד שמת משכבך. עשית משכב לזנות ר"ל שם העמדת עבודת כוכבים ולפי שנמשלה לזונה אמר לשון הנופל בזונה : גם שם. על גובה ההר (מצודת דוד)

זח ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרוןך פי מאתי גלית ותעלי הרחבת משכבך ותכרת-לך מהם אהבת משכבם יד חזית:

רס"י ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרוןך. למי שהוא מדמה אותה לאשה מנאפי' אשר נואפי' כופים וממתנינים לפני פתח ביתה והיא לבה וזכרונה אל הדלת והמזוזה איך תפתח ותלא אליהם : כי מאתי גלית ותעלי. אללי היית שוכבת וגלית הכיסוי שהיו מכוסוי יחד ותעלי מאללי : הרחבת משכבך. לקבל זו נואפי' הרבה : ותכרת לך. ברית מהם : אהבת משכבם. כשחזית לך יד ומקום להראות להם אהבתך : יד. אייש"י בלע"ז וכן ראו חלקת יואב אל ידי (ס"ב יד) : (רס"י)

מצודת דוד **ואחר הדלת והמזוזה.** לפי שהוא מדמה אותה אל אשה זונה אמר לשון הנופל בזונה שנואפים צופים וממתינים לה אחר הדלת לבה זכרונה אל העומדים אחר הדלת והמזוזה ורצה לומר בעוד היותך במקדש ה' שמת זכרונוך ללכת אל בית העבודת כוכבים : **כי מאתי גלית ותעלי.** אצלי היית שוכבת גלית הכסות שהיינו מכוסים יחד ותעלי מאצלי ללכת אל הנואפים : **הרחבת משכבך.** עשית לך מקום משכב רחב לקבל בו נואפים הרבה ר"ל עבדת לעבודת כוכבים הרבה : **ותכרת.** כרת לך מהם ברית אהבה : **אהבת משכבם.** אהבת שישכבו עמך בכל מקום אשר ראית ואף בפרסום רב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והמזוזה.** הם העומדים אצל חלל הפתח מזה ומזה : **גלית.** מלשון גלוי : **ותעלי.** ענין הסתלקות כמו כעלות גדיש בעתו (איוב ה) : **יד.** מקום : **חזית.** ענין ראייה כמו ותחזו בציון עינינו (מיכה ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואחר,** מדמה אותה במשל האשה הזונה שיוצאת בלילה ממשכב בעלה אל הזונים העומדים אחורי הגדר, שתניח זכרונה שהם הלבונה והבשמים שעל צוארה אחרי הדלת והמזוזה כדי שלא ירגיש בה בעלה. **כי מאתי גלית ותעלי** כי גלית משכבי שהיית שוכבת אצלי ותעלי על ראש ההר אל הזונים. **הרחבת משכבך** מדמיה לזונה שמשכבה רחב, רק יען שאינה יכולה לקחת את הזונים לשם כי בעלה עמה במטה. לכן תצא מן המשכב הרחב לשכב עם הנואפים במשכב קצר שהכינו הם אצל הגדר, וז"ש הנה הרחבת משכבך אבל יען **ותכרת לך מהם** המשכב תכרת ותבדיל אותך מן הזונים, לכן **אהבת משכבם** של הזונים, אשר היא **יד חזית,** יד ואצל החזית והגדר, (והנמשל שתחת שבעודך עובד האל היה לך כל טוב ושפע רב, עזבת מקור חיים לחצוב לך בארת נשברים) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **זכרונוך.** הבשמים והלבונה שנושאת על צוארה נקראים זכרון, זכרו כיון לבנון. מאתי גלית, גלית מכסה המשכב, ונמצא גילוי עם יחוס שממנו (למעלה לחיב) דורי נסע ונגלה מני : **ותכרת,** נסתר לנקבה מוסב על המשכב, המשכב כרתה והפרידה אותך מהם מן הנואפים. יד חזית, יד, אצל, כמו יד הנהר, יד הירדן, ליד דרך, ליד שערים. וחזית, גבול. את שאול עשינו חוזה, בית אבנים יחזה, משכבם מאצל הגבול : (מלבי"ם באור המלות)

טו **ותשרי למלך בשמן ותרבי רגסיה ותשלחי צריה עד-מרחק**
ותשפילי
עד-שָׁאֹל:

רש"י **ותשפילי** ותשפילי למלך בשמן. ואני מתחלה גדלתיך והיית מקבלת פני מלכך

ככל מיני תפנוקים, ותשורי לשון ראיית פנים כמו אשורנו ולא קרוז
(במדבר כד) וכן (ש"א ט) ותשורה אין להביא דורון של הקבלת פנים :
ותשלחי ציריך. שלוחיך למרחוק לגבות מס ממלכי האומות : ותשפילי.
את חזקי האומות עד שאול כן תרגמו יונתן : (רש"י)

מצודת דוד ותשורי. ר"ל לא די שעבדת עבודת כוכבים אלא שסולקת
בטחונך ממני ושלחת תשורה למלך אשור בדורון של שמן ותרבי לשלוח
לו בשמים מעשה רוקח למען יהיה בעזרתך : **ותשלחי.** שלחת מלאכך
אליו עד אשור הרחוקה מארצך : **ותשפילי.** השפלת נפשך עד שאול
בהראות הכנעה מרובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותשורי. מלשון תשורה ודורון כמו ותשורה אין להביא (ש"א
ט). רקוחיך. בשמים מעשה רוקח וכן רקחי במרקחת (דה"א ט) : **ציריך.**
מלאכך כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א) : **שאול.** בור הקבר : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותשורי, מספר איך הלכה מדחי אל דחי, שאחר
שיצאת ממשכב בעלה החלה להיות קדשה ומזומנת לזנות, עד שחשבת
מחשבות איך לזנות עם המלך, וקשטת עצמך לתכלית זה בשמן המור, כי
כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המור, ואחר ההכנה הזאת
ותשלחי ציריך להמליץ בעדך ולהלל אותך בית פרעה, עד **שהשפלת**
עצמך עד שאול כי אח"כ היית מופקרת לכל, החלות לזנות עם הגדולים
ולא עלה בידך ולכן היית קדשה לכל עובר ושב. (וזה נמשל איך זנו מאחרי
אלהיהם וכתרו ברית עם מלכי אשור ומצרים, ואח"כ הושפלו גם לפני
מלכים קטנים) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ותשורי. מענין הבטה מרחוק. ותבט עיני בשורי
(מלבי"ם באור המלות)

וַיִּבְרַב דַּרְכֵּךְ יַגְעֵת לֹא אִמְרַתְּ נוֹאֵשׁ חַיִּת יִדְךָ מִצָּאת עַל-כֵּן לֹא חָלִית:

רש"י צרוב דרכך יגעת. נתעסקת בצרכיך למלאות תאותך להרבות הונך
: לא אמרת נואש. אתייאש מאלו ולא אחיש עוד לעסוק בהן כי בתורה
ובמנות אתן לך : חית ידך מלאת. כורך ידך מלאת הכלחת במעשיך : על
כן לא חלית. לא נחלה לך על עבודתי לעסוק בתורה. חית. לשון
ערבי הוא כורך : (רש"י)

מצודת דוד **ברוב דרכך**. במה שהלכת הרבה בדרכי לבך לבקש עזר ממלך
אשור הנה נתייגעת הרבה בזה ועכ"ז לא אמרת אתי יאש עצמי מלבקש
עזרה ממנו לפי רוב הטורח : **חית ידך מצאת**. על כי מצאת ממנו כח ידך
כי זרוע לך ברכב ובפרשים לכן לא נעשית חולה וכואב עם כל הטורח כי
קבלת בשמחה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נואש**. מלי יאוש ועזיבת הדבר כמו ואמרו נואש (ירמיה יח) :
חית. ענין כח ובריאות וכן עד חיותם (יהושע ה) : **חלית**. מלי חולי ומכאוב
: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ברוב דרכך**, הגם שיגעת **ברוב דרכך** שהלכת לחפש את
הזונים ולא מצאת חפצך, מ"מ **לא אמרת נואש** ולא נתיאשת, כי **חית ידך**
מצאת בעוד שמצאת והרגשת כי ידך חי, **על כן לא חלית** לא היית חולה
בעיני עצמך הגם שרגליך וגופך כבר היו עיפים כ"ז שעוד יד אחת היה חי
בקרבך לא שקטת ממעשיך הרעים, (הנמשל, הגם שעיי"כ נהרסה ארצם
וגלו ונתפזרו ועברו עליהם כמה רעות כל זמן שעוד היו מקצתם עדיין על
אדמתם לא הרגישו במכאוב הגויה הכללית שהיא כלל המדינה ולא עזבו
מלדרוש עזרת נכר ולעבוד את אלהיהם) (יא) **ואת מי דאגת**, אומר אליה
כאל אשה זונה פרוצה שלטת, שאינה יראה עוד מבעלה כלל, **ממי דאגת**
או ממי תיראי (הדאגה הוא שדואג פן יאבד את אהבת אוהבו והיראה
מפני העונש). ומבאר נגד את מי דאגת, את אין לך לדאג פן עיי נאופיך
לא אהיה עוד אישך ואתן לך ספר כריתות. כי הלא **תכזבי**, הלא את
בעצמך תכזבי לאמר שאיני בעלך כלל, **ואותי לא זכרת** עוד. וגם עת
תזכרני בפיך **לא שמת על לבך**. ונגד **ותיראי** אומר את מי תיראי, הלא אין
לך לירא מפני העונש. כי **אני מחשה** ולא מעתה כי **אני מחשה מעולם**
ואיני מעניש אותך וכן **לא תיראי** מפני יראת הרוממות כיראת בעל על
האשה כי **אותי לא תיראי** ר"ל את עושה הכל בלא דאגה ובלא יראה
מפני, ואינך מתחרטת על מעשיך בשום פעם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חית ידך**. בריאות היד, כל הגוף מת רק היד עודנה
חיה, על כן **לא חלית** : (מלבי"ם באור המלות)

יא וְאֶת-מִי דָאֲגַתְּ וְתִירָאִי כִּי תִכְזְבִּי וְאֹתִי לֹא זָכַרְתְּ לֹא-שָׁמַתְּ עַל-לִבִּי
הֲלֹא אֲנִי מַחְשָׁה וּמַעֲלָם וְאֹתִי לֹא תִירָאִי:

רש"י ואת מי דאגת. ממי נתייראת : כי תכזבי. כי פסקת לך מעבודתי
וכזבת בי כמו לא יכזבו מימיו (לקמן נח) כל האדם כוזב (תהלים קטז)
פלייננ"א בלע"ז וכן כל לשון כזב מי שבוטחין עליו והוא כוזב וזוגד :
הלא אני מחשה. שהחשתי על כמה פשעים שפשעת בי : (רש"י)

מצודת דוד **ואת מי דאגת.** ר"ל הנה כ"ז היה בחנם כי ממי פחדת ותיראי אשר עזבת בטחונך בי ולא זכרת אותי ר"ל וכי יש מי בעולם אשר לא תגבר ידי עליו : **לא שמת על לבך.** כי טוב לחסות בה' וכפל הדבר במ"ש : **הלא אני מחשה.** באמת אני משתיק את כל הקמים עליך ומעולם בא הדבר ממני ולא מעזר האומות ועכ"ז לא תיראי מפני כי אם מן הקמים עליך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **דאגת.** מלי דאגה ופחד : **תכזבי.** ענין עזיבת הדבר כמו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה טו) : **מחשה.** ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות **דאגת, ותיראי.** הדאגה היא מחשבות להסיר ענין שלבו נוקפו עליו. כמו ואם לא מדאגה מדבר וגוי פן יאמרו בניכם לבנינו (יהושע כב כד), והיראה, הוא מפני שונא אחד שיכול לעשות לו רע. (יג) **ישא רוח יקח הבל.** הרוח ישאם למרחוק עד שיאבדו מפניך, ולא שיצטרך ע"ז רוח גדולה וחזקה כי גם הבל ודבר קל יקחם ממקומם מרוב חולשתם שאין בס ממש : **ינחל ארץ ויירש הר קדשי,** הירושה תציין הורקת הקנין מרשות המוריש לרשות היורש עד שהמוריש ינרש ונשאר י בלא הקנין הזה, ובא בהפעיל כי תוריש גוים על הגירוש מן הרשות, והנחלה תציין המשך הקנין בידו לזרעו אחריו. ותמצא מטעם זה שם נחלה על עצמיים הגיונים. נחלו פתאים אולת. אך שקר נחלו אבותינו. וכן מצאנו פעל ירש על שם נחלה כל בת יורשת נחלה. ולכן אמר שינחל ארץ, ומוסיף כי גם ירש עוד רשות האויבים. ולא זאת הארץ כי גם הר קדשי שחשוב יותר : (מלבי"ם באור המלות)

יב **אני** **אגיד** **צדקתך** **ואת-מעשיך** **ולא** **יועילוך:**

רש"י **אני אגיד לך.** אני תמיד מגיד לך דברים שאם תעשי אותם תלדקי : **ואת מעשיך.** שאתה עושה שלא ברצוני לא יועילוך צעת רעתך : (רש"י)

מצודת דוד **אני אגיד צדקתך.** אני מגיד לך במה תמצא צדקה ממני ואת המעשה אשר תעשה וזהו לחסות בה' לא בעזר העובדי כוכבים : **ולא יועילוך.** אבל כל דברי אינם מועילים לך כי אינך פונה אליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יועילוך.** מלשון תועלת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אני אגיד,** ר"ל למה תדאג ואיך תירא מפני הלא אני

מגיד לך **צדקתך** מלמדך לעשות דברים שתצדק בהם, **ואת מעשיך** הטובים. ומ"מ **ולא יועילוך** כי את חפצה בהפקר לא בצדקת המעשים, אבל דע כי הגם שעתה אינך יראה מפני, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּרְשׁ יְנַחֵל-אֶרֶץ בְּזַעֲקָה יְצִילָהּ קְבוּצֶיהָ וְאֶת-כָּלֵם יִשָּׂא-רוּחַ יְקַח-הֶבֶל וְהַחוּסָה בִּי הַר-קֹדֶשׁ:

רפ"י **בזעקך יצילוך קבוציך**. יקומו נח קבוציך אלילי ופסילים ומכחישי תורה אשר קבלת ויצילוך בזעקך מלכתך הלל את כולם ישא רוח ולא יוכלו להליל : (רפ"י)

מצודת דוד **בזעקך**. בעת תאספי רכב ופרשים מצבא העובדי כוכבים הבאים לעזרתך מול האויב וכי יצילוך הקבוץ שקבצת בתמיה : **ואת כולם וכו'.** אבל את כולם ישא הרוח ויפוצו על פני האדמה והבל יקחם ר"ל יכלו מן העולם במעט סיבה ואיה אם כן בטחונך. **והחוסה בי.** משא"כ החוסה בי הנה ארצו תשאר לו לנחלה ועיר ציון הר קדשי ישאר לו לירושה ולא יזיזנו האויב משם ועל חזקיהו נאמר שבטח בה' ולא זו ממקומו לא כמו שחשב סנחריב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בזעקך**. ענין קבוץ ואסיפה על כי באה בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (שופטים יח) : **הבל**. דבר שאין בו ממש : **והחוסה**. ענין בטחון : **ויירש**. מל' ירושה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בזעקך** עת תזעקי **שיצילך קבוציך**, עת תבא עליך צרה ותזעקי אל הקיבוצים האלה מן הזונים עמך שיצילו אותך אז תראי **כי את כולם ישא רוח ורק החוסה בי ינחל ארץ** : (מלבי"ם באור הענין)

וַיֹּאמֶר סָלוּ-סָלוּ פְּנֵי-דָרְךָ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדְּרָךְ עִמִּי: (o)

רפ"י **ואמר סלו סלו**. כה אמר הנביא צמי לעמי כבשו מסילה סלולה פנו יצר הרע מדרכיכם : **הרימו מכשול**. סלקו האזנים שאתם נכשלי' רגליכם' **זהם הם היריהורי רשע** : (רפ"י)

מצודת דוד **ואמר**. חזקיה שחסה בי יאמר סלו סלו ר"ל עשו מסילה ודרך כבושה : **פנו דרך**. מן המכשולות : **הרימו**. הפרישו אבני מכשול מן הדרך שילכו בו בני עמי כי לא יפחדו עוד מן האויב כי מת ואיננו : (מצודת דוד)

מצודת ציון סלו. מלשון מסילה ודרך כמו ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל) : **פנו.** ענין הסרה : **הרימו.** ענין הפרשה וכן תרומה לה' (שמות ל) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואמר, מתחיל ענין חדש שאחר שדבר (נ"ה ו') על התשובה והפסיק באמצע הענין (מן נ"ו ט' עד הנה) מספור רוע הדור ורוע המנהיגים, שב לאמר כי ה' יסלול דרך לקבל החוטאים האלה בתשובה. **סלו,** במקום שאין דרך סולו דרך חדש, ובמקום שיש דרך רק שאח"כ נתקלקל **פנו דרך,** ובמקום שהדרך עוד מתוקן רק שנמצאו עליו אבני מכשול **הרימו מכשול מדרך עמי,** (ר"ל אותם שלא ידעו דרך ה' כלל למדו אותם, ואף אותם שידעו ושכחו, ואף אותם שלא שכחו רק שיצרם היה להם למכשול) (טו) **כי כה אמר רם ונשא,** הגם שמרום וקדוש אשכון מ"מ אשכון **את דכא ושפל רוח,** שהוא הבעל תשובה, ר"ל כי על התשובה ואפשריותה עוררו שלש טענות, **א.** מצד שה' **רם ונשא,** כי יאמר הלא יעורך החטא לפי ערך מי שחטאו כנגדו, ואחר שה' **רם ונשא** לבלתי תכלית יחויב שיהיה עונש הממרה נגדו ג"כ לבלתי תכלית ואין יכופר עונו בתשובה. **ב.** טענו מצד שהוא **שכן עד** בלתי משתנה בשום שינוי, ואיך ישתנה ע"י תשובת החוטא מלא רוצה לרוצה. **ג.** טענו מצד **שקדוש שמו** שאחר שהוא קדוש איך יתרצה למי שטמא א"ע ויצא מקדושתו, במה יתקן את אשר עוות, משיב להם, כי הגם שמרום וקדוש אשכון, מ"מ אשכון את דכא ושפל רוח, **מרום** נגד **רם ונשא,** ו**קדוש** נגד קדוש שמו, ו**אשכון** נגד שוכן עד, ר"ל כי אלה שלשה הטענות לא לבד שלא יחייבו שלא אקבל את הדכא השב לפני, כי בהפך שלש הטענות עצמם יחייבו שאקבל בתשובה. כי הטענה מצד שהוא **רם ונשא** היא תחייב שיקבל ה' את השב המתחרט, כי בערך גדולתו שהוא **רם ונשא** אין נקי לפניו, וגם שמים לא זכו בעיניו, ואם עונות ישמר יה מי יעמוד, הלא בערך גדולתו אין נמצא שיצא ידי חובתו, ובהכרח יקבל בתשובה. ומצד הטענה הב' שהוא בלתי משתנה ושהוא קדוש, זה עצמו יחייב כי לא מחשבותי מחשבותיכם כמו שבאר זה למעלה (קאפיטול נ"ה) וא"כ אלה הטענות נותנים ומחייבים את התשובה, **ואת דכא ושפל רוח,** ר"ל כי השב יהיה משני סבות, או ע"י יסורים שהביא ה' עליו, וזה נקרא דכא, או ע"י שרוחו שפלה ונתן אל לבו לשוב מעצמו, וזה נקרא שפל רוח. נגד שפל רוח אומר **להחיות רוח שפלים,** ונגד דכא אומר **להחיות לב נדכאים,** כי הלב הוא הכלי החיצוני הנדכא, והרוח הוא הפנימי המחשביי השפל בעצמו (מלבי"ם באור הענין)

טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנָשָׂא שֶׁכֶן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשָׁכֹן וְאֶת-דְּכָא וְשִׁפְלֵי-רוּחַ לְהַחְיֹת רוּחַ שְׁפָלִים וְלְהַחְיֹת לֵב נִדְכָּאִים:

רפ"י מרום וקדוש. אני שוכן ומקם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין

שְׁכִינְתִי עִלְיוֹ : שְׁפִלִים. נִדְכָּאִים סוֹבְלֵי עוֹנֵי וְחִלְיִים : (רַס"י)

מצודת דוד **כי כה אמר וכו'.** מוסב למעלה לומר טוב לחסות בה' כי הוא משגיח בכל כי כה אמר ה' המרום והמנושא השוכן נצח כי לא יתואר בו תנועה כאשר בנבראים : **וקדוש שמו.** שמו מקודש ונבדל ואין ערוך אליו : **מרום וכו'.** ר"ל וזהו אמריו אשר יאמר אני שוכן במקום במקום קדוש עכ"ז אני עם הדכא ושפל רוח להשגיח להחיות רוח שפלים וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עד.** ענינו נצח וכן בטחו בה' עדי עד (לעיל כו) : **דכא.** כתות ומשובר : **ושפל רוח.** כן נקרא העניו : **נדכאים.** כתותים : (מצודת ציון)

כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי-רוח מלפני יעטוף ונשמות אני

רַס"י **כי לא לעולם אריב.** אם אביא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קלפי לנצח : **כי רוח מלפני יעטוף.** כאשר רוח האד' שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעטוף יודה ויכנע על מעלו כמו (איכה ב) העטופים ברעב, בעטף עולל (סס) והנשמו' שאני עשיתי : **כי רוח מלפני.** כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקלפי מעליו : (רַס"י)

מצודת דוד **כי לא לעולם אריב.** כי המריבה אשר אני עושה עם החוטא להענישו בגמול מעשיו הנה לא תתמיד לעולם : **ולא לנצח וכו'.** כפל הדבר במ"ש : **כי רוח וכו'.** כי רוח האדם מלפני בא לו ועטפה אותו והנשמות כולם הלא אני עשיתי ולכן ראוי לי לרחם עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אריב.** מלשון מריבה : **אקצוף.** מלשון קצף וכעס : **יעטוף.** מלשון עטיפה ולבישה :

מלבי"ם - באור הענין **כי לא,** לפעמים יעניש ה' את האדם ורב עמו, ונגד זה אומר **כי לא לעולם אריב** ולפעמים אינו מענישו רק קוצף עליו ומסתיר פניו ממנו ושומר חמה נגד זה אמר **ולא לנצח אקצוף,** והדלתות מגבילים **כי לא לעולם אריב כי רוח מלפני יעטוף** לא יוכל להענישו לעולם מצד חסדו עם הגוף כי הרוח החיוני בא מלפניו, ואיך ידכאהו לעולם, **ולא לנצח אקצוף כי נשמות אני עשיתי** וגם הקצף הנסתר והסתרת פנים א"א שיהיה לנצח כי לא יכול לעשות זאת מצד חסדו עם הנשמה שהיא חלק אלוה, שאני עשיתי אותה, ואיך אקצוף ואשמור העון לנצח : (מלבי"ם באור

מלבי"ם - באור המלות **כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף**. יש הבדל בין לעולם ובין לנצח. לעולם מציין הזמן הנצחי המתנענע שהוא הזמן הידוע לנו, אם ההמשך הזמני עד סוף ימי עולם שהוא עד שימצא המציאות הנתונה תחת הזמן. עד שמים כעשן נמלחו ותכלה המציאות הלז המוחש. אם ההמשך הזמני המקיף את אחד מן הנמצאים משך ימי חייו, ועבדו לעולם. אבל לנצח מציין הזמן הנצחי הבלתי מתנענע, הזמן אשר הוא למעלה מן הזמן, אשר לא יצדק בו מושג הזמן רק לפי השגתנו, כמו האלהי והנשמה וכל הדברים הרוחני אשר הם למעלה מן הזמן, והמקום. נעימות בימינך נצח. כגללו לנצח יאבד. מבלי משים לנצח יאבדו. ואומר אבד נצחי. יאמר כי הריב והעונש אל הגוף אינו לעולם כל חיי האדם. והקצף אינו לנצח כל חיי הנפש אשר היא נצחיית. ועיין מ"ש בבאורי (ירמיה ג' ה', תהלות קג ט'): **רוח ונשמות**. בארתי בפיי בראשית, כי לפעמים תהיה נשמה קטנה מרוח, אם ידבר רק על הנשמה אשר באפיו. כל אשר נשמה באפו, ובזה פרשתי (למעלה מב) נותן נשמה לעם עליה וכו' אבל כשידבר בבחינת העצם הנשגב הנקרא רוח ונשמה תהיה נשמה מדרגה גדולה מאד, על החלק האלהי הנשגב השוכן באדם כלוא בגויה עד עת תפרד ותשוב למקומה. ובזה מצייר פה הרוח חיים המתלבש ומתעטף בגוף האדם הוא מלפני. אבל הנשמות אני בעצמי עשיתי אותם פועל ידי וחלקי, לא רק מלפני: (מלבי"ם באור המלות)

יז **בַּעוֹן בַּצְעוֹ קִצְפֹתִי וְאַפְהוּ הַסֵּתֶר וְיִלְךְ שׁוֹבֵב בְּדַרְךְ לְבֹ:**

רס"י **בעון בצעו**. גזלתו: **קצפתי**. תחלה ואכהו הסתר פני תמיד מלכתו ואקצוף ועל כי הולך שובב צדק לכו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב צדק לכו קצפתי ואכהו: (רס"י)

מצודת דוד **בעון בצעו**. בעבור עון הגזל קצפתי עליו והכתיו ולא על חנם: **הסתר ואקצוף**. הסתרתי פני ממנו לבל אראה בצרתו ועוד הקצפתי עליו להכביד עליו הצרה: **וילך שובב**. כי אף בעוד נסתרתי פני הים הולך לפני בסרוב ומרד ובדרך תאות לבו ולכן הרביתי עוד לקצוף: (מצודת דוד)

מצודת ציון **בצעו**. ענין גזל וחמס כמו שונאי בצע (שמות יח): **שובב**. ענין מרד וסרוב כמו מדוע שובבה העם הזה (ירמיה ח): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בעון בצעו קצפתי**, כי הלא מה שקצפתי עליו הוא רק בעון בצעו, ובסור העון ע"י תשובה יסור הקצף. **קצפתי ואכהו הסתר ואקצף** זה מגביל נגד שני הענינים שהזכיר בפסוק הקודם, שלפעמים קצפתי ואכהו והענשתיו על חטאו, ולפעמים **הסתר ואקצף** קצפתי עם

הסתרת פנים שאיני מענישו רק אסתיר פני ממנו, מ"מ איך שיהיה הלא לא עשיתי זאת רק בעון בצעו, ובעת וילך **שובב בדרך לבו** בעת ילך מאתו השובבות וציוריו הרעים אשר נשרשו בדרך לבו, עת יעזוב שובבתו, אז. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות וילך שובב. שובב הוא שם המקרה של השובבות, מציירו בדרך הפשטה, השובבות הנמצאת בדרך של לבו הולך ונפרד מאתו (מלבי"ם באור המלות):

יִתְּ דַרְכּוֹ רְאִיתִי וְאַרְפָּאֵהוּ וְאַנְחָהוּ וְאַשְׁלֵם נַחְמִים לוֹ וְלֹאֲבָלָיו:

רס"י דרכיו ראיתי. כשהוא נכנע מלפני סבחתהו כרה : וארפאהו ואנחהו. אוליכו בדרך מרפא, או ואנחהו ל' הגחה ומרגוע : לו ולאבליו. למלטערים עליו (רס"י) :

מצודת דוד דרכיו ראיתי. וכאשר ראיתי דרכיו הראויים לו אשר שב ללכת בהם ונחם על הרעה : **וארפאהו.** אז רפאתיו מן המכות הפקודות עליו : **ואנחהו.** אוליכו בדרך הישר לטוב לו : **ואשלם.** אתן לו טובה הרבה שיהיה לו תשלומין תנחומין על הרעה שעברה עליו : **לו ולאבליו.** אשלם לו תנחומין ולכל המתאבלים והמצטערים בצרתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואנחהו. ענין הנהגה כמו ולא נחם אלהים (שמות י"ג) : **נחומים.** מלשון נחמה. ולאבליו. מלשון אבילות וצער : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין דרכיו ראיתי, אני רואה על דרכיו שהוא הולך בהם עתה, **וארפאהו ואנחהו,** ר"ל בעת כי קצפתי ואכהו ביסורים אז **וארפאהו.** ובעת שרק הסתר ואקצוף ע"י הסתרת פנים ולא הכיתיו שא"צ רפואה אז **ואנחהו,** ולא אסתיר פני ממנו עוד, ואשלם נחומים לעומת הצער שהיה לו ולאותם שהיו מתאבלים עמו על צרותיו : (מלבי"ם באור הענין)

יִטְּ בּוֹרָא (נוב) נִיב שְׁפָתַיִם שְׁלֹום | שְׁלֹום לְרַחוּק וְלִקְרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתָיו:

רס"י בורא. ניב שפתים. בורא אני לו ניב שפתים חדש כלפי סבחתהו כרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקראו לו שלום שלום : לרחוק ולקרוב. שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתו ועבודתי מנעוריו ומי שנתקרב

עתה מקרוב לָקוּב מדרכו הרעה אָמַר ה' וּרְפָאתָיו מַחֲלִיו וּמַחֲטָאוֹ : (רַש"י)

מצודת דוד **בורא**. ניב שפתים. אחדש אני לו ניב שפתים מחודש לא כמו לשעבר שהכל קנתרו אותו בדבריהם כי מעתה כולם יאמרו לו שלום שלום והכפל לחזק : **לרחוק ולקרוב**. בין להרחוק ממנו בין להקרוב לו בשפתי כולם אחדש למולו דברי שלום : **אמר ה' ורפאתיו**. ר"ל כן אמר ה' וכן היה כי נרפא מן המכות ומן העדר השלום (מלת ורפאתיו אמר במקום ה' כאלו הוא המדבר) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בורא**. כל דבר חדש יקרא בריאה : **ניב**. ענין דיבור כמו ינוב חכמה (משלי י') והוא מלשון תנובות שדי (דברים ל"ג) כי הדבור הוא פרי הלשון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בורא**, ה' אשר ברא כל המציאות ע"י ניב שפתים, שהוא ברוח פיו, אמר שלום לרחוק ולקרוב, ר"ל לצדיק ולבעל תשובה, וה' שבסוף הפסוק הוא נושא המאמר, ה' **בורא ניב שפתים אמר שלום לרחוק ולקרוב**. ורפאתיו מחולי נפשו ומכאובות גופו, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בורא ניב**. חסר ב' בורא בניב, וה' שבסוף הכתוב הוא נושא המאמר : (מלבי"ם באור המלות)

כַּל וְהַרְשָׁעִים פִּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הִשְׁקֵט לֹא יוֹכֵל וַיִּגְרָשׁוּ מִיָּמִיו רַפָּשׁ וְטִיט :

רַש"י והרשעים. שאין נותנין לב לשון : **כיס נגרש**. הים הזה גליו מתגאים לרום למעלה וללאת חוץ לגבול החול אשר שמתו גבול לים וכשמגיע קם הוא נשבר על כורחו וכל זה גל חזירו רואה ואינו חוזר בו כך הרשע רואה את חזרו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ומה הים רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים סריותם צפיהם כגון פרעה אמר מי ה' (שמות ה) סנחרב אמר מי בכל אלהי הארצות (ישעיה לו) נבוכדנצר אמר (קס יד) אדמה לעליון : **כיס נגרש**. כיס אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט : (רַש"י)

מצודת דוד **והרשעים**. אבל הרשעים העומדים במרדם יתמידו בצרה כיס הזה אשר בכל עת הוא נגרש מן הרוח ומתנדנד בגליו אל השפה כי לא יוכל להיות בהשקט ובמנוחה כי רוח קימעא מגרשו ומנדנדו : **ויגרשו מימיו**. ר"ל בבואו אל השפה יגרשו מימיו להלן את הרפש והטיט המצויים בשפת הים וכן הרשעים האלה יתמידו בצרה והם עוד יוסיפו סרה להכאיב לזולת : (מצודת דוד)

מצודת ציון נגרש. מלשון גרושין ותנודה : השקט. ענין מנוחה ומרגוע : **יוכל**. מלשון יכולת : רפש. הוא עפר לח כעין הטיט ואין לו דמיון במקרא ובדרז"ל לא יהיה אלא כרפשו (בי"ק ל') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והרשעים הבלתי שבים בתשובה הם דומים כים נגרש אשר השקט לא יוכל, כי הרוח הוא מעלה ציורים הרעים אשר השתרשו בנפשם לכל עון ולכל חטאת על לבם, והרוח הזה סוער בקרבם עד שיגרש מימיו רפש וטיט, כי יעכר שכלם ומדותיהם בעכירות התאוות והתכונות הרעות עד שבלתי אפשר שישגו שלום הנפש, להשקיטה מזעפה, ולכן. (מלבי"ם באור הענין)

כא אין שלום אמר אלהי לרשעים: (פ)

רש"י אין שלום. כלפי שאמר ללדיקים ולזעלי תשובה שלום שלום לרחוק וגו' חזר ואמר אין שלום לרשעים : (רש"י)

מצודת דוד אין שלום וכו'. כלפי שאמר למעלה שאל מול השב יחדש אמרי שלום לזה אמר אבל על הרשעים הללו אמר אלהי שלא יהיה שלום להם כי כולם יקנתרו אותו בדברי ריב ומצה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין אין שלום אמר אלהי לרשעים, כמו שאין שלום ברוחם כן אין שלום לכל אשר להם : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-נח

א קרא בגרון אל-תחשך פשופר הרים קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם:

רש"י והגד לעמי פשעם. אלו תלמידי חכמים שכל סגגתם פשע סגגתם תלמוד עולה זדון : ולבית יעקב חטאתם. אלו עמי הארץ שאף זדונם סגגתם : (רש"י)

מצודת דוד **קרא בגרון**. זהו מאמר ה' אל הנביא קרא בגרון ר"ל קרא בקול רם ביותר עד שיצא הקול מן הגרון כדרך הצועק להיות נשמע למרחוק : **אל תחשוד**. אל תמנע הקריאה. **כשופר**. כהרמת קול השופר : **והגד לעמי פשעם**. אמור להם במה הם פושעים והוכיחם עליהם : **ולבית וכו'**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בגרון**. בצואר : **אל תחשוד**. אל תמנע כמו ולא חשכת (בראשית כ"ב) : **הרם**. מלשון הרמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **קרא**, צוה אליו. **א**. **שיקרא בגרון** בקול גדול. **ב**. **אל תחשך** מלקרוא שתהיה הקריאה הזאת מתמדת. **ג**. **כשופר**, שהקול הולך וחזק תמיד כן **הרם קולך** (גם השופר אינו רק נשיבת קול התוקע בו כן הנביא ה' דובר בו, גם השופר משמיע קול שבר, מעורר חרדה, מזכיר על התשובה). **והגד לעמי פשעם** הם המרדים שמרדו מצד שהם עמי שהם עבירות שבין אדם למקום. **ולבית יעקב חטאתם** הם החטאים שחטאו מצד שהם בית יעקב שהם עבירות שבין אדם לחברו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **פשעם, חטאתם**. בארתי הבלדלם (א' כח. מג כה כז. מד כב). ובית יעקב מדרגה קטנה מן עמי כנ"ל (ט' זי) : (מלבי"ם באור המלות)

גב **ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון** :

רס"י **ואותי יום יום ידרשון**. כענין שנא' ויפתוהו צפיהם (תהלים עח) : **ודעת דרכי יחפצון**. חפצים לשאול הוראות לחכמים כאילו רוצים לקיימם : **כגוי אשר לדה עשה וגו'**. כך שואלים אותי תמיד משפט לדה ואין דעתם לקיימם וכשהן כמים ואין נענין אומרים למה למנו ולא ראית ואני אומר הן ציוס לומכם תמלאו חפץ כל חפצי לרכיכם אתם עמלים למלא ואף בגזל וחמס : (רס"י)

מצודת דוד **ואותי יום וכו'**. ר"ל והם מראים עצמן כצדיקים כי בכל יום ידרשו אותי להתפלל אלי : **ודעת**. חפצים לדעת דרכי תורתני : **כגוי וכו'**. כאלו היה גוי העושה צדקה בכל עת ולא עזב משפט אלהיו שדרכו לחקור לדעת את המשפט כן ישאלני הם משפטי צדק וחפצים להתקרב אל אלהים לדעת מצותיו ור"ל כן מראין עצמם כאלו היו חרדים על המצות אבל לא כן הוא : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ואותי, זה טעם מה שצוה לו להרים ולהתמיד קריאתו, כי הם אין מכירים חטאם כלל, כי נגד המצות שבין אדם למקום **אותי יום יום ידרשון**, חושבים שיוצאים י"ח במה שדורשים אותי וחוקרים אחר המצות האלה הגם שאין עושים אותם. ונגד המצות שבין אדם לחבירו, ששרשם הוא והלכת בדרכיו, שילך בדרכי ה' ומדותיו, להיות רחום וחנון גומל חסד כמהו, הנה הם **דעת דרכי יחפצון** די להם במה שחפצים לדעת הדרכים האלה הגם שאין דורכים בהם, **כגוי אשר צדקה עשה** שהוא המצות שבין אדם למקום, **ומשפט אלהיו לא עזב**, שהוא המצות שבין אדם לחבירו, **כן ישאלוני משפטי צדק**, בין אדם לחבירו, **וקרבת אלהים יחפצון** בין אדם למקום, כאילו עשו צדקה ומשפט, ולא עברו עליהם כלל (ר"ל כי המשפט הוא מה שעושים לפי הדין הכללי, והצדק הוא מה שעושים לפני משורת הדין, ומי שעושה משפט ואינו בוגד נגד הדין עצמו, יוכל לחקור אח"כ ולשאול על משפט צדק שהוא איך יעשה לפני משורת הדין, אבל מי שעזב את המשפט עצמו גוזל וגונב וכדומה, איך ישאל על הצדק), והם כגוי אשר **משפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק** וכן הצדקה הוא קיום המצות שבין אדם למקום, כמו ציצית תפילין וכדומה, וקרבת אלהים היא מדרגה יותר גדולה שרוצה להיות כצדיקים הקרובים אל האלהים תמיד על ידי קדושתם ופרישתם והנה מי שעשה צדקה והוא שקיים כל המצות שבין אדם למקום אשר הוא חייב בהם, יוכל לחפוץ מדרגה זו שהיא קרבת אלהים, אבל מי שלא עשה צדקה שהם המצות המחויבות, איך יבקש פרישות וחסידות וקדושה שהיא קרבת אלהים. והם **כגוי אשר צדקה עשה קרבת אלהים יחפצון**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צדקה, ומשפט. עיין הבדלם (למעלה א' כז) משפט נגד חברו וצדקה נגד המקום, הצדקה בקום ועשה, והמשפט בשב ואל תעשה עול, לכן אמר צדקה עשה, ומשפט אלהיו לא עזב, וכן למעלה (נו א') שמרו משפט ועשו צדקה : משפט צדק, גדול מן משפט סתמי, משפט הנעשה עפ"י הצדק שלא תשקיף על החקים הכוללים רק על התחלפות הענין כפי המקום והזמן והנושאים, לפי הצדק בעצמו : (מלבי"ם באור המלות)

ג לְמָה צָמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עֵינֵינוּ נִפְשָׁנוּ וְלֹא תִדְעֵהוּ בְיוֹם צָמְכֶם תִּמְצְאוּ-חֶפֶץ וְכָל-עֲצָבֵיכֶם תִּנְגָּשׁוּ:

רפ"י וכל עצביכם. בעלי חוב שלכם הנעלצים על ידכם אחס נוגסים
אותם **ציוס** **לומכם** **:** **(רפ"י)**

מצודת דוד **למה צמנו**. ר"ל כאשר יצומו ואינם נענים מתרעמים עלי ויאמרו למה היתה כזאת אשר אנחנו צמנו וכאלו לא ראית להשגיח בדבר

ולהסיר מעלינו ממשלת העכו"ם : **ענינו וכו'.** כפל הדבר במ"ש : **הן ביום צומכם.** ר"ל התשובה היא הן ביום צומכם וכו', כלומר כ"א מכס ידרוש וימצא דבר החפץ בו ותאותו אליו ויעסוק בו להפג ממנו צער התענית ולא שת לבו לשוב לה' : **וכל עצביכם.** כל עצבון התענית תלחצו להסירו מכל וכל בדברים המשמחים : (מצודת דוד)

מצודת ציון צמנו. ענין תענית : **ענינו.** מלשון עינוי התענית : **עצביכם.** מלשון עצבון. תנגשו. תלחצו ותדחקו כמו ונגש העם (לעיל ג') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למה, והם עוד באים להתוכח מדוע לא יענה ה' תפלתם, הם אומרים **למה צמנו ולא ראית** (הצום הוא האסיפה שיתאספו הצבור לעיין על הכלל והפרט, לתקן כל עוות ולהסיר כל מכשלה ומי שהיה יודע מאיזה עון היה מודיע אז והיו משתדלים לתקנו, והעינוי הוא מה שהיו מענים נפשם ביום ההוא מאכילה ושתיה לתקן העבר, הצום היה תיקון שלא יחטאו בעתיד, והעינוי היה תיקון חטא העבר וע"כ אמר על הצום **ראית** ועל העינוי **תדע**, כי זה הנראה לעינים וזה הנודע ללבב). משיב להם ה' **הן ביום צמכם תמצאו חפץ**, ר"ל הצום והעינוי הנעשה בו צריך להיות באמת ובכל לבב, וצריך שיגעול ביום ההוא כל ענינוי הבשריים מבלי יחפוץ בהם כלל, לא כן אתם, הלא אתם חפצים חפציתם גם ביום הצום, לבכם חפץ ביום ההוא כל התאות שחפץ ביום אתמול, **וכל עצביכם תנגושו** העצב שיש לכם ביום ההוא במה שאתם פורשים מחפצי עולם ותענוגיו, תנגשו אותם בלחץ ונגישה ובהכרח, לא ברצון טוב ונפש חפצה, והצום הוא כמשא כבד עליכם מצפים עת עברו שתוכלו לשוב אל חפציתם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צמנו. הצום הוא הקשר להשקיף על מעשה הכלל או היחיד ויען שדרך להתענות בו ביום נכלל מושג העינוי עם מושג הצום, אבל כשבאו שניהם כמו פה יכוין בצום אסיפת העם לבד, ושרשו משתתף עם צמה מנל"ה כדרך נע"ו ול"ה שהם אחים וריעים, מבעד לצמתך, יחזיק עליו צמים : (מלבי"ם באור המלות)

זד הן לריב ומצה תצומו ולהפכות באגרף רשע לא-תצומו כיום להשמיע במרום קולכם :

רפ"י לא תצומו כיום. כמשפט היום לשזור לצדכם כדי שישמע קולכם צמרום : (רפ"י)

מצודת דוד הן לריב וכו'. באמת הצום היא סיבה לכם לחטוא לריב ולהתקוטט זה עם זה ולהכות באגרופ כי הדרך להתאסף יחד בימי הצום

והאדם מצוי עם שונאו ומתקוטט עמו ובאים לידי הכאה : **באגרוף רשע**.
כי כשמכה בה קרויה אגרוף רשע : **לא תצומו כיום**. אינכם צמים כמשפט
יום הצום להתפלל לפני להשמיע קולכם אל השמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומצה. ענין מריבה כמו וזדון יתן מצה (משלי י"ג) : **באגרוף**.
כן יקרא היד הכפופה באצבעותיה וכן באבן או באגרוף (שמות כ"א) :
במרום. בשמים הרמים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הן לריב ומצה תצומו**, האסיפה שתתקבצו לשם ה'
היא עליכם כנגישה ועול, אבל אם תצומו ותתאספו לריב ולמצה, או בעת
שתתאספו להכות באגרוף רשע, הצום והאסיפה הזו תעשו בלב שלם
ובנפש חפצה, ושיעור הכתוב **לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם**,
כיום אשר לריב ולמצה תצומו, הצום שתצומו להשמיע במרום קולכם
לתפלה אל ה' האסיפה הזאת לא תדמה כהאסיפה אשר לריב ולמצה
תצומו כי האסיפה אשר תצומו ותתחברו לריב ולמצה תהיה בחפץ לב
והצום להשמיע במרום קולכם הוא עליכם כנגישה : (מלבי"ם באור הענין)

לְהַ הַכְּזָה יְהִיָּה צוֹם אֲבֹתֵיהֶוּ יוֹם עֲנוֹת אָדָם נִפְשׁוֹ הִלְכֹף כְּאֶגְמוֹן רֹאשׁוֹ
וְשָׁק וְאֶפֶר יִצִיעַ הִלְזָה תִקְרָא-צוֹם יוֹם רְצוֹן לִיהוָה:

רש"י הלכוף. ה"ל זו תמיהא כל' שמא לכוף כאגמון ראשו אני לריב,
אגמון הוא כמין מחט כפוף ולדין זו דגים וקורין לו איי"ם זלע"ז : הלזה
תקרא לום. ל' תמיהא לפיכך ה"ל נקודה חטף פתח : (רש"י)

מצודת דוד הכזה. וכי בזה הענין ראוי להיות צום שאבחר בו וחוזר ומפרש
שהוא יום שהאדם מענה נפשו בתענית : **הלכוף**. האם מה שהאדם כופף
ראשו למטה בהכנעה כצמח הגומא ויציע תחתיו שק ואפר וכי לזה תקרא
לה' צום מקובל ויום רצון : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלכוף. מלשון כפיפה והשפלה : **כאגמון**. הוא הפוך מן גמא
והוא שם צמח רך וכן כפה ואגמון (לעיל ט"ו) : **ושק**. יריעה עבה : **יציע**.
מלשון מצע המשכב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הכזה, מוסיף לאמר וגם אם הייתם מעניס בו את
נפשכם באמת, וכי זה יהיה צום הנבחר לה' מה שהאדם מענה את נפשו,
וכי העינוי נפש זאת יבקש ה', או גם אם יכוף ראשו כאגמון ויציע שק
ואפר, הלזה תקרא צום ויום רצון לה', כאילו זה כל עיקר הצום, וזה
ירצה ה' העינוי והשק והאפר, הלא המעשים החיצוניים האלה באו רק
לעורר הלבבות, והם רק קליפות אל התוכיות שהם הכונות שהם רוחות

ונפשות אל המעשים האלה, וזולתם הם פגרים מתים: (מלבי"ם באור הענין)

גַּם הַלּוֹא זֶה צוֹם אֲבַחְרֵהוּ פֶּתַח חֲרֻצוֹת רָשָׁע הַתֵּר אֲגִדּוֹת מוֹטָה וְשִׁלַּח רְצוּצִים חֲפְשִׁים וְכָל-מוֹטָה תִּנְתְּקוּ:

רש"י חלוצות. ל' קיסור ואיסור : מוטה. הטיית משפט : וכל מוטה תנתקו. ת"י וכל דין מסטי תסלקון : (רש"י)

מצודת דוד הלא זה. באמת זהו ענין הצום אשר אבחר בו שיפתח ביום ההוא את קשרי הרשע ר"ל לבטל הקשר לבל יעשהו : **התר אגדות מוטה**. התר קשרי אגודות עצי העול אשר הוכנו לתת על צוארי העניים (דומה נגישת העניים ודחקם כאלו ישימו העול על צוארם) : **ושלח רצוצים חפשים**. העבדים הרצוצים ועשוקים בידך שלחם לנפשם בשנה השבעית ויהיו חפשים : **וכל מוטה**. כל עצי העול אשר שמתם על צוארם תנתקו מהם ר"ל לא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה : (מצודת דוד)

מצודת ציון פתח. ענין התרה : **חרצבות**. ענין קישור ואיסור וכן אין חרצבות למותם (תהלים ע"ג) : **אגודות**. ענין דבר הקשור יחד וכן אגודת אזוב (שמות י"ב) : **מוטה**. ענין עצי העול כמו מוסרות ומוטות (ירמיה כ"ז) : **רצוצים**. ענין שבירה ונתיצה כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד') : **חפשים**. ענין חירות כמו יצא לחפשי חנם (שמות כ"א). תנתקו. ענין העתק והסרה ממקומו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הלא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע, רשע הנטמן ונסתר בחורים ומקום סתר תפתח את חוריו להוציאו החוצה, ר"ל עקר הצום הוא שבעת האסיפה יגלו הרשע של היחידים הנטמן בחורים, כי ביום הצום מי שידע דבר רשע הנעשה בסתר יגיד, וגם **התר אגדות מוטה** המוטה הוא קטן מרשע, נטיה קצת מדרך הישר והוא אינו בחרצב וכיסוי, רק אם הוא באגודה, אם רבים התאגדו והתקשרו לעשות את המוטה הזה בפרהסיא, הגם שעם היחיד אין אתה צריך לדקדק על דבר קטן, לא כן אחר שהוא חטאת הקהל, תתיר האגודה הזאת ותסתר הקבוץ, ומבאר נגד פתח חרצבות רשע תפס משל **ושלח רצוצים חפשים**, כי בהתגלות להם מי שהוא עשוק ורצוף ישלחוהו חפשי, ונגד התר אגודות מוטה, אומר **וכל מוטה תנתקו** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חרצבות**. רעהו בתהלות (ע"ג) שרשו לדעתי חור צב, חורים מכוסים, מענין בצבים ובכרכרות, עגלות צב, ועז"א פתח לפתוח הטמן והנסתר והמכוסה בחור : (מלבי"ם באור המלות)

זז הָלוֹא פָּרוֹס לָרֶעֶב לְחֻמָּה וְעֵנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בַּיִת כִּי-תִרְאֶה עָרֹם
וּמִבְּשָׂרָךְ לֹא תִתְעַלֵּם:

רפ"י ועניי מרודים. נאנחים ונאנקים על כרתם כגון עניי ומרודי (איכה
ג) אריד בשיחי (תהלים נה) : ומבשרך. ומקרוכך : (רפ"י)

מצודת דוד הלא פרוס. באמת ביום ההוא פרוס לחמד ותן למי שהוא רעב
ואין לו מה יאכל. ועניי מרודים. עניי הנאנחים על כי לא ימצאו מקום
לחסות בו הביאם אל ביתך. כי תראה. כאשר תראה ערום מבלי לבוש
תכסהו משלך : ומבשרך. לא תתכסה עצמך מקרובך לבל יראוך : (מצודת
דוד)

מצודת ציון פרוס. ענין שבירה ובציעה וכן פורש אין להם (איכה ד') :
מרודים. נאנחים ונאנקים כמו אריד בשיחי (תהלים נ"ה) : ומבשרך.
מקרובך כמ"ש כי אחינו בשרנו הוא (בראשית ל"ז) : תתעלם. מלשון
העלם והסתר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הלא, אחר שבאר תנאי הצום הלא זה צום אבחרהו,
מבאר תנאי העינוי, דע כי לא בעינוי נפש חפץ ה', לא במה שאתה לא
תאכל, רק במה שתתן לרעב לאכול, ומבאר במעלת הצדקה שני עניינים
ומדרגות זה למעלה מזה, א. שתתן להעני מחסורו בלחם וכסות ובית
דירה, ב. נגד לחם אומר פרוס לרעב לחמד (אף שיש לך לחם שלם תפרוס
חציו לעני, ושתתן לו מן הלחם שלך הנקי) ונגד הדירה אומר ועניי
מרודים תביא בית, ונגד הכסות מבשרך אל תתעלם לא יהיה זה דומה
אצלך כאילו אתה גוזל את בשרך על בשר חוצה לך רק כאילו נתתו על
בשרך, כי כל בני אדם הם בשר אחד : (מלבי"ם באור הענין)

זח אִזּ יִבְקַע כְּשַׁחַר אֹרֶךְ וְאַרְכָּתָךְ מִהֲרָה תִצְמַח וְהִלֵּךְ לְפָנֶיךָ צִדְקָה
כְּבוֹד

רפ"י יבקע כשחר. כעמוד השחר הבוקע צענים : וארוכתך מהרה.
ורפואתך מהרה כמו אעלה ארוכה לך (ירמיה ל) : (רפ"י)

מצודת דוד אז יבקע וכו'. כשתעשה כן אז יאיר אור הצלחתך כעמוד
השחר הבוקע בעבים ומאיר לעולם : וארוכתך. רפואתך תצמח מהרה :
והלך. הצדקה שעשית תלך לפניך להוליכך אל הגייע וכבוד ה' יאספך אל
המקום אשר שם גנוזות נפשות הצדיקים : (מצודת דוד)

מצודת ציון - כשחר. הוא האור המאיר בפאת המזרח עד לא יצא השמש : **וארוכתך.** ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (ירמיה ח') : **יאספך.** ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אז **יבקע כשחר אורך,** היא ההצלחה הנפשית והאושר שלך, יבקע מעט מעט כשחר (וזה מדרגה קטנה נגד מה שיבאר בפסוק יו"ד, שנותן מגרעת בהצלחה זו בגי' ענינים. א שיבקע מעט מעט כי הישועה הנפשית תבא לו בהדרגה לא בפעם אחד. ב כמו שהשחר לא יבא רק בסוף הלילה כן לא תגיע ישועתו רק בזמנה בהתם החשך. ג שתהיה טבעיית כשחר שהוא טבעי) **וארכתך מהרה תצמח** היא ארוכת הגוף וישועתו (וגם בזה אמר תצמח שתצמח לאט בהדרגה ובדרך הטבע) **והלך לפניך צדקך** מצייר כאילו צדקו ילך לפניו להכריז מעשיו וצדקותיו **וכבוד ה' שהוא השכר יאספנו** וילונו לאחוריו, כמי שהמספר זכיותיו הולך לפניו ונושא השכר והגמול והכבוד לאחוריו : (מלבי"ם באור הענין)

טו אז תקרא ויהוה יענה תשוע ויאמר הנני אם-תסיר מתוךך מוטה
שלח אצבע ודבר-און:

מצודת דוד אז **תקרא וכו'.** כשתעשה כן אז כאשר תקרא לה' הוא ישיב לך למלא שאלתך : **תשוע וכו'.** כפל הדבר במ"ש : **הנני.** להשלים חפצך : **אם תסיר.** אם מכל וכל תסיר מתוכך את עצי העול שהכבדת על צוארי העניים : **שלח אצבע.** מוסב על אם תסיר לומר אם גם תסיר מלשלוח אצבעך אל מול פני חברך כדרך בני אדם המריבים וגם תסיר מלדבר לחברך און ודברי קנתור : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יענה.** מלשון עניה ותשובה : **תשוע.** ענין צעקה כמו שועתי שמעת קולי (יונה ב') : **הנני.** הנה אני : **מוטה.** עצי העול : **און.** ענינו דבר שאינו הגון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אז **תקרא,** שלא בעת צרה וה' **יענה** וימלא משאלותיך אבל אם **תשוע** בעת צרה אז לא לבד שיענה כי גם **יאמר הנני** מוכן להושיעך מכבר גם טרם שקראת. **אם תסיר** אומר כל השכר הזה תשיג רק ע"י סור מרע לבד וע"י שתמנע מלחטא בגי' ענינים, שהם מחשבה דבור מעשה, נגד המחשבה אמר **אם תסיר מתוכך מוטה** היינו מתוך לבבך ומצפונך תסיר כל נטיה אשר במצפוניך, נגד המעשה אמר **שתסיר שלח אצבע** שאף אצבע הקל לא תשלח לרע וכ"ש כל היד, ונגד הדבור אמר **אם תסיר דבר און** מלדבר און בפה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **תקרא, תשוע.** המשוע צועק לישועה מן הצרה בכל מקום : **שלח מקור,** ותסיר נמשך לשתים אם תסיר שליחות אצבע, אם תסיר דבר און : (מלבי"ם באור המלות)

**וַיִּתְּפֵק לְרַעֲב נַפְשׁוֹ וַיִּנְפֹּשׂ נַעֲנָה תִּשְׁבִּיעַ וְזָרַח בַּחֲשֶׁךְ אֹרֶךְ וְאַפְלַתָּהּ
כְּצִהָרִים:**

רפ"י ותפק לרעב נפשך. בתנחומי לזכרים טונים : (רפ"י)

מצודת דוד ותפק. תוציא לרעב את רצונך הטוב לדבר דברי נחומים בעת תתן לו המאכל : **ונפש נענה.** נפש המעונה ברעב תתן לה די שבעה : **וזרח בחושך אורך.** בהיות בעולם חשכת הצרות יזרח אורך ולא תהיה נכלל עמהם : **ואפלתך.** אם תהיה לך אפלת צרה תשוב כמו הצהרים בהזרחת אור ישועה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותפק. ותוציא כמו זממו אל תפק (תהלים ק"מ) : **נפשך.** ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ב) : **נענה.** מלשון עינוי : **וזרח.** ענין הארה : **ואפלתך.** מלשון אופל וחושך : **כצהרים.** היא עת עמידת השמש בחצי השמים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ותפק, כל ההצלחה שהזכיר עד הנה יהיה בעבור מה שיסור מרע, כמ"ש פתח חרצובות רשע וכן הצדקה שחשב שיתן לעני לחם כסות דירה הוא רק מצד שלא יתאכזר, כי המניעה הוא עבירה ונענש ע"ז. עתה אומר אבל אם מלבד המניעה מרע, תוסיף עוד לעשות טוב מאהבת הטוב בעצמו ומאהבת ה' עד **שתפק לרעב נפשך**, שחוץ מה שתתן לו מה שאתה מחויב עפ"י התורה תוציא לו גם את נפשך שתתן לו בלב שלם ונפש שמחה בשמחת המצוה בעצמך, ולא תתן לו לחמך לבד כמ"ש הלוא פרוס לרעב לחמך, כי תתן לו גם את נפשך, וגם **נפש נענה תשביע** מלבד שתשביע גופו במאכל תשביע גם נפשו ברוח נדיבה ובדברי נחומים, אז שכרך גדול יותר מאד מהקודם, שנגד מ"ש תחלה אז יבקע כשחר אורך אמר **וזרח בחשך אורך** שיזרח פתאום בפעם אחד, ולא בהגיע תור האור כשחר הבא בסוף הלילה רק גם בחשך יזרח לך אור, ומוסיף שגם **אפלתך יזרח כצהרים**, כי האפל הוא יותר מן החשך, ומ"מ יאיר באור גדול כאור צהרים, עד שזריחת אורך לא יהיה טבעי רק השגחתי נסיי פלאיי, והנמשל שלא לבד שההצלחה הנפשיית תבקע בזמנה שהוא בסוף הלילה האפלה ככלות החיים האפלים הגשמיים עת יאיר שחר הנפשות אחר המות, כי גם בחייך יזרח לך אור גדול וישועה נפשיית ותשיג נעימות נצח גם בעולם הזה, ע"ד עולמך תראה בחייד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ותפק. מבואר בראשית ההשקפה כי זה מגביל נגד פסוקי ז' ח' ט', פרוס לרעב לחמך, אם תפק לרעב נפשך, יבקע כשחר אורך וזרח בחשך אורך. וידוע שהאופל יותר מחשך כמ"ש למעלה (ח' כב) ובכ"מ. וחז"ל אמרו הנותן פרוטה לעני וכו' והמפייסו וכו' מבואר שכונו

לדברים אלה. והמעין יבין דברי האגדה הזאת היטב עפ"י דברינו ואכ"מ
(מלבי"ם) באור המלות

יא וְנָחַךְ יְהוָה תְּמִיד וְהִשְׁבִּיעַ בְּצַחְצְחוֹת נַפְשָׁךְ וְעִצְמֹתֶיךָ יַחְלִיץ וְהָיִיתָ
כְּגֵן רֶוַח וּכְמוֹצָא מִים אֲשֶׁר לֹא-יִכְזָבוּ מִמֵּיו:

כ"י צלחלחות. צעת למאון וזכורת כך ת"י : יחליץ. יזיין כמו חלוצי לצא
(במדבר) (לא) :

מצודת דוד ונחך. המקום ינהג אותך תמיד בדרך הטוב לך : והשביע
בצחצחות נפשך. בעת יהיה בעולם צמאון ויובש ישבע את נפשך ולא
תהיה חסר מכל טובה : ועצמותיך יחליץ. יבריא ויחזיק את עצמותיך
וזכר את העצמות לפי שהם מוסדי הגוף : והיית. תהיה שבע מטובה כגן
השבע מן המים כי הדרך הוא להשקותה בכל עת וכמוצא מים תהיה בכל
עת מושפע בטובה כמקור המוצא מים אשר המים הנוטפין אינם נפסקין
(מצודת דוד) :

מצודת ציון ונחך. ענין הנהגה כמו ולא נחם (שמות י"ב) : בצחצחות. ענין
יובש וצמאון כמו שכנו צחיחה (תהלים ס"א) : יחליץ. יזיין כמו חלוצי
צבא (במדבר ל"א) ור"ל יבריא ויחזיק : רוה. שביעה כמו תלמיה רוה
(תהלים ס"ה) : יכזבו. ענין עזיבת הדבר וההפסקה כמו תהיה לי כמו
אכזב (ירמיה ט"ו) :

מלבי"ם - באור הענין ונחך, ונגד שאמר אז תקרא והי יענה, אומר כי עתה
לא תצטרך לקריאה כלל כי הי' ינחה אותך תמיד בלי הפסק רגע, והשביע
האושר הנפשי יהיה גדול מאד כי ישביע נפשך בצחצחות האור הצח
ומצוחצח ומדרגה היותר גדולה, ונגד שלמות הראשון שהוא שלמות הגוף
אומר ועצמותיך יחליץ ויזיין בשיקוי וכח עד כי תהיה כגן רוה אשר
הליחות השרשי ממלא את כל הצומח בו, כן עצמותיך מלאו עלומים,
וההצלחה הנפשית תדמה כמוצא מים אשר ממנו ישאבו מים בששון כן
תפיץ חכמתך לרבים (מלבי"ם באור הענין)

יב וּבְנוּ מִמֶּךָ חֲרָבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר-וְדוֹר תִּקְוָמֶם וְקָרָא לָךְ גְּדֵר פָּרֶץ
מִשָּׁבַב נְתִיבוֹת לְשִׁבְתְּךָ:

כ"י משוכב נתיבות לשבת. תירגם יונתן מתיב רשיעיא לאורייתא :
משוכב. כמו משיב : לשבת. לייסונו של עולם : (כ"י)

מצודת דוד **ובנו ממך**. רצה לומר המעשים הטובים היוצאים ממך יבנו את חרבות העולם וכמו שהמעשים הרעים מחריבים את העולם כן הטובים יבנו החרבות : **מוסדי דור ודור**. היסודות שנפלו בימי הדורות אתה תקומם אותם במעשיך הטובים וכפל הדבר במ"ש. **וקורא לך**. כל בני העולם יקראו אותך גודר פרץ שהרי בזכות מעשיך גדרת פרצות העולם : **משובב**. אתה הוא המשיב את הנתיבות להיות מיושבות באנשים כי בהיות הערים חריבים נשמו הנתיבות ובזכותך נבנו הערים ונתיישבו הנתיבות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מוסדי**. מלשון יסוד : **גודר פרץ**. בונה כותל במקום הפרוץ והשבור כמו והגדר גדר וכו' (יחזקאל מ"ג) : **משובב**. מלשון השבה : **נתיבות**. שביל ודרך : **לשבת**. מלשון ישיבה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ובנו**, אתה תתקן חרבות אשר מעולם, אמונות ודעות ומעשים נפסדים ורעים, וגם **מוסדי דור ודור תקומם**, שממך ייסדו יסודות קבועים בכל דור בדת ובאמונה ובהנהגה, **וקרא לך** נגד **ובנו חרבות עולם** אומר כי **תקרא גודר פרץ**, ונגד **מוסדי דור ודור תקומם** אומר כי **תקרא משובב נתיבות לשבת** שיהיה ישוב ע"י נתיבותיך המורים ארחות חיים : (מלבי"ם באור הענין)

ג'ג אם-תְּשִׁיב מְשֶׁבֶת רַגְלְךָ עֲשׂוֹת חֶפְצֶיךָ בַּיּוֹם קִדְּשִׁי וְקִרְאתָ לְשֶׁבֶת עֲנֵג לְקִדּוֹשׁ יְהוָה מְכַבֵּד וְכַבֵּדְתָּ מַעֲשׂוֹת דְרָכֶיךָ מִמִּצְוֵי חֶפְצְךָ וְדַבַּר דְּבָר :

מצודת דוד **אם תשיב משבת וכו'**. ר"ל אם החזקת בדרך לצאת חוץ לתחום ונזכרת שהוא שבת והשבות רגלך בעבור השבת : **עשות**. המ"ם של משבת עומדת במקום שתים ור"ל אם תשוב מעשות חפצך אחד מן המלאכות האסורות : **ביום קדשי**. זהו השבת שקדשו המקום : **וקראת לשבת ענג**. תקרא את השבת יום עונג ר"ל יהיה מיוחד לך להתענג בו : **לקדוש ה' מכובד**. ליום השבת שקדשו המקום תקרא יום מכובד מבלי עשות בו מלאכה של חול. **וכבדתו**. ר"ל לא בקריאת שם לבד אלא תכבדו בו ענייך : **ממצוא**. מבלי מצוא בו חפצך ר"ל שלא תעשה בו חפצך מדברים האסורים בשבת : **ודבר דבר**. ומלדבר בו דבר הנאסר בשבת כחשבונות וכיוצא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תשיב**. מלשון השבה : **חפצך**. מלשון חפץ ורצון : **עונג**. מלשון תענוג ותפנוק. **דרכיך**. ענייך וכן דרכי ספרתי (תהלים קי"ט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אם תשיב**, בשבת יש שני צווים. **א.** השביתה ממלאכה. **ב.** העונג, אומר אם תעשה שני אלה לא בעבור הנאת גופך (כי המנוחה והעונג ירצהו הגוף ג"כ), רק בעבור מצות ה' לבד, על השביתה אמר **אם תשיב משבת רגלך**, אם השבה זו שתשיב רגליך ממלאכה יהיה מסבת השבת לא מחפץ לבך והנאתך. והנה במצות השבת יש שני ענינים. **א.** השביתה שהוא מצוה. **ב.** קדושת היום שקדשו ה' שיפנה בו מכל הבלי העולם, על האי אומר אם תשיב משבת רגליך מסבת השבת, על הבי אם תשיב **מעשות חפצך** ביום ההוא יען שהוא יום קדשי, שמיוחד לקדושה ועבודת ה' ולא תעשה ביום הזה חפצך רק חפצים קדושים חפצי ה'. ונגד העונג אומר, **וקראת לשבת עונג**. **א.** שיהיה העונג מסבת השבת יען שהוא יום שבת. **ב.** לקדוש ה' **מכבוד**, הכבוד יהיה בעבור הקדושה שקדש ה' יום הזה לקדושתו, וע"י שתשמור אותו לשם ה' יהיה הכיבוד גדול **מעשות דרכך** שבענין המלאכה תזהר אף מהכין הדרך על יום מחר, ובענין העונג **ממצוא חפצך**, לא יהיה עונג הגוף רק נפשי, וגם תזהר בו אף מלדבר דבר של חול, רק תעסוק בו בעבודת ה' : (מלבי"ם באור הענין)

גיד אַז תִּתְעַנֵּג עַל-יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל-(במותי) אֶרֶץ וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נְחֹלֶת יַעֲקֹב אַבִּיךָ פִּי פִּי יְהוָה דָּבָר: (פ)

רש"י נחלת יעקב אביך. נחלה כלל מלכים כמה שנה' ופרלת ימה וקדמה וגו' (בראשית כח) לא כאברהם שנאמר (סם יג) הארץ אשר אתה רואה ויעקב שמר את השבת שנה' (סם לג) ויחן את פני העיר שקבע תחומין עם למדומי חמה כך פי ר' שמעון : (רש"י)

מצודת דוד **אז תתענג על ה'.** כשתעשה כן אז ישפיע לך טובה הרבה ותתענג על ה' ור"ל לא תתענג לעדון הגוף כ"א להעמיד הגוף במצב הראוי להשכיל בתורת ה' : **והרכבתוך.** ר"ל תהיה ברום המעלה והממשלה : **והאכלתיך.** ר"ל לך תהיה הארץ אשר הנחלתי ליעקב אביך ואמר יעקב לפי שלו ולבניו נתנה הנחלה ולא לישמעאל בן אברהם ולא לעשו בן יצחק וכן נאמר ויעמידה ליעקב לחוק וכו' לאמר לך אתן את ארץ כנען (תהלים קה) : **כי פי ה' דבר.** וכיון שהוא דבר יקיים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והרכבתוך.** מלשון רכיבה והתנשאות : **במותי.** ענין גובה כמו על במתי עב (לעיל י"ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **אז תתענג על ה'** יהיה העונג שתמצא, בעבור ה' עונג רוחני נפשיי אלהיי, עד שתרכב על במתי ארץ ותתעלה מכל ענינים החומרים, ותאכל נחלת יעקב, שהבטיחו ה' במראה הסולם על שתהיה הארץ נכנעת לרגליו ורגל זרעו, כמו שבארתי שם : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה

פרק-נט

א הן לא-קצרה יד-יהוה מהושיע ולא-כבדה אָזְנוּ מְשֻׁמָּע:

רס"י הן לא קצרה. את אשר לא נוסעתם לא מקולך ידו הוא : (רס"י)

מצודת דוד הן לא קצרה. אמר לא בעבור שקצרה ידו ולא יוכל להושיע ולא בעבור שכבדה אָזְנוּ מְשֻׁמָּע קול צעקתכם מצרת האויב : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הן, בל תחשוב שה' מונע מהושיע לכם מפני חסרון היכולת כי לא קצרה יד ה' מהושיע וכן לא תוכל לומר שמונע מהושיע מפני חסרון הידיעה וההשגחה בצעריכם, כי לא כבדה אָזְנוּ מְשֻׁמָּע, אך מה היא הסבה שאינו מושיע אתכם, אין זאת. (מלבי"ם באור הענין)

ב כי אם-עונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע:

רס"י הסתירו פנים. גרמו לכם שהסתיר פניו מכם : (רס"י)

מצודת דוד כי אם. רק העונות שעשיתם הם המבדילים בינכם לבין אלהיכם ולכן לא יפנה אליכם : הסתירו. הם גרמו להסתיר פני המקום מכם לבל שמוע צעקתכם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי אם עונותיכם שהם הבדילו בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם, העון הוא בסבת הכפירה וההכחשה וזה היה קיר מבדיל לגמרי עד שא"א שיתקרב ה' אליכם מפני החומה הזאת המבדלת בינכם, עד שההבדל הזה מונע הקורבה משני הצדדים, בין מצד האל, בין מצד האדם, אחר שמכחיש את ה' וכופר בתורתו, ועז"א בינכם לבין אלהיכם, אבל החטאים הם מה שאדם חוטא מצד התאוה לא מצד הכפירה, וזה אינו מבדיל בין האדם ובין ה', רק שהם מסתירים פני ה' בל ישמע צעקתם, (וזה מגביל, הן לא קצרה יד ה' כי אם עונותיכם היו מבדילים, ועל ידם אינו ביכולת להושיע אתכם כי קיר מבדיל בינכם,

ולא כבדה אזנו כי אם חטאתיכם הסתירו פנים): (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **עוונותיכם, וחטאתיכם, עיי הבדלם (א' דו):** (מלבי"ם
באור המלות)

ג **לְשׁוֹנְכֶם** **כִּי כְּפִיכֶם נִגְאָלוּ בְּדָם וְאַצְבְּעוֹתֵיכֶם בְּעֶוֹן שְׁפָתוֹתֵיכֶם דְּבַר-שֶׁקֶר**
עֲוֹלָה **תְּהַגֵּה:**

רש"י **נגאלו.** לשון טינוף וכן לחם מגואל (מלאכי א'): (רש"י)

מצודת דוד **נגאלו בדם.** מטונפים ומלוכלכים בדם נקי אשר שפכתם :
בעון. נגאלו בעון כי תכתבו בהן דברי און ומרמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נגאלו.** ענין טינוף ולכלוך כמו לחם מגואל (מלאכי א'): **תהגה.**
תדבר כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כפיכם,** (עונות שבין אדם לחברו) הכף מציין כל
היד נגואלה בשפיכות דם, **והאצבע** האצבעות שהם עוסקים במלאכות
הדקות ומיוחדות ור"ל פרטי הפעולות ואיכות גמר מעשיהם מורה שנעשו
בעון. כי עון מציין המזיד והכפירה שעושה מעשהו בשאט נפש.
שפתותיכם, (נגד בין אדם למקום) **שפתותיכם דברו שקר** אמונות
כוזבות ודעות שקריות, ולא לבד שתדברו כן מן השפה ולחוץ, כי גם
לשונכם עולה תהגה, כי תהגו ותחשבו על הדעות הנפסדות עפ"י חקי
ההגיון ותחזקו אותם על ידי מופתים הגיונים מתעים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **כפיכם אצבעותיכם.** אצבע פורט יותר מן הכף,
ועמ"ש בפ"י תהלות (קמד א) : **שפתותיכם, לשונכם,** בארתי כ"פ כי שפה
מציינת הדבור החיצוני, ולשון מציין דבור הפנימי, ולכן נסמך אליו הגה
ומחשבה בכ"מ. הוות תחשוב לשונך, לשון למודים, לשון תרמית, לשוני
אם יהגה רמיה, וכדומה : (מלבי"ם באור המלות)

ד **אִין-קָרָא בְּצַדֵּק וְאִין נִשְׁפָּט בְּאֲמוּנָה בְּטוֹחַ עַל-תְּהוֹ וְדַבָּר-שֶׁאֵין הָרוּ**
עָמַל **וְהוֹלִיד** **אֵין:**

מצודת דוד **אין קורא בצדק.** אין מי קורא לה' בצדק ובכוונת הלב : **ואין**
נשפט באמונה. כי הדיינין מעוותים את המשפט : **בטוח על תוהו.** כל
אחד בוטח על תוהו כי כאשר יבטח מי לחברו לא יקיים ההבטחה : **ודבר**
שוא. כל אחד מדבר שוא : **הרו עמל.** מדמה המחשבה להריון והמעשה
ללידה ור"ל לא בהזדמן עשה און כי אם חשב עליה מתחילה לעשותה :

מצודת ציון תהו. דבר שאין בו ממש : **הרו.** מלשון הריון : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אין, (גם לא נמצא מוכיח ומורה) **אין קרא בצדק** להוכיח בדברים שבין אדם לחברו, **ואין נשפט** ומתוכח **על האמונה** נגד המקום. **בטוח** נמצא אצל הכופרים האלה שתי כתות. (הכת האחת) הבלתי חוקרים ומתפלספים כלל, ואינם מיסדים דברי כפירתם על ראיות ומופתים פילוסופיים, רק **בטוח על תהו ודבר שוא**, דוברים שוא על בטחון של תהו, עד שאין ממש לא בהדברים עצמם, ולא בהיסוד שעליו יסמכו דבריהם. (הכת השנית) החוקרת ומתפלספת מניחים הקדמות מתעות ויולידו מהם תולדות כוזביות, ועליהם אומר **הרה עמל**, שהם ההקדמות וההיקשים המופתים, **וילד שקר** היא התולדה היוצאת להם מעיונם הכוזב, להכחיש מציאות ה' או השגחתו או שכר ועונש וכדומה **(מלבי"ם: באור הענין)**

מלבי"ם - באור המלות בצדק, באמונה. הבדלם בארתי למעלה (א' כו) : **תהו, ושוא,** מציין דברים שאין בהם ממש. **והרה, וילד,** מציין שמירת הדבר ורב המחשב בו **(מלבי"ם באור המלות)**

לַהּ בִּיצִי צַפְעוֹנִי בְקַעוּ וְקוּרֵי עֲפָיִשׁ יֶאֱרָגוּ הָאֵלֵל מִבִּיצִיָּהֶם יָמוֹת וְהַזֹּרָה תִּבְקַע

רש"י **לפעוני.** מין נחש רע : **בקעו.** אישקלורס"ט זלע"ז כלומר מעשים מוכערי' שאינם לטובתם עשו : **וקורי עכביש.** איריניי"ש זלע"ז וקורי אורטור"ש זלע"ז, קורי הם כלי האורג שהשתי מוסך בהן, ומנחם חזרו במחצרת קורות ע"ש שהעכביש מיסך אריגותיו בקורות : **והזורה.** ת"י משחנן לשון חימום שקורין זלע"ז קובי"ר המחממן יולא מהן כשהוא מבקע הקליפה, ועיקר לשון והזורה לשון עינור הוא להוליא הזלוע בתוכו כמו ויזר את הגזה (שופטים ו) ועינורו של זה הוא חימומו : **אפעה.** מין נחש שהוא רע כך לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה: (רש"י)

מצודת דוד ביצי צפעוני בקעו. ר"ל כמו הביצים האלה שעד לא נתבקעו עדיין אין המזיק בעולם וכאשר יתבקעו אז תצא הצפעון ובא המזיק כן הם חושבים רע בקרבם ואח"י יעשוהו ויזיקו לבני אדם : **וקורי עכביש יארגו.** ר"ל אין תועלת וקיום והעמדה במעשיהם כמו שאין תועלת וקיום ביריעות העכביש : **האוכל מביציהם ימות.** האוכל מביצי הצפעון ימות ר"ל המתחבר עמהם עוד הרעה טמונה בקרבם ישיגהו המיתה והאבדון

הזורה: הממעך אותם להוציא הבלוע הנה מן הבקע תצא אפעה ותזיקנו
ור"ל וכן המתגרה בו להראות קלונו יפול ברעה ואין תקנה אלא ללכת
מנגד : (מצודת דוד)

מצודת ציון צפעוני. שם מין נחש רע : **וקורי עכביש**. אריגת השממית
קורא בלשון קורי על שמיסך אריגותיו בקורות הבית : **והזורה**. ענין מעור
להוציא הבלוע וכן כי רגל תזורה (איוב לט) והוא מלשון ויזר את הגיזה
(שופטים ו) : **אפעה**. הוא הצפעון ובשתי השמות נקרא : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ביצי, ממשיל התולדה אשר תבקע ותולד ע"י
התפלסופם **לביצי צפעוני**. וההקדמות וההיקשים והמשפטים שבהם
ישתמשו להוציא את התולדה, **לאורגים קורי עכביש**, כי כן יארוג מושג
על מושג משפט אל משפט היקש אל היקש, עד יוציא בסוף התולדה אבל
החוטים האלה שמהם ארגו את המופת הם חוטי קורי עכביש שתוציא
העכביש מגופה, עד שמציאות החוטים האלה מקורם בעצם העכביש
בעצמו, כן כל ההנחות וההקדמות שהניחו אין להם יסוד רק בעצם
המתפלסוף עצמו, אשר בדה שקרים וכזבים וענינים שאין להם מציאות
בעצמם, רק בכח דמיונו. **האכל**, (הדלתות מגבילים) נגד ביצי צפעוני
בקעו, אומר **האכל מביציהם ימות**, ר"ל מי שלוקח התולדות האלה
שהוציאו בחקירותיהם ואוכל מהם שמשתמש בהם לעשות כהוראתם
ימות מיתת הנפש, **והזורה** מי שאינו אוכל מן הביצים, רק מניח אותם
תחת עוף שיתחממו ויצאו מהם אפרוחים, והוא מי שאינו עושה ובלתי
מתנהג על פי התולדות האלה, רק שלוקח אותם להקדמות אל עיונים
אחרים אז **תבקע אפעה** המזקת לרבים, כי בזה הצד התולדות האלה עוד
יולידו תולדות אשר יתעו את הרבים וימיתו אותם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות והזורה. ורעהו ותשכח כי רגל תזוריה (איוב לט יט)
: (מלבי"ם באור המלות)

**זו קוריהם לא-יהיו לבגד ולא יתכסו במעשיהם מעשיהם מעשי-און
ופעל חמס בכפיהם:**

מצודת דוד קוריהם. ר"ל כמו שאין ראוי לעשות בגד מיריעות העכביש כן
אין קיום למעשיהם : **ולא יתכסו**. לפי שהמשיל מעשיהם לקורי עכביש
אמר לשון כסוי הנופל ביריעה ור"ל אין העמדה למעשיהם : **ופעל חמס**.
מעשה עושק וגזל : (מצודת דוד)

מצודת ציון קוריהם. אריגת השממית המחובר בקירות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין קוריהם, (נגד קורי עכביש יארוגו), ר"ל בל תאמר
כי הגם שהתולדה שהוליד מן ההקדמות הם שקר מ"מ ההקדמות ודרכי

ההגיון וההיקשים, שעל פיהם ארג וטוה את הבגד וחבר התולדות הם אמתיים, ונוכל לקחת אותם לבנות על פיהם בגד טוב, ולהביא מהם מופתים על האמונה האמתיית, כאשר קרה בהרבה מופתי הפילוסופים שהגם שהולידו מהם תולדות כוזבות מפני שלא השתמשו היטב בההקדמות ודרכי המופת, מכל מקום ההקדמות מועילות לעיון אל ענינים אמתיים, **כי גם קוריהם לא יהיו לבגד**, כי הם מופתי הדמיון לא מופתי השכל. וגם בל תאמר שעכ"פ הם בעצמם יש להם כסות עינים, שנוכל לאמר שטעו בשכלם וחקירתם, כי גם הם עצמם **לא יתכסו במעשיהם**, כי הכל רואים שלא היה מקום לטעות כלל, וכי הכל מרמה וזיוף, (עד פה דבר מענין כפירתם נגד המקום, עתה יתחיל לחשוב חטאיהם בין אדם לחברו). **מעשיהם** בל תאמר שעכ"פ מחזיקים בדת הפילוסופים ובטוב מדותיהם בין אדם לאדם, שישדו להם בזה דתות שכליות ונימוסים מחוכמים, **כי מעשיהם מעשי און** וכח איש את רעהו חיים בלעו. **ופעל** גם העסק שהם מתעסקים בו הוא **חמס**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מעשי, ופעל. בארתי למעלה (ה' יב) פועל הוא העסק, ומעשה הוא גמר הדבר: (מלבי"ם באור המלות)

זז רגליהם לרע ירצו וימהרו לשפוך דם נקי מחשבותיהם מחשבות און **שד** ושבר **במסלותם**: **און**

מצודת דוד **לרע ירוצו.** ברדיפה ילכו לעשות רע: **במסלותם.** במקום שהם הולכים ימצא שם שוד ושבר כי הם יעשו אותם בדרכיהם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ירוצו.** מל' ריצה ורדיפה: **שוד.** מלשון שדידה וגזלה: **במסלותם.** מלשון מסילה ודרך: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין רגליהם, ר"ל כבר שב אצלם ההרגל לטבע עד שרגליהם עצמם ירוצו לרע מרוב ההרגל, **וימהרו** וחוף מזריזות ההליכה אל מקום הרצח ימהרו לשפוך דם שהוא הרצח עצמו, כי לפעמים ימהר אל הרע ובבא לעשותה מתנחם ושוקל תחלה אם לעשות אם לחדול, אבל הם מבלי חקור דבר ממהרים לשפוך דם נקי, ולא תאמר שאין מחשבותיהם מסכימים אל הרצח אומר גם **מחשבתיהם מחשבות און**, עד **ששד ושבר במסלותם** של המחשבות האלה, כאלו המחשב שלהם סלל לעצמו מסלה כבושה אל השוד ושבר אשר עליו יסובב הרעיון וילך הכח המחשבי תמיד: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות במסלותם, הכינוי מוסב על המחשבות, וההבדל בין מסלה, דרך ארץ, מעגל, נתיב, מבואר בספר זה (ב' ג. ג' י"ב, כו ז'). למ"ד יא. לה ח'. מ"ם ג'. מב טו. מג טז. מט יא. נו יד): (מלבי"ם באור המלות)

טז דְּרֹךְ שְׁלוֹם לֹא יִדְעוּ וְאִין מְשַׁפֵּט בְּמַעְגְלוֹתֵם נְתִיבוֹתֵיהֶם עֲקָשׁוּ לָהֶם
כל דרך שלום לא ידעו ואין משפט במעגלותם נתיבותיהם עקשו להם:
שְׁלוֹם : דְּרֹךְ בָּהּ לֹא יִדְעוּ

רס"י ואין משפט במעגלותם. כלומר אין במעגל דרכיהם דבר נשפט
באמת כמשפטו. נתיבותיהם עקשו להם. הם העוו את דרכם לעלמם:(רס"י)

מצודת דוד לא ידעו. אינם מכירים דרך שלום כי בכל מקום שהולכים אין
למו שלום בסבתם. ואין משפט. אין במעגל דרכיהם דבר העשוי במשפט
וביושר : נתיבותיהם. הנתיבות שהולכים בהם העוו אותם לצורך עצמם
ר"ל עשו אותם מעוקל ומעוקם למען יכשלו שם בני אדם ויהיו להם לשלל
: כל דורך בה. כל הפוסע בזו הדרך לא ידע מן השלום כי השודדים יצפונו
שמה לשלול שלל : (מצודת דוד)

מצודת ציון במעגלותם. ענין שביל ודרך כמו מעגל צדיק תפלס (לעיל כו) :
נתיבותיהם. מלשון נתיב ודרך : עקשו. ענין עקום ומעוקל : להם.
לעצמם : דורך. מלשון דריכה והלוך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין דרך, הדרך הוא הדרך הגדול הקבוע לרבים, והרבים
שיש להם משפט ונימוס דורכים דרך השלום, הנהגה כוללת ונימוס
שומר השלום בין הקיבוץ שלא יעשוקו איש את אחיו, את הדרך הכללי
הזה לא ידעו. והנה המעגל הוא הדרך הסבובי, והנה גם חברת הרוצחים
והגנבים הגם שאין שומרים את הדרך הגדול הקבוע לרבים, שאין
שומרים הנימוסים הכוללים, כי הם הולכים במעגל סבובי נוטה מן
הדרך הכולל הישר, מכל מקום יש להם משפט ביניהם, כי גם עדת
הרוצחים והשוללים יהיו ביניהם איזה נימוס והנהגה אשר ישמרו את
היושר בין עדתם, ויש להם משפט במעגל הזה שהם הולכים עליו. איך
יחלקו השלל, איך תהיה השותפות ביניהם וכדומה, אבל הם אין משפט
גם במעגל שלהם, שעדת השוללים והגנבים לא ישמרו היושר גם בין
עדתם איש לאחיו, ולא זאת לבד כי גם נתיבותיהם עקשו להם הנתיב
הוא שביל היחיד, כי גם כל יחיד בפ"ע אין לו נתיב לעצמו עד שכל דרך
בה בנתיב הבודד לעצמו לא ידע שלום, שכ"א עוכר שארו ומשחית את
ביתו ואת עצמו : (מלבי"ם באור הענין)

טז על-כן רחק משפט ממנו ולא תשיגנו צדקה נקוה לאור והנה-חשך
לנגהות באפלות נהלה:

רס"י רחק משפט ממנו. שהיינו לועקים חמס מאויבינו ואין הקב"ה

שׁוֹפֵט לְנֶקֶם נִקְמָה. וְלֹא תִשְׁיֹגְנוּ לְדָקָה. הַנְחַמְתָּ הַטּוֹבוֹת שֶׁהִצְטִיחְנוּ אֵין מִשְׁיָגוֹת אֹתָנוּ לְבוֹא: לְנִהוּגוֹת. נִקּוּה וּבְחַפְלוֹ (נֶהֱלַךְ: רַש"י)

מצודת דוד על כן. בעבור זה רחק משפט שאין המקום שופט משפטנו לקחת נקם מיד העכו"ם. ולא תשיגנו צדקה. הצדקה שהבטיח לנו המקום לא השיגו אותנו : נקוה לאור. ר"ל אנו מקוים לישועה ובא עוד צרה : לנגוהות. אנו מקוים לנגוהות ולא כן הוא כי נהלך בחושך והוא כפל עניין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון תשיגנו. ענין קריבה : לנגוהות. מלשון נוגה והארה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : באפלות. מלשון אופל וחושך : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על כן רחק משפט ממנו, הגמול שישלם ה' לפי המעשה והזכות נקרא משפט, ואשר יתן ה' מצד החסד נקרא צדקה, אומר המשפט הבא לפי הזכות רחוק מאתנו כי אין לנו זכות. והצדקה הגם שהיא אינה נגבלת לפי מעשי האדם, ואינה עומדת מנגדו להיות נערכה לפי מעשיו ולא שייך בה שהיא רחוק מאתנו כי היא רודפת אחר האדם גם בהיותו בלתי ראוי, אבל לא תשיגנו צדקה הגם שהיא רודפת אחרינו לא תוכל להשיג אותנו כי אנו בורחים ממנה ואין אנו רוצים לשבת בצילה כלל. נקוה לאור הישועה והנה חשך, והנה נקוה עכ"פ לנגוהות שהוא נוגה הירח והכוכבים שזה נמצא גם בעת שהוא לילה וחשך, אבל באפלות נהלך, כי נעשה אופל עד שאין אור כלל כי אופל גרע מחשך (מלבי"ם): באור הענין

מלבי"ם - באור המלות משפט, צדקה. בארתי הבדלם למעלה (א' כו) : לאור, לנגוהות, בארתי (ט' א') כי אור הוא אור המאיר מעצמו כמו אור השמש, ונגה הוא הצהר היוצא מגוף שאין לו אור מעצמו רק מקבל אור מזולתו, ומפלוש באור חוזר. כמו הירח שמקבל אור מהשמש. וכן ביאר החזה עצמו ענין הנוגה אשר ראה במרכבה (יחזקאל א' כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם הוא מראה הנוגה סביב, והקשת הוא רק אור מתפלש על האדים מן אור השמש לא אור עצמי. ובעת יעדר אור השמש ויסתתר תחת האופק אז תשת חשך ויהי לילה, הגם שיאיר הירח, וימצא נגה, כי הנגה יצוייר גם בעת החשך, כי חשך הוא רק מניעת האור. אבל האופל הוא אם לא יש גם נוגה הירח במציאות (כנ"ל ח' כב). ובזה המליצה פה מסודרת מאד שאחר שהיה חשך תחת האור המקוה, קוה לנגוהות שזה יהיה גם בחשך אבל בא אופל, וכן (עמוס ה' כ') הלא חשך יום ה' ולא אור, ואפל ולא נגה לו : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּגְשְׁשֶׁה כְּעֹרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נִגְשְׁשָׁה כְּשִׁלְנוּ בְּצֹהְרִים כְּנֹשֶׁף בְּאֲשָׁמַיִם

רס"י **באשמנים**. מנחם פתר לשון מחשכי' ורוב הפותרי' מודים לו אבל דונס פתר זו לשון שומן והאל"ף נוסף זו כמו אל"ף שבאחותי (איוז יג) ושבאכזב (ירמיה טו) ודרך האתרים (במדבר כא) אף כאן בין האשמני' בין החיים השמני' אנחנו כמתים וי"ת לשון מסגר איתאחד באפנא כמה לאחידין קבריא באפי באפי מיתיא : (רס"י)

מצודת דוד **נגששה**. בעבור החושך נמשש הכותל ללכת אצלה כדרך העורים והוא ענין מליצה לומר שגבר עלינו חשכת הצרות : **וכאין עינים**. כמו שממשש מי שאין לו עינים כן נמשש אנו וכפל הדבר במ"ש : **כשלנו בצהרים**. בעת הצהרים כשלנו באבני מכשול כמו שהדרך להכשל בחשכת הלילה ר"ל אף שיש שלום בעולם אנו יושבים בצער ובחרדה : **באשמנים**. כאלו אנו שוכנים בקברים השוממים כמו המתים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נגששה**. ענין משוש והנגיעה בדבר ואין לו דמיון במקרא ובדוד"ל בזמן שהספינה גוששת (גיטין ז) : **קיר**. כותל : **בצהרים**. הוא חצי היום : **כנשף**. ענינו חשכת הלילה כמו ויקומו בנשף (מ"ב ז) : **באשמנים**. בקברים השוממים כמו תאשם שמרון (הושע יד) והנון נוספת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נגששה כעורים קיר**, שחוץ ממה שהוא אופל וחשך, גם אנחנו עורים מראות, ר"ל שחסר אור הישועה ושפע אלהית ממעל, וגם אנחנו אין אנו מוכנים לקבל את האור הזה גם לו היה במציאות. **וכאין עינים נגששה** העור עורו עיניו, והאין עינים לא היו לו עינים מימיו, העור יכיר לגשש מבואות העיר שראה אותם טרם נתעורר, אבל האין עינים לא יכיר זאת, לכן מוסיף שאנחנו דומים כאילו לא היה לנו עינים מעולם, והנה העור ההולך ביום יראה לו אחר את הדרך אבל אנחנו **כשלנו בצהרים כנשף** ולא היה מי שיראה לנו הדרך עד שאנחנו שוכבים **באשמנים כמתים**, מבלי לזוז ממקומנו : (מלבי"ם באור הענין)

נא **נהמה כדבים כלנו וכיזנים הגה נהגה נקה למשפט ואין לישועה**
רהקה
ממנו

רס"י **הגה** **נהגה**. לשון יללה : (רס"י)

מצודת דוד **נהמה**. מרוב הצרות נהמה כולנו כדובים וכיונים המהגים : **נקוה למשפט**. שיעשה משפט בהעכו"ם לנקום נקמתינו : **ואין**. אין משפט : **לישועה**. נקוה לישועה והנה רחקה ממנו ולא באה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נהמה**. מלשון המייה : **כדובים**. שם חיה : **הגה נהגה**. ענין צפצוף היונים כמו אהגה כיונה (לעיל לח) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נהמה**, הדלתות מגבילים, **נהמה כדבים כלנו נקוה למשפט ואין, וכיונים הגה נהגה נקוה לישועה רחקה ממנו**, תחלה נהמה כדוב הבא בחזק ובכח, וכן נקוה למשפט ע"פ הדין ביד חזקה שנדמה שאנו ראויים מצד מעשינו, אבל המשפט אין, כי אין לנו מעשים. אח"כ כיונים המצפצפים בקול ענות חלושה הגה נהגה ונקוה לישועה מצד החסד, והנה הישועה ישנה במציאות כי ה' הוא רב להושיע אבל היא רחוקה ממנו, מפני רוע מעשינו כמו שיבאר : (מלבי"ם באור הענין)

יב **כִּי-רְבוּ פְּשָׁעֵינוּ נִגְדָּךְ וְחַטָּאוֹתֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ כִּי-פְּשָׁעֵינוּ אֲתָנוּ וְעֹנֹתֵינוּ יִדְעֻנוּם:**

מצודת דוד **כי רבו**. מה שפשענו נגדך רבו מאד : **וחטאתינו**. כ"א מהחטאים העידה בנו לקטרג עלינו : **אתנו**. ר"ל עדיין לא עזבנום : **ידענום**. ידועים הם לנו ומכירים בהם ולא בלא דעת עשינו אותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ענתה**. העידה כמו לא תענה (שמות כ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי רבו פשעינו נגדך**, הם המרדדים שמרדנו נגד ה' במצות שבין אדם למקום, וגם חטאתינו אשר ענתה בנו בעצמינו הם החטאים שחטאנו איש נגד רעהו. גזל ועשק וכדומה, ולא לבד שחטאנו בעבר כי גם **פשעינו** עדן **אתנו** כי עוד לא שבנו מפשעינו, וגם **עונותינו** (העונות הם הבאים ע"י טעות השכל והכחשה וכפירה). **ידענום**, שעוד ידענו והכרנו בם, כי אנו מחזיקים עוד בידיעתינו עתה בדעות הכוזבות והכפירות כמו מקודם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **פשעינו, חטאתינו, עונותינו**. עיין הבדלם למעלה (א' כח) : **ענתה בנו וכו'** כדברים האלה למעלה (ג' טו) : (מלבי"ם באור המלות)

יג **פֶּשַׁע וְכַחַשׁ בִּיהוָה וְנִסְיוֹן מֵאַחַר אֱלֹהֵינוּ דָּבָר-עֲשָׂק וְסָרָה הָרוּ וְהָגוּ מִלֵּב דְּבַר-י-שָׁקָר:**

רש"י **דבר עשק**. כמו לדבר עשק : **הורו והוגו**. לירות ולהוליא הורו לשון ירה צים (שמות טו) ד"א הורו והוגו הרב והתלמיד שם המקור (סא"א)

והוּגוּ כְּאֶסֶר הוּגָה מִן הַמְּסִילָה (שְׁמוּאֵל ז כ) הַגּוּ סִיגִים מִכֶּסֶף (מִשְׁלֵי כה)
:

מצודת דוד פשוע. דרכנו לפשוע בה' ולכחש בהשגחתו ולחזור לאחור מאחר אלהינו לבל נקבל מצותיו : **דבר עושק.** ולדבר דברי עושק וסרה : **הורו והוגו.** כ"א מורה ומלמד ומוציא מלב דברי שקר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונסוג. מענין החזרה לאחור כמו הנסוגים מאחרי ה' (צפניה א) : **וסרה.** ענין עוות ומרד כמו כי דבר סרה (דברים יג) : **הרו.** מלשון הוראה ולימוד : **והגו.** ענין הוצאה כמו הגו רשע (משלי כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פשע, מבאר נגד מ"ש כי רבו פשעינו נגדך שהוא עבירות שבין אדם למקום הנה **פשע וכחש בה'**, היה בו פשיעה ומרד וגם הכחשה וכפירה בה', שמלבד שמרדו בו, כחשו ג"כ בו, **ונסוג מאחר אלהינו**, ה' מורה מצד שהוא בורא העולם, ואלהינו מורה על זה הצד שהוא משגיח עלינו וגומל ומעניש. שלא לבד שכחשו את ה' כי כפרו גם בהשגחה ובשכר ועונש, (הגם שלרוב יירא החוטא לכל הפחות מעונשי ה') : **דבר עשק,** עתה מבאר נגד מ"ש **וחטאתינו ענתה בנו**, שהוא עבירות שבין אדם לחברו, אומר שעשקו וגזלו בפרהסיא עד שהתפארו בו והיה להם לתפארת שעז"א **ענתה בנו**, שאנחנו עצמנו מעידים ומגידים החטאים האלה, כי כ"כ אנו מתפארים בחטאים האלה עד שבעת שלא עשק ולא בא לידו גזל ורצח ימציא לעצמו ספור כזה בשקר להתפאר בו שעשק, וז"ש **לדבר עשק וסרה הרו והגו מלב דברי שקר**, כי הגם שהוצרך להרות ולהמציא דבר שקר בדוי מלבו, ימציאנו, בלבד שיוכל לדבר עושק וסרה ולהתפאר בו, עד שיתפאר בעושק שבדה מלבו ולא עשהו כלל, מיוקר וחשיבות מעשים האלה בעיניהם : (מלבי"ם באור הענין)

יִדִּי !הַסֵּג אַחֹר מְשַׁפֵּט וְצַדִּיקָה מִרְחוֹק תַּעֲמֹד כִּי-כְשֶׁלָה בְּרָחוֹב אֶמֶת וְנִכְחָה
לֹא-תוֹכֵל לָבוֹא : (o)

רס"י והוסג אחור משפט וצדקה מרחוק למה כי כשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת כשלה מארץ אף משמי' אין האלק והמשפט באין : (רס"י)

מצודת דוד והוסג. ובעבור זה המשפט הראוי לעשות באומות הוסג אחור ולא נעשה והצדקה שהבטיח לנו המקום תעמוד מרחוק ולא באה : **כי כשלה.** על כי האמת נכשלה ונחלשה ברחוב במקום פרסום רב לכן לא תוכל לבוא מן השמים דבר נכוחה הוא המשפט להאומות וצדקה לנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון והוסג. ענין החזרה לאחור : **כשלה.** ענין תשות וחלישות הכח כמו והיה הנכשל בהם (זכריה יב) : **ונכחה.** ענין דבר יושר וראוי כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל כו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והסג אחור משפט וצדקה מרחוק תעמד, המשפט הוא בין אדם לחבירו, והצדקה היא בין אדם למקום, המשפט טבע האדם נוטה אליו כי השכל יחייב אותו, והמליצה תציירהו כאילו הוא נמצא תמיד אצל בני אדם, ועתה הוסג אחור והלך לו מהם. והצדקה אין טבע האדם נוטה אליה, ואינה נמצאת אצל האדם בטבע, וצריך שהאדם יקרא לה שתבא אליו, ועתה מרחוק תעמוד, (כי לא נסוגה אחור, כי לא היתה עדיין אצלם כלל, כי היא אינה באה מעצמה), ומצייר כי המשפט הולך לפני הצדקה, ששמירת המשפט השכלי קודם בטבע לשמירת הדת האלהית, ואחר שהמשפט נסוג אחור מהם, הגם שכבר היה אצלם, ממילא הצדקה תעמוד ותשאר על מקומה מרחוק, **כי כשלה,** הדלתות מגבילות, **והסג אחור משפט כי כשלה ברחוב אמת, וצדקה מרחוק תעמד כי נכחה לא תוכל לבא.** ומשפט יסודותיו בנויים על אדני האמת, שאם אין אמת אין אפשריות למשפט, שאם הבע"ד ישקרו, העדים יכזבו, והשופטים בשקר יכון כסאם, איך יעשה משפט, ואחר שהאמת נכשלה ונפלה ברחוב, (ר"ל הגם שאין דרך האמת להכשל במקום הרחוב ששם ימצאו אנשים מחזיקים בו, כי במקום אסיפת האנשים יתברר האמת תמיד) כי השקר מושל בפרהסיא, לכן הוסג אחור משפט, ונכוחה הוא מה שיגביל האדם דרכו נוכח דרך ה' שזה שורש המצות שבין אדם למקום שיתקדש יען שקדוש הוא ה', ולכן הצדקה תעמוד מרחוק יען כי לא תוכל לבא הנכחה, שהוא תנאי הצדקה, שלא תכון הצדקה שהם מצות שבין אדם למקום אם לא ע"י הנכוחה שהיא שיגביל דרכיו נגד דרכי ה' לעזוב עניניו הבשריים, ולהנהיגם תחת הנהגה גבוהה אלהית, אולם אחר שכשל ברחוב אמת, איך תבא הנכוחה, הלא האמת נמצא עם האדם בטבע, ואם הוא נכשל איך יגביל דרכיו נגד ה' שזה אין טבעי, וצריך שתבא אליו מבחוץ ע"י לימוד וקבלה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נכחה. יש הבדל בין ישר לנכח, ישר מציין הקו הישר ההנדסי שאינו נוטה בלכתו רק הולך על מרחק שוה, והוא הקו היותר קצר בין שתי נקודות מונחות. ונכח מציין דבר המגביל נגד דבר אחר, ומורה מלת נכח שהגבלה הזאת היא מכוונת. ולפ"ז בדברים ההגיונים, תציין ישרה, הדרך הישר בטבע האדם, דבר שאינו נוטה מן האמתיות שהשגנו ע"י החוש והבחינה. ונכחה, מציין הדבר המגביל נגד האלהים, אשר הגבלה זו לא נודע בחוש רק בשכל, ועז"א כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, (משלי ה'), ותבין זה ע"פ ההבדל המבואר אצלנו (למעלה מד יח) בין בינה, ודעת. והפך ישרה עקש, והפך נכחה עול, כי העול מציין נטיית ההגבלה הזאת ההגיונית, בארץ נכחות יעול (למעלה כו) : (מלבי"ם באור המלות)

טו וְתָהִי הָאֵמֶת נְעֻדָּרֶת וְסֹר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל וְיִרָא יְהוָה וְיִרַע בְּעֵינָיו כִּי-
אֵין מִשְׁפָּט:

רפ"י מִשְׁתּוֹלֵל. מוֹחֶזֶק שׁוֹטָה עַל הַזְרִיּוֹת כְּמוֹ (מִיכָה א) אֲלֹכָה שׁוֹלֵל וְהוּא
מְגֻזְרֵת שׁוֹגֵג דְּמִתְרַגְּמִינָן שְׁלוֹ וְכֵן (ש"ב י) עַל הַשָּׁל : וִירַע זְעִינּוֹ כִּי אֵין
מִשְׁפָּט. לְפִיכֵךְ הֵבִיחַ עֲלֵיהֶם הַפּוֹרְעָנוֹת : (רפ"י)

מצודת דוד נְעֻדָּרֶת. הוֹלֶכֶת וְנִחְסְרֶת : מִשְׁתּוֹלֵל. מוֹחֶזֶק הוּא בְּעֵינֵי הַזְרִיּוֹת
לְשׁוֹטָה וְסָכֵל : וְיִרָא ה'. אֵת מַעֲשֵׂיהֶם וִירַע בְּעֵינָיו כִּי אֵין דָּבָר נַעֲשֶׂה
בְּמִשְׁפָּט הַרְאוּי :

מצודת ציון נְעֻדָּרֶת. עֵנִין חֲסָרוֹן כְּמוֹ אִישׁ לֹא נַעֲדָר (לְעִיל מ) : מִשְׁתּוֹלֵל.
עֵנִין שׁוֹטָה וְסָכֵל כְּמוֹ מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלֵל (אִיּוֹב יב) : (מִצּוֹדֵת צִיּוֹן)

מלבי"ם - באור הענין ותהי, תַּחֲלָה הִיָּה עוֹד הָאֵמֶת בִּינֵיהֶם רַק שֶׁנִּשְׁכַּל
בְּלִכְתּוֹ בִּינֵיהֶם, וְאַחֲ"כ נַעֲדָרָה הָאֵמֶת מֵהֶם בְּהַחֲלֵט, שֶׁלֹּא יָדְעוּ כֻלָּל מֵה
הוּא אֵמֶת, וְגַם נִגְדַּ שֶׁתַּחֲלָה רַק נִכְחָה לֹא תוֹכֵל לְבַא, נִשְׁכַּח אַחֲ"כ מֵהֶם
עֵנִין הַנִּכְחָה וְעִבּוּדֵת ה' בְּהַחֲלֵט, עַד שֶׁהִסֵּר מֵרַע הִיָּה מִשְׁתּוֹלֵל ר"ל אִם
נִמְצָא לְפַעֲמִים בְּמִקְרָה שֶׁאִישׁ מֵהֶם סָר מֵרַע וְנִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת עֲבִירָה בֵּין
אָדָם לְמִקּוֹם לֹא הִיָּה בְּכוֹנֵה רַק שֶׁהִשְׁתּוֹלֵל וְשִׁכַּח וְשִׁגַּג מִלַּעֲשׂוֹת הַרַע, כִּי
לֹלָא הִשְׁתּוֹלֵל וְשִׁגַּג הִיָּה עוֹשֶׂהוּ, וְיִרָא ה' וִירַע בְּעֵינָיו כִּי אֵין מִשְׁפָּט, הַעֲדָר
הַמִּשְׁפָּט הַנִּימוּסִי הִיָּה רַע בְּעֵינָיו בִּיּוֹתֵר כִּי בִזָּה יוֹצֵא מִגֹּדֵר הָאָדָם בְּכֻלָּל,
וְקִשָּׁה יוֹתֵר מֵהַעֲדָר הַצְּדָקָה שִׁיּוֹצֵא רַק מִגֹּדֵר הָאָדָם בְּעַל הַדָּת, אֲבָל
בְּהַעֲדָר הַמִּשְׁפָּט נִמְשָׁלוּ כַּחֲתוּתוֹ יַעֲר : (מִלְּבִי"ם בְּאוֹר הַעֵנִין)

מלבי"ם - באור המלות מִשְׁתּוֹלֵל. מַעֲנִין שׁוֹגֵג וְשִׁכְחָה, שׁוֹל תְּשׁוּלוֹ לֵה מִן
הַצְּבִתִּים, בַּל תִּשְׁלַח אוֹתִי : (מִלְּבִי"ם בְּאוֹר הַמִּלּוֹת)

טז וְיִרָא כִּי-אֵין אִישׁ וְיִשְׁתַּוְּמֵם כִּי אֵין מִפְּגִיעַ וְתוֹשָׁע לוֹ זָרְעוֹ וְצִדְקָתוֹ
הִיא סְמִכְתָּהוּ:

רפ"י וִירָא כִּי אֵין אִישׁ. וְעַתָּה זִהְנַחְמוּ עַל הַרְעָה לְעַמּוֹ רוּחָה כִּי אֵין אִישׁ
דְּדִיק לְעַמּוֹד צְפָרֵץ : וְיִשְׁתַּוְּמֵם. וְיִחַרֵּץ לְרִאֲוֹת אִם יֵשׁ מִפְּגִיעַ זְעֵדָם וְאֵין
מִפְּגִיעַ וְיִשְׁתַּוְּמֵם ל' אָדָם הַעוֹמֵד וְתוֹהֵא וְשׁוֹתֵק זְתַמְהוֹנוֹ וְתִי"ו וְיִשְׁתַּוְּמֵם
כְּתִי"ו שֶׁל מִשְׁתּוֹלֵל וְשִׁנִּיהֶם כֹּחֵן מִשְׁמָשׁוֹת לְשׁוֹן מִתְּפַעֵל וְכֵן דְּרַךְ הַתִּיבָה

סיסודה הראשון שי"ן או סמ"ך כשהיא נהפכת ללשון מתפעל נתפעל ויתפעל זא התי"ו צאמלע אותיות שרץ התיבה נמלא וישתומם לשון שמו שמים (ירמיה צ) משמים בתוכם (יחזקאל ג) נשמו אחרונים (איוב יח) ל' תמהון : ותושע לו זרועו. וינקם מאויציו : ולדקתו. סמכתהו. הוא להשיאו ולחמץ ידיו בנקמתו ואע"פ שאין לחנו הגונים להוסיע : (רפ"י)

מצודת דוד **וירא**. וכאשר יראה שאין בהם איש כשר והגון להיות נגאלין בזכותו. **וישתומם**. וכאשר יעמוד בתמהון ויתבונן שאין בהם מי מפגיע ומתפלל על הגאולה : **ותושע**. זרוע ה' תושע לו להביא הגאולה מבלי זכות ומבלי מפגיע : **וצדקתו**. מדת הצדקה תסמוך אותו לעשות לפניו משורת הדין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וישתומם**. ענין תמהון כמו משמים בתוכם (יחזקאל ג) ואחז במשל מאדם העומד בתמהון ומתבונן בדבר : **מפגיע**. ענין תפלה ובקשה כמו ויצו עליו כמפגיע (איוב לו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **וירא כי אין איש**, אחר שחשב שפלת ישראל ורוע מעשיהם, יאמר שבראות ה' שפלת עמו, יעשה למען שמו הגדול ויגאלם בחסדו הגם שהם לא יהיו ראויים לכך. והנה התשועה שיעשה ה' בזכות ישראל, יהיה ע"י שני ענינים. **א**. על ידי הזכות שהכלל זכאים לכך מצד מעשיהם, וזה קרא (לקמן סי"ג ה') **עוזר**, כי הזכות הזה תעזור לו לפעול ולהושיע. **ב**. ע"י תפלת הצדיק ובקשתו, וזה קרא (לקמן שם) **סומך**, כי זה אינו עוזר גמור רק סמיכה קצת. מצייר כי עתה יראה ה' שאין **איש** שלא נמצא זכאי במעשיו שיהיה לו עוזר על פעולותיו, וגם **השתומם** ביותר **כי גם אין מפגיע** שלא נמצא אף צדיק אחד שיתפלל בעד הכלל שיהיה לו עכ"פ קצת סמך, ולכן הוכרח לפעול הישועה בכלל בכח עצמו, שלא עפ"י מעשה התחתונים, ולכן נגד העוזר מזכות הדור שלא מצא, **ותושע לו זרועו בעצמו**, (וכבר בארנו כי זרוע ה' תגביל המעשים שיעשה ה' בכח עצמו בבלתי עוזר מהתחתונים כי הזרוע תניע את היד, ומצייר שראשית התנועות וסבתם היה מעצמו, לא ע"י סבה אחרת, וזה המבדיל בין זרוע ה' ובין יד ה' בכל מקום), ונגד הסמך שלא מצא מתפלת הצדיקים, הנה **צדקתו היא סמכתהו**, הצדקה העליונה שבעבורה יעשה גדולות מצד שהוא אלהים, בלא מעשי בני אדם וצדקתם כלל, זה היה הסמך. הצדקה העליונה תעוררהו אל הישועה, והתשועה בעצמה תעשה בכח הזרוע, שהוא הכח הנשגב המניע את הכל מעצמו מבלי הבט אל סבה אחת חוצה לו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וירא**. כמליצה זאת לקמן (סג ה') וענינם אחד כמו שבארתי בפנים, וגדר זרוע ה' וצדקה שאצל ה', בארתי בכל הספר : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה כְּשָׂרִיף וְכֹבֵעַ יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי נָקָם
תְּלַבְּשֵׁת וַיַּעֲטֵ כַּמְעִיל קִנְיָהּ:

רפ"י קנאה. אינפרימנ"ט זלע"ז לקנאות לשמו הגדול : (רפ"י)

מצודת דוד וילבש. לפי שיושיע את ישראל ויעשה עמהם צדקה ויעשה נקם באומות לזה אמר בו לשון הנופל בגבור היורד במלחמה : **כשריון.** כדרך גבור הלוּבש שריון : **בראשו.** ישים בראשו כדרך הגבור המשים בראשו כובע נחושת : **בגדי נקם.** ר"ל יעשה נקמה בעכו"ם : **תלבושת.** להיות לו למלבוש : **ויעט.** יעטוף קנאה כמעיל המעטיף את הלוּבשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון כשריון. הוא כעין מלבוש עשוי מברזל ולובשים בו במלחמה להציל מהכאת חרב וחנית וכן ושריון קשקשים (ש"א יז) : **כובע.** הראש. שם כלי מגן על הראש כמו וכובע נחושת על ראשו (שם) : **נקם.** מלשון נקמה : **תלבושת.** מלשון לבוש ושני התוי"ן נוספין כתוי"ן של תפארת שהוא מלשון פאר : **ויעטו.** ענין עטיפה כמו כבגד יעטה (תהלים קט) : **כמעיל.** שם מלבוש מה : **קנאה.** ענין נקמה כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וילבש צדקה כשריון, הצדקה הנאמרת אצל ה' בכתבי הקדש, תציין המעשים הנשגבים שיעשה ה' מצד החסד לא מצד הזכות, שכמו שמשפט וצדקה הנאמרים אצל בני אדם, נבדלים במה שהמשפט מורה על מעשים שיעשה מצד שהוא אדם, שהם המעשים שבין אדם לחברו, והצדקה תורה על מעשים שיעשה מצד שהוא בן אלהים, שהם המעשים שבין אדם למקום, כן המשפט הנאמר אצל ה' יורה מה שיעשה אל האדם מצד האדם מצד זכותיו ומעשיו, מצד הגמול. והצדקה תורה על המעשים שיעשה מצד שהוא אלהים, מצד חסדו הגדול, לא מצד הגמול. והישועה הבאה סמוכה אל הצדקה תורה הישועה הכללית השמורה אצל ה' מאז להוציאה בעתיד ולתקן ע"י את העולם כולו. והנה הנביאים יציירו פעולות השי"ת תמיד במלבושיו, כמו שהנכבד לא יתראה ערום רק במלבושיו, כן ה' לא יתראה רק ע"י פעולותיו, ואיכות הלבושים יציירו תמיד לפי איכות הפעולות, והמשפט שיעשה ה' בעכו"ם מצוייר במלחמה כמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים ההם, כי הוא יעשה המלחמה בכחו. עפ"ז מצייר ציור המלחמה הלז שירצה ה' להלחם נגד אויביו, כאילו ילבש הבגדים אשר ילבש הגבור בצאתו לקראת נשק. כי אז ילבש שריון וכובע קשקשים, הם יגינו בעדו שלא תשלט בו חרב וחץ. ובידו יאחז חרב וחנית בו ילחם נגד האויב. השריון והכובע מגינים בעדו שלא יתנצח, והחרב והחנית יאחז בידו למען ינצח. מצייר עתה כי השריון

והכובע אשר ילבש להגן בעדו שלא יתנצח, הם הצדקה והישועה. כי אחר שאין לישראל זכות ומע"ט בקל ינצחהו המה"ד המשטין נגדו, מדוע יעמוד לימינם והם חוטאים, רק הצדקה והישועה יגינו בעדו בעת ההיא, כמ"ש **ותושע לו זרעו וצדקתו היא סמכתהו**, ודמה צדקת ה' להשריון שהוא המגין בעד הגוף, ואת הישועה להכובע שהוא המגין בעד הראש. יכוין בזה כי המעשים והפעולות האלה יעשה ע"י הצדקה העליונה וחסדו הגדול, עד שהצדקה תהיה כשריון להגן בעד הגוף הפועל, כי הגוף מציין כלי הפעולה והמעשה, כי על ידי הצדקה יפעול. אמנם ראשית המחשבה הנשגבת לעשות הצדקה הזאת, תהיה הישועה הכללית אשר עלתה במחשבתו הנעלמת, מראשית קדומים, שע"י מחשבת הישועה יעורר הצדקה, עד שהישועה תהיה הכובע אשר בראשו המגין בפני כלי המחשבה. אחר שצייר את המלבושים אשר ילבש הלוחם הנשגב הלז להגן עליו שלא יתנצח (רצוני, הענינים שבעבורם יושיע את עמי, ויחלוץ אותם מני צר), מתחיל לצייר המלבושים השנים שילבש למען ינצח, (רצוני הענינים שבעבורם מלבד שיושיע את עמו יעשה משפט בעכו"ם) כי **ילבש בגדי נקם תלבשת ויעט כמעיל קנאה** המלבושים האלה יהיו אות כי לא בא רק להושיע לבד שע"ז היה מורה השריון והכובע כי בא גם לנקום נקם, כי דרך הלוחמים לשים אות על בגדיהם, אם באו רק להציל, או גם לנקום נקם, כמ"ש (לקמן ס"ג) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים, ויש הבדל בין בגד למעיל, שהמעיל עוטים אותו על כל הבגדים מלמעלה, ויש הבדל בין נקמה ובין קנאה, הנקמה יעשה הנוקם בעבור שהרעו לו בעבר, והמקנא יקנא בעבור ביזוי כבודו וחילול תפארתו, אשר עוד קיים עוד בהוה, הנוקם יספיק לו אם ישלם רעה תחת רעה, גם אם תהיה הנקמה בצנעה, אבל המקנא לכבודו יעשהו בגלוי לעין כל כי עקר תכליתו שיתגלה כבודו המחולל, וע"כ אמר שה' ילבוש בגדי נקם לנקום על מה שהרעו לו צורריו, ואומר כי ילבש הבגדים האלה תלבושת ר"ל שלא ילבשם דרך ארעי, רק לתלבושת קבועה, וגם יעט קנאה כמעיל, כמו שהמעיל עוטים אותו על כל הבגדים, שע"ז אמר בו לשון עטה, כן יעשה הקנאה בפרהסיא לעיני רבים עמים נגד כבודו המושפל ושם קדשו המחולל, ואלה יהיו הבגדים שבם ינצח את האויב : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות צדקה, ישועה. בארתי הבדלם בפנים, ועיין למעלה (מו יג. נא ו' ח'. נו א'): **בגדי, מעיל, המעיל** מלמעלה על בגדיו וע"כ נאמר בו עטיה, והבגד מלמטה, ועיין לקמן (ס"א יו"ד) ועיין מ"ש בפ"י תהלות (קט כט) ובפ"י איוב (כט יד) : (מלבי"ם באור המלות)

יח כַּעַל גְּמֻלוֹת כַּעַל יְשָׁלֵם חֲמָה לְצָרָיו גְּמוּל לְאִיְבֹי לְאִיִּים גְּמוּל יְשָׁלֵם:

רפ"י כַּעַל גְּמוּלוֹת. כַּדָּת לְהַקִּיב עַל גְּמוּלוֹת הָאוֹיְבִים : כַּעַל יְשָׁלֵם. כַּדָּת לְהַקִּיב עֲלֵיהֶם יְשָׁלֵם :

מצודת דוד **כעל גמולות**. רצה לומר כמו שלבש קנאה על תשלום גמולות צוררי ישראל אשר מאז כן עתה ילבש קנאה על אשר ישלם חמה לצריו : **גמול לאויביו**. כפל הדבר במ"ש : **לאיים**. אף להיושבים באיי הים ממרחק ישלם גמול מה שהרעו לישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כעל גמולות כעל ישלם**. באו שני כפי"ן לדמיון גמור וכן כעמי כעמך (מ"א כב) : **גמולות**. ענין תשלום שכר המעשה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כעל גמולות**, המאמרים מגבילים, **וילבש בגדי נקם תלבשת כעל ישלם חמה לצריו**, ויעט כמעיל קנאה כעל גמולות גמול לאיביו, כי יש הבדל בין גמול ותשלומין, התשלומין הם לפי המעשה ומציין רק שילום הפעולה כאשר עשה כן ישלם, ואינו מציין איזה התפעלות אהבה או שנאה רצון או כעס, בין המשלם להמקבל התשלום, אבל הגמול מציין התפעלות שיתפעל הגומל בפעולה ההיא מסבת מעשה הנגמל באהבה או בשנאה ברצון או בכעס, שלפי התפעלות הזאת ימדוד אל חיקו טוב או רע. ויש הבדל בין צר ואויב, הצר הוא המציר בפועל, והאויב דורש רעה ושומר איבה בלבו, ויש צר שאינו אויב, אם מציר לחברו שלא מפני איבה רק להנאתו, ויש אויב שאינו צר אם לא הצר לו בפועל רק נטר איבתו בלבו. ואצל ה' החוטאים נגדו ועושים עבירות גדולות להנאתם הם צורריו ומעיקיו, והכופרים בו ומכחישים אלהותו ומשפילים כבוד שמו הם אויביו הגם שלא חטאו בפועל, עפ"י אומר כי ה' ילבש בגדי נקם תלבשת כעל ישלם חמה לצריו, כי לצריו שחטאו נגדו בפועל לא למען הכעיסו רק להנאתם, לא שייך קנאה, אחר שלא בזו את שמו הגדול ולא כפרו בו, וכן לא שייך גמול שהוא מצד האהבה או השנאה כי לא היו אויביו בלב, אבל לעומת זה יצדק אצלם נקם על שהרעו לו בפועל והנקם הזה יהיה דרך תשלומין לפי המעשה והפעולה כאשר עשו כן ישלם להם, ועז"א שילבש בגדי נקם על הרעות שעשו לו, ושיהיה הנקם כעל ישלם לפי ערך המעשה, וזה יהיה חמה לצריו שהרעו לו בפועל. אבל **יעט כמעיל קנאה כעל גמולות גמול לאיביו** כי אויביו שהם לא חטאו לו בפועל רק הכחישו אלהותו לא שייך נקם אחר שלא הרעו לו, וכן לא שייך תשלומין לפי המעשה אחר שלא עשו רע במעשה, אבל לעומת זה שייך קנאה על כבוד שמו שחללו ובזו, ויצדק אצלם גמול מצד השנאה והכעס שיש לו עליהם נגד איבתם אף שלא עשו בפועל, ועל זה אמר ויעט כמעיל קנאה על שמו שחללו וכפרו בו, ושתהיה הקנאה כעל גמולות לפי גמול התפעלות האיבה והשנאה ששנאו אותו, והגמול הזה יהיה לאויביו שהכחישו אלהותו, ולא לבד להקרובים שהם היו צריו לרוב כי הם החריבו עירו ובית קדשו, כי גם לאיים הרחוקים שלא הצרו לו בפועל ולא יוכל לשלם להם תשלום, מ"מ להם גמול ישלם, על האיבה ועל שכחשו בו

בו (מלבי"ם) באור הענין

מלבי"ם - באור המלות **גמול, ישלם**. התשלום הוא לפי הפעולה, שלם ישלם

המבעיר את הבערה, לכי ושלמי את נשיך. והגמול הוא התפעליות הגומל מאהבת או שנאת הנגמל, גומל נפשו איש חסד, גמול על עבדך ואחיה. וההבדל בין צר ואויב בארתי למעלה (אי כה. ט' יו"ד): (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּירָאוּ מִמַּעַרְב־אֶת-שֵׁם יְהוָה וּמִמְזַרְח־שֶׁמֶשׁ אֶת-כְּבוֹדוֹ כִּי-יָבֹא כְנָהֳרָר צָר רוּחַ יְהוָה נֹסְסָה בָּו:

רס"י כי יבא כנהר. כרה על אויביו : נוססה בו. נפלאות בו ל' נס, ל"א נוססה בו אוכלת בו כתולעת בעץ כמו (לעיל י) והיה כמסוס נוסס : (רס"י)

מצודת דוד ממערב. כל העולם יפחדו מה' ממערב וממזרח : כי יבא כנהר צר. ר"ל בעבור זה יפחדו מה' כי יראו אשר יבוא גוג ומגוג שהוא הצר בארץ ישראל ובמרוצה יבוא כנהר ואז רוח ה' נוססה בו ותכלנו מן העולם ולכן יפחדו מה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויראו. מלשון יראה והוא חסר יו"ד : נוססה בו. אוכלת בו כתולעת בעץ כמו והיה כמסוס נוסס (לעיל י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויראו ממערב את שם ה' וממזרח שמש את כבודו, שם ה' הוא השם הנשמע למרחוק וכבוד ה' הוא הנראה מקרוב, מציין כי במזרח ששם גלו עשרת השבטים כמ"ש (למעלה מ"ג ה' ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך, שם יתגלו הנסים והמופתים תחלה, כי הגואל יתגלה במזרח כמ"ש מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו, עד כי במזרח יראו את כבוד ה' ונפלאותיו, ובמערב ששם בני הגולה מנופצים שהם יהודה ובנימין שם רק ישמעו את הנסים מרחוק ויראו את שם ה' הבא ממרחק, כי יבוא בעת יבא הצר כנהר שוטף, והוא מחנה גוג ומגוג ורוח ה' נוססה ומתנשאה בנהר הזה להרים שאון גליו, כמ"ש ושובבתיך וששאתיך והעליתך מירכתי צפון (יחזקאל ל"ט ב'), בעת ההיא. (מלבי"ם באור הענין)

וַבָּא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשִׁבִי פָשַׁע בְּיַעֲקֹב נָאֵם יְהוָה:

רס"י (ובא לציון גואל. כל זמן שציון חריבה עדיין לא בא הגואל סא"א) : (רס"י)

מצודת דוד ובא לציון גואל. אז יבוא הגואל לציון והוא מלך המשיח : ולשבי פשע ביעקב. ר"ל גם אותם מבני יעקב שיצאו מן הכלל וישוּבו

מפשעם גם להם יבוא המשיח ויגאלם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נאום**. ענין אמירה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב**, יבא הגואל לציון להחזיר עטרת ציון והמקדש והסנהדרין גם יבא אל השבים מפשע ביעקב אל בני הגולה שישובו אז בתשובה ע"י הצר הדוחק בס, וא"ת ואיך יתקיימו העם עד העת ההיא, והלא עוד חזון למועד. ? משיב. (מלבי"ם באור הענין)

כא וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אִתְּכֶם אָמַר יְהוָה רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְדַבַּרִי אֲשֶׁר-
שָׁמַתִּי בְּפִיךָ לֹא-יִמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זָרַעַךָ וּמִפִּי זָרַעַךָ אָמַר יְהוָה
מֵעַתָּה **ועד-עולם:** (o)

כ"י זאת בריתי אִתְּכֶם. בדבר זה כרתי בריתי להם ואקיים כי אף בגלותם
לֹא תִשְׁכַּח תּוֹרַתִי מֵהֶם : (כ"י)

מצודת דוד **ואני זאת בריתי**. ר"ל הנה על זאת אכרות ברית עמהם אמר
ה' ופירש על מה היא הברית ואמר רוח הנבואה השורה עליך אתה ישראל
ודברי התורה אשר שמתני בפיך ללמדם הנה שתי אלה לא יסורו מפיך וכו'
כן אמר ה' שלא ימושו מעתה ועד עולם עד סוף כל הדורות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רוחי**. כן יקרא הנבואה כמו והיה אחרי כן אשפוך את רוחי
(יואל ג) : **ימושו**. ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואני זאת בריתי אִתְּכֶם אמר ה'.** יש להם ע"ז כריתת
ברית ממני, כי **רוחי אשר עליך** שהם דברי הנביאים, **ודברי אשר שמתני**
בפיך שהם דברי התורה אשר שם משה לפני בני ישראל לא ימושו מפיך,
כי תחלה השתמשו בהנבואה עד חגי זכריה ומלאכי, ועת נסתם חזון אז
הזכיר להם מלאכי בחתימת נבואתו שהוא ג"כ חתימת הנבואה בכלל,
זכרו תורת משה עבדי. עד שהנבואה ואחריה התורה וקבלתה בע"פ
כמ"ש אשר שמתני בפיך לא ימושו מפיך וכו' אמר ה' מעתה ועד עולם
ובזה תתקיימו, וזאת לכם ברית מלח בל יאבד זרעכם ושמכם : (מלבי"ם
באור הענין)

א קוּמִי אוֹרִי כִּי בָּא אוֹרְךָ וּכְבוֹד יְהוָה עָלֶיךָ זָרַח:

מצודת דוד **קומי אורי**. את ירושלים קומי והאירי כי בא לך ההארה הראויה לך והוא משל על השמחה והטובה : **וכבוד ה' וכו'.** ר"ל השכינה יגלה עליך ותשרה בך : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **קומי אורי**, הצרה מצויינת בחשך ואפלה, עתה קומי מן החשך הלז ואורי לכל בני העולם האירי לכל, **כי בא אורך** אור הישועה הגופנית והנפשית בא לך, וזולת האור שלך הטבעי גם **כבוד ה' עליך זרח** הכבוד העליון מהופעת אור האלהי על נביאיו ושרידיו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בא אורך**. אשר התפלאו המבארים, כי על זריחת השמש ישתמש העברי בלשון זריחה או יציאה, וביאה מורה שקיעה בכ"מ, לא בחנו הדבר היטב, כי זה רק כשידבר מגוף השמש, שיציירהו בעל הלשון כיוצא ממקומו באופק המזרח, ומחוז חפצו הוא האופק המערבי, ותהיה ביאתו עת בא למחוז חפצו שהוא המערב. לא כן כשידבר מן האור שמחוז חפצו הוא כשיפגשו נוציו בדבר המואר, ואז בא אל מקומו. ואורך הוא אור העצמי. וזריחת כבוד ה' הוא אור הנבואה עד שיהיו הם לערך זריחת האור הזה עליכם כערך הירח נגד השמש, כמ"ש (כד כג. ולק' פסוק יט), ועז"א ומלכים לנוגה זרחך, כי נוגה הוא הונח על אור הירח כנזכר לעיל (יג יו"ד ולק' יט) : (מלבי"ם באור המלות)

ב כִּי-הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יִכְסֶה-אֶרֶץ וְעֶרְפֹל לְאֲמִים וְעָלֶיךָ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלֶיךָ יִרְאֶה:

מצודת דוד **יכסה ארץ**. רצה לומר צרות יתרבו בעולם : **וערפל לאמים**. כפל הדבר במ"ש : **יזרח ה'.** יאיר לך אור הישועה : **וכבודו וכו'.** ר"ל ישרה השכינה עליך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וערפל**. עב הענן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי הנה**. החשך הוא העדר האור והערפל הם אדים וקטורים הממלאים את האויר גם בעת שהשמש זורח, והנמשל כי החשך יכסה ארץ, אומות שאין להם דת כלל, משלם דומה כאילו החשך מכסה אותם עד שאין רואים אור כלל. והלאומים שזה מציין עם ישמעאל שיש להם דת, ומאמינים באחדות וגמול וכדומה, וימלץ שהשמש זורח על אפקם, רק הערפל ממלא את האויר, שהוא פינות כוזבות שנמצא

באמונתם מהכחשת הבחירה וכדומה. **ועליך** זה מגביל נגד **החשך יכסה** ארץ שאין שם שמש כלל, אבל **עליך יזרח ה'**, ונגד **וערפל לאמים**, אשר דתם מחותל בערפלי דעות לא הוטהרו, עד שהשמש הזורחת אינה מתראה להם, מפני הערפל הממלא ארצם, אבל **כבודו עליך יראה**. ור"ל שחוץ ממה שיזרח עליך ה' יתגלה עליך בגלוי הנבואית עין בעין יראו כבוד ה' שהוא הכבוד הנראה אל הנביאים : (מלבי"ם באור הענין)

זָרַחְךָ : וְהִלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִים לְנִגְהָ

מצודת דוד **לאורך**. ר"ל ממך ילמדו דרכי ה' ואתה תאיר עיניהם : **ומלכים וכו' . כפל הדבר במ"ש :** (מצודת דוד)

מצודת ציון **לנוגה**. ענין הארה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : **זרחך**. מלשון זריחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והלכו גוים**, שהם ההמון מעכו"ם **ילכו לאורך** שהוא אור התורה, **ומלכיהם** שהם במדרגה יותר גדולה **ילכו לנגה זרחך** שהוא אור ה' כמ"ש וכבודו עליך יראה : (מלבי"ם באור הענין)

זָדַ שְׂאֵי-סָבִיב עֵינֶיךָ וְרָאִי כָל־מַקְבָּצוֹ בְּאוֹ-לֶךָ בְּנִיךָ מִרְחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֵיךָ עַל-צַד תֵּאֱמָנָה :

רש"י **על כל תאמנה**. על גססין, כסלים של מלכים תהיינה אמונות : (רש"י)

מצודת דוד **שאי**. את ירושלים שאי עיניך מסביב וראי איך כל אנשיך נקבצו ובאו אליך : **על צד תאמנה**. כל אחת מהן תהיה מגודלת על צד המלכים ובחיקם וכמה שכתוב והיו מלכים אומניך (לעיל מט) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **על צד**. הדרך לשאת הקטן על צדו : **תאמנה**. ענין גידול בנים קטנים כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **שאי סביב עיניך**, לארבע רוחות העולם **וראי כלם נקבצו** ולא למלחמה רק **באו לך**, שכל העכו"ם יבואו ללמוד תורה ודבר ה' **ובניך יבאו עמם מרחוק** : (מלבי"ם באור הענין)

וְאֵז תִּרְאִי וְנִהְרֵת וּפְחַד וְרַחֵב לְבָבְךָ כִּי-יִהְיֶה עָלֶיךָ הַמּוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יְבֹאוּ לָךְ:

רש"י אז תראי ונהרת. זכנ תחזין ותנהרין : ופחד ורחב לבבך. ויתמה וירחב לבך : כי יהפך עליך המון ים. ארי יתחלף לך עותר מערבא : חיל גוים. נכסי דפלחי כוכביא : (רש"י)

מצודת דוד אז תראי. את בניך באים מכל צד ויאיר פניך מרוב השמחה : ופחד. דרך האדם להיות נבהל וכאלו מפחד בבוא אליו טובה פתאום : ורחב. יתרחב לבך בעבור רוב הטובה והשמחה : כי יהפך. המון עושר העכו"ם השוכנים בפאת המערב יתהפך לבא לך. חיל וכו'. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון תראי. מלשון ראייה : ונהרת. ענין הארה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג). המון. ענין רבוי כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה) : ים. פאת מערב : חיל. ענין עושר כמו חיל בלע (איוב כ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אז תראי ונהרת. מצייר שידמו אז כמי שרואה דבר זר אשר לא עלה על לבו, שאינו מאמין בעצמו אם ראה את הדבר באמת, אולי הוא רק דמיון, עד שמביט היטב לראות שעז"א ונהרת, הנהרה היא מה שראה אח"כ ברור הדבר שכן הוא כמו שראה תחלה. ופחד ורחב לבבך אחר שתראה הדבר בבירור, אז תחלה יפחד לבבך ואח"כ ורחב לבבך, תחלה תפחד אולי הוא לרעתך עד אח"כ שיתברר לך שהוא לטובתך יתרחב לבבך מרוב השמחה, עתה מתחיל לבאר איך תחלה יפחדו ואח"כ יתרחב לבבם, וזה יהיה בארבעה פנים. א. תחלה יפחד לבבך, כי יהפך עליך המון ים שיתראה כאילו המון הים כולו נהפך עליך, שכל יורדי הים והמונו הפכו פניהם לבא אליך. אבל אח"כ ונהרת ורחב לבבך, כי תראי שזה לא לרעתך כי זאת היא חיל גוים עושר של עכו"ם אשר יבאו לך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות תראי, ונהרת, מ"ש בפנים על פעל נהר, כ"פ מ"ש הביטו אליו ונהרו, מפני מדין עשו להם את המנהרות, מקום שהאור בוקע עליו. וידוע כי הפחד מקבץ הדם אל תוך הלב, עד שהלב מציר מפני הקיבוץ הזה, ובסור הפחד יתרחב הלב : (מלבי"ם באור המלות)

וְשָׁפַעַת גְּמֵלִים תִּכְסֶּה בְּכָרִי מִדִּין וְעִיפָה כָּלֵם מִשְׁבָּא יְבֹאוּ זָהָב וְלְבוֹנָה יִשְׂאוּ וְתִהְיֶה יְהוָה יְבִשְׂרוּ:

רש"י שפעתת גמלים תכסה בכרי מדין. הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן זכרה

קלה (ירמיה ב) : ועיפה. גם הם מצני מדין עיפה ועפר (בראשית כה) :
(כ"ז)

מצודת דוד שפעת גמלים. רבוי גמלים יביאו לך למנחה ויכסו הארץ :
בכרי מדין. גמלים בחורים הבאים ממדין ועיפה : **כולם משבא יבואו**. כל
בני שבא יבואו אליך וישאו עמהם זהב ולבונה למנחה לה' ובבואם
לארצם יבשרו ויספרו תהלות ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון שפעת. ענין רבוי כמו משפעת סוסיו (יחזקאל כו) : **בכרי**.
גמלים בחורים כמו בכרה קלה (ירמיה ב) : **ולבונה**. שם מין בושם הוא
מסממני הקטורת : **יבשרו**. ענין ספור חדשות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שפעת, (זאת שנית) **אז תראי ופחד לבבך** יען כי
שפעת גמלים תכסך תראי גמלים רבים באים ואולי באו למלחמה, ועוד
תראי **בכרי מדין ועיפה** אנשים הבאים עם הסוסים הרצים של מדין
ועיפה וכל אלה משבא יבואו? מקום רחוק ממך, ומה ירצו הכרים האלה?
אבל אחי"כ ונהרת ורחב לבבך כי יודע לך כי הגמלים האלה נושאי
המשאות זהב ולבונה ישאו למנחה, ובכרי מדין הרצים רוכבי הרכש
המבשרים, תהלות ה' יבשרו : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בכרי. מענין לכרי ולרצים, שלחו כר מושל ארץ, סוס
רץ, וזה יבוא לרוב על בשורה, טובה או רעה, והבי' בי"ת השימוש : (מלבי"ם
באור המלות)

אז כל-צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו על-רצון מזבחי
ובית תפארת

כ"ז חילי נביות. לכרי נביות : (כ"ז)

מצודת דוד כל צאן קדר. הצאן שבארץ קדר המה מובחרים : **יקבצו לך**.
יאספו להביאם אליך. **אילי נביות**. האילים שבנביות המה מובחרים :
ישרתונך. יהיו לך לצרכך : **יעלו וכו'**. הוא כמו הפוך יעלו על מזבחי לרצון
כמו כל תשא עון (הושע יד) ורבים כמוהו : **ובית תפארת**. זהו בהמ"ק :
אפאר. כי האומות יביאו שמה מנחת כסף וזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון נביות. שם מקום ישבו שם מבני ישמעאל כמ"ש בכור ישמעאל
נביות (בראשית כה). **ישרתונך**. יהיו לצורכך וכמוהו את בגדי השרד
לשרת בקודש (שמות לה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כל, (זאת שלישית) **אז תראי ופחד לבבך, כי כל צאן**

קדר יקבצו לך וגם אילי נביות האילים המובחרים ישרתונך, ותפחד מי קבץ אלה ולאיזה צורך? אבל אח"כ ונהרת ורחב לבבך, כי יודע לך כי הצאן קדר יעלו על רצון מזבחי הובאו לקרבנות וה' יקבלם ברצון וימלא משאלותיהם, ויל"פ שמצייר את המזבח כעצם חי שיש לו רצון, ויעלו על רצונו של המזבח, (כמ"ש (מ"א, ח' מ"א) וגם הנכרי הבא מארץ רחוקה ופרש כפיו אל הבית הזה), והאילי נביות באו יען כי בית תפארתי אפאר ע"י קרבנות מובחרים שבמינם כמו האילים המובחרים האלה: (מלבי"ם באור הענין)

ח מי-אלה קעב תעופינה וכיונים אל-אֲרַבְתִּיהֶם:

מצודת דוד **מי אלה**. כאלו הבריות ישאלו על בני הגולה מי אלה אשר ממהרים לשוב כעפירת הענן וכיונים הממהרים לעוף אל ארובותיהם הם חלונות השובך **השובך** : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כעב**. כענן : **תעופינה**. מלשון עפפה ופריחה : **ארובותיהם**. מלשון ארובה וחלון כמו וארובות השמים (בראשית ז) ור"ל חלונות השובך והוא מקום מדורם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מי (זאת רביעית) **אז תראי ופחד לבבך**, כי תשאלו לאמר, **מי אלה כעב תעופינה** כי העכו"ם שיביאו את ישראל הם יהיו דומים במשלם כהעב והענן הטוען גשמי ברכות ומריקם על הארץ ושב למקומו, כן יביאו מנחה מכסף וזהב וישובו לביתם, וישראל יהיו דומים **כיונים אשר תעופינה אל ארבותיהם** וקניהם להשאר שם? (ט) **כי**, אבל אח"כ ונהרת ורחב לבבך, כי יתברר לך. **א**. נגד השאלה מי אלה כעב תעופינה, **כי לי איים יקוו** גם האיים הרחוקים יבאו אלי, **ואניות תרשיש** יתקשרו בתקוה **בראשונה** כמ"ש כי יהפך עליך המון ים, ונגד השאלה של כיונים אל ארובותיהם, משיב **להביא בניך מרחוק** כי את בניך יביאו מרחוק והם ישארו שם, ויביאו אתם כספם וזהבם, כבא בדרך מרחוק לעקור דירתו שמוכר חפציו וצרור הכסף מוליך בידו. **לשם**, הדלתות מגבילים, **כי לי איים יקוו** זה יהיה **לשם ה' אלהיך** כי יתנשא שמו לעיני רבים עמים. ומה **שיביאו בניך מרחוק** זה יהיה **לשם קדוש ישראל** (שם) זה נקרא בו ה' ע"ש קדושת ישראל ומעשיהם) **כי פארך לשם ולתפארת** עד שבעבור זה יביאו אתכם כאשר יביאו את המנחה בכלי טהור בית ה' (מלבי"ם באור הענין)

ט כִּי-לִי | אֵיִם יְקוּוּ וְאֲנִיֹּת תְּרִשִׁישׁ בְּרִאשֹׁנָה לְהִבִּיא בְּנֵיךָ מֵרְחוֹק כֶּסֶף וְזָהָב אֲתָם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶאֶרְךָ:

רָשָׁי בראשונה. כמו כזראשונה בימי שלמה כעניין שנא' (מ"א י) כי אני תרשיש למלך זים אחת לשלש שנים תבא אני תרשיש וגו', תרשיש שם הים : לשם ה' אלהיך. שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גזרתו ויצואו : כי פארך. נתן לך פאר : (רש"י)

מצודת דוד **איים יקוו**. יושבי איי הים יאספו לבוא אלי והאניות ההולכות על ים תרשיש הם יתעוררו בראשונה להתאסף ולהביא בניך וכו' : **כספם וכו'**. להביא מנחה לה' : **לשם ה'**. כ"ז יהיה בעבור פרסום שם ה' : **ולקדוש ישראל**. כפל הדבר במ"ש : **כי פארך**. אשר נתן לך פאר והדר וחשיבות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יקוו**. ענין אסיפה כמו יקוו המים (בראשית א) : **ואניות**. ספינות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות **ה' אלהיך, קדוש ישראל**. הבדלם בארתי בכל הספר ועיי' (ה' טז) : (מלבי"ם באור המלות)

וַיְבַנּוּ בְנֵי-נֹכַח חֲמַתִּיךָ וּמַלְכֵיהֶם יִשְׁרְתוּנָךְ כִּי בְקֶצְפִי הִכִּיתִיךָ וּבְרָצוֹנִי רַחַמְתִּיךָ:

רָשָׁי וזרלונני. וזהרילותי לך אימונ"א פייזמנ"ט זלע"ז : (רש"י)

מצודת דוד **חומותיך**. חומות הערים : **ישרתונך**. ישמשו אותך : **כי בקצפי**. ר"ל כל הבאה עליך לא היה בדרך הטבע כי לשעבר הכיתי אותך בקצפי ולזה היית בתכלית השפלות ועתה רחמתי אותך ברצוני הטוב ולזה תמשול ממשל רב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בקצפי**. מלשון קצף וכעס : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ובנו**, אחר שספר קיבוץ גליות מספר בנין החומה, עכו"ם הם יבנו חומות ירושלים והמלכים שלהם ישרתו ויעזרו את הבונים בכסף ובזהב. **כי בקצפי הכיתיך** ר"ל לא הכיתי אותך בחמה פנימית כי אז אינו מכה תיכף רק ממתין עד שתתמלא סאתו, ואני לא הכיתיך על ידי חמה ולא ע"י מאוס רק ע"י קצף שהוא קצף קטן, ועיי"כ **ברצוני רחמתי עליך** לפייסך עוד על העבר, ע"ד אודך ה' כי אנפת בי, עיי"ש : (מלבי"ם באור הענין)

יֵאָדָה וּפְתַחוּ שְׁעָרֵיךָ תָּמִיד יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסְגְּרוּ לְהָבִיא אֵלֶיךָ חֵיל גּוֹיִם
וּמַלְכֵיהֶם

רַס"י וּפְתַחוּ שְׁעָרֶיךָ תָּמִיד. ל' פְּתוּחַ מִמִּשְׁקוּלָתָ ל' כַּזָּל ע"ס שְׁפִתִיחַתָּן
פְּתִיחַת עוֹלָם פְּתִיחַת תָּמִיד כְּמוֹ שָׁזָר מִל' שְׁבִירָה כִּךְ מִלְּשׁוֹן פְּתִיחָה טי"ס
אוֹבִירְטִי"ס זַלְע"ז :

מצודת דוד וּפְתַחוּ וכו'. יהיו פתוחים ועומדים : **יומם וכו'.** כפל הדבר
במ"ש : **חיל גוים.** עושר העכו"ם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין וּפְתַחוּ, אחר שתבנה החומה בל תאמר שתהיה צריך
אל חומה ומבצר כי שעריך יהיו פתוחים תמיד כי לא יבא אויב בשעריך
לבא מפניו במצור, ומוסיף כי עוד **יומם ולילה לא יסגרו**, כי לא תוכל
לסגרם כלל וכלל כי דרך השערים יביאו אליך תמיד חיל גוים שי ומנחה,
וגם יביאו הגוים עכו"ם האלה את **מלכיהם** נהוגים, שימשחו אותם שם
בירושלים, כי בציון ימשכו מלכי עכו"ם, ומפרש למה ימשחו אותם
בירושלים. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **נהוגים.** בארתי גדרו (מ"ט יו"ד) המונהג בהכרח
:(מלבי"ם באור המלות)

יֵבֶה כִּי-הַגּוֹי וְהַמְּמַלְכָה אֲשֶׁר לֹא-יַעֲבֹדוךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם חָרְבּוּ יִחָרְבוּ:

מצודת ציון **חרב יחרבו.** מלשון חורבן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי הגוי**, וגם הממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו וגם
הגוים הרבים אשר לא יעבדוך חרבו יחרבו : (מלבי"ם באור הענין)

יֵבֶה כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלֶיךָ יָבֹא בְרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאֲשׁוּר יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם
מְקַדְּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלִי אַכְבֵּד:

רַס"י כְּרוֹץ תִּדְהָר וּתְאֲשׁוּר. מיני עצי יער לזנון : (רס"י)

מצודת דוד **כבוד הלבנון.** האילנות הנכבדים שביער הלבנון יביאו אליך
והם ברוש תדהר ותאשור כולם יחדיו : **לפאר.** לבנות בהם מקום מקדשי
בנין מפואר : **ומקום רגלי אכבד.** בית המקדש יבנה בנין מכובד ואחז
במשל כאלו המקום יושב על הכסא אשר בשמים ורגליו יורדים לנוח

בבה"מ כמו והשתחוו להדום רגליו (תהלים צט) : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלבנון. שם יער בארץ ישראל : **ברוש וגו'**. שמות מיני אילנות חשובים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כבוד**, אחר שספר בנין החומה מספר בנין המקדש כי לבנין המקדש יביאו כבוד הלבנון והוא הארזים היותר גבוהים אשר יער הלבנון מתכבד בהם, וגם **ברוש תדהר ותאשור יבואו יחדו**, מצייר כאילו העצים החשובים האלה יבואו בעצמם אל המקדש, **לפאר מקום מקדשי** ר"ל מקום המקדש יתפאר בנוי ויופי על ידי בנין בני אדם, אבל **מקום רגלי** והוא קדש הקדשים **אכבד** בעצמי ולא על ידי בני אדם : (מלבי"ם באור הענין)

גיד והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על-פפות רגליך פל-מנאציק וקראו לך עיר יהוה ציון קדוש ישראל:

רס"י **ציון קדוש ישראל**. ציון לאיתרעי זה קדישא דישראל ציון של קדוש ישראל : (רס"י)

מצודת דוד **שחוח**. בכפיפה ובהכנעה : **על כפות רגלך**. ר"ל עד סמוך לארץ **עיר ה'**. עיר של ה' ציון של קדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שחוח**. ענין כפיפה והשפלה כמו תחתיו שחחו עזרי רהב (איוב ט) : **מעניך**. מלשון עינוי : **כפות רגליך**. כמו שנקרא שטיחת היד כף היד כן נקרא שטיחת הרגל כף הרגל : **מנאציק**. ענין בזיון כמו נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והלכו אליך**, העכו"ם אשר עינו אותך בענוים קשים ילכו אליך שחוח לפייסך, ומנאציק שלא עינו אותך בענויים רק נאצו ובזו אותך שלא היית נחשב בעיניהם (והם לא יצטרכו לפייסך) ישתחוו עתה על כפות רגליך מרוב חשיבותך, ויקראו לך עתה, **עיר ה'** זה יהיה ירושלים ושם ציון יקראו ציון של קדוש ישראל כי שם יתגלה ה' ביתר שאת בשפיכת רוח קדשו לפי קדושת ישראל ומעשיהם (כי זה המבדיל בין ה' וקדוש ישראל בכ"מ) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בני מעניך**, **מנאציק**. המנאץ מבזה הדבר והם ילכו בעצמם, אבל מעניך יענשו, ורק בניהם אשר יותרו ילכו שחוח לבקש מחילה. ה', קדוש ישראל. עיין הבדלם (א' ד'. ה' טז) ובכל הספר : (מלבי"ם באור המלות)

טו תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם משוש
דור

מצודת דוד תחת. במקום שהיית עזובה ולא היה מי מתחבר עמך והיית
שנואה לכולם ואין מי עובר בארצך לשאול לשלום לך : **ושמתיך**. במקום
זה אשים אותך להיות מושלת עד עולם ולהיות מלאה משוש בכל ימי
הדורות : (מצודת דוד)

מצודת ציון תחת. במקום : **לגאון**. ענין ממשל רב : **משוש**. ענין שמחה :
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין תחת היותך, **א**. עזובה מבניך. **ב**. שנואה מכל
האומות. **ג**. ואין עובר עליך מפני השממון, על שלשה חסרונות אלה יהיו
לך עתה שלש מעלות כנגדם. **א**. נגד עזובה, ושמתיך לגאון עולם תהי עתה
ממלכה גדולה לגאון ותפארת. **ב**. נגד שנואה, תהי עתה משוש דור ודור
כולם ישמחו על הצלחתך באהבתם אותך. **ג**. ונגד ואין עובר, עתה.
(מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות גאון עולם, משוש דור ודור, הגאון נקשר עם עצם
הדבר בעצמו ע"כ אמר בו עולם שהוא הזמן הבלתי מתחלק. והמשוש
נקשר עם בני הדורות שהם ישישו ע"כ אמר דור דור, כפי היסוד שהנחנו
למעלה (יג כ') : (מלבי"ם באור המלות)

טז וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי וידעת כי אני יהוה מושיעך
וגאלך אביר יעקב:

רס"י ושד מלכים. ל' שדים ותינקי יורה עליו : (רס"י)

מצודת דוד וינקת. הוא דרך משל לומר שתאכלי טוב האומות : **ושד וכו'**.
כפל הדבר במ"ש. וידעת. אז תכיר שלא במקרה בא הדבר רק הוא בעבור
שאני ה' מושיעך ואביר יעקב הוא גאלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון וינקת. מלשון יניקה : **ושוד**. מלשון שדים : **תינקי**. מלשון
יניקה : **אביר**. ענין חוזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וינקת חלב גוים, שפע כל העכו"ם תעבור אליך,
ובאיזה אופן תינק החלב של העכו"ם אומר ושד מלכים תינקי היניקה
תהיה על ידי שוד מלכים, ימשיל המלך לשדים אשר אליהם יתאסף חלב
של העכו"ם ומשם תינק אתה את החלב, ור"ל שמלכי עכו"ם יתנו לך מס,

(נור"ל כי לרוב, ארץ אשר תתעלה בגאון וגובה תהיה למורת רוח אל כל בני תבל, אבל את תהי משוש דור ודור, ולא תאמר שהשמחה תהיה על ידי שתהיה רוכלת העמים ויבואו אליך לסחורה, כי בהפך יהיו לך למס). **וידעת כי אני ה' מושיעך** ר"ל הישועה תהיה ע"י שאני ה' בורא כל המציאות, כי תכלית הישועה תהיה כללית לתקן את העולם כולו, אבל הגאולה תהיה פרטית רק עבורך. ועז"א **וגאלך** יען שאני **אביר יעקב**: (מלבי"ם באור הענין)

נחשת תחת הנחשת אביא זָהָב וְתַחַת הַבְּרָזָל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בְּרָזָל וְשִׁמְתִי פְקֻדְתְּךָ שְׁלוֹם וְנִגְשִׁיךָ צְדָקָה:

רס"י תחת הנחשת. שנטלו ממך : ושמתי פקודתך שלום. ואסוי פרנסך שלם ושלטוניך בזכו : פקודתך. פקידים שלך, ורבותינו אמרו הפקודות שצאו עליך בגלותך והנוגשים שדחקוך יהיו לך לשלום ולצדקה : (רס"י)

מצודת דוד תחת הנחשת. במקום הנחשת שנטלו האומות ממך אביא במקומו זהב וכו' : ושמתי פקודתך שלום. ר"ל תחת הפקידים שהיו נותנים עליכם לגבות המס אשים עליך שלום כי לא יבואו עוד בתגר לגבות המס כי אם יבואו לשאול בשלומך : ונוגשיך. במקום הנוגשים את הכסף יבואו לעשות עמך צדקה : (מצודת דוד)

מצודת ציון פקדתך. מלשון פקיד וממונה : ונגשיך. ענין הלחץ לקחת הכסף כמו נגש את הכסף (מ"ב כ"ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין תחת הנחשת, בל תחשוב שהמס הנזכר יתנו לך העכו"ם ע"י אונס והכרח כי עת תבקש מאתם נחשת למס יביאו הם זהב תחתיו, עת תבקשי ברזל למס יביאו הם כסף תחתיו, ובכל זאת יהיו לך גם נחשת וברזל, כי עת תבקשי עצים ואבנים יתנו לך נחשת וברזל, **ושמתי פקדתך שלום** הפקודה והתמנות שלך על העכו"ם לא יוחשב זה אצלם כאילו הם נכנעים למס עובד וכאילו אין להם שלום כי הם משועבדים, כי זה יהיה שלומם, כי הפקודה לא תהיה על ידי מלחמה רק ע"י שלום ברצונם הטוב ונפש חפצה, **כי נגשיך אשים צדקה**, הנגישה אותם לתת לך מס יהיה נחשב אצלם צדקה ומצוה, כי הם ממלאים בזה רצון ה' ויעשוהו בחפץ לב כעושים מצוה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונגשיך. הנוגשים שלך, כמו חומותיך, שעריך (מלבי"ם באור המלות)

יח לא-ישמע עוד חמס בארצך שד ושבר בגבולך וקראת ישועה חומתיך ושעריך ותהלה:

מצודת דוד לא ישמע וכו'. מן הצר הצורך כי לא יהיה עוד : שוד וכו'. כפל הדבר במ"ש. וקראת. לא תקראי עוד על חומותיך ובשעריך קול מלחמה כי אם תקראי קול ישועת ה' ותהלתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון חמס. עושק וגזל : שוד. מלשון שדידה וגזל : תהלה. ענין שבח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא ישמע עוד חמס בארצך, לא יהיה חמס בתוך המדינה מאיש לחברו, וגם לא ישמע שד ושבר בגבולך מאויב חיצוני, שיפול על גבול ארצך מבחוץ ומפרש נגד שוד ושבר בגבולך אומר, וקראת ישועה חומתיך לא תצטרך לחומה ומבצר אצל הגבול להגן בעד שוד ושבר מבחוץ, כי הישועה עצמה היא תהיה חומה בצורה לך כמ"ש ישועה ישית חומות וחיל (כ"ו). ונגד חמס בארצך אומר ושעריך תהלה התהלה עצמה היא תהי שער לך, כאילו התהלה שבה יתהללו העם הזה מרוב צדקם היא תספיק שלא יקרה בה חמס בין אדם לחברו, כי כולם יהיו מהוללים לצדיקים ואין פרץ בשעריהם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ישועה חומותיך. וכן למעלה (כ"ו) ישועה ישית חומות וחל : (מלבי"ם באור המלות)

יט לא-יהיה-לך עוד השמש לאור יומם ולנחה הירח לא-יאיר לך והיה-לך והיה לאור עולם ואלהיך לתפארתך:

רס"י לא יהיה לך עוד. לא תצטרכי לאור השמש : (רס"י)

מצודת דוד לא יהיה לך. ר"ל לא תהיה צריך לאור השמש להאיר לך ביום ולנוגה. לזריחת הירח לא תצטרך להאיר לך בלילה : והיה לך ה'. אבל אור השכינה יהיה לך לאור עולם ביום ובלילה : לתפארתך. תתפארי בכבוד ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולנוגה. ענין זהירה וזריחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא יהיה לך, ר"ל השמש מאיר בעצמו ביום, ובלילה שאז השמש תחת האופק תאיר השמש לנוגה הירח, שבלילה תשליך השמש נוגה אורה על הירח ותקבל הארץ אור השמש ע"י נוגה הירח אבל עתה לא יהיה לך השמש לאור יומם, וגם לא יאיר השמש אורו על הירח להיות לנוגה הירח, כי יסתתר השמש בהחלט ולא ימצא במציאות כלל,

ונגד מה שעד עתה היה לך השמש לאור יומם יהיה לך עתה ה' לאור עולם. ונגד שעד עתה האיר השמש בלילה לנוגה הירח, וקבלת בלילה אור השמש באמצעות הירח באור חוזר, יהיה עתה אלהיך לתפארתך, ר"ל יחוד אלהותו המיוחדת עליך יהיה בדמות הירח שמקבל אור מן השמש, ר"ל הצדיקים והנביאים יהיו בדמות הירח שואבים אור ה' בלילה (בעת ימנע אורו מכללת העם) ומגיהים ומפלשים אותו על כלל העם: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ולנגה הירח לא יאיר. פעל יאיר מוסב על השמש כי הירח אינו מאיר רק מגיה אור השמש, כי זה ההבדל בין אורה ונוגה כנ"ל (יג יו"ד. נט ט"ו). ועי' עוד למעלה (כד כג) וההבדל בין ה' ואלהיך מבואר בכל הספר (מלבי"ם): באור המלות

בכ לא-יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי יהוה יהיה-לך לאור עולם ושלמו ימי

רס"י לא יאסף. לטון אספו נגהם (יואל ב) הכניסו אורם : (רס"י)

מצודת דוד לא יבא. לא ישתקע עוד שמשך וירחך לא יכניס אורו לבל יאיר לך ר"ל לא תבטל מלכותך וממשלתך : כי ה' וכו'. ר"ל הואיל ומה' בא הממשלה א"כ יהיה לאור עולם ולא תבוטל עוד : ושלמו. יתמו ויגמרו ימי אבלך כי לא תתאבלי עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון לא יבוא. לא ישקע כמו כי בא השמש (בראשית כח) : יאסף. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : ושלמו. ענין גמר : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא יבוא עוד שמשך, הוא אור ה' שיהיה לך תחת אור השמש לא יבא עוד עתה כי יתמיד לנצח, וגם ירח שלך שהם הנביאים והצדיקים שמקבלין אור ה' ומשפיעים אותו כמו הירח, לא יאסף אורם. ובאר תחלה הטעם מדוע לא יבוא עוד שמשך, כי בל תחשוב שיבא שמשך ע"י שלא יהיה אור תמיד רק לפי שעה כי יהיה לך ה' לאור עולם. ב. בל תחשוב שיבוא שמשך ע"י שתצטרך אתה להתרחק מן האור, ע"י שתלך שנית בגולה, כי ושלמו ימי אבלך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יאסף. על אור הירח לא שייך ביאה שאינו אור רק נוגה, והנוגה נאסף בסור השמש המאיר לו מנגד פניו : (מלבי"ם באור המלות)

כא ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר (מטעו) מטעי מעשה

רפ"י להתפאר. קאהיה מתפאר צם פורונטי"ר צלע"ז : (רפ"י)

מצודת דוד ועמד. העם הנשאר בך יהיו כולם צדיקים כי הרשעים יכלו בחבלי המשיח : **לעולם יירשו ארץ.** הם ירשו הארץ לעולם ולא יגלו עוד ממנה : **נצר מטעי.** הענף אשר נטעתי מעשה ידי הוא ויש מה להתפאר בו ר"ל העם אשר בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים ותמימים : (מצודת דוד)

מצודת ציון נצר. ענף כמו ונצר משרשיו יפרה (לעיל יא) : **מטעי.** מלשון נטיעה (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין ועמד, עתה באר הטעם מדוע ירחך לא יאסף, שהם הצדיקים, **א.** בל תאמר שיאסף הירח הזה מפני שלא יהיו צדיקים בקרבך, כי **עמד** יהיו **כלם צדיקים, ב.** בל תאמר שיאסף הירח מפני שלא ישארו בא"י תמיד ויגלו פעם שנית, כי **לעולם יירשו ארץ, ג.** בל תאמר שיאסף הירח מפני שהעם בכלל אשר אמר עליהם ועמד כולם צדיקים הם מועטים מאד, וחלושים ורפויים עדיין, כי **נצר מטעי** הנצר הרך והיונק הזה אשר נטעתי אותו אנכי יהיה **מעשי ידי להתפאר,** אני אעשה בכחי שהנצר הרך הזה ישלח פארות ובדים וסעיפים רבים, ויתרבו פארותיו כ"כ, עד. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נצר. בארתנו למעלה (יא א'). **להתפאר,** מענין פארות וישלח בדים ויעש פארות. וכן לקי (סא ג'): (מלבי"ם באור המלות)

זכב הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה אחישנה: (o)

רפ"י צעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו צעתה : (רפ"י)

מצודת דוד הקטן. השבט הקטן יתרבה עד אלף פעמים ככה : **והצעיר.** כפל הדבר במ"ש : **אני ה'.** אשר היכולת בידי לכן בבוא עת הגאולה אמהר להרבות הקטן לאלף והצעיר לגוי עצום : (מצודת דוד)

מצודת ציון והצעיר. הקטן כמו ורב יעבוד צעיר (בראשית כה) : **עצום.** ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו) : **בעתה.** מלשון עת וזמן : **אחישנה.** ענין מהירות כמו אחישה מפלט לי (תהלים נה) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שהקטן יהיה לאלף, בריבוי הכמות **והצעיר** בכח

יהיה **לגוי עצום** בריבוי האיכות בכח ועצמה, והגם שאני מתמהמה עתה והעם חלשים ומעטים, הנה **אני ה' בעתה אחישנה** בבא העת המיועד אעשה הדבר בזריזות (כי זה גדר פעל חיש) ואמלא את הבטחתי: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות הקטן, בכמות. והצעיר, במעלה, וכבר בארתי (ה' כי החש אינו ממהר תמיד כי החש הוא הזרוז אעפ"י שלא מהר אי"ע בזמן, ולכן הגם שה' לא ימהר כי יהיה בעתה מ"מ יחיש ר"ל כי יעשהו בזריזות והשתדלות): (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-סא

א רוח אֲדֹנָי יְהוִה עָלַי יֵעַן מָשַׁח יְהוָה אֶתִּי לְבָשָׁר עֲנוּיִם שְׁלַחְנִי לְחַבֵּשׁ לְנִשְׁבְּרֵי-לֵב לְקָרָא לְשִׁבּוּיִם דְּרוּר וְלְאַסּוּרִים פְּקַח-קוֹחַ:

כ"י יען משח. אין מסיחה זו אלא ל' סררה וגדולה: לקרוא לשבויים לרוע. כלומר לנזק להם נשורת הגאולה: פקח קוח. פקח את מלקוחם וקצבים והתירם: (כ"י)

מצודת דוד רוח וכו'. רוח נבואה מה' היתה עלי ר"ל כל התנחומין שאני אומר לא מלבי המה כי אם בדבר ה': יען. בעבור כי ה' משח אותי לבשר את הענויים ושלחני לעשות תחבושת לנשברי לב ר"ל לנבאות נחמה להמצטערים על איחור הגאולה: לקרוא. לנבואת על שבויי ישראל שיצאו לחפשי: ולאסורים. לנבאות על האסורים בגולה שיפתח מאסרם וילקחו מן הגלות: (מצודת דוד)

מצודת ציון יען. בעבור: משח. ענין גדולה וכן למשיחו לכורש (לעיל מה). לחבוש. ענין כריכת המטלית על השבר כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): דרור. חפשי וחירות כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): פקח. ענין פתיחה כמו פקוח אזנים (לעיל מת): קוח. מלשון לקיחה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין רוח ה' עלי, אשר אני אומר קומי אורי, אני אומר ברוח ה' החופף עלי לבשר הישועה העתידה, יען משח ה' אותי, ר"ל כי יש שתי כתות א. ענוים הבלתי מתרעמים כלל רק מצפים לישועה ולהם

א"צ שליחות מיוחד להוכיחם, רק ה' משח אותי משיחה של גדולה שאני אהיה המבשר. **ב. יש נשברי לב** הבלתי חוכים לישועה העתידה, רק לבם נשבר ונדכה על ההוה ומשתוממים על הצרות, להם שלחני בשליחות מיוחד לחבש שבר לבם להוכיח אותם בל יתיאשו כי יש תקוה : **לקרא**, אומר כי ה' שלחו לבשר שלשה ענינים. (ענין א') הגאולה העתידה, שיגאלו מיד העכו"ם, והנה יש שהם רק שבויים בשבי ויבשר כי יקרא לשבויים דרור, ויש שהם אסורים בזיקים, יבשר כי גם לאסורים יקרא פקח קוח להתיר אסוריהם : (מלבי"ם באור הענין)

ג לקרא שְׁנַת-רְצוֹן לַיהוָה יוֹם נְקָם לְאַלְהֵינוּ לְנַחֵם כָּל-אֲבֵלִים:

רש"י שנת רצון. שנת פיוס ולר"י : (רש"י)

מצודת דוד לקרא. לבשר שיבא מה' שנת רצון לישראל עת נקמה מהאומות : **לנחם**. נקמת האומות יהיה לתנחומין לאבלי ציון על הצער שסבלו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין לקרא, (ענין הב') שיבשר הגמול והעונש המיועד לצדיקים ולרשעים, **לקרא שנת רצון לה'**, שהוא מדת הרחמים אשר ירצה את עמו לשלם שכרם, וגם יום נקם לאלהינו הוא המדת הדין שינקום בעכו"ם, (הישועה תמשך כל השנה והנקם יהיה ביום אחד כי יפלו בנופלים וכן לקמן ס"ג ד'). (ענין הג') שיבשר כי ינחמם ה' גם על העבר על הרע שסבלו והטוב שאבדו, וגם **לנחם כל אבליים** עתה מבאר כי התנחומים על העבר יהיה בשלשה ענינים : (מלבי"ם באור הענין)

ג לשום | לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת רוח פהה וקרא להם אילי הצדק מטע יהוה להתפאר:

רש"י אילי הצדק. לשון אילנות כמו (לעיל ב) מאילים אפר חמדתם ומטע ה' יורה עליו : (רש"י)

מצודת דוד לשום וכי. לשום דבר לאבלי ציון וחוזר ומפרש מהו ואמר לתת להם פאר במקום האפר שהיו מתפלשין בו בזמן האבל : **שמן ששון**. כי לפעמים מושחים בשמן לרפאות המכה לכן אמר שמן ששון העשוי להתענג : **מעטה תהלה**. עטיפת שבח והלול במקום רוח כהה וחשיכה : **וקורא להם**. כי אם יקרא אותם אילי הצדק כי יהיו גדולים כמעשה

הצדק : מטע ה'. אשר ה' נטע אותם להתפאר בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעטה. ענין עטיפה כמו כבגד יעטה (תהלים קט) : תהלה. מל' הלול ושבח : כהה. ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג) : אילי. שם אילן גדול ויפה כמו מאילים אשר חמדתם (לעיל ב) : מטע. מלשון נטיעה

מלבי"ם - באור הענין לשום לאבלי ציון, להשיב להם תחת האבל ג' דברים, כי האבל יתגנה ויתבזה מצד ג' ענינים. א. מצד מקומו אשר הוא יושב על האפר ומעולל בעפר קרנו, ואתן להם פאר תחת אפר. ב. מצד בחירתו מצד הענינים שיתנהג בם לצורך האבילות שלא ירחץ ולא יסוך בשמן, הנה אתן להם שמן ששון תחת אבל, תחת שמצד האבל לא סכו בשמן יסוכו עתה בשמן ששון, שמן הטוב שסכים בו לסימן ששון ומשתה ויום טוב. ג. מצד הרוח הפנימי שלבו דואג ורוחו כהה אורו ושפל בקרבו, אתן להם תחת רוח כהה מעטה תהלה שיתהללו בעצמם מרוב התנשאות הרוח עד שיהללו עצמם בשער בת רבים, וקרא להם היו רגילים לנטוע אילנות כמו אלה ואלון שיהיו מיוחדים על רושמים מונחים, כמו אילני החפשית, וכדומה, ויש אילנות שנוטעים להיות רושם ואת אל הצדק שיעשו צדק בין אדם לחברו והיו מתקבצים סביב האלים האלה לאות לפעול צדק, הנה יקראו את ישראל, שהם אילי הצדק אשר נטע ה' להתפאר שישלחו פארות ובדים למרחוק שמישראל יתפאר ויסתעף הצדק לעשות בדים וסעיפים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שמן ששון, גדר שם ששון בארתי (למעלה לה א') ולכן הוא נגד אבל, וכן לקמן (סו י), רוח כהה, הוא מחשך אור הפנימי ושמחת הנפש, והפוכו תהלה שכולל גם מושג ההארה, הלל בן שחר. איל הצדק, אילנות, כמו כי יבושו מאלים, ועז"א מטע ה'. להתפאר מענין פארות כמו למעלה (ס' כא) : (מלבי"ם באור המלות)

בד וּבְנוּ חֲרָבוֹת עוֹלָם שְׁמֹמֹת רְאֲשֵׁי יְקוּמָמוֹ וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חָרָב שְׁמֹמֹת דָּוָר

מצודת דוד ובנו חרבות עולם. יבנו הערים החרבות מימות עולם ר"ל מזמן רב : שוממות ראשוני. הערים השוממות מימים ראשוני יקומו וכפל הדבר במ"ש : וחדשו. יבנו מחדש הערים החרבות והשוממות מדור ראשון וכפל הדבר פעמים רבות לחוזק רב : (מצודת דוד)

מצודת ציון חורב. מל' חורבן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ובנו, האלים האלה יבנו חרבות עולם, כאילו מן העצים והפארות של אילי הצדק יבנו חרבות עולם וגם שוממות ראשוני

(השוממים בהחלט שהיא יותר מחורבה) **יקוממו**, האלים יקוממו אותם, ולא שיתקנו החורבה בתיקון לבד כבית ישן שמתקנים אותו, רק **וחדשו ערי חרב** יחדשו אותם בבנינים חדשים עד שלא יוכר שהיו חרבות מעולם, גם יחדשו השממות שנעשו בכל דור, (הנמשל שיבנו חרבות האמונות ושוממות הדעות, עד שהאמונות הכוזבות, בין אשר השתרשו מימי קדם, בין אשר נתחדשו בהמשך הזמן יתוקנו ע"י אילי צדק האלה ע"י נטיעות ה' אשר ילמדו דרכיו אורחותיו חקיו ותורותיו ומשפטיו : (ה) **ועמדו זרים**, הזר יקרא גם הבן עיר אם הוא מעם או משפחה אחרת, והנכרי הוא מארץ רחוקה, **הזרים ירעו הצאן** כי לא יעזבו הצאן על יד בן נכר, **ובני נכר יהיו אכרים וכורמים** עובדי האדמה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות חרבות, שממות. יש חורבה שאינה שוממה, כמו עיר שחרבו חומותיה ונמצאו דיורים בתוכה, ושדי תבואה בתוכה, שע"כ אמר לחורבות השוממות (יחז' לו ד') ונושבו הערים והחרבות תבנינה (שם י') ועיין למעלה (מט יט) : (מלבי"ם באור המלות)

וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֵכֶם וּבְנֵי נֶכֶר אֶכְרִיכֶם וְלָרְמִיכֶם :

רש"י אכריכם. מנהיגי המחריקה : (רש"י)

מצודת דוד ועמדו זרים. הכשדים הזרים יעמדו וירעו צאנכם ובני נכר יעבדו אתכם בחרישת השדה ועבודת הכרם : (מצודת דוד)

מצודת ציון זרים. עכו"ם : **ורעו.** מלשון מרעה : **אכריכם.** כן יקראו החורשים בשדה כמו בשו אכרים (ירמיה יד) : **וכרמיכם.** מלי כרם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור המלות זרים, ובני נכר. עיי' הבדלם למעלה (כח כא) : (מלבי"ם באור המלות)

וְיָ וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי יְהוָה תִּקְרְאוּ מִשְׁרָתִי אֱלֹהֵינוּ יֹאמֶר לָכֶם חֵיל גּוֹיִם תֹּאכְלוּ וּבְכַבֹּדָם

רש"י כהני ה'. נשיאי הקב"ה : **חיל גוים.** נכסי פלחי כוכביא : **תתימרו.** אתם תכנסו תחתיכם בכבוד שנטלו עד הנה : (רש"י)

מצודת דוד כהני ה'. נשיאי המקום : **יאמר לכם.** יהיה נאמר עליכם : **ובכבודם תתימרו.** אתם תהיו מרוממים בהכבוד שיש עתה אל האומות

כי לכם יבוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון כהני. ענין שררה וגדולה כמו ובני דוד כהנים היו (ש"ב ח). חיל. עושר : **תתימרו**. ענין גדולה ורוממות כמו את ה' האמרת (דברים כז) ובאה היו"ד במקום האל"ף וכן אשר יומרוך למזימה (תהלים קלט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואתם רצונו שיהיה ערך ישראל נגד עכו"ם, כערך הכהן מזרע אהרן נגד העם כולו, כמו שהכהן לא עסק בעבודת אדמה ומרעה צאן, רק העם השפיקו צרכיו ע"י כ"ד מתנות כהונה, כן ישראל יהיו עובדי ה' והעכו"ם יספיקו צרכיהם ישמרו צאנם ואדמתם, **כהני ה' תקראו** שם כהן הוא שם היחוס המיוחד לזרע אהרן על שראויים לכהונת עבודת הקדש, ובכ"ז לא נקרא משרת ה' רק כהן העובד ה' לא כהן העוסק בצרכי חול, אומר אתם כהני ה' תקראו, זה יהיה שמכם שם הכבוד, וגם **יאמר לכם שאתם משרתי אלהינו** עובדים עבודתו. וכמו שהכהן היה לו ב' מעלות, **א**. שנטל תרומות ומעשרות כן **חיל גוים תאכלו**. **ב**. שהיו מכבדים אותו לפתוח ראשון ולברך ראשון כן **בכבודם תתימרו** ותתאמרו ותשתבחו. כולם יחלקו לכם כבוד : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כהני משרתי. עיין בפנים, וכן תמצא משרת תואר מוגבל אל שם כהן. הכהנים המשרתים, (נחמי י'. יואל אי טי יג. בי יז). תתימרו, כמו תתאמרו, את ה' האמרת היום : (מלבי"ם באור המלות)

ז תחת בְּשִׁתְּכֶם מְשָׁנָה וּכְלָמָה יִרְנוּ חִלְקֵם לְכֵן בְּאַרְצָם מְשָׁנָה יִירָשׁוּ שְׁמֹחַת עוֹלָם תְּהִיָּה לָהֶם :

רש"י תחת בְּשִׁתְּכֶם מְשָׁנָה. שְׁהִיָּה מְשָׁנָה אֲף הֵם כְּלָמָה יִרְנוּ תְּמִיד חִלְקֵם כְּלוֹ' תחת אֲשֶׁר עַד הֵנָּה תְּמִיד עָמִי הָיוּ רוֹנְנִים כְּלָמָה חִלְקֵם יֵשׁ רְנָה שְׁהוּא אֲבָל כְּמוֹ (אִיכָה ז) קוֹמִי רוֹנִי כְּלִילָה וְכָמוֹ (מ"א כז) וְתַעֲבֹר הֲרֵנָה לְאֲחֵאָב : (רש"י)

מצודת דוד תחת. במקום הבושת שהיה לכם יהיה לכם משנה פי שנים מהכבוד : **וכלימה**. ותחת הכלימה שהיה להם בגלות ירונו וישמחו בחלקם הטוב שאתן להם : **לכן**. בעבור הכלימה שהיה להם מן העכו"ם לזה יירשו בארצם ירושה כפולה ומרובה : **שמחת עולם**. כי לא יגלו עוד מארצם : (מצודת דוד)

מצודת ציון משנה. כפול כמו וכסף משנה (בראשית מג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין תחת בשתכם, (הבושה היא מעצמו והכלמה היא מאחרים), תחת בשתכם שהיה להם בושה בעצמכם על שאבדתם כל חמדה **(תתאמרו) משנה** תקבלו כבוד כפול, **(ותחת) כלמה** מאחרים שנכלמתם על אורך הגלות, **ירנו חלקם** אלה שהכלימו אותם הם עצמם ירונו שירים ורננות על חלקם של ישראל (כמו שרנו תחלה עליהם שירי חרפה ובוז) יאמרו ברינתם ושיריהם לאמר, **לכן**, תחת הבושה עתה **בארצם משנה יירשו** כי יירשו ארץ שלשת עממים נוסף על השבעה שירשו מקודם, ותחת הכלמה על ארך גלותם עתה **שמחת עולם תהיה להם**, וזה ישקל בפלס נגד אורך הגלות: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בשתכם, וכלמה. הבדלם מבואר למעלה (לי ג') ותתימרו שבפסוק הקודם נמשך לפה, **תתימרו**, משנה, וכן מלת תחת נמשך גם לכלמה: (מלבי"ם באור המלות)

ח כִּי אֲנִי יְהוָה אֲהַב מְשֻׁפֵּט שֵׁנָא גִזְל בְּעוֹלָה וְנִתַּתִּי פְעֻלָּתָם בְּאֶמֶת וּבְרִית עוֹלָם אֶכְרֹת לָהֶם:

רפ"י כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. לכן אינו מקבל עולות העכו"ם שכולן גזל: ונתתי פעולתם. של ישראל שיהא באמת או ונתתי פעולתם שפעלו שכלו גידופי העכו"ם על כבודי באמת: (רפ"י)

מצודת דוד אוהב משפט. לכן נכון הדבר שיקבלו ישראל את הטובות האלה: **שונא גזל בעולה.** אפי' בהבאת העולה אני שונא אם בא מגזל וכמ"ש והבאתם גזול וכו' הארצה אותה (מלאכי א): **פעולתם.** שכל פעולתם אתן באמת: **וברית עולם.** ברית המתקיים לעולם אכרות להם: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי אני ה' אוהב משפט, ומוכרח שכמו שנמשך הגלות זמן ארוך כן אשמחם בתשועה נצחיית, ואני שונא גזל אף בקרבן עולה כמ"ש והבאתם גזול, ומוכרח שאשיב להם גזילת ארצם עם פירות ושבת, ולכן בארצם משנה יירשו ונתתי פעולתם באמת, יען שאני אוהב משפט, וגם בריתי יהיה לנצח: (מלבי"ם באור הענין)

ט וְנִוְדַע בְּגוֹיִם זָרָעִם וְצִאצְאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל-רְאֵיהֶם יִפְרוּם כִּי הֵם זָרַע בְּרַךְ יְהוָה: (פ)

מצודת דוד ונודע בגוים זרעם. זרע ישראל יהיה ניכר בחשיבות: **וצאצאיהם.** הבנים היוצאים מהם יהיו נודעים בתוך העמים וכפל הדבר

במ"ש : כל רואיהם. כל הרואה אותם יכיר בהם אשר הם זרע המבורך
מה' : (מצודת) (דוד)

מצודת ציון וצאצאיהם. מלשון יציאה והם הבנים : יכירום. מלשון הכרה
(מצודת) (ציון) :

מלבי"ם - באור הענין ונודע, זרעם יהיו נודעים בגוים לשם ותהלה, ולא לבד
זרעם הגדולים כי גם צאצאיהם הקטנים, ולא לבד בגוים עכו"ם
הפחותים כי גם בתוך העמים החשובים, יהיו נודעים בשם עד שכל
רואיהם יכירום לאמר עליהם שהם הם הזרע אשר ברך ה', כי יהיו
מצויינים בהדרת קדש : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות זרעם, צאצאיהם. הבדלם מבואר למעלה (מ"ד ג'),
וההבדל בין עמים וגוים למעלה (א' ד') : (מלבי"ם באור המלות)

וַיֵּשֶׁב אֲשֵׁי־שׂוֹשׁ אֱלֹהֵי תִגְלַת נַפְשֵׁי בְּאֵלֵהֶי כִּי הִלְבִּישְׁנִי בְּגָדֵי-יֵשַׁע מְעִיל
צְדָקָה יַעֲטֵנִי כְּחַתָּן יִכְהֶן פָּאֵר וְכַכְלָה תַעֲדָה כְּלִיָּהּ :

כ"י כחתן. אָסַר יִלְבָּשׁ לְבוּשֵׁי פֶאֶר כְּכֹהֵן גָּדוֹל : וְכַכְלָה תַעֲדָה כְּלִיָּהּ.
תכשיטה (כ"י) :

מצודת דוד שוש אשיש. אז יאמר ישראל שוש אשיש בתשועת ה' תגל
נפשי בעזר אלהי : כי הלבישני וכו'. ר"ל סבב אותי בישע ובצדקה כלבוש
המסבב את הגוף וכמעיל המעטף את הלבשו : כחתן. כמו החתן אשר
יגדיל פארו וכמו הכלה אשר תתקשט כלי תכשיטים : (מצודת דוד)

מצודת ציון שוש אשיש. ענין שמחה : תגל. מלי גילה וששון : ישע. מלי
תשועה : מעיל. שם מלבוש מה : יעטני. ענין עטיפה : יכהן. ענין גדולה
: תעדה. מלשון עדי וקשוט כמו ועדית עדי (יחזקאל כג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי, השישה היא
הפעולות החיצונות שיעשו להוראת השמחה, והגיל היא גילה הלבית על
טובה חדשה שלא קוה עליה עד עתה. וכן יש הבדל בין ה' ובין אלהי, כי
אלהי מורה ההשגחה הפרטיית המיוחדת, אומר אני אשיש בגלוי בה'
שהוא בורא כל, ואגיל עוד גילה חדשה בלבבי מצד שיתגלה לי שהוא
אלהי המיוחד לי בהשגחתו, ומפרש, כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה
יעטני, הבגד ילך בו האדם מלמטה והוא תפור כמדתו, והמעיל עשוי
לעטות ולהתעטף בו על בגדיו, ואינו תפור למדת האדם, מציין א. שה'
ילביש אותי את ישועתו והיא תהיה לי כבגד מלמטה תפור למדתי,
שתהיה הישועה פרטית מיוחדת לי לבד, ב. שמלבד הישועה שיושיעני

יכירו כל העמים את צדקתי, ויכירו על ידי דת האמת והאמונה האמתית ועכו"ם ישליכו את עצביהם, ובזה מעיל צדקה יעטני, זה יהיה כמעיל שאעטה אותו על כל הבגדים. ועל הישועה, שיראו כולם צדקתי שיתראה אז לעיני כל, וזה יהיה ג"כ כמעיל בשני פנים, **א.** מצד שיתראה בגלוי לעיני כל, **ב.** שאינו תפור למדתי כי תכלית התגלות הצדקה יהיה שיכירו כל עכו"ם אמונת ה'. וזה מגביל נגד שוש אשיש בהי מפרש כי הלבישני בגדי ישע, ונגד תגל נפשי באלהי המיוחד לי עפ"י מעשי וצדקתי זה יהיה ע"י שיעטני מעיל צדקה שהכל יראו שהוא אלהי מיוחד לי ע"י צדקתי, ומבאר **כחתן**, הדלתות מגבילים, **כי הלבישני בגדי ישע כחתן יכהן פאר**, כי הישועה תהיה הבגד שאקבל מאתו מנחת שי ונדבה, ובזה ידמה כחתן אשר יכהן את הכלה בבגדי פאר שיתן לה מתנה מצדו, **ומעיל צדקה יעטני ככלה תעדה כליה**, ע"י המעיל צדקה שזה יהיה שלי מצד מעשי וצדקתי, אדמה אנכי ככלה אשר תעדה כליה של עצמה נוסף על העדי והפאר שלו שכהן אותה החתן, כי כן המעיל הזה יהיה שלי עפ"י מעשי (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שוש, אגיל, הבדלם מבואר למעלה (לה א'). בה'.
באלהי, מבואר הבדלם (א' ד'). וההבדל בין בגד, ומעיל (למעלה נט יז)
(מלבי"ם באור המלות)

ינא כִּי כְּאַרְץ תּוֹצִיא צְמֻחָה וְכַגְנָה זְרוּעֶיהָ תִצְמִיחַ כֵּן | אֲדֹנָי יְהוִה יִצְמִיחַ
צְדָקָה וַתְּהַלָּה נָגַד כָּל-הַגּוֹיִם:

כִּי כְּאַרְץ תּוֹצִיא צְמֻחָה וְכַגְנָה זְרוּעֶיהָ תִצְמִיחַ כֵּן | אֲדֹנָי יְהוִה יִצְמִיחַ
(כ"ט)

מצודת דוד כי כארץ. כמו הארץ מוציאה צמחה אחר שנרקב ונפסד הגרגיר הזרוע וכמו הגנה המצמחת הדברים הנזרעים בה אחר ההפסד כן יצמיח ה' לישראל צדקה והלול : (מצודת דוד)

מצודת ציון וכגנה. מלשון גן : **זרועיה.** מלשון זרעונים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי כארץ, מבאר שנית, כמו שיש הבדל בהוצאת הצמחים, שהארץ הבלתי זרועה תוציא צמחה הגדל בה מעצמה, **והגנה** הזרוע **זרועיה תצמיח**, תצמיח את הזרע שזרעו בה, כן ה' אלהים **יצמיח צדקה ותהלה.** **כארץ תוציא צמחה מעצמה כן יצמיח ה' צדקה**, והוא הישע שלא יהיה ע"י זרע מעשינו רק יגדל מעצמו בחפץ ה' אשר יעשה מצד הצדקה העליונה שגדרה הוא המעשים שיעשה שלא מצד הזכות רק בחסד, **וכגנה זרועיה תצמיח כן יצמיח ה' תהלה נגד כל הגוים**, כמו שזרע הגנה יתהלל בו הזרוע כי זרע וקצר לפי יגיעתו, כן מזה הצד שמעיל צדקה יעטני נתהלל לעיני כל הגוים במעשינו הטובים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **צדקה**. שאצל ה' הוא אשר יעשה לפי החסד בכח הצדקה העליונה כנ"ל (נט יז) : (מלבי"ם באור המלות)

ישעיהו פרק-סב

א למען ציון לא אֶחְשֶׂה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוּט עַד-יֵצֵא כְנָגָה צְדָקָה וְיִשׁוּעַתָּה וְיִשְׁוֹעַתָּה כְּלָפִיד וְיִבְעַר:

כ למען ציון. אעשה ולא אחשה על מה שעשו לה : לא אשקוט. לא יהא שלום לפני עד ילא כנוגה לדקה : (כ"י)

מצודת דוד למען ציון לא אחשה. לא אשתוק לה עלבון שעשו לציון שהחריבו אותה עד היסוד. לא אשקוט. לא יהיה מנוחה לפני עד אשר יראה הצדקה שאעשה לה כדבר המנהיר ומזריח והישועה שאביא עליה יהיה נראה לכל כלפיך אש הבער : (מצודת דוד)

מצודת ציון אחשה. ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב) : אשקוט. ענין מנוחה : כנוגה. ענין הארה וזריחה : כלפיך. הוא העץ אשר מנדנדים בו האש המתייבש מחום האש ומעלה שלהבת רב וכן וכלפיך אש בעמים (זכריה יב) : יבער. ידלק : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למען ציון, שב לדבר נגד שני הענינים שהזכיר בסימן הקודם. **א**. הצדקה שירצה ה' לגלות צדקת ישראל ואמתת תורתם ואמונתם. **ב**. הישועה שירצה ה' להושיעם. והנה ציון תצייר צדקת ישראל כי בציון היה מושב הסנהדרין והמקדש, וירושלים תציין תשועת ישראל כי שם ישבו ההמון ולשם יתקבצו פזוריהם, כמ"ש (נ"ב) לבשי עוֹד ציון, לבשי בגדי תפארתך ירושלים, ציון תלבש עוז הפנימי הצלחות הנפשיות, וירושלים בגדים החיצוניים הצלחות הגופניות, והנה לברר צדקת ישראל ואמתת תורתם צריך שיתוכח בדברים וטענות, ועז"א למען ציון לא אחשה, לא אשתוק מלהתוכח ולהוכיח אמתתה, ולהוציא תשועת ישראל מגלותם צריך פעולה ומעשה, ועז"א למען ירושלים לא אשקוט לא אשב במנוחה מבלי לעשות דבר רק אהיה זריז להושיעם, והדלתות מגבילים, למען ציון לא אחשה עד יצא כנוגה צדקה, שהיא צדקת תורתם ואמונתם ולמען ירושלים לא אשקוט עד ישועתה כלפיך

יבער שהיא התשועה, (והנה הנוגה הוא הדבר שאין לו אור מצד עצמו רק מקבל אורו מדבר אחר, כנוגה הירח שמקבל אורו מן השמש, אבל הלפיד אורו מצד עצמו. ובוזה מצייר שע"י שיבעיר הלפיד שהיא התשועה ע"י שיראו תשועת ישראל איך יאיר להם את הלילה באור התשועה, ע"יז יכירו צדקם, וכאילו לפיד הישועה יפלש אורו על הצדקה, והצדקה תתראה ע"י התשועה, כמו שתתראה הירח ע"י השמש, וע"י קורהו נוגה ואור חוזר של הלפיד : (ב) **וראו**, מגביל עם הפסוק הקודם, ע"י **שיצא כנגה צדקה, יראו גוים צדקך**, וע"י **שישועתה כלפיד יבער, יראו מלכים כבודך**, (ומוסיף שגם הגוים עכו"ם יכירו צדקך ואמתת אמונתך ותורתך, וכ"ש שמלכיהם שהם חכמים יותר יכירו זאת. וכן גם מלכיהם יכירו כבודך שיהיה גדול מכבודם, וכ"ש שהגוים יכירו זאת). **וקרא לך שם חדש** הם השמות שיזכיר אח"ז, חפצי בה, דרושה, **אשר פי ה' יקבנו** ויפרש את השם הזה ויגלה טעמו כמ"ש חפצי בה כי חפץ ה' בך : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **אחשה, אשקוט**. אינם נרדפים כי חשה משתתף עם הפעלים המורים על השתיקה, ושקט משתתף עם הפעלים המורים על המנוחה, וגדר שם נוגה בארתי למעלה (ד' ה'. ט' א'. יג' י'. ובכ"מ) : (מלבי"ם באור המלות)

יִרְאוּ גוֹיִם צְדָקָךָ וְכָל-מְלָכִים כְּבוֹדְךָ וְקָרָא לְךָ שֵׁם חֲדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקְבְּנוּ:

רש"י יקבנו. : פירשנו (רש"י)

מצודת דוד **צדקך**. הצדקה שאעשה לך : **וקורא לך**. יהיה נקרא לך שם חדש אשר פי ה' יפרשנו והוא חפצי בה דרושה עיר לא נעזבה האמור למטה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יקבנו**. יפרש אותו כמו אשר נקבו בשמות (במדבר א) : (מצודת ציון)

יְהוָה יְעַטְרֵת תְּפָאֶרֶת בְּיַד-יְהוָה (וצנוף) וְצִנִּיף מְלוּכָה בְּכַף-אֶלְהֵיָהּ:

מצודת דוד **עטרת תפארת**. ר"ל תהיה שמורה בידו כעטרת תפארת : **וצניף מלוכה**. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וצניף**. מל' מצנפת העשוי לסבב את הראש : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיית עטרת תפארת, יש הבדל בין עטרת תפארת ובין צניף מלוכה, כי העטרת ילבש כל אדם הלוּבְשׁו לְכַבּוֹד, וצניף מלוכה מיוחד אל המלכות לבדו. ויש הבדל בין יד ובין כף, כי כף פרטי יותר מן יד, שיד מורה כל היד, וכף מורה רק פס יד שכופפה, ומורה על שתופס הדבר בהשגחה מיוחדת, ויש הבדל בין הי' ובין אלהיך, בשם הי' נקרא מצד ההנהגה הכללית, ובכינוי אלהיך נקרא מצד ההשגחה הפרטיית הנסיית. והנה הי' מנהיג את המציאות בשתי הנהגות. **א.** הנהגה טבעית. **ב.** הנהגה נסיית השגחיית, אומר הנביא שתי הנהגות האלה ינהיג רק לצרככם ולתועלתכם ולפי מעשיכם, ונגד ההנהגה הטבעית שמנהיג בשם הי' ע"י הטבע תהיה אתה **עטרת תפארת ביז הי'**, ונגד ההנהגה הנסיית שמנהיג ע"י שהוא אלהיך בהשגחתו הפרטיית, וע"י הנהגה זו מראה את מלכותו שהוא מושל בחפצו תהיה אתה **צניף מלוכה בכף אלהיך**, ועז"א בכף כי זה אינו מיוחד אל היד כולו רק אל הכף הפרטי והשגחתו הפרטיית (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עטרת. ילבשנו בעל איזה מעלה לאות על מעלתו ואינו כתר מלוכה. עטרת זקנים בני בנים, עטרת חכמים עשרם, אשת חיל עטרת בעלה. וההבדל בין כף ויד מבואר, ובין הי' ואלהיך בארתי (למעלה א' ד') (מלבי"ם באור המלות)

נְדָ לֹא-יֹאמֶר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וְלֹא-יֹאמֶר עוֹד שְׂמֵמָה כִּי לָךְ יִקְרָא חֲפֹצִי-בָּהּ וְלֹא-יֹאמֶר בְּעוֹלָה כִּי-חֲפֹץ יְהוָה בָּךְ וְאֶרְצָךְ תִּבְעַל:

רש"י בעולה. מיושבת : (רש"י)

מצודת דוד לא יאמר לך. לא יאמר עוד עליך שאת עזובה מהי : **ולארצך**. על ארצך : **חפצי בה**. רצוני בה ואינה נעזבת ממני : **ולארצך בעולה**. לארצך יקרא מיושבת ולא שממה. **כי חפץ וכו'**. לזאת יקרא ירושלים חפצי בה כי חפץ הי' בך ולכל הארץ בכללה יקרא בעולה כי תבעל ותתישב באנשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעולה. מיושבת כמו מבני בעולה (לעיל נד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא יאמר לך עוד עזובה, עתה קוראים לירושלים עזובה על העדר האלהית והשכינה, ולכלל אי"י קוראים שממה על שהיא שממה מיושביה, עתה **לא יאמר לך עוד עזובה כי לך יקרא חפצי בה** כי יחפוץ הי' בה וישוב לשכון בתוכך, **ולארצך לא יאמר עוד שממה כי ארצך תבעל מיושביה**, ר"ל שתחזר השכינה ויתישבו הערים : (מלבי"ם באור הענין)

וְהָיָה כִּי-יִבְעַל בַּחֹר בְּתוֹלָה יִבְעֲלוּךָ בְּנִיךָ וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל-כֹּלָּה יִשִּׁישׁ עָלֶיךָ:

רש"י כי יבעל וגו'. ארי כמה דמתיתב עולם עם בתולתא כן יתייתבין
בגוייכי : בנייכי (רש"י)

מצודת דוד כי יבעל. כמו כשבחור נושא בתולה מתיישבים יחד מבלי פירוד כן יתיישבו בך בניך ולא יתפרדו ממך : ומשוש. כמו השמחה שיש להחתן על כלתו כן ישיש וכו' : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי יבעל, מפרש שני דברים אלה, נגד מ"ש וארצך תבעל, אומר כי יבעל בחור בתולה יבעלך בניך, שלא תהיה שיבת ישראל לארצם דומה כשבים אל ארץ שהיתה שממה פעם אחד, עד שידמו במשלם כמי שהיתה לו אשה וגרשה ושב לקחתה, שהוא אינו בחור והיא אינה בתולה, רק ידמו כבחור הבועל בתולה, כי הארץ תדמה בטובה ויפיה כאילו לא היתה חרבה מעולם, והם ידמו בשלותם כאילו לא גלו מעולם. ונגד מ"ש כי חפץ ה' בך, אומר שלא תדמה החזרת ה' אליך, כשב אל עם שכעס עליהם פעם א', עד שידמה במשלו כמחזיר גרושתו, שאין אהבה שלמה ואין עושים משוש וריקוד ושמחה בפרהסיא, רק כמשוש חתן על כלה שלא בא עליה מעולם, ולא כעס עליה מימיו, כן ישיש עליך אלהיך כי יכרות להם ברית חדשה ולא תזכרנה הצרות הראשונות : (מלבי"ם באור הענין)

וַיֵּלֶךְ עַל-חֹמֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַם הַפְּקֻדָּתִי שְׁמֵרִים כָּל-הַיּוֹם וְכָל-הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יִקְשׁוּ הַמַּזְכְּרִים אֶת-יְהוָה אֶל-דָּמִי לְכֶם:

רש"י על חומותיך ירושלים. רבותינו דרשוהו כמשמעו מלאכי המזכירים את ה' על חורבנה לבנותה מאי אמרי אתה תקום תרחם ליון (תהלים קב) כי בחר ה' בליון (שם קלב) כדאיתא במסכת מנחות וי"ת חומותיך אבות הראשונים המגינים עלינו כחומה : הפקדתי שומרים. לכתוב ספר זכרונות שלא ישתכח זכותם מלפני : לא יחשו. מלהזכיר זכותם לפני : המזכירים את ה'. את זכות האבות : אל דמי לכם. אל תחריטו : (רש"י)

מצודת דוד על חומותיך. על עסק חומותיך : הפקדתי שומרים. אלה השומרים כינוי על אבני ציון שאין להם עסק אחר כי אם יתמידו בבכי ואבל כשומרי החומות שאינם זזים מן השמירה והוסיף לומר כל היום

וכל הלילה כי מנהג שומרי החומות לישן ביום ולא כן המה כי יבכו ויתאבלו ביום ובלילה : **תמיד לא יחשו**. אינם שותקים בשום זמן וכפל הדבר במ"ש : **המזכירים את ה'**. כאלו הנביא מזרזם לומר להם אתם המתאבלים על ציון להזכיר את המקום על בניינם לא יהא שתיקה לכם אלא התאבלו והזכירו את ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון הפקדתי. ענין מינוי וגזברות : **לא יחשו**. לא ישתקו : **דמי**. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין על חומתיך, אחר שאמר למען ציון לא אחשה, שהוא בעצמו לא ישתוק מלהושיעם, אומר כי חוץ מזה הפקיד ג"כ שומרים בעבור חומות ירושלים המזומנים לשמור יום המועד, ולא תאמר שהם יחשו עד שיבא יום המועד, כי גם באמצע הזמן **כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו** הזהרתי את השומרים האלה לאמר אתם **המזכירים את שם ה' אל דמי לכם**, אל תשתקו רגע רק תצעקו ותזכירו אותו, וגם. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יחשו, דמי. פעל דום מציין ההפסקה מן הדבור הקודם לו, לא כן חשה מציין העדר הדבור לבד. יקים סערה לדממה, אח"כ ויחשו גליהם. נאלמתי דומיה, ואחר כך החשיתי מטוב. ופה שידבר על השליחה, הקדים לא יחשו, ויותר מזה כי אל דמי לכם אל תפסוקו רגע. ומה טוב שאלת חז"ל במד' וידם אהרן מה היה לו לומר כי פעל דום מורה שהפסיק מן הדבור שהיה לו לדבר : (מלבי"ם באור המלות)

וְאֵל-תִּתְּנוּ דְמֵי לוֹ עַד-יְכוֹנֵן וְעַד-יִשִּׁים אֶת-יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּה בְּאֶרֶץ:

מצודת דוד ואל תתנו דמי. לא תניחו את ה' לשתוק מלבנותה אלא תפצירו בו עד יכונן את ירושלים על כנה ובסיסה וישים אותה לפאר ותהלה בקרב הארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואל תתנו. ואל תניחו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כא) : **יכונן**. מל' כן ובסיס : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואל תתנו דמי לו, בל תניחו אותו שהוא ישתוק, ובל תשתקו עד יכונן ויגמר הבנין, ועד שישים את ירושלים לתהלה ולשם. (והשומרים האלה הם הנביאים והצדיקים שבכל דור) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות יכונן. הונח על גמר הבנין ותכליתו כמו שכתוב למעלה (נד) (יד) : (מלבי"ם באור המלות)

ח נִשְׁבַּע יְהוָה בְּיָמֵינוּ וּבְזָרוּעַ עֲזוֹ אִם-אֶתֵּן אֶת-דָּגְגֶךָ עוֹד מֵאֲכָל
לְאִיבֶיךָ וְאִם-יִשְׁתּוּ בְנֵי-נֹכַר תִּירוּשָׁךְ אֲשֶׁר יִגְעַת בּוֹ:

מצודת דוד **נשבע ה'**. הנביא אומר להם בנחמה הן נשבע ה' בימינו ובזרוע
עוזו והוא כפל במ"ש : **אם אתן**. ענין שבועה הוא וגזם ולא אמר והרי
הוא כאדם האומר כך וכך יהיה אם אעשה הדבר הזה וכן אחת נשבעתי
בקדשי אם לדוד אכזב (תהלים פט) : **אשר יגעת בו**. בעבודתו ולאספו אל
הבית : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עוזי**. ענין חוזק : **תירושך**. יינך כמו ואספת דגנך ותירושך
(דברים יא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **נשבע**, עוד הזכיר ענין שלישי, שה' התקשר את עצמו
ע"ז בשבועה, והשבועה הזאת **נשבע בימינו ובזרוע עזו** הימין מורה
ההנהגה הנסיית הנעשה באמצעות מעשה הצדיקים וזכות ישראל,
והזרוע מורה על הנהגה נסיית שיעשה בכח עצמו שלא ע"י זכות ומעשה
וכשרון רק בכח עצמו, ור"ל אם יזכו יעשהו בימינו ואם לא יזכו יעשה
בזרוע עוזו, כמ"ש לבשי עוז זרוע ה', ותושע לו זרועו כמשי"פ שם, (וע"ז
אמרו חז"ל בימינו זו תורה, והוא אם יזכו וישמרו תורתו, ובזרוע עוזו
אלו תפילין והוא אם לא יזכו יעשה בכח התפילין ההבטחה שהבטיח על
גדולת ישראל הכתובים בפרשיות תפילין כנזכר בגמרא שם). **אם אתן את
דגנך עוד** עד עתה היו אויביהם הקרובים יושבים בארצם ואוכלים את
דגנם, ועז"א שלא יתן דגנם מאכל לאויביהם. ובני נכר הרחוקים שלא
ישבו בארצם לא אכלו דגנם, אבל הם שתו תירושם שהיין מובילים אותו
מרחוק לסחורה, ועז"א שלא ישתו בני נכר תירושך : (מלבי"ם באור הענין)

ט כִּי מֵאֲסָפְיוֹ יֹאכְלֵהוּ וְהִלְלוּ אֶת-יְהוָה וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתְּהוּ בַּחֲצֹרֹת
קְדֹשֵׁי:

רס"י **יאכלוהו**. מוסב על דגנך : **ישתוהו**. מוסב על תירושך : (רס"י)

מצודת דוד **כי מאספיו**. המאספים אותו אל הבית הם יאכלו את הדגן :
והללו את ה'. על השפעת הטובה : **ישתוהו**. את התירוש : **בחצרות
קדשי**. ר"ל בבתיהם העומדים בחצרות ירושלים עיר הקודש ולא ישתוהו
העכו"ם בארצותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מאספיו**. ענין הכנסה אל הבית כמו ואין איש מאסף אותם
(שופטים יט) : **והללי**. ישבחו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי מאספיו**, הדלתות מגבילים, נגד דגנך אמר **כי**

מאספיו יאכלוהו כי התבואה מאספים, ונגד תירושך אמר **ומקבציו ישתוהו**, כי הענבים מקבצים, כמ"ש זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף, כרמים תטע ולא תאגור. ואמר ישתוהו בחצרות קדשי כי כרם רבעי נאכל בירושלים, ולא כן הדגן יאכלוהו בביתם, ויברכו עליו בהמ"ז לא כן ענבים שאין טעונים ג' ברכות, וע"כ אמר על הדגן והללו את ה', שהוא בהמ"ז כמ"ש ואכלת ושבעת וברכת, ועל התירוש אמר ישתוהו בחצרות קדשי שישתה בירושלים (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות מאספיו, מקבציו. ע"י בפירוש, והבדלי אסף קבץ בארתי למעלה (יא יב) : (מלבי"ם באור המלות)

עָבְרוּ עָבְרוּ בַשְּׁעָרִים פְּנֹו דְדָרְךָ הָעַם סָלוּ סָלוּ הַמְסָלָה סָקְלוּ מֵאֲבֹן הָרִימוּ : על-העמים : נס

רס"י **עברו עברו בשערים.** אמר נביא עברו ותוצו בתרעיא אפנו לבא לעמא לאורח תקנא : סלו סלו המסלה. כצו הדרך צטי"ץ לוקמי"ץ בלע"ז סולו לשון מסלה הוא : סקלו מאבן. סקלו המסילה והסליכו אבני מכשול לכדדיון, סקלו איספירי"א"ן בלע"ז. מאבן. מהיות שם אבן וכנגד יצר הרע הוא אומר, ויש עוד לפותרו על תיקון הדרכים לקצוץ הגליות : הרימו נס. כלונס פורקא בלע"ז אות הוא סיקצו אלי ויביאו לי את הגולים אכלם (רס"י) :

מצודת דוד **עברו עברו.** הוא מאמר הנביא אל האומות עברו בשערי העיר ללכת השדה ופנו ממכשול את הדרך אשר ילכו בו ישראל לשוב לארצם : **סלו סלו המסילה.** הרימו והגביהו את המסלה להשוות הגומות להיות נוח ללכת : **סקלו מאבן.** השליכו משם האבנים מהיות נשאר שם אבן מכשול : **הרימו נס.** הגביהו למעלה נס לרמוז את האומות להביא את ישראל לארצם (מצודת דוד) :

מצודת ציון **פנו.** מלי הפנה והסרה : **סלו.** ענין הרמה והגבהה ודוגמתו סלו לרוכב בערבות (תהלים סח) : **המסילה.** ענין שביל ודרך : **סקלו.** הסירו האבנים וכן ויעזקהו ויסקלהו (לעיל ה) : **מאבן.** מהיות בה אבן וכן וימאסך ממלך (ש"א טו) ור"ל מהיות מלך : **נס.** כלונס ארוך ובראשו וילון (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין עברו עברו, בחזיונו זה רואה שיבת הגולה בפועל, מצוה שיעברו לפנות הדרך, כמו שכתב קול קורא במדבר פנו דרך ה', ויש דרך ומסלה, הדרך הוא הדרך הקבוע לרבים, ומצד שמסוללים ומרימים

אותו ע"י אבנים וחול נקרא מסלה, מצוה שיפנו תחלה הדרך מן האילנות ויתר דברים המפסיקים אותו ואח"כ ירומו המסלה וגם להסיר אבני מכשול ועז"א סקלו מאבן, ולא שתעשו זאת בחשאי רק הרימו נס על העמים, שהם יביאו הגליות לארצם כמ"ש והביאו בניך בחוצן, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות דרך, מסלה. בארתי הבדלם (לה ח'): (מלבי"ם באור המלות)

ג הנה יהוה השמיע אל-קצה הארץ אמרו לבת-ציון הנה ישעך בא הנה שָׁכַרְו אֶתוֹ וּפְעַלְתוּ לְפָנָיו:

רס"י הנה שכרו. שמוכן לתת לעבדיו מוכן אחרו : ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת : (רס"י)

מצודת דוד השמיע. שבא זמן הגאולה : ישעך בא. ר"ל בא תשועתך : שכרו. גמול השכר שעליו לשלם לישראל הנה מוכן אחרו : ופעולתו. שכר הפעולה שעליו לפרוע הוא לפניו ומוכן לתתו והוא כפול במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין הנה ה' השמיע זאת אל קצה הארץ, שיקבצו את הנדחים מארבע קצות הארץ, ויען שהנביא מצייר תמיד קיבוץ גליות קודם לבנין ציון וירושלים, כמ"ש (מ"ט) אלה מרחוק יבואו, ותאמר ציון עזבני ה' ע"ש, וכן אמר רני עקרה עניה סוערה לא נוחמה כמו שפירשתי שם, לכן מצייר כי הגולים המקובצים אל ציון הם יודיעו ויבשרו לה לאמר הנה ישעך בא, שבא גם ישעה וגם היא תבנה אחר שיתאספו הגולים, הנה שכרו אתו, ר"ל ה' יעשה זאת. **א.** מצד השכר שישלם לישראל. **ב.** ופעלתו לפניו, שיעשה זאת למען הפעולה בעצמה אשר חפץ לעשותה והבטיח עליה מראשית קדומים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שכרו, ופעלתו. יש הבדל אצלי בין שכר לפעולה, השכר ישולם לפי הריוח והתועלת שקבלו מן מעשהו, והפעולה ישקיפו בה רק על מה שפעל ועשה, על איכות וכמות המלאכה עצמה. אולם בפירושי פרשתי דומה למ"ש למעלה (מ"ם יו"ד) : (מלבי"ם באור המלות)

ג וקראו להם עם-הקדש גאולי יהוה ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה: (o)

מצודת דוד להם. לבני ציון : גאולי ה'. הגאולים של ה' : ולך. על ציון

יאמר : **דרושה**. ה' דורש בשלומה ולא נעזבה ממנו : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין וקראו להם, אז יהיו ישראל בחשיבות. **א**. שיקרא להם **עם הקדש** ע"י קדושת מעשיהם וצדקתם. **ב**. **גאולי** ה' ע"י הנסים שינוסס עליהם, ולירושלים יקרא **דרושה** מה' אשר ה' דורש אותה תמיד, **עיר לא נעזבה** אז יכירו כי ה' לא עזבה מעולם, כי לא סרה השגחת ה' מעליה גם בחורבנה, ולא היה חורבנה רק לזמן קצוב ולמועד שמור לכלה פשע ולהתם חטאת : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-סג

א | מִי-זֶה | בָּא מֵאֲדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה זֶה הַדּוֹר בְּלְבוּשׁוֹ צִעָה
בְּרֹב כַּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בְּצַדִּיקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

רס"י מי זה בא מאדום. נתנבא הנביא על שער וצלרה, אמרו רבותינו שתי טעיות עתיד שר של שער לטעות כסבור הוא שצלרה היא צלר צמדבר שהיתה עיר מקלט, וטועה משום שאין קולטת אלא שוגג והוא הרג את ישראל מזיד, ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה צלרה מלך לשער צמות מלכה הראשון וימלך תחתיו יוצב בן זרח מצלרה וצלרה ממואב היא כענין שנא' על קריות ועל צלרה : זה. (שהיה) הדור ללבושו ולעה ונאזר ברוב כחו והקב"ה משיבו אני הוא שעלתה לפני לדבר בצדקת האבות וצדקת דורו של כרה ולדקתי גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושך מדוע בגדיך אדומים : (רס"י)

מצודת דוד **מי זה בא**. מאדום הנביא התנבא שעתיד הקב"ה לעשות נקמה באדום והשר של מעלה מאדום יהרג תחלה והנביא מדבר בלשון הנוהג בבני אדם לבושי בגדים אשר בהרגם את מי נתז הדם על בגדיהם ולזה אמר כאלו ישאלו מי הוא זה הבא מאדום מוצבע בגדים בדם מעיר הבצורה היא כרך גדול וכו' : **זה הדור בלבושו**. הלא זה היה הדור בלבושו המפואר ומה זה נתלכלכו בדם : **צעה ברב כחו**. הלא ברוב כחו מניע ומטלטל את כל הרוצה ממקום למקום ואין מי עומד נגדו ומה זה הדם על לבושו : **אני מדבר בצדקה**. כאלו המקום משיב לומר אני הוא זה המדבר והמבטיח לעשות צדקה לישראל ואני הוא המרבה להושיע כאשר

מצודת ציון חמוץ. ענין צביעה ואין לו דומה ויתכן שהוא הפוך מן תמחץ גליך בדם (תהלים סח) שהרגל הצבוע מדם נראה כפצוע : **מבצרה**. מלשון מבצר : **הדור**. ענין פאר ויופי. **צועה**. ענין הטרוד והטלטול כמו צועה זונה (ירמיה ב) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **מי זה בא מאדום**, כבר כתב ראב"ע כי אדום הוא מלכות רומי וקוסטאנטינא וכי' ובצרה היא ראש אמונתם, ושם (למעלה ל"ד) כתבתי כי אל אדום יבא ה' להושיע את עמו, ולבקש חשבון על שהרעו לישראל, ואל בצרה יבא בעבור האמונה שיכירו דת האמת, מצייר פה כי תחלה יבוא אל אדום ובצרה בדברים רכים, וימשיל את ה' שהולך בבגדים נקיים וזכים, ואחר שלא ישמעו בטוב אז ילבש נקם להלחם עמם, **מי זה בא מאדום חמוץ בגדים** בבגדים לבנים ונקיים, מי זה הבא **מבצרה זה הדור בלבוש**, ויש הבדל בין בגד ללבוש, הבגדים הם הכוללים, והלבוש הוא המיוחד לדבר פרטי כמו לבוש מלכות, לבוש שק, מאדום ירצה ה' שלא ירעו לישראל והבגדים שילבש הם בגדיו הכוללים שהם מדותיו שבהם נוהג עם בריותיו רחום וחנון ורב חסד, וירצה מאתם רחמים וחמלה. ומבצרה ירצה שיכירו אמונת האל ואחדותו שהוא לבוש המיוחד לבוש מלכות, שואל עתה מי זה הבא בבגדים לבנים מאדום, ובלבוש מלכותו המיוחד מבצרה, ומדוע הוא **צועה** וסוער ומתרגש **בכל כחו**? משיב לו ה', **אני מדבר בצדקה**, זה מוסב על בצרה, אליהם אני מדבר צדקה שהוא המצות שבין אדם למקום והאמונה האמתית, **ורב להושיע מוסב על אדום**, אליהם באתי כדי להושיע את ישראל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות (א-ב) **חמוץ בגדים**, בגדים זכים ונקיים, כן בררתי פי' מלה זאת (למעלה למ"ד כד), ויש הבדל בין בגד ולבוש, שהלבוש נגזר מן פעל לבש, מציין לפעמים רק פעולת הלבישה, ויורה דבר כל שהוא שראוי ללבוש, ערום הלכו מבלי לבוש. ולפעמים תצייר ההלבושה המצויינת ואז הלבוש מיוחד לדבר פרטי, לבוש שק, לבוש מלכות, הוצא לבוש לכל עובדי הבעל, יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל (תהלות כב). ר"ל בגדי הרבים יחלקו ביניהם, וגם לבושי המיוחד לבוש מלכות, והוא רק אחד בלתי ראוי לחלוקה, יפילו גורל עליו מי מהם יקחנו, ומלת **צועה** בארתי למעלה (נא יד) על סער ורגש פנימי, סערת הרוח והנפש. ואמר מדוע אדום ללבושך, כי הלבוש המיוחד לאות אצל בעלי המלחמה לנקום נקם הוא שילבשו לבוש אדום. וזה נקרא לבוש, שהוא מיוחד לדבר פרטי. אבל הבגדים הם לא יציינו האות הזה, רק הם נתאדמו ע"י הדם כדורך בגת : (מלבי"ם באור המלות)

בַּבְּ **מְדוּעַ** **אָדָם** **לְלְבוֹשְׁךָ** **וּבְגָדֶיךָ** **כְּדֹרֶךָ** **בְּגָת:**

מצודת דוד מדוע אדום לבושך. כאלו ישאלו גם אותו מדוע כתמים אדומים על לבושך ובגדיך כמה כבגדי הדורך בגת להוציא היין מן הענבים שיש על בגדיו כתמים אדומים מהתזת היין : (מצודת דוד)

מצודת ציון ללושך. על לבושך : כדורך. מלשון דריכה ורמיסה : בגת. כן שם הכלי שדורכים שם הענבים להוציא היין וכן גת דרך הי (איכה א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מדוע, אבל תיכף יראה השואל כי נתאדמו מלבושיו הלבנים ונתגאלו מדם ושואל מדוע אדום ללושך המיוחד ובגדיך הכוללים דומה כדורך בגת. ? (הציור כי עקר ביאתו בשביל הלוש המיוחד שהיא הכרת מלכותו ואלהותו ועיי שלא יכירו את זאת ולבושו יתאדם לנקום מהם על זאת עייכ יתאדמו גם יתר הבגדים), משיב לו הי. (מלבי"ם באור הענין)

ג פורה | דרכתי לבדי ומעמים אין-איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ויז נצחם על-בגדי וכל-מלבושי אגאלתי:

רס"י ומעמים אין איש אתי. מתייבז לפני להלחם : ויז נלחם. דמס קהוא תוקפו ונלחנונו של אדם : אגאלתי. כמו נגאלו דמס (איכה 7) : (רס"י)

מצודת דוד פורה דרכתי לבדי. כאלו המקום ישיב לומר אני לבדי דרכתי גת הענבים ר"ל לא בזכותם כי אם בצדקתי לבד הרגתי השר להוציא דמו כמו שדורכים בגת להוציא היין : ומעמים. אין מי מפאת העכו"ם לעמוד עמדי במלחמה כי הרגתי השר של מעלה : ואדרכם. אם כן אני דורך גם אותם באפי ואני רומס אותם בחמתי : ויז נצחם. ודמס טפטף על בגדי ולכלכתי כל מלבושי וכ"ז הוא דרך משל מלשון הנוהג בבני אדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון פורה. הגת תקרא פורה כי שם מפררים הענבים להוציא היין וכן חמשים פורה (חגי ב) : ואדרכם. וארמסם. ענינם אחד וכפל הדבר במ"ש : ויז. מלי הזאה וטפטוף. נצחם. הוא הדם שהוא כח האדם וחזקו והוא מלשון וגם נצח ישראל (ש"א טו) : אגאלתי. ענין לכלוך כמו לחם מגואל (מלאכי א) והאליף תחת הה"א : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פורה דרכתי לבדי, הדורך את הגת תכליתו להוציא את היין, וכן היתה תכלית דריכתם להחזירם בתשובה, אבל ראיתי כי מעמים אין איש (מחזיק) אתי, ולא אבו לשוב אלי ולכן ואדרכם באפי וארמסם בחמתי, ההבדל בין אף לחמה כי האף הוא החיצוני למראית

עין והחמה הוא הכעס הפנימי השמור בלב, ע"י אפי וענשי החיצון היתה כונתי רק לדרכם כדורך בגת המסיר החרצנים והזגים ומוציא את היין, כן רציתי רק להעביר את הרשעים, אבל ע"י חמתי שבערה במ ע"י שלא רצו לשוב ארמסם דרך השחתה, וע"י כ ויז נצחם על בגדי הכוללים וגם כל מלבושי המיוחדים אגאלתי כנזכר לעיל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות אדרכם, ארמסם. הדורך הוא כדרכו והרמיסה להשחית וההבדל בין אף וחמה (למעלה יב) : (מלבי"ם באור המלות)

כִּי יוֹם נִקְם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלִי בָּאָה:

מצודת דוד כי יום נקם בלבי. זמן רב היה בלבי יום הנקם : ושנת גאולי באה. בא זמן לגאול את עמי ולעשות הנקם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי, והטעם שמהרתי לדרכם ולא הארכתי להם אפי, הוא מצד כי הגיע הזמן. א. היום נקם המיוחד על עכו"ם. ב. כי שנת גאולי באה לגאול ישראל : (מלבי"ם באור הענין)

וְאָבִיט וְאִין עֶזֶר וְאִשְׁתּוֹמִם וְאִין סוֹמֵךְ וְתוֹשֵׁעַ לִי זְרַעִי וְחֻמְתִּי הִיא סִמְכָתִנִּי:

רס"י ואביט ואין עוזר. לישראל : ואשתומם. ל' שתיקה וכזר פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע : וחמתי היא סמכתני. חמתי שיש לי על האומות אשר אני קפתי מעט על עמי והמה עזרו לרעה היא סמכתני היזקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם ואע"פ שאין ישראל ראוין והגונים לגאולה : (רס"י)

מצודת דוד ואביט. הייתי מסתכל אם אמצא עוזר אבל אין עוזר ר"ל הסתכלתי אם יש זכות בישראל שיהיה עוזר וסעד אל הגאולה ולא מצאתי בהם זכות : ואשתומם. עמדתי בתמהון והתבוננתי אם אמצא בהם זכות להיות סומך את הגאולה ואין סומך וכפל הדבר במ"ש : ותושע לי זרועי. הזרוע שלי תושע לי ואם אין בהם זכות : וחמתי. החמה שיש לי על האומות היא תסמוך אותי לגאול את ישראל ולעשות בהם נקם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואשתומם. ענין תמהון והתבוננות וכן וישתומם כי אין מפגיע (לעיל) (כט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואביט ואין עוזר, כי אין הדור זכאים, ואשתומם ואין סומך כי אין צדיק מתפלל עליהם, ונגד אין עוזר אומר ותושע לי זרועי בכח עצמי, ונגד ואין סומך וחמתו היא סמכתני החמה על חטא העכו"ם כנ"ל (נ"ט ט"ז) עיי"ש, ועיי"כ. (מלבי"ם באור הענין)

וַאֲבוֹס עַמִּים בְּאֶפֶי וְאֲשַׁכְּרֶם בְּחַמְתִּי וְאוֹרִיד לְאָרֶץ נֶצְחָם: (ס)

רש"י ואבוס. ל' מתגולל בדם ודורך ברגלים כמו מתבוססת בלמך (יחזקאל טז) וכמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב) : נלחם. גבורת נלחונם : (רש"י)

מצודת דוד ואבוס. ארמוס את האומות באפי ואשכר אותם בכוס חמתי (המשיל חמת המקום ליין המשכר המבלבל דעת האדם) : ואוריד לארץ נצחם. את דמם אשפוך לארץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואבוס. ענין רמיסה כמו כגבורים בוסים (זכריה י) : ואשכרם. מלשון שכרות ובלבול הדעת : נצחם. דמם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואבוס עמים, עיי אפי ועיי חמתי הפנימי אשכרם לגמרי ואוריד לארץ נצחם כנ"ל (פסוק ג') : (מלבי"ם באור הענין)

וַחֲסֵדֵי יְהוָה | אֲזַכִּיר תְּהִלַּת יְהוָה כָּעַל כָּל אֲשֶׁר-גָּמְלָנוּ יְהוָה וְרַב-טוֹב לְבַיִת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-גָּמְלָם כָּרַחְמִיו וְכָרַב חֲסֵדָיו:

רש"י חסדי ה' אזכיר. הנביא אמר אזכיר את ישראל את חסדי ה' : ורב טוב. אזכיר אשר גמל לבית ישראל כרחמיו : (רש"י)

מצודת דוד חסדי ה' אזכיר. אמר הנביא אזכיר את ישראל חסדי ה' שעשה עמהם אשר מהראוי להרבות תהלות ה' כפי הראוי להללו על כל הטובה אשר גמלנו ה' ורב הטוב הנתון לישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו ולא בצדקותינו : (מצודת דוד)

מצודת ציון גמלנו. מלי גמול ותשלום טובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין חסדי ה' אזכיר, (מתחיל ענין חדש, יספר בו נכבדות איך ישראל יזכרו בצרתם הפלאים שעשה להם בימי קדם, ויחפש רוחם

מדוע השיב אחר ימינו ומתוכחים אותו ע"ז, ותשובת ה' אליהם ונחמה על העתיד וימשך הענין עד קאפיטול ס"ו). **חסדי ה' אזכיר החסדים** שעשה לנו ה' בימי קדם, שהם הנסים והנפלאות שעשה לנו בעת ההיא, וע"י החסדים האלה אזכיר ג"כ **תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה'**, אהללנו לפי תגמולוהי עלינו, (כי להללו מצד עצמו א"א רק ע"י חסדיו ומעשיו שמזה הצד אנו מכירים תהלותיו) ולא תאמר כי החסדים האלה היו מועטים, כי רב טוב לבית ישראל גמל, ולא היה הגמול ההוא מצד מעשינו רק **כרחמיו וכרב חסדיו** (המרחם יושיע בעבור שאינו יכול לראות צרת המדוכא ועניו, והוא רק מושיע מהצרה, והעושה חסד יעשה מרוחב לבו ונדבתו גם לבלתי מציר ונדכא וחוף מהתשועה מהצרה יעשה גם טובות אחרות. גם המרחם לא יבקש הודאה בעבור טובו, ובעל החסד צריך להודות חסדו). כי הושיע לישראל בין מצד הרחמים על ענים, בין מצד חסדו להיטיב בהטבה יתירה: (מלבי"ם באור הענין)

ח וַיֹּאמֶר אֶךְ-עַמִּי הִמָּה בְּנִים לֹא יִשְׁקְרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ:

רס"י אך עמי המה. **רס"ז** פ' שגלוי לפני סיבגדו בי מכל מקום עמי הם והרי הם לפני כבנים חקר לא יסקרו : (רס"י)

מצודת דוד ויאמר. כשהוציאם ממצרים אמר אך המה לבד עמי המה ובהם בחרתי מכל העכו"ם ולבנים יחשבו לי ולא יסקרו בי לעזבני ולכן היה להם למושיע : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין ויאמר, נגד כרחמיו מבאר כי אמר אך עמי המה וראוי שארחם על ענים, ונגד כרוב חסדיו, אמר הלא המה בנים שהוא מדרגה יותר גדולה, שבעבור כן ראויים לחסדים גדולים לעשות עבורם אותות ומופתים כאשר יעשה האב בעבור בניו כי הם לא יסקרו, ויעבדוני ויודוני בעבור הטוב ההוא, ולכן ויהי להם למושיע תמיד, עתה מבאר איך היה להם למושיע, כי זה היה בשני אופנים, **א**. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות עמי, בנים. בנים קורבתם מקושר אל האב מצד התולדה, וגדול מן עם שקורבתם בחיריי (כנזכר לעיל א' ד'): (מלבי"ם באור המלות)

ט בְּכָל-צָרָתָם | (לא) לוֹ צָר וּמְלֶאכֶּה פְּנֵיו הוֹשִׁיעֵם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ הוּא גָּאֵלָם וַיִּנְטְלֵם וַיִּנְשָׂאֵם כָּל-יְמֵי עוֹלָם:

רס"י ככל צרתם. שהצ"ח עליהם. לא נר. לא היצר להם כפי מעלליהם

שָׁהוּ רֵאוּיָן לְלִקּוֹת כִּי מִלֶּאֱךָ פָּנָיו הוּא מִיכָאֵל שֶׁר הַפָּנִים מִמִּשְׁמָשֵׁי לִפְנֵי הוֹשִׁיעַס תְּמִיד בְּשִׁלְיָחוֹתוֹ שֶׁל מַקּוֹס : (רַס"י)

מצודת דוד **בכל צרתם**. בכל זמן שהיו בצרה היה לו צר : **ומלאך פניו**. מלאך המשמש לפניו הושיעם בשליחות המקום : **באהבתו**. בעבור אהבתו להם וחמלתו עליהם גאלם מן הצרה הבאה : **וינטלם**. סבל משאם לתת די מחסורם כל ימי עולם בכל שני הדורות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובחמלתו**. מלשון חמלה ורחמנות : **וינטלם**. ענין סבל המשא כמו כי נטל עליו (איכה ג) ולתוספות ביאור אמר וינשאם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בכל צרתם**, בעת שהיו בצרה בגלות, **לו צר** היה דומה להם כאב שצרת בנו צר לו כאילו היה צרה לו לעצמו, ועיי"כ **מלאך פניו הושיעם**, הושיעם תמיד עיי שליח של פניו והשגחתו כי היה השגחתו דבוק עמהם תמיד. **ב**. בעת שהגיע זמן גאולתם מן הצרה והגלות, אז **באהבתו ובחמלתו הוא בעצמו גאלם**, אז לא גאלם עוד עיי מלאך פניו שליח של השגחתו שזה ימליץ על נסים נסתרים, שההשגחה מעוטפת במסך טבעי, רק הוא בעצמו **גאלם** בנסים גלויים ומפורסמים, בלתי נתונים תחת חקי הטבע כלל. והגאולה הזאת היתה באהבתו ובחמלתו, האהבה תהיה מצד המעלות העצמיות אשר ימצא האוהב בהנאה, והחמלה תהיה מצד דכאות כח הנחמל וחולשתו, כי מצד שני דברים אלה גאל את ישראל, מצד מעלותם ומצד חולשתם, וישמע אלהים את נאקתם, ויזכור אלהים את בריתו וירא אלהים את בני ישראל. ועיי"כ **וינטלם** הגביהם מן הצרה (עיי חמלתו). **וינשאם** למעלה ראש בכבוד וחשיבות (עיי אהבתו), וזה נמשך **כל ימי עולם**, שתמיד היה להם למושיע בשני אופנים אלה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וינטלם**, **וינשאם**. נטל, מורה רק על הגבהה מן הארץ. נשא, הרמה למעלה ראש בחשיבות, ומזה שם טלטול. טלטלה גבר, והטלתי אתכם מעל הארץ : (מלבי"ם באור המלות)

וַיְהִי וְהָמָּה מָרוּ וְעָצְבוּ אֶת-רוּחַ קְדָשׁוֹ וַיִּהְפֹּךְ לָהֶם לְאֹיֵב הוּא נִלְחַם-בָּם:

רַס"י והמה מרו. הקניטו כמו ממרים הייתם : (רַס"י)

מצודת דוד **והמה מרו**. ר"ל לא כן היה כפי מה שחשב אשר לא ישקרו בו כי המה מרו בו ועצבו לפני רוח קדשו : **ויהפך**. אז נהפך להם לאויב להביא עליהם הרעות והוא נלחם במ ולא באו במקרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מרו. מלשון מרי ומרד : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **והמה מרו**, אבל המה לא שמרו להודות לה' חסדו רק מרו בו והחליפו מצותיו. והנה תחלה **עצבו את רוח קדשו**, שבמה שגרמו ע"י מרים שיעניש אותם היה רוח קדשו מתעצב ע"ז, מצייר זה כאב המתעצב עת יכה את בנו אהובו, אבל אח"כ **ויהפך להם לאויב** עד שש על רעתם, (כמ"ש והיה כאשר שש ה' עליכם להטיב אתכם וגו' כן ישיש להאביד אתכם), ואח"כ **הוא בעצמו נלחם בם**, ולא לבד שעזבם ביד אויב ושש על רעתם כי נלחם בם בפועל והרע להם בידיים עד שהיה ענשם לא טבעי רק השגחיי, (כמ"ש בפ"י הפסוק כי צורם מכרם וה' הסגירם עי"ש) (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מרו, ועצבו**. אינם נרדפים, מרה משתתף עם שמות מורים מרידה. ועצב עם שמות המורים על יגון. כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון, שאח"כ שהוצרך להענישם נעצב על לבו : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּזְכֹּר יְמֵי-עוֹלָם מֹשֶׁה עִמּוֹ אֵיָה | הַמַּעַלְם מִיָּם אֵת רַעִי צֹאנֹ אֵיָה
הַשֵּׁם בְּקִרְבֹּ אֶת-רוּחַ קְדָשׁוֹ :

רפ"י **ויזכור ימי עולם משה עמו**. הנביא מתאונן ואומר כל' תחינה היום בגולה זוכר עמו את ימי עולם את ימי משה וזכרתו הוא אומר איה משה רוענו המעלנו מים סוף : את רועי לאנו. למיון רועה המעלה את לאנו איה הוא אשר שם בקרב ישראל את רוח קדשו של הקב"ה ולמדנו חוקים ומספטי' (רפ"י)

מצודת דוד **ויזכור**. בגלות יזכור ישראל את ימי עולם שהיה מקדם כששלח את משה לעמו וחסרה למ"ד השמוש במלת עמו : **איה המעלם מים**. ר"ל יאמרו איה הוא המעלה אותם מן הים עם רועה צאנו ר"ל על ידי משה שהיה מנהיג את עמו וכאלו יאמרו מדוע לא יעשה עמנו כזאת גם היום : **איה השם וכו'**. איה הוא השם בקרב משה את רוח הנבואה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ויזכור**, ואז יזכר עמו את ימי עולם (את ימי) משה, שבעת יתחילו לזכור בלבבם נסים שעשה להם בימי עולם בכל דור ודור עד שבאים לדור הראשון לזכור ימי משה, ומתחילים לשאול **איה המעלם מים** כי בעת ההיא הפלם ה' בשני דברים. **א**. בנסים ונפלאות שעשה עמהם. **ב**. בנבואה ורוח הקדש והשראת השכינה בקרבם (כמ"ש השמע עם קול אלהים חיים, או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות וכו'). ושני אלה נאבדו מהם, כמ"ש אותותינו לא ראינו אין עוד

נביא). וישאלו עתה **א. איה המעלם מים את רעה צאנו**, שמשה היה דומה אז כרועה צאנו של ה', כמו שישמור האדון את הרועה בעבור הצאן ואת הצאן בעבור שהם קנינו כן נהג ה' אז בשמירתם. **ב. איה השם בקרבנו**, (בקרוב העם הנז"ל) **את רוח קדשו** שהיא הנבואה ורוח הקדש: (מלבי"ם באור הענין)

ג. מוליק לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם:

ד. מוליק לימין משה זרוע תפארתו. הקב"ה היה מוליק לימין משה את זרוע גבורתו בכל עת שהיה צריך לעזרתו של הקב"ה היה זרועו מוכן לימינו :

ה. מצודת דוד מוליק. מוסב על מלת איה לומר איה המוליק לימין משה את זרוע תפארתו ר"ל חוזק ה' היתה מוכנת למשה בכל עת חפצו : **בוקע.** איה הבוקע מפניהם מי הים והירדן לעשות לעצמו שם גבורה עד עולם : (מצודת דוד)

ו. מלבי"ם - באור הענין מוליק, מספר כי הנסים שנעשו ע"י משה היו מעולים מצד ארבע מעלות. **א.** שהיו הנסים תמידים בכל עת שרצה הרועה הנאמן, ועז"א **מוליק**, שהוליק הזרוע הנסיית אצלו תמיד להשתמש בו בכל עת שירצה. **ב.** שלא היו הנסים ע"י מלאך ואמצעי, רק **שהוליקם לימין משה**, שזרוע הנסיית עמדה אצל ימינו מבלי אמצעי ביניהם. **ג.** שלא היו הנסים ע"י מעשה ישראל וזכותם רק ע"י כח ה' ורצונו שעז"א **זרוע** (כי כבר בארתי כ"פ שזרוע ה' מציין הכח הפועל אותות ומופתים בלא עזר ממעשה התחתונים וזה ההבדל בינו ובין יד ה'). **ד.** שלא היו הנסים קשורים עם הטבע רק נסים גדולים ומפורסמים, שעז"א **תפארתו.** להתפאר במו לעיני כל. **בוקע מים מפניהם** מה שבקע המים מפניהם, לא היה רק בשביל להצילם כי היה יכול להצילם בלעדי נס כזה בדרך טבעי, כי תכליתו היה כדי **לעשות לו שם עולם** כמ"ש שמעו עמים ירגזון (מלבי"ם): באור הענין

ז. מוליקם בתהמות פסו במדבר לא יקשלו:

ח. כסוס במדבר. שאינו נכסל לפי שהיא ארץ חלקה כן לא נכסלו בתהום :

מצודת דוד מוליכס. איה המוליכס בעומק הים כסוס הרץ במדבר במקום ישר ושוה שאינו נכשל במרוצתו כן לא נכשל כאשר הלכו בעומק הים כי היה המקום שוה וישר : (מצודת דוד)

מצודת ציון בתהומות. עומק הים : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין מוליכס. בנס קריעת ים סוף היה בו עוד כמה נסים כמ"ש עשרה נסים על הים, ובארתי בפ"י התורה כי היה עוד נס מה שיבשו התהומות ונסתלקו מהם כל אבני מכשול ונעשו כגריד, וזה היה רק להרבות בנסים ולהקל ההליכה, כי כבר היו יכולים לעבור ע"י שנסתלקו המים, וז"ש מוליכס בתהומות כסוס ההולך במדבר שאין שום מעכב לפניו וזה עשה בל יכשלו : (מלבי"ם באור הענין)

יְדִי כְּבִהְמָה בְּבִקְעָה תִרְדּוּ רֵיחַ יְהוָה תְּנִיחֵנוּ כֵּן נִהְגַּת עֲמָךְ לַעֲשׂוֹת לְךָ תִּפְאֶרֶת:

רש"י כבהמה. אשר צקעה תרד וצקעה היא ארץ חלקה ואין בה מכשול קנפני"א זלע"ז : תרד. תתפשט כמו (לעיל מה) לרד לפניו גויס כן רוח ה' תניחנו לתהום ועשה בו דרך כזושה : כן נהגת עמך. כן היה הכל כמו שאמרנו נהגת עמך : (רש"י)

מצודת דוד כבהמה בבקעה תרד. כמו הבהמה היורדת ללכת בבקעה שנוח לה מאלו עלתה ללכת בהר כן רוח ה' הנהיג את ישראל בנחת : **כן נהגת עמך.** ר"ל כך היה הכל כמו שאמרנו באופן זה נהגת עמך לעשות לך פרסום שם תפארת : (מצודת דוד)

מצודת ציון תניחנו. ענין הנהגה כמו נחית כצאן (תהלים עו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כבהמה, עוד היה נס שהוגבה עמק הים למעלה ונעשה דרך ישר בל יצטרכו לרדת למצולה, ועז"א **כבהמה בבקעה תרד** בבקעה ישרה ושוה **כן רוח ה' תניחנו,** שתיכף שירדו לתוך הים הוגבה התהום וצף למעלה ונעשה בקעה, **כן נהגת עמך** כדי לעשות לך שם תפארת בנסים רבים תכופים אשר לא יוכל עשוהו רק אתה בורא כל לבדך : (מלבי"ם באור הענין)

יְטוּ הַבַּט מַשְׁמַיִם וְרָאָה מִזְבֵּל קִדְשֶׁךָ וְתִפְאֶרֶתְךָ אִיִּה קִנְאֶתְךָ וְגִבּוֹרֶתְךָ הַמּוֹן מַעֲיָךְ וְרִחְמֶיךָ אֱלֹהֵי הַתְּאֲפָקוּ:

רס"י **איה קנאתך**. הראשונה : **המון מעיד**. שהיו רגילים להמות עלינו כאשר מאז כענין שנאמר (ירמיה לא) על כן המו מעי לו והמון רחמיך הראשונים עלינו עתה התאפקו נתחסנו מהיות הומים עלינו כאשר מאז : התאפקו. כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם (בראשית מג) נתאפק ולא הכירו את אשר נכמרו רחמיו אל אחיו : (רס"י)

מצודת דוד **הבט משמים**. ר"ל הואיל וכן עשית בימים הקדמונים לכן גם עתה הבט משמים וראה ממדור קדשך : **איה קנאתך**. איה הקנאה והגבורה שהראית במצרים בימים הקדמונים : **המון מעיד**. מה שבימים הראשונים היו מעיד הומים עלי ורחמת אותי הנה עתה התחזקו אלי כי אמצת לבבך ומאנת לרחם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מזבול**. ענין מדור כמו בית זבול לך (מ"א ח) : **קנאתך**. ענין חימה וכעס כמו בקנאו את קנאתי (במדבר כה) : **המון מעיד**. הוא ענין הכמרת רחמים וחמלה וכן על כן המו מעי לו (ירמיה לח) : **התאפקו**. ענין התחזקות ואמצות הלב וכן ויתאפק ויאמר שימו לחם (בראשית מג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הבט משמים**, אחר כל הנסים והנפלאות שעשית עמנו בימי קדם, הבט משמים איך עתה היה ההפך, ואמר **הבט משמים וראה מזבול קדשך**, כי השמים על ידם ינהיג ה' הנהגתו התמידית הטבעיית שהם מיוחסים לשמים, והזבול מציין מקום שכינת עוזו והשגחתו ששם ינהיג הנהגתו המופלאה הנסיית, ויש הבדל בין ראייה והבטה, שהראיה הוא ראות העין החושיי, וההבטה היא שימת הלב על הדבר, יאמר הנה ההשגחה הטבעיית הגם שגם עתה תנהיג אותנו בנסים נסתרים ובראות העין ידמה שבהנהגה זו לא נשתנה העת הזאת מימי קדם, מ"מ אם תביט משמים ותשים לב היטב תראה כי גם הנהגה זאת נשתנה עתה ממה שהיתה מקדם, **וראה מזבול קדשך** בהנהגה הנסיית שהיתה בזבול קדשך א"צ הבטה כלל כי זאת תראה תכף כי איה קנאתך וגבורתך, שאינם אותם שהיו בימי קדם. **איה קנאתך** הנסים שעשה ה' בימי קדם היו לשתי תכליות. **א**. מפני קדושת שמו להראות גבורתו או בעבור שקנא לשמו המחולל ונגד זה אמר **איה קנאתך וגבורתך**. **ב**. למען ישראל בעבור שרחם על עמו, ונגד זה אמר **המון מעיד ורחמיך אלי** אשר רחמת אלי מקדם ואיך עתה **התאפקו**, ומדוע לא תרחם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **הבט, וראה**. בארתי הבדלם (למעלה ה' טז) : (מלבי"ם באור המלות)

טז כִּי-אֶתְּה אָבִינוּ כִּי אֲבָרְהֵם לֹא יִדְעֵנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִכִּירֵנוּ אֶתְּה יְהוָה אָבִינוּ גָּאֲלֵנוּ מְעוֹלָם שְׁמִי:

רפ"י כִּי אַתְּ אֲבִינוּ. וְעַלִּיךְ לְהִבִּיט וּלְרַחֵם צְרוּתֵינוּ : כִּי אֲבָרְהֵם לֹא יִדְעֵנוּ. צְרַת מַלְכִּים : וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִכִּירֵנוּ. צְמַדְר כִּי כָבֵד נִסְתַּלְקוּ מִן הָעוֹלָם וְאַתְּ ה' אֲבִינוּ כְּכֹלֵם נַעֲשִׂית לָנוּ אֲב, וְרַבּוֹתֵינוּ דְרָקוּ בּוּ כְּמוֹ שְׁדַרְקוּ צְמַסְכַּת : סְכַת : (רפ"י)

מצודת דוד כִּי אַתְּ אֲבִינוּ. וְרַאֲוִי לֹאֵב לְרַחֵם עַל בְּנִים : כִּי אֲבָרְהֵם לֹא יִדְעֵנוּ. עֲשֵׂה עֲצֻמוֹ כְּאֵלוֹ לֹא יִדְעֵנוּ עִם כִּי נִגְלָה לוֹ בְּבֵרִית לֹא הִתְפַּלֵּל עַלֵינוּ : וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִכִּירֵנוּ. עֲשֵׂה עֲצֻמוֹ כְּאֵלוֹ לֹא הִכִּיר אֹתֵנוּ עִם כִּי בִשְׁעָה שְׂרָאָה סוֹלָם מוֹצֵב אֶרְצָה וּמִלְאֲכִי אֱלֹהִים עוֹלִים וְיֹוֹרְדִים בּוֹ הֵם שְׂרֵי הָאוֹמוֹת זֹו עוֹלָה וְזֹו יֹוֹרְדַת לֹא שֵׁם לְבוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַלֵנוּ : אַתְּ ה' אֲבִינוּ. בְּכָל יָמִים שְׂמַת לְבָבְךָ עַלֵנוּ כְּדֶרֶךְ הָאֵב הַמְשִׁים לְבוֹ בְּתַקְנַת בְּנוֹ : גָּאֲלֵנוּ מְעוֹלָם שְׂמִי. מִיָּמוֹת עוֹלָם שְׂמִי הוּא גָּאֲלֵנוּ כִּי בְּכָל פַּעַם אַתְּ הוּא הַגּוֹאֵל אֹתֵנוּ : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כִּי אַתְּה, מִתְחִיל לְטַעוֹן נֶגֶד שְׁנֵי אֱלֹהִים. א. נֶגֶד מַה שֶּׁהִתְלוֹנֵן אֵיךְ הַמּוֹן מַעִיךְ וְרַחֲמִיךְ הַתְּאֻפְקוֹ עִתָּה. אֹמֵר הֲלֹא אַתְּ אֲבִינוּ הֲלֹא אֵין לָנוּ אֵב אַחַר זֹולְתְּךָ כִּי אֲבָרְהֵם לֹא יִדְעֵנוּ, וְאֵיךְ לֹא יִרַחֵם הָאֵב עַל בְּנוֹ, (אֲבָרְהֵם לֹא יִדְעֵנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִכִּירֵנוּ), הַיְדִיעָה הַיָּא בְּשִׁכַל וְהַהֲכָרָה הַיָּא עִי שְׂרָאָה בְּחוּשׁ, אֹמֵר אֲבָרְהֵם לֹא יִדַע אֹתֵנוּ כִּלְל כִּי מִחֲלַצִיו יִצְאוּ גַם יִשְׁמַעְאֵל וְעֲשׂוּ וְלֹא יִדַע כִּי אֲנַחְנוּ נִהְיָה עִם ה' בִּיחּוּד, וְיִשְׂרָאֵל הַגַּם שֶׁהוּא כְּבָר יִדַע אֹתֵנוּ כִּי יִדַע שְׂבַנִּיו יִהְיוּ שְׂבַטֵי ה', מִיָּמֵם לֹא הִכִּיר אֹתֵנוּ (בְּעִינָיו). ב. וְנֶגֶד מַה שֶּׁהִתְלוֹנֵן אֵיךְ קִנְאֲתְךָ וְגִבּוֹרֲתִיךָ, טוֹעֵן הֲלֹא אַתְּה ה' אֲבִינוּ גָּאֲלֵנוּ מְעוֹלָם שְׂמִי, הֲלֹא שְׂמִיךְ אֲשֶׁר בּוֹ נֹוֹדַעַת מְעוֹלָם, הוּא שְׂאִתְּה אֲבִינוּ גּוֹאֲלֵנוּ, הֲלֹא רַק בְּשֵׁם זֶה יוֹדַעִים אֹתְךָ שְׂאִתְּה אֲבִי יִשְׂרָאֵל וְגּוֹאֲלֵם. וְמַה תַּעֲשֵׂה לְשְׂמִיךְ הַגְּדוֹל הַזֶּה אֵיךְ קִנְאֲתְךָ עַל שְׂמִיךְ זֶה הַמְּחוֹלֵל עִתָּה בְּאִמּוֹר הַגּוֹיִם מִבְּלַתִּי יִכּוֹלַת. ? (יִז) לְמַה תִּתַּעֲנוּ ה', טוֹעֵן עוֹד הֲלֹא צְרִיךְ אַתְּה לַעֲשׂוֹת זֹאת לְמַעַנֵינוּ כִּי, א. עִי שְׂתִרְאָה לָנוּ הַמּוֹן מַעִיךְ וְרַחֲמִיךְ אֲנוּ לוֹמְדִים דְּרַכִּיךְ שְׂאִתְּה רַחוּם וְחַנוּן וְעִי שֶׁהַמּוֹן מַעִיךְ וְרַחֲמִיךְ אֵלֵי הַתְּאֻפְקוֹ הֲלֹא תִתַּעֲנוּ מִדְּרַכִּיךְ אֱלֹהִים שְׂאֵין אֲנוּ רוֹאִים הַרַחֲמִים וְהַחֲנִינָה שְׂלְךָ, ב. הֲלֹא עִי שְׂתִרְאָה קִנְאֲתְךָ וְגִבּוֹרֲתִיךָ לְהַעֲנִישׁ הַחוּטָאִים עִי נִלְמַד יִרְאֵת ה' שְׂעִי כִּי מִתִּירָאִים מַעַנְשִׁיו אֲבֵל עִי שְׂאֵינְךָ מִרְאָה קִנְאֲתְךָ וְגִבּוֹרֲתְךָ הֲלֹא עַל יָדֵי זֶה תִקְשִׁיחַ לְבַנּוֹ מִיִּרְאֲתְךָ. וְאֵי כִּי שׂוֹב לְמַעַן עֲבַדִּיךָ שְׂבַטֵי נַחֲלַתְךָ (שֶׁהֵם עוֹבְדִים אֹתְךָ וְהֵם הַעַם שֶׁבְּחֻרַת לְנַחֲלָה לְךָ) : (מִלְּבַיִים בְּאוֹר הָעֵינִיךְ)

יז לְמַה תִּתַּעֲנוּ יְהוָה מִדְּרַכִּיךָ תִקְשִׁיחַ לְבַנּוֹ מִיִּרְאֲתְךָ שׂוֹב לְמַעַן

רַס"י למה תתענו. כי צידך להסיר יצר הרע כמה שנאמר כחומר ציד היוכל וגו' (ירמיה יח) וחומר והסירותי את לב האבן וגו' (יחזקאל לו) : תקשית. ל' אימוץ לב : (רס"י)

מצודת דוד למה תתענו. ר"ל בעבור שלוות האומות ואורך הגלות אנו תועים מיראתך וכאלו אתה מתעה אותנו : **תקשיח לבנו**. בעבור זה הקשה לבנו וסתם מן היראה וכאילו מידך בא והוא כפל ענין במ"ש : **שוב**. לכן שוב אלינו להשרות שכינתך בינינו כמאז ואם אין בנו מעשים עשה למען עבדיך הם האבות ולמען השבטים אשר הנחלתם לך לנחלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תתענו. מלשון תועה : **תקשיח**. היא מלה מורכבת מן קשה ומן סח ר"ל תקשה ותסיח לבנו וכן הקשיח בניה (איוב לט) ועם כי המה בשי"ן וזהו בעבור מלת קשה : (מצודת ציון)

יח למצער ירשו עם-קדשך צרינו בוססו מקדשך:

רַס"י למלער ירשו עם קדשך. גדולתם וירושתם זמן מועט היתה להם : בוססו. דוקסו : (רס"י)

מצודת דוד למצער. על מעט זמן ירשו עם קדשך את המקדש ועתה הצרים אותנו הנה בוססו ורמסו את מקדשך : (מצודת דוד)

מצודת ציון למצער. למעט זמן כמו הלא מצער היא (בראשית יט) : **בוססו**. ענין רמיסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למצער, ר"ל שוב למען עבדיך אל מצער אשר ירשו עם קדשך, אל החלק המצער והקטן אשר ירשו עם קדשך, שוב אל החלק המצער הלז, ר"ל אין אנו מבקשים רק שתשוב לעיר הקדש והמקדש רק הדבר המצער הזה אנו מבקשים, בל יהיה שממה, עקר מה שאנו מצטערים ומפילים תחנה לפניך הוא רק על שצרינו בוססו מקדשך כי לא על נחלת שדה וכרם אנו כואבים וצועקים, רק על הקדש והמקדש ועל חילול שמך הגדול, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות למצער. הלמ"ד הוא הגבול שאליו, שוב למצער אשר ירשו והוא אל מקדשך אשר בוססו צרינו : (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּבְרָא הַיְיִנוּ מֵעוֹלָם לֹא-מִשְׁלַת בָּם לֹא-נִקְרָא שְׁמֵהּ עֲלֵיהֶם לֹא-קִרְעַת שָׁמַיִם וַיְרַדְתָּ מִפְּנֵי הַרִים נָזְלוּ:

רַס"י היינו. עתה כעס אשר לא בחרת למשל צם מעולם וכאילו לא נקרא שמך עליהם. לוא קרעת שמים. וירדת להלילנו עתה כאשר ירדת להליל מיד מלכים אז מפניך הרים נזלו ברתת וזיע : (רס"י)

מצודת דוד היינו מעולם היינו אנחנו עם ממשלתך ולא משלת בהעכו"ם וחוזר ומפרש לא היה שמך נקרא עליהם כמו שהיה נקרא עלינו להקרא אלהי ישראל : **לוא קרעת שמים**. האם למענם קרעת השמים להיות נפתח וירדת על הארץ ולתת התורה להרעיד ההרים ולהחרידם להיות הזיעה מטפטף מהם מגודל החרדה כמו שירדת למעננו לתת לנו התורה לכן גם עתה עשה עמנו כמאז : (מצודת דוד)

מצודת ציון לוא. הוא כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח) : **נזלו**. ענין הטפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין היינו מעולם לא משלת בם, ר"ל והלואי היינו דומים כאומה אחרת אשר מעולם לא משלת בם, כי אז הלא לא היה נקרא שמך עליהם, ולא היה בזה חילול השם, אבל אחר שעלינו משלת הלא עלינו נקרא שמך, ואיך יתחלל עתה. החוזה כדברו זאת התרגש ברגש נורא מאד, משיב פניו אל ה' ואמר, אהה ה' אלהים, התרחקת מאד מאתנו השמים קיר ברזל בינינו ובינך, **לו קרעת שמים ירדת**, עד כי הרים יזולו וימוגו מפניך המליץ נאלם דומיה מרוב הרגשותיו, ויתעלף וידום, עד כי שב רוחו אליו ויסער בעים רוחו בקאפיטל הבא : (מלבי"ם באור הענין)

ישעיה פרק-סד

א כְּקִדְחַ אֵשׁ הַמְּסִיִּים מִיָּם תִּבְעֶה-אֵשׁ לְהוֹדִיעַ שְׁמֵךְ לְצַרֶּיךָ מִפְּנֵי גוֹיִם וְרָגְזוּ:

רַס"י כקדוח אש. את דבר הנימס מפניו וכאשר המים תבעה האש

כשתתן גחלת או מתכת במים יעלו המים אצבעועות כל זה עשית במלכרי ויהי כרד ואש מתלקחת בתוכה (שמות ט) אבל י"ת כקדוח אש המסים על אליהו זהר הכרמל שנאמ' בו גם המים אשר בתעלה לחכה (מלכים א טו) : להודיע שמך לצריך. כענין שנא' באותה מכה ואולם צעזור זאת העמדתך וגו' (שם) לו עשית עתה כן אז מפניך גוים ירגזו : (רס"י)

מצודת דוד **קדח אש המסים.** ר"ל הנה מאז כלית את הצרים אותנו כמו אש המקדיח ושורף את הדבר הנמס עד התכלית וכמו חום האש מעלה במים רתיחה ואבעבועות ומוספת והולכת כן הוספת לייסר את הצרים : **להודיע.** ר"ל לא בצדקותינו כ"א להודיע פרסום שמך אל צריך הם המכחישים בה' : **מפניך.** או חרדו הגוים מפניך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קדח.** ענין שריפה כמו אש קדחה באפי (דברים לב) : **המסים.** מלשון המסה והמגה : **תבעה.** מל' אבעבועות : **ירגזו.** ענין תנועות הרעדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **קדח,** רוח האלהי מתנוססת על דבריו הקודמים אשר אמר, **לוא קרעת שמים ירדת מפניך הרים נזלו,** ומחזה נראה משוטטת עתה נגד עיניו, איך אש אכלה אש אדיר מהררי טרף ירדו משמים, ההרים יזולו הצורים ימוגו העמקים יתבקעו, כהמס דונג מפני אש, ומחזה ציור ההרים הגדולים המריקים אש, ועל ראשם מכוסה בשלג, הוא התמונה אשר רואה עתה, איך ההר מוריק אש וגפרית ואבני אלגביש, והשלג והקרח אשר עליו יקדוח ויתחמם, וימס למים, המים האלה מבעבעים מן האש הנורא הזה וירתחו ויתלהבו נוראות, אומר **בעת אשר ההרים נזולו בעת יקדח האש המסים** עת האש יחמם הדברים הנמסים שהם השלג והקרח שעל ראש ההר, אז **מים תבעה אש,** אז תבעבע האש, וירתח כסיר את המים, כל זאת תעשה כדי **להודיע שמך לצריך, למען מפניך גוים ירגזו** : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **קדח.** הכ"ף הוא כ"ף הזמן, כמו כהתימד לשוד תושד. ופעל קדח בארתי למעלה (נו"ן יא) שבא על התחממות הלחים הטמונים בחלקי הדברים המוקפאים. **והמסים,** ר"ל דברים הנמסים, **ותבעה,** מענין אבעבועות, בעת יקדח השלג האש תבעבע את המים : (מלבי"ם באור המלות)

בַּבְּעִשׂוֹתֶיךָ נֹרְאוֹת לֹא נִקְיָה יִרְדְּתָּ מִפְּנֵי הָרִים נָזְלוּ: (o)

רס"י **צעזותך.** במלכרי ובכל האויבים נוראות אשר לא היינו מקוים

שתעשה לנו כל אותן נוראות שלא היינו הגונים לכך : ירדת. להר סיני אז מפניך הרים נזלו כך פי' דונש בן לזרט : (רפ"י)

מצודת דוד בעשותך. בעת עשיית פלאות נוראות אשר לא היינו מקוים להם כי לא היינו כדאים לנפלאות כאלה : ירדת. ר"ל לא היה די באלה כי עוד ירדת למעננו על הר סיני נתת לנו התורה ואז חרדו ההרים מפניך עד שהיו מטפטפים זיעה מגודל החרדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נזלו. נטפו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין בעשותך, מדוע לא תעשה כן עתה, הלא כבר עשית זאת בימי קדם, הלא **בעשותך נוראות בעת אשר לא נקוה הלא בעת** ההיא בימי קדם עדיין לא היינו מקוים על נוראות כאלה, ומ"מ אף שעשית נוראות אשר לא קוינו עליהם מ"מ **ירדת אז ומפניך הרים נזלו** : (מלבי"ם באור הענין)

ג וַיַּעֲזֹב אֱלֹהִים אֶת-רֵאשִׁית עֵינָיו לֹא-רָאָתָה אֱלֹהִים זֹלַתְךָ יַעֲשֶׂה לְמַחְכָּה-לוֹ:

רפ"י ומעולם לא שמעו. כאותן נוראות שנעשות לאחת מכל העכו"ם לפני כן וגם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך אשר יעשה האלהים למחכה לו מה שעשית אתה למחכה לך כך שמעתי מר' יוסי והנאני, אבל רבותינו שאמרו כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמעו עין שום נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים : (רפ"י)

מצודת דוד ומעולם. מימות עולם לא שמעו הבריות ולא האזינו כדברים האלה : **עין לא ראתה.** שום עין לא ראתה אשר אלהים זולתך יעשה כדברים האלה אל מי אשר מחכה לו ומאמין בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון האזינו. ענין שמיעה והוא מלשון אוזן : **זולתך.** בלעדיך : **למחכה.** ענין תקוה כמו לכן חכו לי (צפניה ג) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ומעולם, מוסב על הקודם, הלא **בעשותך נוראות לא נקוה, נוראות אשר מעולם לא שמעו ואף לא האזינו** נוראות כאלה ואף **עין לא ראתה אתה אלהים זולתך.** הלא אז בעת ההיא שעדן לא קוינו אל נוראות כאלה ועדן לא שמעו אזן וזולתך אלהים לא ראה עוד עין נוראות

כאלה ומ"מ עשית אז נוראות כאלה, וירדת אז ומפניך הרים נזולו, וא"כ
הלא כ"ש וק"ו כי **יעשה למחכה לו** אף כי שצריך לעשות נוראות כאלה
להדור הזה שחכה לו וקוה אל נוראות כאלה, וכבר שמע וראה אותם
(מלבי"ם : באור המלות) :
הענין

מלבי"ם - באור המלות אלהים. בא לקריאה. אתה אלהים, ומ"ש יעשה
בנסתר, ר"ל ומה יעשה מי שבכחו לעשות כזאת אל המחכה לו ? הלא
בהכרח יעשה לו גדולות מאלה. ויש הבדל בין קוה ובין חכה, המקוה אין
לו הבטחה, והמחכה הוא בטוח שיהיה הדבר בזמן ידוע. ור"ל הלא אז
גם לא קוינו לכזאת וכ"ש שלא חכינו, ואיך צריך אתה לעשות גדולות
מאלה אחר שעתה אנו לא לבד מקוים, כי גם אנו מחכים לנסים כאלה,
כי הבטחת לנו לעשות פלאים בעתיד : (מלבי"ם באור המלות)

**לְךָ פָּגַעְתָּ אֶת-שֵׁשׁ וְעָשָׂה צְדָק בְּדַרְכֶיךָ! זָכְרוּךְ הוּא-אֲתָהּ קִצְפָּת וּנְחָטָא
בָּהֶם עוֹלָם וּנְשָׁע:**

רש"י פגעת את שש ועושה לך. כמו ויפגע זו וימת (שם א' ז) סילקת
ממנו והרגת את הצדיקים שהיו ששים לעשות לך לדרכי רחמיך היו
מזכירים אותך בתפלתם. הן אתה. כשקצפת עלינו על כל אשר היינו
חוטאים בהם מעולם נוסענו בתפלתם נוסענו מעולם : ונושע. לשון הוה
:

מצודת דוד פגעת. הנה עתה סלקת ממנו את הצדיקים אשר כל אחד מהם
היה שש לעשות צדק כי היה מצפה שתבוא לידו : **בדרכיך יזכרוך.** בדרכי
רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם. **הן אתה קצפת.** באמת כאשר אתה
קצפת עלינו והקצף היה בעבור כי נחטא לך ודוגמתו הקיצותי ואראה
(ירמיה לא) ור"ל ההקצה היתה על כי ראיתי : **בהם עולם ונושע.** בכל ימי
עולם בטחנו בזכותם ובתפלתם והיינו נושעים על ידיהם והלך לו הקצף
אם כי בא על החטא ולא שבנו עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון פגעת. ענין פגישה לרעה בהכאת נפש כמו וה' הפגיע בו (לעיל
נג). שש. ענין שמחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פגעת, אומר הלא בדרך הזה שהלכת אז, שקרעת
שמים וירדת בימי קדם לעשות נוראות, הלא **פגעת בדרך הזה את מי
שהוא שש ועשה צדק,** כי בלכתך בדרך כזה בדרך הנסיי, היו פוגעים בך
צדיקים שעשו צדקה בשמחה, שע"י שראו נסיד ששו לעשות צדק, והם
בדרכיך יזכרוך, שהזכירו אותך תמיד בדרכים הללו, שבכל תפלותיהם
הזכירו אותך במה שאתה עושה גדולות ונפלאות, וגם **בעת אשר אתה**

קצפת בעת אשר ונחטא (יזכרוך) בהם בדרכים הללו לעולם ועייכ ונושע,
שבדרכים האלה הנסיים היו מזכירים אותך גם בתפלתם להעביר קצף
ולכפר עון, ותפלה זו היתה מועלת, כמו שהתפלל משה רבע"ה ושמעו
מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו ואמרו וכו' וענך עומד
עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם וכו' ויאמר ה' סלחתי כדברך. וכן
בכל תפלותיו, (יזכרוך נמשך לשתים יזכרוך בהם עולם): (מלבי"ם באור
הענין)

מלבי"ם - באור המלות פגעת את. פי' המפי' שהרג את הצדיקים אינו נכון,
כי פגיעה על הריגה נקשר עם ב' פגע בו, אבל הוא מענין פגישה שנקשר
עם את אם הוא דרך מקרה בלא כונה, כי תפגע שור אויבך, ויפגעו את
משה. ונקשר עם ב' אם דרש וחפש אחריו, פן יפגעו בכם הרודפים.
ויזכרוך, נמשך לשתים, יזכרוך בהם עולם: (מלבי"ם באור המלות)

וְנָהִי כְטֵמָא כְלָנוּ וְכַבְּדָד עֵדִים כָּל-צְדָקֹתֵינוּ וְנָבֵל כְּעֵלָה כְלָנוּ וְעוֹנֵנוּ וְשָׂאנוּ:
כְרוּחַ

רש"י ונהי כטמא. מאחר שנסתלקו הצדיקים ממנו: וכבד עדים. וכלבוס
מרחק כבד מאוס שהכל אומרים הסר, עדים תרגום של הסרה: ונבל
כעלה. ונכמוס כעלה פלייט"ר בלעז: ועונונו כרוח ישאנו. ונחובנא
כרוחא איתנטיילנ': : (רש"י)

מצודת דוד ונהי. ועתה בהסתלקם נהיה כולנו כטמא כי אין מי להגן עלינו
: **וכבד עדים וכו'.** כל הצדקות שאנו עושים המה כבד בלוי וסמרטוטין
כי אינם מדעת שלימה רק להתיחר: **ונבל כעלה כולנו.** ולכן כמשנו ותש
כחנו כעלה הכמושה: **ועונונו.** העונות מקטרגים עלינו ונפרעים מאתנו
להיות נעים ונדים כרוח הנושא דבר ומנידו: (מצודת דוד)

מצודת ציון ונהי. נהיה: **עדים.** ענינו מופסד ובלוי ובדרז"ל המשמשת
בעדים (נדה ב) ור"ל סמרטוטין: **ונבל.** ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול
(תהלים א) : **כעלה.** עלי האילן: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ונהי אבל עתה שאינך הולך בדרכים האלה הנסיים,
ואינך יורד משמים ארץ לעשות נוראות, לא תפגע ג"כ את שש ועושה
צדק, כי היינו כטמא כלנו עד שהתרחקנו מן הקדש כטמא המוזהר מן
הקדש והמקדש, (גם היינו כטמא כולנו שאחד מטמא את חברו, ואין מי
להזות עלינו מי חטאת אחר שכולנו טמאים כן אין מי שיחזיר אותנו
בתשובה) **וכבד עדים כל צדקתינו** גם המצות שאנו עושים דומים כבד
שנעשה רק לעדי ותכשיט, שאנו עושים רק להתפאר בהם לא להתלבש

שיהיה קנין חזק בנפשנו, **ונבל כעלה כלנו** העץ והפרי לא יבול רק העלה שהיא רק טפלה וחלושה כן אין בנו פרי צדקה ומע"ט, ועי"כ **עוננו כרוח ישאנו** כאשר ישא הרוח את העלה הנובלת (ר"ל כי מי שיש בידו תורה ומע"ט דומה לאילן ששרשיו מרובים שכל הרוחות שבעולם אין מזיזין אותו ממקומו, כי אם הוא חזק באמונתו לא ישאהו רוח התאוה לחטא והוא חזק נגד הרוח הלבבי המעלה ציורים רעים על הלב כי השכל כקיר חזק בפני הרוח הזה לא יעבור בו, אבל אחר שאנו כעלה נובלת אין בנו פנימית אמונה ומצות, עונינו ישאנו, ע"י הרוח הנושב וסוער בחגוי הנפש ונושא אבק ועפר לכסות שמשה) : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות בגד עדים, לתכשיט, וכן פרשתי מעדה בגד ביום קרה, כי העדי אינו מחמם : (מלבי"ם באור המלות)

וַאִין-קוֹרָא בְּשִׁמְךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחְזִיק בְּךָ כִּי-הִסְתַּרְתָּ פְּנֵיךָ מִמֶּנּוּ וַתִּמּוּגְנוּ:

רש"י מתעורר. כמו מתגבר על ילכו : ותמוגנו. ותניענו : (רש"י)

מצודת דוד ואין קורא. לא יש בנו מי אשר יקרא בשמך להתפלל עלינו : **מתעורר.** מלת ואין משמשת בשתים לומר אין מי מתעורר להחזיק ידו בך להיות נמשך אחריך להחזיר אותנו למוטב ולשוב אליך : **כי הסתרת.** כאשר הסתרת פניך ממנו בעבור מעשינו היינו נמסים בעבור עונינו כי אין מי להשיב אפך ממנו לא כמו לשעבר שהיה מי להעביר הקצף ולבטל הגזירה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מתעורר. מלשון הערה והתגברות : **להחזיק.** לאחוז : **ותמוגנו.** מלשון המגה והמסה : **ביד.** ר"ל בעבור : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואין קורא בשמך, אין עוד נביא וחווה שיקרא את העם בשמך להחזירם בתשובה, או שימצא לכל הפחות **מי שיתעורר בעצמו להחזיק בך** ע"י עזר אלהי שהופיע על יחידים כמו שהיה באבות הראשונים, **כי הסתרת פניך ממנו** לגמרי ועי"כ **ותמוגנו ביד** עוננו אנו נמוגים והולכים : (מלבי"ם באור הענין)

וַעֲתָה יְהוָה אֲבִינוּ אֶתְּהָ אֲנַחְנוּ הַחֲמֵר וְאַתָּה יִצְרָנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כָּלְנוּ:

מצודת דוד ועתה ה'. ר"ל עכ"ז הלא אתה אבינו ודרך האב לרחם על הבן : **אנחנו החומר.** ר"ל כמו יוצר חרס הוא העושה הכל מן החומר כן הלא אתה בראת אותנו וכולנו המה מעשה ידך והיאך תשחית מעשה ידיך :

מצודת ציון **החומר**. טיט היוצר : **יוצרנו**. יאמר על יוצר חרס ועל הבריאה המוחלטת (מצודת ציון) :

מלבי"ם - באור הענין **ועתה**, פה סוף התלונה שהתחיל במ"ש ויזכור ימי עולם, אם אנו חוטאים ע"י שסלקת שכינתך מקרבנו, הלא **אתה אבינו** וראוי לאב לרחם על בניו, והלא **אנחנו החמר** אנו דומים כחומר ביד היוצר המוכן לקבל כל צורה ע"י היוצר כמ"ש הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל רגע אדבר וכו' ושב הגוי וכו' ונחמתי וכו', ואנו מוכנים לקבל מוסר ותוכחה אם תחזיר אלהותך עלינו וא"כ אתה הגורם, וגם **הלא מעשה ידך כלנו** ולא ירצה הפועל בהשחתת מעשה ידיו, וא"כ אנו מבקשים. (מלבי"ם באור הענין)

ל אל-תקצף יהוה עד-מאד ואל-לעד תזכר עון הן הבט-נא עמך כלנו:

מצודת דוד **עד מאד**. אל תרבה לקצוף : **ואל לעד וכו'**. אל תזכור העון עד עולם : **הן הבט נא**. התבונן עתה בנו וראה אשר כולנו המה עמך ומאמינים בך ואין לבב מי פונה מאחריך : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **אל תקצף ה' עד מאד**, שלא יהיה הקצף גדול באיכותו, וגם **אל לעד תזכר עון** שלא יתמיד הקצף, כי **הן הבט נא עמך כלנו**, אנחנו עמך מצפים אליך, מאמינים בך, ומה שנסגונו אחר ממך לא אנו אשמים בדבר, כי הסבה לזה הוא יען כי. (מלבי"ם באור הענין)

ל ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלם שממה:

מצודת דוד **ערי קדשך**. הנה ערי קדשך היו חרבות כמדבר וגם ציון היתה כמדבר וירושלים היא שממה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ערי קדשך היו מדבר**, ועקר הקדושה היה בא"י שהיא מוכנת להשגחת ה' וטהרת הנפש. **ציון**, אשר בה ישבו הסנהדרין ומשם תצא תורה מדבר היתה, **ירושלים** ששם היו הנביאים היתה שממה וגם נביאיה לא מצאו חזון מה' : (מלבי"ם באור הענין)

ל בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו הנה לשרפת אש וכל-מחמדינו הנה לקרבה:

מצודת דוד ותפארתנו. אשר היינו מתפארים בו : אשר הללוך. אשר בו הללוך אבותינו. לשרפת אש. להיות נשרף באש : וכל מחמדינו. כל המקומות שהיה לנו נהפך כל אחד להיות חרבה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הללוך. מלשון הלול ושבח : מחמדינו. מלי חמוד ואהוב : לחרבה. מלי חורבן :

מלבי"ם - באור הענין וגם בית קדשנו ותפארתנו, הבית המקדש אשר הללוך בו אבותינו ושם למדו יראת ה' ואהבתו כמ"ש למען תלמד ליראה את ה' אלהיך היה לשרפת אש, ועל ידי הסבות האלה כל מחמדנו היה לחרבה, עיי"כ רפו ידינו משמירת התורה והמצות שכולם היו תלויים בקדש ומקדש ומקומות המקודשות, אבל אם תחזיר לנו כל אלה אז אנחנו עמד כמקדם ומוכנים לקבל השפע האלהית, וא"כ. (מלבי"ם באור הענין)

יא העל-אלה תתאפק יהוה תחשה ותעננו עד-מאד: (פ)

רס"י תחשה ותעננו. תחריץ על העשוי לנו עד כאן תפלת הנביא ותחלתה **הסדי** ה' אזכיר :

מצודת דוד העל אלה. וכי על חורבן אלה הדברים תתאפק ותאמץ לבך לבל יכמרו רחמיך. תחשה. וכי תחריש להאומות אשר כל אלה עשו וכי עוד תענה אותנו בידם עד זמן מרובה הלא די במה שעבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון תתאפק. ענין התחזקות ואמצות הלב : תחשה. ענין שתיקה כמו עת לחשות (קהלת ג) : ותעננו. מלשון עינוי : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין העל אלה תתאפק ה', הלא עיי"כ אנו רחוקים מישועת הנפש ומדוע תחשה. ? הדברים האלה הרגישו את רוח החוזה האלהי זה שנית, משיב פניו אל ה' אומר אליו, אבל הה', תחשה ותעננו עד מאד במה שאתה תחשה ושותק, במה שאינך משיב על דברי אלה, בזה בעצמו תעננו ותשיבנו מענה גדולה ותשובה מספקת עד מאד. שתיקתך היא עצמה תשיב אמריה לה, והפסיק מליצתו, מיתרי כינור המליצה נדהמו עתה. הסער הגדול שב לדממה ברוח המליץ, עד כי בקאפיטל הבא, תבא בו הרוח ומענה אלהים על זאת : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ותעננו, פירושו לדעתי מענה ותשובה. כי מצאנו להרמת קול ענה בבנין הכבד, כרס חמר ענו לה (כז ב'), קול ענות אנכי שומע (שמות לב יח) שהם מבנין הכבד, ומורה על עניה בהרמת קול, ולז"א עד מאד : (מלבי"ם באור המלות)

גא נְדַרְשָׁתִי לְלוֹא שְׂאֵלוֹ נִמְצָאתִי לְלֹא בְקִשְׁנִי אִמְרַתִּי הַנְּנִי הַנְּנִי אֶל-גּוֹי לֹא-קָרָא בְשָׁמַי:

רפ"י נדרשתי ללא שאלו. הקב"ה משיבו א"ח שלח להנקם מהם כי נדרשתי מהם להוכיחם על ידי נביאי והם לא היו שואלים: אמרתי הנני הנני. שובו אלי והנני מוכן לקבל. אל גוי לא קורא בשמי. אשר לא היה חפץ להיות נקרא על שמי: (רפ"י)

מצודת דוד נדרשתי. כאלו האל משיב לבני הגולה על תלונתם לומר איך אגאל אתכם הלא המצאתי עצמי להיות נדרש בצרה אבל היתה בלא תועלת כי היא היתה לעם אשר לא שאלו לדרוש אלי: נמצאתי. הייתי ממציא עצמי והיא היתה מבלי תועלת כי היתה לעם אשר לא בקשו אותי וכפל הדברים פעמים רבות להפלגת הענין והתמדתו כי הרבה לשלוח נביאים להחזירם למוטב ולא הועיל: אמרתי הנני. לקבל תפלתך: אל גוי. ר"ל אבל היתה אל גוי אשר לא רצו לקרוא בשמי: (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין נדרשתי, כגבור יקיץ מתרדמה, מתעצם הצופה ברוח קדשו, אומר תחשה ותעננו עד מאד, אתה משיב לנו לאמר, מה התלונן עלי, תאמר כי התאפקתי העלמתי עין, הלא אני נדרשתי אבל זה היה ללוא שאלו, הלא נדרשתי להם ע"י נביאיי אבל הם לא שאלו את פי הנביא אשר על ידו הדרש אדרש להם, ויותר מזה הלא אני גם נמצאתי למלאת בקשתם, אבל זה היה ללא בקשני, אל עם אשר לא בקשוני, ויותר מזה כי גם אמרתי הנני הנני, כאילו אני עומד מוכן לכל אשר יצוו עד שלא יצטרכו לבקש אותי ולדרוש אחרי, אבל זה היה אל גוי לא קרא בשמי. אשר לא רצו להקרא עוד בשמי, להקרא עם אלהי ישראל ויותר מזה כי גם. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות נדרשתי. שאלה המוגבלת עם דרישה, הוא ששואל במשפט האורים או אל הנביא וה' נדרש לו, ובקשה נגד מציאה מבקש האובד, בקשתיו ולא מצאתיו. השואל משיג מענה, והמבקש מוצא עצם המבוקש מעצמו: (מלבי"ם באור המלות)

בב פִּרְשֵׁתִי יָדַי כָּל-הַיּוֹם אֶל-עַם סוֹרֵר הַהֹלְכִים הַדֶּרֶךְ לֹא-טוֹב אַחֲרַי
מִחֲשַׁבְתֵּיהֶם:

רפ"י פִּרְשֵׁתִי יָדַי. כְּדֵי לִקְצֹלֶם בְּתַשׁוּבָה : סוֹרֵר. סָר מִן הַדֶּרֶךְ : (רפ"י)

מצודת דוד פִּרְשֵׁתִי יָדַי. שִׁיתְקַרְבוּ אֵלַי וְאִקְבַּל תְּשׁוּבָה כְּאִדָּם הַמֵּרְמוֹז
לְחַבְרֵי לְבוֹא אֵלָיו : אֶל עַם סוֹרֵר. אֲבֵל הִיתָה אֵל עַם סוֹרֵר אֲשֶׁר הוֹלְכִים
בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹב אַחֲרַי מִחֲשַׁבּוֹת לְבָם : (מצודת דוד)

מצודת ציון סוֹרֵר. מַעוֹת וְכֵן בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה (דְּבָרִים כ"א) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין פִּרְשֵׁתִי יָדַי, וְהִלַּכְתִּי אֵלֵיהֶם, בְּקִשְׁתִּי אוֹתָם, דִּרְשֵׁתִי
אוֹתָם, וְלֹא פִּעַם אֶחָד, רַק כָּל הַיּוֹם, כָּל הַיָּמִים תָּמִיד, אֲבֵל זֶה הִיָּה אֵל עַם
סוֹרֵר וּמוֹרֵד הַהוֹלְכִים הַדֶּרֶךְ לֹא טוֹב אַחֲרַי מִחֲשַׁבְתֵּיהֶם, הַדֶּרֶךְ הָרַע
שֶׁהוֹלְכִים בּוֹ לֹא הִלְכוּ בּוֹ עֵי טְעוֹת וּשְׂגִיאוֹת רַק אַחֲרַי מִחֲשַׁבּוֹתֵיהֶם לְפִי
מִחֲשַׁבּוֹתֵיהֶם, שֶׁאַחֲרַי שֶׁחֲשַׁבוּ וְעֵינֵינוּ אֵיזָה דֶּרֶךְ יִבְחָרוּ, בִּחְרוּ לָהֶם דֶּרֶךְ הָרַע
מִצַּד הַמִּינּוֹת וְהַכְפִּירָה : (מלבי"ם באור הענין)

בג הָעַם הַמְּכַעֲסִים אוֹתִי עַל-פְּנֵי תְּמִיד זְבָחִים בְּגִנּוֹת וּמִקְטָרִים עַל-
הַלְּבָנִים:

רפ"י זֹבְחִים בְּגִנּוֹת. מַעֲמִידִים עֲכוּ"ם בְּגִנּוֹתֵיהֶן וְסָם מִקְטָרִין בְּזָמִים עַל
הַלְּבָנִים : (רפ"י)

מצודת דוד הָעַם. הֵם הַעַם הַמְּכַעֲסִים וְכוּ' : עַל פְּנֵי. לְפָנַי בִּירוּשָׁלַיִם מִקוֹם
הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה. זֹבְחִים. לְעֲכוּ"ם : בְּגִנּוֹת. דֶּרֶכָם הִיָּה לְהַעֲמִיד עֲכוּ"ם
בְּתוֹךְ הַגִּנּוֹת וְכֵן נֹאמַר הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמְטַהֲרִים אֵל הַגִּנּוֹת (לְקַמֵּן סו) : עַל
הַלְּבָנִים. בְּשַׁעַה שֶׁהָיוּ שׁוֹרְפִין הַלְּבָנִים הָיוּ מְשִׁימִין עֲלֵיהֶם קְטוֹרֶת לְשֵׁם
עֲכוּ"ם : (מצודת דוד)

מצודת ציון עַל פְּנֵי. לְפָנַי וְכֵן עַל פְּנֵיךְ יִבְרַכְךָ (אִיּוֹב א) : הַלְּבָנִים. עֲשׂוּיִם
מִחוֹמֵר וּשׁוֹרְפִין בְּכַבֶּשֶׁן לְשׁוֹמֵם בְּבִנְיָן : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הָעַם, וְלֹא לְבַד שְׁחוּטָאִים כִּי גַם עוֹשִׂים לְהַכְעִיסֵנִי עַל
פְּנֵי הַשְּׂגַחְתִּי הַרְוָאָה כָּל תּוֹעֵבוֹתֵיהֶם, כִּי הֵם זְבָחִים בְּגִנּוֹת לְעֵיז
וּמִקְטָרִים עַל הַלְּבָנִים, יַעַן שֶׁמִּסְתִּירִים אִיעַ מִבְּנֵי אָדָם וִירָאִים לְעֲשׂוֹת

מזבחות לע"ז בפרהסיא, כי בפני בני אדם הם מתקדשים כאילו הם יראי ה', הם מקטרים על הלבנים בל ירגישו בהם, ובזה הם מכעיסים אותי על פני, כאילו אין עושים החטאים רק לפני, שאדע רק אני בהם אני ולא אחר:
(מלבי"ם - באור הענין)

וַיֵּשְׁבִים בְּקִבְרֵים וּבְנִצּוּרִים יְלִינוּ הָאֲכָלִים בְּשֵׁר הַחֲזִיר (ופרק) וּמֶרֶק פְּגָלִים כָּלֵהֶם:

רש"י היושבים בקברים. שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים :
ובנצורים. הם פגרי המתים שהם כנתונים צמאור שאינם יכולים ללאת :
ומרק פגולים. רוטב נתעב כמו ואת המרק שפך (שופטים ו) : (רש"י)

מצודת דוד היושבים בקברים. שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים :
ובנצורים ילינו. היו לנים בין פגרי המתים שאינם יכולים לצאת ממקומם
כמו הנתונים במצור והוא כפל ענין במ"ש : **ומרק פגולים כליהם**. כל
כליהם בלוע מרוטב מתועב מדבר טמא : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובנצורים. מלשון מצור כמו כעיר נצורה (לעיל א) : **ומרק**.
רוטב מבישול הבשר כמו ואת המרק שפך (שופטים ו) : **פגולים**. ענין תעוב
כמו פגול הוא לא ירצה (ויקרא יט) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין היושבים בקברים, ויותר מזה כי **בנצורים ילינו**
המקומות המטונפות שמשליכים לשם פגרי הבהמות שם ילינו להסתתר
מבני אדם ושם הם **אכלים בשר החזיר** במקום אשר אין רואה, **ומרק**
וכליהם בלועים מרוטב של פגולים, אוכלים מאכלות טמאים במקום
טמא נסתר מבני אדם, רק על פני רק אני רואה שם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות קברים נצורים, נצורים הם מקומות שקוברים שם
פגרי בהמות, וכן מקברך כנצר נתעב (למעלה יד יט) : (מלבי"ם באור המלות)

וַיֵּשְׁבִים בְּקִבְרֵים וּבְנִצּוּרִים יְלִינוּ הָאֲכָלִים בְּשֵׁר הַחֲזִיר (ופרק) וּמֶרֶק פְּגָלִים כָּלֵהֶם:

רש"י האומרים. אל הצדיקים קרצ חליך עמוד צעלמך ואל תגש צי : כי
קדשתיד. כי קדשתי וטהרתי יותר ממך כן ת"י : **אלה**. התועבה אשר עשו
הנה לעשן חמה בצאפי : (רש"י)

מצודת דוד **האומרים**. לאלה שאינם אוכלים ממאכלים יאמרו גשה אליך לעמוד במקומך אל תגש לנגוע בי כי קדשתי ממך ואל תטמא אותי : **אלה**. הדברים האלה העלו עשן באפי להיות חמתי בוערת כל היום כאש הבוער : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עשן**. ענין כעס כמו עלה עשן באפו (תהלים יח) : **יקדת**. בוערת כמו אש תמיד תוקד (ויקרא ו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **האומרים**, ועל כל הטומאות האלה אשר הם מטמאים אי"ע בסתר הם מראים אי"ע קדושים וטהורים לפני ב"א עד שאומרים אל יתר העם בל יקרבו אליהם ובל יגעו בהם מקדושתם, וז"ש **קרב אליך** אל גבולך **ואל תגש בי** אל גבולי **כי קדשתיך** כי תתקדש אם תיגע בי מחזיקים אי"ע לקדושים כ"כ עד שכל הנוגע בהם יקדש, כענין כל הנוגע במזבח יקדש, וחושבים שכל ב"א טמאים לנגדם, ואסור להם שיגעו בהם כנוגע בקדש. **אלה** הצבועים הם עשן באפי ע"י האש היוקדת כל היום מן חטאתם : (מלבי"ם באור הענין)

ו הנה כתובה לפני לא אֶחְשֶׂה כִּי אִם-שְׁלֹמֹתִי וְשְׁלֹמֹתִי עַל-חִיקָם:

רס"י **הנה כתובה**. חטאתם לפני כבר נגזר דינם ונחתם : (רס"י)

מצודת דוד **הנה כתובה לפני**. הרעות שעשו כתובה לפני ולא נשכחו : **לא אחשה**. לא אשתוק עליהם כי אם אשלם גמול והתשלומין יהיה על חיקם ולא לבניהם אחריהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אחשה**. ענין שתיקה : **על חיקם**. ר"ל על עצמם ובשרם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **הנה כתובה לפני**, ולא ככותב לזכרון לעתים רחוקות כי תכלית הכתיבה היא כדי **שלא אחשה כי אם שלמתי**, שע"י הכתיבה אתעורר ממנו תמיד עד שלא אוכל לחשות עד אחר ששלמתי את עונשם, ולא שאשלם את עונשם אל חיק בניהם, רק **ושלמתי אל חיקם**, התשלומין יהיה להם עצמם : (מלבי"ם באור הענין)

ז עֹנֹתֵיכֶם וְעֹנֹת אֲבוֹתֵיכֶם יִחַדּוּ אָמַר יְהוָה אֲשֶׁר קִטְרוּ עַל-הַהָרִים וְעַל-הַגְּבָעוֹת חָרְפוּנִי וּמִדַּתִּי פָּעַלְתֶּם רָאשֵׁנָה (על)-אֶל-חִיקָם: (o)

רפ"י עונותיכם. שלכם ושל אבותיכם יחדיו חלם לכם : (רפ"י)

מצודת דוד עונותיכם. תשלום הגמול יהיה על עונותיכם ועל עונות אבותיכם יחדיו : אשר קטרו. לעכו"ם : חרפוני. במה שעבדו שמה לעכו"ם בפרסום רב : ומדתי. בראשונה אמדוד אל חיקם גמול פעולתם ואח"ז אפרע מהם עון אבותם הואיל ואחזו במעשה אבותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חרפוני. מלי חרוף וגדוף : ומדתי. מלשון מדידה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין עונותיכם, אבל להם אשלם גם עון אבותיהם, ושיעור הכתוב ושלמתי אל חיקם עונותיכם ועונות אבותיכם אשלם לכם יחד, כי עון אבותיכם היה בגלוי בלא גניבת דעת, כי הם קטרו על ההרים ועל הגבעות חרפוני, לא על הגנות, לא בקברים ובנצורים כמו שאתם עושים, (ומצייר כי על ההר עמדו להקטיר לע"ז ועל הגבעה שתחת ההר עמדו לחרף ולגדף) ולכן תשאו אתם עון אבותיכם, אבל ומדתי פעלתם ראשונה אל חיקם, תחלה אמוד להם פעולתם, ואח"ז אשלם להם גם עון אבותיהם, כי פעולתם גדולה יותר ע"י שהיה בצביעות ובחונף : (מלבי"ם באור הענין)

לח | אָמַר יְהוָה כֹּאֲשֶׁר יִמְצָא הַתִּירוֹשׁ בְּאֶשְׁכּוֹל וְאָמַר אֶל-תִּשְׁחִיתֶהוּ כִּי בִרְכָה בּוֹ כֵּן אֶעֱשֶׂה לְמַעַן עֲבֹדִי לְבִלְתִּי הַשְּׁחִית הַפֶּל:

רפ"י כאשר ימלא התירוש באשכול. ת"י כמה לאשתכח נח זכאי זלרא לטופנא : התירוש. זה נח שהיה מתוק : באשכול. זדור המקוכל ויך לפתור כמשמעו : למען עבדי. למען כל לדיק ולדיק הנמלא צם : (רפ"י)

מצודת דוד כאשר ימצא. ר"ל עכ"ז אל תתייאשו מן הגאולה כי כמו כאשר ימצא באשכול ענבים גרגרים מבושלים כל צרכם הראויים לעשות מהם יין : ואמר. ר"ל ואם מי רוצה להשחיתו יאמר האומר אל תשחיתו כי יש בו תירוש שהוא ברכה וטובה ואף על פי שיש בו חרצנים וזגים שאינם ברכה מ"מ השאירהו בעבור התירוש : למען עבדי. הצדיקים אשר בקרבם : לבלתי השחית הכל. כלל וכלל לא אשחית בעבור עבדי הצדיקים : (מצודת דוד)

מצודת ציון התירוש. היין כמו ותירושך ויצהרך (דברים יא) : באשכול. ענף מגרגרי ענבים כמו ואשכול ענבים (במדבר יג) : ברכה. ר"ל דבר טובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כה אמר ה', (זה סיום הנבואה כולה, שעקרה על

לעתיד, שסיפר איך חטאו נגד ה' בגלותם ולכן ארכה גלותם כי לא מצא להם זכות לגאלם, וה' יעניש פושעי ישראל, אבל הצדיקים ישארו והם יושעו, כמ"ש וצרפתים כצרוף את הכסף פי שנים יגועו וכו'). **כאשר ימצא התירוש באשכול**, גפן שנשחת כולה ועשה באושים, אם נמצא תירוש באשכול אחד, שנשאר אשכול אחד מן הגפן שלא נשחת, אז **יאמר בעל הגפן אל תשחיתהו אחר שנמצא בו ברכה** שהוא האשכול האחד העושה ענבים, כן אעשה למען עבדי הצדיקים לבלתי השחית הכל, רק. (מלבי"ם באור הענין)

טז והוצאתי מיעקב זרע ומיהודה יורש הרי וירשוהו בחירי ועבדי ישכנו-שמה:

מצודת דוד זרע. רצה לומר זרע ברכה הראויה ליעקב : **יורש הרי**. הר ציון והר הבית. **וירשוהו בחירי**. העם שבחרתי לי הם ירשו את הירושה שהבטחתי להם זו ארץ ישראל : **ישכנו שמה**. ולא יגלו עוד ממנה : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והוצאתי מיעקב, שהם עשרת השבטים מהם אוציא זרע טוב, **ומשבט יהודה** (אוציא) יורש הרי כי ציון היתה בחלק יהודה ובנימין שהם היו למלכות אחד. **וירשוהו בחירי** השבטים יקחו חלקם בארץ. **ועבדי** הכהנים והלויים עובדי ה' שהם לא לקחו חלק בארץ, **ישכנו שמה** ויקבעו שם דירתם : (מלבי"ם באור הענין)

יז והיה השרון לנוה-צאן ועמק עכור לרביץ בקר לעמי אשר דרשוני:

רס"י השרון. שם מחוז שהיה בארץ ישראל : **ועמק עכור**. כמסמעו : (רס"י)

מצודת דוד והיה השרון. מקום המישור והשמן יהיה לנוה צאן כי שמה ירעו כמאז ולא תהיה שממה כמות שהיתה בזמן הגולה : **ועמק עכור**. אף העמקים העכורים והמקולקלים יהיה לרביץ בקר כי שם ירבצו ושם ירעו מרעה שמן : **לעמי**. כל הטובה הזו תהיה לעמי אשר דרשוני בהיותם בגולה ולא עזבו את ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון השרון. מקום מישור ושמן כמו הרועים בשרון (דה"א כז). לנוה. ענין מדור : **ועמק עכור**. עמק מקולקל וכן ואת עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב) : **לרביץ**. מלשון רביצה והוא השכיבה לנוח : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה השרון, כמ"ש עוד יהיה וכו' נוה רועים

מרבצים צאן (ירמיה ל"ג י"ב) **ועמק עכור** נקרא כן על שם חרבותיו יהיה לרבץ בקר. אבל זה יהיה רק **לעמי אשר דרשוני** שהם הצדיקים, אבל. (מלבי"ם באור הענין)

יֵאָדָּם וְאַתֶּם עֲזָבִי יְהוָה הַשְּׁכָחִים אֶת-הַר קְדֹשֵׁי הָעֲרֻכִים לַגֹּד שְׁלַחַן וְהַמְּלָאִים לַמְּנִי מִמְּסָדָּהּ:

רש"י עוזבי ה'. רשעי ישראל שהחזיקו בעכו"ם ומתו זרעם : העורכים לגד. שם עכו"ם העשויים על שם המזל ובלשון משנה יש גד גדי וסינוק לא : למני. למניין חשבון הכומרים היו ממלאים חגנות מזוג יין : ממסד. יין מזוג צמים כמספטו כמו לחקור ממסד (משלי כג) מסכה יינה (שם ט) ויש פותרים למני לע"ז שמתים עליכם אבל ומניתי אתכם שלא נקוד ומניתי דגש יורה שהוא לשון מניין : (רש"י)

מצודת דוד ואתם. אבל אתם העוזבים את ה' וכפרו בו : השכחים. אשר שכחו את בית המקדש ולא זכרו שבו לבד ראוי להקריב קרבנות : העורכים. אשר ערכו מאכלים על השלחן להקריב לגד והוא כוכב צדק והיו ממלאים יין מזוג לנסד למני וגם הוא שם כוכב : (מצודת דוד)

מצודת ציון העורכים. ענין סדור : לגד. למני. שמות כוכבים : ממסד. יין מזוג כמו לחקור ממסד (משלי כז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין אתם, הרשעים שעזבו את ה'. השכחים את הר קדשי שכפרו בביאת הגואל, רק העורכים לגד שלחן, מתאספים גדודים לאכול ולשתות והממלאים למני ממסד מתקבצים מלא חבורות, ומני מנין אנשים למסוד שכר בכנופיא, הרודפים אחר תענוגים ואת פועל ה' לא יביטו (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות לגד. כמו גד גדוד יגודנו, לגדוד וחבורות אנשים. וכן למני למנין ומספר של בני חבורה : (מלבי"ם באור המלות)

יֵבֶה וּמְנִיתִי אֶתְכֶם לַחֲרֵב וְכָלְכֶם לְטֵבַח תִּכְרְעוּ יַעַן קָרָאתִי וְלֹא עָנִיתֶם דִּבְרָתִי וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וַתַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי וּבְאֶשֶׁר לֹא-חִפְצָתִי בְּחַרְתֶּם: (פ)

מצודת דוד ומניתי אתכם לחרב. במנין אמסר אתכם לחרב למען לא יפקד מי : וכולכם לטבח תכרעו. איש לא נעדר מן המנין : יען. בעבור אשר

קראתי אליכם ביד עבדי הנביאים לעזוב דרך ההוא ולא עניתם לאמר
נעזוב הדרך הרע הזה : **ובאשר**. בהדבר אשר לא חפצתי אני בחרתם אתם
(מצודת ציון) (מצודת דוד) :

מצודת ציון ומניתי. מלשון מנין ומספר : **לטבח**. ענין שחיטה : **תכרעו**.
ענין נפילה על הברכים : **עיניתם**. מלשון עניה ותשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ומניתי, כמו שאתם מונים מנין למסוך שכר, כן
אמנה אתכם במנין לחרב, ולא שיהיה המנין להרוג מקצתכם רק **כלכם**
לטבח תכרעו המנין יהיה כדי שלא יחסר אחד מכם אשר לא יפול בחרב,
יען קראתי אתכם שתבואו אלי לשמוע דברי ולא עניתם, וגם אח"כ באתי
אליכם **ודברתי** דברי אליכם **ולא שמעתם** כי אטמתם אזנכם מלשמוע
דבר, **ותעשו הרע בעיני במל"ת, ובאשר לא חפצתי בחרתם**, המצות אשר
בחרתם לכם לעשות אותם, הם מצות אשר לא חפצתי בהם רק אשר
בדיתם מלבכם : (מלבי"ם באור הענין)

יגז לכן פה-אמר | אֲדַנִּי יְהוָה הִנֵּה עֲבָדִי | יֹאכְלוּ וְאַתֶּם תִּרְעָבוּ הִנֵּה
עֲבָדִי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם תִּצְמְאוּ הִנֵּה עֲבָדִי יִשְׁמְחוּ וְאַתֶּם תִּבְשּׁוּ:

רס"י עבדי. הצדיקים (של ישראל) : **ואתם**. הפושעים **זי** : (רס"י)

מצודת דוד לכן וכו'. ר"ל מלבד העונש שיהיה לכם בעולם הזה עוד תקבלו
עונש בעולם הבא כי עבדי הצדיקים יאכלו ר"ל יהנו מזיו השכינה וכן
ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד) ור"ל שנהנו מזיו השכינה
כאלו אכלו ושתו : **ואתם**. אבל אתם עוזבי ה' תהיו רעבים מזה ההנאה
כי לא תזכו לזה : **הנה עבדי ישתו וכו'**. כפל הדבר במ"ש. ואתם תבושו.
על אשר מעלתם בה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין לכן, נגד העורכים לגד שלחן **הנה עבדי יאכלו וכו'**.
נגד הממלאים למני ממסך **הנה עבדי ישתו**, נגד שעזבתם את ה' **הנה**
עבדי ישמחו בה' ואתם תבושו מאלים אשר בחרתם : (מלבי"ם באור הענין)

יד הִנֵּה עֲבָדִי יִרְנוּ מְטוֹב לֵב וְאַתֶּם תִּצְעַקוּ מִכָּאֵב לֵב וּמִשְׁכַּר רוּחַ
תִּלְלִילוּ:

מצודת דוד מטוב לב. מסיבת טוב לב : **ומשבר**. מסיבת שבר רוח תעסקו
ביללה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומשבר רוח. ר"ל מצער ויגון : **תילילו.** מלשון יללה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין הנה, נגד השוכחים את הר קדשי **הנה עבדי ירנו** על בנין ציון, ולא שירונו על צרתכם רק **מטוב לב,** ואתם **תצעקו מכאב לב** הוא מכאוב חיזוני **ומשבר רוח תילילו** הוא שבר רוח הפנימי אשר תראו
כי אבדה תקותכם : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות כאב לב, שבר רוח. כאב לב הוא מכאוב חיזוני ושבר רוח היא הצוקה הפנימית, וכן רוח שפלים לב נדכאים (למעלה נז), על הכאב צועקים, אבל ע"י שבר רוח מתיאשים ואין צועקים לישועה רק מיללים על העבר : (מלבי"ם באור המלות)

טו וְהִנַּחְתֶּם שְׁמֵכֶם לְשִׁבוּעָה לְבַחֲרֵי וְהִמִּיתָ אֲדֹנָי יְהוִה וְלַעֲבָדָיו יִקְרָא שֵׁם אַחֵר :

רפ"י שְׁמֵכֶם לְשִׁבוּעָה. לוקח משמכם קללה וסבועה לדורות אם לא יקרנו כִּאֲשֶׁר אִירַע לְפָלוּנִי : וְהִמִּיתָ. מיתת עולם : וְלַעֲבָדָיו יִקְרָא שֵׁם אַחֵר. שם טוב וזכר ולזכרה : (רפ"י)

מצודת דוד והנחתם שמכם. לאחר שתמותון תניחו את שמכם להיות לשבועה לבחירו הצדיקים כי יאמרו בשבועתם אם עשיתי כזאת יקרני כמקרה הרשעים ההם כמו ישימך ה' כצדקיהו וכאחאב וכו' (ירמיה כט) : **והמיתך.** כל אחד מכם ימות מיתת עולם באבדן הנפש בעולם הבא : **ולעבדיו.** אבל לעבדיו שדבקו בו יקרא שם אחר לכבוד ולתפארת וכמ"ש ואתם כהני ה' תקראו וכו' (לעיל סא) : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין והנחתם, לא תמותו תיכף, רק תחלה תניחו שמכם לאלה ולשבועה שע"י רוב היסורים שיהיו לכם ישבעו בכס שכן יקרה לפלוני, ואח"כ **והמיתך ה'** ימות כ"א במיתה משונה אחרת, ואח"כ **לעבדיו יקרא שם אחר,** מי שהיה לו שמו כשם הרשע ישנה את שמו, ור"ל שמה שתהיו לאלה ולשבועה יהיה רק בתחלה, כי אח"כ ימיתם וישנה שם עבדיו עד שישכח שמם בהחלט למען לא יהיה זכר למו, ולא זכר להצרות בכלל, כי אח"כ. (מלבי"ם באור הענין)

טז אֲשֶׁר הִמַּתְּבָרַךְ בְּאָרְץ יִתְבָּרַךְ בְּאֵלֵהי אֲמֵן וְהִנְשַׁבַּע בְּאָרְץ יִשְׁבַּע בְּאֵלֵהי אֲמֵן כִּי נִשְׁכַּחוּ הַצָּרוֹת הָרֵאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתָּרוּ מֵעֵינַי :

רס"י אשר המתברך בארץ. כי תהיה יראתי על כולם ומלא' הארץ דעה והמתהלל ומשתבח בארץ יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עבד לאלהי אמן אלהי האמת שאימן ושמר הבטחתו זאת : כי נשכחו הצרות. לכך יקראוני אלהי אמן : (רס"י)

מצודת דוד אשר המתברך בארץ. ר"ל כ"כ יגדל שמים עד אשר שכל המתברך והמתהלל בפי אנשים בכל הארץ לא יתהלל בשום דבר כי אם בזאת יתהלל לומר עליו שנדבק באלהים אמת שאימן ושמר ההבטחה ההיא לגדל שמות הדבקים בו : **ישבע באלהי אמן**. כי כולם יאמינו בו על שהאמין הבטחתו ולכן ישבעו בו ובמ"ש ונשבעות לה' צבאות (לעיל יט) : **כי נשכחו**. ר"ל כ"כ חרבה הטובה עד שיהיו נשכחים כל הצרות הראשונות שסבלו בהיותם בגולה : **וכי נסתרו מעיני**. גם מעיני יהיו נסתרים צרות כאלה כי לא יהיה עוד בעולם א"כ לא יהיה נראה : (מצודת דוד)

מצודת ציון המתברך. ענין התפארות כמו מברך רעהו (משלי כז) : **אמן**. ענינו כמו אמת : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין המתברך בארץ, לא יתברך בשום הצלחה שבעולם רק באלהי אמן כי הוא יהיה מקור הברכות כולם והנשבע בארץ לא ישבע עוד בשם הרשעים האלה כמו שהיה תחלה שהיה שמים לאלה ולשבועה בתוך עמם רק ישבע באלהי אמן, **כי נשכחו הצרות הראשונות** ולא יהיו עוד במציאות להשבע בהם כי לא יהיה זכר לצרה כלל, **וכי נסתרו מעיני** ר"ל עד עתה היו הצרות עומדים נגד עיני לתת שכר לצדיקים שסבלו צרות בחנם, אבל אז יסתרו גם מעיני, כי כבר קבל כ"א שכר ועונש ולא יהיה זכרון לרע עבר כלל : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות באלהי אמן. עתה נקרא האל הנאמן כי אינו משלם תיכף רק נאמן לשלם שכר ועונש כמ"ש האל הנאמן שומר הברית והחסד לאהביו ומשלם לשונאיו, אבל אז לא יצטרכו להאמין כי יהיו התשלומין אז, והנה עתה מתברכים בטוב ונשבעים ברע המצוי בעולם אבל אז לא יהיה טוב ורע, זולת האל עצמו יהיה הטוב לדבקיו והרע למורדיו : (מלבי"ם באור המלות)

יז כִּי-הִנְנִי בּוֹרֵא שָׁמַיִם וְאֶרֶץ וְחַדְשֵׁם וְלֹא תִזְכְּרֶנָּה הָרִאשׁוֹנוֹת וְלֹא תִעֲלֶינָה עַל-לֵב:

רס"י שמים חדשים. יתחדשו השמים של מעלה ויהיו שרי יקראל שרי עליונים ושרי האומות תחתונים, וכן בארץ ; ויש אומרים שמים חדשים

ממַן וכן עיקר כי מקרָא מוכיח כי כְּאֶזְרַח הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְגו' (לקמן סו)
:

מצודת דוד כי הנני בורא שמים וכו'. ר"ל יהיה רוב טובה בעולם כאלו
נברא עולם חדש אשר לא ימצא שם צרות, או הדברים כמשמען וכמ"ש
כי כאשר השמים החדשים וכו' עומדים לפני (לקמן סו) : ולא תזכרנה
הראשונות. לפי רוב הטובה שיהיה אז לא תזכרנה הצרות הראשונות :
ולא תעלינה על לב. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי הנני בורא שמים חדשים, השמים והארץ
הנמצאים עתה נבראו על תכונה וטבע, שמן הנמנע שיהיה טוב תמידי
בלא רע, כי החומר ההיולי כולו פושט צורה ולובש צורה תמיד וא"א
להויה בלא העדר, וכן המזגים שיתהוו ע"י תנועת השמים מן הנמנע שלא
ימצא ג"כ רע ע"י ככל הדברים המשתנים וממירים צורתיהם, אבל אז
יהיה חומרם משונה בטבעו ממה שהיה עד הנה, עד שלא ימצא רע והעדר
כלל, עד שלא תזכרנה הראשונות וגם לא תעלינה על לב, כי לא יוכלו
לצייר לעצמם העדר ומות ורע כלל, כי לא יהיה זה בטבע המציאות, וכ"ז
על התרבות הטוב וההצלחה : (מלבי"ם באור הענין)

יחזקאל כִּי-אִם-שִׁישׁוּ וְגִילוּ עַד-אֲשֶׁר אָנִי בּוֹרֵא כִּי הִנְנִי בּוֹרֵא אֶת-
יְרוּשָׁלַם גִּילָה וְעָמָה מְשׁוֹשׁ:

מצודת דוד כי אם שישו. רצה לומר לא יאמר לכם שום דבר כי אם שישו
וגילו עד עולם על אשר אני הוא הבורא את השמחה ותהיה מתקיימת
לעולם : בורא את ירושלים גולה. אחדש שם ירושלים להקרא גולה
ואחדש שם עמה להקרא משוש : (מצודת דוד)

מצודת ציון וגילו. ענין שמחה : עדי עד. עד עולם כמו בטחו בה' עדי עד
(לעיל כו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי אם שישו, יש הבדל בין שישה וגילה, השישה היא
עשות מעשים בפועל להתגלות השמחה כמו משוש תופים משוש כנור
לבישת בגדי יום טוב וכדומה, והגילה היא בלב, אמנם הגיל נבדל משמחה
במה שגיל מורה השמחה הפתאומית על בשורה חדשה שנתבשרה לו,
והנה שיהיה הגילה תמידית הוא דבר בלתי אפשר, כי מלבד שגם שמחה
תמידית הוא בלתי אפשר מצד טבע האדם עצמו שהשמח בתמידות על
הטוב תמידי ישוב הטוב ההוא כדבר רגיל עד שלא ישמח בו עוד, כ"ש
שלא יצוייר גילה תמידית, כי הגיל היא רק ברגע התחדשות הבשורה,
אמנם אז והיה השישה והגילה עדי עד מתמידים בלי הפסק, והנה בזמן
הזה לא יצוייר שיגיל האדם רק על דבר נעדר לו תחלה, או על דבר שחסר

לאדם אחר, כי לא יגיל האדם על שיש לו עינים ופה, אבל אז שלא יהיה העדר כלל רק מציאות, ואעפ"כ יהיה גילה תמידית, אומר שתהיה הגילה הזאת אשר אני בורא, לא על העדר הבריאה רק על הבריאה הכללית, וזה עצמו יהיה בריאה חדשה שיגילו וישישו באופן זה אשר לא יצויר עתה בטבע האדם, ועז"א **כי הנני בורא את ירושלים גילה**, ירושלים עצמה תהיה גילה תמידית ע"י השכינה והאור האלהי שיתראה בה, והסימנים החיצונים שיעשו להתגלות הגיל הזה, יהיה העם בעצמו, כאילו ע"י העם והצלחתם ורבוים יתגלה הגיל כמי שמראה שמחתו ע"י לבישת בגדי יום טוב. וזה **ועמה משוש**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שישו וגילו. ע"י הבדלם למעלה (לה א'): (מלבי"ם באור המלות)

יט וגלתי בירושלם וששתי בעמי ולא-ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה:

מצודת דוד וגלתי בירושלים. כי כשהיתה ירושלים חריבה ועמה בגולה לא היתה שמחה לפני המקום לכן אמר כשתהיה בנויה ועמה יהיו בטובה יהיה שמחה לפני המקום: **ולא ישמע וכו'**. כי לא יבוא עוד עליהם צרות: (מצודת דוד)

מצודת ציון וגלתי. מלשון גילה: (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וגלתי, אני אגיל גילה חדשה ע"י ירושלים כי בה אראה אותותי ומופתי תמיד מחדש, **וששתי בעמי**, ע"י עמי אראה אותות השמחה לעיני רבים עמים כנ"ל. **ולא ישמע עוד קול בכי וקול זעקה**, הבכי הוא מה שבוכים על צרה שכבר באה ונהייתה, והצעקה הוא שצועקים לתשועה על שבר הממשמש ובא, הבכיה היא לרוב על מת ודומהו, והזעקה על דבר שיש הצלה ממנו וכמו שיבאר: (מלבי"ם באור הענין)

כ לא-יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא-ימלא את-ימיו כי הנער בן-מאה שנה ימות והחוטא בן-מאה שנה יקלל:

רס"י עול ימים. נער כמו עולל (איכה ב) עול ימים קטן בשנים: בן מאה שנה ימות. יהא בן עונשין להתחייב מיתה בעבירה שיש בה מיתה כך מפרש צ"ר: יקולל. בעבירה שהיא כריכה נדוי: (רס"י)

מצודת דוד לא יהיה משם. לא יצא משם לקבר אדם שהוא קטן בשנים ואף הזקן קצת שלא השלים כל ימיו ולא ימות גם הוא כי אז יאריכו ימי האדם באריכות נפלא : **כי הנער בן מאה שנה ימות.** ר"ל אם ימות מי בן מאה שנים יאמרו עליו נער מת : **והחוטא.** הנחסר מן העולם כשיהיה בן מאה שנה לקלה תחשב כי עודו נער לפי מרבית חיי האנשים שיהיה אז וכפל ענין במ"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עול ימים.** קטן בימים והוא מלשון עולל וכן התשכח אשה עולה (לעיל מט) : **לא ימלא.** לא ישלים : **והחוטא.** ענין חסרון כמו משברים יתחטאו (איוב מא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **לא יהיה,** מפרש מ"ש שלא ישמע קול בכי על מת, כי בזמן הזה יצוייר שיבכו על מת קודם זמנו אבל אז **לא ימצא עוד עול ימים** וזקן אשר לא ימלא את ימיו, כי בזמן הזה ימצא זקן אשר לא ימלא את ימיו, והוא מי שמת ע"י אפיסת ליחות השרשי וכח הטבעי, שזה נקרא זקן, ויהיה בזה"ז זקן קודם זמנו מי שחלשו כחותיו בהיותו בן חמשים, והוא לא מלא את ימיו כי בטבע האדם שאם ימות מסבת הזקנה יאריך ימים עד תשע מאות שנה כמו שהיה בדורות הראשונים, ונמצא זה שמת שלא מסבה אחרת רק מסבת הזקנה שהוא אפיסת כח השרשי וליחותיו, לא מלא את ימיו בערך הזקנה, כי איש כזה שלא פגעהו מקרה אחרת שימות ע"י חולי וסבה אחרת כי מת מתוך זקנה, היה יכול לחיות עד תשע מאות שנה. וכן נמצא בזמן הזה עול ימים אשר לא מלא את ימיו, והוא אם מת בעודו נער שזה ימצא מפני שתי סבות, אם מפני חולי וכדומה, או מפני חטא, שגם זה לא מלא את ימיו לפי ערכו, כי מת קודם זמנו, וגם אם חטא נענש קודם זמנו, אבל לעתיד לא ימצא לא עול ימים אשר לא ימלא את ימיו ולא זקן אשר לא ימלא את ימיו, כי גם **הנער שימות** בנערותו יהיה לכל הפחות **בן מאה שנה** וזה יען **שהחוטא רק בן מאה שנה יקלל** שלא יהיה בן עונשים קודם שיהיה בן מאה שנה וקודם לזמן הזה לא יענישוהו בדיני שמים : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **וזקן.** בטעם מפסיק וכן פרשתי : (מלבי"ם באור המלות)

{כא} וּבְנוּ בְּתִים וַיֵּשְׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פְּרִים :

מצודת דוד **ובנו בתים וישבו.** לא ימותו טרם יכלה הבנין עד לא ישבו בה וכן ונטעו כרמים וכו' : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **ובנו,** אחר שלא ימותו לפני זמנם, הבונים בתים ישבו בסם בעצמם, והנוטעים כרמים הם עצמם יאכלו פרים : (מלבי"ם באור הענין)

כַּבֵּן לֹא יִבְנוּ וְאַחַר יֵשֵׁב לֹא יִטְעוּ וְאַחַר יֹאכַל כִּי-כִימֵי הָעֵץ יִמֵּי עַמִּי
וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם יִבְלוּ בְּחִירֵי:

רַשׁ"י **כימי העץ. ת"י עץ החיים :** (רש"י)

מצודת דוד ואחר ישב. על כי ימותו הם עד לא ישבו בה : **כי כימי העץ.**
כימי משך זמן עמידת העץ המתקיים הרבה כאילן חרוב וכדומה כימי עץ
הזה יהיה ימי עמי : **ומעשה וכו'.** כי יש מעשים שיעשה האדם והוא יזקין
והם עדיין נראים חדשים כבנין והמכתב לכן אמר עמי בחירי יבלו מעשה
ידיהם כי הם יראו בחורים וחזקים ומעשה ידיהם יזקינו וירקבו בימיהם
(מצודת דוד)

מצודת ציון **יבלו.** ענין זוקן כמו יבלו בטוב ימיהם (שם כא) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין לא יבנו ואחר ישב, היורש או זרים, וגם לא יטעו
נטיעה ואחר יאכל, הגם שהנטיעה מתקיימת יותר מן הבנין, **כי כימי העץ**
ימי עמי. יאריכו ימים כימי העץ, ולכן **מעשה ידיהם יבלו בחירי,** שאם
יטע נטיעה לא ימות הנוטע ועוד העץ קיים עד שאחר יאכל פריו, כי ימיו
יאריכו כימי העץ שנטע : (מלבי"ם באור הענין)

כַּבֵּן לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יִלְדוּ לְבִהְלָה כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי יְהוָה הֵמָּה
וְצִאצְאֵיהֶם אֲתָם:

מצודת דוד לא יגעו לריק. לא יהיה יגיעתם לריק ר"ל לא ימותו בניהם
בחייהם : **לבהלה.** למות בחייהם להבהיל אותם וכפל הדבר במ"ש : **כי**
זרע. כי זרעם המה זרע ברוכי ה' ולא ימותו בקוצר שנים : **וצאצאיהם**
אתם. כל ימיהם יהיו צאצאיהם עמהם כי לא ימותו בחייהם וכפל הדבר
במ"ש : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין לא, מצד זה לא יגעו לריק ע"י שיטעו ואחר יאכל
שזה יגיעה לריק, וכן לא ילדו לבהלה ע"י שימותו בניהם, ומפרש נגד לא
יגעו לריק כי זרע ברוכי ה', עד שלכן יאריכו ימים ומעשה ידיהם יבלו,
ונגד לא ילדו לבהלה אומר כי **צאצאיהם יהיו אתם** חיים וקיימים, (עד
עתה פירש מ"ש לא ישמע קול בכי שהוא על המת קודם זמנו או על מיתת
הבנים. עתה מתחיל לבאר מ"ש שלא ישמע קול צעקה לישועה) הטעם
שלא יצעקו, כי. (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות זרע. הם הגדולים וצאצאיהם הקטנים כמ"ש

למעלה (מד ג'. סא ט') : (מלבי"ם באור המלות)

לכד וְהָיָה טָרֵם-יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֶשְׁמַע:

מצודת דוד והיה טרם יקראו. פעמים אענה להם למלאות שאלות לבבם עד לא יקראו להתפלל בפה פעמים כשעוד הם מדברים בתפלה אשמע אני לתת משאלותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אענה. ענין תשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה טרם יקראו ואני אענה, ולא יצטרכו לזעוק כלל, ולא זאת כי גם עוד (טרם) הם מדברים את צרכיהם בינם לבין עצמם, ואני אשמע ואמלא חפץ לבבם, עד שלא אמתין על הקריאה כלל, זאת שנית כי לא ישמע קול צעקה יען שלא יהיה מזיק בעולם כלל כי אף החיות הטורפות לא יזיקו וכ"ש בני אדם, וז"ש. (מלבי"ם באור הענין)

לכה זָאב וְטֹלָה יִרְעוּ כְּאֶחָד וְאֲרִיָּה כְּבִקְרָה יֹאכַל-תְּבִן וְנַחֲשׁ עֹפֵר לְחֶמּוֹ לֹא-יִרְעוּ וְלֹא-יִשְׁחִיתוּ בְּכָל-הָרָקֵדְשִׁי אָמַר יְהוָה: (o)

רש"י יאכל תבן. ולא יצטרך להשחית צנהמה : ונחש. הרי עפר לחמו מזוי לו תדיר, ומדרש אגדה ואריה כבקר יאכל תבן לפי שמזינו שעשו נופל ביד בני יוסף שנאמר בית עשו לקח וצית יוסף להצה וגו' (עובדיה ח) אכל ביד בני שאר השצטים שנמשלו לחיות לא מזינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן אותם השצטים שנמשלו כאריה כגון יהודה ודן כיוסף שנמשלו כשור יאכלו אותו שנמשל כתבן : (רש"י)

מצודת דוד ירעו כאחד. ולא יטרוף הזאב את הטלה כי אף החיות הטורפות לא יטרפו עוד כמ"ש וגר זאב וכוי (לעיל יא) : כבקר. כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה : ונחש עפר לחמו. הנה עפר יהיה מאכלו כתולדתו ונטבעו ולא יזיק למי : לא ירעו. לא יעשו רעה למי ולא ישחיתו את מי : בכל הר קדשי. הוא ארץ ישראל : אמר ה'. כן יאמר ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירעו. מלי מרעה : לחמו. מאכל : ירעו. מלשון רעה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין זאב וטלה ירעו כאחד, ולא יזיקנו, וגם יתהפך טבע

הדורסים עד שהארי תבן יאכל ולא יאכל בשר כלל, וגם הנחש ישאר עפר לחמו כמו שהיה ולא יזיק. ומפרש נגד זאב וארי שהם הרעו לצרכם עתה לא ירעו. נגד הנחש שהזיקה רק להשחית, אומר, ולא ישחיתו בכל הר קדשי (מלבי"ם): באור (הענין)

מלבי"ם - באור המלות **ירעו, ישחיתו**. בארתי למעלה (יא ט). (מלבי"ם באור המלות)

ישעיה פרק-10

א כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי-זה בית אשר תבנו-לי ואי-זה מקום מנוחתי:

כ השמים כסאי. איני צריך לבית המקדש שלכם: איזה בית. אשר הוא לשכנתי: (כ"י)

מצודת דוד השמים כסאי. עתה שב להוכיחם ואמר הלא השמים הוא מקום המכון לשבתי והארץ היא הדום רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדות לנוח על השרפרף: **אי זה בית**. מהו הבית אשר תוכלו לבנות לי שיהיה הגון לי לפי רוב גדולתי: **ואי זה מקום מנוחתי**. כפל הדבר במ"ש: (מצודת דוד)

מצודת ציון הדום. ענין שרפרף הכסא הנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב וכן והשתחוה להדום רגליו (תהלים צט): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כה אמר ה'**, באמצע דבריו על ירושלים אשר תבנה ותכוון לעתיד, משיב פניו לעומת בני דורו, אשר חשבו כי המקדש מכפר על עונותיהם, וכי הורשה להם לעשות כל התועבות בלבד שירצוהו בקרבן, ושמן הנמנע כלל שיוחרב המקדש אשר בו יקריבו לפניו חלב ודם. משיב להם, דעו. כי המקדש כולו ואף כי הקרבנות שמקריבים בו להי הם נגד שכל האדם, מצד שלשה טעמים **א**. כי מתנאי רוחניותו שלא יתקומם במקום ולא יוגבל בגבול. ואף כי שנאמר ששוכן בבית בנו לו בני האדם, ועז"א הנה השמים כסאי והארץ הדום רגלי, דמהו כמלך היושב על כסא שופט ומנהיג ומצוה, כך מניע השמים ומשפיע משם ברכתו עד סוף ההשתלשלות שהוא הארץ ששם תכלית מסובביו, וא"כ איזה בית אשר

תבנו לי כענין שאמר שלמה הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית אשר בניתי. **ב.** שישכן ה' בבית מורה שהוא מתנענע וחסר לו מנוחה וזה לא יצויר בחק האלהית, ועז"א **ואיזה מקום מנוחתי**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **מקום מנוחתי**. אינו סמוך, ור"ל איזה מקום, איזה מנוחתי, כי לא יתקומם במקום, וגם לא ינוח כי לא ינוע: (מלבי"ם באור המלות)

בַּבְּיָמֵינוּ וְאֵת-כָּל-אֱלֹהֵי יְדֵי עֲשֵׂתָהּ וַיְהִיוּ כָל-אֱלֹהֵי נְאֻם-יְהוָה וְאֵל-זֶה אֲבִיט אֶל-עֲבִי וְנִכְה-רוּחַ וְחָרַד עַל-דְּבָרַי:

רס"י ואת כל אלה. השמים והארץ ידי עשתה זאת אשר לימלמתי שכינתי בתוככם בהיותכם נשמעים לי לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אצל עתה אין לי חפץ צכס שהרי שוחט השור הכה את בעליו וגזלו ממנו לפיכך זבח השא דומה לפני כעורף את הכלב והמעלה את המנחה הרי הוא לפני כדס חזיר והמזכיר לצונה מקטיר לצונה כמו אזכרתה (ויקרא ה) והיתה ללחם לאזכרה (שס כד) : (רס"י)

מצודת דוד **ואת כל אלה**. אף השמים והארץ אינם קדומים כמוני כי ידי עשתה אותם : **ויהיו כל אלה**. ואח"כ היו כל אלה אבל אינם קדומים כמוני : **ואל זה אביט**. ועם שאני רם על רמים עכ"ז אביט ואשגיח בשפלים אל העני ואל מי שרוחו נשברת בעבור הצער והיגון ואל החרד על דברי לעשותם וכאומר אבל לא על המקריבים קרבנות ולבס רחוק ממני : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונכה**. ענין שבור וכתות כמו ונכאה לבב (תהלים קט) : **וחרד**. ענין מהירות רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טו) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **ואת, ג.** שיבנו לו בית לשבתו מורה שחסר לו דבר עד שיבקש מיציר כפיו ימלאו חסרונו ואיך יצויר זה אצל ה' הלא **ואת כל אלה ידי עשתה** ועי"כ **ויהיו כל אלה**, בין ראשית המעשה אנכי עשיתים, בין שיתקיימו סוגיהם ומיניהם הוא רק על ידי, שעל ידי הם היו ומתקיימים, **נאם ה' ר"ל כל זאת אמר ה'.** **ואל זה אביט אל עני ונכה רוח** מי שהוא עני בחיצוניותו ונכה רוח בפנימיותו שרוחו נשברה ובכ"ז הוא **חרד על דברי** לשמוע בקולי, זה היה תכלית המקדש והקרבנות שנחת רוח הוא לפני שאמרתי ונעשה רצוני, לא הקרבן עצמו הוא המבוקש רק מלאות רצוני וההכנעה שמראה האדם לפני במה ששומע אל דברי : (מלבי"ם באור הענין)

גג שוחט השור מכה-איש זובח השה ערף פלב מעלה מנחה דם-
חזיר מזכיר לבנה מברך און גם-המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם
נפשם חפצה:

רפ"י מזכר און. מזכר אותי בתשורת אונס מזכר און מתקיר אונס זהו
פירושו ולשון זרכה נופל בתשורה שהיא להקבלת פנים כמו קח נא את
זרכתי (זראשית לג) עשו אתי זרכה ולא אל: גם המה זכרו זדרכיהם.
הם חפלים זדרכים הללו הרעים וגם אני זכר ואחפוז זתעלוליה' וא'ת
מהו גם כן דרך לשון עזרי לומר שני גמין זה אלל זה כמו גם זחור גם
זתולה (זזרים לב) גם לי גם לך (מלכים א' ז) גם זהבה גם שנאה (קהלת
ט) ל' ולא ימותו גם הם גם אתם (זמזכר יח) אף כאן גם הם זכרו וגם
אני זכר : (רפ"י)

מצודת דוד שוחט השור. ר"ל כי קרבנות הרשעים אינם מקובלים לפני
והשוחט את השור הרי הוא כאילו מכה איש כי דם יחשב ולא לרצון :
עורף כלב. נמאס בעיני כאילו ערף את הכלב : דם חזיר. נתעב בעיני כאילו
זרק דם חזיר : מזכיר לבונה. המקטיר לבונה הוא מביא תשורה זבר
שאינו הגון וראוי : גם המה זכרו. רצה לומר הואיל והמה גם זכרו
בזרכיהם ולא הלכו בהם זדרך קרי והזדמן ונפשם חפצה לעשות
לשקוצים הנראה להם ולא בלא דעת ובלא לב יעשוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עורף. ר"ל כורת עוף והוא אחורי הצואר כמו ואם לא תפדה
וערפתו (שמות יג). מזכיר. כן נקרא הקטרת הלבונה כמ"ש והיתה ללחם
לאזכרה (ויקרא כ"ד) : מברך. הוא ענין תשורה הבאה להקבלת פנים וכן
קח נא את זרכתי (זראשית לג) : און. ענין זבר שאינו ראוי והגון :
ובשקוציהם. מלשון שקץ ותעוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שוחט, אמנם אתם מביאים קרבנות ועודכם
ברשעכם ואינכם שבים לפני, דעו כי בין מי שהוא שוחט השור לקרבן,
או מי שהוא מכה איש לרצוח נפש, בין מי שהוא זובח השה לקרבן ובין
מי שהוא ערף כלב. וכן בין מי שהוא מעלה מנחה לקרבן או כנגדו מי
שהוא מעלה דם חזיר לע"ז, או מי שהוא מזכיר את ה' ע"י לבונה שמביא,
או מי שמברך און את הע"ז דעו כי שני אלה הקצוות שוים בעיני, כי גם
אלה הראשונים שהם שוחט השור, זובח השה, מעלה מנחה, מזכיר
לבונה, הם זכרו בזרכיהם, הדרכים שהם חושבים לעבוד אותי בהם,
אינם עושים מצד מצותי רק מצד זכירתם, כי אנכי איני רוצה בקרבנות
כאלה בלא תשובה והכנעה לפני, וכן הצד השני שהם מכה איש עורף כלב

וכו' בשקוציהם נפשם חפצה (וכבר באר החוקר שלא יתכן לאמר שהאדם בוחר ברע רק שחפץ בו, כי הבחירה הוא בעזרת השכל, ולכן אמר בחרו בדרכיהם הטובים ובשקוציהם נפשם חפצה לא בחירה). (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **בחרו, חפצה**. בחירה מצד השכל, וחפץ מצד הרצון לבד : (מלבי"ם באור המלות)

ז גם-אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא-חפצתי בחרו: (ס)

רס"י בתעלוליהם. להיות עולל צם לשון כי התעללת בי (קס כ) : ומגורתם. מה שהם יראים : יען קראתי. שמעו שמוע וקובו אלי : ואין עונה. לאמר שמעתי : (רס"י)

מצודת דוד לכן גם אני אבחר. לכן גם אני אבחר להתעולל בהם בהבאת הרעות ולא אעזבם אל המקרה כ"א אבחר בהבאת הרעות : ומגורתם. מהדבר אשר הם יראים זה בעצמו אביא עליהם : יען. בעבור כי קראתי אליהם ע"י הנביאים להזהירם ליישר דרכם ואין מי משיב לומר איישר דרכי מעתה : דברתי וכו'. כפל הדבר במ"ש : הרע בעיני. הדבר הרע בעיני : ובאשר. בהדבר אשר לא חפצתי אני בחרו הם : (מצודת דוד)

מצודת ציון בתעלוליהם. ענין לעג והתול כמו כי התעללת בי (במדבר כב) : ומגורתם. ענין פחד כמו ויגר מואב (שם) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין גם, כמו שהם בחרו לעצמם מצות אשר לא בחרתי אנכי, כאילו הם באים רק להתלוצץ וכן גם אני אבחר בתעלוליהם להתלוצץ עליהם. ונגד בשקוציהם נפשם חפצה מגורתם אביא להם, מדה כנגד מדה, יען קראתי ולא שמעו וגם דברתי וכו' ויעשו הרע בעיני במצוות ל"ת ובאשר לא חפצתי בחרו במ"ע שבדו לעצמם : (מלבי"ם באור הענין)

זח שמעו דבר-יהוה החרדים אל-דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה ונראה בשמחתכם והם יבשו:

רס"י החרדים אל דברו. הלדיקים הממהרים צחרדה להתקרב אל דבריו : אמרו אחיכם. פושעי ישראל הנזכרים למעלה, ד"א אמרו אחיכם

מנדיכס, אָסר אמרו לכס סורו טמא (איכה 7) : אָנאִיכס מנדיכס. האומרים קרב אליך אל תגש צי (לעיל סה). למען שמי יכבד ה'. בגדולתנו הקב"ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם : ונראה אָנאִיכס וְהַס יבִּזְקוּ. הנביא אומר אזל לא כן הוא כדבריהם כי אָנאִיכס נראה וְהַס יבִּזְקוּ למה כי קול שאון שלהם צא לפני הקב"ה ממה אָנאִיכס יבִּזְקוּ וְהַס יבִּזְקוּ וְהַס יבִּזְקוּ על מחריציו ואחרי כן קול ה' משלם גמול לאויביו : (רפ"י)

מצודת דוד שמעו וכו'. אתם הצדיקים החרדים אל דבר ה' לעשותם שמעו דבר ה' : אמרו וכו'. פושעי ישראל : אחיכס. השונאים אתכם המנדים להרחיק אתכם כמ"ש האומרים קרב אליך וכו' (לעיל סה) הנה הם אמרו למען שמי יכבד ה' ר"ל בעבור פירסום שמי בא כבוד לה' כי אנו קרובים אליו ומתכבד הוא עמנו : ונראה. אבל לא כן הוא כדבריהם כי בעינינו נראה בשמתכם והרשעים ההם יבשו על כי הלכו אחר ההבל : (מצודת דוד)

מצודת ציון החרדים. הממהרים : מנדיכס. מלי הנדה והנעה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין שמעו דבר ה' הצדיקים החרדים אל דבר ה', באמת, לא בהבאת קרבנות להתפאר במו כמו הצבועים, הנה אלה הצבועים שמתדמים שהם אחיכס במצות והם באמת שנאיכס ומנדים אתכם, כי בלבם ישימו ארבים על יראי ה' האמתיים, אלה אומרים לכס לאמר רק למען שמי יכבד ה' ע"י הקרבנות שמביא לכבוד ולשם בפרסום ע"י יכבד ה', משיב להם הנביא ונראה ר"ל האמת יתראה בעת שמחתכם, שאז הם יבשו, ויראו כי לא ירצה ה' בחונף רק בעבודת הלב באמת : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות ונראה. נפעל הזה במקום עתיד, האמת יתראה, בעת שמחתכם והם יבשו. בעת שאתם תשמחו והם יבשו, אז יתראה האמת : (מלבי"ם באור המלות)

ז קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו:

מצודת דוד קול שאון מעיר. אז יצא קול שאון מעיר ציון וחוזר ומפרש שיצא הקול מן היכל ה' העומד בציון ולתוספת ביאור אמר שזהו קול ה' היוצא לאיים על עכו"ם לשלם גמול לאויביו הם גוג ומגוג כמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה יד) : (מצודת דוד)

מצודת ציון שאון. ענין המייה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין קול, מצייר כי שומע קול שאון מן העיר שהוא מהמון העיר אשר בירושלים, שנית מצייר ששומע קול שאון מן ההיכל והמקדש, שלישית מצייר ששומע קול ה' שמשלם גמול לאויביו זה דרך כלל, עתה יתחיל לבאר שלשה הקולות האלה בפרטות: (מלבי"ם באור הענין)

ז בַּטָּרָם תַּחֲלִיל יִלְדָה בְּטָרָם יָבֹא חֶבֶל לָהּ וְהַמְלִיטָה זָכָר:

רש"י **בטרם תחיל**. ליון חיל היוולדת ילדה את צניה כלומר יתקצצו צניה לתוכה אשר הית' שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו כלל חצלי יולדה כי כל העכו"ם יציאום לתוכה: והמליטה זכר. כל יציאת דבר בלוע קרוי המלטה והמליטה אישקמוצי"ר בלעז: (רש"י)

מצודת דוד **בטרם תחיל**. על ציון יאמר בטרים תחיל חיל היוולדה תלד ר"ל יתקבצו בניה לתוכה כאלו ילדה אותם עכשיו מבלי חיל וחבלי לידה: **בטרם יבוא וכו'**. כפל הדבר במ"ש. **והמליטה זכר**. ילדה זכר ולפי שתרבה השמחה בלידת זכר מלידת נקבה אמר והמליטה זכר לפי גודל השמחה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **תחיל**. היא כאב הלידה וכן לא חלתי ולא ילדתי (לעיל כג): **חבל**. צירים ומכאובי לידה כמו חבלי לידה (הושע יג): **והמליטה**. כן נקרא לידת הולד כמו ותמלט ובקעה (לעיל לד): (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **בטרם**, (מפרש מ"ש קול שאון מעיר) **בטרם**, נבא כי זמן רב לפני ביאת הגואל יתקבצו אנשים מועטים מבני הגולה ויקבעו דירתם בירושלים, ואחר שנים רבות שישבו שמה יבואו להם החבלי יולדה שהיא מלחמות גוג ומגוג ואז יתחיל הקיבוץ הגדול הכללי, אומר **בטרם תחיל ילדה** כבר יהיה לעיר ירושלים לידה קטנה בטרם תחיל, ולא לבד בטרם תחיל כי גם **בטרם יבא חבל לה**, שלא תהיה עוד העת כלל שיבא חבל לה שהם חבלי יולדה שהוא שנים רבות לפני זמן הגאולה, **כבר המליטה זכר**, כי עדן לא ילדה רבתי עם רק מתי מספר שיקבעו דירה שמה, לכן מצייר שילדה רק זכר אחד, ר"ל אנשים מתי מספר: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **חבל**. הונח על קשר העובר בבטן המלאה ע"י קשרים ומוסרות, ובא על התקשר הולד, שמה חבלתך אמך, ועל הפרד הקשורים (ענטבונדן) טרם יבא חבל, ר"ל עת התפרד הקשורים: (מלבי"ם באור המלות)

ז מִי-שָׁמַע כְּזֹאת מִי רָאָה כְּאֵלֶּה הַיּוֹחֵל אֲרָץ בְּיוֹם אֶחָד אִם-יִוָּלַד גּוֹי

פַּעַם אַחַת כִּי-חָלָה גַם-יִלְדָּה צִיּוֹן אֶת-בְּנֵיהָ:

רַס"י הַיּוֹחֵל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד. הַיּוֹצֵא חֵיל לַיּוֹלְדָת לַיֶּלֶד מִלֶּאחַ אֶרֶץ בְּנִים
בְּיוֹם אֶחָד :

מצודת דוד **מי שמע כזאת.** מי שמע פלא כזאת ומי ראה פלא כאלה האם מעולם בא חיל יולדה לכל נשי הארץ ביום אחד האם מעולם נולדה אומה שלימה בפעם אחת : **כי חלה.** ר"ל כי זה הפלא נעשה בציון כי חלה מכל בניה וגם ילדתם בפעם אחת ר"ל כולם כאחד יצאו ממקום גלותם ובאו לציון באין שטן ובאין פגע רע : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַיּוֹחֵל. חֵלָה. הֵם מַלְשׁוֹן חֵיל : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **מי שמע כזאת,** מצייר כי אח"כ בבוא זמן הגאולה שאז תשב היולדת על המשבר ויגיעו לה חבלים וצירים שהוא מלחמת גוג, אז יהיה לידתה באופן מופלא, ומתמיה מאד משני פנים. **א.** מצד החבלי יולדה שהתפשטו בפעם אחד על כל הארץ, כאילו כל נשי הארץ אחזתם חבלי יולדה ביום אחד, **מי שמע כאלה היוחל ארץ ביום אחד** (והנמשל שהחבלים של גוג התפשטו על כל הארץ מקצהו). **ב.** מצד הלידה בעצמה שבפעם אחד נולד הגוי כולו, ועז"א **מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד** (והנמשל שפתאום התקבצו הגליות מארבע רוחות) ומפרש **כי חלה גם ילדה ציון את בניה,** והפליאה בשתים **א.** כי חלה ביום אחד. **ב.** כי ילדה בפעם אחד, משיב להם. (מלבי"ם באור הענין)

טו הָאֲנִי אֲשַׁבֵּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמֶר יְהוָה אִם-אֲנִי הַמוֹלִיד וְעַצְרֹתַי אָמַר אֱלֹהֵיךָ:

רַס"י הָאֲנִי אֲשַׁבֵּיר וְלֹא אוֹלִיד. הָאֲנִי אֲבִיחַ אֶת הָאֲשָׁה עַל הַמַּשְׁבֵּר וְלֹא אֶפְתַּח רַחֲמַי לְהוֹצִיא עוֹבְרָה כְּלוֹמֵר שְׂמָחַ אֶתְחִיל בְּדַבַּר וְלֹא אוֹכֵל לְגִמּוֹר וְהִלַּח אֲנִי הַמוֹלִיד אֶת כָּל הַיּוֹלְדוֹת וְעַכְשָׁיו שְׂמָחַ עֲלֵרֹתַי בְּתַמִּיָּה : (רַס"י)

מצודת דוד **האני אשביר.** האני אביא את אשה על המשבר ולא אפתח רחמי שתלד ר"ל שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור : **אם אני המוליד.** אם אמנם אני הוא המוליד את כל היולדות ושמא עכשיו אעצור אותך בתמיה ר"ל הלא לכל האומות אני הוא הנותן כח בידם ואיך לא אתן הכח בידכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אשביר.** מקום מושב היולדת נקרא משבר כמו לא יעמוד

במשבר בנים (הושע יג). **ועצרתני**. ענין עכוב ומניעה כמו עצרני הי מלדת
(בראשית יז) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **האני אשביר**, נגד מה שיתפלאו אם יולד גוי פעם אחת משיב אחר שאני הושבתים על המשבר, ע"י החבלים שהבאתי עליהם שזה ההכנה אל הלידה, ואיך **לא אוליז** ובהכרח תהיה הלידה כללית, ונגד הפליאה היוחל ארץ ביום אחד משיב אחר **שאני הוא המוליז** איך **ועצרתני** מקצתם, ובהכרח אחר שאני אפתח רחם עקרות להולידם יהיה הדבר כללי. ולכן יבואו החבלים לכלל העם כי אנכי לא אעשה מקצת הדבר רק כולו. (מלבי"ם באור הענין)

וַיִּשְׁמְחוּ אֶת-יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל-אֲהֻבֶיהָ שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל-הַמִּתְאֲבָלִים עֲלֶיהָ:

מצודת דוד **שמחו**. אתם הבאים מן הגולה שמחו את ירושלים בבואכם אליה : **כל אוהביה**. כל מי שאהב אותה ותאב לראותה בבניינה : **כל המתאבלים עליה**. בעת חורבנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המתאבלים**. מלשון אבלות וצער : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **שמחו**, (נגד קול מהיכל) קול יוצא מהיכל שישמחו את ירושלים ויגילו בה כל אוהביה, ויש הבדל בין שמחה גיל משוש, ששמחה וגיל מורים השמחה שבלב, לבד ששמחה מורה על שמחה תמידית וגיל מורה על השמחה הפתאומית אשר תפתח לב האדם עת יגיע לו בשורה טובה פתאום, ובזה **אהבי ירושלים ישמחו בה** שמחה תמידית על הצלחתה, **גם יגילו בה** מפקודה לפקודה גילה חדשה על הנסים שיתחדשו בה בכל עת. אולם ששון מורה על המעשים החיצונים שיעשו השמחים לאות על שמחתם כמו לבישת בגדי ששון, משוש תופים משוש כנור וכדומה, עפ"ז אומר **כי כל המתאבלים עליה** שהם עשו אותות חיצונים להוראת האבל כמו לבישת שק ואפר ודומיהם, כן יעשו עתה אותות חיצונים להוראת הששון, כמו שאמר (למעלה ס"א) שמן ששון תחת אבל, וזה מדה כנגד מדה : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **שמחו, גילו, משוש**. בארתי הבדלם (לה אי) ובכ"מ (מלבי"ם באור המלות)

וַיִּמְעַן תִּינָקוּ וְיִשְׁבַּעְתֶּם מִשֵּׁד תִּנְחַמְיָהּ לְמַעַן תִּמְצוּ וְהִתְעַנְּגֶתֶם מִזִּיז כְּבוֹדָה: (o)

רפ"י משד. ל' קדים : תמואו. קוליי"ר בלעז : מזיז כבודה. מכבוד גדול
הזז וממשמך לבא לה : זיז. אישמוזימנ"ט בלעז : (רפ"י)

מצודת דוד למען תינקו. התאבלתם עליה למען שתראו בשמחתה ותינקו
ותשבעו משדי תנחומיה כי ידעתם אשר זה יהיה גמולכם : למען תמוצו.
למען תהיו מוצצים ומתענגים מן הכבוד הזו והמשמש לבוא לה והוא כפל
ענין במ"ש לומר שהרבה טובה תקבלו בבוא עת בניינה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תינקו. מלשון יניקה : משד. כמו משד בפת"ח וכן ושד וכו'
(לעיל ס) : תנחומיה. מלשון נחמה : תמצו. מלשון מציצה כמו שתית
מצית (לעיל נא) : והתענגתם. מלשון תענוג : מזיז. מלשון הזזה ממקום
למקום וכן וזיז שדי ירענה (תהלים פ) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין למען תינקו, מדמה אותם לילדים על חיק אמותם,
תחלה יינקו וישבעו מן שוד התנחומים, ואח"כ ימצו עוד במציצה, לא
לשבעה רק להתענג מן זיז, שהוא עיגול של דבש, של הכבוד, כאילו אצל
שוד התנחומין בולט עוד זיז קטן של הכבוד שיהיה אחר הגאולה כמו
שמפרש, שזה לא יינקו רק שאחר שיינקו מהשד יתנו להם זיז ודבר בולט
של דבש ומתיקה למוץ כדי להתענג ביתר שאת : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות שד, זיז. זיז דבר קטן הבולט כמו ריק קטן של
מיני מתיקה שנותנים לתינוק לכן אמר תמצו : (מלבי"ם באור המלות)

זב קי-כה | אַמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטָה-אֵלַיָּה כְּנֶהֱר שְׁלוֹם וְכִנְחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד
גוֹיִם וַיִּנְקֶתֶם עַל-צַד תִּנְשְׂאוּ וְעַל-בְּרָכִים תִּשְׁעֲשְׂעוּ:

רפ"י וכנחל שוטף. אני נוטה אליה כבוד גוים : על כד. על כד אומניכם
על גיססין : תשעשעו. תהיו משועשעין כדרך שמשעשעין את התינוק
אישצניי"ר בלעז : (רפ"י)

מצודת דוד נוטה אליה. אטה אל ירושלים שלום הרבה כמי נהר וכבוד
הגוים ועשרם אטה לה לבוא במרוצה כנחל שוטף : וינקתם. אתם
המתאבלים עליה תהיו יונקים את העושר הזה והוא דרך משל לומר כמו
התינוק יונק חלב מאין עמל כן תאכלו כבוד העכו"ם אשר לא יגעתם בה
: על צד תנשאו. ר"ל תהיו מכובדים מאד ולפי שהמשילם לתינוק היונק
אמר לשון הנופל בתינוק היונק שנושאים אותו על הזרוע בצד הגוף
ומשעשעים אותו על הברכים לשמחו : (מצודת דוד)

מצודת ציון שוטף. ענין רדיפה ומהירות המשיכה : **כבוד.** ענין עושר כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא) : **תנשאו.** מלשון משא וסבל : **תשעשעו.** ענין התעסקות לשמחה : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי כה אמר ה' הנני נוטה השלום והגאולה והמנוחה** מן האויב יהיה דומה כנהר המתרבה מעצמו והולך בנחת, וזה הנמשל של שוד התנחומין שיתנחמו מכל צרתם הקודמת וישבעו בה מרעבונם. ואח"כ **הנני נוטה כנחל שוטף כבוד גוים,** כנחל השוטף כל אשר ימצא בדרכו כן ישטף כבוד עכו"ם ועשרם להביאם לירושלים, וזה הנמשל של זיו הכבוד שימוצו רק להתענג. **וינקתם** ר"ל מן השוד ומן הזיו שאצלה. **על צד תנשאו** אחר שדמה אותם במליצתו לתינוק היונק, מדמה שישאו אותם על צד כיונק שנושאים אותו ממקום למקום שאינו יכול ללכת בעצמו כן יביאו אתכם מן הגלות וזה מגביל עם שוד תנחומיה, ועם כנהר שלום. וגם **על ברכים תשעשעו** כילד שעשועים שמרוב האהבה משתעשעים עמו במה שמניחים אותו על ברכים, וזה מגביל עם זיו כבודה, ועם כנחל שוטף כבוד גוים : (מלבי"ם באור הענין)

יג **כְּאִישׁ אֲשֶׁר אָמוֹ תִּנְחָמוּנוּ כֵּן אֶנְכִי אֶנְחָמְכֶם וּבִירוּשָׁלַם תִּנְחָמוּ:**

מצודת דוד **אשר אמו תנחמנו.** דרך האם לנחם את בנה יותר מן האב : **ובירושלים תנוחמו.** כל התנחומין שלכם תהיה בירושלים כי שם תקבלו הרבה טובה וזה יחשב לתנחומין על הצרות שעברו עליכם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין **כאיש,** כאיש המתאבל על אמו שהתרחקה ממנו וחשב שמתה, ואמו החיה עדיין שבה אליו והיא עצמה מנחמת אותו **כן אנכי אנחמכם** כי עלי התאבלתם, **ובירושלים** שגם עליה התאבלתם שם **תנחמו,** עד שהדברים שהתאבלתם עליהם הם עצמם ינחמו אתכם (מלבי"ם באור הענין)

יד **וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לְבַבְכֶם וְעֲצֵמוֹתֵיכֶם כְּדָשָׂא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יְד־הַנְּהָ אֶת-עַבְדִּי וְזָעַם אֶת-אִיְבֹיו:** (o)

כס"י **ונודעה יד ה'.** בעצותו נקמותיו ונוראותיו ידעו עבדיו את כח גבורתו **יל** (כס"י) :

מצודת דוד **וראיתם.** כאשר תראו ירושלים בבניינה ישיש לבכם : **כדשא תפרחנה.** יפרחו כעשב השדה ר"ל יתחזקו בבריאות ולפי שהדאגה והיגון מייבשים העצמות כמ"ש ורוח נכאה תייבש גרם (משלי יז) אמר בעת

השמחה יתחזקו העצמות : **ונודעה יד ה'**. אז ידעו עבדיו כח גבורת ה' : **וזעם**. גם ידעו הזעם אשר זעם את אויביו : (מצודת דוד)

מצודת ציון כדשא. כעשב : תפרחנה. מלי הפרחה וגדול : וזעם. ענין כעס
(מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין וראיתם, עד עתה הייתם מאמינים בתקוה העתידה אבל לא ראיתם אותה בעיניכם. עתה **וראיתם אותה בעיניכם. ולכן ושש לבכם**, עד עתה ע"י הבטחון החזק היה רק שמחה צפונה בלבכם כמ"ש כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו, אבל עתה ישיש בששון גלוי (כי זה ההבדל בין ששון ושמחה) והשמחה תתפשט מן הלב אל האיברים החיצונים עד **שעצמותיכם היבשות עתה כדשא תפרחנה** מרב טוב **ונודעה יד ה'** עד עתה שלא שלם גמול לצדיקים ולא ענש לרשעים היו רבים מכחישים השכר והעונש, אבל עתה יודע יד ה' את עבדיו בשילום שכר הצדיקים **וזעם את אויביו בעונש הרשעים**: (מלבי"ם באור הענין)

טו כִּי-הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבֹא וְכִסּוּפָה מְרַכְּבֵתוֹ לְהָשִׁיב בְּחִמָּה אֶפֶס וְגַעַרְתּוֹ בְּלִהְבֵי-אֵשׁ:

רז"י **כאש יבוא. בחמת אש יבוא על הרשעים : להשיב. לזריו בחימה את**
אפו :

מצודת דוד באש יבוא. לאבד בו את חיל גוג ומגוג : וכסופה. כרוח סופה
יבוא מרכבותיו ר"ל יבוא בחימה שפוכה : **להשיב בחמה אפו. להשיב**
לזריו גמול אף בחימה רבה : **וגערתו. הגערה אשר יגער עליהם תהיה**
בלהבות אש : (מצודת דוד)

מצודת ציון וכסופה. רוח סופה וסערה : וגערתו. ענין צעקת נזיפה : (מצודת
ציון)

מלבי"ם - באור הענין כי הנה, (נגד קול ה' משלם גמול לאויביו) מצייר שה' יבא לשלם להרשעים באש, ויען שהאש תבער ויתלהב ויתפשט מהרה ע"י הסופה וסערה ומדליקה ברגע את כל סביבותיו, מצייר כי לא יהיה עוד כמו עתה שמאחר את העונש עד אחר המות, רק **מרכבתיו** מה שימהר להעניש ולרוץ במרכבתו יהיה **כסופה המלהיבה את האש, להשיב בחמה אפו החמה הוא הכעס הפנימי, והאף הוא העונש, אומר כי ינשב ויפיח על אפו ועונשו בסערת החמה הפנימית שהחמה תהיה כרוח המנשב על האף ואש העונש וגערתו שהוא העונש ישוב ויפיח עליו בלהבי אש שיתפשטו בכל מחנה גוג**: (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות **להשיב**. כמו שביב אש, וההבדל בין אף וחמה (למעלה יב ובכ"מ) : (מלבי"ם באור המלות)

טז פִּי בָאֵשׁ יְהוֹה נִשְׁפָּט וּבַחֲרָבוֹ אֶת-כָּל-בָּשָׂר וְרַבּוֹ חֲלָלִי יְהוֹה:

רס"י כי באש. של גיהנם ה' נשפט עם כריו ולפי שהוא בעל דין ודיין נופל זו ל' נשפט שאף הוא טוען טענותיו למאור עוונם ופסעם וכן ונשפטתי אתו (יחזקאל לח) הנני נשפט אותך (ירמיה כ) לשון ויכוח הוא דריסני"ר בלעז, ופשוטו כי באש ה' וחרבו נשפט כל בשר וכן רבים מסורסים במקראות : (רס"י)

מצודת דוד **נשפט**. יהיה מתווכח עמהם בהבאת אש ובהרבו יהיה מתווכח את כל בשר ויתרבו החללים אשר יהרג ה' וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע שפשעו לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נשפט**. ענין ויכוח וכן הנני נשפט אותך (ירמיה ב') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין **כי באש**, מבואר ביחזקאל כי במלחמת גוג תהיה תחלה חרב איש באחיו ואח"כ ימטיר עליהם אש ואבני אלגביש, האש יהיה משפט ה' עונש שמיימי, עז"א כי באש ה' נשפט, והחרב יהיה מהומת איש באחיו, ועז"א ובהרבו את כל בשר, ועי"ז ורבו חללי ה' : (מלבי"ם באור הענין)

יז הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמְטַהְרִים אֶל-הַגְּנוֹת אַחַר (אחד) אַחַת בַּתּוֹךְ אֶכְלִי בָּשָׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהַעֲכָבֵר יְחַדּוּ יִפְּסוּ נְאֻם-יְהוֹה:

רס"י המתקדשים. המזדמנים אני ואתה נלך ליום פלוני לעבוד לעכו"ם פלונית : אל הגנות. שזרעין קם ירק וקם היו מעמידין עכו"ם : אחר. אחת. כמה שת"י סיעה צתר סיעה מתקדשים ומטהרים לעבוד סיעה אחר, שגמרה חזירתה את עבודתה : בתוך. באמלע הגינה כן היה לרכס להעמיד' : (רס"י)

מצודת דוד **המתקדשים**. המזדמנים יחד ומטהרים עצמם ללכת אל העכו"ם העומדות בגנות : **אחר אחת בתוך**. סיעה אחר סיעה אחר שגמרה הראשונה את עבודתה נכנסת השניה באמצע הגנה מקום מעמד העכו"ם

אוכלי. בני ישראל האוכלים בשר החזיר וכו' : **יחדינו**. כולם יחד יתמו
מן העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון המתקדשים. ענין הזמנה כמו קדשו עליה מלחמה (שם ו') :
בתוך. באמצע וכן ויבחר אותם בתוך (בראשית ט"ו) : **והשקץ**. ר"ל כל
מין שקץ והוא שם כולל לכל השרצים : **והעכבר**. שם שרץ מה : **יסופו**.
ענין כליון כמו אסוף אסיפס (ירמיה ח') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין המתקדשים. הנראים כמתקדשים ומתטהרים
ומתבודדים בגנות אחר אחת צורת עכו"ם העומדת בתוך אצלם, שהוא
לדעתם אמצעות ממצעת באלהות : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות המטהרים. כמו מתטהרים נראים מתטהרים, כמו
יש מתעשר ואין כל : (מלבי"ם באור המלות)

יחזקאל וְאֲנֹכִי מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וְהַלְשׁוֹת
וְבָאוּ וְרָאוּ אֶת-כְּבוֹדִי :

רש"י וְאֲנֹכִי מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם בָּאָה וּגו'. וְאֲנֹכִי מַה לִּי לַעֲשׂוֹת
מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם בָּאָה אֲלֵי וְהִיא תִזְקִיקֵנִי לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם
וְלַהֲדִיעַ שְׁמַעְשִׂיהֶם הַבֵּל וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם שֶׁהֵם חוֹשְׁבִין לַמַּעַן (שָׁמַי) יִכְבַּד ה'
יִצְיָנוּ שֶׁהוּא שָׁקֵר וְהֵיכֵן הוּא אֹתוֹ קִיבֹץ הוּא הָאֲסִיף שְׁנִיבֵץ זְכַרְיָה וְאֲסַפְתִּי
אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֶל יְרוּשָׁלַיִם (זְכַרְיָה יד) : וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי. בְּהַלְחָמִי בָהֶם
בְּמַכַּת הַמָּקָם בָּשָׂרוֹ וְעֵינָיו וְלִשְׁוֹנוֹ (שָׁם) : (רש"י)

מצודת דוד ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם. רצה לומר ואנכי עם מעשיהם
ומחשבותיהם כלומר הן ידעתי כל מעשיהם ומחשבותיהם כאלו נמצאתי
עמהם : **באה**. ר"ל לכן באה העת לקבץ את כל העכו"ם והלשונות כלומר
אני אסבב שיבואו כל העכו"ם עם גוג ומגוג למען יראו את כבודי
שאתכבד בהם בעשות בהם נקם ויכירו שהבל נתלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון והלשונות. כן יקראו אומות חלוקות שיש לכל אחד שפת לשון
בפני עצמו : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ואנכי, מעשי בעלי זאת האמונה ומחשבותיהם
ואמונתם הנפסדת באה למען ע"י זה יתקבצו כל העכו"ם והלשונות ואז
יראו את כבודי ויכירו אחדות ה' כי נשגב שמו לבדו : (מלבי"ם באור הענין)

יִטַּל וְשַׁמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשַׁלַּחְתִּי מֵהֶם | פְּלִיטִים אֶל-הַגּוֹיִם תִּרְשִׁישׁ פּוֹל
וְלֹד מִשְׁכֵּי קִשְׁתׁ תִּבְלֵ וְיָן הָאֵיִים הִרְחַקִּים אֲשֶׁר לֹא-שָׁמְעוּ אֶת-שְׁמִעִי
וְלֹא-רָאוּ אֶת-כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת-כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם:

רש"י ושמתי בהם אות וגו'. פליטים ינכלו מן המלחמה ואני אשאירם
כדי לילך לבקר לאיים הרחוקים את כבודי אשר ראו במלחמה ואף באותם
פליטים אשים אחת מן האותות שנידונו חזיריהם בהם כדי להודיע
לרחוקים במגפה זו נגפו הלוזאים על ירושלים : (רש"י)

מצודת דוד ושמתי בהם אות. בכל הבאים אשים אות וזהו מ"ש ועיניו
תמקנה בחוריהן וכו' (זכריה יד) : **ושלחתי מהם פליטים**. כי רובם ימותו
סביב ירושלים ופליטים מהם אשלח לנפשם ללכת אל העכו"ם היושבים
בתרשיש וכו' : **מושכי קשת**. המלומדים לירות חיצים בקשת ולפי
שהדרך למשוך יתר הקשת למותחו לכן אמר מושכי קשת : **האיים
הרחוקים**. ואל היושבים בהאיים הרחוקים : **אשר לא שמעו**. אשר לא
שמעו מעולם שמועת ה' ומעולם לא ראו כבוד ה' : **והגידו**. אלה הפליטים
אשר בהם האותות יבואו בכל המקומות ההם ויגידו את כבודי בין
העכו"ם כי יראו את האותות ההושם בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אות. סימן : **פליטים**. ענין שארית כמו אל יהי לה פליטה (שם
נ'). **תרשיש וגו'**. שמות ארצות : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ושמתי בהם אות, במלחמת גוג כמ"ש בזכריה וזאת
תהיה המגפה, **ושלחתי מהם פליטים** אל יתר הגוים וגם אל האיים
הרחוקים אשר עוד עובדים ע"ז ולא שמעו את שמעי ואין יודעים מאלהי
ישראל כלל וגם לא ראו את כבודי שלא היו במלחמת גוג והם יגידו את
כבודי בעכו"ם, ועי"ז. (מלבי"ם באור הענין)

זכר וְהִבִּיאוּ אֶת-כָּל-אֲחֵיכֶם מִכָּל-הַגּוֹיִם | מְנַחָה | לְיְהוָה בְּסוּסִים וּבְרֶכֶב
וּבְצַבִּים וּבְפָרָדִים וּבְפָרָרוֹת עַל הַר קְדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה כִּי אֲשֶׁר
יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַמְּנַחָה בְּכָלִי טְהוֹר בֵּית יְהוָה:

רש"י ובלבדים. הם עגלות מטוקסות במחילות ומהל דומה לו שש עגלות
כז (במדבר ז) : **וזכרכרות**. בקיר משחקים ומכרכרים כמו ודוד מכרכר
(שמואל ב ו) טריפי"ר בלעז ומנחם פירשו לשון כבש כמו שלחו כר מושל
ארץ (לעיל טז) : **כאשר יביאו**. מנחה בכלי טהור לראון כן יביאו את אחיכם

מצודת דוד והביאו את כל אחיכם. בני ישראל הרחוקים שלא עלו עם אחיהם אותם העכו"ם שישראל הם בתוכם כשישמעו הפלא הגדול שיעשה המקום במחנה גוג ומגוג יביאו את ישראל בסוסים וברכב וכו' למנחה לה' : על הר קדשי. אל הר קדשי ולתוספות ביאור אמר ירושלים : כאשר יביאו וכו'. בכלי טהור. כמו שמביאים ישראל את המנחה בית ה' בכלי טהור כן יביאו העכו"ם את ישראל בבגדים טהורים ונאים ובמרכבות נאות ומכובדות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברכב. במרכבות : ובצבים. עגלות מכוסות וכן עגלות צב (במדבר ז') : ובפרדים. הם הנולדים מן הסוס והחמור : ובכרכרות. ברקודים של שמחה וכן ודוד מכרכר בכל עוז (שמואל ב' י) : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והביאו את כל אחיכם מנחה בצבים, בכבוד גדול וגם במהירות רב שז"א בסוסים ובכרכרות כאשר יביאו את המנחה, ר"ל שגם ישראל אשר באיים הרחוקים שנטמעו בין עכו"ם ולא ישובו בעצמם לירושלים יביאו אותם בטהרה כאשר יביאו את המנחה, וכן יביאו אותם עד ירושלים כאשר יביאו את המנחה עד בית ה' : (מלבי"ם באור הענין)

מלבי"ם - באור המלות על הר קדשי. כמו אל, וכן ותתפלל על ה' (ש"א א' ב') : (מלבי"ם באור המלות)

כא וגם-מהם אקח לכהנים ללויים אמר :הנה:

כ"ז וגם מהם אקח לכהנים ללויים. מן העמים המזיאים אותם ומן המזבחים אקח כהנים ולוים ולפני גלויים הכהנים והלויים שבהם ואזכור אותן מתוכן והיו משמשין לפני אמר ה' והיכן אמר הנסתרות לה' אלהינו (דברים כט) כך מפורש באגדת תהלים : (כ"ז)

מצודת דוד וגם מהם. גם מהמובאים אקח להיות כהנים ולוים מאותם שיהיו ממשפחת כהונה ולויה עם כי נשכחת זכרם בהיותם בארץ רחוקה והיו מחזיקים עצמם בחזקת ישראל הנה לפני גלוי הכל : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין וגם מהם אקח לכהנים, אף אלה שעבדו ע"ז והם מיחוסי כהונה ולויה לא יאבדו זכותם ויהיו כהנים ולוים אחר שהיה זה באונס : (מלבי"ם באור הענין)

לכב כִּי כֹאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה
עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם-יְהוָה כֵּן יַעֲמֵד זְרַעְכֶם וְשִׁמְכֶם:

מצודת דוד אשר אני עושה. בימים ההם : עומדים לפני. אשר יהיו
עומדים וקיימים לפני רי"ל שיהיה עמידתם לעולם על ידי ולא יכלו עוד
קדמונים : כן יעמוד. כן יתקיים לעולם זרעכם ושמכם כי לא ימחה שם
ישראל עד עולם : (מצודת דוד)

מלבי"ם - באור הענין כי כאשר השמים החדשים שהזכיר בסימן הקודם
הנני בורא שמים חדשים, שהנמצאות כולם לא יקבלו עוד שינוי והפסד,
והם עמדים לפני שיהיו מתוקנים שיעמדו אישיהם ולא יופסדו, כן יעמד
זרעכם ושמכם, זרעכם לא יכלה ע"י הריגות וחרב, ושמכם לא יכלה ע"י
שינוי דת לעבודת עכו"ם, כי תשארו קיימים בין באושר הגוף בין באושר
הנפש : (מלבי"ם באור הענין)

לכג וְהָיָה מִדֵּי-חֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבַּת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹא כָל-בָּשָׂר
לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָי אָמַר יְהוָה:

מצודת דוד והיה מידי חדש בחדשו. מתי שיהיה ראש חדש והוסיף לומר
בחדשו רי"ל בראש חדש עצמו ולא יעבור הזמן וכן ומדי שבת בשבתו :
יבוא כל בשר. רי"ל כל בני אדם אפילו שאר העמים : להשתחות לפני.
בבית המקדש : (מצודת דוד)

מצודת ציון מדי. ענינו כמו מתי וכן מדי עברו (לעיל כ"ח) : החדש. כן יקרא
ראש החדש וכן מחר חדש (ש"א כ') : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין והיה מידי חדש בחדשו, שבכל חדש ובכל שבת יבואו
אנשים חדשים מן עכו"ם אשר ישתחוו לפני לקבל האמונה האמתית
ולהשליך את עצביהם : (מלבי"ם באור הענין)

לכד וַיֵּצְאוּ וַיֵּרְאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת
וְאֲשָׁם לֹא תִקָּבֵה וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל-בָּשָׂר: (פפ)

רש"י תולעתם. רמה האוכלת את צרם : ואשם. צגיהנס : דראון. לשון
ציון, וי"ת כמין סתי תיבות די ראייה, עד דיימרון עליהון לדיקיא מיסת
חזינא : (רש"י)

מצודת דוד ויצאו. העכו"ם הבאים להשתחות לפני ה' יצאו מירושלים לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו באל יתברך וחשבו להגלות את ישראל וזה יהיה בתוך אותם שבעה חדשים בעוד שלא קברו אותם וכמ"ש וקברום וכו' שבעה חדשים (יחזקאל לט) : **כי תולעתם.** הרימה האוכלת בשר ההרוגים ההם לא תמות והאש הבוער בהם לא תכבה : **והיו דראון.** פגרי מחנה גוג ומגוג יהיו לחרפה ולבזיון בעיני כל בשר הבאים להשתחות לפני ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון בפגרי. כן יקראו גופות ההרוגים וכן כפגר מובס (לעיל י"ד). **תולעתם.** מלשון תולעת ורימה : **ואשם.** מלשון אש : **תכבה.** מלשון כבוי : **דראון.** ענין בזיון וכן לדראון עולם (דניאל י"ב) : **לכל בשר.** לכל אדם : (מצודת ציון)

מלבי"ם - באור הענין ויצאו, אל עמק יהושפט, שם יראו פגרי מחנה גוג, איך תולעתם לא תמות הגם שאשם לא תכבה, ויתקיימו התולעים לאות ומופת לזכר רשעתם : והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה(מלבי"ם באור הענין)